PENTATEUCH

WITH

RASHI'S COMMENTARY

TRANSLATED INTO ENGLISH

BS
1223
1929
v.1

88-824

Bible. O.T. Pentateuch....
Pentateuch with Targum Onkelos, Haphtaroth and prayers for Sabbath and Rashi's comm...

DATE DUE

DEC 2 0 2006

WINEBRENNER THEOLOGICAL SEMINARY LIBRARY
701 E. Melrose Avenue
Findlay, Ohio 45840

WINEBRENNER SEMINARY
BS1223 1929 v.1 wimai
Bible. O. T. Pentat/Pentateuch with Targ
3 0733 00022 6977
WINEBRENNER SEMINARY LIBRARY

PENTATEUCH

WITH

RASHI'S COMMENTARY

TRANSLATED INTO ENGLISH

EDITED BY

DR. A. M. SILBERMANN

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/pentateuchwithra0001unse

PENTATEUCH

WITH

TARGUM ONKELOS, HAPHTAROTH AND PRAYERS FOR SABBATH

AND

RASHI'S COMMENTARY

TRANSLATED INTO ENGLISH AND ANNOTATED

BY

REV. M. ROSENBAUM AND DR. A. M. SILBERMANN

IN COLLABORATION WITH

A. BLASHKI AND L. JOSEPH

OF SYDNEY, N.S.W.

GENESIS

LIBRARY
WINEBRENNER THEOLOGICAL
SEMINARY

LONDON

SHAPIRO, VALLENTINE & CO.

1929

חמשה חומשי תורה

עם

תרגום אונקלוס, ההפטרות והתפלות לכל שבתות השנה

ועם

פירוש רש"י

מתורגם אנגלית

ע"י

מ. רוזנבוים ודר. א. מ. זילברמן

בהשתתפות עם

א. בלאשקי ול. יוסף.

ספר בראשית

לונדון

בהוצאת שאפירא ואלנטין ושותפיו

בשנת תר"צ לפ"ק

PREFACE

This work aims at giving, so far as is possible, a literal translation into English of the Hebrew text of Rashi's Commentary on the Pentateuch. For this reason no striving has been made after elegance of diction, and in all cases this has been sacrificed, and frequently ruthlessly so, to the needs of literalness. This has inevitably led in many instances to some obscurity and where this is so explanatory words have been added within brackets.

The Rabbinical mode of expression is naturally terse; the connecting words between one phrase and another or the links in a chain of reasoning are often omitted, it being assumed that the mind of the trained hearer or reader will readily pass from one to the other, itself supplying what is missing. In order to assist those who are unable easily to do this we have supplemented the translation by words printed in italics. This has precluded the use of italics for any other purpose and where words require to be emphasized this has been shown by spacing the letters. This device has also been employed to draw attention to a word or phrase which is vital to the correct understanding of the Rashi-text in which it occurs.

The translation printed in capital letters immediately after the Hebrew words upon which Rashi offers his comment is generally identical with that given opposite the Hebrew text of the Pentateuch. It does not purport to translate the words as Rashi would have done and, indeed, such a rendering is often expressly excluded by Rashi's observations that follow. Consequently, too, the reader must not expect that the translation given at the head of each page will be in agreement with Rashi's explanation of the Biblical text.

A translation of Rashi's Commentary on the Pentateuch into language that is at the same time literal and intelligible presents many difficulties. The text itself is by no means settled; Berliner's edition is, of course, indispensable but still leaves many textual problems unsolved. We claim that we have made an honest attempt to set forth the meaning that the great commentator had in mind. We have not evaded the difficulties that confronted us by giving a free rendering that destroys the connection which linguistically exists between the several parts of a sentence. To have done so would

88-824

Copyright 1929 by Dr. A. M. Silbermann, Berlin NW 87, Klopstockstraße 31
Printed in Germany by Herrosé & Ziemsen GmbH., Wittenberg (Bez. Halle)

לזכר נשמות

אורי בן מאיר

וזוגתו חנה פיגה בת אברהם

ז״ל

DEDICATED

TO

PHILLIP AND HANNAH BLASHKI

(OF MELBOURNE, AUSTRALIA)

WHO

DEVOTED THEIR LIVES TO THE BETTERMENT

OF

THEIR FELLOW JEWS

have resulted in making it impossible for the student to compare the Hebrew text phrase by phrase with the English translation. Nor have we followed the example of translators of Rashi into German by omitting the renderings of just those portions in which the difficulties are to be found and where the student most feels the need of assistance. To what an extent this has been done may be seen by a careful examination of the translation made by Dukes, the greatest Hebraist who ever attempted the task of rendering Rashi into a modern language. That our translation and the explanations we have added to it will meet with universal approval is too much to expect. A Bibliography of super-commentaries upon Rashi enumerates some two hundred such attempts to fathom Rashi's meaning. Had the first of these works been completely successful the others would not have been written. But the last word has by no means been said upon Rashi's Perush on the Torah.

To the vast literature that exists upon this subject we have endeavoured to make another contribution that may help to elucidate the most popular of all Jewish commentaries upon the Pentateuch. Our purpose has been to render aid to the elementary student of Rabbinics and to make the commentary accessible to English readers who are unable to study it in the original, so that they may learn to appreciate the master-work of a great Jewish scholar and attain to a better and fuller understanding of the Torah itself.

It is intended to include an account of the life and work of Rashi, his exegetical methods etc. in the last volume of this Pentateuch.

ערב ראש השנה
לשנת ופעל ידיו תרצ"ד
לפרט נדול

M. Rosenbaum,
A. M. Silbermann.

GENESIS

1. [1]In the beginning God created the heaven and the earth. [2]But the earth was desolate and void, and darkness was upon the face of the murmuring deep, and the Spirit of God was hovering on the face of the waters. [3]And God said, Be there light: and light was. [4]And God saw the light, that it was good: and God caused a division between the light

רש"י

1. (1) בראשית IN THE BEGINNING — Rabbi Isaac said: The Torah *which is the Law book of Israel* should have commenced with *the verse* (Exod. XII. 1) "This month shall be unto you the first of the months" which is the first commandment given to Israel. What is the reason, then, that it commences with *the account of* the Creation? Because of *the thought expressed in the text* (Ps. CXI. 6) "He declared to His people the strength of His works (i. e. He gave an account of the work of Creation), in order that He might give them the heritage of the nations." For should the peoples of the world say to Israel, "You are robbers, because you took by force the lands of the seven nations *of Canaan*", Israel may reply to them, "All the earth belongs to the Holy One, blessed be He; He created it and gave it to whom He pleased.[1]) When He willed He gave it to them, and when He willed He took it from them and gave it to us" (Yalk. Exod. XII. 2). בראשית ברא IN THE BEGINNING GOD CREATED — This verse calls aloud for explanation in the manner that our Rabbis explained it: *God created the world* for the sake of the Torah which is called (Prov. VIII. 22) "The beginning (ראשית) of His (God's) way", and for the sake of Israel who are called (Jer. II. 3) "The beginning (ראשית) of His (God's) increase".[2]) If, however, you wish to explain it in its plain sense, explain it thus: At the beginning of the Creation of heaven and earth when the earth was without form and void and there was darkness, God said, "Let there be light".[3]) The text does not intend to point out the order of the *acts of* Creation — to state that these (heaven and earth) were created first; for if it intended to point this out, it should have written בראשונה ברא את השמים וגו' "At first God created etc." *And for this reason:* Because, wherever the word ראשית occurs in Scripture, it is in the construct state. E. g., (Jer. XXVI. 1) "In the beginning of (בראשית) the reign of Jehoiakim"; (Gen. X. 10) "The beginning of (ראשית) his kingdom"; (Deut. XVIII. 4) "The firstfruit of (ראשית) thy corn." Similarly here you must translate בראשית ברא אלהים as though it read בראשית ברוא, at the beginning of God's creating. A similar grammatical construction (of a noun in construct followed by a verb) is: (Hos. I. 2) תחלת דבר ה' בהושע, which is as much as to say, "At the beginning of God's speaking through Hosea, the Lord said to Hosea." Should you, however, insist that it does actually intend to point out that these (heaven and earth) were created first, and that the meaning is, "At the beginning of everything He created these, *admitting therefore that the word* בראשית *is in the construct state and explaining the omission of a word signifying "everything" by saying* that you have texts which are elliptical, omitting a word, as for example (Job III. 10) "Because it shut not up the doors of my mother's womb" where it does not explicitly explain who it was that closed *the womb*; and (Isa. VIII. 4) "He shall take away the spoil of Samaria" without explaining who shall take it away; and (Amos VI. 12) "Doth he plough with oxen," and it does not explicitly state, "Doth a man plough with oxen"; (Isa. XLVI. 10) "Declaring from the beginning the end," and it does not explicitly state, "Declaring from the beginning of a thing the end of a thing" — if it is so (that you assert that this verse intends to point out that heaven and earth were created first), you should be astonished at yourself, because *as a matter of fact* the waters were created before *heaven and earth*, for, lo, it is written, (v. 2) "The Spirit of God was hovering on the face of the waters," and Scripture had not yet disclosed when the creation of the waters took place — consequently you must learn from

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) The Rabbis translated thus: For the sake of (ב) the Torah and Israel which bear the name of ראשית God created the heaven and the earth.

[3]) See Appendix.

א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:
ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־
פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:
ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר: ד וַיַּרְא אֱלֹהִים
אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין

אונקלוס

א בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא: ב וְאַרְעָא הֲוָת צָדְיָא וְרֵיקַנְיָא וַחֲשׁוֹכָא
עַל־אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן־קֳדָם יְיָ מְנַשְׁבָא עַל־אַפֵּי מַיָּא: ג וַאֲמַר
יְיָ יְהִי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא: ד וַחֲזָא יְיָ יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין

רש״י

א) **בראשית.** אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, שֶׁהִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל, וּמַה טַּעַם פָּתַח בִּבְרֵאשִׁית? מִשּׁוּם: כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם (תה׳ קי״א), שֶׁאִם יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל: לִסְטִים אַתֶּם, שֶׁכְּבַשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם: כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּבָ״ה הִיא, הוּא בְרָאָהּ וְנָתְנָהּ לָאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו, בְּרְצוֹנוֹ נָתְנָהּ לָהֶם וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ: בראשית ברא. אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ אֶלָּא דָּרְשֻׁנִּי, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ: בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ (משלי ח׳), וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ (ירמיה ב׳); וְאִם בָּאתָ לְפָרְשׁוֹ כְּפְשׁוּטוֹ, כָּךְ פָּרְשָׁהוּ: בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ וְרוּחַ אֱלֹהִים יְהִי אוֹר. וְלֹא בָא הַמִּקְרָא לְהוֹרוֹת סֵדֶר הַבְּרִיאָה לוֹמַר: שֶׁאִלּוּ קָדְמוּ שָׁאָם בָּא לְהוֹרוֹת כָּךְ הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב: בָּרִאשׁוֹנָה בָּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳; שֶׁאֵין לְךָ רִאשׁית בְּמִקְרָא, שֶׁאֵינוֹ דָבוּק לַתֵּיבָה שֶׁל אַחֲרָיו, כְּמוֹ: בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים (שם כ״ז), רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ (ברא׳ י״), רֵאשִׁית דְּגָנְךָ (דבר׳ י״ח),—אַף כָּאן אַתָּה אוֹמֵר: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים וְגוֹ׳, כְּמוֹ: בְּרֵאשִׁית בְּרוֹא; וְדוֹמֶה לוֹ: תְּחִלַּת דִּבֶּר ה׳ בְּהוֹשֵׁעַ (הושע א׳), כְּלוֹמַר: תְּחִלַּת דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה בְּהוֹשֵׁעַ, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל הוֹשֵׁעַ וְגוֹ׳. וְאֵינִי לְהוֹרוֹת בָּא שֶׁאִלּוּ תְּחִלָּה נִבְרְאוּ, וּפֵרוּשׁוֹ: בְּרֵאשִׁית הַכֹּל בָּרָא אֱלוֹ—וְיֵשׁ לָךְ מִקְרָאוֹת שֶׁמְּקֻצָּרִים לְשׁוֹנָם וּמְמֻעָטִים תֵּיבָה אַחַת, כְּמוֹ: כִּי לֹא קָנַר דַּלְתַי בִּטְנִי (איוב ג׳), וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הַסּוֹגֵר; וּכְמוֹ: יִשָּׂא אֶת חֵיל דַּמֶּשֶׂק (יש׳ ח׳), וְלֹא פֵּרַשׁ: מִי יִשָּׂאֵנוּ; וּכְמוֹ: אִם יַחֲרוֹשׁ בַּבָּקָרִים (עמוס ו׳), וְלֹא פֵּרַשׁ: אִם יַחֲרֹשׁ אָדָם בִּבְקָרִים, וּכְמוֹ: מֵגִיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית (יש׳ מ״ו), וְלֹא פֵּרַשׁ: מַגִּיד מֵרֵאשִׁית דָּבָר אַחֲרִית דָּבָר—א״כ, תְּמַהּ עַל עַצְמְךָ, שֶׁהָרֵי הַמַּיִם קָדְמוּ, שֶׁהָרֵי כְּתִיב: וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם, וְעֲדַיִן לֹא נִלָּה הַמִּקְרָא, בְּרִיאַת הַמַּיִם מָתַי הָיְתָה, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁקָּדְמוּ הַמַּיִם לָאָרֶץ, וְעוֹד, שֶׁהַשָּׁמַיִם מֵאֵשׁ וּמֵים נִבְרְאוּ, עַל כָּרְחָךְ לֹא לִמֵּד הַמִּקְרָא סֵדֶר הַמּוּקְדָּמִים וְהַמְאוּחָרִים כְּלוּם: ברא אלהים. וְלֹא אֱמַר: בָּרָא׳, שֶׁמַּתְחִלָּה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לִבְרֹאתוֹ בְּמִדַּת הַדִּין, רָאָה, שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, הִקְדִּים מִדַּת רַחֲמִים וְשִׁתְּפָהּ לְמִדַּ״ד, וְהֵיינוּ דִכְתִיב: בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה׳ אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: (ב) תהו ובהו. תֹּהוּ לְשׁוֹן תַּמָּה וְשָׁמֵמוֹן, שֶׁאָדָם תּוֹהֶא וּמִשְׁתּוֹמֵם עַל בֹּהוּ שֶׁבָּהּ: תהו. אַשטורד״שון בְּלַעַז: בהו. לְשׁוֹן רָקוּת וּצְדוּ: על פני התהום. עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ: ורוח אלהים מרחפת. כְּמוֹ הַכָּבוֹד עוֹמֵד בָּאֲוִיר וּמְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם בְּרוּחַ פִּיו שֶׁל הַקָּבָ״ה וּבְמַאֲמָרוֹ, כְּיוֹנָה הַמְרַחֶפֶת עַל הַקֵּן, אקוב״טיר בְּלַעַז: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. אַף אֲנִי צְרִיכִין לְדִבְרֵי אַגָּדָה: רָאָהוּ שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רְשָׁעִים, וְהִבְדִּילוֹ לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ כָּךְ פֵּרְשָׁהוּ: רָאָהוּ כִּי טוֹב, וְאֵין נָאֶה לוֹ וְלַחֹשֶׁךְ שֶׁיִּהְיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּעֵרְבוּבְיָא, וְקָבַע לְזֶה

and the darkness. [5]And God called the light Day, and the darkness he called Night. And it was evening and it was morning, one day. [6]And God said, Be there an expanse in the midst of the waters, and let it cause a division between waters and the waters. [7]And God made the expanse, and caused a division between the waters which were under the expanse, and the waters which were above the expanse: and it was so. [8]And God called the expanse Heaven. And it was evening and it was morning, a second day. [9]And God said, The waters shall be drawn together under the heaven unto one place, and let the dry land appear: and it was so. [10]And God called the dry land Earth; and the gathering together of the waters called he Seas; and God

רש"י

this that the creation of the waters preceded *that of* the earth. And *a* further *proof that the heavens and earth were not the first thing created is* that the heavens were created from fire (אש) and water (מים),[1]) *from which it follows that fire and water were in existence before the heavens.* Therefore you must needs admit that the text teaches nothing about the earlier or later sequence *of the acts of Creation.* ברא אלהים GOD [AS JUDGE] CREATED — It does not state ברא ה', "The Lord (the Merciful One) created, because at first God intended to create it (the world) to be placed under the attribute (rule) of strict justice, but He realised that the world could not thus endure and therefore gave precedence to Divine Mercy allying it with Divine Justice. It is to this that what is written *in* (Gen. II. 4) alludes — "In the day that the Lord God made earth and heaven". **(2)** תהו ובהו DESOLATE AND VOID — The word תהו signifies astonishment and amazement, for a person would have been astonished and amazed at its emptiness. תהו is estordison in O. Fr. בהו VOID — The word signifies emptiness and empty space. על פני תהום ON THE FACE OF THE DEEP — i. e. the waters which were upon the earth. ורוח אלהים מרחפת AND THE SPIRIT OF GOD WAS HOVERING — The throne of *Divine* Glory was standing in space, hovering over the face of the waters by the breath of the mouth of the Holy One, blessed be He, and by His command, even as a dove hovers over its nest[2]). In O. Fr. acoveter. **(4)** וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל AND GOD SAW THE LIGHT THAT IT WAS GOOD, AND GOD CAUSED A DIVISION — Here, also, we must depend upon the statement of the Agada: He saw that the wicked were unworthy of using it (the light); He, therefore, set it apart (ויבדל), *reserving it* for the righteous in the world to come[3]). But according to the plain sense explain it thus: He saw that it was good, and that it was not seemly that light and darkness should function together in a confused manner. He therefore limited this one's sphere of activity to the daytime, and this one's sphere of activity to the nighttime. **(5)** יום אחד THE FIRST DAY (lit., one day) — According to the regular *mode* of expression used in this chapter it should be written here "first day", just as it is written with regard to the other days "the second", "the third", "the fourth". Why, then, does it write אחד "one"? Because the Holy One, blessed be He, was *then* the Only One (Sole Being)[4]) in His Universe, since the angels were not created until the second day. Thus it is explained in Gen. R. **(6)** יהי רקיע BE THERE AN EXPANSE — Let the expansion become fixed[5]); for although the heavens were created on the first day, they were still in a fluid form, and they became solidified only on the second day at the dread command (lit., rebuke) of the Holy One, blessed be He, whe he said "Let the firmament be *stable*". It is to this that allusion is made in what is written *in* (Job XXVI. 11): "The pillars of heaven were trembling" (i. e. they were unstable) — this was during the whole of the first day — and on the second (ibid.): "they were astonished at His rebuke",[6]) like a man who stands

NOTES

[1]) See Rashi on v. 8 and Gen. R. 4.
[2]) Gen. R. 2; Chag. 15a.
[3]) Chag. 12a.
[4]) יום אחד is taken to mean "The day of the One (Being)".
[5]) Gen. R. 4; Chag. 12a. [6]) Chag. 12a.

הַחֹשֶׁךְ׃ ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא
לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ
ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל
בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ ז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים׀ אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל
בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר׀ מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר
מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ
שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ
ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ י וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים׀ לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים

אונקלוס

נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא׃ ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא וַהֲוָה
רַמְשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹמָא חַד׃ ו וַאֲמַר יְיָ יְהִי רְקִיעָא בְּמֶצְיְעוּת מַיָּא וְיְהִי מַפְרִישׁ
בֵּין מַיָּא לְמַיָּא׃ ז וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וַאַפְרִישׁ בֵּין מַיָּא דִּי מִלְרַע לִרְקִיעָא
וּבֵין מַיָּא דִּי מֵעַל לִרְקִיעָא וַהֲוָה כֵן׃ ח וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָּא וַהֲוָה רַמְשׁ וַהֲוָה
צַפַּר יוֹם תִּנְיָן׃ ט וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְּשׁוּן מַיָּא מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לַאֲתַר חַד וְתִתְחֲזֵי
יַבָּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן׃ י וּקְרָא יְיָ לְיַבָּשְׁתָּא אַרְעָא וּלְבֵית כְּנִישְׁוּת מַיָּא קְרָא יַמְמֵי

רש״י

תְּחוּמוֹ בַּיּוֹם, וְלָיְלָה תְּחוּמוֹ בַּלָּיְלָה׃ (ה) יוֹם אֶחָד. לְפִי סֵדֶר לְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב׃
יוֹם רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשְׁאָר הַיָּמִים: שֵׁנִי, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי, לָמָּה כָּתַב אֶחָד? לְפִי שֶׁהָיָה הַקָּבָ״ה
יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים עַד יוֹם שֵׁנִי, כַּךְ מְפוֹרָשׁ בְּבִ״רַ׃ (ו) יהי רקיע. יֶחֱזַק
הָרָקִיעַ. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם בְּיוֹם א׳ עֲדַיִן לַחִים הָיוּ וְקָרְשׁוּ בַּשֵּׁנִי מִגַּעֲרַת הַקָּבָ״ה
בָּאָמְרוֹ: יְהִי רָקִיעַ, וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב (איוב כ״ו),עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ—כָּל יוֹם רִאשׁוֹן, וּבַשֵּׁנִי יִתְמַהּ
מִגַּעֲרָתוֹ, כְּאָדָם שֶׁמִּשְׁתּוֹמֵם וְעוֹמֵד מִגַּעֲרַת הַמַּאֲכִים עָלָיו: בתוך המים. בְּאֶמְצַע הַמַּיִם.
שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לָרָקִיעַ כְּמוֹ בֵּין הָרָקִיעַ לַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ, הָא לָמַדְתָּ,
שֶׁהֵם תְּלוּיִם בְּמַאֲמָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ: (ז) ויעש אלהים את הרקיע. תִּקְנוֹ עַל עָמְדוֹ, וְהִיא עֲשִׂיָּתוֹ,
כְּמוֹ: וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנָיהָ (דב׳ כ״א): מעל לרקיע. עַל הָרָקִיעַ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא מֵעַל לָרָקִיעַ,
לְפִי שֶׁהֵן תְּלוּיִן בְּאֲוִיר. וּמִפְּנֵי מַה לֹּא נֶאֱמַר כִּי טוֹב בְּיוֹם שֵׁנִי? לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה נִגְמָר מְלֶאכֶת
הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הַתְחָלָה בָּהּ בַּשֵּׁנִי, וְדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר אֵינוֹ בְּמִלּוּאוֹ וְטוֹבוֹ; וּבַשְּׁלִישִׁי
שֶׁנִּגְמַר מְלֶאכֶת הַמַּיִם וְהִתְחִיל וְנִגְמַר מְלֶאכָה אֲחֶרֶת, כָּפַל בּוֹ כִּי טוֹב שְׁתֵּי פְעָמִים, אַחַת לְנִגְמַר
מְלֶאכֶת הַשֵּׁנִי וְאַחַת לְנִגְמַר מְלֶאכֶת הַיּוֹם: (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים. שָׁא מַיִם,
שָׁם מַיִם, אֵשׁ וּמַיִם, שֶׁעָרְבָן זֶה בְּזֶה וְעָשָׂה מֵהֶם שָׁמָיִם: (ט) יקוו המים. שָׁרְיוּ שְׁטוּחִין עַל
פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל הַיַּמִּים: (י) קרא ימים, וַהֲלֹא יָם אֶחָד

saw that it was good. [11]And God said, The earth shall sprout forth sprouts, herb yielding seed, fruit tree yielding fruit after its kind, whose seed is in itself, upon the earth: and it was so. [12]And the earth brought forth sprouts, herb yielding seed after its kind, and tree yielding fruit, whose seed was in itself after its kind: and God saw that it was good. [13]And it was evening and it was morning, a third day. [14]And God said, Be there luminaries in the expanse of the heaven to cause a division between the day and the night; and they shall be for signs, and for ap-

רש"י

immovable, amazed at the rebuke of one who terrifies him. בתוך המים IN THE MIDST OF THE WATERS — In the *exact* centre of the waters; because there is the *same* distance between the upper waters and the firmament as there is between the firmament and the waters that are upon the earth. Thus you may infer that they (the upper waters) are suspended *in space* by the command of the King. **(7)** ויעש אלהים את הרקיע AND GOD MADE THE EXPANSE — He put it in proper condition in its place: this is the meaning of "making" it. Similarly (Deut. XXI. 12) ועשתה את צפרניה "And she shall let grow[1]) (lit., make) her nails". מעל לרקיע ABOVE THE EXPANSE — It is not said here על הרקיע "upon the firmament", but מעל *"hanging* from above", because they (the waters) were suspended in space. Why is it not stated in reference to the work of the second day "that it was good"? Because the work *associated with* water was not completed until the third day — He only began it on the second — and anything that is not completed is not in a state of perfection and at its best (and so cannot be termed "good"). Therefore on the third day when He completed the work *associated with* water and another work was commenced and finished, the words כי טוב are repeated, once in reference to the completion of the work of the second day, and again in reference to the completion of the work of that day. **(8)** ויקרא אלהים לרקיע שמים AND GOD CALLED THE EXPANSE HEAVEN — *The word* "שמים", *Heaven, may be regarded as made up of* שא מים "Carry water", or שם מים "There is water", or אש ומים "Fire and water". He mingled fire with water and of them He made the heavens. **(9)** יקוו המים THE WATERS SHALL BE DRAWN TOGETHER — For they were *then* spread over the surface of the whole earth, and He *now* gathered them together into *what now constitutes* the Ocean, which is the largest of all seas. **(10)** קרא ימים CALLED HE SEAS — But does it not form one *great* sea? But *it speaks of seas* because the taste of fish which comes up from the sea at Acco is not the same[2]) as the taste of fish which comes up from the sea at Aspamia[3]). **(11)** תדשא הארץ דשא עשב THE EARTH SHALL SPROUT FORTH SPROUTS, HERB — דשא does not mean the same as עשב nor does עשב mean the same as דשא so that it is not a correct expression in Biblical Hebrew to say תעשיב הארץ, for the species of דשא are *all* different, each by itself being called this or that עשב, and it would not be linguistically correct for a speaker to say this or that דשא, for by דשא is meant *that which forms* the covering of the ground when it is filled with herbage[4]). תדשא הארץ THE EARTH SHALL SPROUT FORTH [SPROUTS] — Let it be filled and covered with a garment of *different* grasses. In O. F. דשא is called herbaries; *Engl. herbage,* meaning all species of herbs growing together collectively whilst each root by itself is called an עשב. — מזריע זרע YIELDING SEED — that its seed should grow within itself, so that some of it may be sown in another spot. עץ פרי FRUIT TREE — that the taste of the tree be exactly the same as that of the fruit. It did not, however, do this, but (v. 13) "the earth brought forth a tree yielding fruit" and the tree itself was not a fruit: therefore when Adam was cursed on account of his sin, it (the earth) was also visited (because of its sin) and was cursed also. אשר זרעו בו WHOSE SEED IS IN ITSELF — This refers to the kernels of each kind of fruit from which the tree grows when they are planted. **(12)** ותוצא הארץ וגו' AND THE EARTH BROUGHT FORTH etc. — Although the *expression* למינהו, according to its

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

וַיַּ֖רְא אֱלֹהִ֑ים כִּי־טֽוֹב׃ {א} וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים תַּדְשֵׁ֤א
הָאָ֙רֶץ֙ דֶּ֣שֶׁא עֵ֔שֶׂב מַזְרִ֖יעַ זֶ֑רַע עֵ֣ץ פְּרִ֗י עֹשֶׂ֤ה פְרִי֙
לְמִינ֔וֹ אֲשֶׁ֥ר זַרְעוֹ־בֽוֹ עַל־הָאָ֖רֶץ וַיְהִ֣י כֵֽן׃ {ב} וַתּוֹצֵ֨א
הָאָ֜רֶץ דֶּ֣שֶׁא עֵ֗שֶׂב מַזְרִ֤יעַ זֶ֙רַע֙ לְמִינֵ֔הוּ וְעֵ֥ץ עֹשֶׂ֖ה־
פְּרִ֑י אֲשֶׁ֥ר זַרְעוֹ־בֽוֹ לְמִינֵ֖הוּ וַיַּ֥רְא אֱלֹהִ֖ים כִּי־טֽוֹב׃
{ג} וַיְהִי־עֶ֥רֶב וַיְהִי־בֹ֖קֶר יֽוֹם שְׁלִישִׁ֑י {פ שני}
{ד} וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים יְהִ֤י מְאֹרֹת֙ בִּרְקִ֣יעַ הַשָּׁמַ֔יִם
לְהַבְדִּ֖יל בֵּ֣ין הַיּ֑וֹם וּבֵ֣ין הַלָּ֔יְלָה וְהָי֤וּ לְאֹתֹת֙ וּלְמוֹעֲדִ֔ים

אונקלוס

וַחֲוָא יְיָ אַרְעָא טָבָא׃ {א} וַאֲמַר יְיָ תַּדְאִית אַרְעָא דֵּיחָאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מְזַדְּרַע
אִילָן פֵּירִין עָבֵד פֵּירִין לְזַנּוּהִי דִּי בַר זַרְעֵהּ בֵּהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן׃ {ב} וְאַפֵּקַת
אַרְעָא דֵּיחָאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מְזַדְּרַע לְזַנּוּהִי וְאִילָן עָבֵד פֵּירִין דְּבַר זַרְעֵהּ
בֵּהּ לְזַנּוּהִי וַחֲוָא יְיָ אֲרֵי טָב׃ {ג} וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפְּר יוֹם תְּלִיתָאִי׃ {ד} וַאֲמַר
יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יְמָמָא וּבֵין לֵילְיָא וְיהוֹן לְאָתִין

רש״י

הוא? אֶלָּא אֵינוֹ דוֹמֶה טַעַם דָּג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּעַכּוֹ לְטַעַם דָּג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּאַכְּזִיבָא׃
(יא) תדשא הארץ דשא עשב. לֹא דֶּשֶׁא לְשׁוֹן עֵשֶׂב וְלֹא עֵשֶׂב לְשׁוֹן דֶּשֶׁא, וְלֹא הָיָה לְשׁוֹן
הַמִּקְרָא לוֹמַר: תַּעֲשֵׂב הָאָרֶץ, שֶׁמִּינֵי דֶּשֶׁאִין מִחוּלָּקִין, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב פְּלוֹנִי,
וְאֵין לָשׁוֹן לְמַדֵּבֵר לוֹמַר: דֶּשֶׁא פְּלוֹנִי, שְׁלִשׁוֹן דֶּשֶׁא הוּא לִבְיַשַּׁת הָאָרֶץ כְּשֶׁהִיא מִתְמַלֵּאת
בְּדֶשָׁאִים: תדשא הארץ. תִּתְמַלֵּא וְתִתְכַּסֶּה לִבּוּשׁ עֲשָׂבִים. בִּלְשׁוֹן לַעַז נִקְרָא דֶּשֶׁא ארבריץ,
כְּלַן בְּעַכּוֹ וּבְאַכְּזִיבָא, וְכָל שׁוֹרֶשׁ לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב: מזריע זרע. שֶׁיִּגָּדֵל בּוֹ זַרְעוֹ לְזֶרַע מִמֵּנִּי
בְּמָקוֹם אַחֵר: עץ פרי. שֶׁיְּהֵא טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפֶּרִי, וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן, אֶלָּא: וַתּוֹצֵא
הָאָרֶץ עֵץ עֹשֶׂה פְּרִי וְלֹא הָעֵץ פְּרִי, לְפִיכָךְ כְּשֶׁנִּתְקַלֵּל אָדָם עַל עֲוֹנוֹ נִפְקְדָה גַּם הִיא עַל עֲוֹנָהּ
וְנִתְקַלְּלָה: אשר זרעו בו. הֵן נִרְאִינִי כָּל פֵּרוֹתֶיהָ שֶׁמֵּהֶן הָאִילָן צוֹמֵחַ כְּשֶׁנּוֹטְעִין אוֹתוֹ:
(יב) ותוצא הארץ וגו׳. אע״פ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לְמִינֵהוּ בִּדְשָׁאִין בְּצִוּוּיֵיהֶן, שָׁמְעוּ שֶׁנֶּאֱמַר
הָאִילָנוֹת עַל כַּהֲ, נָשְׂאוּ קַ״ן בְּעַצְמָן, כְּמִפּוֹרָשׁ בְּאַגָּדָה בִּשְׁחִיטַת חוּלִּין: (יד) יהי מארת וגו׳.
מְיוּם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ וּבְרִבִיעִי צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהִתְלוֹת בָּרָקִיעַ, וְכֵן כָּל תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ
נִבְרְאוּ מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע בְּיוֹם שֶׁנִּגְזַר עָלָיו, הוּא שֶׁכָּתוּב: אֵת הַשָּׁמַיִם, לְרִבּוּת
תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, וְאֵת הָאָרֶץ, לְרִבּוּת תּוֹלְדוֹתֶיהָ: יהי מארת. חֶסֶר יָ״ו כְּתִיב, עַל שֶׁהוּא יוֹם מְאֵרָה
לְפוֹל אַסְכָּרָה בְּתִינוֹקוֹת, הוּא שֶׁשָּׁנִינוּ: בְּד׳ הָיוּ מְתִעְּנִים עַל אַסְכָּרָה שֶׁלֹּא תִּפּוֹל בְּתִינוֹקוֹת;
לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה. מִשֶּׁנִּגְנַז הָאוֹר הָרִאשׁוֹן, אֲבָל בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית שִׁמְּשׁוּ הָאוֹר
וְהַחֹשֶׁךְ הָרִאשׁוֹנִים יַחַד בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלָּיְלָה; והיו לאותות. כְּשֶׁהַמְּאוֹרוֹת לוֹקִין, סִימָן רָע הוּא
לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵאוֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחָתּוּ (ירמיה י׳), בְּעֵשׂוֹתְכֶם רָצוֹן הַקָּבָ״ה אֵין אַתֶּם צְרִיכִין
לִרְאוֹת מִן הַמַּזָּרוֹת; ולמועדים. עַל שֵׁם הָעָתִיד, שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לְהִצְטַוּוֹת עַל הַמּוֹעֲדוֹת

pointed seasons, and for days, and years. [15]And they shall be for luminaries in the expanse of the heaven to give light upon the earth: and it was so. [16]And God made the two great luminaries, the great luminary to rule the day, and the small luminary to rule the night and the stars. [17]And God set them in the expanse of the heaven to give light upon the earth. [18]And to rule during the day and during the night, and to cause a division between the light and the darkness: and God saw that it was good. [19]And it was evening and it was morning, a fourth day. [20]And God said, The waters shall bring forth abundantly the prolific creature, a living soul, and fowl that may fly above the earth in the face of the expanse of heaven. [21]And God created the great huge creatures, and every

רש"י

kind, was not used when the various kinds of herbage were bidden *to come forth*, they heard that the trees were so commanded and they applied to themselves the argument à fortiore (ו"ק[1]), as it is explained in an Aggadic passage in Chullin (60a). **(14)** יהי מארת BE THERE LUMINARIES — They had been created on the first day, but on the fourth He commanded them to be suspended in the firmament (Chag. 12a). Indeed, all the productions of heaven and earth were created on the first day, but each of them was put in its place on that day when it was so commanded. In reference to this it is written את השמים (v. 1) *In the beginning God created that which was* את with the heavens etc., in order to include all the productions of heaven, ואת הארץ to include all its (the earth's) productions. יהי מארת — The word is written without the ו *after the* א (so that it may be read מארת curses), because it is a cursed day when children are liable to suffer from croup[2]). In reference to this we read (in Taan. 27b): On the fourth day of the week they used to fast to avert croup from the children. להבדיל בין היום ובין הלילה TO CAUSE A DIVISION BETWEEN THE DAY AND THE NIGHT — *This took place* after the primeval (divine) light was conserved for the righteous; but during the first seven [another reading is "three"] days of Creation the primeval light and darkness functioned together both by day and by night. והיו לאותות AND THEY SHALL BE FOR SIGNS — When the *heavenly* luminaries are eclipsed it is *a sign* of ill-omen for the world, as it is written, (Jerem. X. 2) "Be not dismayed at the signs of heaven" — when you carry out the will of the Holy One, blessed be He, you need apprehend no calamity. ולמועדים AND FOR SEASONS (FESTIVALS) — *This is written* with a view to the future when Israel would receive command regarding the festivals which would be calculated from the time of the lunar conjunction. ולימים AND FOR DAYS — The sun functions half a day and the moon the other half — together a full day. ושנים AND FOR YEARS — At the end of three hundred and sixty five days [another version: $365^1/_4$] they complete their course through the twelve signs of the Zodiac that attend them, and that is one year [another version: and this makes $365^1/_4$ days]; they then begin to revolve a second time in a circle similar to their first cycle. **(15)** והיו למאורות AND LET THEM BE FOR LIGHTS — They shall serve also this purpose, namely, to give light to the world. **(16)** המאורות הגדולים THE GREAT LUMINARIES — They were created of equal size, but that of the moon was diminished because she complained and said, "It is impossible for two kings to make use of one crown" (Chul. 60b). ואת הכוכבים AND THE STARS — Because He diminished the moon, He increased its *attendant* hosts to mollify it (Gen. R. 6). **(20)** נפש חיה LIVING CREATURES — *Creatures* that shall have vitality. שרץ Every living creature that does not rise much above the ground is called שרץ, e. g., of winged *creatures* — flies; of abominable *creatures* — ants, beetles and worms; of *larger* creatures — the mole, snail and others of the same kind, and all fishes. **(21)** התנינים THE HUGE CREATURES — the large fishes that are in the sea; and according to the statement of the Agada (B. Bath. 74b) it means here the Leviathan

NOTES

For Notes 1, 2 see Appendix.

וּלְיָמִים וְשָׁנִים: טו וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם
לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־
שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל
לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת
הַלַּיְלָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים: יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ: יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:
יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ
כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף
יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם: כא וַיִּבְרָא
אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה ו

אונקלוס

וּלְזִמְנִין וּלְמֶמְנֵי בְּחוֹן יוֹמִין וּשְׁנִין: טו וְיִהוֹן לְנְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא
עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן: טז וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין נְהוֹרַיָּא רַבְרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא רַבָּא
לְמִשְׁלַט בְּיוֹמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעֵרָא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא: יז וְיַהֲב
יָתְהוֹן יְיָ בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא: יח וּלְמִשְׁלַט בְּיוֹמָא וּבְלֵילְיָא
וּלְאַפָּרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב: יט וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפְרָ
יוֹם רְבִיעָאי: כ וַאֲמַר יְיָ יִרְחֲשׁוּן מַיָּא רְחֵשׁ נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא יְפָרַח עַל
אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא: כא וּבְרָא יְיָ יָת תִּנִּינַיָּא רַבְרְבַיָּא וְיָת כָּל נַפְשָׁא

רש״י

וְהֵם נִמְנִים לְמוּלַד הַלְּבָנָה: ולימים. שִׁמּוּשׁ הַחַמָּה חֲצִי יוֹם וְשִׁמּוּשׁ הַלְּבָנָה חֲצִי, הֲרֵי יוֹם שָׁלֵם: ושנים. לְסוֹף שס״ה יָמִים (ס״א וּרְבִיעַ יוֹם) יִגְמְרוּ מֵהֲלָכָתָם בְּי״ב מַזָּלוֹת הַמְשֻׁרְתִים אוֹתָם, וְהִיא שָׁנָה, וְחוֹזְרִים וּמַתְחִילִים פַּעַם שְׁנִיָּה לְסַבֵּב בַּגַּלְגַּל כְּמַהֲלָכָן הָרִאשׁוֹן: (טו) והיו למאורת: עוד זאת יִשַּׁמְּשׁוּ, שֶׁיָּאִירוּ לָעוֹלָם: (טז) המאורות הגדולים. שָׁוִים נִבְרְאוּ וְנִתְמַעֲטָה הַלְּבָנָה עַל שֶׁקִּטְרְגָה וְאָמְרָה: א״א לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד: ואת הכוכבים. עַל יְדֵי שֶׁמִּיעֵט אֶת הַלְּבָנָה הִרְבָּה צְבָאִיהָ לְהָפִיס דַּעְתָּהּ: (כ) נפש חיה. שֶׁיְּהֵא בָּהּ חַיּוּת: שרץ. כָּל דָּבָר חַי שֶׁאֵינוֹ נָבוּהַּ מִן הָאָרֶץ קְרוּי שֶׁרֶץ: בְּעוֹף, כְּנוֹן וְכוּבִּים, בְּשֶׁקְצִים, כְּנוֹן נְמָלִים וְחִיפּוּשִׁים וְתוֹלָעִים, בִּבְרִיוֹת, כְּנוֹן חוֹלָד וְעַכְבָּר וְחוֹמֶט וְכִיוֹצֵא בָּהֶם, וְכָל הַדָּגִים: (כא) התנינים. דָּגִים גְּדוֹלִים שֶׁבַּיָּם. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה הוּא לְוָיָתָן וּבֶן זוּגוֹ שֶׁבְּרָאָם זָכָר וּנְקֵבָה וְהָרַג אֶת הַנְּקֵבָה וּמָלְחָהּ לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁאִם יִפְרוּ וְיִרְבּוּ לֹא יִתְקַיֵּים הָעוֹלָם בִּפְנֵיהֶם: נפש חיה. שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַיּוּת:

living soul that creepeth, which the waters brought forth abundantly, after their kinds, and every winged fowl after its kind: and God saw that it was good. [22]And God blessed them, saying, Be fruitful, and multiply, and fill the waters in the seas, and the fowl shall multiply on the earth. [23]And it was evening and it was morning, a fifth day. [24]And God said, The earth shall bring forth the living soul, after its kind, beast, and creeping thing, and animal of the earth after their kind: and it was so. [25]And God made the animal of the earth after its kind, and beasts after their kind, and every thing that creepeth upon the ground after its kind: and God saw that it was good. [26]And God said, We will make

רש"י

and its consort which He created male and female. He, however, killed the female and preserved it in salt for the benefit of the righteous in the time to come, for had they been *permitted to be* fruitful and to multiply the world could not have endured because of them. נפש חיה — that have vitality. **(22)** ויברך אותם AND HE BLESSED THEM — Because people decreased their number, hunting them and eating them, they needed a blessing; *it is true that* beasts also were in need of a blessing, but on account of the serpent that was to be cursed in the future, He did not bless them, in order that it might not be included in the blessing. פרו BE FRUITFUL — פרו is of the same root as פרי, and means bring forth fruit. ורבו AND MULTIPLY — Had He said "Be fruitful" only, one *creature* might have brought forth a single one, and no more, therefore He added ורבו "and multiply", *implying* that one should bring forth many. **(24)** תוצא הארץ THE EARTH SHALL BRING FORTH — That is what I have explained (v. 14) that all things were created on the first day, and it was only necessary to bring them forth *from the ground*. נפש חיה — that have vitality. ורמש — *It means* creeping swarms that creep low upon the ground; they appear as though they are dragged along, for how they move is not discernible. What we call רמש and שרץ in our (Hebrew) language, they call in O. F. mouvoir; *Engl. to move*. **(25)** ויעש AND HE MADE — He formed them with their full volition and in their full stature (Chul. 60a). **(26)** נעשה אדם WE WILL MAKE MAN — The meekness of the Holy One, blessed be He, they (the Rabbis) learned from here: because the man is in the likeness of the angels and they might envy him, therefore He took counsel with them (see Gen. R. 8). And when He judges the kings He *likewise* consults His heavenly council, for thus we find in the case of Ahab to whom Micha said, (1 Kings XXII. 19) "I saw the Lord sitting on His throne, and all the host of heaven standing by Him on His right hand and on His left." Has God, then, a right hand and a left hand? But *it means that* some stood on the right side to plead in favour of the accused and others stood on the left side to accuse; and similarly we read (Dan. IV. 14), "the matter is by the decree of the watchers, and the sentence by the word of the holy ones", — here, also, He consulted His heavenly council and asked permission of them, saying to them: "There are in the heavens *beings* after My likeness; if there will not be on earth *also beings* after My likeness, there will be envy among the beings that I have created." נעשה אדם WE WILL MAKE MAN — Although they did not assist Him in forming him (the man) and although this *use of the plural* may give the heretics an occasion to rebel (i. e. to argue in favour of their own views), yet the verse does not refrain from

הָרֶמֶשֶׂת וַאֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם וְאֵת כָּל־
עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: כב וַיְבָרֶךְ
אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם
בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יֵרֶב בָּאָרֶץ: כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם חֲמִישִׁי: פ שלישי
כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ
בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן: כה וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם

אונקלוס

חַיְתָא דְּרַחֲשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ מַיָּא לְזַנֵּיהוֹן וְיָת כָּל עוֹפָא דְּפָרַח לְוָטֹהִי וַחֲזָא יְיָ
אֲרֵי טָב: כג וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימָר פּוּשׁוּ וְסִגוּ וּמְלוּ יָת מַיָּא בִּימְמַיָּא וְעוֹפָא
יִסְגֵּי בְּאַרְעָא: כד וַהֲוָה רַמַּשׁ וַהֲוָה צִפַּר יוֹם חֲמִישָׁאי: כה וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּק
אַרְעָא נַפְשָׁא חַיְתָא לְזַנַּח בְּעִיר וּרְחֹשׁ וְחֵוַת אַרְעָא לְזַנֵּח וַהֲוָה כֵן: כה וַעֲבַד יְיָ
יָת חֵוַת אַרְעָא לְזַנַּח וְיָת בְּעִירָא לְזַנַּח וְיָת כָּל רְחֹשָׁא דְּאַרְעָא לְזַנֵּוהִי וַחֲזָא יְיָ
אֲרֵי טָב: כו וַאֲמַר יְיָ נַעֲבִיד אֱנָשָׁא בְּצַלְמָנָא כִּדְמוּתָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא

רש״י

(כב) ויברך אותם. לְפִי שְׁמְּסַכְּרִים אוֹתָם וְצָרִין מַהֶם וְאוֹכְלִין אוֹתָם, הוּצְרְכוּ לִבְרָכָה, וְאֵין הַחַיּוֹת הוּצְרְכוּ לִבְרָכָה, אֶלָּא מִפְּנֵי הַנָּחָשׁ שֶׁעָתִיד לְקַלְקֵל, לְכָךְ לֹא בֵּרְכָן שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בִּכְלָל: פרו. לְ׳פְּרִי בְלוּי עֲשׂוּ פֵּירוֹת: ורבו. אִם לֹא אָמַר אֶלָּא פְּרוּ, הָיָה אֶחָד מוֹלִיד מֵאָה וְלֹא יוֹתֵר, וְכָא וּרְבוּ, שֶׁאֶחָד מוֹלִיד חֲרֵבָה: (כד) תוצא הארץ. הוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי שֶׁהַכֹּל נִבְרָא מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְלֹא הוּצְרְכוּ אֶלָּא לְהוֹצִיאָם: נפש חיה. שֵׁשׁ בָּהּ חַיּוּת: ורמש. הֵם שְׁרָצִים, שֶׁהֵם זְמוּכִים וְרוֹמְשִׂים עַל הָאָרֶץ וְרָאִים כְּאִלּוּ נִגְרָרִים שֶׁאֵין הַלּוֹקָן נִיכָּר. כָּל לְשׁוֹן רֶמֶשׂ וְשֶׁרֶץ בִּלְשׁוֹנֵנוּ־ברייש בלע״ז: (כה) ויעש. תִּקְנָם בִּצְבִיונָם וּבְקוֹמָתָן: (כו) נעשה אדם. עִנְיָנוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָ״ה לְמַדֵּנוּ מִכָּאן, לְפִי שֶׁאָדָם בְּדִמּוּת הַמַּלְאָכִים וְיִתְקַנְּאוּ בוֹ, לְפִיכָךְ נִמְלַךְ בָּהֶם, וְכְשֶׁהוּא דָן אֶת הַמַּלְכִים הוּא נִמְלָךְ בְּפַמַלְיָא שֶׁלּוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַחְאָב, שֶׁאָמַר לוֹ מִיכָיְהוּ: רָאִיתִי אֶת ה׳ יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמְדִים עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ (מ״א כ״ב), וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמֹאל לְפָנָיו? אֶלָּא אֵלּוּ מַזִּיקִים לְזְכוּת וְאֵלּוּ מַשְׂמִאילִין לְחוֹבָה. וְכֵן: בְּוַנֵּרת עִירִין פִּתְגָמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא (דניאל ד׳), אַף כַּאן בְּפַמַלְיָא שֶׁלּוֹ נָמַל רְשׁוּת, אָמַר לָהֶם: יֵשׁ בָּעֶלְיוֹנִים כְּדִמְיוֹתַי; אִם אֵין כְּדִמְיוֹתַי בַּתַּחְתּוֹנִים, הֲרֵי יֵשׁ קוֹנָאָה בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: נעשה אדם. אַעֲ״פ שֶׁלֹּא סִיְּיעוּהוּ בִּיצִירָתוֹ, יֵשׁ מָקוֹם לַמִּינִים לְהַדּוֹת, לֹא נִמְנַע הַכָּתוּב מִלְּלַמֵּד דֶּרֶךְ אֶרֶץ וּמִדַּת עֲנָוָה

man in our image, after our likeness: and they shall have dominion over the fish of the sea, and over the fowl of the heaven, and over the beasts, and over all the earth, and over every creeping thing upon the earth. [27]So God created the man in his own image, in the image of God created he him; male and female created he them. [28]And God blessed them, and God said unto them, Be fruitful and multiply, and fill the earth, and subdue it: and have dominion over the fish of the sea, and over the fowl of the heaven, and over every animal that creepeth upon the earth. [29]And God said, Behold, I have given you every herb bearing seed, which is upon the face of all the earth, and every tree in which is the fruit of a

רש"י

teaching proper conduct and the virtue of humbleness, namely, that the greater should consult, and take permission from the smaller; for had it been written, "I shall make man", we could not, then, have learned that He spoke to His judicial council but to Himself. And as a refutation of the heretics it is written immediately after this verse "And God created the man", and it is not written "and they created". בצלמנו IN OUR IMAGE — in our type. כדמתנו AFTER OUR LIKENESS — with the power to comprehend and to discern. וירדו בדגת הים AND THEY SHALL HAVE DOMINION OVER THE FISH . . . [AND OVER THE BEASTS] — The expression וירדו may imply dominion as well as descending[1]) — if he is worthy he dominates over the beasts and cattle, if he is not worthy he will sink lower than them, and the beast will rule over him. **(27)** ויברא אלהים את האדם בצלמו SO GOD CREATED THE MAN IN HIS IMAGE — in the type that was *specially* made for him[2]), for everything *else* was created by a creative fiat, whilst he was brought into existence by a creative act (lit., by hand), as it is said (Ps. CXXXIX. 5) "And Thou hast laid thy hand upon me." He was made by a seal as a coin that is made by a die that is called in O. F. coin. It is similarly said, (Job XXXVIII. 14) "it is changed as clay under the seal". בצלם אלהים ברא אותו IN THE IMAGE OF GOD CREATED HE HIM — It explains to you that the form prepared for him was the form of the image of his Creator. זכר ונקבה ברא אותם MALE AND FEMALE CREATED HE THEM — And further on (II. 21) it is said: "and He took one of his ribs etc." (The two passages appear to be contradictory.) But according to a Midrashic explanation, (Erub. 18a) He created him at first with two faces, and afterwards He divided him. But the real sense of the verse is: here it tells you that both of them were created on the sixth day, but it does not explain to you how their creation took place; this it explains to you in another place (II. 8). **(28)** וכבשה AND SUBDUE IT — *The word* lacks a ו *after the* ש *so that it may be read as meaning: and subdue her (i. e. the woman),* thereby teaching you that the male controls the female in order that she may not become a gad-about; teaching you also that to the man, whose nature is to master, was given the *Divine* command to have issue, and not to the woman. **(29)** לכם יהיה לאכלה TO YOU IT SHALL BE FOR FOOD **(30)** ולכל חית הארץ AND TO EVERY BEAST OF THE EARTH — Scripture places cattle and beasts on a level with them (human beings: that is, it places all alike in the same category) with regard to food, and did not permit Adam to kill any creature and eat *its* flesh, but all alike were to eat herbs. But when the era of the "Sons of Noah"[3]) began, He permitted them to eat meat, for it is said, (Gen. IX. 3) "every moving thing that lives should be for food for yourselves . . . "even as the herb" that I permitted to the first man,

NOTES

[1]) Depending upon the reading וְיִרְדּוּ or וְיֵרֵדוּ.

[2]) בצלמו does not mean His image for בצלם אלהים signifies that.

[3]) a term denoting all mankind prior to Sinaitic legislation and all Non-Israelites after the Giving of the Torah.

בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִּרְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־
הָאָרֶץ: כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וּאֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם
אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: כח וַיְבָרֶךְ
אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ
אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּרְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ: כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְּרִי־עֵץ זֹרֵעַ

אונקלוס

וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל־אַרְעָא וּבְכָל־רְחֵשָׁא דְרָחֵשׁ עַל אַרְעָא: כז וּבְרָא
יְיָ יָת־אָדָם בְּצַלְמֵהּ בְּצֶלֶם אֱלָהִין בְּרָא יָתֵהּ דְּכַר וְנֻקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן:
כח וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וְסִגוּ וּמְלוּ יָת אַרְעָא וּתְקוֹפוּ עֲלַהּ
וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּבְכָל חַיְתָא דְּרָחֶשָׁא עַל אַרְעָא: כט וַאֲמַר
יְיָ הָא יְהָבִית לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא דְּזָרֵעַ זַרְעָהּ מְוַדַּרֵע דִּי עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא
וְיָת כָּל אִילָנָא דִּי בֵהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְּזָרֵעַ זַרְעֵהּ מְוַדַּרֵע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכָל:

רש"י

שֶׁיְּהֵא הַגָּדוֹל נִמְלָךְ וְנוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַקָּטָן; וְאִם כָּתַב: אֶעֱשֶׂה אָדָם, לֹא לִמַּדְנוּ שֶׁיְּהֵא מִדַּבֵּר עִם בֵּית דִּינוֹ, אֶלָּא עִם עַצְמוֹ, וּתְשׁוּבַת הַמִּינִים כָּתַב בְּצִדּוֹ: וַיִּבְרָא אֶת־הָאָדָם, וְלֹא כָתַב: וַיִּבְרְאוּ: בצלמנו. בְּדִפּוּס שֶׁלָּנוּ. כִּדְמוּתֵנוּ. לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל: וירדו בדגת הים. יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לָשׁוֹן רִידוּי וּלְשׁוֹן יְרִידָה; וְכָאן, רוֹדֶה בַּחַיּוֹת וּבַבְּהֵמוֹת, לֹא וָכָה, נַעֲשָׂה יָרוּד לְפָנֵיהֶם וְהַחַיָּה מוֹשֶׁלֶת בּוֹ: (כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו. בְּדִפּוּס הֶעָשׂוּי לוֹ, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא בְּמַאֲמָר וְהוּא נִבְרָא בְּיָדַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה (תה' קל"ט); נַעֲשָׂה בְחוֹתָם כְּמַטְבֵּעַ הָעֲשׂוּיָה עַל יְדֵי רוֹשֵׁם שֶׁקּוֹרִין קוין בלע"ז. וְכֵן הוּא אוֹמֵר. תִּתְהַפֵּךְ כְּחוֹמֶר חוֹתָם (איוב ל"ח): בצלם אלהים ברא אותו. פֵּירֵשׁ לְךָ, שֶׁאוֹתוֹ צֶלֶם הַמִּתּוּקָן לוֹ, צֶלֶם דְּיוּקָן יוֹצְרוֹ הוּא: זכר ונקבה ברא אותם. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו וְגוֹ' (בר' ב'); מִדְרַשׁ אַגָּדָה: שֶׁבָּרְאוּ שְׁנֵי פַּרְצוּפִים בְּבְרִיאָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחַר כָּךְ חָלְקוּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: כְּאָן הוֹדִיעֲךָ שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵיהֶם בְּשִׁשִּׁי וְלֹא פְּרֵט לְךָ כֵּיצַד בְּרִיָּתָן, וּפֵירֵשׁ לְךָ בִּמְקוֹם אַחֵר: (כח) וכבשה. חָסֵר וָי"ו לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַזָּכָר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה, שֶׁלֹּא תְּהֵא יְצִאָנִית; וְעוֹד לְלַמֶּדְךָ: שֶׁהָאִישׁ שֶׁדַּרְכּוֹ לִכְבּוֹשׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וְלֹא הָאִשָּׁה: (כ ט) לכם יהיה לאכלה. וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ. הִשְׁוָה לָהֶם בְּהֶמּוֹת וַחַיּוֹת לְמַאֲכָל, וְלֹא הִרְשָׁה לְאָדָם וְאִשְׁתּוֹ לְהָמִית בְּרִיָּה וְלֶאֱכוֹל בָּשָׂר, אַף כָּל יָרָק עֲשָׂב יֹאכְלוּ יַחַד כֻּלָּם, וּכְשֶׁבָּאוּ בְּנֵי נֹחַ הִתִּיר לָהֶם בָּשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי וְגוֹ' כְּיֶרֶק עֵשֶׂב שָׁהַתַּרְתִּי

tree yielding seed; to you it shall be for food. [30]And to every animal of the earth, and to every fowl of the heaven, and to every thing that creepeth upon the earth, wherein there is a living soul, I have given every green herb for food: and it was so. [31]And God saw every thing that he had made, and behold, it was very good. And it was evening and it was morning, day the sixth.

2. [1]Thus the heaven and the earth were finished, and all the host of them. [2]And on the seventh day God had finished his work which he had made: and he rested on the seventh day from all his work which he had made. [3]And God blessed the seventh day, and sanctified it: because that in it he rested from all his work which God had created in order to make it. [4]These are the generations of the heavens and of the earth when they were created, in the day that

רש"י

so do "I give to you every thing". **(31)** יום הששי THE SIXTH DAY — The letter ה, *the numerical value of which is 5*, is added to the word ששי when the work of Creation was complete, to imply that He made a stipulation with them *that it endures only* upon condition that Israel should accept the five books of the Torah (Sabb. 88a). Another interpretation[1]) *of* יום הששי THE SIXTH DAY — The whole Creation (the Universe) stood in a state of suspense (moral imperfection) until the sixth day — that is, the sixth day of Sivan which was destined to be the day when the Torah would be given to Israel (Ab. Zarah 3a)[1]).

2. **(2)** ויכל אלהים ביום השביעי AND ON THE SEVENTH DAY GOD FINISHED — R. Simeon says: A human being (lit., flesh and blood) who cannot know exactly his times and moments (who cannot accurately determine the point of time that marks the division between one period and that which follows it) must needs add from the week-day *and observe it as* the holy day (the Sabbath), but the Holy One, blessed be He, who knows His times and moments, began it (the seventh day) to a very hair's breadth (with extreme exactness) and it therefore appeared as though He had completed *His work* on that very day. Another explanation: What did the world lack? Rest! Sabbath came — Rest came; and the work was thus finished and completed![2]) **(3)** ויברך... ויקדש AND GOD BLESSED ... AND HE SANCTIFIED — He blessed it through the Manna, that on all other days of the week there should fall for them (the Israelites) an Omer for each person, whereas on the sixth day *there should fall* twice as much *of that* bread. So, too, He sanctified it through the Manna, that it should not fall at all on the Sabbath (Gen. R. 11). This verse is written here with reference to *what would happen in* the future. אשר ברא אלהים לעשות WHICH GOD IN CREATING HAD MADE — The work which should have been done on the Sabbath He did in the double work which He executed on the sixth day, as it is explained in Bereshith Rabbah. **(4)** אלה THESE [ARE THE GENERATIONS] — "These" means those that are mentioned above. תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' THESE ARE THE PRODUCTIONS OF THE HEAVEN AND OF THE EARTH WHEN THEY WERE CREATED, IN THE DAY THE LORD GOD MADE EARTH AND HEAVEN — The verse teaches you that all of them (the productions of heaven and earth) were created on the first day *when God made earth and heaven*. Another

NOTES

[1]) According to this explanation, the words "the sixth day" must be read together with the opening words of the next verse — "On the sixth day *of Sivan* the heavens and the earth were perfected." As a matter of fact we connect these words with one another in the introductory verses of the Friday-evening Kiddush.

[2]) See Appendix.

זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה׃ ל וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־
עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ
חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃ לא וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ פ

ב א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם׃ ב וַיְכַל אֱלֹהִים
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים
אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת׃ פ

רביעי (ולפסדיס שני).

ד אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם

ס ה ועירא

אונקלוס

ל וּלְכָל חַיַּת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרָחִישׁ עַל אַרְעָא דִּי בֵהּ נַפְשָׁא
חַיְתָא יָת כָּל יְרוֹק עִסְבָּא לְמֵיכָל וַהֲוָה כֵּן׃ לא וַחֲזָא יְיָ יָת כָּל דִּי עֲבַד וְהָא
תַקִּין לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם שְׁתִיתָאֵי׃ א וְאִשְׁתַּכְלִלוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא
וְכָל חֵילֵיהוֹן׃ ב וְשֵׁצֵי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִדְתֵּהּ דִּי עֲבָד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
מִכָּל עֲבִדְתֵּהּ דִּי עֲבָד׃ ג וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵהּ נַח
מִכָּל עֲבִדְתֵּהּ דִּי בְרָא יְיָ לְמֶעְבַּד׃ ד אִלֵּין תּוֹלְדַת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא כַּד־אִתְבְּרִיאוּ

רש״י

לְאָדָם הָרִאשׁוֹן נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל׃ (לא) יום הששי. הוֹסִיף ה׳ בַּשִּׁשִּׁי בְּנֶגֶד מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, לוֹמַר: שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם, עַל מְנָת שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. דָּבָר אַחֵר: יוֹם הַשִּׁשִּׁי, כְּלֹם תְּלוּיִם וְעוֹמְדִים עַד יוֹם הַשִּׁשִּׁי, הוּא ו׳ בְּסִיוָן (הַמּוּכָן לְמַתַּן תּוֹרָה׃)

ב (ב) ויכל אלהים ביום השביעי. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּשֶׁר וָדָם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עָתְיו וְרֶגַע עִתּוֹ, צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, הַקַּבָּ״ה, שֶׁיּוֹדֵעַ עָתְיו וְרֶגַע עִתּוֹ, נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשַּׁעֲרָה, וְגָרְאָה כְּאִלּוּ כָּלָה בּוֹ בַּיּוֹם. דָּ״אַ: מַה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר? מְנוּחָה, בָּאת שַׁבָּת בָּאת מְנוּחָה, כָּלְתָה וְנִגְמְרָה הַמְּלָאכָה: (ג) ויברך, ויקדש. בֵּרְכוֹ בְּמָן, שֶׁכָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ יורד לָהֶם עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת, וּבַשִּׁשִּׁי לִשְׁנַיִם מִשְׁנֶה, וְקִדְּשׁוּ בְּמָן, שֶׁלֹּא יֵרֵד בְּכָל שַׁבָּת. וְהַמְקָרָא קָתוּב עַל הֶעָתִיד: אשר ברא אלהים לעשות. הַמְלָאכָה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לֵעָשׂוֹת בַּשַּׁבָּת, קָפַל וַעֲשָׂאָה בַּשִּׁשִּׁי כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בִּבְרֵ״ר: (ד) אלה. הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה׳. לְמֻדֶּךָ, שֶׁכֻּלָּם נִבְרְאוּ בָּרִאשׁוֹן. דָּבָר אַחֵר

the Eternal God made the earth and the heaven. [5]And every plant of the field was not yet in the earth, and every herb of the field had not yet grown: for the Eternal God had not caused it to rain upon the earth, and there was no man to till the ground. [6]But there went up a mist from the earth, and watered the whole face of the ground. [7]And the Eternal God formed the man of the dust of the ground, and breathed into his nostrils the breath of life; and the man became a living soul. [8]And the Eternal God planted

רש"י

explanation *of the word* בהבראם: *It may be divided as* בה' בראם He created them with the letter ה', as it is said, (Isa. XXVI. 4) כי ביה ה' צור עולמים "For in Jah, the Lord, is the rock of worlds", *which may be explained to mean* (taking צור in sense of Former, Creator) "for by means of (בְּ) these two letters י' ה' of the Divine Name (יהוה) God formed the two worlds", and this *verse* teaches that this world was created by means of the ה' — a suggestion that *all created beings* must descend to the nether world "to behold the pit" — the world being like this letter ה', which is closed on all sides but open at the bottom, thus giving a way by which they must descend. **(5)** טרם יהיה בארץ WAS NOT YET IN THE EARTH — Wherever טרם occurs in the Scriptures it means "not yet" and *does* not *mean* "before". It cannot be made into a verbal form, saying הטרים as one says הקדים (verbal form of קדם) and this passage proves *that this is the meaning and not «before»* as well as another (Exod. IX. 30), כי טרם תראון "that ye do not yet fear the Lord". Therefore you must explain this verse also thus: "No plant of the field was yet in the earth" at the time when the creation of the world was completed on the sixth day before man was created, *and* וכל עשב השדה טרם יצמח *means* "and every herb of the field had not yet grown". But as regards the third day of creation about which it is written "The earth brought forth etc." *this does not signify that they came forth above the ground but that* they remained at the opening of the ground (i. e. just below the surface) until the sixth day (Chul. 60a). כי לא המטיר BECAUSE GOD HAD NOT CAUSED IT TO RAIN — And what is the reason that God had not caused it to rain? כי אדם אין לעבוד את האדמה BECAUSE THERE WAS NO MAN TO TILL THE GROUND, and there was, therefore, no one to recognize the utility of rain. When Adam came (was created), however, and he realised that it was necessary for the world, he prayed for it and it fell, so that trees and verdure sprang forth. ה' אלהים THE LORD GOD — The Lord (יהוה) is His Name, *whereas* אלהים signifies that He is Ruler and Judge over all. This, too, is its meaning, according to the plain sense, wherever it occurs: The Lord who is God (Ruler and Judge). **(6)** ואד יעלה AND A MIST WENT UP — This has reference to the creation of Adam: viz., He caused the deep to rise and filled the clouds with water to moisten the dust, and man was created. It is like a kneader *of bread* who first pours in water and afterwards kneads the dough — similarly here: He *first* watered *the ground* and afterwards He formed *man* (Gen. R. 14). **(7)** ויצר AND GOD FORMED — *Here the letter yod is written twice to intimate that there were* two formations — a formation *of man* for this world, and a formation *of man* for resurrection; in the case of animals, however, which will not stand *after death* for judgment *before God* the word referring to their formation — ויצר — (v. 19) is not written with two yods (ib.). עפר מן האדמה DUST OF THE EARTH — He gathered his dust (i. e. that from which he was made) from the entire earth — from its four corners — in order that wherever he might die, it should receive him for burial. Another explanation: He took his dust from that spot *on which the Holy Temple with the altar of atonement was in later times to be built* of which it is said, (Exod. XX. 24) "An altar of earth thou shalt make for Me" *saying*, "Would that this *sacred earth* may be an expiation for him so that he may be able to endure" (Gen. R. 14). ויפח באפיו AND BREATHED INTO HIS NOSTRILS — He made him of both, of earthly and of heavenly matter: the body of the earthly, and the soul of the heavenly. For on the first day were created heaven and earth, on the second, He created the firmament for the heavenly

עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: ה וְכֹל ו שִׂיחַ
הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָּאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם
יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם
אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה: ו וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ
וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ז וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים
אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת
חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים

אונקלוס

בְּיוֹמָא דִי עֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָּא: ה וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד־לָא חֲווּ
בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְחַקְלָא עַד־לָא צְמַח אֲרֵי לָא אַמְטִיר מְטָרָא יְיָ אֱלֹהִים עַל־
אַרְעָא וַאֲנָשׁ לַיְת לְמִפְלַח יָת־אַדְמְתָא: ו וַעֲנָנָא הֲוָה סָלִיק מִן־אַרְעָא וַאֲשְׁקִי
יָת־כָּל אַפֵּי אַדְמְתָא: ז וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם עַפְרָא מִן־אַדְמְתָא וּנְפַח
בְּאַנְפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוַת בְּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא: ח וּנְצִיב יְיָ אֱלֹהִים גִּנְתָא

רש"י

בְּהִבָּרְאָם, בְּהֵי בְרָאָם, שְׁנֵי בְרִיּוֹת ה' צוּר עוֹלָמִים (יש' י"ז), בְּנִי אִיתִיוֹת הַלָּלוּ שֶׁל הַשֵּׁם יָצַר שְׁנֵי עוֹלָמִים, וְלַמָּדְךָ כַּאן שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בְּהֵ"א, רָמְז שֶׁיֵּרְדוּ לְמַטָּה לִרְאוֹת שִׁחַת כְּהֵ"א זֹאת שֶׁפִּתּוּמָהּ מִכָּל צְדָדִים וּפְתוּחָה לְמַטָּה לָרֶדֶת דָּרֶךְ שָׁם: (ה) טֶרֶם יִהְיֶה בָּאָרֶץ. כָּל טֶרֶם שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן עַד לֹא הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קוֹדֶם, וְאֵינוֹ נִפְעָל לוֹמַר: הַטֵּרִים, כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר: הַקְּדִים. וְזֶה מוֹכִיחַ, וְעוֹד אַחֵר: כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן (שמות ט) עֲדַיִן לֹא תִרְאוּן, וְאַף זֶה תִּפְרַשׁ: עֲדַיִן לֹא הָיָה בָּאָרֶץ, כְּשֶׁנִּגְמְרָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם בַּשִּׁשִּׁי נִבְרָא אָדָם, וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח: עֲדַיִן לֹא צָמַח. וּבְנִי שָׁבָתוּב, תּוֹצֵא הָאָרֶץ, לֹא יָצְאוּ, אֶלָּא עַל פָּתַח קַרְקַע עָמְדוּ עַד יוֹם שִׁשִּׁי: כִּי לֹא הִמְטִיר. וּמ"שׁ לֹא הִמְטִיר? לְפִי שֶׁאָדָם אֵין לַעֲבוֹד אֶת הָאֲדָמָה, וְאֵין מַכִּיר בְּטוּבָתָם שֶׁל גְּשָׁמִים, וּכְשֶׁבָּא אָדָם וְיָדַע שֶׁהֵם צוֹרֶךְ לָעוֹלָם, הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶן וְיָרְדוּ וְצָמְחוּ הָאִילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים: ה' אֱלֹהִים. ה' הוּא שְׁמוֹ, אֱלֹהִים שֶׁהוּא שַׁלִּיט וְשׁוֹפֵט עַל כֹּל, וְכֵן פֵּירוּשׁ זֶה בְּכָל מָקוֹם לְפִי פְּשׁוּטוֹ: ה' שֶׁהוּא אֱלֹהִים: (ו) וְאֵד יַעֲלֶה. לְעָנְיַן בְּרִיאָתוֹ שֶׁל אָדָם הָעֲלָה הַתְּהוֹם וְהִשְׁקָה עֲנָנִים לִשְׁרוֹת הֶעָפָר, וְנִבְרָא אָדָם, כְּנִבְּל זֶה, שֶׁנּוֹתֵן מַיִם וְאַחַ"כ לֵשׁ אֶת הָעִשָּׂה, אַף כַּאן, וְהִשְׁקָה וְאַחַ"כ וַיִּיצֶר: (ז) וַיִּיצֶר. שְׁתֵּי יְצִירוֹת, יְצִירָה לָעוֹלָם הַזֶּה וְיְצִירָה לִתְחִיַּת הַמֵּתִים, אֲבָל בִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ עוֹמֶדֶת לָדִין לֹא נִכְתַּב בִּיצִירָתָהּ שְׁנֵי יוּדֵי"ן: עָפָר מִן הָאֲדָמָה. צָבַר עָפָר מִכָּל הָאֲדָמָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנָּמוּת שָׁם תִּהֵא קוֹלַטְתּוֹ לִקְבוּרָה. דָּ"אִ: נָשָׁל עָפְרוֹ מִמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: מִזֶּבַח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי (שמ' כ'), הַלְוַאי תִּהְיֶה לוֹ כַּפָּרָה וְיוּכַל לַעֲמוֹד: וַיִּפַּח בְּאַפָּיו. עָשָׂאוֹ מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּמִן הָעֶלְיוֹנִים: נוּף מִן הַתַּחְתּוֹנִים, וּנְשָׁמָה מִן הָעֶלְיוֹנִים, לְפִי שֶׁבְּיוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. בַּשֵּׁנִי בָּרָא רָקִיעַ לָעֶלְיוֹנִים. בַּשְּׁלִישִׁי הֵרָאָה הַיַּבָּשָׁה לַתַּחְתּוֹנִים. בָּרְבִיעִי בָּרָא מְאוֹרוֹת לָעֶלְיוֹנִים. בַּחֲמִישִׁי יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם לַתַּחְתּוֹנִים,—הוּקַּק בַּשִּׁשִּׁי לִבְרֹאוֹת בּוֹ בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים. וְאִם לָאו, יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ רַבִּים עַל אֵלּוּ בְּבְרִיאַת יוֹם אֶחָד: לְנֶפֶשׁ חַיָּה. אַף בְּהֵמָה וְחַיָּה נִקְרְאוּ נֶפֶשׁ חַיָּה, אַף זוֹ שֶׁל אָדָם חַיָּה

a garden eastward in Eden; and there he put the man whom he had formed. [9]And out of the ground caused the Eternal God to grow every tree that is desirable to the sight and good for food; the tree of life also in the midst of the garden, and the tree of knowledge of good and evil. [10]And a river goeth out of Eden to water the garden; and from thence it parteth, and becometh into four heads. [11]The name of the first is Pison: that is it which compasseth the whole land of Havilah, where there is the gold; [12]And the gold of that land is good: there is the bedollach and onyx stone. [13]And the name of the second river is Gihon: the same is it that compasseth the whole land of Ethiopia. [14]And the name of the third river is Hiddekel: that is it which goeth towards the east of Assyria. And the fourth river is Euphrates.

רש"י

beings, on the third *He said,* "Let the dry land appear" — for the earthly beings, on the fourth He created the lights for the heavenly beings, on the fifth *He said,* "Let the waters swarm . . ." — for the earthly beings. Consequently on the sixth there had to be created *a being composed of both,* of heavenly and of earthly matter, for otherwise there would have been envy (lack of harmony) among the works of Creation, in that there would have been devoted to one class of them one day more of the Creation than to the others (Gen. R. 12). לנפש חיה A LIVING SOUL — Also cattle and beasts are called נפש חיה (I. 20, 22, 24), but the נפש of man is the most highly developed of all of them, because to him was granted understanding and speech. **(8)** מקדם EASTWARD — In the east of Eden He planted the garden. Should you say, however, it is already written, (I. 27) "and He created the man etc.", *then I say that* I have seen the Boraitha of R. Eliezer the son of R. José the Galilean, dealing with the thirty two rules of interpretation according to which the Torah (Agada) can be interpreted, and the following is one of them: *when* a general statement *of an action* is followed by a detailed account *of it,* the latter is a particularisation of the former: — "And He created the man" is a general statement, but it does not explicitly state whence he was created and what God did unto him. Now it repeats it and explains *these things*: "And the Lord God formed man", "and He made to grow for him the garden of Eden", and He caused a deep sleep to fall upon him." He who hears this might think that it is a different account entirely, whereas it is nothing else but the details of the former general statement. Similarly with reference to the cattle *the creation of which has been mentioned above (I. 27),* it resumes and writes, (II. 19) "and out of the ground the Lord [God] formed every beast of the field etc.", for the purpose of explaining "and He brought them unto the man to give them names", and also to state that the fowls were created from the swamps. **(9)** ויצמח AND HE CAUSED TO GROW — The verse speaks *here only* with reference to the garden[1]). בתוך הגן IN THE MIDST OF THE GARDEN — *means* in the very centre *of the garden.* **(11)** פישון PISHON — This is the Nile, the River of Egypt. Because its waters grow plentiful and rise and water the land, it is called Pishon, *the name being of the same root* as *the verb in* (Hab. I. 8) ופשו פרשיו "and their horsemen increased"; another interpretation *of the name* Pishon *is: it is so called* because it grows flax (פשתן) (Gen. R. 16) for it is said with reference to Egypt (Isa. XIX. 9) "Moreover they that work in combed flax, shall be ashamed." **(13)** גיחון GICHON — *It is so called* because it flows on with a roar, its roaring being very noisy, — similar in meaning to (Ex. XXI. 28) וכי ינח "And if an [ox] gore" — for when it gores it rushes on roaring.[2]) **(14)** חדקל TIGRIS — It is called חדקל because its waters are pungent *in taste* (חד) and light *in weight* (קל). פרת EUPHRATES — *It is called* פרת because its waters grow (פרה) and increase and make men healthy[3]) (Ber. 59b). כוש ואשור CUSH AND ASHUR

NOTES

[1]) mentioned v. 8. [2]) [3]) See Appendix.

גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר׃
ט וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד
לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ
הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ י וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־
הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים׃ יא שֵׁם
הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה
אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב׃ יב וְזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם
הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃ יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן
הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ׃ יד וְשֵׁם הַנָּהָר
הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר

אונקלוס

בְּעַדֶן מִלְקַדְמִין וְאַשְׁוִי תַמָּן יָת־אָדָם דִּי בְרָא׃ ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלָהִים מִן־אַרְעָא
כָּל־אִילָן דִּמְרַנַּג לְמֶחֱזֵי וְטַב לְמִיכַל וְאִילָן חַיֵּיא בְּמִצְיעוּת גִּינְתָא וְאִילָן דַּאֲכְלִין־
פֵּירוֹהִי חֲבִימִין בֵּין־טַב לְבִישׁ׃ י וְנַהֲרָא חָוֵה נָפִיק מֵעֲדֶן לַאַשְׁקָאָה יָת־גִּינְתָא
וּמִתַּמָּן יִתְפְּרֵשׁ וְהָוֵה לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי־נַהֲרִין׃ יא שׁוּם חַד פִּישׁוֹן הוּא סַקִּיף יָת
כָּל אֶרַע דְּחַוִילָה דִּי תַמָּן דַּהֲבָא׃ יב וְדַהֲבָא דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן בְּדֶלְחָא
וְאַבְנֵי בוּרְלָא׃ יג וְשׁוּם נַהֲרָא תִנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא סַקִּיף יָת כָּל־אַרְעָא דְכוּשׁ׃
יד וְשׁוּם נַהֲרָא תְלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּךְ לְמַדְנְחָא דְּאַתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה

רש״י

שְׁבְּכוּלָן, שְׁנִּתּוֹסַף בּוֹ רַעָה וְדִבּוּר׃ (ח) מִקֶּדֶם. בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל עֵדֶן נָטַע אֶת הַגָּן, וְאִם תֹּאמַר,
הֲרֵי כְּבָר כָּתַב: וַיִּבְרָא שָׁם אֶת הָאָדָם וְגוֹ׳. רָאִיתִי בְּבְרֵיְיתָא שֶׁל ר״א בְּנוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי
מִל״ב מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת, וְזוּ אַחַת מֵהֶן: כְּלָל שֶׁלְּאַחֲרָיו מַעֲשֶׂה, הוּא פָּרָטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן:
וַיִּבְרָא אֶת הָאָדָם, זֶהוּ כְּלָל, סָתַם בְּרִיאָתוֹ מַהֵיכָן, וְסָתַם מַעֲשָׂיו, חָזַר וּפֵירֵשׁ: וַיִּיצֶר ה׳ אֱלֹהִים
וְגוֹ׳ וַיַּצְמַח לוֹ גַּן עֵדֶן וַיְנִיחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן וַיַּפֵּל עָלָיו תַּרְדֵּמָה, הַשּׁוֹמֵעַ סָבוּר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אַחַר,
וְאֵינוֹ אֶלָּא פָּרָטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן; וְכֵן אֵצֶל הַבְּהֵמָה חָזַר וְכָתַב: וַיִּצֶר ה׳ מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת
הַשָּׂדֶה, כְּדֵי לְפָרֵשׁ: וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לִקְרוֹת שֵׁם וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרָקִק׃
(ט) וַיַּצְמַח. לְעִנְיַן הַגַּן הַכָּתוּב מְדַבֵּר: בְּתוֹךְ הַגַּן. בְּאֶמְצָע: (יא) פִּישׁוֹן. הוּא נִילוֹס נָהָר מִצְרַיִם,
וְעַל שֵׁם שֶׁמֵּימָיו מִתְבָּרְכִין וְעוֹלִין וּמַשְׁקִין אֶת הָאָרֶץ נִקְרָא פִּישׁוֹן. כְּמוֹ: וּפִשּׁוּ פָּרָשָׁיו (חבקוק א׳).
דָּבָר אַחֵר פִּישׁוֹן, שֶׁהוּא מְגַדֵּל פְּשָׁתָן, שֶׁאֲמַר עַל מִצְרַיִם (ישׁ׳ י״ט) וּבֹשׁוּ עוֹבְדֵי פִשְׁתִּים: (יג) גִּיחוֹן,
שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה, וְהֶמְיָתוֹ גְּדוֹלָה מְאוֹד, כְּמוֹ: כִּי יָגַח (שמ׳ כ״א) שֶׁמְּנַגֵּחַ וְהוֹלֵךְ וְהוֹמֶה׃
(יד) חִדֶּקֶל. שֶׁמֵּימָיו חַדִּין וְקַלִּין: פרת. שֶׁמֵּימָיו פָּרִין וְרָבִין וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם: כוש ואשור. עֲדַיִן
לֹא יָדַעְנוּ, וְכָתַב הַמְקֻבָּל שֶׁל שָׁם הֶעָתִיד: קדמת אשור. לְמִזְרָחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר: הוא פרת: הֶחָשׁוּב

15And the Eternal God took the man, and placed him in the garden of Eden to cultivate it and to keep it. 16And the Eternal God commanded the man, saying, of every tree of the garden thou mayest freely eat: 17But of the tree of the knowledge of good and evil, thou shalt not eat of it: for in the day that thou eatest thereof thou shalt surely die. 18And the Eternal God said, It is not good that the man should be alone; I will make him a help meet for him. 19Now out of the ground the Eternal God had formed every animal of the field, and every fowl of the heaven; and brought it unto the man to see what he would call it: and whatsoever the man called every living soul that was its name. 20And the man gave names to all the beasts, and to the fowl of the heaven, and to every animal of the field; but for the man he had not found a

רש"י

did not then exist *as countries*, but Scripture writes with reference to *the names which those districts would bear in* the future (Keth. 10b; Gen. R. 16). קדמת אשור *means* AT THE EAST OF ASHUR. הוא פרת IS THE EUPHRATES — the most important of all, being mentioned in connection with the Land of Israel.[1]) **(15)** ויקח AND HE TOOK — He took him with kind words and induced him to enter (Gen. R. 16). **(18)** לא טוב היות וגו' IT IS NOT GOOD etc. — *I shall make an help meet for him* in order that people may not say that there are two Deities, the Holy One, blessed be He, the only One among the celestial Beings without a mate, and this one (Adam), the only one among the terrestrial beings, without a mate (Pirké d' R. Eliezer 12). עזר כנגדו A HELP MEET FOR HIM — (כנגדו lit., opposite, opposed to him) If he is worthy she shall be a help to him; if he is unworthy she shall be opposed to him, to fight him. **(19)** ויצר מן האדמה NOW OUT OF THE GROUND THE ETERNAL GOD HAD FORMED — The formation *spoken of here* is the creation mentioned above (I. 25) "And God made the beast of the earth etc." and *this statement* comes (is repeated) *here* to point out that the fowls were created from the swamps; for above it is said that they were created from the waters and here it states that they were created from the earth. Furthermore it teaches you[2]) here that when they were created, immediately — on the very same day — He brought them to Adam to give them names (s. Chul. 27b); and in the statement of the Agada (Gen. R. 17) *we are told that this expression* יצירה means domination and subjugation, like (Deut. XX. 19) כי תצור אל עיר "when thou shalt besiege a city", for He subjugated them under the power of Adam. וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו' — Invert it (the phrases of the sentence) and *then* explain it thus: every living creature to which Adam should give a name — that should remain its name for ever. **(20—21)** ולאדם לא מצא עזר... ויפל ה' אלהים תרדמה FOR THE MAN HE HAD NOT FOUND A HELP MEET FOR HIM . . . AND THE ETERNAL GOD CAUSED AN OVERPOWERING SLEEP TO FALL — When He brought them, He brought them before him male and female of each and every kind. Thereupon he said: all these have a mate, but I have no mate! Immediately He caused

NOTES

1) See Rashi on Deut. I. 7.

2) Rashi regards the connection between the first half of the verse and the second as being temporal; He formed . . . and He brought. Cp. also Rashi's explanation on v. 20.

הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת׃ טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם
וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃ טז וַיְצַו יְהוָה
אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל׃
יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם
אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת׃ יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים
לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃
יט וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה
וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־
יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא
שְׁמוֹ׃ כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר

אונקלוס

הוּא פְּרָת׃ טו וְדַבַּר יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם וְאַשְׁרֵיהּ בְּגִנְתָּא־דְעֵדֶן לְמִפְלַחַהּ
וּלְמִטַּרַהּ׃ טז וּפַקִּיד יְיָ אֱלֹהִים עַל אָדָם לְמֵימָר מִכֹּל אִילָנֵי־גִינְתָּא מֵיכַל תֵּיכוּל׃
יז וּמֵאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ לָא תֵיכוּל מִנֵּהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא
דְתֵיכוּל מִנֵּהּ מְיַמַּת תְּמוּת׃ יח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תַקֵּין לְמֶהֱוֵי אָדָם בִּלְחוֹדְהִי
אֶעְבֵּיד לֵהּ סְמָךְ לְקִבְלֵהּ׃ יט וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים מִן־אַרְעָא כָּל־חַיַּת בָּרָא וְיָת כָּל
עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְאַיְתֵהּ לְוַת אָדָם לְמֶחֱוֵי מַה־יִּקְרֵי לֵהּ וְכֹל דִּי יִקְרֵי לֵהּ אָדָם
אָדָם נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵהּ׃ כ וּקְרָא אָדָם שְׁמָהָן לְכָל־בְּעִירָא וּלְעוֹפָא

רש״י

עַל כֻּלָּם. הַנּוֹבָר עַל שֵׁם אֶ״י: (טו) ויקח. לְקָחוֹ בִּדְבָרִים נָאִים וּפִתָּהוּ לִיכָּנֵס (ב״ר): (יח) לֹא
טוֹב הֱיוֹת וגו׳. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת הֵן, הַקָּבָ״ה בָּעֶלְיוֹנִים יָחִיד וְאֵין לוֹ זוּג, וְזֶה בַּתַּחְתּוֹנִים
אֵין לוֹ זוּג (ב״ר): עזר כנגדו. זָכָה—עֵזֶר; לֹא זָכָה—כְּנֶגְדּוֹ לְהִלָּחֵם: (יט) וייצר מן האדמה. הֵיאַךְ יְצִירָה
הָיָה עֲשָׂיָיה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ וגו׳, אֶלָּא בָּא וּפָרַשׁ שֶׁהָעוֹפוֹת
נִבְרְאוּ מִן הָרָקִיעַ; לְפִי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם נִבְרְאוּ, וְכֵן אָמַר מִן הָאָרֶץ נִבְרְאוּ (חולין
כ״ז). וְעוֹד לְמֻדְךָ כָּאן, שֶׁבִּשְׁעַת יְצִירָתָן מִיַּד בּוֹ בַּיּוֹם הֻבִיאוּ אֶל הָאָדָם לִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם.
וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה יְצִירָה זוֹ לְשׁוֹן רִדּוּי וְכִבּוּשׁ, כְּמוֹ: כִּי תָצוּר אֶל עִיר (דברים כ״ד), שֶׁכִּבְּשָׁן תַּחַת
יָדוֹ שֶׁל אָדָם (ב״ר): וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו׳. סַרְסַהוּ וּפָרְשָׁהוּ: כֹּל נֶפֶשׁ חַיָּה
אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם, הוּא שְׁמוֹ לְעוֹלָם: (כ) ולאדם לא מצא עזר. וַיִּפֹּל ה׳ אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה.
כְּשֶׁהֵבִיאָן הֵבִיאָן לְפָנָיו כָּל מִין וָמִין זָכָר וּנְקֵבָה, אָמַר: לְכָלָם יֵשׁ בֶּן זוּג, וְלִי אֵין בֶּן זוּג! מִיָּד

help meet for him. [21]And the Eternal God caused an overpowering sleep to fall upon the man, and he slept: and he took one of his ribs, and shut in flesh instead thereof; [22]And the Eternal God made the rib, which he had taken from the man into a woman, and brought her unto the man. [23]And the man said, This is this time bone of my bones, and flesh of my flesh: this shall be called Woman, because this was taken out of Man. [24]Therefore a man leaveth his father and his mother, and cleaveth unto his wife: that they may become as one flesh. [25]And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed.

3. [1]Now the serpent was more subtle than any animal of the field which the Eternal God had made. And it said unto the woman, Although God

רש"י

to fall [an overpowering sleep upon him] (Gen. R. 17). **(21)** מצלעותיו OF HIS RIBS — *The word means* of his sides, similar to (Ex. XXVI. 20) ולצלע המשכן "and for the second side of the tabernacle"; this has a bearing upon what they (the Sages) say, (Erub. 18a): They were created with two faces (sides). ויסגור AND HE CLOSED UP the place where it was cut. וייקח ויישן AND HE SLEPT AND *then* HE TOOK in order that he should not see the piece of flesh out of which she was created, for she might be despised by him (Sanh. 39a). **(22)** ויבן AND HE FORMED (lit., He built) — as a structure, wide below and narrower above for bearing the child, just as a wheat-store is wide below and narrower above so that its weight should not strain the walls. ויבן את הצלע לאשה AND HE MADE THE RIB INTO A WOMAN — לאשה *means* that is should become a woman, like (Judg. VIII. 21) "and Gideon made it לאפוד" *i. e.*, that it should become an ephod. **(23)** זאת הפעם THIS NOW — This teaches that Adam endeavoured to find a companion among all cattle and beasts, but found no satisfaction except in Eve (Jeb. 63a). לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו' THIS SHALL BE CALLED WOMAN, BECAUSE THIS WAS TAKEN OUT OF MAN — Here we have a *kind of* play upon words (the words אשה and איש sounding similar): hence we may learn that the language used at the time of the Creation was the Holy Tongue (Hebrew)[1]). **(24)** על כן יעזב איש THEREFORE A MAN LEAVETH — The Divine Spirit[2]) says this, thus prohibiting immoral relationship to the "Sons of Noah" *also* (Sanh. 57b). לבשר אחד ONE FLESH — Both parents are united in the child. **(25)** ולא יתבוששו AND THEY WERE NOT ASHAMED — for they did not know what modestly meant, so as to distinguish between good and evil. Although he (Adam) had been endowed with knowledge to give names to all creatures, yet the evil inclination did not become an active principle in him until he had eaten of the tree, when it entered into him and he became aware of the difference between good and evil.

3. **(1)** והנחש היה ערום AND THE SERPENT WAS MORE SUBTLE — What connection is there between the following narrative and the statement just made? The latter should have been followed by: "and He [the Lord God] made for Adam and his wife garments of skin and clothed them" (III. 21), but Scripture informs you with what plan the serpent assailed them: he saw them naked and unashamed and he coveted her (Eve) (Gen. R. 18). ערום מכל MORE SUBTLE THAN ALL — Corresponding with his subtleness and his greatness was his downfall; "more subtle than all" — "more cursed than all" (see v. 14). (Gen. R. 19).

NOTES

[1]) Since only in Hebrew "man" and "woman" are of the same root. Cf. Gen. R. 18 and Mendelssohn's introduction to his באור.

[2]) Not Adam; i. e. this is not a continuation of Adam's words, but is a statement of the Sacred Historian.

כְּבָרְאָם׃ כא וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים ו תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה׃
כב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים ו אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־
הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם׃ כג וַיֹּאמֶר הָאָדָם
זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא
אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־זֹּאת׃ כד עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ
אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד׃
כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבּוֹשָׁשׁוּ׃
ג א וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה

אונקלוס

דְּשַׁמָּיָא וּלְכֹל חֵוַת בָּרָא וּלְאָדָם לָא־אַשְׁכַּח סָמִךְ לְקִבְלֵהּ׃ כא וּרְמָא יְיָ אֱלֹהִים
שְׁנָתָא עַל־אָדָם וּדְמַךְ וְנָסִיב חָדָא מֵעִלְעוֹהִי וּמְלֵי בִּשְׂרָא תְּחוֹתַהּ׃ כב וּבְנָא
יְיָ אֱלֹהִים יָת־עִלְעָא דְּנָסִיב מִן־אָדָם לְאִתְּתָא וְאַיְתֵהּ לְוָת אָדָם׃ כג וַאֲמַר אָדָם
הָדָא זִמְנָא גַּרְמָא מִגַּרְמַי וּבִסְרָא מִבִּסְרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא אֲרֵי מִבַּעְלָא נְסִיבָא
דָּא׃ כד עַל־כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר בֵּית־מִשְׁכְּבֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיִדְבַּק בְּאִתְּתֵהּ וְיִהוֹן
לַבְסָרָא חַד׃ כה וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עָרְטִילָאִין אָדָם וְאִתְּתֵהּ וְלָא מִתְכַּלְמִין׃ א וְחִוְיָא
הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵוַת בָּרָא דְּעָבַד יְיָ אֱלֹהִים וְאָמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי־

רש״י

וַיַּפֵּל (כ״ר): (כא) מצלעותיו. מִפְטָרְיוֹ, כְּמוֹ וּלְצַלַּע הַמִּשְׁכָּן (שמ׳ כ״ו), וְהוּ שֶׁאָמְרוּ שְׁנֵי פַּרְצוּפִים נִבְרְאוּ (עירו׳ י״ז): ויסגר. מִקּוֹם הַחֲתָךְ: ויישן ויקח. שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲתִיכַת הַבָּשָׂר שֶׁמֶּמֶנּוּ נִבְרֵאת וְתִתְבַּזֶּה עָלָיו (עירו׳ שם): (כב) ויבן. כִּבְנָיָן, רִחְבָּה מִלְמַטָּה וְקָצָרָה מִלְמַעְלָה לְקַבֵּל הַוֹּלָד, כְּאוֹצָר שֶׁל חִטִּים, שֶׁהוּא רָחָב מִלְמַטָּה וְקָצַר מִלְמַעְלָה שֶׁלֹּא יַכְבִּיד מַשָּׂאוֹ עַל קִרְוֹתָיו: ויבן את הצלע לאשה. לְהְיוֹת אִשָּׁה. כְּמוֹ: וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדְעוֹן לְאֵפוֹד (שופ׳ ח׳), לִהְיוֹת אֵפוֹד: (כג) זאת הפעם. מִלַּמֵּד שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ בָּהֶם (יב׳ ס״ג): לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו׳. לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן. מִכָּאן שְׁנִבְרָא הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (ב״ר): (כד) על כל יעוב איש. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמְרָה כֵּן לָאֻמּוֹר עַל בְּנֵי נֹחַ הָעֲרָיוֹת (סנה׳ נ״ז): לבשר אחד. הַוֹּלָד נוֹצָר עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם וְשָׁם נַעֲשֶׂה בְּשָׂרָם אֶחָד (שם נ״ח): (כה) ולא יתבששו. שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים דֶּרֶךְ צְנִיעוּת לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לָרָע, וְאַף״פ שְׁנִּתְּנָה בּוֹ דַּעַת לִקְרוֹת לוֹ שֵׁמוֹת, לֹא נִתַּן בּוֹ יֵצֶר הָרָע עַד אָכְלוֹ מִן הָעֵץ וְנִכְנַס בּוֹ יֵצֶר הָרָע וְיָדַע מַה בֵּין טוֹב לָרָע (ב״ר):

ג (א) והנחש היה ערום. מה עִנְיָן זֶה לְכָאן? הָיָה לוֹ לִלְמוֹד: וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם! אֶלָּא לְמָדְךָ מַאי זוֹ עֲצָה קָפַץ הַנָּחָשׁ עֲלֵיהֶם: רָאָה אוֹתָן עֲרוּמִּים וְעוֹסְקִים בְּתַשְׁמִישׁ לְעֵין כָּל וְנִתְאַוָּה לָהּ: ערום מכל. לְפִי עָרְמָתוֹ וּנְדָלָתוֹ הָיְתָה מַפָּלָתוֹ—עָרוּם מִכֹּל, אָרוּר מִכֹּל (ב״ר):

hath said, Ye shall not eat of every tree of the garden ... [2]And the woman said unto the serpent, We may eat of the fruit of the trees of the garden: [3]But of the fruit of the tree which is in the midst of the garden, God hath said, Ye shall not eat of it, neither shall ye touch it, lest ye die. [4]And the serpent said unto the woman, Ye shall not surely die: [5]For God doth know that in the day ye eat thereof, then your eyes shall be unclosed, and ye shall be as gods, knowing good and evil. [6]And when the woman saw that the tree was good for food, and that it was a delight to the eyes, and a tree to be desired in order to make one wise, she took of the fruit thereof, and did eat, and gave also unto her husband with her; and he did eat. [7]And the eyes of them both were unclosed, and they knew that they were naked; and they fastened together fig leaves,

רש"י

אף כי אמר וגו' ALTHOUGH GOD HATH SAID — *The meaning is,* "Perhaps He has said unto you" לא תאכלו מכל וגו' YE SHALL NOT EAT OF EVERY TREE OF THE GARDEN — And although he saw them eating of the other fruits yet he entered into a long conversation with her so that she should answer him, and so that he might then have an opportunity to talk about that *particular* tree. **(3)** ולא תגעו בו NEITHER SHALL YE TOUCH IT — She added to God's command (which did not forbid touching the tree, but only eating of its fruit) therefore she was led to diminish from it. It is to this that the text refers (Prov. XXX. 6): "Add thou not unto His words" (Gen. R. 19). **(4)** לא מות תמתון YE SHALL NOT SURELY DIE — He pushed her until she touched it. He then said to her, "Just as there is no death in touching it, so there is no death in eating it" (ib.). **(5)** כי ידע FOR [GOD] KNOWS — Every artisan detests his fellow-artisans ("Two of a trade never agree"). *The serpent suggested to her:* God ate of the tree and created the world (ib.) *so if you eat . . .* והייתם כאלהים YE WILL BE AS GOD — Creators of worlds. **(6)** ותרא האשה AND THE WOMAN SAW — She approved the words of the serpent — they pleased her and she believed him (ib.). כי טוב העץ THAT THE TREE WAS GOOD to make her become like God. וכי תאוה היא לעינים AND THAT IT WAS A DELIGHT TO THE EYES — even as he had said to her: "then your eyes shall be opened". ונחמד להשכיל AND IT WAS TO BE DESIRED TO MAKE ONE WISE — even as he had said to her: "knowing good and evil". ותתן גם לאשה AND SHE GAVE ALSO TO HER HUSBAND so that she should not die and he remain alive to take another wife (ib.). *The word* גם, also, *may be understood* to include cattle and beasts (that is, that she gave to these and also to her husband). **(7)** ותפקחנה וגו' [AND THE EYES OF BOTH OF THEM] WERE UNCLOSED — Scripture speaks here with reference to intelligence (the mind's eye) and not with reference to *actual* seeing; the end of the verse proves *this for it states,* וידעו כי ערומים הם AND THEY KNEW THAT THEY WERE NAKED — Even a blind person knows when he is naked! What then does "and they knew that they were naked" signify? One charge had been entrusted to them and *they now knew* they had stripped themselves of it (ib.). עלה תאנה FIG LEAVES — This was the tree of which they had eaten; by the very thing through which their ruin had been caused

יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר
אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן׃ ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן נֹאכֵל׃ ג וּמִפְּרִי הָעֵץ
אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ
וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן תְּמֻתוּן׃ ד וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה
לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן׃ ה כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכָלְכֶם
מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב
וָרָע׃ ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־
הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ
וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ ז וַתִּפָּקַחְנָה
עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה

אונקלוס

אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילָן גִּינָּתָא׃ ב וַאֲמֶרֶת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן־
גִּינָּתָא נֵיכוֹל׃ ג וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי בְמִצְיעוּת־גִּינָּתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּהּ
וְלָא תִקְרְבוּן בֵּהּ דִּילְמָא תְּמוּתוּן׃ ד וְאֲמַר חִוְיָא לְאִתְּתָא לָא מוֹת תְּמוּתוּן׃
ה אֲרֵי גְלֵי קֳדָם־יְיָ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְיִתְפַּתְּחָן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין
חַכְמִין בֵּין־טַב לְבִישׁ׃ ו וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טַב אִילָן לְמֵיכַל וַאֲרֵי אַסְיָ הוּא
לָעֵינִין וּמְרַגֵּג אִילָנָא לְאִסְתַּכָּלָא בֵּהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וְיָהֲבַת אַף לְבַעְלַהּ
עִמַּהּ וְאָכָל׃ ז וְאִתְפְּתָחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן וְיָדְעוּ אֲרֵי עַרְטִילָאִין אִינּוּן וְחַטִּיטוּ

רש״י

אַף כִּי אמר וגו׳. שֶׁמָּא אָמַר לָכֶם לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל וְגוֹ׳, וְאַתֶּם שָׁרָאָה אוֹתָם אוֹכְלִים מִשָּׁאָר
פֵּרוֹת, הָרִבָּה עָלֶיהָ דְּבָרִים כְּדֵי שְׁתַּשְׁיבֵנוּ וְנָבֹא לְדַבֵּר בְּאוֹתוֹ הָעֵץ: (ג) ולא תגעו בו. הוֹסִיפָה
עַל הַצִּוּוּי, לְפִיכָךְ בָּאָה לִידֵי נִרְעוֹן, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו (משלי ל׳): (ד) לא מות
תמתון. דְּחָפָהּ עַד שֶׁנָּגְעָה בּוֹ, אָמַר לָהּ: כְּשֵׁם שֶׁאֵין מִיתָה בְּנְגִיעָה, כָּךְ אֵין מִיתָה בַּאֲכִילָה (ב״ר):
(ה) כי ידע. כָּל אוּמָן שׂוֹנֵא אֶת בְּנֵי אוּמָנוּתוֹ, מִן הָעֵץ אָכַל וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם (ב״ר): והייתם
כאלהים. יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת, (ו) ותרא האשה. רָאֲתָה דְּבָרָיו שֶׁל נָחָשׁ וְהָנְאוּ לָהּ וְהֶאֱמִינַתּוּ (ב״ר):
כי טוב העץ. לְהָיוֹת כֵּאלֹהִים: וכי תאוה הוא לעינים. כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: וּפִקְחוּ עֵינֵיכֶם:
ונחמד העץ להשכיל. כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע: ותתן גם לאשה. שֶׁלֹּא תָּמוּת הִיא
וְיִהְיֶה הוּא, וְיִשָּׂא אַחֶרֶת: גם. לְרַבּוֹת בְּהֵמָה וְחַיָּה: (ז) ותפקחנה וגו׳ לעניין הַהֶכְמָה
דִּבֶּר הַכָּתוּב, וְלֹא לְעִנְיַן רְאִיָּה מַמָּשׁ, וְסוֹף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ: וידעו כי עירמם הם.
אַף הַסּוֹמָא יוֹדֵעַ כְּשֶׁהוּא עָרוֹם! אֶלָּא מַהוּ וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם? מִצְוָה אַחַת הָיְתָה
בְּיָדָם וְנִתְעָרְטְלוּ הֵימֶנָּה (ב״ר): עלה תאנה. הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ, בַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ

and made themselves girdles. [8]And they heard the voice of the Eternal God walking about in the garden in the wind of the day: and the man and his wife hid themselves from the face of the Eternal God in the midst of the trees of the garden. [9]And the Eternal God called unto the man, and said unto him, Where art thou? [10]And he said, I heard thy voice in the garden, and I was afraid, because I was naked; and I hid myself. [11]And he said, Who told thee that thou wast naked? Hast thou eaten of the tree, whereof I commanded thee that thou shouldest not eat? [12]And the man said, The woman whom thou gavest to be with me, she gave me of the tree: and I did eat. [13]And the Eternal God said unto the woman, What is this that thou hast done? And the woman said, The serpent beguiled me, and I did eat. [14]And the Eternal God said unto the serpent, Because thou hast done this, be thou

רש"י

was some improvement effected *in their condition* (Sanh. 70b). The other trees however prevented them from taking of their leaves. And why is not *the name of* the tree clearly mentioned? Because the Holy One, blessed be He, never wishes to grieve anything He has created: *hence its name is not mentioned* in order that it might not be put to shame by people saying, "This is the tree through which the world suffered" (Midrash R. Tanchuma). **(8)** וישמעו AND THEY HEARD — There are many Midrashic explanations and our Teachers have already collected them in their appropriate places in Bereshith Rabbah and in other Midrashim. I, however, am only concerned with the plain sense of Scripture and with such Agadoth that explain the words of Scripture in a manner that fits in with them. וישמעו AND THEY HEARD — What did they hear? They heard the sound of the Holy One, blessed be He, as He walked in the garden (see Gen. R. 19). לרוח היום IN THE WIND OF THE DAY — (רוח is used also in the meaning of direction, — north, east, — etc.) in that direction to which the sun travels (באה לשם)[1] which is the west, for towards evening the sun is in the west, and they committed the sin in the tenth hour[2] (Sanh. 38b). **(9)** איכה WHERE ART THOU — He knew where he was, but *He asked this in order* to open up a conversation with him that he should not become confused in his reply, if He were to pronounce punishment against him all of a sudden. Similarly in the case of Cain, He said to him, (IV. 9) "where is Abel thy brother?" Similarly with Balaam, (Num. XXII. 9) "what men are these with thee?" — to open up a conversation with them; so, also, in the case of Hezekiah with reference to the messengers of Merodach-baladan (Isa. XXXIX. 3). **(11)** מי הגיד לך WHO TOLD THEE? — Whence has the knowledge come to you what shame there is in standing naked? המן העץ HAST THOU EATEN OF THE TREE — *The* ה' *of the word* המן *expresses* a question. **(12)** אשר נתת עמדי WHOM THOU GAVEST TO BE WITH ME — Here he showed his ingratitude (Ab. Zar. 5b). **(13)** השיאני *means* HE DECEIVED ME; *we find the word in* the same meaning *in* (2 Chron. XXXII. 15), "Now therefore let not Hezekiah beguile you" (Gen. R. 19). **(14)** כי עשית זאת BECAUSE THOU

NOTES

[1]) See Appendix.
[2]) Reckoning from 6 o'clock in the morning.

תְּאֵנָה וַיִּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת: ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה
אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן: ט וַיִּקְרָא
יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: י וַיֹּאמֶר
אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא:
יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ: יב וַיֹּאמֶר
הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי
מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־
זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל:
יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים ו אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת

אונקלוס

לְחוֹן טַרְפֵי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְחוֹן וְרָזִין: ח וּשְׁמָעוּ יָת־קַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ
בְּגִנְיְנָתָא לְמַנַח יוֹמָא וְאִיטַּמַּר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן־קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילָן־גִּנְיְנָתָא:
ט וּקְרָא יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וְאָמַר לֵהּ אַן אַתְּ: י וְאָמַר יָת־קַל מֵימְרָךְ שְׁמָעִית
בְּגִנְיְנָתָא וּדְחֵילִית אֲרֵי־עֵרְטַלַאי אֲנָא וְאִיטְּמָרִית: יא וְאָמַר מָן חַוִי לָךְ אֲרֵי
עֵרְטִילַאי אֶלָּא מִן אִילָנָא דִּפְקָרְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנֵּהּ אֲכַלְתָּ: יב וְאָמַר
אָדָם אִתְּתָא דִּיהַבְתְּ עִמִּי הִיא יַהֲבַת לִי מִן אִילָנָא וַאֲכָלִית: יג וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
לְאִתְּתָא מָה דָא עֲבַדְתְּ וַאֲמְרַת אִתְּתָא חִוְיָא אַטְעִינִית וַאֲכָלִית: יד וַאֲמַר יְיָ

רש"י

בוֹ נִתַּקְנוּ (סנה' ע'), אֲבָל שְׁאָר הָעֲצִים מְגָעִים מִלְּטוֹל עֲלֵיהֶם. וּמִפָּנַי מָה לֹא נִתְפָּרְסָם הָעֵץ? שֶׁאֵין הַקָּבָ"ה חָפֵץ לְהוֹנוֹת בְּרִיָּה, שֶׁלֹּא יַכְלִימוּהָ וְיֹאמְרוּ: וְהוּ שֶׁלָּקָה הָעוֹלָם עַל יָדוֹ. מִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא. (ח) וישמעו. יֵשׁ מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים וּכְבָר סִדְּרוּם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בְּכִ"ר וּבְשָׁאָר מִדְרָשׁוֹת; וַאֲנִי לֹא בָאתִי אֶלָּא לְפִשּׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא וְלַאֲגָדָה הַמְיַשֶּׁבֶת דִּבְרֵי הַמִּקְרָא דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו: וישמעו, מה שָׁמְעוּ? שָׁמְעוּ אֶת קוֹל הַקָּבָ"ה שֶׁהָיָה מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן: לרוח היום. לְאוֹתוֹ רוּחַ שֶׁהַשָּׁמֶשׁ בָּאָה לְשָׁם, וְזוֹ הִיא מַעֲרָבִית: שֶׁלִּפְנוֹת עֶרֶב חַמָּה בְּמַעֲרָב, וְהֵם סָרְחוּ בָּעֲשִׂירִית (סנה' ל"ח): (ט) איכה. יוֹדֵעַ הָיָה הֵיכָן הוּא: אֶלָּא לְכָבְנֵם עִמּוֹ בְּדִבָּרִים, שֶׁלֹּא יָבֹא נִבְהָל לְהָשִׁיב, אִם יַעֲיְשׁוּ פִּתְאֹם (ב"ר): (י) וכן בקון אָמַר לוֹ: אַי הֶבֶל אָחִיךָ (בר' ד'), וְכֵן בְּבִלְעָם: מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ (במד' כ"ב), לְכָבְנֵם עִמָּהֶם בְּדִבָּרִים, וְכֵן בְּחִזְקִיָּה בְּשָׁלוּחֵי מְרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן: (יא) מי הגיד לך. מֵאַיִן לְךָ לָדַעַת מַה בּוֹשֶׁת יֵשׁ בְּעוֹמֶד עָרוֹם? המן העץ. בְּתָמִיד: (יב) אשר נתתה עמדי. כֵּאן בְּקֹפֶר בְּטוּבָהּ (ע"ז ה'): (יג) השיאני. הִטְעָנִי, כְּמוֹ: אַל יַשִּׂיא אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ (דה"ב ל"ב): (יד) כי עשית זאת. מִבָּאן

cursed above all beasts, and above every animal of the field; upon thy belly shalt thou go, and dust shalt thou eat all the days of thy life: [15]And I will set enmity between thee and the woman, and between thy seed and her seed; it shall bruise thy head, and thou shalt bruise its heel. [16]Unto the woman he said, I will greatly multiply thy sorrow and thy pregnancy; in pain thou shalt bear children; and thy longing shall be to thy husband, and he shall have dominion over thee. [17]And unto Adam he said, Because thou hast hearkened unto the voice of thy wife, and hast eaten of the tree, of which I commanded thee, saying, Thou shalt not eat of it: cursed be the ground for thy sake; in sorrow shalt thou eat of it all the days of thy life; [18]Thorns also and thistles shall it bring forth to thee; and thou shalt eat the herb of the field;

רש"י

HAST DONE THIS — From here we infer that we should not occupy ourselves with what may be in favour of one who seduces people to idolatry[1]), for had He asked it, "Why hast thou done this?", it could have answered Him, "*When* the words of the teacher and those of the pupil *are contradictory* whose orders should be obeyed?" (Sanh. 29a). (i. e. if You told them one thing and I another, should they not have obeyed You?). מכל הבהמה ומכל חית השדה FROM AMONG (or, MORE THAN) ALL CATTLE AND ALL THE BEASTS OF THE FIELD — If it was cursed more than the cattle *whose period of gestation is longer than that of beasts* does it not necessarily follow that it was cursed more than the beasts? Our Rabbis have definitely established the correctness of the following deduction in treatise Bekoroth (8a), that it (viz., the use of these apparently superfluous words "and more than all the beasts of the field") teaches that the period of gestation of the serpent is seven years. על גחנך תלך UPON THY BELLY SHALT THOU GO — It had feet but they were cut off (Gen. R. 20). **(15)** ואיבה אשית AND I WILL SET ENMITY — Your sole intention was that Adam should die by eating it first and that you should then take Eve for yourself, and you came to speak to Eve first only because women are easily influenced and know how to influence their husbands; therefore "I shall put enmity [between thee and the woman]". הוא ישופך HE WILL BRUISE (or, POUND) THEE — Like (Deut. IX. 21), "And I beat in pieces" which Onkelos translates by ושפית "I pounded it." ואתה תשופנו עקב AND THOU SHALT BRUISE HIS HEEL — As you will have no height (not stand erect) you will *be able to* bite him only on the heel, but even at that spot you will kill him. The word תשופנו is of the same import as *the verb in* (Isa. XL. 24). נשף בהם "It bloweth upon them." When a serpent comes to bite, it blows with a kind of hissing *sound. Although the words* ישופך *and* תשופנו *have different meanings,* since they constitute "a play upon words" by sounding similar, they are both used here. **(16)** עצבונך THY PAIN — viz., the trouble of rearing children (Erub. 100b). והרונך AND THY CONCEPTION — viz., the pain of pregnancy. בעצב תלדי בנים IN PAIN THOU SHALT BEAR CHILDREN — This refers to the pangs of childbirth (ib.). תשוקתך THY DESIRE — Similar to (Isa. XXIX. 8), ונפשו שוקקה "and his soul hath appetite", (desires). **(17)** ארורה האדמה בעבורך CURSED BE THE GROUND FOR THY SAKE — It will produce to you cursed objects such as flies, fleas and ants; it may be compared to *the case of* one who gets into depraved ways, and people curse the breasts at which he was suckled. **(18)** וקוץ ודרדר תצמיח לך THORNS ALSO AND THISTLES SHALL IT BRING FORTH TO THEE — תצמיח *has for subject* the earth; when you sow it with various kinds of grain, it shall bring forth thorns and thistles — artichokes

NOTES

[1]) i. e. in the case of a seducer to idolatry we do not give him an opportunity to justify his crime.

אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־
גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ טו וְאֵיבָה ו
אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא
יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב׃ ס טז אֶל־הָאִשָּׁה
אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי
בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃ ס
יז וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל
מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי
חַיֶּיךָ׃ יח וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב

אונקלוס

אֱלֹהִים לְחִוְיָא אֲרֵי עֲבַדְתְּ דָּא לֵיט אַתְּ מִכֹּל בְּעִירָא וּמִכֹּל חֵוֹת בָּרָא עַל מְעָךְ
תְּיזִיל וְעַפְרָא תֵּיכוֹל כָּל־יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ טו וּדְבָבוּ אֲשַׁוִּי בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ
וּבֵין בְּנָתָהּ הִיא יְהֵי דְכִיר לָךְ מַה דְּעַבַדְתְּ לַהּ מִלְקַדְמִין וְאַתְּ תְּהֵי נָטֵיר לַהּ
לְסוֹפָא׃ טז לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי צַעֲרִיכִי וְעִדּוּיֵיכִי בְּצַעַר תֵּלְדִי בְּנִין וְלָוֹת
בַּעְלָךְ תְּהֵא תֵּאוֹבְתִיךְ וְהוּא יִשְׁלַט בָּךְ׃ יז וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבֵּילְתָּ לְמֵימַר
אִתְּתָךְ וְאָכַלְתָּ מִן אִילָנָא דִּי פְקִדְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵיכוֹל מִנֵּהּ לִיטָא אַרְעָא
בְּדִילָךְ בְּעַמַל תֵּיכְלִנַּהּ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ יח וְכוּבִין וְאֻטְּדִין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוֹל יָת

רש״י

שְׁאֵין מְהַפְּכִים בְּזְכוּתוֹ שֶׁל מֹסִית, שְׁאִילּוּ שְׁאָלוּ לָמָּה עָשִׂיתָ וְאת? הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב: דְּבָרִי קַל וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין? (סנה׳ כ״ט): מכל הבהמה ומכל חית השדה. אִם מִבְּהֵמָה נִתְקַלֵּל מַחֲיָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן, הָעֲמִידוּ רַבּוֹתֵינוּ מִדְרָשׁ זֶה בְּמַסֶּכֶת כְּבוּרוֹת (דף ח׳) לְלַמֵּד שְׁיָמֵי עִיבּוּרוֹ שֶׁל נָחָשׁ שִׁבְעָ שָׁנִים: על גחנך תלך. רַגְלַיִם הָיוּ לוֹ וְנִקְצְצוּ: (טו) ואיבה אשית. אַתָּה לֹא נִתְבַּוַּנְתָּ אֶלָּא שֶׁיָּמוּת אָדָם כְּשֶׁיֹּאכַל הוּא תְּחִלָּה וְתִשָּׁא אֶת חַוָּה, וְלֹא בְאַתְ לְדַבֵּר אֶל חַוָּה תְּחִלָּה אֶלָּא לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים קַלּוֹת לְהִתְפַּתּוֹת וְיוֹדְעוֹת לְפַתּוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן, לְפִיכָךְ: וְאִבָּה אֶשִׁית: ישופך. יְכַתֶּשְׁךָ (סוטה ט׳). כְּמוֹ וָאֲכוֹת אוֹתוֹ (דב׳ ט׳) וְתַרְגּוּמוֹ: וְשָׁפִית יָתֵי: ואתה תשופנו עקב. לֹא יָהַב לָךְ קוֹמָה וְתַשְׁכְּנוּ בַּעֲקֵבוֹ, וְאַף מִשָּׁם תְּמִיתֶנּוּ. וּלְשׁוֹן תְּשׁוּפֶנּוּ כְּמוֹ: נָשַׁף בָּהֶם (יש׳ מ׳) כְּשֶׁהַנָּחָשׁ בָּא לִנְשׁוֹךְ הוּא נוֹשֵׁף כְּמִין שְׁרִיקָה וּלְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, כְּתִיב לְשׁוֹן נְשִׁיפָה בִּשְׁנֵיהֶם: (טז) עצבונך. זֶה צַעַר גִּידּוּל בָּנִים (ערו׳ ק׳): והרנך. זֶה צַעַר הָעִבּוּר: בעצב תלדי בנים. זֶה צַעַר הַלֵּידָה: ואל אישך תשוקתך. לְתַשְׁמִישׁ, וַאֲפִ״פ אֵין לְךָ מֻצָּח לְתוֹבְעוֹ בְּפֶה, אֶלָּא הוּא יִמְשֹׁל בְּךָ, הַכֹּל מְמֻנִּי וְלֹא מִמֵּךְ: תשוקתך. תַּאֲוָתֵךְ, כְּמוֹ: נֶפֶשׁ שׁוֹקֶקֶה (יש׳ כ״ט): (יז) ארורה האדמה בעבורך. מַעֲלֶה לְךָ דְּבָרִים אֲרוּרִים, כְּגוֹן: וְכוּבִים, פְּרִעוֹשִׁים וּיְתוֹלִים. מָשָׁל לְיוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה וְהַבְּרִיוֹת מְקֻלְקָלוֹת שָׁדִים שֶׁיְּנַק מֵהֶם: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך. הָאָרֶץ: כְּשֶׁתְּוַדֶּנָּה מִיני זְרָעִים, תַּצְמִיחַ קוֹץ וְדַרְדַּר קוֹדֶם

[19]In the sweat of thy face shalt thou eat bread, till thou return unto the ground; for out of it wast thou taken: for dust thou art, and unto dust shalt thou return. [20]And the man called his wife's name Eve; because she was the mother of all living. [21]And unto Adam and to his wife did the Eternal God make inner garments for the skin, and clothed them. [22]And the Eternal God said, Behold, the man is become as one of us, to know good and evil: and now, lest he put forth his hand, and take also of the tree of life, and eat and live for ever: [23]Therefore the Eternal God sent him forth from the garden of Eden, to till the ground from whence he was taken. [24]So he drove out the man; and he stationed at the east of the

רש"י

and cardoon[1]) — which are fit for food only after *special* preparation. ואכלת את עשב השדה AND THOU SHALT EAT THE HERB OF THE FIELD — What curse is insolved here? Was he not told as a blessing, (I. 29) "Behold I have given unto you every herb yielding seed"? But what is stated here at the beginning of this passage? "Cursed be the ground etc. . . . in toil shalt thou eat of it." And after all your toil "thorns and thistles shall it bring forth to thee". *This means* when you sow it with cereals and vegetables it shall bring forth for you thorns and thistles and other weeds, and you will perforce have to eat them *for lack of other food.* **(19)** בזעת אפיך IN THE SWEAT OF THY FACE — after you have taken all this great trouble. **(20)** ויקרא האדם AND THE MAN CALLED — Scripture now reverts to its previous topic (II. 20) *beginning with* "and the man gave names". It broke it off (that is, interpolated the story of the serpent) only to tell you that through the giving of names Eve became his mate, as it is written (ib.) "but for Adam there was not found a help meet for him," and that therefore "the [Lord God] caused to fall a deep sleep upon him" *and formed Eve.* But because Scripture writes *at the end of the story of creation of Eve (ib. v. 25),* "and they were both naked", it therefore follows on with the passage dealing with the serpent, to inform you that because he saw her nakedness and that they displayed no feeling of shame in their actions, he desired her, and he came upon them with his evil plan and with deceit. חוה EVE — חוה has the same sound as היה (and similar meaning "life") — *she was so called* because she gives life (birth) to her children; *the interchange of* 'י *and* 'ו *is similar to that in*[2]) (Eccl. II. 22), מה הוה לאדם "for what hath a man", where הוה is used in the sense of היה "to be." **(21)** כתנות עור GARMENTS FOR THE SKIN — There are Agadoth which say that they were smooth as fingernails, cleaving to their skin;[3]) whereas say *that they were made of* material that comes from skin, as for example, the hair of hares which is soft and warm, and of this He made garments for them (Gen. R. 20). **(22)** היה כאחד ממנו IS BECOME LIKE ONE OF US *(or, like the Being who is One, Unique amongst us)* — Lo, he is unique among the terrestrial ones, even as I am unique among the celestial ones. And in what does his uniqueness consist? In knowing good and evil, which is not so in the case of cattle and beasts. ועתה פן ישלח ידו AND NOW, LEST HE PUT FORTH HIS HAND . . . [AND EAT AND LIVE FOR EVER] — And if he does live for ever he is likely to lead people astray, so that they may say, "He, also, is a god";[4]) there are also Agadic Midrashim, but they are not in keeping with its (the verse's) plain sense. **(24)** מקדם לגן ערן AT THE EAST OF THE GARDEN OF EDEN — *Not in the eastern part of*

NOTES

[1]) According to the Midrash Rabbah s. 20 קוץ ודרדר are קונדס ועכבית.
[2]) Lit., as you say in . . .
[3]) See Appendix.
[4]) Rashi understood the verse in this sense: if he puts forth his hand and take . . . and eat, וחי he might live for ever. And since this might cause people to believe he is a god, therefore God drove him out to prevent him from eating of the tree.

הַשָּׂדֶה: יט בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־
הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר
תָּשׁוּב: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא
הָיְתָה אֵם כָּל־חָי: כא וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם
וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם: פ חמישי (רביעי נפתוחים)
כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ
לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ
הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם: כג וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים
מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם:
כד וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־

אונקלוס

עִסְקָא דְחַקְלָא: יט בְּזֵיעֲתָא דַאַפָּךְ תֵּיכוֹל לַחְמָא עַד דְּתֵיתוּב לְאַרְעָא דְמִנַּהּ
אִתְבְּרֵיתָא אֲרֵי־עָפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְּתוּב: כ וּקְרָא אָדָם שֵׁם אִתְּתֵהּ חַוָּה אֲרֵי
הִיא הֲוַת אֵמָּא דְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא: כא וְעָבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִתְּתֵהּ לְבוּשִׁין
דִיקַר עַל־מְשַׁךְ בִּשְׂרֵהוֹן וְאַלְבִּישִׁנּוּן: כב וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידַי
בְּעָלְמָא מִנֵּהּ לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִילְמָא יוֹשִׁיט יְדֵהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילָן חַיָּיא
וְיֵכוֹל וְיֶחֱי לָעָלַם: כג וְשַׁלְּחֵהּ יְיָ אֱלֹהִים מִגִּנְתָא דֶעֱדֶן לְמִפְלַח בְּאַרְעָא דְאִיתְבְּרֵי
מִתַּמָּן: כד וְתָרֵךְ יָת אָדָם וְאַשְׁרִי מִלְקֳדְמִין לְגִינְתָא דֶעֱדֶן יָת כְּרוּבַיָּא וְיָת שְׁנַן

רש״י

וְעָבְיוֹת, וְהֵן נֶאֱכָלִים עַל יְדֵי תִּקּוּן (ביצה ל״ד): וְאוכַלת אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. וּמַה קְּלָלָה הִיא זוֹ? וַהֲלֹא בִּבְרָכָה נֶאֱמַר לוֹ: הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זָרַע וְגוֹ׳? אֶלָּא מַה אָמוּר כָּאן בְּרֹאשׁ הָעִנְיָן: אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרְךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה, וְאַחַר הֶעְצָבוֹן וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ, כְּשֶׁתְּזָרְעֶנָּה קְטָנִית אוֹ יְרָקוֹת נִנָּה הִיא תַּצְמִיחַ לָךְ קוֹצִים וְדַרְדָּרִים וּשְׁאָר עִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה וְעַל כָּרְחֲךָ תֹּאכַלְם: (יט) בּוֹשֶׁת אפיק. לְאַחַר שֶׁתִּטָּרֵח בּוֹ הַרְבֵּה: (כ) ויקרא האדם. חָזַר הַכָּתוּב לְעִנְיָנוֹ הָרִאשׁוֹן: וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת, וְלֹא הִפְסִיק אֶלָּא לְלַמְּדְךָ, שֶׁעַל יְדֵי קְרִיאַת שֵׁמוֹת נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ, לְפִיכָךְ, וַיַּפֵּל תַּרְדֵּמָה, וְעַל יְדֵי שֶׁכָּתַב: וַיְהִיו עָרְמִים, סָמַךְ לוֹ פָּרָשַׁת הַנָּחָשׁ, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁרָאָה עֶרְוָתָהּ וְרָאָה אוֹתָם עֲכוּרִים בְּתַשְׁמִישׁ נִתְאַוָּה לָהּ וּבָא עֲלֵיהֶם בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמַרְמָה: חוה. נוֹפֶל עַל לְשׁוֹן חַיָּה, שְׁמַחֲיָה אֶרֶץ וְלִדּוֹתֶיהָ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר: מֶה הַוָּה לְאָדָם (קהלת ב׳), בִּלְשׁוֹן הֲוָיָה: (כא) כתנות עור. יֵשׁ דִּבְרֵי אַגָּדָה אוֹמְרִים חֲלָקִים כִּצְפֹּרֶן הָיוּ מְדֻבָּקִים עַל עוֹרָן. וְי״א: דָּבָר הַבָּא מִן הָעִיר, כְּגוֹן צֶמֶר הָאֲרָנָבִים, שֶׁהוּא רַךְ וְחָם וְעָשָׂה לָהֶם כָּתְנוֹת מְמֻנּוּ: (כב) היה כאחד ממנו. הֲרֵי הוּא יָחִיד בְּתַחְתּוֹנִים כְּמוֹ שֶׁאֲנִי יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים, וּמַה הִיא יְחִידָתוֹ? לְדַעַת טוֹב וָרָע, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּבְּהֵמָה וְחַיָּה: ועתה פן ישלח ידו. וּמִשֶּׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם הֲרֵי הוּא קָרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו, וְלוֹמַר אַף הוּא אֱלוֹהַּ. וַיֹּשׁ מְדָרְשֵׁי אַגָּדָה. אֲבָל אֵין מְיַשְּׁבִין עַל פְּשׁוּטוֹ: (כד) מקדם לגן עדן. בְּמִזְרָחוֹ

garden of Eden the Cherubim, and the flame of the sword turning itself to keep the way of the tree of life.

4. [1]And the man knew Eve his wife; and she became pregnant, and bare Cain, and said, I have obtained a man from the Eternal. [2]And she again bare his brother Abel. And Abel was a feeder of flocks, but Cain was a tiller of the ground. [3]And in process of time it came to pass, that Cain brought of the fruit of the ground an oblation unto the Eternal. [4]And Abel, he also brought of the first-born of his flock and of the fat thereof. And the Eternal had regard unto Abel and to his oblation. [5]But unto Cain and to his oblation he had not regard. And Cain was very wroth, and his face fell. [6]And the Eternal said unto Cain, Wherefore art thou wroth? and wherefore is thy face fallen? [7]Is it not thus! if thou mendest there is forgiveness, and if thou dost not mend, sin croucheth at

רש"י

the Garden but eastward of the garden of Eden *and* outside the garden. את הכרובים THE CHERUBIM — Angels of destruction (Ex. R. 9). החרב המתהפכת THE SWORD TURNING ITSELF — *It was a revolving sword* and *consequently* had a להט, a flashing flame for the purpose of frightening him so that he should not enter again into the garden. The Targum of להט, however, is שנן, like (Sanh. 82a) שלף שננא he drew his blade; O. F. lame. There are Agadic Midrashim, but I come only to explain it according to its plain sense.

4. **(1)** והאדם ידע AND THE MAN KNEW already before the events related above *took place* — before he sinned and was driven out of the Garden of Eden. So, also, the conception and birth *of Cain took place before this.* Had it been written, וידע אדם it would imply that after he was driven out children were born to him.[1]) קין — *She called him so* with reference to *her use of the word* קניתי את ה'; — is like עם ה' "with the Lord"; *she meant to say*: when He created me and my husband He created us by Himself, but in the case of this one we are copartners with Him (cf. Niddah 31a). את קין . . . את אחיו את הבל — The threefold 'את' signify extension *of the scope of the text*, teaching that a twin sister was born with Cain, and that with Abel two were born; consequently the text states ותוסף "and she bore more" *than the previous time* (Gen. R. 22). **(2)** רעה צאן A FEEDER OF FLOCKS — Because the earth had been cursed he refrained from cultivating it. **(3)** מפרי האדמה OF THE FRUIT OF THE GROUND — of the worst fruits (ib.); there is an Agada which says that it was linseed (Tanch.). **(4)** וישע AND HE HAD REGARD — and He turned to; similarly *in the next verse* "He had no respect for his offering" *means*, "He did not turn to it." Similarly, (Is. XVII. 8) ולא ישעה אל *which means* "And he shall not turn towards the altars"; so also (Job XVI. 6) שעה מעליו "turn away from him" — disregard him. וישע AND HE HAD REGARD — Fire descended from heaven and consumed his offering. **(7)** הלא אם תטיב IF THOU MENDEST — Its meaning is as the Targum gives it: *"if thou wilt improve thy doings, thou shalt be forgiven"*. לפתח החטאת רובץ SIN CROUCHETH AT THE ENTRANCE — Right up to the door of your grave (until your death)

NOTES

[1]) Rashi bases this statement on the syntactical rule that when, in a narrative, a series of imperfects with Vau Conversive is followed by a perfect, it has a pluperfect sense, the action it describes having taken place previous to the event mentioned immediately before it.

[2]) Editions of Rashi have here ואל ישעו (Ex. V. 9), but this quotation is incorrect, for Rashi himself explains the word ישעו differently. The correct reading is Is. XVII. 8.

הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־
דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה
אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־
יְהוָה: ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל
רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: ג וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים
וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה: ד וְהֶבֶל
הֵבִיא גַּם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה
אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ: ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא
שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־קָיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: ז הֲלוֹא אִם־
תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ

אונקלוס

חַרְבָּא דְּמִתְהַפְּכָא לְמִיטַר יָת אוֹרַח אִילָן חַיָּיא: א וְאָדָם יְדַע יָת־חַוָּה אִתְּתֵהּ
וְעַדְיַאת וִילִידַת יָת־קַיִן וַאֲמֶרֶת קָנִיתִי גַבְרָא (מן) קֳדָם יְיָ: ב וְאוֹסִיפַת לְמִילַד
יָת־אֲחוּהִי יָת־הָבֶל וַהֲוָה הָבֶל רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פַלַח בְּאַרְעָא: ג וַהֲוָה מִסּוֹף
יוֹמִין וְאַיְתִי קַיִן מֵאִבָּא דְאַרְעָא קֻרְבָּנָתָא קֳדָם יְיָ: ד וְהָבֶל אַיְתִי אַף־הוּא
מִבְּכַרְיָרֵי עָנֵהּ וּמִשַּׁמְנֵהוֹן וַהֲוָת רַעְוָא מִן־קֳדָם יְיָ לְהָבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ: ה וּלְקַיִן
וּלְקוּרְבָּנֵהּ לָא הֲוָת רַעְוָא וּתְקַף לְקַיִן לַהֲדָא וְאִתְכַּבְיָשׁוּ אַפּוֹהִי: ו וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן
לְמָא תְּקִיף לָךְ וּלְמָא אִתְכַּבְיָשׁוּ אַפּוֹךְ: ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵק לָךְ

רש״י

שֶׁל גַּן עֵדֶן, חוּץ לַגָּן: את הכרבים: מַלְאֲכֵי חַבָּלָה: החרב המתהפכת. וְלָהּ לַהַט לְאַיֵּם עָלָיו: מלכנום עוֹד לַגָּן. תַּרְגּוּם לַהַט שְׁנַן, כְּמוֹ שֶׁלַּהַּ שְׁנָא, וּבִלְשׁוֹן לַעַז לא״מה: ומְרֻרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ, וַאֲנִי אֵינִי בָּא אֶלָּא לְפָשׁוּטוֹ:

ד (א) והאדם ידע. כְּבָר קוֹדֶם הָעִנְיָן שֶׁל מַעֲלָה, קוֹדֶם שֶׁחָטָא וְנִטְרַד מִגַּן עֵדֶן, וְכֵן הַהֲרָיוֹן וְהַלֵּדָה: שֶׁאִם כָּתַב: וַיֵּדַע אָדָם, נִשְׁמַע שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּטְרַד הָיָה לוֹ בָּנִים: קין. עַל שֵׁם קָנִיתִי: את ה׳. כְּמוֹ: עִם ה׳, כְּשֶׁבָּרָא אוֹתִי וְאֶת אִישִׁי, הוּא לְבַדּוֹ בְּרָאָנוּ; אֲבָל בְּזֶה שְׁתָּפִים אֲנִי עִמּוֹ (נדה ל״א): את קין את אחיו את הבל. ג׳ אָתִים רִבּוּיִים הֵם, מְלַמֵּד, שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלֶדֶת עִם קַיִן, וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם, לְכָךְ נֶאֱמַר וַתֹּסֶף: (ב) רעה צאן. לְפִי שֶׁנִּתְקַלָּה הָאֲדָמָה בְּרֹשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדָתָהּ: (ג) מפרי האדמה. מִן הַגָּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה: (ד) וישע. וַיָּפֶן, וְכֵן: וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה – לֹא פָנָה, וְכֵן: וְלֹא יִשְׁעֶה (ישׁ׳ י״ז)—לֹא יִפֶּן, וְכֵן: שְׁעֵה מֵעָלָיו, (איוב י״ד)—פְּנֵה מֵעָלָיו: וישע. יָרְדָה אֵשׁ וְלִחֲכָה מִנְחָתוֹ: (ו) הלא אם תיטיב. כְּתַרְגּוּמוֹ פָּרוּשׁוֹ: לְפִתְחַ חַטָּאת רוֹבֵץ, לְפֶתַח קִבְרֵךְ

the entrance; and unto thee is its longing, nevertheless thou mayest rule over it. [8]And Cain said to Abel his brother . . . and it came to pass, when they were in the field, that Cain rose up against Abel his brother, and slew him. [9]And the Eternal said unto Cain, Where is Abel thy brother? And he said, I know not: am I my brother's keeper? [10]And he said, What hast thou done? the voice of thy brother's blood crieth unto me from the ground. [11]And now cursed be thou from the ground, which hath opened her mouth to take thy brother's blood from thy hand; [12]When thou tillest the ground, it shall not continue to give unto thee her strength; a vagabond and a wanderer shalt thou be in the earth. [13]And Cain said unto the Eternal, My punishment is greater than can be borne. [14]Behold, thou hast driven me out this day from the face of the ground; and from thy face shall I be hid; and I shall be a vagabond and a wanderer in the earth; and it shall come to pass, that whosoever findeth me shall slay me.

רש"י

your sin will be preserved. ואליך תשוקתו AND UNTO THEE IS ITS LONGING — *The longing* of sin;[1]) *it refers to* the evil inclination. This is continually longing and desiring to make you sin. ואתה תמשול בו NEVERTHELESS THOU MAYEST RULE OVER IT — If you desire to, you can gain the victory over it. **(8)** ויאמר קין אל הבל AND CAIN SPAKE TO ABEL — He began an argument, striving and contending with him, to seek a pretext to kill him. There are Midrashic explanations of these words, but this is the plain sense of the text. **(9)** איה הבל אחיך WHERE IS ABEL THY BROTHER — *thus* entering into a friendly conversation with him: perhaps he might repent and say, "I have killed him, and sinned against You". לא ידעתי I KNOW NOT — He became a deceiver of the Most High (i. e. he persuaded himself that he could deceive Him). השומר אחי אנכי AM I MY BROTHER'S KEEPER — This is a question. Similarly, wherever ה' has a חטף פתח it introduces a question. **(10)** דמי אחיך THY BROTHER'S BLOOD — דמי *is plural* — *"bloods"* — his blood and the blood of his *possible* descendants (Gen. R. 22). Another explanation *of why the plural is used*: he inflicted upon him many wounds, because he knew not whence his soul would depart (i. e. which blow would prove fatal) (Sanh. 37b). **(11)** ארור אתה מן האדמה CURSED BE THOU FROM THE GROUND or, MORE THAN THE GROUND — More than the ground has already been cursed on account of its sin (cf. Rashi on I. 11): in this, too, it has again sinned אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו' IN THAT IT HATH OPENED ITS MOUTH TO TAKE THY BROTHER'S BLOOD: therefore do I impose upon it an additional curse regarding you — "it shall not henceforth yield unto thee its strength". **(12)** נע ונד A VAGABOND AND A WANDERER — You shall not be permitted to dwell in one place. **(13)** גדול עוני מנשוא MY PUNISHMENT IS GREATER THAN I CAN BEAR (lit., my sin is greater than *what* can be borne) — This is a question: You bear the worlds above and below, and is it impossible for You to

NOTES

1) See Appendix.

וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃ ח וַיֹּאמֶר קַיִן
אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־
הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל
אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃ י וַיֹּאמֶר
מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה׃
יא וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־
פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ׃ יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־
הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֶף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה
בָאָרֶץ׃ יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא׃
יד הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ
אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי׃

אונקלוס

וְאִם־לָא תֵיטִיב עוֹבָדָךְ לְיוֹם דִּינָא חַטָּאת נְטִיר וְלָעֵתִיד לְאִתְפָּרָעָא מִנָּךְ אִם
לָא תְחוּב וְאִם תְּחוּב יִשְׁתְּבֵק לָךְ׃ ח וְאָמַר קַיִן לְהָבֶל אָחוֹהִי וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן
בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהָבֶל אָחוֹהִי וְקַטְלֵהּ׃ ט וְאָמַר יְיָ לְקַיִן אָן הָבֶל אָחוּךְ וְאָמַר
לָא יְדָעְנָא הֲנָטַר אָחִי אָנָא׃ י וְאָמַר מָה עֲבַדְתָּא קַל דַּם זַרְעִין דְּעִתִידִין לְמִפַּק
מִן אֲחוּךְ קָבִילִין קֳדָמַי מִן אַרְעָא׃ יא וּכְעַן לִיט אֶנְתְּ מִן אַרְעָא דְּפַתְּחַת יָת פּוּמַהּ
וְקַבִּילַת יָת דְּמֵהּ דְּאָחוּךְ מִן יְדָךְ׃ יב אֲרֵי תִפְלַח בְּאַרְעָא לָא תּוֹסִיף לְמִתַּן חֵילַהּ
לָךְ מְטַלְטֵל וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא׃ יג וְאָמַר קַיִן קֳדָם יְיָ סַגִּי חוֹבִי מִלְמִשְׁבַּק׃ יד הָא
סָרִיכְתָּא יָתִי יוֹמָא־דֵין מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא וּמִן קֳדָמָךְ לֵית אֶפְשָׁר לְאִסְתַּמָּרָא וַאֲהֵי

ר־ש״י

חֲטָאתְךָ שְׁמוּר׃ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ. שֶׁל חַטָּאת׃ הוּא יֵצֶר הָרָע, תָּמִיד שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהַכְשִׁילֶךָ׃
וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ. אִם תִּרְצֶה תִּתְנַבֵּר עָלָיו׃ (ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל. נִכְנָס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי רִיב וּמַצָּה
לְהִתְעוֹלֵל עָלָיו לְהָרְגוֹ. וְיֵשׁ בָּזֶה מִדְרָשִׁי אַגָּדָה, אֶחָד זֶה יָשׁוּב שֶׁל מִקְרָא׃ (ט) אֵי הֶבֶל אָחִיךָ.
לְכָאן עִמּוֹ בְּדִבְרֵי נַחַת, אוּלַי יָשׁוּב וְאֹמַר׃ אֲנִי הַרְגְתִּיו וְחָטָאתִי לָךְ׃ לֹא יָדַעְתִּי. נַעֲשָׂה כְּנוֹגֵב
דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה׃ הֲשׁוֹמֵר אָחִי. לְשׁוֹן תֵּימָה הוּא. וְכֵן כָּל הַ״א הַנְּקוּדָה בַּחֲטַף פַּתַח׃ (י) דְּמֵי
אָחִיךָ. דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר, שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצָעִים הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן
נַפְשׁוֹ יוֹצְאָה (סנה׳ ל״ז)׃ (יא) אָרוּר אַתָּה מִן הָאֲדָמָה. יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנִּתְקַלְּלָה הִיא כָּבָר
בַּעֲוֹנָהּ, וְגַם בְּזוֹ הוֹסִיפָה לַחֲטוֹא, אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ, לִקְחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ וגו׳, וְהִנְנִי
מוֹסִיף לָהּ קְלָלָה אַצְלָהּ׃ לֹא תֹסֵף תֵּת כֹּחָהּ׃ (יב) נָע וָנָד. אֵין לְךָ רְשׁוּת לָדוּר בְּמָקוֹם אֶחָד
(י״ן) גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא. בִּתְמִיָּה, אַתָּה טוֹעֵן עֲלֵיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וַעֲוֹנִי אֵי אֶפְשָׁר לִטְעוֹן? (ב״ר)׃

[15]And the Eternal said unto him, Verily, whosoever slayeth Cain, it shall be avenged sevenfold. And the Eternal appointed a sign for Cain, that none finding him should smite him. [16]And Cain went away from the face of the Eternal, and abode in the land of Nod, on the east of Eden. [17]And Cain knew his wife; and she became pregnant, and bare Enoch: and he builded a city, and called the name of the city, after the name of his son, Enoch. [18]And unto Enoch was born Irad; and Irad begat Mehujael: and Mehujael begat Methusael: and Methusael begat

רש"י

bear my sin? (Gen. R. 22). **(15)** לכן כל הרג קין VERILY, WHOSOEVER SLAYETH CAIN — This is one of the verses where the construction is elliptical (lit., which abbreviate their statements), which give *only* a suggestion and do not *fully* explain. "Verily, whosoever slayeth Cain" express a threat, *suggesting the consequence* — "thus shall be done to him", "thus and thus shall be his punishment", without explicitly explaining what the punishment would be. שבעתים יקם VENGEANCE SHALL BE TAKEN SEVENFOLD — *God says*, I do not wish to take vengeance on Cain now, but at the end of seven generations I will execute my vengeance upon him, that Lamech, one of his descendants, will arise and slay him. The end of this verse which states, "vengeance shall be taken in the seventh generation" — which is the vengeance taken on Cain for Abel — teaches us that the first part of the verse is a threat made in order that no creature might injure him. A similar *elliptical* expression is the following: (2 Sam. V. 8) "And David said, whosoever smiteth the Jebusites and getteth up to the gutter" — but it does not explicitly state what would be done to that person. Scripture, however, *here* speaks by a suggestion *only, meaning*, whosoever smiteth the Jebusites and getteth up to the gutter and approacheth the gate and conquereth it and the blind etc. . . . slaying also them (the blind and the lame) because they said, "*there are* the blind and the lame: David cannot come into the house" — he who smiteth these, I shall make him chief and captain. Here (in the Book of Sam.) it abridges the narrative, but in Chronicles (1 Chron. XI. 6) it explicitly states, "he shall become chief and captain". וישם ה' לקין אות AND THE LORD SET A SIGN FOR CAIN — He inscribed on his forehead a letter of His *Divine* Name. Other editions of Rashi add the following: another interpretation of "Whoever will find me will slay me": this refers to cattle and beasts, since there were then no human beings in the world of whom he might be afraid except his father and mother, and, of course, he did not fear that they would slay him. He, therefore, said, "Until now the fear of me was upon all animals — as it is written", (Gen. IX. 2) "And the fear of you shall be upon all beasts of the field" etc. — now, however, because of my sin the animals will no longer fear me and will kill me. God immediately set a sign for Cain, viz., he again made the animals be in fear of him. **(16)** ויצא קין AND CAIN WENT AWAY — He went away in *pretended* humility as though he would deceive the Most High. בארץ נוד IN THE LAND OF NOD — In the land where all exiles wander about. קדמת עדן ON THE EAST OF EDEN — Thereto his father went into exile when he was driven out from the Garden of Eden, as it is said, (III. 24) "And He placed in the east of the Garden of Eden" a watch on the road that leads to the entrance of the Garden, — from which one may infer that Adam was there (in the East) (Gen. R. 21). Indeed, we find, also, that the Eastern quarter always forms a place of refuge for murderers, as it is said, (Deut. IV. 41) "Then Moses set aside three cities of refuge towards the place of sun-rise [that a murderer might flee thither]". Another explanation of בארץ נוד IN THE LAND OF NOD — (taking נוד in the sense of "movement") — wherever he went the earth quaked beneath him, and people said, "Turn away from him: this is the man who killed his brother." **(17)** ויהי AND HE WAS — Cain was, *not Enoch* — בונה עיר BUILDING A CITY ויקרא שם העיר AND HE CALLED THE NAME OF THE CITY (named the city) as a memorial of his son — חנוך. **(18)** ועירד ילד AND IRAD BEGAT — There are passages where it says of the male הוליד, and there are places where it says ילד, because this root ילד is used in two senses: in reference to a woman giving birth to *a child through the agency of a male* O. F. naître; *Engl. to give birth to* and the

טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם
וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ׃
טז וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־
עֵדֶן׃ יז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ
וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ׃
יח וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל
וּמְחוּיָאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־

אונקלוס

מִשְׁתַּלְטַל וְגָלֵי בְּאַרְעָא וִיהֵי כָּל דְּיִשְׁכְּחָנַנִי יְקְטְלִנָנִי׃ טו וַאֲמַר לֵהּ יְיָ לְכֵן כָּל־
קָטֵיל קַיִן לְשַׁבְעָא דָרִין יִתְפְּרַע מִנֵּהּ וְשַׁוִי יְיָ לְקַיִן אָתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל
יָתֵהּ כָּל דְּיִשְׁכְּחִנֵּהּ׃ טז וּנְפַק קַיִן מִן קֳדָם יְיָ וְיָתִיב בְּאַרְעָא גָלֵי וּמִשְׁתַּלְטַל דְּהָוָה
עֲבִידָא עֲלוֹהִי מִלְקַדְמִין דְּגִינָתָא דְעֵדֶן׃ יז וְיָדַע קַיִן יָת אִתְּתֵהּ וְעַדַּאת וְיָלִידַת יָת
חֲנוֹךְ וַהֲוָה בָּנֵי־קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמָא דְקַרְתָּא כְּשׁוּם בְּרֵהּ חֲנוֹךְ׃ יח וְאִיתְיְלִיד
לַחֲנוֹךְ יָת עִירָד וְעִירָד אוֹלִיד יָת מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל

רש״י

(טו)לכן כל הרג קין. וַה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁקִּצְּרוּ דִּבְרֵיהֶם וְרָמְזוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ: לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן לִשְׁוֹן נְקָמָה, כה יֵעָשֶׂה לוֹ, כָּךְ וְכָךְ יִנָּשׂוּ: וְלֹא פֵּרֵשׁ עָנְשׁוֹ: שִׁבְעָתַיִם יִקָּם. אֵינִי רוֹצֶה לְהַזְקִים מִקַּיִן עֲכָשָׁיו, לְסוֹף שִׁבְעָה דוֹרוֹת אֲנִי נוֹקֵם נְקָמָתִי מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּעֲמוֹד לְמֶךְ מִבְּנֵי בָנָיו וְיַהֲרְגֵהוּ. וְסוֹף הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם, וְהִיא נְקִמַת הָבֶל מִקַּיִן, לְתַרְגֵּנוּ, שְׁתֵּחֵלַת מִקְרָא לְשׁוֹן נְקָמָה הִיא, שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּרִיָּה מְזִיקָתוֹ, וְכֵיוֹצֵא בוֹ: וַיֹּאמֶר דָּוִד, כָּל מַכָּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר (ש״ב ה׳), וְלֹא פֵּרֵשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ; אֲבָל דָּבָר הַכָּתוּב בְּרָמְז: כָּל מַכָּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר וְיַקְרֵב אֶל הַשַּׁעַר וְיכַבְּשֵׁנוּ וְאֶת הָעִוְרִים וגו׳, וְגַם אוֹתָם יַכָּה עַל אֲשֶׁר אָמְרוּ הָעִוֵּר וְהַפִּסֵּחַ לֹא יָבֹא דָּוִד אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת—הַמַּכָּה אֶת אֵלּוּ אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ רֹאשׁ וְשָׂר, כֵּאן קִצֵּר דְּבָרָיו, וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים פֵּרֵשׁ: וַיְהִי לְרֹאשׁ וּלְשָׂר: וישם ה׳ לקין אות. חָקַק לוֹ אוֹת מִשְּׁמוֹ בְּמִצְחוֹ, ס״א: דָּבָר אַחֵר: כָּל מוֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת, אֲבָל בְּנֵי אָדָם עֲדַיִן לֹא הָיוּ שָׁיְרָא מֵהֶם, רַק אָבִיו וְאִמּוֹ, וּמֵהֶם לֹא הָיָה יָרֵא שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, אֶלָּא אָמַר: עַד עַכְשָׁיו הָיָה פַּחְדְּתִי עַל כָּל הַחַיּוֹת כְּמ״שׁ וּמוֹרַאֲכֶם וְגוֹ׳, וְעַכְשָׁיו בְּשֶׁבִיל עָוֹן זֶה לֹא יִירְאוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת וְיַהַרְגוּנִי, מִיַּד וַיָּשֶׂם ה׳ לְקַיִן אוֹת—הַחֲזִיר אֶת מוֹרְאוֹ עַל הַחַיּוֹת: (טז) ויצא קין. יָצָא בְּהַכְנָעָה כְּנוֹגֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה: בארץ נוד. בָּאָרֶץ, שֶׁכָּל הַגּוֹלִים נִדִּים שָׁם: קדמת עדן. שָׁם גָּלָה אָבִיו כְּשֶׁנִּרְשׁ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת שְׁמִירַת דֶּרֶךְ מְבוֹא הַגָּן, שֵׁשׁ לְלָמֹד שָׁהָיָה אָדָם שָׁם; וּמְצִינוּ רוּחַ מְזָרְחִית קוֹלֶשֶׁת בְּכָל מָקוֹם אֶת הָרוּצִחִים שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ יַבְדִּיל מִשָּׁה וְגוֹמֵר. מְזָרְחָה שָׁמֵשׁ (דב״ד), דָּבָר אַחֵר בְּאֶרֶץ נוֹד, כָּל מָקוֹם שֶׁהוֹלֵךְ הָיְתָה הָאָרֶץ מְזַדַּעְזַעַת תַּחְתָּיו, וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: סוֹרוּ מֵעָלָיו, וְהוּא שָׁהָרַג אֶת אָחִיו: (יז) ויהי קין בונה עיר ויקרא שם העיר לְזֹכֶר בְּנוֹ חנוך. (יח) ועירד ילד. יֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּזָכָר הוֹלִיד, וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר יָלַד; שֶׁהַלֵּדָה מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת, לְיֹלֶדֶת הָאִשָּׁה נ״שט״ראַ בְּלַעַז וּזְרִיעַת תּוֹלְדוֹת הָאִישׁ אינו״ראר בְּלַעַז: כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר הוֹלִיד בִּלְשׁוֹן הִפְעִיל, מְדַבֵּר בְּלֵדַת הָאִשָּׁה—פְּלוֹנִי הוֹלִיד אֶת אִשְׁתּוֹ בֵּן אוֹ בַּת— כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר יָלַד, מְדַבֵּר

Lamech. [19]And Lamech took unto him two wives: the name of the one was Adah, and the name of the second Zillah. [20]And Adah bare Jabal: he was the father of such as abide in tents, and of such as have cattle. [21]And his brother's name was Jubal: he was the father of all such as handle the harp and pipes. [22]And Zillah, she also bare Tubal-cain, the father of every sharpener, and of every artificer in copper and iron: and the sister of Tubal-cain was Naamah. [23]And Lamech said unto his wives, Adah and Zillah, hear my voice; ye wives of Lamech, give ear unto my speech: now that I can slay a man by a

רש"י

act of begetting by a man O. F. engendrer; *Engl. engender, beget.* When it says הוליד, [in the Hiphil form], it speaks of the man in his relation to the act of giving birth by the woman — this or that man caused his wife to give birth to a son or daughter; when it says ילד it refers to the act of begetting by the man himself. **(19)** ויקח לו למך AND LAMECH TOOK UNTO HIMSELF — It would not have been necessary to state all this in detail except to inform us by the conclusion of the narrative that the Holy One, blessed be He, kept the promise He made when He said, שבעתים יקם קין "vengeance shall be taken of Cain after seven generations"; *for* Lamech arose after he had begotten children and had raised the seventh generation and killed Cain. It is to this that the statement refers: כי איש הרגתי לפצעי וגו' "for I have slain a man to my wounding etc." (v. 23). שתי נשים TWO WIVES — This was the custom of the generation *that lived before the time* of the Flood; *they had two wives,* one for child-bearing, the other for frivolous companionship and charm; the latter was given a cup of some drug to drink in order that she might become barren, and was dressed up like a bride and fed with the best food, whilst her fellow-wife was left without *her husband's* companionship and *ever* mourned like a widow. Job expressly mentions this (XXIV. 21), "He is a companion to (or, he feedeth) the barren that beareth not, and does not good to the widow", as it is explained in the Agada of Pereq Chelek (s. also Gen. R. 23). עדה ADAH — She was *the wife intended* for propagation, *and she was so named* because she was repulsive to him and was kept aloof from him [other versions read "from his table"] for עדה is the Aramaic word for סורה "kept aloof". צלה ZILLAH — She was the one for companionship alone, *and she was so named* because she always abided in his shadow (צל means "shadow"). Thus is the statement of the Agada in Bereshith Rabbah *(s. 20).* **(20)** אבי יושב אהל ומקנה THE FATHER OF SUCH AS ABIDE IN TENTS AND OF SUCH THAT HAVE CATTLE — He was the first of those who pastured cattle, and he dwelt in tents, a month here and a month there, on account of the pasture *necessary* for his sheep; for when the grass was finished in one place he went away and pitched his tent in another place. There is a Midrashic statement (Gen. R. 23) that he built temples for idol worship, (for ומקנה may be read וּמַקְנֶה — provoking jealousy), just as you say, (Ezek. VIII. 3) «the image of jealousy which provoketh God to jealousy» (המקנה); similarly his brother handled the harp and guitar to make music for idol worship. **(22)** תובל קין TUBAL-CAIN — He refined Cain's handicraft. The word תובל is connected in meaning with תבלין (spices which give a refined and improved taste to food); he refined and improved the work of Cain by providing weapons for murderers. לטש כל חרש נחשת וברזל THE FORGER OF EVERY CUTTING INSTRUMENT OF BRASS AND IRON — He sharpened *tools used in* brass and iron work; לוטש has the same meaning as (Job XVI. 9) ילטוש "He sharpeneth his eye upon me." The word חרש is not of the form פעל (a noun like אֵבֶל, אֹהֶל etc.), but of the form פועל (a participle), for it has the vowel קמץ קטן (what we term צירה) and its accent is on the last syllable (whereas the noun form has the accent on the first syllable, and the second has a Segol, like קדש), and the meaning is that he sharpened and polished all *cutting* implements (כל חרש) *used in work* of brass and iron. נעמה NAAMAH — She was Noah's wife (Gen. R. 23). **(23)** שמען קולי HEAR MY VOICE — For *his wives* separated from him because he had killed Cain and

לָמֶךְ׃ יט וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה
וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה׃ כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה
אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃ כא וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה
אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃ כב וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה
אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת
תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃ כג וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה
שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי

אונקלוס

אוֹלִיד יָת לָמֶךְ׃ יט וּנְסִיב לֵהּ לָמֶךְ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חַד עָדָה וְשׁוּם תִּנְיָנָא
צִלָּה׃ כ וְיָלִידַת עָדָה יָת יָבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן כָּל דְּיָתְבֵי מַשְׁכְּנִין וּמָרֵי בְעִיר׃
כא וְשׁוּם אֲחוֹהִי יוּבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּמְנַגֵּן עַל פּוּם נַבְלָא יַדְעֵי וְמַר
כִּנּוֹרָא וְאַבּוּבָא׃ כב וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת יָת תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל יָדְעֵי עִיבִידַת
נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵהּ דְּתוּבַל קַיִן נַעֲמָה׃ כג וְאָמַר לֶמֶךְ לְנָשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה
שְׁמַעַן קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ אֲצִיתָא לְמֵמְרִי לָא נַבְרָא קְטֶלִית דְּבְדִילְהּ אֲנָא סָבִיל חוֹבִין

רש״י

בְּזָרִיעַת הָאִישׁ: (יט) וַיִּקַּח לוֹ למה. לֹא הָיָה לוֹ לִקְרֹשׁ כָּל זֶה, אֶלָּא לְלַמְּדֵנוּ מִסּוֹף הָעִנְיָן, שֶׁקִּנֵּם
הַקָּבָ״ה הַבְטָחָתוֹ שֶׁאָמַר: שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קַיִן; עָמַד לֶמֶךְ לְאַחַר שֶׁהוֹלִיד בָּנִים וְעָשָׂה דּוֹר שְׁבִיעִי
וְהָרַג אֶת קַיִן. וְהוּא שֶׁאָמַר: כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וגו׳. שתי נשים. כְּדֵי הָיָה דַּרְכָּן שֶׁל דּוֹר
הַמַּבּוּל: אַחַת לִפְרָיָה וּרְבִיָה וְאַחַת לְתַשְׁמִישׁ. זוֹ שֶׁהִיא לְתַשְׁמִישׁ מִשְׁקֶה כּוֹס שֶׁל עִקָּרִין, כְּדֵי
שֶׁתַּעֲקֹר וּמְקֻשְׁטֶת כְּכַלָּה וּמַאֲכִילָהּ מַעֲדַנִּים, וַחֲבֵרְתָּהּ נְזוּפָה וַאֲבֵלָה כְּאַלְמָנָה. וְזֶהוּ שֶׁפָּרַשׁ אִיּוֹב:
רוֹעָה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד וְאַלְמָנָה לֹא יֵיטִיב (איוב כ״ד), כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּאַגָּדַת חֶלֶק (סנהדרין ק״ה):
עדה. הִיא שֶׁל פְּרִיָה וּרְבִיָה עַל שֵׁם שְׁמִנּוּעָהּ עָלָיו וּמוֹרֶדֶת מֵאֲצִלּוֹ. עָדָה תַּרְנוּם שֶׁל סוּרָה:
צלה. הִיא שֶׁל תַּשְׁמִישׁ, עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֶׁבֶת תָּמִיד בְּצִלּוֹ. דִּבְרֵי אַגָּדָה הֵם בְּבְרֵ״ר: (כ) אבי יושב
אהל ומקנה. הוּא הָיָה רִאשׁוֹן לִרְועֵי בְּהֵמוֹת בְּמִדְבָּרוֹת יוֹשֵׁב אֹהָלִים חֹרֵשׁ כַּאן וְחוֹרֵשׁ כָּאן
בְּשָׁבִיל מִרְעֶה צֹאנוֹ; וּכְשֶׁכָּלָה הַמִּרְעֶה בְּמָקוֹם זֶה, הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וּמִדְרַשׁ
אַגָּדָה: בּוֹנֶה בָתִּים לָעֲזָן, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר בַּמֶּה הַקְּנָאָה הַמַּקְנֶה (יחזקאל ח׳). וְכֵן אָחִיו
תּוֹפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב לְזַמֵּר לָעֲזָן: (כב) תובל קין. תּוּבַל אוּמָנוּתוֹ שֶׁל קַיִן, תּוּבַל לְשׁוֹן
הַבְלִין; תִּיבֵּל וְהִתְקִין אוּמָנוּתוֹ שֶׁל קַיִן לְעָשׂוֹת כְּלֵי זַיִן לִרְוצְחִים: לטש כל חרש נחשת
וברזל: מְחַדֵּד אוּמָנוּת נְחוּשֶׁת וּבַרְזֶל; כְּמוֹ: יַלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי (איוב ט״ז). חוֹרֵשׁ אֵינוֹ לְשׁוֹן
פֹּעֵל אֶלָּא לְשׁוֹן פּוֹעֵל שֶׁהַבֵּרֵי נָקִיר קֶמֶץ קָטָן וְסַעְמוֹ לְמַטָּה, כְּלוֹמַר, מְחַדֵּד וּמְצַחֲצֵחַ כָּל
כְּלֵי אוּמָנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל: נעמה. הִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל נֹחַ: (כג) שמען קולי. שֶׁהָיוּ פּוֹרְשׁוֹת
מִמֶּנּוּ מִתַּשְׁמִישׁ, לְפִי שֶׁהָרַג אֶת קַיִן וְאֶת תּוּבַל קַיִן בְּנוֹ, שֶׁהָיָה לֶמֶךְ סוּמָא וְתוּבַל קַיִן מוֹשְׁכוֹ
וְרָאָה אֶת קַיִן וְזָרְמָה לוֹ בְּחִיָּה וְאָמַר לְאָבִיו לִמְשׁוֹךְ בַּקֶּשֶׁת וַהֲרָגוֹ. וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא קַיִן
זָקַף הִכָּה כַּף אֶל כַּף וְסָפַק אֶת בְּנוֹ בֵּינֵיהֶם וַהֲרָגוֹ, וְהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ וְהוּא מְפַיְּסָן:
שמען קולי. לְהַשְׁמִיעַ לִי לְתַשְׁמִישׁ; וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר הָרַגְתִּי לְפִצְעִי הוּא נֶהֱרָג, וְכִי
אֲנִי פְּצַעְתִּיו מַז״ו, שֶׁיָּבֹא הַפֶּצַע קְרוּי עַל שְׁמִי? וְיֶלֶד אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְחַבְּרָתִי נֶהֱרַג?

wound of mine, and a child by a stripe of mine: [24]If Cain be avenged sevenfold, truly Lamech seventy and sevenfold. [25]And Adam knew his wife again: and she bare a son, and called his name Seth: For God, said she, hath appointed me another seed instead of Abel, for Cain slew him. And to Seth, to him also there was born a son; and he called his name Enos: then it was begun to call idols by the name of the Eternal.

5. [1]This is the book of the generations of Adam. In the day that God created man, in the likeness of God made he him; [2]Male and female created he them; and blessed them, and called their name man, in the day when they were created. [3]And Adam lived an hundred and thirty

רש"י

Tubal-Cain, his own son. Lamech was blind and Tubal-Cain used to lead him. The latter saw Cain and thought him to be an animal. He therefore told his father to draw the bow, and *thus Lamech* killed him. As soon as he learned that it was his forefather Cain, he smote his hands together, struck his son between them and so killed him *too*. His wives thereupon separated from him, and he endeavoured to appease them, *saying* שמעון קולי "Hear my voice" — obey me and return to me: for the man I slew — was he slain by my wounding? *i. e.* did I wound him with premeditation, that the wound should be called by my name (i. e. attributed to me); and the child that I slew — was it slain by my blow? (i. e. by a blow directed intentionally by me?) [Rashi here inserts the word בתמיה which he uses frequently to direct that the preceeding words should be read as a question.] Did I not act inadvertently and not with premeditation? This was not my wound, nor was this my blow! פצע wound, is the stroke inflicted by a sword or arrow (O. F. macheure). **(24)** כי שבעתים יקם קין IF CAIN SHALL BE AVENGED SEVENFOLD — (according to Rashi, as previously explained. it signifies "If vengeance shall be taken on Cain after seven generations"). *If in the case of* Cain who killed with premeditation *the punishment* was suspended for him until the seventh generation, *in the case of* myself who slew inadvertently does it not necessarily follow that it should be suspended for me until many seven *generations*. שבעים ושבעה SEVENTY AND SEVEN — He uses a term that denotes many[1]) periods of seven *generations*. Thus did R. Tanchuma explain this passage; but the Midrash Rabbah (Ber. R. 23) does not mention that Lamech slew anyone at all, and *only states* that his wives had lived apart from him after they had born children, because God's decree had been issued that Cain's descendants should be exterminated after seven generations. They said, "Why should we bear children only to be destroyed? Soon the Flood will come and will sweep everyone away!" Lamech then said unto them, "Did 'I' slay a man לפצעי for my wounding" (i. e. that I should be wounded — punished)? Did "I" slay Abel who was a man in height but a child in years, that my descendants should be exterminated on account of this sin (the sin of Cain who killed Abel)? If Cain who did kill had his punishment suspended until the seventh generation, I who have not killed — does it not necessarily follow that my punishment[2]) should be suspended for many seven generations? This, however, is an absurd argument à fortiori, for if so, the Holy One, blessed be He, could never exact his debt nor fulfil his word. **(25)** וידע אדם AND ADAM KNEW — Lamech came to Adam Harishon, complaining about his wives. He (Adam) said to them: "Is it for you to be overparticular regarding God's decrees? You do your duty, and He will do His!" They replied to him: "First correct yourself: have you not lived apart from your wife these 130 years, ever since, through you, death was decreed as a punishment?" At once וידע אדם עוד וגו' "Adam knew his wife עוד ". — What signifies the word עוד? *It is used here* to teach that his love for her was now greater than before (ib.). **(26)** אז הוחל THEN IT WAS BEGUN [TO CALL etc.] — *The word* הוחל *must be*

NOTES

1) Without meaning exactly seventy-seven.

2) The extermination of my seed in consequence of Cain's murder.

LIBRARY
THEOLOGICAL

לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי: כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ
שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע
אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הָרָגוֹ קָיִן: כו וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־
בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם
יְהוָה: ם ששי. ה א זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם
בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:
ב זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם
אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם: ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת

אונקלוס

וְאַף לָא עוֹלִימָא חַבִּילִת דְּבַרִילֵהּ יִשְׁתְּוֹצֵי וַרְעִי: כד אֲרֵי לְשִׁבְעָה דָּרִין אִיתְלִין
לְקָיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵהּ שַׁבְעִין וְשִׁבְעָה: כה וְיָדַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵהּ וְיָלִידַת
בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁת אֲרֵי אָמַר יְהַב לִי יְיָ בַּר אָחֳרָן חֲלַף הֶבֶל דְּקַטְלֵהּ
קָיִן: כו וּלְשֵׁת אַף הוּא אִיתְיְלִיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ אֱנוֹשׁ כְּבֵן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ
בְנֵי אֱנָשָׁא מְלַצְלָאָה בִּשְׁמָא דַיְיָ: א דֵּין סִפְרָא דְּתוֹלְדָת אָדָם בְּיוֹמָא דְּבָרָא יְיָ
אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עֲבַד יָתֵהּ: ב דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָאנוּן וּבָרִיךְ יָתְהוֹן וּקְרָא יָת
שְׁמָהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְּאִתְבְּרִיאוּ: ג וַחֲיָא אָדָם מְאָה וּתְלָתִין שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּדְמוּתֵהּ

רש״י

בְּלוּמַר, עַל יָדֵי חַבָּרְתִּי? בְּתְמִיָּה, וַהֲלֹא שׁוֹנֵג אֲנִי וְלֹא מְזִיד! לֹא זֶהוּ פִּצְעִי וְלֹא זֶהוּ חַבָּרְתִּי:
פִּצְעִי. מַכַּת חֶרֶב אוֹ חֵץ מִקְּאֵ״דוֹרָה בְּלַעֲזָ: (כד) כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן. קַיִן שֶׁהָרַג מְזִיד נִתְלָה
לוֹ עַד שִׁבְעָה דוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁהָרַגְתִּי שׁוֹגֵג לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּתָּלֶה לִי שִׁבְעִיּוֹת הַרְבֵּה: שִׁבְעִים
וְשִׁבְעָה. לְשׁוֹן רַבּוּי שִׁבְעִיּוֹת אֶחָז לוֹ, כְּדִ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה: לֹא הָרַג
לֶמֶךְ כְּלוּם, וְנָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִשֶּׁקִּימוּ פְּרִיָה וּרְבִיָה, לְפִי שֶׁנִּוָּנְרָה נְגָרָה לְכָלּוֹת זַרְעוֹ שֶׁל קַיִן
לְאַחַר שִׁבְעָה דוֹרוֹת; אָמְרוּ: מַה אָנוּ יוֹלְדוֹת לַבֶּהָלָה? לְמָחָר הַמַּבּוּל בָּא וְשׁוֹטֵף אֶת הַכֹּל! וְהוּא
אוֹמֵר לָהֶן: וְכִי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי? וְכִי אֲנִי הָרַגְתִּי אֶת הָכֹל, שֶׁהָיָה אִישׁ בְּקוֹמָה וְיֶלֶד בְּשָׁנִים,
שֶׁיִּהְיוּ לִי שִׁבְעִיּוֹת הַרְבֵּה! וְזֶהוּ קַל וָחוֹמֶר שֶׁל שִׁטּוּת, אִם כֵּן אֵין הַקָּבָ״ה נוֹבֶה אֶת חוֹבוֹ וּמְקַיֵּם
אֶת דְּבָרוֹ: (כה) וידע אדם וגו׳. בָּא לוֹ לְמָקוֹם אֲצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְקִבֵּל עַל עָשָׂיו, אָמַר לָהֶם: וְכִי
עֲלֵיכֶם לְדַקְדֵּק עַל גְּזֵירָתוֹ שֶׁל מָקוֹם? אַתֶּם עֲשׂוּ מִצְוָתְכֶם וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ! אָמְרוּ לוֹ: קְשׁוֹט
עֻגָּתְךָ תְּחִלָּה, וַהֲלֹא פָּרְשָׁה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה מִשֶּׁנִּקְנְסָה מִיתָה עַל יָדָהּ; מִיַּד וַיֵּדַע
אָדָם וגומר. וּמַהוּ עוֹד? לְלַמֵּד שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ תַּאֲוָה עַל תַּאֲוָתוֹ (ב״ר): (כו) אז הוחל. לְשׁוֹן חוּלִין,
לִקְרֹא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם וְאֶת שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה לַעֲשׂוֹתָן עֶ״ן וְלִקְרוֹתָן אֱלָהוּת:

ד (א) זה ספר תולדות אדם. זוֹ הִיא סִפְרַת תּוֹלְדוֹת אָדָם, וּמִדְרָשׁוֹ אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים: ביום
ברא וגו׳. מַגִּיד שַׁבַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הוֹלִיד: (ג) שלשים ומאת שנה. עַד כַּאן פָּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה (ב״ר):

years, and begat a son in his own likeness, after his image; and called his name Seth:

4And the days of Adam, after he had begotten Seth were eight hundred years: and he begat sons and daughters:

5And all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years: and he died.

6And Seth lived an hundred and five years, and begat Enos:

7And Seth lived after he begat Enos eight hundred and seven years, and begat sons and daughters:

8And all the days of Seth were nine hundred and twelve years: and he died.

9And Enos lived ninety years, and begat Cainan:

10And Enos lived after he begat Cainan eight hundred and fifteen years, and begat sons and daughters:

11And all the days of Enos were nine hundred and five years: and he died.

12And Cainan lived seventy years, and begat Mahalaleel:

13And Cainan lived after he begat Mahalaleel eight hundred and forty years, and begat sons and daughters:

רש"י

connected in meaning with חולין "profane matters"[1]) viz., calling the names of men and the names of idols after the name of the Holy One, blessed be He — making them the objects of idolatrous worship and calling them Deities.

5. (1) זה ספר תולדות אדם THIS IS THE BOOK OF THE GENERATIONS OF ADAM — This is the record (or, enumeration) of the generations of Adam. There are however, many Midrashic observations *on this verse.* ביום ברא וגו' IN THE DAY THAT [GOD] CREATED etc. — This states that on the day when he was created he begot progeny (Gen. R. 24). **(3)** שלשים ומאת שנה A HUNDRED AND THIRTY YEARS — Until then he lived apart from his wife (ib.).

NOTES

[1]) The words לשון חולין should be struck out and then the Rashi would read אז הוחל וגו' THEN IT WAS BEGUN (i. e. people began) to call the names of men etc. The connection between the words אז הוחל and the following word לקרא as given in our text of Rashi is very loose.

שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת׃
ד וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ה וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־
חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס ו וַיְחִי־
שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ׃
ז וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ח וַיִּהְיוּ כָּל־
יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת׃ ס ט וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן׃
י וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ יא וַיִּהְיוּ
כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת׃ ס יב וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
מַהֲלַלְאֵל׃ יג וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל
אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

אונקלוס

דְּדַמֵי לְהֵ֫ וּקְרָא יָת שְׁמֵ֫הּ שֵׁת׃ ד וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תְּמָנֵי
מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ ה וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחַיָא תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין
שְׁנִין וּמִית׃ ו וַחַיָא שֵׁת מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ׃ ז וַחַיָא שֵׁת בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ תַּמְנֵי מְאָה וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ ח וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי
שֵׁת תְּשַׁע מְאָה וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין וּמִית׃ ט וַחַיָא אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד
יָת קֵינָן׃ י וַחַיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן תַּמְנֵי מְאָה וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי שְׁנִין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ יא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אֱנוֹשׁ תְּשַׁע מְאָה וְחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית׃ יב וַחַיָא
קֵינָן שִׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל׃ יג וַחַיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל

[14]And all the days of Cainan were nine hundred and ten years: and he died. [15]And Mahalaleel lived sixty and five years, and begat Jared: [16]And Mahalaleel lived after he begat Jared eight hundred and thirty years, and begat sons and daughters: [17]And all the days of Mahalaleel were eight hundred ninety and five years: and he died. [18]And Jared lived an hundred sixty and two years, and he begat Enoch: [19]And Jared lived after he begat Enoch eight hundred years, and begat sons and daughters: [20]And all the days of Jared were nine hundred sixty and two years: and he died. [21]And Enoch lived sixty and five years, and begat Methuselah: [22]And Enoch walked with God after he begat Methuselah three hundred years, and begat sons and daughters: [23]And all the days of Enoch were three hundred sixty

ויש"י

(22) ויתהלך חנוך AND ENOCH WALKED [WITH GOD] — He was a righteous man, but his mind was easily *induced*[1]) to turn *from his righteous ways* and to become wicked. The Holy One, blessed be He, therefore took him away quickly and made him die before his full time. This is why Scripture uses a different expression when referring to his death by writing ואיננו "and he was not", *meaning, he was not* in the world to complete *the number of*

NOTES

1) Some editions have וקבל בדעתו "and he made up is mind" to turn etc.

ד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת: ס ט וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד: ט וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: יוַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים
שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס יא וַיְחִי־יֶרֶד
שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ:
יב וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־יֶרֶד שְׁתַּיִם
וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כא וַיְחִי
חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשָׁלַח:
כב וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:
כג וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת

אונקלוס

תַּמְנֵי מְאָה וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: יד וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה
וַעֲשַׂר שְׁנִין וּמִית: טו וְחָיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שָׁנִין וְאוֹלִיד יָת יָרֶד: טז וַחֲיָא
מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת יָרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:
יז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית: יח וַחֲיָא יָרֶד
מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ: יט וְחָיָא יָרֶד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ
תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כ וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי יָרֶד תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין
וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית: כא וַחֲיָא חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח:
כב וַהֲלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחֲלְתָּא־דַיְיָ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח תְּלַת מְאָה שְׁנִין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כג וַהֲוָה כָּל יוֹמֵי חֲנוֹךְ תְּלָת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין:

רש״י

(כב) ויתהלך חנוך. צדיק הָיָה, וְקַל בְּדַעְתּוֹ לָשׁוּב לְהַרְשִׁיעַ, לְפִיכָךְ מִהֵר הַקָּבָ״ה וְסִלְקוֹ
וֶהֱמִיתוֹ קוֹדֶם זְמַנּוֹ, וְדוֹ שֶׁשָּׁנָה הַכָּתוּב בְּמִיתָתוֹ לְכָתוּב וְאֵינֶנּוּ בָּעוֹלָם—לְמַלְאוֹת שְׁנוֹתָיו (ב״ר):

and five years: [24]And Enoch walked with God: and he was not; for God took him. [25]And Methuselah lived an hundred eighty and seven years, and begat Lamech: [26]And Methuselah lived after he begat Lamech seven hundred eighty and two years, and begat sons and daughters: [27]And all the days of Methuselah were nine hundred sixty and nine years: and he died. [28]And Lamech lived an hundred eighty and two years, and begat a son. [29]And he called his name Noah, saying, This same shall comfort us concerning our work and sorrow of our hands, because of the ground which the Eternal hath cursed. [30]And Lamech lived after he begat Noah five hundred ninety and five years, and begat sons and daughters: [31]And all the days of Lamech were seven hundred seventy and seven years: and he died.

רש"י

his years. **(24)** כי לקח אותו FOR GOD TOOK HIM — before his time; a similar meaning *of* לקח *"to take" we find in* (Ezek. XXIV. 16), "I take away from thee the desire of thine eyes [by a plague]". **(28)** ויולד בן AND HE BEGOT A SON (בן "son", connected with the root בנה "to build") — from whom the world was built up (peopled) (Tanch.) **(29)** זה ינחמנו THIS WILL COMFORT US — He will ease from off us (ינחמנו) the toil of our hands. For until Noah came people had no agricultural instruments and he prepared *such* for them. The earth had brought forth thorns and thistles when they sowed wheat in consequence of the curse *imposed upon* Adam Harishon: in the days of Noah, however, this ceased (Tanch.). This is *what is meant by the word* ינחמנו (viz., ינח מנו). If, however, you do not explain it in this manner, *but from the root* נחם *"to comfort"*, then the meaning you give to this expression (connecting it with the idea of "comfort") will have no application to the name נח, and you would have to call him מנחם "Comforter".

שָׁנָה׃ כד וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח
אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ ס שביעי. כה וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע
וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ׃ כו וַיְחִי
מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים
שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כז וַיִּהְיוּ
כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס כח וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה
וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃ כט וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר
זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃ ל וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת׃ לא וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים
שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס לב וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־

אונקלוס

כד וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בִּדְחַלְתָּא דַיְיָ וְלֵיתוֹהִי אֲרֵי (לָא) אֲמִית יָתֵהּ יְיָ׃ כה וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח מְאָה
וּתְמָנָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־לָמֶךְ׃ כו וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־לָמֶךְ
שָׁבַע־מְאָה וּתְמָנָן וַחֲרֵתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כז וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע
מְאָה וְשַׁתִּין וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית׃ כח וַחֲיָא לֶמֶךְ מְאָה וּתְמָנָן וְחַרְתִּין שְׁנִין וְאוֹלִיד
בַּר׃ כט וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ נֹחַ לְמֵימַר דֵּין יְנַחֲמָנָא מֵעוֹבָדָנָא וּמִלְאוּת יְדָנָא מִן
אַרְעָא דִּי לַטְּטָהּ יְיָ׃ ל וַחֲיָא־לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־נֹחַ חֲמֵשׁ־מְאָה וְתִשְׁעִין
וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ לא וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי לֶמֶךְ שֶׁבַע־מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע
שְׁנִין וּמִית׃ לב וַהֲוָה־נֹחַ בַּר־חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יָת־שֵׁם יָת־חָם וְיָת־

רש"י

(כד) כי לקח אתו. לְפָנַי זְמַנּוֹ, כְּמוֹ הֻנְּנִי לוֹקֵחַ מִפְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ (יחז' כ"ד): (כח) ויולד בן. שְׁמְמֻנּוּ נִבְּאָה הָעוֹלָם (ב"ר): (כט) זה ינחמנו. נַיָּח מִמֶּנּוּ אֶת עֶצְבוֹן יָדֵינוּ. עַד שֶׁלֹּא בָּא נֹחַ לֹא הָיָה לָהֶם כְּלֵי מַחֲרֵישָׁה וְהוּא הֵכִין לָהֶם; וְהָיְתָה הָאָרֶץ מוֹצִיאָה קוֹצִים וְדַרְדָּרִים כְּשֶׁזּוֹרְעִים חִטִּים, מִקַּלְקֻלְתּוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּבִימֵי נֹחַ נָחָה. וְזֶהוּ יְנַחֲמֵנוּ. וְאִם לֹא תְּפָרְשֵׁהוּ כֵּן, אֵין טַעַם הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַשֵּׁם וְאִתָּה צָרִיךְ לִקְרוֹת שְׁמוֹ מְנַחֵם:

[32]And Noah was five hundred years old: and Noah begat Shem, Ham, and Japheth.

6. [1]And it came to pass, when men began to multiply on the face of the earth, and daughters were born unto them, [2]That the sons of the gods saw the daughters of men that they were fair and they took them wives of all whom they chose. [3]And the Eternal said, My spirit shall not henceforth pronounce judgment against man through their backslidings: he is only flesh, therefore his days shall be an hundred and twenty years. [4]There were the giants in the earth in those days; and also after that, when the sons of the gods came unto the daughters of men, and they bare children

רש"י

(32) בן חמש מאות שנה FIVE HUNDRED YEARS OLD — R. Judan said: "How is it that all the *previous* generations had children at the age of hundred years and this one (Noah) at the age of 500 years? The Holy One, blessed be He, said, "If they (Noah's children) be wicked, they will perish by the water *of the Flood* and it will grieve this righteous man; if they be righteous, I shall have to trouble him to construct several arks." He therefore restrained him from having children until he was 500 years old, in order that Japhet, the oldest of his sons (cf. Rashi on Gen. X. 21) should not reach the punishable age before the Flood. For it is written (Isa. LXV. 20), "For as a lad shall one die when he is one hundred years old", *meaning*, that in the future time, he will only *then* be of punishable age, and this was so, too, before the giving of the Torah. את שם ואת חם ואת יפת SHEM, HAM AND JAPHETH — But was not Japheth the eldest? But you *naturally* first interest yourself in Shem who was a righteous man, who was born circumcised (a sign of righteousness) and from whom Abraham was to descend (Gen. R. 26).

6. **(2)** בני האלהים THE SONS OF ELOHIM — The sons of princes and rulers. Another explanation of בני האלהים is that these were princely *angels* who came as messengers from God: they, too, intermingled with them (the daughters of men). Wherever the word אלהים occurs in the Scriptures it signifies authority, and the following passages prove this: (Ex. IV. 16) "and thou shalt be his (אלהים) master", and (ib. VII. 1) "See, I have made the (אלהים) a master." כי טבת הנה THAT THEY WERE FAIR — Rabbi Judan said, "It is written here טבת, for when they were being made *to appear* "good" by being decked out to be taken beneath the marriage canopy one of the lords would come and carry her off first[1]) (Gen. R. 26). מכל אשר בחרו OF ALL WHOM THEY CHOOSE — even if it were a married woman or a man or an animal. **(3)** לא ידון רוחי באדם MY SPIRIT SHALL NOT STRIVE AGAINST MAN — My Spirit shall not be in a state of discontent and shall not strive with Myself because of man. לעולם ALWAYS — for a long time. Behold, My Spirit has been contending within Me whether to destroy or whether to show mercy: such contending (deliberation) shall not be for ever — meaning, for a long time. בשגם הוא בשר FOR THAT HE ALSO IS FLESH — This is the same as בְּשַׁגַּם — that is to say: because[2]) this *quality* is also in him *viz.*, that he is *only* flesh, and yet he does not humble himself before Me; what would he do if he were of fire or of some *other* resisting matter! Similarly we find שׁ for שָׂ, (Judg. V. 7) עד שקמתי דבורה "Until I Deborah arose", where it is the same as שָׂקַמְתִּי; so also (ib. VI. 17) שאתה מדבר עמי "that it is thou who talkest with me", where it is the same as שָׂאתָה — so also here, בְּשַׁגַּם is the same as בְּשָׂגַם. — והיו ימיו וגו' THEREFORE HIS DAYS SHALL BE etc. — For 120 years I will be long-suffering with them, and if they repent not I shall bring a flood upon them. If, now, you object, saying that from the birth of Japheth until the Flood

NOTES

1) See Appendix.

2) i. e. בְּשַׁגַּם means because that, like באשר XXXIX. 23.

חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־
יָפֶת: ו א וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה
וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם: ב וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת
הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר
בָּחָרוּ: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם
בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה:
ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן
אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם

אונקלוס

יָפֶת: א וַהֲוָה כַּד־שָׁרִיאוּ בְנֵי־אֲנָשָׁא לְמִסְגֵי עַל־אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא אִיתְיְלִידוּ
לְהוֹן: ב וַחֲזוֹ בְנֵי־רַבְרְבָיָא יָת־בְּנָת אֲנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנֵּין וּנְסִיבוּ לְהוֹן נְשִׁין
מִכֹּל דִּי אִתְרְעִיאוּ: ג וַאֲמַר יְיָ לָא־יִתְקַיְּמוּן דָּרָא־בִישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלַם בְּדִיל
דְּאִנּוּן בְּשַׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָא יְהִיבַת לְהוֹן מְאָה וְעֶשְׂרִין שְׁנִין אִם־
יְתוּבוּן: ד גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְּאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְאַף־כַּתַּר־כֵּן דִּי עַלִּין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא

רש״י

(לב) בן חמש מאות שנה. אָמַר רַבִּי יוּדָן: מַה טַּעַם כָּל הַדּוֹרוֹת הוֹלִידוּ לִקְ׳ שָׁנָה וְזֶה לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת? אָמַר הַקָּבָ״ה: אִם רְשָׁעִים הֵם יֹאבְדוּ בַּמַּיִם וְרֵעַ לְצַדִּיק זֶה, וְאִם צַדִּיקִים הֵם אַמְרִיחַ עָלָיו לַעֲשׂוֹת תֵּיבוֹת הַרְבֵּה, כָּבֵשׁ אֶת מַעֲיָנִינוּ וְלֹא הוֹלִיד עַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא נָפֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּבָנָיו רָאוּי לְעוֹנְשִׁין לְפָנַי מַתַּן תּוֹרָה: אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יֶפֶת: כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת (יש׳ ס״ה) רָאוּי לְעוֹנֶשׁ לָעָתִיד, וְכֵן לְפָנֵי מַתַּן תּוֹרָה: אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יֶפֶת. וַהֲלֹא נָפֶת הַגָּדוֹל הוּא? אֶלָּא בַּתְּחִלָּה אַתָּה דוֹרֵשׁ אֶת שֶׁהוּא צַדִּיק וְנוֹלָד כְּשֶׁהוּא מָהוּל וְשֶׁאַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ וְכוּ׳ כב״ר:

ו (ב) בני אלהים. בְּנֵי הַשָּׂרִים וְהַשּׁוֹפְטִים. דָּבָר אַחֵר: בְּנֵי הָאֱלֹהִים, הֵם הַשָּׂרִים הַהוֹלְכִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף הֵם הָיוּ מִתְעָרְבִים בָּהֶם: כָּל אֱלֹהִים שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן מָרוּת, וְזֶה יוֹכִיחַ: וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים (שמות ד׳), רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים (שם ז׳): כי טבת הנה. אָמַר רַבִּי יוּדָן: טֹבֶת כְּתִיב, כְּשֶׁהָיוּ מְשִׁיבִין אוֹתָהּ מִקְּישֶׁטֶת לִיקָנֶם לְחוֹפָה, הָיָה גָּדוֹל נָכָם וּבוֹעֲלָהּ תַּחְלָה (ב״ר): מכל אשר בחרו. אַף בְּעוֹלַת בַּעַל, אַף הַוָּבָר וְהַבְּהֵמָה (ב״ר): (ג) לא ידון רוחי באדם. לֹא יִתְרַעֲמוּ וְיָרִיבוּ רוּחִי עָלַי בְּשָׂכִיל הָאָדָם: לעלם. לְאוֹרֶךְ יָמִים: הֵנָּה רוּחִי נָדוֹן בְּקִרְבִּי אִם לְהַשְׁחִית וְאִם לְרַחֵם, לֹא יִהְיֶה מָדוֹן זֶה בְּרוּחִי לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, לְאוֹרֶךְ יָמִים: בשגם הוא בשר. כְּמוֹ: בְּשָׁגָם, כְּלוֹמַר, בְּשָׂכִיל שֶׁגַּם וְאַת בּוֹ, שֶׁהוּא בָשָׂר וְאַת עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נִכְנָע לָבֹא, וּמֵה אִם יִהְיֶה אֵשׁ אוֹכֶלֶת קַשָּׁה? כֵּיוֹצֵא בוֹ: עַד שֶׁקָּמְתִּי דְּבוֹרָה (שופ׳ ה׳) כְּמוֹ שֶׁקָּמְתִּי. וְכֵן שְׁאָתָה מְדַבֵּר עִמִּי (שם ו׳) כְּמוֹ שֶׁאַתָּה. אַף בְּשֶׁגַּם כְּמוֹ בְּשָׁגָם; והיו ימיו וגו׳. עַד ק״ך שָׁנָה אֲצַרְיךְ לָהֶם אַפִּי, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ, אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל. וְאִם תֹּאמַר: מִשְׁנוֹלַד יָפֶת עַד הַמַּבּוּל אֵינוֹ אֶלָּא מֵאָה שָׁנָה, אֵין מוּקְדָם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה (פסחים ו׳),—כְּבָר הָיְתָה הַנְּיָרָה גְּוִירָה עֶשְׂרִים שָׁנָה קוֹדֶם שֶׁהוֹלִיד נֹחַ תּוֹלְדוֹת. וְכֵן מָצִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם. יֵשׁ מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים בְּלֹא יָדוֹן, אֲבָל זֶה הוּא צְחִצּוּחַ פְּשׁוּטוֹ: (ד) הנפילים. עַל שֵׁם שֶׁנָּפְלוּ וְהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם. וּבְלָשׁוֹן עִבְרִית לְשׁוֹן עֲנָקִים הוּא. בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ וּבְנֵי קֵינָן (ב״ר):

to them, these are the heroes who were of old men of name. [5]And the Eternal saw that the wickedness of man was great in the earth, and that every imagination of the thoughts of his heart was only evil continually. [6]And the Eternal repented that he had made man on the earth, and it pained his heart. [7]And the Eternal said, I will blot out the man whom I have created from the face of the ground; from man, to beast, to the creeping thing, and to the fowls of the heaven; for I repent that I have made them. [8]But Noah found favor in the eyes of the Eternal.

רש"י

there were only 100 years, *remember that* there is no "earlier" or "later" in the Torah (events are not always related in chronological order) (Pes. 6b): the decree (regarding the Flood) was issued twenty years before Noah had any children, — so we find in Seder Olam[1]). There are many Midrashic explanations of the words לא ידון but this is transparently its plain sense. **(4)** הנפילים THE GIANTS — *Thy were called* נפילים because they fell (נפלו) and caused the downfall of (הפילו) the world (Gen. R. 26). In Hebrew the giants are usually called ענקים[2]). בימים ההם IN THOSE DAYS — In the days of the generations of Enosh and the sons of Cain (ib.). וגם אחרי כן AND ALSO AFTER THAT — Although they witnessed the destruction of the generation of Enosh when the Ocean rose and flooded a third part of the world,[3]) yet the generation of the Flood did not humble itself and take a lesson from them (ib.). אשר יבאו WHEN [THE SONS OF GOD] CAME IN, they (the women) bore children, giants like them (the fathers) (ib.). הגבורים MIGHTY — in rebellion against God. אנשי שם MEN OF RENOWN (lit., men of name) — Men who bore distinctive names: עירד, מחויאל, מתושאל being so named because these names have reference to their destruction, for they were wiped out and torn out from the world (מחויאל would signify "wiped-out-by-God", מתושאל "Torn-out-by-God"). Another explanation is that they were men of devastation (אנשי שם-מון) — who devastated the world. **(6)** וינחם ה' כי עשה AND THE LORD REPENTED THAT HE HAD MADE — (The first word is connected with that which means "comfort") It was a consolation to Him that He had created man on earth, for had he been one of the heavenly beings he would have incited them *also* to rebel against God (Gen. R. 26). ויתעצב GRIEVED HIM — *means*, in the mind of God man became an object to be troubled (punished): it entered God's heart to grieve him. This is how the Targum of Onkelos understands the verse. Another explanation *of verse 6*: וינחם AND [THE LORD] REPENTED — The thoughts of God turned from Divine mercy to Divine justice: He considered what to do with man whom He had made on the earth. Wherever this term is used in the Scripture it means "considering what to do". *Examples are:* (Num. XVIII. 19) "nor the son of man that He should consider (ויתנחם)"; (Deut. XXXII. 36) "and reconsider (ויתנחם) regarding His servants"; (Ex. XXII. 14) "and the Lord reconsidered (וינחם) regarding the evil"; (1 Sam. XV. 2) "I am reconsidering (נחמתי) that I have set up Saul to be king" — all these passages denote a change of mind. ויתעצב אל לבו AND IT GRIEVED HIM AT HIS HEART — He mourned at the failure of His handiwork. Similarly (2 Sam. XIX. 3) "The king grieved (נעצב) for his son". (Similarly here: God grieved for his (man's) heart: that it had changed from good to bad). The following *extract from the Midrash Rabbah* I am writing *in order that you may know how* to refute the arguments of certain heretics: A gentile once asked Rabbi Joshua, the son of Korcha, saying to him, "Do you not admit that the Holy One, blessed be He, knows what is to happen in the future?" He replied, "Yes." The gentile retorted, "But is it not written 'and He was grieved in His heart'?" He answered: "Have you ever had a son born to you?" The reply was "Yes." He asked (the gentile): "And what did you do?" He replied: "I rejoiced and I made others rejoice also." The Rabbi asked him: "But did you not know that he must die?" The heathen replied: "At the time of joy, let there be joy, at the time of mourning let there be mourning". The Rabbi then said:

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם: פ מפטיר.
ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר
מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־
עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ז וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף
הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ מָצָא חֵן
בְּעֵינֵי יְהוָה: פ

אתקלוס

לוֹת בְּנַת אֱנָשָׁא וילידן לְהוֹן אינון גִּבָּרַיָּא דְּמֵעָלְמָא אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא: ה וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל־יִצְרָא מַחְשָׁבַת לִבֵּהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל־יוֹמָא: ו וְתָב יְיָ בְּמֵימְרֵהּ אֲרֵי־עֲבַד יָת־אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר־בְּמֵימְרֵהּ לְמִתְּבַר
תְּקִפְהוֹן בְּרְעוּתֵהּ: ז וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת־אֱנָשָׁא דִּי־בָרֵאתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד־בְּעִירָא עַד־רְחֵשָׁא וְעַד־עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲרֵי־חָבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי עֲבַדְתִּנּוּן: ח וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ:

רש"י

וגם אחרי כן. אַף עַל פִּי שֶׁרָאוּ בְּאָבְדָן שֶׁל דּוֹר אֱנוֹשׁ שֶׁעָלָה אוֹקְיָינוּס וְהֵצִיף שֶׁלֹּשׁ הָעוֹלָם לֹא נִכְנַע דּוֹר הַמַּבּוּל לְלַמּוּד מֵהֶם: אשר יבאו. הָיוּ יוֹלְדוֹת עֲנָקִים בְּמִינָם: הגבורים: לְמֶרוֹד בָּמָקוֹם: אנשי השם. אוֹתָן שֶׁנִּקְבוּ בְּשֵׁמוֹת עֵירֻד מְחוּיָאֵל מְתוּשָׁאֵל שֶׁנִּקְבוּ עַל שֵׁם אָבְדָן, שֶׁנִּמּוֹחוּ וְהוּתְּשׁוּ. דָּבָר אַחֵר. אַנְשֵׁי שֵׁמֶן, שֶׁשָּׁמְמוּ אֶת הָעוֹלָם: (ו) וינחם ה' כי עשה. נֶחָמָה הָיְתָה לְפָנָיו שֶׁבָּרְאוּ בַּתַּחְתּוֹנִים שֶׁאִלּוּ הָיָה מִן הָעֶלְיוֹנִים הָיָה מַמְרִיבָן (כב"ר): ויתעצב. הָאָדָם אֵל לִבּוֹ שֶׁל מָקוֹם, עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהַעֲצִיבוֹ, וְהוּ תַּרְגּוּם אוּקְלוֹס. דָּבָר אַחֵר: וַיִּנָּחֵם—נֶהֱפְכָה מַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם מִמִּדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו מה לַעֲשׂוֹת בָּאָדָם שֶׁעָשָׂה בָּאָרֶץ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נִיחוּם שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן נִמְלָךְ מה לַעֲשׂוֹת: וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם (במדר' כ"ג) וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם (דב' ל"ב) וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה (שמ' ל"ב) נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי (שמואל א' ט"ו) כְּלֹם לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת הֵם: ויתעצב אל לבו. נִתְאַבֵּל עַל אָבְדָן מַעֲשֵׂה יָדָיו, כְּמוֹ: נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ (שם ב' י"ט), וְזוֹ כָּתַבְתִּי לְתִשְׁוּבַת הַמִּינִים: גּוֹי אֶחָד שָׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, אָמַר לוֹ: אֵין אַתֶּם מוֹדִים שֶׁהַקָּבָ"ה רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד? אָמַר לוֹ: הֵן, אָמַר לוֹ: וְהָא כְתִיב: וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ? אָמַר לוֹ: נוֹלַד לְךָ בֵּן וָכָר מְיַמֵּיד? אָמַר לוֹ: הֵן, אָמַר לוֹ: וּמָה עָשִׂיתָ? אָמַר לוֹ: שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי אֶת הַכֹּל. אָמַר לוֹ: וְלֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת? אָמַר לוֹ: בְּשָׁעָה זוֹ, וְאָתָא חֶדְוָתָא, בְּשָׁעָה אָבְלָא. אָמַר לוֹ: כַּךְ מַעֲשֶׂה הַקָּבָ"ה, אַף עַל פִּי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו, שֶׁסּוֹפָן לְהֶחֱטִיא וְיֹאבְדָן לֹא נִמְנַע מִלְּבָרְאָן בְּשָׁבִיל הַצַּדִּיקִים הָעֲתִידִים לַעֲמוֹד מֵהֶם: (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם. הוּא עָפָר וְאַבְיא עָלָיו מַיִם וְאֶמָּחֶה אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן מְחוּי: מאדם עד בהמה. אַף הֵם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם (ב"ר). דָּבָר אַחֵר: הַכֹּל נִבְרָא בְּשָׁבִיל אָדָם וְכֵיוָן שֶׁהוּא עָלָה מַה צִּירָךְ בָּאִלּוּ: כי נחמתי כי עשיתם. חִשַּׁבְתִּי מַה לַּעֲשׂוֹת עַל אֲשֶׁר עָשִׂיתִים: חכלית פ־רשת ב־ראשית:

[9]These are the progeny of Noah; Noah was a righteous man and perfect in his generations, and Noah walked with God. [10]And Noah begat three sons, Shem, Ham, and Japheth. [11]Now the earth was corrupt before God, and the earth was filled with violence. [12]And God saw the earth, and behold, it was corrupt; for all flesh had corrupted its way upon the earth. [13]And God said unto Noah, The end of all flesh is come before me; for the earth is filled with violence through them; and, behold, I will destroy them with the earth. [14]Make thee an ark of gopher wood; rooms shalt thou make in the ark and shalt pitch

רש"י

"Such, too, is the way of the Holy One, blessed be He: although it was clear to Him that in the end men would sin, and would be destroyed, He did not refrain from creating them for the sake of the righteous men who were to issue from them". **(7)** ויאמר ה' אמחה את האדם AND GOD SAID I WILL BLOT OUT THE MAN — He is dust and I shall bring water upon him and blot him out: that is why this root מחה is used (it expresses the idea of sponging out by means of wet or dampness). מאדם ועד בהמה — FROM MAN, TO BEAST — These also corrupted their way. Another explanation is: All things were created on man's account; when he ceases to be, what need of them? כי נהמתי כי עשיתים *means for* I have thought out what to do because I have made them. (Cf. this with Rashi's second explanation of וינחם v. 6).

נח

(9) אלה תולדת נח נח איש צדיק THESE ARE THE PROGENY OF NOAH: NOAH WAS A RIGHTEOUS MAN — Since the text mentions him it sings his praise, in accordance with what is said, (Prov. X. 7) "The mention of the righteous shall be for a blessing." Another explanation is: *since after stating "These are the progeny of Noah", it does not at once mention the names of his children but declares that he "was a righteous man"*, Scripture thereby teaches you that the real progeny of righteous people are their good deeds (Gen. R. 30). בדורותיו IN HIS GENERATIONS — Some of our Rabbis explain it (this word) to his credit: *he was righteous even in his generation*; it follows that had he lived in a generation of righteous people he would have been even more righteous *owing to the force of good example*. Others, however, explain it to his discredit: in comparison with his own generation he was accounted righteous, but had he lived in the generation of Abraham he would have been accounted as of no importance (cf. Sanh. 108a). את האלהים התהלך נח NOAH WALKED WITH GOD — In the case of Abraham Scripture says, (Gen. XXIV. 40) "[God] before whom I walked"; Noah needed *God's* support to uphold him *in righteousness*, Abraham drew his *moral* strength from himself and walked in his righteousness by his own effort. התהלך HE WALKED — This word is in the past tense. The following is the usage of this verbal form: in the "heavy" (כבד) conjugation[1]) one grammatical form is used both as future (i. e. the imperative, since the imperative calls for on action to be done in the future relative to the time when the command is given) and as past tense *e. g.*, (XIII. 17) קום התהלך "arise, walk" is future (i. e. imperative); התהלך נח "Noah walked" (in this passage) is past; (1 Sam. XII. 19) התפלל בעד עבדיך "Pray for thy servants" is future (i. e. imperative) and (1 Kings VIII. 42) ובא והתפלל אל הבית הזה "When he shall come and shall pray toward this house" is past, only that the ו at the beginning of the word changes the tense into the future (it is Vau conversive). **(11)** ותשחת [THE EARTH] WAS CORRUPT — It means lewdness and idolatry, as (Deut. IV. 16) פן תשחיתון "lest ye deal corruptly" (the following words show that this refers to idolatry) and as כי השחית כל בשר וגו' "for all flesh had corrupted etc." (in next verse of this chapter where Rashi states that is has reference to lewdness.) ותמלא הארץ חמס AND THE EARTH WAS FILLED WITH VIOLENCE — *means* robbery. **(12)** כי השחית כל בשר FOR ALL FLESH HAD CORRUPTED — even

NOTES

1) See Appendix.

ט אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת נֹ֔חַ נֹ֖חַ אִ֣ישׁ צַדִּ֑יק תָּמִ֥ים הָיָ֛ה בְּדֹרֹתָ֖יו
אֶת־הָאֱלֹהִ֥ים הִתְהַלֶּךְ־נֹֽחַ׃ י וַיּ֙וֹלֶד֙ נֹ֔חַ שְׁלֹשָׁ֖ה
בָּנִ֑ים אֶת־שֵׁ֥ם אֶת־חָ֖ם וְאֶת־יָֽפֶת׃ יא וַתִּשָּׁחֵ֥ת הָאָ֖רֶץ
לִפְנֵ֣י הָאֱלֹהִ֑ים וַתִּמָּלֵ֥א הָאָ֖רֶץ חָמָֽס׃ יב וַיַּ֤רְא אֱלֹהִים֙
אֶת־הָאָ֔רֶץ וְהִנֵּ֖ה נִשְׁחָתָ֑ה כִּֽי־הִשְׁחִ֥ית כָּל־בָּשָׂ֖ר
אֶת־דַּרְכּ֥וֹ עַל־הָאָֽרֶץ׃ ס יג וַיֹּ֤אמֶר אֱלֹהִים֙ לְנֹ֔חַ
קֵ֚ץ כָּל־בָּשָׂ֔ר בָּ֥א לְפָנַ֖י כִּי־מָלְאָ֣ה הָאָ֔רֶץ חָמָ֖ס
מִפְּנֵיהֶ֑ם וְהִנְנִ֥י מַשְׁחִיתָ֖ם אֶת־הָאָֽרֶץ׃ יד עֲשֵׂ֣ה לְךָ֗
תֵּבַ֛ת עֲצֵי־גֹ֖פֶר קִנִּ֣ים תַּעֲשֶׂ֑ה אֶת־הַתֵּבָ֔ה וְכָפַרְתָּ

אונקלוס

ט אִלֵּין תּוֹלְדָת נֹחַ נֹחַ גְּבַר זַכַּאי שְׁלִים הֲוָה בְּדָרָוֹהִי בְּדַחֲלְתָּא דַיְיָ הַלִיךְ־נֹחַ:
י וְאוֹלִיד נֹחַ יָתֵהּ יָת־שֵׁם יָת־חָם וְיָת־יָפֶת: יא וְאִתְחַבָּלַת אַרְעָא קֳדָם
יְיָ וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֲטוֹפִין: יב וַחֲזָא יְיָ יָת־אַרְעָא וְהָא אִתְחַבָּלַת אֲרֵי־חַבִּילוּ
כָּל־בִּסְרָא אֳנָשׁ יָת־אָרְחֵהּ עַל־אַרְעָא: יג וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ קֵצָא דְכָל־בִּסְרָא עַלַת
לְקֳדָמַי אֲרֵי־אִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֲטוֹפִין מִן־קֳדָם־עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא וְהָא־אֲנָא
מְחַבֶּלְהוֹן עִם־אַרְעָא: יד עֲבֵד לָךְ תֵּבוֹתָא דְאָעִין־הַקְרוֹם מְרוֹרִין תַּעְבֵּד יָת־

רש״י

(ט) אלה תולדת נח נח איש צדיק. הואיל והזכירו קפד בשבחו; שֶׁאֲמַר: וַכָּר צַדִּיק לִבְרָכָה (משלי י׳). דָּבָר אַחֵר: לְמֵדְךָ שֶׁעִקַּר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מַעֲשִׂים טוֹבִים: בדרתיו. יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְשֶׁבַח, כָּל שֶׁכֵּן אִלּוּ הָיָה בְּדוֹר צַדִּיקִים הָיָה צַדִּיק יוֹתֵר; וְיֵשׁ שֶׁדּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְגָנַאי, לְפִי דּוֹרוֹ הָיָה צַדִּיק וְאִלּוּ הָיָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לֹא הָיָה נֶחְשָׁב לְכְלוּם (סנה׳ ק״ח): את האלהים התהלך נח. וּבְאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר: אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו ? (ברא׳ כ״ד), נֹחַ הָיָה צָרִיךְ סַעַד לְתָמְכוֹ; אֲבָל אַבְרָהָם הָיָה מִתְחַזֵּק וּמְהַלֵּךְ בְּגִבְרְקוֹ מֵאֲלָיו: התהלך. לְשׁוֹן עָבָר. וְזֶהוּ שְׁמוּשׁוֹ שֶׁל לָשׁוֹן: בִּלְשׁוֹן כָּבֵד מְשַׁמֶּשֶׁת לְהַבָּא וּלְשֶׁעָבַר בִּלְשׁוֹן אָ׳: קוּם הִתְהַלֵּךְ (שם י״ג) לְהַבָּא, הִתְהַלֵּךְ נֹחַ לְשֶׁעָבַר; הִתְפַּלֵּל בְּעַד עֲבָדֶיךָ (שמואל א׳ י״ב) לְהַבָּא; וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֵל הַבִּירָה הַזֶּה (מ״א ח׳) לְשׁוֹן עָבָר, אֶלָּא שֶׁהִנִּיחוֹ שִׁבְרֹאשׁוֹ הֶכְפֵּו לְהַבָּא: (יא) ותשחת. לְשׁוֹן עֲרָוָה וְעֵינָן (סנה׳ נ״ו) כְּמוֹ: פֶּן תַּשְׁחִיתוּן (דב׳ ד׳), כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר וְגוֹ׳: ותמלא הארץ חמס. גָּזֵל: (יב) כי השחית כל בשר. אֲפִילּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף נִזְקָקִין לְשֶׁאֵינָן מִינָן: (יג) קץ כל בשר. כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא זְנוּת וַעֲיָנִין אֲנַדְרוֹלוֹמוֹסְיָא בָּאָה לְעוֹלָם וְהוֹרֶגֶת טוֹבִים וְרָעִים: כי מלאה הארץ חמס. לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָם אֶלָּא עַל הַגָּזֵל (סנה׳ ק״ח): את הארץ. כְּמוֹ מִן הָאָרֶץ. וְרוֹמֶה לוֹ: כְּצַאתִי אֶת הָעִיר (שמ׳ ט׳), מִן הָעִיר: חָלָה אֶת רַגְלָיו (מ״א ט״ו), מִן רַגְלָיו. דָּ״א: אֶת הָאָרֶץ — עִם הָאָרֶץ, שָׁאַף נ׳ טְפָחִים שֶׁל עוֹמֶק הַמַּחֲרֵישָׁה נִמּוֹחִי וְנִשְׁטְשְׁטוּ: (יד) עשה לך תבת. הִרְבֵּה רָזִין וְהַשְׁלָה לְפָנָיו, וְלָמָּה הִטְרִיחוֹ בִּבְנְיָן זֶה? כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ אַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל עוֹסֵק בָּהּ ק״כ שָׁנָה, וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ מַה זֹּאת לָךְ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: עָתִיד הַקָּבָ״ה

it within and without with pitch. [15]And thus shalt thou make it: The length of the ark shall be three hundred cubits, the breadth of it fifty cubits, and the height of it thirty cubits. [16]A transparency shalt thou make to the ark, and in a cubit shalt thou finish it above; and the entrance of the ark shalt thou put in the side thereof; with lower, second, and third stories shalt thou make it. [17]And behold, I, even I, do bring a deluge of waters upon the earth, to destroy all flesh, wherein is the spirit of life, from under the heaven; and every thing that is in the earth shall expire. [18]But with thee will I establish my covenant; and thou shalt come into the ark, thou, and thy sons, and thy wife, and thy sons' wives with thee. [19]And of every living thing of all flesh,

רש"י

cattle, beasts and fowl did not consort with their own species. **(13)** קץ כל בשר THE END OF ALL FLESH — Wherever you find lewdness and idolatry, punishment of an indiscriminate character comes upon the world killing good and bad alike. מי מלאה הארץ חמס FOR THE EARTH IS FILLED WITH VIOLENCE — Their fate was sealed only on account of *their sin of* robbery. את הארץ [I WILL DESTROY THEM] WITH THE EARTH — It is similar to מן הארץ "from the earth"; other examples *of this use of* את are: (Exod. IX. 29) כצאתי "when I go forth" את העיר *which means* מן העיר "from the city" and (1 Kings XV. 23) חלה "he suffered" את רגליו *which means* מן רגליו "from his feet". Another explanation of את הארץ is: "together with the earth" — *for the earth* was blotted out and washed away to the depth of a furrow of three handbreadths. **(14)** עשה לך תבת MAKE THEE AN ARK — There are numerous ways by which God could have saved *Noah*; why, then, did he burden him with this construction *of the Ark*? So that the men of the generation of the Flood might see him employed on it for 120 years and might ask him, "What do you need this for"? and so that he might answer them, "The Holy One, blessed be He, is about to bring a flood upon the world" — perhaps they might repent. (lit., return *to God*). עצי גופר GOPHER WOOD — Thus is its name. Why of this species (גפר ? Because of the (גפרית) "sulphur" by which it was decreed that they were to be blotted out (see note 2 p. 33). קנים ROOMS — Separate cabins for each *kind* of cattle and beast. בכפר WITH כפר — This is an Aramaic term for *the Hebrew* זפת "pitch", and in the Talmud (Sabb. 67a) we find *the noun* כופרא "pitch". In the case of the ark (cradle) in which Moses was placed, since the waters were not rapid it sufficed *that it should be daubed* with slime inside and with pitch outside; and a further reason for this was that this righteous person (Moses) should not smell the bad odour of the pitch. Here, however, because of the rough waters he had to cover it with pitch inside as well as outside. **(16)** צהר A LIGHT — Some say this was a window; others say that it was a precious stone that gave light to them (Gen. R. 31). ואל אמה תכלנה מלמעלה AND TO A CUBIT SHALT THOU FINISH IT UPWARD — Its covering (roof) slanted upwards so that it narrowed at the top to a cubit, in order that the water should run off on both sides. בצדה תשים THOU SHALT SET [THE DOOR] IN THE SIDE THEREOF — in order that the rain might not penetrate. תחתים שנים ושלישים WITH LOWER, SECOND AND THIRD STORIES — Three stories one above the other: the top *rooms* for the human beings, the middle ones as cabins for the cattle, and the bottom was for the refuse (ib.) **(17)** ואני הנני מביא AND I, BEHOLD, I DO BRING — *God says*, "Now I am prepared to agree with those *angels* who cautioned Me and long ago said to Me (when I was about to create man), (Ps. VIII. 5) "What is man that thou art mindful of him" (ib.). מבול A FLOOD — *so called* because it ruined (בלה) everything; because it cast everything into confusion (בלל), and because it brought (הוביל from root יבל) everything down from the heights to a lower level. And this *last* explanation underlies the translation of Onkelos who translates it by טופנא (Ar. טוף = Heb. צוף) because the Flood caused everything to float about and brought it (the Ark) to Babel which is a low-lying district. That is the reason why it (Babylon) is called, *also*, Shinar (שנער): because all those who died through the Flood were shaken out (נגערו) into it (Sabb. 113b). **(18)** והקמתי את בריתי BUT I WILL ESTA-

אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃ טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ
וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃ טז צֹהַר ו תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה
וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ
תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃ יז וַאֲנִי הִנְנִי
מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר
אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ
יִגְוָע׃ יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה
אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יט וּמִכָּל־הָחַי

אונקלוס

תִּבוֹתָא וְתֶחְפֵּי יָתַהּ מִגָּו וּמִבָּרָא בְּכֻפְרָא׃ טו וְדֵין דַּתַּעְבֵּד יָתַהּ תְּלָת מְאָה אַמִּין
אָרְכָּא דְּתֵבוֹתָא חַמְשִׁין אַמִּין פְּתְיָהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמָהּ׃ טז נְהוֹר ו תַּעְבֵּד
לְתֵבוֹתָא וּלְאַמְּתָא תְּשַׁכְלְלִנַּהּ מִלְעֵלָּא וְתַרְעָא דְּתֵבוֹתָא בְּסִטְרָהּ תְּשַׂוֵּי מְרוֹרִין
אַרְעִין תִּנְיָנִין וּתְלִיתָאִין תַּעְבְּדִנַּהּ׃ יז וַאֲנָא הָא אֲנָא מַיְתֵי יָת־טוֹפָנָא מַיָּא עַל־אַרְעָא
לְחַבָּלָא כָּל־בִּסְרָא דִּי־בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא כֹּל דִּי בְאַרְעָא יְמוּת׃
יח וְאָקֵם יָת־קְיָמִי עִמָּךְ וְתֵעוֹל לְתֵבוֹתָא אַתְּ וּבְנָךְ וְאִתְּתָךְ וּנְשֵׁי־בְנָיִךְ עִמָּךְ׃
יט וּמִכָּל־דְּחֵי מִכָּל־בִּסְרָא תְּרִין מִכֹּלָּא תָּעִיל לְתֵבוֹתָא לְקַיָּמָא עִמָּךְ דְּכַר וְנֻקְבָּא

רש״י

לְהָבִיא מְכוֹל לְעוֹלָם, אוֹלִי יָשׁוּבוּ: עֲצֵי גוֹפֶר. בֵּךְ שְׁמוֹ, וְלָמָּה מִמִּין זֶה? עַל שֵׁם נֶפֶרִית שֶׁנִּגְזַר
עֲלֵיהֶם לְמָחוֹת בִּי: קִנִּים. מְדוֹרִים מְדוֹרִים לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה: בַּכֹּפֶר. צֶפֶת בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי,
וּמְצִינוּ בַּתַּלְמוּד כּוֹפְרָא. בְּתֵיבָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ הַמַּיִם חָשִׂים דָּיָה בְּהוֹמֶר מִבִּפְנִים
וְזֶפֶת מִבַּחוּץ; וְעוֹד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע עַל יָדֵי זֶפֶת, אֲבָל מִפְּנֵי חוֹזֶק הַמַּיִם
וְזֶפֶת מִבַּיִת וּמִחוּץ: (טז) צֹהַר. יֵ״א חַלּוֹן וְיֵ״א אֶבֶן טוֹבָה הַמְאִירָה לָהֶם (ב״ר שם): וְאֶל אַמָּה
תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה. בְּסִינָה מְשׁוּפָּע וְעוֹלֶה עַד שֶׁהוּא קָצֵר מִלְמַעְלָה וְעוֹמֵד עַל אַמָּה כְּדֵי שֶׁיְּזוֹבוּ
הַמַּיִם לְכַאן וּמִכָּאן; בְּצִדָּהּ תָּשִׂים. שֶׁלֹּא יִפָּלוּ הַנְּשָׁמוֹת בָּהּ: תַּחְתִּים שְׁנִים וּשְׁלִשִׁים.
ג׳ עֲלִיּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ, עֶלְיוֹנִים לָאָדָם, אֶמְצָעִים לְמָזוֹן, תַּחְתִּונִים לְוָכָל (שם): (יז) וַאֲנִי הִנְנִי
מֵבִיא. הִנְנִי מוּכָן לְהַסְכִּים עִם אוֹתָם שֶׁגֵּרְזוּנִי וְאָמְרוּ לְפָנַי כְּבָר: מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תה׳ ח׳):
מַבּוּל. שֶׁבְּלָה אֶת הַכֹּל, שֶׁבִּלְבֵּל אֶת הַכֹּל, שֶׁהוֹבִיל אֶת הַכֹּל מִן הַגְּבוֹהַּ לַגָּמוּד; וְזֶהוּ לְשׁוֹן
אוּנְקְלוֹס שֶׁתַּרְגֵּם טוֹפָנָא, שֶׁהֵצִיף אֶת הַכֹּל, וֶהֱבִיאָהּ לְבָבֶל שֶׁהִיא עֲמוּקָה, לְכָךְ נִקְרֵאת שִׁנְעָר,
שֶׁנִּנְעֲרוּ שָׁם כָּל מַתֵּי מַבּוּל: (יח) והקמתי את בריתי. בְּרִית הָיָה צָרִיךְ עַל הַפֵּירוֹת שֶׁלֹּא
יִרָקְבוּ וְיַעֲפְשׁוּ וְשֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ רָשָׁעִים שֶׁבַּדּוֹר (ב״ר): אתה ובניך ואשתך. הָאֲנָשִׁים לְבַד־
וְהַנָּשִׁים לְבַד; מִבָּאן שֶׁנֶּאֶסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. (שם): (יט) ומכל החי: אֲפִילּוּ שָׁדִים (ב״ר).

two of all shalt thou bring into the ark, to keep them alive with thee; they shall be male and female. [20]Of fowls after their kind, and of beasts after their kind, of every creeping thing of the ground, after its kind, two of all shall come unto thee, to keep them alive. [21]And take thou unto thee of all food that is eaten, and thou shalt gather it to thee; and it shall be for food for thee, and for them. [22]And Noah did thus; according to all that God commanded him, so did he.

7. And the Eternal said unto Noah, Come thou and all thy house into the ark; for thee have I seen righteous before me in this generation. [2]Of every clean beast thou shalt take to thee by sevens, the male and its female: and of beasts that are not clean by two, the male and its female. [3]Of fowls also of the heaven, by sevens, the male and the female; to keep seed alive upon the face of all the earth. [4]For yet

רש"י

BLISH MY COVENANT — A covenant was necessary for the sake of the fruits that they should not rot or decay; and *also* that the wicked people of that generation should not kill him (Gen. R. 31). אתה ובניך ואשתך — THOU, AND THY SONS AND THY WIFE — Males separately and females separately. From this *one may infer* that they were not permitted to live together *in the Ark* as man and wife. **(19)** ומכל החי AND OF EVERY LIVING THING — Even of demons (ib.). שנים מכל TWO OF EVERY SORT — Even of the least numerous amongst them there were not less than two—one male, the other female. **(20)** מהעוף למינהו OF THE FOWLS AFTER THEIR KIND — those that had kept to their own species and had not corrupted their way (taking the words to mean, "of the fowls *that had kept* to their own kind"). All these came of their own accord, but *only* those which the Ark was allowing to pass in did Noah permit to enter (Sanh. 108b). **(22)** ויעש נח THUS DID NOAH — This refers to the building[1]) of the Ark (Gen. R. 31).

7. **(1)** ראיתי צדיק [THEE] HAVE I SEEN RIGHTEOUS — It does not say "righteous and wholehearted" (as it does at the beginning of the Sedrah); hence *we may infer* that only a part of a man's good qualities should be enumerated in his presence (since here God is speaking to Noah and calls him only "righteous"), but that in his absence the whole of his *good qualities* may be told (since when the Torah speaks about him in the earlier passage it calls him "righteous and wholehearted") (Erub. 18a). **(2)** הטהורה CLEAN — *It means those cattle* which will in future be permitted to Israel as clean; we thus learn that Noah studied the Torah[2]) (ib. 26). שבעה שבעה SEVEN AND SEVEN — *so many*, in order that he might offer some of them as a sacrifice when leaving the Ark. **(3)** גם מעוף השמים וגו' OF FOWLS ALSO OF THE AIR — Scripture here means "clean" *birds just as the animals in verse 2 are stated to be clean, for* what is not explicitly stated may be learned *by analogy* from what is explicitly stated. **(4)** כי לימים עוד שבעה FOR YET SEVEN DAYS — These are the seven days of mourning for the righteous man Methuselah for whose honour the Holy One, blessed be He, had regard, and therefore postponed punishment. Go and calculate the years of Methuselah and you will find that they came to an end (i. e. he died) in the sixhundredth year of Noah's life (which coincided with the

NOTES

1) Cf. VII. 5 and Rashi thereon.
2) i. e. he was acquainted with the principles laid down later in the Torah.

מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת
אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ: כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ
אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת: כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר
יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה: כב וַיַּעַשׂ
נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה: שני

ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה
כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה: ב מִכֹּל ו
הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ
וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם
אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ: ג גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה
זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: ד כִּי

אונקלוס

יְהוֹן: כ מֵעוֹפָא לְזַנְוֹהִי וּמִן־בְּעִירָא לְזַנָּהּ וּמִכֹּל רַחֲשָׁא דְאַרְעָא לְזַנְוֹהִי תְּרִין
מִכְּלָא יֵעֲלוֹן לְוָתָךְ לְקַיָּמָא: כא וְאַתְּ־סַב־לָךְ מִכָּל־מֵיכַל דְּמִתְאֲכַל וְתִכְנוֹשׁ לְוָתָךְ
וְיהֵי לָךְ וּלְהוֹן לְמֵיכָל: כב וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְתֵהּ יְיָ כֵּן עֲבָד: א וַאֲמַר
יְיָ לְנֹחַ עוֹל אַתְּ וְכָל־אֱנָשׁ בֵּיתָךְ לְתֵיבוּתָא אֲרֵי יָתָךְ חֲזֵיתִי זַכַּאי קֳדָמַי בְּדָרֵי
הָדֵין: ב מִכֹּל ו בְּעִירָא דַכְיָא תִּסַּב־לָךְ שִׁבְעָה שִׁבְעָה דְּכַר וְנוּקְבָא וּמִן בְּעִירָא
דְּלָא אִיתָהָא דַכְיָא הִיא תְּרִין דְּכַר וְנוּקְבָא: ג אַף מֵעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא שִׁבְעָא שִׁבְעָא
דְּכַר וְנוּקְבָא לְקַיָּמָא זַרְעָא עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא: ד אֲרֵי לְזַמַּן־יוֹמִין עוֹד שִׁבְעָא

רש״י

שנים מכל. מִן הַפְּחוּת שֶׁבָּהֶם לֹא פָּחוּת מִשְּׁנַיִם, אֶחָד זָכָר וְאֶחָד נְקֵבָה: (כ) מהעוף למינהו. אוֹתָן שֶׁדָּבְקוּ בְּמִינֵיהֶם וְלֹא הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם, וּמֵאֵלֵּיהֶם בָּאוּ, וְכֹל שֶׁהַתֵּיבָה קוֹלַטְתּוּ הִכְנִיס (ב״ר): (כב) ויעש נח. זֶה בִּנְיַן הַתֵּיבָה:

ז (א) ראיתי צדיק. וְלֹא נֶאֱמַר צַדִּיק תָּמִים, מִכָּאן שֶׁאוֹמְרִים מְקֻצַּת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו (ב״ר): (ב) הטהורה. הָעֲתִידָה לִהְיוֹת טְהוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל; לְמִדְנוּ שֶׁלָּמַד נֹחַ תּוֹרָה (שם פ׳ כ״ו): שבעה שבעה. כְּדֵי שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶם קָרְבָּן בְּצֵאתוֹ: (ג) גם מעוף השמים וגו׳. בְּטְהוֹרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלָמַד סָתוּם מִן הַמְפוֹרָשׁ: (ד) כי לימים עוד שבעה. אֵלּוּ ז׳ יְמֵי אֲבֵלוּ שֶׁל מְתוּשֶׁלַח וְתִמְצָא שֶׁהֵם כְּלִים בְּשִׁנַּת ת״ר שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ (סנה׳ ק״ח): כי לימים עוד. מַהוּ עוֹד?

seven days, and I will cause it to rain upon the earth forty days and forty nights; and every being that I have made will I blot out from off the face of the ground. [5]And Noah did according unto all that the Eternal commanded him. [6]And Noah was six hundred years old when the deluge of waters was upon the earth. [7]And Noah came in, and his sons, and his wife, and his sons' wives with him, into the ark, because of the waters of the deluge. [8]Of clean beasts, and of beasts that are not clean, and of fowls, and of every thing that creepeth upon the earth, [9]There came in two and two unto Noah into the ark, the male and the female, as God had commanded Noah. [10]And it came to pass after the seven days, that the waters of the deluge were upon the earth. [11]In the six hundredth year of Noah's life, in the second month, the seventeenth day of the month, the same

רש"י

date of the Flood). כי ליטים עוד FOR YET [SEVEN] DAYS — What is meant by עוד "yet", "more"? A further period of time: this period (seven days) additional to the 120 years *of respite that was promised.* ארבעים יום FORTY DAYS — corresponding to the *period of a* child's formation, for by their sinning they had troubled their Creator to form embryos of illegitimate children (Gen. R. 32). **(5)** ויעש נח AND NOAH DID — This refers to his coming to the Ark.[1] **(7)** נח ובניו NOAH AND HIS SONS — The men separately and the women separately, because they were forbidden to live together as man and wife since the world was living in a state of distress. מפני מי המבול BECAUSE OF THE WATERS OF THE FLOOD — (מפני properly means "from before") — Noah, also, was of those people who are wanting in faith: he believed and he did not believe that the Flood would come, and he would not enter the Ark until the waters forced him *to do so.* **(9)** שנים שנים TWO AND TWO — In this number they were all equal — the least number was two. באו אל נח THEY CAME TO NOAH — of their own accord (ib.). **(11)** בחדש השני IN THE SECOND MONTH — Rabbi Eliezer said, "This is the month Marcheshvan";

NOTES

[1]) This does not refer to his entering the Ark, because Rashi states in v. 7 that Noah had to be forced to enter the Ark. Cp. also Ibn Ezra.

לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־
צִוָּהוּ יְהוָה: ו וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה
מַיִם עַל־הָאָרֶץ: ז וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו
אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל: ח מִן־הַבְּהֵמָה
הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־
הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה: ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם
בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ: י וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל
הָיוּ עַל־הָאָרֶץ: יא בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ
בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה

אונקלוס

אֲנָא מָחֵת מְטָרָא עַל־אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן וְאֶמְחֵי יָת־כָּל־יְקוּמָא
דִי עֲבָדֵת מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא: ה וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי־פַקְּדֵהּ יְיָ: ו וְנֹחַ בַּר־שֵׁת
מְאָה שְׁנִין וְטוֹפָנָא הֲוָה מַיָּא עַל־אַרְעָא: ז וְעָאל נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ וּנְשֵׁי־בְנוֹהִי
עִמֵּהּ לְתֵבְוָתָא מִן־קֳדָם מֵי טוֹפָנָא: ח מִן־בְּעִירָא דַכְיָא וּמִן־בְּעִירָא דִי לֵיתָהָא
דַּכְיָא וּמִן־עוֹפָא וְכֹל דִּי־רָחֵשׁ עַל־אַרְעָא: ט תְּרִין תְּרִין עַלוּ לְוָת נֹחַ לְתֵבְוָתָא
דְּכַר וְנֻקְבָּא כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת־נֹחַ: י וַהֲוָה לְזִמַן שִׁבְעַת־יוֹמִין וּמֵי טוֹפָנָא
הֲווֹ עַל־אַרְעָא: יא בִּשְׁנַת שִׁתְּ־מְאָה שְׁנִין לְחַיֵּי נֹחַ בְּיַרְחָא תְּנִינָא בְּשִׁבְעַת־
עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא הָדֵין אִתְבְּזָעוּ כָּל־מַבּוּעֵי תְּהוֹמָא רַבָּא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא
אִתְפַּתָּחוּ: יב וַהֲוָה מְטָרָא נָחֵת עַל־אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן: יג בְּכַרְן

רש"י

זְמַן אֶחָד וְמַן זֶה נוֹסֵף עַל ק"כ שָׁנָה: ארבעים יום. כְּנֶגֶד יְצִירַת הַוָּלָד, שֶׁקִּלְקְלוּ לְהַטְרִיחַ
לְיוֹצְרָם לְצוּר צוּרַת מְמֻרָּטִים: (ה) ויעש נח. זֶה בִּיאָתוֹ לַתֵּבָה: (ו) נחובניו. הָאֲנָשִׁים לְבַד
וְהַנָּשִׁים לְבָד, לְפִי שֶׁנֶּאֶחְרוּ בְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם שָׁרוּי בְּצַעַר: מפני מי
המבול. אַף נֹחַ מִקַּטַּנֵּי אֲמָנָה הָיָה, מַאֲמִין וְאֵינוֹ מַאֲמִין שֶׁיָּבֹא הַמַּבּוּל, וְלֹא נִכְנַס לַתֵּיבָה עַד
שֶׁדָּחֲקוּהוּ הַמַּיִם: (ט) שנים שנים. כְּלָם חָשׁוּ בְּמִנְיָן וְזֶה—מִן הַפְּחוּת הָיוּ שְׁנַיִם: באו אל נח.
מֵאֲלֵיהֶן: (יא) בחדש השני. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר זֶה מַרְחֶשְׁוָן; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר זֶה אִיָּר (ר"ה י"א)

day were all the fountains of the great murmuring deep broken up, and the apertures of the heaven were opened. [12]And the rain was upon the earth forty days and forty nights. [13]In the selfsame day came Noah, and Shem, and Ham, and Japheth, the sons of Noah, and Noah's wife, and the three wives of his sons with them, into the ark. [14]They, and every animal after its kind, and every beast after its kind, and every creeping thing that creepeth upon the earth after its kind, and every fowl after its kind, every bird, whatever hath wings. [15]And they came in unto Noah into the ark, two and two of all flesh, wherein is the spirit of life. [16]And they that came in, came in male and female of all flesh, as God had commanded him: and the Eternal shut him in. [17]And the deluge was forty days upon the earth; and the waters increased, and

רש"י

Rabbi Joshua said, "This is the month Eyar" (R. Hash. 11b). נבקעו WERE BROKEN UP — so that they might give forth their waters. תהום רבה THE GREAT DEEP — Measure for measure: they had sinned (בָּ) with רבה רעת האדם "great was the evil of man" (i. e. their sin is described by the word רבה "great") and they were therefore punished (בָּ) by תהום רבה "the great deep" (i. e. the expression "great" is used of the instrument by which they were punished for their great sin) (Sanh. 108a). **(12)** ויהי הגשם על הארץ AND THE RAIN WAS UPON THE EARTH — But later on (v. 17) it says, "And the Flood was upon *the earth*"! But *the explanation is this:* when He poured down the water *at first* He made it fall in mercy (gently), in order that, if the people would repent, it might prove a rain of blessing; but when they did not repent it became a *destructive* flood. ארבעים יום וגו' FORTY DAYS AND [FORTY NIGHTS] — The first day is not included in this number, because its night (i. e. the night that preceded it, since according to Jewish reckoning a "day" comprises night-time and the following day-time) was not included with it — for it is written (v. 11) "On the same day (i. e. day-time) were all the fountains *of the great deep* broken up". Consequently the forty days ended, according to R. Eliezer, on the 28th day of Kislev (R. Hash. 11b), as the months are counted as regular months, one full (of 30 days) and the next defective (of 29 days), so we have, 12 *days* of Marcheshvan and 28 *days* of Kislev. **(13)** בעצם היום הזה IN THE SELF-SAME DAY — Scripture teaches you that the people of his generation said: "If we see him enter the Ark we will smash it up and kill him". The Holy One, blessed be He, thereupon said, "I will let him enter before the eyes of everyone[1]) and we shall see whose word prevails" (Gen. R. 32). **(14)** צפור כל כנף [EVERY] BIRD OF EVERY KIND — *The word* צפור is in the construct state, viz., birds of every kind of wing, *thus* including locusts (Chul. 139b). The word כנף means "wingfeather", as (Lev. I. 17) "He shall rend it by the wings thereof", for even its feathers were offered as a sacrifice. Also here, *the meaning is*, birds with any kind of semblance of wing. **(16)** ויסגור ה' בעדו AND THE LORD SHUT HIM IN — He protected him so that they could not smash up the Ark (cf. v. 13): He surrounded the Ark (thus enclosing it סגר) with bears and lions which killed some of them (Gen. R. 32). But the literal meaning of the text is: He shut *the door* in front of him against the waters. Similarly, wherever בעד occurs in the Scriptures it means כנגד in front of. E. g., (XX. 18) "The lord had made a closure in front of (בעד) every womb"; (2 Kings IV. 4) "Close the door in front of thyself (בעדך) and in front of (ובעד) thy sons"; (Job II. 4) "skin in front of (as a protection for) (בעד) skin"; (Ps. III. 4) "a shield in front of me (בעדי)"; (1 Sam. XII. 19) "Pray (בעד) thy servants" *which means* כנגד in front of (i. e. on behalf of, as a protection for) thy servants.[2])

NOTES

[1]) The word עצם means strength. The strength or essence of a day is broad daylight. Hence Rashi's explanation that Noah entered the Ark "before the eyes of everyone", i. e. in broad daylight when everyone could see him doing so.

[2]) See Appendix.

נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם
נִפְתָּחוּ: יב וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: יג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־
וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם
אֶל־הַתֵּבָה: יד הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־
הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף: טו וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ
אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ
חַיִּים: טז וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ: שלישי יז וַיְהִי
הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ

אונקלוס

יוֹמָא חָדָן עַל־נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וְיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאִתַּת נֹחַ וְתַלָּתָא נְשֵׁי־בְנוֹהִי עִמְּהוֹן לְתֵבוּתָא:
יד אִנּוּן וְכָל־חַיְתָא לְזַנְהּ וְכָל בְּעִירָא לְזַנְהּ וְכָל־רַחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא לְזַנְוֹהִי
וְכָל־עוֹפָא לְזַנְוֹהִי כֹּל צָפַּר כָּל־דְּפָרַח: טו וְעָלוּ עִם־נֹחַ לְתֵבוּתָא תְּרֵין תְּרֵין מִכָּל־
בִּשְׂרָא דִי־בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי: טז וְעָלָיָא דְּכַר וְנֻקְבָא מִכָּל־בִּשְׂרָא עָלוּ כְּמָא דִי
פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ וַאֲגַן יְיָ (כְּמֵימְרֵהּ) עֲלוֹהִי: יז וַהֲוָה טוֹפָנָא אַרְבְּעִין יְמָמִין עַל־אַרְעָא

רש״י

נבקעו. לְהוֹצִיא מִימֵיהֶן: תהום רבה. מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, הֵם חָטְאוּ בְּרַבָּה רָעַת הָאָדָם וְלָקוּ בִּתְהוֹם רַבָּה: (יב) ויהי הגשם על הארץ. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: וַיְהִי הַמַּבּוּל? אֶלָּא כְּשֶׁהוֹרִידָן הוֹרִידָן בְּרַחֲמִים, שֶׁאִם יַחְזְרוּ יִהְיוּ גְּשָׁמִי בְרָכָה; כְּשֶׁלֹּא חָזְרוּ הָיוּ לַמַּבּוּל: ארבעים יום וגו׳. אֵין יוֹם רִאשׁוֹן מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁאֵין לֵילוֹ עִמּוֹ שֶׁהֲרֵי כְתִיב בְּיוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת, נִמְצְאוּ אַרְבָּעִים יוֹם כָּלִים בכ״ח בְּכִסְלָו לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהַחֳדָשִׁים נִמְנִין בְּסִדְרָן אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, הֲרֵי י״ב מְמַלְּאִים וכ״ח מְכַסְּלִין: (יג) בעצם היום הזה. לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהָיוּ בְנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: אִלּוּ אָנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ נִכְנָס לַתֵּיבָה, אָנוּ שׁוֹבְרִין אוֹתָהּ וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ, אָמַר הַקָּבָ״ה אֲנִי מַכְנִיסוֹ לְעֵינֵי כֻלָּם וְנִרְאֶה דְּבָר מִי יָקוּם: (יד) צפור כל כנף. דָּבוּק הוּא, צִפּוֹר שֶׁל כָּל מִין כָּנָף, לִרְבּוֹת חֲגָבִים (כָּנָף לְשׁוֹן נוֹצָה, כְּמוֹ: וְשִׁפְּעַ אֹתוֹ בִּכְנָפָיו, שֶׁאֲפִילוּ נוֹצָתָהּ עוֹלָה, אַף כֵּאן צִפּוֹר כָּל מִין מֵרָאִית נוֹצָה): (טו) ויסגור ה׳ בעדו. הַנִּין עָלָיו שֶׁלֹּא שִׁבְּרוּהוּ, הִקִּיף הַתֵּיבָה דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת וְהָיוּ הוֹרְגִים בָּהֶם; וּפִשּׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: סָגַר כְּנֶגְדּוֹ מִן הַמַּיִם, וְכֵן כָּל בְּעַד שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן כְּנֶגֶד הוּא: בְּעַד כָּל רֶחֶם (בראשית כ׳), יֶעֱרֶךְ וּבְעַד כְּנָיִךְ (מ״ב ד׳), עוֹר בְּעַד עוֹר (איוב ב), מָגֵן בַּעֲדִי (תהלים ג׳), הִתְפַּלֵּל בְּעַד עַבְדֶּךָ (שמואל א׳ י״ב) — כְּנֶגֶד עַבְדֶּךָ: (יז) ותרם מעל הארץ. מְשׂוּקַעַת הָיְתָה, בַּמַּיִם י״א

bare up the ark, and it was lifted up above the earth. [18]And the waters prevailed, and were increased greatly upon the earth; and the ark went upon the face of the waters. [19]And the waters prevailed exceedingly upon the earth; and all the high mountains, that were under the whole heaven, were covered. [20]Fifteen cubits above them did the waters prevail; and the mountains were covered. [21]And all flesh expired that moved upon the earth, of fowl, and of beast, and of animal, and of every prolific creature that bringeth forth abundantly upon the earth, and every man: [22]All in whose nostrils was the breath of the spirit of life, of all that was in the dry land, died. [23]And he blotted out every being which was upon the face of the ground, from man to beast, to creeping things, and to fowl of the heaven; and they were blotted out from the earth: and Noah only remained alive, and they that were with him in the ark. [24]And the waters prevailed upon the earth a hundred and fifty days.

רש"י

(17) ותרם מעל הארץ AND IT WAS LIFTED UP ABOVE THE EARTH — It was eleven cubits deep in the water like a laden ship that has part of it sunk in the waters (Gen. R. 32); the following verses prove *that this is the meaning*. **(18)** ויגברו [AND THE WATERS] PREVAILED — by themselves (without any external aid)[1]). **(20)** חמש עשרה אמה מלמעלה FIFTEEN CUBITS ABOVE — above the summits of all the mountains when once the waters reached the level of the mountains.[2]) **(22)** נשמת רוח חיים *means* the breathing of the breath of life.[3]) אשר בחרבה WHATSOEVER WAS IN THE DRY LAND [DIED] — and not the fish in the sea (Sanh. 108a). **(23)** וימח AND HE BLOTTED OUT — *The word* וימח is a Kal form and not a Niphal,[4]) and it is of the same grammatical form as ויבן and ויפן Every verb whose last root letter is ה, such as קנה, מחה, בנה when י and ו are perfixed, has Chireq as its vowel beneath the yod. אך נח *means* NOAH ONLY. This is its real meaning. But the Midrashic explanation is (Gen. R. 32 and Tanch.) that he was coughing and spitting blood because of the trouble he had with the cattle and beasts (אך is taken as a מיעוט limitation, meaning to say that something is defective); others say, that he was *once* late in bringing food to a lion, so it struck him. Regarding him may the words be applied (Prov. XI. 31), "Behold, even the righteous is paid (for his evil deeds) in this world".[5])

NOTES

[1]) It states (VIII. 3) that the waters began to decrease at the end of 150 days, counting from the time when the rain had ceased to fall (cf. Rashi). Consequently during these 150 days the waters remained at the same height, although no rain was falling. Rashi expresses this by מאליהן.

[2]) Cf. Joma 76a.

[3]) See Appendix.

[4]) See Appendix.

[5]) cf. Tanch.

אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ: יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם
וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:
יט וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־
הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם: כ חֲמֵשׁ
עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים:
כא וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר ׀ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה
וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם:
כב כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר
בֶּחָרָבָה מֵתוּ: כג וַיִּמַּח אֶת־כָּל־הַיְקוּם ׀ אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־
עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר
אִתּוֹ בַּתֵּבָה: כד וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים

אונקלוס

וְסָגִיאוּ מַיָּא וּנְטָלוּ יָת־תֵּבוּתָא וְאִתְרָמַת מֵעַל אַרְעָא: יח וְתָקִיפוּ מַיָּא וְסָגִיאוּ
לְחַדָּא עַל־אַרְעָא וּמְהַלְכָא תֵּבוּתָא עַל־אַפֵּי מַיָּא: יט וּמַיָּא תְּקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא
עַל אַרְעָא וְאִתְחַפְיוּ כָּל־טוּרַיָּא רָמַיָּא דִּי תְחוֹת כָּל־שְׁמַיָּא: כ חַמֵּשׁ עֲשְׂרֵה
אַמִּין מִלְעֵלָּא תְּקִיפוּ מַיָּא וְאִתְחַפִּיאוּ טוּרַיָּא: כא וּמִית כָּל־בִּשְׂרָא ׀ דְּרָחֵשׁ
עַל־אַרְעָא בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְחַיְתָא וּבְכָל־רִחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא ׀ וְכֹל אֱנָשָׁא:
כב כֹּל נְשְׁמְתָא־רוּחָא דְּחַיִּין בְּאַנְפּוֹהִי מִכֹּל דִּי בְּיַבָּשְׁתָּא מִיתוּ: כג וּמְחָא יָת־כָּל־
יְקוּמָא ׀ דִּי ׀ עַל־אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד־בְּעִירָא עַד־רִחֲשָׁא וְעַד־עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא
וְאִתְמְחִיאוּ מִן־אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר בְּרַם־נֹחַ וְדִי עִמֵּהּ בְּתֵבוּתָא: כד וּתְקִיפוּ מַיָּא

רש״י

אַמָּה כִּסְבִינָה טְעוּנָה הַמְשׁוֹטֶטֶת מִקְצָתָהּ בַּמַּיִם: וּמִקְרָאוֹת שֶׁלָּנוּ יוֹכִיחוּ: (יח) וַיִּגְבְּרוּ.
מַאֲלֵיהֶן: (כ) חמש עשרה אמה מלמעלה. לְמַעְלָה שֶׁל גּוֹבַהּ כָּל הֶהָרִים, לְאַחַר שֶׁהוּשְׁווּ
הַמַּיִם לְרָאשֵׁי הֶהָרִים: (כב) נשמת רוח חיים. נְשָׁמָה שֶׁל רוּחַ חַיִּים: אשר בחרבה.
וְלֹא דָּגִים שֶׁבָּיָם (סנה׳ ק״ח): (כג) וימח. לְשׁוֹן נִיפְעַל הוּא וְאֵינוֹ לְשׁוֹן נִפְעָל, וְהוּא מִגְּזֵרַת
נִיפֵּן מֵהֶבֶן. כָּל תֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ ה״א, כְּגוֹן: בָּנָה, מָחָה, קָנָה, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן וָיו וְיוּ״ד בְּרֹאשָׁהּ, נָקוּד
בְּחִירִק תַּחַת הַיּוּ״ד: אך נח. לְבַד נֹחַ, וְהוּ פְּשׁוּטוֹ: ומ״א: נוֹנַח וְכוֹהֶה דָּם מְטוֹרַף הַבְּהֵמוֹת
וְהַחַיּוֹת. וְי״א שֶׁאֵי־חַי מְזוֹנוֹת לָאֲרִי וְהַכִּישׁוּ, וְעָיַן נֶאֱמַר: הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם (משלי י״א):

8. [1]And God remembered Noah, and every animal, and every beast that was with him in the ark: and God caused a wind to pass over the earth, and the waters assuaged. [2]The fountains also of the murmuring deep and the apertures of heaven were stopped, and the rain from the heaven was withheld; [3]And the waters returned from off the earth continually; and after the end of the hundred and fifty days the waters decreased. [4]And the ark rested in the seventh month, on the seventeenth day of the month, upon the mountains of Ararat. [5]And the waters decreased continually until the tenth month: in the tenth month, on the first day of the month, were the tops of the mountains seen.

רש"י

8. **(1)** ויזכור אלהים AND GOD REMEMBERED — This Divine Name really signifies the God of Strict Justice but it is transformed into Divine Mercy through the prayers of the righteous, whilst the evil practised by wicked people transforms Divine Mercy into Strict Justice, as it is said (Gen. VI. 5) "And the Lord (ה') saw that the wickedness of man was great" and (ib. v. 7) "And the Lord (ה') said, "I will blot out etc."— yet in these passages the Name (ה') is מדת רחמים, that signifying Divine Mercy (Gen. R. 33). ויזכור אלהים את נח וגו' AND GOD REMEMBERED NOAH etc. — What did He remember regarding the cattle? The merit that no perversion of their way had been seen amongst them previously to the Flood, and that they lived apart in the Ark. ויעבר אלהים רוח AND GOD MADE A WIND (or, SPIRIT) TO PASS — A spirit of consolation and relief passed before Him.[1] על הארץ OVER THE EARTH — Because of what was happening on earth. וישכו AND THE WATERS ASSUAGED — The word occurs again (Esth. II. 1), "when the wrath of the king was assuaged (כשוך)", and it means *there* abatement of anger. **(2)** ויסכרו מעינות AND THE FOUNTAINS . . . WERE STOPPED — When they were opened, it was stated that all fountains *were opened* (VII. 11), whilst here the word all is omitted: the reason is that such of them as were essential to the world were left *unstopped*, such as the hot springs of Tiberias and their like (Gen. R. 33)[2] ויכלא *means* was restrained, withheld, as (Ps. XL. 12) "Thou wilt not withhold (תכלא) thy mercies" and (Gen. XXIII. 6) "None of us will withhold (יכלה) from thee." **(3)** מקצה חמשים ומאת יום AFTER THE END OF ONE HUNDRED AND FIFTY DAYS they began to decrease: that was on the first day of Sivan. How so? The rains ceased *to fall* on the twenty-seventh day of Kislev — you have three days *left* in Kislev, and the 29 days of Tebeth make 32, and Shebat, Adar, Nisan and Eyar have together 118, making altogether 150. **(4)** בחדש השביעי IN THE SEVENTH MONTH — viz., Sivan, which is the seventh from Kislev in which the rains stopped *falling*. בשבעה עשר יום ON THE SEVENTEENTH DAY — From here you may infer that the Ark was submerged in the water to a depth of eleven cubits. For it is written (next verse) "In the tenth month on the first day of the month the tops of the mountains were seen" and this was Ab which is the tenth month after Cheshvan — after the rain began to fall. Now the waters were 15 cubits high above the mountains so that they subsided from the first of Sivan to the first of Ab 15 cubits for those 60 *intervening* days, which is one cubit each four days. Consequently by the sixteenth of Sivan they had subsided only 4 cubits, and since the Ark rested *on Ararat* on the next day, you may learn that it was submerged eleven cubits in the waters which were *then still* above the mountain tops. **(5)** בעשירי וגו' נראו ראשי ההרים IN THE TENTH MONTH . . . WERE THE TOPS OF THE MOUNTAINS SEEN — This was Ab which is the tenth from Marcheshvan when the rain began. If, however, you say that it means Elul, the tenth month from Kislev in which the rain stopped, just as you said (see Rashi on verse 4) that "in the seventh month" means Sivan which was the seventh month after the rain stopped, *then I reply that* it is

NOTES

[1]) According to Rashi רוח does not mean here "wind", because the wind stirs up the water and does not assuage it.

[2]) The water of the Flood was hot. Cf. Sanh. 108a.

וּמֵאַת יוֹם: ח א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־
חַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר
אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם: ב וַיִּסָּכְרוּ
מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־
הַשָּׁמָיִם: ג וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב
וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם: ד וַתָּנַח
הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
עַל הָרֵי אֲרָרָט: ה וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחֹסֵר עַד הַחֹדֶשׁ
הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים:

אונקלוס

עַל־אַרְעָא מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין: א וּדְכִיר יְיָ יָת־נֹחַ וְיָת כָּל־חַיְתָא וְיָת־כָּל־בְּעִירָא
דִּי־עִמֵּהּ בְּתֵבוּתָא וְאַעְבַּר יְיָ רוּחָא עַל־אַרְעָא וְנָחוּ מַיָּא: ב וְאִסְתְּכָרוּ מַבּוּעֵי
תְהוֹמָא וְכֵוִּי שְׁמַיָּא וְאִתְכְּלִי מִטְרָא מִן־שְׁמַיָּא: ג וְתָבוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא אָזְלִין
וְתָיְבִין וַחְסָרוּ מַיָּא מִסּוֹף מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין: ד וְנָחַת תֵּבוּתָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה
בְּשִׁבְעַת־עַשְׂר יוֹמָא לְיַרְחָא עַל טוּרֵי קַרְדּוּ: ה וּמַיָּא הֲווֹ אָזְלִין וְחָסְרִין עַד יַרְחָא

רש"י

ח (א) ויזכור אלהים. וְהֵם הַשֵּׁם מִדַּת הַדִּין הוּא, וְנֶהֱפְכָה לְמִדַּת רַחֲמִים עַל יְדֵי תְּפִלַּת הַצַּדִּיקִים: וְרִשְׁעָתָן שֶׁל רְשָׁעִים הוֹפֶכֶת מִדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם, וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה, (בר"א ו) וְהוּא שֵׁם מִדַּת רַחֲמִים: ויזכור אלהים את נח וגו'. מַה זָּכַר לָהֶם לְהָמוֹת? זְכוּת, שֶׁלֹּא הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם קוֹדֶם לְכֵן וְשָׁלֹא שָׁמְשׁוּ בְּתֵבָה: ויעבר אלהים רוח. רוּחַ הַנְּחוּמִין וְהֶנָּחָה עָבְרָה לְפָנָיו: על הארץ. עַל עִסְקֵי הָאָרֶץ: וישכו. כְּמוֹ: כְּשׁוֹךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ (אסתר ב') לְשׁוֹן הֶנָּחַת חֲמָה: (ב) ויסכרו מעינות. כְּשֶׁנִּפְתְּחוּ כְּתִיב כָּל מַעְיְנוֹת; וְכָאן אֵין כְּתִיב כָּל, לְפִי שֶׁנִּשְׁתַּיְּרוּ מֵהֶם אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צוֹרֶךְ לָעוֹלָם, כְּגוֹן חַמֵּי טְבֶרְיָא וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן: ויכלא. נַיְמָנֵע כְּמוֹ: לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ (תהלים מ'), לֹא יִכָּלֵא מִמְּךָ (בר"א כ"ג): (ג) מקצה חמשים ומאת יום. הַתְחִילוּ לַחְסוֹר וְהוּא אֶחָד בְּסִיוָן. כֵּיצַד? בְּכ"ז בְּכִסְלֵו פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, הֲרֵי ג' מִכִּסְלֵו וְכ"ט מִשְּׁבַט הֲרֵי ל"ב, וְשִׁבְטַ עֲדָר וְנִיסָן וְאִיָּר קי"ח, הֲרֵי ק"נ: (ד) בחדש השביעי. סִיוָן, וְהוּא שְׁבִיעִי לְכִסְלֵו שֶׁבּוֹ פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים: בשבעה עשר יום. מִכַּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָיְתָה הַתֵּיבָה מְשׁוֹטֶטֶת בַּמַּיִם י"א אַמָּה. שֶׁהֲרֵי כְתִיב, בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים, וַהֲלֹא, שֶׁהִיא עֲשִׂירִי לְמַרְחֶשְׁוָן לִירִידַת גְּשָׁמִים, וְהֵם הָיוּ גְּבוֹהִים עַל הָהָרִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְחָסְרוּ מִיּוֹם אֶחָד בְּסִיוָן עַד אֶחָד בְּאָב חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְשִׁשִּׁים יוֹם, הֲרֵי אַמָּה לְד' יָמִים, נִמְצָא, שֶׁבְּי"ו בְּסִיוָן לֹא חָסְרוּ אֶלָּא ד' אַמּוֹת וְנָחָה הַתֵּיבָה לְיוֹם הַמֻּחָרָת; לְמַדְתָּ, שֶׁהָיְתָה מְשׁוֹטֶטֶת י"א אַמָּה בַּמַּיִם שֶׁעַל רָאשֵׁי הֶהָרִים: (ה) בעשירי נראו ראשי ההרים. וְהֵא אָב, שֶׁהוּא עֲשִׂירִי לְמַרְחֶשְׁוָן שֶׁהִתְחִיל הַגֶּשֶׁם. וְאִם תֹּאמַר הוּא אֱלוּל, וַעֲשִׂירִי לַכִּסְלֵו שֶׁפָּסַק הַגֶּשֶׁם — כְּשֶׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי סִיוָן, וְהוּא שְׁבִיעִי לְהַפְסָקָה — אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, עַל בָּרְחַךְ שְׁבִיעִי אִי אַתָּה מוֹנֶה אֶלָּא לְהַפְסָקָה, שֶׁהֲרֵי לֹא בָלוּ אַרְבָּעִים יוֹם

[6]And it came to pass at the end of forty days, that Noah opened the window of the ark which he had made: [7]And he sent forth the raven, which went out to and fro, until the waters were dried up from off the earth. [8]Also he sent forth the dove from him, to see if the waters were abated from off the face of the ground; [9]But the dove found no rest for the sole of her foot, and she returned unto him into the ark, for the waters were on the face of the whole earth: then he put forth his hand, and took her, and brought her in unto him into the ark. [10]And he waited yet seven other days: and again he sent forth the dove out of the ark. [11]And the dove came in to him in the evening time; and, lo, in her mouth was an olive leaf torn off: so Noah knew that the

רש"י

impossible to argue so. For you must needs admit that the "seventh" month *when the Ark rested* can only be counted from the time when the rain stopped, since the 40 days during which the rain fell and the 150 days during which the waters prevailed did not terminate until the first day of Sivan, and if you say that it means the seventh after the rain *began* to fall, this would not be Sivan. The "tenth month", however, *when the tops of the mountains became visible* cannot possibly be counted except from the time *the rain began* to fall, for if you say that *it must be calculated* from the time when it stopped, which would be Elul, you would not then find that "in the first month, on the first day of the month the waters dried up from off the earth" (see verse 13). For it was only at the end of 40 days after the tops of the mountains were visible that he sent forth the raven (verse 6), and he waited periods amounting altogether to 21 days during which he was sending forth the dove, making altogether 60 days from when the tops of the mountains became visible until when the face of the earth became dry: if, therefore, you say that it was in Elul that they were seen, it would follow that *the earth* became dry in Marcheshvan (60 days after Elul). But it (Scripture) calls it (the month when the waters were dried up; see v. 13) the first month, and that can only be Tishri which is the first month *reckoning* according to the creation of the world — or according to R. Joshua, it would be Nisan. **(6)** מקץ ארבעים יום AT THE END OF FORTY DAYS from when the tops of the mountains were seen. את חלון התבה אשר עשה THE WINDOW OF THE ARK WHICH HE HAD MADE — for the light: it does not mean the door of the Ark intended for entry and exit. **(7)** יצא ושוב WENT FORTH TO AND FRO — It (the raven) flew in circles round and round the Ark and did not go on its errand for it suspected that he (Noah) intended to injure its mate, just as we learn in the Agada of Chelek[1]) (Sanh. 108b). עד יבשת המים UNTIL THE WATERS WERE DRIED UP — The real sense of the verse is what it plainly implies (until the waters of the Flood were dried up): but the Midrashic explanation is: The raven *went to and fro in the world* being kept in readiness for another errand during the time when the rain was withheld *and the waters dried up* in the days of Elijah, as it is said, (1 Kings XVII. 6) "And the ravens brought him bread and flesh". **(8)** וישלח את היונה AND HE SENT FORTH A DOVE at the end of seven days, for it is written, (v. 10) "And he stayed yet other seven days" — from this statement you may infer, that after the first occasion, also, he waited seven days. וישלח And HE SENT FORTH — This does not mean merely "sending on an errand", but "sending away", "letting go" — he freed her to go where she liked, and thus he could see whether the waters abated, because if she could find a resting place she would not return to him.[2]) **(10)** ויחל AND HE STAYED — The word means waiting, as (Job XXIX. 21) "Unto me they gave ear and waited (ויחלו)", and it occurs frequently in the Scriptures. **(11)** טרף בפיה PLUCKED IN HER MOUTH —

NOTES

[1]) The eleventh chapter of Treatise Sanhedrin beginning with the sentence כל ישראל יש להם חלק. As it comprises chiefly Agada, Rashi speaks of it as "Agada of Chelek."

[2]) See Appendix.

ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה
אֲשֶׁר עָשָׂה: ז וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב
עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: ח וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה
מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ט וְלֹא־
מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־
הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ
וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה: י וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים
אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה: יא וַתָּבֹא
אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע

אונקלוס

עֶשְׂרִין בְּעֶשְׂרָאָה בְּחַד לְיַרְחָא אִתְחֲזִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָּא: ו וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבָּעִין
יוֹמִין וּפָתַח נֹחַ יָת־כַּוַּת תֵּבוּתָא דִּי עֲבַד: ז וְשַׁלַּח יָת־עָרְבָּא וּנְפַק מִפֵּק וְתָיֵב
עַד־דְּיַבִּישׁוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא: ח וְשַׁלַּח יָת־יוֹנָה מִלְוָתֵהּ לְמֵיחֲזֵי הֲקַלִּיאוּ מַיָּא
מֵעַל־אַפֵּי אַרְעָא: ט וְלָא־אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנַח לְפַרְסַת־רַגְלַהּ וְתָבַת לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא
אֲרֵי מַיָּא עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא וְאוֹשִׁיט יְדֵהּ וְנָסְבַהּ וְאָעִיל יָתַהּ לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא:
י וְאוֹרִיךְ עוֹד שִׁבְעָה יוֹמִין אָחֳרָנִין וְאוֹסִיף שַׁלַּח יָת־יוֹנָה מִן־תֵּבוּתָא: יא וְאָתַת
לְוָתֵהּ יוֹנָה לְעִדַּן רְמִשָׁא וְהָא טְרַף־זֵיתָא תְּבִיר עָתִית־בְּפוּמַהּ וִידַע נֹחַ אֲרֵי־

רש״י

של יְרִידַת נְשָׁמִים, וּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים שֶׁל תְּנִבּוֹרֶת הַמַּיִם עַד אֶחָד בְּסִינָן; וְאִם אַתָּה אוֹמֵר: שְׁבִיעִי
לִירִידָה, אֵין זֶה סִינָן, וְהָעֲשִׂירִי אִי אֶפְשָׁר לִמְנוֹת אֶלָּא לִירִידָה, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר לְהַפְסָקָה
וְהוּא אֱלוּל, אִי אַתָּה מוֹצֵא בְּרֹאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ; שֶׁהֲרֵי מִקֵּץ
אַרְבָּעִים יוֹם מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים שִׁלַּח אֶת הָעוֹרֵב וְכ״א יוֹם הוֹחִיל בְּשִׁלּוּחוֹת הַיּוֹנָה, הֲרֵי
שִׁשִּׁים יוֹם מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים עַד שֶׁחָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְאִם תֹּאמַר בֶּאֱלוּל נִרְאוּ, נִמְצָא
שֶׁחָרְבוּ בְּמַרְחֶשְׁוָן וְהוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ רִאשׁוֹן, וְאֵין זֶה אֶלָּא תִּשְׁרֵי, שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לִבְרִיאַת עוֹלָם,
וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הוּא נִיסָן: (ו) מקץ ארבעים יום. מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים: את חלון התיבה
אשר עשה. לְצַהַר, וְלֹא זָה פֶּתַח הַתֵּבָה הֶעָשׂוּי לְבִיאָה וִיצִיאָה: (ז) יצוא ושוב. הוֹלֵךְ
וּמַקִּיף סְבִיבוֹת הַתֵּבָה, וְלֹא הָלַךְ בְּשִׁלּוּחוֹתוֹ, שֶׁהָיָה חוֹשְׁדוֹ עַל בַּת זוּגוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּאַגָּדַת חֶלֶק
(סנה׳ ק״ח): עד יבשת המים. פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ. אֲבָל מִדְרַשׁ אַגָּדָה: מוּכָן הָיָה הָעוֹרֵב
לִשְׁלִיחוּת אַחֶרֶת בַּעֲצֵרַת נְשָׁמִים בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר
(מ״א י״ז): (ח) וישלח את היונה. לְסוֹף ז׳ יָמִים. שֶׁהֲרֵי כָתִיב: וַיָּחֶל עוֹד ז׳ יָמִים אֲחֵרִים, מִכְּלָל זֶה
אָתָּה לָמֵד, שֶׁאַף בָּרִאשׁוֹנָה הוֹחִיל ז׳ יָמִים: וישלח. אֵין זֶה לְשׁוֹן שְׁלִיחוּת אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ; שִׁלְּחָהּ
לְלֶכֶת לְדַרְכָּהּ, וּבְזוֹ יָרְאָה, אִם קַלּוּ הַמַּיִם. שֶׁאִם תִּמְצָא מָנוֹחַ לֹא תָשׁוּב אֵלָיו: (י) ויחל. לְשׁוֹן
הַמְתָּנָה, וְכֵן: לִי שָׁמְעוּ וְיָחֵלוּ (איוב כ״ט), וְהַרְבֵּה־יַשׁ בַּמִּקְרָא: (יא) טרף בפיה. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁנָּבְרָה
הָיָה, לָכֵן קוֹרְאִין פְּעָמִים לְשׁוֹן זָכָר וּפְעָמִים לְשׁוֹן נְקֵבָה. לְפִי שֶׁכָּל יוֹנָה שֶׁבַּמִּקְרָא לָשׁוֹן נְקֵבָה,

waters were abated from off the earth. [12]And he waited yet seven other days; and sent forth the dove which returned not again unto him any more. [13]And it came to pass in the six hundredth and first year, in the first month, the first day of the month, the waters were dried up from off the earth; and Noah removed the covering of the ark and saw, and, behold, the face of the ground was dried up. [14]And in the second month, on the seven and twentieth day of the month, was the earth dried. [15]And God spake unto Noah, saying, [16]Go out of the ark, thou, and thy wife, and thy sons, and thy sons wives with thee. [17]Bring forth with thee every animal that is with thee, of all flesh, of fowl, and of beast, and of every creeping thing that creepeth upon the earth; that they may bring forth abundantly in the earth, and be fruitful, and multiply upon the earth. [18]And Noah went out, and his sons, and his wife, and his

רש"י

I am of opinion that it (the dove) was a male and that therefore it (the text) speaks of it sometimes as masculine and sometimes as feminine[1]), because *really* wherever יונה "dove" occurs in the Scriptures it is spoken of as feminine, as (Song V. 12) "[His eyes] are like *those of* doves beside the water brooks, that are washing themselves (רוחצות fem.) in milk"[2]); (Ezek. VII. 16) "Like the doves of the valleys, all of them moaning (הומות fem.)": and as (Hos. VII. 11) "Like a silly (פותה fem.) dove". טרף *means*[3]) IT HAD PLUCKED OFF — The Midrashic explanation takes it as meaning "food", and interprets בפיה as "speaking" — viz., she said, "Rather that my food be bitter as an olive but from the hand of God, than as sweet as honey and from the hand of mortal men" (Erub. 18b; Gen. R. 33). **(12)** וייחל AND HE STAYED — This has the same meaning as ויחל (verse 10), only that the latter is the Kal, whereas the word here is the Hithpael: ויחל means "he waited" וייחל "he had patience". **(13)** בראשון IN THE FIRST MONTH — According to R. Eliezer this would be Tishri, and according to R. Joshua Nisan (R. Hash. 11b). חרבו [THE WATERS] DRIED UP — It (the earth) had become like clay, for *now* its surface had become somewhat hardened. **(14)** בשבעה ועשרים ON THE TWENTY-SEVENTH [OF THE MONTH] — The rain had begun to fall in the second month on the seventeenth day (see chap. VII. 11): the ten days are those by which the solar *year* exceeds the lunar *year;* for the punishment of the generation of the Flood lasted a full (i. e. a solar) year (Gen. R. 33). יבשה WAS [THE EARTH] DRIED — It became hard as is its normal condition (ib.). **(16)** אתה ואשתך וגו' THOU AND THY WIFE etc. — Husband and wife *are mentioned together* — now He allowed them to resume family life (ib. 34). **(17)** הוצא BRING FORTH — The Ketib is הוצא and the Keri היצא; — היצא *means,* "tell them to go forth", הוצא *means,* "if they do not wish (if they refuse) to go forth, you make them go out".

NOTES

[1]) טרף-masculine, בפיה-feminine. Rashi takes טרף to be a verb, contrary to the usual interpretation of the word, viz., as a participle, or verbal adjective, though it ought then to be punctuated טָרָף, but we also find verbal forms with two Kametz, like (Hos. XI. 1) כי הוא טָרָף וירפאנו; see also 1 Sam. VII. 17; Lev. V. 18 and V. 22. The use of fem. and masc. for the dove may be explained by the fact that the writer thinks of it as a male, and then uses the masc., or he thinks of the grammatical form (יונה being fem.) and then uses the fem.

[2]) Although רוחצות is usually referred to (עיניו) "his eyes" and not to (יונים) "doves", and Rashi himself in his commentary to Song (v. 12) takes it as referring to עיניו, it nevertheless proves that יונים is fem., for indeed the word refers to יונים as well as to עיניו and the verse has to be translated thus: "His eyes — like those of doves washing themselves beside the water brooks, — are washed in milk"; for there is no reason why his eyes should be compared to doves beside the water brooks, unless the meaning is that they are washing themselves there.

[3]) טרף usually means "to prey."

נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ יב וַיִּיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת
יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוּב־
אֵלָיו עוֹד׃ יג וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ
אֶת־מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
יד וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה
הָאָרֶץ׃ ס רביעי. טו וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר׃
טז צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃
יז כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה
וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ הוֹצֵא אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ
בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ׃ יח וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ

סהיצא קרי

אונקלוס

קַלְיוּ מַיָּא מֵעַל־אַרְעָא׃ יב וְאוֹרִיךְ עוֹד שִׁבְעַת יוֹמִין אָחֳרָנִין וְשַׁלַּח יָת־יוֹנָה
וְלָא־אוֹסִיפַת לְמִתּוּב לְוָתֵהּ עוֹד׃ יג וַהֲוָה בְּשִׁתְּ־מְאָה וְחַד שְׁנִין בְּקַדְמָאָה
בְּחַד לְיַרְחָא נְגוּבוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא וַאֲעִדִי נֹחַ יָת־חוֹפָאָה דְּתֵיבוֹתָא וַחֲזָא וְהָא
נְגוּבוּ אַפֵּי אַרְעָא׃ יד וּבִירְחָא תִּנְיָנָא בְּעַשְׂרִין וְשִׁבְעָא יוֹמָא לְיַרְחָא יַבִּישַׁת
אַרְעָא׃ טו וּמַלֵּל יְיָ עִם־נֹחַ לְמֵימָר׃ טז פּוֹק מִן־תֵּבוֹתָא אַתְּ וְאִתְּתָךְ וּבְנָךְ וּנְשֵׁי־
בְנָךְ עִמָּךְ׃ יז כָּל־חַיְתָא דְּעִמָּךְ מִכָּל־בִּשְׂרָא בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְכָל־רַחֲשָׁא
דְּרָחֵישׁ עַל־אַרְעָא אַפֵּיק עִמָּךְ וְיִתְיַלְדוּן בְּאַרְעָא וְיִפְּשׁוּן וְיִסְגּוֹן עַל־אַרְעָא׃ יח וּנְפַק

רש״י

כְּמוֹ: כַּיּוֹנִים עַל אֲפִקֵי מָיִם רוֹחֲצוֹת (שיר ה׳), כְּיוֹנֵי הַגְּאָיוֹת כֻּלָּם הוֹמוֹת (יחז׳ ז׳), וּכְמוֹ: כְּיוֹנָה פּוֹתָה (הושע ז׳): טֹרֵף. חֶטֶף. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (עיר׳ י״ח): לְשׁוֹן מָזוֹן; וְדָרְשׁוּ בְּפִיהָ לְשׁוֹן מַאֲמָר, אָמְרָה: יְהִי מְזוֹנוֹתַי מְרוּרִין כַּזַּיִת בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה וְלֹא מְתוּקִין כִּדְבַשׁ בִּידֵי בָּשָׂר וָדָם: (יב) וַיִּיָּחֶל. הוּא לְשׁוֹן נָיָחֵל, אֲבָל שֶׁזֶּה לְשׁוֹן וַיִּפָּעֵל, וְזֶה לָשׁוֹן וַיִּתְפָּעֵל, נָיָחֵל—וַיִּמָּתֵן; וַיִּיָּחֵל—וַיִּתְמַהְמַהּ: (יג) בראשון. לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּא תִּשְׁרֵי וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הוּא נִיסָן (ר״ה י״א): חָרְבוּ. נַעֲשָׂה כְּמִין טִיט שֶׁקְּרוּמוֹ פָּנֶיהָ שֶׁל מַעֲלֶה: (יד) בשבעה ועשרים. יָרַדְתָּן בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְי״ז בַּחֹדֶשׁ, אֵלּוּ י״א יָמִים שֶׁהַמָּה יְתֵירָה עַל הַלְּבָנָה, שֶׁמִּשְׁפַּט דּוֹר הַמַּבּוּל שָׁנָה תְּמִימָה הָיָה: יבשה. נַעֲשָׂה גָּרִיד כְּהִלְכָתָהּ: (טו) אתה ואשתך וגו׳. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, כָּאן הִתְּיר לָהֶם תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה: (יז) הוצא. הוֹצֵא כְּתִיב, הַיְצֵא קָרֵי, הַיְצֵא—אֱמוֹר לָהֶם שֶׁיֵּצְאוּ; הוֹצֵא—אִם אֵינָם רוֹצִים לָצֵאת הוֹצִיאֵם אָתָּה:

sons' wives with him: [19]Every animal, every creeping thing, and every fowl; whatsoever creepeth upon the earth, after their families, went forth out of the ark. [20]And Noah built an altar unto the Eternal: and took of every clean beast, and of every clean fowl, and offered burnt offerings on the altar. [21]And the Eternal smelled the grateful odour; and the Eternal said in his heart, I will not again execrate the ground any more for man's sake; for the imagination of man's heart is evil from his youth; neither will I again smite any more every thing living, as I have done. [22]While the earth remaineth, seedtime and harvest, and cold and heat, and summer and winter, and day and night shall not cease.

רש"י

ושרצו בארץ THAT THEY MAY BRING FORTH ABUNDANTLY IN THE EARTH — but not in the Ark: this teaches that cattle and fowls also were separated, male and female, in the Ark (ib.). **(19)** למשפחתיהם AFTER THEIR FAMILIES — They took upon themselves to keep to their species (ib.). **(20)** מכל הבהמה הטהורה OF ALL CLEAN CATTLE — He said: "The Holy One, blessed be He, ordered me to take in seven pairs of these only in order that I might offer a sacrifice of them" (ib.). **(21)** מנעריו FROM HIS YOUTH — This word is written without a Vau after the ע so that it may be read as מנעריו[1]) *which would imply that* from the moment the embryo bestirs itself to have an independent existence the evil inclination is given to it. לא אסף... ולא אסף I WILL NEVER AGAIN . . . NEITHER WILL I EVER AGAIN — He repeated the expression that it might serve as a *solemn* oath, and it is to this that the text (Is. LIV. 9) refers: "For as I have sworn that the waters of Noah [will never again pass over the earth]". We, however, do not find any *explicit* oath regarding this, but this passage in which He repeated these words, which may be regarded as an oath. Thus do our Sages explain in Treatise Shebuot (36a). **(22)** עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבתו WHILE THE EARTH REMAINETH . . . SHALL NOT CEASE — Of these six seasons each consists of two months, as we have learned (B. Mets. 106b): Half of Tishri, Marcheshvan and half of Kislev is seedtime; half of Kislev, Tebeth and half of Shebat is the cold-season. קור COLD-SEASON is more severe than חורף winter. חורף WINTER is the time of sowing barley and pulse which are quick (חריף) to ripen. It is half of Shebat, Adar and half of Nisan. קציר HARVEST — Half of Nisan, Eyar, and half of Sivan. קיץ SUMMER — Half of Sivan, Tammuz and half of Ab. This is the time of fig-gathering, the time when they lay them out to dry in the fields, and its name is קיץ "summer-fruittime", as (2 Sam. XVI. 2) "And the bread and the summer-fruit (קיץ[2]) for the young men to eat". חום HEAT — This is the end of the hot season, half of Ab, Elul and half of Tishri, when the world is excessively hot, as we have learned in Treatise Joma (29a): "The end of the summer is worse than the summer itself". יום ולילה לא ישבתו DAY AND NIGHT SHALL NOT CEASE — From this we may infer that they (day and night) ceased during the period of the Flood, for the planetary system did not function, so that there was no distinction between day and night (Gen. R. 34). לא ישבתו SHALL NOT CEASE — None of these shall cease to take their natural course.

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) What Rashi means is that originally the word קיץ is the name for summer-fruit and then the name is transferred to season of such fruit.

וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ׃ יט כָּל־הַחַיָּה כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף
כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־
הַתֵּבָה׃ כ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל וּהַבְּהֵמָה
הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃
כא וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ
לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם
כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת
אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ כב עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ
זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃

אונקלוס

נֹחַ וּבְנֹהִי וְאִתְּתֵהּ וּנְשֵׁי־בְנוֹהִי עִמֵּהּ׃ יט כָּל־חַיְתָא כָּל־רַחֲשָׁא וְכָל־עוֹפָא כֹּל
דָּרֵחֵשׁ עַל־אַרְעָא לְזַרְעֲיָתְהוֹן נְפָקוּ מִן־תֵּבוּתָא׃ כ וּבְנָא נֹחַ מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ
וְנָסִיב מִכֹּל ו בְּעִירָא דַכְיָא וּמִכֹּל עוֹפָא דְכֵי וְאַסֵּק עֲלָוָן בְּמַדְבְּחָא׃ כא וְקַבֵּל
יְיָ בְּרַעֲוָא יָת־קוּרְבָּנֵיהּ וַאֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵהּ לָא אוֹסֵף לְמֵילַט עוֹד יָת־אַרְעָא בְּדִיל־
חוֹבֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי יִצְרָא לִבָּא דַּאֱנָשָׁא בִּישׁ מִזְּעִירֵיהּ וְלָא־אוֹסֵף עוֹד לְמִמְחֵי
יָת־כָּל־דְּחַי כְּמָא דְעָבַדִית׃ כב עוֹד כָּל־יְמֵי־אַרְעָא זַרְעָא וַחֲצָדָא וְקוֹרָא וְחוֹמָא

רש״י

ושרצו בארץ. ולא בַּתֵּיבָה, מַגִּיד שֶׁאֹם הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף נֶאֶסְרוּ בְּתֵבָה: (יט) למשפחותיהם. קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם עַל מְנָת לְדָבֵק בְּמִינָן: (כ) מכל הבהמה הטהרה. אָמַר: לֹא צִוָּה לִי הַקָּבָּ״ה לְהַכְנִיס מֵאֵלּוּ ז׳ ז׳ אֶלָּא כְּדֵי לְהַקְרִיב קָרְבָּן מֵהֶם: (כא) מנעריו. מִנְּעָרָיו כְּתִיב, מִשֶּׁנִּוְעַר לְצַאת מִמֶּנִּי אָמוּ נִתַּן בּוֹ יֵצֶר הָרָע: לא אסף ולא אסף. כָּפֶל הַדָּבָר לִשְׁבוּעָה; הוּא שֶׁבָּתוּב: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבוּר מֵי נֹחַ, וְלֹא מָצִינוּ בָּהּ שְׁבוּעָה, אֶלָּא וּ שֶׁכָּפַל דְּבָרָיו וְהִיא שְׁבוּעָה. וְכֵן דָּרְשׁוּ חֲכָמִים בְּמָסֶ׳ שְׁבוּעוֹת: (כב) עוד כל ימי הארץ וגו׳ לא ישבתו. ו׳ עִתִּים הֲלָלוּ: שְׁנֵי חֳדָשִׁים לָכָל אֶחָד וְאֶחָד, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: חֲצִי תִשְׁרֵי וּמַרְחֶשְׁוָן וַחֲצִי כִּסְלֵו זֶרַע, חֲצִי כִּסְלֵו וְטֵבֵת וַחֲצִי שְׁבָט קֹר (חֹרֶף), (ב״מ ק״ו): קור. קֶשֶׁה מֵחֹרֶף: חרף. עֵת זֶרַע שְׁעוֹרִים וְקִטְנִית הַחֲרִיפִין לְהִתְבַּשֵּׁל מַהֵר, וְהוּא חֲצִי שְׁבָט וַאֲדָר וַחֲצִי נִיסָן: קציר. חֲצִי נִיסָן וְאִיָּר וַחֲצִי סִיוָן: קיץ. חֲצִי סִיוָן תְּמוּז וַחֲצִי אָב, הוּא זְמַן לִקְטִיפַת תְּאֵנִים וּזְמַן שֶׁמְּבַשְּׁלִים אוֹתָן בַּשֶּׁדוֹת, וּשְׁמוֹ קַיִץ, כְּמוֹ: הַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים (ש״ב ט״ז): חום. הוּא סוּף יְמוֹת הַחַמָּה, חֲצִי אָב וְאֱלוּל וַחֲצִי תִּשְׁרֵי, שֶׁהָעוֹלָם חַם בְּיוֹתֵר; כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמִסֶּכֶת יוֹמָא: שְׁלֹהֵי קַיִטָא קָשֵׁי מִקַּיְטָא: ויום ולילה לא ישבתו. מִבְּלָל, שֶׁשָּׁבְתוּ כל יְמוֹת הַמָּבּוּל, שֶׁלֹּא שָׁמְשׁוּ אֵלֶּה מְלַהְתַּהּ: כְּסִדְרָן;

9. [1]And God blessed Noah and his sons, and said unto them, Be fruitful, and multiply, and fill the earth. [2]And the dread of you and the terror of you shall be upon every animal of the earth, and upon every fowl of the heaven, upon all that creepeth upon the ground, and upon all the fishes of the sea; into your hand are they given. [3]Every creeping thing that liveth shall be food for you; as the green herb have I given you all things. [4]Nevertheless flesh with the soul thereof, and the blood thereof, shall ye not eat. [5]However your own blood of your souls will I require; at the hand of every living soul will I require it, and at the hand of man; at the hand of a man's brother will I require the soul of man. [6]Whoso sheddeth man's blood, by man shall his blood be shed:

רש"י

9. **(2)** ותחתכם *means* AND THE DREAD OF YOU, similar to (Job VI. 21) "ye see a terror (חתת)". The Agada *takes the word as signifying* "life", "vitality" (חיות): So long as a baby, even one day old, has life you do not have to guard it against *the attacks* of mice, whilst Og, king of Bashan, when dead needs to be guarded against *the attacks of* mice, as it is said, "And the fear of you and the terror of you shall be [upon the beasts of the field etc.]." When will the fear of you be upon the beasts? So long as you are alive (התחכם) (Sabb. 151b). **(3)** לכם יהיה לאכלה SHALL BE FOOD FOR YOU — For I did not permit Adam Horishon to eat meat, but green herbs alone; but to you — even as the green herbs that I gave the full use of to Adam Horishon — do I give everything (Sanh. 59b). **(4)** בשר בנפשו FLESH WITH THE SOUL THEREOF [SHALL YE NOT EAT] — He *here* prohibited to them אבר מן החי *the eating of* a limb cut from a living animal, that is to say *that* בשר בנפשו (lit., flesh together with its life) *means* so long as its life is in it you shall not eat the flesh. בנפשו דמו (lit., its blood together with its life) *means* whilst its (the animal's) life is still in it (the blood). *Consequently* בשר בנפשו לא תאכלו FLESH SO LONG AS THERE IS LIFE IN IT SHALL YE NOT EAT forms the prohibition of אבר מן החי *the eating of* a limb cut from a living animal. And, *connecting* בנפשו *with* דמו *we obtain the reading* also בנפשו דמו לא תאכלו ITS BLOOD TOGETHER WITH ITS LIFE SHALL YE NOT EAT which forms the prohibition of partaking of blood of a living animal (Sanh. 59a). **(5)** ואך את דמכם HOWEVER YOUR BLOOD — Although I have permitted you to take the life of cattle yet your blood I will surely require from him amongst you who sheds his own blood. לנפשותיכם YOUR LIFE — Even though one strangles himself so that no blood flows from him *yet I will require it from him* (B. Kama 91b). מיד כל חיה AT THE HAND OF EVERY BEAST — Because the generation of the Flood sinned and they were therefore freely exposed to become food for wild beasts which would have power over them — as it is said (Ps. XLIX. 21), "He is *ruled over by wild beasts* like the beasts that perish" (these being the prey of other animals) — it was therefore necessary to proclaim a punishment against wild animals on their account. ומיד האדם AT THE HAND OF MAN — At the hand of one who kills with premeditation, when there are no witnesses *to the murder*, will "I" require it. מיד איש אחיו AT THE HAND OF EVERY MAN'S BROTHER — At the hand of a man who loves him like a brother and slays him accidentally will "I" require it, unless he go into banishment (in one of the Cities of Refuge) and pray for forgiveness for his iniquity. For even one who kills another by accident needs atonement: therefore if there are no witnesses *to the deed* to make him liable to banishment and he does not humble himself, the Holy One, blessed be He, will require it of him, just as our Rabbis explain the text, (Exod. XXI. 13) "But God causes it to come to hand", in Treatise Maccoth (10b): The Holy One, blessed be He, causes them (the man who killed by accident and had not expiated the murder and the man who killed with premeditation) to meet at the same inn. *The former in ascending a ladder falls upon the latter and kills him and has therefore — the accident having been seen by men — to go to banishment.* **(6)** באדם דמו ישפך BY MAN SHALL HIS BLOOD BE SHED — If

ט א וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ
וְרִבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ: ב וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה
עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר
תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ: ג כָּל־
רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כִּירָק עֵשֶׂב
נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל: ד אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא
תֹאכֵלוּ: ה וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד
כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ
אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם: ו שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ

אונקלוס

וְקַיְטָא וְסִתְוָא וְיוֹמָם וְלֵילְיָא לָא יִבְטְלוּן: א וּבָרִיךְ יְיָ יָת־נֹחַ וְיָת־בְּנוֹהִי וַאֲמַר לְהוֹן
פּוּשׁוּ וְסָגוּ וּמְלוּ יָת־אַרְעָא: ב.וְדַחֲלַתְכוֹן וְאֵימַתְכוֹן תְּהֵי עַל כָּל־חֵיוַת אַרְעָא
וְעַל כָּל־עוֹפָא דִשְׁמַיָּא בְּכֹל דִּי תִרְחֵישׁ אַרְעָא וּבְכָל־נוּנֵי יַמָּא בִּידְכוֹן יְהוֹן
מְסִירִין: ג כָּל־רַחֲשָׁא דְּהוּא חַי לְכוֹן יְהֵי לְמֵיכָל כִּירוֹק עִשְׂבָּא יְהַבִית לְכוֹן
יָת־כֹּלָּא: ד בְּרַם־בְּשַׂרָא בְּנַפְשֵׁהּ דְּמֵהּ לָא תֵכְלוּן: ה וּבְרַם יָת־דְּמְכוֹן לְנַפְשָׁתֵיכוֹן
אֶתְבַּע מִיַּד כָּל־חַיְתָא אֶתְבְּעִנַּהּ וּמִיַּד אֱנָשָׁא מִיַּד גְּבַר־דִּישׁוֹד יָת־דְּמָא דַּאֲחוֹהִי
אֶתְבַּע יָת־נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא: ו דְּיִשּׁוֹד דְּמָא דֶּאֱנָשָׁא בְּסַהֲדִין עַל־מֵימַר דַּיָּנַיָּא

רש״י

ט (ב) וחתכם. בְּמוֹ: תֵּרְאוּ חֲתַת (איוב ו׳). וְאַגָּדָה: לְשׁוֹן חִיּוּת. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁתִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ חַי אֵין אַתָּה צָרִיךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים; עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מֵת, צָרִיךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים: שֶׁנֶּאֱמַר, וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה, אֵימָתִי יִהְיֶה מוֹרַאֲכֶם עַל הַחַיּוֹת? כָּל זְמַן שֶׁאַתֶּם חַיִּים (שבת קנ״א): (ג) לכם יהיה לאכלה. שֶׁלֹּא הִרְשִׁיתִי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בָּשָׂר אֶלָּא יָרָק עֵשֶׂב: וְלָכֶם—כְּיָרָק עֵשֶׂב שֶׁהִפְקַרְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל (סנה׳ נ״ט:
(ד) בשר בנפשו. אֵסֶר לָהֶם אֵבֶר מִן הַחַי, כְּלוֹמַר כָּל זְמַן שֶׁנַּפְשׁוֹ בּוֹ, לֹא תֹאכְלוּ הַבָּשָׂר: בנפשו דמו. בְּעוֹד נַפְשׁוֹ בּוֹ: בשר בנפשו לא תאכלו. הֲרֵי אֵבֶר מִן הַחַי, וְאַף בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכְלוּ, הֲרֵי דָם מִן הַחָי: (ה) ואך את דמכם. אַעֲפִ״שׁ שֶׁהִתַּרְתִּי לָכֶם נְטִילַת נְשָׁמָה בַּבְּהֵמָה, אֶת דְּמֵכֶם אֶדְרוֹשׁ מֵהַשּׁוֹפֵךְ דָּם עַצְמוֹ: לנפשתיכם. אַף הַחוֹנֵק עַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא מִמֶּנּוּ דָם: מיד כל חיה. לְפִי שֶׁחָטְאוּ דּוֹר הַמַּבּוּל וְהוּפְקְרוּ לְמַאֲכַל חַיּוֹת רָעוֹת לְשַׁלּוֹט בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: נְמָשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ (תהלים מ״ט), לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶן אֶת הַחַיּוֹת: ומיד האדם. מִיַּד הַהוֹרֵג בְּמֵזִיד וְאֵין עֵדִים, אֲנִי אֶדְרוֹשׁ: מיד איש אחיו. שֶׁהוּא אוֹהֵב לוֹ כָּאָח וְהָרַג שׁוֹגֵג, אֲנִי אֶדְרוֹשׁ אִם לֹא יִגְלֶה וּיבַקֵּשׁ עַל עֲוֹנוֹ לְמָחֳל, שֶׁאַף הַשּׁוֹגֵג צָרִיךְ כַּפָּרָה, וְאִם אֵין עֵדִים לְחַיְבוֹ גָּלוּת וְהוּא אֵינוֹ נִקְנָע, הַקָּקַ״ה דּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: ״וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לִידוֹ״—בִּמְסָכַת מַכּוֹת—הַקָּקַ״ה מְזַמְּנָן לְפוּנְדָּק אֶחָד וְכוּ׳: (ו) באדם דמו ישפך:

for in the image of God made he man. [7]And you, be ye fruitful, and multiply; bring forth abundantly in the earth, and multiply therein. [8]And God said unto Noah, and to his sons with him, as follows, [9]And I, behold, I establish my covenant with you, and with your seed after you; [10]And with every living soul that is with you, of the fowl, of the beast, and of every animal of the earth with you; from all that go out of the ark to every animal of the earth. [11]And I will establish my covenant with you; that all flesh shall not be cut off any more by the waters of the deluge; neither shall there any more be a deluge to destroy the earth. [12]And God said, This is the sign of the covenant which I appoint between me and you and every living soul that is with you, for generations for ever: [13]My bow I have set in the cloud, and it shall be

רש"י

there are witnesses you kill him. Why? Because in the image of God [made He man] *and he has destroyed the Divine image* (Gen. R. 35). עשה את האדם HE MADE MAN — This verse is abbreviated[1]) and should be "the Maker made man". there are many similar expressions in the Scriptures. **(7)** ואתם פרו ורבו AND YE, BE FRUITFUL AND MULTIPLY — According to the real sense, the first *time this was said to man* (Gen. IX. 1) it was said as a blessing (an assurance that they would be fruitful); here it is a command (Ket. 5a). According to the Midrashic explanation *this command is mentioned here after the mention of murder* in order to liken one who obstains from having children to one who sheds blood (Jeb. 63b). **(9)** ואני הנני AND I BEHOLD I — "I am in agreement with you"; *He said this* because Noah feared to fulfil the duty of propagating the species until the Holy One, blessed be He, promised him that he would not again destroy the world and this promise God made (see v. 11). Ultimately He said to him, *"If you are still anxious* I am willing to give to My promise the permanence and strength of a covenant and I will give you a sign." **(10)** חית הארץ אתכם AND EVERY ANIMAL OF THE EARTH WITH YOU or, THAT ARE WITH YOU — those which go about with human beings. מכל יוצאי התבה OF ALL THAT GO OUT OF THE ARK — *These words would* include creeping things and reptiles. חית הארץ [EVEN EVERY] BEAST OF THE EARTH — *These words are intended* to include dangerous animals which cannot be included in *the above description,* "every living creature that is with you" — for these do not go about with human beings. **(11)** והקמתי AND I WILL ESTABLISH — I will give confirmation to my covenant; and in what consists this confirmation? "The sign of the rainbow", as it goes on *explaining* at the end. **(12)** לדרת עולם FOR GENERATIONS FOR EVER — The word לדרת "for generations" is written defective (without Vau) (implying that the sign will be necessary only for such generations as are "defective" in faith)[2]) because there will be some generations which will require no sign since they were completely righteous, such as the generation of Hezekiah, king of Judah,

NOTES

[1]) The subject to עשה is omitted; it is really equivalent to a passive "man was made".

[2]) or it may be that the intention of the word being written defective is not to include all generations.

יִשְׁפֹּךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: ז וְאַתֶּם
פְּרוּ וְרִבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ: ס חמישי ח וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: ט וַאֲנִי הִנְנִי
מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם:
י וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה
וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת
הָאָרֶץ: יא וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת
כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל
לְשַׁחֵת הָאָרֶץ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית
אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר
אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: יג אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה

אונקלוס

דְּמֵהּ יִתְשֵׁךְ אֲרֵי בְּצַלְמָא דֵיְיָ עֲבַד יָת־אֱנָשָׁא: ז וְאַתּוּן פּוּשׁוּ וְסִגּוּ אִתְיַלִּידוּ
בְּאַרְעָא וְסִגּוּ־בַהּ: ח וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ וְלִבְנוֹהִי עִמֵּהּ לְמֵימָר: ט וַאֲנָא הָא־אֲנָא
מְקַים יָת־קְיָמִי עִמְּכוֹן וְעִם־בְּנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן: י וְעִם כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא דְּעִמְּכוֹן
בְּעוֹפָא בִּבְעִירָא וּבְכָל־חַיַּת אַרְעָא דְּעִמְּכוֹן מִכֹּל נַפְקֵי תֵבוּתָא לְכֹל חַיַּת אַרְעָא:
יא וְאָקֵם יָת־קְיָמִי עִמְּכוֹן וְלָא־יִשְׁתֵּצֵי כָּל־בִּשְׂרָא עוֹד מִמֵּי טוֹפָנָא וְלָא־יְהֵי
עוֹד טוֹפָנָא לְחַבָּלָא אַרְעָא: יב וַאֲמַר יְיָ דָּא אַת־קְיָם דִּי־אֲנָא יָהֵב בֵּינִי־מֵימְרִי
וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא דִּי עִמְּכוֹן לְדָרֵי עָלְמָא: יג יָת־קַשְׁתִּי יְהָבִית

רש"י

אם יש עדים המתרים אתם, לָמָּה? כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים וגו': עשה את האדם. וָה מִקְרָא חָסֵר, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת: עָשָׂה הָעוֹשֶׂה אֶת הָאָדָם. וְכֵן הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא: (י) ואתם פרו ורבו. לְפִי פְּשׁוּטוֹ: הָרִאשׁוֹנָה לִבְרָכָה, וְכָאן לְצַוּוּי. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ: לְהַקִּישׁ מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בְּפְרִיָה וּרְבִיָה לְשׁוֹפֵךְ דָּמִים (יבמות ס"ג): (ט) ואני הנני. מַסְפִּים אֲנִי עִמָּךְ, שֶׁהָיָה נֹחַ רוֹאֵג לַעֲסוֹק בְּפְרִיָה וּרְבִיָה עַד שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּבָ"ה שֶׁלֹּא לְשַׁחֵת הָעוֹלָם עוֹד, וְכֵן עָשָׂה. וּבְאַחֲרוֹנָה אָמַר לוֹ: הִנְנִי מַקְפִּים לַעֲשׂוֹת קְיוּם וְחִזּוּק בְּרִית לַהַבְטָחָתִי וְאַתֶּן לְךָ אוֹת: (י) חיית הארץ אתכם. הֵם הַמִּתְהַלְּכִים עִם הַבְּרִיוֹת: מִכֹּל יוצאי התיבה. לְהָבִיא שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים: חיית הארץ. לְהָבִיא הַמְּזִיקִין, שֶׁאֵינָן בִּכְלַל הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם, שֶׁאֵין הוֹלְכִין עִם הַבְּרִיוֹת: (יא) והקמותי. אֶעֱשֶׂה קְיוּם לִבְרִיתִי. וּמַהוּ קְיוּמוֹ? אוֹת הַקֶּשֶׁת. כְּמוֹ שְׁמַסַּיֵּם וְהוֹלֵךְ: (יב) לדרת עולם. נִכְתָּב חָסֵר, שֶׁיֵּשׁ דּוֹרוֹת, שֶׁלֹּא הוּצְרְכוּ לְאוֹת לְפִי שֶׁצַּדִּיקִים נְמוּרִים הָיוּ, כָּמוֹ: דּוֹרוֹ שֶׁל חֲנֹכָהּ וּמָלֵךְ וְיהוֹדָה

for a sign of a covenant between me and the earth. [14]And it shall come to pass, when I cloud the earth with clouds, that the bow shall be seen in the cloud: [15]And I will remember my covenant, which is between me and you and every living soul of all flesh; and the waters shall no more become a deluge to destroy all flesh. [16]And the bow shall be in the cloud; and I will regard it in order to remember for ever the covenant between God and every living soul of all flesh that is upon the earth. [17]And God said unto Noah, This is the sign of the covenant, which I have established between me and all flesh that is upon the earth. [18]And the sons of Noah that went out of the ark, were Shem, and Ham, and Japheth; and Ham is the father of Canaan. [19]These are the three sons of Noah: and by them was the whole earth overspread. [20]And Noah, the husbandman, began and

רש"י

and the generation of R. Simeon ben Jochai (Gen. R. 35). **(14)** בענני ענן WHEN I BRING A CLOUD — When I have it in mind to bring darkness and destruction upon the world. **(16)** בין אלהים ובין כל נפש חיה BETWEEN GOD AND EVERY LIVING SOUL — Between Divine Justice and you; for *otherwise* it should have written "between Me and every living thing". But this is its explanation: when Justice will come to accuse and condemn you I will look upon the sign and remember the covenant (see Gen. R. 35). **(17)** זאת אות הברית THIS IS THE SIGN OF THE COVENANT — He pointed to the rainbow, and said to him, "This is the sign of which I have spoken." **(18)** וחם הוא אבי כנען AND HAM IS THE FATHER OF CANAAN — Why is it necessary to mention this here? Because this section goes on to deal with *the account of* Noah's drunkenness when Ham sinned and through him Canaan was cursed. Now as the generations of Ham have not yet been mentioned and we therefore would not know that Canaan was his son, it was necessary to state here that "Ham is the father of Canaan". **(20)** ויחל [AND NOAH] BEGAN — (The word may be connected also with a root meaning "profane") He profaned (degraded) himself, for he should have occupied himself first with planting something different[1]) (Gen. R. 36). איש האדמה A MAN OF THE GROUND. — The master (owner, lord) of the ground; similar to

NOTES

[1]) Not with a plant supplying intoxicating drink.

לְאָוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: יד וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן
עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן: טו וְזָכַרְתִּי אֶת־
בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־
בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר:
טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם
בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר
עַל־הָאָרֶץ: יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־
הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־
הָאָרֶץ: פ ששי

יח וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיֶפֶת וְחָם
הוּא אֲבִי כְנָעַן: יט שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה
כָּל־הָאָרֶץ: כ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם:

אונקלוס

בַּעֲנָנָא וְתְהֵי לְאָת קְיָם בֵּין־מֵימְרִי וּבֵין אַרְעָא: יד וְיְהֵי בַּעֲנָנוּתִי עֲנָנָא עַל־אַרְעָא
וְתִתְחֲזֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא: טו וְדָכִירְנָא יָת־קְיָמִי דִּי־בֵין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כָּל־
נַפְשָׁא חַיְתָא בְּכָל־בִּשְׂרָא וְלָא יְהֵא עוֹד מַיָּא לְטוֹפָנָא לְחַבָּלָא כָּל בִּשְׂרָא:
טז וְתְהֵא קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא וְאֶחֱזִנַּהּ לְמִדְכַּר קְיָם עָלָם בֵּין מֵימְרָא־דַיְיָ וּבֵין כָּל־
נַפְשָׁא חַיְתָא בְּכָל־בִּשְׂרָא דִּי עַל־אַרְעָא: יז וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ דָּא אַת־קְיָם דִּי
אֲקֵימִית בֵּין־מֵימְרִי וּבֵין כָּל־בִּשְׂרָא דִּי עַל־אַרְעָא: יח וַהֲווֹ בְנֵי־נֹחַ דִּי נְפָקוּ מִן
תֵּבוּתָא שֵׁם וְחָם וְיָפֶת וְחָם הוּא אֲבוּהִי דִּכְנָעַן: יט תְּלָתָא אִלֵּין בְּנֵי נֹחַ וּמֵאִלֵּין
אִתְבַּדַּרוּ כָּל־אַרְעָא: כ וְשָׁרִי נֹחַ גְּבַר פָּלַח בְּאַרְעָא וּנְצִיב כַּרְמָא:

רש"י

וְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי (ב"ר): (יד) בענני ענן. כְּשֶׁתַּעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנַי לְהָבִיא חֹשֶׁךְ
וַאֲבַדּוֹן לָעוֹלָם: (טז) בין אלהים ובין כל נפש חיה. בֵּין מִדַּת הַדִּין שֶׁל מַעְלָה וּבֵינֵיכֶם,
שֶׁהָיָה לוֹ לְכָתוֹב, בֵּינִי וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה. אֶלָּא וֶהוּ מִדְרָשׁוֹ: כְּשֶׁתִּבָּא מִדַּת הַדִּין לְקַטְרֵג
עֲלֵיכֶם, לְחַיֵּיב אֶתְכֶם, אֲנִי רוֹאֶה אֶת הָאוֹת וְנִזְכָּר: (יז) זאת אות הברית. הֲרֵאָהוּ הַקֶּשֶׁת
וְאָמַר לוֹ: הֲרֵי הָאוֹת שֶׁאָמַרְתִּי: (יח) וחם הוא אבי כנען. לָמָּה הוּצְרַךְ לוֹמַר כָּאן? לְפִי שֶׁהָפָעָה
עַטּוּקָה וּבָאָה בִּשְׁבִירוּתוֹ שֶׁל נֹחַ שֶׁקִּלְקֵל בָּהּ חָם וְעַל יָדוֹ נִתְקַלֵּל כְּנַעַן, וַעֲדַיִן לֹא כָתַב
תּוֹלְדוֹת חָם, וְלֹא יָדַעְנוּ שֶׁבָּנָיו כְּנוּ—לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר כָּאן: וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן: (כ) ויחל.
עָשָׂה עַצְמוֹ חוֹלִין שֶׁהָיָה לוֹ לַעֲסוֹק תְּחִלָּה בִּנְטִיעָה אֲחֶרֶת (ב"ר): איש האדמה. אֲדוֹנִי הָאֲדָמָה.

planted a vineyard. [21]And he drank of the wine, and was drunken; and he was uncovered in the midst of his tent. [22]And Ham, the father of Canaan, saw the nakedness of his father, and told his two brethren without. [23]And Shem and Japheth took an outer garment, and put it upon both their shoulders, and went backwards and covered the nakedness of their father; and their faces were backward, and they saw not their father's nakedness. [24]And Noah awoke from his wine, and knew what his younger son had done unto him. [25]And he said, Cursed be Canaan; a servant of servants will he be unto his brethren. [26]And he said, Blessed be the Eternal God of Shem; and may Canaan be servant to them. [27]May God enlarge

ר"ש

Ruth I. 3)[1] איש נעמי "The husband (lord) of Naomi". ויטע כרם AND HE PLANTED A VINEYARD — When he went into the Ark, he had taken with him vine-branches and shoots of fig trees (Tanch.). **(21)** ויתגל AND HE UNCOVERED HIMSELF — This is the Hithpael form. אהלה HIS TENT — This word is written אהלה (with ה at end instead of ו) *so that it may be regarded as* an allusion to the ten tribes who were spoken of as Samaria which was called "אהלה" Ohala, and who were exiled because of indulgence in wine, at it is said, (Amos VI. 6) "that drink wine in bowls". **(22)** וירא חם אבי כנען AND HAM THE FATHER OF CANAAN SAW — Some of our Rabbis say that Canaan saw it and told his father about it, and on that account he is mentioned in connection with this matter and was cursed (Gen. R. 36). **(23)** ויקח שם ויפת AND SHEM AND JAPHETH TOOK — (lit., "And Shem took and Japheth") It is not written here ויקחו "And they took", but ויקח "And he took", in order to teach regarding Shem that he devoted himself to this duty with more eagerness than Japheth. Therefore have Shem's sons received the privilege of *wearing* the cloak that has fringes, and the sons of Japheth were privileged to receive *honorable* burial, as it is said, (Ez. XXXIX. 11) "I will give unto Gog (a descendant of Japheth) a place fit for burial [in Israel]". But as for Ham who despised his father — of his descendants it is said (Is. XX. 4) "So shall the king of Assyria lead away the captives of Egypt, and the exiles of Ethiopia (these were peopled by the children of Ham) young and old, naked and barefoot and with buttocks uncovered etc." (Gen. R. 36 and Tanch.). ופניהם אחורנית AND THEIR FACES WERE BACKWARD — Wherefore is it written a second time (that they turned themselves backward)? It is to tell us that when they came near to him and it was necessary for them to turn round in order to cover him they kept their faces turned away (ib.). **(24)** בנו הקטן HIS YOUNGER SON — The unworthy and despicable one, as (Jerem. XLIX. 15) "For, behold, I make thee small (קטן) among the nations, and despised among men". **(25)** ארור כנען CURSED BE CANAAN — You have brought it about that I cannot beget a fourth son to serve me; cursed, therefore, be your fourth son (see Chap. X. 6) to serve under the descendants of these elder ones upon whom the duty of serving me will devolve from now on (Gen. R. 36). Why did Ham maltreat him in this manner? He said to his brothers, "Adam Horishon had two sons and one killed the other in order that he might possess the *whole* world: our father *already* has three sons, and he wishes to have yet another". **(26)** ברוך ה' אלהי שם BLESSED BE THE ETERNAL, THE GOD OF SHEM, who will in days to come carry out his promise to his descendants[3]) to give them the land of Canaan. ויהי AND MAY HE BE — Canaan — their servant serving and paying tribute (Cp. Josh. XVI. 10). **(27)** יפת אלהים ליפת MAY GOD ENLARGE JAPHETH — The Targum renders *the verb* by יפתי *meaning*, "may He extend". וישכון באהלי שם AND MAY HE DWELL IN THE TENTS OF SHEM — may He make His Divine Presence (Shechinah) dwell in Israel. According to the Midrashic

NOTES

[1]) See Ruth I. 3 and Rashi thereon.

[2]) See Gen. R. 36, where, however, the exile (גלות) of the ten tribes is connected with ויתגל, not with אהלה.

[3]) for למו is plural and cannot, therefore, refer to שם (sing.).

כא וַיִּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלָה׃ כב וַיַּרְא
חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי־אֶחָיו בַּחוּץ׃
כג וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם
שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם
וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ׃ כד וַיִּיקַץ
נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן׃ כה וַיֹּאמֶר
אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו׃ כו וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ׃ כז יַפְתְּ אֱלֹהִים

אונקלוס

כא ושְׁתִי מִן־חַמְרָא וּרְוֵי וְאִיתְגְּלִי בְּגוֹ מַשְׁכְּנֵהּ׃ כב וַחֲזָא חָם אֲבוּהִי דְכְנַעַן יָת עֲרָיְתָא
דַאֲבָוֹהִי וְחַוִי לְתַרְעֵין לְאֶחוֹהִי בְּשׁוּקָא׃ כג וּנְסִיב שֵׁם וָיֶפֶת יָת־כְּסוּיָא וְשַׁוִיוּ עַל־
כְּתַף תַּרְוֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מְהַלְּכִין לַחֲפָיוּ יָת־עֲרָיְתָא דַאֲבוּהוֹן וַאַפֵּיהוֹן מְהַלְּכִין וַעֲרָיְתָא
דַאֲבָהֲהוֹן לָא־חָזוֹ׃ כד וְאִתְעַר נֹחַ מֵחַמְרֵהּ וְיָדַע יָת דְּי־עֲבַד לֵהּ בְּרֵהּ וְעָרָא׃
כה וַאֲמַר לִיט כְּנָעַן עַבְדָּא פָּלַח עַבְדִין יְהֵי לַאֲחוֹהִי׃ כו וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהֵהּ
דְּשֵׁם וִיהֵי כְנַעַן עַבְדָּא לְהוֹן׃ כז יַפְתִּי יְיָ לְיֶפֶת וְיִשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּהּ בְּמַשְׁכְּנֵהּ דְּשֵׁם

רש״י

כמו: אִישׁ נָעֳמִי (רות א׳)׃ ויטע כרם. כְּשֶׁנִּבְנַס לַתֵּיבָה הִכְנִיס עִמּוֹ זְמוֹרוֹת וְיחוֹרֵי תְאֵנִים (ב״ר)׃
(כא) ויתגל. לְשׁוֹן וַיִּתְפַּעַל׃ אהלה. אָהֳלָה כְּתִיב, רָמָז לִ׳ שְׁכָטִים שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם שׁוּמְרוֹן,
שֶׁנִּקְרֵאת אָהֳלָה שֶׁגָּלוּ עַל עִסְקֵי הַיַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר׃ הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן (עמוס ו׳)׃ (כב) וירא חם
אבי כנען. יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים׃ כְּנַעַן רָאָה וְהִגִּיד לְאָבִיו, לְכָךְ הוּזְכַּר עַל הַדָּבָר וְנִתְקַלֵּל (ב״ר)׃
וירא את ערות אביו. יֵשׁ אוֹמְרִים סָרַסוֹ וְיֵשׁ אוֹמְרִים רִבְעוֹ (סנה׳ ע׳)׃ (כג) ויקח שם ויפת.
אֵין כְּתִיב וַיִּקָּחוּ, אֶלָּא וַיִּקַּח—לְמֵד עַל שֵׁם שֶׁנִּתְאַמֵּץ בְּמִצְוָה יוֹתֵר מִיֶּפֶת, לְכָךְ זָכוּ כֻּלָּן לְטַלִּית
שֶׁל צִיצִית, וְיֶפֶת זָכָה לִקְבוּרָה לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר׃ אֶתֵּן לְגוֹג מָקוֹם שָׁם קֶבֶר (יחזקאל ל״ט)׃
וְחָם שִׁבְּזָה אֶת אָבִיו נֶאֱמַר בְּרַעְוֹ׃ בֶּן יְנַהֵג מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת שִׁבְיֵ מִצְרַיִם וְאֶת גָּלוּת כּוּשׁ נְעָרִים
וְזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפֵי שֵׁת וְגוֹ׳ (ישעי׳ כ׳)׃ ופניהם אחורנית. לָמָּה נֶאֱמַר פַּעַם שְׁנִיָּה?
מִלַּמֵּד שֶׁכְּשֶׁקְּרוּ אֲצִלּוֹ וְהוּצְרְכוּ לְהַפּוֹךְ עַצְמָם לְכִסּוּתוֹ הָפְכוּ פְּנֵיהֶם אֲחוֹרַנִּית׃ (כד) בנו
הקטן. הַפָּסוּל וְהַבָּזוּי, כְּמוֹ׃ הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךְ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם (ירמיה מ״ט)׃ (כה) ארור
כנען. אֲתָה נָרְמָתָ לִי, שֶׁלֹּא אוֹלִיד בֶּן רְבִיעִי אַחַר לִשְׁמֹנֶה, אָרוּר בְּנֵךְ רְבִיעִי לִהְיוֹת מְשַׁמֵּשׁ
אֶת זַרְעָם שֶׁל אֵלּוּ הַגְּדוֹלִים, שֶׁהוּטַל עֲלֵיהֶם טוֹרַח עֲבוֹדָתִי מַעֲתָה. וּמָה רָאָה חָם שֶׁסָּרְחוּ?
אָמַר לָהֶם לְאֶחָיו׃ אָדָם הָרִאשׁוֹן שְׁנֵי בָנִים הָיוּ לוֹ, וְהָרַג זֶה אֶת זֶה בְּשָׁבִיל יְרוּשַׁת הָעוֹלָם,
וְאֲבִינוּ יֶשׁ לוֹ ג׳ בָּנִים וְעוֹדֵנוּ מְבַקֵּשׁ בֶּן רְבִיעִי׃ (כו) ברוך ה׳ אלהי שם. שֶׁעָתִיד לִשְׁמוֹר
הַבְטָחָתוֹ לְזַרְעוֹ, לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן׃ ויהי. לָהֶם בְּנַעַן לְמַס עוֹבֵד׃ (כז) יפת אלהים ליפת.
מִתּוּרָגְמָן יַפְתִּי, וַרְחִיב׃ וישכן באהלי שם. יַשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִדְרָשׁ חֲכָמִים׃ אַע״פ שֶׁיַּפְתְּ
אֱלֹהִים לְיֶפֶת—שָׁבְנָה כּוּשׁ, שָׁהָיָה מִבְּנֵי יָפֶת, בֵּית שַׁנַּי—לֹא שָׁרְתָה בּוֹ שְׁכִינָה; וְהֵיכָן שָׁרְתָה?

Japheth, and may he dwell in the tents of Shem; and may Canaan be servant to them. [28]And Noah lived after the deluge three hundred and fifty years. [29]And all the days of Noah were nine hundred and fifty years; and he died.

10. [1]Now these are the progeny of the sons of Noah, Shem, Ham, and Japheth; and unto them were sons born after the deluge. [2]The sons of Japheth; Gomer, and Magog, and Madai, and Javan, and Tubal, and Meshech, and Tiras. [3]And the sons of Gomer; Ashkenaz, and Riphath, and Togarmah. [4]And the sons of Javan; Elishah, and Tarshish, Kittim, and Dodanim. [5]From these were parted the inhabitants of the maritime settlements of the nations in their lands; every one after his tongue, after their families, in their nations. [6]And the sons of Ham; Cush, and Mizraim, and Phut, and Canaan. [7]And the sons of Cush; Seba, and Havilah, and Sabtah, and Raamah, and Sabtechah: and the sons of Raamah; Sheba, and Dedan. [8]And Cush begat Nimrod: he began to be a hero in the earth. [9]He was a hero of the chase before the Eternal: wherefore it is said, Even as Nimrod the hero of the chase before the

רש"י

exposition of the Sages (Joma 10a) *it means:* Although God enlarged Japheth inasmuch that Cyrus, who was a descendant of Japheth, built the second Temple, yet the Shechinah did not dwell in it.[1]) Where, then, did it dwell? In the first Temple which Solomon, a descendant of Shem, built (Gen. R. 36). ויהי כנען עבד למו AND MAY CANAAN BE SERVANT TO THEM — Even when the children of Shem be in exile, children of Canaan will be sold to them as slaves.

10. **(2)** ותירס AND TIRAS — This is Persia (Gen. R. 37). **(8)** להיות גבור TO BE A MIGHTY ONE — *Mighty* in causing the whole world to rebel against the Holy One, blessed be He, by the plan *he devised for* the generation that witnessed the

NOTES

[1]) Cf. Joma 21b.

לְיֶפֶת וַיִּשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ׃ כה וַיְחִי־
נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה׃
כט וַיְהִי כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים
שָׁנָה וַיָּמֹת׃ פ

י א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיֶפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם
בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל׃ ב בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן
וְתֻבַל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ ג וּבְנֵי גֹמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת
וְתֹגַרְמָה׃ ד וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃
ה מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ
לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט
וּכְנָעַן׃ ז וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה
וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ ח וְכוּשׁ יָלַד אֶת־
נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃ ט הוּא־הָיָה
גִבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד

אונקלוס

וְיהִי כְנַעַן עַבְדָּא לְהוֹן׃ כח וְחַיָּא־נֹחַ בָּתַר טוֹפָנָא תְּלַת מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין׃
כט וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי נֹחַ תְּשַׁע מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין וּמִית׃ א וְאִלֵּין תּוֹלְדַת בְּנֵי־נֹחַ
שֵׁם חָם וְיָפֶת וְאִיתְיְלִידוּ לְהוֹן בְּנִין בָּתַר טוֹפָנָא׃ ב בְּנֵי יָפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי
וָיָוָן וְתוּבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ ג וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ ד וּבְנֵי יָוָן
אֱלִישָׁע וְתַרְשִׁישׁ כִּתָּיֵא וְדוֹדָנָיֵא׃ ה מֵאִלֵּין אִתְפָּרְשׁוּ נַגְוָת עַמְמַיָּא בְּאַרְעֲהוֹן
גְּבַר לְלִישָׁנֵהּ לְזַרְעָיְתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן׃ ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃
ז וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃
ח וְכוּשׁ אוֹלִיד יָת־נִמְרֹד הוּא שָׁרִי לְמֶהֱוֵי גִּבָּר־תַּקִּיף בְּאַרְעָא׃ ט הוּא־הֲוָה

רש״י

בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה שָׁהֲיָה מִבְּנֵי שֵׁם. וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ. אַף מִשְׁיְּגְלוּ בְּנֵי שֵׁם
יִמָּכְרוּ לָהֶם עֲבָדִים מִבְּנֵי כְנַעַן׃

י (ב) יתירס. ו פְּרֵס (כ״ר)׃ (ח) להיות גבור. לְהַמְרִיד כָּל הָעוֹלָם עַל הַקָּבָ״ה בַּעֲצַת דּוֹר הַפַּלָּגָה׃

Eternal. [10]And the beginning of his kingdom was Babel, and Erech, and Accad, and Calneh, in the land of Shinar. [11]Out of that land went forth Asshur, and builded Nineveh, and the city Rehoboth and Calah. [12]And Resen between Nineveh and Calah: the same is a great city. [13]And Mitzraim begat Ludim, and Anamim, and Lehabim, and Naphtuhim, [14]And Pathrusim, and Casluhim, out of whom came Philistim, and Caphtorim. [15]And Canaan begat Sidon his firstborn, and Heth. [16]And the Jebusite, and the Amorite, and the Girgasite. [17]And the Hivite, and the Arkite, and the Sinite. [18]And the Arvadite, and the Zemarite, and the Hamathite: and afterwards were the families of the Canaanite spread abroad. [19]And the boundary of the Canaanite was from Sidon, as thou comest to Gerar, unto Gaza; as thou comest, unto Sodom, and Go-

רש"י

separation of the races (דור הפלגה) *to build the Tower of Babel.*[1]) **(9)** גבור ציד A MIGHTY HUNTER — He ensnared the minds of people by his words, misleading them to rebel against the Omnipresent. לפני ה' BEFORE THE LORD — intending purposely to provoke Him to His face. על כן יאמר WHEREFORE IT IS SAID — Regarding any man who brazenly acts wickedly — knowing his Master and yet of set purpose rebelling against Him — it is said, "This man is like Nimrod a mighty hunter" (Sifra, sec. Bechukotai). **(11)** מן הארץ ההוא OUT OF THAT LAND WENT FORTH ASSHUR — As soon as Asshur saw that his sons listened to Nimrod, rebelling against the Omnipresent by building the Tower, he went forth out of their midst (Gen. R. 37). **(12)** העיר הגדלה THE GREAT CITY — This refers to Nineveh (not to Calah the last mentioned city nor to Resen), as it is said, (Jonah III. 3) "Now Nineveh was an exceeding great city" (Joma 10a). **(13)** להבים LEHABIM — *So called* because their faces were *fiery* as a flame (להב). **(14)** פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים AND PATHRUSIM AND CASLUHIM OUT OF WHOM CAME PHILISTIM — They (the Philistines) were descended from both of them, for the Pathrusim and the Casluhim used to live together in promiscuous intercourse, and the Philistines were their offspring (Gen. R. 37). **(18)** ואחר נפוצו AND AFTERWARDS WERE SPREAD ABROAD — From these many families were spread abroad (besides those already mentioned, v. 15—18). **(19)** גבול הכנעני THE BOUNDARY OF THE CANAANITE *means* the end of his land: wherever גבול occurs it signifies

NOTES

[1]) Cf. Pes. 94b.

לִפְנֵי יְהוָה׃ י וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד
וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ יא מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר
וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃ יב וְאֶת־
רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃ יג וּמִצְרַיִם
יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־
נַפְתֻּחִים׃ יד וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר
יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹרִים׃ ס טו וּכְנַעַן
יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃ טז וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־
הָאֱמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי׃ יז וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי
וְאֶת־הַסִּינִי׃ יח וְאֶת־הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־
הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי׃ יט וַיְהִי גְּבוּל
הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאֶכָה גְרָרָה עַד־עַזָּה בְּאֶכָה סְדֹמָה

אונקלוס

גִּבֹּר־תַּקִּיף קֳדָם יְיָ עַל־כֵּן יִתְאֲמַר כְּנִמְרֹד גִּבֹּר־תַּקִּיף קֳדָם יְיָ׃ י וַהֲוָה רֵישׁ
מַלְכוּתֵהּ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאַרְעָא דְבָבֶל׃ יא מִן אַרְעָא (פ״ע עִיצָה) הַהִיא
נְפַק אָתוּרְאָה וּבְנָא יָת־נִינְוֵה וְיָת־רְחֹבֹת (פ״ע רְחוֹבֵי קַרְתָּא) וְיָת־כָּלַח׃ יב וְיָת־
רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִיא קַרְתָּא רַבְתָּא׃ יג וּמִצְרַאי אוֹלִיד יָת־לוּדָאֵי וְיָת־
עֲנָמָאֵי וְיָת־לְהָבָאֵי וְיָת־נַפְתּוּחָאֵי׃ יד וְיָת־פַּתְרוּסָאֵי וְיָת־כַּסְלוּחָאֵי דִּי נְפָקוּ
מִתַּמָּן פְּלִשְׁתָּאֵי וְיָת־קַפּוּטָקָאֵי׃ טו וּכְנַעַן אוֹלִיד יָת־צִידוֹן בְּכְרֵהּ וְיָת־חֵת׃
טז וְיָת־יְבוּסָאֵי וְיָת־אֱמוֹרָאֵי וְיָת־גִּרְגָּשָׁאֵי׃ יז וְיָת־חִוָּאֵי וְיָת־עַרְקָאֵי וְיָת־אַנְתּוֹסָאֵי׃
יח וְיָת־אַרְוָדָאֵי וְיָת־צְמָרָאֵי וְיָת־חֲמָתָאֵי וּבְתַר־כֵּן אִיתְבַּדָּרוּ זַרְעָיַת כְּנַעֲנָאֵי׃
יט וַהֲוַת תְּחוּם כְּנַעֲנָאֵי מִצִּידוֹן מָטֵי לְגֶרַר עַד־עַזָּה מָטֵי לְסְדוֹם וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה

רש״י

(ט) נגד ציד. צַד דַּעְתָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת בְּפִיו, וּמַטְעֶה לְמָרוּד בַּמָּקוֹם: לִפְנֵי ה׳. מִתְכַּוְּנִין לְהַקְנִיטוֹ עַל פָּנָיו. עַל כֵּן יֵאָמֵר. עַל כָּל אָדָם מַרְשִׁיעַ בְּעַוּוֹת פָּנִים. יוֹדֵעַ רִבּוֹנוֹ וּמִתְכַּוְּנִין לְמָרוּד בּוֹ, יֵאָמֵר: זֶה
כְּנִמְרוֹד גִּבּוֹר צַיִד: (יא) מִן הָאָרֶץ וגו׳ כֵּינָן שֶׁרָאָה אַשּׁוּר אֶת בָּנָיו שׁוֹמְעִין לְנִמְרוֹד וּמוֹרְדִין בַּמָּקוֹם
לִבְנוֹת הַמִּגְדָּל יָצָא מֵהֶם: (יב) העיר הגדלה. הִיא נִינְוֵה. שֶׁנֶּאֱמַר הָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים
(יונה ג׳): (יג) להבים. שִׁפְּנֵיהֶם דּוֹמִים לְלַהַב: (יד) פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם
פלשתים. מִשָּׁנֵיהֶם יָצְאוּ, שֶׁהָיוּ פַּתְרוּסִים וְכַסְלוּחִים מַחֲלִיפִין מִשְׁכָּב נְשׁוֹתֵיהֶם אֵלּוּ לְאֵלּוּ וְיָצְאוּ
מֵהֶם פְּלִשְׁתִּים: (יח) ואחר נפוצו. מַאֲלֶה נָפוּצוּ מִשְׁפָּחוֹת הָרִבָּה: (יט) גבול הכנעני. סוף אַרְצוֹ.

morrah, and Admah, and Zeboim, even unto Lasha. [20]These are the sons of Ham, after their families, after their tongues, in their lands, and in their nations. [21]Unto Shem, also, the father of all the children of Eber, the brother of Japheth the elder, even to him were children born. [22]The children of Shem; Elam, and Asshur, and Arpachshad, and Lud, and Aram. [23]And the children of Aram; Uz, and Hul, and Gether, and Mash. [24]And Arpachshad begat Salah; and Salah begat Eber. [25]And unto Eber were born two sons: the name of one was Peleg; for in his days was the earth divided; and his brother's name was Joktan. [26]And Joktan begat Almodad, and Sheleph, and Hazarmaveth, and Jerah, [27]And Hadoram, and Uzal, and Diklah, [28]And Obal, and Abimael, and Sheba, [29]And Ophir, and Havilah, and Jobab: all these were

רש"י

end and extremity. באכה AS THOU COMEST — *This word is* a noun. I think *it is a colloquial expression* like *that used by* a person who says to another: This boundary stretches until you come to such and such a boundary. **(20)** ללשונתם בארצתם AFTER THEIR TONGUES, IN THEIR LANDS — Although these were of different tongues and lands they are nevertheless all sons of Ham. **(21)** אבי כל בני עבר THE FATHER OF ALL THE CHILDREN OF EBER — (עבר means the "side" or "other side" of a river) — The father of all the children of עבר הנהר, the other side of the River (Euphrates), was Shem. אחי יפת הגדול [SHEM . . .] THE BROTHER OF JAPHETH, THE ELDER — (The Hebrew is ambiguous: "the elder" may refer either to Shem or to Japheth). One cannot *from here* determine whether Japheth was the elder or Shem. Since, however, it states (XI. 10) "Shem was a hundred years old . . . two years after the flood" you must admit that Japheth was the elder. Because Noah was 500 years old when he first had children (V. 32), and the Flood happened in the six hundredth year of his life (VII. 11), consequently the eldest of his sons was *then* one hundred years old, whereas Shem reached his hundredth year only two years after the Flood (and therefore Japheth was the elder of the two) (Gen. R. 37). אחי יפת THE BROTHER OF JAPHETH — *It does* not *state* "brother of Ham", because these two honoured their father whereas Ham put him to shame. **(25)** נפלגה [THE EARTH] WAS DIVIDED — The languages became confounded and they (the peoples) were scattered abroad from the plain *of Shinar*, and were dispersed throughout the whole world. We may learn from this thal Eber was a prophet, for he gave his son the name פלג, *"division"* after *an event which was to happen in* the future (ib.). For we learn in Seder Olam that it was during the last of his days that they were dispersed abroad. For if you argue that this happened early in his life (and that therefore he was not anticipating the future in so naming his son, but that the name referred to an event that had already happened), behold, his brother Joktan was younger than he and he had begotten many families previous *to the dispersion*, as it is said (X. 26) "And Joktan begot etc." and *only* afterwards *is it stated* "And the whole earth was etc." (with reference to the dispersion). If, on the other hand, you argue *that the dispersal happened* in the middle period of his life, then *I reply that* the verse *surely* does not intend to refer *to the time when the dispersion took place* in an indefinite manner,[1]) but to state quite definitely *when it was*. Hence you may learn that it was in the year of Peleg's death that they were dispersed. **(26)** ויקטן AND JOKTAN — *He was so called ("the little one")* because he was so humble and thought little (ומקטין) of himself; therefore he merited the privilege of rearing all these families (Tanch.). חצרמות *He was so called (Court of Death)* after his city. So is the statement of the Agada (Gen. R. 37).

NOTES

[1]) Since Peleg lived 239 years, the term בימין "in his days" is too general a statement were it to refer to the middle period of his life.

וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד־לָשַׁע: כ אֵלֶּה בְנֵי־חָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם: ס
כא וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת
הַגָּדוֹל: כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד
וַאֲרָם: כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמָשׁ: כד וְאַרְפַּכְשַׁד
יָלַד אֶת־שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר: כה וּלְעֵבֶר יֻלַּד
שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ
וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן: כו וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף
וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח: כז וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל
וְאֶת־דִּקְלָה: כח וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־
שְׁבָא: כט וְאֶת־אוֹפִר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה

אונקלוס

וְצִבּוֹיִם עַד־לָשַׁע: כ אִלֵּין בְּנֵי־חָם לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְלִישָׁנָתְהוֹן בְּאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן:
כא וּלְשֵׁם אִיתְיְלִיד אַף־הוּא אֲבוּהוֹן דְּכָל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחוּהִי דְּיֶפֶת רַבָּא: כב בְּנֵי
שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם: כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמָשׁ:
כד וְאַרְפַּכְשַׁד אוֹלִיד יָת־שָׁלַח וְשֶׁלַח אוֹלִיד יָת־עֵבֶר: כה וּלְעֵבֶר אִיתְיְלִידוּ
תְּרֵין בְּנִין שׁוּם חַד פָּלֶג אֲרֵי בְיוֹמוֹהִי אִתְפְּלִיגַת אַרְעָא וְשׁוּם אֲחוּהִי יָקְטָן:
כו וְיָקְטָן אוֹלִיד יָת־אַלְמוֹדָד וְיָת־שָׁלֶף וְיָת־חֲצַרְמָוֶת וְיָת־יָרַח: כז וְיָת־הֲדוֹרָם
וְיָת־אוּזָל וְיָת־דִּקְלָה: כח וְיָת־עוֹבָל וְיָת־אֲבִימָאֵל וְיָת־שְׁבָא: כט וְיָת־אוֹפִיר וְיָת

רש״י

כָּל גְּבוּל לְשׁוֹן סוֹף וְקָצֶה: בְּאכָה. שָׁם דָּבָר. וְלִי נִרְאָה: כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, גְּבוּל זֶה מַגִּיעַ עַד אֲשֶׁר תָּבֹא לִגְבוּל פְּלוֹנִי: (כ) לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם. אַע״פ שֶׁנֶּחְלְקוּ לִלְשׁוֹנוֹת וְאַרְצוֹת, כְּלָם בְּנֵי חָם הֵם: (כא) אֲבִי כָל בְּנֵי עֵבֶר הַנָּהָר הָיָה שָׁם: אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל. אֵינִי יוֹדֵעַ אִם יֶפֶת הַגָּדוֹל אִם שֵׁם, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: שֵׁם בֶּן מֵאַת שָׁנָה וְגוֹ׳ שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל, הֲרֵי אוֹמֵר: יֶפֶת הַגָּדוֹל, שֶׁהֲרֵי בֶּן ת״ק שָׁנָה הָיָה נֹחַ כְּשֶׁהִתְחִיל לְהוֹלִיד, וְהַמַּבּוּל הָיָה בְּשָׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, נִמְצָא שֶׁהַגָּדוֹל בְּבָנָיו הָיָה בֶּן מֵאָה שָׁנָה, וְשֵׁם לֹא הִגִּיעַ לְמֵאָה עַד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל: אֲחִי יֶפֶת. וְלֹא אֲחִי חָם? שֶׁאִלּוּ שְׁנֵיהֶם כִּבְּרוּ אֶת אֲבִיהֶם, וְזֶה בָּזָהוּ: (כה) נִפְלְגָה. נִתְבַּלְבְּלוּ הַלְּשׁוֹנוֹת וְנָפְצוּ מִן הַבִּקְעָה וְנִתְפַּלְּגוּ בְּכָל הָעוֹלָם. לְמָדְנוּ, שֶׁהָיָה עֵבֶר נָבִיא, שֶׁקָּרָא שֵׁם בְּנוֹ עַל שֵׁם הָעָתִיד; וְשָׁנִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם שֶׁבְּסוֹף יָמָיו נִתְפַּלְּגוּ, שֹׁאת בְּתַחִלַּת יָמָיו, הֲרֵי יָקְטָן אֲחִיו צָעִיר מִמֶּנּוּ, וְהוֹלִיד כְּמָה מִשְׁפָּחוֹת קוֹדֶם לָכֵן, שֶׁנֶּאֱמַר וְיָקְטָן וַיָּלֶד וְגוֹ׳ וְאַחַר כַּךְ וַיְהִי כָל הָאָרֶץ וְגוֹ׳; וְאֹת בְּאֶמְצַע יָמָיו, לֹא בָא הַכָּתוּב לְסַתֵּם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, הָא לְמַדְתָּ שֶׁבְּשָׁנַת מוֹת פֶּלֶג נִתְפַּלְּגוּ: (כו) וְיָקְטָן. שֶׁהָיָה צָעִיר וּמַקְטִין עַצְמוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר לְהַגִּיד תָּמִיד כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַלָּלוּ: חֲצַרְמָוֶת. עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, דִּבְרֵי אַגָּדָה (ב״ר):

the sons of Joktan. [30]And their habitation was from Mesha, as thou comest unto Sephar a mount of the east. [31]These are the sons of Shem, after their families, after their tongues, in their lands, after their nations. [32]These are the families of the sons of Noah, after their progeny, in their nations: and from these were the nations parted on the earth after the deluge.

11. [1]And the whole earth was of one language, and of few words. [2]And it came to pass, as they journeyed from the east, that they found a deep valley in the land of Shinar; and they abode there. [3]And they said, one to another, Come, let us make bricks, and burn them thoroughly. And they had brick for stone, and bitumen had they for mortar. [4]And they said, Come, we will build for us a city and a tower, whose head may reach unto heaven; and we will make for us a name, lest

רש"י

11. **(1)** שפה אחת ONE LANGUAGE — The Holy Tongue (Hebrew). ודברים אחדים AND ONE SPEECH — They came with one plan, saying: "He has no right to select the heavenly regions exclusively for Himself; let us ascend to the skies and make war upon Him". Another explanation (of דברים אחדים which is taken to mean "words referring to "One"): *words* regarding the Sole Being (God) in the Universe. Another explanation of ודברים אחדים is: *they spoke* דברים חדים "sharp" words; they said, "Once in every one thousand six hundred and fifty six years (the period that elapsed from the Creation to the Flood) there is a heaven-shaking, just as there was in the days of the Flood. Come, then, and let us make supports for it" (Gen. R. 38). **(2)** בנסעם מקדם AS THEY JOURNEYED FROM THE EAST where they were then dwelling, as it is written above, (X. 30) "And their dwelling place was . . . the mountain of the East". From there they journeyed to search out for themselves a place that would accommodate them all, but they found none except Shinar (ib.). **(3)** איש אל רעהו ONE TO ANOTHER — One nation to the other: Mizraim to Cush, Cush to Put, and Put to Canaan (ib.). הבה *means*, "Prepare yourselves". Wherever the word הבה (come) occurs it has the meaning of "prepare", *meaning* that they should get themselves ready and unite for some work or plan or burden (undertaking). "Come, get ready": in O. F. appareiller; *Engl. to prepare*. לבנים BRICKS — For there is no stone in Babel which is a plain. ונשרפה לשרפה AND BURN THEM THOROUGHLY — This is how bricks, which in O. F. are called Tuiles, *Engl. tiles*, are made: they fire them in a furnace. לחמר FOR MORTAR to plaster the walls.

בְּנֵי יָקְטָן: ל וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בְּאֲכָה סְפָרָה הַר
הַקֶּדֶם: לא אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם
בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם: לב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ
לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ
אַחַר הַמַּבּוּל: פ שביעי.

יא א וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים:
ב וַיְהִי בְנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה
לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן
וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר: ד וַיֹּאמְרוּ הָבָה ו נִבְנֶה־
לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם

אונקלוס

חַוִּילָה וְיָת־יוֹבָב כָּל־אִלֵּין בְּנֵי יָקְטָן: ל וַהֲוָה מוֹתְבָנְהוֹן מִמֵּשָׁא מְטֵי לְסַפַּר טוּר־מַדִּינְחָא: לא אִלֵּין בְּנֵי־שֵׁם לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְלִישָׁנֵיהוֹן לַאֲרָעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן: לב אִלֵּין זַרְעַית בְּנֵי־נֹחַ לְתוּלְדָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן וּמֵאִלֵּין אִתְפָּרְשׁוּ עַמְמַיָּא בְּאַרְעָא בָּתַר טוֹפָנָא: א וַהֲוָה כָל־אַרְעָא לִישָׁן חַד וּמַמְלֶל חַד: ב וַהֲוָה בְּמִטַּלְהוֹן בְּקַדְמֵיתָא וְאַשְׁכָּחוּ בִּקְעָתָא דְּבְאַרְעָא דְּכְבָל וְיַתִּיבוּ תַמָּן: ג וַאֲמָרוּ גְּבַר לְחַבְרֵהּ חָבוּ נִרְמֵי לִבְנִין וְנִשְׂרְפִנּוּן בְּנוּרָא יוֹקְדָתָא (י״ בְּנוּרָא) וַהֲוַת לָהוֹן לְבֵנְתָא לַאֲבָנָא וְחֵמְרָא הֲוָה לְהוֹן לְשִׁיעַ: ד וַאֲמָרוּ הָבוּ ו נִבְנֵי לָנָא קִרְתָא וּמִגְדְּלָא וְרֵישֵׁהּ מְטֵי עַד־צִית־שְׁמַיָּא וְנַעֲבֵיד לָנָא שׁוּם דִּילְמָא נְתְבַּדַּר עַל־אַפֵּי כָל־

רש״י

יא (א) שפה אחת. לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: ודברים אחדים. בְּאוֹ בְעֵצָה אַחַת וְאָמְרוּ: לֹא כָּל הַיָּמִים שֶׁיָּבוֹר לוֹ אֶת הָעֶלְיוֹנִים, נַעֲלֶה לָרָקִיעַ וְנַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה. דָּבָר אַחֵר: עַל יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: וּדְבָרִים אֲחָדִים—אָמְרוּ: אַחַת לְאַלְף וּתְרֵי״ן שָׁנִים הָרָקִיעַ מִתְמוֹטֵט כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה בִּימֵי הַמַּבּוּל, בּוֹאוּ וְנַעֲשֶׂה לוֹ קְמִיכוֹת (כ״ר) (ב) בִּנְסָעָם מִקֶּדֶם. שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים שָׁם, כְּדִכְתִיב לְמַעְלָה: וַיְהִי מוֹשָׁבָם וגו׳ הַר הַקֶּדֶם, וְנָסְעוּ מִשָּׁם לְתוּר לָהֶם מָקוֹם לְהַחֲזִיק אֶת כֻּלָּם וְלֹא מָצְאוּ אֶלָּא שִׁנְעָר: (ג) איש אל רעהו: אוּמָה לְאוּמָה, מִצְרִים לְכוּשׁ, וְכוּשׁ לְפוּט וּפוּט לְכַנָּעַן: הבה. הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם. כָּל הָבָה לְשׁוֹן הַזְמָנָה הוּא, שֶׁמַּכִּינִים עַצְמָן וּמִתְחַבְּרִים לְמַלְאכָה אוֹ לְעֵצָה אוֹ לְמַשָּׂא. הָבָה הַזְמִינוּ אִפְּרִ״לִיר בְּלַע״ז: לבנים. שֶׁאֵין אֲבָנִים בְּבָבֶל, שֶׁהִיא בִּקְעָה: ונשרפה לשרפה. כְּדִ עֲוִשִׁין הַלְּבֵנִים שֶׁקּוֹרִין טוּוּרִ״ל בְּלַ״ז, שׁוֹרְפִים אוֹתָן בְּכִבְשָׁן: לחמר. לְטִיחַ הַקִּיר:

we be scattered upon the face of the whole earth. [5]And the Eternal came down to see the city and the tower, which the children of men had built. [6]And the Eternal said, Behold, it is one people, and they have all one language; and this they begin to do: and now shall they not be precluded from anything which they have devised to do? [7]Come, we will go down and there confound their language, that they may not understand one another's speech. [8]So the Eternal scattered them from thence upon the face of all the earth: and they ceased to build the city. [9]Therefore is the name of it called Babel; because the Eternal did there confound the language of all the earth: and from thence did the Eternal scatter them upon the face of all the earth. [10]These are the progeny of Shem: Shem was an hundred years old, and begat Arpachshad two years after the deluge:

רש"י

(4) פן נפוץ LEST WE BE SCATTERED ABROAD — That He shall not be able by bringing some plague upon us, to scatter us from here. **(5)** וירד ה' לראות AND THE LORD CAME DOWN TO SEE — He really did not need to do this, but *Scripture* intends to teach the judges that they should not proclaim a defendant guilty before they have seen *the case* and thoroughly understand *the matter in question. This is to be found in* Midrash of R. Tanchuma. בני האדם THE CHILDREN OF MAN (ADAM) — But whose children could they have been (except the children of man, i. e. human beings) — perhaps the children of donkeys or camels? But *it means* the children of Adam Horishon who proved himself ungrateful when he said, (Gen. III. 12) "The woman whom Thou gavest to be with me, [she gave me of the tree etc.]". These people, also, were ungrateful, rebelling against the One who had showered kindness upon them and had rescued them from the Flood. **(6)** הן עם אחד BEHOLD, THEY ARE ONE PEOPLE — They possess all the advantage of being one people and of having one language *common* to all of them, and this is what they begin to do! החלם is infinitive, like אמרם "their speaking". עשותם "their doing" (i. e. "they speak", "they do") — *so here*: "they begin to do"[1]). לא יבצר מהם וגו' לעשות This is a question (although the ה which introduces an interrogative sentence is absent): SHALL THEY NOT BE RESTRAINED FROM DOING WHAT THEY IMAGINE TO DO? The word יבצר means "restraining", as the Targum understands it; a similar instance is, (Ps. LXXVI. 13) "He restrains (יבצור) the spirit of princes". **(7)** הבה נרדה COME, LET US GO DOWN — He took counsel with His Judicial Court because of His exceeding meekness. הבה COME — measure for measure: they had said "Come, let us build"; He meted out to them correspondingly, saying, "Come let us go down" (Tanch.) ונבלה *means* AND LET US CONFOUND. The נ is the plural prefix, and the ה at the end is additional *to the root* as the ה in נרדה. — לא ישמעו THEY MAY NOT UNDERSTAND — One asks for a brick and the other brings him lime: the former therefore attacks him and splits open his brains. **(8)** ויפץ ה' אתם משם SO THE LORD SCATTERED THEM ABROAD FROM THENCE — In this world (Sanh. 107b). What they had said, (v. 4) "lest we be scattered abroad" really happened to them. This is what Solomon said, (Prov. X. 24) "What the wicked fears will come upon him" (Tanch.). **(9)** ומשם הפיצם AND FROM THENCE DID THE LORD SCATTER THEM — This teaches that they have no portion in the world to come (Sanh. 107b). Which *sin* was greater: that of the generation of the Flood or that of the generation of the Dispersion? The former did not stretch forth their hands against God; the latter did stretch forth their hands against God to war against him (surely, then, the sin of the generation of the Dispersion was greater) and yet the former (the generation of the Flood) were drowned and these did not perish from the world! But *the reason is that* the generation of the Flood were violent robbers and

NOTES

[1]) See Appendix.

פְּנֵ֣י כָל־הָאָ֑רֶץ׃ ה וַיֵּ֣רֶד יְהוָ֔ה לִרְאֹ֖ת אֶת־
הָעִ֣יר וְאֶת־הַמִּגְדָּ֑ל אֲשֶׁ֥ר בָּנ֖וּ בְּנֵ֥י הָאָדָֽם׃ ו וַיֹּ֣אמֶר
יְהוָ֗ה הֵ֣ן עַ֤ם אֶחָד֙ וְשָׂפָ֣ה אַחַ֣ת לְכֻלָּ֔ם וְזֶ֖ה הַחִלָּ֣ם
לַעֲשׂ֑וֹת וְעַתָּ֗ה לֹֽא־יִבָּצֵ֤ר מֵהֶם֙ כֹּ֣ל אֲשֶׁר־יָזְמ֣וּ לַעֲשֽׂוֹת׃
ז הָבָ֣ה נֵרְדָ֔ה וְנָבְלָ֥ה שָׁ֖ם שְׂפָתָ֑ם אֲשֶׁ֥ר לֹֽא יִשְׁמְע֖וּ
אִ֥ישׁ שְׂפַ֥ת רֵעֵֽהוּ׃ ח וַיָּ֨פֶץ יְהוָ֤ה אֹתָם֙ מִשָּׁ֔ם עַל־פְּנֵ֖י
כָּל־הָאָ֑רֶץ וַיַּחְדְּל֖וּ לִבְנֹ֥ת הָעִֽיר׃ ט עַל־כֵּ֣ן קָרָ֣א שְׁמָ֔הּ
בָּבֶ֖ל כִּי־שָׁ֣ם בָּלַ֣ל יְהוָ֔ה שְׂפַ֥ת כָּל־הָאָ֖רֶץ וּמִשָּׁ֑ם
הֱפִיצָ֥ם יְהוָ֖ה עַל־פְּנֵ֥י כָל־הָאָֽרֶץ׃ פ
י אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת שֵׁ֔ם שֵׁ֚ם בֶּן־מְאַ֣ת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־

אונקלוס

אַרְעָא: ה וְאִיתְגְּלִי יְיָ֙ לְאִסְתַּפָּרָ֣א עַל־עוֹבְדֵי־קַרְתָּ֔א וּמִגְדְּלָ֕א דִּי בְנוֹ֖ בְּנֵ֥י אֱנָשָֽׁא:
ו וַאֲמַ֣ר יְיָ֔ הָ֚א עַמָּ֣א חַ֔ד וְלִישָׁ֥ן חַ֖ד לְכֻלְּה֑וֹן וְדֵ֣ין דְּשָׁרְיוּ֙ לְמֶעְבַּ֔ד וּכְעַ֕ן לָא־
יִתְמְנַ֥ע מִנְּה֖וֹן כֹּ֣ל דְּחַשִּׁ֑בוּ לְמֶעְבָּֽד: ז הָבוּ֙ נִתְגְּלֵ֔י וּנְבַלְבֵּ֖ל תַּמָּ֑ן לִישָׁנְהוֹן֙ דְּלָ֣א
יַשְׁמְעוּן (גְּבַ֔ר) אֱנָ֖שׁ לִישַׁ֣ן חַבְרֵ֑הּ: ח וּבַדַּ֨ר יְיָ֙ יָתְהוֹן֙ מִתַּמָּ֔ן עַל־אַפֵּ֖י כָּל־אַרְעָ֑א
וּמְנָעוּ֙ לְמִבְנֵ֣י (י״ו וְאִתְמְנָעוּ֙ מִלְּמִבְנֵ֣י) קַרְתָּֽא: ט עַל־כֵּ֣ן קְרָ֣א שְׁמַ֔הּ בָּבֶ֖ל אֲרֵי־תַמָּ֣ן
בַּלְבֵּ֔ל יְיָ֙ לִישַׁ֣ן כָּל־אַרְעָ֑א וּמִתַּמָּ֗ן בַּדְּרִנּ֙וּן֙ יְיָ֙ עַל־אַפֵּ֖י כָּל־אַרְעָֽא: י אִלֵּ֥ין תּוֹלְדַ֖ת

רש״י

(ד) פן נפוץ. שֶׁלֹּא יָבִיא עָלֵינוּ שׁוּם מַכָּה, לְהַפִּיצֵנוּ מִכָּאן: (ה) וירד ה׳ לראות. לֹא הוּצְרַךְ לְכָךְ, אֶלָּא בָּא לְלַמֵּד לַדַּיָּנִים, שֶׁלֹּא יֵרְשִׁיעוּ הַנִּדּוֹן עַד שֶׁיֵּרְאוּ וְיָבִינוּ. מִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא: בְּנֵי הָאָדָם. אֶלָּא בְּנֵי מִי? שֶׁמָּא בְּנֵי חֲמוֹרִים וּגְמַלִּים? אֶלָּא בְּנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁכָּפָה אֶת הַטּוֹבָה, וְאָמַר: הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי, אַף אִלּוּ כָּפָה בְּטוֹבָה, לְמִרְוֹר בְּמִי שֶׁהִשְׁפִּיעָם טוֹבָה, וּמִלְּטָם מִן הַמַּבּוּל: (ו) הן עם אחד. כָּל טוֹבָה זוֹ יֵשׁ עִמָּהֶן, שֶׁעַם אֶחָד הֵם, וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּן וְדָבָר זֶה הַחִלּוּ לַעֲשׂוֹת: החלם. כְּמוֹ: אָמְרָם, עֲשׂוֹתָם — לְהַתְחִיל הֵם לַעֲשׂוֹת: לֹא יבצר מהם וגו׳ לעשות. בִּתְמִיָּה. יִבָּצֵר לְשׁוֹן מְנִיעָה, כְּתַרְגּוּמוֹ; וְדוֹמֶה לוֹ: יִבְצוֹר רוֹזֵי נְגִידִים (תהי ע״ו): (ז) הבה נרדה. בְּבֵית דִּינוֹ נִמְלַךְ מַעֲנוֹתָנִיּוּתוֹ יְתֵירָה. הבה. מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה—הֵם אָמְרוּ: הָבָה נִבְנֶה, וְהוּא כְּנֶגְדָּם מָדַד וְאָמַר, הָבָה נֵרְדָה: ונבלה. וְנִבְלְבֵּל; נו״ן מְשַׁמֶּשֶׁת בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וְהֵ״א אַחֲרוֹנָה יְתֵירָה, כְּהֵ״א שֶׁל נֵרְדָה: לא ישמעו. זֶה שׁוֹאֵל לַבֵּנָה, וְזֶה מֵבִיא טִיט, וְזֶה עוֹמֵד עָלָיו, וּפוֹצֵעַ אֶת מוֹחוֹ: (ח) ויפץ ה׳ אותם משם. בְּעוֹלָם הַזֶּה; מַה שֶּׁאָמְרוּ פֶּן נָפוּץ, נִתְקַיֵּם עֲלֵיהֶם, הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְּבוֹאֶנּוּ (משלי י׳): (ט) ומשם הפיצם. לְמַה, שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְכִי אֵיזוֹ קָשֶׁה, שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל אוֹ שֶׁל דּוֹר הַפְּלָגָה? אֶלּוּ לֹא פָּשְׁטוּ יָד בָּעֹקֶר, וְאֵלּוּ פָּשְׁטוּ יָד בָּעֹקֶר, לְהַלָּחֵם בּוֹ, וְאֵלּוּ נִשְׁטְפוּ, וְאֵלּוּ לֹא נֶאֶבְדוּ מִן הָעוֹלָם? אֶלָּא שְׁדוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ נַזְלָנִים וְהָיְתָה מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם, לְכָךְ נֶאֶבְדוּ; וְאֵלּוּ הָיוּ נוֹהֲגִים אַהֲבָה וְרֵיעוּת בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּ׳: שְׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אֲחָדִים. לְמַדְתָּ שֶׁשָּׂנְאוּי הַמַּחֲלוֹקֶת וְגָדוֹל הַשָּׁלוֹם: (י) שם בן מאת שנה. כְּשֶׁהוֹלִיד אֶת אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל:

[11]And Shem lived after he begat Arpachshad five hundred years, and begat sons and daughters.

[12]And Arpachshad lived five and thirty years, and begat Salah:

[13]And Arpachshad lived after he begat Salah four hundred and three years, and begat sons and daughters.

[14]And Salah lived thirty years, and begat Eber:

[15]And Salah lived after he begat Eber four hundred and three years, and begat sons and daughters.

[16]And Eber lived four and thirty years, and begat Peleg:

[17]And Eber lived after he begat Peleg four hundred and thirty years, and begat sons and daughters.

[18]And Peleg lived thirty years, and begat Reu:

[19]And Peleg lived after he begat Reu two hundred and nine years, and begat sons and daughters.

[20]And Reu lived two and thirty years, and begat Serug:

רש"י

there was strife among them, and therefore they were destroyed; but these conducted themselves in love and friendship, as it is said, "They were one people and had one language". — You may learn *from this* how hateful *to God* is strife and how great is peace (Gen. R. 38). **(10)** שם בן מאת שנה SHEM WAS A HUNDRED YEARS OLD when he begat Arpachshad two years after the Flood.

אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל: יא וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: ס יב וְאַרְפַּכְשַׁד חַי חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שָׁלַח: יג וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: ס יד וְשֶׁלַח חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד
אֶת־עֵבֶר: טו וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ
שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס
טז וַיְחִי־עֵבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־פָּלֶג:
יז וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס יח וַיְחִי־
פֶלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ: יט וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: ס כ וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג: כא וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג

אונקלוס

שֵׁם שֵׁם בַּר־מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־אַרְפַּכְשָׁד תַּרְתֵּין שְׁנִין בָּתַר טוֹפָנָא:
יא וַחֲיָא־שֵׁם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:
יב וְאַרְפַּכְשָׁד חֲיָא תְּלָתִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־שָׁלַח: יג וַחֲיָא אַרְפַּכְשָׁד
בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־שָׁלַח אַרְבַּע מְאָה וּתְלַת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: יד וְשָׁלַח
חֲיָא תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־עֵבֶר: טו וַחֲיָא־שֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־עֵבֶר אַרְבַּע
מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: טז וַחֲיָא־עֵבֶר תְּלָתִין וְאַרְבַּע שְׁנִין וְאוֹלִיד
יָת־פָּלֶג: יז וַחֲיָא־עֵבֶר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־פָּלֶג אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד
בְּנִין וּבְנָן: יח וַחֲיָא־פָּלֶג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־רְעוּ: יט וַחֲיָא פָּלֶג בָּתַר דְּאוֹלִיד
יָת־רְעוּ מָאתָן וּתְשַׁע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כ וַחֲיָא רְעוּ תְּלָתִין וַתְרֵתִין שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת־שְׂרוּג: כא וַחֲיָא רְעוּ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־שְׂרוּג מָאתָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד

[21]And Reu lived after he begat Serug two hundred and seven years, and begat sons and daughters. [22]And Serug lived thirty years, and begat Nahor: [23]And Serug lived after he begat Nahor two hundred years, and begat sons and daughters. [24]And Nahor lived nine and twenty years, and begat Terah: [25]And Nahor lived after he begat Terah an hundred and nineteen years, and begat sons and daughters. [26]And Terah lived seventy years, and begat Abram, Nahor, and Haran. [27]Now these are the progeny of Terah: Terah begat Abram, Nahor, and Haran; and Haran begat Lot. [28]And Haran died before his father Terah in the land of his kindred, in Ur of the Chaldees. [29]And Abram and Nahor took them wives: the name of Abram's wife was Sarai; and the name of Na-

רש"י

(28) על פני תרח אביו IN THE PRESENCE OF HIS FATHER TERAH — *meaning* during his father's life-time (ib.). The Midrashic explanation is that he died through his father. For Terah accused his son Abram before Nimrod of having smashed his idols to pieces, and he cast him into a fiery furnace. Haran waited and said to himself, "If Abram proves triumphant I will be on his side; if Nimrod wins I shall be on his". When Abram was saved they said to Haran, "Whose side are you on?" Haran replied, "I am on Abram's side". They therefore cast him into the fiery furnace and he was burnt *to death*. It is to this *that the name of the place* Ur-Kasdim (fire of the Chaldees) *alludes*. Menachem *ben Seruk*, however, explains that אור means a valley, as (Is. XXIV. 15) "Glorify ye the Lord in the valleys (באורים)", and as (ib. XI. 8) "the den (מאורת) of the basilisk". Every hole or deep cleft may be called אור. **(29)** יסכה JISCAH — This was Sarah; *she was also named Jiscah (from a root meaning "to see", "to look")* because she could s e e the future by holy inspiration, and because everybody l o o k e d (gazed) at her beauty. *The name* Jiscah also has reference to princely dignity (נסיכות) just as *the*

שֶׁבַע שָׁנִים וּמְאַתַּיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס
כב וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר: כג וַיְחִי
שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת: ס כד וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח: כה וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־תֶּרַח
תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת: ס כו וַיְחִי־תֶרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן: כז וְאֵלֶּה תוֹלְדֹת תֶּרַח
תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן
הוֹלִיד אֶת־לוֹט: כח וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו
בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים: מפטיר כט וַיִּקַּח אַבְרָם
וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־

אונקלוס

בָּנִין וּבְנָן: כב וַחֲיָא שְׂרוּג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־נָחוֹר: כג וַחֲיָא שְׂרוּג בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־נָחוֹר מָאתָן שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כד וַחֲיָא נָחוֹר עָשְׂרִין וּתְשַׁע
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־תָּרַח: כה וַחֲיָא נָחוֹר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־תָּרַח מְאָה וּתְשַׁע־
עֲשַׂר שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: כו וַחֲיָא־תָרַח שַׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־אַבְרָם יָת־
נָחוֹר וְיָת־הָרָן: כז וְאִלֵּין תּוֹלְדַת תָּרַח תָּרַח אוֹלִיד יָת־אַבְרָם יָת־נָחוֹר וְיָת־
הָרָן וְהָרָן אוֹלִיד יָת־לוֹט: כח וּמִית הָרָן עַל־אַפֵּי תָּרַח אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דַיְלָדוּתֵהּ
בְּאוּר דְּכַסְדָּאֵי: כט וּנְסִיב אַבְרָם וְנָחוֹר לְהוֹן נְשִׁין שׁוּם אִתַּת־אַבְרָם שָׂרָי

רש"י

(כח) על פני תרח אביו. בְּחַיֵּי אֲבִיו. וּמְדָרַשׁ אַגָּדָה אוֹמֵר, שֶׁעַל יְדֵי אֲבִיו מֵת: שֶׁקִּבֵּל תֶּרַח עַל אַבְרָם בְּנוֹ לְפָנֵי נִמְרוֹד עַל שֶׁכִּתֵּת אֶת צְלָמָיו, וְהִשְׁלִיכוֹ לִכְבִשַׁן הָאֵשׁ, וְהָרָן יוֹשֵׁב וְאוֹמֵר בְּלִבּוֹ: אִם אַבְרָם נוֹצֵחַ, אֲנִי מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם נִמְרוֹד נוֹצֵחַ אֲנִי מִשֶּׁלּוֹ; וּכְשֶׁנִּיצַל אַבְרָם, אָמְרוּ לוֹ לְהָרָן מִשֶּׁל מִי אַתָּה? אָמַר לָהֶם הָרָן: מִשֶּׁל אַבְרָם אֲנִי: הִשְׁלִיכוּהוּ לִכְבִשַׁן הָאֵשׁ וְנִשְׂרַף, וְזֶהוּ: אוּר כַּשְׂדִּים (ב"ד). וּמְנֻחָם פָּרַשׁ: אוּר—בְּקָעָה; וְכֵן: בְּאוּרִים כַּבְּדוּ ה' (ישעיה כ"ד), וְכֵן: מְאוּרֵת צְפָעוֹנִי (שם י"א). כָּל חוֹר וּבְקָע עָמוֹק קְרוּי אוּר: (כט) יסכה. זוֹ שָׂרָה, עַל שֵׁם שֶׁסּוֹכָה בְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁהַכֹּל סוֹכִין בְּיָפְיָהּ: וְעוֹד: יִסְכָּה לְשׁוֹן

hor's wife, Milcah, the daughter of Haran, the father of Milcah, and the father of Iscah. [30]But Sarai was barren; she had no child. [31]And Terah took Abram his son, and Lot the son of Haran his son's son, and Sarai his daughter in law, his son Abram's wife; and they went forth with them from Ur of the Chaldees, to go into the land of Canaan; and they came unto Haran, and abode there. [32]And the days of Terah were two hundred and five years: and Terah died in Haran.

12. [1]Now the Eternal had said unto Abram, Go out of thy land, and from thy kindred, and from thy father's house, unto the land that I will shew thee: [2]And I will make of thee a great nation, and I will bless thee, and make thy name great; and thou shalt

רש"י

name Sarah (שרה) has an allusion to "ruling" (שררה). **(31)** ויצאו אתם AND THEY WENT FORTH WITH THEM — Terah and Abram went forth with Lot and Sarai. **(32)** וימת תרח בחרן AND TERAH DIED IN HARAN after Abram had left Haran (as related in the next chapter) and had come to the land of Canaan and had been there more than sixty years. For it is written, (Gen. XII. 4) "And Abram was seventy five years old when he left Haran", and Terah was seventy years old when Abram was born (XI. 26), making Terah 145 years old when Abram left Haran, so that there were *then* many years of his life left (i. e. he lived many years after that — as a matter of fact, 60 years, as he was 205 years old when he died). Why, then, does Scripture mention the death of Terah before the departure of Abram? In order that this matter (his leaving home during his father's lifetime) might not become known to all, lest people should say that Abram did not show a son's respect to his father, for he left him in his old age and went his way. That is why Scripture speaks of him as dead (Gen. R. 39). For *indeed* the wicked even while alive are called dead and the righteous even when dead are called living, as it is said, (2 Sam. XXIII. 20) "And Benaiah the son of Jehoiada the son of a living man".[1] בחרן IN HARAN — The נ is inverted[2]) to tell you that until the time of Abraham, the fierce anger (חרון) of the Omnipotent was *kindled* against the world.

12. **(1)** לך לך GET THEE OUT (lit., go for thyself) — for your own benefit, for your own good: there I will make of you a great nation whilst here you will not merit the privilege of having children. Furthermore, I shall make known your character throughout the world (Tanch.) **(2)** ואעשך לגוי גדול AND I WILL MAKE OF THEE A GREAT NATION — Since travelling is the cause of three things—it decreases (breaks up) family life, it reduces one's wealth and lessens one's renown, he therefore needed these three blessings: that *God* should promise him children, wealth and a *great* name (Gen. R. 39).

NOTES

1) Cf. Ber. 18a.

2) According to some authorities this should be so.

נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה: לוַתְּהִי
שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד: לא וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם
בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת
אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה
כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: לבוַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח
חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן:

קנב. בגלגל. סימן מ"ג י"ס ל"ע ומפטירין רני עקרה ביפעיס סימן לד.

פ פ פ

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ
וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ: ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה

אונקלוס

וְשׁוּם אִתַּת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבוּהָא־דְמִלְכָּה וַאֲבוּהָ רְיִסְכָּה: ל וַהֲוָה
שָׂרַי עֲקָרָה לֵית לָהּ וְלָד: לא וּדְבַר תֶּרַח יָת־אַבְרָם בְּרֵהּ וְיָת־לוֹט בַּר־הָרָן
בַּר־בְּרֵהּ וְיָת־שָׂרַי כַּלְתֵּהּ אִתַּת אַבְרָם בְּרֵהּ וּנְפָקוּ עִמְּהוֹן מֵאוּרָא דְכַסְדָּאֵי
לְמֵיזַל לְאַרְעָא דְכְנָעַן וַאֲתוֹ עַד חָרָן וְיַתִּיבוּ תַמָּן: לבוַהֲווֹ יוֹמֵי תֶרַח מָאתָן
וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית תֶּרַח בְּחָרָן: ס ס ס

א וְאָמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזֵל־לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמִיַּלָּדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ לְאַרְעָא דִי אַחֲוִנָּךְ:
ב וְאֶעְבְּרִנָּךְ לְעַם סַגִּי וַאֲבָרְכִנָּךְ וְאַרְבֵּי שְׁמָךְ וּתְהֵא מְבָרָךְ:

רש"י

נְסִיכוּת. כְּמוֹ שָׂרָה לְשׁוֹן שָׂרָרָה: (לא) ויצאו אתם. וַיֵּצְאוּ תֶּרַח וְאַבְרָם עִם לוֹט וְשָׂרַי:
(לב) וימת תרח בחרן. לְאַחַר שֶׁיָּצָא אַבְרָם מֵחָרָן וּבָא לְאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהָיָה שָׁם יותר מֵשֵׁשִׁים
שָׁנָה: שֶׁהֲרֵי כָּתוּב: וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן. וְתֶרַח בֶּן שִׁבְעִים
שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד אַבְרָם, הֲרֵי קמ"ה לְתֶרַח: כְּשֶׁיָּצָא אַבְרָם מֵחָרָן עֲדַיִן נִשְׁאֲרוּ מִשְּׁנוֹתָיו הַרְבֵּה.
וְלָמָּה הִקְדִּים הַכָּתוּב מִיתָתוֹ שֶׁל תֶּרַח לִיצִיאָתוֹ שֶׁל אַבְרָם? שֶׁלֹּא יֹאמַר הַדָּבָר מִפִּירְכָם לְכַל
וְיֹאמְרוּ: לֹא קַיְּים אַבְרָם אֶת כִּבּוּד אָבִיו, שֶׁהִנִּיחוֹ וְנָסַע לוֹ. לְפִיכָךְ קָרָאוֹ הַכָּתוּב מֵת,
שֶׁהָרְשָׁעִים אַף בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִם מֵתִים, וְהַצַּדִּיקִים אַף בְּמִיתָתָן קְרוּיִים חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנָיָהוּ
בֶּן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַי (שמואל ב' כ"ג): (בחרן. הנ"ן הֲפוּכָה. לוֹמַר לְךָ, עַד אַבְרָם חָרוֹן
אַף שֶׁל מָקוֹם):

יב (א) לֶךְ לְךָ. לְהֶנָּאָתְךָ וּלְטוֹבָתְךָ, שָׁם אֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, כָּאן אִי אַתָּה זוֹכֶה לְבָנִים.
וְעוֹד: שֶׁאוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם: (ב) ואעשך לגוי גדול. לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ גּוֹרֶמֶת לִשְׁלֹשָׁה דְבָרִים:
מְמַעֶטֶת פְּרִיָה וְרִבְיָה וּמְמַעֶטֶת אֶת הַמָּמוֹן וּמְמַעֶטֶת אֶת הַשֵּׁם, לְכָךְ הַוְּזָקֵק לִשְׁלֹשָׁה
בְּרָכוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהִבְטִיחוֹ עַל הַבָּנִים, וְעַל הַמָּמוֹן וְעַל הַשֵּׁם: ואברכך. בְּמָמוֹן (ב"ר):

be a blessing: [3]And I will bless them that bless thee, and curse him that execrateth thee: and in thee shall all families of the earth be blessed. [4]So Abram went, as the Eternal had spoken unto him; and Lot went with him: and Abram was seventy and five years old when he went out from Haran. [5]And Abram took Sarai his wife, and Lot his brother's son, and all their substance that they had gathered, and the souls that they had gotten in Haran: and they went forth to go into the land of Canaan; and they came into the land of Canaan. [6]And Abram passed through the land unto the place of Sichem, unto the oak of Moreh. And the Canaanite was then in the land. [7]And the Eternal appeared unto Abram, and

רש"י

ואברכך AND I WILL BLESS THEE — with wealth.[1]) (ib.) והיה ברכה AND BE THOU A BLESSING — Blessings are entrusted to you; hitherto they were in My power — I blessed Adam and Noah — but from now on you shall bless whomsoever you wish (ib.) Another explanation is: AND I WILL MAKE THEE A GREAT NATION, this *alludes to the fact* that we say *in our prayer* "God of Abraham"; AND I WILL BLESS THEE — that we say, "God of Isaac"; AND I WILL MAKE THY NAME GREAT — that we say, "God of Jacob". One might think that we should conclude *the benediction in which these invocations are recited* by *mentioning again the names of* all *the patriarchs* — the text therefore states "Be thou a blessing" *meaning,* with you (i. e. with your name only) shall they conclude the benediction and not with them (their names) (Pes. 117b).[2]) מארצך FROM THY LAND — But had he not already departed from there together with his father and had reached as far as Haran (chap. XI. 31)? But thus God *in effect* said to him: Go still further away — leave *now* thy father's house *also.* אשר אראך WHICH I WILL SHOW THEE — He did not reveal to him at once which land it was in order that he should hold it in high esteem and in order to reward him for *complying with* each and every command. Similar is, (Gen. XXII. 2) "*Take* thy son — thine only son — whom thou lovest — even Isaac"; similar is (ib.) "upon one of the mountains which I will tell thee of"; similar is, (Jonah III. 2) "And make unto it the proclamation that I shall tell thee of". **(3)** וגברכו בך AND IN THEE SHALL BE BLESSED — There are many Agadoth *concerning this* but the plain sense of the text is as follows: A man says to his son, "Mayest thou become as Abraham". This, too, is the meaning wherever the phrase ונברכו בך "And in thee shall be blessed" occurs in Scripture, and the following example proves this: (Gen. XLVIII. 20) בך יברך "By thee shall Israel bless their children saying, "May God make thee as Ephraim and Manasseh". **(5)** אשר עשו בחרן [THE SOULS] THAT THEY HAD GOTTEN (lit., made) IN HARAN — *The souls* which he had brought beneath the *sheltering* wings of the Shechinah. Abraham converted the men and Sarah converted the women and Scripture accounts it unto them as if they had made them. However, the real sense of the text is that it refers to the menservants and to the maidservants whom they had acquired for themselves. *The word "עשה" is used here* as (in Gen. XXXI. 1), "he has acquired (עשה) all this wealth", and (Num. XXIV. 8), "And Israel acquires (עושה) wealth" — an expression for acquiring and amassing. **(6)** ויעבר אברם בארץ AND ABRAHAM PASSED THROUGH THE LAND — he entered it.[3]) עד מקום שכם UNTO THE PLACE OF SHECHEM — In order to pray on behalf of Jacob's sons, *anticipating the time* when they would come to fight against Shechem. אלון מורה THE PLAIN OF MOREH — This is Shechem. He showed him Mount Gerizim

NOTES

[1]) for the other two blessings are expressly mentioned in this verse.

[2]) The first benediction of the Amidah opens with "Blessed art Thou, O Lord . . . God of Abraham, God of Isaac and God of Jacob" and concludes only with mention of Abraham's name: "Blessed art Thou, O Lord, Shield of Abraham". Probably the names of the other patriarchs are omitted because only to Abraham did God promise to be a מָגֵן (see Gen. XV. 1).

[3]) See Appendix.

שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה׃ ג וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ
אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה׃ ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־
חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃ ה וַיִּקַּח
אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־
רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן
וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ ו וַיַּעֲבֹר
אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה
וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ׃ ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר

אונקלוס

ג וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָךְ וּמְלַטְּטָךְ אֵילּוֹט וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעִית אַרְעָא׃ ד וַאֲזַל אַבְרָם
כְּמָא דְמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר־שִׁבְעִין וְחַמֵּשׁ שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן׃
ה וּדְבַר אַבְרָם יָת־שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת־לוֹט בַּר־אֲחוּהִי וְיָת־כָּל־קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ וְיָת־
נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דְכְנָעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דְכְנָעַן׃
ו וַעֲבַר אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וּכְנַעֲנָאָה בְּכֵן בְּאַרְעָא׃ ז וְאִתְגְּלִי

רש״י

והיה ברכה. הַבְּרָכוֹת נְתוּנוֹת בְּיָדְךָ; עַד עַכְשָׁיו הָיוּ בְיָדִי, בֵּרַכְתִּי לְאָדָם וְנֹחַ, וּמַעֲכְשָׁיו אַתָּה תְּבָרֵךְ אֵת אֲשֶׁר תַּחְפּוֹץ (ב״ר). דָּבָר אַחֵר: וְאַעֲשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וָה שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, וְאִבְרְכֵךְ וָה שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאַגְדִּילָה שִׁמְךָ וָה שֶׁאוֹמְרִים: אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. יָכוֹל יִהְיוּ חוֹתְמִין בְּבָלָן, תַּלְמוּד לוֹמַר וֶהְיֵה בְּרָכָה, בְּךָ חוֹתְמִין וְלֹא בָהֶם: מארצך. וַהֲלֹא כְּבָר יָצָא מִשָּׁם עִם אָבִיו וּבָא עַד חָרָן? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹ: הִתְרַחֵק עוֹד מִשָּׁם וְצֵא מִבֵּית אָבִיךָ: אשר אראך. לֹא נִלָּה לוֹ הָאָרֶץ מִיָּד, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינָיו, וְלָתֵת לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר: כֵּיוֹצֵא בוֹ, אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק (בראי כ״ב), כֵּיוֹצֵא בוֹ: עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אוֹמַר אֵלֶיךָ, וְכֵיוֹ״ב וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ (יונה ג׳):
(ג) ונברכו בך. יֵשׁ אַגָּדוֹת רַבּוֹת וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ: אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ, תְּהֵא כְּאַבְרָהָם. וְכֵן כָּל וְנִבְרְכוּ בְךָ שְׁבִמְקָרָא, וְזֶה מוֹכִיחַ: בְּךָ וְבָרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה (ברי מ״ח): (ה) אשר עשו בחרן. שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה; אַבְרָהָם מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת הַנָּשִׁים, וּמַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָשׂאוּם; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁקָּנוּ לָהֶם, כְּמוֹ: עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה (שם ל״א), וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חַיִל (במדי כ״ד), לְשׁוֹן קוֹנֶה וְכוֹנֵס: (ו) ויעבר אברם בארץ. נִכְנַס לִתּוֹכָהּ. עד מקום שכם. לְהִתְפַּלֵּל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב, כְּשֶׁיָּבְאוּ לְהֶלְחֵם בְּשִׁכֶם: אלון מורה. הוּא שְׁכֶם. הָרָאהוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁשָּׁם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה: והכנעני אז בארץ. הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ אֶת אָרֶץ יִשְׂרָאֵל מִגַּרְעִנּוֹ שֶׁל שָׁם, שֶׁבְּחֶלְקוֹ שֶׁל שָׁם נָפְלָה, כְּשֶׁחָלַק נֹחַ אֶת הָאָרֶץ לִבְנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם (בראי י״ב), לְפִיכָךְ: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַבְרָם לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, עָתִיד אֲנִי לְהַחֲזִירָהּ לָבָנֶיךָ שֶׁהֵם מְגַרְעִנּוֹ

said, Unto thy seed will I give this land: and there he built an altar unto the Eternal, who appeared unto him. [8]And he removed from thence unto the mountain on the east of Beth-el, and pitched his tent, having Beth-el on the west, and the Ai on the east: and there he built an altar unto the Eternal, and called on the name of the Eternal. [9]And Abram journeyed, going and journeying towards the south. [10]And there was a famine in the land: and Abram went down into Egypt to sojourn there; for the famine was grievous in the land. [11]And it came to pass, when he approached to enter into Egypt, that he said unto Sarai his wife, Behold now, I know that thou art a woman of beautiful appearance. [12]Therefore it shall come to pass, that when the Egyptians see thee, they will say, This is his wife: and they will slay me, but thee they will keep

רש"י

and Mount Ebal where Israel took upon themselves the oath *to observe* the Torah (cf. Deut. XI. 29—30). והכנעני אז בארץ AND THE CANAANITE WAS THEN IN THE LAND — They (the Canaanites) were gradually conquering the land of Israel from the descendants of Shem, for it had fallen to the share of Shem when Noah apportioned the earth amongst his sons, for it is said (Gen. XIV. 18) "And Melchizedek[1]) king of Salem (Jerusalem)". For this reason the Lord said to Abram (v. 7) "to thy seed will I give this land" — "I will in some future time return it to thy children who are descendants of Shem". **(7)** ויבן שם מזבח AND HE BUILDED THERE AN ALTAR — *in thanksgiving* for the good tidings that he would have children, and for the good tidings that they would possess the land of Israel. **(8)** ויעתק משם AND HE REMOVED FROM THERE — *supply the word* אהלו "his tent". מקדם לבית אל *means* ON THE EAST OF BETHEL. Consequently Bethel lay to his west, and that is what it states בית אל מים BETHEL ON THE WEST. אהלה HIS TENT — *This word is written with a ה suffixed instead of the usual* ו *so that* it may read אָהֳלָה "her tent" *to intimate that* first he pitched a tent for his wife and afterwards one for himself (Gen. R. 39). ויבן שם מזבח AND HE BUILDED THERE AN ALTAR — He perceived by the gift of prophecy that his descendants would once stumble (fall into sin) there through Achan's transgression (see, Josh. ch. VII): therefore he prayed there for them. **(9)** הלוך ונסוע GOING ON MORE AND MORE TOWARDS THE NEGEB — by stages: he stayed here a month or more, then travelled on and pitched his tent in another place. Yet all his journeys were towards the Negeb to proceed to the South of the land of Israel which is the direction where Jerusalem is — which is in the territory of Judah who had *their portion* in the South of the land of Israel — to Mount Moriah which is his (Judah's) possession (cf. Gen. R. ib.). **(10)** רעב בארץ A FAMINE IN THE LAND — in that land only to test him whether he would take exception to God's commands in that He had bidden him to go to the land of Canaan and now forced him to leave it (Pirkê d' Rabbi Eliezer 26). **(11)** הנה נא ידעתי BEHOLD NOW I KNOW — The Midrashic explanation is: Until now he had not perceived her beauty owing to the extreme modesty of both of them; now, however, through this event, he became cognisant of it (Tanch.). Another explanation: Usually, because of the exertion of travelling a person becomes uncomely, but she had retained her beauty (Gen. R. 40). Still, the real sense of the text is this: Behold, n o w the time has come when I am anxious because of thy beauty. I have long known that thou art fair of appearance: but now we are travelling among black and repulsive people, brethren of the Ethiopians (Kushim), who have never been accustomed to see a beautiful woman. A similar example is, (Gen. XIX. 2) "Behold, n o w, my lords, turn aside I pray you."[2])

NOTES

[1]) Who is identified with Shem; cf. Nedarim 32b.

[2]) Usually נא denotes a request, whereas in our verse it has the meaning of n o w, just as the f i r s t נא in Gen. XIX. 2.

לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
הַנִּרְאֶה אֵלָיו: ח וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל
וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: ט וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ
וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה: פ
י וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם
כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ: יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא
מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי
כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ: יב וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ
הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ:

אונקלוס

יי לְאַבְרָם וַאֲמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן יָת־אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ
דְּאִתְגְּלִי לֵהּ: ח וְאִסְתְּלַק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִמְּדִנַח לְבֵית־אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית־
אֵל מִמַּעַרְבָא וְעַי מִמָּדִינְחָא וּבְנָא־תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ וְצַלִּי בִשְׁמָא דַיְיָ:
ט וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל לְדָרוֹמָא: י וַהֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם
לְאִיתּוֹתָבָא תַּמָּן אֲרֵי־תַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא: יא וַהֲוָה כַּד קָרִיב לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם
וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יָדְעִית אֲרֵי אִתְּתָא שְׁפִירַת־חֵיזוּ אָתְּ: יב וִיהֵי כַּד
(כי אֲרֵי) יֶחֱזוּן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ דָּא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּמוּן:

רש״י

שֵׁל שָׁם: (ז) ויבן שם מזבח. עַל בְּשׂוֹרַת הָאָרֶץ וְעַל בְּשׂוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: (ח) ויעתק משם. אֹהֲלוֹ: מִקֹּדֶם לבית אל. בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל בֵּית אֵל ; נִמְצֵאת בֵּית אֵל בְּמַעֲרָבוֹ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר, בֵּית אֵל מִיָּם: אהלו. אָהֳלָה כְּתִיב. בְּתַחִלָּה נָטָה אֶת אָהֳלוֹ אִשְׁתּוֹ, וְאַהֲרֹן כַּךְ אֶת שֶׁלּוֹ (ב״ר): ויבן שם מזבח. נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהִכָּשֵׁל שָׁם עַל עֵגֶל, וְהִתְפַּלֵּל שָׁם עֲלֵיהֶם: (ט) הלוך ונסוע. לְפָרָקִים: יוֹשֵׁב כְּאִן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר, וְנוֹסֵעַ מִשָּׁם וְנוֹשֶׂה אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְכָל מַסָּעָיו הַנֶּגְבָּה, לְלֶכֶת לִדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהִיא לְצַד יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהוּא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה שֶׁנִּמְלוֹ בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִיא נַחֲלָתוֹ (ב״ר): (י) רעב בארץ. בְּאוֹתָהּ הָאֶרֶץ לְבַדָּהּ, לְנַסּוֹתוֹ, אִם יְהַרְהֵר אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּבָ״ה שֶׁאָמַר לְלֶכֶת אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, וַעֲכָשָׁיו מַשִּׁיאוֹ לָצֵאת מִמֶּנָּה: (יא) הנה נא ידעתי. מִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַד עַכְשָׁיו לֹא הִכִּיר בָּהּ מִתּוֹךְ צְנִיעוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם; וַעֲכָשָׁיו הִכִּיר בָּהּ עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה. דָּבָר אַחֵר, מִנְהַג הָעוֹלָם שֶׁעַל יְדֵי טוֹרַח הַדֶּרֶךְ אָדָם מִתְכַּוֵּר, וְזֹאת עָמְדָה בְּיָפְיָהּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: הִנֵּה נָא הִגִּיעַ הַשָּׁעָה שֶׁיֵּשׁ לְרָאֹג עַל יָפְיֵךְ, יָדַעְתִּי וֶה יָמִים רַבִּים, כִּי יָפַת מַרְאֶה אָתְּ, וַעֲכָשָׁיו אָנוּ בָּאִים בֵּין אֲנָשִׁים שְׁחוֹרִים וּמְכוֹעָרִים אֲחֵיהֶם שֶׁל כּוּשִׁים, וְלֹא הִרְגִּילוּ בְּאִשָּׁה יָפָה; וְדוֹמָה לוֹ: הִנֵּה־נָא אֲדֹנַי סוּרוּ נָא (בר׳ י״ט):

alive. [13]Say, I pray, thou art my sister: that it may be well with me for thy sake; and my soul shall live because of thee. [14]And it came to pass that, when Abram was come into Egypt, the Egyptians saw the woman that she was very beautiful. [15]The officers also of Pharaoh saw her, and praised her to Pharaoh: and the woman was taken into Pharaoh's house. [16]And to Abram he did well for her sake: and he had flocks, and herds, and he-asses, and menservants, and handmaids, and she-asses, and camels. [17]And the Eternal plagued Pharaoh and his house with great afflictions because of Sarai Abram's wife. [18]And Pharaoh called Abram, and said, What is this that thou hast done unto me? wherefore didst thou not tell me that she was thy wife?. [19]Wherefore saidst thou, She is my sister? so that I took her to me to wife: now therefore behold thy wife, take her, and go. [20]And Pharaoh commanded his men concerning him: and they sent him away, and his wife, and all that he had.

רש"י

(13) למען ייטב לי בעבורך THAT IT MAY BE WELL WITH ME FOR THY SAKE — they may give me presents. **(14)** ויהי כבא אברם מצרימה AND IT CAME TO PASS WHEN ABRAM WAS COME INTO EGYPT — It should have said, "when they were come into Egypt"; but *the use of the singular* teaches us that he hid her in a chest, and when they demanded the custom dues they opened *it* and discovered her (Gen. R. 40). **(15)** ויהללו אותה אל פרעה AND THEY PRAISED HER TO PHARAOH — They praised her among themselves saying, "This woman is worthy of the king (i. e. they praised her as being suitable אל פרעה for Pharaoh.[1]) **(16)** ולאברם היטיב בעבורה AND TO ABRAM HE DEALT WELL — he *means* Pharaoh — בעבורה FOR HER SAKE. **(17)** ויגע ה' וגו' AND THE LORD PLAGUED PHARAOH etc. — He was smitten with the disease of Raathon which demands close continence (Gen. R. 41). ואת ביתו AND HIS HOUSE — Take it as the Targum has it: "and the people of his house". A Midrashic explanation is: *the word* את *is used here* to imply that included *in the curse* were *also* its walls, pillars and its utensils. *The whole of this explanation of* ואת ביתו *is given* in an old text of Rashi. על דבר שרי BECAUSE OF SARAI (lit., by the word of Sarai) — at her orders: she said to the angel "Smite" and he smote (Tanch.). **(19)** קח ולך TAKE HER AND GO AWAY — Not as Abimelech who said to him (Gen. XX. 15) "Behold, my land is before thee; *dwell wherever it seemeth proper to thee*": but he (Pharaoh) said to him, "Go and do not stay here," for the Egyptians are greatly addicted to lewd-living, as it is said (Ez. XXIII. 20). "And whose issue is like the issue of horses" (Tanch.). (The passage deals with the immoral practices of the Egyptians). **(20)** ויצו עליו AND PHARAOH GAVE COMMAND CONCERNING HIM — עליו means for his sake — to escort him and to protect him. וישלחו AND THEY ACCOMPANIED HIM — as the Targum has it: they gave him an escort.[2])

NOTES

[1]) For it should say לפני פרעה.

[2]) Not they sent him away.

יג אִמְרִי־נָ֣א אֲחֹ֣תִי אָ֔תְּ לְמַ֥עַן֙ יִֽיטַב־לִ֣י בַעֲבוּרֵ֔ךְ וְחָיְתָ֥ה
נַפְשִׁ֖י בִּגְלָלֵֽךְ׃ שני יד וַיְהִ֗י כְּבֹא֙ אַבְרָ֔ם מִצְרַ֖יְמָה וַיִּרְא֣וּ
הַמִּצְרִ֑ים אֶת־הָֽאִשָּׁ֖ה כִּי־יָפָ֥ה הִ֖וא מְאֹֽד׃ טו וַיִּרְא֣וּ
אֹתָ֔הּ שָׂרֵ֖י פַּרְעֹ֑ה וַיְהַֽלְל֥וּ אֹתָ֖הּ אֶל־פַּרְעֹ֑ה וַתֻּקַּ֥ח
הָאִשָּׁ֖ה בֵּ֥ית פַּרְעֹֽה׃ טז וּלְאַבְרָ֥ם הֵיִ֖יטִיב בַּעֲבוּרָ֑הּ
וַֽיְהִי־לֹ֞ו צֹ֣אן־וּבָקָ֗ר וַחֲמֹרִים֙ וַעֲבָדִ֣ים וּשְׁפָחֹ֔ת וַאֲתֹנֹ֖ת
וּגְמַלִּֽים׃ יז וַיְנַגַּ֤ע יְהוָה֙ ו אֶת־פַּרְעֹ֔ה נְגָעִ֥ים גְּדֹלִ֖ים
וְאֶת־בֵּיתֹ֑ו עַל־דְּבַ֥ר שָׂרַ֖י אֵ֥שֶׁת אַבְרָֽם׃ יח וַיִּקְרָ֣א
פַרְעֹ֔ה לְאַבְרָ֖ם וַיֹּ֣אמֶר מַה־זֹּ֔את עָשִׂ֥יתָ לִ֖י לָמָ֣ה לֹא־
הִגַּ֑דְתָּ לִּ֖י כִּ֥י אִשְׁתְּךָ֖ הִֽוא׃ יט לָמָ֤ה אָמַ֙רְתָּ֙ אֲחֹ֣תִי
הִ֔וא וָאֶקַּ֥ח אֹתָ֖הּ לִ֣י לְאִשָּׁ֑ה וְעַתָּ֕ה הִנֵּ֥ה אִשְׁתְּךָ֖ קַ֥ח
וָלֵֽךְ׃ כ וַיְצַ֥ו עָלָ֛יו פַּרְעֹ֖ה אֲנָשִׁ֑ים וַיְשַׁלְּח֥וּ אֹתֹ֖ו וְאֶת־

אונקלוס

יג אֵמְרִי־כְעַן אֲחָתִי אָתְּ בְּדִיל דְּיֵיטַב־לִי בְּדִילָךְ וְתִתְקַיֵּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָמָיְכִי׃
יד וַהֲוָה כַּד־עַל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת־אִתְּתָא אֲרֵי־שַׁפִּירָא הִיא
לַחֲדָא׃ טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַּרְעֹה וְשַׁבָּחוּ יָתַהּ לְפַרְעֹה וְאִתְּבָרַת אִתְּתָא לְבֵית
פַּרְעֹה׃ טז וּלְאַבְרָם אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲוֹוּ לֵהּ עָן וְתוֹרִין וְחַמָּרִין וְעַבְדִין וְאַמְהָן
וְאָתָנָן וְגַמְלִין׃ יז וְאַיְתֵי יְיָ עַל־פַּרְעֹה מַכָּתִשִׁין רַבְרְבִין וְעַל־אֱנָשׁ־בֵּיתֵהּ עַל־
עִיסַק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם׃ יח וּקְרָא פַּרְעֹה לְאַבְרָם וַאֲמַר מָה־דָא עֲבַדְתָּ לִי לְמָא
לָא־חַוֵיתָא לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא׃ יט לְמָא אֲמַרְתָּ אֲחָתִי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי
לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר וְאִיזֵיל׃ כ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גוּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתַהּ

רש"י

(יג) למען ייטב לי בעבורך. יִתְּנוּ לִי מַתָּנוֹת: (יד) ויהי כבוא אברם מצרימה. הָיָה לוֹ לוֹמַר כְּבוֹאָם מִצְרַיְמָה? אֶלָּא לְשֶׁד, שֶׁהִטְמִין אוֹתָהּ בְּתֵבָה, וְעַל יְדֵי שֶׁתָּבְעוּ אֶת הַמֶּכֶס פָּתְחוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ: (טו) ויהללו אותה אל פרעה. הִלְלוּהָ בִּינֵיהֶם, לוֹמַר: הַגּוּפָה זוֹ לַמֶּלֶךְ: (טז) ולאברם היטיב בעבורה: (יז) וינגע ה' וגו'. בְּמַכַּת רַאֲתָן לָקָה שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ (ב"ר). (ואת ביתו. כְּתַרְגּוּמוֹ: וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ. וּמִדְרָשׁוֹ: לַרְבּוֹת כּוֹתָלָיו וַעֲמוּדָיו וְכֵלָיו בְּרַשׁ"י יָשָׁן). על דבר שרי. על פִּי דִּבּוּרָהּ; אוֹמֶרֶת לַמַּלְאָךְ: הַךְ, וְהוּא מַכֶּה: (יט) קח ולך. לֹא כְּאַבִימֶלֶךְ שֶׁאָמַר לוֹ: הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ, אֶלָּא אָמַר לוֹ: לֵךְ וְאֵל תַּעֲמוֹד, שֶׁהַמִּצְרִים שְׁטוּפֵי זִמָּה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם. (יחזקאל כ"ג): (כ) ויצו עליו. עַל אוֹדוֹתָיו—לְשַׁלְּחוֹ וּלְשָׁמְרוֹ: וישלחו. כְּתַרְגּוּמוֹ וְאַלְוִיאוּ:

13. [1]And Abram went up out of Egypt, he, and his wife, and all that he had, and Lot with him, into the south. [2]And Abram was very rich in cattle, in silver, and in gold. [3]And he went on his journeys from the south even to Beth-el, unto the place where his tent had been previously, between Beth-el and the Ai; [4]Unto the place of the altar, which he had made there at the first: and there Abram called on the name of the Eternal. And Lot also, who went with Abram, had flocks, and herds, and tents. [6]And the land was not able to bear them, that they might abide together: for their substance was great, so that they were not able to abide together. [7]And there was a quarrel between the herdmen of Abram's cattle and the herdmen of Lot's cattle: and the Canaanite and the Perrizite abode then

רש"י

13. **(1)** ויעל אברם וגו' הנגבה AND ABRAM WENT UP [OUT OF EGYPT] . . . TOWARDS THE NEGEB — *He went up* to proceed to the Southern part of the land of Israel — as it is said above (XII. 9) "going on more and more to the Negeb" — to the Mount Moriah. Still, when one goes from Egypt to the land of Canaan, one proceeds from South to North, because Egypt is to the South of the land of Israel, as may be proved from *the account of* the journeys *that the Israelites made in the wilderness* and from *the description* of the boundaries of the land *of Israel* (see Numb. XXXIII and XXXIV). **(2)** כבד מאד VERY RICH (lit., very heavy) — heavily laden with burdens. **(3)** וילך למסעיו AND HE WENT ON HIS JOURNEYS — When he returned from Egypt to the land of Canaan he went and lodged in the same inns as he had stayed when he travelled to Egypt. This teaches you good manners: that one should not change his inn (Arach 16b); (where the reason is given that one who does this constantly brings discredit on himself and on others). Another interpretation: on his return he paid the debts he had *previously* incurred (Gen. R. 41). (In both these comments emphasis is placed on "his" — he went on his journeys i. e. the routes he had taken before.) מנגב FROM THE SOUTH — the land of Egypt lies to the South of the land of Canaan. **(4)** אשר עשה שם בראשונה [UNTO THE PLACE OF THE ALTAR] WHICH HE HAD MADE THERE AT THE FIRST and WHERE ABRAM HAD CALLED [UPON THE NAME OF THE LORD] (that is, ויקרא does not introduce a further action of Abram done at that time, but refers to a former one when he had called upon the Name of the Lord); but it may also be explained that it means that Abram now called there upon the Name of the Lord. **(5)** ההלך את אברם WHO WENT WITH ABRAM — What brought it about that he possessed all this? The fact that he was accompanying Abram (Pes. R. שמיני). **(6)** ולא נשא אתם AND THE LAND WAS NOT ABLE TO BEAR THEM — It could not provide sufficient pasture for their cattle. The phrase is elliptical and a word must be supplied, for instance: the pasturage (מרעה) of the land was not able to bear them — for this reason the word נשא (masculine) is used (to agree in gender with מרעה; the suggestion is that נשא cannot have הארץ as subject since that noun is feminine[1]). **(7)** ויהי ריב AND THERE WAS A QUARREL because Lot's shepherds were wicked men and grazed their cattle in other people's fields. Abram's shepherds rebuked them for this act of robbery, but they replied, "The land has been given to Abram, and since he has no *son as* heir, Lot will be his heir: consequently this is not robbery". Scripture, however, states: "The Canaanite and the Perizzite abode then in

NOTES

[1]) Cp., however, Ps. CV. 30 ארצם שרץ instead of שרצה.

אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: יג וְלוֹט עִמּוֹ מִמִּצְרַיִם
הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה:
ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב: ג וַיֵּלֶךְ
לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּיתְאֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה
שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּיתְאֵל וּבֵין הָעָי: ד אֶל־
מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא
שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה: שלישי ה וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ
אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים: ו וְלֹא־נָשָׂא
אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא
יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו: ז וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם
וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ:

אונקלוס

וְיָת־אִתְּתֵהּ וְיָת־כָּל־דִּילֵהּ: א וּסְלִיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתֵהּ וְכָל דִּילֵהּ
וְלוֹט עִמֵּהּ לְרַרוֹמָא: ב וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בְּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא:
ג וַאֲזַל לְמַטְלְנוֹהִי מִדְּרוֹמָא וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־אַתְרָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ
בָּקְדְמָתָא בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין עָי: ד לַאֲתַר מַדְבְּחָא דִּי־עֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמִיתָא וְצַלִּי
תַּמָּן אַבְרָם בִּשְׁמָא דַיְיָ: ה וְאַף לְלוֹט דְּאָזֵיל עִם־אַבְרָם הֲוָה עָן־וְתוֹרִין וּמַשְׁכָּנִין:
ו וְלָא־סוֹבְרַת יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִתַּב כַּחֲדָא אֲרֵי־הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ
לְמִיתַב כַּחֲדָא: ז וַהֲוָה מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי בְעִירֵהּ־דְּאַבְרָם וּבֵין רָעֵי בְּעִירֵהּ־
רש״י

יג (א) ויעל אברם וגו׳ הנגבה. לְבָא לְדַרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: הָלוֹךְ
וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה, לְהַר הַמּוֹרִיָּה; וּמִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן, מִדְּרוֹם לָצָבוֹן
הוּא מְהַלֵּךְ, שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁמּוֹכִיחַ בְּמַפָּעוֹת וּבִגְבוּלֵי הָאָרֶץ:
(ב) כבד מאד. טָעוּן מַשָּׂאוֹת: (ג) וילך למסעיו. כְּשֶׁחָזַר מִמִּצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה הוֹלֵךְ
וְלֹן בְּאַכְסַנְיוֹת שֶׁלָּן בָּהֶם בַּהֲלִיכָתוֹ לְמִצְרַיִם, לְמַדְּךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאַכְסַנְיָא
שֶׁלּוֹ. דָּבָר אַחֵר בַּחֲזָרָתוֹ פָּרַע הַקְּפוּתָיו (ב״ר): מנגב. אֶרֶץ מִצְרַיִם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן:
(ד) אשר עשה שם בראשונה. וַאֲשֶׁר קָרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה׳, וְגַם יַשׁ לוֹמַר: וַיִּקְרָא שָׁם עַכְשָׁיו־
בְּשֵׁם ה׳: (ה) ההלך את אברם. מִי גָּרַם שֶׁהָיָה לוֹ זֹאת? הֲלִיכָתוֹ עִם אַבְרָם: (ו) ולא נשא
אתם. לֹא הָיָתָה יְכוֹלָה לְהַסְפִּיק מַרְעֵה לִמְקַנֵּיהֶם, וְלָשׁוֹן קְצַר הוּא, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף עָלָיו, כְּמוֹ:
וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם מַרְעֵה הָאָרֶץ, לְפִי־כְּךָ כָּתַב, וְלֹא נָשָׂא בִּלְשׁוֹן זָכָר: (ז) ויהי ריב. לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעִים
שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים, וְרוֹעֵי אַבְרָם מוֹכִיחִים אוֹתָם שֶׁל גַּזָּל, וְהָיָה:
תֵּבָה הָאָרֶץ לְאַבְרָם. וְלוֹ אֵין יוֹרֵשׁ, וְלוֹט יוֹרְשׁוֹ, וְאֵין זֶה גָּזֵל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי

in the land. [8]And Abram said unto Lot, Let there be no contention, I pray, between me and thee, and between my herdmen and thy herdmen; for we be kinsmen. [9]Is not the whole land before thee? part, I pray, from me: if thou wilt take to the left, then I will go to the right; or if thou depart to the right, then I will go to the left. [10]And Lot lifted up his eyes, and saw all the district of the Jordan, that it was well watered every where, before the Eternal destroyed Sodom and Gomorrah, even as the garden of the Eternal, like the land of Egypt, as thou comest unto Zoar. [11]Then Lot chose him all the district of the Jordan; and Lot journeyed from the east: and they parted the one from the other. [12]Abram abode in the land of Canaan, and Lot abode in the cities of the district, and pitched his tent towards Sodom. [13]But the men of So-

רש"י

the land", so that Abram was not yet entitled to possession (Gen. R. 41). **(8)** אנשים אחים BROTHERS — *i. e.* kinsmen. The Midrashic explanation is: that they resembled each other in their facial features (ib.). **(9)** אם השמאל ואימנה IF THOU WILT TAKE THE LEFT HAND, THAN I WILL GO TO THE RIGHT — Wherever you settle down I will not go far from you and I will stand by you as a shield and as a helper. Ultimately, indeed, he (Lot) was really in need of him, as it is said, (Gen. XIV. 14) "And Abram heard that his brother was taken captive etc." ואימינה I WILL GO TO THE RIGHT — *The word means* "I will direct myself towards the right", just as ואשמאילה means "I will direct myself towards the left." If you say that it should be punctuated וְאַיְמִינָה (the regular Hiphil form) *I answer* that in another place also we find this form, (2 Sam. XIV. 19) אם יש לְהַימִין "none can turn to the right hand", where the punctuation is not לְהַיְמִין. **(10)** כי כלה משקה THAT IT WAS WELL WATERED — a land of water-streams. לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה BEFORE THE LORD DESTROYED SODOM AND GOMORRAHH that land was כגן ה' LIKE THE GARDEN OF GOD in respect of trees, כארץ מצרים LIKE THE LAND OF EGYPT in respect of seed (vegetables) (Gen. R. 41). באכה צער *means* AS THOU GOEST עד צוער to Zoar. The Midrashic explanation (Hor. 10b; Gen. R. 41) explains it to *Lot's* discredit — just because they (the people of Sodom and Gomorrah) were addicted to lewdness did Lot choose their locality. **(11)** ככר *The word means* "a plain" as the Targum translates it. מקדם FROM THE EAST — He removed from Abram and went westward of Abram — consequently he travelled from the East to the West. A Midrashic explanation is: He wandered away from the Originator (מקדמונו) of the Universe, saying, "I want neither Abramn or his God" (Gen. R. 41). **(12)** ויאהל *means* he pitched tents for his shepherds and cattle עד סדום *throughout the whole district extending* AS FAR AS SODOM. **(13)** ואנשי סדום רעים BUT THE MEN OF SODOM WERE WICKED, and yet Lot did not refrain from living with them. Our Rabbis learned from here *how the text* (Prov. X. 11) "and the name of the wicked shall rot"

ח וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי
וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ׃
ט הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־
הַשְּׂמֹאל וְאֵימְנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה׃ י וַיִּשָּׂא־
לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ
מַשְׁקֶה לִפְנֵי ו שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה
כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר׃ יא וַיִּבְחַר־לוֹ
לוֹט אֶת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ
אִישׁ מֵעַל אָחִיו׃ יב אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט
יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם׃ יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם

אונקלוס

דְּלוֹט וּכְנֶעָנָאָה וּפְרִזָאָי כְּבֵן יָתִיב בְּאַרְעָא׃ ח וַאֲמַר אַבְרָם לְלוֹט לָא־כְעַן תְּהֵי
מַצִּיתָא בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין רַעְוָתָךְ וּבֵין רַעְוָתִי אֲרֵי־גוּבְרִין אֲחִין אֲנָחְנָא׃ ט הֲלָא
כָּל־אַרְעָא קֳדָמָךְ אִתְפָּרַשׁ כְּעַן מִלְוָתִי עִם־רַאֲתְּ לְצִפּוֹנָא וַאֲנָא לְדָרוֹמָא וְאִם־
אַתְּ לְדָרוֹמָא וְאֶנָא לְצִפּוֹנָא׃ י וּזְקַף־לוֹט יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־כָּל־מֵישַׁר יַרְדְּנָא
אֲרֵי כֻלֵּהּ בֵּית־שַׁקְיָא קֳדָם ו יְיָ יָת־סְדוֹם וְיָת־עֲמֹרָה כְּגִנְּתָא־דַיְיָ כְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם מְטֵי לְצֹעַר׃ יא וּבְחַר־לֵהּ לוֹט יָת כָּל־מֵישַׁר יַרְדְּנָא וּנְטַל לוֹט מִלְקָדְמִין
וְאִתְפָּרְשׁוּ גְּבַר מֵלְוַת אֲחוֹהִי׃ יב אַבְרָם יָתֵב בְּאַרְעָא־דְכָנָעַן וְלוֹט יָתֵב בְּקִירְוֵי
מֵישְׁרָא וּפְרַם עַד־סְדוֹם׃ יג וַאֲנָשֵׁי דְסְדוֹם בִּישִׁין בְּמֵמְנְהוֹן וַחֲיָבִין בְּגַוָּיְתְהוֹן

רש״י

אז יושב בָּאָרֶץ, וְלֹא נָכָה בָּהּ אַבְרָם עֲדַיִן (ב״ר): (ח) אנשים אחים. קְרוֹבִים, וּמִדַּרְשׁ אַגָּדָה:
דּוּמִין בְּקִלְסְתֶּרֶא פָּנִים: (ט) אם השמאל ואימנה. בְּכָל אֲשֶׁר תֵּשֵׁב לֹא אֶתְּרַחֵק מִמְּךָ וְאֶעֱמוֹד
לְךָ לְמָגֵן וּלְעֵזֶר. וְסוֹף דָּבָר הוּצְרַךְ לוֹ, שֶׁנִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וְגוֹ׳: ואימנה.
אֵימִין אֶת עַצְמִי: כְּמוֹ וַאֲשַׂמְאִילָה אֶשְׂמְאִיל אֶת עַצְמִי. וְאִם תֹּאמַר הָיָה לוֹ לְנָקֹד, וְאֵימִינָה,
כְּדֶ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: אִם יֵשׁ לְהַמִּין (ש״ב י״ד) וְאֵין נָקוּד לְהַיְמִין: (י) כי כלה משקה.
אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם: לפני שחת ה׳ את סדם ואת עמרה. הָיָה אוֹתוֹ מִישׁוֹר כגן ה׳ לְאֵילָנוֹת,
כארץ מצרים לְזֹרָעִים (ב״ר): באכה צער. עַד צֹעַר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרְשָׁהּ לְגָנַאי, עַל שֶׁהָיוּ
שְׁטוּפֵי זִמָּה כָּתַר לוֹ לוֹט בִּשְׁבוֹנָתָם: (יא) כבר. מִישׁוֹר כִּתַּרְגּוּמוֹ: מקדם. נָסַע מֵאֵצֶל אַבְרָם
וְהָלַךְ לוֹ לְמַעֲרְבוֹ שֶׁל אַבְרָם; נִמְצָא נוֹסֵעַ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִסִּיעַ עַצְמוֹ
מִקְּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם; אָמַר: אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֶּאֱלֹהָיו: (יב) ויאהל. נָטָה אֳהָלִים
לְרוֹעָיו וּלְמַקְנֵהוּ עַד סְדוֹם: (יג) ואנשי סדום רעים. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנַע לוֹט
מִלְּשְׁכֹּן עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן (יומא ל״ח): וְשֵׁם רָשָׁעִים יִרָקֵב (משלי י׳):

dom were evil and sinful before the Eternal exceedingly. [14]And the Eternal said unto Abram, after that Lot was parted from him, Lift up now thine eyes, and look from the place where thou art northward, and southward, and eastward, and westward: [15]For all the land which thou seest, to thee will I give it, and to thy seed for ever. [16]And I will make thy seed as the dust of the earth: so that if a man is able to count the dust of the earth, then shall thy seed also be counted. [17]Arise, walk about in the land in the length of it and in the breadth of it; for unto thee will I give it. [18]Then Abram pitched his tent, and came and abode at the oaks of Mamre, which are in Hebron, and built there an altar unto the Eternal.

14. [1]And it came to pass in the days of Amraphel king of Shinar, Arioch king of Ellasar, Chedorlaomer king of Elam, and Tidal king of Goiim; [2]That these made war with Bera king of Sodom, and with Birsha

רש"י

should be applied (Joma 38b).[1]) רעים WICKED in their persons, וחטאים AND SINNERS with their wealth (Sanh. 109a)[2]) לה' מאד BEFORE THE LORD, EXCEEDINGLY — They knew their Master and *yet* intentionally rebelled against Him. **(14)** אחרי הפרד לוט AFTER LOT WAS SEPARATED FROM HIM — So long as the wicked (Lot) was with him the word *of God* kept away from him (i. e. God had no communion with Abraham). **(16)** אשר אם יוכל איש SO THAT IF A MAN IS ABLE [TO COUNT] — just as it is impossible for the dust to be counted, so, too, your seed shall not be counted. **(18)** ממרא MAMRE — the name of a man.[3])

14. **(1)** אמרפל AMRAPHEL — He is identical with Nimrod who said (אמר) to Abraham, "Plunge (פול) into the fiery furnace" (Tanch.).[4]) מלך גוים KING OF GOIIM (nations) — There was a place that was called Goiim because people from many nations and localities gathered there and proclaimed as their king a man named Tidal (Gen. R. 42). **(2)** ברע BERA — Evil (רע) towards God and evil towards mankind (Tanch.). ברשע BIRSHA — Because he rose by means of wickedness (רֶשַׁע) (ib.). שנאב

NOTES

[1]) Viz., that whenever the name of the wicked is mentioned it should be followed by a term of disapprobation.

[2]) Cf. also Onkelos and Gen. R. 41.

[3]) and not the name of a place, as in Gen. XXIII. 17; cf. Gen. XIV. 13 where it is expressly said אלוני ממרא האמורי אחי אשכול.

[4]) See also Erub. 53a.

רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד: יד וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם
אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה:
טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה
וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם: טו וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ
גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה: יז קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ
וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה: יח וַיְאָהֶל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב
בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה: פ רביעי.

יד א וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ
אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם:
ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע

אונקלוס

מֵהָכָא־יְיָ לְהַדָּא: יד וַיְיָ אֲמַר לְאַבְרָם כָּתַר דְּאִתְפְּרַשׁ־לוֹט מֵעִמֵּהּ זְקוֹף כְּעַן
עֵינָךְ וַחֲזִי מִן־אַתְרָא דְּאַתְּ תַּמָּן לְצַפּוֹנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִּינְחָא וּלְמַעַרְבָא:
טו אֲרֵי יָת־כָּל־אַרְעָא דְּיַת אַתְּ חָזֵי לָךְ אֶהֳנִנַּהּ וְלִבְנָךְ עַד־עָלְמָא: טז וְאֶשְׁוֵי יָת־בַּנָּךְ
סְגִיאִין כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא כְּמָא ו דְּי לָא־אֶפְשַׁר לְגַבַר לְמִמְנֵי יָת־עַפְרָא דְּאַרְעָא
אַף בְּנָךְ לָא יִתְמְנוּן: יז קוּם הֵלִיךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכַּהּ וְלִפְתָיֵהּ אֲרֵי לָךְ אֶהֳנִנַּהּ:
יח וּפְרַס אַבְרָם וַאֲתָא וְיַתֵּב בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא דִּי בְחֶבְרוֹן וּבְנָא־תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם־
יְיָ: א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אַמְרָפֶל מַלְכָּא־דְבָבֶל אַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְאֶלָסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא
דְּעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְעַמְמֵי: ב סְדָרוּ (נ׳ עֲבַדוּ) קְרָבָא עִם־בֶּרַע מַלְכָּא דְסָדוֹם

רש״י

רעים. בְּגוּפָם, וְחַטָּאִים. בְּמָמוֹנָם (סנה׳ ק״ט): לה׳ מאד. יוֹדְעִים רִבּוֹנָם, וּמַתְגָּרִים לְמָרוֹד בּוֹ: (יד) אחרי הפרד לוט. כָּל זְמַן שֶׁהָרָשָׁע עִמּוֹ הָיָה הַדִּבּוּר פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ: (טז) אשר אם יוכל איש. כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָעָפָר לְהִמָּנוֹת כָּךְ זַרְעֲךָ לֹא יִמָּנֶה: (יח) ממרא. שֵׁם אָדָם:

יד (א) אמרפל. הוּא נִמְרוֹד, שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם: פּוֹיֵל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ (ב״ר): מלך גוים. מָקוֹם יֵשׁ, שֶׁשָּׁמוּ גּוֹיִם, עַל שֵׁם שֶׁנִּתְקַבְּצוּ שָׁמָּה מִבְּמָה אֻמּוֹת וּמְקוֹמוֹת וְהִמְלִיכוּ אִישׁ עֲלֵיהֶם וּשְׁמוֹ תִּדְעָל: (ב) ברע. רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת: ברשע. שֶׁנִּתְעַלָּה בִּרְשָׁעַת:

king of Gomorrah, Shinab king of Admah, and Shemeber king of Zeboiim, and the king of Bela, which is Zoar. [3]All these joined together in the Vale of Siddim, which is the salt sea. [4]Twelve years they served Chedorlaomer, and in the thirteenth year they rebelled. [5]And in the fourteenth year came Chedorlaomer, and the kings that were with him, and smote the Rephaim in Ashteroth Karnaim, and the Zuzim in Ham, and the Emim in Shaveh Kiriathaim, [6]And the Horites in their Mount Seir, unto El-paran, which is by the desert. [7]And they returned, and came to Enmishpat, which is Kadesh, and smote all the country of the Amalekites, and also the Amo-

רש"י

SHINAB — He hated (שנא) his Father (אב) in heaven (ib.). שמאבר SHEMEBER — He set his wings (שם אבר) to fly, flapping them to rebel against the Holy One. blessed be He (ib.). בלע BELA *is* the name of this king's city (but the king's own name is not mentioned here). **(3)** עמק השדים VALE OF SIDDIM — So it was named because it contained many fields (שדות). There are many Midrashic explanations of this name. הוא ים המלח THE SAME IS THE SALT SEA — After some time the sea flowed into it (the vale) and thus the Salt Sea came into existence. The Midrashic explanation states that the rocks that surrounded it had cracked and streams thus flowed into it (Yalk.). **(4)** שתים עשרה שנה עבדו TWELFE YEARS DID THEY i. e. these five kings SERVE Chedorlaomer, ובארבע עשרה שנה AND IN THE FOURTEENTH YEAR of their rebellion[1]) Chedorlaomer came. Because the matter concerned him mostly, "he bore the heavier side of the beam."[2]) **(5)** והמלכים AND THE KINGS [THAT WERE WITH HIM] — These are the *other* three kings. הזוזים These are the Zamzumim (see Deut. II. 10. 11. 20). **(6)** בהרם *means* IN THEIR MOUNT (i. e. הרר is a form of הר — really an earlier form — with pronominal suffix ם; cf. הררי קדש etc.) איל פארן EL-PARAN — As it is translated in the Targum: Plain *of Paran*. But I hold that איל does not signify a plain *in general* but that the lowland of Paran bore the name of El, and *that* of Mamre was named Elone; that of the Jordan was called Kikkar, *whilst* that of Shittim was called Abel — Abel-Shittim — and *so, too, the lowland* of [Baal] Gad was named Baal. All these are translated in the Targum by טישור, but each *really* had its own particular name. על המדבר BY THE WILDERNESS — next to the wilderness; a similar use *of* על is (Num. II. 20) "and next unto him (עליו) shall be the tribe of Manasseh". **(7)** עין משפט היא קדש EN-MISHPAT, THE SAME IS KADESH — *It is here named* EN-MISHPAT ("the well of judgment") in reference to *what would happen there in* the future — where Moses and Aaron would once be judged because of what occurred at that fountain. It is identical with "the waters of Meribah" (cf. Num. XX. 1 and 13). Onkelos, however, translates it according to its plain sense: the plain where the people of the district used to gather for every lawsuit. שדה העמלקי THE COUNTRY OF THE AMALEKITES — Amalek, *it is true*, was not yet born, but it is here named in reference to *the name it would bear in* the future. בחצצון תמר IN HAZEZON-TAMAR — This is En-Gedi: so a text plainly states in Chronicles (2 Chron. XX. 2) in *the history of*

NOTES

[1]) i. e. the latter part of v. 4 is to be translated "they rebelled thirteen years," not "in the thirteenth year they rebelled."

[2]) A talmudical figurative expression for: the person mostly concerned in a matter, has to take the main responsibility for it. Since they had rebelled against Chedorlaomer he bore the brunt of the war against them — he came, the others merely assisting him.

מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב ו מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ
צְבוֹיִם וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃ ג כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־
עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃ ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה
עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ׃
ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־
הַזּוּזִים בְּהָם וְאֶת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃ ו וְאֶת־
הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־
הַמִּדְבָּר׃ ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ
וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב

צבוֹים ק׳.

אונקלוס

וְעִם בִּרְשָׁא מַלְכָּא דַּעֲמֹרָה שִׁנְאָב וּמַלְכָּא דְּאַדְמָאָה וְשֶׁמְאֵבֶר מַלְכָּא דִּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא
דְּבֶלַע הִיא צֹעַר׃ ג כָּל־אִלֵּין אִתְכַּנְּשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלָיָא הוּא אֲתַר יַמָּא דְּמִלְחָא׃
ד תְּרֵתָא עֲשְׂרֵי שְׁנִין פָּלְחוּ יָת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלַת־עֲשְׂרֵי שְׁנִין מָרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע
עֲשְׂרֵי שְׁנִין אֲתָא כְדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא דְּעִמֵּהּ וּמְחוֹ יָת־נְבָרַיָּא דִּי־בְעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם
וְיָת־תַּקִּיפַיָּא דְּבֵהֶמְתָּא וְיָת־אֵימְתָנֵי דְּבִשְׁוֵה קִרְיָתָיִם׃ ו וְיָת־חוֹרָאֵי דִּי־בְטוּרְהוֹן
דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן דְּסָמִיךְ עַל־מַדְבְּרָא׃ ז וְתָבוּ וַאֲתוֹ לְמֵישַׁר פְּלוּג־דִּינָא
הִיא רָקָם וּמְחוֹ יָת־כָּל־חַקַל עֲמַלְקָאָה וְאַף יָת־אֱמוֹרָאָה דְּיָתִיב בְּעֵין־גָּדִי׃

רש״י

שנאב. שׁוֹנֵא אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם׃ שמאבר. שֵׁם אֵבֶר לְעוֹף וְלִקְפּוֹץ וְלִמְרוֹד בָּהַקָּבָ״ה׃ בלע. שֵׁם הָעִיר׃ (ג) עמק השדים. כַּךְ שְׁמוֹ, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ בוֹ שָׂדוֹת חֲרֵבָה׃ הוא ים המלח. לְאַחַר זְמַן נִמְשַׁךְ הַיָּם לְתוֹכוֹ וְנַעֲשָׂה יָם הַמֶּלַח׃ ומדרשו אַגָּדָה אוֹמֵר, שֶׁנִּתְבַּקְּעוּ הַצּוּרִים סְבִיבוֹתָיו וְנִמְשְׁכוּ יְאוֹרִים לְתוֹכוֹ׃ (ד) שתים עשרה שנה עבדו. חֲמִשָּׁה מְלָכִים הַלָּלוּ אֶת כְּדָרְלָעוֹמֶר וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָרְדָן בָּא כְדָרְלָעוֹמֶר; לְפִי שֶׁהוּא הָיָה בַּעַל הַמַּעֲשָׂה וְכָנָם בְּעוּבִי הַקּוֹרָה׃ (ה) והמלכים. אֵלֶּה שִׁלְשָׁה מְלָכִים׃ הזוזים. הֵם וַמְזֻמִּים׃ (ו) בהרם. בְּהַר שָׂלָהֶם׃ איל פארן. כְּתַרְגּוּמוֹ מֵישׁוֹר. וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁאֵין אֵיל לְשׁוֹן מֵישׁוֹר, אֶלָּא מֵישׁוֹר שֶׁל פָּארָן אֵיל שְׁמוֹ, וְשֶׁל מַמְרֵא אֵלוֹנֵי שְׁמוֹ, וְשֶׁל יַרְדֵּן כִּכָּר שְׁמוֹ, וְשֶׁל שִׁשִּׁים אַבֶּל שְׁמוֹ, אֲבֶל הַשִּׁטִּים, וְכֵן בַּעַל נְבִ בַּעַל שְׁמוֹ; וְכֻלָּם מִתּוּרְגְּמִין מֵישׁוֹר, וְכָל א׳ שְׁמוֹ עָלָיו׃ על המדבר. אֲצֶל הַמִּדְבָּר, כְּמוֹ: וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה (במדבר ב׳)׃ (ז) עין משפט היא קדש. עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְהִשָּׁפֵט שָׁם עַל עִסְקֵי אוֹתִי הָעַיִן וְהֵם מֵי מְרִיבָה. וְאוֹנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ כְּפִשׁוּטוֹ׃ מָקוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מִתְקַבְּצִים שָׁם לְכָל מִשְׁפָּט׃ שדה העמלקי. עֲדַיִן לֹא נוֹלַד עֲמָלֵק, וְנִקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד׃ בחצצון תמר. הוּא עֵין גֶּדִי, מִקְרָא מָלֵא בִּדְבְרֵי הַיָּמִים (ב׳ כ׳) בִּיהוֹשָׁפָט׃

rites, that abode in Hazezon-tamar. [8]And there went out the king of Sodom, and the king of Gomorrah, and the king of Admah, and the king of Zeboiim, and the king of Bela, the same is Zoar; and they joined battle with them in the vale of Siddim; [9]With Chedorlaomer the king of Elam, and with Tidal king of Goiim, and Amraphel king of Shinar, and Arioch king of Ellasar; four kings with the five. [10]And the vale of Siddim was full of bitumen pits; and the kings of Sodom and Gomorrah fled and fell there; and they that remained fled to the mountain. [11]And they took all the substance of Sodom and Gomorrah, and all their food, and went. [12]And they took Lot, Abram's brother's son, who abode in Sodom, and his substance, and they went. [13]And there came one that had escaped, and told

רש"י

Jehoshaphat. **(9)** ארבעה מלכים וגו' FOUR KINGS [AGAINST THE FIVE] — and yet the fewer were victorious; *this statement is expressly made* to tell you how powerful they were, and yet Abraham did not refrain from pursuing them. **(10)** בארת בארת חמר FULL OF BITUMEN PITS — There were many pits there from which they took earth as clay for building purposes. The Midrashic explanation is that the clay was closely kneaded together in them (was very sticky) so that it was only because a miracle was performed for the king of Sodom that he escaped from them. For amongst those nations there were some who did not believe that Abraham had been delivered from Ur-Kasdim — from the fiery furnace — but as soon as this one escaped from the slime they corrected their past disbelief regarding *what had happened to* Abraham (lit., they believed retrospectively in Abraham). הרה נסו *means* THEY FLED TO A MOUNTAIN. The word הרה is the same as לָהָר. When a word requires a ל as a prefix one may put instead a ה as a suffix. There is a difference between הָרָה and הָהָרָה, for the ה at the end takes the place of a לָ (with Shewa) prefixed (another version has: for the ה at the end does not take the place of a prefixed ל with P a t a c h which would mean to "t h e") so that הָרָה is equal to לָהָר or to אֶל הַר to "a" mountain, without explaining which mountain — so that the meaning *here* is that each person fled to the first mountain he came across. When, however, a ה is prefixed *to a word having this* ה *suffix* so that it reads e. g., הָהָרה or הַמִּדְבָּרָה, it is the same as אל הָהָר or לָהָר (to "t h e" mount) signifying that mount which is well-known and has been definitely mentioned in the passage. **(12)** והוא ישב בסדם FOR HE DWELT IN SODOM — What made this happen to him? The fact that he was dwelling in Sodom. **(13)** ויבא הפליט AND THERE CAME THE ONE WHO ESCAPED — According to the real meaning this was Og who had escaped from the battle *with the Rephaim* (see v. 5) and it is to this that the text refers (Deut. III. 11) "For only Og king of Bashan was l e f t of the remnant of the Rephaim", and this is what is meant by נשאר "left", for Amraphel and his allies did not kill h i m when they smote the Rephaim in Ashteroth Karnaim. So is the statement in the Tanchuma (Chukat). But according to the Midrash Bereshith Rabba (42)[1])

NOTES

[1]) See also Niddah 61a and Targ. Jon.

בְּחַצְצֹן תָּמָר׃ ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ
אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ
אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים׃ ט אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר
מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר
וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אַלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה׃
י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם
וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה נָסוּ׃ יא וַיִּקְחוּ
אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ׃
יב וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ
וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם׃ יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי

צבוים ק׳

אונקלוס

ח וּנְפַק מַלְכָּא־דְסְדוֹם וּמַלְכָּא דַּעֲמוֹרָא וּמַלְכָּא דְאַדְמָה וּמַלְכָּא דִצְבוֹיִם וּמַלְכָּא
דְבֶלַע הִיא־צֹעַר וְסַדָּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלָיָא׃ ט עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא
דְעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְעַמְמִין וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְאֶלַסָּר
אַרְבְּעָה מַלְכִין לָקֳבֵיל חַמְשָׁא׃ י וּמֵישַׁר חַקְלָיָא בֵּירִין בֵּירִין מַסְקָא־חֵימָרָא
וַעֲרָקוּ מַלְכָּא־דְסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּנְפָלוּ־תַמָּן וּדְאִשְׁתָּאֲרוּ לְטוּרָא עֲרָקוּ׃ יא וּשְׁבוֹ
יָת־כָּל קִנְיָנָא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְיָת־כָּל־מֵיכְלְהוֹן וַאֲזָלוּ׃ יב וּשְׁבוֹ יָת־לוֹט וְיָת־
קִנְיָנֵהּ בַּר־אֲחוּהִי דְאַבְרָם וַאֲזָלוּ וְהוּא יָתֵב בִּסְדוֹם׃ יג וַאֲתָא מְשֵׁיזְבָא וְחַוִּי

רש״י

(ט) ארבעה מלכים וגו׳. וְאַף עַל פִּי כֵן יִצְחָק הַמּוּעָטִים, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנַע אַבְרָהָם מִלְּרַדּוֹף אַחֲרֵיהֶם׃ (י) בארת בארת חמר. בְּאֵרוֹת הַרְבֵּה הָיוּ שָׁם, שֶׁנּוֹטְלִין מִשָּׁם אֲדָמָה לְטִיט שֶׁל בִּנְיָן, וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה: שֶׁהָיָה הַטִּיט מוּנָּבָל בָּהֶם, וְנַעֲשָׂה נֵס לְמֶלֶךְ סְדוֹם, שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ בָאִמּוֹת מְקֻצָּתָן שֶׁלֹּא הָיוּ מַאֲמִינִין שֶׁנִּצַּל אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא זֶה מִן הַחֵמָר, הֶאֱמִינוּ בְּאַבְרָם לְמַפְרֵעַ: הרה נכו. לְהָר נָסוּ, הָרָה, כְּמוֹ לְהָר; כָּל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לַמָּ״ד בְּתְחִלָּתָהּ, הִטִּיל לָהּ ה״א בְּכוֹפֶה, וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין הָרָה לְהָהָרָה. שֶׁה״א שֶׁבְּסוֹף הַתֵּיבָה עוֹמֶדֶת בְּמָקוֹם לַמָּ״ד שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, אֲבָל אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּמָקוֹם לַמָּ״ד וּקְוּדָּה פְּתַח תַּחְתֶּיהָ, וַהֲרֵי הָרָה כְּמוֹ לְהָר אוֹ כְּמוֹ אֶל הָר, וְאֵינוֹ מְפֹרָשׁ לְאֵיזֶה הָר, אֶלָּא שֶׁכָּל אֶחָד נָס בַּאֲשֶׁר מָצָא הָר תְּחִלָּה, וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן ה״א בְּרֹאשָׁהּ, לְכְתּוֹב הָהָרָה אוֹ הַמִּדְבָּרָה, פִּתְרוֹנוֹ כְּמוֹ: אֶל הָהָר, אוֹ כְּמוֹ לְהָהָר, וּמַשְׁמַע לְאוֹתוֹ הָר הַנִּדְוָע וּמְשׁוֹרֵשׁ בְּפָרָשָׁה: (יב) והוא ישב בסדום. מִי גָּרַם לוֹ וְאֹתוֹ? יְשִׁיבָתוֹ בִּסְדוֹם: (יג) ויבא הפליט. לְפִי פְּשׁוּטוֹ וֶה עוֹג, שֶׁפָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה, וְהוּא שֶׁכָּתוּב כִּי רַק עוֹג נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים (דברי׳ ג׳) וְהוּא נִשְׁאַר, שֶׁלֹּא הָרְגוּהוּ אַמְרָפֶל וַחֲבִירָיו, כְּשֶׁהִכּוּ הָרְפָאִים בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם. תַּנְחוּמָא.

Abram the Hebrew: for he dwelt at the oaks of Mamre the Amorite, brother of Eschol, and brother of Aner: and these were confederate with Abram. [14]And when Abram heard that his brother was taken captive, he armed his trained servants, born in his own house, three hundred and eighteen, and pursued them unto Dan. [15]And he divided himself, by night, against them, he and his servants, and smote them, and pursued them unto Hobah, which is on the left of Damascus. [16]And he restored all the substance, and also his brother Lot, and his substance he restored, and the women also, and the people. [17]And the King of Sodom went out towards him after his return from smiting Chedorlaomer, and the kings that were with him, to the vale of Shaveh,

רש"י

it refers to Og in allusion to him as the only one of the generation of the Flood who escaped *that catastrophe*,[1]) and this is what is meant (Deut. III. 11) "of the remnant of the Rephaim", for it is said, (Gen. VI. 4) "The Nephilim (= Rephaim cf. Gen. R. 26) were in the earth etc." His intention *in telling Abraham that his nephew was captured* was *that Abraham should wage war against the kings and* that he should be killed so that he, himself, might marry Sarah. העברי THE HEBREW — the one who came from the other side (עבר) of the River (Euphrates) (Gen. R. 42). בעלי ברית אברם CONFEDERATE WITH ABRAM (lit., owners of a covenant with Abram) — They had entered into a covenant with him. Other versions of Rashi have: another explanation is, they advised him to circumcise himself (to keep the [ברית] covenant), as is explained in another place (cf. Rashi on XVIII. 1). **(14)** וירק Its meaning is as the Targum takes it: "he girded". Similar are (Lev. XXIV. 33) "And I will gird myself (והריקותי) with the sword against you", and (Ex. XV. 9) "I will gird on (אריק) my sword", and (Ps. XXXV. 3) "Gird thyself (הרק) with the spear and battle axe". חניכיו HIS TRAINED SERVANTS — The word is written *without* י (after the כ) *so it may be read* חניכו "his trained one", referring to Eliezer whom he had trained to *the observance of* religious duties. The word חנך signifies introducing a person or a thing, for the first time, to some particular occupation in which it is intended that he should remain (i. e. to dedicate or devote to some particular purpose). It has a similar sense *in* (Prov. XXII. 6) "Train up (חנוך) a child", *and in* (Num. VII. 84) חנוכת המזבח "the dedication of the altar", *and* (Ps. XXX. 1) "The dedication (חנוכה) of the house". In O. F. enseigner; *Engl.: to teach, instruct.* שמנה עשר וגו' THREE HUNDRED AND EIGHTEEN — Our Rabbis said, "It was Eliezer alone *whom he armed* and it *(318)* is the numerical value of his name" (Ned. 32a). עד דן AS FAR AS DAN — There his strength failed him for he saw *prophetically* that at some future time his descendants would there erect a calf (Sanh. 96a). **(15)** ויחלק עליהם AND HE DIVIDED HIMSELF AGAINST THEM — In accordance with its plain sense you must invert the order *of the words* of the verse: "And he divided himself, he and his servants, against them, at night", as is the manner of those who pursue *their enemies* — they divide themselves up *to follow* after those of whom they are in pursuit when these flee in different directions. לילה BY NIGHT, meaning, even after it became dark they did not give up pursuing them. According to the Midrashic explanation, it was the night that was divided[2]): during its first half a miracle was wrought for him, and the second half was kept in reserve for *the miracle of* the midnight in Egypt. עד חובה UNTO HOBAH — There is no place bearing the the name Hobah, but the city Dan is called Hobah (guilty city) on account of the idolatry which would once be practised there **(17)** עמק שוה THE

NOTES

[1]) which is contradictory to (Gen. VII. 28) "and Noah only remained alive"; therefore Rashi considers the first explanation to be according to the plain sense and this to be Midrash.

[2]) So that the translation would be, "and the night was divided for them, for him and his servants."

וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחֵי אֶשְׁכֹּל וַאֲחֵי
עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם: יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי
נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר
וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן: טו וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם ׀ לַיְלָה
הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל
לְדַמָּשֶׂק: טז וַיָּשֶׁב אֶת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו
וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם: יז וַיֵּצֵא
מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־
כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה

אונקלוס

לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא שְׁרֵי בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי דְּאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי
דַּעֲנֵר וְאִנּוּן אַנְשֵׁי־קְיָמָה דַּאֲבְרָם: יד וּשְׁמַע אַבְרָם אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲחוּהִי וְזָרִיז
יָת־עוּלְמוֹהִי יְלִידֵי בֵיתֵהּ תְּלָת־מְאָה וּתְמָנְיַת עֲסַר וּרְדַף עַד־דָּן: טו וְאִתְפְּלַג
עֲלֵיהוֹן לֵילְיָא הוּא וְעַבְדּוֹהִי וּמְחֵינּוּן וּרְדָפִנּוּן עַד־חוֹבָה דִּי מִצְּפּוֹנָא לְדַמָּשֶׂק:
טז וַאֲתֵיב־יָת כָּל־קִנְיָנָא וְאַף יָת־לוֹט בַּר־אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵהּ אֲתֵיב וְאַף יָת־נְשָׁיָא
וְיָת־עַמָּא: יז וּנְפַק מַלְכָּא־דְסְדוֹם לְקַדָּמוּתֵהּ בָּתַר דְּתָב מִלְּמְחֵי יָת־כְּדָרְלָעֹמֶר

רש״י

וּמְרַדֵּשׁ בְּ״ר: וָה עֹג, שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל; וְזֶהוּ מֵיתֵי־הָרְפָאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנְּפִילִים הָיוּ בָּאָרֶץ וְגוֹ׳ (לְעֵיל ו׳) וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיַּהֲרֹג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה: העברי. שֶׁבָּא מֵעֵבֶר־הַנָּהָר (ב״ר): בעלי ברית אברם. שֶׁכָּרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית: (יד) וירק. כְּתַרְגּוּמוֹ וָתָרִיז, וְכֵן וַהֲרִיקוֹתִי אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב (ויקרא כ״ו)—אֲוַדֵּיין בְּתַרְבֵי עֲלֵיכוֹן, וְכֵן: אָרִיק חַרְבִּי (שמות ט״ו), וְכֵן: וְהָרַק חֲנִית וּסְגֹר (תה׳ ל״ה): חניכיו. חֲנִיכוֹ כְּתִיב (ס״א קְרֵי), זֶה אֱלִיעֶזֶר שֶׁחִנְּכוֹ לְמִצְוֹת וְהוּא לְשׁוֹן הַתְחָלַת כְּנִיסַת הָאָדָם אוֹ כְּלִי לְאוּמָנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲמוֹד בָּהּ. וְכֵן: חָנוֹךְ לַנַּעַר (משלי כ״ב), חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ (במד׳ ז׳), חֲנֻכַּת הַבַּיִת (תה׳ ל׳ו׳), וּבלע״ז קוֹרִין לוֹ אינצ׳ינ״יר: שמנה עשר וגו׳. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: אֱלִיעֶזֶר לְבַדּוֹ הָיָה (נדרים ל״ב), וְהוּא מְנַן וַיְמַטְרְיָא שֶׁל שְׁמוֹ: עד דן. שָׁם תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, שֶׁרָאָה שֶׁעֲתִידִין בָּנָיו לְהַעֲמִיד שָׁם עֵגֶל (סנה׳ צ״ו): (טו) ויחלק עליהם. לְפִי פְּשׁוּטוֹ סָרַם הַמִּקְרָא: ״וַיֵּחָלֵק הוּא וַעֲבָדָיו עֲלֵיהֶם לָיְלָה״ כְּדֶרֶךְ הָרוֹדְפִים שֶׁמִּתְפַּלְּגִים אַחַר הַנִּרְדָּפִים, כְּשֶׁבּוֹרְחִין זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן: לילה. כְּלוֹמַר: אַחַר שֶׁחָשְׁכָה לֹא נִמְנַע מִלְּרָדְפָם. וּמְרַדֵּשׁ אַגָּדָה: שֶׁנֶּחְלַק הַלַּיְלָה, וּבְחֶצְיוֹ הָרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה לוֹ נֵס, וְחֶצְיוֹ הַשֵּׁנִי נִשְׁמַר וּבָא לוֹ לְחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁל מַצְרִים: עד חובה. אֵין מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ חוֹבָה, וְדָן קוֹרֵא חוֹבָה, עַל שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעֲתִידָה לִהְיוֹת שָׁם: (יז) עמק שוה. כַּךְ שְׁמוֹ, כְּתַרְגּוּמוֹ לְמֵישַׁר מַפָּנָא—פְּנוּי מֵאִילָנוֹת וּמִכָּל מִכְשׁוֹל: עמק המלך. בֵּית רֵישָׁא דְמַלְכָּא. בֵּית רֵים א׳, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים קָנִים, שֶׁהָיָה מְיוּחָד לַמֶּלֶךְ לְצַחֵק שָׁם: וּמְרַדֵּשׁ אַגָּדָה: עֵמֶק, שֶׁהוֹשִׁיעַ שָׁם כָּל הָאֻמּוֹת

which is the king's vale. [18]And Melchizedek king of Salem brought forth bread and wine: and he was a priest of the most high God. [19]And he blessed him, and said, Blessed be Abram of the most high God, possessor of heaven and earth: [20]And blessed be the most high God, who hath delivered up thine adversaries into thy hand. And he gave him tithes of all. [21]And the king of Sodom said unto Abram, Give me the souls, and take the substance to thyself. [22]And Abram said to the king of Sodom, I have lifted up mine hand unto the most high God, possessor of heaven and earth, [23]If I take from a thread even to a sandal tie, and if I take anything that is thine, ... and thou shalt not say, I have made Abram rich: [24]Nought for me only that which the lads have eaten, and the portion of the

רש"י

VALLEY OF SHAVEH — So was its name; but the Targum translates it, "to the empty plain" — clear of trees and all impediments. עמק המלך THE KINGS VALE — *Onkelos translates it by* the king's race-course: a hippodrome that was thirty "kona" (measuring rods) and was set apart for the king's sport. The Midrashic explanation is that it was the valley where all the nations unanimously agreed (הושוו) in appointing Abraham as prince and leader over them (Gen. R. 43). **(18)** ומלכי צדק AND MELCHIZEDEK — A Midrashic explanation is that he is identical with Shem, son of Noah (Nedarim 32b). לחם ויין BREAD AND WINE — Thus is done for those wearied through battle. He showed him (Abraham) that he bore him no malice for killing his descendants.[1]) The Midrashic explanation is that he (Melchizedek) *thereby* gave an intimation to him (Abraham) of the meal-offerings and libations which his descendants would offer there (in Salem which is Jeru-salem) (ib.). **(19)** קנה שמים וארץ MAKER, or POSSESSOR OF HEAVEN AND EARTH — similar to (Ps. CXXXIV. 3) עשה שמים וארץ "Maker of heaven and earth": through His having made them He acquired them as His possession. **(20)** אשר מגן WHO HATH DELIVERED [THY ENEMIES INTO THY HANDS] — מגן *means* who has handed over or surrendered, as (Hos. XI. 8) "How shall I give thee over, (אמגנך) Israel". ויתן לו AND HE — Abraham — GAVE HIM מעשר מכל A TITHE OF EVERYTHING that he had, because he was a priest. **(21)** תן לי הנפש GIVE ME THE PERSONS — Of that which was captured of mine and which you have rescued give me back the people only. **(22)** הרמתי ידי I HAVE LIFTED UP MY HAND — An expression signifying an oath: I lift up my hand to the Most High God (not, I have lifted up). Similarly, (Gen. XXII. 16) בי נשבעתי *which means* "By myself do I swear" and similarly, (Gen. XXIII. 13) נתתי כסף השדה קח ממני *which means* "I give the price of the field, take it from me".[2]) **(23)** אם מחוט ועד שרוך נעל NOT ANYTHING FROM A THREAD EVEN TO A SANDAL TIE shall I retain for myself from the spoil. ואם אקח מכל אשר לך NOR ANYTHING THAT IS THINE WILL I TAKE — And if you say that you will reward me from your own treasures I will still not accept anything. ולא תאמר וגו' SO THAT THOU SHOULDST NOT SAY etc. — For the Holy One, blessed be He, has promised to give me riches, as it is said, (Gen. XII. 2) "And I will bless thee" (see Rashi on this passage, where the blessing is explained to consist in ממון "wealth"). **(24)** האנשים [AND THE PORTION OF] THE MEN — My servants who went with me. Then, again, *the others* ANER, ESHCOL AND MAMRE [THEY MAY TAKE THEIR PORTION] — Although my servants took part in the battle as it is said (v. 15) "he and his servants and smote them" — whilst Aner and his friends

NOTES

[1]) The kings mentioned in v. 1 were all of Semitic descent, for Elam is mentioned as one of the sons of Shem (X. 22) and it may be assumed that all the kings who were allied with Chedorlaomer, king of Elam, were of the same stock as himself.

[2]) In all these cases the past is used instead of present, as though the act is already completed.

הוּא עֶמֶק הַמֶּלֶךְ׃ יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא
לֶחֶם וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃ יט וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר
בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ כ וּבָרוּךְ
אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר
מִכֹּל׃ חמישי כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי
הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ׃ כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ
סְדֹם הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ׃ כג אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח
מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־
אַבְרָם׃ כד בִּלְעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק

אונקלוס

וְיָת־מַלְכָּא דִּי עַמֵּהּ לְמֵישַׁר מַפְּנָא הוּא אֲתַר בֵּית־רֵישָׂא דְמַלְכָא׃ יח וּמַלְכִּי־
צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֶם אַפִּיק לְחֶם וַחֲמָר וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם־אֵל עִלָּאָה׃
יט וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דְקָנְיָנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃
כ וּבְרִיךְ אֵל עִלָּאָה דְמְסַר סָנְאָךְ בִּידָךְ וְיַהֲב־לֵהּ חַד־מִן־עַסְרָא מִכֹּלָא׃ כא וַאֲמַר
מַלְכָּא־דְסְדוֹם לְאַבְרָם הַב־לִי נַפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא דְּבַר־לָךְ׃ כב וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָּא
דְסְדוֹם אֲרִימִית יָדִי בְּצְלוֹ קֳדָם־יְיָ קָדָם אֵל עִלָּאָה דְקָנְיָנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃
כג אִם־מְחוּטָא וְעַד־עֲרָקַת מְסָנָא וְאִם־אֶסַּב מִכָּל־דִּי־לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא
אַעְתֵּרִית יָת־אַבְרָם׃ כד לְחוֹד מִדְּאָכְלוּ עוּלֵימָא וְחָלַק גֻּבְרַיָּא דִּי אֲזָלוּ עִמִּי

רש"י

וְהַמְלִיכוּ אֶת אַבְרָהָם עֲלֵיהֶם לְנָשִׂיא אֱלֹהִים וּלְקָצִין׃ (יח) ומלכי צדק. מ"א: הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ (נדרים ל"ב): לחם ויין. כְּדֵי עוֹשִׂים לְנִינְעֵי מִלְחָמָה, וְהֲרֹאָה לוֹ, שֶׁאֵין בִּלְבּוֹ עָלָיו עַל שֶׁהִרַג אֶת בָּנָיו, ומ"א: רָמַז לוֹ עַל הַמָּנוֹת וְעַל הַנִּסָּכִים שֶׁיַּקְרִיבוּ שָׁם בָּנָיו׃ (יט) קנה שמים וארץ. כְּמוֹ: עָשָׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (תה' קל"ד); עַל יְדֵי עֲשָׂיָתָן קְנָאָן לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ׃ (כ) אשר מגן. אֶשֶׁר הִסְגִּיר, וְכֵן: אֲמַגֵּנָךְ יְשֻׁרָאֵל (הושע י"א); ויתן לו. אַבְרָהָם מעשר מכל אֲשֶׁר לוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כֹּהֵן: (כא) תן לי הנפש. מִן הַשְּׁבִי שֶׁלִּי שֶׁהִצַּלְתָּ, הַחֲזֵר לִי הַגּוּפִים לְבַדָּם: (כב) הרמתי ידי. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה: מרים אני את ידי לאל עליון, וְכֵן: בִּי נִשְׁבַּעְתִּי (בר' כ"ב), נִשְׁבַּע אֲנִי, וְכֵן: נָתַתִּי כְּפֵּךְ הַשַּׁדֶּה קַח מִמֶּנִּי (שם כ"ג), נוֹתֵן אֲנִי לְךָ כָּפֵּךְ הַשַּׁדֶּה, קַחֲהוּ מִמֶּנִּי׃ (כג) אם מחוט ועד שרוך נעל. אַעֲבֵב לְעַצְמִי מִן הַשְּׁבִי׃ ואם אקח מכל אשר לך. וְאִם תֹּאמַר לְתֵת לִי שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ, לֹא אֶקַּח׃ ולא תאמר וגו'. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחַנִי לְעַשְׁרֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲבָרֶכְךָ וְגוֹ'׃ (כד) האנשים. עֶבְדֵי אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי. ועוד עָנֵר אֶשְׁכֹּול וּמַמְרֵא וְגוֹ'; אף עַל פִּי שֶׁעֲבָדַי נִכְנְסוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא וַעֲבָדָיו וַיֵּחָם,

men who went with me, Aner, Eschol, and Mamre; let them take their portion.

15. [1]After these things the word of the Eternal came unto Abram in a vision, saying, Fear not, Abram: I am thy shield, thy reward shall be very great. [2]And Abram said, Lord Eternal, wherefore wilt thou give me, since I go childless, and the son of the steward of my house is this Eliezer of Damascus. [3]And Abram said, Behold, to me thou hast given no seed: and, lo, one born in my house is mine heir. [4]And, behold, the word of the Eternal came unto him, saying, He shall not be thine heir; but he that shall come forth out of thine own bowels shall be thine heir. [5]And he brought him forth outside, and said, Look

רש"י

remained with the baggage to guard it,[1]) yet they may take their share. From him (Abraham) David took a lesson when he said, (1 Sam XXX. 24) "But as his part is that goeth down to the battle, so shall his part be that tarrieth by the stuff: they shall share alike"; therefore it goes on to say (ib. 25), "And this had been so from that day — ומעלה — and had been so from former times: therefore he (David) made it a statute and an ordinance" — it does not state והלאה "and henceforward", for the statute had already been ordained[2]) in the days of Abram (Gen. R. 43).

15. **(1)** אחר הדברים האלה — Wherever the term אחר is used *it signifies* immediately after *the preceding event*; whilst אחרי signifies a long time afterwards. אחר הדברים האלה AFTER THESE THINGS *means:* after this miracle has been wrought for him in that he slew the kings and he was in great anxiety, saying, "Perhaps I have already received, *in this God-given victory* reward for all my good deeds" — therefore the Omnipresent said to him, אל תירא אברם אנכי מגן לך FEAR NOT ABRAM, I AM THY SHIELD against punishment: for you shall not be punished on account of all these people whom you have slain. And as for your being anxious regarding the receipt of any *further* reward, *know that* שכרך הרבה מאד THY REWARD WILL BE EXCEEDING GREAT (Gen. R. 44). **(2)** הולך ערירי I GO CHILDLESS — Menachem ben Seruk explained it (ערירי) as meaning heir, and another example of it is (Mal. II. 12) ער ועונה "son and grandson"[3]) — ערירי then would mean "without child or heir" *being an example of a word that has two opposite meanings,* just as you say (Job XXXI. 12) "and it would תשרש all my increase" — meaning it would tear up its roots, *and the same word might also mean to take root.* So, too, the meaning of ערירי is "without a child" *although* ער *means "a child".* O. F. désenfanté; *Engl. childless.* It, however, seems to me that *the word* ער *in* ער ועונה is of the same derivation as *the same word in* (Song V. 2), ולבי ער "and my heart awaketh", whereas ערירי has the meaning of destroyed (a childless person being "demolished" so far as his memory in future generations is concerned; cf. Rashi on ch. XVI. 2). Similarly (Ps. CXXXVII. 7) ערו ערו "Rase it, rase it": (Hab. III. 13) ערות יסוד "destroying the foundation", and (Jer. LI. 58) ערער תתערער "shall be utterly destroyed" and (Zeph. II. 14) כי ארזה ערה "for the cedar-work thereof shall be destroyed". ובן משק ביתי AND THE STEWARD OF MY HOUSE — Explain it as the Targum has it, *"the man of my household", meaning* the man by whose orders all my household is fed. Similarly, (Gen. XLI. 40) "And according to thy word shall all my people be fed (ישק)" — so that it signifies my administrator. If, however, I had a son, my son would be in charge of my affairs. דמשק OF DAMASCUS — According to the Targum he was of Damascus, but according to the Midrashic explanation *he bore this designation* because he had pursued the kings as far as Damascus. In the Talmud (Joma 28b) they explained it as an abbreviation of דולה ומשקה "One who drew up and gave to drink to others *of the edifying waters* of instruction given by his Teacher. **(3)** הן לי לא נתתה

NOTES

1) 2) See Appendix.

3) See ת"י on Mal. II. 12.

הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם
יִקְחוּ חֶלְקָם: ס טו א אַחַר ו הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־
תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:
ב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ
עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אliעֶזֶר: ג וַיֹּאמֶר
אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי:
ד וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם
אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ: ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה

אונקלוס

עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא אִנּוּן יְקַבְּלוּן חֶלְקְהוֹן: א בָּתַר ו פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הֲוָה פִּתְגָמָא
דַּייָ עִם־אַבְרָם בְּנְבוּאָה לְמֵימְרָ לָא תִדְחַל אַבְרָם מֵימְרִי תְּקוֹף לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי
לַחֲדָא: ב וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ אֱלָהִים מַה־תִּתֶּן־לִי וַאֲנָא אָזִיל בְּלָא־וְלָד וּבַר־פַּרְנָסָא
הָדֵין דְּבֵיתִי הוּא דַּמַּשְׁקָאָה אֱלִיעֶזֶר: ג וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתָּ וְלָךְ
וָהָא בַר־בֵּיתִי יָרִית יָתִי: ד וְהָא פִּתְגָמָא־דַּייָ עִמֵּהּ לְמֵימַר לָא יִרְתָּנָךְ דֵּין אֱלָהֵין
בַּר דְּתוֹלִיד הוּא יִרְתָּנָךְ: ה וַאֲפֵק יָתֵהּ לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכִי־כְעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנִי

רש״י

וְעָנֵר וְחֶבְרָיו יָשְׁבוּ עַל הַבְּלִים לִשְׁמוֹר,—אֲפִילוּ הָבֵי הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם. וּמַמְנוּ לָמַד דָּוִד, שָׁאָמַר: כְּחֵלֶק הַיּוֹרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיּוֹשֵׁב עַל הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלוֹקוּ (ש״א ל׳), וְלָכֵן נֶאֱמַר: וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂמֵהוּ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט (שם) וְלֹא נֶאֱמַר וַיְחַלְּקֵהוּ—לְפִי שֶׁכְּבָר נִתַּן הַחֹק בִּימֵי אַבְרָם:

טו (א) אחר הדברים האלה. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחַר סָמוּךְ, אַחֲרֵי—מִיכָּלְ: (כ״ר). אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס זֶה, שֶׁהָרַג אֶת הַמְּלָכִים וְהָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר, שֶׁמָּא קִבַּלְתִּי שָׂכָר עַל כָּל צְדָקוֹתַי לְכָךְ אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם: אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ, מִן הָעוֹנֶשׁ, שֶׁלֹּא תַעֲנֵשׁ עַל כָּל אוֹתָן נְפָשׁוֹת שֶׁהָרַגְתָּ; וּמַה שֶּׁאַתָּה דוֹאֵג עַל קִבּוּל שְׂכָרְךָ, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאוֹד (כ״ר): (ב) הולך ערירי. מְנַחֵם בֶּן סְרוּק פֵּרַשׁ לְשׁוֹן יוֹרֵשׁ, וְחָבֵר לוֹ: עֲרֹ וְעֶנֶה (מלאכי ב׳). עֲרִירִי, בְּלֹא יוֹרֵשׁ, כְּאֲשֶׁר תֹּאמַר: וּבְכָל תְּבוּאֹתַי תִּשְׁרֹשׁ (איוב ל״א)—תַּעֲקֹר שָׁרָשֶׁיהָ, כֵּךְ לְשׁוֹן עֲרִירִי חֵסֶר בָּנִים וּבְלַע״ז ר״שאנפ־נטיש. וְלִי נִרְאֶה: עֵר וְעֶנֶה מְגוֹרֶת וְלִבִּי עֵר (שה״ש ה׳) וַעֲרִירִי לְשׁוֹן חֲרָבָה, וְכֵן: עָרִיו עֲרֵי (תה׳ קל״ז). וְכֵן: עֲרוֹת יְסוֹד (חבקוק ג׳), וְכֵן: עֲרֵעֵר תְּעַרְעֵר (ירמ׳ נ״א), וְכֵן: כִּי אֹרְוָה עֶרְוָה (צפניה ב׳): וכן משק ביתי. כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁכָּל בֵּיתִי נָזוּן עַל פִּיו, כְּמוֹ: וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק (כר׳ מ״א). אֶפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁלִּי, וְאִלּוּ הָיָה לִי בֵּן, הָיָה בְנִי מְמֻנֶּה עַל שֶׁלִּי: דמשק. לְפִי הַתַּרְגּוּם מִדַּמֶּשֶׂק הָיָה, וּלְפִי מ״א, שֶׁרַדַף הַמְלָכִים עַד דַּמֶּשֶׂק. וּבַתַּלְמוּד דָּרְשׁוּ נוֹטָרִיקוֹן: דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לְאֲחֵרִים: (ג) הולי לא נתת זרע. וּמַה תַּעֲלֶת בְּכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי? (ה) ויוצא אתו החוצה. לְפִי פְּשׁוּטוֹ: הוֹצִיאוֹ מֵאֶבֶל לִתּוֹךְ לְרָאוֹת הַכּוֹכָבִים, וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ: אָמַר לוֹ, צֵא מֵאֲצַטַּגְנִינוּת

now towards heaven, and count the stars, if thou be able to count them: and he said unto him, So shall thy seed be. [6]And he believed in the Eternal; and he accounted it to him for righteousness. [7]And he said unto him, I am the Eternal who brought thee out of Ur of the Chaldees, to give thee this land to possess it. [8]And he said, Lord Eternal, whereby shall I know that I shall possess it? [9]And he said unto him, Take me an heifer of three years old, and a she goat of three years old, and a ram of three years old, and a turtle dove, and a young pigeon. [10]And he took unto him all these, and split them in the midst, and laid each piece one against another: but the birds split he not. [11]And

רש"י

זרע BEHOLD, TO ME THOU HAST GIVEN NO CHILD — What use, then, is all else that thou givest me? **(5)** ויוצא אתו החוצה AND HE BROUGHT HIM FORTH OUTSIDE — Its real meaning is: He brought him outside his tent so that he could look at the stars. Its Midrashic explanation is: Go forth from (give up) your astrological speculations — that you have seen by the planets that you will not raise a son; Abram *indeed* may have no son but Abraham will have a son: Sarai may not bear *a child* but Sarah will bear. I will give you other names, and your destiny (מזל planet, luck) will be changed. Another explanation: He brought him forth from the terrestial sphere, elevating him above the stars, and this is why He uses the term הבט "look", *when He said "look at the heavens* — for this word signifies looking from above downward. **(6)** והאמין בה' AND HE BELIEVED IN THE LORD — He did not ask Him for a sign regarding this; but in respect to the promise that he would possess the land he asked for a sign, inquiring of God, במה ארע "By what sign shall I know [that I shall possess it?]" (v. 7). ויחשבה לו צדקה AND HE ACCOUNTED IT UNTO HIM FOR RIGHTEOUSNESS — The Holy One, blessed be He, accounted it unto Abraham as a merit, because of the faith with which he had trusted in Him. Another explanation of במה ארע is: he did not, *by these words,* ask for a sign *regarding this promise that he would possess the land,* but he said to Him, "Tell me by what merit they (my descendants) will remain in it (the land)." God answered him, through the merit of the sacrifices (Meg. 31b). **(9)** עגלה משלשת *means* THREE HEIFERS: symbolical of three *sacrifices of* bullocks, *viz.*, the bullock offered on the Day of Atonement, the bullock offered when the correct interpretation of a precept was unknown (העלם) to leaders of the nation (see Lev. IV. 13), and the heifer whose neck had to be broken (see Deut. XXI. 4) (Gen. R. 44). ועז משולשת THREE GOATS — symbolical of the goat *the blood of* which was sprinkled in the Holy of Holies, of the goats of the additional sacrifices on Festivals, and of the goat brought as a sin-offering by an individual (ib.). ואיל משולש AND THREE RAMS — *symbolical of* the trespass offering brought by a man who knows for certain that he has committed certain offences, the offering brought by a man who is in doubt whether he has committed such offence, and the ewe brought by an individual as a sin-offering (ib.). ותור וגוזל *means* A TURTLE DOVE AND A YOUNG PIGEON. **(10)** ויבתר אתם AND HE SPLIT THEM — He divided each into two portions. This verse does not lose its literal meaning *although there are various Midrashic explanations of it.* Since He was making a covenant with him to keep His promise to give the land as an inheritance to his children — as it is written (v. 18), "In that day the Lord made a covenant with Abram, saying . . . — and as it was the custom for parties to a covenant to divide an animal and to pass between its parts, as it is said elsewhere (Jer. XXXIV. 19) "who passed between the parts of the calf", so also here the smoking furnace and the flaming torch which passed between the pieces (v. 17) were representative of the Divine Shechinah which is *spoken of as* fire. ואת הצפור לא בתר BUT THE BIRDS SPLIT HE NOT — Because other nations are compared to bulls, rams and goats, as it is said (Ps. XXII. 13) "Many bulls have encompassed me", and it says, (Dan. VIII. 20) "The ram which thou sawest having two horns, they are the kings of Media and Persia" and it further says, (ib. v. 21) "And the rough he-goat is the king of Greece" — and Israel is compared to young doves, as it is written, (Song II. 14) "O my dove that art in the clefts of the rock" — he therefore divided the animals

וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־
תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃
וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה׃ ששי וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ׃ ח וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי
עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל׃
י וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן
אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃

אונקלוס

כּוֹכְבַיָּא אִם־תְּכוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ כִּדְיִן יְהֵי בְנָךְ׃ ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא
דַיְיָ וְחָשְׁבַהּ לֵהּ לְזָכוּ׃ ז וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ דְאַפְקֵיתָךְ מֵאוּרָא דְכַשְׂדָּאֵי לְמִיתַּן
לָךְ יָת־אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ׃ ח וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּמָה אֵדַע אֲרֵי אֵירְתִנַּהּ׃
ט וַאֲמַר לֵהּ קָרֵב קֳדָמַי עֶגְלִין תִּלְתָּא וְעִזִּין תִּלְתָּא וְדִכְרִין תִּלְתָּא וְשַׁפְנִינָא וּבַר־
יוֹנָא׃ י וְקָרֵב קֳדָמוֹהִי יָת־כָּל־אִלֵּין וּפַלִּיג יָתְהוֹן בְּשָׁוֵה וְיָהַב פַּלְגֻּיָא פְּלוֹג לָקְבֵל־

רש״י

שָׁלֹךְ, שֶׁרְאִיתָ בְּמַזָּלוֹת. שֶׁאֵינְךָ עָתִיד לְהַעֲמִיד בֵּן. אַבְרָם אֵין לוֹ בֵּן, אֲבָל אַבְרָהָם יֵשׁ לוֹ בֵּן, שָׂרַי לֹא תֵלֵד, אֲבָל שָׂרָה תֵּלֵד; אֲנִי קוֹרֵא לָכֶם שֵׁם אַחַר וְיִשְׁתַּנֶּה הַמַּזָּל. דְּ״א. הוֹצִיאוֹ מַחֲלֹלוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִגְבִּיהוּ לְמַעְלָה מִן הַכּוֹכָבִים. וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַבָּטָה מִלְמַעְלָה לְמַטָּה: (ו) וְהֶאֱמִין בַּה׳. לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת עַל זֹאת; אֲבָל עַל יְרוּשַׁת הָאָרֶץ שָׁאַל לוֹ אוֹת וְאָמַר לוֹ בַּמָּה אֵדַע: וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה. הַקָּפָ״ה חֲשָׁבָהּ לְאַבְרָם לִזְכוּת וְלִצְדָקָה עַל הָאֱמָנָה שֶׁהֶאֱמִין בּוֹ. דָּבָר אַחֵר: בַּמָּה אֵדַע, לֹא שָׁאַל לוֹ אוֹת, אֶלָּא אָמַר לְפָנָיו, הוֹדִיעֵנִי בְּאֵיזֶה זְכוּת יִתְקַיְּמוּ בָהּ, אָמַר לוֹ הַקָּפָ״ה, בְּזִכּוּת הַקָּרְבָּנוֹת: (ט) עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת. שְׁלֹשָׁה עֶגְלִים; רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה פָּרִים: פֹּר׳ יוֹם הַכִּפּוּרִים וּפֹר׳ הַעֲלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וְעֶגְלָה עֲרוּפָה: וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת. רֶמֶז לִשְׁעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים וּשְׁעִירֵי מוּסָפִין שֶׁל מוֹעֵד וּשְׁעִיר חַטַּאת יָחִיד: וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ. אָשָׁם וַדַּאי וְאָשָׁם תָּלוּי וְכִבְשָׂה שֶׁל חַטַּאת יָחִיד: וְתֹר וְגוֹזָל. תּוֹר וּבֶן יוֹנָה (כ״ר): (י) וַיְבַתֵּר אֹתָם. חָלַק כָּל אֶחָד לִשְׁנֵי חֲלָקִים; וְאֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה כּוֹרֵת בְּרִית עִמּוֹ לִשְׁמוֹר הַבְטָחָתוֹ לְהוֹרִישׁ לְבָנָיו אֶת הָאָרֶץ כִּרְכִתִיב: בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר, וְגוֹמֵר, וְדָרַךְ כּוֹרְתֵי בְרִית לְחַלֵּק בְּהֵמָה וְלַעֲבוֹר בֵּין בְּתָרֶיהָ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן: הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל (ירמיה ל״ד), אַף כַּאן תָּזִיר עֶשֶׂן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁכִינָה, שֶׁהוּא אֵשׁ: וְאֵת הַצִּפּוֹר לֹא בָתָר. לְפִי שֶׁהָאֻמּוֹת נִמְשָׁלוּ לְפָרִים וְאֵילִים וּשְׂעִירִים, שֶׁנֶּאֱמַר: סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים וְגוֹ׳ (תהלי כ״ב), וְאוֹמַר: וְהָאַיִל אֲשֶׁר רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם, מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס (דניאל ח׳), וְאוֹמַר: וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן (שם), וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לִבְנֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע (שיר השירים ב׳),—לְפִיכָךְ בְּתַר הַבְּהֵמוֹת, רֶמֶז, שֶׁיִּהְיוּ

the birds of prey came down upon the carcasses, and Abram scared them away. [12]And when the sun was going down, an overpowering sleep fell upon Abram; and, lo, an horror of great darkness fell upon him. [13]And he said unto Abram, Know of a surety that thy seed shall be a stranger in a land that is not their's, and shall serve them; and they shall afflict them four hundred years; [14]And also against that nation, whom they shall serve, will I pronounce judgment; and afterwards shall they come out with great substance. [15]And thou shalt come to thy fathers in peace; thou shalt be

רש"י

indicating that other nations will gradually perish, ואת הצפור לא בתר but "the birds split he not", suggesting thereby that Israel will live for ever (P. d' R. Eliezer 28). **(11)** העיט THE BIRD OF PREY — It is a bird *so called* because it swoops down (עט) greedily upon dead bodies, darting quickly upon *its* food. Similarly *we have the verbal form* (1 Sam. XV. 19) "And thou didst pounce down (ותעט) upon the spoil". על הפגרים UPON THE CARCASSES *i. e.* the pieces *of the carcasses.* — The word הפגרים we should translate in the Targum by פגליא (פגל being the same as פגר); since, however, people were familiar with the Targum's translation of the words איש בתרו (in v. 10) "each piece" by פלגיא (the halves), the word פגליא here was mistakenly changed by them into פלגיא and so they gave the Targum of פגרים (carcasses) by פלגיא (halves). But whoever renders it thus in the Targum is wrong for there is no comparison (similarity in meaning) between בתרים and פגרים; for the Targum of בתרים is פלגיא ("parts", from פלג "to divide") whilst the Targum of פגרים is פגליא, which has the sense of פגול, something abhorrent, as (Lev. VII. 18) פגול הוא "it shall be an abhorred thing", similar in sense to פגר a carcass. וישב [AND ABRAM] SCARED THEM AWAY — *The word* means "blowing upon a thing and making a thing fly away", similar to (Ps. CXLVII. 18) ישב רוחו "He causeth His wind to blow". It is a symbol that David, the son of Jesse, will wish to destroy them (the nations), but that he will not be permitted by God *to do so* until king Messiah comes (P. d. R. Eliez. 28). **(12)** והנה אימה ונו' AND, LO, AN HORROR etc. — This is symbolic of the woes and the gloom of the Jews in Exile (Gen. R. 44). **(13)** כי גר יהיה זרעך THAT THY SEED SHALL BE A STRANGER — From the birth of Isaac until Israel left Egypt was a period of 400 years. How so? Isaac was 60 years old when Jacob was born, and Jacob when he went down to Egypt himself stated, (Gen. XLVII. 9) "The days of the years of my sojournings are a hundred and thirty years", making together 190 years. In Egypt they were 210 years — corresponding to the numerical value of the word רדו (see Rashi in Gen. XLII. 2) — making altogether 400 years. If, however, you say that they were in Egypt 400 years — well, Kohath was one of those who went down to Egypt *with Jacob*; go and add up the years of Kohath (130), those of Amram (137), and the 80 years that Moses was old when Israel left Egypt, and you only have *about* 350, and you really have to deduct all the years that Kohath lived after Amram was born, and those that Amram lived after the birth of Moses (Meg. 9a). בארץ לא להם IN A LAND THAT IS NOT THEIRS — It does not say here in the land of Egypt but in a land that is not theirs; *for* soon after Isaac was born *it states*, (Gen. XXI. 34) "And Abraham sojourned (ויגר) [in the land of the Philistines]"; in regard to Isaac it is said, (ib. XXVI. 3) "Sojourn (גור) in this land (Canaan)", and *of Jacob Scripture states*, (Ps. CV. 23) "Jacob sojourned (גר) in the land of Ham", *whilst of his sons it is said*, (Gen. XLVII. 4) "To sojourn (לגור) in the land (of Egypt) have we come". **(14)** וגם את הגוי AND ALSO THAT NATION — The word וגם and also — (that nation also will I judge) — *suggests that other nations will be judged as well: it is used here* to include the four Monarchies (of the book of Daniel) who also will perish because they enslaved Israel (Gen. R. 44). דן אנכי I WILL JUDGE with ten plagues (ib.). ברכוש גדול WITH GREAT SUBSTANCE — with great wealth, as it is said, (Ex. XII. 36) "And they despoiled the Egyptians." **(15)** ואתה תבוא BUT THOU SHALT COME etc. — Thou shalt not behold all this. אל אבותיך UNTO THY FATHERS — His father was an idolator and yet it (the text) announced to him that he (Abraham) would

יא וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם׃
יב וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם
וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו׃ יג וַיֹּאמֶר
לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם
וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׃ יד וְגַם אֶת־
הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ
גָּדוֹל׃ טו וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר

אונקלוס

חַבְרָה וְיַת־עוֹפָא לָא פַלִּיג׃ יא וּנְחַת עוֹפָא עַל־פִּגְלַיָּא וְאַפְרַח יָתְהוֹן אַבְרָם׃
יב וַהֲוָה שִׁמְשָׁא לְמֵיעַל וְשִׁנְתָּא נָפְלַת עַל־אַבְרָם וְהָא אֵימָה קַבֵּל סַגִּי נָפְלַת
עֲלוֹהִי׃ יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מְדַע תְּדַע אֲרֵי־דַיָּרִין ו יְהוֹן בְּנָךְ בְּאַרְעָא דְּלָא דִילְהוֹן
וְיִפְלְחוֹן בְּהוֹן וְיעַנְּנוּן יָתְהֶן אַרְבַּע מְאָה שְׁנִין׃ יד וְאַף יָת־עַמָּא דִּיפְלְחוּן בְּהוֹן
דִּיֵּין אֲנָא וּבָתַר־כֵּן יִפְּקוּן בְּקִנְיָנָא סַגִּי׃ טו וְאַתְּ תֵּיעוֹל לְוָת־אֲבָהָתָךְ בְּשָׁלָם

רש״י

הָאֵמוֹת כָּלִים וְהוֹלְכִים ואת הצפור לא בתר רֵמָז, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל כַּיָּמִין לְעוֹלָם׃ (יא) הָעַיִט. הוּא עוֹף, עַל שֵׁם שֶׁהוּא עָט וְשׁוֹאֵף אֶל הַגְּבֵלוֹת לָטוּשׁ עֲלֵי אוֹכֶל, כְּמוֹ: וַתַּעַט אֶל הַשָּׁלָל (ש״א ט״ו): עַל הַפְּגָרִים. עַל הַבְּתָרִים. הַפְּגָרִים מְתֻרְגְּמִינַן: פִּגְלַיָּא, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהוּרְגְּלוּ לְתַרְגֵּם ״אִישׁ בִּתְרוֹ״: וַיהִב פִּלְגַיָּא—נִתְחַלֵּק לָהֶם תֵּיבַת פִּגְלַיָּא לְפִלְגַיָּא וְתִרְגְּמוּ: הַפְּגָרִים — פִּלְגַיָּא; וְכָל הַמִּתְרַגֵּם כֵּן טוֹעֶה, לְפִי שֶׁאֵין לְהַקִּישׁ בְּתָרִים לִפְגָרִים, שֶׁבְּתָרִים תַּרְגּוּמוֹ: פַּלְגַיָּא, וּפְגָרִים תַּרְגּוּמוֹ: פִּגְלַיָּא, לְשׁוֹן פִּגּוּל, כְּמוֹ: פִּגּוּל הוּא (ויקרא ז׳) לְ: פָּגַר: וישב. לְשׁוֹן יְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה, כְּמוֹ: יַשֵּׁב רוּחוֹ (תה׳ קמ״ז), רָמֵז, שֶׁיָּבֹא דָּוִד בֶּן יִשַׁי לְכַלּוֹתָם, וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם עַד שֶׁיָּבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ׃ (יב) והנה אימה וגו׳. רָמֵז לְצָרוֹת וְחֹשֶׁךְ שֶׁל גָּלִיּוֹת׃ (יג) כי גר יהיה זרעך. מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. כֵּיצַד? יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב כְּשֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם אָמַר: יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה, הֲרֵי ק״צ, וּבְמִצְרַיִם הָיוּ מָאתַיִם וְעֶשֶׂר כְּמִנְיַן רְדִ״ו, הֲרֵי אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְאִם תֹּאמַר בְּמִצְרַיִם הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת, הֲרֵי קְהָת מְיוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה, צֵא וַחֲשׁוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל קְהָתְ וְשֶׁל עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל משֶׁה שֶׁהָיָה כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֵין אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְאַתָּה צָרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהֶן כָּל הַשָּׁנִים שֶׁחָי קְהָת אַחַר לֵידַת עַמְרָם, וְשֶׁחָי עַמְרָם אַחַר לֵידַת משֶׁה: בארץ לא להם. לֹא נֶאֱמַר: בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֶלָּא לֹא לָהֶם—וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק: וַיָּגָר אַבְרָהָם וגו׳ (בר׳ כ״א), וּבִיצְחָק: גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת (שם כ״ו), וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם (תה׳ ק״ה), לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ (בר׳ מ״ז): (יד) ונם את הגוי. וְגַם לְרַבּוֹת ד׳ מַלְכִיּוֹת, שֶׁאַף הֵן כָּלִים עַל שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל: דן אנכי. בְּעֶשֶׂר מַכּוֹת: ברכש גדול. בְּמָמוֹן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרַיִם (שמות י״ב): (טו) ואתה תבוא. וְלֹא תִרְאֶה כָּל אֵלֶּה: אל אבותיך. אֲבִיו עוֹבֵד ע״ז, וְהוּא מְבַשְּׂרוֹ שֶׁיָּבֹא אֵלָיו! לְמֶדְךָ, שֶׁעָשָׂה תֵּרַח תְּשׁוּבָה: תקבר בשיבה טובה. בְּשָׂרוֹ, שֶׁיַּעֲשֶׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה בְּיָמָיו, וְלֹא יַצָּא עַשָּׂו לְתַרְבּוּת רָעָה בְּיָמָיו; וּלְפִיכָךְ מֵת ה׳ שָׁנִים קוֹדֶם וַמָּנוּ, וְכוּ בְּיוֹם מָרַד עֵשָׂו:

buried in a good old age. [16]But a fourth generation shall come hither again: for the iniquity of the Amorite is not yet complete. [17]And it came to pass, that, when the sun went down, and it was thick darkness, behold a smoking furnace, and a torch of fire that passed between those fragments. [18]In the same day the Eternal made a covenant with Abram, saying, Unto thy seed have I given this land, from the river of Egypt unto the great river, the river Euphrates: [19]The Kenite, and the Kenizzite, and the Kadmonite, [20]And the Hittite, and the Perizzite, and the Rephaim, [21]And the Amorite, and the Canaanite, and the Girgashite, and the Jebusite.

רש"י

go to him! But this teaches you that Terah repented *of his evil ways* (ib.). תקבר בשיבה טובה THOU SHALT BE BURIED IN A GOOD OLD AGE — He announced to him that Ishmael would repent during his (Abraham's) life-time (Gen. R. 38). Esau, too, did, not become degenerate during Abraham's life-time. It was just for this reason (in order that he might not witness Esau's evil conduct) that Abraham died five years before *his proper* time, for the very day *when he died* Esau rebelled *against God* (Gen. R. 63). **(16)** ודור רביעי BUT A FOURTH GENERATION — *i. e.* after they go into exile in Egypt they will be there three generations, and the fourth will return to this land (הֵנָּה hither). For He was then speaking to him in the land of Canaan and it was there that He made this covenant, as it is written (v. 7) "to give thee this land to inherit it". Thus it really was: Jacob went down to Egypt. Go and count up his generations: Judah, Perez, Hezron — and Caleb (whose father Jephuneh is identified with Hezron, see Sotah 11b) was amongst those who entered the land of Canaan. כי לא שלם עון האמורי FOR THE INIQUITY OF THE AMORITE IS NOT YET FULL *enough* that he should be driven out of his land until that time, for the Holy One, blessed be He, does not exact punishment from any nation until its measure is full, as it is said, (Js. XXVII. 8) "In her full measure wilt thou contend with her when thou sendest her away." **(17)** ויהי השמש באה AND IT CAME TO PASS, WHEN THE SUN WENT DOWN — Similar *syntactical constructions are* (XLII. 35) ויהי הם מריקים שקיהם "And it came to pass when they were emptying their sacks", and (2 Kings XIII. 21) ויהי הם קוברים איש "and it came to pass when they were burying a man" — as much as to say, and this thing happened (i. e. after ויהי supply the words דבר זה: "And this thing happened: the sun set etc.") [1] השמש באה THE SUN CAME — *i. e.* set. ועלטה היה THERE WAS THICK DARKNESS — darkness during the day-time. והנה תנור עשן וגו' BEHOLD A SMOKING FURNACE — He foreshadowed to him that these Monarchies would descend into Gehinom. באה IT (SHE) CAME — The accent is on the first syllable, consequently it must signify that it (the sun) had already set. If, however, the accent were on the last syllable, on the א, it would signify *that there was darkness* whilst it was setting (i. e. the former is a perfect, the latter a participle). It is impossible to explain it thus here (that it means the sun was setting) because it has already been stated (v. 12) "And it came to pass that when the sun was setting", and the passing of the smoking furnace took place after this — consequently the sun had set already *when it passed*. This is the difference in the case of every word (verb), feminine gender, whose root has two letters, as בא, קם, שב: when the accent is on the first syllable, it is the perfect tense, as is this word באה here, and like (XIX. 9) "And Rachel (באה) came"; (XXXVII. 7) "And my sheaf קמה arose"; (Ruth I. 15) "Behold, thy sister-in-law (שבה) has gone back"; but when the accent is on the last syllable it is a present tense (participle), denoting an action being done now and continuing to be done, as for instance, (XXIX. 6) "She is coming (באה) with the sheep"; (Est. II. 14) "In the evening she used to come (באה) and in the morning (שבה) she used to return". **(18)** לזרעך נתתי UNTO THY SEED HAVE I GIVEN — The promise of the Holy

NOTES

[1]) ויהי is not the predicate השמש, for this would require ותהי, since the noun is fem. in this verse, but it is a separate clause; just as ויהי in Gen. XLII. 35 and in 2 Kings XIII. 21 would have been ויהיו, were it the predicate of הם (plural).

בְּשִׁבְעָה טוֹבָה׃ טז וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־
שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה׃ יז וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה
וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר
בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה׃ יח בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־
אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ יט אֶת־
הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת הַקַּדְמֹנִי׃ כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־
הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים׃ כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי

אונקלוס

תִּתְקַבַּר בְּסֵיבוּ טָבָא׃ טז וְדָרָא רְבִיעָאָה יְתוּבוּן הָכָא אֲרֵי לָא־שְׁלִים חוֹבֵי
אֱמוֹרָאָה עַד־כְּעַן׃ יז וַהֲוָה שְׁמְשָׁא עַלַת וְקַבְלָא הֲוָה וְהָא תַּנּוּר דַּתְנַן וּבָעוּר
דְּאָשָׁתָּא דִּי עֲדָא בֵּין־פַּלְגֵיָא הָאִלֵּין׃ יח בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר יְיָ עִם־אַבְרָם קְיָם
לְמֵימָר לִבְנָיךְ יְהַבִית יָת־אַרְעָא הָדָא מִן נַהֲרָא דְּמִצְרַיִם וְעַד־נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא
פְּרָת׃ יט יָת־שַׁלְמָאֵי וְיָת־קְנָוָאֵי וְיָת־קַדְמוֹנָאֵי׃ כ וְיָת־חִתָּאֵי וְיָת־פְּרִזָּאֵי
וְיָת־גִּבָּרֵאֵי׃ כא וְיָת־אֱמוֹרָאֵי וְיָת־כְּנַעֲנָאֵי וְיָת־גִּרְגָּשָׁאֵי וְיָת־יְבוּסָאֵי׃

רש״י

(טז) ודור רביעי. לְאַחַר שֶׁיִּגְלוּ לְמִצְרַיִם יִהְיוּ שָׁם ג׳ דוֹרוֹת, וְהָרְבִיעִי יָשׁוּבוּ לְאֶרֶץ הַזֹּאת, לְפִי שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ, וְכָרַת בְּרִית זוֹ, כְּדִרְתִיב: לְתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ. וְכֵן הָיָה: יַעֲקֹב יָרַד לְמִצְרַיִם, צֵא וַחֲשׁוֹב דּוֹרוֹתָיו: יְהוּדָה, פֶּרֶץ, וְחֶצְרוֹן—וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן מִכָּאן הָאָרֶץ הָיְתָה: כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי. לְהָיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמָן, שֶׁאֵין הַקָּבָ״ה נִפְרָע מֵאָמָּה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סָאָתָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּסַאסְאָהּ בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה (ישׁ׳ כ״ז): (יז) ויהי השמש באה. כְּמוֹ: וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׁקֵּיהֶם (בר׳ מ״ב), וַיְהִי הֵם קוֹבְרִים אִישׁ (מ״ב י״ג), כְּלוֹמַר, וַיְהִי דָּבָר זֶה: השמש באה. שָׁקְעָה: ועלטה היה. חָשְׁךְ הַיּוֹם: והנה תנור עשן וגו׳. רָמַז לוֹ, שֶׁיִּפְלוּ הַמַּלְכִיּוֹת בְּנֵיהֶם: באה. טַעֲמוֹ לְמַעְלָה, לְכָךְ הוּא מְבוֹאָר, שָׁבָא בְּכָבֵד; וְאִם הָיָה טַעֲמוֹ לְמַשָּׁה, הָיָה מְבוֹאָר, כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת; וְאֵ״א לוֹמַר בֵּן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב: וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא, וְהַעֲבָרַת תַּנּוּר עָשָׁן לְאַחַר מִכָּאן הָיְתָה, נִמְצָא, שֶׁכְּבָר שָׁקְעָה: וְזֶה חִלּוּק בְּכָל תֵּיבָה לְשׁוֹן נְקֵבָה, שֶׁסּוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ בָּא, קָם, שָׁב: כְּשֶׁהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְשׁוֹן עָבַר הוּא, כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן וַיֶּחֱל בָּאָה, קָמָה אִלְמָתִי, הִנֵּה שָׁבָה יְכִמְהַךְ, וּכְשֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה, הוּא לְשׁוֹן הוֹוֶה, דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה עַכְשָׁיו וְהוֹלֵךְ, כְּמוֹ: בָּאָה עִם הַצֹּאן, בָּעֶרֶב הִיא בָּאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה: (יח) לזרעך נתתי. אֲמִירָתוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה בְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה: הנהר הגדול. לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאִהוּ נָהָר גָּדוֹל, אַע״פ שֶׁהוּא מְאוּחָר בְּאַרְבָּעָה נְהָרוֹת הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת; מָשָׁל הָרְיוּחַ: ״עֶבֶד מֶלֶךְ מָלָךְ, הָדְבַק לְשַׁחֲוֵר וַיִּשְׁתַּחֲוֵו לְךָ״ (ב״ר): (יט) את הקיני. עֶשֶׂר אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן וְלֹא נָתַן לָהֶם אֶלָּא שִׁבְעָה גּוֹיִם, וַהֲשִׁלָּשָׁה: אֱדוֹם וּמוֹאָב וְעַמּוֹן—וְהֵם: קֵינִי, קְנִזִּי, וְקַדְמוֹנִי—עֲתִידִים לִהְיוֹת יְרוּשָׁה לֶעָתִיד (ב״ר), שֶׁנֶּאֱמַר: אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָד וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם (ישעיה י״א):

16. [1]Now Sarai Abram's wife bare him no children: and she had an Egyptian handmaid, whose name was Hagar. [2]And Sarai said unto Abram, Behold now, the Eternal hath restrained me from bearing: come, I pray, unto my handmaid; perhaps I may obtain children by her. And Abram hearkened to the voice of Sarai. [3]And Sarai Abram's wife took Hagar her handmaid the Egyptian, after Abram had abode ten years in the land of Canaan, and gave her to her husband Abram to be his wife. [4]And he came unto Hagar, and she became pregnant: and when she saw that she was pregnant, her mistress was slighted in her eyes. [5]And Sarai said unto Abram, My wrong is through thee: I have given my handmaid into thy bosom; and when she saw that she was pregnant,

רש"י

One, blessed be He, is as an accomplished fact. (Consequently the perfect tense is here used) (Gen. R. 44). הנהר הגדול THE GREAT RIVER — Because it is associated with (mentioned in connection with; see Rashi on Deut. I. 7) the land of Israel, Scripture calls it "great" although it is the last mentioned of the four rivers that went out of Eden — as it is said (Gen. II. 14). And the fourth river is the Euphrates". There is a popular proverb: "A king's servant is a king; attach yourself to a captain and people will bow down to you" (Gen. R. 16) **(19)** את הקיני THE KENITE — There are ten nations *mentioned* here but He gave them only *the territory of* seven nations (Deut. VII. 1); the other three, Edom, Moab and Ammon, — who are the Kenites, the Kenizzites and the Kadmonites — will *only* at some future time become Israel's possession, as it is said, (Isa. XI. 14) "They shall put forth their hand upon Edom and Moab; and the children of Ammon shall obey them". **(20)** ואת הרפאים AND THE REPHAIM — the land Og King of Bashan, of which it said, (Deut. III. 13) "All that (Bashan) is called the land of the Rephaim".

16. **(1)** שפחה מצרית A HANDMAID, AN EGYPTIAN — She was a daughter of Pharaoh; when he saw the miracles which had been performed for Sarah's sake he said, "It is better for my daughter to be a handmaid in this man's house than be mistress in another man's house" (Gen. R. 45). **(2)** אולי אבנה ממנה IT MAY BE THAT I SHALL BE BUILDED UP THROUGH HER — *This statement of Sarah* teaches that a person who has no children is not firmly established (lit., built up: his name and future are not perpetuated) but is unstable (lit., demolished) (ib.). אבנה ממנה I SHALL BE BUILDED UP THROUGH HER — through the merit that I admit *her as* a rival into my house. לקול שרי TO THE VOICE OF SARAI — to the Holy (prophetic) Spirit that was in her (ib.). **(3)** ותקח שרי AND (SARAI TOOK [HAGAR] — She took (won her over) by *kindly* speech saying, "Happy are you in that you will be privileged to consort with so holy a person as this" (ib.). מקץ עשר שנים AFTER [ABRAM HAD DWELT] TEN YEARS — the period appointed for a woman who has lived with her husband for ten years without having borne children to him when he is bound to take another. לשבת אברם וגו' [TEN YEARS] AFTER ABRAHAM HAD DWELT IN THE LAND OF CANAAN — *As Abraham had been married to Sarah before he entered Canaan this statement virtually* informs us that the period he dwelt outside the land (Palestine) was not to be included in the number *of these ten years* (Jeb. 64a), for the promise, "And I will make of thee a great nation" was made to him with the intention of being fulfilled only after he had come into the land of Israel. **(4)** ויבא אל הגר ותהר AND HE CAME UNTO HAGAR AND SHE CONCEIVED from the first union (Gen. R. 45). ותקל גברתה בעיניה HER MISTRESS WAS SLIGHTED IN HER EYES — She said. "As regards this woman Sarai, her conduct in private can *certainly* not be like that in public: she pretends to be a righteous woman, but she cannot *really* be righteous since all these years she has not been privileged to have children, whilst I have had that blessing from the first union" (ib.). **(5)** חמסי עליך MY WRONG BE UPON THEE — The wrong

וְאֶת־הַגְּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי׃ ס טז א וְשָׂרַי
אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ
הָגָר׃ ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי
יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה
וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי׃ ג וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם
אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת
אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ
לְאִשָּׁה׃ ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל
גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ׃ ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי
עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה

אונקלוס

א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא יְלִידַת לֵהּ וְלַהּ אַמְתָא מִצְרָיְתָא וּשְׁמַהּ הָגָר׃ ב וַאֲמָרַת שָׂרַי
לְאַבְרָם הָא־כְעַן מַנְּעַנִי יְיָ מִלְּמִילַד עַל־כֵּן עוֹל־כְּעַן לְוַת־אַמְתִי מָה אִם אִתְבְּנֵי מִנַּהּ
וְקַבִּיל אַבְרָם לְמֵימַר שָׂרָי׃ ג וּדְבָרַת שָׂרַי וְאִתַּת אַבְרָם יָתַ־הָגָר מִצְרָיְתָא אַמְתַהּ
מִסּוֹף עֶשֶׂר שְׁנִין לְמִתַּב אַבְרָם בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן וְיָהֲבַת יָתַהּ לְאַבְרָם בַּעְלַהּ לֵהּ
לְאִנְתּוּ׃ ד וְעַל לְוַת־הָגָר וְעַדְּיַאת וְחַזְיַת אֲרֵי עַדְּיַאת וְקַלַּת רַבְנַתַּהּ בְּעֵינָתַהּ׃
ה וַאֲמָרַת שָׂרַי לְאַבְרָם דִּין־לִי עֲלָךְ אֱנָא יְהֵבִית אַמְתִי לָךְ וַחֲזַת אֲרֵי עַדְּיַאת

רש״י

(כ) ואת הרפאים. אֶרֶץ עוֹג: שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים (דברים ג׳):

טז (א) שפחה מצרית. בַּת פַּרְעֹה הָיְתָה, כְּשֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשָׂרָה, אָמַר: מוּטָב שֶׁתְּהֵא בִּתִּי שִׁפְחָה בְּבֵית זֶה וְלֹא גְּבִירָה בְּבֵית אַחֵר: (ב) אולי אבנה ממנה. לְמַד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, שֶׁאֵינוֹ בָּנוּי אֶלָּא הָרוּס: אבנה ממנה. בְּזִכּוּת שֶׁאֶבְנִים צְרָתִי לְתוֹךְ בֵּיתִי: לקול שרי. לְרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ שָׁבָה (ב״ר): (ג) ותקח שרי. לְקָחַתָּהּ בְּדִבְרִים: אַשְׁרֵיךְ שֶׁזָּכית לִדְבֵק בְּגוּף קָדוֹשׁ כָּזֶה (ב״ר): מקץ עשר שנים. מוֹעֵד הַקִּבּוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לְבַעֲלָהּ, חַיָּב לִשָּׂא אַחֶרֶת: לשבת אברם וגו׳. מַגִּיד שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּצָה לְאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן (יב׳ ס״ד), לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ: וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, עַד שֶׁיָּבֹא לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל: (ד) ויבא אל הגר ותהר. מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר): ותקל גברתה בעיניה. אָמְרָה: שָׂרַי זוֹ אֵין סְתָרָה בְּגִלּוּיָהּ: מֵרָאָה עַצְמָהּ כְּאִלּוּ הִיא צַדֶּקֶת, וְאֵינָהּ צַדֶּקֶת, שֶׁלֹּא זָכְתָה לְהַרְיוֹן כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ, וַאֲנִי נִתְעַבַּרְתִּי מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (ב״ר): (ה) חמסי עליך. חָמָס הֶעָשׂוּי לִי, עָלֶיךָ אֲנִי מְטִיל הָעוֹנֶשׁ: בְּשָׁהִתְפַּלַּלְתָּ לְהַקָּבָ״ה: מה תתן לי ואנכי הולך ערירי. —לֹא הִתְפַּלַּלְתָּ אֶלָּא עָלַיִךְ, וְהָיָה לָךְ לְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁנֵינוּ, וְהָיִית אַתָּה נִפְקָדֶת עִמָּךְ. וְעוֹד: דְּבָרֶיךָ אַתָּה חוֹמֵס מִפָּנַי, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ בְּזִיּוֹנִי וְשׁוֹתֵק (ב״ר): אנכי נתתי שפחתי וגו׳ ביני וביניך. כָּל ״בֵּינֵיךָ״ שֶׁבַּמִּקְרָא חָסֵר, וְזֶה מָלֵא, קְרִי בֵּיהּ:

I was slighted in her eyes: may the Eternal judge between me and thee. [6]But Abram said unto Sarai, Behold, thy handmaid is in thy hand; do to her as it seemeth good in thine eyes. And Sarai afflicted her, and she fled from her face. [7]And an angel of the Eternal found her by a fountain of water in the desert, by the fountain on the way to Shur. [8]And he said, Hagar, Sarai's handmaid, whence camest thou? and whither wilt thou go? And she said, From the face of my mistress Sarai I am fleeing. [9]And the angel of the Eternal said unto her, Return to thy mistress, and submit thyself under her hands. [10]And the angel of the Eternal said unto her, I will multiply thy seed exceedingly, that it shall not be counted for multitude. [11]And the angel of the Eternal said unto her, Behold, thou art pregnant, and shalt bear a son, and shalt call his name Ishmael; because the Eternal hath heard thy affliction. [12]And he will be like a wild ass among men; his hand will be against all, and the hand of all against

רש"י

done to me (חמסי)[1] — the punishment for it I call down on you (עליך). "When you prayed to the Holy One, blessed be He, (XV. 2) 'what wilt Thou give me, seeing that I go childless', you prayed only on behalf of yourself whereas you should have prayed on behalf of both of us — then would I have been borne in mind (by God) together with you" (i. e. when you had the gift of a child it would have been "my" child also — not that of a strange woman). Besides this, you deprive me (חומם) of your *protecting* words since you hear how I am despised and yet you keep silent (ib.). אנכי נתתי שפחתי ביני וביניך וגו' I HAVE GIVEN MY HANDMAID etc. . . . [MAY THE LORD JUDGE] BETWEEN ME AND THEE — Wherever this word "between thee" (masc.) occurs in Scripture it is written defective (i. e. without the second yod) whilst here it is written plene, therefore read it as וּבֵינָיִךְ (the fem. form that corresponds to ביניך in our text — as though Sarah turned to Hagar saying "May God judge between me and thee"). Thus she cast the evil eye on Hagar so that she miscarried *on this occasion*. This explains what the angel said to Hagar, (XVI. 11) הנך הרה "behold, thou wilt conceive"; but had she not already conceived and yet he announces to her that she would conceive? This therefore informs us that she miscarried in *this*, her first conception (ib.) (cf. verse 11). **(6)** ותענה שרי AND SARAI AFFLICTED HER — She compelled her to work hard. **(8)** אי מזה באת WHENCE CAMEST THOU? — He knew it, but *he asked this* in order to give her a starting-point so that he might converse with her. The expression אי מזה is to be explained thus: Where is (אי) that place of which thou canst say, "From this (מזה) have I come". **(9)** ויאמר לה מלאך ה' וגו' AND THE ANGEL OF THE LORD SAID UNTO HER etc. (see also verses 10 &11). For each statement (in these three verses) a different angel was sent to her, and this explains why in reference to each statement the phrase is used, *"and* an angel *said to her"*. **(11)** הנך הרה BEHOLD THOU WILT BE WITH CHILD — when you return you will conceive, just as the same phrase הנך הרה (Judges XIII. 7) spoken of the wife of Manoah (where it certainly appears to be thou wilt conceive in the future). וְיָלַדְתְּ בֵּן AND THOU SHALT BEAR A SON — *The word appears to be grammatically a combination of the perfect tense* וְיָלַדְתְּ *and the participle* וְיֹלֶדֶת *but it is* similar *in sense* to וְיֹלֶדֶת (the participle); so, also, (Jer. XXII. 23) "O thou that dwellest (יֹשֶׁבְתִּי) in Lebanon, and art nestled (מְקֻנָּנְתִּי) in the cedars." וקראת שמו AND THOU SHALT CALL — This is a command, just as one would say to a man (וְקָרָאתָ), as (XVII. 19) "And thou shalt call his name Isaac".[2] **(12)** פרא אדם A WILD MAN — One who loves the open spaces to hunt wild animals, as it is written *of him* (XXI. 20) "And he dwelt in the wilderness and became an archer." ידו בכל

NOTES

For Notes 1, 2 see Appendix.

וְאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ׃ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךְ׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָם
אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ
וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ׃ ז וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה
עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר׃ ח וַיֹּאמַר
הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר
מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹרַחַת׃ ט וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ
יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ׃ י וַיֹּאמֶר
לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר
מֵרֹב׃ יא וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ
בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ׃
יב וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ וְעַל־

אונקלוס

וּקְלִית בְּעֵינַהָּ וְדִין יְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ׃ ו וַאֲמַר אַבְרָם לְשָׂרַי הָא אַמְתִיךְ בִּידִיךְ
עֲבִידִי לַהּ כְּדְתַקִּין בְּעֵינָיְכִי וַעֲנַיְתַהּ שָׂרַי וְעָרְקַת מֵקָדָמַהּ׃ ז וְאַשְׁכְּחַהּ מַלְאֲכָא
דַיְיָ עַל־עֵינָא דְמַיָּא בְּמַדְבְּרָא עַל־עֵינָא בְּאָרְחָא דְחַגְרָא׃ ח וַאֲמַר הָגָר אַמְתָא
דְשָׂרַי מִנָּן־אַתְּ אָתְיָא וּלְאָן אַתְּ־אָזְלָא וַאֲמָרַת מִן־קֳדָם־שָׂרַי רַבְּנַתִּי אֲנָא עָרָקָא
(נ״י עָרְקָת)׃ ט וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ תּוּבִי לְוָת־רַבּוֹנָתִיךְ וְאִשְׁתַּעְבְּדִי תְּחוֹת
יְדָהָא׃ י וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ אַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת־בְּנָיְכִי וְלָא יִתְמְנוֹן מִסְגֵּי׃
יא וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ הָא־אַתְּ מְעַדְיָא וְתֵלְדִין בַּר וְתִקְרִין שְׁמֵהּ יִשְׁמָעֵאל
אֲרֵי־קַבִּיל יְיָ צְלוֹתִיךְ׃ יב וְהוּא יְהֵא פָּרֵא בַּאֲנָשָׁא הוּא־יְהֵא צָרִיךְ לְכֹלָּא וִידָא

רש״י

וּבְנִיָּתָהּ שֶׁהִכְנִיסָהּ עַיִן הָרָע בְּעֻבְּרָהּ שֶׁל הָגָר וְהִפִּילָה עוּבָּרָהּ׃ הוּא שֶׁהַמַּלְאָךְ אוֹמֵר לְהָגָר׃
הִנָּךְ הָרָה, וְהָלֹא כְּבָר הָרָתָה, וְהוּא מְבַשֵּׂר לָהּ שֶׁתַּהֲרֹר׃ אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁהִפִּילָה. הֶרְיוֹן
הָרִאשׁוֹן׃ (ו) וְתַעַנֶּהָ שָׂרַי. הָיְתָה מְשַׁעְבֶּדֶת בָּהּ בְּקוֹשִׁי (ב״ר)׃ (ח) אֵי מִזֶּה בָאת. מֵהֵיכָן
בָּאת? יוֹדֵעַ הָיָה, אֶלָּא לִיתֵּן לָהּ פֶּתַח לִפְתֹּחַ עִמָּהּ בִּדְבָרִים. וּלְשׁוֹן אֵי מִזֶּה. אַיֵּה הַמָּקוֹם,
שֶׁתֹּאמַר עָלָיו, מִזֶּה אֲנִי בָאָה? (ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ וגו׳. עַל כָּל אֲמִירָה הָיָה שָׁלוּחַ
לָהּ מַלְאַךְ אַחֵר, לְכָךְ נֶאֱמַר מַלְאַךְ בְּכָל אֲמִירָה נֶאֱמְרָה׃ (יא) הִנָּךְ הָרָה. כְּשֶׁתָּשׁוּבִי תַּהֲרִי,
כְּמוֹ ״הִנֵּךְ הָרָה״ דַּאֲשֶׁת מָנוֹחַ׃ וילדת בן. כְּמוֹ וְיוֹלֶדֶת. וְדוֹמֶה לוֹ׃ יִשְׁבָתִי בַּלְבָנוֹן מְקַנְּנָתִי
בְּאֲרָזִים (ירמיה כ״ב)׃ וקראת שמו. צִוּוּי הוּא, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר לְזָכָר׃ וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ
יִצְחָק (בר׳ י״ז)׃ (יב) פרא אדם. אוֹהֵב מִדְבָּרוֹת לָצוּד חַיּוֹת. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב׃ וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי
רוֹבֶה קֶשֶׁת (בראשית כ״א)׃ ידו בכל. לִסְטִים. ויד כל בו. הַכֹּל שׂוֹנְאִין אוֹתוֹ וּמִתְגָּרִין בּוֹ׃

him; and in the face of all his brethren he shall dwell. [13]And she called the name of the Eternal that spake unto her, Thou art a God visible to me: for she said, Did I see a vestige after my seeing him? [14]Therefore the well was called Beerlahai-roi; behold, it is between Kadesh and Bered. [15]And Hagar bare Abram a son: and Abram called his son's name, whom Hagar bare, Ishmael. [16]And Abram was fourscore and six years old, when Hagar bare Ishmael to Abram.

17. [1]And when Abram was ninety years old and nine, the Eternal appeared to Abram, and said unto him, I am an Almighty God; walk before me,

רש"י

HIS HAND SHALL BE AGAINST EVERY ONE — a highwayman. ויד כל בו AND EVERYONE'S HAND AGAINST HIM — everyone will hate him and attack him. ועל פני כל אחיו ישכון AND HE SHALL DWELL IN THE PRESENCE OF ALL HIS BRETHREN — his descendants will be numerous, (so that his territory must extend over that which his brethren have; cf. XXV. 18). **(13)** אתה אל ראי THOU ART A GOD OF SEEING — The word is punctuated with a Chataph Kametz because it is a noun, and the meaning is "a God of seeing" — One who sees the humiliation to which people are subjected *by others* (Gen. R. 45). הגם הלום HAVE I ALSO [SEEN] HERE — This is an exclamation of surprise: "could I have ever imagined that here also — in the wilderness — I would see the messengers of the Omnipresent after I have seen them in Abraham's house, where I saw them regularly!" You may know that she used to see them *there* regularly *from this*: That Manoah saw the angel only o n c e and exclaimed. (Judg. XIII. 22) "We shall surely die", and she saw *angels* four times, one after the other, and she showed no fear. **(14)** באר לחי ראי As the Targum takes it: *the well at which the living angel had appeared to her.* **(15)** ויקרא אברם שם וגו' AND ABRAM CALLED THE NAME [OF HIS SON] etc. — Although Abram had not heard the words of the angel when he said *to Hagar* "and thou shalt call his name Ishmael", yet the Holy Spirit rested upon him and he called him Ishmael. **(16)** ואברם בן שמנים שנה וגו' AND ABRAM WAS FOURSCORE AND SIX YEARS OLD etc. — This is written to Ishmael's credit, pointing out that he was thirteen years old when he was circumcised (see XVII. 25) and yet he raised no objection.

17. **(1)** אני אל שדי I AM GOD ALMIGHTY — I am He whose (ש) Godship suffices (די) for every creature (Gen. R. 46), therefore, "walk before Me", and I will be your God and Protector. Similarly, wherever in the Scriptures this *Divine Name* שדי occurs, it signifies the idea of His sufficiency — but it all depends upon the context *as to what the "sufficiency" refers to.* התהלך לפני WALK BEFORE ME — as the Targum takes it: worship before Me — cleave to My service. והיה תמים AND BE PERFECT — This, too, is a command following upon the previous command: be whole-hearted in all the trials I impose upon you.[1]) According to the Midrash (ib.), however, it means: walk before Me by observing the precept of circumcision and t h r o u g h t h i s you will become perfect, for so long as you are uncircumcised I regard you as having a blemish. Another explanation of היה תמים BE THOU PERFECT — at present you lack *the power of controlling morally* five organs, viz., two eyes, two ears and the membrum. Therefore will I add a letter (i. e. the letter ה the numerical value of which is five) to your name (אברם which equals 243) so that the total of the letters of your name (אברהם)

NOTES

[1]) Often when an imperative follows upon another, the second has no imperative sense. Cf. Gen. LII. 18 זאת עשו וחיו "Do this and you shall live." Rashi suggests that this is not the case here: that the meaning is not "walk before Me and then you will be perfect", but that each is a separate command.

פְּנֵי כָל־אֶחָיו יָשָׁכֵן׃ יג וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַמְדַבֵּר אֵלֶיהָ
אַתָּה אֵל רָאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי
רֹאִי׃ יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־
קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד׃ טו וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא
אַבְרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃
טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר
אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃ ס יז א וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־
תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃

אונקלוס

דְּכָנִי אֲנָשָׁא יְהוֹן־צָרִיכִין לְהָּ וְעַל־אַפֵּי כָל־אֲחוֹהִי יִשְׁרֵי׃ יג וְצַלְיַאת בִּשְׁמָא
דַיְיָ דְּמִתְמַלֵל עִמַּהּ אֲמָרַת אַתְּ־הִיא אֱלָהָא דְּחָזֵי־כֹלָּא אֲרֵי אֲמָרַת הַבְרָם הָכָא
(יי) הַאַף אֲנָא) סְרִיתִי חָזֵיָא בָּתַר דְּאִתְגְּלִי־לִי׃ יד עַל־כֵּן קָרָא לִבְאֵירָא בְּאֵירָא
דְּמַלְאֲכָּא קָיְמָא אִסְתְּחִי עֲלַהּ הִא־(הִיא) בֵּין־רָקֶם וּבֵין חַנָּרָא׃ טו וִילִידַת הָגָר
לְאַבְרָם בַּר וּקְרָא אַבְרָם שׁוּם־בְּרֵהּ דִּילִידַת הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃ טז וְאַבְרָם בַּר־
תְּמָנָן וְשִׁתָּא שְׁנִין כַּד־יְלִידַת־הָגָר יָתּ־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃ א וַהֲוָה אַבְרָם בַּר־
תִּשְׁעִין וְתִשַׁע שְׁנִין וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא־אֵל שַׁדַּי פְּלַח קֳדָמַי

רש"י

ועל פני כל אחיו ישכון. שֶׁיִּהְיֶה יַרְעוֹ גָּדוֹל (ב"ר): (יג) את אתה אל ראי. נָקוּד חֲסַר מַפִּיק, מִפָּנַי שֶׁהוּא שָׁם דָּבָר, אֱלוֹהַּ הָרְאִיָּה, שֶׁרוֹאֶה בְּעַלְבוֹן שֶׁל עֲלוּבִין: הגם הלם. לְשׁוֹן תִּימָהּ: וְכִי סְבוּרָה הָיִיתִי, שֶׁאַף הֲלוֹם בַּמִּדְבָּרוֹת רָאִיתִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם אַחֲרֵי רוֹאִי אוֹתָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם! שֶׁשָּׁם הָיִיתִי רַגִּילָה לִרְאוֹת מַלְאָכִים; וְתַדַּע שֶׁהָיְתָה רַגִּילָה לִרְאוֹתָם, שֶׁהָרֵי מָנוֹחַ רָאָה אֶת הַמַּלְאָךְ פַּעַם אַחַת, וְאָמַר: מוֹת נָמוּת (שופ' י"ג), וְזוֹ רָאֲתָה ד' וְזָה אַחַר זָה, וְלֹא חָרָדָה: (יד) באר לחי כתרגומו: (טו) ויקרא אברם שם וגו'. אַע"פִ שֶׁלֹּא שָׁמַע אַבְרָם דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁאָמַר: וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל, שָׁרְתָה רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ עָלָיו וְקָרָאוֹ יִשְׁמָעֵאל: (טז) ואברם בן שמונים וגו'. לְשִׁבְחוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל נִכְתַּב, לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁהָיָה בֶּן י"ג שָׁנָה כְּשֶׁנִּמּוֹל וְלֹא עִכֵּב:

יז (א) אני אל שדי. אֲנִי הוּא שֶׁגַּשׁ דַּי בְּאֱלָהוּתִי לְכָל בְּרִיָה, לְפַיכָךְ: הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה לְךָ לֵאלֹהִים וּלְפַטְרוֹן; וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא בְּמִקְרָא פֵּירוּשׁוֹ כָּךְ: דַּי שָׁלוֹ, וְהַכֹּל לְפִי הָעָנְיָן: התהלך לפני. כְּתַרְגּוּמוֹ: פְּלַח קֳדָמַי, הָדְבֵק בַּעֲבוֹדָתִי: והיה תמים. אַף זֶה צִוּוּי אַחַר צִוּוּי, הֱיֵה שָׁלֵם בְּכָל נְטִיוֹנוֹתַי; וּלְפִי מִדָּתוֹ: הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי בְּמִצְוֹת מִילָה, וּבְדָבָר הַזֶּה תִּהְיֶה תָמִים, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָעֶרְלָה בְּךָ אַתָּה בַּעַל מוּם לְפָנָי. דָּבָר אַחֵר: וֶהְיֵה תָמִים (עַכְשָׁיו אַתָּה חָסֵר ה' אֵבָרִים, כ' עֲנָיִים, ב' אָזְנַיִם וְרֹאשׁ הַגִּידִין) שֶׁאוֹסִיף לְךָ אוֹת עַל שְׁמֶךָ,

and be thou perfect. [2]And I will make my covenant between me and thee, and will multiply thee exceedingly. [3]And Abram fell on his face: and God spake to him, saying, [4]I am He! behold, my covenant is with thee, and thou shalt be a father of a multitude of nations. [5]Neither shall thy name any more be called Abram, but thy name shall be Abraham; for a father of a multitude of nations have I made thee. [6]And I will make thee exceeding fruitful, and I will make nations of thee, and kings shall go forth from thee. [7]And I will establish my covenant between me and thee and thy seed after thee throughout their generations for a covenant for ever, to be a God unto thee, and to thy seed after thee. [8]And I will give unto thee, and to thy seed after thee, the land of thy sojournings, all the land of Canaan, for a possession for ever; and I will be their God. [9]And God said unto Abraham, Thou

רש"י

will become 248, corresponding to the number of limbs of your body (cf. Ned. 32b). **(2)** ואתנה בריתי AND I WILL MAKE MY COVENANT — a covenant of love and a covenant regarding the land — to give it to you as an inheritance through *your observance* of this precept. **(3)** ויפל אברם על פניו AND ABRAM FELL UPON HIS FACE — through fear of the Shechinah, because before he was circumcised he did not have the strength to stand *on his feet* whilst the Holy Spirit stood over him; and it is to this that what is stated in the case of *the heathen* Balaam refers. (Num. XXIV. 4) "fallen down, yet with open eyes". This is to be found in Boraitha of R. Eliezer. **(5)** כי אב המון גוים FOR A FATHER OF A MULTIDUDE OF NATIONS — An acrostic on his name [אב (ר) הם]. But the ר which was previously in his name — denoting that he was the father (chieftain) only of ארם [רם (א) אב] which was his native country (cf. XXI. 7 with verse 10 of the same chapter), whilst now he became father of the entire world — nevertheless was not taken out of his name. For *we find* also, *that* the י in Sarai's name continued to complain to God *that it had been removed from her name when this was changed to Sarah*, until it was placed as an additional letter into the name יהושע, as it is said, (Num. XIII. 16) "And Moses called Hoshea (הושע) the son of Nun, Joshua (יהושע)" (Gen. R. 47). **(6)** ונתתיך לגוים AND I WILL MAKE NATIONS OF THEE — Israel and Edom *only are intended here* for Ishmael was already born to him and He could not, therefore, have been making any announcement concerning him. **(7)** והקמתי את בריתי AND I WILL ESTABLISH MY COVENANT — And what is this Covenant? להיות לך לאלהים TO BE A GOD UNTO THEE. **(8)** לאחזת עולם FOR AN EVERLASTING POSSESSION — and there I will be your God; but whoever resides outside the land *of Palestine* is as if he has no God (Ketub. 110b). **(9)** ואתה AND AS FOR THEE — This ו (of ואתה) connects this verse with the preceding matter (v. 4, thus setting ואתה of here in contrast with the ואני of there): "As for Me, behold My covenant

ב וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד
מְאֹד: ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים
לֵאמֹר: ד אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן
גּוֹיִם: ה וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ
אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ: ו וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ
בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ:
שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים
וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ: ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת ו
אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי
לָהֶם לֵאלֹהִים: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה

אונקלוס

וֶהֱוֵי שְׁלִים: ב וְאֶתֵּן קְיָמִי בֵּין־מֵימְרִי וּבֵינָךְ וְאַסְגֵּי יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא:
ג וּנְפַל אַבְרָם עַל־אַפּוֹהִי וּמַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ לְמֵימָר: ד אֲנָא הָא (גְּזַר נ"י מיימ)
קְיָמִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב סַגִּי עַמְמִין: ה וְלָא־יִתְקְרֵי עוֹד יָת־שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי
שְׁמָךְ אַבְרָהָם אֲרֵי אַב־סַגִּי עַמְמִין יְהַבְתָּךְ: ו וַאֲפֵישׁ יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאֶתְּנִנָּךְ
לִכְנִשִׁין וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְּקוּן: ז וְאָקִים יָת־קְיָמִי בֵּין־מֵימְרִי
וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנָךְ בָּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן לְקְיָם עָלָם לְמִהֱוֵי לָךְ לֵאלָהָא וְלִבְנָךְ בָּתְרָךְ:
ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָךְ בָּתְרָךְ יָת ו אַרְעָא דִּתְוָתָבְיָתָךְ יָת כָּל־אַרְעָא דִכְנָעַן לַאֲחָסָנַת
עָלָם וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא: ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַתְּ יָת־קְיָמִי תִּטַּר אַתְּ וּבְנָךְ

רש"י

וְיִהְיוּ מִנְיַן אוֹתִיּוֹתֶיךָ רמ"ח בְּמִנְיַן אֵיבָרֶיךָ: (ב) ואתנה בריתי. בְּרִית שֶׁל אַהֲבָה וּבְרִית הָאָרֶץ
לְהוֹרִישָׁהּ לְךָ עַל יְדֵי מִצְוָה וז: (ג) ויפל אברם על פניו. ממוקָּא הַשְּׁכִינָה; שֶׁעַר שֶׁלֹּא מָלְ
לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמוֹד וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִצַּבֶת עָלָיו. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בִּבְרֹעָם: נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם.
בִּבְרִיאָתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: (ה) כי אב המון גוים. לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן שֶׁל שְׁמוֹ; וְרִי"ש שֶׁהָיְתָה בּוֹ
בְּתְחִלָּה, שֶׁלֹּא הָיָה אָב אֶלָּא לַאֲרָם שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ וְעַכְשָׁיו אָב לְכָל הָעוֹלָם, לֹא זֶה מִמְּקוֹמָהּ,
שאה יו"ד שֶׁל שָׂרַי נִתְרַפְּאָה עַל הַשְּׁכִינָה עַד שֶׁנִּתּוֹסְפָה לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ (במדבר י"ג): (ו) ונתתיך לגוים. יִשְׂרָאֵל וֶאֱדוֹם, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל
בְּבָר הָיָה לוֹ, וְלֹא הָיָה מְבֻשָּׂרוֹ עָלָיו: (ז) והקמתי את בריתי. וּמַה הִיא הַבְּרִית? לִהְיוֹת
לְךָ לֵאלֹהִים: (ח) לאחזת עולם. וְשָׁם אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים; אֲבָל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ
דּוֹמֶה, כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ: (ט) ואתה. וַי"ו זוֹ מוֹסִיף עַל עִנְיַן רִאשׁוֹן: אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ,

shalt keep my covenant therefore, thou, and thy seed after thee, throughout their generations. [10]This is my covenant, which ye shall keep, between me and you and thy seed after thee; every male of you shall be circumcised. [11]And ye shall circumcise the flesh of your foreskin, and it shall be for a sign of the covenant between me and you. [12]And at the age of eight days shall every male of you be circumcised throughout your generations, he that is born in the house, or bought with money of any son of an alien, who is not of thy seed. [13]He that is born in thy house, or bought with thy money, must needs be circumcised: and my covenant shall be in your flesh for a covenant for ever. [14]And the uncircumcised male who doth not circumcise the flesh of his foreskin, that soul shall be cut off from his people; he hath made void my covenant. [15]And God said unto Abraham, As for Sarai thy wife, thou shalt not call her name Sarai,

רש"י

is with thee" — "and as for thee, thou shalt be careful to keep it". And what constitutes the "keeping" of it? THIS IS MY COVENANT WHICH YE SHALL KEEP ... EVERY MALE AMONGST YOU [SHALL BE CIRCUMCISED]. **(10)** ביני וביניכם וגו' BETWEEN ME AND YOU — *"you" is plural and refers to all* those *belonging to Abraham* who were then *alive*. ובין זרעך אחריך AND THY SEED AFTER THEE — those who are yet to be born. המול is an infinitive equal to לְהָמוֹל just as you may say עָשׂוֹת in place of לעשות (i. e. the infinitive may be with or without ל prefixed). **(11)** ונמלתם AND YE SHALL CIRCUMCISE — *This word, in spite of the* נ *in it, is not Niphal but* the same as ומלתם and the נ in it is an addition to the root, which only sometimes appears in it, as, for example, the נ of נושך and of נושא[1]); ונמלתם is *Kal* like ונשאתם "and ye shall carry" (XLV. 19), but יָמוֹל (v. 12 and 13) is a Niphal form — "shall be circumcised" — like יֵעָשֶׂה "it shall be done", and יֵאָכֵל "it shall be eaten". **(12)** יליד בית HE THAT IS BORN IN THE HOUSE — one to whom a handmaid gave birth in the house. מקנת כסף HE THAT IS BOUGHT WITH THY MONEY — one whom a person bought after his birth. **(13)** המול ימול יליד ביתך HE THAT IS BORN IN THY HOUSE MUST NEEDS BE CIRCUMCISED — Here *the statement that one born in the house must be circumcised* is repeated but it does not say "after eight days" *as in v. 12*, thus teaching you that there are some cases of those "born in the house" who have to be circumcised on the first[2]) day *of birth*, as is explained in Treatise Sabbath (135b). **(14)** וערל זכר AND THE UNCIRCUMCISED MALE — This phrase teaches that circumcision must be at that place where the distinction between male and female is evident (Gen. R. 46). אשר לא ימול HE WHO DOES NOT CIRCUMCISE HIMSELF[3]) as soon as he reaches the age when he is *legally* liable to punishment, ונכרתה THEN HE SHALL BE CUT OFF — his father, however, *who did not have him circumcised* is not punished on his account with כרת (excision, "being cut off from his people"), but is merely transgressing an עשה "a positive commandment" (for which the punishment is flagellation). ונכרתה הנפש THAT SOUL SHALL BE CUT OFF — i. e. he shall depart hence childless and shall suffer an untimely death. **(15)** לא תקרא את שמה שרי THOU SHALT NOT CALL HER NAME SARAI which means "my princess" — *a princess* to me and not to others — BUT SARAH, in a more general sense, SHALL BE HER NAME: she shall be princess over all

NOTES

[1]) which in some forms is omitted, e. g., ישך, ישא. Cf. however Rashi on XLIX, 10 where he appears to take the נ as an essential (עיקר) part of the root which sometimes is omitted.

[2]) In some editions of Rashi the reading is לאחר שמנה ימים who have to be circumcised after eight days.

[3]) יָמוֹל is here imperfect Kal of נמל "he will circumcise", as יָפוֹל from נפל, and יָדוֹר from נדר.

אֶת־בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם׃
י זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר׃ יא וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר
עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם׃ יב וּבֶן־
שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת
וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא׃
יג הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי
בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם׃ יד וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־
יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפָר׃ ס טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי

אונקלוס

בַּחֲרָךְ לְדַבְּרֵיהוֹן׃ י דָּא קְיָמִי דִּי תִטְּרוּן בֵּין־מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין בְּנָךְ בַּתְרָךְ
מְגוַר לְכוֹן כָּל־דְּכוֹרָא׃ יא וְתִגְּזְרוּן יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלַתְכוֹן וְתְהֵי (ני״ וּתְהֵא)
לְאָת קְיָם בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן׃ יב וּבַר־תְּמַנְיָא יוֹמִין יִתְגְּזַר (ני״ וְגְזַר) לְכוֹן כָּל־
דְּכוֹרָא לְדָרָתֵיכוֹן יְלִידֵי בֵיתָא וְזִבְנֵי־כַסְפָּא מִכֹּל בַּר־עַמְמִין דְּלָא מִבְּנָךְ הוּא׃
יג אִתְגַּזָּרָא ו יִתְגַּזְרוּן (ני״ מְגוַר יְגְזַר) יְלִיד בֵּיתָךְ וְזִבְן כַּסְפָּךְ וּתְהֵי קְיָמִי
בְּבִשְׂרֵיכוֹן לִקְיָם עָלָם׃ יד וְעָרֵל ו דְּכוֹרָא דְּלָא יִגְזַר יָת־בְּשַׂר עָרְלַתֵּהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי
אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמַּיָּהּ יָת־קְיָמִי אַתְּפַר׃ טו וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׂרֵי אִתְּתָךְ

רש״י

וְאַתָּה הֵנִי זָהִיר לְשָׁמְרוֹ. וּמַה הִיא שְׁמִירָתוֹ? זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ הַמּוּל לָכֶם וְגוֹ׳:
(י) בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וגו׳. אוֹתָם שֶׁל עַכְשָׁיו: וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ. הָעֲתִידִין לְהִוָּלֵד: הִמּוֹל. כְּמוֹ
לְהִמּוֹל, כְּמוֹ שָׁאַתָּה אוֹמֵר עֲשׂוֹת, כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת: (יא) וּנמלתם. כְּמוֹ וּמַלְתֶּם, וְהַנּוּ״ן בּוֹ
יְתֵרָה לְיִסּוּר הַנּוֹפֵל בּוֹ לִפְרָקִים, כְּגוֹן נ׳ שֶׁל נוֹשֵׂךְ וְנִ׳ שֶׁל נוֹשֵׂא, וּנְמַלְתֶּם כְּמוֹ וּנְשָׂאתֶם;
אֲבָל יְמוֹל לְשׁוֹן רָפֶה, כְּמוֹ: יַעֲשֶׂה, יַאֲכֹל: (יב) יליד בית. שֶׁיְּלַדְתּוֹ הַשִּׁפְחָה בַּבָּיִת: מקנת
כסף. שֶׁקְּנָאוֹ מִשָּׁנוֹלַד: (יג) המול ימול יליד ביתך. כַּאן בְּכָפֶל עָלָיו וְלֹא אָמַר לִשְׁמֹנָה
יָמִים. לְלַמֶּדְךָ שֶׁיֵּשׁ יְלִיד בַּיִת נִמּוֹל לְאַחַר שְׁמֹנָה יָמִים. כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת
(דף קל״ה, ב׳): (יד) וערל זכר. כַּאן לַמַּד, שֶׁהַמִּילָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא נָקֵב בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה
(ב״ר): אשר לא ימול. מְשַׁנֵּעַ לִכְלַל עוֹנְשִׁין וְנִכְרָתָה; אֲבָל אָבִיו אֵין עָנוּשׁ עָלָיו כָּרֵת, אֲבָל
עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. ונכרתה הנפש. הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּמֵת קוֹדֶם שְׁמֹנָה (שבת כ״ד): (טו) לא תקרא את
שמה שרי. דִּמְשַׁמַּע שָׂרֵי, לִי וְלֹא לְאֲחֵרִים, כִּי שרה סְתָם שְׁמָהּ, שֶׁתְּהֵא שָׂרָה עַל כֹּל (ברכות י״ג):

but Sarah shall her name be. [16]And I will bless her, and give thee a son also of her: yea, I will bless her, and she shall be a mother of nations; kings of peoples shall be of her. [17]Then Abraham fell upon his face, and laughed, and said in his heart, Shall a child be born unto him that is an hundred years old? and shall Sarah, that is ninety years old, bear? [18]And Abraham said unto God, O that Ishmael might live before thee! [19]And God said, Indeed, Sarah, thy wife shall bear thee a son; and thou shalt call his name Isaac: and I will establish my covenant with him for a covenant for ever, and with his seed after him. [20]And as

רש"י

(Ber. 13a). **(16)** וברכתי אותה AND I WILL BLESS HER — And in what did the blessing consist? In that she resumed her youthfulness, as it is said, (XVIII. 12 "shall I have the pleasure of youth again?" וברכתיה AND I WILL BLESS HER — with teeming breasts. *And this happened* when she really needed this on the day of Isaac's feast. For people were speaking spitefully about them, that they had adopted a foundling from the street saying, "This is our son." Every one, therefore, brought her child with her, but did not bring the wet-nurse and she (Sarah) suckled all of them. To this refers that which is said (XXI. 7) "Sarah has given suck to children". In Ber. R. this is alluded to in part. **(17)** ויפל אברהם על פניו ויצחק AND ABRAHAM FELL UPON HIS FACE AND LAUGHED — This word ויצחק Onkelos translates by וחדי which signifies joy ("and he rejoiced") but *the similar verb* in the case of Sarah (ותצחק XVIII. 12) *he translates* as meaning laughter. *From this* you may understand that Abraham had faith and rejoiced, and that Sarah had no faith and sneered, and that is why God was angry with Sarah (when she laughed) but was not angry with Abraham. הלבן SHALL A CHILD BE BORN TO ONE WHO IS A HUNDRED YEARS OLD? — There are some questions expressing astonishment which *do not imply a doubt but rather* affirm the certainty *that the circumstance referred to has happened or will happen*, as (1 Sam. II. 2) "Did I reveal myself [unto thy father's house?]" (Of course, I did) and (Ezek. VIII. 6) "Seest thou what they do?" (You, of course, have seen it). This question, too, affirms the certainty *that it is possible for God to cause Abraham, at the age of hundred, to beget a son* and this is *in effect* what he said to himself: Would there be done to another man *one hundred years old* this favour that the Holy One, blessed be He, is doing to me"? (Rashi means that the words must be translated, "would a child be born to any other person who is a hundred years old?"), ואם שרה הבת תשעים שנה OR SHALL SARAH, WHO IS NINETY YEARS OLD be worthy to bear *a son*? Although the previous generations used to beget at the age of five hundred years, yet in Abraham's days the length of life had already become shorter and a diminution of strength had come upon people. Go and learn *this* from the ten generations from Noah to Abraham who begot their children at *the then* early age of sixty or seventy. **(18)** לו ישמעאל יחיה *means* O THAT ISHMAEL MIGHT LIVE: I am unworthy to receive such a reward! יחיה לפניך LIVE BEFORE THEE — live in reverence of thee; similar *in sense is Gen. XVII. 1,* התהלך לפני, *which Onkelos renders by* "worship Me". **(19)** אבל VERILY — This word implies confirmation of a statement, just as (Gen. XLII. 21) "Verily (אבל) we are guilty", and (2 Kings IV. 14) "Verily (אבל) she has no son". וקראת את שמו יצחק AND THOU SHALL CALL HIS NAME ISAAC — with reference to his laughter. Some say *the name has reference to* the ten (י) trials, the ninety (צ) years of Sarah's *age*, the eight (ח) days of the circumcision and the hundred (ק) years of Abraham's *age* (Gen. R. 53). והקמתי את בריתי אתו AND I WILL ESTABLISH MY COVENANT WITH HIM — Why is this stated? Is it not already written (v. 9) "as for thee, thou shalt keep My Covenant, thou and thy seed etc."? But since is said, (v. 7) and I will establish My Covenant between Me and thee and thy seed after thee in their generations", it might be inferred that the children of Ishmael and the children of Keturah (who are all descendants of Abraham) are included in this promise of the establishment *of the Covenant*, therefore it states *here (v. 19)* "And I will establish My Covenant with him (Isaac), not with the

כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ׃ טז וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה
לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה
יִהְיוּ׃ יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ
הַלְבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים
שָׁנָה תֵּלֵד׃ יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ
יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃ יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה
אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי
אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃

אונקלוס

לָא־תִקְרֵי יָת־שְׁמַהּ שָׂרַי אֲרֵי שָׂרָה שְׁמַהּ׃ טז וַאֲבָרֵךְ יָתַהּ וְאַף אֶתֵּן מִנַּהּ
לָךְ בַּר וַאֲבָרְכִנַּהּ וּתְהֵי לְכִנְשִׁין מַלְכִין דְּשֵׁלִּישִׁין־בְּעַמְמַיָּא מִנַּהּ יְהוֹן׃ יז וּנְפַל
אַבְרָהָם עַל־אַפּוֹהִי וַחֲדֵי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְבַר מְאָה־שְׁנִין יְהֵי וְלַד וְאִם־שָׂרָה
דְּבַת־תְּשַׁעִין שְׁנִין תְּלִיד׃ יח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ לֵוַי יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיָּם
קֳדָמָךְ׃ יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוּשְׁטָא שָׂרָה אִתְּתָךְ תְּלִיד לָךְ בַּר וְתִקְרֵי יָת־שְׁמֵהּ

רש״י

(טז) וברכתי אותה. ומה היא הברכה? שתהיה לגעורה, שנאמר: תהיה לי עריה (כר׳ י״ח): וברכתיה. בהענקת שדים; כשנשבעה לבן ביום משתה של יצחק, שהיו מרגנין עליהם. שהביאו אמוסי מן השוק; ואומרים: בניו היא, והביאה כל אבן בניה עמה ומנקתה לא הביאה, והיא הניקתו״ מדם לבם; הוא שנאמר: הניקה בנים שרה: ב״ר רמזו בסקצת. (יז) ויפל אברהם על פניו ויצחק. זה תי״א לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך; למדתי, שאברהם האמין ושמח, ושרה לא האמינה ולגלגה, והוא שהקפי״ד הקב״ה על שרה ולא הקפי״ד על אברהם: הלבן. יש תמיהות שיהן קומות, כמו: הנגלה נגליתי? (ש״א ב׳), הרואה אתה (יח׳ ח׳), אף זו היא קיימת; וכר עכ״ל: הלבן. הנעשה חסד זה לאחד, מה שהקב״ה עושה לי? ואם שרה הבת תשעים שנה. הניקה בראי לילד; ואף על פי שהורות הראשונים היו מולידין בני ת״ק שנה, בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא השות כח לעולם, צא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם, שמוהרו הולדותיהן בני ס׳ ובני ע׳: (יח) לו ישמעאל יחיה. הלואי שיחיה ישמעאל; איני בדאי לקבל מתן שכר בזה: יחיה לפניך. יחיה ביראתך, כמו: התהלך לפני—פרש״י בדמי: (יט) אבל. לשון אמתת דברים, וכן: אבל אשמים אנחנו (כר׳ מ״ב); אבל בן אין לה (מ״ב ד׳): וקראת את שמו יצחק. על שם הצחוק. וי״א על שם העשרה נסיונות וצ׳ שנה של שרה וח׳ ימים שנמול וקו שנה של אברהם: והקמתי את בריתי. אתו. לומה נאמר, כבר כתיב: ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך וגו׳? אלא לפי שאומר והקמותי וגו׳, יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום תי״ל: והקמותי את בריתי אתי—ולא עם אחרים: ואת ב״י אקים את יצחק. לומה נאמר? אלא למה, שהיה קדוש מבטן. ד״א: אמר ר׳ אבא, מזאן למד קו״ן בן הגבירה מכן האמה: כתיב: הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו, וה וישמעאל, וקו״ן ואת בריתי אקים את יצחק: ואת בריתי. בריית המילה

for Ishmael, I have heard thee: Behold, I have blessed him, and will make him fruitful, and will multiply him exceedingly; twelve princes shall he beget, and I will make him a great nation. [21]But my covenant will I establish with Isaac, whom Sarah shall bear unto thee at this appointed time in the next year. [22]And he finished speaking with him, and God went up from Abraham. [23]And Abraham took Ishmael his son, and all that were born in his house, and all that were bought with his money, every male of the men of Abraham's house; and circumcised the flesh of their foreskin in the selfsame day, as God had spoken unto him. [24]And Abraham was ninety years old and nine, when he was circumcised in the flesh of his foreskin. [25]And Ishmael his son was thirteen years old, when he was circumcised in the flesh of his fore-

רש"י

others" (cf. Sanh. 59b). *If so,* why is there a repetition *of the statement that the covenant will be established with Isaac in the words* (v. 21) ואת בריתי אקים את יצחק "but My Covenant will I establish with Isaac"? But *it is repeated in order to add the words* אשר תלד[1]) so as to teach that he was holy from his birth (Sabb. 137b). Another explanation *of why v. 21 is repeated* is: R. Aba said, "from here Scripture draws a logical conclusion regarding the son of the Mistress (Sarah) from *what is said regarding* the son of the handmaid (Hagar): It is written (v. 20) "Behold I have blessed him and will make him fruitful", and this refers to Ishmael: Surely then, it follows logically that "I must establish my covenant (of blessing) with Isaac also!" (Gen. R. 47). ואת בריתי [AND I WILL ESTABLISH] MY COVENANT — The Covenant of circumcision shall be transmitted *only* to the descendants of Isaac. **(20)** שנים עשר נשיאים TWELVE PRINCES — like clouds shall they vanish, *the word* נשיאים *being explained here* as the same word *in* (Prov. XXV. 14) נשיאים ורוח "Clouds and wind" **(22)** מעל אברהם [GOD WENT UP] FROM ABRAHAM — This is a more fitting expression to use of God, and we learn *from it* that the righteous are the Chariot of the Omnipresent God (Gen. R. 47)[2]). **(23)** בעצם היום IN THE SELFSAME DAY — on the very day when he received the command *of circumcision:* by day and not by night — he was afraid neither of the heathens nor of the cynics. *And he did it in broad daylight* in order that his enemies[3]) and other people should not say, "If we had seen him we would never have allowed him to practise circumcision and carry out the commandment of the Omnipresent (ib.). וימל AND HE CIRCUMCISED — This is a Kal form (active). **(24)** בהמלו WHEN HE WAS CIRCUMCISED — a Niphal form (passive), like (II. 4) בהבראם "when they were created".

NOTES

[1]) Or, as some expositors say to employ and emphasize the word א"קי"ם which is an abbreviation of אשר קידש ידיד מבטן "who hallowed the 'beloved' (Isaac, cp. XXII. 2) from his birth".

[2]) God went up מעל, *from being above* Abraham suggests that God had previously been על above him. It is a more fitting term to say that God (or the angels, cf. Rashi on Gen. XVIII. 2 נצבים עליו) was above Abraham than that He was with him or beside him. Our Rabbis learn from מעל and similar expressions, as (XXVIII. 13) והנה ה' נצב עליו, (XXXV. 13) ויעל מעליו אלהים that there is no intercessor between God and the righteous, that they are the Chariot, the direct bearers of His Glory on earth as are the angels (the Hayoth, cf. Ezek. I) in heaven.

[3]) cf. Rashi on VII. 13 and the note thereon.

כ וְלִישְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה ו בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי
אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם
יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל: כא וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־
יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֶד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה
הָאַחֶרֶת: כב וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל
אַבְרָהָם: כג וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת
כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי
בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים: מפטיר כד וְאַבְרָהָם
בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ:
כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֶת

אונקלוס

יִצְחָק וַאֲקִים יָת־קְיָמִי עִמֵּהּ לִקְיָם עָלַם לִבְנוֹהִי כַּתְרוֹהִי: כ וְעַל־יִשְׁמָעֵאל
קַבֶּלִית צְלוֹתָךְ הָא ו בָּרְכִית יָתֵהּ וְאַפֵּישׁ יָתֵהּ וְאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחֲדָא לַחֲדָא תְּרֵין־עַשְׂר
רַבְרְבַיָּא יְלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי: כא וְיָת־קְיָמִי אָקִים עִם־יִצְחָק דִּי תְלִיד לָךְ
שָׂרָה לְזִמְנָא הָדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרָנְתָא: כב וְשֵׁצִי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַק יְקָרָא־דַיְיָ
מֵעֲלְוֹהִי דְּאַבְרָהָם: כג וּדְבַר אַבְרָהָם יָת־יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל־יְלִידֵי בֵיתֵהּ
וְיָת כָּל־זְבִינֵי כַסְפֵּהּ כָּל־דְּכוּרָא בַּאֲנָשֵׁי בֵית אַבְרָהָם וּגְזַר יָת־בִּשְׂרָא דָעָרְלְתְהוֹן
בְּכַרְנָן יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִי מַלֵּיל עִמֵּהּ דְיָ: כד וְאַבְרָהָם בַּר־תִּשְׁעִין וְתִשַׁע שְׁנִין
כַּד־גְּזַר בִּשְׂרָא דָעָרְלְתֵהּ: כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר תְּלָתָ עַשְׂרֵי שְׁנִין כַּד־גְּזַר

רש״י

הִנֵּה מְכוּוָּנָה לְרַעְוֹ שֶׁל יִצְחָק: (כ) שנים עשר נשיאים. כַּעֲנָנִים יַכְלוּ; כְּמוֹ: נְשִׂיאִים
וְרוּחַ (משלי כ״ה): (כב) מעל אברהם. לִשּׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי שְׁכִינָה, וְלִמְדֵנוּ, שֶׁהַצַּדִּיקִים
מֶרְכָּבָתוֹ שֶׁל מָקוֹם (ב״ר): (כג) בעצם היום. בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּצְטַוָּוה, בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה: לֹא
נִתְּנָה לֹא מִן הַגּוֹיִם וְלֹא מִן הַמַּלְאָכִים, וְשֶׁלֹּא יֹהֵיוּ אוֹמְרִים אוֹתָן וּבְנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: אִלּוּ רְאִינוּהוּ
לֹא הָנַחְנוּהוּ לָמוּל וּלְקֵיְּמוֹ מִצְוָתוֹ שֶׁל מָקוֹם: וימל. לְשׁוֹן וַיִּפְעָל: (כד) בהמולו. בְּהִפָּעֲלוֹ,
כְּמוֹ בְּהִבָּרְאָם (בראשית ב׳): (כה) בהמולו את בשר ערלתו. בְּאַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר ״אֶת״,
לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָסֵר אֶלָּא חִתּוּךְ בָּשָׂר, שֶׁכְּבָר נִתְמָעֵךְ עַל יְדֵי תַּשְׁמִישׁ; אֲבָל יִשְׁמָעֵאל
שֶׁהָיָה יֶלֶד, הַזִּקֵּק לַחֲתוֹךְ עָרְלָה וְלִפְרוֹעַ הַמְּילָה, לְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ ״אֶת״ (בראשית רבה):

skin. [26]In the selfsame day was Abraham circumcised, and Ishmael his son. [27]And all the men of his house, born in the house, or bought with money of the son of an alien, were circumcised with him.

18. [1]And the Eternal appeared unto him in the oaks of Mamre: and he sat in the entrance of the tent in the heat of the day. [2]And he lifted up his eyes and saw, and lo, three men stood by him: and when he saw them, he ran towards them from the entrance of the tent, and prostrated himself towards the earth, [3]And said, My Lord, if now I have found

רש"י

(26) בעצם היום הזה ON THE SELFSAME DAY when Abraham completed his ninety-ninth year and Ishmael his thirteenth year נמול אברהם וישמעאל בנו WAS ABRAHAM CIRCUMCISED AND ISHMAEL HIS SON.

וירא

18. (1) וירא אליו AND THE LORD APPEARED UNTO HIM to visit the sick man. R. Hama the son of Hanina said: it was the third day after his circumcision and the Holy One, blessed be He, came and enquired after the state of his health (B. Mez. 86b) באלוני ממרא BY THE TEREBINTHS OF MAMRÉ — It was he (Mamre) who advised him (Abraham) regarding the circumcision and therefore He revealed himself to him in his (Mamre's) territory (Gen. R. 48). יֹשֵׁב *lit.*, WAS SITTING — The word is written ישב (without the ו) *and therefore may be translated "he sat"*: He wished to rise, but the Holy One, blessed be He, said to him, Sit and I wil stand[1]). You shall form an example to your descendants — that I, in time to come, will stand in the assembly of the judges while they will sit, as it is said, (Ps. LXXXII. 1) "God standeth in the assembly of the judges" (Gen. R. 48). פתח האהל AT THE TENT-DOOR — that he might see whether anyone passed by, and invite him into the house. כחום היום IN THE HEAT OF THE DAY — The Holy One, blessed be He, brought the sun out of its sheath that he might not be troubled by travellers, and when He perceived that he was grieved that no travellers came He brought to him angels in the form of men (Baba Mez. 86b). **(2)** והנה שלשה אנשים AND BEHOLD THREE MEN — one to announce to Sarah *the birth of a son*, one to overthrow Sodom, and one to cure Abraham, for one angel does not carry out two commissions[2]) (Gen. R. 50). You may know *that this is so* because throughout this section it (Scripture) mentions them in the plural — "and they ate" (v. 8), "and they said unto him" (v. 9) — whilst in the case of the announcement it states, (v. 10) "And he said, I will certainly return unto thee", and with regard to the overthrow of Sodom it says (XIX. 22) "For "I" cannot do anything" and (XIX. 21) "that "I" will not overthrow [the city]". Raphael who healed Abraham went thence to rescue Lot[3]); that explains what is stated (XIX. 17) "And it came to pass when they had brought them forth, that he said, Escape for thy life", for you learn *from this* that *only* one *of these* acted as Deliverer (Gen. R. 50). נצבים עליו STOOD BY, or OVER HIM — before him; only this is a more fitting expression to use of angels. וירא AND HE SAW — What does the repetition of this word וירא imply? The first time it has its ordinary meaning ("he looked"), the second that of understanding: he saw that they were standing in one spot, and so understood that they had no desire to cause him any trouble. Although they knew that he would go to meet them they nevertheless remained where they were out of respect to him and to show him that they wished to spare him trouble; he, therefore, took the initiative and ran towards them. In the Treatise Baba Mezia (86b) *we have the following*: It is written, "they were standing by him" and it is *also* written "He ran towards them" — *how can these apparently*

NOTES

[1]) והוא יושב would mean: [The Lord appeared unto him] while he was sitting, but וישב means: and he sat, i. e. he remained sitting. Cf. Rashi on XIX. 1 and XXIII. 10. [2]) And likewise not two angels one commission.

[3]) For this was not a further mission requiring a fourth angel, since healing and rescue form a mission of the same kind.

בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם
וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־
כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמְלוּ אִתּוֹ:

קכ"ו. נמל"ו. סימן: מכמד"כ סימן: ומפטירין ביספעיס סימן מ' למה תאמר יעקב:

פ פ פ

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב
פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה
שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם
מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא

*אדני קמ

אונקלוס

יָת בִּשְׂרָא דָעָרְלָתֵהּ: כו בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר (כ״ נְזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל
בְּרֵהּ: כז וְכָל־אֱנָשֵׁי בֵיתֵהּ יְלִידֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי־כַסְפָּא מִן בַּר־עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ
(כ״ גְּזָרוּ) עִמֵּהּ:

פ פ פ

א וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵישְׁרֵי מַמְרָא וְהוּא יָתֵב בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא כְּמִיחַם יוֹמָא:
ב וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא תְּלָתָא גֻּבְרִין (כ״ נַבְרִין) קָיְמִין עֲלֹוֹהִי וַחֲזָא וּרְהַט
לְקַדְמוּתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל־אַרְעָא: ג וַאֲמַר יְיָ אִם־כְּעַן

רש״י

(כו) בעצם היום הזה. שֶׁמָּלְאוּ לְאַבְרָהָם צ״ט שָׁנָה וְיִשְׁמָעֵאל י״ג שָׁנִים, נִמּוֹל אַבְרָהָם וישמעאל בנו:

יח (א) וירא אליו. לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה, וּבָא הַקָּבָּ״ה וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ (ב״מ פ״ו): באלוני ממרא. הוּא שְׁנָתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה, לְפִיכָךְ נִגְלָה עָלָיו בְּחֶלְקוֹ (ב״ר): יושב. יָשַׁב כְּתִיב, בִּקֵּשׁ לַעֲמוֹד, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה: שֵׁב, אֲנִי אֶעֱמוֹד, וְאַתָּה סִימָן לְבָנֶיךָ, שֶׁעָתִיד אֲנִי לְהִתְיַצֵּב בַּעֲדַת הַדַּיָּנִים, וְהֵן יוֹשְׁבִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תה׳ פ״ב) (ב״ר): פתח האהל. לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וְשָׁב וְיַכְנִיסֵם בְּבֵיתוֹ: כחום היום. הוֹצִיא הַקָּבָּ״ה חַמָּה מְנַרְתִּיקָהּ, שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחוֹ בְּאוֹרְחִים, וּלְפִי שָׂרָאָהוּ מִצְטַעֵר, שֶׁלֹּא הָיוּ אוֹרְחִים בָּאִים, הֵבִיא הַמַּלְאָכִים עָלָיו בִּדְמוּת אֲנָשִׁים (ב״מ שם): (ב) והנה שלשה אנשים. אֶחָד לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה וְאֶחָד לְהַפֵּךְ אֶת סְדוֹם וְאֶחָד לְרַפְאוֹת אֶת אַבְרָהָם, שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחֻיּוֹת (ב״ר). תֵּדַע לְךָ, שֶׁבֵּן כָּל הַפָּרָשָׁה הוּא מְזַכִּירָן בִּלְשׁוֹן רַבִּים: וַיֹּאכֵלוּ, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, וּבְכָשׁוֹרָה נֶאֱמַר: וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ, וּבַהַפִּיכַת סְדוֹם הוּא אוֹמֵר: כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר לִבְלֹתֶּךָ הָפְכִי. וּרְפָאֵל שָׁרְפָא אֶת אַבְרָהָם הָלַךְ מִשָּׁם לְהַצִּיל אֶת לוֹט; הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אוֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ, לְמַדְתָּ שֶׁהָאֶחָד הָיָה מַצִּיל (ב״ר): נצבים עליו. לְפָנָיו, אֲבָל לְשׁוֹן נְקֵבָה הוּא כְּלַפֵּי הַמַּלְאָכִים: וירא. מַהוּ וַיַּרְא וַיַּרְא שְׁתֵּי פְּעָמִים? הָרִאשׁוֹן כְּמַשְׁמָעוֹ וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן הֲבָנָה. נִסְתַּכֵּל שֶׁהָיוּ נִצָּבִים בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהֵבִין שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לְהַטְרִיחוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדְעִים הָיוּ שֶׁיֵּצֵא לְקָרָאתָם, עָמְדוּ בִּמְקוֹמָם לְכָבוֹדוֹ, לְהַרְאוֹתוֹ שֶׁלֹּא רָצוּ לְהַטְרִיחוֹ, וְקָרַם הוּא וְרָץ לְקָרָאתָם. בְּבָבָא מְצִיעָא: כְּתִיב נִצָּבִים עָלָיו, וּכְתִיב וַיָּרָץ לִקְרָאתָם? בַּד חַזְיֵיהוּ דְּהַנְהוּ שְׁרֵי, וְאַסַר פִּרְשׁוֹ הֵימֶנּוּ, מַיַּד וַיָּרָץ לִקְרָאתָם: (ג) ויאמר אדני אם נא וגו׳.

favour in thy eyes, pass not, I pray, from thy servant: [4]Let a little water, I pray, be taken, and lave your feet, and recline under the tree: [5]And I will take a morsel of bread, and sustain ye your hearts; after that ye may pass: for therefore have ye passed by your servant. And they said, So do, as thou hast said. [6]And Abraham hastened into the tent unto Sarah, and said, Hasten three seahs of fine meal, knead it, and make hearthcakes. [7]And Abraham ran unto the herd, and took a calf tender and good, and gave it unto the lad; and he hasted to dress it. [8]And he

רש"י

contradictory statements be reconciled? But *the explanation* is, that *at first they stood by him* and when they perceived that he was loosening and re-binding his bandages, they retired from him; he *therefore* immediately ran towards them. **(3)** ויאמר אדני אם נא וגו' AND HE SAID, MY LORD, IF NOW etc. — He addressed himself to the Chief of them; calling them all "lords", (אדני may mean "my lords"), whilst to their Chief he said "Do not I pray thee pass away", for *he knew that* if he would not pass by, his companions would *certainly* remain with him. In this explanation *the word* אדני has a "profane" sense (does not refer to God, being merely a term of address, "Sirs") (Sheb. 35b). Another explanation is that the word is "holy" (referring to God): he asked God to wait for him whilst he ran and invited the travellers. For although this is written after *the words* "and he ran to meet them", yet the conversation took place beforehand. It, indeed, is the way of the Scriptures to speak in this manner as I have explained in my comment on "My spirit shall not strive" (VI. 3) which is written after *the passage*. "And Noah begot" (V. 32) whereas it is impossible to say otherwise than that the decree *of a respite of 120 years made in reference to this verse "My spirit shall not strive etc."* was twenty years before the birth *of Noah's sons*.[1]) Both these explanations of אדני are to be found in Bereshith Rabbah. **(4)** יקח נא LET BE FETCHED, I PRAY THEE — *This implies* bringing by a messenger: therefore did the Holy One, blessed be He, recompense his (Abraham's) children by a messenger *when they required water*, as it is said, (Num. XX. 11) "And Moses lifted up his hand and smote the rock etc." (Bab. Metsia 86b).[2]) והשענו רגליכם AND WASH YOUR FEET — He thought they were Arabians who worship the dust of their feet, and he was particular not to have the object of idolatrous worship brought into his house (ib.). Lot, however, who was not particular *about this*, mentioned "lodging" (i. e. entering the house) before "washing" *the feet*, as it is said (XIX. 2) "[And he said to the angels] tarry here all night and wash your feet." תחת העץ UNDER THE TREE — beneath the terebinth. **(5)** וסעדו לבבכם AND SUSTAIN YOUR HEARTS — In the Torah, the Prophets and the Hagiographa we find that bread is the sustenance of the heart. In the Torah. "[And I will fetch a morsel of bread] and sustain your heart." In the Prophets: "Stay thy heart with a morsel of bread" (Jud. XIX. 5). In the Hagiographa: "And bread that sustaineth man's heart" (Ps. CIV. 15). R. Hama said: Here is not written לבבכם but לבככם[3]) thus teaching that the evil inclination has no power over angels (Gen. R. 48). אחר תעבורו *means* after that, you may go away.[4]) כי על כן עברתם FORASMUCH AS YE HAVE PASSED — For (כי) I ask you this thing because that (על כן) you have honoured me by calling at my place. [כי] על כן has the same meaning as על אשר "because that". So, too, is the meaning wherever כי על כן occurs in Scripture, e. g., (XIX. 9) "For (כי) *I ask you this* because that (על כן) they have come under the shadow of my roof"; (XXXIII. 10) "For (כי) *you ought to do this* because that (על כן) I have seen thy face"; (XXXVIII. 26) "for (כי) *she has done right* because that (על כן) I gave her not"; (Num. X. 31) "for (כי) *thou ought to accompany us* because that (על כן) thou knowest how we are to encamp". **(6)** קמח סלת MEAL, FINE FLOUR — The fine flour (סלת) for the cakes, the meal (קמח) for the dough used by cooks to place over the pot to absorb the scum (B. Metsia 86b). **(7)** בן בקר רך וטוב A CALF, TENDER AND GOOD — There were three calves so

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַּעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ׃ ד יֻקַּח־
נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ׃
ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ
כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה
וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי
עֻגוֹת׃ ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ
וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃ ח וַיִּקַּח

אונקלוס

אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ (י׳ בְּעֵינָיךְ) לָא־כְעַן תְּעִבַר מֵעַל עַבְדָּךְ׃ ד יְסִבוּן כְּעַן
וְעִיר־מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְאִסְתְּמִיכוּ תְּחוֹת אִילָנָא׃ ה וְאֶסַּב פִּתָּא־דְלַחְמָא
וְסָעֲדוּ לִבְּכוֹן בָּתַר־כֵּן תִּעְבְּרוּ אֲרֵי־עַל־כֵּן עֲבַרְתּוּן עַל־עַבְדְּכוֹן וַאֲמָרוּ כֵּן תַּעְבִּיד
כְּמָא דִימַלֶּלְתָּא׃ ו וְאוֹחִי אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוָת־שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחָא תְּלַת סְאִין
קֶמְחָא דְסָלְתָּא לוּשִׁי וְעַבְּדִי גְּרִיצָן׃ ז וּלְתוֹרֵי רְהַט אַבְרָהָם וּדְבַר בַּר־תּוֹרֵי
רַכִּיךְ וְטַב וְיהַב לְעוּלְמָא וְאוֹחִי לְמֶעְבַּד יָתֵהּ׃ ח וּנְסִיב שְׁמַן וַחֲלָב וּבַר־תּוֹרֵי

רש״י

לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם אָמַר וּקְרָאָם כֻּלָּם אֲדוֹנִים וּלְגָדוֹל אָמַר אַל נָא תַּעֲבוֹר, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר הוּא
יַעַמְדוּ חֲבֵרָיו עִמּוֹ. וּבְלָשׁוֹן זֶה הוּא חוֹל (שבועות ל״ה) דָּ״א, קוֹדֶשׁ הוּא, וְהָיָה אוֹמֵר לְהַקָּבָ״ה
לְהַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיָּרוּץ וְיָבִיא אֶת הָאוֹרְחִים. וְאַ״פ שֶׁכָּתוּב אַחַר נִיצָּן לִקְרָאתָם, הָאֲמִירָה
קוֹדֶם לָכֵן הָיְתָה; וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי אֵצֶל לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם,
שֶׁנִּכְתָּב אַחַר וַיּוֹלֶד נֹחַ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלָּא שֶׁהָיְתָה הַנְּזִירָה קוֹדֶם לַלֵּידָה כ׳ שָׁנָה. וּשְׁתֵּי
הַלָּשׁוֹנוֹת בְּבָ״ר: (ד) יִקַּח נָא. עַל יְדֵי שֶׁלִּיחַ, וְהַקָּבָ״ה שִׁלֵּם לָבָנָיו עַל יְדֵי שֶׁלִּיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר:
נַיְּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע (במדבר כ׳): וּרְחֲצוּ רַגְלֵיכֶם. כְּפָכִיר שֶׁהֵם עֲרֵבִיִּים
שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם וְהַקָּפִיד שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס עָיִן לְבֵיתוֹ; אֲבָל לוֹט שֶׁלֹּא הָקֵפִיד,
הַקְּדִים לִינָה לְרַחִיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם: תחת העץ. תַּחַת הָאִילָן: (ה) וסעדו
לבבכם. בַּתּוֹרָה, בִּנְבִיאִים וּבִכְתוּבִים מְצִינוּ דִּפְתָא דְלִבָּא. בַּתּוֹרָה: וַסַּעֲדוּ לִבְּכֶם,
בִּנְבִיאִים: סָעָד לִבְּךָ פַּת לֶחֶם (שופ׳ י״ט), בִּכְתוּבִים: וְלֶחֶם לֶבֶב אֱנוֹשׁ יִסְעָד (תהל׳ ק״ד).
אָמַר רַבִּי חָמָא: לְבַבְכֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לִבְּכֶם, מִגִּיד שֶׁאֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בְּמַלְאָכִים
(ב״ר): אחר תעברו. אַחַר כֵּן תַּלְכוּ: כי על כן עברתם. כִּי הַדָּבָר הַזֶּה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם
מֵאַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי לְכָבוֹדִי: כי על כן. כְּמוֹ עַל כֵּן אֲשֶׁר. וְכֵן כָּל כִּי עַל כֵּן שֶׁבְּמִקְרָא: כִּי עַל
כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קוֹרָתִי (ברא׳ י״ט), כִּי עַל כֵּן רְאִיתִי פָּנֶיךָ (ברא׳ ל״ג), כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיהָ
(שם ל״ח), כִּי עַל כֵּן יָדַעְתָּ חָנֹתֵינוּ (במד׳ י׳): (ו) קמה סלת. סֹלֶת לְעָנוֹת, קֶמַח לַעֲמֹלָן שֶׁל
מַטְבְּחִים, לְכַסּוֹת אֶת הַקְּדָרָה לִשְׁאוֹב אֶת הַזּוֹהֲמָה: (ז) בן בקר רך וטוב. ג׳ פָּרִים הָיוּ, כְּדֵי
לְהַאֲכִילָן ג׳ לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל (ב״מ פ״ו): אל הנער. זֶה יִשְׁמָעֵאל, לְחָנְכוֹ בְּמִצְוֹת (ב״ר): (ח) ויקח
חמאה וגו׳. וְלֶחֶם לֹא הֵבִיא, לְפִי שֶׁפִּרְסָה שָׂרָה נִדָּה, שֶׁחָזַר לָהּ אוֹרַח כַּנָּשִׁים אוֹתוֹ הַיּוֹם,

took clotted cream, and milk, and the calf; which he had dressed, and set it before them; and he stood by them under the tree, and they did eat. [9]And they said unto him, Where is Sarah thy wife? And he said, Behold, in the tent. [10]And he said, I will certainly return unto thee as the time that liveth; and, lo, Sarah thy wife shall have a son. And Sarah heard it in the entrance of the tent, as this was behind him. [11]Now Abraham and Sarah were advanced in days; the manner of women had ceased with Sarah. [12]Therefore Sarah laughed within herself, saying, After I am faded shall I have pleasure, my lord being old also? [13]And the Eternal said

רש"י

that he might give them to eat three tongues together with mustard condiment (ib.[1]). אל הנער TO THE YOUNG MAN — This was Ishmael *whom he bade to do this* in order to train him to the performance of religious duties (in this case the duty of hospitality). **(8)** חמאה is the fatty part of milk which is skimmed off its surface. ובן הבקר אשר עשה lit., AND THE CALF WHICH HE HAD MADE — i. e. prepared. Whatever was ready first he brought and placed before them. ויאכלו AND THEY DID EAT — They appeared to be eating: from this *we may learn* that a man should not act differently from the prevalent custom (ib.). **(9)** ויאמרו אליו AND THEY SAID UNTO HIM — The letters א' י' ו' of the word אליו have dots over them (thus distinguishing these letters which form the word meaning "where is he"?). R. Simeon the son of Eleazar said: wherever you find *in a particular word or phrase that the letters* in ordinary writing are more numerous than those dotted, you should give a special interpretation to those in ordinary writing. Here the dotted letters are more than those in ordinary writing and you, therefore, give an explanation of the dotted letters — that of Sarah also, they asked, איו "where is he (Abraham)"? So we may learn that in his inn a man should enquire of the man (the host) as to his wife's *welfare* and of the woman (the hostess) about her husband's. In Treatise Baba Metsia (87a) it is stated: The ministering angels knew, *indeed*, where our mother Sarah was but *they asked this question* in order to call attention to her modesty (retiring disposition) and so to endear her *all the more* to her husband.[2]) R. José the son of Haninah stated *that they enquired where she was* in order to send her the wine-cup of blessing (the glass of wine held by him who recites the Grace after meals). הנה באהל BEHOLD, IN THE TENT — She is a modest woman. **(10)** שוב אשוב I WILL CERTAINLY RETURN — The angel was not announcing that he would return to him, but he was speaking to him as God's agent (meaning that God would return). Similar is, (XVI. 10) "And the angel of the Lord said to her, I will greatly multiply thy seed, but he had no power to multiply, *and was speaking* only as God's agent. So also here, he spoke thus as God's agent. Elisha said to the Shunamite (2 Kings IV. 16), "At this season when the time cometh round thou shalt embrace a son", and she said, "Nay, my lord, thou man of God, do not lie unto thy handmaid; *see*, those angels who made the announcement to Sarah said "at the appointed time I will return"! Elisha *in effect* said to her, "Those angels who live and endure for ever could indeed promise "at the appointed time I will return", but I am only flesh and blood (human), alive to-day and dead to-morrow — but whether I live or die, "at this season [thou shalt embrace a son]". כעת חיה *means* at this time next year — it was the Passover, and on the next Passover Isaac was born — since we do not read כָּעֵת (at "a" time) but כָּעֵת (at this time). *The words* כעת חיה signify: at this time when there will be life to you[3]) — when you will all be healthy and alive. והוא אחריו AND IT (lit., HE) WAS BEHIND HIM — The door was behind the angel. **(12)** בקרבה [SARAH LAUGHED] WITHIN HERSELF (or, REGARDING HER INSIDE) — She reflected on her physical condition, saying, "Is it possible that this womb shall bear a child, that these dried-up breasts shall give forth milk" (Tanch. Schoftim). ערנה *means* glistening flesh (skin), and so it is used in the Mishna (Men. 86a): it makes the hair fall out and the skin smooth (מערן).

NOTES

1) which is a delicacy. 2) 3) See Appendix.

חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם
וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ׃ ט וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃ י וַיֹּאמֶר
שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ
וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו׃ יא וְאַבְרָהָם
וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח
כַּנָּשִׁים׃ יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי
הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם
סנקוד על איו

אונקלוס

דִּי עֲבַד וְיהַב קֳדָמֵיהֹן וְהוּא־מְשַׁמֵּשׁ עֲלֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכָלוּ׃ ט וַאֲמָרוּ
לֵהּ אַן שָׂרָה אִתְּתָךְ וַאֲמַר הָא בְמַשְׁכְּנָא׃ י וַאֲמַר מְתֵב אֲתוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן
דְּאִתּוּן קַיְמִין וְהָא בַר לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה שְׁמַעַת בְּתָרַע מִשְׁכְּנָא וְהוּא אֲחוֹרֹהִי׃
יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עֲלוּ בְיוֹמִין פְּסַק מִלְמֶהֱוֵי לְשָׂרָה אוֹרַח כִּנְשָׁיָא׃
יב וְחֵיכַת שָׂרָה בְּמֵעֲהַהּ לְמֵימַר בָּתַר דְּסֵיבִית הֲוַת־לִי עוֹלֵימוּ וְרִבּוֹנִי סִיב׃
יג וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לְמָא דְנָן חֵיכַת שָׂרָה לְמֵימַר הֲכַרַם־בְּקוּשְׁטָא אוֹלִיד
רש״י

וְנִטְמְאַת הָעִסָּה (כ״מ שם): תמאה. שומן הֶחָלֶב שְׁקוֹלְטִין מֵעַל פָּנָיו: ובן הבקר אשר עשה. אֲשֶׁר תִּקֵּן: קַמָּא קַמָּא שֶׁתִּקֵּן אִמְּתִי וַאֲנִיתִי קַמַּיְהוּ: ויאכלו. נִרְאוּ כְּמִי שֶׁאָכְלוּ: מִכָּאן שֶׁלֹּא יְשַׂגֵּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג (ב״מ שם): (ט) ויאמרו אליו. נְקוּד עַל א״ו שֶׁבָּאֶלָיו, וְתַנְיָא ר״ש בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁכָּתַב רַבָּה עַל הַנְּקוּדָה, אַתָּה דוֹרֵשׁ הַכָּתוּב; וְכָאן הַנְּקוּדָה רַבָּה עַל הַכָּתוּב, אַתָּה דוֹרֵשׁ הַנְּקוּדָה: שֶׁאַף לְשָׂרָה שָׁאֲלוּ אִיּוֹ אַבְרָהָם. לְמָדְנוּ שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּאַכְסַנְיָא שְׁלוֹ לְאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּכָבָא מְצִיעָא אוֹמְרִים: יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׂרָה אִמּוֹ הֵיכָן הָיְתָה אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שַׁצְנוּעָה הָיְתָה, כְּדֵי לְהַכְבָּהּ עַל בַּעֲלָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: כְּדֵי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה: הִנֵּה בָאֹהֶל. צְנוּעָה הִיא: (י) שׁוֹב אָשׁוּב. לֹא בִשְׂרוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁיָּשׁוּב אֶלָּיו, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ. כְּמוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה׳, הָרְבָּה אַרְבָּה, וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהָרְבּוֹת, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף כָּאן בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ בֵּן (ב״ר): אֶלִּישָׁע אָמַר לַשּׁוּנַמִּית לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל אֲדוֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל תְּכַזֵּב בִּשְׁפָחָתֶךָ, אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּשְּׂרוּ אֶת שָׂרָה אָמְרוּ לַמּוֹעֵד אָשׁוּב! אָמַר לָהּ אֱלִישָׁע אוֹתָם הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקַיָּמִים לָעוֹלָם אָמְרוּ לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֲבָל אֲנִי בְּשָׂר וְדָם שֶׁהַיּוֹם חַי וּמָחָר מֵת — בֵּין חַי וּבֵין מֵת לַמּוֹעֵד הַזֶּה וגו׳: כָּעֵת חַיה. כָּעֵת הַזֹּאת לְשָׁנָה הַבָּאָה, וּפֶסַח הָיָה, וּלְפֶסַח הַבָּא נוֹלַד יִצְחָק, מִדְּלָא קָרֵינָן בְּעֵת אֶלָּא כָּעֵת. כעת חיה: כָּעֵת הַזֹּאת שְׁתָהֵא חַיָּה לָכֶם, שְׁתִּהְיוּ כְּלְכֶם שְׁלֵמִים וְקַיָּמִים: והוא אחריו. הַפֶּתַח הָיָה אַחַר הַמַּלְאָךְ: (יא) הדל להיות. פָּסַק מִמֶּנָּה: אורח כנשים. אוֹרַח נִדּוּת: (יב) בקרבה. מִקִּרְבָּהּ: בְּמַעֲיָהּ וְאָמְרָה: אֲפִלּוּ הַקְּרֵבִים הָלְלוּ טְשׁוּנִין וְלַד? הַשָּׁדַיִם הָלְלוּ שֶׁצָּמְקוּ, מוּשְׁכִין חָלָב? תַּנְחוּמָא. עדנה. צַחְצוּחַ בָּשָׂר. וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: מַשִּׁיר אֶת הַשַּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר.

unto Abraham, Wherefore did Sarah laugh, saying, Shall I of a surety bear, I being old? [14]Is anything too hard for the Eternal? At the time appointed I will return unto thee, as the time that liveth, and Sarah shall have a son. [15]Then Sarah denied, saying, I laughed not; for she was afraid. And he said, Nay; but thou didst laugh. [16]And the men rose from thence, and glanced towards Sodom: and Abraham went with them to send them away. [17]And the Eternal said, Shall I hide from Abraham that thing which I am about to do; [18]Since Abraham shall surely become a great and mighty nation, and all the nations of the earth shall be blessed in him? [19]For I know him, that he will command his children and his household after him, and they shall keep the way of

רש"י

(13) האף אמנם *means* SHALL I REALLY BEAR? ואני זקנתי I BEING OLD — Scripture (God) *in relating her words to her husband* alters *them* for the sake of peace, for she had said (v. 12) "my lord is old" (Gen. R. 48). **(14)** היפלא IS TOO HARD? — As the Targum takes it: is *anything* hidden — far distant and apart (מופלא) from Me that I cannot do as I would wish? למועד AT THE APPOINTED TIME — at the special time that I fixed for you yesterday (i. e. on a preyious occasion) *when I said*, (XVII. 21) "at this set time next year". **(15)** כי יראה וגו' כי צחקת FOR SHE WAS AFRAID . . . BUT THOU DIDST LAUGH — The first כי is used in the sense of "because", giving a reason for the *former* statement — Sarah denied . . . because she was afraid; the second כי is used in the meaning of "but" — "and He said, 'It is not as you say *that you did not laugh*, but thou didst laugh'." For our Rabbis say (Rosh-ha-Shanah 3a) that the word כי has four meanings: "if", "perhaps", "but", "because". **(16)** וישקיפו [AND THE MEN] GLANCED — Wherever the Hiphil form of שקף occurs in the Scriptures it denotes *taking notice for the purpose of bringing* evil (Tanch. Ki-Tisa), except (Deut. XXVI. 15) (a passage dealing with the tithe, including that given to the poor). "Look forth (השקיפה) from thy holy habitation . . . [and bless thy people]", for so great is the power (virtue) of giving to the poor that it changes *God's* anger into mercy. לשלחם *means* TO ESCORT THEM, for he believed that they were travellers. **(17)** המכסה אני SHALL I HIDE? This is a question. אשר אני עושה WHAT I AM DOING in Sodom. It is not proper for Me to do this thing without his knowledge. I gave him this land and these five cities therefore are his — as it is said. (X. 19) "And the territory of the Canaanites was from Sidon . . . as thou goest towards Sodom and Gommorah etc." I called him Abraham, the father of a multitude of nations; should I destroy the children without informing the father who loves me?! **(18)** ואברהם היו יהיה SEEING THAT ABRAHAM SHALL SURELY BECOME — The Midrash *applies to this the text Prov. X. 7*, "The mention of the righteous shall be for a blessing": therefore, since He mentions him He blessed him. But its real meaning is: "Shall I conceal it from him, seeing that he is so beloved by Me as to become a great nation, and *seeing* that all nations of the earth shall bless themselves through him?" **(19)** כי ידעתיו FOR I KNOW HIM — this is an expression denoting "affection", as (Ruth II. 1) "kinsman (מודע) of her husband," and (ib. III. 2) "And is not Boaz our kinsman (מודעתנו), and (Ex. XXX. 17) "I have distinguished (ידעתיך) thee by name". Still the primary meaning of these terms *connected with the root* ידע is really that of knowing, for whoever holds a person in affection attaches him to himself, so that he knows him well and is familiar with him. And why do I hold him dear? למען אשר יצוה BECAUSE HE WILL GIVE HIS CHILDREN CHARGE CONCERNING ME TO KEEP MY WAYS. If, however, you explain it as the Targum, "I know "of"

לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי
זָקַנְתִּי: יד הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ
כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן: שני טו וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה ו לֵאמֹר
לֹא צָחַקְתִּי כִּי ויֵרָאָה וַיֹּאמֶר ולֹא כִּי צָחָקְתְּ: טז וַיָּקֻמוּ
מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ
עִמָּם לְשַׁלְּחָם: יז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם
אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל
וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן
אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ

אונקלוס

וַאֲנָא סָבְיָת: יד הֲיִתְחֲבֵיאָ מִן־קֳדָם־יְיָ פִּתְגָמָא לְזִמַּן אֲתוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דַּאֲתְווֹן־
קָיְמִין וּלְשָׂרָה בְּר: טו וְכַדְּיבַת שָׂרָה לְמֵימַר לָא חֵיכִית אֲרֵי דְחֶלֶת וַאֲמַר לָא
בְּרָם תַּיְנָכְתְּ: טז וְקָמוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וְאִסְתְּכִיאוּ עַל־אַפֵּי סְדוֹם וְאַבְרָהָם אָזֵל
עִמְּהוֹן לְאַלְוָאֵיהוֹן: יז וַיְיָ אֲמָר הַמְכַסֵּי אֲנָא מֵאַבְרָהָם דִּי אֲנָא עָבֵד:
יח וְאַבְרָהָם מֵהֲוָה יָהֲוֵי לְעַם סַגִּי וְתַקִּיף וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילֵהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:
יט אֲרֵי גְלֵי־קֳדָמַי (ני׳ מת״ו) וַיְדַעְתִּנֵהּ) בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָתְ־בְּנוֹהִי וְיָתְ־אֲנָשׁ־בֵּיתֵהּ

רש״י

דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן עִדָּן; זְמַן נָסָת נִדּוֹת: (ג) הַאַף אמנם. הֲגַם אֱמֶת אַלֵּד? ואני זקנתי. שְׁנָה
הַכָּתוּב מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי הִיא אָמְרָה יַאֲלֹנִי זָקֵן: (יד) היפלא. כְּתַרְגּוּמוֹ הֲיִתְכַּסֵּי? וְכִי שׁוּם
דָּבָר מוּפְלָא וּמוּפְרָד וּמְכוּסֶה מִמֶּנִּי מַלְעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנִי: למועד. לְאוֹתוֹ מוֹעֵד הַמְיוּחָד שֶׁקָּבַעְתִּי
לְךָ אֶתְמוֹל, לְמוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת: (טו) כי יראה וגו׳ כִּי יִרְאָה וגו׳ צחקת. הָרִאשׁוֹן מְשֻׁמָּשׁ לְשׁוֹן
דְּהֶוֶא, שְׁנוֹתַן טַעַם לַדָּבָר: וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה — לְפִי שֶׁיָּרְאָה; וְהַשֵּׁנִי מְשֻׁמָּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא: וַיֹּאמֶר
לֹא כִּדְבָרְךָ הוּא אֶלָּא צָחָקְתְּ, שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: כִּי מְשֻׁמָּשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת, אִי, דִּילְמָא, אֶלָּא,
דְּהֶוֶא: (טז) וישקיפו. כָּל הַשְׁקָפָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְרָעָה חוּץ מֵהַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ (דברי ב״ו),
שֶׁגְּדוֹל כֹּחַ מַתָּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁהוֹפֵךְ מִדַּת הָרוֹגֶז לְרַחֲמִים: לשלחם. לְלַוּוֹתָם; כְּמָבוֹי אוֹרְחִים
הֵם: (יז) המכסה אני. בְּתִמְיָה; אשר אני עושה בסדום; לֹא נָפָה לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה שֶׁלֹּא
מִדַּעְתּוֹ. אֲנִי נָתַתִּי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הַוֹּאת, וַחֲמִשָּׁה כְּרַכִּין הֲלָלוּ שֶׁלּוֹ הֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי
מִצִּדוֹן בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וגו׳ (בראי י׳). קָרָאתִי אותו אַבְרָהָם — אָב הֲמוֹן גּוֹיִם, וְאַשְׁמִיד
אֶת הַבָּנִים וְלֹא אוֹרִיעַ לָאָב, שֶׁהוּא אוֹהֲבִי: (יח) ואברהם היו יהיה. מ״א: וַכָּר צַדִּיק לִבְרָכָה,
הוֹאִיל וְהִזְכִּירוּ בְּרֵכוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: וְכִי מִמֶּנּוּ אֲנִי מַעֲלִים, וַהֲרֵי הוּא חָבִיב לְפָנַי לִהְיוֹת לְגוֹי גָּדוֹל
וּלְהִתְבָּרֵךְ בּוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ! (יט) כי ידעתיו. לְשׁוֹן חִבָּה. כָּמוֹ, מוֹדֵעַ לְאִישָׁה (רות ב׳), הֲלֹא
בוֹעֵז מֹדַעְתָּנוּ (שם ג׳), וְאַדַּעְתָּךְ בְּשֵׁם (שמות ל״ג), וְאֻמָּנָם עִקַּר לְשׁוֹן כָּלָם אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן
יְדִיעָה, שֶׁהַמַּכִּיר אֶת הָאָדָם מַקִּרְבוֹ אֲצָלוֹ וְיוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ. וְלָמָּה יְדַעְתִּיו? לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה.
לְפִי שֶׁהוּא מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו עָלַי לִשְׁמוֹר דַּרְכִּי. וְאִם תִּפָּרֵשְׁנוּ כְּתַרְגּוּמוֹ: יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁיְּצַוֶּה אֶת

the Eternal, to do righteousness and judgment; that the Eternal may bring upon Abraham that which he hath spoken of him. [20]And the Eternal said, Because the cry of Sodom and Gomorrah is great, and because their sin is very heavy; [21]I will go down now, and see if they have done according to the cry of it which is come unto me —extermination, and if not—I will know. [22]And the men turned from thence, and went towards Sodom: but Abraham stood yet before the Eternal. [23]And Abraham stepped near, and said, Wilt thou also sweep away the righteous with the wicked? [24]Peradventure there be fifty righteous in the midst of the city; wilt thou also sweep away and not bear

ריש"י

him that he will command his sons etc.", then the word למען does not fit into the sense. יצוה HE WILL COMMAND — *This form of the verb (the imperfect)* expresses frequentative action, as (Job I. 5) "This Job used to do" (יַעֲשֶׂה). למען הביא IN ORDER THAT [THE LORD] MAY BRING — Thus will he ever command his children saying "Keep the way of the Lord in order[1]) that the Lord may bring upon Abraham etc." Since it does not say here "upon the house of Abraham", but upon Abraham *himself*, we may infer that he who trains up a righteous son is as though he never dies (Gen. R. 49). **(20)** ויאמר ה' AND THE LORD SAID to Abraham, thus doing what he had said — that He would not conceal *the matter* from him. כי רבה BECAUSE IT IS GREAT — Wherever רבה *elsewhere* occurs in Scripture the accent is on the last syllable — on the ב — because it is to be translated by "great (adj.) or "becoming great" (participle), but this, here, has the accent on the first syllable — on the ר — because it is to be translated by "has already become great" (perf.), just as I have explained (XV. 17) "And it came to pass, that, when the sun had gone down (בָּאָה)" and (Ruth I. 15) "Behold, thy sister-in-law has gone back (שָׁבָה)".[2]) **(21)** ארדה נא I WILL GO DOWN NOW — This teaches the judges that they should not give decisions in cases involving capital punishment, except *after having* carefully looked into the matter — all as I have explained in the section dealing with the dispersion of the nations (XI. 5). Another explanation of ארדה נא is: I will go down to the very end of their doings (I will fathom the depths of their wickedness.) הכצעקתה WHETHER ACCORDING TO THE CRY OF IT (lit., of her) — i. e. the cry of the country (מדינה which is feminine). הבאה אלי עשו WHETHER THEY HAVE DONE [ACCORDING TO THE CRY OF IT] WHICH IS COME UNTO ME — If they persist in their rebellious ways, (כלה) an end will I make of them; if, however, they do not persist in their rebellious ways, I shall know what I shall do — punishing them *only* with suffering, but I will not make an end of them. — A similar phrase we find elsewhere, (Ex. XXXIII. 5) "Therefore now put off thy ornaments from thee that I may know what to do unto thee". — For this reason there is a separation marked by a פסיק between עשו and כלה, in order to separate *in sense* one word from the other. Our Teachers explained the word הכצעקתה "the cry of her", to refer to *the cry of* a certain girl whom they put to death in an unnatural manner because she had given food to a poor man, as is explained in the chapter Chelek (Sanh. 109b). **(22)** ויפנו משם AND [THE MEN] TURNED FROM THENCE — from the place where Abraham had accompanied them. ואברהם עודנו עומד לפני ה' BUT ABRAHAM STOOD YET BEFORE THE LORD — But surely it was not he (Abraham) who had gone to stand before Him, but it was the Holy One, blessed be He, Who had come to him and had said to him, "Because the cry of Sodom and Gomorrah is great" and it should therefore have written here, "And the Lord stood yet before Abraham"? But it is a variation such as writers make to avoid an apparently irreverent expression (Gen. R. 49) (which our Rabbis, of blessed memory, altered, writing it thus).[3]) **(23)** ויגש אברהם AND ABRAHAM DREW NEAR — We find the verb נגש "to come near" *used in the sense of* coming near

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־
אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת
סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד׃
כא אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ ו
כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה׃ כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ
סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ כג וַיִּגַּשׁ
אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע׃ כד אוּלַי
יֶשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־

אונקלוס

בַּחֲרוֹהִי וְיִטְרוֹן אָרְחָן דְּתַקְּנָן־קָדָם־יְיָ לְמֶעְבַּד צְדָקְתָא וְדִינָא בְּדִיל אַיְתָאֵי יְיָ
עַל־אַבְרָהָם יָת דְּמַלֵּל עֲלוֹהִי׃ כ וַאֲמַר יְיָ קִבְלַת דְּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה אֲרֵי סְגִיאַת
וְחוֹבָתְהוֹן אֲרֵי תַקִּיפַת לַחֲדָא׃ כא אֶתְגְּלִי־כְעַן וְאֶדוּן הֲבִי קֳבְלְהוֹן דְּעַלַת
לֳקָדָמַי עֲבָדוּ עֶמְהוֹן־גְּמִירָא (אִם־לָא חַיְבִין) וְאִם־תָּיְבִין לָא אִתְפְּרָע׃
כב וְאִתְפְּנִיאוּ מִתַּמָּן גַּבְרַיָּא וַאֲזָלוּ לְסָדוֹם וְאַבְרָהָם עַד־כְּעַן מְשַׁמֵּשׁ־בְּצָלּוֹ קֳדָם יְיָ׃
כג וּקְרֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הֲבִרְנָן תְּשִׁיצֵי זַכָּאָה עִם־חַיָּבָא׃ כד מָאִים אִית חַמְשִׁין

רש״י

בָּנָיו וְגוֹ׳ אֵין לְמַעַן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן: יצוה. לְשׁוֹן הוֹוֶה כְּמוֹ: כְּבָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב (איוב א׳): לְמַעַן הָבִיא. כַּךְ הוּא מְצַוָּה לְבָנָיו, שְׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ כְּדֵי שֶׁיָּבִיא ה׳ עַל אַבְרָהָם וְגוֹ׳; עַל בֵּית אַבְרָהָם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל אַבְרָהָם, לְמַדְנוּ, כָּל הַמַּעֲמִיד בֵּן צַדִּיק כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵת: (כ) ויאמר ה׳. אֶל אַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר, שֶׁלֹּא יָכְפָּה מִמֶּנּוּ: כי רבה. כָּל רַבָּה שֶׁבַּמִּקְרָא הַשַּׁעַם לְמִפְּה בְּבֵי״ת, לְפִי שֶׁהֵן מִתּוּרְגָּמִין גְּדוֹלָה, אוֹ גְּדֻלָּה וְהוֹלֶכֶת, אֲבָל זֶה שָׁעָמוֹ לְמַעְלָה בְּרֵי״שׁ, לְפִי שְׁמִתּוּרְגָּם גְּדֻלָּה כְּבָר. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה, הִנֵּה שְׁבָה יְבִמְתֵּךְ: (כא) ארדה נא. לְמַד לְדַיָּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בְּרֵאָיָה, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת הַפְּלָגָה. דָּבָר אַחֵר: אֵרְדָה נָּא לְסוֹף מַעֲשֵׂיהֶם: הכצעקתה. שֶׁל מְדִינָה: הבאה אלי עשו. וְכֵן עוֹמְדִים בְּמַרְדָּם, כָּלָה אֲנִי עוֹשֶׂה בָּהֶם, וְאִם לֹא יַעַמְדוּ בְּמַרְדָּן אֵדָעָה מַה אֶעֱשֶׂה לְהַפְרֵעַ מֵהֶן בְּיִסּוּרִין, וְלֹא אֶכְלֶה אוֹתָן. וְכֵיוֹצֵא בוֹ מְצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: וְעַתָּה הוֹרֵד עֶרְיֶךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵרְעָה מַה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ (שמות ל״ג); וּלְפִיכָךְ יֵשׁ הֶפְסֵק נָקוּדוֹת פְּסִיק בֵּין עֲשׂוּ לְכָלָה, כְּדֵי לְהַפְרִיד תֵּיבָה מְהֻבְרָתָהּ: וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: הַכְּצַעֲקָתָהּ — צְעָקַת רִיבָה אַחַת שֶׁהֵרְגוּ מִיתָה מְשֻׁנָּה עַל שְׁנָתָהּ מָזוֹן לָעָנִי, כְּמִפּוֹרָשׁ בְּחֶלֶק: (כב) ויפנו משם. מִמָּקוֹם שֶׁאַבְרָהָם לוֹמֵם שָׁם: ־אברהם עודנו עומד לפני ה׳. וַהֲלֹא לֹא הָלַךְ לַעֲמוֹד לְפָנָיו, אֶלָּא הַקְּפֵ״ה בָּא אֵצְלוֹ וְאָמַר לוֹ, וַעֲקַת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה כִּי רָבָּה וְהָיָה לוֹ לִכְתוֹב ״וה׳ עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד עַל אַבְרָהָם״? אֶלָּא תִּקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה, (אֲשֶׁר הָפְכוּהוּ רַז״ל לִכְתוֹב בֵּן) (ב״ר): (כג) ויגש אברהם. מְצִינוּ הַנָּשָׁה לְמִלְחָמָה: וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְגוֹ׳ (ש״ב י׳), וַהֲנָשָׁה לְפִיּוּם: וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, וַהֲנָשָׁה לִתְפִלָּה: וַיִּגַּשׁ אֵלָיהוּ הַנָּבִיא (מ״א י״ח), וּלְכָל אֵלֶּה נִכְנַס אַבְרָהָם: לְדַבֵּר קָשׁוֹת וּלְפִיּוּם וְלִתְפִלָּה: הַאַף תִּסְפֶּה. הֲגַם תִּסְפֶּה. וּלְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס, שֶׁתִּרְגְּמוֹ לְשׁוֹן רוֹגֶז, כָּךְ פֵּירוּשׁוֹ: הַאַף יַשְׁאִיר

with the place for the fifty righteous that are therein? [25]It is unworthy of thee to do after this manner to put to death the righteous with the wicked, so that like as the righteous so the wicked; it is unworthy of thee: Shall the Judge of all the earth not do judgment? [26]And the Eternal said, If I find in Sodom fifty righteous in the midst of the city, then I will bear with all the place for their sakes. [27]And Abraham answered and said, Behold now, I have taken upon me to speak unto the Lord, and I am but dust and ashes: [28]Peradventure there shall lack five of the fifty righteous: wilt thou destroy for five all the city? And he said, If I find there forty and five I will not destroy it. [29]And he continued yet to speak unto him, and said, Peradventure there shall be

רש"י

to wage war — (II. Sam. X. 13) "So Joab ... drew near unto the battle"; — of coming near to persuade by entreaty — (XLIV. 18) "And Judah came near to him [and said, Oh, my lord]" — and of coming near to pray — (1 Kings XVIII. 36) "And Elijah the prophet came near [and said, O Lord, God of Abraham etc.]". Abraham employed all these *methods — to fight*, by speaking stern words, and to persuade by entreaty, and to pray (Gen. R. 49). האף תספה *means* wilt Thou also destroy. But according to the Targum of Onkelos which translates it (the word האף) in the sense of anger, the explanation would be as follows: will Your anger urge you to destroy righteous with wicked? **(24)** אולי יש חמשים צדיקים PERADVENTURE THERE BE FIFTY RIGHTEOUS — ten righteous men for each city for there were five localities *concerned*. Should You, however, say that the righteous cannot save the wicked — but why should You kill the righteous *at all*? **(25)** חלילה לך FAR BE IT FROM THEE — It is a profanation (חולין) of Yourself. People will say, "That is what He usually busies Himself with: He destroys every one, righteous and wicked *alike" — and* thus did You *indeed* do to the generation of the Flood and to that of the dispersal of nations (Tanch.). כדבר הזה ANYTHING LIKE THIS THING — neither this nor anything like it (Gen. R. 49). חלילה לך IT IS UNWORTHY OF THEE — in the world to come[1]) השופט כל הארץ SHALL NOT THE JUDGE OF ALL THE EARTH [DO JUSTICE]? — The ה' of השופט is punctuated with Chataph Patach *because the words* express a question: "Should not He who is Judge practice true justice"? **(26)** אם אמצא בסדום וגו' לכל המקום IF I FIND IN SODOM ... FORGIVE ALL THE PLACE — all the cities, but because Sodom was the capital city *of the district* and the most important of all, Scripture subordinates *the order cities* to it. **(27)** הואלתי *means* I am willing *to speak*, just as (Ex. II. 21) "And Moses was pleased (ויואל) [to dwell with the man]". ואנכי עפר ואפר I Am BUT DUST AND ASHES — I would long ago have been reduced to dust by the kings and to ashes by Nimrod had it not been that Thy mercies stood by me (Gen. R. 49)[2]). **(28)** התשחית בחמשה WILT THOU DESTROY ON ACCOUNT OF THE

NOTES

1) Cf. Tanch. ed. Buber.

2) According to Rashi the verse must be explained as follows: Behold I am the more willing (or ready) to speak on their behalf, since I myself have experienced Thy saving power and know that Thou art a merciful God.

תִּשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר
בְּקִרְבָּהּ: כה חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת ו כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית
צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ
הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: כו וַיֹּאמֶר יְהוָה
אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר
וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: כז וַיַּעַן אַבְרָהָם
וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי
עָפָר וָאֵפֶר: כח אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם
חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחֵית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר
לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:
כט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם

אונקלוס

וְכַאן בְּגוֹ קַרְתָּא חַבְרַנָּא תְּשִׁיצִי וְלָא־תְשָׁבוֹק לְאַתְרָא בְּדִיל חַמְשִׁין וְכַאן דִּי
בְנַוַהּ: כה קוּשְׁטָא אִנּוּן־דִּינָךְ מִלְמֶעְבַּד ו כְּפִתְגָמָא הָדֵין לְקַטָּלָא וְכָאָה עִם־חַיָּבָא
וִיהֵי וְכָאָה כְּחַיָּבָא קוּשְׁטָא אִנּוּן־דִּינָךְ דְּדָיַן (י״ הַדָּיַן) כָּל־אַרְעָא לָא (י״ בְּרַם)
יַעֲבֵד דִּינָא: כו וַאֲמַר יְיָ אִם־אַשְׁכַּח בִּסְדוֹם חַמְשִׁין וְכָאִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְאֶשְׁבּוֹק
לְכָל־אַתְרָא בְּדִילְהוֹן: כז וַאֲחֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא־כְעַן שָׂרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם־יְיָ
וַאֲנָא עָפָר וְקָטָם: כח מָאִים יַחְסְרוּן חַמְשִׁין וְכָאִין חַמְשָׁא הַתְחַבֵּל בְּחַמְשָׁא יָת־
כָּל־קַרְתָּא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל אִם־אַשְׁכַּח תַּמָּן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא: כט וְאוֹסִיף עוֹד
לְמַלָּלָא קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר מָאִים יִשְׁתַּכְחִין תַּמָּן אַרְבְּעִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד־גְּמִרָא

רש״י

שֶׁתִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע: (כד) אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִים. עֶשְׂרָה צַדִּיקִים לְכָל כִּכַּר וְכִכַּר, כְּמִי שֶׁמָּקוֹמוֹת יֵשׁ. וְאִם תֹּאמַר: לֹא יִצְּלוּ הַצַּדִּיקִים אֶת הָרְשָׁעִים, לָזֶה תָּמִית הַצַּדִּיקִים? (כה) חָלִילָה לְךָ. חוּלִּין הוּא לְךָ, יֹאמְרוּ כָּךְ הוּא אוּמָנוּתוֹ, שׁוֹטֵף הַבֵּל, צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים; כָּךְ עֲשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה: כְּדִבּר הַזֶּה. לֹא הוּא וְלֹא בֵיתוֹ בּוֹ: חָלִילָה לְךָ. לְעוֹלָם הַבָּא. הַשּׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ. נָקוּד בַּחֲטַף פַּתָּח ה״א שֶׁל הַשּׁוֹפֵט, לְשׁוֹן תְּמִיָּה: וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט אֱמֶת? (כו) אִם אמצא בסדם וגו׳ לכל המקום. לְכָל הַכִּכָּרִים; וּלְפִי שֶׁסְּדוֹם הָיְתָה מְטֹרְפוֹלִין וַחֲשׁוּבָה מִכֻּלָּם, תָּלָה בָהּ הַכָּתוּב: (כז) הוֹאַלְתִּי. רָצִיתִי. כְּמוֹ וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה (שמ׳ ב׳): וְאנכי עפר ואפר. וּכְבָר הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עָפָר עַל יְדֵי הַמְּלָכִים, וְאֵפֶר עַל יְדֵי נִמְרוֹד, לוּלֵי רַחֲמֶיךָ אֲשֶׁר עָמְדוּ לִי: (כח) התשחית בחמשה. וַהֲלֹא

forty found there. And he said, I will not do it for forty's sake. [30]And he said unto him, Oh let not the wrath of the Lord glow, and I will speak: Peradventure there shall thirty be found there. And he said, I will not do it, if I find there thirty. [31]And he said, Behold, now, I have taken upon me to speak unto the Lord: Peradventure there shall be twenty found there. And he said, I will not destroy it for twenty's sake. And he said, Oh let not the Lord be wroth, and I will speak yet but this once: Peradventure ten shall be found there. And he said, I will not destroy it for ten's sake. [33]And the Eternal went as soon as he had finished speaking with Abraham: and Abraham returned unto his place.

19. [1]And the two angels came to Sodom at evening; and Lot was sitting in the gate of Sodom: and Lot seeing them rose to

רש"י

FIVE — Will there not still be nine for each city, and You, the All-Righteous One of the Universe, can be counted with them *to make up the original number of ten!* (ib.). **(29)** אולי ימצאון שם ארבעים PERADVENTURE THERE SHALL BE FORTY FOUND THERE — then let four cities be saved; so, too, let thirty save three of them and twenty save two of them or ten save one of them. **(31)** הואלתי *means* I am willing *to speak*, just as (Ex. II. 21) "And Moses was pleased (ויואל) [to dwell with the man]". **(32)** אולי ימצאון שם עשרה PERADVENTURE THERE SHALL TEN BE FOUND THERE — For a smaller number he did not plead *because he knew already of two instances where less than ten had failed to save the wicked.* He said to himself: In the generation of the Flood there were eight *righteous people*, viz., Noah, his sons and their wives, and they could not save their generation (Gen. R. 49), and for nine in association with God he had already pleaded but had found *no acceptance*. **(33)** וילך ה' וגו' AND THE LORD WENT AWAY — As soon as the counsel for the defence had nothing more to say the Judge took his departure. ואברהם שב למקומו AND ABRAHAM RETURNED UNTO HIS PLACE — The Judge departed, the Advocate went away, but the Prosecutor continued his accusation, and on that account — ויבואו שני המלאכים סדומה "The two angels came to Sodom" to destroy *it*.

19. **(1)** שני TWO — One to destroy Sodom, the other to rescue Lot — it was he who had come to heal Abraham — whilst the third, who had come to make the announcement to Sarah, had departed as soon as he had carried out his mission. המלאכים ANGELS — But elsewhere (XVIII. 2) Scripture calls them men! When the Divine Presence was with them, it speaks of them as men. Another explanation is: in connection with Abraham whose power *to receive heavenly visitors* was

אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:
ל וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן
שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם
שְׁלֹשִׁים: לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־
אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית
בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: לב וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי
וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה
וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה: לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה
כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב
לִמְקֹמוֹ: שלישי יט א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה
בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם

אונקלוס

בְּדִיל אַרְבְּעִין: ל וַאֲמַר לָא־כְעַן יִתְקַף קֳדָם־(ק״י רונְוָא) דַּיְיָ וֶאֱמַלֶּל מָאִים
יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לָא אֶעֱבֵד־גְּמָרָא אִם־אַשְׁכַּח תַּמָּן תְּלָתִין: לא וַאֲמַר
הָא־כְעַן שָׁרִיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם־יְיָ מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עֶשְׂרִין וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל
בְּדִיל עֶשְׂרִין: לב וַאֲמַר לָא־כְעַן יִתְקַף קֳדָם יְיָ וֶאֱמַלֶּל בְּרַם־זִמְנָא־חָדָא מָאִים
יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עַשְׂרָא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל עַשְׂרָא: לג וְאִסְתַּלַק וְקָרָא־דַיְיָ
כַּד שֵׁצִי לְמַלָּלָא עִם־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תָּב לְאַתְרֵהּ: א וְעַלּוּ תְּרִין מַלְאֲכַיָּא
לִסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵב בְּתַרְעָא־(ק״י בִּתְרַע) דְּסְדוֹם וַחֲזָא לוֹט וְקָם לְקַדָּמוּתְהוֹן

רש״י

הֵן ט׳ לְכָל בָּרָךְ, וְאַתָּה צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם תְּצַטְרֵף עִמָּהֶם:(כט) אולי ימצאון שם ארבעים. וְיָמָלְטוּ ד׳ הַכַּרְכִּים. וְכֵן ל׳ יַצִּילוּ ג׳ מֵהֶם אוֹ כ׳ יַצִּילוּ ב׳ מֵהֶם אוֹ י׳ יַצִּילוּ אֶחָד מֵהֶם:
(לא) הוֹאלתי. רָצִיתִי, כְּמוֹ וַיֹּאֶל משֶׁה (שמ׳ ב׳): (לב) אולי ימצאון שם עשרה. עַל הַפָּחוֹת לֹא בִקֵּשׁ. אָמַר: דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ ח׳, נֹחַ וּבָנָיו וּנְשֵׁיהֶם, וְלֹא הִצִּילוּ עַל הַוָּתָם; וְעַל ט׳ עַל יְדֵי צַדִּיק בְּכָר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא: (לג) וילך ה׳ וגו׳. כֵּינָן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק הַסַּנֵּיגוֹר הָלַךְ לוֹ הַדָּיָן: ואברהם שב למקומו. נִסְתַּלֵּק הַדָּיָן נִסְתַּלֵּק הַסַּנֵּיגוֹר, וְהַקַּטֵּגוֹר מְקַטְרֵג וְלִפֵּיכָךְ נִיבְאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדוֹמָה לְהַשְׁחִית.

יט (א) שני. א׳ לְהַשְׁחִית אֶת סְדוֹם וא׳ לְהַצִּיל אֶת לוֹט, וְהוּא אוֹתוֹ שֶׁבָּא לְרַפְּאוֹת אַבְרָהָם וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה, כֵּינָן שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ נִסְתַּלֵּק לוֹ: המלאכים. וּלְהַלָּן קָרָאָם אֲנָשִׁים? כְּשֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶם קְרָאָם אֲנָשִׁים; דָּבָר אַחֵר: אַצַּל אַבְרָהָם שָׁכְחוּ נָדוֹל

meet them; and he prostrated himself with his face towards the earth; [2]And he said, Behold now, my lords, turn in, I pray, to your servant's house, and lodge over night, and lave your feet, and ye may rise up early, and go on your ways. And they said, Nay; but we will abide in the street over night. [3]And he pressed upon them greatly; and they turned in unto him, and came into his house; and he made them a feast, and did bake unleavened bread, and they did eat. [4]They had not yet laid down, when the men of the city, even the men of Sodom, compassed the house round, both old and young, all the people from every quarter. [5]And they called unto Lot, and said unto him, Where are the men who came to thee this night? bring them out unto us, that we may know them. [6]And Lot went out at

רש"י

great and whom angels visited as regularly as men, it calls them men, but in connection with Lot it calls them angels (Gen. R. 50). בערב AT EVENTIDE — Did it, however, take the angels such a long time *to travel* from Hebron to Sodom? But they were angels of mercy and so they tarried — perhaps Abraham would succeed in his advocacy for them (ib.). ולוט ישב בשער סדום AND LOT WAS SITTING IN THE GATE OF SODOM — The word is written *without a* ו *so that it may be read* יָשַׁב (he sat) — because that day they had appointed him as their judge (ib.).[1] וירא לוט וגו' AND LOT SAW THEM etc. — From the practice in Abraham's house he had learned to look out for strangers (ib.). **(2)** הנה נא אדני BEHOLD NOW, MY LORDS — Behold now you are my lords since you have passed by me.[2]) Another explanation is: Behold now you should be careful with respect to these wicked people that they should not observe you, and, therefore this is the good advice *that I give you, viz.:* סורו נא — take a circuitous route to my house — a round-about way, that people should not notice you entering it. For this reason he said: סורו turn aside (ib.). ולינו ורחצו רגליכם AND LODGE OVER NIGHT AND LAVE YOUR FEET — Is it then customary for people first to tarry all night and then to wash? Furthermore, Abraham began by saying to them, "Wash your feet"! — But this is what Lot thought: If when the men of Sodom come they see that they have already washed their feet, they will make a charge against me saying, "Two or three days have already elapsed since these come to your house and you did not report it to us" — consequently he said: it is better that they should stay here with the dust on their feet so that they would seem to have just arrived. On this account he first said to them, "Lodge over night", and afterwards "Wash [your feet]". ויאמרו לא AND THEY SAID, NAY — But to Abraham they had said. "So do [as thou hast said]"! Hence we may infer that one may readily decline an invitation from an inferior but one should not so readily decline an invitation from a superior. כי ברחוב נלין BUT WE WILL ABIDE IN THE STREET — Here כי is used in the sense of but; they said: We will not turn aside into your house but we will abide in the street of the city all night. **(3)** ויסרו אליו AND THEY TURNED ASIDE UNTO HIM — They took a circuitous route towards his house (ib.). ומצות אפה AND HE BAKED UNLEAVENED BREAD — It was Passover (ib.). **(4)** טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום The following explanation is given in Gen. R. (50): Before they lay down, the men of the city were a topic of conversation[3]) (lit., were in the mouths of the angels), for they asked Lot about their character and doings, and the latter replied that most of them were wicked. They were still speaking about them, ואנשי סדום וגו' "when the men of Sodom etc." However the real sense of the text is: The men of the city, wicked

NOTES

[1]) Cf. Rashi on XVIII. 1.

[2]) Cf. Rashi on XII. 11.

[3]) The Midrash interprets the verse thus: Before they lay down *the angels were already told that* the men of the city were men of Sodom, i. e. wicked ones.

לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא־
אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם
וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי
בָרְחוֹב נָלִין: ג וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ
אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ:
ד טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־
הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה: ה וַיִּקְרְאוּ
אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ
הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדָעָה אֹתָם: ו וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם

*אדני סול

אונקלוס

וּסְגִיד עַל־אַפּוֹהִי עַל־אַרְעָא: ב וַאֲמַר בְּבָעוּ־כְעַן רִבּוֹנַי זוּרוּ כְעַן לְבֵית עַבְדְּכוֹן
וּבִיתוּ וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וּתְקַדְּמוּן וְתֵהָכוֹן לְאָרְחֲכוֹן וַאֲמָרוּ לָא אֲלָהֵן בִּרְחוֹבָא נְבִית:
ג וְאִתְקֵף־בְּהוֹן לַחֲדָא וְזָרוּ לְוָתֵהּ וְעָלוּ לְבֵיתֵהּ וַעֲבַר לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפְטִיר אֲפָא־
לְהוֹן וַאֲכָלוּ: ד עַד־לָא שְׁכִיבוּ וַאֲנָשֵׁי קִרְתָּא אֲנָשֵׁי סְדוֹם אַקִיפוּ עַל־בֵּיתָא
מֵעוּלֵימָא וְעַד־סָבָא כָּל־עַמָּא מִסּוֹפֵהּ: ה וּקְרוֹ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לֵהּ אַן גֻּבְרַיָּא דִּי
אֲתוֹ לְוָתָךְ לֵילְיָא אַפְקִנּוּן לְוָתָנָא וְנִדַּע יָתְהוֹן: ו וּנְפַק לְוָתְהוֹן לוֹט לְתַרְעָא

רש״י

וְהֵיו הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֶצְלוֹ כַּאֲנָשִׁים קְרָאָם אֲנָשִׁים, וְאֵצֶל לוֹט קְרָאָם מַלְאָכִים (ב״ר): בערב.
וְכִי כָּל כַּךְ שָׁהוּ הַמַּלְאָכִים מֻחְבָּרוֹן לִסְדוֹם? אֶלָּא מַלְאֲכֵי רַחֲמִים הָיוּ וּמַמְתִּינִים שֶׁמָּא יוּכַל
אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּגוֹרְיָא: ולוט ישב בשער סדום. יָשַׁב כְּתִיב, אוֹתוֹ הַיּוֹם מִנּוּהוּ שׁוֹפֵט
עֲלֵיהֶם (ב״ר): וירא לוט וגו'. מִבֵּית אַבְרָהָם לָמַד לַחֲזוֹר עַל הָאוֹרְחִים: (ב) הנה נא אדני.
הִנֵּה נָא אֶתֶם אֲדוֹנִים לִי אַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי. דָּבָר אַחֵר: הִנֵּה נָא צְרִיכִים אַתֶּם לָתֵת לֵב עַל
הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּכֶם. וְזוֹ הִיא עֲצָה נְכוֹנָה סורו נא. עִקְמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְבֵיתִי דֶּרֶךְ
עֲקַלְתּוֹן שֶׁלֹּא יַכִּירוּ שֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין שָׁם, לְכָךְ נֶאֱמַר סורו (בראשית רבה): ולינו ורחצו רגליכם.
וְכִי דַרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לָלוּן תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ רוֹחֲצִין? וְעוֹד, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם אָמַר לָהֶם תְּחִלָּה
רַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹט: אִם כְּשֶׁיָּבוֹאוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם וְיִרְאוּ שֶׁכְּבָר רָחֲצוּ רַגְלֵיהֶם
יַעֲלִילוּ עָלַי וְיֹאמְרוּ כְּבָר עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים או שְׁלֹשָׁה שֶׁבָּאוּ לְבֵיתִךְ וְלֹא הוֹדַעְתָּנוּ, לְפִיכָךְ
אָמַר, מוּטָב שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּאן בַּאֲבַק רַגְלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין כְּמוֹ שֶׁבָּאוּ עַכְשָׁיו; לְפִיכָךְ אָמַר לִינוּ
תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ רַחֲצוּ: ויאמרו לא. וּלְאַבְרָהָם אָמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה, מִכָּאן שֶׁמְּקַבְּלִין לִקְטָן וְאֵין
מְקַבְּלִין לְגָדוֹל (ב״ר): כי ברחוב נלין. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא, שֶׁאָמְרוּ לֹא נָסוּר אֶל
בֵּיתְךָ אֶלָּא בְּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר נָלִין: (ג) ויסרו אליו. עִקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ: ומצות אפה.
פֶּסַח הָיָה: (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום. כְּךָ נִדְרָשׁ בִּכְ״ר: טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וַאֲנָשֵׁי
הָעִיר הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מַלְאָכִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים לְלוֹט מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם:
רוֹבָם רְשָׁעִים; עוֹדָם מְדַבְּרִים בָּהֶם וַאֲנָשֵׁי סְדוֹם וְגוֹ', וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: וַאֲנָשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי

the entrance unto them, and shut the door after him, [7]And said, pray, my brethren, do not so wickedly. [8]Behold now, I have two daughters who have not known man; pray, let me bring them out unto you, and do ye to them as is good in your eyes: only unto these men do nothing; for therefore came they under the shadow of my roof. [9]But they said, Step back. And they said again, This one came to sojourn, and he will needs judge: now will we do worse with thee, than with them. And they pressed sore upon the man, even Lot, and stepped near to break the door. [10]But the men put forth their hand, and brought Lot into the house to them, and shut the door. [11]And they smote the men that were at the entrance of the house with blindness, both small and great: so that they wearied themselves to find the entrance. [12]And the men said

רש"י

men, compassed the house. Because they were wicked he designates them as "men of Sodom", just as Scripture said, (XIII. 13) "And the men of Sodom were wicked and sinners". כל העם מקצה ALL THE PEOPLE FROM EVERY QUARTER — from one end of the city to the other end, and no-one protested, for there was not even one righteous person amongst them (Gen. R. 50). **(8)** האל is the same[1]) as האלה THESE. כי על כן באו FORASMUCH AS THEY HAVE COME — For (כי) this kindness please do out of respect to me because that (על כן) they have come בצל קורתי UNDER THE SHADOW OF MY ROOF. — In the Targum this is given by בטלל שרותי: the Targum (Aramaic) for קורה (a beam) is שרותא. **(9)** ויאמרו גש הלאה AND THEY SAID, STEP BACK — Get you away over there — as much as to say, Take yourself aside and keep away from us. Similarly wherever the word הלאה occurs in Scripture it has the meaning of further away. For example: (Num. XVII. 2) "Scatter (הלאה) yonder"; (1 Sam. XX. 22) "Behold the arrows are beyond thee (הלאה)". Thus גש הלאה signifies, withdraw yourself further away (O. F. Retire-toi de nous). It is an expression of contempt, signifying, "we do not take any notice of you!" Of a similar character are: (Is. LXV, 5) "Stand by thyself (אל תגש בי) come not near unto me", and (Is. XLIX, 20) גשה לי "Give place to me that I may dwell" *which means* "withdraw aside for my sake (לי) that I may dwell where you are now". — *They really meant to say to Lot:* "You intercede for these strangers; how dare you!" In reply to what he had said to them regarding his daughters they answered: "Get out of the way" — a somewhat gentle expression — whilst with regard to his advocacy for the strangers they retorted, האחד בא לגור THIS MAN CAME TO

NOTES

[1]) It is an archaic form of האלה.

לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו׃ ז וַיֹּאמַר אַל־
נָא אַחַי תָּרֵעוּ׃ ח הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן
כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר
כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי׃ ט וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה
וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע
לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר
הַדָּלֶת׃ י וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־
לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ׃ יא וְאֶת־
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן
וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח׃ יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים

אונקלוס

וַדְשָׁא אֲחַד בַּתְרוֹהִי׃ ז וַאֲמַר בְּבָעוּ־כְעַן אַחַי לָא תַּבְאִישׁוּן׃ ח הָא־כְעַן לִי
תַּרְתֵּין בְּנָן דִּי לָא יְדָעִנוּן גְּבַר אַפֵּק־כְּעַן יָתְהֶן לְוָתְכוֹן וְעַיבִידוּ לְהֶן כְּדְתַקֵּן
בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד לְגֻבְרַיָּא הָאִלֵּן לָא־תְעַבְדוּן מַדְּעַם אֲרֵי־עַל־כֵּן עַלוּ בְּטָלַל שְׁרוּתִי׃
ט וַאֲמָרוּ ו קְרֵב לְהַלָּא וַאֲמָרוּ חַד אֲתָא־לְאִתּוֹתָבָא וְהָא־דַיָּין דַּיְנָא כְּעַן נַבְאֵשׁ
לָךְ מִדִּילֶהֱוֹן וְתָקִיפוּ בִּגְבָרָא בְּלוֹט לַחֲדָא וּקְרִיבוּ לְמִתְבַּר דָּשָׁא׃ י וְאוֹשִׁיטוּ
גֻּבְרַיָּא יָתְ־יְדֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ יָתְ־לוֹט לְוָתְהוֹן לְבֵיתָא וְיָתְ־דָּשָׁא אֲחַדוּ׃ יא וְיָתְ־
גֻּבְרַיָּא דִּי־בְתָרַע בֵּיתָא מְחוֹ בְּשִׁבְרִירַיָּא מִזְעֵירָא וְעַד־רַבָּא וּלְאֶיוּ לְאַשְׁכָּחָא
תַּרְעָא׃ יב וַאֲמָרוּ גֻּבְרַיָּא לְלוֹט עוֹד מָן־לָךְ הָכָא חַתְנָא וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ וְכֹל דִּי

רש״י

רָשָׁע, נִסְבוּ עַל הַבַּיִת: עַל שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים נִקְרָאִים אַנְשֵׁי ״סְדוֹם״, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וְאַנְשֵׁי
סְדוֹם רָעִים וְחַטָּאִים: כֹּל הָעִם מִקְצֵה. מִקְצֵה הָעִיר עַד הַקָּצֶה, שֶׁאֵין אֶחָד מִזֶּה. בְּיָדָם,
שֶׁאֶפְילוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם: (ח) וּנְדַעֵה אוֹתָם. כְּמוֹ: אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ (כ״ר):
הָאֵל. כְּמוֹ הָאֱלֹהָה: כִּי עַל כֵּן בָּאוּ. כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לְכִבּוֹדִי עַל אֲשֶׁר בָּאוּ בְּצֵל לְרָתִי:
תַּרְגּוּם: בְּטָלַל שְׁרוּתִי, תַּרְגּוּם שֶׁל קוֹרָה — שַׁרְוִתָּא: (ט) וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ הָלְאָה. קָרֵב לְהָלְאָה,
כְּלוֹמַר, הִתְקָרֵב לְצִדָּדִין וְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל הָלְאָה שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן רְחוֹק, כְּמוֹ: וַרֵה הָלְאָה
(במדי׳ י״ו), הִנֵּה הַחֲצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה (שמואל א׳ כ׳), עָשׂ הָלְאָה (ישעי׳ מ״ט) — הַמָּשֵׁךְ לְהַלָּן,
בִּלְשׁוֹן לַעַז מרי״טי״רנוש, וּרְבֵר נְוִיפָּה הוּא, לוֹמַר — אֵין אֲנִי חוֹשְׁשִׁין לְךָ. וְדוֹמֶה לוֹ:
קָרֵב אֵלֶיךָ אַל תַּגֵּשׁ־בִּי (ישׁ׳ ס״ה), וְכֵן, נְשָׁהּ־לִּי וַאֲשֶׁבָּה (שם מ״ט)—הַמָּשֵׁךְ לְצִדָּדִין בַּעֲבוּרִי
וְאֶשֵּׁב אֶצְלֶךָ; אַתָּה מְלִיץ עַל הָאוֹרְחִין, אֵיזֶה מַלְאָךְ לְךָ? עַל שֶׁאָמַר לָהֶם עַל הַבָּנוֹת,
אָמְרוּ לוֹ: גֶּשׁ הָלְאָה, לְשׁוֹן נְחַת; וְעַל שֶׁהָיָה מַלִּיץ עַל הָאוֹרְחִים — הָאחַר בֹּא לָגוּר, אָדָם גָּדוֹל

unto Lot, whom hast thou yet here? son in law, and thy sons, and thy daughters, and whatsoever thou hast in the city, bring out of the place: 13For we will destroy this place, because the cry concerning them is great before the face of the Eternal; and the Eternal hath sent us to destroy it. 14And Lot went out, and spake unto his sons in law, the suitors of his daughters, and said, Arise, go out of this place; for the Eternal will destroy the city; but he was as one that jested in the eyes of his sons in law. 15And when the morning dawn went up, then the angels urged Lot, saying, Arise, take thy wife, and thy two daughters, who are found here, lest thou be swept away in the iniquity of the city. 16And while he lingered, the men laid hold of his hand, and of the hand of his wife, and of the hand of his two daughters; the Eternal having pity upon him: and they brought him forth, and placed him

רש"י

SOJOURN — You are the only strange man amongst us, for you have come to sojourn here, וישפוט שפוט and you make yourself a Reprover of us! הדלת THE DOOR — *This term* דלת *signifies the wooden frame-work* which swings round on hinges to close and open *the entrance* (cf. Verse 11). **(11)** פתח THE DOOR (lit., opening) — This means the hollow space (opening) through which people go in and out. בסנורים This is an attack of blindness (cf. Joma 28b). מקטן ועד גדול FROM SMALL TO GREAT — The small had begun this wrongdoing — as it is said, (v. 14) "both young and old" — therefore the punishment started with them. **(12)** עד מי לך פה WHOM HAST THOU YET HERE — The evident sense of the verse is: whom else have you in this city besides thy wife and daughters who are at home with you. חתן ובניך ובנותיך SON-IN-LAW, THY SONS AND THY DAUGHTERS — If you have a son-in-law, sons or daughters take them out of this place. ובניך THY SONS *means* the sons of your married daughters. The Midrashic explanation of עוד YET is: since they have perpetrated so disgraceful an act, can you yet be so bold (more literally, "can you yet open your mouth") to speak in defence of them? — for the whole night through he had been talking in favor of them. *To obtain this explanation you must read:* עוד מי לך פֶּה Have you yet a mouth! (instead of פֹּה here). **(14)** חתניו SONS-IN-LAW — he had two married daughters in the city (Gen. R. 50). לוקחי בנותיו THOSE WHO WERE MARRYING HIS DAUGHTERS — those to whom his daughters at home were betrothed (ib.). **(15)** ויאיצו THEY URGED [LOT] — as the Targum takes it, "they pressed" — i. e. they hurried him. הנמצאות WHO ARE HERE (lit., who can be found) — who are ready at hand in the house to be rescued. There is a Midrashic explanation also, but this is the proper way to explain the text. תספה *means* [LEST] THOU BE MADE AN END OF. The words (Deut. II, 14) עד תום כל הדור "until all the generation were completely ended are translated by Onkelos: עד דסף כל דרא (the same root סף as in our text). **(16)** ויתמהמה BUT HE LINGERED in order to save his property. ויחזיקו AND THE MEN LAID HOLD [UPON HIS HAND] — One of these was commissioned to rescue him whilst his fellow was to overthrow Sodom;

אֶל־לוֹט עַד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל
אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם׃ יג כִּי־מַשְׁחִתִים
אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־
פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ׃ יד וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר ו
אֶל־חֲתָנָיו לֹקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם
הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי
חֲתָנָיו׃ טו וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט
לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ
הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר׃ טז וַיִּתְמַהְמָהּ ו
וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו
בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר׃

אונקלוס

לָךְ בְּקָרְתָּא אַפִּיק מִן־אַתְרָא׃ יג אֲרֵי־מְחַבְּלִין אֲנַחְנָא יָת־אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי־
סְגִיאַת קְבֵלְתְּהוֹן קֳדָם יְיָ וְשַׁלְחָנָא יְיָ לְחַבָּלוּתְהוֹן׃ יד וּנְפַק לוֹט וּמַלִּיל ו עִם־
חַתְנָוֹהִי וְנָסְבֵי בְנָתֵהּ וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִן־אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי־מְחַבֵּל יְיָ יָת־קִרְתָּא
וַהֲוָה כְּמָחֵיךְ בְּעֵינֵי חַתְנוֹהִי׃ טו וּכְמַסָּק צַפְרָא הֲוָה וְדַחֲקוּ מַלְאָכַיָּא בִּלּוֹט
לְמֵימָר קוּם דְּבַר יָת־אִתְּתָךְ וְיָת־תַּרְתֵּין בְּנָתָךְ דְּאִשְׁתְּכַחַן מְהֵימָנָא־
עָפָךְ דִּלְמָא־תִתְלְקֵי בְּחוֹבֵי קִרְתָּא׃ טז וְאִתְעַכַּב ו וְאַתְקִיפוּ גְּבָרַיָּא בִּידֵהּ וּבִידָא
דְּאִתְּתֵהּ וּבְיַד תַּרְתֵּין בְּנָתֵהּ כְּרַחֲם (י׳ כְּדַחֲם) יְיָ עֲלוֹהִי וְאַפְּקוּהִי וְאַשְׁרִיוּהִי

רש״י

יְחִידִי אַתָּה בֵּינֵינוּ, שֶׁבָּאתָ לָגוּר, וישפוט שפוט, וַיַּעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחַ אוֹתָנוּ? הדלת. הִיא הַסּוֹבֶבֶת
לָנָעוֹל וְלִפְתּוֹחַ׃ (יא) פתח. הוּא הֶחָלָל, שֶׁבּוֹ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין: בסנורים. מַכַּת עִוָּרוֹן: מקטן ועד
גדול. הַקַּטָּנִים הִתְחִילוּ בָּעֲבֵירָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִנַּעַר וְעַד זָקֵן, לְפִיכָךְ הִתְחִילָה הַפְּורָעָנוּת
מֵהֶם (ב״ר): (יב) עד מי לך פה. פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: מִי יֶשׁ לְךָ עוֹד בָּעִיר הַזֹּאת חוּץ מֵאִשְׁתְּךָ
וּבְנוֹתֶיךָ שֶׁבְּבָיִת: חתן ובניך ובנתיך. וְאִם יֵשׁ לְךָ חָתָן אוֹ בָּנִים וּבָנוֹת הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם: ובניך.
בְּנֵי בְנוֹתֶיךָ הַנְּשׂוּאוֹת. ומ״א: עד — מֵאַחַר שֶׁעוֹשִׂין נְבָלָה בָּזֹאת, מִי לְךָ פֹּה חוֹן לְלַמֵּד
סַנֵּיגוֹרְיָא עֲלֵיהֶם? שֶׁכָּל הַלַּיְלָה הָיָה מֵלִיץ עֲלֵיהֶם טוֹבוֹת: קְרֵי בֵיהּ: מִי לְךָ פֹּה: (יד) חתניו.
שְׁתֵּי בָנוֹת נְשׂוּאוֹת הָיוּ לוֹ בָּעִיר: לוקחי בנותיו. שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבָּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם: (טו) ויאיצו.
כְּתַרְגּוּמוֹ וְדַחֲקוּ— מִהֲרוּהוּ. הנמצאות. הַמְּזֻמָּנוֹת לְךָ בַּבַּיִת לְהַצִּילָם. ומ״א יֵשׁ וָוֵ״ו יְשׁוּבוּ שֶׁל
מִקְרָא: תספה. תִּהְיֶה כָּלָה. עַד תּוֹם כָּל הַדּוֹר (דב׳ ב׳), מְתוּרָגְמָם עַד דְּסַף כָּל דָּרָא:
(טז) וימהמה. כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת מְמוֹנוֹ: ויחזיקו. אֶחָד מֵהֶם הָיָה שָׁלִיחַ לְהַצִּילוֹ וַחֲבֵירוֹ לְהַפְרִיד

without the city. [17]And it came to pass, when they had brought them forth abroad, that he said, Escape for thy life; look not behind thee, neither stand in all the district; escape to the mountain, lest thou be swept away. [18]And Lot said unto them, Oh, not so, my Lord: [19]Behold now, thy servant hath found favour in thy eyes, and thou hast magnified thy mercy, which thou hast showed me in keeping alive my soul; and I cannot escape to the mountain, lest some evil cleave unto me, and I die: [20]Behold now, this city is near to flee unto, and it is little: Oh, let me escape thither, indeed it is little, that my soul

רש"י

that is why it is stated (v. 17) "And he said, escape", and it is not stated "And they said" (Gen. R. 50). **(17)** המלט על נפשך ESCAPE FOR THY LIFE — Let it suffice you to save your lives; do not give a thought to your possessions. אל תבט אחריך LOOK NOT BEHIND THEE — You sinned with them but art saved through the merit of Abraham. It is not fitting that you should witness their doom whilst you yourself are escaping. בכל הככר IN ALL THE PLAIN — the plain of the Jordan (cf. XIII, 11). ההרה המלט ESCAPE TO THE MOUNTAIN — Flee to Abraham who is dwelling in the mountain — as it is said, (XII. 8) "And he removed his tent thence unto the mountain". He was still dwelling there, as it is said, (XIII. 3) "[And he went unto] . . . the place where his tent had been at first", and although it is stated (XIII, 18) "And Abraham moved his tent etc.", he had many tents and they stretched as far as Hebron. המלט ESCAPE — it means "slipping away" and similarly wherever this root מלט occurs in the Scriptures; in O. F. émisser. Examples are: (Is. LXVI. 7) "she was delivered of (המליטה) a man child" i. e. the embryo slipped out of the womb; (Ps. CXXIV. 7) "[Our soul] is escaped (נמלטה) like a bird"; and (Is. XLVI. 2) "They could not deliver (מלט) the burden", i. e. discharge (make slip out) the burden of excrement in their bowel-passages. **(18)** אל נא אדני OH NOT SO, MY LORD — Our Rabbis said, that this name (Lord) is holy (i. e. refers to God; Sheb. 35b), since it is said regarding him (i. e. regarding the one who was addressed by this name) (v. 19) "[and thou hast magnified thy mercy . . .] in keeping alive my soul". *Therefore it must refer to Him* who has the power to kill or keep alive. Indeed the Targum renders it, "I beg of thee, O Lord[1])". אל נא OH NOT SO — do not tell me to escape to the mountain. נא — This word is used when a request is being made. **(19)** פן תדבקני הרעה [I CANNOT ESCAPE TO THE MOUNTAIN,] LEST SOME EVIL CLEAVE UNTO ME — Whilst I was with the people of Sodom the Holy One, blessed be He, compared my deeds with the deeds of the people of my city and I seemed to be righteous and deserving to be saved. When, however, I come to the righteous man (i. e. Abraham whom Rashi v. 17 stated to be dwelling in the mountain) I must be regarded as wicked. Thus, too, did the woman of Zarefath say to Elijah, (1 Kings XVII. 18) "Art thou come to bring my sin in remembrance?" Before you came to me the Holy One, blessed be He, compared my doings with the doings of my people and I was regarded as a righteous woman amongst them, but now that you have come to me, in comparison with your deeds, I am wicked (Gen. 50). **(20)** העיר הזאת קרובה THIS CITY IS NEAR — Its settlement *as a city is* near *in point of time* — it has been populated quite recently and therefore its measure is not yet filled (Sabb. 10b). And how recent was its settlement? It dated from the generation of the Dispersal of Nations, when mankind was scattered and men began to settle down each in his own place. This took place in the year when Peleg died[2]), and from that time until now was fifty-two years, because Peleg died when Abraham was 48 years old. How is this? Peleg lived after he begat Reu 209 years (XI. 19); deduct from this

NOTES

[1]) Since some editions have רבוני instead of ני. Rashi's observation may mean that its proper translation should be ני and not רבוני as you find in some editions.

[2]) Cf. Rashi on X. 25.

יז וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־
נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבֵּט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר
הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה: יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם
אַל־נָא אֲדֹנָי: יט הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ
וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי
וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה
וָמַתִּי: כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה
וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא

אונקלוס

מַבָּרָא לְמַרְתָּא: יז וַהֲוָה כַּד־אַפִּיקוּ יָתְהוֹן לְבָרָא וַאֲמַר חוּס עַל־נַפְשָׁךְ לָא־
תְסְתְּכֵי לְאֲחוֹרָךְ וְלָא־תְקוּם בְּכָל־מֵישְׁרָא לְטוּרָא אִשְׁתְּזִב דִּלְמָא־תִתְלְקֵי: יח וַאֲמַר
לוֹט לְהוֹן בְּבָעוּ רְעָן רִבּוֹנָי (י״ נְיָ): יט הָא־כְעַן אַשְׁכַּח עַבְדָּךְ רַחֲמִין קָדָמָךְ
וְאַסְגֵּיתָא טִיבוּתָךְ דִּי עֲבַדְתָּא עִמִּי לְקַיָּמָא יָת־נַפְשִׁי וַאֲנָא לֵית־אֲנָא יָכִיל לְאִשְׁתְּזָבָא
לְטוּרָא דִּילְמָא־תְעַרְעִנֵּנִי בִּשְׁתָּא וְאִימוּת: כ הָא־כְעַן קַרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמֵיעַרְק

רש״י

סְדוֹם, לְכַבֵּד נֶאֱמַר: ״יֹאמֶר״ הַמָּלַכ, וְלֹא נֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ (ב׳׳ר): (יז) המלט על נפשך. דַּיְּךָ לְהַצִּיל נְפָשׁוֹת, אַל תָּחוּס עַל הַמָּמוֹן: אל תבט אחריך. אַתָּה הָרַשַּׁעְתָּ עִמָּהֶם וּבְזִכוּת אַבְרָהָם אַתָּה נֶצָּל: אינך כדאי לראות בְּפוּרְעָנִיתָם וְאַתָּה נֶצָּל: בכל הככר. כִּכַּר הַיַּרְדֵּן: ההרה המלט. אֲצֶל אַבְרָהָם בְּרִית, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בָּהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה (בראי י״ג), וְאַף עַכְשָׁיו הָיָה יוֹשֵׁב שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אֶהֱלֹו בַּתְּחִלָּה. וְאַל תָּפֵּ שָׁבָתוּב וַיֵּאָהֶל אַבְרָהָם וגו׳ (שם י״ג), אֲהָלִים הַרְבֵּה הָיוּ לוֹ וְנִמְשְׁכוּ עַד חֶבְרוֹן: המלט. לְשׁוֹן הַשְׁמָטָה. וְכֵן כָּל הַמִּלָּטָה שֶׁבַּמִּקְרָא אִשְׁמוּצִי״ר בִּלְע״ז. וְכֵן: וְהִמְלִיטָה זָכָר (יש׳ ס״ו), שֶׁנִּשְׁמַט הָעִיקָּר מִן הָרֶחֶם, כְּצָפּוֹר נִמְלָטָה (תה׳ קכ״ד), לֹא נִכְלוּ מִלֵּט מַשָּׂא (יש׳ מ״ו), לְהַשְׁמִיט מַשָּׂא הָרָעִי שֶׁבְּנוֹקְבֵיהֶם: (יח) אל נא אדני. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (שבו׳ ל״ב) שֵׁשׁ זָה קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בו: אל נא. אַל תֹּאמְרוּ אֲלַי לְהִמָּלֵט הָהָרָה. נא. לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: (יט) פן תדבקני הרעה. כְּשֶׁהָיִיתִי אֵצֶל אַנְשֵׁי סְדוֹם, הָיָה הַקָּבָ״ה רוֹאֶה מַעֲשֵׂה בְנֵי הָעִיר, וְהָיִיתִי נִרְאֶה צַדִּיק, וּבְדַאי לְהִנָּצֵל, וּכְשֶׁאֶבֹא אֵצֶל צַדִּיק אֲנִי כְרָשָׁע. וְכֵן אָמְרָה הַכָּרְפִּית לְאֵלִיהוּ: בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת עֲוֹנִי (מ״א י״ז), עַד שֶׁלֹּא בָאתָ אֵצְלִי הָיָה הַקָּבָ״ה רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֶׂה עִמִּי, וַאֲנִי צַדָּקֶת בֵּינֵיהֶם, וּמְשֻׁבָּאתָ אֵצְלִי, לְפִי מַעֲשֶׂיךָ אֲנִי רְשָׁעָה: (כ) העיר הזאת קרובה. קְרוֹבָה יְשִׁיבָתָהּ, נִתְיַשְּׁבָה מִקָּרוֹב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְּאָה סְאָתָהּ עֲדַיִן (שבת י׳). ומה היא קריבתה? מִדּוֹר הַפְּלָגָה שֶׁנִּתְפַּלְּגוּ הָאֲנָשִׁים וְהִתְחִילוּ לְהִתְיַשֵּׁב אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְהִיא הָיְתָה בְּשָׁנַת מוֹת פֶּלֶג, וּמִשָּׁם וְעַד כָּאן נ״ב שָׁנָה. שֶׁפָּלַג מַת בְּשָׁנַת מ״ח לְאַבְרָהָם, כְּיוֹצֵא? פֶּלֶג חַי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רְעוּ ר״ט שָׁנָה, צֵא מֵהֶם ל״ב בְּשָׁנוֹלַד שְׂרוּג, וּמִשְּׂרוּג עַד שְׁנוֹלַד נָחוֹר ל׳, הֲרֵי ס״ב, וּמִנָּחוֹר עַד שֶׁנּוֹלַד תֶּרַח כ״ט, הֲרֵי צ״א, וּמִשָּׁם עַד שֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם ע׳, הֲרֵי קמ״א, הֵן לָהֶם מ״ח הֲרֵי ר״ט, וְאוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה שְׁנַת הַפְּלָגָה, וּבְשֶׁנֶּחֱרְבָה

may live? [21]And he said unto him, See, I have accepted thee concerning this thing also, that I will not overthrow this city, for which thou hast spoken. [22]Haste thee, escape thither; for I cannot do any thing till thou art come thither. Therefore one called the name of the city Zoar. [23]The sun was risen upon the earth when Lot came into Zoar. [24]Then the Eternal caused to rain upon Sodom and upon Gomorrah brimstone and fire from the Eternal out of heaven; [25]And he overthrew those cities, and all the district, and all the inhabitants of the cities, and the growth of

רש"י

number the 32 years *that Reu was old* when Serug was born (v. 22) and the 30 from the birth of Serug until the birth of Nahor (v. 22) giving 62, and from the birth of Nahor until Terah was born (v. 24) 29, giving 91, and from then until Abraham's birth 70, giving a total of 161. Add 48 years *of Abraham's life* and you have the 209. That was the year of the Dispersion. When Sodom was destroyed Abraham was 99 years old, so that from the Generation of the Dispersal (in the 48th year of Abraham's life) until this time was 52 years. The colonisation of Zoar took place one year later than that of Sodom and its sister-cities. To this fact reference is made in the words אמלטה נא "let me escape נא" i. e. let me escape to the city which is (נ"א) 51 in numerical value. הלא מצער הוא IS IT NOT SMALL? — Are not its sins but few, so that you can let it alone ותחי נפשי SO THAT MY SOUL MAY LIVE? This is the Midrashic explanation. The real meaning of the verse is: Is it not a small city with few inhabitants; you therefore need not be particular about leaving it alone, so that my soul may live in it. **(21)** גם לדבר הזה CONCERNING THIS THING ALSO — Not only will you be saved, but I will also save the whole city for your sake. הפכי *means* I OVERTHROW, just as (XLVIII. 5) "until I come (בואי)", and (XVI. 13) "after I have seen (רואי)" and (Jer. XXXI. 19) "whenever I speak (דברי) of him[1])". **(22)** כי לא אוכל לעשות FOR I CANNOT DO [ANY THING] — This *admission of their powerlessness* was the angels' punishment for having said, (v. 13) "For we will destroy the city", attributing the act to themselves; therefore they could not go away from there (i. e., the incident could not close) until they were compelled to admit that the thing was not in their power[2]) (Gen. R. 50). כי לא אוכל FOR I CANNOT DO ANY THING — *The pronoun is* singular number. This proves that one was to overthrow *the city* and the other to deliver, for two angels are not sent on the same mission.[3]) על כן קרא שם העיר צוער THEREFORE THE NAME OF THE CITY WAS CALLED ZOAR, with reference to *Lot's words* (v. 28) "And it is (מצער) a little one". **(24)** וה' המטיר AND THE LORD CAUSED TO RAIN — Wherever it is said וה' "And the Lord", *it means* He and His *Celestial* Court (Gen. R. 51). המטיר על סדום HE CAUSED IT TO RAIN ON SODOM — When the morning broke[4]), as it is said, (v. 15) "And when the morning dawned", i. e. the time when the moon is in the sky together with the sun. As some of them worshipped the sun and others the moon, the Holy One, blessed be He, said, "If I punish them by day, the moon-worshippers may say, "If it had taken place at night when the moon rules we would not have been destroyed." And if I punish them by night the sun-worshippers may say, "If it had taken place at day time when the sun rules we would not have been destroyed." For this reason it is written, "And when the morning dawned" — He punished them at that time when both moon and sun are ruling. המטיר גפרית ואש HE RAINED BRIMSTONE AND FIRE — At first it was rain (מטר) to see whether they would repent[5]) and this was then turned into brimstone and fire (Mechilta, Beshalach). מאת ה' FROM THE LORD — This is the Scriptural way of speaking (the Lord rained . . . from the Lord); e. g., (IV. 23) "Ye wives of Lamech" and he did not say "my wives". Thus, too, did David say, (1 Kings I. 33) "Take with you the servants of your lord" and he did not say, "my servants" and so, too, did Ahasuerus say, (Est. VIII, 8) "in the king's name" and did not say, "in my name". So, also, here: "From the Lord" and He did not say, "from

NOTES

For Notes 1—5 see Appendix.

וְתִחְיֶ֥ינָה נַפְשִֽׁי׃ רביעי כא וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו הִנֵּה֙ נָשָׂ֣אתִי
פָנֶ֔יךָ גַּם֙ לַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה לְבִלְתִּ֥י הָפְכִּ֖י אֶת־הָעִ֑יר אֲשֶׁ֥ר
דִּבַּ֖רְתָּ׃ כב מַהֵ֣ר הִמָּלֵ֔ט שָׁ֖מָּה כִּ֣י לֹ֣א אוּכַ֔ל לַעֲשׂ֥וֹת
דָּבָ֖ר עַד־בֹּאֲךָ֣ שָׁ֑מָּה עַל־כֵּ֛ן קָרָ֥א שֵֽׁם־הָעִ֖יר צוֹעַֽר׃
כג הַשֶּׁ֖מֶשׁ יָצָ֣א עַל־הָאָ֑רֶץ וְלוֹט֙ בָּ֣א צֹעַ֔רָה׃ כדוַיהוָ֗ה
הִמְטִ֤יר עַל־סְדֹם֙ וְעַל־עֲמֹרָ֔ה גָּפְרִ֖ית וָאֵ֑שׁ מֵאֵ֥ת
יְהוָ֖ה מִן־הַשָּׁמָֽיִם׃ כה וַיַּהֲפֹ֞ךְ אֶת־הֶֽעָרִ֤ים הָאֵל֙ וְאֵ֣ת
כָּל־הַכִּכָּ֔ר וְאֵ֥ת כָּל־יֹשְׁבֵ֖י הֶֽעָרִ֑ים וְצֶ֖מַח הָאֲדָמָֽה׃

אונקלוס

לְחַמָּן וְהִיא זְעִירָא אִשְׁתְּזוֹב כְּעַן תַּמָּן הֲלָא זְעִירָא הִיא וְתֶחְקֵים נַפְשִׁי׃ כא וַאֲמַר
לֵהּ הָא נְסִיבִית אַפָּךְ אַף לְפִתְגָמָא הָדֵין דְּלָא לְמֶהְפַּךְ יָת־קַרְתָּא דְּמַלֵּילְתָּא
עֲלַהּ׃ כב אוֹחִי לְאִשְׁתְּזוֹבָ תַּמָּן אֲרֵי לָא אֵכוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָמָא עַד מֵיתָךְ לְתַמָּן
עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָא־דְקַרְתָּא צוֹעַר׃ כג שִׁמְשָׁא נְפַק עַל־אַרְעָא וְלוֹט עַל לְצֹעַר׃
כד וַיְיָ אַמְטַר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִיתָא וְאִשָּׁתָּא מִן־קֳדָם יְיָ מִן־שְׁמַיָּא׃
כה וַהֲפַךְ יָת־קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת כָּל־מֵישְׁרָא וְיָת כָּל־יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְּאַרְעָא׃

רש״י

סְדוֹם הָיְתָה אַבְרָהָם בֶּן צ״ט שָׁנָה, הֲרֵי מִדּוֹר הַפֻּלָּנְה עַד כָּאן נ״ב שָׁנָה; וְצוֹעַר אַחֲרָה יְשִׁיבָתָהּ
אַחֲרֵי יְשִׁיבַת סְדוֹם וַחֲבֵרוֹתֶיהָ שָׁנָה אַחַת, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר אַפְלָטָה נָא, נָא בְּנִימְטָרְיָא ״א: הִלֹּא
מִצְעַר הוּא. וַהֲלֹא עֲוֹנוֹתֶיהָ מוּעָטִין וְיָכוֹל אַתָּה לְהַנִּיחָהּ; וְתִחְיֶינָה נַפְשִׁי. בָּהּ, וְזֹהִי מִדָּרְשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ
שֶׁל מִקְרָא: הֲלֹא עִיר קְטַנָּה הִיא וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט, אֵין לְךָ לְהַקְפִּיד אִם תַּנִּיחֶנָּה וְתִחְיֶינָה נַפְשִׁי בָּהּ:
(כא) גַּם לְדָבָר הַזֶּה. לֹא דַּיֶּךָ שֶׁאַתָּה נִצָּל, אֶלָּא אַף כָּל הָעִיר אַצִּיל בִּגְלָלֶךָ: הִפְכִּי. הוֹפֵךְ אֲנִי.
כְּמוֹ: עַד בּוֹאִי, אַחֲרֵי רוֹאִי, מִדֵּי דַּבְּרִי בּוֹ (יר׳ ל״א): (כב) כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת. זֶה עָנְשָׁן שֶׁל
מַלְאָכִים, עַל שֶׁאָמְרוּ כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ, וְתָלוּ הַדָּבָר בְּעַצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד־
שֶׁהוּזְקְקוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַדָּבָר בִּרְשׁוּתָן: כִּי לֹא אוּכַל. לְשׁוֹן יָחִיד; מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָאֶחָד
הוֹפֵךְ וְהָאֶחָד מַצִּיל, שֶׁאֵין ב׳ מַלְאָכִים נִשְׁלָחִים לְדָבָר א׳: עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוֹעַר. עַל
שֵׁם וְהוּא מִצְעָר: (כד) וה׳ הִמְטִיר. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳—הוּא וּבֵית דִּינוֹ: הִמְטִיר עַל סְדוֹם.
בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה; שָׁעָה שֶׁהַלְּבָנָה עוֹמֶדֶת בָּרָקִיעַ עִם הַחַמָּה,
לְפִי שֶׁהָיוּ מַהֶם עוֹבְדִין לַחַמָּה וּמַהֶם לַלְּבָנָה, אָמַר הַקָּדוֹ״ה: אִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּיּוֹם, יִהְיוּ עוֹבְדֵי
לְבָנָה אוֹמְרִים: אִלּוּ הָיָה בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁהַלְּבָנָה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיִינוּ חֲרֵבִין, וְאִם אֶפְרַע מֵהֶם
בַּלַּיְלָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי הַחַמָּה אוֹמְרִים: אִלּוּ הָיָה בַּיּוֹם, כְּשֶׁהַחַמָּה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיִינוּ חֲרֵבִין; לְכָךְ
כָּתוּב, וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה, וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מוֹשְׁלוֹת: הַמטִיר גפרית ואש.
בַּתְּחִלָּה מָטָר, וְנַעֲשָׂה נְפָרִית וְאֵשׁ: מֵאֵת ה׳. דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ: נְשַׂי לָמֶךְ, וְלֹא אָמַר
נָשַׂי; וְכֵן אָמַר דָּוִד: קַרְחוּ עָמָכֶם אֶת עֲבְדֵי אֲדוֹנֵיכֶם (מ״א א׳) וְלֹא אָמַר מֵעֲבָדַי; וְכֵן אַחַשְׁוֵרוֹשׁ
אָמַר: בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ, וְלֹא אָמַר בִּשְׁמִי; אַף כַּאן אָמַר, מֵאֵת ה׳ וְלֹא אָמַר מֵאִתּוֹ: מִן הַשָּׁמַיִם. הוּא

the ground. [26]But his wife looked back from behind him, and she became a pillar of salt. [27]And Abraham rose early in the morning to go to the place where he had stood before the Eternal: [28]And he glanced towards Sodom and Gomorrah, and towards all the face of the land of the district, and beheld, and, lo, the vapour of the earth went up as the vapour of a furnace. [29]And it came to pass, when God destroyed the cities of the district, that God remembered Abraham, and sent Lot out of the midst of the overthrow, when he overthrew the cities in which Lot abode. [30]And Lot went up out of Zoar, and abode in the mountain, and his two daughters with him; for he feared to abide in Zoar: and he abode in a cave, he and his two daughters. [31]And the firstborn said unto the younger, Our father is old, and there is not a man in the earth to come unto us after the way of all the earth: [32]Come, let us make our father drink wine, and we will lie with him, that

רש"י

Him" (Gen. R. 51). מן השמים FROM HEAVEN — The text (Job. XXXVI, 31) refers to this: "For by them (the heavens; see the preceding verses) He judges the peoples etc." When God is about to punish mankind He brings upon them fire from heaven just as He did to Sodom (cf. v. 32 of the same chapter), and when he caused the Manna to fall *it was also* from heaven (cf. the second half of v. 31) *as it is said,* (Ex. XVI. 4) "Behold I will rain bread from heaven for you" (cf. Sanh. 104b). **(25)** ויהפוך את הערים וגו' AND HE OVERTHREW [THOSE CITIES] etc. — The four[1]) cities were situated on one rock and He turned them upside down, as it is said, (Job. XXVIII. 9) "He putteth forth His hand upon the flinty rock [and overturneth the mountains by the roots]" (Gen. R. 51). **(26)** ותבט אשתו מאחריו AND HIS WIFE LOOKED BACK FROM BEHIND HIM — behind Lot. ותהי נציב מלח AND SHE BECAME A PILLAR OF SALT — By salt had she sinned and by salt was she punished. He (Lot) said to her *once:* "Give a little salt to these strangers" and she answered him, "Do you mean to introduce this bad custom, also, into our city?" (ib.). **(28)** קיטר signifies a column of smoke. O. F. torche; *Engl. torch.* הכבשן A FURNACE — an excavation in which they burn stone to lime. This is the meaning of כבשן wherever it occurs in the Torah. **(29)** ויזכר אלהים את אברהם GOD REMEMBERED ABRAHAM — What bearing has God's remembering Abraham upon the rescue of Lot? He remembered that Lot knew that Sarah was

NOTES

[1]) Viz., Sodom, and Gomorrah, Admah, and Zeboim (see Deut. XXIX. 22). In Gen. R. 51 however it speaks of five cities (cf. Rashi on XVIII. 24) apparently including "Zoar", which however was not destroyed!

כו וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח: כז וַיַּשְׁכֵּם
אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־
פְּנֵי יְהוָה: כח וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל
כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ
כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן: כט וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי
הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט
מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בְּהַפֵּךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן
לוֹט: ל וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו
עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא
וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו: לא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה
אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אַיִן בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־
הָאָרֶץ: לב לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ

אונקלוס

כו וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵהּ מִבָּתְרוֹהִי וַהֲוַת קָמָא דְמַלְחָא: כז וְאַקְדִים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא
לַאֲתָרָא דִשְׁמֵשׁ תַּמָּן בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ: כח וְאִסְתְּכִי עַל־אַפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְעַל־
כָּל־אַפֵּי אַרְעָא דְמִשְׁרָא וַחֲזָא וְהָא קְלִיק תְּנָנָא דְאַרְעָא כְּתְנָנָא דַאֲתוּנָא:
כט וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת (י׳ כַּד חַבַּל) יְיָ יָת־קִרְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר יְיָ יָת־אַבְרָהָם וְשַׁלַּח
יָת־לוֹט מִגּוֹ הֲפֵכְתָּא כַּד־הַפֵּךְ יָת־קִרְוַיָּא דִי־הֲוָה־יָתֵב בְּהֵן לוֹט: ל וּסְלֵק לוֹט
מְצוֹעַר וְיָתֵב בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵיהּ עִמֵּהּ אֲרֵי דָחִיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר וְיָתֵב
בִּמְעָרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵיהּ: לא וַאֲמָרַת רַבְּתָא לְזְעֻרְתָּא אֲבוּנָא סָיֵב וּגְבַר לַיְת
בְּאַרְעָא לְמֵיעַל עֲלָנָא כְּאוֹרַח כָּל־אַרְעָא: לב אֵיתָא נַשְׁקֵי יָת־אֲבוּנָא חַמְרָא

רש״י

שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי כָּם יָדִין עַמִּים וְגוֹ׳ (איוב ל״ו). כְּשֶׁבָּא לְיַסֵּר הַבְּרִיּוֹת מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לִסְדוֹם, וּכְשֶׁבָּא לְהוֹרִיד הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמ׳ ט״ז): (כה) ויהפך את הערים וגו׳. אַרְבַּעְתָּם יוֹשְׁבוֹת בְּסֶלַע אֶחָד וַהֲפָכָן מִלְמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲלָמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ וְגוֹ׳ (איוב כ׳): (כו) ותבט אשתו מאחריו. שֶׁל לוֹט: ותהי נציב מלח. בְּמֶלַח חָטְאָה וּבְמֶלַח לְקָתָה; אָמַר לָהּ: תְּנִי מְעֵט מֶלַח לָאוֹרְחִים הַלָּלוּ, אָמְרָה לוֹ: אַף הַמִּנְהָג הָרַע הַזֶּה אִתָּה בָּא לְהַנְהִיג בַּמָּקוֹם הַזֶּה (ב״ר): (כח) קיטר. תִּימוֹר שֶׁל עָשָׁן, טורק״א בלע״ז: הכבשן. חֲפִירָה שֶׁשּׁוֹרְפִין בָּהּ אֶת הָאֲבָנִים לְסִיד, וְכֵן כָּל כִּבְשָׁן שְׁבִתּוֹרָה: (כט) ויזכר אלהים את אברהם. מַהוּ זְכִירָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל לוֹט? נִזְכַּר, שֶׁהָיָה לוֹט יוֹצֵא שְׁשָׂרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל

we may keep alive seed from our father. [33]And they made their father drink wine that night: and the firstborn came and lay with her father; and he knew not when she lay down, nor when she arose. [34]And it came to pass on the morrow, that the firstborn said unto the younger, Behold, I lay yesternight with my father; let us make him drink wine this night also; and come thou, and lie with him, that we may keep alive seed from our father. [35]And they made their father drink wine that night also: and the younger arose, and lay with him; and he knew not when she lay down, nor when she arose. [36]Thus the two daughters of Lot became pregnant by their father. [37]And the firstborn bare a son, and called his name Moab: the same is the father of Moab unto this day. [38]And the younger, she also bare a son, and called his name Ben-ammi: the same is the father of the children of Ammon unto this day.

20. [1]And Abraham journeyed from thence towards the land

רש"י

Abraham's wife and that when he heard that Abraham said in Egypt regarding Sarah, "She is my sister", he did not betray him because he had sympathy with him. For this reason God had mercy upon him (Lot) (ib.). **(30)** כי ירא לשבת בצוער FOR HE FEARED TO DWELL IN ZOAR, because it was near to Sodom. **(31)** אבינו זקן OUR FATHER IS OLD — And if not now, when? He may die or may cease to beget children. ואיש אין בארץ AND THERE IS NOT A MAN IN THE EARTH — They thought that the whole world had been destroyed as in the time of the generation of the Flood (ib.). **(33)** ותשקין וגו' AND THEY MADE THEIR FATHER DRINK [WINE] etc. — Wine was at hand for them in the cave out of a set purpose that they might bring forth two nations (ib.). ותשכב את אביה AND SHE LAY WITH HER FATHER — In the case of the younger daughter it is written (v. 35) "and she lay with him", *and it does not state "she lay with her father"*. But because the younger did not originate this unchaste conduct but her sister taught it to her, Scripture glosses over her sin and does not explicitly make mention of her shame; but since the elder originated this unchaste conduct Scripture exposes her fully. ובקומה NOR WHEN SHE AROSE — This word where it occurs with reference to the elder sister (v. 33) has dots above it (as though it is not written at all), implying that when she arose, he (Lot) was aware of it, and yet he did not take care on the second night to obstain from wine. (Hor. 10b.) R. Levi said, Whoever is inflamed by sexual desire will, in the end, be made to eat his own flesh (Gen. R. 51)[1]). **(37)** מואב MOAB — This daughter who was immodest openly proclaimed that *the son* was born of her father (מֵאָב), but the younger named her child in a euphemistic fashion and was rewarded for this at

NOTES

[1]) This is a euphemism and means "will fall into the sin of incest" (Cf. Rashi on כי אם הלחם, XXXIX. 6).

וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃ לג וַתַּשְׁקֶיןָ אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה
הִוא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע
בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׃ לד וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה
אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן
גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃
לה וַתַּשְׁקֶיןָ גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן וַתָּקָם
הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׃
לו וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן׃ לז וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם׃
לח וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־
עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם׃ ס כ אוַיִּסַּע

אונקלוס

וְנִשְׁפּוֹב עִמֵּהּ וּנְקוֹם מֵאֲבוּנָא יַתִּין׃לג וְאַשְׁקִיאַת יָת־אֲבוּהֶן חֲמָרָא בְּלֵילְיָא הָוא
וְעָלַת רַבְּתָא וּשְׁכִיבָא עִם־אֲבוּהָא וְלָא־יְדַע בְּמִשְׁכְּבָהּ וּבְקוּמָהּ׃ לד וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דְּבַתְרוֹהִי וַאֲמָרַת רַבְּתָא לְזְעֻרְתָּא הָא־שְׁכִיבִית רַמְשָׁא עִם־אַבָּא נַשְׁקִנֵּהּ חֲמָרָא
אַף־בְּלֵילְיָא וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ וּנְקוֹם מֵאֲבוּנָא בְּנִין׃ לה וְאַשְׁקִיאַת אַף בְּלֵילְיָא
הַהוּא יָת־אֲבוּהֶן חֲמָרָא וְקָמַת וְעֻרְתָּא וּשְׁכִיבַת עִמֵּהּ וְלָא־יְדַע בְּמִשְׁכְּבַהּ
וּבְקוּמָהּ׃ לו וְעִדְּיאָן תַּרְתֵּין בְּנָת־לוֹט מֵאֲבוּהֶן׃ לז וְיָלְדַת רַבְּתָא בַּר וּקְרַת
שְׁמֵהּ מוֹאָב הוּא אֲבוּהוֹן דְּמוֹאָבָא עַד־יוֹמָא דֵין׃ לח וְזְעֻרְתָּא אַף־הִיא יָלְדַת בַּר
וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר־עַמִּי הוּא אֲבוּהוֹן דִּבְנֵי־עַמּוֹן עַד־יוֹמָא דֵין׃ א וּנְטַל מִתַּמָּן

רש״י

אַבְרָהָם וְשָׁמַע שֶׁאָמַר אַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם עַל שָׂרָה: אֲחוֹתִי הִיא, וְלֹא גָּלָה הַדָּבָר, שֶׁהָיָה חָם עָלָיו, לְפִיכָךְ חָם הַקַּבָּ״ה עָלָיו (ב״ר): (ל) כי ירא לשבת בצוער. לְפִי שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה לְסָדוֹם:
(לא) אבינו זקן. וְאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי? שֶׁמָּא יָמוּת אוֹ יִפָּסוֹק מֵהוֹלִיד: ואיש אין בארץ. סְבוּרוֹת הָיוּ, שֶׁכָּל הָעוֹלָם נֶחֱרַב כְּמוֹ בִּדּוֹר הַמַּבּוּל (ב״ר): (לג) ותשקין וגו׳. יַיִן נִזְדַּמֵּן לָהֶן בְּמָעָרָה לְהוֹצִיא מֵהֶן שְׁנֵי אֻמּוֹת: ותשכב את אביה. וּבְצְעִירָה כְּתִיב: וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ? צְעִירָה, לְפִי שֶׁלֹּא פָּתְחָה בְּזִנּוּת, אֶלָּא אֲחוֹתָהּ לִמְּדַתְהָּ תַּסְפּוֹר עָלֶיהָ הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ גְּנוּתָהּ: אֲבָל בְּכִירָה שֶׁפָּתְחָה בְּזִנּוּת פֵּרְסְמָה הַכָּתוּב בְּמִפּוֹרָשׁ. וּבְקוּמָהּ שֶׁל בְּכִירָה נָקוּד, לוֹמַר, שֶׁבְּקוּמָהּ יָדַע, וַאֲפִלּ״כ לֹא נִשְׁמַר לַיְלָה שֵׁנִי מִלְּשָׁתוֹת: אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל מִי שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר בּוּלְמוּס שֶׁל עֲרָיוֹת לְסוֹף מַאֲכִילִים אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ: (לו) ותהרין וגו׳. אַעַ״פ שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מִבִּיאָה ראשונה, אֶלּוּ שָׁלְטוּ בְּעַצְמָן וְהוֹצִיאוּ עֲרָוָתָן לְחוּץ וְנִתְעַבְּרוּ מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה: (לז) מואב. זוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה צְנִיעָה פֵּרְשָׁה שֶׁמֵּאָבִיהָ הוּא, אֲבָל צְעִירָה קָרָאתוֹ בִּלְשׁוֹן נְקִיָּה, וְקִבְּלָה שָׂכָר בִּימֵי

of the south, and abode between Kadesh and Shur, and sojourned in Gerar. [2]And Abraham said of Sarah his wife, she is my sister: and Abimelech king of Gerar sent, and took Sarah. [3]But God came to Abimelech in a dream by night, and said to him, Behold, thou shalt die for the woman whom thou hast taken; for she is a man's wife. [4]But Abimelech had not approached her: and he said, Lord, wilt thou slay also a righteous nation? [5]Said he not unto to me, She is my sister? and she, even she herself said, He is my brother: in the integrity of my heart and innocency of my hands have I done this. [6]And God said unto him in a dream, Yea, I know that thou didst this in the integrity of thy heart; therefore I withheld thee from sinning against

רש"י

the time of Moses, as it is said regarding the children of Ammon, (Deut. II. 19) "Do not contend with them" — in any manner at all — whereas in reference to Moab it (Scripture) only forbade waging war against them but permitted them (the Israelites) to vex them (Gen. R. 51).

20. **(1)** ויסע משם אברהם AND ABRAHAM JOURNEYED FROM THENCE — When he observed that the cities had been destroyed and travellers ceased to pass to and fro, he went away from there. Another explanation is: *he journeyed from there* to get away from Lot who had gained an evil reputation because of his intercourse with his daughters (ib. 52). **(2)** ויאמר אברהם AND ABRAHAM SAID — This time he did not ask her consent but forcibly and against her inclination *he stated that she was his sister*, because she had already been taken once to Pharaoh's house on account of this[1]) (ib.). אל שרה אשתו OF SARAH HIS WIFE — *means* in reference to (אֵל in sense of עַל) just as (1 Sam. IV. 21) "in reference to (אל) the ark of God being taken, and in reference to (אל) her father-in-law", where the word אל, in both cases, has the same meaning as על. **(4)** לא קרב אליה HE HAD NOT COME NEAR HER — The Angel prevented him, as it is said (v. 6) "I have not permitted thee to touch her" (cf. Gen. R 52). הגוי גם צדיק תהרוג WILT THOU SLAY ALSO A RIGHTEOUS NATION? — Even though it be righteous will you slay it? Is such perhaps Your usual way — to destroy nations without cause? That is what you did to the generation of the Flood and to the generation of the Dispersal. I may indeed say that you slew them without proper cause, just as you think to kill me *without cause*. **(5)** גם הוא ALSO SHE HERSELF — *The word "also" presupposes that others also said the same*: it serves to include her servants, cameldrivers and assdrivers — all these I asked and they told me, "He

NOTES

[1]) He was therefore sure she would not consent to this pretence.

מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין
שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־
שָׂרָה: ג וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה
וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא
בְּעֻלַת בָּעַל: ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר
אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג: ה הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי
אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתָם־
לְבָבִי וּבנקיון כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים
בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת
וָאֶחְשֹׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־

אונקלוס

אַבְרָהָם לְאַרְעָא דָּרוֹמָא וְיָתִיב בֵּין־רָקֶם וּבֵין חֲגַרָא וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר: ב וַאֲמַר
אַבְרָהָם עַל־שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֲחָתִי הִיא וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּגְרָר וּרְבַר יָת־
שָׂרָה: ג וַאֲתָא מֵימַר מִן־קֳדָם־יְיָ לַוָת־אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ
הָא־אַתְּ מִית עַל־עִיסָק אִתְּתָא דְרַבְרַתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר: ד וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרַב
לְוָתַהּ וַאֲמַר יְיָ הָעָם אַף־זַכַּי תִּקְטוֹל: ה הֲלָא הוּא אֲמַר־לִי אֲחָתִי הִיא וְהִיא־
אַף־הִיא אֲמָרַת אָחִי הוּא בְּקִשְׁיטוּת לִבִּי וּבְנָאוּת יָדַי עֲבָדִית דָּא: ו וַאֲמַר
לֵהּ מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ בְּחֶלְמָא אַף־קֳדָמַי גְּלִי אֲרִי בְּקִשְׁיטוּת־לִבְּךָ עֲבַדְתָּ דָּא
וְמָנַעִית אַף־אֲנָא יָתָךְ מִלְמֶחֱטֵי קֳדָמָי עַל־כֵּן לָא־שְׁבָקְתָּךְ לְמִקְרַב לְוָתַהּ:

רש״י

משה, שֶׁנֶּאֱמַר בִּבְנֵי עֵמּוֹן אַל תִּתֵּן בָּם (רב׳ ב׳)—בְּלָל, וּבְמוֹאָב לֹא הִזְהִיר אֶלָּא שָׁלֹא יִלָּחֵם בָּם, אֲבָל לְצַעֲרָן הִתִּיר לוֹ:

כ (א) ויסע משם אברהם. כְּשֶׁרָאָה שֶׁחָרְבוּ הַבְּרָכִים וּפָסְקוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, נָסַע לוֹ מִשָּׁם. ד״א: לְהִתְרַחֵק מִלּוֹט, שֶׁיָּצָא עָלָיו שֵׁם רָע, שֶׁבָּא עַל בְּנוֹתָיו: (ב) ויאמר אברהם. כֵּאן לֹא נָטַל רְשׁוּת אֶלָּא עַל כָּרְחָהּ שֶׁלֹּא בְּטוּבָתָהּ, לְפִי שֶׁבְּבָר לָקְחָה לְבֵית פַּרְעֹה עַל יְדֵי כֵן: אל שרה אשתו. עַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, כְּיוֹצֵא בוֹ: אֶל הַלָּקַח אַהֲרוֹן וְגוֹ׳ וְאֶל מוֹת חָמִיתָ (ש״א ד׳), שְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן עַל: (ד) לא קרב אליה: הַמַּלְאָךְ מְנָעָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא נְתַתִּיךְ לְנֹגֵעַ אֲלֵיהָ: הגוי גם צדיק תהרג. אַף אִם הוּא צַדִּיק תַּהֲרֹגֵנוּ! שֶׁמָּא כְּדַ דַּרְכְּךָ לְאַבֵּד הָאֻמּוֹת חִנָּם? כַּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה. אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהֲרַגְתָּם עַל לֹא דָּבָר, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לְהָרְגֵנִי: (ה) גם הוא. לְרַבּוֹת עֲבָדִים וְגֵמָלִים וַחֲמֹרִים שֶׁלָּהּ, אֶת כֻּלָּם שָׁאַלְתִּי וְאָמְרוּ לִי:

me: therefore suffered I thee not to touch her. [7]Now therefore restore the man his wife; for he is a prophet, and he shall pray for thee, and thou shalt live: and if thou restore her not, know thou that thou shalt surely die, thou, and all that are thine. [8]Therefore Abimelech rose early in the morning, and called all his servants, and spake all these words in their ears: and the men were sore afraid. [9]Then Abimelech called Abraham, and said unto him, What hast thou done unto us? and in what have I sinned against thee, that thou hast brought on me and on my kingdom a great sin? thou hast done deeds unto me that ought not to be done. [10]And Abimelech said unto Abraham, What sawest thou, that thou hast done this thing? [11]And Abraham said, Because I said, Surely the fear of God is not in this place; and they will slay me for my wife's sake. [12]And yet indeed she is my sister; she is the daughter of

רש"י

is her brother" (ib.). בתם לבבי IN THE INTEGRITY OF MY HEART — I did not intend to sin. ובנקיון כפי AND IN THE INNOCENCY OF MY HANDS — I am innocent of this sin because I have not touched her. **(6)** ידעתי כי בתם לבבך ונו' I KNOW THAT IN THE INTEGRITY OF THY HEART etc. — It is true that at first you had no intention of sinning, but you cannot claim innocency of hands — because לא נתתיך I PERMITTED THEE NOT — It was not of your own will that you did not touch her, but it was "I" who withheld you from sinning, and "I" did not permit you the possibility *to touch her*. Similar *examples of* נתן *in sense of permitting are,* (XXXI. 7) "God permitted him not (לא נתנו)" and (Judg. XV. 1) "But her father did not permit him (ולא נתנו) to go in." **(7)** השב אשת האיש RESTORE THE MAN'S WIFE and do not think that she will be repulsive in his eyes and that he will not take her back or that he will hate you and will not pray for you, כי נביא הוא FOR HE IS A PROPHET and he knows that you have not touched her; therefore — ויתפלל בעדך HE WILL PRAY FOR THEE. **(9)** מעשים אשר לא יעשו THINGS THAT OUGHT NOT TO BE DONE — A plague such as does not ordinarily fall upon human beings has come upon us through you, viz., the closing up of all the *secretory* channels — *those* of semen, urine, excrement, of the ears and the nose (cf. B. Kama 92a). **(11)** רק אין יראת אלהים SURELY THERE IS NO FEAR OF GOD — When a stranger arrives in a city do people ask him about what he would like to eat or to drink, or do

נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃ ז וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ
כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב
דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ ח וַיַּשְׁכֵּם
אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים
מְאֹד׃ ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר־לוֹ מֶה־
עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־
מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ
עָשִׂיתָ עִמָּדִי׃ י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה
רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה
וְהָרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי׃ יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־

אונקלוס

ז וּכְעַן אֲתֵיב אִתַּת־גַּבְרָא אֲרֵי־נְבִיָא הוּא וְיֵצְלֵי עֲלָךְ וְתֶחֱיֵ וְאִם־לֵיתָךְ מְהֵיב
דַּע אֲרֵי־מְיֻמַת תְּמוּת אַתְּ וְכָל־דִּי־לָךְ׃ ח וְאַקְדִּים אֲבִימֶלֶךְ בְּצַפְרָא וּקְרָא לְכָל־
עַבְדְּוֹהִי וּמַלִּיל יָת־כָּל־פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין קֳדָמֵיהֹון וּדְחִילוּ גֻּבְרַיָּא לַחֲדָא׃ ט וּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ מָה־עֲבַדְתָּ לָנָא וּמָה־חָבִית (י״ חֲטִית) לָךְ אֲרֵי־
אַיְתֵיתָא עֲלַי וְעַל־מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא עוֹבָדִין דְּי־לָא כְשָׁרִין לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתָּ
עִמִּי׃ י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה חָזֵיתָ אֲרֵי עֲבַדְתָּ יָת־פִּתְגָמָא הָדֵין׃
יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרֵי אֲמָרִית לְחוֹד לֵית־דַּחְלָתָא דַיְיָ בְּאַתְרָא הָדֵין וְיִקְטְלָנְנִי
עַל־עֵסֶק אִתְּתִי׃ יב וּבְרַם־בְּקוּשְׁטָא אֲחָתִי בַת־אַבָּא הִיא בְּרַם לָא בַת־אִמִּי

רש״י

אֲחִיךָ הוּא; בְּתֹם לְבָבִי. שֶׁלֹּא דִמִּיתִי לְחַטּוֹא; וּבְנִקְיוֹן כַּפַּי. נָקִי אֲנִי מִן הַחֲטָא, שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָּהּ: (ו) יָדַעְתִּי כִּי בְּתֹם לְבָבְךָ וְגוֹ׳. אֱמֶת שֶׁלֹּא דִמִּיתָ מִתְּחִלָּה לְחַטּוֹא אֲבָל נִקְיוֹן כַּפַּיִם אֵין כָּאן: לֹא נְתַתִּיךָ. לֹא מִמְּךָ הָיָה שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָּהּ, אֶלָּא חָשַׂכְתִּי אֲנִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹא וְלֹא נָתַתִּי לְךָ כֹּחַ, וְכֵן: וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים (בראשית ל״א), וְכֵן: וְלֹא נְתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא (שופטים ט״ו): (ז) הָשֵׁב אֶשֶׁת הָאִישׁ. וְאַל תְּהֵא סָבוּר שֶׁמָּא תִּתְגַּנֶּה בְעֵינָיו וְלֹא יְקַבְּלָנָּה אוֹ יִשְׂנָאֶךָּ וְלֹא יִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ: כִּי נָבִיא הוּא. וְיוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָּהּ, לְפִיכָךְ וְיִתְפַּלֵּל בְּעַדְךָ (ב״ק צ״ב): (ט) מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יֵעָשׂוּ. מִכָּה, אֲשֶׁר לֹא הוֹרְגָלָה לָבֹא עַל בְּרִיָּה, בָּאָה לָנוּ עַל יָדְךָ: עֲצִירַת כָּל נְקֵבִים, שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל קָטָנִים וּרְעִי וְאָוִנִים וְחוֹטָם: (י) רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים. אַכְסָנְאִי שֶׁבָּא לָעִיר עַל עִסְקֵי

my father, but not the daughter of my mother; and she became my wife. [13]And it came to pass, when God caused me to wander from my father's house, that I said unto her, This is thy kindness which thou shalt do unto me: at every place whither we shall come, say of me, He is my brother. [14]And Abimelech took flocks, and herds, and menservants, and handmaids, and gave them unto Abraham, and restored him Sarah his wife. [15]And Abimelech said, Behold, my land is before thee: abide where it is good in thine eyes. [16]And unto Sarah he said, Behold, I have given thy brother a thousand pieces of silver: behold, it shall be to thee an eye-covering unto all that are with thee, and thou mayest face every one. [17]So Abraham prayed

רש"י

they ask him about his wife — "Is this your wife?" or "Is this your sister?" (ib.) (Surely if they ask at all, it is about his needs; if they ask regarding his relationship to the lady accompanying him, it is evidence that they are not God-fearing people!) **(12)** אחותי בת אבי היא SHE IS MY SISTER, THE DAUGHTER OF MY FATHER — And the daughter of the same father is permitted *to be married* to a descendant of Noah[1]), for the paternal relationship is not taken into consideration in *the case of the marriages* between idolators (i. e. the "Sons of Noah"). He answered them in this way in order to bear out his *former* statement *that she was his sister.*[2]) If, however, you ask, "But was she not his brother's daughter?" (see chapter XI. 29, and so she was granddaughter of Terah, Abraham's father), *then I reply*, one's children's children are considered as one's own children. Thus, too, did he say to Lot, (XIII. 8) "For we are brethren" (although the relationship was that of uncle and nephew, as here it was that of uncle and niece). אך לא בת אמי BUT NOT THE DAUGHTER OF MY MOTHER — For Haran (her father) was born of a different mother *than Abraham* (Baba K. 92a). **(13)** ויהי כאשר התעו אותי וגו' AND IT CAME TO PASS WHEN GOD CAUSED ME TO WANDER etc. — Onkelos translates it in his own way, but it can be explained in another manner that is also appropriate: When the Holy One, blessed be He, brought me forth from my father's house to be a nomad, wandering from place to place, I knew that I would traverse places where there are wicked people ואמר לה זה חסדך AND *so* I SAID UNTO HER THIS IS THY LOVINGKINDNESS [WHICH THOU SHALT SHOW UNTO ME]. באשר התעו WHEN GOD CAUSED ME TO WANDER — *The verb is in* the plural. Do not be surprised at this, for in many passages words denoting Godship or denoting Authority are grammatically treated as plural, *e. g.*, (2 Sam. VII. 23) "Whom God went (הלכו plural) to redeem"; (Deut. V. 23) "the living (חיים adjective, plural) God"; (Josh. XXIV. 19) "a Holy (קדושים adjective, plural) God". So, too, the idea of Authority is expressed by the plural form, as (XXXIX. 20) "And the master of (אדני construct plural) Joseph took *him*", and as (Deut. X. 17) "Lord of (אדני) lords (האדנים)", and (XLII. 30) "the lord of (אדני) the land"; as well as (Ex. XXII. 14) "*if* its owner (בעליו) be with it", and (Ex. XXI. 19) "and warning has been given to its master (בעליו)". If you ask why does it here use the term התעו, *I reply*, anyone who is exiled from his home and has no settled abode may be styled תועה a wanderer (or "one moving about aimlessly"), as (XXI. 14) "And she, Hagar, went and strayed about (ותתע) *in the wilderness;*" (Ps. CXIX. 176) "I have gone astray (תעיתי) like a lost sheep", and (Job XXXVIII. 41) "they wander (יתעו) through lack of food", i. e. they go out and wander about to seek their food. אמרי לי *means say* regarding me (the ל of לי signifies על); similar are: (XXVI. 7) "And the men of the place asked לאשתו" *where* לאשתו *is the same as* על אשתו regarding his wife; (Ex. XIV. 3) "And Pharaoh will say לבני ישראל" *where* לבני *is the same as* על בני ישראל; (Judges IX. 54) "That men say not (לי) regarding me, a woman slew him".

NOTES

[1]) See Note 3 page 7.
[2]) See Appendix.

אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אָמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ
זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא: יד וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ
צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב
לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי
לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה
נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם
לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֶת־כֹּל וְנֹכָחַת: יז וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם

אונקלוס

וַהֲוַת־לִי־לְאִנְתּוּ: יג וַהֲוָה כַּד טָעוּ עַמְמַיָּא בָּתַר עוֹבָדֵי־יְרֵחּ יָתִי קָרִיבֵ־יְנָ
לְרַחֲלְתֵּהּ מִבֵּית אַבָּא וַאֲמָרִית לֵהּ דֵּין (י' דָּא) טִיבוּתִיךְ דִּי תַעְבְּדִי עִמָּי לְכָל־
אַתְרָא דִּינְהַךְ לְתַמָּן אֵמְרִי עֲלַי אָחִי הוּא: יד וּרְבַר אֲבִימֶלֶךְ עָאן וְתֹרִין וְעַבְדִין
וְאַמְהָן וְיהַב לְאַבְרָהָם וַאֲהֵיב לֵהּ יָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ: טו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ הָא
אַרְעִי קֳדָמָךְ בְּדְתַקִּין בְּעֵינָיךְ תֵּיב: טז וּלְשָׂרָה אֲמַר הָא יְהָבִית אֶלֶף־סַלְעִין־
דְּכַסַף לְאָחִיךְ הָא הוּא־לִיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עֲנָנִין) חֻלַּף דְּשַׁלְחִית דְּבַרְתִּיךְ וַחֲוִית

רש"י

אֲבִילָה וּשְׁתֵּיָה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ אוֹ עַל עִסְקֵי אִשְׁתּוֹ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ? אִשְׁתְּךָ הִיא אוֹ אֲחוֹתְךָ הִיא? (ב"ק שם): (יב) אחתי בת אבי הוא. וּבַת אָב מוּתֶּרֶת לָבֹא נֹחַ, שֶׁאֵין אֲבָהוּת לָגוֹי. וּכְדֵי לַאֲמֹת דְּבָרָיו הֵשִׁיבָם בֵּן. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא בַּת אָחִיו הָיְתָה? בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים, הֲרֵי הִיא בִתּוֹ שֶׁל תֶּרַח; וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְלוֹט: כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ (בראי י"ג): אַךְ לֹא בַת אִמִּי. הָרֵן מֵאֵם אֶחֶרֶת הָיָה: (יג) ויהי כאשר התעו וגו'. אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם מַה שֶׁתִּרְגֵּם; וְיֵשׁ לְיַשְּׁבוֹ עוֹד דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו: כְּשֶׁהוֹצִיאַנִי הַקָּבָ"ה מִבֵּית אָבִי לִהְיוֹת מְשׁוֹטֵט וְהָלַךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, יָדַעְתִּי, שֶׁאֵעָבֵד בְּמָקוֹם רְשָׁעִים וְאמר לה זה חסדך: כאשר התעו. לְשׁוֹן רַבִּים. וְאֵל תִּתְמַהּ, כִּי הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלֹהוּת וּלְשׁוֹן מָרוּת קְרוּי בִּלְשׁוֹן רַבִּים: אֲשֶׁר הִלְכוּ אֱלֹהִים (ש"ב ז), אֱלֹהִים חַיִּים (דב' ה'), אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים (יהי כ"ד), וְכָל לְשׁוֹן אֲדֹנוּת לְשׁוֹן רַבִּים; וְכֵן: וַיִּקַּח אֲדוֹנִי יוֹסֵף (בראי ל"ט), וַאֲדוֹנַי הָאֲדוֹנִים (דב' י'), אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ (בראי מ"ב); וְכֵן: בְּעָלָיו עִמּוֹ (שמ' כ"ב), וְהוּעַר בְּבָעָלָיו (שם ט"ו); וְאִם תֹּאמַר: מַהוּ לְשׁוֹן הִתְעוּ? כָּל הַנּוֹלָה מִמְּקוֹמוֹ וְאֵינוֹ מְיוּשָׁב קְרוּי תּוֹעֶה, כְּמוֹ: וַתִּלְךְ וַתֵּתַע (בראי כ"א), תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד (תה' קי"ט), יִתְעוּ לִבְלִי אוֹכֶל (איוב ל"ח)—יֵצְאוּ וְיִתְעוּ לְבַקֵּשׁ אָכְלָם: אמרי לי. עָלַי, וְכֵן: וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ (בראי כ"ו), עַל אִשְׁתּוֹ, וְכֵן וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמי י"ד), כְּמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הָרָגְתָּהוּ (שופ' ט'): (יד) ויתן לאברהם. כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיְּסֵם וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו: (טו) הנה ארצי לפניך: אֲבָל פַּרְעֹה אָמַר לוֹ: הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ, לְפִי שֶׁנִּתְיָרֵא, שֶׁהַמַּצְרִיִּים שְׂטוּפֵי זִמָּה: (טז) ולשרה אמר אֲבִימֶלֶךְ לִכְבוֹדָהּ כְּדֵי לְפַיְּסָהּ, הִנֵּה

unto God: and God healed Abimelech, and his wife, and his maidservants; and they bare children. [18]For the Eternal had restrained every womb of the house of Abimelech, because of Sarah Abraham's wife.

21. [1]And the Eternal visited Sarah as he had said, and the Eternal did unto Sarah as he had spoken. [2]For Sarah became pregnant, and bare Abraham a son in his old age, at the appointed time of which God had spoken to him. [3]And Abraham called the name of his son that was born unto him, whom Sarah bare to him, Isaac. [4]And Abraham circumcised his son Isaac being eight days old as God had com-

רש"י

(14) ויתן לאברהם AND GAVE THEM UNTO ABRAHAM, so that he might be mollified and pray for him. **(15)** הנה ארצי לפניך BEHOLD MY LAND IS BEFORE THEE — But Pharaoh had said to him (XII. 19) "Behold thy wife, take her and go", because he feared *for Sarah's safety* since the Egyptians were addicted to lewd practices (see Rashi on this passage). **(16)** ולשרה אמר AND UNTO SARAH HE SAID — Abimelech said — out of respect for her and to mollify her: "Behold I have shown you this mark of respect, *viz.*, I have given money to your brother — to him of whom thou didst say "he is my brother". הנה BEHOLD, this money and this evidence of respect לך כסות עינים לכל אשר אתך SHALL BE UNTO THEE A COVERING OF THY EYES TO ALL WHO ARE WITH THEE — these will put a covering over the eyes of all who are with thee so that they shall not hold you in light esteem. But had I sent you back empty-handed, they might have said, "After he abused her he sent her back"; now, however, that I have had to lavish money and to mollify you they will understand that I have sent you back against my own will *forced to do so* by a miracle. ואת כל AND WITH ALL — *means* and with all people in the world. ונכחת AND THOU MAYEST FACE EVERY ONE — You will have an opening of the mouth (an opportunity) to defend yourself (להתוכח) and to point to these evident facts. This expression יכח in the Hiphil means everywhere making a thing plain; in O. F. éprouver; *Engl. to prove.* Onkelos translated in a different manner, and the words of the text fit in with the Targum in the following way: Behold this shall be to you as a veil of honour on account of my eyes which have gazed upon (lit., ruled over) you and upon all who are with you; and that is why he translates it by: "*because that* I saw you and your people[1]) that are with you". There are Midrashic explanations, but I have given the more exact meaning of the text. **(17)** וילדו AND THEY BROUGHT FORTH — Explain it as the Targum takes it: "and they were relieved" — their channels were opened (cf. v. 9) and they brought forth their secretions — and this is לידה "bringing forth", as far as they are concerned. **(18)** בעד כל רחם GOD HAD CLOSED UP EVERY רחם — *means had closed up every* opening (of the body). על דבר שרה וגו' BECAUSE OF (lit., by the word of) SARAH — at Sarah's bidding (Gen. R. 52).[2])

21. **(1)** וה' פקד את שרה וגו' AND THE LORD VISITED SARAH — It (Scripture) places this section after the preceding one to teach you that whoever prays for mercy on behalf of another when he himself also is in need of that very thing *for which he prays on the other's behalf*, will himself first receive a favorable response *from God*, for it is said (at end of last chapter), "And Abraham prayed for Abimelech and his wife and they brought forth" and immediately afterwards it states here, "And the Lord remembered Sarah" — i. e. he had already remembered her before he healed Abimelech.[3]) פקד את שרה כאשר אמר HE REMEMBERED SARAH AS HE SAID — *He remembered her* by *granting her* pregnancy. כאשר דבר [HE DID TO SARAH] AS HE HAD SPOKEN — by *granting her* the birth *of a son* (Pesikta). Where are the expressions "saying" and "speaking" *used respectively in regard to these*? "Saying" *is mentioned in the verse* (XVII. 19) "And God said (ויאמר): "nay, but Sarah, thy wife" etc.; — "Speaking", *is mentioned in* (XV. 1) "And the word (דבר "speaking")

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־
אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ: יח כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד
כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת
אַבְרָהָם: ס כא א וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר
אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: ב וַתַּהַר
וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־
דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים: ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־
בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק: ד וַיָּמָל
אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר

אונקלוס

יָתֵיךְ וְיָת־כָּל־דְּעַמֵּךְ וְעַל־כָּל־מָה־דַאֲמַרְתְּ אִתְּוֹכְחַת: יז וְצַלִּי אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ
וְאַסְיִי יְיָ יָת־אֲבִימֶלֶךְ וְיָת־אִתְּתֵהּ וְאַמְהָתֵהּ וְאִתְרָוָחוּ: יח אֲרֵי־מִיחַר אֲחַר יְיָ
בְּאַפֵּי כָּל־פְּתַח־וַלָּא לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־עֵסֶק שָׂרָה אִתַּת אַבְרָהָם: א וְיְיָ
דְּכִיר יָת־שָׂרָה כְּמָא דְאֲמַר וַעֲבַד יְיָ לְשָׂרָה כְּמָא דִּימַלִּיל: ב וְעַהִּיאַת וְיַלְדַת
שָׂרָה לְאַבְרָהָם בַּר לְסִיבְתְּוֹהִי לְזִמַן דִּימַלִּיל יָתֵהּ יְיָ: ג וּקְרָא אַבְרָהָם יָת־
שׁוּם בְּרֵהּ דְּאִתְיְלִיד־לֵהּ דְּיַלְדַת־לֵהּ שָׂרָה יִצְחָק: ד וְגָזַר אַבְרָהָם יָת־יִצְחָק

רש״י

עָשִׂיתִי לְךָ כָּבוֹד וָה, נָתַתִּי מָמוֹן לְאָחִיךְ שֶׁאָמַרְתְּ עָלָיו, אָחִי הוּא, הִנֵּה הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד הַזֶּה לְךָ כְּסוּת עֵינַיִם לְכָל אֲשֶׁר אִתָּךְ. יְכַסּוּ עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא יְקִילוּךְ, שְׁאֵלוּ הֲשִׁיבוֹתִיךְ רֵיקָנִית. יַשׁ לָהֶם לוֹמַר: לְאַחַר שֶׁנִּתְעַלֵּל בָּהּ הֶחֱזִירָהּ; עַכְשָׁיו שֶׁהוּצְרַכְתִּי לְכָזוֹבוֹ מָמוֹן וּלְפַיְסֵךְ, יוֹדְעִים יִהְיוּ, שֶׁעַל כָּרְחִי הֲשִׁיבוֹתִיךְ וְעַל יְדֵי נֵס: וְאֵת כֹּל. וְעִם כָּל בָּאֵי עוֹלָם: וְנוֹכַחַת. יְהִי לָךְ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְנַצֵּחַ וּלְהַרְאוֹת דְּבָרִים נִפְרָעִים הֲלָלוּ; וּלְשׁוֹן הוֹכָחָה בְּכָל מָקוֹם בְּרוּר דְּבָרִים וּבִלְעֵ״ז אַשְׁפְּרַ״וִיר, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּפָנִים אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא כָּךְ הוּא נִיצָּל עַל הַתַּרְנוּם: הִנֵּה לָךְ כְּסוּת שָׂל כָּבוֹד עַל הָעֵינַיִם שֶׁלִּי שֶׁשָּׁלַטְתָּ בָּךְ וּבְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ, וְעַל כֵּן תִּרְגְּמוּ: וַתְּזַנִּית יָתִיךְ וְיַת כָּל דְּעַמָּךְ. וְיֵשׁ מְ״א: אֶבֶל יֵשׁוּב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא פֵּרַשְׁתִּי: (יז) וילדו. כְּתַרְגּוּמוֹ: וְאִתְרָוָחוּ, נִפְתְּחוּ נִקְבֵיהֶם וְהוֹצִיאוּ, וְהִיא לִידָה שֶׁלָּהֶם: (יח) בעד כל רחם. כְּנֶגֶד כָּל פֶּתַח: על דבר שרה. עַל פִּי דִּבּוּרָהּ שֶׁל שָׂרָה:

כא (ב) וה׳ פקד את שרה וגו׳. כְּמוֹ פָּרָשָׁה זוֹ לְלַמֵּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵירוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר, הוּא נַעֲנֶה תְּחִלָּה (ב״ק צ״ב), שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתְפַּלֵּל וגו׳, וְסָמִיךְ לֵיהּ: וה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה, שֶׁפָּקְדָה בְּכָר קוֹדֶם שֶׁרִפְּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ: פקד את שרה כאשר אמר. בְּהֶרְיוֹן: כאשר דבר. בְּלֵידָה. וְהֵיכָן הִיא אֲמִירָה, וְהֵיכָן הוּא דִבּוּר? אֲמִירָה: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ וגו׳ (בראשית י״ז), דִּבּוּר: הָיָה דְבַר ה׳ אֶל אַבְרָם בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, וְשָׁם נֶאֱמַר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה וגו׳ (שם ט״ו), וְהֵבִיא הַיּוֹרֵשׁ מִשָּׂרָה: ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר. לְאַבְרָהָם:
(ב) למועד אשר דבר אתו. דִּי מַלִּיל יָתֵהּ, אֶת הַמּוֹעֵד דִּבֶּר וְקָבַע כְּשֶׁאָמַר לוֹ: לַמּוֹעֵד אָשׁוּב

manded him. [5]And Abraham was an hundred years old, when his son Isaac was born unto him. [6]And Sarah said, God hath made me a person to be laughed at, all that hear it will laugh at me. [7]And she said, Who would have declared unto Abraham, that Sarah should have suckled children? for I have born him a son in his old age. [8]And the child grew, and was weaned: and Abraham made a great feast on the day that Isaac was weaned. [9]And Sarah saw the son of Hagar the Egyptian, whom she had born unto Abraham, mocking. [10]Wherefore she said unto Abraham, Drive away this maidservant and her son: for the son of this maidservant shall not possess with my son, even with Isaac. [11]And the thing was very

רש"י

of the Lord came to Abraham", *and this was* when He made the Covenant between the Pieces where it was stated, "This man (Eliezer) shall not be thine heir, [but one who shall be born from thee shall be thine heir]," and He brought *forth* this heir from Sarah. ויעש ה' לשרה כאשר דבר AND THE LORD DID UNTO SARAH AS HE HAD SPOKEN — *means, spoken* to Abraham.[1] **(2)** למועד אשר דבר אתו *Render it as Onkelos translates.* "*At the appointed time* which He had spoken: — the time[2]) He had said and appointed. When He had said to him (XVIII. 4) "At the set time I will return unto thee", He scratched a mark in the wall and said to him, "When the sunrays touch this mark next year she will bear a son" (Tanch.). **(6)** יצחק לי *means* will rejoice on my account. The Midrashic statement is (Gen. R. 53): Many barren women were remembered together with her, many sick were healed in that day, many prayers were answered with hers and there was great rejoicing in the world. **(7)** מי מלל לאברהם *The word* מי *is used as* an exclamation of praise *alluding to* the distinguished position *of the Being spoken of. The sense therefore is* See, Who it is, and to what extent He keeps his promise! The Holy One, blessed be He, promises and performs! מלל SAID — Scripture employs here an unusual expression and does not use דבר, said, *because* its numerical value (i. e. of מלל) is one hundred, signifying as much as: *Who was it who spoke* in reference to the end of one hundred years of Abraham's life הניקה בנים שרה THAT SARAH WILL HAVE SUCKLED CHILDREN (Gen. R. 53). What is the force of the word "children", in the plural? On the feast-day princesses brought their children with them and she (Sarah) gave them suck, for these *women* said, "Sarah has not given birth to a son; she has brought into her house a foundling from the street" (B. Metsia 87a). **(8)** ויגמל AND HE WAS WEANED — at the expiration of twenty-four months (Gittin 75b). משתה גדול A GREAT FEAST — *it is so designated* because the great men of that generation were present at it — Shem, Eber and Abimelech (Gen. R. 53). **(9)** מצחק MAKING SPORT — This means worshipping idols, as it is said *in reference of the Golden Calf,* (Ex. XXXII. 6) "And they rose up to make merry (לצחק)." Another explanation is that it refers to immoral conduct, just as you say *in reference to Potiphar's wife,* (Gen. XXXIX. 17) "To mock (לצחק) at me." Another explanation is that it refers to murder, as (2 Sam. II. 14) "Let the young men, I pray thee, arise and make sport (וישחקו) before us" (where they fought with and killed one another) (Gen. R. 53). *From Sarah's reply — "for the son of this bondwoman shall not be heir with my son" — you may infer that* he (Ishmael) was quarrelling with Isaac about the inheritance, saying, "I am the first-born and will, therefore, take a double portion". They went into the field and he (Ishmael) took his bow and shot arrows at him (Isaac), just as you say (Prov. XXVI. 18, 19) "As a madman who casteth firebrands, [arrows and death] and says: I am only מצחק mocking" (ib.). **(10)** עם בני עם יצחק WITH MY SON, WITH ISAAC — For since this is my

NOTES

For Notes 1 and 2 see Appendix.

צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים: חמישי ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת
שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ: ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה
צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי:
ז וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה
כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לְזִקְנָיו: ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ
אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק:
ט וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה
לְאַבְרָהָם מְצַחֵק: י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה
הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת
עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק: יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי

אונקלוס

בְּרֵהּ בַּר־תְּמַנְיָא יוֹמִין כְּמָא־דִי פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ: ה וְאַבְרָהָם בַּר מְאָה־שְׁנִין בַּר־
אִתְיְלִיד לֵהּ יָת יִצְחָק בְּרֵהּ: ו וַאֲמֶרֶת שָׂרָה חָרְוָא עֲבַד לִי יְיָ כָּל־דִּשְׁמַע יֶחֱדֵי־
לִי: ז וַאֲמֶרֶת מָאן מְהֵימָן דַּאֲמַר לְאַבְרָהָם קוּם דְּחוֹנִיק־בְּנִין שָׂרָה אַרְי־
יְלִידִית בַּר לְסִיבְתְּוֹהִי: ח וּרְבָא רַבְיָא וְאִתְחַסֵּיל וַעֲבַד אַבְרָהָם מִשְׁתְּיָא רַבָּא
בְּיוֹמָא דְּאִתְחַסֵּיל יָת־יִצְחָק: ט וַחֲזַת שָׂרָה יָת־בַּר־הָגָר מִצְרָיְתָא דִּילְדַת
לְאַבְרָהָם מְחָיְכָא: י וַאֲמֶרֶת לְאַבְרָהָם תְּרֵךְ אַמְתָא הָדָא וְיָת־בְּרָהּ אֲרֵי לָא
יֵרֵת בַּר־אַמְתָא הָדָא עִם־בְּרִי עִם־יִצְחָק: יא וּבְאִישׁ פִּתְגָמָא לַחֲדָא בְּעֵינֵי

רש"י

אֵלָיִךְ: (שם י"ח), שָׁרַט לוֹ שְׂרִיטָה בְּכוֹתֶל, אָמַר לוֹ: כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לְשָׂרִיטָה זוֹ בְּשָׁנָה הָאֲחֶרֶת, תֵּלֵד: (ו) יצחק לי. יִשְׂמַח עָלַי. וּמ"א: הַרְבֵּה עֲקָרוֹת נִפְקְדוּ עִמָּהּ, הָרְבֵּה חוֹלִים נִתְרַפְּאוּ בּוֹ בְּיוֹם, הָרְבֵּה תְּפִלּוֹת נֶעֱנוּ עִמָּהּ, וְרַב שְׂחוֹק הָיָה בָּעוֹלָם: (ז) מי מלל לאברהם. לְשׁוֹן שֶׁבַח וְחֶשְׁבּוּת, רְאוּ, מִי הוּא וְכַמָּה הוּא שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ! הַקָּבָ"ה מַבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה! מלל. שְׁנָה הַכָּתוּב וְלֹא אָמַר: דִּבֶּר,—נִיסְתָּרְיָא שָׁלוֹ ק', כְּלוֹמַר: לְסוֹף מֵאָה לְאַבְרָהָם: הֵינִיקָה בנים שרה. וּמַהוּ בָּנִים לְשׁוֹן רַבִּים? בְּיוֹם הַמִּשְׁתֶּה הַבִּיאוּ הַשָּׂרוֹת בְּנֵיהֶן עִמָּהֶן וְהֵינִיקָה אוֹתָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת: לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אַכְּוִפֵי הֲבִיאָה מִן הַשּׁוּק: (ח) ויגמל. לִסּוֹף כ"ד חֹדֶשׁ (ניטין ע"ה): משתה גדול. שֶׁהָיוּ שָׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר: שם ועבר ואבימלך (כ"ו): (ט) מצחק. לְשׁוֹן עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק (שמ' ל"ב). דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמָה דְתֵימָא: לְצַחֵק בִּי (בר' ל"ט); דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן רְצִיחָה, כְּמוֹ: יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וְיְשַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וְגוֹ' (ש"ב ב'), שָׁהָיָה מֵרִיב עִם יִצְחָק עַל הַיְרוּשָׁה וְאוֹמֵר: אֲנִי בְּכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, וְיוֹצְאִים בַּשָּׂדֶה וְנוֹטֵל קַשְׁתּוֹ וְיוֹרֶה בּוֹ חִצִּים, כְּמָה דְתֵימָא: כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיּוֹרֶה זִקִּים וְגוֹ' וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי (משלי כ"ו): (י) עם בני עם יצחק. מִכָּאן שֶׁהוּא בְנִי אֲפִילּוּ אִם אֵינוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק, אוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק,

evil in the eyes of Abraham, because of his son. [12]And God said unto Abraham, Let it not be evil in thy eyes because of the lad, and because of thy maid servant; in all that Sarah hath said unto thee, hearken unto her voice; for through Isaac shall seed be raised unto thee. [13]And also of the son of the maidservant will I make a nation, because he is thy seed. [14]And Abraham rose early in the morning, and took bread, and a skin-vessel of water, and gave it unto Hagar, putting it on her shoulder, and the child, and sent her away: and she went, and wandered in the desert of Beer-sheba. [15]And the water was finished from the skin-vessel, and she cast the child under one of the plants. [16]And she went, and sat her down over against him, at the distance of about a bowshot: for she said, Let me not see the death of the child. And she sat over against him, and lifted up her voice,

רש"י

son, even though he were not as good as Isaac really is, or if he were as good a man as Isaac really is, even though he were not my son, this one (Ishmael) is not deserving of inheriting with him: how much less is he deserving of inheriting with my son, with Isaac — with one who possesses both these qualities (of being my son and of being the good man Isaac). **(11)** על אדות בנו ON ACCOUNT OF HIS SON — because he heard that he had taken to degenerate ways (Tanch. Shemoth). The real meaning, however, is because she (Sarah) had told him to send him away. **(12)** שמע בקולה HEARKEN UNTO HER VOICE — we may infer that Abraham was inferior to Sarah in respect of prophecy (ib.). **(14)** לחם וחמת מים BREAD AND A BOTTLE OF WATER — but not silver and gold, because he hated him for taking to degenerate ways. ואת הילד AND THE CHILD — the child, too, he placed on her shoulder, for Sarah had cast an evil eye upon him, so that a fever seized him and he could not walk (Gen. R. 53). ותלך ותתע AND SHE WENT AND WANDERED — she reverted to the the idol-worship of her father's house (P. d' R. Eliezer 30). **(15)** ויכלו המים AND THE WATER WAS SPENT, because it is the nature of sick people to drink much. **(16)** מנגד *means* some distance away. כמטחוי קשת AS IT WERE A BOWSHOT — about two bowshots (since the first word is really plural). The word signifies shooting an arrow — *we find it so used* in the Mishna (Sanh. 46a). If you say that it should have been written בְּמַטַּחֵי קשת (since the root is טחה; *then I say that* it is quite regular for a ו to be inserted in these forms as (Song. II, 14) "in the clefts (בחגוי) of the rock", *where* בחגוי *is* of the same derivation *as* חגא *in* (Is. XIX. 17) "And the land of Judah shall become a breach (לחגא) to Egypt" and of the same derivation as יחוגו *in* (Ps. CVII. 27) "They reeled (יחוגו) to and fro and staggered like a drunken man". Similar, also, is (Ps. LXV, 6) "The ends of (קצוי) the earth" which is of the same derivation as קצה, end. ותשב מנגד SHE SAT AT A DISTANCE — (this is the second time that it is so said) — now that he came nearer to death she moved further away from him. **(17)** את קול הנער THE VOICE OF THE LAD — From this

אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ
כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי
בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע: יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי
אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא: יד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם ו בַּבֹּקֶר
וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־
שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר
בְּאֵר שָׁבַע: טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־
הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם: טז וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד
הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת
הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ: יז וַיִּשְׁמַע

אונקלוס

אַבְרָהָם עַל־עֵסֶק בְּרִית: יב וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לָא־יִבְאַשׁ בְּעֵינָיךְ עַל־עוּלֵימָא
וְעַל־אַמְתָךְ כֹּל דִּיתֵימַר לָךְ שָׂרָה קַבֵּל מִנַּהּ אֲרֵי בְיִצְחָק יִקְרִין לָךְ בְּנִין: יג וְאַף
יָת־בַּר־אַמְתָא לְעַם אֲשַׁוֵּנֵּהּ אֲרֵי בְנָךְ הוּא: יד וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וּנְסִיב
לַחְמָא וְרֵקְבָּא דְמַיָּא וִיהַב לְהָגָר שַׁוִּי עַל־כַּתְפַּהּ וְיָת־רַבְיָא וְשַׁלְחַהּ וַאֲזָלַת
וְתָעַת בְּמַדְבְּרָא (ל״פ בְּמִדְבַּר) בְּאֵר שָׁבַע: טו וּשְׁלִימוּ מַיָּא מִן־רֵקְבָּא וּרְמַת יָת־
רַבְיָא תְּחוֹת חַד מִן־אִילָנַיָּא: טז וַאֲזָל וְיָתִיבַת לַהּ מְקֳבֵל אַרְחֵיקַת (ל״י אַרְחִיק)
כְּמֵיגַר קַשְׁתָּא אֲרֵי אֲמָרַת לָא־אֶחֱזֵי בְּמוֹתָא דְרַבְיָא וְיָתִיבַת מְקֳבֵל וַאֲרִימַת
יָת־קָלַהּ וּבְכַת: יז וּשְׁמִיעַ קֳדָם־יְיָ יָת־קָלַהּ דְּרַבְיָא וּקְרָא מַלְאֲכָא דַיְיָ לְהָגָר מִן־

רש״י

אפילו אינו בני אין זה כדאי לירש עמו, — ק״ן עם בני עם יצחק, ששתיהן בו (ב״ר):
(יא) על אודת בנו. ששמע שיצא למדבר רעה (ב״ר), ופשוטו: על שאמרה לו לשלחו:
(יב) שמע בקולה. למדנו, שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות: (יד) לחם וחמת מים. ולא
כשה וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא למדבר רעה; ואת הילד. אף הילד שם על שכמה,
שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו (ב״ר): ותלך ותתע. חזרה
לגלולי בית אביה (פדר״א פ׳ ל׳): (טו) ויכלו המים. לפי שדרך חולים לשתות הרבה:
(טז) מנגד. מרחוק: כמטחוי קשת. כשתי מיחות (ב״ר). והוא לשון זריית חץ; בלשון משנה:
שהטיחי באשתו, על שם שהגרע יורה כחץ; ואם תאמר: היה לו לקתוב כמשחי קשת, משפט
הניו״ו לבנם לכאן, כמו: מחנני המלע (שיר, ב׳) מגזרת והיתה ארמת יהודה למצרים לחנא
(ישׂ׳ י״ט), ומגזרת יחוגו וינועו כשכור (תה׳ ק״ז), וכן: קצני ארץ, (תה׳ ס״ה), מגזרת קצה:
תשב מנגד. כינון שקרב למות הוסיפה להתרחק: (יז) את קול הנער. מכאן שיפה תפלת

and wept. [17]And God heard the voice of the lad: and an angel of God called to Hagar out of the heaven, and said unto her, What aileth thee, Hagar? fear not; for God hath heard the voice of the lad where he is. [18]Arise, lift up the lad, and hold him in thine hand; for I will make him a great nation. [19]And God unclosed her eyes, and she saw a well of water; and she went, and filled the skin-vessel with water, and gave the lad drink. [20]And God was with the lad; and he grew, and abode in the desert, and became an archer. [21]And he abode in the desert of Paran: and his mother took him a wife out of the land of Egypt.

רש"י

we may infer that the prayer of a sick person is more effective than the prayer offered by others for him and that it is more readily accepted (Gen. R. 53. באשר הוא שם WHERE HE IS — According to the actions he is now doing shall he be judged and not according to what he may do in future. Because the ministering angels laid information against him, saying, "Master of the Universe for him whose descendants will at one time kill your children with thirst will You provide a well?" He asked them, "What is he now, righteous or wicked?" They replied to him, "Righteous." He said to them, "According to his present deeds will I judge him." This is the meaning of what is written: "[For God hath heard the voice of the lad] באשר הוא שם in *that condition in* which he n o w i s". Where did he (Ishmael) kill Israel with thirst? When Nebuchadnezzar carried them into exile — as it is said, (Is. XXI. 13, 14) "The burden upon Arabia ... O ye caravans of Dedanites, unto him that is thirsty bring ye water! etc." When they were bringing them near the Arabians the Israelites said to their captors, "We beg of you bring us to the children of our uncle, Ishmael, who will certainly show pity to us", as it is said, "O ye caravans of the Dedanites (דדנים)"; read not דדנים but דודים, kinsmen. — These indeed came to them bringing them salted meat and fish and water-skins inflated with air. The Israelites believed that these were full of water and when they placed them in their mouths, *after* having opened them, the air entered their bodies and they died (Tanch. Shemoth)[1]). **(20)** רבה קשת AN ARCHER — One who shoots arrows by a bow. (This is the explanation of רבה). קַשָּׁת *he is so designated* after his occupation, *that of a bow-man* — just as חַמָּר *denotes one who is* an assdriver, גַּמָּל a cameldriver, צַיָּד a huntsman; consequently the ש has a Dagesh (which distinguishes all these forms). — He used to live in the wilderness and rob travellers. It is to this the statement refers, (XV. 12) בכל ידו "his hand shall be against everyone, etc." **(21)** מארץ מצרים FROM THE LAND OF EGYPT — from the place where she was brought up — as it is said (XVI. 1) "And she (Sarah) had an E g y p t i a n handmaid [whose name

NOTES

[1]) The Arab tribes are regarded as descendants of Ishmael, whilst Dedan was a son of Keturah, who is identified with Hagar, Ishmael's mother. The Dedanites were consequently kinsmen of the Israelites. The prophecy of Isaiah against Arabia refers to a call for water and to fugitives being supplied by an Arabian tribe with food.

אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים׀ אֶל־
הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־
תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר
הוּא־שָׁם: יח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־
יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ: יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים
אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־
הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר: כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־
הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת: כא וַיֵּשֶׁב
בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: פ ששי.

אונקלוס

שְׁמַיָּא וַאֲמַר לַהּ מָה־לִיךְ הָגָר לָא תְּדַחֲלִי אֲרֵי שְׁמִיעַ קֳדָם־יְיָ יָת קָלְהּ דְּרַבְיָא
בַּאֲתַר דְּהוּא תַמָּן: יח קוּמִי טוֹלִי יָת־רַבְיָא וְאַתְקִיפִי יָת־יְדֵךְ בְּהּ אֲרֵי־לְעַם
סַגִּי אֲשַׁוֵּנֵּהּ: יט וּגְלָא יְיָ יָת־עֵינַהּ וַחֲזַת בֵּירָא דְמַיָּא וַאֲזָלַת וּמְלַת יָת־רְקָקָא
מַיָּא וְאַשְׁקְיַאת יָת־רַבְיָא: כ וַהֲוָה מֵימְרָא־דְיָיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּרַבְיָא וּרְבָא וִיתֵב
בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה רָבֵי קַשְׁתָּא: כא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וּנְסִיבַת־לֵהּ אִמֵּהּ אִתְּתָא

רש״י

הַחוֹלֶה מִתְפַּלֵּת אֲחֵרִים עָלָיו וְהִיא קוֹדֶמֶת לְהִתְקַבֵּל (ב״ר): באשר הוא שם. לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עַכְשָׁיו הוּא נָדוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶּׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת (ר״ה ט״ז): לְפִי שֶׁהָיוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מְקַטְרְגִים וְאוֹמְרִים: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד זַרְעוֹ לְהָמִית בָּנֶיךָ בַּצָּמָא, אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ בְּאֵר! וְהוּא מְשִׁיבָם: עַכְשָׁיו מַה הוּא, צַדִּיק אוֹ רָשָׁע? אָמְרוּ לוֹ: צַדִּיק; אָמַר לָהֶם: לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עַכְשָׁיו אֲנִי דָנוֹ, וְזֶהוּ: בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. וְהֵיכָן הַמִּית אֶת יִשְׁרָאֵל בַּצָּמָא? כְּשֶׁהָגְלָם נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר, מַשָּׂא בַּעֲרַב וְגוֹ' לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם וְגוֹ' (יש' כ״א), כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֵצֶל עַרְבִיִּים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לְשׁוֹבֵיהֶם: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הוֹלִיכוּנוּ אֵצֶל בְּנֵי דוֹדֵנוּ יִשְׁמָעֵאל וִירַחֲמוּ עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָרְחוֹת דְּדָנִים (שם)—אַל תִּקְרֵי דְּדָנִים אֶלָּא דּוֹדִים—וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לְקִרְאתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בָּשָׂר וְדָג מָלוּחַ וְנוֹדוֹת נְפוּחִים; כְּשֶׁבּוֹרְרִים יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְלֵאִים מַיִם, וְכְשֶׁמַּכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפוֹתֵחוֹ, הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בְּגוּפוֹ וּמֵת: (כ) רבה קשת. יוֹרֶה חִצִּים בַּקֶּשֶׁת: קשת. עַל שֵׁם הָאוּמָנוּת. כְּמוֹ חַמָּר, גַּמָּל, צַיָּד; לְפִיכָךְ הַשִּׁין מוּדְגֶּשֶׁת; הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמְלַמְּדָם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: יָדוֹ בַכֹּל וְגוֹמֵר: (כא) מארץ מצרים. מִמְּקוֹם גְּדוּלָּיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וְגוֹ' (בראשית ט״ז),

[22]And it came to pass at that time, that Abimelech and Phichol the officer of his host spake unto Abraham, saying, God is with thee in all that thou doest: [23]Now therefore swear unto me here by God that thou wilt not deal falsely with me, nor with my offspring, nor with my grand-child: but according to the mercy that I have done unto thee, thou shalt do unto me, and to the land wherein thou hast sojourned. [24]And Abraham said, I will swear. [25]And Abraham reproved Abimelech because of a well of water, which Abimelech's servants had violently taken away. [26]And Abimelech said, I know not who hath done this thing: neither didst thou tell me, neither yet heard I of it, but to-day. [27]And Abraham took flocks and herds, and gave them unto Abimelech; and both of them made a covenant. [28]And Abraham placed seven ewe lambs of the flock by themselves. [29]And Abimelech said unto Abraham, What

רש"י

was Hagar]". That is what the popular proverb says: "Throw a stick into the air and it will fall back to (lit., stand on) its element"[1]) (Gen. R. 53). **(22)** אלהים עמך GOD IS WITH THEE — *They said this* because they saw that he had left the locality of Sodom safely, that he had fought against the kings and that they had fallen into his hand, and that his wife had been remembered in his old age (ib. 54). **(23)** ולניני ולנכדי NOR WITH MY SON NOR WITH MY SON'S SON — thus far extends a man's pity for his descendants (ib.). כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ACCORDING TO THE KINDNESS THAT I HAVE DONE UNTO THEE THOU SHALT DO UNTO ME — *viz.*, that I said to you. (XX. 15) "Behold my land is before thee". **(25)** והוכח AND [ABRAHAM] RE-

NOTES

[1]) i. e. the earth where it was cut from.

כב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־
צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: כג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִי
בֵּאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ: כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ:
כה וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר
הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה
לֹא הִגַּדְתָּ לִי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִלְתִּי הַיּוֹם:
כז וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ
שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת
הַצֹּאן לְבַדָּהֶן: כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה

אונקלוס

מַאַרְעָא דְמִצְרָיִם: כג וְהָוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב־חֵילֵהּ
לְאַבְרָהָם לְמֵימָר מֵימְרָא־דְיָיָ בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל דְּאַתְּ עָבֵד: כד וּכְעַן קַיֵּם לִי בְּמֵימְרָא־
דְיָיָ הָכָא דְּלָא־תְשַׁקַּר בִּי וּבְבָרִי וּבְבַר־בָּרֵי כְּטִיבוּתָא דִּי עֲבָרִית עִמָּךְ תַּעְבֵּד
עִמִּי וְעִם־אַרְעָא דְאִתּוֹתְבְתָּא בַהּ: כה וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֲקַיֵּם: כו וְאוֹכַח
אַבְרָהָם יָת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־עִיסַק בֵּירָא דְמַיָּא דִּי אַגְזִסוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כז וַאֲמַר
אֲבִימֶלֶךְ לָא יְדָעִית מָאן עֲבַד יָת־פִּתְגָמָא הָדֵין וְאַף־אַתְּ לָא חַוִּיתָ לִי וְאַף אֲנָא
לָא־שְׁמָעִית אֶלָּהֵין יוֹמָא דֵין: כז וּדְבַר אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין וְיָהַב לַאֲבִימֶלֶךְ
וּגְזָרוּ תַּרְוֵיהוֹן קְיָם: כח וְאֲקִים אַבְרָהָם יָת־שְׁבַע חוּרְפַּן דְּעָאן בִּלְחוֹדֵיהֶן:
כט וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה אִנּוּן שִׁבְעָא חוּרְפַּן אִלֵּין דַּאֲקֵמְתָּא בִּלְחוֹדֵיהֶן:

רש"י

הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי: זְרוֹק חוּטְרָא לְאַוִּירָא, אֶעְקְרֵיהּ קָאֵי: (כב) אלהים עמך. לְפִי שֶׁרָאוּ, שֶׁיָּצָא מִשְּׁכוּנַת סְדוֹם לְשָׁלוֹם, וְעִם הַמְּלָכִים נִלְחַם וְנָפַל בְּיָדוֹ, וְנִפְקְדָה אִשְׁתּוֹ לִזְקוּנָיו: (כג) ולניני ולנכדי. עַד כַּאן רַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן: כחסד אשרעשיתי עמך תעשה עמדי. שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ: הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ (בראשית כ"ו): (כה) והוכח. נִתְעַבֵּחַ עִמּוֹ עַל כָּךְ:

mean these seven ewe lambs which thou hast placed by themselves? [30]And he said, For these seven ewe lambs shalt thou take of my hand, that they may be a witness unto me, that I have digged this well. [31]Wherefore he called that place Beer-sheba; because there they sware both of them. [32]Thus they made a covenant at Beer-sheba: then Abimelech rose, and Phichol the officer of his host, and they returned into the land of the Philistines. [33]And Abraham planted a tamarisk in Beer-sheba, and invoked there in the name of the Eternal, the everlasting God. [34]And Abraham sojourned in the Philistines' land many days.

רש"י

PROVED — *it means* he argued with him about it. **(30)** בעבור תהיה לי לעדה (*supply the word* זאת) — IN ORDER THAT THIS MAY BE UNTO ME AS A WITNESS (where this, a feminine form in a neuter sense, as is usual in Hebrew, refers to the incident just recorded). *The word* עדה *means* witness in reference to a previous feminine form (in this case to זאת this, which word Rashi supplied), just as (XXXI. 52) "And the pillar is a witness" (עדה the feminine form to correspond with the feminine noun מצבה, whereas the preceding words are ער חגל הזה "this heap is a witness" where עד is masc. to agree with גל). כי חפרתי את הבאר THAT I HAVE DIGGED THIS WELL — Abimelech's herdsmen quarrelled about it, saying, "We have dug it". They arranged amongst themselves that the well should belong to him who would show himself at the well *together with his sheep* and at whose approach the waters would rise, and they rose at the approach of Abraham *and his sheep* (Gen. R. 54). **(33)** אשל [AND ABRAHAM PLANTED AN] אשל — Rab and Samuel *differ as to what this was*. One said *it was* an orchard from which to supply fruit for the guests at their meal. The other said *it was* an inn for lodging in which were all kinds of fruit (Sota 10a). *And we can speak of planting an inn* for we find the expression planting used of tents, as it is said, (Dan. XI. 45) "And he shall plant the tents of his palace". ויקרא שם וגו' AND HE CALLED THERE etc. — Through this Eshel the name of the Holy One, blessed be He, was called "God of the entire Universe". *For* after they had eaten and drunk he said to them, "Bless Him of whose possessions you have eaten! Do you think that you have eaten of what is mine? You have eaten of that which belongs to Him Who spake and the Universe came into existence" (Sota 10a). **(34)** ימים רבים MANY DAYS (or, MORE DAYS) — More than those *he sojourned* in Hebron: in Hebron he had stayed 25 years and here 26. For he was 75 years old when he left Haran (XII. 4), and of that same year it is said (XIII. 18) "And he came and dwelt by the terebinths of Mamre [which are in Hebron]" — for we do not find that he had settled down anywhere prior to settling there (at Hebron), since in every place where he went he was only like a traveller who pitches his camp and then goes on journeying, as it is said, (XII. 6) "And Abraham passed on"; (ib. 8) "And Abraham removed from thence"; (ib. 10) "And there was a famine in the land and Abraham went down to Egypt". In Egypt, too, he stayed only three months, for Pharoah sent him away (XII. 20). Immediately (XIII. 3) "He went on his journeys" until (ib. 18) "He came and dwelt by the terebinths of Mamre which are in Hebron". There he resided until Sodom was overthrown, and immediately afterwards (XX. 1) "Abraham journeyed from thence" on account of the shame *he felt* at Lot's *doings* and came to the land of the Philistines. He was then 99 years old, because it was on the third day of his circumcision that the angels came to him. Consequently you have 25 years *from the time he settled in Hebron* (the year he left his father's house) *until he came to the land of the Philistines*. Now, here it is written *that he sojourned in the land of the Philistines* ימים רבים more days, *which means* more than the preceding days *in Hebron*. Scripture does not intend *by these words* to leave *the number* indefinite, but to state it explicitly, for if the "more days" exceeded the former period *in Hebron* by two years or more, it would have said so plainly, so that you must admit that the excess was only one year — that gives 26 years *in the land of the Philistines*. He

הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה׃
ל וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר
תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת׃
לא עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם
נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃ לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע
וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים׃ לג וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם
בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם׃ לד וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים׃ פ שביעי.

אונקלוס

ל וַאֲמַר אֲרֵי יָת־שְׁבַע חוּרְפַּן תְּקַבֵּל מִן־יְדַי בְּדִיל דִּיהֵי לִי לְסַהֲדוּ אֲרֵי חָפַרִית
יָת־בֵּירָא הָדֵין (י״ הָדָא): לא עַל־כֵּן קְרָא לַאֲתְרָא הַהוּא בְּאֵר־שָׁבַע אֲרֵי תַּמָּן
קַיָּמוּ תַּרְוֵיהוֹן: לב וְגָזְרוּ קְיָם בִּבְאֵר שָׁבַע וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ וְתָבוּ
לְאַרְעָא פְּלִשְׁתָּאֵי: לג וּנְצַב נְצָבָא (י״ אִילָנָא) בְּבְאֵר שָׁבַע וְצַלִּי תַּמָּן בִּשְׁמָא דַיְיָ
אֱלָהָא דְעָלְמָא: לד וְאִיתּוֹתֵב אַבְרָהָם בְּאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמִין סַגִּיאִין׃

רש״י

(ל) בעבור תהיה לי זאת לעדה. לשון עֵדוּת שֶׁל נְקֵבָה, כְּמוֹ: וְעָדָה הַמַּצֵּבָה (בראי ל״א): כי חפרתי את הבאר. מְרִיבִים הָיוּ עָלָיִךְ רוֹעֵי אֲבִימֶלֶךְ וְאוֹמְרִים: אֲנַחְנוּ חָפַרְנוּהָ; אָמְרוּ בֵּינֵיהֶם: כָּל מִי שֶׁיִּתְרָאֶה עַל הַבְּאֵר וְיַעֲלוּ הַמַּיִם לְקָרְאתוֹ, שֶׁלּוֹ הִיא, וְעָלוּ לְקִנְתּ אַבְרָהָם: (לג) אשל. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: פַּרְדֵּס לְהָבִיא מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת לְאוֹרְחִים בְּסְעוּדָה, וְחַד אָמַר: פּוּנְדָּק לְאַכְסַנְיָא וּבוֹ כָּל מִינֵי פֵּרוֹת. וּמְצִינוּ לְשׁוֹן נְטִיעָה בְּאָהָלִים שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ (דנ׳ י״א): ויקרא שם וגו׳. עַל יְדֵי אוֹתוֹ אֶשֶׁל נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה אֵלוֹהּ לְכָל הָעוֹלָם. לְאַחַר שֶׁאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים אוֹמֵר לָהֶם: בָּרְכוּ לְמִי שֶׁאֲכַלְתֶּם מִשֶּׁלּוֹ, סְבוּרִים אַתֶּם, שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם? מִשֶּׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֲכַלְתֶּם! (סוטה י׳): (לד) ימים רבים. מְרוּבִּים עַל שֶׁל חֶבְרוֹן: בְּחֶבְרוֹן עָשָׂה כ״ה שָׁנָה וְכָאן כ״ו, שֶׁהֲרֵי בֶּן ע״ה שָׁנָה הָיָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן, אוֹתָהּ שָׁנָה וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא—שֶׁלֹּא מָצִינוּ קוֹרֵם לָכֵן שֶׁנִּתְיַשֵּׁב אֶלָּא שָׁם; שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הָיָה כְּאוֹרֵחַ חוֹנֶה וְנוֹסֵעַ וְהוֹלֵךְ; שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּעְבֹר אַבְרָם, וַיִּעְתַּק מִשָּׁם, וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה (בראי י״ב), וּבְמִצְרַיִם לֹא עָשָׂה אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁהֲרֵי שִׁלְּחוּ פַּרְעֹה מִיָּד, וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו עַד וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן (שם י״ג), שָׁם יָשַׁב עַד שֶׁנִּהְפְּכָה סְדוֹם, מִיָּד וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָם מִפְּנֵי בִּישָׁה שֶׁל לוֹט וּבָא לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּבֶן צ״ט שָׁנָה הָיָה, שֶׁהֲרֵי בַּשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ אֵצֶל הַמַּלְאָכִים, הֲרֵי כ״ה שָׁנָה, וְכָאן כְּתִיב: יָמִים רַבִּים, מְרוּבִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים—וְלֹא בָּא הַכָּתוּב לְסָתּוֹם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, וְאִם הָיוּ מְרוּבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ יוֹתֵר הָיָה מְפָרְשָׁם וְעַל כָּרְחָךְ אֵינָם יְתֵרִים יוֹתֵר מִשָּׁנָה, הֲרֵי כ״ו שָׁנָה; מִיָּד

22. [1]And it came to pass after these things that God did try Abraham, and said unto him, Abraham: and he said, Behold, here I am. [2]And he said, Take now thy son, thine only one, whom thou lovest, Isaac, and go into the land of Moriah; and bring him up there for a burnt offering upon one of the mountains which I will tell thee of. [3]And Abraham rose early in the morning, and saddled his ass, and took his two lads with him, and Isaac his son, and clave the wood for the burnt offering, and rose, and went unto the place of which God had told him.

רש"י

immediately left there and returned to Hebron, and that year was 12 years before the Binding of Isaac. *All this is explained* in Seder Olam (See Note on X. 25).

22. **(1)** אחר הדברים האלה AFTER THESE THINGS [or, WORDS] — Some of our Rabbis say (Sanh. 89b) *that it means* after the words of Satan who denounced Abraham saying, "Of all the banquets which Abraham prepared not a single bullock nor a single ram did he bring as a sacrifice to You". God replied to him, "Does he do anything at all except for his s o n 's sake? Yet if I were to bid him, "Sacrifice him to Me", he would not refuse". Others say *that it means* "after the words of Ishmael" who boasted to Isaac that he had been circumcised when he was thirteen years old without resisting. Isaac replied to him, "You think to intimidate me by *mentioning the loss of* one part of the body! If the Holy One, blessed be He, were to tell me, "Sacrifice y o u r s e l f to Me" I would not refuse" (cf. Gen. R. 55 and Sanh. 89b). הנני HERE AM I — Such is the answer of the pious: it is an expression of meekness and readiness (Tanch.). **(2)** קח נא TAKE, NOW — The word נא is used as a request: God said to him, "I beg of you, stand firm for me in this trial, so that people may not say that the previous trials were no real *tests*". את בנך THY SON — Abraham said *to God*, "I have two sons" "He answered him, "T h i n e o n l y s o n". Abraham said, "This one is the only son of h i s mother and the other is the only son of h i s mother". God then said, "the one w h o m t h o u l o v e s t". Abraham replied, "I love both of them", Whereupon God said "e v e n I s a a c". Why did He not disclose this to him at the very first? So as not to confuse him suddenly lest his mind become distracted and bewildered *and in his confused state he would involuntarily consent, when there would have been no merit in his sacrifice*, and so that he might more highly value God's command and that God might reward him for *the increasing sacrifice demanded by obedience to* each and every expression *used here* (ib. and Gen. R. 55). ארץ המריה THE LAND OF MORIAH — This is Jerusalem, and so *we find* in Chronicles (2 Chron. III. 1) "To build the house of the Lord at J e r u s a l e m in M o u n t M o r i a h". Our Rabbis have explained *that it is called Moriah — Instruction* — because from it (i. e. from the Temple built on that mountain) instruction הוראה came forth to Israel (Gen. R. 55). Onkelos translates it *by "the land of the Divine Service". He takes it* as having reference to the offering of incense *brought in the Temple on Moriah* in which there were myrrh (מור) nard and other spices.[1]) והעלהו AND OFFER HIM (lit., bring him up) — He did not say, "Slay him", because the Holy One, blessed be He, did not desire that he should slay him, but he told him to bring him up to the mountain to p r e p a r e him as a burnt offering. So when he had taken him up, God said to him, "Bring him down". אחד ההרים ONE OF THE MOUNTAINS — The Holy One, blessed be He, first makes the righteous expectant and only afterwards discloses fully to them *his intention* — and all this in order to augment their reward. Similarly we have (XII. 1) "[Go to] the land w h i c h I w i l l s h o w t h e e", and similarly in the case of Jonah (III. 2) "Make unto it the proclamation w h i c h I s h a l l b i d t h e e" (Gen. R. 39). **(3)** וישכם AND HE ROSE EARLY — He was alert to fulfil the command (Pes. 4a). ויחבוש AND HE SADDLED [HIS ASS] — He himself: he did not order one of his servants *to do so*, for love disregards the rule *im-*

NOTES

[1]) See Appendix.

כב א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה
אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־
אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ
שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:
ג וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח
אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי
עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ

אונקלוס

א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵי נַסֵּי יָת־צַבְרָהָם וַאֲמַר לַהּ אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא־
אֲנָא: ב וַאֲמַר דַּבַּר־כְּעַן יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ דִּי רְחַמְתָּ יָת־יִצְחָק וְאֵיזֵל לָךְ לְאַרְעָא
פוּלְחָנָא וְאַסְקֵהּ תַּמָּן לַעֲלָתָא עַל־חַד מִן־טוּרַיָּא דִּי אֵימַר לָךְ: ג וְאַקְדִּים
אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְעֵרֵו יָת־תַּמְרֵהּ וּרְכַר יָת־תְּרֵין עוּלֵימוֹהִי עִמֵּהּ וְיָת־יִצְחָק בְּרֵהּ

רש"י

יָצָא מִשָּׁם וְחָזַר לְחֶבְרוֹן. וְאוֹתָהּ שָׁנָה קֹדֶמֶת לִפְנֵי עֲקֵידָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י"ב שָׁנִים. בְּסֵדֶר עוֹלָם:

כב (א) אחר הדברים האלה. יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים (סנה' פ"ט): אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר: מִכָּל מַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לֹא הִקְרִיב לְפָנֶיךָ פַּר אֶחָד אוֹ אַיִל אֶחָד; אָמַר לוֹ: כְּלוּם עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ, אִלּוּ הָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ: זְבַח אוֹתוֹ לְפָנַי, לֹא הָיָה מְעַכֵּב. וְי"א: אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן י"ג וְלֹא מִיחָה, אָמַר לוֹ יִצְחָק: בְּאַבָּא א' אַתָּה מְיַרְאֵנִי? אִלּוּ אָמַר לִי הַקֵּב"ה: זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי, לֹא הָיִיתִי מְעַכֵּב! הִנֵּנִי. כַּךְ הִיא עֲנִיָּתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן עֲנָוָה הוּא וּלְשׁוֹן זְמִין. (ב) קח נא. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עָמוֹד לִי בְּזוֹ הַנִּסָּיוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בָּהֶן מַמָּשׁ: את בנך. אָמַר לוֹ: שְׁנֵי בָנִים יֵשׁ לִי, אָמַר לוֹ: אֶת יְחִידְךָ; אָמַר לוֹ: זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר אָהַבְתָּ; אָמַר לוֹ: שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב, אָמַר לוֹ: אֶת יִצְחָק (סנה' פ"ט). וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ מִתְּחִלָּה? שֶׁלֹּא לְעַרְבֵּבוֹ פִּתְאוֹם וְתוֹמַהּ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְתִטָּרֵף. וּכְדֵי לְחַבֵּב עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה וְלִיתֵּן לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר: ארץ המריה. יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים: לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַיִם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה (ד"ה ב' ג'). וַרְבּוֹתֵינוּ פָּרְשׁוּ: עַל שֵׁם שֶׁמִּשָּׁם הוֹרָאָה יוֹצְאָה לְיִשְׂרָאֵל. וְאוֹנְקְלוֹס תִּרְגְּמוּ: עַל שֵׁם עֲבוֹדַת הַקְטֹרֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר נֶרְדְּ וּשְׁאָר בְּשָׂמִים: והעלהו. לֹא אָמַר לוֹ: שְׁחָטֵהוּ, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָפֵץ הַקָּבָּ"ה לְשַׁחֲטוֹ אֶלָּא לְהַעֲלוֹתוֹ לְהָר לַעֲשׂוֹתוֹ עוֹלָה. וּמִשֶּׁהֶעֱלָהוּ, אָמַר לוֹ: הוֹרִידֵהוּ: אחד ההרים. הַקָּבָּ"ה מַתְהֶא הַצַּדִּיקִים וְאַחַר כָּךְ מְגַלֶּה לָהֶם; וְכָל זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן, וְכֵן: אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ (בראי' י"ב), וְכֵן בְּיוֹנָה: וּקְרָא עָלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה (יונה ב'): (ג) וישכם. נִזְדַּרֵז לְמִצְוָה (פס' ד'): וייחבש. הוּא בְּעַצְמוֹ, וְלֹא צִוָּה לְאָחָד מֵעֲבָדָיו, שֶׁהָאֲהָבָה מְקַלְקֶלֶת. ו שׁוֹרֵר: את שני נעריו. יִשְׁמָעֵאל וֶאֱלִיעֶזֶר, שֶׁאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשָּׁאי לָצֵאת לַדֶּרֶךְ בְּלֹא ב' אֲנָשִׁים (בראשית רבה), שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ הָאֶחָד לִנְקָבָיו וְיִתְרַחֵק, יִהְיֶה הַשֵּׁנִי עִמּוֹ: ויבקע. תַּרְגּוּם: וּבָצַע. כְּמוֹ: וְצָלַח הַיַּרְדֵּן (שמות ב' י"ט), לְשׁוֹן בְּיקוּעַ, פינדר"א בלע"ז:

4Then on the third day Abraham lifted up his eyes, and saw the place afar off. 5And Abraham said unto his lads, Abide ye here with the ass; and I and the lad will go yonder and prostrate ourselves, and return to you. 6And Abraham took the wood of the burnt offering, and put it upon Isaac his son; and he took the fire in his hand, and the slaughtering knife; and they went both of them together. 7And Isaac said unto Abraham his father, and he said, My father: and he said, Here am I, my son. And he said, Behold the fire and the wood: but where is any of the flock for a burnt offering? 8And Abraham said, My son, God will provide himself one of the flock for a burnt offering: so they went both of them together. 9And they came to the place which God had told him of; and Abraham built an altar there,

רש"י

posed on one by his exalted position in life. ("Love" here means Love of God as displayed in obedience to His command.) (Gen. R. 55.) את שני נעריו HIS TWO LADS — Ishmael and Eliezer. For a man of high standing should not travel without two men *as attendants* (P. d' R. Eliez. 31) so that if one needs to ease himself and goes aside *for this purpose* the other will still remain with him. ויבקע AND HE CLEAVED [THE WOOD] — Its rendering in the Targum וצדח has the same meaning as *the verb in* (2 Sam. XIX. 18) "And they rushed into the Jordan", which signifies cleaving *the waters*; O. F. fendre; *Engl. to split.* **(4)** ביום השלישי ON THE THIRD DAY — Why did God delay and not show it to him at once? So that people should not say, "He confused and confounded him suddenly and bewildered his mind. If, however, he had had time for consideration, he would not have obeyed" (Tanch.). וירא את המקום AND HE SAW THE PLACE — He saw a cloud lowering over the mountain (Gen. R. 56). **(5)** עד כה YONDER — meaning a short distance: to the place in front of us. The Midrashic explanation (based upon the meaning of כה "thus") is: I will see where will be (i. e. what will happen to) the promise which God made to me, (XV. 5) "Thus (כה) shall thy seed be" (Gen. R. 56).[1] ונשובה AND WE WILL COME BACK — He prophesied that they would both return (ib.). **(6)** המאכלת — *means* a knife. *It is called* מאכלת *from* אכל *to eat,* because it devours the meat, — just as you say, (Deut. XXXII. 42 "And my sword shall devour (תאכל) flesh" — or because it makes animal flesh fit for eating (מאכלת) (by killing the animal; because while the animal is living its flesh is unfit for eating). Another explanation: זאת נקראת This knife is called מאכלת (and the term is never used of an ordinary knife) because Israel still eats of the reward given for it (Tanch.)[2] וילכו שניהם יחדיו AND THEY WENT BOTH OF THEM TOGETHER — Abraham who was aware that he was going to slay his son walked along with the same willingness and joy as Isaac who had no idea of the matter. **(8)** יראה לו השה — this means as much as: He will look out for and choose a lamb for Himself, and if there will be no lamb for a burnt offering, then, בני MY SON *will be the offering.* Although Isaac *then* understood that he was travelling on to be slain,

NOTES

1) The meaning underlying this Midrash is: God has promised me, "Thus shall thy seed be, even as the stars of the heavens". Now He bids me slay the son through whom He promised the realisation of this. "For in Isaac shall seed be called to thee" (XXI. 12). I go to the place of sacrifice assured that I shall there see how the promise can be fulfilled even though I slay my son.

2) The מאכלת is thus the instrument which causes Israel to eat of the reward given for Abraham's obedience.

הָאֱלֹהִים: ד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־
עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר
נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: ו וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח
בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:
ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר
הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה
לְעֹלָה: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה
לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־

אונקלוס

וְצַלַּח אֲבוּ לַעֲלָתָא וְקָם וְאָזַל לַאֲתְרָא דְּיֵאֲמַר לֵהּ יְיָ: ד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּזְקַף
אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־אַתְרָא מֵרָחִיק: ה וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעוּלֵימוֹהִי
אוֹרִיכוּ לְכוֹן הָכָא עִם־חֲמָרָא וַאֲנָא וְעוּלֵימָא נְתְמֵטֵי עַד־כְּעָא וְנִסְגּוּד וְנִתּוּב
לְוָתְכוֹן: ו וּנְסֵיב אַבְרָהָם יָת־אָבֵי דַּעֲלָתָא וְשַׁוִּי עַל יִצְחָק בְּרֵהּ וּנְסִיב בִּידֵהּ
יָת־אָשָׁתָא וְיָת־סַכִּינָא וְאָזְלוּ תַּרְוֵיהוֹן בַּחְדָא (י״ כַּחֲדָא): ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם
אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא־אָנָא בְרִי וַאֲמַר הָא אָשָׁתָא וְאָעְיָא וְאַן אִימְרָא
לַעֲלָתָא: ח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ גְּלֵי־לֵהּ אִמְרָא לַעֲלָתָא בְּרִי וַאֲזְלוּ תַּרְוֵיהוֹן
כַּחֲדָא: ט וְאָתוּ לְאַתְרָא דִּי אֲמַר־לֵהּ וּבְנָא תַּמָּן אַבְרָהָם יָת־מַדְבְּחָא וְסַדַּר

רש״י

(ד) ביום השלישי. לָמָּה אֶחָד מִלְּהַרְאוֹתוֹ מֵיָּד? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֻמְתּוּ וְעֵרְבּוּ פִּתְאוֹם
וְטָרַף דַּעְתּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִתְמַלֵּךְ אֶל לִבּוֹ, לֹא הָיָה עוֹשֶׂה: וירא את המקום. רָאָה עָנָן
קָשׁוּר עַל הָהָר: (ה) עד כה. כְּלוֹמַר: דֶּרֶךְ מִיעָט לַמָּקוֹם אֲשֶׁר לָקַנִינוּ. ומ״א: אֲרָאֶה הֵיכָן
הוּא מַה שֶּׁאָמַר לִי הַמָּקוֹם: כה יִהְיֶה זַרְעֶךָ: ונשובה. נִתְנַבֵּא שֶׁיְּשׁוּבוּ שְׁנֵיהֶם: (ו) המאכלת.
סַכִּין, עַל שֵׁם שֶׁאוֹכֶלֶת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמָה דְתֵימָא: וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר (דב׳ ל״ב), וְשָׁמַכְשֶׁרֶת
בָּשָׂר לְאָבִילָה. דָּ״אּ: זֹאת נִקְרֵאת מַאֲכֶלֶת עַל שֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מַתַּן שְׂכָרָהּ: וילכו
שניהם יחדיו. אַבְרָהָם שָׂהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת בְּנוֹ הָיָה הוֹלֵךְ בְּרָצוֹן וְשִׂמְחָה,
בְּיִצְחָק, שֶׁלֹּא הָיָה מַרְגִּישׁ בְּדָבָר: (ח) יראה לו השה. כְּלוֹמַר יִרְאֶה וְיִבְחַר לוֹ הַשֶּׂה
וְאִם אֵין שָׂה, לעולה בני! וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּין יִצְחָק, שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִשָּׁחֵט, וילכו

and set the wood in order, and bound Isaac his son, and put him on the altar upon the wood. [10]And Abraham stretched forth his hand, and took the slaughtering knife to slaughter his son. [11]And an angel of the Eternal called unto him out of the heaven, and said, Abraham, Abraham: and he said, Here am I. [12]And he said, Lay not thine hand upon the lad, neither do thou any thing unto him: for now I know that thou fearest God, since thou hast not kept back thy son, thine only one from me. [13]And Abraham lifted up his eyes, and saw, and behold a ram, afterwards caught in the thicket by its horns: and Abraham went and took the ram, and brought it up for a burnt offering in the stead of

רש"י

yet וילכו שניהם יחדיו THEY WENT BOTH OF THEM TOGETHER — with the same *ready* heart. **(9)** ויעקד AND HE BOUND his hands and feet behind him. Hands and feet *tied together* is what is meant by עקידה "binding". It is associated in meaning with עקודים *in* (Gen. XXX. 35) "[*she-goats*] that were streaked" — whose ankles were *streaked* white *so that* the place where they are bound could be plainly seen.[1]) **(11)** אברהם אברהם ABRAHAM, ABRAHAM — The repetition of his name is an expression of affection (Gen. R. 56). **(12)** אל תשלח LAY NOT THINE HAND [UPON THE LAD] to slay *him*. Then he (Abraham) said to God, "If this be so, I have come here for nothing; let me *at least* inflict a wound on him and draw some blood from him". God replied, "Neither do thou anything (מאומה) to him" — inflict no blemish (מום) on him (ib.). כי עתה ידעתי FOR NOW I KNOW — R. Aba said: Abraham said to God, "I will lay my complaint before you. Yesterday (on an earlier occasion) you told me, (XXI. 12) "In Isaac shall seed be called to thee", and then again you said, (v. 2) "Take now thy son". Now you tell me, "Lay not thy hand upon the lad"! The Holy One, blessed be He, said to him, *in the words of Ps. LXXIX. 35*, "My covenant will I not profane, nor alter that which is gone out of My lips". When I told you, "Take *thy son*", I was not altering that which went out from My lips *namely, My promise that you would have descendants through Isaac.* I did not tell you "Slay him" but bring him up *to the mountain.* You have brought him up — take him down again" (Gen. R. ib.). כי עתה ידעתי FOR NOW I KNOW — From now I have a reply to give to Satan and to the nations who wonder at the love I bear you: I have an opening of the mouth (i. e. I have an excuse, a reason to give them) now that they see that you are a God-fearing man. **(13)** והנה איל BEHOLD, A RAM — It was predestined for that purpose from the six days of Creation (Tanch.). אחר AFTER the angel had said to him "Lay not thy hand *upon the lad*" he saw it being caught *in the thicket.* And that is what we mean when we translate it in the Targum by "And Abraham lifted up his eyes after these (i. e. after these words)". Other versions of Rashi have: according to the Midrashic explanation, after means, after all the words of the angel and the Shechinah, and after all the arguments of Abraham. בסבך IN A THICKET — a tree. בקרניו BY ITS HORNS — because it was running towards Abraham, but Satan caused it to be caught and entangled among the trees (P. d' R. Eliez. 31). תחת בנו IN THE STEAD OF HIS SON — Since it is written, "He offered it up for a burnt offering", *surely* nothing is missing in the text; what then is the force of "in the stead of his son"? At every sacrificial act he performed on it he prayed saying, "May it be

NOTES

[1]) Rashi takes עקודים to mean marked on the place where the animals are tied up.

הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ
וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: י וַיִּשְׁלַח
אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־
בְּנוֹ: יא וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם ו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: יב וַיֹּאמֶר אַל־
תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי
עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ
אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־
עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו
וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת

אונקלוס

יָת־אָעֲיָא וַעֲקַר יָת־יִצְחָק בְּרֵהּ וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל־מַדְבְּחָא עֵיל מִן־אָעֲיָא: י וְאוֹשֵׁיט
אַבְרָהָם יָת־יְדֵהּ וּנְסִיב יָת־סַכִּינָא לְמִיכַס יָת־בְּרֵהּ: יא וּקְרָא לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ
מִן־שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם ו אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אֲנָא: יב וַאֲמַר לָא־תוֹשֵׁיט יָדָךְ
לְעוּלֵימָא וְלָא־תַעְבֵּד לֵהּ מִדְעָם אֲרֵי ו כְּעַן יְדַעְנָא (נ״ יְדַעִית) אֲרֵי־דַחְלָא דַיְיָ
אַתְּ וְלָא מְנַעְתָּ יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ מִנִּי: יג וּזְקַף אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי בָּתַר־אִלֵּין
וַחֲזָא וְהָא־דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד בְּאֵילָנָא בְּקַרְנוֹהִי וַאֲזַל אַבְרָהָם וּנְסִב יָת־דִּכְרָא

רש״י

שניהם יחדיו בְּלֵב שָׁוֶה: (ט) ויעקד. יָדָיו וְרַגְלָיו מֵאֲחוֹרָיו: הַיָּדִים וְרַגְלַיִם בְּיַחַד הָיוּ עֲקֵדָה (שבת נ״ד), וְהוּא לְשׁוֹן עֲקֵדִים: שֶׁהָיוּ קַרְסוֹלֵיהֶם לְבָנִים: מָקוֹם שֶׁעוֹקְדִין אוֹתָן בּוֹ, הָיָה נִקָּר: (יא) אברהם אברהם. לְשׁוֹן חִבָּה הוּא, שֶׁכּוֹפֵל אֶת שְׁמוֹ: (יב) אל תשלח. לְשָׁחוּט: אָמַר לוֹ: אִם כֵּן לְחֻנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ הֲכָלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מַעַט דָּם, אָמַר לוֹ: אל תעש לו מאומה—אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם: כי עתה ידעתי. אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר לוֹ אַבְרָהָם: אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׁיחָתִי, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ: קַח נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁיו אַתָּה אוֹמֵר: אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר: אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה: לֹא אֲהַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֶשְׁנֶה: כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ ״קַח״, מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אָשְׁנֶה—לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ: אַסַּקְתַּיהּ; אַחֲתַיהּ: כי עתה ידעתי. מַעְתָּה יֶשׁ לִי מָה לְהָשִׁיב לְשָׂטָן וּלְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מָה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ; יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁיו, שֶׁרוֹאִים כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה: (יג) והנה איל. מוּכָן הָיָה לְכָךְ מֹשֶׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית: אחר. אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ, רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא נֶאֱחָז. והוא שֶׁמִּתַּרְגְּמִינָן: וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין: בסבך. אִילָן: בקרניו. שֶׁהָיָה רָץ אַצֶל אַבְרָהָם, וְהָשְׁתָּן סוֹבְכוּ וּמְעָרְבְבוּ בְּאִילָנוֹת: תחת בנו. מֵאַחַר שֶׁכָּתוּב: וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה, לֹא חָסַר הַמִּקְרָא כְּלוּם, מַהוּ תַּחַת בְּנוֹ? עַל כָּל עֲבוֹדָה שֶׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ, הָיָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא זוֹ כְּאִלּוּ הִיא

his son. [14]And Abraham called the name of that place Adonay-Yireh: as it is said to this day, In the mount of the Eternal it shall be seen. [15]And an angel of the Eternal called unto Abraham out of the heaven the second time. [16]And said, By myself have I sworn, is the declaration of the Eternal, that because thou hast done this thing, and hast not kept back thy son, thine only one: [17]That I will greatly bless thee, and I will exceedingly multiply thy seed as the stars of the heaven, and as the sand which is upon the sea shore; and thy seed shall possess the gate of his enemies; [18]And all the nations of the earth shall bless themselves with thy seed; because thou hast hearkened to my voice. [19]So Abraham returned unto his lads, and they rose and went together to Beer-sheba; and Abraham abode at Beer-sheba.

רש"י

Thy will that this *act* may be regarded as having been done to my son — as though my son is being slain; as though his blood is being sprinkled; as though his skin were being flayed; as though he is being burnt and is being reduced to ashes" (Gen. R. 56). **(14)** יראה ה' Its real meaning is as the Targum renders it: The Lord will choose and select for Himself this place to make His Shechinah reside in it and for sacrifices to be offered there. אשר יאמר היום AS IT IS SAID TO THIS DAY — In the generations *to come* people will say of it," On this mountain the Holy One, blessed be He, shows Himself to His people." היום THIS DAY — the future days, with the same meaning as עד היום הזה "even until this day" wherever it occurs in the entire Scriptures: that all future generations who read this passage will refer the *phrase* "even unto this day" to the day in which they live. The Midrashic explanation is: May God see this Binding *of Isaac* every year to forgive Israel and to save them from punishment, so that it may be said "in this day" — in all future generations — "there are seen in the mountain of the Lord" the ashes of Isaac heaped up *as it were* and serving as a means of atonement (Tanch.). **(17)** ברך אברכך I WILL SURELY BLESS THEE — *The double use of the term "bless" is intended to signify* a blessing for the father and a blessing for the son (Gen. R. 56). והרבה ארבה AND I WILL GREATLY MULTIPLY — once for the father, and once for the son (ib.). **(19)** וישב אברהם בבאר שבע AND ABRAHAM DWELT AT BEER-SHEBA — This does not mean really dwelling there *but merely staying there on his way home*, because he was, as a matter of fact, living at Hebron. Twelve years before the Binding of Isaac he had left Beer-Sheba and had gone to Hebron, as it is said, (XXI. 34) "And Abraham sojourned in the land of the Philistines

בְּנוֹ: יד וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה
יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה: טו וַיִּקְרָא
מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם:
טז וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־
יְחִידֶךָ: יז כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם
וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו: יח וְהִתְבָּרֲכוּ בְזַרְעֲךָ
כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי: יט וַיָּשָׁב
אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר
שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע: פ מפטיר.

אונקלוס

וַאסֵקֵהּ לַעֲלָתָא חֲלַף בְּרֵהּ: יד וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר
קֳדָם־יְיָ הָכָא יְהוֹן־פְּלִחַן דָּרְיָא בְּכֵן יְתְאֲמַר בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין אַבְרָהָם
קֳדָם־יְיָ פְּלַח: טו וּקְרָא מַלְאָכָא דַּייָ לְאַבְרָהָם תִּנְיָנוּת מִן־שְׁמַיָּא: טז וַאֲמַר
בְּמֵימְרִי קַיֶּמֶת אֲמַר יְיָ אֲרֵי חֲלַף דִּי עֲבַדְתָּא יָת־פִּתְגָמָא הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא
יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ: יז אֲרֵי־בָרְכָא אֲבָרְכָנָךְ וְאַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת־בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי
שְׁמַיָּא וּכְחָלָא דִּי עַל־כֵּיף יַמָּא וְיֵרְתוּן בְּנָיךְ יָת קִרְוֵי סַנְאֵיהוֹן: יח וְיִתְבָּרְכוּן
בְּדִיל־בְּנָיךְ כֹּל עַמְמַיָּא דְּאַרְעָא חֲלַף דִּי קַבִּלְתָּא לְמֵימְרִי: יט וְתָב אַבְרָהָם
לָוַת עוּלֵימוֹהִי וְקָמוּ וַאֲזָלוּ כַּחֲדָא לִבְאֵר שָׁבַע וְיתֵיב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

רש"י

עָשׂוּיָה בִּבְנִי, כְּאִלּוּ בְנִי שָׁחוּט, כְּאִלּוּ דָּמוֹ זָרוּק, כְּאִלּוּ הוּא מוּפְשָׁט, כְּאִלּוּ הוּא נִקְטָר
וְנַעֲשָׂה דָּשָׁן: (יד) ה' יִרְאֶה. פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ה' יִבְחַר וְיִרְאֶה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת
בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאן קָרְבְּנוֹת: אשר יאמר היום. שֶׁיֹּאמְרוּ לִימֵי הַדּוֹרוֹת עָלָיו: בְּהַר יָהּ
יֵרָאֶה הַקָּבָ"ה לְעַמּוֹ: היום. הַיָּמִים הָעֲתִידִין, כְּמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁבְּכָל הַמִּקְרָא; שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת
הַבָּאִים, הַקּוֹרְאִים אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה, אוֹמְרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַיּוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ. ומ"א:
ה' יִרְאֶה עֲקֵדָה זוֹ לְכָלּוֹחַ לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה וּלְהַצִּילָם מִן הַפּוּרְעָנוּת. כְּדִי שֶׁיֹּאמַר הַיּוֹם
הַזֶּה—בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים—בְּהַר ה' יֵרָאֶה אָפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק צָבוּר וְעוֹמֵד לְכַפָּרָה: (יז) ברך
אברכך. אַחַת לְאָב וְאַחַת לְבָנִי: והרבה ארבה. אַחַת לְאָב וְאַחַת לְבָנִי: (יט) וישב אברהם
בבאר שבע. לֹא יָשִׁיבָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בְּחֶבְרוֹן הָיָה יוֹשֵׁב. י"ב שָׁנִים לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק
יָצָא מִבְּאֵר שָׁבַע וְהָלַךְ לוֹ לְחֶבְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים,

[20]And it came to pass after these things, that it was told Abraham, saying, Behold, Milcah, she hath also born children unto thy brother Nahor; [21]Huz his firstborn, and Buz his brother, and Kemuel the father of Aram, [22]And Chesed, and Hazo, and Pildash, and Jidlaph, and Bethuel. [23]And Bethuel begat Rebekah: these eight Milcah did bear to Nahor, Abraham's brother. [24]And his concubine, whose name was Reumah, she bare also Tebah, and Gaham, and Thahash, and Maachah.

23. [1]And the life of Sarah was an hundred years and seven years and twenty years: these were the years of the life of Sarah. [2]And Sarah died

רש"י

many days", *i. e.* exceeding in number the earlier days *when he had resided* at Hebron — altogether 26 years, as we have explained above (XXI. 34). **(20)** אחרי הדברים האלה AFTER THESE THINGS [IT WAS TOLD ABRAHAM] etc. — When he returned from Mount Moriah Abraham was pondering and he said, "If my son had *really* been slain, he would have died without children! I must marry him to one of the daughters of Aner or Eshcol or Mamre". The Holy One, blessed be He, therefore had the announcement made to him that Rebecca, the one fit to be his (Isaac's) consort, had been born. This is what is meant by "*after* these things or words" — namely, "*after* the words" that expressed the thoughts aroused by the Binding *of Isaac* (Gen. R. 56). גם היא SHE ALSO — She also had *a number of* families equal *in all respects* to those which Abraham was to have — namely, twelve, and just as in the case of Abraham, of the twelve tribes born of Jacob[1]) eight were the children of the principal wives and four those of the hand-maids, so here, also, eight were sons of the principal wife and four were sons of the concubine (ib. 57). **(23)** ובתואל ילד את רבקה AND BETHUEL BEGAT REBECCA — The entire genealogical record is given only for the sake of this verse (i. e. to lead up to this verse).

חיי שרה

23. **(1)** ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים AND THE LIFE OF SARAH WAS 127 YEARS (lit., 100 years, 20 years and 7 years) — The reason the word שנה is written at every term is to tell you that each term must be explained by itself *as a complete number*: at the age of one hundred she was as a woman of twenty as regards sin — for just as at the age of twenty *one may regard her as having* never sinned, since she had not then reached the age when she was subject to punishment, so, too, when she was one hundred years old she was sinless — and when she was twenty she was as beautiful as when she was seven (Gen. R. 58). שני חיי שרה THE YEARS OF SARAH'S LIFE —

NOTES

1) See Appendix.

כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר
הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַּם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ:
כא אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי
אֲרָם: כב וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־
יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה
שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם:
כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח
וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה:

קמ"ז. ממנ"ן סימן: ומפטירין ואשה אחת. במלאכים כ' סימן ל:

פ פ פ

כג א וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: ב וַתָּמָת

אונקלוס

כ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְחַוָּא לְאַבְרָהָם לְמֵימַר הָא יְלִידַת מִלְכָּא אַף־
הִיא בְּנִין לְנָחוֹר אָחוּךְ: כא יָת־עוּץ בּוּכְרֵהּ וְיָת־בּוּז אָחֲוֵהִי וְיָת־קְמוּאֵל אֲבוּהִי
דַּאֲרָם: כב וְיָת־כֶּשֶׂד וְיָת־חֲזוֹ וְיָת־פִּלְדָּשׁ וְיָת־יִדְלָף וְיָת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל
אוֹלִיד יָת־רִבְקָה תְּמַנְיָא אִלֵּין יְלִידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּהִי דְּאַבְרָהָם: כד וּלְחַנָּתֵהּ
וּשְׁמַהּ רְאוּמָה וִילִידַת אַף־הִיא יָת־טֶבַח וְיָת־גַּחַם וְיָת־תַּחַשׁ וְיָת־מַעֲכָה:

פ פ פ

א וַהֲווֹ חַיֵּי שָׂרָה מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: ב וּמִיתַת שָׂרָת

רש"י

מְרוּבִּים מְשֹׁל חָבְרוֹן הָרִאשׁוֹנִים, וְהֵם כ"ו שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמָעְלָה: (כ) אחר הדברים האלה וגו' בְּשׁוּבוֹ מֵרַב הַמּוּרְיָה הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר וְאוֹמֵר: אִלּוּ הָיָה בְּנִי שָׁחוּט כָּבָר, הָיָה הוֹלֵךְ בְּלֹא בָנִים, הָיָה לִי לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עֶבֶר וּמִמֶּרַע, בְּשָׂרוֹ הַקָּבֶ"ה שְׁנוֹלְדָה רִבְקָה בַּת זוּגוֹ. וְזֶהוּ: הדברים האלה, הָרְהוּרֵי דְּבָרִים, שֶׁהָיוּ עַל יְדֵי עֲקֵדָה: נם הוא. אַף הִיא הַשְּׁוָת מִשְׁפָּחוֹתֶיהָ לְמִשְׁפָּחוֹת אַבְרָהָם י"ב. מַה אַבְרָהָם י"ב שִׁבְטִים, שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב, ח' בְּנֵי הַגְּבִירוֹת וד' בְּנֵי שִׁפְחוֹת, אַף אִלּוּ ח' בְּנֵי גְּבִירוֹת וד' בְּנֵי פִלֶגֶשׁ: (כג) ובתואל ילד את רבקה. כָּל הַיִּחוּסִין הַלָּלוּ לֹא נִכְתְּבוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל פָּסוּק זֶה:

כג (כג) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לָכֵן נִכְתַּב בְּכָל שָׁנָה בְּכָל כְּלָל וּכְלָל, לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל אֶחָד נִדְרָשׁ לְעַצְמוֹ: בת ק' כְּבַת כ' לְחַטְּאָה, מה בת כ' לֹא חֲטוּאָה, שֶׁהֲרֵי־אֵינָהּ בַּת עוֹנְשִׁין, אַף בַּת ק' כְּלֹא חֲטָאָה, וּבַת כ' כְּבַת ז' לְיוֹפִי: שני חיי שרה. כְּלָל שָׁוִין לְטוֹבָה:

in Kirjath-arba; the same is Hebron in the land of Canaan: and Abraham came to bewail Sarah, and to weep for her. [3]And Abraham arose from before his dead, and spake unto the sons of Heth, saying, [4]I am a stranger and a sojourner with you: give me a possession of a burying-place with you, that I may bury my dead from before me. [5]And the children of Heth answered Abraham, saying unto him, [6]Hear us, my lord: thou art a prince of God in the midst of us: in the choice of our burying-place bury thy dead; none of us shall withhold from thee his burying-place, but that thou mayest bury thy dead. [7]And Abraham arose, and prostrated himself to the people of the land, even to the children of Heth. [8]And he spake with them, saying, If it be your mind to bury my dead from before me, hear me, and intreat for me to Ephron the son of Zohar. [9]That he may

רש"י

The word years is repeated and without a number to indicate that they were all equally good. **(2)** בקריית ארבע *lit., the city of the Four, and it was so called* because of the four giants who lived there: Ahiman, Sheshai, Talmai and their father (Num. XIII. 22). Another explanation is, *that it was so called* because of the four couples who were buried there, man and wife — Adam and Eve, Abraham and Sarah, Isaac and Rebecca, Jacob and Leah (Gen. R. 58). ויבא אברהם AND ABRAHAM CAME from Beer-Sheba. לספוד לשרה ולבכותה TO BEWAIL SARAH AND TO WEEP FOR HER — The narrative of the death of Sarah follows immediately on that of the Binding of Isaac, because through the announcement of the Binding — that her son had been made ready for sacrifice and had almost been sacrificed — she received a great shock (lit., her soul flew from her) and she died (P. d' R. Eliezer 32). **(4)** גר ותושב אנכי עמכם I AM A STRANGER AND A SETTLER WITH YOU — A stranger *having come* from another land, but I have s e t t l e d down amongst you. A Midrashic explanation is: if you agree *to s e l l me the land* then I will regard myself as a s t r a n g e r *and will pay for it*, but if not, I shall claim it as a s e t t l e r and will take it as my legal right, because the Holy One, blessed be He, said to me, (XII. 7) "Unto thy seed I give this land". אחזת קבר A POSSESSION OF A BURYING PLACE — *means* possession of land to serve as a burying place. **(6)** לא יכלה *means* will not withhold, just as (Ps. XL. 12) "Thou wilt not withhold (תכלא) Thy mercies", and (Gen. VIII. 2) "And the rain was restrained (ויכלא)"[1]). **(8)** נפשכם *means* YOUR WILL. ופגעו לי — *This phrase* signifies entreaty, as (Ruth I. 16) "Do not entreat (תפגעי) me".

NOTES

[1]) Although the root here is כלה, with ה, it has the same meaning "to keep back" as the verb כלא with א, in the examples given.

שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא
אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃ ג וַיָּקָם אַבְרָהָם
מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ ד גֵּר־
וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם
וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי׃ ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם
לֵאמֹר לוֹ׃ ו שְׁמָעֵנוּ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה
בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ
אֶת־קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃ ז וַיָּקָם
אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃ ח וַיְדַבֵּר
אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי
מִלְּפָנַי שִׁמְעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר׃ ט וְיִתֶּן־

סכ׳ ועירא

אונקלוס

בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דְכְנָעַן וַאֲתָא אַבְרָהָם לְמִסְפְּדָהּ לְשָׂרָה
וּלְמִבְכְּתָהּ׃ ג וְקָם אַבְרָהָם מֵעַל אַפֵּי מִיתֵהּ וּמַלֵּל עִם־בְּנֵי־חִתָּאָה לְמֵימָר׃
ד דַּיָּר וְתוֹתָב אֲנָא עִמְּכוֹן הָבוּ לִי אַחְסַנְתָּ־קְבוּרָא עִמְּכוֹן וְאֶקְבַּר מִיתִי מִן־קֳדָמָי׃
ה וַאֲתִיבוּ בְנֵי־חִתָּאָה יָת־אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵהּ׃ ו קַבֵּל־מִנָּנָא רִבּוֹנָנָא רַב קֳדָם־
יְיָ אַתְּ בֵּינָנָא בְּשַׁפַּר קִבְרָנָא קְבַר יָת־מֵיתָךְ אֱנַשׁ מִנָּנָא יָת־קִבְרֵהּ לָא־יִמְנַע
מִנָּךְ מִלְּמִקְבַּר מֵיתָךְ׃ ז וְקָם אַבְרָהָם וְסָגִיד לְעַמָּא־דְאַרְעָא לִבְנֵי־חִתָּאָה׃
ח וּמַלֵּל עִמְּהוֹן לְמֵימַר אִם־אִית־רַעְוָא בְּנַפְשְׁכוֹן לְמִקְבַּר יָת־מֵיתִי מִן־קֳדָמַי
קַבִּילוּ־מִנִּי וּבְעוּ־לִי מִן־עֶפְרוֹן בַּר־צֹחַר׃ ט וְיִתֶּן־לִי יָת־מְעָרַת כָּפֶלְתָּא דִּי לֵהּ

רש״י

(ב) בקרית ארבע. עַל שֵׁם אַרְבַּע עֲנָקִים שָׁהָיוּ שָׁם׃ אֲחִימָן, שֵׁשַׁי וְתַלְמַי וַאֲבִיהֶם. דָּ״אּ׃ עַל שֵׁם אַרְבַּע זוגות שֶׁנִּקְבְּרוּ שָׁם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב
וְלֵאָה (ב״ר)׃ ויבא אברהם. מִבְּאֵר שָׁבַע׃ לספוד לשרה ולבכותה. וְנִסְמְכָה מִיתַת שָׂרָה
לָעֲקֵדַת יִצְחָק, לְפִי שֶׁעַל יְדֵי בְשׂוֹרַת הָעֲקֵידָה, שֶׁנִּוְדַּמֵּן בָּנָהּ לִשְׁחִיטָה וְכִמְעַט שֶׁלֹּא נִשְׁחַט,
פָּרְחָה נִשְׁמָתָהּ מֵֽעֶלֶיהָ וּמֵתָה׃ (ד) גר ותושב אנכי עמכם. גֵּר מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת וְנִתְיַשַּׁבְתִּי
עִמָּכֶם. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה׃ אִם תִּרְצוּ הֲרִינִי גֵּר וְאִם לָאו אֶהְיֶה תּוֹשָׁב וְאֶטְלֶנָּה מִן הַדִּין, שֶׁאָמַר
לִי הַקָּבָ״ה׃ לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת׃ אחוזת קבר. אֲחוּזַת קֶבֶר לְבֵית הַקְּבָרוֹת׃
(ו) לא יכלה. לֹא יִמָּנַע, כְּמוֹ׃ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ (תהלים מ׳), וּכְמוֹ וַיִּכָּלֵא הַדָּשָׁם
(בראשית ח׳)׃ נפשכם. רְצוֹנְכֶם׃ ופגעו לי. לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. כְּמוֹ׃ אַל תִּפְגְּעִי בִּי (רות א׳)׃

give me the cave of Machpelah, which he hath, which is in the extremity of his field; for its full value in silver he shall give it me for a property of a burying-place in the midst of you. [10]Now Ephron was sitting in the midst of the children of Heth; and Ephron the Hittite answered Abraham in the audience of the children of Heth, even of all that came in at the gate of his city, saying, [11]Nay, my lord, hear me: the field give I thee, and the cave that is therein, I give it thee; before the eyes of the sons of my people give I it thee: bury thy dead. [12]And Abraham prostrated himself before the people of the land. [13]And he spake unto Ephron in the audience of the people of the land, saying, But if thou wouldst only hear me: I will give thee money for the field: take it of me, and I will bury my dead there. [14]And Ephron answered Abraham, saying unto him. [15]My lord, hearken unto me: land worth four hundred shekels of silver, — what is that between me and thee? bury therefore thy dead.

רש"י

(9) המכפלה MACHPELAH (the root, כפל, means double) — *it had* a lower and an upper caven. Another explanation *of why it was so called is*, because *it has the characteristic* of being doubled on account of the couples *who are buried there* (see Rashi in verse 2) (Erub. 53a). בכסף מלא FOR ITS FULL VALUE IN SILVER — מלא *means* שלם *so that the phrase means* all that it is worth. Thus, too, did David say to Ornan, (1 Chron. XXI. 22) "for full money". **(10)** ועפרון ישב The verb is written without a ו so that it may be read ישב he sat, *thus indicating that* on that very day they had appointed him (Ephron) to be an officer over them. Because of the high standing of Abraham who needed to *negotiate with* him, he was elevated to a dignified position (so that Abraham whom they esteemed as a great prince might have to negotiate with an equal and not with an inferior person) Gen. R. 58).[1] לכל באי שער עירו OF ALL THAT CAME IN AT THE GATE OF HIS CITY — for they all left their work and came to pay their last respect to Sarah (ib.). **(11)** לא אדני NAY, MY LORD — You are not to buy it with money. נתתי לך I HAVE GIVEN IT TO THEE (a perfect tense) — See, it is as though I have already given it to you. **(13)** אך אם אתה לו שמעני BUT IF THOU WOULDST ONLY HEAR ME — You tell me to listen to you (verse 11) and to accept it without payment. I do not desire this: BUT IF THOU WOULDST ONLY HEAR ME! — i. e. I only wish that you would listen to me *and do as I ask*. נתתי I GIVE (perfect with present sense) O. F. donne; *Engl. I give*. I have the money ready and I only wish that I had already given it to you.[2] **(15)** ביני וביניך BETWEEN ME AND THEE — Between two such friends as we are, of what importance is that? Nothing at all! Leave business alone and bury

NOTES

1) See Rashi on XVIII. 1 for difference between ישב and יושב.

2) Rashi is compelled to give a present sense to נתתי in this verse, on account of the following words קח ממני "Take it from me".

לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה
שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־
קָבֶר: י וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן
הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־
עִירוֹ לֵאמֹר: יא לֹא־אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי
נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ: יב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי
עַם־הָאָרֶץ: יג וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ
לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה
קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה: יד וַיַּעַן עֶפְרוֹן
אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: טו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע
מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ

אונקלוס

דִּי בִסְטַר חַקְלָהּ בְּכַסְפָּא שְׁלִים יִתְּנִנַּהּ לִי בֵּינֵיכוֹן לַאֲחֻסַּנַת קְבִירָא: י וְעֶפְרוֹן
יָתֵב בְּגַו בְּנֵי־חֵתָּאָה וַאֲתֵיב עֶפְרוֹן חִתָּאָה יָת־אַבְרָהָם קֳדָם בְּנֵי־חֵתָּאָה לְכָל־
עָלֵי תְּרַע־קִרְוָתֵהּ לְמֵימָר: יא לָא־רִבּוֹנִי קַבֵּל־מִנִּי חַקְלָא יְהָבִית לָךְ וּמְעָרְתָּא
דִּי־בֵהּ לָךְ יְהָבִיתָהּ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי יְהָבִיתַהּ לָךְ קְבַר מֵיתָךְ: יב וּסְגִיד אַבְרָהָם
קֳדָם־עַמָּא דְאַרְעָא: יג וּמַלֵּיל עִם־עֶפְרוֹן קֳדָם־עַמָּא דְאַרְעָא לְמֵימַר בְּרַם
אִם־אַתְּ עָבֵד־לִי־טִיבוּ קַבֵּל־מִנִּי אֶתֵּן כַּסְפָּא דְּמֵי־חַקְלָא סַב מִנִּי וְאֶקְבַּר יָת־
מֵיתִי תַּמָּן: יד וַאֲתֵיב עֶפְרוֹן יָת־אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵהּ: טו רִבּוֹנִי קַבֵּל־מִנִּי אַרְעָא

רש״י

(ט) המכפלה. בֵּית וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו. דָּ״אַ: שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת (ע״ז נ״ג): בכסף מלא. שָׁלֵם
בְּכָל שְׁוָיהּ; וְכֵן דָּוִד אָמַר לָאֲרַוְנָה: בְּכֶסֶף מָלֵא (ד״ה א׳ כ״א): (י) ועפרון ישב. כְּתִיב חָסֵר,
אוֹתוֹ הַיּוֹם מְנוּחוֹ שׁוֹטֵר עֲלֵיהֶם; מִפְּנֵי חֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹ, עָלָה לִגְדֻלָּה:
לכל באי שער עירו. שֶׁכֻּלָּן בָּטְלוּ מִמְּלַאכְתָּן וּבָאוּ לִגְמוֹל חֶסֶד לְשָׂרָה: (יא) לא אדני. לֹא
תַקְּנָה אוֹתָהּ בְּדָמִים: נתתי לך. הֲרֵי הִיא כְּמוֹ שֶׁנְּתַתִּיהָ לְךָ: (יג) אך אם אתה לו שמעני.
אַתָּה אוֹמֵר לִי לִשְׁמוֹעַ לְךָ וְלִקַּח בְּחִנָּם, אֲנִי אִי אֶפְשִׁי בְּכָךְ. אַךְ אִם אַתָּה לוֹ שִׁמְעֵנִי. הַלְוַאי
וַתִּשְׁמָעֵנִי: נתתי דני״ש בלע״ז, מוֹכָן הוּא אֶצְלִי, וְהַלְוַאי נָתַתִּי לְךָ כְּבָר: (טו) ביני וביניך.
בֵּין שְׁנֵי אוֹהֲבִים כְּמוֹנוּ מַה הִיא חֲשׁוּבָה? לְכָלוּם! אֶלָּא הַנַּח אֶת הַמֶּכֶר וְאֶת מֵתְךָ קְבוֹר (ב״ר):

[16]And Abraham hearkened unto Ephron; and Abraham weighed to Ephron the silver, which he had named in the audience of the sons of Heth, four hundred shekels of silver current money with the merchant. [17]And the field of Ephron, which was in Machpelah, which was before Mamre, the field, and the cave which was therein, and all the trees that were in the field, that were in all the boundaries round were made sure [18]unto Abraham for a purchase before the eyes of the children of Heth, before all that came in at the gate of his city. [19]And after this, Abraham buried Sarah his wife in the cave of the field of Machpelah before Mamre: the same is Hebron in the land of Canaan. [20]And the field, and the cave that is therein, were made sure unto Abraham for a property of a burying-place by the sons of Heth.

24. [1]And Abraham was old, and well stricken in age, and the Eternal had blessed Abraham in all things. [2]And Abraham said unto

רש"י

your dead! **(16)** וישקל אברהם לעפרן AND ABRAHAM WEIGHED TO EPHRON [THE SILVER] — *The name Ephron is written defectively* (without the י) *to indicate that there was something missing in Ephron viz., sincerity* — because he promised much but did not do even the very least (B. Metsia 87a): He took from him big Shekels, viz., centenaria (worth a full 100 smaller units) as it is said, "*money* current with the merchant" *which means,* such *coins* as were everywhere accepted as worth a *full* Shekel — for there are places where their Shekels are of large size, centenaria; O. F. Centenars (cf. Ruth R. 7). **(17)** ויקם שדה עפרון AND THE FIELD OF EPHRON WAS MADE SURE (lit., it rose) — It received a rise *in importance* because it passed from the possession of a commoner (הדיוט an ordinary person) into the possession of a king (Gen. R. 58). But the real meaning of the verse is: The field and the cave that was therein and all the trees . . . became secured to Abraham as a possession etc. (i. e. verse 17 is an incomplete sentence and must be read together with verse 18, thus: ויקם השדה וגו'... לאברהם למקנה — The field etc. became secured to Abraham as a possession). **(18)** בכל באי שער עירו BEFORE ALL THAT CAME IN AT THE GATE OF HIS CITY — In the midst of all them, and with all of them standing by he gave him legal possession of it.

24. **(1)** ברך את אברהם בכל [THE LORD HAD] BLESSED ABRAHAM IN ALL THINGS — The numerical value of *the word* בכל is equal to that of בן (a son) — *suggesting that God had blessed Abraham with a son* and since he had a son

קֶבֶר׃ טז וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם
לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע
מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ שני יז וַיָּקָם וּ שְׂדֵה
עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר
בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ יח לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־
חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ׃ יט וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר אַבְרָהָם
אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל־
פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ כ וַיָּקָם הַשָּׂדֶה
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת
בְּנֵי־חֵת׃ ס כר א וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃ ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם

אונקלוס

שְׁוָיָא־אַרְבַּע מְאָה סְלְעִין־דְּכַסַף בִּינָא וּבִינֵיהּ מַה־הֲיָא וְיָת־מִיתֵהּ קְבֹר׃ טז וְקַבֵּל
אַבְרָהָם מִן־עֶפְרוֹן וּתְקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן יָת־כַּסְפָּא דְּמַלֵּל קֳדָם בְּנֵי־חִתָּאָה
אַרְבַּע מְאָה סְלְעִין דְּכַסַף מַתְקַבֵּל סְחוֹרָא (י״ דְּמִתְקַבֵּל סְחוֹרְתָא) בְּכָל־מְדִינְתָּא׃
יז וְקָם וּ חַקַל עֶפְרוֹן דִּי בְכָפְלְתָּא דִּי קֳדָם מַמְרָא חַקְלָא וּמְעָרְתָּא דִּי־בֵהּ
וְכָל־אִילָנֵי דִּי בְחַקְלָא דִּי בְכָל־תְּחוּמֵהּ סְחוֹר־סְחוֹר׃ יח לְאַבְרָהָם לְזַבִּינוּתֵי
לְעֵינֵי בְּנֵי־חִתָּאָה בְּכֹל עָלֵי תְּרַע־קִרְיְתֵהּ׃ יט וּבָתַר כֵּן קְבַר אַבְרָהָם יָת־שָׂרָה
אִתְּתֵהּ בִּמְעָרַת חַקַל כָּפְלְתָּא עַל־אַפֵּי מַמְרָא הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן׃ כ וְקָם
חַקְלָא וּמְעָרְתָּא דִּי־בֵהּ לְאַבְרָהָם לְאַחֲסָנַת־קְבוּרָא מִן בְּנֵי־חִתָּאֵה׃ א וְאַבְרָהָם
סִיב עַל בְּיוֹמִין וַיְיָ בָּרִיךְ יָת־אַבְרָהָם בְּכֹלָּא׃ ב וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעַבְדֵּהּ סָבָא

רש״י

(טז) וישקל אברהם לעפרן. חָסַר וָי״ו; לְפִי שֶׁאָמַר הַרְבֵּה, וַאֲפִילּוּ מְעַט לֹא עָשָׂה (ב״מ פ״ז), שָׁנָשַׁל מִמֶּנּוּ שְׁקָלִים גְּדוֹלִים שֶׁהֵן קוֹנְטְרִין שֶׁנֶּאֱמַר: עֹבֵר לַסּוֹחֵר, שְׁמִתְקַבְּלִים בְּשֶׁקֶל בְּכָל מָקוֹם (שם ובכורות נ׳). וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁשְּׁקָלִים הֵן גְּדוֹלִים, שֶׁהֵן קוֹנְטְרִין צנטינא״ר״ש בלע״ז: (יז) ויקם שדה עפרון. תְּקוּמָה הָיְתָה לוֹ, שֶׁיָּצָא מִיַּד הֶדְיוֹט לְיַד מַלְכּוֹ; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה וְגוֹ׳: (יח) בבל באי שער עירו. בְּקָרֵב כֻּלָּם וּבְמַעֲמַד כֻּלָּם הִקְנָהוּ לוֹ:

כד (א) ברך את אברהם בכל. בכל עוֹלָה בְּנִי־מַטְרֹנָא בֵּן, וּמֵאַחַר שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן הָיָה צָרִיךְ

his servant, the elder of his house, that ruled over all that he had, Put, I pray thee, thy hand under my thigh: [3]And I will adjure thee by the Eternal, the God of the heaven, and the God of the earth, that thou shalt not take a wife unto my son of the daughters of the Canaanites, among whom I abide. [4]But thou shalt go unto my country, and to my kindred, and take a wife unto my son Isaac. [5]And the servant said unto him, Peradventure the woman will not be willing to go after me unto this land: must I needs bring thy son again unto the land from whence thou didst go out? [6]And Abraham said unto him, Beware lest thou bring my son thither again. [7]The Eternal God of the heaven, who took me from my father's house, and from the land of my kindred, and who spake unto me, and who sware unto me, saying, Unto thy seed will I give this land:

רש"י

he had to find him a wife[1]). **(2)** זקן ביתו THE ELDER OF HIS HOUSE — Because the noun is in the construct state the ק is punctuated with a Patach. ירכי UNDER MY THIGH — because whoever takes an oath must take in his hand some sacred object, such as a Scroll of the Law or Tefillin (Sheb. 38b). As circumcision was the first commandment given to him and became his only through much pain it was *consequently* dear to him and therefore he selected this as the object upon which to take the oath. **(7)** ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי THE LORD, GOD OF HEAVEN, WHO TOOK ME FROM MY FATHER'S HOUSE — Here he did not say "[The God of heaven] and the God of the earth", whereas above (v. 3) he said, "And I will make thee swear etc. . . . [and the God of the earth]". But, *in effect*, Abraham said to him: Now He is the God of heaven and the God of the earth, because I have made him (i. e. His Name) a familiar one in peoples' mouths; but at the time when He took me from my father's house He was God of heaven *only* and not God of the earth, for people did not acknowledge Him, and His Name was not commonly known on earth (Gen. R. 59). מבית אבי FROM MY FATHER'S HOUSE — from Haran. ומארץ מולדתי AND FROM THE LAND OF MY NATIVITY — from Ur-Kasdim. ואשר דבר לי AND WHO SPOKE לי — *The word* לי *means* "in my interest", just as (1 Kings II. 4) "which He spake concerning me (עלי)". In the same way, in every case where לי or לו or להם follow after the verb דבר they must be explained in the sense of על "concerning" — and in the Targum they should be rendered

NOTES

[1]) Rashi endeavours to find a connection between the fact that God had blessed Abraham and what follows — Abraham's determination to find a wife for Isaac. For apparently the association between the two is very slight. But if this verse means God had blessed Abraham with a son the incident that follows is quite a natural one.

אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־
נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי: ג וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת
הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: ד כִּי אֶל־אַרְצִי
וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק:
הוַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת
אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הֲהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָצָאתָ מִשָּׁם: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה:
ז יְהוָה וֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקָחַנִי מִבֵּית אָבִי
וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי
לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח

אונקלוס

דְּבֵיהּ דְּשַׁלִּיט בְּכָל־דִּי־לֵהּ שַׁוִּי־כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי: ג וַאֲקַיֵּם עֲלָךְ בְּמֵימְרָא־
דַיְיָ אֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא וֵאלָהָא דְּאַרְעָא דְּלָא תִסַּב אִתְּתָא לְבְרִי מִבְּנָת כְּנַעֲנָאֵי דִּי
אֲנָא יָתֵב בֵּינֵיהוֹן: ד אֱלָהִין לְאַרְעִי וּלְיַלָּדוּתִי תֵּיזֵיל וְתִסַּב אִתְּתָא לְבְרִי לְיִצְחָק:
ה וַאֲמַר לֵהּ עַבְדָּא מָאִים לָא־תֵיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרַי לְאַרְעָא הָדָא הַאֲתָבָא
אֶתַּיִב יָת־בְּרָךְ לַאַרְעָא דִּי־נְפַקְתָּא מִתַּמָּן: ו וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם אִסְתְּמַר לָךְ
דִּילְמָא־תְתֵיב יָת־בְּרִי לְתַמָּן: ז יְיָ וֵאלָהָא דִּשְׁמַיָּא דִּי דַבְּרַנִי מִבֵּית אַבָּא וּמֵאַרַע
יַלְדוּתִי וְדִי מַלֵּל לִי וְדִי קַיֵּם לִי לְמֵימַר לִבְרָךְ אֶתֵּן יָת־אַרְעָא הָדָא הוּא יְשַׁלַּח

רש״י

לְהַשִּׁיאוֹ אִשָּׁה: (ב) זקן ביתו. לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק וָקָוד וָקָן: תחת ירכי. לְפִי שֶׁהַזַּ֫עַם צָרִיךְ שִׁשּׁוּל בְּיָדוֹ חַפָּץ שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן: סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין (שבועות ל״ח), וְהַמִּילָה הָיְתָה מִצְוָה רִאשׁוֹנָה לוֹ, וּבָאָה לוֹ עַל יְדֵי צַעַר וְהָיְתָה חֲבִיבָה עָלָיו וְנִטְלָהּ: (ז) ה׳ אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי. וְלֹא אָמַר ״וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ״, וּלְמַעְלָה אָמַר: וְאַשְׁבִּיעֲךָ וְגוֹ׳? אָמַר לוֹ: עַכְשָׁיו הוּא אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ, שֶׁהִרְגַּלְתִּיו בְּפִי הַבְּרִיּוֹת, אֲבָל כְּשֶׁלָּקְחַנִי מִבֵּית אָבִי, הָיָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אֱלֹהֵי הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיוּ בָאֵי עוֹלָם מַכִּירִים בּוֹ וּשְׁמוֹ לֹא הָיָה רָגִיל בָּאָרֶץ: מבית אבי. מִקָּרָן: ומארץ מולדתי. מֵאוּר כַּשְׂדִּים: ואשר דבר לי. לְצָרְכִּי: כְּמוֹ: אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי (מלכים א׳ ב׳), וְכֵן כָּל לִי וְלוֹ וְלָהֶם הַמְּמוּכִים אֵצֶל דִּבּוּר מְפוֹרָשִׁים בִּלְשׁוֹן עַל, וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶם עֲלַי, עֲלוֹהִי, עֲלַיְהוֹן, שֶׁאֵין נוֹפֵל אֵצֶל

he shall send his angel before thee, and thou shalt take a wife unto my son from thence. [8]And if the woman will not be willing to go after thee, then thou shalt be clear from this my oath: only bring not my son thither again. [9]And the servant put his hand under the thigh of Abraham his lord, and sware to him concerning that matter. [10]And the servant took ten camels of the camels of his lord, and went; all the goods of his lord being in his hand: and he arose, and went to Mesopotamia, unto the city of Nahor. [11]And he made his camels to kneel down without the city by a well of water at the time of the evening, even the time that the females go out to draw water. [12]And he said, O Eternal God of my lord Abraham, I pray thee, let it happen this day before me, and shew mercy unto my lord Abraham. [13]Behold, I am placed by the well of water; and the daughters of the men of the city come out to draw water: [14]And let it come to pass, that the damsel to whom I shall say,

רי"י

by עלי or עלוהי or עליהון *regarding me etc.* — for with this verb דַּבֵּר *in the sense of speaking to a person* the expressions לי and לו and להם are not the appropriate ones, but אלי and אליו and אליהן, and their renderings in the Targum should be עמי and עמיה and עמהן *i. e., to speak with me or him or them.* In the case of the verb אמר, however, the expressions לי and לו and להם are the appropriate ones. ואשר נשבע לי AND WHO SWORE UNTO ME *at the Covenant* between the Pieces (Gen. R. 59). **(8)** ונקית משבעתי וגו' THEN SHALT THOU BE CLEAR FROM THIS MY OATH etc. — and take a wife for him from the daughters of Aner or Eshcol or Mamre (Kid. 61a). רק את בני וגו' ONLY [BRING NOT] MY SON [THITHER] etc. — The word רק narrows and limits (מעוט) the sense: it is only my son who may not go back there, but Jacob, my son's son, in the end will go back there *to find a wife* (ib.). **(10)** מגמלי אדניו OF HIS MASTER'S CAMELS — These were distinguished from other camels by going out muzzled to avoid robbery — *i. e.* that they should not graze in other peoples' fields (P. d' R. Eliezer 16). וכל טוב אדניו בידו AND ALL THE GOODS OF HIS MASTER WERE IN HIS HAND — He wrote a deed of gift of all his possessions in favour of Isaac so that they would be eager to send him their daughter (Gen. R. 59). ארם נהרים MESOPOTAMIA (lit., ARAM OF THE TWO RIVERS) — it was situated between the two rivers, *Euphrates and Tigris.* **(11)** ויברך הגמלים *means* HE MADE THEM KNEEL (ib.). **(14)** אתה הכחת HER THOU HAST APPOINTED — She is fit for him since she will be charitable and will *therefore* be worthy of admission into the house of Abraham. The word הכחת means selected; O. F. approuvest; *Engl. thou hast selected.*

מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם׃ ח וְאִם־
לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקֵּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי
זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה׃ ט וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד
אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־
הַדָּבָר הַזֶּה׃ שלישי י וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים
מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר׃ יא וַיַּבְרֶךְ הַגְּמַלִּים
מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת עֶרֶב לְעֵת צֵאת
הַשֹּׁאֲבֹת׃ יב וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם
הַקְרֶה־נָּא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם׃
יג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר
יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם׃ יד וְהָיָה הַנַּעֲרָ אֲשֶׁר אֹמַר
°הנערה ק׳

אונקלוס

מַלְאָכֵהּ קֳדָמָךְ וְתִסַּב אִתְּתָא לְבְרִי מִתַּמָּן׃ ח וְאִם לָא תֵיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי
בָּתְרָךְ וְתֶהֱוֵי זַכְאָה מִמּוֹמָתִי דָּא לְחוֹד יָת־בְּרִי לָא תָתֵב לְתַמָּן׃ ט וְשַׁוִּי עַבְדָּא
יָת־יְדֵהּ תְּחוֹת יַרְכָּא דְּאַבְרָהָם רִבּוֹנֵהּ וְקַיֵּים לֵהּ עַל־פִּתְגָמָא הָדֵין׃ י וּדְבַר
עַבְדָּא עַשְׂרָא גְּמַלִּין מִגְּמַלֵּי רִבּוֹנֵהּ וַאֲזַל וְכָל שְׁפַר רִבּוֹנֵהּ בִּידֵהּ וְקָם וַאֲזַל
לַאֲרָם דִּי עַל־פָּרַת לְקִרְתָּא דְּנָחוֹר׃ יא וְאַשְׁרֵי גְּמַלְיָא מִבָּרָא לְקִרְתָּא לִבְאֵרָא
דְּמַיָּא לְעִדַּן רַמְשָׁא לְעִדַּן מַלְיָתָא׃ יב וַאֲמַר יְיָ אֱלָהֵהּ דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם זַמִּין־כְּעַן קֳדָמַי
יוֹמָא־דֵּין וְעֲבַד־טֵיבוּ עִם רִבּוֹנִי אַבְרָהָם׃ יג הָא אֲנָא קָאֵם עַל־עֵינָא דְּמַיָּא
וּבְנָת אֱנָשֵׁי קִרְתָּא נַפְקָן לְמִמְלֵי מַיָּא׃ יד וְתֵהֵי עוֹלֶמְתָּא דְּאֵימַר לַהּ אַרְכִּינִי־

רש״י

דִּבּוּר לְשׁוֹן לִי וְלוֹ וְלָהֶם אֶלָּא אֵלַי, אֵלָיו, אֲלֵיהֶם, וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶם: עִמִּי, עִמֵּיהּ, עִמְּהוֹן, אֲבָל אֵצֶל אִמְּרָה נוֹפֶל לְשׁוֹן לִי וְלוֹ וְלָהֶם: וּשְׁאֵר נִשְׁבַּע לִי. בֵּין הַבְּתָרִים: (ח) וְנִקֵּית מִשְּׁבֻעָתִי וגו׳. וְקַח לוֹ אִשָּׁה מִבָּנוֹת עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא: רַק אֶת בְּנִי וגו׳. רַק מְעוּט הוּא: בְּנִי אֵינוֹ חוֹזֵר, אֲבָל יַעֲקֹב בֶּן בְּנִי סוֹפוֹ לַחֲזוֹר: (י) מִגְּמַלֵּי אֲדוֹנָיו. נִכָּרִין הָיוּ מִשְּׁאָר גְּמַלִּים, שֶׁהָיוּ יוֹצְאִין וְנִמּוֹמִין מִפְּנֵי הַגָּנָל, שֶׁלֹּא יִרְעוּ בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים (ב״ר): וְכָל טוּב אֲדוֹנָיו בְּיָדוֹ. שְׁמֵי־ מַתָּנָה כָּתַב לְיִצְחָק עַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּקְפְּצוּ לִשְׁלוֹחַ לוֹ בְּתָם (ב״ר): אֲרַם נַהֲרַיִם. בֵּין שְׁתֵּי נְהָרוֹת יוֹשֶׁבֶת: (יא) וַיְבָרֶךְ הַגְּמַלִּים. הִרְבִּיצָם: (יד) אתה הכחת. רְאוּיָה הִיא לוֹ, שֶׁתְּהֵא נוֹמֶלֶת חֲסָדִים וּכְדַאי לְבָנָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם; וּלְשׁוֹן הַכָּחַת:

incline thy pitcher, I pray thee, that I may drink; and she shall say, Drink, and I will give thy camels drink also: let the same be she that thou hast appointed for thy servant Isaac; and thereby shall I know that thou hast done mercy unto my lord. [15]And it came to pass, before he had finished speaking, that, behold, Rebekah came out, who was born to Bethuel, son of Milcah, the wife of Nahor, Abraham's brother, with her pitcher upon her shoulder. [16]And the damsel was very fair to look upon, a virgin, no man had known her: and she went down to the well and filled her pitcher, and went up. [17]And the servant ran towards her, and said, Let me, I pray thee, sip a little water from thy pitcher. [18]And she said, Drink, my lord: and she hasted, and let down her pitcher upon her hand, and gave him drink. [19]And when she had finished giving him drink, she said, I will draw water for thy camels also, until they have finished drinking. [20]And she hasted, and emptied her pitcher, into the drinking trough, and ran again unto the well

רש"י

ובה אדע This is a petition: "Let me know through her" כי עשית חסד THAT THOU HAST SHOWN KINDNESS — if she is of his family and a fit companion for him I shall know that thou hast shown kindness to my master. **(17)** וירץ העבד לקראתה AND THE SERVANT RAN TOWARDS HER — because he saw that the waters rose *in the well* when she approached it (ib.). הגמיאני נא GIVE ME TO DRINK, I PRAY THEE — the word means sipping; O. F. humer. **(18)** ותרד כדה SHE LET DOWN HER PITCHER from off her shoulder. **(19)** עד אם כלו lit., UNTIL THAT THEY HAVE FINISHED [DRINKING] — Here the word אם is used in the sense of אשר "that". *The words* אם כלו *the Targum renders by* "That they have done enough *drinking*". *Though the verb* כלה *signifies to finish, to end, the Targum is right in translating it thus* for this is the end of their drinking when they have drunk as much as they wanted (cf. Rashi on XLIII. 2). **(20)** ותער AND SHE EMPTIED — It means "pouring out". It occurs *in this sense* many times in the Mishna; e. g., (Ab. Zar. 72a), "He who pours (המערה)

אֱלֹהֶיהָ הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵּה וְגַם־
גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ
אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־אֲדֹנִי: מ וַיְהִי־הוּא טֶרֶם
כְּלָה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יָלְדָה לִבְתוּאֵל
בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־
שִׁכְמָהּ: מ וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ
לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל: יז וַיָּרָץ
הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם
מִכַּדֵּךְ: יח וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ
עַל־יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ: יט וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם
לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת: כ וַתְּמַהֵר
וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר

הנערה ק׳

אונקלוס

כְּעַן קוּלְתִיךְ וְאִשְׁתֵּי וְהֵימַר אִשְׁתֵּי וְאַף־גַּמְלָךְ אַשְׁקֵי יָתַהּ וַמְנֵתִּ לְעַבְדָּךְ לְיִצְחָק
יְבַהּ אִידַע אֲרֵי־עֲבַדְתָּ טִיבוּ עִם־רִבוֹנִי: טו וַהֲוָה־הוּא עַד־לָא שֵׁיצֵי לְמַלָּא
וְהָא רִבְקָה נְפָקַת דְּאִיתְיְלִידַת לְבְתוּאֵל בַּר־מַלְכָּה אִתַּת נָחוֹר אֲחוּהִי דְּאַבְרָהָם
וְקוּלְתַהּ עַל־כְּתְפַהּ: טז וְעוּלֶמְתָּא שַׂפִּירַת חֵיזוּ (ג״י שַׂפִּירָא לְמֶחֱזֵי) לַחֲדָא
בְּחֶלְתָּא וּגְבַר לָא יְדַעַהּ וּנְחַתַת לְעֵינָא וּמְלַח קוּלְתַהּ וְסִלְקַת: יז וּרְהַט עַבְדָּא
לְקַדְמוֹתַהּ וְאֲמַר אַשְׁקִינִי־(ג״י אַטְעִמְנִי) כְּעַן וְעִיר־מַיָּא מִקּוּלְתִיךְ: יח וַאֲמָרַת
אִשְׁתְּ רִבּוֹנִי וְאוֹחִיאַת וַאֲחִיתַת קוּלְתַהּ עַל־יְדַהּ וְאַשְׁקַתֵהּ: יט וְשֵׁיצִיאַת
לְאַשְׁקוּיוּתֵהּ וַאֲמָרַת אַף לִגַמְלָיךְ אַמְלִי עַד דִּי־סַפְקִון לְמִשְׁתִּי: כ וְאוֹחִיאַת וּנְפָצַת

רש״י

בַּרַכְתָּ, אפרו״בישט בלע״ז: ובה אדע. לשון תְּחִנָּה: הוֹדַע לִי בָּהּ כִּי עשית חסד. אִם תִּהְיֶה מְמֻשְׁפַּחְתּוֹ וְהוּגֶנֶת לוֹ, אֵדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד: (טו) בתולה. מִמְּקוֹם בְּתוּלִים (ב״ר): ואיש לא ידעה. שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ, לְפִי שֶׁבְּנוֹת הַגּוֹיִם הָיוּ מְשַׁמְּרוֹת מָקוֹם בְּתוּלֵיהֶן וּמַפְקִירוֹת עַצְמָן מִמְּקוֹם אַחֵר. הֶעִיד עַל זוֹ שֶׁנִּקְרָא מִכֹּל: (יז) וירץ העבד לקראתה. לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁעָלוּ הַמַּיִם לְקִרְאָתָהּ (ב״ר): הגמיאני נא. לשון גְּמִיעָה, הומיי״ר בלע״ז: (יח) ותרד כדה. מֵעַל שִׁכְמָהּ: (יט) עד אם כלו. הֲרֵי אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, אִם כְּלוּ דֵּי סִפּוּקָן, שָׁוֶה הִיא נִמְרִ שְׁתִּיָּתָן, כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָן: (כ) ותער. לשון נְפִיצָה. וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה:

to draw water, and drew for all his camels. [21]And the man wondering at her was silent, to know whether the Eternal had made his journey prosperous or not. [22]And it came to pass, as the camels had finished drinking, that the man took a golden pendant a beka in weight, and two bracelets for her hands of ten shekels weight of gold; [23]And said, Whose daughter art thou? tell me, I pray thee: is there place in thy father's house for us to lodge over night? [24]And she said unto him, I am the daughter of Bethuel the son of Milcah, whom she bare unto Nahor. [25]She said moreover unto him, We have both straw and provender enough,

רש"י

from one vessel into another", and we find it again in a similar sense in Biblical Hebrew: (Ps. CXLI. 8) "O pour not out (תער) my soul", and (Is. LIII. 12) "Because he poured forth (הערה) his soul unto death". השקת THE TROUGH — a hollowed-out stone from which the camels drink. **(21)** משתאה WAS WONDERING — The word *really* has the idea of being waste and desolate, as (Is. VI. 11) "Until cities be waste (שאו) and the land become utterly desolate (תשאה)". משתאה *means* he was astonished and perplexed, because he saw that what he had said was nearly successful only that he did not know whether she belonged to Abraham's family or not. Do not be puzzled by the ת in the word משתאה for you will find no word (verb) whose first root letter is ש where, when it is used in the Hithpael, the ת *of the Hithpael-prefix* does not come between the first two letters of the root, as e. g., משתאה (here) and (Is. LIX. 15) מתהולל of the same root as שולל, and (ib. 16) וישתומם of the same root as שממה and (Micha VI. 16) "For the statutes of Omri are kept (וישתמר)" from the same root as וישמר — so, also here משתאה is of the same root as תשאה. Now, just as you find the expression שמם (which really means waste and desolate) applied to a person who is perplexed and speechless (with amazement) and sunk in deep thought (about what is happening) — e. g., (Job. XVIII. 20) "They that come after shall be astonished (נשמו) at his day", and (Jer. II. 12) "Be astonished (שומו) ye heavens", and (Dan. IV. 16) "He was appalled (אשתומם) for a time" — so too you may explain the expression שאה (which also really means waste and desolate) *in all its verbal or noun forms* as referring to a person who is perplexed and sunk deep in thought. Onkelos translates it in the sense of lingering — "the man lingered" — i. e. he waited, standing on one spot, to see "whether God had made his journey prosperous". But one should not read in the Targum שתי *in place of* שהי, *as the Targum of* משתאה, (as evidently some versions of the Targum read), for *the word* משתאה certainly does not mean drinking, for א has no place in the *Hebrew* words which mean drinking (root שתה). משתאה לה *means* he was wondering about her, just as *the* ל *has the meaning "about" in* (XX. 13) "Say of me (לי), he is my brother", and (XXVI. 7) "And the men of the place asked about his wife (לאשתו)." **(22)** בקע BEKA (half a Shekel) — a symbol of the Shekels of the Israelites *of which it is said* (Ex. XXXVIII. 26) "a Beka (half a Shekel) a head" (cf. Targum Jon.). ושני צמידים AND TWO BRACELETS (the word for bracelet signifies something joined or united) — a symbol of the two Tablets of stone, joined one to another[1]) (Gen. R. 60). עשרה זהב משקלם TEN SHEKELS OF GOLD WAS THEIR WEIGHT — a symbol of the Ten Commandments written on them (the Tablets) (ib.). **(23)** ויאמר בת מי את AND HE SAID, WHOSE DAUGHTER ART THOU? — He asked her this after he had given her *these presents*, for he was confident that, on account of the merit of Abraham, the Holy One, blessed be He, had made his journey successful. ללין TO LODGE IN — *the word means* one night's lodging. The word לין is a noun (of the same form as שיר, גיל). She however said (v. 25) ללון (a verb, "to lodge" generally) meaning many nights' lodging (ib.). **(24)** בת בתואל DAUGHTER OF BETHUEL — She answered his first question first and his last last (cf. Ethics of the Fathers, Chap. V, 9). **(25)** מספוא PROVENDER —

NOTES

1) As in the ordinary representation of the two Tablets placed above the Ark in our Synagogues.

לְשָׁאֵב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃ כא וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה
לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃
כב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ
נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ
עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃ כג וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אָתְּ הַגִּידִי
נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃ כד וַתֹּאמֶר
אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה
לְנָחוֹר׃ כה וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב

אונקלוס

קוּלְהַהּ לְבֵית־שַׁקְיָא וְרַהֲטַת עוֹד לְבִירָא לְמִמְלֵי וּמְלַת לְכָל־נְמָלוֹהִי׃ כא וְגַבְרָא
שָׁהֵי בַהּ מְסַהֲכֵל שָׁתִיק לְמִדַּע הַאַצְלַח יְיָ אָרְחֵהּ אִם־לָא׃ כב וַהֲוָה כַּד סָפִיקוּ
נְמָלַיָּא לְמִשְׁתֵּי וּנְסִיב גַּבְרָא קְדָשָׁא דְּרַהֲבָא תְּקַלָּא מַתְקְלֵהּ וּתְרִין שִׁירִין עַל־
יְדָהָא מַתְקַל־עֲשַׂר סְלְעִין־דַּהֲבָא מַתְקַלְהוֹן׃ כג וַאֲמַר בְּת־מָן אַתְּ חַוִּי כְּעַן לְיָ
הַאִית בֵּית־אֲבוּךְ אֲתַר כָּשֵׁר־לָנָא לְמְבָת׃ כד וַאֲמָרַת לֵהּ בַּת־בְּתוּאֵל אֲנָא בַּר־
מַלְכָּא דְּיָלִידַת לְנָחוֹר׃ כה וַאֲמָרַת לֵהּ אַף־תִּבְנָא אַף־כֻּסְתָּא סַגִּי עִמָּנָא אַף

רש"י

הַמְעֲרָה מִכְּלִי אֶל כֶּלִי. וּבְמִקְרָא יֶשׁ לוֹ דּוֹמֶה: אַל תְּעַר נַפְשִׁי (תה' קמ"א), אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ (ישעי' נ"ג): השקת. אֶבֶן חֲלוּלָה שֶׁשּׁוֹתִים בָּהּ הַגְּמַלִּים: (כא) משתאה. לְשׁוֹן שְׁאִיָּה כְּמוֹ, שָׁאוּ עָרִים, תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה (שם ו'): משתאה. מִשְׁתּוֹמֵם וּמִתְבַּהֵל עַל שֶׁרָאָה דְּבָרוֹ קָרוֹב לְהַצְלִיחַ; אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם מִמִּשְׁפַּחַת אַבְרָהָם הִיא לַאו. וְאֵל תִּתְמַהּ בְּתִּ' שֶׁל מִשְׁתָּאֵה, שֶׁאֵין לְךָ תֵּיבָה, שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ שִׁי"ן וּמְדֻבֶּרֶת בִּלְשׁוֹן מִתְפָּעֵל, שֶׁאֵין תִּי"ו מַפְרִידָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקַּר הַיְסוֹד, כְּגוֹן: מִשְׁתָּאֵה, מִשְׁתּוֹלֵל, מִנְּזֶרֶת שׁוֹלֵל, וַיִּשְׁתּוֹמֵם מִנְּזֶרֶת שְׁמָמָה, וַיִּשְׁתַּמֵּר חְקוֹת עָמְרִי (מיכה ו'), מִנְּזֶרֶת וַיִּשְׁמֹר, אַף כָּאן מִשְׁתָּאֵה מִנְּזֶרֶת תְּשָׁאֵה. וּכְשֵׁם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא לְשׁוֹן מְשׁוֹמֵם בְּאָדָם נִבְהָל וְנֶאֱלָם וּבַעַל מַחֲשָׁבוֹת, כְּמוֹ: עַל יוֹמוֹ נָשַׁמּוּ אֲחֵרִים (איוב י"ח), שׁוֹמְמוּ שָׁמַיִם (ירי' ב'), אִשְׁתּוֹמֵם כְּשָׂעָה חֲדָא (דניאל ד'), כָּךְ תִּבְרַשׁ לְשׁוֹן שְׁאִיָּה בְּאָדָם בָּהוּל וּבַעַל מַחֲשָׁבוֹת. (ואונקלוס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן שְׁהִיָּה, וְנַבְרָא שָׁהֵי, שׁוֹהֶא וְעוֹמֵד בְּמָקוֹם אֶחָד לִרְאוֹת הַהַצְלִיחַ ה' דַּרְכּוֹ; וְאֵין לְתַרְגֵּם שְׁתֵּי, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ לְשׁוֹן שְׁתִיָּה, שֶׁאֵין אָלֶ"ף נוֹפֶלֶת בִּלְשׁוֹן שְׁתִיָּה): משתאה לה. מִשְׁתּוֹמֵם עָלֶיהָ, כְּמוֹ: אִמְרִי לִי אָחִי הוּא (בראי כ'), וּכְמוֹ: וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ (שם כ"ו): (כב) בקע. רֶמֶז לִשְׁקָלֵי יִשְׂרָאֵל בֶּקַע לְגֻלְגֹּלֶת: ושני צמידים. רֶמֶז לִשְׁנֵי לֻחוֹת מְצֻמָּדוֹת: עשרה זהב משקלם. רֶמֶז לַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁבָּהֶן: (כג) ויאמר בת מי את. לְאַחַר שֶׁנָּתַן לָהּ שְׁאֵלָה, לְפִי שֶׁהָיָה בָּטוּחַ בְּזְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהִצְלִיחַ הַקָּבָ"ה דַּרְכּוֹ: ללין. לִינָה אַחַת. לין שם דָּבָר; וְהִיא אָמְרָה לְלוֹן—כַּמָּה לִינוֹת: (כד) בת בתואל. הֻשְׁיְבַתּוּ עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַהֲרוֹן אַהֲרוֹן:

and place to lodge over night. [26]And the man bowed down his head, and prostrated himself to the Eternal. [27]And he said, Blessed be the Eternal God of my lord Abraham, who hath not left destitute my lord of his mercy and his truth: I being in the way, the Eternal led me to the house of my lord's brethren. [28]And the damsel ran, and told them of her mother's house these things. [29]And Rebekah had a brother, and his name was Laban: and Laban ran out unto the man, unto the well. [30]And it came to pass, when he saw the pendant and bracelets upon his sister's hands, and when he heard the words of Rebekah his sister, saying, Thus spake the man unto me; that he came unto the man; and, behold, he stood by the camels at the well. [31]And he said, Come in, thou blessed of the Eternal; wherefore standest thou without? for I have cleared the house, and a place for the camels. [32]And the man came into the house: and he ungirded his

רש"י

All kinds of camels' food is called מספוא e. g., straw and barley. **(27)** בדרך [I BEING] IN THE WAY — *The way* i. e. the designated way — the right way — that way which I really required. In the same manner wherever ב or ל or ה are prefixed to a word and are punctuated with a Patach, they speak of some object that is quite definite *in sense*, having been already mentioned in another passage, or *of some object* where it is quite clear and evident about what one is speaking. **(28)** לבית אמה [AND TOLD IT] TO THEM OF HER MOTHER'S HOUSE — It was customary for the women to have their own apartments to sit in at their work — and a daughter, of course, confides only in her mother (Gen. R. 60). **(29)** וירץ AND HE RAN — Why did he run and what did he run for? (The next verse explains why.) ויהי כראות הנזם AND IT CAME TO PASS WHEN HE SAW THE RING — he said, "This must be a rich man", and he had an eye to his money. **(30)** על הגמלים [HE WAS STANDING] BY THE CAMELS — to look after them. *The phrase is the same* as (XVIII. 8) "And he (Abraham) stood by them (עומד עליהם)" — to wait on them[1]). **(31)** פניתי הבית I HAVE CLEARED THE HOUSE of idols (Gen. R. 60). **(32)** ויפתח HE UN-

NOTES

[1]) Rashi means that the phrase עמד על "to stand by a person or thing" denotes to stand by them as an act of service.

עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן: כו וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ
לַיהוָה: רביעי כז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי
אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי
אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי: כח וַתָּרָץ
הַנַּעֲרָ וַתַּגֶּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: כט וּלְרִבְקָה
אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־
הָעָיִן: ל וַיְהִי ו כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־
יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר
כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד
עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן: לא וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה
לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם
לַגְּמַלִּים: לב וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים

°הנערה ק'

אונקלוס

אָתַר כְּשַׁר־לְמִבְתָּה: כו וּכְרַע גַּבְרָא וּסְגִיד קֳדָם־יְיָ: כז וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא
דְּרִבוֹנִי אַבְרָהָם דִּי לָא־מְנַע טִיבוּתֵהּ וְקוּשְׁטֵהּ מִן־רִבוֹנִי אֲנָא בְּאוֹרַח תַּקְנָא
דַּבָּרָנִי יְיָ בֵּית אֲחוֹהִי דְרִבוֹנִי: כח וּרְהָטַת עוּלְמְתָא וְחַוְיָאת לְבֵית אִמַּהּ כְּפִתְגָמַיָּא
הָאִלֵּין: כט וּלְרִבְקָה אָחָא וּשְׁמֵהּ לָבָן וּרְהַט לָבָן לְוַת־גַּבְרָא לְבָרָא לְעֵת־עִינָא:
ל וַהֲוָה ו כַּד חָזָא יָת־קָדָשָׁא וְיָת־שִׁירָיָא עַל־יְדֵי אֲחָתֵהּ וְכַד־שְׁמַע יָת־פִּתְגָמֵי
רִבְקָה אֲחָתֵהּ לְמֵימַר כְּדֵין־מַלֵּל עִמִּי גַּבְרָא וַאֲתָא לְוַת־גַּבְרָא וְהָא קָאֵם
עִלַּוֵי־גַּמְלַיָּא עַל־עִינָא: לא וַאֲמַר עוּל בְּרִיכָא דַּייָ לְמָא אַתְּ קָאֵים
בְּבָרָא וַאֲנָא פַּנֵּיתִי בֵּיתָא וַאֲתַר כְּשַׁר־לְגַמְלַיָּא: לב וְעֲל גַּבְרָא לְבֵיתָא

רש"י

(כה) מספוא. כָּל מַאֲכַל הַגְּמַלִּים קְרוּי מִסְפּוֹא, כְּגוֹן תֶּבֶן וּשְׁעוֹרִים: (כו) בדרך. דֶּרֶךְ הַמָּזוֹן, דֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה, בְּאוֹתוֹ דֶּרֶךְ שֶׁהָיִתִי צָרִיךְ. וְכֵן כָּל בי"ת וְלַמ"ד וְהַ"א הַמְשַׁמְּשִׁים בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה וּנְקוּדִים בְּפַתָּח, מְדַבְּרִים כְּדֶרֶךְ הַפָּשׁוּט שֶׁזּוֹכֵר כְּבָר בְּמָקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁהוּא מְבוֹרָר וְנָכָר בְּאֵיזוֹ הוּא מְדַבֵּר: (כח) לבית אמה. דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים הָיְתָה לְהָיוֹת לָהֶן בַּיִת לַיָּשֵׁב בּוֹ לְמַלֹּאכְתָּן, וְאֵין הַבַּת מַגֶּדֶת אֶלָּא לְאִמָּהּ: (כט) וירץ. לְמָה רָץ וְעַל מָה רָץ? ויהי כראת את הנזם, אָמַר: עָשִׁיר הוּא זֶה, וְנָתַן עֵינָיו בְּמָמוֹן: (ל) על הגמלים. לְשָׁמְרָן, כְּמוֹ: וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם (בר' י"ח), לְשַׁמְּשָׁם: (לא) פניתי הבית. מְעֻבּוֹרַת אֲלִילִים (ב"ר): (לב) ויפתח. הִתִּיר וְנָתַן

camels, and gave straw and provender for the camels, and water to lave his feet, and the men's feet that were with him. [33]And there was put meat before him to eat: but he said, I will not eat until I have spoken my words. And he said, Speak on. [34]And he said, Abraham's servant am I. [35]And the Eternal hath blessed my lord greatly; and he is become great: and he hath given him flocks, and herds, and silver, and gold, and menservants, and handmaids, and camels, and asses. [36]And Sarah my lord's wife bare a son to my master when she was old: and unto him hath he given all that he hath. [37]And my lord adjured me, saying, Thou shalt not take a wife to my son of the daughters of the Canaanites, in whose land I abide: [38]But thou shalt go unto my father's house, and to my family, and take a wife unto my son. [39]And I said unto my lord, Peradventure the woman will not go after me. [40]And he said unto me, The Eternal, before whom I walk, will send his angel with thee, and prosper thy way; and thou shalt take a wife

רש"י

GIRDED — He removed their muzzles, for he had closed their mouths *by them* so that on the journey they might not graze in other peoples' fields (ib.). **(33)** עד אם דברתי UNTIL THAT I HAVE SPOKEN — *This is the same as* עד אשר, *so that* you see that אם has the meaning of both אשר and כי, an example *of the latter usage* being (XLIX. 10) "Until that (עד כי) men come to Shiloh" (where עד כי is equivalent to עד אם in our verse). That is what our Sages, of blessed memory, have said (Rosh Hashanah 3a): The word כי is used in four meanings. One of these *they say*, is אי which is the Aramaic for the Hebrew word אם[1]) **(36)** ויתן לו את כל אשר לו AND HE HATH GIVEN TO HIM ALL THAT HE HATH — he showed them the deed of gift **(37)** לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני THOU SHALT NOT TAKE A WIFE FOR MY SON FROM THE DAUGHTERS OF THE CANAANITES if you do not first go to my father's house *and to my family that thou mayest take a wife to my son* and she will not be willing to follow you[2]). **(39)** אולי לא תלך האשה PERADVENTURE THE WOMAN WILL NOT FOLLOW ME — The word אולי perhaps is written without ו so that it may be read אלי unto me. Eliezer had a

NOTES

[1]) It would seem from this that כי has more than 4 meanings, for אשר is not one of those assigned to it in the passage in Tr. Rosh Hashanah. But Rashi points out here that really it is not a fifth meaning because כי signifies אשר only because both are equivalent to אם, and אם (אי), indeed, is one of the 4 meanings mentioned by the Talmud. Rashi therefore goes on to state that כי has four meanings, one of which is אם (and כי has not a fifth meaning, since כי = אשר only through the medium of אם).

[2]) Rashi connects verse 38 with verse 37: (37) Thou shalt not take a Canaanite woman for my son, (38) if you do not go first to my own family that you may take a wife for my son from one of them, and she prove unwilling to follow you.

וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו
וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ לג וַיּוּשָׂם לְפָנָיו לֶאֱכֹל
וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר דַּבֵּר׃
לד וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי׃ לה וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־
אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב
וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃ לו וַתֵּלֶד שָׂרָה
אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן לַאדֹנִי אַחֲרֵי זְקֻנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־
כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ לז וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח
אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ׃
לח אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ
אִשָּׁה לִבְנִי׃ לט וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה
אַחֲרָי׃ מ וַיֹּאמֶר אֵלָי יְהוָה אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו
יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתָּךְ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה

סדושם ק׳

אונקלוס

וּשְׁרָא גַּמְלַיָּא וְיָהַב תִּבְנָא וְכִסְתָא לְגַמְלַיָּא וּמַיָּא לְאַסְחָאָה רַגְלוֹהִי וְרַגְלֵי גֻּבְרַיָּא
דְּעִמֵּהּ׃ לג וְשַׁוִיוּ קֳדָמוֹהִי לְמֵיכַל וַאֲמַר לָא אֵיכוֹל עַד דַּאֲמַלֵּל פִּתְגָמַי וַאֲמַר
מַלֵּל׃ לד וַאֲמַר עַבְדָּא דְאַבְרָהָם אֲנָא׃ לה וַיְ בָּרִיךְ יָת־רִבּוֹנִי לְחַדָּא וּרְבָא
וִיהַב־לֵהּ עָאן וְתוֹרִין וּכְסַף וּדְהַב וַעֲבְדִין וְאַמְהָן וְגַמְלִין וַחֲמָרִין׃ לו וְיָלִידַת
שָׂרָה אִתַּת רִבּוֹנִי בַּר לְרִבּוֹנִי בָּתַר דְּסִיבָת וְיָהַב־לֵהּ יָת־כָּל־דִּילֵהּ׃ לז וְקַיֵּם־
עֲלַי רִבּוֹנִי לְמֵימַר לָא־תִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִבְּנָת כְּנַעֲנָאֵי דִּי אֲנָא יָתֵב בְּאַרְעֵהּ׃
לח אֱלָהֵין לְבֵית־אַבָּא תְּזֵיל וּלְזַרְעִיתִי וְתִיסַּב אִתְּתָא לִבְרִי׃ לט וַאֲמָרִית לְרִבּוֹנִי
מְאִים לָא־תֵיתֵי אִתְּתָא בַּתְרָי׃ מ וַאֲמַר לְגַ יְ דִּי־פָלְחִית קֳדָמוֹהִי יְשַׁלַּח מַלְאֲכֵהּ

רש״י

שְׁלֵהֶם. שֶׁהָיָה סוֹתֵם אֶת פִּיהֶם שֶׁלֹּא יְרַעֲשׁוּ בַּדֶּרֶךְ בִּשְׁדוֹת אֲחֵרִים: (לג) עד אם דברתי. הֲרֵי
אַב מְשֻׁמָּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר וּבִלְשׁוֹן כִּי, כְּמוֹ: עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה (בראי מ״ט), וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חָז״ל:
כִּי מְשֻׁמָּשׁ בְּד׳ לְשׁוֹנוֹת וְהָאֶחָד אי, וְהוּא אִם: (לו) ויתן לו את כל אשר לו. שְׁטַר הַמַּתָּנָה
הֲרָאָה לָהֶם: (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. אִם לֹא תַּלֵּךְ תְּחִלָּה אֶל בֵּית אָבִי
וְלֹא תֹאבֶה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ: (לט) אולי לא תלך האשה. אֻלַי כְּתִיב, בַּת הָיְתָה לוֹ לֶאֱלִיעֶזֶר,

for my son of my family, and of my father's house: [41]Then shalt thou be clear from this my oath, when thou comest to my family; and if they give not thee one, thou shalt be clear from my oath. [42]And I came this day unto the well, and said, O Eternal God of my lord Abraham, if now thou do prosper my way which I go: [43]Behold, I am placed by the well of water; and let it come to pass, that when the young woman cometh forth to draw water, and I say to her, Give me, I pray thee, a little water of thy pitcher to drink; [44]And she say to me, both drink thou, and I will also draw for thy camels: let the same be the woman whom the Eternal hath appointed for my lord's son. [45]And before I had finished speaking in mine heart, behold, Rebekah came forth with her pitcher on her shoulder; and she went down unto the well, and drew water: and I said unto her, Give me

רש"י

daughter and he was endeavouring to find some reason why Abraham should say that he must appeal to him (Eliezer) that he should give his daughter in marriage to Isaac[1]). Abraham said to him, "My son is blessed and you are subject to a curse. One who is under a curse cannot unite with one who is blessed" (Gen. R. 59). **(42)** ואבא היום AND I CAME THIS DAY — To-day I started on my journey and to-day I have arrived *here*. Hence we may infer that the earth (the road) shrunk for him (i. e. that the journey was shortened in a miraculous manner). R. Acha said: The ordinary conversation of the patriarchs' servants is more pleasing to God than even the Torah (religious discourse) of their children, for the chapter of Eliezer (the account of his journey) is repeated in the Torah (i. e. it is written once as a narrative and again repeated as part of the conversation of the patriarch's servant) whereas many important principles of the Law are derived only from slight indications given in the Text (Gen. R. 60). **(44)** גם אתה DRINK THOU ALSO — *Her use of the word* גם, also, suggests that she intended to include the men who accompanied him. הכית *means* selected and designated. So, too, wherever this word (the Hiphil of יכח) occurs in the Scriptures it signifies "making something clear". **(45)** טרם אכלה *means* I WAS NOT YET FINISHING. Similarly in the case of every word that expresses an action contemporaneous with another Scripture sometimes uses the past tense — so that it might have written here טרם כִּלִיתִי — and sometimes it uses the future tense. Examples are: (Job I. 5) "For Job was saying (אמר)" — here it is past tense, and (ib.) "Thus was Job doing (יעשה)" — here it is future tense. But the meaning of both of them is contemporaneous action: "for Job was saying (whilst he sacrificed), "Perhaps

NOTES

[1]) Rashi suggests that we must translate thus: Unto me (אֵלַי) you will have to come to seek a wife for Isaac; the woman will certainly not follow me.

לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי: מא אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי
כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ
נָקִי מֵאָלָתִי: מב וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעַיִן וָאֹמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי
אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלֶיהָ: מג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין
הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ
הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ: מד וְאָמְרָה אֵלַי
גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־אֲדֹנִי: מה אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה
לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ
וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא:

אונקלוס

עַמָּךְ וְיַצְלַח אָרְחָךְ וְתֵיסַב אִתְּתָא לִבְרִי מִזַּרְעִיתִי וּמִבֵּית אַבָּא: מא בְּכֵן תְּהֵא־זַכַּי
(י"ו וְנָא) מִמּוֹמָתִי אֲרֵי תֵּהָךְ לְזַרְעִיתִי וְאִם־לָא יִתְּנוּן לָךְ וְתֶהֵי זַכַּי מִמּוֹמָתִי:
מב וְאֵתֵית (י"ו וַאֲתֵיתִי) יוֹמָא־דֵין לְעֵינָא וַאֲמָרִית יְיָ אֱלָהָא דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם
אִם־אִית־כְּעַן־רַעֲוָא קֳדָמָךְ לְאַצְלָחָא אָרְחִי דִּי אֲנָא אָזֵל עֲלַהּ: מג הָא אֲנָא
קָאֵם עַל־עֵינָא דְמַיָּא וִיהֵי עוּלֲמְתָא דְּתִפּוֹק לְמִמְלֵי וְאֵימַר לַהּ אַשְׁקִינִי־כְעַן
זְעִיר־מַיָּא מִקּוּלְתִיךְ: מד וְתֵימַר לִי אַף־אַתְּ אֵשְׁתְּ וְאַף לְגַמָּלָיִךְ אַמְלֵי הִיא
אִתְּתָא דְּזַמִּין יְיָ לְבַר־רִבּוֹנִי: מה אֲנָא עַד־לָא שֵׁיצֵיתִי לְמַלָּלָא בְלִבִּי וְהָא
רִבְקָה נְפָקָת וְקוּלְתַהּ ׳עַל־כַּתְפַּהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא וּמְלָת וַאֲמָרִית לַהּ אַשְׁקִינִי

רש"י

וְהָיָה מְחַוֵּר לְמָצוֹא עִלָּה, שֶׁיֹּאמַר לוֹ אַבְרָהָם לְפָנוֹת אֵלָיו לְהַשִּׁיאוֹ בִּתּוֹ, אָמַר לוֹ אַבְרָהָם:
בְּנִי בָרוּךְ וְאַתָּה אָרוּר וְאֵין אָרוּר מְדַבֵּק בָּרוּךְ: (מב) ואבא היום. הַיּוֹם יָצָאתִי וְהַיּוֹם בָּאתִי,
מִכָּאן שֶׁקִּפְּצָה לוֹ הָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי אָחָא: נָפָה שִׁיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם מִתּוֹרָתָן
שֶׁל בָּנִים, שֶׁהֲרֵי פָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר כְּפוּלָה בַּתּוֹרָה וְהַרְבֵּה נוּפֵי תוֹרָה לֹא נִתְנוּ אֶלָּא בִּרְמִיָּה
(ב"ר): (מד) גם אתה. גַּם לִרְבּוֹת אֲנָשִׁים שֶׁעִמּוֹ: הבית. בֵּירַר וְהוֹדִיעַ. וְכֵן כָּל הוֹכָחָה
שֶׁבַּמִּקְרָא בְּרוּר דָּבָר: (מה) טרם אכלה. טֶרֶם שָׁאֲנִי מְכַלֶּה. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן הַוֵּה, פָּעָמִים שֶׁהוּא
מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עָבָר וְיָכוֹל לִכְתּוֹב: טֶרֶם כִּלִּיתִי, וּפָעָמִים שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עָתִיד, כְּמוֹ: כִּי אָמַר
אִיּוֹב, הֲרֵי לְשׁוֹן עָבָר, כָּבָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב (איוב א'), הֲרֵי לְשׁוֹן עָתִיד, וּפֵירוּשׁ שְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן הַוֵּה,

drink, I pray thee? [46]And she made haste, and let down her pitcher from her shoulder, and said, Drink, and I will give thy camels drink also: so I drank, and she gave the camels drink also. [47]And I asked her, and said, Whose daughter art thou? And she said, The daughter of Bethuel, Nahor's son, whom Milcah bare unto him: and I put the pendant upon her nose, and the bracelets upon her hands. [48]And I bowed down my head, and prostrated myself to the Eternal, and blessed the Eternal God of my lord Abraham, who had led me in the way of truth to take my lord's brother's daughter unto his son. [49]And now if ye will show mercy and truth with my lord, tell me: and if not, tell me; that I may turn to the right or to the left. [50]Then Laban and Bethuel answered and said, The thing has gone forth from the Eternal: we cannot speak unto thee evil or good. [51]Behold, Rebekah is before thee, take her, and go, and let her be thy lord's son's wife, as the Eternal hath spoken. [52]And it came to pass, that,

רש"י

my sons have sinned etc." "and he was doing this" (whenever his sons feasted). **(47)** ואשאל . . . ואשם AND I ASKED HER . . . AND I PUT THE RING — He changed the order *of proceedings* for in fact he had first given *the presents* and afterwards questioned *her*. But *he did this* in order that they should not catch him by his own words and say, "How could you give her *anything* when you did not yet know who she was!" **(49)** על ימין TO THE RIGHT HAND — *to take a wife* of the daughters of Ishmael. על שמאל TO THE LEFT — *to take a wife* of the daughters of Lot who dwelt at the left of Abraham (Gen. R. 60). **(50)** ויען לבן ובתואל THEN LABAN AND BETHUEL ANSWERED — He (Laban) was a wicked person and so rushed in to answer before his father.

מו וַתְּמַהֵר וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה וְגַם־
גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֶשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה:
מז וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאמַר בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־
בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם
הַנֶּזֶם עַל אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ: מח וָאֶקֹּד
וָאֲשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי
אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־
בַּת־אֲחִי אֲדֹנִי לִבְנוֹ: מט וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים
חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי
וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל: נ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל
וַיֹּאמְרוּ מֵיְהוָה יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ
רַע אוֹ־טוֹב: נא הִנֵּה־רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי
אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: נב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר

אונקלוס

כְּעַן: מו וְאוֹחְיֵאת וַאֲחֵיתַת קוּלְחָהּ מִנַּהּ וַאֲמָרַת אִשְׁתְּ וְאַף גַּמְלָיִךְ אַשְׁקֵי
וְשָׁתֵיתִי וְאַף גַּמְלַיָּא אַשְׁקִיאַת: מז וּשְׁאֵילִית יָתַהּ וַאֲמָרִית בַּת־מָן אַתְּ וַאֲמָרַת
בַּת־בְּתוּאֵל בַּר־נָחוֹר דְּיָלִידַת־לֵהּ מִלְכָּה וְשַׁוִּיתִי קָדְשָׁא עַל־אַפָּהּ וְשִׁוִּירָא
עַל־יְדָהָא: מח וּכְרַעִית וּסְגֵדִית קֳדָם יְיָ וּבָרְכִית יָת־יְיָ אֱלָהֵהּ דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם
דְּדַבְּרַנִי בְּאוֹרַח קְשׁוֹט לְמִסַּב יָת־בַּת־אֲחוּהִי דְּרִבּוֹנִי לִבְרֵהּ: מט וּכְעַן אִם־
אִיתֵיכוֹן עָבְדִין טֵיבוּ וּקְשׁוֹט עִם־רִבּוֹנִי חַוּוֹ לִי וְאִם־לָא חַוּוֹ לִי וְאֶתְפְּנֵי עַל־
יַמִּינָא אוֹ עַל־שְׂמָאלָא: נ וְאָתֵיב לָבָן וּבְתוּאֵל וַאֲמָרוּ מִן־קֳדָם־יְיָ נְפַק פִּתְגָמָא
לֵית־אֲנַחְנָא־יָכְלִין לְמַלָּלָא עִמָּךְ בִּישׁ אוֹ־טָב: נא הָא־רִבְקָה קֳדָמָךְ דַּבַּר וְאִיזֵיל
וּתְהֵי אִתְּתָא לְבַר־רִבּוֹנָךְ כְּמָא דִּימַלֵּל יְיָ: נב וַהֲוָה כַּד שְׁמַע עַבְדָא דְּאַבְרָהָם

רש"י

כִּי אוֹמֵר הָיָה אִיּוֹב, אוּלַי תָּשְׁאוּ בָּנַי וְנוֹ, וְהָיָה עוֹשֶׂה כָּךְ: (מז) ואשאל ואשם. שִׁנָּה הַמִּקְרָא, שֶׁהַרֵי הוּא תְּחִלָּה נָתַן וְאַחַר כַּךְ שָׁאַל, אֶלָּא שֶׁלֹּא יַתְפְּשׁוּהוּ בִּדְבָרָיו וְיֹאמְרוּ: הָאִיךְ נָתַתָּ לָהּ וַעֲדַיִן אֵינְךָ יוֹדֵעַ מִי הִיא: (מט) על ימין. מִבְנוֹת יִשְׁמָעֵאל: על שמאל. מִבְּנוֹת לוֹט, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לִשְׂמֹאלוֹ שֶׁל אַבְרָהָם: (נ) ויען לבן ובתואל. רָשָׁע הָיָה, וְקִפֵּץ לְהָשִׁיב לִפְנֵי אָבִיו:

when Abraham's servant heard their words, he prostrated himself to the earth before the Eternal. [53]And the servant brought forth vessels of silver, and vessels of gold, and garments, and gave them to Rebekah: he gave also to her brother and to her mother precious things. [54]And they did eat and drink, he and the men that were with him, and lodged over night; and they rose in the morning, and he said, Send me away unto my lord. [55]And her brother and her mother said, Let the damsel abide with us a year or ten months; after that she may go. [56]And he said unto them, Delay me not, for the Eternal hath prospered my way; send me away that I may go to my lord. [57]And they said, We will call the damsel, and ask at her mouth. [58]And they called Rebekah, and said unto her, Wilt thou go with this man? And she said, I will go. [59]And they sent away Rebekah their sister, and her nurse, and Abraham's servant, and his men. [60]And they blessed Rebekah, and said

רש"י

לא נוכל דבר אליך WE CANNOT SPEAK UNTO THEE — refusing this proposition either by answering you with unpleasant words (i. e. a flat refusal) or by giving you a reasoned reply, for it is evident that the matter proceedeth from the Lord since, according to your statement, He brought her and you together. **(52)** וישתחו ארצה HE PROSTRATED HIMSELF — From this we may learn that we should thank *God* for good news (ib.). **(53)** ומגדנות PRECIOUS THINGS — it has the same meaning as מגדים (cf. Song VII. 14) "precious fruits", for he had brought with him various kinds of fruit from the land of Israel. **(54)** וילינו AND LODGED OVER NIGHT — wherever the root לין occurs in Scripture it signifies staying for only one night. **(55)** ויאמר אחיה ואמה AND HER BROTHER AND HER MOTHER SAID — But where was Bethuel? He wished to prevent *the marriage* therefore an angel came and killed him (ib.). ימים (lit., days) *means* a year — just as (Lev. XXV. 29) "For a whole year (ימים) shall he have the right of redemption" — for the custom was to give a maiden twelve months to provide herself with a trousseau (lit., ornaments) (Keth. 57b). או עשור OR TEN — i. e. ten months. But if you say that it does really mean "days" ("a few days", and that it does not mean a year) *I reply that* it is not usual for people who make a request to ask for a little and *to say* "If you do not agree to this, then give us even more" (ib.). **(57)** ונשאלה את פיה AND ASK HER MOUTH — From this *we may infer* that a woman should not be given in

שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה
לַיהוָה: חמישי נג וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב
וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ:
נד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ
וַיָּקוּמוּ בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי: נה וַיֹּאמֶר
אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר
אַחַר תֵּלֵךְ: נו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה
הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי: נז וַיֹּאמְרוּ
נִקְרָא לַנַּעֲרָ וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ: נח וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר
אֵלֵךְ: נט וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ
וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו: ס וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה

אונקלוס

סהנערה ק׳ סלנערה ק׳

יָת־פִּתְגָמֵיהוֹן וּסְגִד עַל־אַרְעָא קֳדָם־יְיָ: נג וְאַפֵּק עַבְדָּא מָנִין דַּהֲבָא
וּלְבוּשִׁין וְיהַב לְרִבְקָה וּמְגָדָנִין יְהַב לַאֲחוֹהָא וְלְאִמַּהּ: נד וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ הוּא
וְגוּבְרַיָּא דְּעִמֵּהּ וּבָתוּ וְקָמוּ בְצַפְרָא וַאֲמַר שַׁלְּחוּנִי לְוָת־רַבּוֹנִי: נה וַאֲמַר
אֲחוֹהָא וְאִמַּהּ תְּתֵיב עוּלֲמְתָא עִמָּנָא עִידָן־בְּעִידָן אוֹ עַסְרָא־יַרְחִין בָּתַר־כֵּן
תֵּיזֵיל: נו וַאֲמַר לְהוֹן לָא־תְאַחֲרוּן יָתִי וַייָ אַצְלַח אָרְחִי שַׁלְּחוּנִי וְאֵיזֵיל לְוָת־
רַבּוֹנִי: נז וַאֲמַרוּ נְקָרֵי לְעוּלֲמְתָא וְנִשְׁמַע מֵהּ־דְּהִיא אָמְרָה: נח וּקְרוֹ לְרִבְקָה
וְאָמַרוּ לַהּ הֲתֵיזְלִי עִם־גַּבְרָא הָדֵין וַאֲמֶרֶת אֵיזֵיל: נט וְשַׁלַּחוּ יָת־רִבְקָה אֲחַתְהוֹן
וְיָת־מֵנִקְתַּהּ וְיָת־עַבְדָּא דְּאַבְרָהָם וְיָת־נַבְרוֹהִי: ס וּבָרִיכוּ יָת־רִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ

רש״י

לא נוכל דבר אליך. לְמָאן בְּדָבָר הַזֶּה לֹא עַל יְדֵי תְּשׁוּבַת דָּבָר רָע, וְלֹא עַל יְדֵי תְּשׁוּבַת דָּבָר
הֶגְיוֹן, וְנָכָר שָׁמַה׳ יָצָא הַדָּבָר, לְפִי דְּבָרֶיךָ שֶׁזִּמְנָה לְךָ (ב״ר): (נב) וישתחו ארצה. מִכָּאן
שְׁמוֹרִים עַל בְּשׂוֹרָה טוֹבָה: (נג) ומגדנות. לְשׁוֹן מִגְדָּנִים, שֶׁהֵבִיא עִמּוֹ מִינֵי פֵּירוֹת שֶׁל אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל: (נד) וילינו. כָּל לֵינָה שֶׁבַּמִּקְרָא לֵינַת לַיְלָה אֶחָד: (נה) ויאמר אחיה ואמה. וּבְתוּאֵל
הֵיכָן הָיָה? הָיָה רוֹצֶה לַעֲכֹב וּבָא מַלְאָךְ וַהֲמִיתוֹ: ימים. שָׁנָה, כְּמוֹ: יָמִים תִּהְיֶה וְאָלָתָהּ
(ויק׳ כ״ה), שֶׁכֵּךְ נוֹתְנִין לִבְתוּלָה זְמַן י״ב חֹדֶשׁ לְפַרְנֵס עַצְמָהּ בְּהַתְקְשִׁיטִים (כת׳ נ״ז): או עשור.
י׳ חֳדָשִׁים; וְאִם תֹּאמַר: יָמִים מַמָּשׁ, אֵין דֶּרֶךְ הַמְבַקְּשִׁים לְבַקֵּשׁ דָּבָר מוּעָט, וְאִם לֹא תִּרְצֶה
תֵּן לָנוּ מִרְבֶּה מִזֶּה: (נז) ונשאלה את פיה. מִכָּאן שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ (ב״ר):

unto her, Our sister! mayest thou become thousands of myriads, and let thy seed possess the gate of those who hate them. [61]And Rebekah arose, and her damsels, and they rode upon the camels, and went after the man: and the servant took Rebekah, and went. [62]And Isaac had just come from the well Lahai-roi; for he abode in the south country. [63]And Isaac went out to meditate in the field at the turn of evening: and he lifted up his eyes, and saw, and, behold, camels were coming. [64]And Rebekah lifted up her eyes, and she saw Isaac, and she fell off the camel. [65]And she said unto the servant, What man is this that goeth in the field towards us? And the servant said, It is my lord; and she took the veil, and covered herself. [66]And the servant related to Isaac all the things that he had done. [67]And

רש"י

marriage except with her own consent (ib.). **(58)** ותאמר אלך AND SHE SAID, I WILL GO — of my own accord even though you do not consent (ib.). **(60)** את היי לאלפי רבבה MAYEST THOU BECOME THOUSANDS OF MYRIADS — May you and your seed receive that blessing which was promised to Abraham on Mount Moriah, (XXII. 17) "I will greatly multiply thy seed ... [and let thy seed possess the gates of their enemies]". May it be *God's* will that that seed may proceed from y o u and not from another woman[1])". **(62)** מבוא באר לחי ראי HE HAD JUST COME FROM THE WELL LACHAI-ROI — For he had gone *there* to bring Hagar *back* to Abraham that he might take her again as his wife (ib.) יושב בארץ הנגב FOR HE DWELT IN THE LAND OF THE SOUTH, near to that well, as it is said, (XX. 1) "And Abraham journeyed from thence towards the land of the South and dwelt between Kadesh and Shur", and the well was there, as is said, (XVI. 14) "behold it is between Kadesh and Bered". **(63)** לשוח TO MEDITATE — this means "to pray" (Gen. R. 60), as we find (Ps. CII. 1) "[A p r a y e r of the afflicted . . .] when he poureth forth his p l a i n t (שיחו)". **(64)** ותרא את יצחק AND SHE SAW ISAAC — She saw his lordly appearance and gazed at him in astonishement (ib.). ותפל SHE ALIGHTED (lit., she fell) — She let herself slide towards the ground; as the Targum renders it וארכינת — she inclined herself towards the earth, but did not actually reach the ground. Similarly in (v. 14) "let down thy pitcher, I pray thee", *the word* הטי l e t d o w n, *Onkelos translates by* ארכיני "incline", and (Psalm XVIII. 10) "He bowed (ויט) the heavens" *he translates by* וארכין which means "He bent them towards the ground". A similar idea is (Ps. XXXVII. 24) "Though he fall (יפול) he shall not be utterly cast down" which is as much as to say, "though he bends himself towards the earth yet he shall not touch the ground (i. e. shall not fall entirely)". **(65)** ותתכס AND [SHE] COVERED HERSELF — This has a passive meaning (she was covered); it is like (XXXV. 8) ותקבר "and she was buried", and

NOTES

1) Rashi means to stress the first word את "thou": Mayst t h o u (and no other woman) become the thousands of myriads promised to Abraham.

וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֱיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ
זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו: סא וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ
וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח
הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלֶךְ: סב וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר
לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: סג וַיֵּצֵא יִצְחָק
לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה
גְמַלִּים בָּאִים: סד וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא
אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל: סה וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד
מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר
הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס: סו וַיְסַפֵּר
הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה:

אונקלוס

אֲחָתָנָא אַתְּ הֲוֵי לַאֲלָפִין וּלְרִבְוָן וְיֵרְתוּן בְּנַיְכִי יָת קִרְוֵי סַנָּאֵיהוֹן: סא וְקָמַת
רִבְקָה וְעוּלֶמָתָהָא וּרְכִיבָא עַל־גַּמְלַיָּא וְאָזְלָא בָּתַר גַּבְרָא וּדְבַר עַבְדָּא יָת־רִבְקָה
וַאֲזָל: סב וְיִצְחָק אֲתָא־מִמֵּיתוֹהִי (ג' עַל־בְּמֵיתוֹהִי) מִבֵּירָא דְמַלְאַךְ־קַיָּמָא אִתְחֲוִי־
עֲלַהּ וְהוּא יָתֵב בַּאֲרַע דָּרוֹמָא: סג וּנְפַק יִצְחָק לְצַלָּאָה בְּחַקְלָא לְמִפְנֵי רְמִשָּׁא
וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַמְלַיָּא אָתָן: סד וּזְקִפַת רִבְקָה יָת־עֵינָהָא וַחֲזַת יָת־יִצְחָק
וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַּמְלָא: סה וַאֲמָרַת לְעַבְדָּא מָן־גַּבְרָא דֵּיכִי דְּמְהַלֵּךְ בְּחַקְלָא
לְקַדְמוּתָנָא וַאֲמַר עַבְדָּא הוּא רִבּוֹנִי וּנְסִיבַת עִיפָּא וְאִתְכַּסְיַאת: סו וְאִשְׁתְּעִי

רש"י

(נח) ותאמר אלך. מֵעַצְמִי, וְאַף אִם אֵינְכֶם רוֹצִים: (ס) את היי לאלפי רבבה. אַתְּ וְזַרְעֵךְ תְּקַבְּלוּ אוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה: וְהִתְבָּרְכוּ אַרְבָּה אֶת זַרְעֲךָ וְגוֹ'; וְהִי רָצוֹן, שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ הַזֶּרַע מִמֵּךְ וְלֹא מֵאַשָּׁה אַחֶרֶת: (סב) מבוא באר לחי ראי. שֶׁהָלַךְ לְהָבִיא הֶגֶר לְאַבְרָהָם אָבִיו שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה (ב"ר): יושב בארץ הנגב. קָרוֹב לְאוֹתוֹ בְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּסַע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר (בראי כ'): וְשָׁם הָיָה הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה בֵין קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד (שם ט"ז): (סג) לשוח. לשון תְּפִלָּה (ב"ר), כְּמוֹ: יָשִׂפַּךְ שִׂיחוֹ (תה' ק"ב): (סד) ותרא את יצחק. רָאֲתָה אוֹתוֹ הָדוּר וְתוֹקֵעַ מִפָּנֶיהָ (ב"ר): ותפול. הִשְׁמִיטָה עַצְמָהּ לָאָרֶץ, כְּתַרְגּוּמוֹ; וְאִתְרְכִינַת, הִפְּתָה עַצְמָהּ לָאָרֶץ, וְלֹא הֵנִיעָה עַד הַקַּרְקַע, כְּמוֹ: הַטֵּי נָא כַדֵּךְ, אַרְכִּינִי, נַיֵּט שָׁמַיִם (תה' י"ח), וְאַרְכִּין, לְשׁוֹן מוּטָה לָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ: כִּי יָפוֹל לֹא יוּטָל (תה' ל"ז), כְּלוֹמַר אִם נִטָּה לָאָרֶץ, לֹא נִיעַ עַד הַקַּרְקַע: (סה) ותתכס. לְשׁוֹן וַתִּתְפָּעֵל, כְּמוֹ וַתִּקָּבֵר, וַתִּשָּׂבֵר:

Isaac brought her into his mother Sarah's tent, and took Rebekah, and she became his wife; and he loved her: and Isaac was comforted after his mother's death.

25. [1]Then again Abraham took a wife, and her name was Keturah. [2]And she bare him Zimran, and Jokshan, and Medan, and Midian, and Ishbak, and Shuah. [3]And Jokshan begat Sheba, and Dedan. And the sons of Dedan were Asshurim, and Letushim, and Leummim. [4]And the sons of Midian; Ephah, and Epher, and Hanoch, and Abidah, and Eldaah. All these were the children of Keturah. [5]And Abraham gave all that he had unto Isaac. [6]But unto the sons of the con-

רש"י

(1 Sam. IV. 18) ותשבר "and [his neck] was broken". **(66)** ויספר העבד AND THE SERVANT RELATED — He reported to him the miracles that had been wrought for him — how the earth had shrunk for him, and how Rebecca was ready for him *in response* to his prayer (Gen. R. 60). **(67)** האהלה שרה אמו INTO HIS MOTHER SARAH'S TENT — He brought her into the tent and she became exactly like his mother Sarah — that is to say, *the words signify as much as* [And he brought her into the tent] and, behold, she was Sarah, his mother[1]) For whilst Sarah was living a light had been burning *in the tent* from one Sabbath eve to the next, there was always a blessing in the dough (a miraculous increase) and a cloud was always hanging over the tent (as a divine protection), but since her death all these had stopped. However, when Rebecca came, they reappeared" (ib.). אחרי אמו [AND ISAAC WAS COMFORTED] AFTER HIS MOTHER'S DEATH — It is natural that whilst a man's mother is living he is wrapped up in her, but when she dies he finds comfort in his wife (P. d'.R. Eliez. 32).

25. **(1)** קטורה KETURAH — This is Hagar. She was named Keturah because her deeds were as beautiful (sweet) as incense (Ketoreth) (Gen. R. 61). **(3)** אשורים ולטושם The names of chieftains of clans. As regards the translation of Onkelos I cannot make it fit in exactly with the words of the text. He explains אשורים by למשירין which means "camps" (cf. שיירא a caravan). If you say that this cannot be correct on account of the א in אשורים which is not a root letter *in the word from which* משירין *is derived* (whilst in אשורים we have an א) *then I would reply* that we find some words which should have no א at the beginning, but still א is placed before them. Such are אנך *in* (Amos VII. 7) "a wall made by a plumbline (אנך)", where the word is of the same root as נכה *in* (2 Sam. IV. 4) "stricken (נכה) in his feet", and אסוך, a cruse containing anointing oil, *in* (2 Kings IV. 2) "a pot (אסוך) of oil" which is of the same root as וסכת *in* (Ruth III. 3) "wash thyself and (וסכת) annoint thyself". The לטושים (according to Onkelos) are owners of tents who spread about in all directions and travel about each in the "tents of his palace" (Rashi uses a Biblical phrase (Dan. XI. 45), but he means nothing more than "each in his own tent"). Indeed Scripture says (1 Sam. XXX. 16) "Behold they were spread (נטושים) over all the ground". for ל and נ may interchange (so that לטושים is equivalent to נטושים[2]). **(5)** ויתן אברהם וגו' AND ABRAHAM GAVE etc. — R. Nehemiah said, he gave him the blessing as a legacy (lit., will, testament). The Holy One, blessed be He, had said to Abraham (XII. 2) "Be thou a blessing" *which means* "the blessing are entrusted

NOTES

[1]) For the meaning is not "to the tent of Sarah his mother" for האהלה cannot be in construct state since it has the definite article.

[2]) So there can be no objection to the translation of Onkelos (for the א of אשורים may be explained and נטושים = לטושים, except that it is not in keeping with the plain sense of the verse, for it is evident that the Targum having a ל before the three words takes היו followed by ל in sense of become. Rashi feels that the Hebrew should then be היו לאשורים ללטושים וללאומים and therefore he states that he cannot fit in the Targum with the Hebrew.

סו וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה
וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי
אִמּוֹ: פ ששי.

כה א וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה:
ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־
מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ: ג וְיָקְשָׁן
יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם
וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים: ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ
וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה: ה וַיִּתֵּן
אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק: ו וְלִבְנֵי

אונקלוס

עַבְדָא לְיִצְחָק יָת כָּל־פִּחָנְמָא דִּי עֲבַד: סו וַאֲעַלַהּ יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא וַחֲנָא וְהָא־
הַקְנִין עוֹבָדֶהָא כְּעוֹבָדֵי שָׂרָה אִמֵּהּ וּנְסִיב יָת־רִבְקָה וַהֲוַת־לֵהּ לְאִנְתּוּ וּרְחִימַהּ
וְאִתְנְחֵם יִצְחָק בְּתַר־דְּמִיתַת אִמֵּהּ: א וְאוֹסִיף אַבְרָהָם וּנְסִיב אִתְּתָא וּשְׁמַהּ
קְטוּרָה: ב וְיָלִידַת לֵהּ יָת־זִמְרָן וְיָת־יָקְשָׁן וְיָת־מְדָן וְיָת־מִדְיָן וְיָת־יִשְׁבָּק וְיָת־
שׁוּחַ: ג וְיָקְשָׁן אוֹלִיד יָת־שְׁבָא וְיָת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הֲווֹ לְמַשׁוּרָיֵן וְלִטְשׁוּנָיֵן וּלְנֻגָּיֵן:
ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָא וְעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אִלֵּין בְּנֵי קְטוּרָה:
ה וְיָהַב אַבְרָהָם יָת־כָּל־דִּילֵהּ לְיִצְחָק: ו וְלִבְנֵי לְחֵינָהָא דִּי לְאַבְרָהָם יְהַב

רש״י

(סו) ויספר העבד. נֵלָה לוֹ נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ, שֶׁקִּפְצָה לוֹ הָאָרֶץ וְשִׁנּוְּדָמָנָה לוֹ רִבְקָה בִּתְפִלָּתוֹ (ב״ר): (סז) האהלה שרה אמו. וַיְבִיאֶהָ הָאֹהֱלָה וְנַעֲשֵׂית דּוּגְמַת שָׂרָה אִמּוֹ, כְּלוֹמַר, הֲרֵי הִיא שָׂרָה אִמּוֹ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשָּׂרָה קַיֶּמֶת הָיָה נֵר דָּלוּק מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְרָכָה מְצוּיָה בְּעִסָּה, וְעָנָן קָשׁוּר עַל הָאֹהֶל; וּמִשֶּׁמֵתָה בָּסְקוּ, וּכְשֶׁבָּאת רִבְקָה חָזְרוּ (ב״ר): אחרי אמו. דָּרַךְ אֶרֶץ: כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ שֶׁל אָדָם קַיֶּמֶת, בָּרוּךְ הוּא אֲצִלָּהּ; וּמִשֶּׁמֵתָה, הוּא מִתְנַחֵם בְּאִשְׁתּוֹ:

כה (א) קטורה. זוֹ הָגָר, וְנִקְרֵאת קְטוּרָה עַל שֵׁם מַעֲשֶׂיהָ כִּקְטֹרֶת (ב״ר), וְשָׁקְשָׁרָה פִּתְחָהּ, שֶׁלֹּא יִזְדַּוֵּג לָאָדָם מִיּוֹם שֶׁפָּרְשָׁה מֵאַבְרָהָם: (ג) אשורם ולטושם. שֵׁם רָאשֵׁי אֻמּוֹת (ב״ר), וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס אֵין לִי לְיַשֵּׁב עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא (שִׁפְרֵשׁ לְמַשִּׁירָיֵן, לְשׁוֹן מַחֲנֶה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁאֵינוֹ כֵּן מִפְּנֵי הָאַל״ף שֶׁאֵינָהּ יְסוֹדִית, הֲרֵי לָנוּ תֵּיבוֹת שֶׁאֵין בְּרֹאשָׁם אַל״ף וְנִתּוֹסְפָה אַל״ף בְּרֹאשָׁם, כְּמוֹ: חוֹמַת אָנָךְ, שֶׁהוּא מִן נָכָה רַגְלַיִם, וּכְמוֹ: אָסוּךְ שָׁמֶן, שֶׁהוּא מִן וָרַחַצְתָּ וָסַכְתָּ. וּלְטוּשִׁים הֵם בַּעֲלֵי כָּל הָאָרֶץ (ש״א ל׳). שֶׁכֵּן לָמַ״ד וְנוּ״ן מִתְחַלְפוֹת זוֹ בְּזוֹ): (ה) ויתן אברהם וגו׳. אָמַר רַ׳ נְחֶמְיָה: בְּרָכָה דְיוֹצְרִיקִי, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה לְאַבְרָהָם, וֶהְיֵה בְּרָכָה,

cubines, whom Abraham had, Abraham gave gifts, and sent them away from Isaac his son, while he yet lived, eastward, unto the east country. 7And these are the days of the years of Abraham's life which he lived, an hundred years, and threescore, and fifteen years. 8Then Abraham expired, and died in a good old age, old and full of years; and was gathered to his peoples. 9And his sons Isaac and Ishmael buried him in the cave of Machpelah, in the field of Ephron the son of Zohar the Hittite, which is before Mamre: 10The field which Abraham purchased of the sons of Heth: there was Abraham buried, and Sarah his wife. 11And it came to pass after the death of Abraham, that God blessed his son Isaac; and Isaac abode by the well Lahai-roi. 12Now these are the progeny of Ishmael, Abraham's son, whom Hagar the Egyptian, Sarah's handmaid,

רש"י

to you that you may bless whomseever you please", and Abraham transferred them to Isaac (cf. Gen. R. 61). **(6)** הפילגשים THE CONCUBINES — This word is written deficient, (without י, but our texts have a י in both places) because he had only one concubine, Hagar, who is identical with Keturah. Wives *are those whom a man marries* with a marriage-contract (Ketubah): concubines have no marriage-contract, as we explain in the Talmud (Sanh. 21a) in reference to David's wives and concubines. נתן אברהם מתנות ABRAHAM GAVE GIFTS — Our Rabbis explained that he transmitted to them the names of impure things.[1]) Another explanation is: all that he had received *as gifts* because of Sarah — and other gifts that people had given him — all these he gave to them because he did not wish to derive any benefit from these. **(7)** מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים A HUNDRED AND SEVENTY FIVE YEARS — (lit., a hundred years, and seventy years and five years) — at the age of one hundred years he was *as strong* as at seventy, and at the age of seventy he was as five — without sin.[2]) **(9)** יצחק וישמעאל ISAAC AND ISHMAEL — From this we gather that Ishmael repented *of his evil ways* (cf. B. Bath. 16b) and yielded the precedence to Isaac. This is what is meant by the "good old age" mentioned in connection with Abraham. **(11)** ויהי אחרי מות

NOTES

[1]) This refers to sorcery and magic arts practised in idolatrous and impure worship. מתנות cannot mean gifts as ordinarily understood, for it is stated (v. 5) that he gave all he had to Isaac.

[2]) cf. XXIII. 1.

הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת
וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ
קֶדֶם: ז וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת
שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים: ח וַיִּגְוַע וַיָּמָת
אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:
ט וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת
הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: י הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת
בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ: יא וַיְהִי
אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ
וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי: פ שביעי.
יב וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה
הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם:

אונקלוס

אַבְרָהָם מַתָּנָן וְשַׁלְחִנּוּן מֶעַל יִצְחָק בְּרֵהּ בְּעוֹד־דְּהוּא קָיֵם קִדּוּמָא לְאַרְעָא
מַדִּינְחָא: ז וְאִלֵּין יוֹמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם דְּחַיָּא מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמֵּשׁ שְׁנִין:
ח וְאִתְנְגִיד וּמִית אַבְרָהָם בְּסֵיבוּ טָבָא סִיב וְשָׂבַע־יוֹמִין וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּיהּ:
ט וּקְבָרוּ יָתֵהּ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹהִי בִּמְעָרַת כָּפְלְתָּא בַּחֲקַל עָפְרוֹן בַּר־צֹחַר
חִתָּאָה דִּי עַל־אַפֵּי מַמְרֵא: י חַקְלָא דִּי־זְבַן אַבְרָהָם מִן בְּנֵי־חִתָּאֵה תַּמָּן
אִתְקְבַר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִתַּתֵּהּ: יא וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּבָרֵךְ יְיָ יָת־
יִצְחָק בְּרֵהּ וִיתֵב יִצְחָק עִם־בֵּירָא דְּמַלְאַךְ־קַיָּמָא אִתְחֲזִי עֲלֵהּ: יב וְאִלֵּין תּוֹלְדָת

רש״י

הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיָדְךָ לְבָרֵךְ אֶת מִי שֶׁתִּרְצֶה, וַאֲבִרָהָם מָסַרָן לְיִצְחָק (ב״ר): (ו) הפילגשים. הֵסֵר כְּתִיב, שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא פִּלֶגֶשׁ אַחַת, הִיא הָגָר, הִיא קְטוּרָה (ב״ר). נָשִׁים בִּכְתוּבָה, פִּילַגְשִׁים בְּלֹא כְתוּבָה, כִּדְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין, בְּנָשִׁים וּפִילַגְשִׁים דָּוִד: נתן אברהם מתנת. פְּרֻשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: שֵׁם מוּמְאָה מָסַר לָהֶם (סנה׳ צ״א). ד״א: מַה שָּׁנָתַן לוֹ עַל אוֹדוֹת שָׂרָה וּשְׁאָר מַתָּנוֹת שֶׁנָּתַנוּ לוֹ, הַכֹּל נָתַן לָהֶם, שֶׁלֹּא רָצָה לַהֲנוֹת מֵהֶם:(ז) מאת שנה ושבע שנה וחמש שנים. בֶּן ק׳ בְּבֶן ע׳ וּבֶן ע׳ בְּבֶן ה׳ בְּלֹא חֵטְא: (ט) יצחק וישמעאל. מִכָּאן שֶׁעָשָׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה וְהוֹלִיךְ אֶת יִצְחָק לְפָנָיו, וְהִיא שִׂיחָה טוֹבָה שֶׁנֶּאֶמְרָה בְּאַבְרָהָם (ב״ר): (יא) ויהי אחרי

bare unto Abraham: [13]And these are the names of the sons of Ishmael, by their names, according to their progeny: the firstborn of Ishmael, Nebajoth: and Kedar, and Abdeel, and Mibsam, [14]And Mishma, and Dumah, and Massa. [15]Hahar, and Tema, Jetur, Naphish, and Kedemah: [16]These are the sons of Ishmael, and these are their names, by their enclosures, and by their strongholds; twelve princes according to their races. [17]And these are the years of the life of Ishmael, an hundred years, and thirty years, and seven years: and he expired and died; and was gathered unto his peoples. [18]And they dwelt from Havilah unto Shur, that is before Egypt, as thou comest towards Assyria: his portion lay in the presence of all his brethren.

רש"י

אברהם ויברך וגו' AND IT CAME TO PASS AFTER THE DEATH OF ABRAHAM THAT GOD BLESSED ISAAC etc. — He comforted him with the *words of the formula of* consolation which we offer to mourners. Another explanation is: Although the Holy One, blessed be He, had entrusted the blessings to Abraham *to bless whomever he wished* yet he (Abraham) feared to bless Isaac, because he foresaw that Esau would be born from him. He therefore said, "Let the Master of the blessings come himself and bless whomever it *seems* proper in his eyes" — God came and blessed him (Isaac). **(13)** בנותם לתולדתם BY THEIR NAMES ACCORDING TO THEIR PROGENY — by the order in which they were born one after the other. **(16)** בחצריהם BY THEIR ENCLOSURES — Unwalled towns. In the Targum it is rendered by בפצחיהון because they are מפוצחים, which means "open"; similar in meaning to (Ps. XCVIII. 4) "Open *your mouths* (פצחו) and sing for joy". **(17)** ואלה שני חיי ישמעאל וגו' AND THESE ARE THE YEARS OF THE LIFE OF ISHMAEL etc. — R. Chija the son of Abba asked: Why are the years of Ishmael enumerated? In order to trace through them the years of Jacob (i. e. the years in which the various incidents of his life happened). Calculating from the age of Ishmael (when he died) we may learn that Jacob attended at the School of Eber for fourteen years after he left his father and before he arrived at Laban's house, for just when Jacob left his father Ishmael died, for it is said, (XXVIII. 9) "So Esau went to Ishmael etc.", as is explained in the Chapter Megilla Nikraath (Meg. 17a) (cf. Rashi on Gen. XXVIII. 9). ויגוע AND HE EXPIRED — *This expression* — expiring — *associated with a word denoting dying* is only mentioned in the case of righteous people (B. Bath. 16b). **(18)** נפל (lit., he fell) *means* "he dwelt", as (Judg. VII. 12) "Now the Midianites and the Amalekites and all children of the East dwelt (נופלים) in the valley." Here it says "He fell" and there (XVI. 12) it says "In the presence of all his brethren shall he dwell". *But it may be explained thus*: before Abraham died it could be said "He would dwell *in security*": after he died, "he fell" (Gen. R. 62).

ג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם
בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם:
ד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא: ט חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר
נָפִישׁ וְקֶדְמָה: מפטיר ט אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל
וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר
נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם: יז וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת
שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף
אֶל־עַמָּיו: יח וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו
נָפָל: פ פ פ

ק״ס יהוי״ה סימן: ומפטירין והמלך דוד זקן במלכים א׳ סימן א׳:

אונקלוס

יִשְׁמָעֵאל בַּר־אַבְרָהָם דִּי יְלֶדֶת הָגָר מִצְרָתָא אַמְתָא דְשָׂרָה לְאַבְרָהָם: ג וְאִלֵּין
שְׁמָהָן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמָהַתְהוֹן לְתוֹלְדָתְהוֹן בּוּכְרָא דְיִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר
וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם: ד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא: טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקַדְמָה:
טז אִלֵּין אִנּוּן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאִלֵּין שְׁמָהָתְהוֹן בְּפַצְיְחֵיהוֹן וּבְכַרְכֵּיהוֹן תְּרֵין־עָסָר
רַבְרְבִין לְאֻמֵּיהוֹן: יז וְאִלֵּין שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין וְאִתְנְגִיד
וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּיהּ: יח וּשְׁרוֹ מֵחֲוִילָה עַד־חַגְרָא דִי עַל אַפֵּי מִצְרַיִם מָטֵי
לְאָתּוּר עַל־אַפֵּי כָל־אֲחוֹהִי שְׁרָא: פ פ פ

רש״י

מות אברהם ויברך וגו׳. נֶחֱמוּ תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. ד״א: אע״פ שֶׁמָּסַר הַקָּבָ״ה אֶת הַבְּרָכוֹת לְאַבְרָהָם, נִתְיָרֵא לְבָרֵךְ אֶת יִצְחָק מִפְּנֵי שֶׁצָּפָה אֶת עֵשָׂו יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, אָמַר: בָּא בַּעַל הַבְּרָכוֹת וַיְבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר יֵשֵׁב בְּעֵינָיו, וּבָא הַקָּבָ״ה וּבֵרְכוֹ (סוטה י״ד): (יג) בשמתם לתולדתם. סִדְּרָן לַיַּלְדָנָן וָה אַחַר וָה: (טו) בחצריהם. כְּרַכִּים שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה, וְתַרְגְּמוּ בְּפַצְחֵיהוֹן שֶׁהֵם מִפְּצָחִים, לָשׁוֹן פִּתְיָחָה, כְּמוֹ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ (תה׳ צ״ח): (יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, כְּדֵי לַיחֵם בָּהֶן שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב. מִשְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לָמְדוּ שֶׁשִּׁמֵּשׁ יַעֲקֹב בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנָה כְּשֶׁפֵּרֵשׁ מֵאֲבִיו קוֹדֶם שֶׁבָּא אֵצֶל לָבָן, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁפֵּרֵשׁ יַעֲקֹב מֵאֲבִיו מַת יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וְגוֹ׳ (בר׳ כ״ח), כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּסוֹף מְגִלָּה נִקְרֵאת: ויגוע. לֹא נֶאֱמְרָה גְוִיעָה אֶלָּא בְּצַדִּיקִים: (יח) נפל. שָׁכַן, כְּמוֹ: וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם נוֹפְלִים בָּעֲמָק (שופ׳ ז׳); כֵּאן הוּא אוֹמֵר לְשׁוֹן נְפִילָה, וּלְהַלָּן אוֹמֵר עַל פְּנֵי כָל אָחִיו יִשְׁכֹּן (בר׳ ט״ז)? עַד שֶׁלֹּא מֵת אַבְרָהָם יִשְׁכֹּן, מִשֶּׁמֵּת אַבְרָהָם נָפַל:

[19]And these are the progeny of Isaac. Abraham's son: Abraham begat Isaac: [20]And Isaac was forty years old when he took Rebekah to wife, the daughter of Bethuel the Syrian of Padan-aram, the sister to Laban the Syrian. [21]And Isaac entreated the Eternal facing his wife, because she was barren: and the Eternal was entreated of him, and Rebekah his wife became pregnant. [22]And the children struggled together within her; and she said, If it be so, wherefore am I thus—? And she went to en-

רש"י

תולדות

(19) ואלה תולדות יצחק AND THESE ARE THE PROGENY OF ISAAC — viz., Jacob and Esau who are spoken of in this section. אברהם הוליד את יצחק ABRAHAM BEGAT ISAAC — Just because Scripture wrote, "Isaac, son of Abraham" it felt compelled to say "Abraham begat Isaac", because the cynics of that time said, "Sarah became with child of Abimelech. See how many years she lived with Abraham without becoming with child". What did the Holy One, blessed be He, do? He shaped Isaac's facial features exactly similar to those of Abraham's so that everyone had to admit that Abraham begat Isaac. This is what is stated here: that Isaac was the son of Abraham, for there is evidence that Abraham begat Isaac (Tanch.). **(20)** בן ארבעים שנה FORTY YEARS OLD — For when Abraham came from Mount Moriah he received the news that Rebecca was born (XXII. 20). Isaac was then thirty-seven years old, because at that time Sarah died and from the birth of Isaac until the Binding — when Sarah died — there were 37 years since she was 90 years old when Isaac was born and 127 when she died, as it is said, (XXIII. 1) "And the life of Sarah was [one hundred and twenty seven years]" — thus Isaac was then 37 years old. At that period Rebecca was born and he waited until she was fit for marriage — 3 years — and then married her. (Seder Olam). בת בתואל מפדן ארם אחות לבן THE DAUGHTER OF BETHUEL THE SYRIAN OF PADAN-ARAM, THE SISTER TO LABAN — Has it not already been written that she was the daughter of Bethuel and sister of Laban of Padan-aram? But *we are told these facts once more* to proclaim her praise — she was the daughter of a wicked man, sister of a wicked man, and her native place was *one of* wicked people, and yet she did not learn from their doings (Gen. R. 63). מפדן ארם FROM PADAN-ARAM — Because there were two Arams — Aram-Naharaim (Mesopotamia) and Aram-Zoba — it is called Padan-aram, (Padan meaning pair). It has the same meaning as צמד *in the phrase* צמד בקר (1 Sam. XI. 7) *which we know signifies a pair of oxen* and which is translated in the Targum by פדן תורין a Padan of oxen, *so that we see that Padan means a pair.* Some, however, explain Padan-aram to be the same as (Hos. XII. 13) "the field (country) of Aram", because in the Arabic language a field is called Padan. **(21)** וַיֶּעְתַּר AND ISAAC ENTREATED — He prayed much and urgently. וַיֵּעָתֶר לוֹ WAS ENTREATED OF HIM — He let himself be urged, conciliated and influenced by him. I say that wherever this root עתר occurs it has the meaning of heaping up and increasing. E. g., (Ezek. VIII. 11) "And a thick (עתר) cloud of incense" *which means* an abundance of ascending smoke. (ib. XXXV. 13) "You have multiplied (העתרתם) your words against me". (Prov. XXVII. 6) "The kisses of an enemy are importunate (נעתרות)" — they appear to be too many and therefore they are burdensome. O. F. encresser; *Engl. to increase.* לנכח אשתו FACING HIS WIFE — He stood in one corner and prayed whilst she stood in the other corner and prayed (Jeb. 64a). ויעתר לו [AND THE LORD] WAS ENTREATED OF HIM — *of him* and not of her, because there is no comparison between the prayer of a righteous person who is the son of a righteous person and the prayer of a righteous person the child of a wicked-person — therefore God allowed himself to be entreated of him and not of her (ib.). **(22)** ויתרצצו AND [THE CHILDREN] STRUGGLED — You must admit that this verse calls for a Midrashic interpretation since it leaves unexplained what this struggling was about and it states that she exclaimed "If it be so, wherefore did I desire this" (i. e. she asked whether this was the normal

יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד
אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם
אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה: כא וַיֶּעְתַּר יִצְחָק
לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה
וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: כב וַיִּתְרֹצַצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ
וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־

אונקלוס

יט וְאִלֵּין תּוֹלְדַת יִצְחָק בַּר־אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יָת־יִצְחָק: כ וַהֲוָה יִצְחָק
בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין כַּד־נְסִיב יָת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה מִפַּדַּן אֲרָם
אֲחָתֵהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לֵהּ לְאִנְתּוּ: כא וְצַלִּי יִצְחָק קֳדָם־יְיָ לָקֳבֵל אִתְּתֵהּ אֲרֵי
עֲקָרָה הִיא וְקַבֵּל צְלוֹתֵהּ יְיָ וְעִדְּיַאת רִבְקָה אִתְּתֵהּ: כב וְרַחֲקִין בְּנַיָּא בְּמְעָהָא

רש״י

(יט) ואלה תולדת יצחק. יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הָאֲמוּרִים בְּפָרָשָׁה: אברהם הוליד את יצחק. עַל יְדֵי שֶׁכָּתַב הַכָּתוּב יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם הוֹזְקַק לוֹמַר: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק; לְפִי שֶׁהָיוּ לַיצָנֵי הַדּוֹר אוֹמְרִים: מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁהָתָה עִם אַבְרָהָם וְלֹא נִתְעַבְּרָה הֵימֶנּוּ; מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? צָר קַלְסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם, וְהָעִידוּ הַכֹּל: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב כָּאן יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, שֶׁהֲרֵי עֲדוּת יֵשׁ שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק: (כ) בן ארבעים שנה. שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, נִתְבַּשֵּׂר שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה, וְיִצְחָק הָיָה בֶּן ל״ז שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי בּוֹ בְּפֶרֶק מָתָה שָׂרָה, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד הָעֲקֵדָה שִׁמְּתָה שָׂרָה, ל״ו שָׁנָה הָיוּ,—כְּדִי בַּת צ׳ הָיְתָה כְּשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, וּבַת קכ״ז כְּשֶׁמֵּתָה—שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּהְיוּ חֵיֵי שָׂרָה וגו׳ הֲרֵי לְיִצְחָק ל״ז שָׁנִים, וּבוֹ בְּפֶרֶק נוֹלְדָה רִבְקָה; הַמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתָּהָא רְאוּיָה לְבִיאָה ג׳ שָׁנִים וְנִשְׂאָהּ: בת בתואל מפדן ארם אחות לבן. וְכִי עֲדַיִן לֹא נִכְתַּב, שֶׁהִיא בַּת בְּתוּאֵל וַאֲחוֹת לְבָן וּמִפַּדַּן אֲרָם? אֶלָּא לְהַגִּיד שִׁבְחָהּ, שֶׁהָיְתָה בַּת רָשָׁע וַאֲחוֹת רָשָׁע וּמְקוֹמָהּ אֲנָשֵׁי רֶשַׁע וְלֹא לָמְדָה מִמַּעֲשֵׂיהֶם: מפדן ארם. עַל שֵׁם שֶׁשָּׁנֵי אֲרָם הָיוּ, אֲרָם נַהֲרַיִם וַאֲרָם צוֹבָה, קוֹרֵא אוֹתוֹ פַּדָּן, לְשׁוֹן צֶמֶד בָּקָר, תַּרְגּוּם: פַּדָּן תּוֹרִין; וְיֵשׁ פּוֹתְרִין פַּדָּן אֲרָם כְּמוֹ שְׂדֵה אֲרָם, שֶׁבִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל קוֹרִין לְשָׂדֶה פַּדָּן: (כא) ויעתר. הִרְבָּה וְהִפְצִיר בִּתְפִלָּה: ויעתר לו. נִתְפַּצֵּר וְנִתְפַּיֵּס וְנִתְפַּתָּה לוֹ. וְאוֹמֵר אֲנִי, כָּל לְשׁוֹן עָתֵר לְשׁוֹן הַפְצָרָה וְרִבּוּי הוּא, וְכֵן: וַעֲתַר עָנָן הַקְטֹרֶת (יחזי׳ ח׳)—מַרְבִּית עֲלֵית הֶעָשָׁן, וְכֵן: וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם (שם ל״ה), וְכֵן: וַעֲתָרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא (משלי כ״ז)—דּוֹמוֹת לְמֵרֻבּוֹת וְהֵנָּם לְמַשָּׂא; אנקרי״שרא בלע״ז: לנכח אשתו. זֶה עוֹמֵד בְּצַוָּיוֹת זוֹ וּמִתְפַּלֵּל וְזוֹ עוֹמֶדֶת בְּצַוָּיוֹת זוֹ וּמִתְפַּלֶּלֶת: ויעתר לו. וְלֹא לָהּ, שֶׁאֵין דּוֹמָה תְּפִלַּת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק לִתְפִלַּת צַדִּיק בֶּן רָשָׁע, לְפִיכָךְ לוֹ וְלֹא לָהּ (יבמות ס״ד): (כב) ויתרוצצו. ע״כ הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, שֶׁסָּתָם מַה הִיא רְאִיצָה זוֹ וְכָתַב: אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי? רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ לְשׁוֹן רִיצָה; כְּשֶׁהָיְתָה עוֹבֶרֶת עַל פִּתְחֵי תּוֹרָה שֶׁל שֵׁם וְעֵבֶר, יַעֲקֹב רָץ וּמְפַרְכֵּס לָצֵאת, עוֹבֶרֶת עַל פֶּתַח עֲבוֹדַת אֱלִילִים, עֵשָׂו מְפַרְכֵּס לָצֵאת. דָּבָר אַחֵר: מִתְרוֹצְצִים זֶה עִם זֶה וּמְרִיבִים בְּנֹחֲלַת שְׁנֵי עוֹלָמוֹת: ותאמר אם כן גָּדוֹל צַעַר הָעִבּוּר לְמה זה אנכי מִתְאַוָּה וּמִתְפַּלֶּלֶת עַל הֶרָיוֹן: ותלך לדרוש. לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל שֵׁם: לדרוש את ה׳. שֶׁנִּיֵּד לָהּ מַה תְּהֵא בְּסוֹפָהּ:

quire of the Eternal. [23]And the Eternal said unto her, Two nations are in thy womb, and two races shall be parted from thy bowels; and one race shall be firmer than the other race; and the elder shall serve the younger. [24]And when her days to bear were full, behold, there were twins in her womb. [25]And the first went out red, all over like an hairy robe; and they called his name Esau. [26]And after that went his brother out, his hand seizing Esau's heel; and his name he called Jacob: and Isaac was threescore years old when she bare them. [27]And the lads grew:

רש"י

course of child-bearing, feeling that something extraordinary was happening). Our Rabbis explain that the word ויתרוצצו has the meaning of running, moving quickly: whenever she passed by the doors of the Torah (i. e. the Schools of Shem and Eber) Jacob moved convulsively in his efforts to come to birth, but whenever she passed by the gate of a pagan temple Esau moved convulsively in his efforts to come to birth (Gen. R. 63). Another explanation is: they struggled with one another and quarrelled as to how they should divide the two worlds as their inheritance (Yalkut). ותאמר אם כן *means* AND SHE SAID, "IF the pain of pregnancy BE SO great, למה זה אנכי WHY IS IT that I longed and prayed to become pregnant?" (Gen. R. 63). ותלך לדרש AND SHE WENT TO ENQUIRE at the school of Shem (ib.). לדרש את ה' TO ENQUIRE OF THE LORD, that He might tell her what would happen to her at the end. **(23)** ויאמר ה' לה AND THE ETERNAL SAID UNTO HER through a messenger: it was told to Shem by holy inspiration and he told it to her (ib.). שני גיים בבטנך TWO NATIONS ARE IN THY WOMB — The word is written גיים (exalted, noble persons), an allusion to Antoninus and Rabbi (Rabbi Judah the Prince) from whose table neither radish nor lettuce was absent neither in summer nor in winter (Ab. Zar. 11a). ושני לאמים AND TWO RACES — The word לאם always denotes *a people that has all the characteristics of* a kingdom (ib. 2b). ממעיך יפרדו SHALL BE PARTED FROM THY BOWELS — as soon as they leave thy body they will take each a different course — one to his wicked ways, the other to his plain life (cf. v. 27). מלאם יאמץ SHALL BE STRONGER THAN THE OTHER RACE — They will never be equally great at the same time: when one rises the other will fall. Thus it says, (Ezek. XXVI. 2) "[Because Tyre (colonised by Esau) says about Jerusalem] I shall be filled with her that is laid waste" — Tyre became full (powerful) only through the ruin of Jerusalem (Meg. 6a). **(24)** וימלאו ימיה AND WHEN HER DAYS TO BEAR WERE FULL — But in the case of Tamar it is written (XXXVII. 27) "And it came to pass at the time of her travail", for her days were not fulfilled as she gave birth to them (her children) at the end of seven months. והנה תומם BEHOLD, THERE WERE TWINS — *The word for twins is written* defective (without א and י) whilst in the case of Tamar *it is written* תאומים plene (with א and י); because *in the latter case* both children proved righteous whilst here one was righteous and the other wicked (Gen. R. 63). **(25)** אדמוני כולו כאדרת שער RED — a sign that he would *always* be shedding blood (ib.). כאדרת שער *means* full of hair like a woollen garment that is full of hair. O. F. floche; *Engl. flock*). ויקראו שמו עשו AND THEY CALLED HIS NAME ESAU — every one called him thus because he was made (עשה means to make) and fully developed with hair as a lad several years old. **(26)** בעקב עשו ESAU'S HEEL — a sign that this one (Esau) will hardly have time to complete his *period of* domination before the other would rise and take it (his power) from him. ויקרא שמו יעקב AND HE CALLED HIS NAME JACOB — The Holy One, blessed be He, *thus named him.* [Some versions add: He said to them (to those who gave Esau that name cf. v. 25): You have given your first-born a name, I, too, will give my son, my firstborn, (cf. Ex. IV. 23) a name. That is what is written, "And He called his name, Jacob" (ib.). Another explanation is: his father called him Jacob because he was grasping *Esau's* heel. בן ששים שנה THREESCORE YEARS OLD — Ten years passed from the time when he married her until she became thirteen years old and capable of child-bearing, and a further ten years he hopefully waited as his father did

יְהוָֹה: כג וַיֹּאמֶר יְהוָֹה לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי
לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב
יַעֲבֹד צָעִיר: כד וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם
בִּבְטְנָהּ: כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת
שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו: כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו
וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם: כז וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים

פעם פ׳

וַאֲמֶרֶת אִם־כֵּן לְמָה זֶּה אָנֹכִי וַאֲזֹלֶת לִמְתֹּבֵעַ אוּלַפֵּן מִן־קֳדָם־יְיָ: כג וַאֲמַר יְיָ
לַהּ תְּרֵין עַמְמִין בִּמְעָכִי וְתַרְתֵּין מַלְכָוָן מִמֵּעָיְכִי יִתְפְּרְשָׁן וּמַלְכוּ מִמַּלְכוּ יִתְקַף
וְרַבָּא יִשְׁתַּעְבִּיד לְזְעִירָא: כד וּשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמֵילַד וְהָא תְיוֹמִין בִּמְעָהָא:
כה וּנְפַק קַדְמָאָה סְמוֹק כּוּלֵּהּ כִּגְלִים (י״ כִּבְלַן) דְּשֵׂעָר וְקָרוֹ שְׁמֵהּ עֵשָׂו:
כו וּבָתַר־כֵּן נְפַק אֲחוּהִי וִידֵהּ אֲחִיזָא בְּעִקְבָּא דְעֵשָׂו וּקְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
בַּר־שִׁתִּין שְׁנִין כַּד־יְלִידַת יָתְהוֹן: כז וּרְבִיו עוּלֵמָיָא וַהֲוָה עֵשָׂו גְּבַר נַחְשִׁירְקָן

רש״י

(כג) ויאמר ה׳ לה. עַל יְדֵי שְׁלִיחַ; לְשֵׁם נֶאֱמַר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְהוּא אָמַר לָהּ (ב״ר): שני גוים בבטנך. גֵּיִים כְּתִיב; אֵלּוּ אַנְטוֹנִינוּס וְרַבִּי, שֶׁלֹּא פָּסְקוּ מַעַל שׁוּלְחָנָם לֹא צְנוֹן וְלֹא חֲזֶרֶת לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים (ע״ז י״א): ושני לאומים. אֵין לְאוֹם אֶלָּא מַלְכוּת: ממעיך יפרדו. מִן הַמַּעַיִם הֵם נִפְרָדִים זֶה לִרְשָׁעוֹת וְזֶה לְתוֹרָה: מלאם יאמץ. לֹא יִשְׁוּוּ בִּגְדֻלָּה, כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אִמְלְאָה הֶחֳרָבָה (יחז׳ כ״ו), לֹא נִתְמַלְאָה צוֹר אֶלָּא מֻחֳרֶבֶת כָּמוֹהָ, כִּי לוֹ׳ חֲדָשִׁים יִלָּדֶתֶם: והוא תומם. חָסֵר, וּבְתָמֵר תְּאוֹמִים מָלֵא, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם צַדִּיקִים; אֲבָל כַּאן אֶחָד צַדִּיק וְאֶחָד רָשָׁע: (כה) אדמוני. סִימָן הוּא שֶׁיִּהְא שׁוֹפֵךְ דָּמִים (ב״ר): כולו כאדרת שער. מָלֵא שֵׂעָר כְּטַלִּית שֶׁל צֶמֶר הַמְלֻאָה שֵׂעָר, פלוקי״דא בלע״ז: ויקראו שמו עשו. הַכֹּל קָרְאוּ לוֹ כֵן, לְפִי שֶׁהָיָה נַעֲשֶׂה וְנִגְמָר בְּשְׂעָרוֹ כְּבֶן שָׁנִים הָרְבֵּה: (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו׳. שְׁמַעְתִּי מ״א הַדּוֹרְשׁוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ: בְּדִין הָיָה אוֹחֵז בּוֹ לַעֲכֹבוֹ. יַעֲקֹב נוֹצַר מִשְּׁפָה רִאשׁוֹנָה וְעֵשָׂו מִן הַשְּׁנִיָּה; צָא וּלְמַד מִשְּׁפוֹפֶרֶת שְׁפִיכָה קְצָרָה, תֵּן לָהּ שְׁתֵּי אֲבָנִים זוֹ אַחַר זוֹ,—הַנּוֹכֶנֶסֶת רִאשׁוֹנָה תֵּצֵא אַחֲרוֹנָה וְהַנִּכְנֶסֶת אַחֲרוֹנָה תֵּצֵא רִאשׁוֹנָה; נִמְצָא עֵשָׂו הַנּוֹצָר בָּאַחֲרוֹנָה יָצָא רִאשׁוֹן וְיַעֲקֹב שֶׁנּוֹצַר רִאשׁוֹנָה יָצָא אַחֲרוֹן, וְיַעֲקֹב בָּא לַעֲכֹבוֹ, שֶׁיִּהְא רִאשׁוֹן לַלֵּידָה כְּרִאשׁוֹן לִיצִירָה, וְקָטַר אֶת רַחֲמָהּ וְיָטוֹל אֶת הַבְּכוֹרָה מִן הַדִּין: בעקב עשו. סִימָן, שֶׁאִין זֶה מַסְפִּיק לִגְמוֹר מַלְכוּתוֹ עַד שֶׁזֶּה עוֹמֵד וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ: ויקרא שמו יעקב. הַקָּבָ״ה; דָּ״אִ: אָבִיו קָרָא לוֹ יַעֲקֹב עַל שֵׁם אַחֲרִית הָעֲקֵבִים: בן ששים שנה. י׳ שָׁנִים מִשֶּׁנִּשְׂאָה עַד שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּת י״ג שָׁנָה וּרְאוּיָה לְהַרְיוֹן וי׳ שָׁנִים הָלְלוּ צָפָה וְהִמְתִּין לָהּ, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אָבִיו לְשָׂרָה; כֵּינָן שֶׁלֹּא נִתְעַבְּרָה, יָדַע שֶׁהִיא עֲקָרָה, וְהִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ (יבמות כ״ד). וְשִׁפְחָה לֹא רָצָה לִשָּׂא, לְפִי שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה לִהְיוֹת עוֹלָה תְּמִימָה: (כז) וינדלו... ויהי עשו. כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ קְטַנִּים, לֹא הָיוּ נִכָּרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם,

and Esau was a cunning hunter, a man of the field; but Jacob was a plain man, abiding in tents. [28]And Isaac loved Esau, because he did eat of his venison; but Rebekah loved Jacob. [29]And Jacob sod pottage: and Esau came from the field, and he was faint: [30]And Esau said to Jacob, Let me devour, I pray thee, from this red, even this red thing; for I am faint: therefore was his name called Edom. [31]And Jacob said, Sell me this day thy birthright. [32]And Esau said, Behold, I am in peril to die: and what is this birthright to me? [33]And Jacob said, Swear

רש"י

in regard to Sarah[1]). When even then she did not become with child he realized that she was barren and he prayed for her. But He did not wish to take a maid-servant as *a second* wife because he had been sanctified on Mount Moriah to be a burnt-offering without blemish. **(27)** ויגדלו... ויהי עשו AND THEY GREW . . AND ESAU WAS — So long as they were young they could not be distinguished by what they did and no-one paid much attention to their characters, but when they reached the age of thirteen, one went his way to the houses of learning and the other went his way to the idolatrous temples (ib.). יודע ציד A CUNNING HUNTER lit., understanding hunting) — *understanding how* to entrap and deceive his father with his mouth. He would ask him, "Father how should salt and straw be tithed" (although he knew full well that these are not subject to the law of tithe). Consequently his father believed him to be very punctilious in *observing the divine* ordinances (Tanch.). איש שדה A MAN OF THE FIELD — Explain it literally (i. e., not in a Midrashic manner): a man without regular occupation, hunting beasts and birds with his bow. תם A PLAIN MAN — not expert in all these things: as his heart was his mouth (his thoughts and his words tallied). One who is not ingenious in deceiving *people* is called תם plain, simple. יושב אהלים DWELLING IN TENTS — the tent of Shem and the tent of Eber (ib.). **(28)** בפיו [THERE WAS HUNTING] IN HIS MOUTH — Understand this as the Targum renders it: in Isaac's mouth (i. e. Isaac ate the venison he brought home). But its Midrashic explanation is: *there was hunting* in Esau's mouth, *meaning* that he used to entrap and deceive him by his words (ib.). **(29)** ויזד means boiling, as the Targum renders it. והוא עיף AND HE WAS FAINT through murdering *people*, just as you mention *faintness in connection with murder*, (Jer. IV. 31) "For my soul fainteth before the murderers" (B. Bath. 16b). **(30)** הלעיטני LET ME SWALLOW — I will open my mouth and you pour a lot in. *The word is really used of feeding animals* as we find the word in the Mishna, (Sabb. 155b) "One may not fatten up a camel *on the Sabbath* but one may put food (מלעיטין) into its mouth." מן האדם האדם הזה FROM THIS RED, EVEN THIS RED THING — red lentils. On that day Abraham had died in order that he might not see his grandson Esau falling into degenerate ways. This would not have been the "good old age" (cf. XXV. 8) which God had promised him; therefore the Holy One, blessed be He, cut his life short by five years — for Isaac lived 180 years and he *only* one hundred and seventy five. Jacob was boiling lentils to provide the customary first meal for the immediate mourners. Why should lentils be the mourner's food? Because they are round like a wheel and mourning (sorrow) is a wheel that revolves in the world (it touches everyone sooner or later as a revolving wheel touches every spot in turn). And a further reason is: just as lentils have no mouth — (the word mouth פה is used in Hebrew of a serrated edge) — so, too, mourners have no mouth (appear dumb), for speech (greeting others) is forbidden to them. For this reason, also, it is customary to give eggs to a mourner as his first meal, because they are round and have no mouth (serrated edge) and similarly a mourner has no mouth (may not greet others), just as we say in Moed Katan, (21b) "A mourner during the first three days (of the week of mourning) may not respond to the greeting of any person — it follows, of course, that he may not be the first to greet anyone — and from the third to the seventh day he may

NOTES

1) Cf. XVI. 3.

וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ
תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים: כח וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־
צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב: כט וַיָּזֶד יַעֲקֹב
נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף: ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו
אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי
עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם: לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי: לב וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה
אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה: לג וַיֹּאמֶר

אונקלוס

גְּבַר נָפֵק־לְחַקְלָא וְיַעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים מְשַׁמֵּשׁ בֵּית־אוּלְפָנָא: כח וּרְחֵם יִצְחָק יָת־
עֵשָׂו אֲרֵי־מְצִידֵהּ הֲוָה אָכֵיל וְרִבְקָה רְחִימַת יָת־יַעֲקֹב: כט וּבְשִׁיל יַעֲקֹב תַּבְשִׁילָא
וַאֲתָא (י״ וְעל) עֵשָׂו מִן־חַקְלָא וְהוּא מְשַׁלְהֵי: ל וַאֲמַר עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אַטְעֲמָנִי
כְעַן מִן־סְמוֹקָא סְמוֹקָא הָדֵין אֲרֵי מְשַׁלְהֵי אֲנָא עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ אֱדוֹם:
לא וַאֲמַר יַעֲקֹב זַבִּין כְּיוֹמָא־דֵּלְהֵן יָת־בְּכוֹרְתָךְ לִי: לב וַאֲמַר עֵשָׂו הָא אֲנָא אָזֵל
לְמֵמָת וּלְמָה־דֵנָן לִי בְּכוֹרְתָא: לג וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵּם לִי כְּיוֹם דֵּלְהֵן וְקַיֵּים לִי

רש״י

וְאֵין אָדָם מְרַקֵּד בָּהֶם, מַה טִּיבָם: בְּיוֹן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְנֵי שֶׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וָזֶה פָּרַשׁ לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְזֶה פָּרַשׁ לַעֲו״ז: יודע ציד. לְצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו וְשׁוֹאֲלוֹ: אִבָּא, הַאִיךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן? כְּסָבוּר אָבִיו, שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת (תנחומא): איש שדה. כְּמַשְׁמָעוֹ, אָדָם בָּטֵל וְצוֹדֶה בְּקַשְׁתּוֹ חַיּוֹת וְעוֹפוֹת: תם. אֵינוֹ בָּקִי בְּכָל אֵלֶּה, כְּלִבּוֹ כֵּן פִּיו, מִי שֶׁאֵינוֹ חָרִיף לְרַמּוֹת קְרוּי תָּם: ישב אהלים. אָהֳלוֹ שֶׁל שֵׁם וְאֶבֶר שֶׁל עֵבֶר: (כח) בפיו. בְּתַרְגּוּמוֹ: בְּפִיו שֶׁל יִצְחָק. וּמִדְרָשׁוֹ: בְּפִיו שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁהָיָה צָד אוֹתוֹ וּמְרַמֵּהוּ בְּדִבְרָיו: (כט) ויזד. לְשׁוֹן בִּשּׁוּל, כְּתַרְגּוּמוֹ: והוא עיף. בְּרִצְיָחָה, בְּמָה דְתֵימָא: כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לַהוֹרְגִים (ירמ׳ ד׳) (ב״ר): (ל) הלעיטני. אַפְתַּח פִּי וּשְׁפוֹךְ הַרְבֵּה לְתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל אֶבֶל מַלְעִיטִין אוֹתוֹ: מן האדם האדם. עֲדָשִׁים אֱדֻמּוֹת. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵת אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא יִרְאֶה אֶת עֵשָׂו בֶּן בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְאֵין זוֹ שֵׂיבָה טוֹבָה שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּבָ״ה: לְפִיכָךְ קִצֵּר הַקָּבָ״ה ה׳ שָׁנִים מִשְּׁנוֹתָיו, שֶׁיִּצְחָק חַי ק״פ שָׁנָה וְזֶה קע״ה, וּבְשֶׁל יַעֲקֹב עֲדָשִׁים לְהַבְרוֹת אֶת הָאֵבֶל. וְלָמָּה עֲדָשִׁים? שֶׁהֵמּוֹת לְגַלְגֵּל, שֶׁהָאֲבֵלוּת גַּלְגַּל הַחוֹזֵר בָּעוֹלָם (ועוד: מה עֲדָשִׁים אֵין לָהֶם פֶּה, כָּךְ הָאֵבֶל אֵין לוֹ פֶּה, שֶׁאָסוּר לְדַבֵּר, וּלְפִיכָךְ הַמְּנָהֵג לְהַבְרוֹת הָאֵבֶל בִּתְחִלַּת מַאֲכָלוֹ בֵּיצִים, שֶׁהֵם עְגוּלִים וְאֵין לָהֶם פֶּה, כָּךְ אֵבֶל כָּל שִׁבְעָה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ מֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם וְכָ״שׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל בַּתְּחִלָּה, מִנִּי וְעַד זֹ׳ מֵשִׁיב וְאֵינוֹ שׁוֹאֵל וכו׳; בְּרֵישׁ״ נָ״שׁן): (לא) מכרה כיום. כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּיוֹם דֵּלְהֵן. כְּיוֹם שֶׁהוּא בָּרוּר, כָּךְ מְכוֹר לִי מְכִירָה בְּרוּרָה: בכרתך. לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה בִּבְכוֹרוֹת, אָמַר יַעֲקֹב: אֵין רָשָׁע זֶה כְּדַאי שֶׁיַּקְרִיב לְהַקָּבָ״ה: (לב) הנה אנכי הולך למות. מִתְנוֹדֶדֶת וְהוֹלֶכֶת הִיא הַבְּכוֹרָה שֶׁלֹּא תָהֵא כָּל עֵת הָעֲבוֹדָה בִּבְכוֹרוֹת, כִּי שַׁבָּט לֵוִי יִטּוֹל אוֹתָהּ, וְעוֹד) אָמַר עֵשָׂו: מַה

to me this day; and he sware to him: and he sold his birthright unto Jacob. [34]Then Jacob gave Esau bread and pottage of lentiles; and he did eat and drink, and he rose and went; thus Esau despised his birthright.

26. [1]And there was a famine in the land, besides the first famine that was in the days of Abraham. And Isaac went unto Abimelech king of the Philistines unto Gerar. [2]And the Eternal appeared unto him, and said, Go not down into Egypt: dwell in the land which I shall tell thee of. [3]Sojourn in this land, and I will be with thee, and will bless thee; for unto thee, and unto thy seed, I will give all these countries, and I will establish the oath which I sware unto Abraham thy father: [4]And I will make thy seed to multiply as the stars of heaven, and will give unto thy seed all these lands; and in thy seed shall all the nations of the earth

רש"י

respond to a greeting but may not be the first to offer a greeting etc." *From "And a further reason" is to be found* in an old Rashi text. **(31)** מכרה כיום SELL ME THIS DAY (lit., like the day) — Explain it as the Targum renders it *"as this day"*: just as this day is certain, so make me a sure sale.[1]) בכרתך THY BIRTHRIGHT — Because the sacrificial service *was then carried out* by the first-born sons, Jacob said, "This wicked man is unworthy to sacrifice to the Holy One, blessed be He" (Gen. R. 63). **(32)** הנה אנכי הולך למות BEHOLD I AM IN PERIL TO DIE — The birthright is something unstable, for not always will the sacrificial duties *be performed* by the first-born, for the tribe of Levi will assume this. Further Esau said: What is the nature of this Service? Jacob replied, "Many prohibitions and punishments and many acts involving even the punishment of death are associated with it — just as we read in the Mishna, (Sanh. 22b): The following *priests* are liable to death: those who carry out their duties after having drunk *too much* wine and those who officiate bare-headed. He said: If I am going to die through it, why should I desire it. **(34)** ויבז עשו THUS ESAU DESPISED — Scripture testifies to his wickedness: that he despised the Service of the Omnipresent!

26. **(2)** אל תרד מצרימה GO NOT DOWN INTO EGYPT — Because he thought of going down to Egypt as his father had gone down in time of famine He said to him, "Do not go down to Egypt for you are a burnt-offering without blemish and residence outside the *Holy* Land is not befitting you". **(3)** האל is the same[2]) as האלה THESE. **(4)** והתברכו בזרעך AND IN THY SEED SHALL BLESS THEMSELVES — A man will say to his son, "May your seed be as the seed of Isaac". Such is *the meaning of this phrase wherever it occours* in the entire Scriptures. The following *passage* is that from which this meaning may be derived for all *such passages:* (XLVII. 20) "By thee shall all Israel bless their children saying, "May God make thee [as Ephraim and Manasseh]". So, too, in the case of a curse do we find a similar *idea*: (Num. V. 27) "And the woman shall become a curse", *meaning* that one who curses his enemy will say "May you be like such and such a woman". Similar, also, is (Is. LXV. 15) "And ye shall leave your name for a curse unto mine elect", *meaning* that one who takes an oath will say "May I be like such-and-such a person if I have really done

NOTES

[1]) this day is the only certain and sure day for anyone: yesterday is past and to-morrow is not yet come — to-day, only, are we sure of. Cf. in the Amidah Prayer וברך שנתנו "and bless our year", i. e. this year.

[2]) האל is an archaic form of האלה.

יַעֲקֹב הִשְׁבִּעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ
לְיַעֲקֹב: לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים
וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה: פ
כו א וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר
הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ
מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: ב וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר
אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:
ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ כִּי־לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־
הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וְהִרְבֵּיתִי
אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל־
הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

אונקלוס

וְנָבִין יָת־בְּכֹרוּתֵהּ לְיַעֲקֹב: לד וְיַעֲקֹב יְהַב לְעֵשָׂו לְחֵם וְחַבְשִׁיל דְּטִלּוֹפְחִין וַאֲכַל
וּשְׁתִי וְקָם וַאֲזַל וְשָׁט עֵשָׂו יָת־בְּכֹרוּתָא: א וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא בַּר מִכַּפְנָא
קַדְמָאָה דַּהֲוָה בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוָת־אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא־דְּפְלִשְׁתָּאֵי לִגְרָר:
ב וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ וַאֲמַר לָא־תֵחוֹת לְמִצְרָיִם שְׁרִי בְּאַרְעָא דִּי אֵימַר לָךְ: ג דּוּר
בְּאַרְעָא הָדָא וְיֶהֱי־מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ וְאֲבָרְכִנָּךְ אֲרֵי־לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּן יָת־כָּל־אַרְעָתָא
הָאִלֵּין וְאָקִם יָת־קְיָמָא דְּיקַיֶּמֶת לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ: ד וְאַסְגֵּי יָת־בְּנָךְ סַ נַיְכִין כְּכוֹכְבֵי
שְׁמַיָּא וְאֶתֵּן לִבְנָךְ יָת־כָּל־אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל־בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:

רש״י

פִּיכָהּ שֶׁל עֲבוֹדָה זוֹ? אָמַר לוֹ: כַּמָּה אֲוָהֳרוֹת וְעוֹנְשִׁין וּמִיתוֹת תְּלוּיִין בָּהּ כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ, אִלּוּ הַן שִׁבְמִיתָה: שְׁתוּגֵי יַיִן וּפְרוּעֵי רֹאשׁ; אָמַר: אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוּת עַל יָדָהּ, אִם בֵּן מַה חֵפֶץ לִי בָּהּ? (לד) וַיִּבֶז עֵשָׂו. הֵעִיד הַכָּתוּב עַל רִשְׁעוֹ, שֶׁבִּזָּה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל מָקוֹם:

כו (ב) אל תרד מצרימה, שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לָרֶדֶת מִצְרַיְמָה, כְּמוֹ שֶׁיָּרַד אָבִיו בִּימֵי הָרָעָב; אָמַר לוֹ: אַל תֵּרֵד מִצְרַיְמָה, שֶׁאַתָּה עוֹלָה תְּמִימָה, וְאֵין חוּצָה לָאָרֶץ כְּדַאי לְךָ: (ג) האל. כְּמוֹ הָאֱלָה: (ד) והתברכו בזרעך. אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: יְהִי עֲרָפֶךָ שֶׁל יִצְחָק. וְכֵן בְּכָל הַמִּקְרָא, וְזֶה אָב לְבָלָן: בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ וְגוֹ' (ברא' מ״ח); וְאֵת לְעֻמַּת הַקְּלָלָה מָצִינוּ כֵן: וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה (במ' ה'), שֶׁהַמְּקַלֵּל שׁוֹנְאוֹ אוֹמֵר תָּבֹא כְּפִלּוֹנִית. וְכֵן: וְהִנִּיחָתָם

bless themselves. [5]As a reward that Abraham hearkened to my voice, and kept my charge, my commandments, my ordinances, and my laws. [6]And Isaac abode in Gerar: [7]And the men of the place asked him of his wife; and he said, She is my sister: for he feared to say, She is my wife; lest, said he, the men of the place should slay me for Rebekah; because she was fair to look upon. [8]And it came to pass, when he had been there a long time, that Abimelech king of the Philistines glanced out at a window, and saw, and, behold, Isaac was sporting with Rebekah his wife. [9]And Abimelech called Isaac, and said, Behold, of a surety she is thy wife: and how saidst thou, She is my sister? And Isaac said unto him, Because I said, Lest I die for her. [10]And Abimelech said, What is this thou hast done unto us? one of the people might lightly have lain

רש"י

so-and-so" (Sifré Num. 6). **(5)** שמע אברהם בקלי ABRAHAM HEARKENED TO MY VOICE when I put him to the test. וישמר משמרתי AND KEPT MY CHARGE — *This refers to* precautionary measures which are intended to make us avoid the *infringement* of Biblical prohibitions: such are the Rabbinical inhibition of marriage between relatives in the second degree and the Rabbinical regulations regarding not doing certain acts on the Sabbath (cf. Jeb. 21a). מצותי MY COMMANDMENTS — those matters which, had they not been written *in the Torah, we would nevertheless hold that they* are fitting matters to be the subject of a commandment, such as robbery and murder (cf. Joma 67b). חקותי MY ORDINANCES — matters which our evil inclination and the heathen nations argue against *the necessity of prohibiting,* such as the eating of swine's flesh and the wearing of garments made of a mixture of wool and linen — things for which there are no apparent reasons but which are the King's decrees and enactments *imposed* on His subjects (ib.). ותורתי AND MY LAWS — *The plural serves* to include *with the written Law* also the Oral Law which *prescribes commands that are* an ancient institution given *by God* to Moses from Sinai (cf. Gen. R. 64). **(7)** לאשתו *means* CONCERNING HIS WIFE, just as (XX. 13) "Say about me (לי), He is my brother". **(8)** כי ארכו WHEN HE HAD BEEN THERE A LONG TIME — He thought, "From now I need have no fear since they have not molested her up to now", and he was not *sufficiently* strict in guard-

ה עֵ֚קֶב אֲשֶׁר־שָׁמַ֣ע אַבְרָהָ֔ם בְּקֹלִ֖י וַיִּשְׁמֹ֣ר מִשְׁמַרְתִּ֑י
מִצְוֹתַ֛י חֻקּוֹתַ֥י וְתוֹרֹתָֽי׃ שני ו וַיֵּ֥שֶׁב יִצְחָ֖ק בִּגְרָֽר׃
ז וַיִּשְׁאֲל֤וּ אַנְשֵׁי־הַמָּקוֹם֙ לְאִשְׁתּ֔וֹ וַיֹּ֖אמֶר אֲחֹ֣תִי
הִ֑וא כִּ֣י יָרֵ֗א לֵאמֹר֙ אִשְׁתִּ֔י פֶּן־יַהַרְגֻ֙נִי֙ אַנְשֵׁ֣י הַמָּקוֹם֔
עַל־רִבְקָ֖ה כִּי־טוֹבַ֣ת מַרְאֶ֑ה הִֽוא׃ ח וַיְהִ֗י כִּֽי־אָרְכ֤וּ
לוֹ֙ שָׁ֔ם הַיָּמִ֑ים וַיַּשְׁקֵ֞ף אֲבִימֶ֣לֶךְ׀ מֶ֣לֶךְ פְּלִשְׁתִּ֗ים
בְּעַ֤ד הַֽחַלּוֹן֙ וַיַּ֔רְא וְהִנֵּ֥ה יִצְחָ֖ק מְצַחֵ֥ק אֵ֛ת רִבְקָ֥ה
אִשְׁתּֽוֹ׃ ט וַיִּקְרָ֤א אֲבִימֶ֙לֶךְ֙ לְיִצְחָ֔ק וַיֹּ֖אמֶר אַ֣ךְ הִנֵּ֣ה
אִשְׁתְּךָ֣ הִ֑וא וְאֵ֣יךְ אָמַ֔רְתָּ אֲחֹ֥תִי הִ֖וא וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו
יִצְחָק֙ כִּ֣י אָמַ֔רְתִּי פֶּן־אָמ֖וּת עָלֶֽיהָ׃ י וַיֹּ֣אמֶר אֲבִימֶ֔לֶךְ
מַה־זֹּ֖את עָשִׂ֣יתָ לָּ֑נוּ כִּמְעַ֗ט שָׁכַ֤ב אַחַד֙ הָעָ֔ם אֶת־

אונקלוס

ה חֲלַף דִּי־קַבִּיל אַבְרָהָם בְּמֵימְרִי וּנְטַר מַטְּרַת־מֵימְרִי פִּקּוּדַי קְיָמַי וְאוֹרָיָתָי׃
ו וְיָתֵב יִצְחָק בִּגְרָר׃ ז וּשְׁאִילוּ אֱנָשֵׁי אַתְרָא (עַל־עִיסָק) לְאִתְּתֵהּ וַאֲמַר אֲחָתִי
הִיא אֲרֵי דְחִיל לְמֵימַר אִתְּתִי דִּלְמָא־יִקְטְלֻנַנִי אֱנָשֵׁי אַתְרָא עַל־רִבְקָה אֲרֵי־
שַׁפִּירַת חֵיזוּ הִיא׃ ח וַהֲוָה כַּד־סְגִיאוּ־לֵהּ תַּמָּן יוֹמָיָא וְאִסְתְּכִי אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא
דִּפְלִשְׁתָּאֵי מִן חֲרַכָּא וַחֲזָא וְהָא יִצְחָק מְחַיֵּךְ עִם רִבְקָה אִתְּתֵהּ׃ ט וּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַאֲמַר בְּרַם הָא אִתְּתָךְ הִיא וְאֵכְדֵין אֲמַרְתָּ אֲחָתִי הִיא וַאֲמַר
לֵהּ יִצְחָק אֲרֵי אֲמָרִית דִּילְמָא אִימוּת עֲלַהּ׃ י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ מָה־דָּא עֲבַרְתָּ
לָנָא כְּזְעִיר־פּוֹן שָׁכִיב דְּמִיחַר בְּעַמָּא עִם־אִתְּתָךְ וְאַיְתֵיתָא עֲלָנָא חוֹבָא׃

רש״י

שְׁמָכֶם לִשְׁבוּעָה לְבְחִירַי (ישעי׳ ס״ה), שֶׁהַנִּשְׁבָּע אוֹמַר: אֱהֵא בְּפִלּוֹנִי אִם עָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ׃
(ה) שמע אברהם בקולי. כְּשֶׁנִּסִּיתִי אוֹתוֹ: וישמר משמרתי. גְּזֵרוֹת לְהַרְחָקָה עַל הָאֲזָהָרוֹת
שֶׁבְּתוֹרָה, כְּגוֹן: שְׁנֵיוֹת לָעֲרָיוֹת וּשְׁבוּת לַשַּׁבָּת (יב׳ כ״א): מצותי. דְּבָרִים שֶׁאִלּוּ לֹא נִכְתְּבוּ
רְאוּיִן הֵם לְהִצְטַוּוֹת, כְּגוֹן: גָּזֵל וּשְׁפִיכוּת דָּמִים: חקותי. דְּבָרִים שֶׁיֵּצֶר הָרָע וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם
מְשִׂיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן: אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז, שֶׁאֵין טַעַם בַּדָּבָר, אֶלָּא גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ
וְחֻקּוֹתָיו עַל עֲבָדָיו: ותורתי: לְהָבִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי (ב״ר): (ו) לאשתו.
עַל אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ: אִמְרִי לִי אֲחִי הוּא (ברא׳ כ׳): (ח) כי ארכו. אָמַר: מֵעַתָּה אֵין לִי לְדַאוֹג,
מֵאַחַר שֶׁלֹּא אָנְסוּהָ עַד עַכְשָׁיו, וְלֹא נִזְהַר לִהְיוֹת נִשְׁמָר: וישקף אבימלך וגומר. רָאָהוּ מְשַׂמֵּשׁ

with thy wife, and thou wouldst have brought guilt upon us. [11]And Abimelech commanded all the people, saying, He that toucheth this man or his wife shall surely be put to death. [12]Then Isaac sowed in that land, and found in that year an hundredfold: and the Eternal blessed him: [13]Thus the man grew, and went forward, and grew until he became very great: [14]For he had possession of flocks, and possession of herds, and many domestics: and the Philistines were jealous of him. [15]For all the wells which his father's servants had digged in the days of Abraham his father, the Philistines had stopped them and filled them with dust. [16]And Abimelech said unto Isaac, Go from us; for thou art become much mightier than we. [17]And Isaac went thence, and encamped in the valley of Gerar, and abode there. [18]And Isaac digged again the wells

רש"י

ing *his actions* (ib.). **(10)** אחד העם ONE OF THE PEOPLE — the one singled out from the people — viz., the king (cf. Targ.). והבאת עלינו אשם *means* had he really lain with her you would have now brought guiltiness upon us (i. e. the verb is not in the future but in the conditional past tense). **(12)** בארץ ההוא IN THAT LAND although it (Gerar) had not the *sacred* importance of Erez-Yisroel proper — i. e., as the territory of the seven nations, *and is therefore not as fertile as the Holy Land* (cf. Keth. 112a). בשנה ההוא IN THAT YEAR although it was not a normal year, being a year of famine. בארץ ההיא .. בשנה ההוא In that land and in that year. — Why *is there mention of* the two — *that land and that year*? To tell *you* that that soil was hard and that year was a hard one (Gen. R. 64). מאה שערים AN HUNDREDFOLD — for they had estimated how much it should have yielded and it yielded one hundred for every *measure* which they had estimated. Our Rabbis said that the estimate was made for the purpose of the tithe (ib.).[1] **(13)** כי גדל מאד UNTIL HE BECAME VERY GREAT — so that people used to say, "Rather the dung of Isaac's mules than all Abimelech's gold and silver" (ib.). **(14)** וַעֲבֻדָּה רבה *means* a great many things to do (i. e. great undertakings) O. F. ouvraine. The word עֲבוֹדָה denotes one thing to be done whereas עֲבֻדָּה denotes many things to be done (a collective noun). **(15)** סתמום פלשתים THE PHILISTINES STOPPED THEM, saying, "They may become a source of danger to us because of marauding troops that may invade us" (i. e., they may invade our country to obtain possession of the wells, or if they invade us for any other reason they will be able to find a supply of water). (Tos. Sota 10.) The rendering of the Targum טמונין means "stopping up" and we find it in the language of the Talmud (Pes. 42a) "Chokes up (מטמטם) the heart". **(17)** בנחל גרר IN THE VALLEY OF GERAR — far away from the city. **(18)** וישב ויחפר AND ISAAC DIGGED AGAIN — those wells which they had dug in the days of his father Abraham and which the Philistines had stopped up[2]) before Isaac left Gerar he once again dug.

NOTES

[1]) But why should he wish to know in advance how much he had to give as tithe? As a matter of fact, in Ber. Rab. the reading is ומפני מה מדד אותה, מפני המעשרות Why did he measure it? I. e., why did he measure it after the crops had been gathered in? And the reply is — for the purpose of discovering what quantity was due as tithe. It is not easy to understand why Rashi states that they estimated it for the purpose of the tithe.

[2]) ויסתמום is pluperfect, i. e. they had stopped them up after the death of Abraham, not now after he had dug them again.

אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: יא וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ אֶת־
כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת
יוּמָת: יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה
הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: שלישי יג וַיִּגְדַּל
הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: יד וַיְהִי־
לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ
אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: טו וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר־חָפְרוּ עַבְדֵי
אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם
עָפָר: טז וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ
כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד: יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן
בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: יח וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר ו אֶת־

אונקלוס

יא וּפַקִּיד אֲבִימֶלֶךְ יָת־כָּל־עַמָּא לְמֵימָר דְּיַנּוֹק בְּגַבְרָא הָדֵין וּבְאִתְּתֵהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵל: יב וּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא וְאַשְׁכַּח בְּשַׁתָּא הַהִיא עַל־חַד־מְאָה
בְּרַשְׁעֲרוֹהִי וּבָרְכֵהּ יְיָ: ג וּרְבָא גַּבְרָא וַאֲזַל אֲזַיל (י׳ סְגִי) וְרָבִי עַד דִּי־רְבָא
לַחֲדָא: יד וַהֲוָה־לֵהּ גֵּיתֵי־עָנָא וְגֵיתֵי תּוֹרִין וּפָלְחָנָא (י׳ וַעֲבוּדָה) סַגִּיָא וְקַנִּיאוּ
בֵּהּ פְּלִשְׁתָּאֵי: טו וְכָל־בֵּירִין דִּי חַפָּרוּ עַבְדֵי אֲבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי
טַמּוֹנִין פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלַאנִין עַפְרָא: טז וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק אִזֵל מֵעִמָּנָא אֲרֵי־
תְקִפְתָּא מִנָּנָא לַחֲדָא: יז וַאֲזַל מִתַּמָּן יִצְחָק וּשְׁרָא בְּנַחֲלָא־דִגְרָר וְיַתִּיב תַּמָּן:
יח וְתָב יִצְחָק וְחַפַּר ו יָת־בֵּירֵי דַמַיָּא דִּי חַפָּרוּ בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי וְטַמּוֹנִין

רש״י

מִטָּתוֹ: אחד העם. הַמְיוּחָד בָּעָם, זֶה הַמֶּלֶךְ: והבאת עלינו אשם. אִם שָׁכַב בְּבָרָ, הַבֵּאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: (יב) בארץ ההוא. אַע״פִ שֶׁאֵינוֹ חֲשׁוּבָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ, כְּאֶרֶץ שִׁבְעָה גוֹיִם (ב״ר): בשנה ההיא. אַע״פִ שֶׁאֵינָהּ כְּתִקָּנָהּ, שֶׁהָיְתָה שְׁנַת רָעָבוֹן (ב״ר): בארץ ההיא בשנה ההיא. שְׁנֵיהֶם לְמָה? לוֹמַר, שֶׁהָאָרֶץ קָשָׁה וְהַשָּׁנָה קָשָׁה: מאה שערים. שֶׁאַמָּדוּהָ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְעָשְׂתָה עַל אַחַת שֶׁאַמָּדוּהָ מֵאָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ אוֹמֶד זֶה לְמַעְשְׂרוֹת הָיָה: (יג) כי גדל מאד. שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים זֶבֶל פִּרְדוֹתָיו שֶׁל יִצְחָק וְלֹא כַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ (ב״ר): (יד) ועבדה רבה. פְּעֻלָּה רַבָּה בִּלְשׁוֹן לע״ז אוברי״נא, עֲבוֹדָה מַשְׁמַע עֲבוֹדָה אַחַת; עֲבֻדָּה מַשְׁמַע פְּעֻלָּה רַבָּה: (טו) סתמום פלשתים. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ תַּקָּלָה הֵם לָנוּ מִפְּנֵי הַנֶּגָעוֹת הַבָּאוֹת עָלֵינוּ. טַמּוֹנִין פְּלִשְׁתָּאֵי לְשׁוֹן סְתִימָה, וּבִלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד: מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב: (יז) בנחל גרר. רְחוֹק מִן הָעִיר: (יח) וישב ויחפר. הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וּפְלִשְׁתִּים

of water, which they had digged in the days of Abraham his father; for the Philistines had stopped them after the death of Abraham: and he called their names after the names by which his father had called them. [19]And Isaac's servants digged in the valley, and found there a well of living water. [20]And the herdmen of Gerar quarrelled with Isaac's herdmen, saying, The water is ours: and he called the name of the well Esek; because they contended with him. [21]And they digged another well, and quarrelled for that also: and he called the name of it Sitnah. [22]And he removed from thence, and digged another well; and for that they quarrelled not; and he called the name of it Rehoboth; and he said, For now the Eternal hath made room for us, and we shall be fruitful in the land. [23]And he went up from thence to Beer-sheba. [24]And the Eternal appeared unto him the same night, and said, I am the God of Abraham thy father: fear not, for I am with thee, and will bless thee, and multiply thy seed for my servant Abraham's sake. [25]And he builded an altar there, and invoked the name of

רש"י

(20) עשק *means* DISPUTE. כי התעשקו עמו *means* THEY ENGAGED WITH HIM about it IN strife and DISPUTE. **(21)** שטנה O. F. nuisement; *Engl. hindrance*. **(22)** ופרינו בארץ WE SHALL BE FRUITFUL IN THE LAND — as the Targum

בְּאֶרֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו
וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא
לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמוֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו: יט וַיַּחְפְּרוּ
עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:
כ וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם
וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ:
כא וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא
שִׁמָהּ שִׂטְנָה: כב וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת
וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־
עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָאָרֶץ: רביעי כג וַיַּעַל
מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע: כד וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־
אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר
אַבְרָהָם עַבְדִּי: כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם

אונקלוס

פְּלִשְׁתָּאֵי כְּמָר דְּמִית אַבְרָהָם וּקְרָא לְהֵן שְׁמָהָן כִּשְׁמָהָן דִּי קְרָא לְהֵן אֲבוּהִי:
יט וַחֲפָרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בְּנַחֲלָא וְאַשְׁכְּחוּ־תַמָּן בְּירָא דְמַיִן נָבְעִין: כ וּנְצוֹ רָעֲוָתָא
דְּגַרְר עִם־רַעֲוָתָא דְיִצְחָק לְמֵימַר דִּי־לָנָא מַיָא וּקְרָא שְׁמָא־דִבְירָא עִסְקָא אֲרֵי
אִתְעַסְקוּ עִמֵּהּ: כא וַחֲפָרוּ בִּירָא אָחֳרִי וּנְצוֹ אַף־עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ שִׂטְנָה:
כב וְאִסְתַּלַק מִתַּמָּן וְחַפַּר בִּירָא אָחֳרִי וְלָא נְצוֹ עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ רְחֹבוֹת וַאֲמַר אֲרֵי
כְעַן אַפְתִּי יְיָ לָנָא וְנֵיפּוּשׁ (ס״ וְנִפְשְׁנָא) בְּאַרְעָא: כג וְאִסְתַּלַק מִתַּמָּן בְּאֹר שָׁבַע:
כד וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהָיהּ דְּאַבְרָהָם אֲבוּךְ לָא־תִדְחַל
אֲרֵי־כְסַעֲדָךְ מֵימְרִי וַאֲבָרְכִנָּךְ וְאַסְגֵּי יָת־בְּנָיךְ בְּדִיל אַבְרָהָם עַבְדִּי: כה וּבְנָא
תַּמָּן מַדְבְּחָא וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּקְרַס־תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ וּכְרוֹ־תַמָּן עַבְדֵי־יִצְחָק בֵּירָא:

רש״י

סתומים. מִקּוֹדֶם שֶׁנִּסַּע יִצְחָק מִגְּרָר, חָזַר וַחֲפָרָן. (כ) עשק. עֲרָעוּר: כי התעשקו עמו. נִתְעַשְּׁקוּ עִמּוֹ עָלֶיהָ בְּמֵרִיבָה וְעֲרָעוּר: (כא) שטנה. נושימנ״ט: (כב) ופרינו בארץ. כְּתַרְגּוּמוֹ: וַיַּפּוּשׁ

the Eternal, and pitched his tent there: and there Isaac's servants digged a well. [26]Then Abimelech went to him from Gerar, and Ahuzzath his companion, and Phichol the officer of his host. [27]And Isaac said unto them, Why come ye to me, when ye hate me, and have sent me away from you? [28]And they said, We saw plainly that the Eternal was with thee: and we said, Let there be now an oath between us, even between us and thee, and let us make a covenant with thee. [29]That thou wilt do us no evil, since we have not touched thee, and since we have done unto thee nothing but good, and have sent thee away in peace. Thou art now blessed of the Eternal. [30]And he made them a feast, and they did eat and drink. [31]And they rose early in the morning, and sware one to another; and Isaac sent them away, and they went from him in peace. [32]And it came to pass that day, that Isaac's servants came, and told him concern-

רש"י

translates it וניפוש and we shall increase in the land[1]). **(26)** ואחזת מרעהו — as the Targum renders it: וסיעת מרחמוהי *which means* a company formed from his friends, *the* מ *meaning from*. There are some who explain that in מרעהו the מ is part of the noun מֵרֵעַ — just like (Jud. XIV. 11) "Thirty companions (מרעים)" *in the narrative* of Samson — in order that the word ואחזת should be taken to be the construct state to מרעהו (the company of his friends). But it would not be a polite thing to speak thus of a king — the company of his friends — for if this were the meaning *it would imply that* he (Abimelech) took with him the whole company of his friends and that he had no more than one group of friends. For this reason it should be interpreted in the first way (that אחזת is not construct). And you need not be surprised at the ת of אחזת although the word is not in the construct state, for we have similar cases in Scripture: (Ps. LX. 13) "help (עזרת) against the adversary", and (Is. LI. 21) "Drunken, (שכרת) but not with wine". אחזת signifies a collection and band, *and a band is so called* because *the people who constitute it* are held נאחזין together. **(28)** ראו ראינו WE SAW PLAINLY (lit., seeing we have seen) — We saw it in the case of your father and we see it in the case of yourself (Gen. R. 64). תהי נא אלה בינותינו וגו' *means* LET THE OATH that has existed BETWEEN US since the days of your father CONTINUE NOW BETWEEN US AND YOU. **(29)** לא נגענוך WE HAVE NOT TOUCHED THEE when we said to you "Go from us". אתה THOU

NOTES

[1]) Some editions of the Targum have the reading ויפשיננא "and he will increase us". Rashi seems to suggest that וניפוש is the correct reading. For it is hardly possible that by his comment he intends to point out how the word ופרינו should be translated since the word is a common one, and the Targum always translates it by the root פוש. It may be, however, that Rashi makes no allusion here to the variant reading but by citing the Targum is merely stressing the fact that ופרינו must be translated by "and we shall increase" and that the ו is the Vau Conversive.

יְהוָה וַיֹּט־שָׁם אָהֳלֹו וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר׃
כוּ וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל
שַׂר־צְבָאֹו׃ כז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם
אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם׃
כח וַיֹּאמְרוּ רָאֹו רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי
נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ׃
כט אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא־נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר
עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טֹוב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁל�ֹום אַתָּה עַתָּה
בְּרוּךְ יְהוָה׃ חמישי ל וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ
וַיִּשְׁתּוּ׃ לא וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו
וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתֹּו בְּשָׁל�ֹום׃ לב וַיְהִי בַּיֹּום
הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לֹו עַל־אֹדֹות הַבְּאֵר

אונקלוס

כו וַאֲבִימֶלֶךְ אֲזַל לְוָתֵהּ מִגְּרָר וְסִיעַת מַרְחֲמָוֹהִי וּפִיכֹל רַב־חֵילֵהּ׃ כז וַאֲמַר
לְהֹון יִצְחָק מָה־דֵין אֲתֵיתוּן לְוָתִי וְאַתּוּן סְנֵיתוּן יָתִי וְשַׁלַּחְתּוּנִי מִלְוָתְכוֹן׃ כח וַאֲמָרוּ
מָחֵוָא חֲזֵינָא אֲרֵי־יְיָ הֲוָה מֵימְרָא־דֵיהּ בְּסַעְדָּךְ וַאֲמַרְנָא תְּתְקַיֵּם קְצָן מוֹמָתָא
דְּתָוֵה־בֵין־אֲבָהָתָנָא וּבֵינָנָא וּבֵינָךְ וְנִגְזַר קְיָם עִמָּךְ׃ כט אִם־תַּעְבֵּד עִמָּנָא בִּישָׁא
כְּמָא דְּיֵי־לָא אֲנִוֵּקְנָךְ וּכְמָא דִּי־עֲבַדְנָא עִמָּךְ לְחוֹר־טַב וַנְשַׁלְחָנָךְ בְּשְׁלָם אַתְּ
כְּעַן בְּרִיכָא דַיְיָ׃ ל וַעֲבַד לְהֹון מִשְׁתְּיָא וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ׃ לא וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא
וְקַיִּימוּ גְּבַר לְאָחוּהִי וְשַׁלְחִנּוּן יִצְחָק וַאֲזָלוּ מִלְוָתֵהּ בְּשְׁלָם׃ לב וַהֲוָה בְּיוֹמָא
הַהוּא וְאָתוֹ עַבְדֵי יִצְחָק וְחַוְיָאוּ לֵהּ עַל־עִיסָק בֵּירָא דִּי חָפָרוּ וַאֲמָרוּ לֵהּ

רש"י

בְּאֵרָא׃ (כו) ואחות מרעהו: כְּתַרְגּוּמוֹ. וְסִיעַת מַרְחֲמָוֹהִי, סִיעַת מַאוֹהֲבָיו. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין מֵרֵעֵהוּ
מִ׳ מְיוּדָּד הַתֵּיבָה, כְּמוֹ: שְׁלֹשִׁים מֵרֵעִים דִּשְׁמְשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה תֵּיבַת וַאֲחֻזַּת דְּבוּקָה: אֲבָל
אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ לְדַבֵּר עַל הַמַּלְכוּת כֵּן, סִיעַת אוֹהֲבָיו, שֶׁאִם כֵּן, כָּל סִיעַת אוֹהֲבָיו הוֹלִיךְ
עִמּוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא סִיעָה אַחַת שֶׁל אוֹהֲבִים—לָכֵן יֵשׁ לְפוֹתְרוֹ בַּלָּשׁוֹן הָרִאשׁוֹן; וְאֵל
תִּתְמַהּ עַל תֵּי״ו שֶׁל אֲחֻזַּת, וַאֲפִ״פ שֶׁאֵין תֵּיבָה סְמוּכָה, יֵשׁ דּוּגְמָתָהּ בְּמִקְרָא: עֲזֻרַת מִצְרַי
(תה׳ ס׳), וּשְׁכֶרֶת וּלֹא מָיִן (ישׁ׳ נ״א): אחות. לְשׁוֹן קְבִיצָה וַאֲגֻדָּה שֶׁנֶּאֱחָזִין יָחַד:
(כח) ראה ראינו: רָאִינוּ בְּאָבִיךָ, רָאִינוּ בְּךָ: תהי נא אלה בינותינו וגו׳. הָאָלָה אֲשֶׁר
תַּ״תִּינוּ מִימֵי אָבִיךָ תְּהִי נָם עַתָּה בֵּינֵינוּ וּבֵינֶיךָ:(כט) לא נגענוך. כְּשֶׁאָמַרְנוּ לְךָ: לֵךְ מֵעִמָּנוּ:

ing the well which they had digged, and said unto him, We have found water. [33]And he called it Shebah: therefore the name of the city is Beersheba unto this day. [34]And Esau was forty years old, when he took to wife Judith the daughter of Beeri the Hittite, and Bashemath the daughter of Elon the Hittite: [35]And they were a vexation of spirit unto Isaac and unto Rebekah.

27. [1]And it came to pass, that when Isaac was old, and his eyes were too dim to see, he called Esau his eldest son, and said unto him, My son: and he said unto him, Behold, here am I. [2]And he said, Behold now, I am old, I know not the day of my death: [3]Now therefore take, I pray thee, thy weapons, thy quiver and thy bow, and go out to the field, and hunt me some venison: [4]And make

רש"י

— thou, also, do with us in a like manner. **(33)** שבעה [AND HE CALLED IT] SHIBAH (swearing), in allusion to the Covenant (cf. v. 31; "And they sware" etc.). **(34)** בן ארבעים שנה [AND ESAU WAS] FORTY YEARS OLD — Esau is compared to a boar, as it is said, (Ps. LXXX. 14) "The boar from the wood doth ravage it"[1]). The boar when it lies down stretches forth its cloven hoof *as much as* to say, "See, I am a clean animal" (whilst really cloven hoofs are a feature of clean animals only in conjunction with another that is lacking in the swine). In the same way these *dukes of Esau* rob and extort and pretend to be honorable. For the whole forty years Esau enticed women from their husbands and ill-treated them; when he reached the age of forty he said, "My father took a wife when he was forty and I shall do the same" (Gen. R. 65). **(35)** מרת רוח [AND THEY WERE] A VEXATION OF SPIRIT — the expression means opposing the spirit *of a person*[2]). *The first word is of* the same *root* as (Deut. IX. 24), "Ye have been rebellious (ממרים)": all their actions tended to be a grief ליצחק ולרבקה TO ISAAC AND REBEKAH, because they worshipped idols (Gen. R. 65).

27. **(1)** ותכהין HIS EYES WERE DIM through the smoke raised by these women *in offering incense to idols* (Tanch.). Another explanation is: When Isaac was bound upon the altar and his father was about to slay him, at that very moment the heavens opened, the ministering angels saw it and wept, and their tears flowed and fell upon Isaac's eyes which thus became dim (Gen. R. 65). Another explanation is: *They became dim* just in order that Jacob might receive the blessings (ib.). **(2)** לא ידעתי יום מותי I KNOW NOT THE DAY OF MY DEATH — R. Joshua the son of Korcha said: When a person approaches the age at which his parents died he may well be anxious five years before and five years after. Isaac was then one hundred and twenty three years old and he said, "Perhaps I shall *only* reach the age of my mother who died at the age of 127 and I am now within five years of her age: therefore, 'I know not the day of my death'— I may *only* reach the age of my mother or it may be the age of my father" (ib.). **(3)** שא נא — The word שא means s h a r p e n , similar to what we read in the Mishna

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) According to Rashi מרת is construct of a noun מֶרָה meaning "an opposition". It is an abstract noun. The use of the abstract instead of the concrete is quite customary in Hebrew: cf. ואני תפלה "and I am prayer" instead of "I am a man of prayer". There is no need therefore to supply the words כל אחת — "They were each of them, etc.", as some commentators do. In explaining the noun as the equivalent of עצבון Rashi has in mind Is. LXIII. 10: כי מרו ועצבו את רוח קדשו.

אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיְמַלְאוּהָ מָיִם: לג וַיִּקְרָא אֹתָהּ
שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם
הַזֶּה: ס לד וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח
אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת
בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי: לה וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק
וּלְרִבְקָה: ס כז א וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ
עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי: ג וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ
תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צֵידָה: ד וַעֲשֵׂה־

סעיף ק׳

אונקלוס

אִשְׁתַּכְחָא מַיָּא: לג וּקְרָא יָתַהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שְׁמָא־דְקַרְתָּא בְּאֵרָא דְשָׁבַע (כ״י בְּאֵר שָׁבַע) עַד יוֹמָא הָדֵין: לד וַהֲוָה עֵשָׂו בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסִיב אִתְּתָא יָת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי חִתָּאָה וְיָת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילוֹן חִתָּאָה: לה וַהֲוָאָה מְסָרְבָן וּמְרָגְזָן עַל־מֵימְרָ יְצָחָק וְרִבְקָה: א וַהֲוָה כַּד־סִיב יִצְחָק וְכָהָיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא יָת־עֵשָׂו ו בְּרֵהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵהּ בְּרִי וַאֲמַר לֵהּ הָא אֲנָא: ב וַאֲמַר הָא־כְעַן אֵיבִית לִיתְאֲנָא יַרְעָ יוֹמָא דַאֲמוּתִ: ג וּכְעַן סַב־כְּעַן וֵינָךְ סִיפָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפוֹק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא: ד וְעֲבִיד־לִי מַטְעִמִין כְּמָא־דְרַחֲמִית וְאָעֵל לִי

רש״י

אתה. גַּם אַתָּה עֲשֵׂה לָנוּ כְּמוֹ כֵן: (לד) שבעה. עַל שֵׁם הַבְּרִית: (לג) בן ארבעים שנה. עֵשָׂו הָיָה נִמְשָׁל לַחֲזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר (תה׳ פ׳), הַחֲזִיר הַזֶּה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב, פּוֹשֵׁט טְלָפָיו, לוֹמַר: רְאוּ שֶׁאֲנִי טָהוֹר; כָּךְ אֵלּוּ גּוֹזְלִים וְחוֹמְסִים וּמַרְאִים עַצְמָם בְּשָׂרִים; כָּל מ׳ שָׁנָה הָיָה עֵשָׂו צָד נָשִׁים מִתַּחַת בַּעֲלֵיהֶן וּמַעֲנֶה אוֹתָם, כְּשֶׁהָיָה בֶּן מ׳ אָמַר: אַבָּא בֶּן מ׳ שָׁנָה נָשָׂא אִשָּׁה, אַף אֲנִי כֵּן: (לה) מרת רוח. לְשׁוֹן הַמָּרָאוֹת רוֹתֵי, כְּמוֹ: מַמְרִים הֱיִיתֶם, כָּל מַעֲשֵׂיהֶן הָיוּ לְהַכְעִיס וּלְעַצְּבוֹן לִיצְחָק וּלְרִבְקָה. שֶׁהָיוּ עוֹבְדוֹת עֲיָ״ן (ב״ר):

כז (א) ותכהין.בְּעֶשָׁנָן שֶׁל אִלּוּ. דָּ״אִ: כְּשֶׁנֶּעֱקַד ע״ג הַמּוּבְחָה אָבִיו רוֹצֶה לִשְׁחֹט, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם, וְרָאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְהָיוּ בּוֹכִים, וְיָרְדוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם וְנָפְלוּ עַל עֵינָיו, לְפִיכָךְ כָּהוּ עֵינָיו. דָּ״אִ: כְּדֵי שִׁיטּוֹל יַעֲקֹב אֶת הַבְּרָכוֹת: (ב) לא ידעתי יום מותי. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: אִם מְגִיעַ אָדָם לְפֶרֶק אֲבוֹתָיו יִדְאַג חֲמֵשׁ שָׁנִים לִפְנֵיהֶן וְחָמֵשׁ לְאַחַר כֵּן: וְיִצְחָק הָיָה בֶּן קכ״ג, אָמַר: שָׁמָּא לְפֶרֶק אַמִּי אֲנִי מְגִיעַ וְהִיא מַתָּה בַּת קכ״ו וַהֲרֵינִי בֶּן ה׳ שָׁנִים סָמוּךְ לְפֶרֶקָהּ: לְפִיכָךְ לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי, שָׁמָּא לְפֶרֶק אִמִּי, שָׁמָּא לְפֶרֶק אַבָּא: (ג) שא נא. לְשׁוֹן הַסְתָּוָה, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת הַסַּכִּין, אֲבָל מַשִּׂיאָהּ עַל גַּבֵּי

me savoury meats, such as I love, and bring them to me, that I may eat; that my soul may bless thee before I die. [5]And Rebekah heard when Isaac spake to Esau his son. And Esau went to the field to hunt for venison, in order to bring it. [6]And Rebekah said unto Jacob her son, as follows: Behold, I heard thy father speak unto Esau thy brother saying, [7]Bring me venison and make me savoury meats, that I may eat, and bless thee before the Eternal before my death. [8]Now therefore, my son, hearken to my voice according to that which I command thee. [9]Go now to the flock, and take me from thence two good kids of the goats, and I will make them savoury meats for thy father, such as he loveth: [10]And thou shalt bring them to thy father, that he may eat, so that he may bless thee before his death. [11]And Jacob said to Rebekah his mother, Behold, Esau my brother is a hairy man, and I am a smooth man: [12]My father peradventure will feel me and I

רש"י

(Betsah 28a) "One may not sharpen the knife *in the usual manner* but one may sharpen it by passing it (משיאין) over another". *Isaac said to Esau,* "Sharpen your knife and slaughter an animal according to the regulations so that you may not give me to eat נבלה" (i. e. the flesh of animal that is not killed according to the ritual rules) (Gen. R. 65). תכיך *means* thy sword which is usually hung (at the side). וצודה לי AND HUNT FOR ME [SOME VENISION] of *animals that are* ownerless, but not of *such as are acquired by* theft (lit., by robbery). **(5)** לצוד ציד להביא TO HUNT FOR VENISON IN ORDER TO BRING IT — What is the force of to bring it?[1]) *It means that he intended that* if he would find no venison (flesh of a wild, ownerless animal) he would bring *home* of *the flesh of an animal acquired by* theft (ib.). **(7)** יפני ה' BEFORE THE LORD — By his permission: that He should approve of what I do. **(9)** וקח לי AND TAKE FOR ME — (The words may mean "Take that which belongs to me") — these are mine and not *the proceeds of* theft. Isaac had made provision in her marriage contract that she should receive daily two kids of the goats (ib.). שני גדיי עזים TWO KIDS OF THE GOATS — Did then two kids of the goats form a meal for Isaac? But *the explanation is: it being Passover* he offered one as his Paschal sacrifice and of the other he prepared the savoury food. So is it stated in Pirké d' R. Eliezer (ch. 32). כאשר אהב SUCH AS HE LOVETH (cp. v. 4) — For the taste of a kid is similar to the taste of a deer[2]). **(11)** איש שער *means* A HAIRY MAN. **(12)** ימשני HE WILL FEEL ME — *The word is* of the same root as *the verb in* (Deut. XXVII. 29) "One groping (ממשש) at noon-day".

NOTES

[1]) In verse 3, Isaac tells Esau to hunt some venison for him. In verse 4, he tells his son to make savoury meat of it and to bring that to him. Here, however, the verb "to bring" is connected with the act of hunting: He went to the field to hunt, determined under any circumstances to bring home the flesh of some animal.

[2]) See Appendix.

לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִי וְאֹכֵלָה
בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת: ה וְרִבְקָה
שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה
לָצוּד צַיִד לְהָבִיא: ו וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ
לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו
אָחִיךָ לֵאמֹר: ז הָבִיאָה לִי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים
וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי: ח וְעַתָּה
בְּנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתָךְ: ט לֶךְ־נָא
אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים
וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב:
י וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבוּר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי
מוֹתוֹ: יא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי
אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק: יב אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי

אונקלוס

וְאִכּוֹל בְּדִיל דִּי־תְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי עַד־לָא אִימוּת: ה וְרִבְקָה שְׁמַעַת כַּד־מַלִּיל
יִצְחָק לְוַת־עֵשָׂו בְּרֵהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמֵיצַר צֵידָה לְאַיְתָאָה: ז וְרִבְקָה אֲמָרַת
לְוַת־יַעֲקֹב בְּרֵהּ לְמֵימְרָ הָא שְׁמָעִית מִן־אֲבוּךְ מְמַלֵּל עִם־עֵשָׂו אֲחוּךְ לְמֵימָר:
ז אֱתִי לִי צֵידָא וְעַבִּיד־לִי תַּבְשִׁילִין וְאֵיכוֹל וֶאֱבָרְכִנָּךְ קֳדָם יְיָ בְּדָם מוֹתִי:
ח וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מֵנִּי לְמָא דִּי־אֲנָא מְפַקֵּד יָתָךְ: ט אֲזוֹל־כְּעַן לְוַת־עָנָא וְסַב־לִי
מִתַּמָּן תְּרִין גַּדְיֵי (כר) עִזִּין טָבָן וְאֶעְבֵּד יָתְהוֹן תַּבְשִׁילִין לְאָבוּךְ כְּמָא דִּי־רְחֵם:
י וְתֵיתֵי (י״ו וְתָעֵיל) לְאָבוּךְ וְיֵכוֹל בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ קֳדָם מֵהֲהּ: יא וַאֲמַר יַעֲקֹב
לְרִבְקָה אִמֵּהּ הָא עֵשָׂו אָחִי גְּבַר שַׂעֲרָן וַאֲנָא גְּבַר שְׁעִיעַ: יב מָאִים יְמַשֶּׁשְׁנִי אָבִי
רש״י

חֲבָרְתָּהּ (ביצה כ״ח), חַדֵּר סַכִּינְךָ וּשְׁחוֹט יָפֶה, שֶׁלֹּא תַּאֲכִילֵנִי נְבֵלָה (ב״ר): תליך. חַרְבְּךָ שֶׁדֶּרֶךְ לְתָלוּתָהּ: וצודה לי. מִן הַהֶפְקֵר וְלֹא מִן הַגָּזֵל: (ה) לצוד ציד להביא. מַהוּ לְהָבִיא? אִם לֹא יִמְצָא צַיִד יָבִיא מִן הַגָּזֵל: (ו) לפני ה׳. בִּרְשׁוּתוֹ, שַׁיַּסְכִּים עַל יָדִי: (ט) וקח לי. מְשֻׁלִּי הֵם וְאֵינָם גָּזֵל, שֶׁכָּךְ כָּתַב לָהּ יִצְחָק בִּכְתֻבָּתָהּ לְטוּל שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים בְּכָל יוֹם (ב״ר): שני גדיי עזים. וְכִי שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים הָיָה מַאֲכָל שֶׁל יִצְחָק? אֶלָּא הָאֶחָד הִקְרִיב לִפְסְחוֹ וְהָאֶחָד עָשָׂה מַטְעַמִּים; בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: כאשר אהב. כִּי טַעַם הַגְּדָיִים כְּטַעַם הַצְּבִי: (יא) איש שעיר. בַּעַל שֵׂעָר: (יב) ימשני. כְּמוֹ מְמַשֵּׁשׁ בַּצְּהָרַיִם:

shall be in his eyes as an impostor; and I shall bring a curse upon me, and not a blessing. [13]And his mother said unto him, Upon me be thy curse, my son: only hearken to my voice, and go take them to me. [14]And he went, and took, and brought them to his mother: and his mother made savoury meats, such as his father loved. [15]And Rebekah took the costly garments of her eldest son Esau, which were with her in the house, and clothed with them Jacob her younger son: [16]And she clothed with the skins of the kids of the goats his hands, and the smooth of his neck: [17]And she gave the savoury meats, and the bread, which she had made, into the hand of her son Jacob. [18]And he came unto his father, and said, My father: and he said, Here am I; who art thou, my son? [19]And Jacob said unto his father, I am Esau thy firstborn; I have done according as thou spakest unto me: arise, I pray thee, sit and eat of my venison, that thy soul may bless me. [20]And Isaac said unto his son, How is it that thou hast found it so quickly, my son?

רש"י

(15) החמדות THE COSTLY [GARMENTS] — the clean ones, as the Targum has it, דכייתא (clean); (cf. Rashbam). Another explanation: *They are called* חמדות lit., *coveted ones*, because he had coveted them from Nimrod (who also whas a hunter; cf. X. 9). אשר אתה בבית WHICH WERE WITH HER IN THE HOUSE — But he had several wives and yet he stored them with his mother! But *the reason for this was* that he was acquainted with their practices and was suspicious of them (ib.) (he feared that they might steal his clothes). **(19)** אנכי עשו בכרך I AM ESAU THY FIRST-BORN — I am he that brings *food* to you, and Esau is your first-born. עשיתי I HAVE DONE many things *at dif-*

וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא
בְרָכָה: יג וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְנִי אַךְ
שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי: יד וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ
וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו: טו וַתִּקַּח
רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר
אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן: טז וְאֶת
עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת
צַוָּארָיו: יז וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ: יח וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר
אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֻּנִי מִי אַתָּה בְּנִי: יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
אֵלָי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִי
נַפְשֶׁךָ: כ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ

אונקלוס

אַבָּא וְאִתִּי בְּעִינוֹהִי כְּמִתְלָעֵב וְאֵהֵי־מַיְתֵי (י״ל וְאֵהֵי־מַיְתֵי) עֲלַי לְוָטִין וְלָא בִרְכָן:
יג וַאֲמָרַת לֵהּ אִמֵּהּ עֲלַי אִתְאֲמַר־בִּנְבוּאָה דְּלָא־יֵיתוֹן לְוָטַיָּא עֲלָךְ בְּרִי קַבֵּל מִנִּי וְאֵזֵיל סַב־לִי: יד וַאֲזַל וּנְסִיב וְאֵיתִי לְאִמֵּהּ וַעֲבָדַת אִמֵּהּ מַטְעַמִּין כְּמָא דְרָחֵם אֲבוּהִי: טו וּנְסִיבַת רִבְקָה יָת־לְבוּשֵׁי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא דְּכְיָתָא דִּי־עִמֵּהּ בְּבֵיתָא וְאַלְבִּישַׁת יָת־יַעֲקֹב בְּרַהּ זְעִירָא: טז וְיָת מַשְׁכֵי גַּדְיֵי כַּרְעֵזֵי אַלְבִּישַׁת עַל־יְדוֹהִי וְעַל שְׁעִיעוּת צַוְּרֵהּ: יז וְיָהֲבַת יָת־מַטְעֲמַיָּא וְיָת־לַחְמָא דִּי עֲבָדַת בִּידָא דְיַעֲקֹב בְּרַהּ: יח וְעַל לְוָת־אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא־אָנָא מָן אַתְּ בְּרִי: יט וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲבוּהִי אֲנָא עֵשָׂו בּוּכְרָךְ עֲבָדִית כְּמָא דִּי־מַלֵּילְתָּא עִמִּי (י״ל לִי) קוּם־כְּעַן אִסְתַּחַר וֶאֱכוֹל מִצֵּידִי בְּדִיל דִּי־תְחֻבְרְכִנְנִי נַפְשָׁךְ: כ וַאֲמַר
יִצְחָק לִבְרֵהּ מָה־דֵּין אוֹחֵיתָא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי וַאֲמַר אֲרֵי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָי:

רש״י

(טו) החמדת. הַנְּקִיוֹת. כְּתַרְגּוּמוֹ: דַּכְיָתָא. דְּ״אַ: שֶׁחָמַד אוֹתָן מִן נִמְרוֹד: אשר אתה בבית. וַהֲלֹא כַּמָּה נָשִׁים הָיוּ לוֹ, וְהוּא מַפְקִיר אֵצֶל אִמּוֹ? אֶלָּא שֶׁהָיָה בָקִי בְּמַעֲשֵׂיהֶן וְחוֹשְׁדָן:
(יט) אנכי עשו בכורך. אָנֹכִי הַמֵּבִיא לְךָ וְעָשָׂו הוּא בְּכוֹרֶךָ: עשיתי. כָּמָּה דְּבָרִים כָּאָשָׁר

And he said, Because the Eternal thy God caused it thus to happen before me. [21]And Isaac said unto Jacob, Step near, I pray thee, that I may feel thee, my son, whether thou be my son Esau himself or not. [22]And Jacob stepped near unto Isaac his father; and he felt him, and said, The voice is Jacob's voice, but the hands are the hands of Esau. [23]And he recognised him not, because his hands were hairy, as his brother Esau's hands: so he blessed him. [24]And he said, Art thou my son Esau himself? And he said, I am. [25]And he said, Reach it to me, and I will eat of my son's venison, that my soul may bless thee. And he reached it to him, and he did eat: and he brought him wine, and he drank. [26]And his father Isaac said unto him, Step near now, and kiss me, my son. [27]And he stepped near, and kissed him: and he smelled the odour of his garments, and blessed him, and said, See, the odour of my son is as the odour of a field which the Eternal hath blessed: [28]Therefore God give thee of the dew of

רש"י

ferent times כאשר דברת אלי ACCORDING AS THOU SPAKEST UNTO ME. שבה SIT — *The word* means to sit at the table and therefore it is translated in the Targum by אסתחר[1]) (from סחר to "go round" corresponding to the Hebrew סבב from which the term מְסֻבִּים to recline at, to sit round the table at a meal is derived). **(21)** גשה נא ואמשך STEP NEAR, I PRAY THEE, THAT I MAY FEEL THEE — Isaac said to himself, "It is not Esau's way to mention the name of God so readily, and this one says, "Because the Lord thy God caused it thus to happen to me!" **(22)** קול יעקב THE VOICE OF JACOB, because he speaks in an entreating strain — "Arise I pray thee." Esau, however, spoke in a harsh strain (v. 31) "Let my father arise" (Tanch.). **(24)** ויאמר אני AND HE SAID I AM — He did not say, "I am Esau", but "It is I". **(27)** וירח וגו' AND HE SMELLED etc. — Surely there is no more offensive smell than that of washed goat-skins! But Scripture *implicitly* tells us that the perfume of the Garden of Eden entered *the room* with him (Gen. R. 65). כריח שדה אשר ברכו ה' AS THE ODOUR OF A FIELD WHICH THE ETERNAL HATH BLESSED — to which God has given a pleasant perfume: it refers to a field of apple-trees. So have our Rabbis, of blessed memory, explained it (Taan. 29b). **(28)** ויתן לך THEREFORE GOD GIVE THEE — May he give thee and give thee repeatedly[2]). However, according to its real meaning it must be connected with the preceding statement — *viz., with the words*, "See, the smell of my son, which the Holy One, blessed be He, has given him is like the smell of the field etc." And may He also give thee of the dew of heaven. מטל השמים OF THE DEW OF HEAVEN — *Take it* in the ordinary sense of the words; but there are Midrashic explanations giving many different meanings.

NOTES

[1]) Whereas the Targum of שבה in the sense of sitting down or of abiding would be תיב (cp. Ex. XVI. 29 שבו, which is rendered in the Targum by תיבו).

[2]) The ו in ויתן indicates a further gift.

לְמִצְוֹתֶיךָ: כא גַּשָׁה־נָּא וְאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא: כב וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו: כג וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹתָיו וַיְבָרְכֵהוּ: כד וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי: כה וַיֹּאמֶר הַגִּישָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ: כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וְשָׁקָה־לִּי בְּנִי: כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה: ששי כח וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם

אונקלוס

כא וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרִיב־כְּעַן וֶאֱמֻשִׁנָּךְ בְּרִי הַאַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִם־לָא: כב וּקְרֵב יַעֲקֹב לְוָת־יִצְחָק אֲבוּהִי וּמְשֵׁיהֵ וַאֲמַר קָלָא קָלָא דְיַעֲקֹב וְיָדַיָּא יְדוֹהִי דְעֵשָׂו: כג וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ אֲרֵי הֲוָאָה יְדוֹהִי כִּידֵי עֵשָׂו אֲחוֹהִי שְׂעִירָן (י״ שַׂעֲרָנִין) וּבָרְכֵהּ: כד וַאֲמַר אַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו וַאֲמַר אֲנָא: כה וַאֲמַר קָרִיב קֳדָמַי וְאִכּוֹל מִצֵּידָא דִבְרִי בְּדִיל דִּי־תְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי וְקָרֵב לֵהּ וַאֲכַל וְאַיְתִי (י״ וְאַאֵל) לֵהּ חַמְרָא וּשְׁתִי: כו וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי קְרִיב־כְּעַן וּנְשַׁק־לִי (י״ וְשַׁק־לִי) בְּרִי: כז וּקְרִיב וּנְשַׁק־לֵהּ וַאֲרַח יָת־רֵיחָא דִלְבוּשׁוֹהִי וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר הָוֹו (י״ חָזֵי) רֵיחָא דִבְרִי כְּרֵיחָא דְּחַקְלָא דִי בָרְכֵהּ יְיָ: כח וְיִתֶּן־לָךְ יְיָ מִטַּלָּא

רש״י

דִּבַּרְתָּ אֵלַי: שִׁבְחָהּ. לְשׁוֹן מַשָּׂא עַל הַשָּׁלְחָן, לְכָךְ מְתֻרְגָּם אַסְתָּחַר: (כא) גשה נא ואמשך. אָמַר יִצְחָק בְּלִבּוֹ: אֵין דֶּרֶךְ עֵשָׂו לִהְיוֹת שָׁם שְׁגוּר בְּפִיו, וְזֶה אָמַר: כִּי הִקְרָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ: (כב) קול יעקב. שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים: קום נא, אֲבָל עֵשָׂו קְנְטוּרְיָא דִּבֵּר: קְרַב אָבִי: (כד) ויאמר אני. לֹא אָמַר אֲנִי עֵשָׂו אֶלָּא אָנִי: (כז) וירח וגו׳. וַהֲלֹא אֵין רֵיחַ רַע יוֹתֵר מִשֶּׁהָעִזִּים? אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁנִּכְנְסָה עִמּוֹ רֵיחַ גַּן עֵדֶן; כְּרֵיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה׳. שֶׁקְּדָמַן בּוֹ רֵיחַ טוֹב וְזֶהוּ שְׂדֵה תַּפּוּחִים. כַּךְ דָּרְשׁוּ רַז״ל: (כח) ויתן לך. וַיִּתֵּן לְךָ. וַיְחַוֵּר וְיִתֵּן (ב״ר). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ מָשָׁל לְעָנְיָן הָרִאשׁוֹן: רְאֵה רֵיחַ בְּנִי שֶׁנָּתַן לוֹ הַקָּבָ״ה כְּרֵיחַ שָׂדֶה וְגוֹ׳ וְעוֹד יִתֵּן לְךָ מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳: מטל השמים. כְּמִשְׁמָעוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ אַגָּדָה יֵשׁ לְהַרְבֵּה פָּנִים:

heaven, and the fatness of the earth, and plenty of corn and wine: [29]Let peoples serve thee, and races prostrate themselves to thee: be master over thy brethren, and let thy mother's sons prostrate themselves to thee: they that curse thee shall be cursed, and they that bless thee shall be blessed. [30]And it came to pass, as soon as Isaac had finished blessing Jacob, and Jacob was yet scarce gone out from the face of Isaac his father, that Esau his brother came in from his hunting. [31]And he also had made savoury meats, and brought them unto his father, and said unto his father, Let my father arise, and eat of his son's venison, that thy soul may bless me. [32]And Isaac his father said unto him, Who art thou? And he said, I am thy son, thy firstborn, Esau. [33]And Isaac trembled with an exceedingly great trembling, and said, Who then is he

רש"י

האלהים GOD [GIVE THEE] — What *denotes the use here of the Divine Name* אלהים *which signifies God in His attribute of Justice? May He act* in justice! If you are worthy of it may He give it to you, and if not, let Him not give it to you. But to Esau he said, (v. 39) "The fat places of the earth shall be thy dwelling" — whether you be righteous or wicked He will give you this. From him (Isaac) did Solomon learn when he built the Temple how to compose his prayer (having in mind a similar idea): An Israelite who is a man of faith and acknowledges that God's judgment is just will not reproach You; — therefore (1 Kings VIII. 39) "Render unto every man (Israelite; cf. v. 38) according to his ways whose heart thou knowest". A stranger, however, is lacking in faith; therefore *Solomon* said, (ib. 43) "Hear thou in heaven . . . and do according to all that the stranger calleth to thee for — whether he be worthy or unworthy grant him *his request* in order that he may not reproach You. This explanation of האלהים is found in an old and correct text of Rashi. **(29)** בני אמך THY MOTHER'S SONS — Jacob, however, said to Judah (XLIX. 8) "Thy father's sons (shall bow down to thee]", because he had sons by several wives, but here, because he (Isaac) had but one wife he said "thy mother's sons" (Gen. R. 66). ארריך ארור ומברכיך ברוך THEY THAT CURSE THEE SHALL BE CURSED AND THEY THAT BLESS THEE SHALL BE BLESSED — But in the case of Balaam Scripture says (Num. XXIV. 9) "Blessed be everyone that blesseth thee and cursed be every one that curseth thee". *The explanation* is: the righteous have sufferings first and happiness afterwards, so that *in point of time* those who curse and afflict them (cause them suffering) come before those who bless them (cause them happiness) — therefore Isaac, *a righteous man,* invokes a curse upon those who themselves curse before he invokes a blessing upon those who bless. The wicked however have happiness first and suffering afterwards; therefore Balaam, *a wicked man,* invokes the blessing before the curse (Gen. R. 66). **(30)** יצא יצא [JACOB] WAS YET SCARCE GONE OUT — *this means,* as one went out the other came in. **(33)** ויחרד [AND ISAAC] TREMBLED — *Explain it* as the Targum renders it ותוה, which means *he was* perplexed. The Midrashic explanation (Tanch.) is that he saw Gehinnom opening beneath him (Esau). מי אפוא WHO THEN IS HE — *The word* אפוא *is* an independent particle *having no etymological connection with any other*

וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃ כח יַעַבְדוּךָ עַמִּים
וְיִשְׁתַּחֲוּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ
לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֲרֻרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֲכֶךָ בָּרוּךְ׃ ל וַיְהִי
כְּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא
יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא
מִצֵּידוֹ׃ לא וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו
וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבוּר
תְּבָרֲכַנִי נַפְשֶׁךָ׃ לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה
וַיֹּאמֶר אֲנִי בִנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו׃ לג וַיֶּחֱרַד יִצְחָק
חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־

אונקלוס

דִּשְׁמַיָּא וּמִטּוּבָא דְּאַרְעָא וּסְגִיאוּת (י׳ יְסַגְיוּת) עִיבּוּר וַחֲמַר׃ כט יִפְלְחֻנָךְ עַמְמִין
וְיִשְׁתַּעְבְּדִין לָךְ מַלְכָנִן תֱּוֵי רַב לַאֲחָיךְ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי אִמָּךְ מְלַטְּטָיךְ יְהוֹן־לִיטִין
וּמְבָרְכָיךְ יְהוֹן בְּרִיכִין׃ ל וַהֲוָה כַּד־שֵׁיצִי יִצְחָק לְבָרְכָא יָת־יַעֲקֹב וַהֲוָה בְּדֶם
מִפַּק נְפַק יַעֲקֹב מִלְוָת אַפֵּי יִצְחָק אֲבוּהִי וְעֵשָׂו אֲחוּהִי אֲתָא (י׳ עַל) מְצֵידֵהּ׃
לא וַעֲבַד אַף־הוּא חֲבִישִׁילִין וְאָעִיל לְוַת־אֲבוּהִי וַאֲמַר לַאֲבוּהִי יְקוּם אַבָּא וְיֵכוֹל
מְצֵידָא דִּבְרֵהּ בְּדִיל דִּי־יְבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ׃ לב וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי מָן־אֶת
וַאֲמַר אֲנָא בְּרָךְ בּוּכְרָךְ עֵשָׂו׃ לג וּתְוָה יִצְחָק תְּוָהָא רַבָּא עַד־לַחֲדָא וַאֲמַר
מָן־הוּא־דְיוֹכִי רְצָד־צַיְדָא וְאָעִיל לִי וַאֲכָלִית מִכֹּלָּא עַד־לָא תֵיעוֹל וּבָרְכְתֵּהּ

רש״י

הָאֱלֹהִים מֵהוּ הָאֱלֹהִים? בַּדִּין; אִם רָאוּי לְךָ יִתֵּן לְךָ וְאִם לָאו לֹא יִתֵּן לְךָ, אֲבָל לַעֲשׂוֹ אָמַר:
מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ, בֵּין צַדִּיק בֵּין רָשָׁע יִתֵּן לָךְ; וּמָמֶנּוּ לָמַד שְׁלֹמֹה—כְּשֶׁעָשָׂה הַבַּיִת—
סֵדֶר תְּפִלָּתוֹ: יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא בַּעַל אֱמוּנָה וּמַצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין לֹא יִקְרָא עָלֶיךָ תַּגָּר, לְפִיכָךְ:
וְנָתַתָּ לְאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ (מ״א, ח׳), אֲבָל נָכְרִי מְחַכֶּה אֲמָנָה, לְפִיכָךְ
אָמַר: אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם, וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי (שם), בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ
רָאוּי תֵּן לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרָא עָלֶיךָ תַּגָּר: (כט) בני אמך. וַיַּעֲקֹב אָמַר לְיהוּדָה, בְּנֵי אָבִיךָ,
לְפִי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים מִכַּמָּה אִמָּהוֹת, וְכָאן, שֶׁלֹּא נָשָׂא אֶלָּא אִשָּׁה אַחַת, אוֹמֵר: בְּנֵי אִמֶּךָ (ב״ר):
ארריך ארור ומברכיך ברוך. וּבִבִלְעָם הוּא אוֹמֵר: מְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר? הַצַּדִּיקִים
תְּחִלָּתָם יִסּוּרִים וְסוֹפָן שַׁלְוָה וְאוֹרְרֵיהֶם וּמְצַעֲרֵיהֶם קוֹדְמִים לְמְבָרְכֵיהֶם, לְפִיכָךְ יִצְחָק הַקָּדִים
קִלְלַת אוֹרְרִים לְבִרְכַת מְבָרְכִים; הָרְשָׁעִים תְּחִלָּתָן שַׁלְוָה וְסוֹפָן יִסּוּרִין, לְפִיכָךְ בִּלְעָם הַקָּדִים
בְּרָכָה לְקִלְלָה (ב״ר): (ל) יצא יצא. וָה יוֹצֵא וָזֶה בָּא: (לג) ויחרד. כְּתַרְגּוּמוֹ וּתְוָה, לְשׁוֹן
תְּמִיָּה. וּמִדְרָשׁוֹ: רָאָה גֵּיהִנֹּם פְּתוּחָה מִתַּחְתָּיו: מי אפוא. לְשׁוֹן לַעֲצְמוֹ מְשַׁמֵּשׁ עִם כָּמָה

that hath hunted venison and brought it me, and I have eaten of all before thou camest, and have blessed him? yea, and he shall be blessed. [34]And when Esau heard the words of his father, he cried with a great and exceeding bitter cry, and said unto his father Bless me, even me also, O my father. [35]And he said, Thy brother came with subtlety, and hath taken thy blessing. [36]And he said, Is it because he was called Jacob, that he hath supplanted me these two times: he took my birthright; and, behold, now he hath taken my blessing. And he said, Hast thou not reserved a blessing for me? [37]And Isaac answered and said unto Esau, Behold, I have made him thy master, and all his brethren have I given to him for servants; and with corn and must have I supported him: and what shall I do now unto thee, my son? [38]And Esau said unto his father, Hast thou but one blessing, my father? bless me, even me also, O my father.

רש"י

Hebrew word and is used with many different shades of meaning[1]). Another explanation of אפוא is that it is the same as איה פה where here, — *so that* מי אפוא *means* "Who is he and where is he here that hath hunted venison"?[2]) ואכל מכל AND I HAVE EATEN OF ALL — all tastes that I desired to find in it I indeed found *therein* (Gen. R. 67). גם ברוך יהיה YEA, AND HE SHALL BE BLESSED — In order that you may not say "If Jacob had not deceived his father he would never have received the blessing", he, therefore, confirmed it, blessing him now of his own free will (ib.). **(35)** במרמה WITH SUBTLETY — with cleverness (cf. Onkelos). **(36)** הכי קרא שמו IS IT BECAUSE HE HAS BEEN CALLED [JACOB] — This is a question, like (XXIX. 15) "Is it because (הכי) thou art my brother?" Perhaps that is why they have given him the name Jacob — in reference to what was to happen in the future — that he would some time or other supplant me (יעקבני)? (Tanch.). Why did Isaac tremble? He thought: Perhaps I have sinned in blessing the younger before the elder, thus changing the order of relationship *between them*. But when Esau began to cry out, "for he hath supplanted me these two times", his father asked him, "What did he do to you?" He replied, "He took away my birth-right". Isaac thereupon said, "It was on account of this that I was grieved and trembled: perhaps I had overstepped the line of strict justice. Now, however, I have really blessed the first-born — 'And he shall indeed be blessed'". ויעקבני THAT HE HATH SUPPLANTED ME — *Explain it* as the Targum renders it, וכמני, *which means* "and he lay in wait for me." The word (Deut. XIX. 11) וארב "and he lies in wait" is rendered by the Targum וכמן. There are some who read in the Targum *not* וכמני *but* וחכמני *which means* "he showed himself clever against me" (outwitted me). אצלת HAST THOU NOT RESERVED — *the word means* "separating", "setting aside", like (Num. XI. 25) "And he separated (ויאצל)". **(37)** הן גביר BEHOLD I HAVE MADE HIM THY MASTER — This blessing is the seventh *in the series of blessings which Isaac gave to Jacob* (cf. vv. 28. 29) and yet he (Isaac) singles it out as *though it were* the chief *blessing*? But *the explanation is*, he said to him (Esau): "What benefit will a blessing be to you? If you acquire property, it will belong to h i m, for "Behold, I have made him thy master", and whatever a servant acquires becomes the property of his master[3]) (Gen. R. 67). ולכה אפוא מה אעשה AND WHAT SHALL I DO NOW UNTO THEE [MY SON?] — Where here (איפו) shall I look for something that I can do for you? **(38)** הברכה אחת HAST THOU BUT ONE

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) Cf. Ibn Ezra. Sforno, however, distinguishes between אפוא if this be so, and איפה where?

[3]) Cf. Kiddushin, 23b.

צַיִד׃ וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וַאֲבָרֲכֶהּוּ
גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה׃ לד כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו
וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו
בָּרֲכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי׃ לה וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה
וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ׃ לו וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב
וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה
לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה׃ לז וַיַּעַן
יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־
אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה
אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי׃ לח וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו
הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי

אונקלוס

אַף־בָּרִיךְ יְהֵי׃ לד כַּד־שְׁמַע עֵשָׂו יָת־פִּתְגָמֵי אֲבוּהִי וּצְוַח צְוָוחָא רַבָּא וּמְרִירָא
עַד־לַחֲדָא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי בָּרְכָנִי אַף־אֲנָא (י׳ לִי) אַבָּא׃ לה וַאֲמַר עַל אָחוּךְ
בְּחָכְמְתָא וְקַבִּיל בִּרְכָתֵךְ׃ לו וַאֲמַר יָאוּת קְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְחַכְמָנִי דְּנָן תַּרְתֵּין־
זִמְנִין יָת־בְּכִירוּתִי נְסִיב וְהָא כְּעַן קַבִּיל בִּרְכָתִי וַאֲמַר הֲלָא־שְׁבַקְתְּ לִי בִּרְכְתָא׃
לז וַאֲחִיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא רַב שַׁוִּיתֵהּ לָךְ (י׳ עֲלָךְ) וְיָת־כָּל־אֲחוֹהִי יְהָבִית
לֵהּ לְעַבְדִין וְעִיבוּר וַחֲמָר סְעַרְתֵּהּ וְלָךְ הָכָא מָה אֶעְבִּיד בְּרִי׃ לח וַאֲמַר עֵשָׂו

רש״י

דְּבָרִים; אֵיפֹה—אַיֵּה פֹּה, מִי הוּא וְאֵיפֹה הוּא הַצָּד צַיִד? וְאֹכַל מִכֹּל. מִכָּל טְעָמִים שֶׁבִּקַּשְׁתִּי לְטָעוֹם, טָעַמְתִּי בּוֹ: (ב״ר): גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה. שֶׁלֹּא תֹּאמַר אִלּוּלֵי שֶׁרְמָה יַעֲקֹב לְאָבִיו לֹא נָטַל אֶת הַבְּרָכוֹת, לְכָךְ הִסְכִּים וּבֵרְכוֹ מִדַּעְתּוֹ (ב״ר): (לה) בְּחָכְמָה: (לו) הֲכִי קְרָא שְׁמוֹ. לְשׁוֹן תֵּימָה הוּא, כְּמוֹ: הֲכִי אָחִי אַתָּה: שְׁמָא לְכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב עַל שֵׁם סוֹפוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְעָקְבֵנִי? תַּנְחוּמָא: לָמָּה חָרַד יִצְחָק? אָמַר: שָׁמָא עָוֹן יֵשׁ בִּי, שֶׁבֵּרַכְתִּי קָטָן לִפְנֵי גָּדוֹל וְשִׁנִּיתִי סֵדֶר הַיַּחַס, הִתְחִיל עָשָׂו מְצַעֵר: וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם. אָמַר לוֹ אָבִיו: מַה עָשָׂה קֹדֶם? אָמַר לוֹ: אֶת בְּכֹרָתִי לָקַח, אָמַר: בְּכֹרְךָ הָיִיתִי מֵצֵר וְחָרַר מְצֹר שָׁמָּא עָבַרְתִּי עַל שׁוּרַת הַדִּין, עָבָשָׂיו לַבְּכוֹר בִּרְכֹתַי, גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה. וַיַּעְקְבֵנִי—אֲרָבָנִי. תִּתְרַגּוּמוֹ וְכַמַּנִי—אֲרָבָנִי: וְאָרַב—וּכְמַן. וְיֵשׁ מְתַרְגְּמִין, וְהַכְמַנִי, נִתְחַכֵּם לִי: אֲצַלְתָּ. לְשׁוֹן הַפְקָשָׁה כְּמוֹ, וַיָּאצֶל: (לז) הֵן גְּבִיר. בְּרָכָה זוֹ שְׁבִיעִית הִיא, וְהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ רִאשׁוֹנָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ: מָה תּוֹעֶלֶת לְךָ בִּבְרָכָה? אִם תִּקּוּנָה נִכְסִים, שֶׁלּוֹ הֵם, שֶׁהֲרֵי גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ, וּמַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ: וּלְכָה אֲפוֹא מַה אֶעֱשֶׂה. אַיֵּה אֵיפֹא אֲבַקֵּשׁ מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ: (לח) הַבְרָכָה אַחַת. הֵ״א וּ מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן תְּמִיָּה.

And Esau lifted up his voice, and wept. [39]And Isaac his father answered and said unto him, Behold, thy dwelling shall be the fatness of the earth, and from the dew of heaven from above; [40]And by thy sword shalt thou live, and shalt serve thy brother; and it shall come to pass when thou rovest about, that thou shalt pull his yoke from off thy neck. [41]And Esau was hostile to Jacob because of the blessing wherewith his father blessed him: and Esau said in his heart, The days of mourning for my father approach; then will I slay my brother Jacob. [42]And these words of Esau her elder son were told to Rebekah: and she sent and called Jacob her younger son, and said unto him, Behold, thy brother Esau, concerning thee, doth comfort himself, intending to slay thee. [43]Now therefore, my son, hearken to my voice; and arise, flee thou to Laban my brother to Haran; [44]And abide with him a few days,

רש"י

BLESSING? The ה *in* הברכה is the interrogative prefix,[1]) as in (Num. XIII. 19, 20) "whether in camps (הבמחנים)", "whether it is fat (השמנה)", and (2 Sam. III. 33) "Should *Abner die* (הכמות) as a churl dieth"? **(39)** משמני הארץ וגו' THE FATNESS OF THE EARTH etc. — This refers to the Greek portions of Italy (Graeca Magna)[2]). **(40)** ועל חרבך — *The phrase is* equivalent to בחרבך BY THY SWORD. The word על is sometimes used instead of the prefix ב, as (Ezek. XXXIII. 26) "Ye stand by your sword (על חרבכם)", *which is the same as* בחרבכם; (Ex. VI. 26)"by their hosts (על צבאותם), *which is the same as* בצבאותם. והיה כאשר תריד AND IT SHALL CAME TO PASS THAT WHEN THOU ROVEST ABOUT — *The word* תריד signifies grief, pain, as (Ps. LV. 3) "I am distraught (אריד) in my complaint". It means: when Israel will transgress the Torah and you will have reason to feel aggrieved with regard to the Blessings. ופרקת עלו וגו' THEN THOU SHALT PULL HIS YOKE FROM OFF THY NECK. **(41)** יקרבו ימי אבל אבי THE DAYS OF MOURNING FOR MY FATHER APPROACH — *Explain it* according to the evident meaning of the words — (I will wait to kill him until my father is dead), that I may not cause grief to my father. There are Midrashic explanations of various kinds. **(42)** ויגד לרבקה WERE TOLD TO REBEKAH — It was told her by the Holy Spirit what Esau was thinking in his heart. (Gen. R. 67.) מתנחם לך DOTH COMFORT HIMSELF CONCERNING THEE — He regrets the brotherly relationship *existing between you*, harbouring thoughts other *than those of brotherhood*, to estrange himself from you and to kill you. The Midrashic explanation is: In his eyes you are already regarded as dead and he has drunk for you (i. e. because he regards you as dead) the cup of consolation (which it was customary for near relatives of the deceased to drink). But according to the real meaning the word signifies "comforting" — he will comfort himself for *the loss of* the blessings

NOTES

[1]) For though the interrogative prefix ה should be punctuated with Chataph-patach, when it precedes a letter with Sheva it takes a Patach sometimes followed by a Dagesh. In such a case the ה may easily be mistaken for the definite article. Consequently Rashi points out here that it is the interrogative ה and gives similar examples, all followed by a Dagesh.

[2]) See Rappaport's Erech Millin sub voce.

וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיִּבְךְּ׃ לט וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל
הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃ מ וְעַל־חַרְבְּךָ תִּחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ
תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל
צַוָּארֶךָ׃ מא וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה
אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי
אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי׃ מב וַיֻּגַּד לְרִבְקָה
אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב
בְּנָהּ הַקָּטֹן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם
לְךָ לְהָרְגֶךָ׃ מג וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־
לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה׃ מד וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים

אונקלוס

לַאֲבוּהִי חֲדָא הִיא־לָךְ אַבָּא בָּרְכֵנִי־לִי אַף־אֲנָא אַבָּא וַאֲרִים עֵשָׂו
קָלֵהּ וּבְכָא׃ לט וַאֲחֵיב יִצְחָק אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ הָא מִטּוּבָא דַּאַרְעָא יְהֵא מוֹתָבָךְ
וּמִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא׃ מ וְעַל־חַרְבָּךְ תֵּיחֵי וְיָת־אָחוּךְ תִּפְלָח וִיהֵי כַּד יַעְבְּרִין
בָּנָוהִי עַל־פִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא וְתַעֲדֵי נִירָהּ מֵעַל צַוָּארָךְ׃ מא וּנְטַר עֵשָׂו דְּבָבוּ לְיַעֲקֹב
עַל־בִּרְכָתָא דִּי בָרְכֵהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר עֵשָׂו בְּלִבֵּהּ יְקָרְבוּן יוֹמֵי אֲבֵלִי דְּאַבָּא
וְאָקְטוֹל יָת־יַעֲקֹב אָחִי׃ מב וְאִתְחַוִּיאַת לְרִבְקָה יָת־פִּתְגָמֵי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא וּשְׁלָחַת
וּקְרַת לְיַעֲקֹב בְּרַהּ וְעֵירָא וַאֲמָרַת לֵהּ הָא עֵשָׂו אָחוּךְ כְּמָן לָךְ לְמִקְטָלָךְ׃
מג וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מֵנִּי וְקוּם אִזֵיל־לָךְ לְוַת־לָבָן אָחִי לְחָרָן׃ מד וְתֵיתֵב עִמֵּהּ יוֹמִין

רש"י

כְּמוֹ הַבְּמֳחָנִים? הַשְּׁמָנָה הִיא? הַכְּמוֹת נָבָל? (לט) משמני הארץ וגו'. זוֹ אִיטַלְיָאָה שֶׁל יָוָן׃
(מ) ועל חרבך. כְּמוֹ בְּחַרְבְּךָ, יֵשׁ עַל בִּמְקוֹם ב', כְּמוֹ: עָמְדָתָם עַל חַרְבְּכֶם — בְּחַרְבְּכֶם; עַל
צִבְאוֹתָם — בְּצִבְאוֹתָם: תָּרִיד. לְשׁוֹן צַעַר כְּמוֹ אָרִיד בְּשִׂיחִי, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁיַּעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל
הַתּוֹרָה וְיִהְיֶה לְךָ פֹּתְחוֹן פֶּה לְהִצְטַעֵר עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁנָּטַל, ופרקת עלו מעל וגומר: (מא) יקרבו
ימי אבל אבי. כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁלֹּא אֲצַעֵר אֶת אַבָּא. ומדרשי אַגָּדָה לִכְמָה פָּנִים יֵשׁ: (מב) ותגד
לרבקה. בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הִגִּיד לָהּ מָה שֶּׁעָשָׂו מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ: מתנחם לך. נֹחַם עַל הָאֲחָוָה
לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבָה אֲחֶרֶת לְהִתְנַכֵּר לְךָ וּלְהָרְגֶךָ. ומדרש אַגָּדָה: כְּבָר אָתָה מֵת בְּעֵינָיו וְשָׂתָה
עָלֶיךָ כּוֹס שֶׁל תַּנְחוּמִים. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ לְשׁוֹן תַּנְחוּמִים, מִתְנַחֵם הוּא עַל הַבְּרָכוֹת בַּהֲרִיגָתְךָ׃

until thy brother's fury turn; [45]Until thy brother's wrath turn away from thee, and he forget that which thou hast done to him: then I will send, and take thee from thence: wherefore should I be bereft also of you both in one day? [46]And Rebekah said to Isaac, My life is harassed, because of the daughters of Heth: if Jacob take a wife of the daughters of Heth, like these of the daughters of the land, what is life to me?

28. [1]And Isaac called Jacob, and blessed him, and commanded him, and said unto him, Thou shalt not take a wife of the daughters of Canaan. [2] Arise, go to Padan-aram, to the house of Bethuel thy mother's father; and take thee a wife from thence of the daughters of Laban thy mother's brother. [3]And God Almighty will bless thee, and make thee fruitful, and multiply thee, that thou mayest be an assembly of peoples; [4]And give thee the blessing of Abraham, to thee, and to thy seed

רש"י

by killing you. **(44)** אחדים *means* A FEW. **(45)** למה אשכל *means* WHY SHOULD I BE BEREAVED משניכם OF BOTH OF YOU? — The one who buries his children is termed שכול bereaved: so we find in the case of Jacob (XLIII. 14), "If I am to be bereaved (שכלתי) let me be bereaved"![1]) גם שניכם OF YOU BOTH — If he attacks you and you kill him his children will rise and kill you. The Holy Spirit poured itself forth upon her and she prophesied (had a presage) that they would both die on one day just as it is stated in the Chapter המקנה לאשתו (Sota 13a). **(48)** קצתי בחיי *means* I AM DISGUSTED WITH MY LIFE.

28. **(2)** פרנה is the same as לפדן to Padan; ביתה בתואל is the same as לבית בתואל to the house of Bethuel. To every word requiring a ל prefixed you may attach a ה as a suffix (Jeb. 13b)[2]). **(3)** ואל שדי AND GOD ALMIGHTY — He who has a sufficiency of blessings (שֶׁדַּי) for those who are blessed by Him, יברך אתך MAY HE BLESS THEE. **(4)** את ברכת אברהם THE BLESSING OF ABRAHAM, (i. e. the blessing which He gave to (Abraham)) to whom He promised, (XII. 2) "and I will make of thee a great nation", and (XXVI. 4) "and all the na-

NOTES

[1]) The verb שכל (Kal) is an intransitive verb, "to be bereaved" and שניכם cannot be the direct object. Rashi therefore substitutes משניכם for it because, as he states, the verb is used of a parent who is deprived of children, as is evident from Jacob's exclamation.

[2]) The Talmudical passage and Rashi refer, of course, only to what is termed "the locative ה" as e. g. מצרימה for למצרים and בבלה for לבבל.

אֲחֵרִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ: מה עַד־
שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ
וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם
יוֹם אֶחָד: מו וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי
מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־
חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים:
כח א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ
וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ב קוּם
לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ
מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ: ג וְאֵל שַׁדַּי
יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָּ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים:
ד וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ

סקצתי ק' ועירא

אונקלוס

וְעִירִין עַד דִּיחוּב רוּגְזָא דַּאֲחוּךְ: מה עַד־דִּיחוּב רוּגְזָא־דַּאֲחוּךְ מִנָּךְ וְיִתְנְשֵׁי יָת
דִּי־עֲבַדְתָּ לֵהּ וְאֶשְׁלַח וְאֶדְבְּרִנָּךְ מִתַּמָּן לְמָה אֶתְכַּל אַף־תַּרְוֵיכוֹן יוֹמָא חַד:
מו וַאֲמָרַת רִבְקָה לְיִצְחָק עֲקִית בְּחַיַּי מִן־קֳדָם בְּנַת חֲתָאֵה אִם־נָסִיב יַעֲקֹב
אִתְּתָא מִבְּנַת־חֲתָאָה כְּאִלֵּין מִבְּנַת אַרְעָא לְמָה לִי חַיִּים: א וּקְרָא יִצְחָק לְיַעֲקֹב
וּבָרִיךְ יְתֵהּ וּפַקְּדֵהּ וַאֲמַר לֵהּ לָא תִּסַּב אִתְּתָא מִבְּנַת כְּנָעַן: ב קוּם אֲזֵיל לְפַדַּן
אֲרָם לְבֵית בְּתוּאֵל אֲבוּהָא דְאִמָּךְ וְסַב־לָךְ מִתַּמָּן אִתְּתָא מִבְּנַת לָבָן אֲחוּהָא
דְאִמָּךְ: ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ יָתָךְ וַיַסְגֵּךְ וְיַכְשָׁךְ וְיַתְבֵּי לְכִנְשַׁת שִׁבְטַיָּן: ד וְיִתֶּן
לָךְ יָת־בִּרְכָתָא דַּאֲבְרָהָם לָךְ וּלְבָנָיךְ עִמָּךְ לְמֵירְתָךְ יָת־אַרְעָא וּשְׁוֹתָבוּתָךְ דִּי־
רש"י

(מד) אחדים. מועטים: (מה) למה אשכל. אֶהְיֶה שְׁכוּלָה מִשְּׁנֵיכֶם. הַקּוֹבֵר אֶת בָּנָיו קְרוּי שָׁכוּל. וְכֵן בְּיַעֲקֹב אָמַר: כַּאֲשֶׁר שָׁכַלְתִּי שָׁכָלְתִּי: גם שניכם. אִם יָקוּם עָלָיו וְאַתָּה תַּהֲרְגֶנּוּ יַעַמְדוּ בָּנָיו וְיַהַרְגוּךָ: ורוחם הקדש נזרקה בה ונתנבאה. שְׁבִיּוֹם א' יָמוּתוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּפֶרֶק הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ: (מו) קצתי בחיי. מָאַסְתִּי בְחַיַּי:

כח (ב) פדנה. כְּמוֹ לְפַדָּן: ביתה בתואל. לְבֵית בְּתוּאֵל, כָּל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֵ"ד בְּהִתְחַלָּתָהּ הִשְׁמִיטָה לָהּ ה"א בְּסוֹפָהּ (יב' י"ג): (ג) ואל שדי. מִי שֶׁדַּי בִּבְרָכוֹתָיו לַמְּתֻבָּרְכִין מִפִּיו, יִבָרֵךְ אוֹתְךָ: (ד) את ברכת אברהם. שֶׁאָמַר לוֹ: וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ.

with thee; that thou mayest possess the land of thy sojournings, which God gave unto Abraham. [5]And Isaac sent away Jacob; and he went to Padan-aram unto Laban, son of Bethuel the Syrian, the brother of Rebekah, Jacob's and Esau's mother. [6]When Esau saw that Isaac had blessed Jacob, and sent him away to Padan-aram, to take him a wife from thence; and that as he blessed him he prohibited him, saying, Thou shalt not take a wife of the daughters of Canaan; [7]And that Jacob had hearkened unto his father and his mother, and was gone to Padan-aram; [8]Esau thus saw that the daughters of Canaan were evil in the eyes of Isaac his father: [9]Then went Esau unto Ishmael, and took besides his former wives, Mahalath the daughter of Ishmael Abraham's son, the sister of Nebajoth, to be his wife. [10]And

רש"י

tions shall bless themselves by thy seed": may these blessings have been said regarding you — may that great nation and that blessed seed issue from you. **(5)** אם יעקב ועשו MOTHER OF JACOB AND ESAU — I do not know what *the addition of these words* is intended to tell us. **(7)** וישמע יעקב AND THAT JACOB HEARKENED — This is to be connected with the preceeding statement. (v. 6) thus: And when Esau saw that Isaac had blessed Jacob and that he had sent him away to Padan-aram ... and that Jacob had hearkened to his father and had gone to Padan-aram and that the daughters of Canaan were evil ... then he also *determined to take a wife from his own family and* went to Ishmael. **(9)** אחות נביות THE SISTER OF NEBAIOTH — By a logical inference from what is stated *that she was* "the daughter of Ishmael" would I not know that she was the sister of Nebaioth? But *the words are added* to tell us that Ishmael died after he had betrothed her to Esau and before her marriage, and that her brother Nebaioth gave her away in marriage. And we may learn, also, that Jacob was at that period sixty-three years old. For Ishmael was seventy-four years old when Jacob was born — since Ishmael was fourteen years older than Isaac, and Isaac was sixty when they (Jacob and Esau) were born, making seventy-four and his (Ishmael's) years were one hundred and thirty seven — as it is said (XXV. 17) "And these are the years of Ishmael etc." — consequently when Ishmael died Jacob was sixty-three years old. We learn from this that he (Jacob) concealed himself in Eber's School for fourteen years and only after that did he proceed to Haran. For before Joseph's birth he had stayed in Laban's house only fourteen years. as it is said (XXXI. 41) "I served thee fourteen years for thy two daughters and six years for thy flock", and he received the sheep as wages only after Joseph was born, for it is said (XXX. 25) "And it came to pass when Rachel had borne Joseph etc. [that Jacob wished to leave Laban and he agreed to remain with him on condition of receiving certain sheep as wages]. Now Joseph was thirty years old when he became ruler *in Egypt*, and from then until the time that Jacob came down to Egypt was nine years — seven of plenty and two of famine — and Jacob then said to Pharaoh (XLVII. 9), "The days of the years of my pilgrimage are an hundred and thirty years". Go and calculate: the fourteen years *he passed with Laban* before Joseph's birth, and the thirty years of Joseph's life *before he became ruler* and the nine years from when he became ruler until the time that Jacob came *to Egypt* make fifty three years *from the time he joined Laban until the time he came to Egypt*. But when he parted from his father he was sixty-three years old, *as shown above*, so that you have 116 years *as his age when he came to Egypt, on the assumption that the fifty-three years he spent with Laban etc. began immediately after he had left his father*. But he (Jacob) himself said to Pharaoh, "[I am] one hundred and thirty years". So you see that fourteen years are missing *on this assumption*. Thus you learn that after he had received the blessings he concealed himself in Eber's School for fourteen years. But he received no punishment for them (these fourteen years) on account of the merit of *having studied* the Torah *in Eber's School during that period*. For Joseph was separated from his father only twenty-two years — that is, from

לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים
לְאַבְרָהָם: שביעי ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ
פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה
אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו: ו וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־
יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם
אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח
אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: מפטיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו
וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם: ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת
בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־
יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת וּבַת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־
אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה: ס

ק"ו סימן ע"ו: ספטרס הולדת בת"ע משא דבר ה' מלאכי נסימן ג':

ס ס ס

אונקלוס

יְהַב יְיָ לְאַבְרָהָם: ה ושְׁלַח יִצְחָק יָת־יַעֲקֹב וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם לְוָת לָבָן בַּר־
בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה אֲחוּהָא דְרִבְקָה אִמֵּהּ דְיַעֲקֹב וְעֵשָׂו: ו וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי־בָרִיךְ
יִצְחָק יָת־יַעֲקֹב וְשַׁלַּח יְהֵהּ לְפַדַּן אֲרָם לְמִסַּב־לֵהּ מִתַּמָּן אִתְּתָא כַּד־בָּרִיךְ יָתֵהּ
וּפַקִּיד עֲלוֹהִי לְמֵימַר לָא־תִסַּב אִתְּתָא מִבְּנָת כְּנָעַן: ז וְקַבִּיל יַעֲקֹב מִן־אֲבוּהִי
וּמִן־אִמֵּהּ וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם: ח וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בִישָׁא בְּנָת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק
אֲבוּהִי: ט וַאֲזַל עֵשָׂו לְוָת־יִשְׁמָעֵאל וּנְסִיב יָת־מַחֲלַת וּבַת־יִשְׁמָעֵאל בַּר־אַבְרָהָם
אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת עַל־נְשָׁתְהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ:

ס ס ס

רש"י

יְהִיוּ אוֹתָן בְּרָכוֹת אֲמוּרוֹת בְּשָׁבִילְךָ — מִפִּי יַצָּא אוֹתוֹ הַנּוֹי וְאוֹתוֹ הַזֶּרַע הַמְבוֹרָךְ: (ה) אם יעקב ועשו. אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְלַמְּדֵנוּ: (ז) וישמע יעקב. מְחֻבָּר לְעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ יִצְחָק וְגוֹ' וְכִי שְׁלַח אוֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם, וְכִי שָׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְהָלַךְ פַּדֶּנָה אֲרָם, וְכִי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן, וְהָלַךְ גַּם הוּא אֶל יִשְׁמָעֵאל: (ט) אחות נביות. מִמִּשְׁמָע שָׁנֶּאֱמַר בַּת יִשְׁמָעֵאל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא אֲחוֹת נְבָיוֹת? אֶלָּא לְמִדְרָשׁ, שֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל מִשֶּׁיָּעֲדָהּ לְעַשָּׂו קֹדֶם נִשּׂוּאֶיהָ וְהִשִּׂיאָהּ נְבָיוֹת אֲחִיתָהּ, וְלִמְדָנוּ, שֶׁהָיָה יַעֲקֹב בְּאוֹתוֹ הַפָּרָק בֶּן ס"ג שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל בֶּן ע"ד שָׁנִים הָיָה בְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, י"ד שָׁנָה הָיָה נָדוֹל יִשְׁמָעֵאל מִיִּצְחָק,

Jacob went out from Beer-sheba, and went towards Haran. [11]And he lighted upon the place, and tarried there all night, because the sun was set; and he took of the stones of that place, and put them for a resting-place for his head, and lay down in that place. [12]And he dreamed, and behold a ladder set up on the earth, and the top of it reached to

רש"י

the age of seventeen to that of thirty-nine — corresponding to the twenty-two years during which Jacob was separated from his father and could not perform the duty of honouring him (by actively attending to his needs), viz., the twenty years he spent in Laban's house and the two years he passed in travelling *home* — for it is written (XXXIII. 17) *with regard to his journey homewards*, "And Jacob built him a house and made booths for his cattle", and our Rabbis, of blessed memory, inferred from this verse that during his travels he passed eighteen months *at Succoth*, since a house means *a dwelling* for the rainy season, and "booths" means for the summer time[1]). *And this statement that the study of the Torah protects one from punishment* fits in with the calculation which we made above, based upon the Sacred Text, *regarding the period* from when he left his father until the time when he went down to Egypt at the age of 130 years, where we found a surplus of 14 years, *so that he must have been absent from his father for 36 years*. But *we may regard it as* certain that when on his journey to Laban he concealed himself in Eber's house it was for the purpose of studying the Torah with him and that because of the merit of *studying* the Torah he received no punishment for them (those fourteen years) so that Joseph was separated from him only twenty-two years "measure for measure". Thus far (beginning at "But he received no punishment") is found in an old Rashi text. על נשיו BESIDES HIS FORMER WIVES — He added wickedness to his wickedness, for he did not divorce his first wives.

ויצא

(10) ויצא יעקב AND JACOB WENT OUT — Owing to the fact that it was because the daughters of Canaan were evil in the eyes of Isaac, his father, that Esau went to Ishmael, Scripture broke off the narrative *contained* in the section dealing with Jacob, and wrote (verse 6 till verse 9), "Now Esau saw that Isaac had blessed [Jacob] etc., *that the daughters of Canaan were evil in the eyes of Isaac and so he went to Ishmael*" and when it finished this (the account of Esau's further marriage) it resumes the previous subject. ויצא [AND JACOB] WENT OUT — It need have written simply "And Jacob went to Haran"; why then does it mention his departure *from Beersheba*? But it intends to tell us that the departure of a righteous person from his city makes an impression. As long as a righteous man is in his city he is its glory and splendour and beauty; when he leaves it, there depart also its glory, its splendour and its beauty. This, too, is the meaning of (Ruth I. 7) "And she went forth out of the place", stated in reference to Naomi and Ruth. וילך חרנה *means* he went out TO GO TO HARAN. **(11)** ויפגע במקום AND HE LIGHTED UPON THE PLACE — Scripture does not mention which place, *but by writing* בַּמָּקוֹם *the place it refers to* the place mentioned already in another passage, viz., Mount Moriah of which it is stated (XXII. 4) "And he saw the place (המקום) afar off". ויפגע AND HE LIGHTED — similar are (Josh. XVI. 7) "and it reached (ופגע) unto Jericho", and (ib. XIX. 11) "and reached (ופגע) to Dabesheth". Our Rabbis explained it in the sense of "praying"[2]), just as (Jer. VII. 16) "Neither make intercession (תפגע) to me". Thus we may learn that Jacob originated the custom of Evening Prayer. Scripture purposely changed the usual *word for "praying"*, not writing ויתפלל "And he prayed" (which would have been the more appropriate word, but ויפגע which means to hit upon a place unexpectedly), to teach you *also* that the ground shrunk before him (the journey was miraculously shortened) as it is explained in the Chapter גיד הנשה (Chul. 91b). כי בא השמש BECAUSE THE SUN WAS

NOTES

[1]) for Notes 1 and 2 see Appendix.

י וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה: יא וַיִּפְגַּע
בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי
הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:
יב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ

אונקלוס

י וּנְפַק יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא דְשָׁבַע וַאֲזַל לְחָרָן: יא וַעֲרַע בְּאַתְרָא וּבָת תַּמָּן אֲרֵי־עַל
שְׁמְשָׁא וּנְסִיב מֵאַבְנֵי אַתְרָא וְשַׁוִּין אַסְרָחֹתֵי וּשְׁכִיב בְּאַתְרָא הַהוּא:
יב וַחֲלַם וְהָא סֻלְמָא נָעִיץ בְּאַרְעָא וְרֵישֵׁהּ מָטֵי עַד־צִית־שְׁמַיָּא וְהָא מַלְאֲכַיָּא
רש״י

וַיִּצְחָק בֶּן ס׳ שָׁנָה בִּלֶדֶת אוֹתָם הֲרֵי ע״ד, וּשְׁנוֹתָיו הָיוּ קל״ו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל וגו׳, נִמְצָא יַעֲקֹב כְּשֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן ס״ג שָׁנִים הָיָה, וְלָמַדְנוּ מִכַּאן, שֶׁנִּטְּמַן בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנָה וְאַחַר כַּךְ הָלַךְ לְחָרָן, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁהָה בְּבֵית לִבָּן לְפָנֵי לֵדָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֶלָּא י״ד שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבָדְתִּיךָ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנוֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ, וּשְׂכַר הַצֹּאן מְשֻׁנּוֹלֵד יוֹסֵף הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וגו׳; וְיוֹסֵף בֶּן ל׳ שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁמָּלַךְ וּמִשָּׁם עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם ט׳ שָׁנִים, ז׳ שֶׁל שָׂבָע וּב׳ שֶׁל רָעָב, וְיַעֲקֹב אָמַר לְפַרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה—צֵא וַחֲשׁוֹב י״ד שֶׁלְּפָנַי לִידַת יוֹסֵף וּשְׁלֹשִׁים שֶׁל יוֹסֵף וְתַשַּׁע מִשֶּׁמָּלַךְ עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב, הֲרֵי נ״ג, וּכְשֶׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו הָיָה בֶּן ס״ג, הֲרֵי קי״ו וְהוּא אוֹמֵר שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה, הֲרֵי חֲסֵרִים י״ד שָׁנִים, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאַחַר שֶׁקִּבֵּל הַבְּרָכוֹת נִטְּמַן בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנִים: אֲבָל לֹא נֶעֱנַשׁ בְּזְכוּת הַתּוֹרָה; שֶׁהֲרֵי לֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מֵאָבִיו אֶלָּא כ״ב שָׁנָה, דִּהְיְנוּ מִי״ז עַד ל״ט, כְּגֶנֶב כ״ב שֶׁפָּרַשׁ יַעֲקֹב מֵאָבִיו וְלֹא כִּבְּדוֹ, וְהֵם כ׳ שָׁנִים בְּבֵית לָבָן וּשְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁשָּׁהָה בַּדֶּרֶךְ, כְּדִכְתִיב: וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכּוֹת, וּפ׳ רַז״ל מִזֶּה הַפָּסוּק שֶׁשָּׁהָה י״ח חֲדָשִׁים בַּדֶּרֶךְ—דְּבֵית הֵנָּה בֵּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְסֻכּוֹת הֵוּ בֵּימוֹת הַחַמָּה—וּלְחֶשְׁבּוֹן הַפְּסוּקִים שֶׁחִשַּׁבְנוּ לְעֵיל מִשֶּׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו עַד שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם שָׁהָיָה בֶּן ק״ל שָׁנִים, שָׁם אֲנִי מוֹצֵאתִי עוֹד י״ד שָׁנִים—אֶלָּא וַדַּאי נִטְּמַן בְּבֵית עֵבֶר בַּהֲלִיכָתוֹ לְבֵית לָבָן לִלְמוֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ, וּבְשָׂכִיל זְכוּת הַתּוֹרָה לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם וְלֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מִמֶּנּוּ אֶלָּא כ״ב שָׁנָה—מָדָּה כְּנֶגֶד מָדָּה—ע״כ בְּרַשִׁ״י נָשָׂן: עַל נשיו. הוֹסִיף רִשְׁעָה עַל רִשְׁעָתוֹ, שֶׁלֹּא נָרַשׁ אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת:

(י) ויצא יעקב. עַל יְדֵי שֶׁבִּשְׁבִיל שְׁרֵשׁוֹת בְּנוֹת כְּנַעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו הָלַךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל, הִפְסִיק הָעֲנָיָן בְּפָרָשָׁתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְכתִיב וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ וגו׳, וּמִשָּׁנֵמר חָזַר לָעֲנָיָן הָרִאשׁוֹן: ויצא. לֹא הָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב אֶלָּא וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב חָרָנָה, וְלָמָּה הוֹזְכַּר יְצִיאָתוֹ? אֶלָּא מַגִּיד, שֶׁיְּצִיאַת צַדִּיק מִן הַמָּקוֹם עוֹשָׂה רוֹשֶׁם, שֶׁבְּזְמַן שֶׁהַצַּדִּיק בָּעִיר, הוּא הוֹדָהּ הוּא וְיָהּ. הוּא הֲדָרָהּ: יָצָא מִשָּׁם, פָּנָה הוֹדָהּ, פָּנָה וְיָהּ, פָּנָה הֲדָרָהּ. וְכֵן: וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם הָאָמוּר בְּנַעֲמִי וְרוּת (רות א׳): וילך חרנה. יָצָא לְלֶכֶת לְחָרָן: (יא) ויפגע במקום. לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּאֵיזֶה מָקוֹם אֶלָּא בְּמָקוֹם—הַמְּזֻכָּר בְּמָקוֹם אַחֵר, הוּא הַר הַמּוֹרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק: ויפגע. כְּמוֹ וּפָגַע בִּירֵחוֹ וּפָגַע בְּדַבֶּשֶׁת (יהׄ׳ טׄ׳ז וי״ט). וְרַבּוֹתֵינוּ פָּרְשׁוּ לְשׁוֹן תְּפִלָּה (ברכות כ״ו), כְּמוֹ: וְאַל־תִּפְגַּע־בִּי (ירׄ׳ זׄ׳), וְלָמְדְנוּ שֶׁתִּקַּן תְּפִלַּת עַרְבִית. וְשָׁנָה הַכָּתוּב, וְלֹא כָּתַב וַיִּתְפַּלֵּל: לְלַמֶּדְךָ, שֶׁקִּפְּצָה לוֹ הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפֶרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (חולין צ״א): כִּי בָא הַשָּׁמֶשׁ. הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב וַיָּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וַיָּלֶן שָׁם, כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ מַשְׁמַע, שֶׁשְּׁקָעָה לוֹ חַמָּה פִּתְאוֹם, שֶׁלֹּא בְּעוֹנָתָהּ, כְּדֵי שֶׁיָּלִין שָׁם: וישם מראשותיו. עָשָׂן מִמֶּנּוּ מֵרַגֵּז סָבִיב לְרֹאשׁוֹ, שֶׁיָּרְא מִפְּנֵי חַיּוֹת רָעוֹת: הִתְחִילוּ מְרִיבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, זֹאת אוֹמֶרֶת: עָלַי נָיְחַ צַדִּיק אֶת רֹאשׁוֹ. וְזֹאת אוֹמֶרֶת: עָלַי נָיְחַ: מִיַּד עָשָׂן הַקְּפָ״ה אָבַן אַחַת, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו: וישכב במקום ההוא. לְשׁוֹן מִישׁוּב; בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שָׁכַב אָבָל י״ד שָׁנִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ

heaven: and behold angels of God going up and down on it. [13]And, behold, the Eternal stood above it, and said, I am the Eternal God of Abraham thy father, and the God of Isaac: the land whereon thou liest, to thee will I give it, and to thy seed; [14]And thy seed shall be as the dust of the earth, and thou shalt spread abroad to the west, and to the east, and to the north, and to the south: and in thee and in thy seed shall all the families of the earth be blessed. [15]And behold, I am with thee, and will keep thee whither-soever thou goest, and will restore thee again into this land; for I will not forsake thee, until I have done that which I have spoken to thee. [16]And Jacob awoke out of his sleep, and he said, Surely the Eternal is in this place; and I knew it not. [17]And he was afraid, and said, How fearful is this place! this

רש"י

SET — It should have written, "The sun set and he tarried there all night", *but the words "he tarried there all night* because the sun set", imply that the sun set unexpectedly — not at its proper time — just in order that he should tarry there over night[1]). וישם מראשתיו AND PUT THEM FOR A RESTING PLACE FOR HIS HEAD — He arranged them in the form of a drain-pipe around his head for he was afraid of wild beasts (Gen. R. 68). They (the stones) began quarrelling with one another. One said, "Upon me let this righteous man rest his head", and another said "Upon me let him rest *it*". Whereupon the Holy One, blessed be He, straightway made them into one stone! This explains what is written (v. 18), "And he took the stone that he had put under his head" (Chul. 91b). וישכב במקום ההוא AND [HE] LAY DOWN IN THAT PLACE — The word ההוא, that, has a limitative force: in that place he lay down to sleep, but during the *previous* fourteen years when he sat under his teachers in the School of Eber he never slept at night for he was *incessantly* engaged in the study of the Torah (Gen. R. 68). **(12)** עלים וירדים ASCENDING AND DESCENDING — *It states* first ascending and afterwards descending! Those angels who accompanied him in the land *of Israel* were not permitted to leave the Land: they ascended to Heaven and angels which *were to minister* outside the Land descended to accompany him (ib.). **(13)** נצב עליו STOOD ABOVE HIM to guard him. ואלהי יצחק AND THE GOD OF ISAAC — Although we do not find in the Scriptures that God associates his Name with that of the righteous whilst they are yet alive by writing, "The God of so-and-so", — because it is said (Job. XV. 15) "Behold He putteth no trust *even* in His holy ones" — here, however, He associated his Name with that of Isaac because his eyes had become dim and he was confined to the house, so that he might be regarded as dead and as though the evil inclination had *already* passed away from him *and he was unlikely to sin any more* (Tanch. Toldoth). שכב עליה THE LAND WHEREON THOU LIEST — The Holy One, blessed be He, rolled together the entire Land of Israel under him, thus intimating to him that it would be as easily conquered by his descendants (Chul. 91b) as a *piece of land* four cubits *in length*, which is the space covered by a person *lying down* (see Rashi, Chul. 91b, and the note of the ב"ח thereon). **(14)** ופרצת *means* AND THOU SHALT BECOME STRONG, like (Ex. I. 12) "the more they became strong (יפרוץ)". **(15)** אנכי עמך I AM WITH THEE — *God promised him this* because he was in terror of Esau and Laban. עד אשר אם עשיתי UNTIL I HAVE DONE — The word אם is here used in the sense of כי (cf. Gittin 90a). דברתי לך *means I have spoken* in thy interest and concerning thee: whatever I promised to Abraham regarding his seed it was in reference to you that I promised it and not in reference to Esau, for I did not say to him "Isaac shall be called thy seed" (which would have signified that all Isaac's descendants would be regarded, also, as Abraham's) but *I said* (XXI. 12) ביצחק "In Isaac" and not all *the issue of* Isaac". In the same way wherever לי or לך or לו or להם are used after *a verbal form of* דבר, they are used in the sense of "concerning". This verse proves *that*

NOTES

1) See Appendix.

הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ׃
יג וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה
שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ׃ יד וְהָיָה זַרְעֲךָ
כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה
וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ׃
טו וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ
וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֶזָבְךָ עַד
אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ׃ טז וַיִּיקַץ
יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה
וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי׃ יז וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם

אונקלוס

דַּיָּי סָלְקִין וְנָחֲתִין בֵּהּ׃ יג וְהָא יְקָרָא־דַיָּי מְעַתֵּד עֲלָוֹהִי וַאֲמַר אֲנָא יְיָ אֱלָהֵהּ
דְּאַבְרָהָם אָבוּךְ וֵאלָהֵהּ דְּיִצְחָק אַרְעָא דִּי אַתְּ שָׁרֵי עֲלַהּ לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיְךְ׃
יד וִיהוֹן בְּנָיְךְ סַגִּיאִין כְּעַפְרָא־דְאַרְעָא וְתִתְקַף לְמַעַרְבָא וּלְמָדִינְחָא וּלְצִפּוּנָא
וּלְדָרוֹמָא וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כָּל־זַרְעַיַּת אַרְעָא וּבְדִיל בְּנָיְךְ׃ טו וְהָא מֵימְרִי
בְּסַעְדָּךְ וְאֶטְרְנָךְ בְּכָל־אֲתַר דִּי־תְהַךְ וַאֲתֵיבְנָךְ לְאַרְעָא הָדָא אֲרֵי לָא אֶשְׁבְּקִנָּךְ
עַד דִּי אֶעְבִּיד יָת־דְּמַלֶּלְית לָךְ׃ טז וְאִתְּעַר יַעֲקֹב מִשְׁנְתֵּהּ וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא
(איתּ) יְקָרָא־דַיָּי שָׁרֵי בְּאַתְרָא הָדֵין וַאֲנָא לָא־הַוֵיתִי יָדַע׃ יז וּדְחִיל וַאֲמַר מָה־

רש״י

בְּבֵית עֵבֶר לֹא שָׁכַב בַּלַּיְלָה, שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה׃ (יב) עֹלִים וְיֹרְדִים. עוֹלִים תְּחִלָּה וְאַחַר־
כָּךְ יוֹרְדִים? מַלְאָכִים שֶׁלְּוּוּהוּ בָּאָרֶץ, אֵין יוֹצְאִים חוּצָה לָאָרֶץ וְעָלוּ לָרָקִיעַ, וְיָרְדוּ מַלְאֲכֵי
חוּצָה לָאָרֶץ לְלַוּוֹתוֹ׃ (יג) נִצָּב עָלָיו. לְשָׁמְרוֹ׃ וְאֵלֹהֵי יִצְחָק. אַף״פִּ שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּמִקְרָא שֶׁיִּחַד
הַקָּבָ״ה שְׁמוֹ עַל הַצַּדִּיקִים בְּחַיֵּיהֶם לִכְתּוֹב אֱלֹהֵי פְּלוֹנִי, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן בְּקְדוֹשָׁיו לֹא
יַאֲמִין (איוב ט״ו), כְּאִן יָחַד שְׁמוֹ עַל יִצְחָק, לְפִי שֶׁכָּהוּ עֵינָיו וְכָלוּא בְּבֵית, וַהֲרֵי הוּא כְּמֵת
וְיֵצֵר הָרָע פָּסַק מִמֶּנּוּ, תַּנְחוּמָא: שכב עליה. קִפֵּל הַקָּבָ״ה כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תַּחְתָּיו, רָמַז לוֹ
שֶׁתִּהְיֶה נוֹחָה לִכְבֹּשׁ לִבְנָיו כְּדֵי אֲמוֹת שֶׁזֶּה מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם (חולין שם): (יד) ופרצת. וְתִזְקַק,
כְּמוֹ וְכֵן יִפְרוֹץ (שמי א׳): (טו) אנכי עמך. לְפִי שֶׁהָיָה יָרֵא מֵעֲשָׂו וּמִלָּבָן: עד אשר אם
עשיתי. אִם מִשֶּׁמֵּת בִּרְשׁוּת כִּי (ניטין צ׳): דברתי לך. לְצָרָתְךָ וְעָלֶיךָ; מַה שֶּׁהִבְטַחְתִּי לְאַבְרָהָם
עַל זַרְעוֹ, לְךָ הִבְטַחְתִּיו, וְלֹא לְעֵשָׂו, שֶׁלֹּא אָמַרְתִּי לוֹ: כִּי יִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זֶרַע אֶלָּא כִּי בְיִצְחָק,
וְלֹא כָּל יִצְחָק, וְכֵן כָּל לִי וְלָךְ וְלוֹ וְלָהֶם, הַמְּיוּחָדִים אֵצֶל דִּבּוּר מְשֻׁמָּשִׁים לְשׁוֹן עַל, וְזֶה יוֹכִיחַ,
שֶׁהֲרֵי עִם יַעֲקֹב לֹא הִבֵּר כְּלָם לְבַדּוֹ׃ (טז) ואנכי לא ידעתי. שֶׁאִם יָדַעְתִּי, לֹא יָשַׁנְתִּי בְּמָקוֹם

is none other but the house of God, and this is the gate of heaven. [18]And Jacob rose early in the morning, and took the stone that he had put for a resting-place for his head, and set it up for a pillar, and poured oil upon the top of it. [19]and he called the name of that place Beth-el: whereas Luz had been the name of the city at the first. [20]And Jacob vowed a vow, saying, If God will be with me, and will keep me in this way that I go, and will give me bread to eat, and a garment to put on, [21]So that I return to my father's house in peace: then shall the

רש"י

this is so, since it cannot mean "I have spoken to thee" as He had never spoken to Jacob before this *occasion*. **(16)** ואנכי לא ידעתי AND I KNEW IT NOT — for had I known it I would not have slept in such a holy place as this. **(17)** כי אם בית אלהים THIS IS NONE OTHER THAN THE HOUSE OF GOD — R. Eleazar said in the name of R. José the son of Zimra: "This ladder stood in Beersheba and [the middle of][1]) its slope reached opposite the Temple" (Gen. R. 69). For Beersheba is situated in the South of Judah, Jerusalem in the North of it on the boundary between Judah and Benjamin and Bethel in the North of Benjamin's territory, on the border between *the land of* Benjamin and *that of* the children of Joseph. It follows, therefore, that a ladder whose foot is in Beersheba and whose top is in Bethel has the middle of its slope reaching opposite Jerusalem. Now as regards what our Rabbis stated (Chul. 91b) that the Holy One, blessed be He, said, "This righteous man has came to the place where I dwell (i. e., the Temple at Jerusalem, whilst from here it is evident that he had come to Luz) and shall he depart without staying here over night?", and with regard to what they also said, (Pesach. 88a) "Jacob gave the name Bethel to Jerusalem", whereas this place *which he called Bethel* was Luz and not Jerusalem, whence did they learn to make this statement (which implies that Luz is identical with Jerusalem)? I say that Mount Moriah was forcibly removed from its locality and came hither (to Luz), and that this is what is meant by the "shrinking" of the ground that is mentioned in the Treatise Chulin (91b) — that the *site of the* Temple came towards him (Jacob) as far as Bethel and this too is what is meant by ויפגע במקום, "he lighted upon the place" (i. e., he "met" the place, as two people meet who are moving towards each other; cf. Rashi on v. 11). *Now, since Jacob's route must have been from Beersheba to Jerusalem and thence to Luz and Haran and consequently when he reached Luz he had passed Jerusalem,* if you should ask, "When Jacob passed the Temple why did He not make him stop there?" — If it never entered his mind to pray at the spot where his fathers had prayed should Heaven force him to stop there *to do so*? *Really* he had reached as far as Haran as we say in the Chapter גיד הנשה (ib.), and Scripture itself proves this since it states, "And he went to Haran". When he arrived at Haran he said, "Is it possible that I have passed the place where my fathers prayed without myself praying there?" He decided to return and got as far as Bethel where the ground "shrank" for him. This Bethel is not *the Bethel* that is near Ai (cf. XII. 8) but that which is near Jerusalem, and because *he said of it*. "It shall be the House of God", he called it Bethel. This, too, is Mount Moriah, where Abraham prayed, and it is also the field in which Isaac offered prayer as it is written, "[Isaac went out] to meditate (i. e., to pray; cf. XXIV. 63) in the field". Thus, too, do we read in the Treatise Pesachim (88a) in *a comment on the verse Micah IV. 2:* "[O come ye and let us go up] to the mountain of the Lord (i. e. the mountain upon which the Temple is built) and to the house of the God of Jacob". What particular reason is there for mentioning Jacob? *But the text calls the Temple* not as Abraham did who called it a mount, and not as Isaac did, who called it a field, but as Jacob did who called it Beth[el] — the House of God. (To here from "This Bethel" is to be found in a certain correct Rashi-text). מה נורא HOW FEARFUL — In the Targum it is translated by "How

NOTES

[1]) See Appendix.

הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם׃
יח וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם
מְרַאֲשֹׁתָיו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־
רֹאשָׁהּ׃ יט וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל
וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ כ וַיִּדַּר יַעֲקֹב
נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ
הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד
לִלְבֹּשׁ׃ כא וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה

אונקלוס

דְּחִילוּ אַתְרָא הָדֵין לֵית דֵּין אֶתַר־הָרְיוֹט אֱלָהִין אֲתַר דְּרַעֲוָא־קֳדָם מִן־קָדָם יְיָ
וְדֵין תְּרַע קֳבֵל־שְׁמַיָּא׃ יח וְאַקְדִּים יַעֲקֹב בְּצַפְרָא וּנְסִיב יָת־אַבְנָא דִּי־שַׁוִּי אִסְרוֹהִי
וְשַׁוִּי יָתַהּ קָמָא וַאֲרִיק מִשְׁחָא עַל־רֵישַׁהּ׃ יט וּקְרָא יָת־שְׁמָא־דְאַתְרָא הַהוּא
בֵּית־אֵל וּבְרֵם לוּז שְׁמָא־דְקַרְתָּא בְּקַדְמֵיתָא׃ כ וְקַיֵּים יַעֲקֹב קְיָם לְמֵימָר אִם־
יְהֵא מֵימְרָא־קֳדָמַי וְיִטְרִנַנִי בְּאָרְחָא הָדֵין דִּי אֲנָא אָזֵל וְיִתֶּן־לִי לַחֲמָא
(נ״י לְחֵם) לְמֵיכַל וּכְסוּ לְמִלְבָּשׁ׃ כא וְאֶתוּב בְּשָׁלָם לְבֵית אַבָּא וְיֵהֵא מֵימְרָא־

רש״י

קָדוֹשׁ הוּא׃ (יז) כי אם בית אלהים. אֵי״ר אֶלְעָזָר בִּשֵּׁם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא: הַסֶּלַע הַזֶּה עוֹמֵד
בְּבֹאֵר שָׁבַע, וְאַמְצַע שְׁפוּעוֹ מְגִיעַ כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁבֹּאֵר שָׁבַע עוֹמֵד בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל יְהוּדָה,
וּירוּשָׁלַיִם בְּצָפוֹנָהּ—בְּנִגְבִּיל שֶׁבֵּין יְהוּדָה וּבִנְיָמִין—וּבֵית אֵל הָיָה בְּצָפוֹן שֶׁל נַחֲלַת בִּנְיָמִין,
בִּנְגִבּוּל שֶׁבֵּין בִּנְיָמִין וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף; נִמְצָא סֶלַע שֶׁרַגְלָיו בִּבְאֵר שָׁבַע וְרֹאשׁוֹ בְּבֵית אֵל, מְגִיעַ
אֶמְצַע שְׁפוּעוֹ נֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם; וּכְלַפֵּי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁאָמַר הַקָּבָ״ה: צַדִּיק זֶה בָּא לְבֵית
מְלוֹנִי וְיִפָּטֵר בְּלֹא לִינָה, וְאָמְרוּ: יַעֲקֹב קָרָאָהּ לִירוּשָׁלַיִם בֵּית אֵל וְזוּ לוּז הִיא, וְלֹא יְרוּשָׁלַיִם,
וּמַהֵיכָן לְמְדוּ לוּמַר כֵּן? אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁנֶּאֱמַר הַר הַמּוֹרִיָּה, וּבָא לְכָאן וְזוּ הִיא קִפְּיצַת הָאָרֶץ
הָאֲמוּרָה בְּשִׁחִיטַת חוּלִין, שֶׁבָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לִקְרָאתוֹ עַד בֵּית אֵל, וְזֶהוּ: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם. וְאִם
תֹּאמַר: כְּשֶׁעָבַר יַעֲקֹב עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מְדוּעַ לֹא עִכְּבוּ שָׁם? אֵיהוּ לֹא יָהַב לִבֵּיהּ לְהִתְפַּלֵּל
בַּמָּקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתָיו, וּמִן הַשָּׁמַיִם יְעַכְּבוּהוּ! אֵיהוּ עַד תָּרָן אָזֵל, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק גִּיד
הַנָּשֶׁה; וְקָרָא מוֹכִיחַ: וַיֵּלֶךְ הָרָנָה; כִּי מָטָא לְתָרָן, אָמַר: אֲפְשָׁר שֶׁעָבַרְתִּי עַל מָקוֹם
שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתַי וְלֹא הִתְפַּלַּלְתִּי בּוֹ? יָהֵב דַּעְתֵּיהּ לְמֶהֱדַר וְחָזַר עַד בֵּית אֵל וְקִפְּצָה לוֹ
הָאָרֶץ. הַאי בֵּית אֵל לֹא הַסָּמוּךְ לְעַי הוּא אֶלָּא לִירוּשָׁלַיִם, וְעַל שֵׁם יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים קָרְאוּ
בֵּית אֵל, וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִתְפַּלֵּל בּוֹ אַבְרָהָם, וְהוּא שָׂדֶה שֶׁהִתְפַּלֵּל בּוֹ יִצְחָק, כִּדְכְתִיב
לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה; דְּהָכִי אַמְרִינַן בְּפִסְחִים ״אֶל הַר ד׳ וְאֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב״—מַאי שְׁנָא יַעֲקֹב?
אֶלָּא לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁקְּרָאוֹ הָר, דִּכְתִיב בְּהַר ד׳ יֵרָאֶה, וְלֹא כְּיִצְחָק שֶׁקְּרָאוֹ שָׂדֶה דִּכְתִיב לָשׂוּחַ
בַּשָּׂדֶה, אֶלָּא כְּיַעֲקֹב שֶׁקְּרָאוֹ בַּיִת (ע״כ פַּרְשׁ״י מִדְּרָשׁ): מה נורא. תַּרְגּוּם: מַה דְּחִילוּ אַתְרָא
הָדֵין. דְּחִילוּ שָׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ סוֹכְלָתָנוּ. וּכְסוּ לְמִלְבָּשׁ: וזה שער השמים. מְקוֹם תְּפִלָּה
לַעֲלוֹת תְּפִלָּתָם הַשָּׁמָיְמָה. וּמִדְּרָשׁוֹ, שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל
מָטָּה: (כ) אם יהיה אלהים עמדי. אִם יִשְׁמוֹר לִי הַבְטָחוֹת הָלָלוּ שֶׁהִבְטַחְתָּנִי לִהְיוֹת עִמָּדִי,
כְּמוֹ שֶׁאָמַר לִי, וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ: ושמרני. כְּמוֹ שֶׁאָמַר לִי: וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ונתן

Eternal be my God; [22]and this stone which I have put for a pillar, shall be God's house: and of all that thou shalt give me I will surely give the tenth unto thee.

29. [1]Then Jacob lifted up his feet, and went into the land of the children of the east. [2]And he saw, and behold a well in the field, and, lo, there were three droves of sheep crouching by it; for out of that well they gave the droves drink: and the stone upon the well's mouth was great. [3]And thither were all the droves gathered: and they rolled the stone from the well's mouth, and gave the flocks drink, and restored the stone upon the well's mouth in its place. [4]And Jacob said unto them, My brethren, whence are ye? And they said, of Haran are we. [5]And he said unto them, Know ye Laban the son of Nahor? And they said, We know him.

רש"י

דחילו is this place!" דחילו is a noun, like סוכלתנו *which is the Targum of* תבונה *"understanding"* (Deut. XXXII. 28), and [למלבש] וכסו *which is the Targum of* ובגד ללבש "and raiment to put on"[1]) (Gen. XXVIII. 20). וזה שער השמים AND THIS IS THE GATE OF HEAVEN — a place of prayer where their prayers would ascend to heaven. The Midrash states (Gen. R. 69) that the Heavenly Temple is situated immediately opposite the Earthly Temple (so that the Temple at Jerusalem-Bethel may be styled "the gate" to the Heavenly Temple). **(20)** אם יהיה אלהים עמדי IF GOD WILL BE WITH ME — if He will keep for me these promises which He has made me that He would be with me, even as He said to me (v. 15), "Behold, I am with thee" (Gen. R. 69), ושמרני AND IF HE WILL KEEP ME — even as He said to me (v. 15) "And I will keep thee whithersoever thou goest", (Gen. R. 69) ונתן לי לחם לאכול AND IF HE WILL GIVE ME BREAD TO EAT — even as He said (v. 15) "For I will not forsake thee", — for one who has to beg his bread is called "forsaken", as it is said (Ps. XXXVII. 25) "I have not seen the righteous forsaken and his seed begging bread". (Gen. R. 69). **(21)** ושבתי SO THAT I RETURN — even as He said (v. 15) "I will restore thee again into this land" (Gen. R. 69), בשלום IN PEACE, perfectly free (שָׁלֵם) from sin, not having learnt evil from Laban's ways, והיה ה' לי לאלהים AND IF THE LORD WILL BE MY GOOD, in that His Name shall rest upon me from the beginning to the end: that no unworthy person shall be found in my descendants (cf. Sifré ואתחנן) — just as it is said (v. 15), "I will do that which I spake concerning thee"; and this promise He made to Abraham, as it is said (XVII. 7) "To be a God unto thee and unto thy seed after thee", **(22)** והאבן הזאת THEN THIS STONE — This is how you should explain the ו of והאבן: if He will do these things *mentioned in v. 15 as He promised*, then I, also, will do this: והאבן הזאת אשר שמתי מצבת THEN THIS STONE WHICH I HAVE SET UP FOR A PILLAR etc. — Explain it as the Targum translates it: "I shall serve the Lord upon it". This, indeed, he did on his return from Padan-aram, when God said to him, (XXXV. 1) "Arise, go up to Bethel". What is stated there? "And Jacob set up a pillar ... and he poured out a drink-offering thereon" (ib. 14).

29. **(1)** וישא יעקב רגליו THEN JACOB LIFTED UP HIS FEET — As soon as he received the good tidings that he was assured of *God's* protection his heart lifted up his feet and he walked swiftly. Thus is it explained in Bereshith Rabbah (70). **(2)** ישקו העדרים THEY GAVE THE DROVES DRINK — the shepherds used to water the flocks: this verse uses an elliptical phrase (omitting the subject "the shepherds"). **(3)** ונאספו [AND THITHER WERE ALL THE DROVES] GATHERED — they regularly gathered *there* because the stone was

NOTES

[1]) See Appendix.

לִי לֵאלֹהִים: כב וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה
יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ
לָךְ: כט שני א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי־
קֶדֶם: ב וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה וְהִנֵּה־שָׁם שְׁלֹשָׁה
עֲדְרֵי־צֹאן רְבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן־הַבְּאֵר הַהִוא
יַשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל־פִּי הַבְּאֵר:
ג וְנֶאֶסְפוּ־שָׁמָּה כָּל־הָעֲדָרִים וְגָלְלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל
פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת־הַצֹּאן וְהֵשִׁיבוּ אֶת־הָאֶבֶן
עַל־פִּי הַבְּאֵר לִמְקֹמָהּ: ד וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחַי
מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵחָרָן אֲנָחְנוּ: ה וַיֹּאמֶר לָהֶם
הֲיְדַעְתֶּם אֶת־לָבָן בֶּן־נָחוֹר וַיֹּאמְרוּ יָדָעְנוּ: ו וַיֹּאמֶר

אונקלוס

דַּיֵּי לִי לֵאלָהָא: כב וַאֲבְנָא הָדָא דִּי שַׁוִּיתִי קָמָא תְּהֵי דִּי־אִתֵּי דִּי־אֶתְפַּלַּח־עֲלַהּ מִן־
קֳדָם־יְיָ וְכֹל דִּי תִתֶּן־לִי חַד־מִן־עַשְׂרָא אַפְרְשִׁנַּהּ קֳדָמָךְ: א וּנְטַל יַעֲקֹב רַגְלָתֵי
(ל״י רגלוהי) וַאֲזַל לְאַרַע בְּנֵי־מָדִינְחָא: ב וַחֲזָא וְהָא בֵּירָא בְּחַקְלָא וְהָא־תַמָּן
תְּלָתָא עָדְרִין־דְּעָן רְבִעִין עֲלַהּ אֲרֵי מִן־בֵּירָא הַהִיא מַשְׁקִין עָדְרַיָּא וְאַבְנָא רַבְּתָא
עַל־פּוּמָא דְבֵירָא: ג וּמִתְכַּנְּשִׁין לְתַמָּן כָּל־עָדְרַיָּא וּמְגַנְדְּרִין יָת־אַבְנָא מֵעַל־
פּוּמָא דְבֵירָא וּמַשְׁקִין יָת־עָנָא וּמְתִיבִין יָת־אַבְנָא עַל־פּוּמָא דְבֵירָא לְאַתְרַהּ:
ד וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אַחַי מְנָן אַתּוּן וַאֲמָרוּ מֵחָרָן אֲנָחְנָא: ה וַאֲמַר לְהוֹן הַיְדַעְתּוּן
יָת־לָבָן בַּר־נָחוֹר וַאֲמָרוּ יַדְּעָנָן: ו וַאֲמַר לְהוֹן הֲשְׁלֵם לֵהּ וַאֲמָרוּ שְׁלֵם וְהָא רָחֵל

רש״י

לִי לחם לאכל. כְּמוֹ שֶׁאָמַר: כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ וְהַמַּכְקִשׁ לָחֶם הוּא קְרוּי נָעֳזָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֵּשׁ לָחֶם (תהי ל״ז): (כא) ושבתי. כְּמוֹ שֶׁאָמַר לִי: הֲתָשִׁיבוֹתִיךְ אֶל הָאָרָמָה: בשלום. שָׁלֵם מִן הַחַטָּא, שֶׁלֹּא אֶלְמַד מִדַּרְכֵי לָבָן: והיה ה׳ לי לאלהים. שֶׁיְּהוּ שְׁמוֹ עָלַי מִתְחִלָּה וְעַד סוֹף, שֶׁלֹּא יָמָצֵא פָּסוּל בְּזַרְעִי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ: וְהַבְטָחָה זוּ הִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהִיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ (בראי י״ז): (כב) והאבן הזאת. כָּךְ תִּפְרֹשׁ וָי״ו זוֹ שֶׁל וְהָאֶבֶן: אם תַּעֲשֶׂה לִי אֶת אֵלֶּה, אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת: והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו׳. כְּתַרְגּוּמוֹ אֲהֵי פָּלַח עֲלָהּ קֳדָם ה׳. וְכֵן עָשָׂה בְּשׁוּבוֹ מִפַּדַּן אֲרָם; כְּשֶׁאָמַר לוֹ קוּם עֲלֵה בֵית אֵל (שם ל״ה י״ד) מַה נֶּאֱמַר שָׁם? וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה וַיִּסֹּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ:

כט (א) וישא יעקב רגליו. מְשֻׁנְּתַבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרָה טוֹבָה שְׁהֻבְטַח בִּשְׁמִירָה נָשָׂא לִבּוֹ אֶת רַגְלָיו וְנַעֲשָׂה קַל לָלֶכֶת. כַּךְ מְפוֹרָשׁ בְּבָ״ר. (ב) ישקו העדרים. מַשְׁקִים הָרוֹעִים אֶת הָעֲדָרִים, וְהַמִּקְרָא דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן קְצָרָה: (ג) ונאספו. רְגִילִים הָיוּ לְהֵאָסֵף, לְפִי שֶׁהָיְתָה הָאֶבֶן גְּדוֹלָה:

[6]And he said unto them, Is he well? And they said, He is well: and, behold, Rachel his daughter is coming with the flock. [7]And he said, Lo, it is yet high day, it is not yet time for the cattle to be gathered: give ye drink to the flock, and go and feed them. [8]And they said, We cannot, until all the droves be gathered, and till they roll the stone from the well's mouth; then we give the flock drink. [9]And while he yet spake with them, Rachel came with her father's flock: for she was a shepherdess. [10]And it came to pass, when Jacob saw Rachel the daughter of Laban his mother's brother, and the flock of Laban his mother's brother, that Jacob stepped near, and rolled the stone from the well's mouth, and gave drink to the flock of Laban his mother's brother. [11]And Jacob kissed Rachel, and lifted up his voice, and wept. [12]And Jacob told Rachel that he was her father's kinsman, and that he

רש"י

a heavy one. וגללו AND THEY ROLLED THE STONE — *it means* and they used to roll. In the Targum it is *therefore* translated by ומגנדרין (a participle). The idea of frequentative action is expressed indifferently by the imperfect (future) or the perfect (past) because every action that occurs continually, has already happened and will again happen, והשיבו AND RESTORED [THE STONE] — In the Targum it is translated by ומתיבין (a participle) — and they were *always* putting back. **(6)** באה עם הצאן IS COMING WITH THE FLOCK — The accent *in the word* באה is on the א, and the Targum is אתיא (a partiiple), "she is coming"; but *in* (v. 9) "And Rachel came (באה)", the accent is on the first syllable, on the ב, and the Targum is אתת, "she came". The former expresses the meaning "she is doing something" (a participle), the latter expresses the meaning "she has done something" (a past tense). **(7)** הן עוד היום גדול LO, IT IS YET HIGH DAY — Because he saw them lying down he thought that they wished to take the cattle home, and that they should not graze any longer. He, therefore, said to them, "Lo, it is yet high day" — meaning, if you are hired men you have not yet finished your day's task, and if these are your own cattle, nevertheless — לא עת האסף המקנה וגו' IT IS NOT YET TIME FOR THE CATTLET TO BE GATHERED TOGETHER TO TAKE THEM HOME (Gen. R. 70). **(8)** לא נוכל WE CANNOT give them water because the stone is a heavy one. וגללו AND THEY ROLL AWAY — This word is rendered in the Targum by וינגדרון "and they will roll away" (whilst in v. 3 it is rendered by an Aramaic participle) because the verb has *here* a future meaning. **(10)** וינש יעקב ויגל JACOB STEPPED NEAR AND ROLLED [THE STONE], as *easily as* one draws the stopper from the mouth of a bottle — thus showing you how strong he was[1]). **(11)** ויבך AND HE WEPT, because he foresaw by the Holy Spirit that she would not be buried with him in *the cave of Machpelah*. Another explanation is: *he wept* because he came with empty hands. He thought: Eliezer, my grandfather's servant, had with him rings, bracelets and all good things, whilst I have nothing with me (ib.). *This was* because Eliphaz Esau's son pursued Jacob by his father's order to kill him, and overtook him. But because Eliphaz had been brought up on Isaac's lap, (cp. Deut. R. 2) he withheld his hand. He said to him (Jacob), "But what shall I

NOTES

[1]) Rashi derives this idea from the sequence of the two verbs (and for this reason, too, he does not attach his comment to ויגל alone, but to the two verbs): "He stepped near and rolled" i. e. no sooner had he stepped near than he rolled the stone away. See a somewhat similar explanation on XVI. 4 and for a similar reason.

לָהֶם הֲשָׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ
בָּאָה עִם־הַצֹּאן: ז וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא־
עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ: ח וַיֹּאמְרוּ
לֹא נוּכַל עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל־הָעֲדָרִים וְגָלֲלוּ אֶת־
הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן: ט עוֹדֶנּוּ
מְדַבֵּר עִמָּם וְרָחֵל בָּאָה עִם־הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ
כִּי רֹעָה הִוא: י וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל
בַּת־לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וְאֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ
יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיַּשְׁקְ אֶת־
צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ: יא וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל וַיִּשָּׂא אֶת־
קֹלוֹ וַיֵּבְךְ: יב וַיַּגֶּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא

אונקלוס

פְּרַחְתָּה אָתְיָא עִם־עָנָא: ז וַאֲמַר הָא עוֹד יוֹמָא סַגִּי לָא עִדַּן לְמִכְנַשׁ בְּעִיר אַשְׁקוּ
עָנָא וְאִזְלוּ רְעוּ: ח וַאֲמָרוּ לָא נְכִיל עַד דְּיִתְכַּנְשִׁין כָּל־עַדְרַיָּא וּמְגַנְדְּרִין יָת־
אַבְנָא מֵעַל פּוּמָא דְּבִירָא וְנַשְׁקֵי עָנָא: ט עַד־דְּהוּא מְמַלֵּל עִמְּהוֹן וְרָחֵל אָתַת
עִם־עָנָא דִּי לַאֲבוֹהִי אֲרֵי רָעְיָתָא הִיא: י וַהֲוָה כַּד חָזָא יַעֲקֹב יָת־רָחֵל בַּת־לָבָן
אֲחוּהָא דְּאִמֵּהּ וְיָת־עָנָא דְּלָבָן אֲחוּהָא דְּאִמֵּהּ וּקְרֵב יַעֲקֹב וּמְגַנְדַּר יָת־אַבְנָא
מֵעַל־פּוּמָא דְּבִירָא וְאַשְׁקִי יָת־עָנָא דְּלָבָן אֲחוּהָא דְּאִמֵּהּ: יא וּנְשַׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל
וְאָרִים יָת־קָלְהּ וּבְכָא: יב וְחַוִּי יַעֲקֹב לְרָחֵל אֲרֵי כַּר־אָחֲתָ דְּאָבוּהָ הוּא וַאֲרֵי

רש״י

וגללו, וגוללים, וְתַרְגּוּמוֹ: וּמְגַנְדְּרִין. כָּל לְשׁוֹן הַוֵּה מִשְׁתַּנֶּה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עָתִיד וּבִלְשׁוֹן עָבָר, לְפִי שֶׁכָּל דָּבָר הַהֹוֶה תָּמִיד כָּבָר הָיָה וְעָתִיד לִהְיוֹת: והשיבו. תַּרְגּוּמוֹ: וּמְתִיבִין: (ו) באה עם הצאן. הַשְׁתָּא בְּאָלֵ״ף וְתַרְגּוּמוֹ אְתְיָא; וְרָחֵל בָּאָה—הַשְׁתָּא לְמַעְלָה בְּבֵ״ת וְתַרְגּוּמוֹ אְתַת: הָרִאשׁוֹן לְשׁוֹן עוֹשֶׂה וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן עָשְׂתָה: (ז) הן עוד היום גדול. לְפִי שָׂרָאָה אוֹתָם רוֹבְצִים, כְּסָבוּר שֶׁרוֹצִים לֶאֱסוֹף הַמִּקְנֶה הַבָּיְתָה, וְלֹא יַרְעוּ עוֹד, אָמַר לָהֶן: הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, כְּלוֹמַר אִם שְׁכִירִים אַתֶּם לֹא שִׁלַּמְתֶּם פְּעוּלַת הַיּוֹם, וְאִם הַבְּהֵמוֹת שֶׁלָּכֶם. אַעַ״פְּ כֵּן לֹא עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה וְגוֹ׳ (ב״ר): (ח) לא נוכל. לְהַשְׁקוֹת, לְפִי שֶׁהָאֶבֶן גְּדוֹלָה: וגללו. זֶה מִתְרַגֵּם וְנַגְדְּרִין, לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָתִיד: (י) ויגש יעקב ויגל. כְּמִי שֶׁמַּעֲבִיר אֶת הַפָּקָק מֵעַל פִּי צְלוֹחִית; לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁכֹּחוֹ גָּדוֹל (ב״ר): (יא) ויבך. לְפִי שֶׁצָּפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁאֵינָהּ נִכְנֶסֶת עִמּוֹ לַקְּבוּרָה. דָּ״א: לְפִי שֶׁבָּא בְּיָדַיִם רֵקָנִיּוֹת; אָמַר: אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אָבִי אַבָּא הָיוּ בְיָדָיו גְּמַלִּים וּצְמִידִים וּמַגְדָּנוֹת וְאֵינִי אֵין בְּיָדַי כְּלוּם; לְפִי שֶׁרָדַף אֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו בְּמִצְוַת אָבִיו אַחֲרָיו לַהֲרָגוֹ, וְהִשִּׂיגוֹ, וּלְפִי שֶׁנָּדַל אֶלִיפַז בְּחֵיקוֹ שֶׁל יִצְחָק, מָשַׁךְ יָדָיו. אָמַר לוֹ: מָה אֶעֱשֶׂה לְצִוּוּי שֶׁל אַבָּא? אָמַר לוֹ יַעֲקֹב:

was Rebekah's son: and she ran and told her father. [13]And it came to pass, when Laban heard the report of Jacob his sister's son, that he ran towards him, and embraced him, and kissed him, and brought him to his house. And he related to Laban all these things. [14]And Laban said unto him, Surely thou art my bone and my flesh. And he abode with him the space of a month. [15]And Laban said unto Jacob, Is it because thou art my brother, that thou shouldest serve me for nought? tell me, what shall thy hire be? [16]And Laban had two daughters: the name of the elder was Leah, and the name of the younger was Rachel. [17]And the eyes of Leah were tender; but Rachel was of beautiful form, and of beautiful appearance. [18]And Jacob loved Rachel; and said, I

רש"י

do as regards my father's order?" Jacob replied, "Take all I have *and you can say that* I am dead for a poor man may be accounted as dead. **(12)** כי אחי אביה הוא HE WAS HER FATHER'S BROTHER — near kin to her father, as (XIII. 8) "for we are men, brothers (אחים)" (i. e. near kin). A Midrashic explanation is that *he meant:* if he (Laban) intends to practice deceit upon me then I am his brother (a match for him) in deception; if, however, he is an honest man then I, too, am the son of his sister, the pious Rebekah. ותגד לאביה AND SHE TOLD HER FATHER, because her mother was dead and she had no one to tell except him (ib.). **(13)** וירץ לקראתו HE RAN TOWARDS HIM, thinking that he was laden with money, for the servant of that household (Eliezer) had come there with ten camels fully laden (ib.). ויחבק AND EMBRACED HIM — When he saw that he had nothing with him, he thought, "Perhaps he has brought gold coins and they are *hidden away* in his bosom!" וינשק לו HE KISSED HIM — he thought, "Perhaps he has brought pearls (or precious stones, in general) and they are in his mouth!" ויספר ללבן HE TOLD LABAN that he had come only because he was forced to do so by his brother, and that all his money had been taken from him. **(14)** אך עצמי ובשרי SURELY THOU ART MY BONE AND MY FLESH — Really, I have no reason to take you into my house, since you have brought nothing with you; but because of *our* relationship I will put up with you for "the space of a month". Thus, indeed, he did, but even this was not for nothing, for he tended Laban's sheep. **(15)** הכי אחי אתה This is a question: IS IT BECAUSE THOU ART MY BROTHER THAT THOU SHOULDST SERVE ME FOR NOUGHT? ועבדתני is the same *in sense* as וְתַעַבְדֵנִי THAT THOU SHOULDST SERVE ME. So, too, in the case of every verb in the past tense, if one adds as prefix a ו it may change the verb to the future. **(17)** רכות TENDER — She thought she would have to fall to the lot of Esau and she therefore wept continually, because everyone said, "Rebekah has two sons, Laban has two daughters — the elder daughter for the elder son, the younger daughter for

וְכִי בֶן־רִבְקָה הֽוּא וַתָּרָץ וַתַּגֶּד לְאָבִיהָ: יג וַיְהִי
כִּשְׁמֹעַ לָבָן אֶת־שֵׁמַע ו יַעֲקֹב בֶּן־אֲחֹתוֹ וַיָּרָץ
לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֵּק־לוֹ וַיְנַשֵּׁק־לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ
וַיְסַפֵּר לְלָבָן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: יד וַיֹּאמֶר
לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ
יָמִים: טו וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה
וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ: טז וּלְלָבָן
שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל:
יז וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר וְיפַת
מַרְאֶה: שלישי יח וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל וַיֹּאמֶר

אונקלוס

כַּר־רִבְקָה הִוא וְרָהֲטַת וְחַוְיָאַת לְאָבוּהָ: יג וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע לָבָן יָת־שְׁמַע ו
יַעֲקֹב בַּר־אֲחָתֵהּ וְרָהַט לְקַדָּמוֹתֵהּ וְנַפֵּק לֵהּ וְנַשֵּׁיק־לֵהּ וְאַעֲלֵהּ לְבֵיתֵהּ וְאִשְׁתָּעִי
לְלָבָן יָת כָּל־פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין: יד וַאֲמַר לֵהּ לָבָן בְּרַם קָרִיבִי וּבְשָׂרִי אַתְּ וְיָתֵיב
עִמֵּהּ יְרַח יוֹמִין: טו וַאֲמַר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲמִדְּאָחִי אַתְּ וְתִפְלְחִנַּנִי מַגָּן חַוִּי־לִי מָה־
אַגְרָךְ: טז וּלְלָבָן תַּרְתִּין בְּנִין שׁוּם רַבְּתָא לֵאָה וְשׁוּם זְעֻרְתָּא רָחֵל: יז וְעֵינֵי
לֵאָה יָאְעָן וְרָחֵל הֲוַת שַׁפִּירָא־בְרִיוָא וְיָאְיָא בְּחֶזְוָא: יח וּרְחֵם יַעֲקֹב יָת־רָחֵל

רש"י

טוֹיל מַה שֶּׁבְּיָדִי, וְהֶעָנִי חָשׁוּב כְּמֵת: (יב) כִּי אחי אביה הוא. קָרוֹב לְאָבִיהָ, כְּמוֹ: אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ. וּמִדַּרְשׁוֹ: אִם לְרַמָּאוּת הוּא בָּא, גַּם אֲנִי אָחִיו בְּרַמָּאוּת, וְאִם אָדָם כָּשֵׁר הוּא, גַּם אֲנִי בֶּן רִבְקָה אֲחוֹתוֹ הַכָּשֵׁרָה: ותגד לאביה. לְפִי שֶׁאָמְּה מַתָּה, וְלֹא הָיָה לָהּ לְהַגִּיד אֶלָּא לוֹ (ב״ר): (יג) וירץ לקראתו. כְּתָבוּר מָמוֹן הוּא טָעוּן, שֶׁהָרֵי עֶבֶד הַבַּיִת בָּא לַכַּאן בַּעֲשָׂרָה גְּמַלִּים טְעוּנִים: ויחבק. כְּשֶׁלֹּא רָאָה עִמּוֹ כְּלוּם, אָמַר: שָׁמָּא זְהוּבִים הֵבִיא וְהִנָּם בְּחֵיקוֹ: וינשק לו. אָמַר: שָׁמָּא מַרְגָּלִיּוֹת הֵבִיא וְהֵם בְּפִיו, בִּ״ר: ויספר ללבן. שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא מִתּוֹךְ אוֹנֶס אֲחִיו, וְשָׁנְטְלוּ מִמֶּנּוּ מַמּוֹנוֹ: (יד) אך עצמי ובשרי. מַעֲתָּה אֵין לִי לְאַכְּפֵהּ הַבַּיְתָה, הוֹאִיל וְאֵין בְּיָדֵהּ כְּלוּם, אֶלָּא מִפְּנֵי קוּרְבָה אֲטַפֵּל בְּהּ חֹדֶשׁ יָמִים, וְכֵן עָשָׂה, וְאַף זוּ לֹא לְחִנָּם, שֶׁהָיָה רוֹעֶה צֹאנוֹ: (טו) הכי אחי אתה. לְשׁוֹן תֵּימָה, וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁאָחִי אַתָּה תַּעַבְדֵנִי חִנָּם: ועברתני. כְּמוֹ וְתַעַבְדֵנִי; וְכֵן כָּל תֵּיבָה שֶׁהִיא לְשׁוֹן עָבַר הוֹסִיף וָי״ו בְּרֹאשָׁהּ, וְהִיא הוֹפֶכֶת הַתֵּיבָה לְהַבָּא: (יז) רכות. שֶׁהָיְתָה סְבוּרָה לַעֲלוֹת בְּגוֹרָלוֹ שֶׁל עֵשָׂו וּבוֹכָה, שֶׁהָיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים: שְׁנֵי בָנִים לְרִבְקָה וּשְׁתֵּי בָנוֹת לְלָבָן, הַגְּדוֹלָה לַגָּדוֹל וְהַקְּטַנָּה לַקָּטָן (ב״ב) קכ״ג: (תאר.

will serve thee seven years for Rachel thy younger daughter. [19]And Laban said, It is better that I give her to thee, than that I should give her to another man: abide with me. [20]And Jacob served seven years for Rachel; and they were in his eyes as a few days, in his love for her. [21]And Jacob said unto Laban, Give me my wife, for my days are fulfilled, that I may come unto her. [22]And Laban gathered all the men of the place, and made a feast. [23]And it came to pass in the evening, that he took Leah his daughter, and brought her to him; and he came unto her. [24]And Laban gave unto his daughter Leah Zilpah his handmaid for a handmaid. [25]And it came to pass, that in the morning, behold, it was Leah: and he said to Laban, What is this that thou hast done unto me? did not I serve with thee for Rachel? wherefore then hast thou deceived me? [26]And Laban said, It must not be so done in our place, to give the

רש"י

the younger son" (ib.). תאר FORM — this denotes the shape (outline) of the face, just as *the verb formed from the same root in* (Is. XLIV. 13) "he marks it out (יתארהו) with a pencil". O. F. compas[1]). מראה OF BEAUTIFUL APPEARANCE — this denotes the beauty of her features (a good complexion). **(18)** אעבדך שבע שנים I WILL SERVE THEE SEVEN YEARS — These are the "few days" of which his mother had spoken to him (XXVII. 44)[2]): "And thou shalt tarry with him a few days". You can see that this is so, for it is written (v. 20) "And they (the seven years) were in his eyes (i. e. according to his view) the few days" *of which his mother had spoken* (Gen. R. 70). ברחל בתך הקטנה (lit., for Rachel, thy daughter, the younger one) — What reason was there for *mentioning* all these detailed descriptions *of Rachel*? Because he (Jacob) knew that he (Laban) was a deceiver. He said to him, "I will serve thee for Rachel"; and should you say that *I mean* any other Rachel out of the street, therefore I say "your daughter". Should you say, "I will change Leah's name and call her Rachel", I say "your younger one". In spite of this, however, *all these precautions* did not avail, for he did actually deceive him. **(21)** מלאו ימי MY DAYS ARE FULFILLED which my mother told me *to remain with you*. And another explanation is: MY DAYS ARE FULFILLED for I am now eighty-four years old and when shall I beget twelve tribes? That is what he meant *by adding* "that I may go in unto her"; for surely even the commonest of people would not use such an expression. But he said this because his mind was intent upon having issue

NOTES

[1]) The passage quoted should be the next words in the text from Isaiah, ובמחוגה יתארהו "and he marks it out with a compass" for in his comment on this passage Rashi explains מחוגה by compass, translating שרד by a different French word. It is evident, also, that the quotation is an interpolation, for it is not Rashi's custom when quoting a passage as an example of the meaning of a particular word to explain some other word in the passage cited.

[2]) Thus he did not, by his offer, disobey his mother, for Rebekah also meant by ימים אחדים a longer time than a few days. The Midrash upon which Rashi bases his comment, shows by means of a גזרה שוה that Rebekah must have meant seven years. Indeed, Rashi's language here appears to suggest a ג"ש. Ibn Ezra takes it in this sense and refers to Lev. XXV. 29 (cf. also Rashi on XXIV. 55).

אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה: יט וַיֹּאמֶר
לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר
שְׁבָה עִמָּדִי: כ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים
וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ:
כא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ
יָמָי וְאָבו�ֹאָה אֵלֶיהָ: כב וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה: כג וַיְהִי בָעֶרֶב וַיִּקַּח אֶת־
לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ: כד וַיִּתֵּן לָבָן
לָהּ אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה: כה וַיְהִי
בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לָבָן מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי:
כו וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצְּעִירָה

אונקלוס

וַאֲמַר אֶפְלְחִנָּךְ שְׁבַע שְׁנִין בְּרָחֵל בְּרַתָּךְ וְעָרְתָּא: יט וַאֲמַר לָבָן טַב דְּאֶתֵּן יָתַהּ
לָךְ מִדְּאֶתֵּן יָתַהּ לִגְבַר אָחֳרָן תֵּיב עִמָּי: כ וּפְלַח יַעֲקֹב בְּרָחֵל שְׁבַע שְׁנִין וַהֲווֹ
בְּעֵינוֹהִי כְּיוֹמִין וְעִירִין כַּד־רַחֲם יָתַהּ: כא וַאֲמַר יַעֲקֹב לְלָבָן הַב יָת־אִתְּתִי אֲרֵי
אַשְׁלֶמִית יוֹמֵי־פָלְחָנִי וְאֵעוֹל לְוָתַהּ: כב וְכַנַּשׁ לָבָן יָת־כָּל־אֲנָשֵׁי אַתְרָא וַעֲבַד
מִשְׁתְּיָא: כג וַהֲוָה בְרַמְשָׁא וּדְבַר יָת־לֵאָה בְרַתֵּהּ וְאָעִיל יָתַהּ לְוָתֵהּ וְעַל לְוָתַהּ:
כד וְיָהַב לָבָן לַהּ יָת־זִלְפָּה אַמְתֵּהּ לְלֵאָה בְרַתֵּהּ לְאַמְתָהּ: כה וַהֲוָה בְצַפְרָא
וְהָא הִיא לֵאָה וַאֲמַר לְלָבָן מָה־דָא עֲבַדְתָּ לִי הֲלָא בְרָחֵל פָּלְחִית עִמָּךְ וּלְמָא
שַׁקַּרְתָּ־בִּי: כו וַאֲמַר לָבָן לָא־אִתְעֲבַד כְּדֵין בְּאַתְרָנָא לְמִתַּן וְעָרְתָּא קֳדָם רַבְּתָא:

רש״י

הוּא צוּרַת הַפַּרְצוּף, לְשׁוֹן וְתֹאַרְהִי בַּשָּׂדֶה. (ישׁ׳ מ״ד י״ג), קוֹנְ״פַאש בלע״ז: מראה. הוּא וְיוּ קַלְסְתֵּר: (יח) אעבדך שבע שנים. הֵם יָמִים אֲחָדִים שֶׁאָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים (ב״ר): וְתַרְגּוּם שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁהֲרֵי כְתִיב: וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים (בר׳ כ״ט): ברחל בתך הקטנה. כָּל הַסִּימָנִים הָלָלוּ לָמָּה? לְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בּוֹ, שֶׁהוּא רַמַּאי, אָמַר לוֹ, אֶעֱבָדְךָ בְּרָחֵל, וְשָׁמָּא תֹּאמַר רָחֵל אַחֶרֶת מִן הַשּׁוּק, תַּלְמוּד לוֹמַר: בִּתְּךָ, וְשָׁמָּא תֹּאמַר אַחֲלִיף לְלֵאָה שְׁמָהּ וְאֶקְרָא שְׁמָהּ רָחֵל, תַּלְמוּד לוֹמַר: הַקְּטַנָּה: וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הוֹעִיל, שֶׁהֲרֵי רִמְּתוּ: (כא) מלאו ימי. שֶׁאָמְרָה לִי אִמִּי. וְעוֹד מָלְאוּ יָמָי, שֶׁהֲרֵי אֲנִי בֶן פ״ד שָׁנָה וְאֵינִי אוֹמֶתֶת אֶצְמַיֵּד י״ב שִׁבְטִים? וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ; הֲלֹא כָּל שִׁבְקֵלִים אֵינוֹ אוֹמֵר כֵּן? אֶלָּא לְהוֹלִיד

younger before the firstborn. [27]Fulfil the week of this one, and we will give thee this also for the service which thou shalt serve with me yet seven other years. [28]And Jacob did so, and fulfilled the week of that one: and he gave him Rachel his daughter to wife also. [29]And Laban gave to Rachel his daughter Bilhah his handmaid to be her handmaid. [30]And he came also unto Rachel, and he loved Rachel more than Leah, and served with him yet seven other years. [31]And when the Eternal saw that Leah was hated, he opened her womb: but Rachel was barren. [32]And Leah became pregnant, and bare a son, and she called his name Reuben: for she said, Surely the Eternal hath seen my affliction; now therefore my husband will love me. [33]And she became pregnant again, and bare a son: and said, Because the Eternal hath heard that I was hated, he hath therefore given me this also:

רש"י

(to fulfil his mission of rearing children who would carry on the religious traditions of his fathers) (Gen. R. 70). **(25)** ויהי בבקר והנה הוא לאה AND IT CAME TO PASS, THAT IN THE MORNING, BEHOLD, IT WAS LEAH — But a t n i g h t it was not Leah (i. e. he failed to recognise that it was Leah) because Jacob had given Rachel *certain secret* signs *by which they could at all times recognise one another*, and when Rachel saw that they were about to bring Leah to him for the marriage ceremony, she thought, "My sister may now be put to shame", and she therefore *readily* transmitted these signs to her (Meg. 13b). **(27)** מלא שבע זאת FULFIL THE WEEK OF THIS ONE — *The word* is in the construct state for it is punctuated with Sheva, *so that the meaning is* "the seven days of this woman", referring to the seven days of the *marriage* feast. Such is the statement in the Jerusalem Talmud, Moed Katan (Ch. 1). It is impossible to say that it means an actual week, (i. e. a calendar week[1]), so that it would mean "finish this week" in the sense "wait until this week be ended") — for, if so, the ש should be punctuated with Patach (Rashi terms o u r K a m e t z a P a t a c h) *for the noun must be in the absolute state*. Then, again, the word שָׁבֻעַ is masculine — as it is written (Deut. XVI. 9) "Seven (שבעה) weeks shalt thou number unto thyself" (and here we should have had שָׁבֻעַ זֶה). Consequently the word שבוע can only mean "a period of seven days" O. F. septaine (cf. Rashi on Exod. X. 22). ונתנה לך AND WE WILL GIVE THEE — The verb is plural *1st pers.* like (נרדה) (Gen. XI. 7) "let us go down", ונבלה "and let us confuse", and (ib. 3) ונשרפה "and let us burn": so, also here, it is a form of וְנִתַּן "and we will give"[2]). גם את זאת THIS ONE ALSO *we shall give to you* immediately after the seven days of the marriage-feast and you may serve *for her* after marriage with her. **(30)** עוד שבע שנים אחרות YET SEVEN OTHER YEARS *Scripture adds the apparently redundant word* אחרות a n o t h e r *seven years, for the purpose of* comparing them to the pre-

NOTES

[1]) The explanation that Rashi means that שבוע cannot mean an actual period of seven years — fulfil this period of seven years — must be rejected for he had already served the seven years stipulated (cf. Mizrachi). The entire phraseology of Rashi tells against this explanation.

[2]) נתנה may be Niphal perfect 3rd fem. sing: "she was given". Here the ו prefixed would change the past to future, and the subject would be זאת — "This one will also be given to thee". The fact that את is prefixed to the subject forms no objection to this explanation, since the subject of a passive verb is frequently introduced by את. Rashi, however, prefers to take it as Future Kal 1st pers. plural, so that it would mean "and let us (i. e. let me and the men of my place) give thee this one also". He thus brings Laban's offer into agreement with his former statement (v. 26), "It is not so done in our place to give the younger before the first-born".

לִפְנֵי הַבְּכִירָה: כו מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־
אֶת־זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שֶׁבַע־
שָׁנִים אֲחֵרוֹת: כח וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת
וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־רָחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה: כט וַיִּתֵּן לָבָן
לְרָחֵל בִּתּוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָה:
ל וַיָּבֹא גַּם אֶל־רָחֵל וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה
וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת: לא וַיַּרְא
יְהוָה כִּי־שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרָחֵל
עֲקָרָה: לב וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעָנְיִי כִּי עַתָּה
יֶאֱהָבֵנִי אִישִׁי: לג וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי־
שָׁמַע יְהוָה כִּי־שְׂנוּאָה אָנֹכִי וַיִּתֶּן־לִי גַּם־אֶת־זֶה

אונקלוס

כז אַשְׁלֵים שְׁבוּעָתָא דְּרָא וְנִתַּן לָךְ אַף־יָת־דָּא בְּפֻלְחָנָא דִּי־תִפְלַח עִמִּי עוֹד
שְׁבַע־שְׁנִין אָחֳרָנִין: כח וַעֲבַד יַעֲקֹב כֵּן וְאַשְׁלִים שְׁבוּעָתָא דְּרָא וְיָהַב לַהּ יָת־
רָחֵל בְּרַתֵּהּ לַהּ לְאִנְתּוּ: כט וְיָהַב לָבָן לְרָחֵל בְּרַתֵּהּ יָת־בִּלְהָה אַמְתֵּהּ לַהּ
לְאַמְתָּא: ל וְעַל אַף לְוָת־רָחֵל וְרַחֲמִים אַף־יָת־רָחֵל מִלֵּאָה וּפְלַח עִמֵּהּ עוֹד
שְׁבַע־שְׁנִין אָחֳרָנִין: לא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי־שְׁנִיאָתָא לְאָה וְיָהַב־לַהּ עִדְּוִי וְרָחֵל עַקְרָא:
לב וְעִדְּיָאַת לְאָה וְיָלִידַת בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ רְאוּבֵן אֲרֵי אֲמָרַת אֲרֵי־גְלִי קֳדָם־יְיָ
עֲלְבוֹנִי אֲרֵי כְעַן יִרְחֲמֻנַּנִי בַּעֲלִי: לג וְעִדְּיָאַת עוֹד וְיָלִידַת בַּר וַאֲמָרַת אֲרֵי־
שְׁמִיעַ קֳדָם־יְיָ אֲרֵי־שְׁנִיאָתָא אֲנָא וְיָהַב לִי אַף־יָת־דֵּין וּקְרַת שְׁמֵהּ שִׁמְעוֹן:

רש"י

תולדות אָמַר בֵּן: ויהי בבקר והנה הוא לאה. אֲבָל בַּלַּיְלָה לֹא הָיְתָה לַאֲהוֹ; לְפִי שֶׁמָּסַר יַעֲקֹב סִימָנִים לְרָחֵל; וּכְשֶׁרָאֲתָה רָחֵל שֶׁמַּכְנִיסִין לוֹ לְאָה אָמְרָה: עַכְשָׁיו תִּכָּלֵם אֲחוֹתִי, עָמְדָה וּמָסְרָה לָהּ אוֹתָן סִימָנִים (מגילה י"ג): (כז) מלא שבע זאת. דָּבוּק הוּא, שֶׁהֲרֵי נָקוּד בַּחֲטָף, שָׁבוּעַ שֶׁל זֹאת וְהֵן שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. בְּתַלְמוּד יְרוּשׁ׳ בְּמוֹעֵד קָטָן: (וְאִי אָמַר שָׁבוּעַ מַמָּשׁ, שֶׁאִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לְהַנָּקֵד בְּפַתַח הַשִּׁי"ן; וְעוֹד שֶׁשָּׁבוּעַ לָשׁוֹן זָכָר, כִּדְכְתִיב שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת תִּסְפֹּר־לָךְ, לְפִיכָךְ אֵין מִשְׁמַע שָׁבוּעַ אֶלָּא שִׁבְעָה. שטי"נא בְּלַעַז): ונתנה לך. לְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ: וְרָדָה וְנָבְלָה וְנִשְׁרְפָה (ברי"א), אַף זֶה לְשׁוֹן וְנִתַּן: גם את זאת. מִיַּד לְאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְתַעֲבוֹד לְאַחַר נִשּׂוּאֶיהָ: (ל) עוד שבע שנים אחרות. אֲחֵרוֹת הַקִּישָׁן לָרִאשׁוֹנוֹת,

and she called his name Simeon. [34]And she became pregnant again and bare a son; and said, Now this time will my husband become attached to me, because I have born him three sons: therefore was his name called Levi. [35]And she became pregnant again, and bare a son: and she said, Now will I praise the Eternal: therefore she called his name Judah; and left bearing.

30. [1]And when Rachel saw that she bare Jacob no children, Rachel envied her sister; and said unto Jacob, Give me children, if not I am a dead woman. [2]And Jacob's wrath glowed against Rachel: and he said, Am I in God's stead, who hath kept back from thee the fruit of the womb? [3]And she said, Behold my maid servant Bilhah, come unto her; and she shall bear upon my knees,

רש"י

ceding *seven years*. — Even as he had worked faithfully during the earlier period (not anticipating any deception on Laban's part), so he worked faithfully during the latter period, although he (Laban) had practised this deception on him (Gen. R. 70). **(32)** ותקרא שמו ראובן AND SHE CALLED HIS NAME REUBEN — Our Rabbis explained it thus: she said, "See (ראו) the difference between (בין) my son and my father-in-law's son who himself sold the birthright to Jacob *and yet wished to kill him afterwards*. This (my son) did not sell it (his birthright) to Joseph (it must be remembered that Joseph being the founder of two tribes was regarded as the first-born of Jacob's sons since the eldest son took a double portion in the father's property), yet he did not raise any protest to him *being regarded as the first-born* and not only did he not raise a protest but he even wished to take him out of the pit *and so rescue him from death* (Berach. 7b). **(34)** הפעם ילוה אישי THIS TIME WILL MY HUSBAND BECOME ATTACHED TO ME — Because the Matriarchs were prophetesses and knew that twelve tribes would issue from Jacob and that he would have four wives, she said, "From now he will have no fault to find with me, for I have assumed my full share in *giving him* children" (cf. Berach. 60a). על כן THEREFORE — Wherever *in the case of the names given to Jacob's sons* the word "therefore" is used, that tribe had a numerous population, Levi forming an exception, because the Ark decimated them[1]) (Gen. R. 71). קרא שמו לוי [THEREFORE] WAS HIS NAME CALLED LEVI (lit., he called his name) — Of all of them (the sons) it is written "And she called", but of this one Scripture writes "he called!" There is a Midrashic statement in Debarim Rabbah that the Holy One, blessed be He, sent Gabriel who brought him (Levi) into His presence. He called him by this name and gave him the twenty-four perquisites with which the priesthood was favoured, and because He gave him these perquisites as an accompaniment (לווה) He called him Levi (accompanied). **(35)** הפעם אודה NOW WILL I PRAISE [THE LORD] — because I have assumed more than my share, from now on I should praise *God* (ib.).

30. **(1)** ותקנא רחל באחתה RACHEL ENVIED HER SISTER — She was envious of her because of her good deeds, thinking, "Unless she were more reghteous than I am she would not have been privileged to bear children (ib.)". הבה לי GIVE ME [CHILDREN] — Did, then, your father act so towards your mother? Did he not pray on her behalf (ib.). מתה אנכי I AM A DEAD WOMAN — One may infer from this that he who is childless may be regarded as dead. **(2)** התחת *means* AM I IN HIS STEAD? אשר מנע ממך WHO HATH WITHHELD FROM THEE — You say that I should do as my father did; but I am not *circumstanced* as my father was. My father had no children *at all*, I, however, have children. From you He has

NOTES

1) Because the tribe of Levi carried the holy Ark (Num. IV) many of them died because they were not sufficiently circumspect when doing so.

וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן׃ לד וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן
וַתֹּאמֶר עַתָּה הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יָלַדְתִּי
לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי׃ לה וַתַּהַר
עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־
כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת׃ ל א וַתֵּרֶא
רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ
וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה
אָנֹכִי׃ ב וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת
אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן׃ ג וַתֹּאמֶר
הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה בֹּא אֵלֶיהָ וְתֵלֶד עַל־בִּרְכַּי

אונקלוס

לד וַעֲדִיאַת עוֹד וְיָלִידַת בַּר וַאֲמָרַת הָדָא זִמְנָא יִתְחַבַּד־לִי בַּעְלִי אֲרֵי־יָלִידִית
לֵהּ תְּלָתָא בְנִין עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ לֵוִי׃ לה וַעֲדִיאַת עוֹד וְיָלִידַת בַּר וַאֲמָרַת
הָדָא־זִמְנָא אוֹדֶה קֳדָם־יְיָ עַל־כֵּן קְרַת שְׁמֵהּ יְהוּדָה וְקָמַת מִלְמִילַד׃ א וַחֲזַת
רָחֵל אֲרֵי לָא יְלִידַת לְיַעֲקֹב וְקַנְיָאַת רָחֵל בַּאֲחָתַהּ וַאֲמָרַת לְיַעֲקֹב הַב־לִי בְנִין
וְאִם־לָא מֵיתָא אֲנָא׃ ב וּתְקִיף־רוּגְזָא דְיַעֲקֹב בְּרָחֵל וַאֲמַר הָא מָנַי אַתְּ־בַּעְיָא
הֲלָא מִן־קֳדָם יְיָ תִּבְעִין דִּי־מְנַע מִנָּיךְ וְלָדָא דְמֵעִין׃ ג וַאֲמָרַת הָא אַמְתִי בִלְהָה

רש״י

מה ראשונות בֶּאֱמוּנָה אַף הָאַחֲרוֹנוֹת בֶּאֱמוּנָה, וְאַל״ף שְׁבְּרֵאשׁוּת בָּא עָלֶיהָ (ב״ר): (לב) (ותקרא
שמו ראובן. רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ: אָמְרָה, רְאוּ מֶה בֵּין בְּנֵי לְבֶן חֲמִי שֶׁמָּכַר הַבְּכוֹרָה לְיַעֲקֹב, וְזֶה
לֹא מָכְרָהּ לִיוֹסֵף, וְלֹא עֵרַע עָלָיו, וְלֹא עוֹד שֶׁלֹּא עֵרַע עָלָיו, אֶלָּא שֶׁבִּקֵּשׁ לְהוֹצִיאוֹ מִן הַבּוֹר)
(ברכות ז׳): (לד) הפעם ילוה אישי. לְפִי שֶׁהָאָמָּהוֹת נְבִיאוֹת הָיוּ, וְיוֹדְעוֹת שֶׁי״ב שְׁבָטִים
יוֹצְאִים מִיַּעֲקֹב וְד׳ נָשִׁים יֶשְׁנָן, אָמְרָה, מֵעַתָּה אֵין לוֹ פִּתְחוֹן פֶּה עָלַי, שֶׁהֲרֵי נִטַּלְתִּי כָּל חֶלְקִי
בַּבָּנִים (ברכ׳ ס׳): על כן. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ עַל כֵּן מִרְמְזָה בְּאוֹכְלוֹסִין, חוּץ מִלֵּוִי שֶׁהָאָרוֹן הָיָה
מְכֻלֶּה בָּהֶם: קרא שמו לוי. בְּכָלָם כְּתִיב וַתִּקְרָא, וְזֶה כָּתַב בּוֹ קָרָא, וְיֵשׁ מִ״א בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים
רַבָּה שֶׁשָּׁלַח הַקָּבָ״ה גַּבְרִיאֵל וְהֵבִיאוֹ לָפָנָיו וְקָרָא לוֹ שָׁם זֶה, וְנָתַן לוֹ כ״ד מַתָּנוֹת כְּהוּנָּה, וְעַל שֵׁם
שֶׁלִּוָּהוּ בְּמַתָּנוֹת קְרָאוֹ לֵוִי: (לה) הפעם אודה. שֶׁנִּטַּלְתִּי יוֹתֵר מֵחֶלְקִי, מַעֲתָה יֶשׁ לִי לְהוֹדוֹת:

ל (א) ותקנא רחל באחותה. קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ הַטּוֹבִים, אָמְרָה: אִלּוּלֵי שֶׁצַּדְּקָה מַמָּנִי לֹא
זָכְתָה לְבָנִים (ב״ר): הבה לי. וְכִי כַּךְ עֲשָׂה אָבִיךְ לְאִמֵּךְ? וַהֲלֹא הִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ: מתה אנכי.
מִכָּאן לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁחָשׁוּב כְּמֵת (ב״ר): (ב) התחת. וְכִי בִּמְקוֹמוֹ אָנִי? אשר מנע ממך.
אֶת אוֹמֶרֶת שֶׁאֵעֶשֶׂה כְאַבָּא, אֲנִי אֵינִי כְּאַבָּא, אַבָּא לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים, אֲנִי יֵשׁ לִי בָּנִים; ממך

that I may also have children by her. [4]And she gave him Bilhah her handmaid to wife: and Jacob came unto her. [5]And Bilhah became pregnant, and bare Jacob a son. [6]And Rachel said, God hath pronounced judgment upon me, and hath also heard my voice, and hath given me a son: therefore called she his name Dan. [7]And Bilhah Rachel's handmaid became pregnant again, and bare Jacob a second son. [8]And Rachel said, Wrestlings of God have I wrestled with my sister: and I have prevailed: and she called his name Naphtali. [9]When Leah saw that she had left bearing, she took Zilpah her handmaid, and gave her Jacob to wife. [10]And Zilpah Leah's handmaid bare Jacob a son. [11]And Leah said, Good luck cometh: and she called

רש"י

withheld *children* and not from me (ib.). **(3)** עַל בִּרְכַּי UPON MY KNEES — as the Targum takes it: *she will bear children* and I will rear them. ואבנה גם אנכי AND I ALSO MAY HAVE CHILDREN — What force has "also"? She said to him, "Your grandfather, Abraham, had children from Hagar and *yet* he girded up his loins (actively interceded) for Sarah *and she afterwards was blessed with a child*". He replied, "But my grandmother brought an associate wife unto her house". She retorted, "If that is what prevents *me being blessed with children,* הנה אמתי BEHOLD MY HANDMAID" etc. ואבנה גם אנכי AND I ALSO MAY HAVE CHILDREN *through her* as Sarah *was built up through her handmaid.* **(6)** דנני אלהים GOD HATH PRONOUNCED JUDGMENT UPON ME — He judged me and found me guilty; he judged me again and found me guiltless (ib.)[1]). **(8)** נפתולי אלהים WRESTLINGS OF GOD — Menachem ben Seruk explains in his Machbereth (Dictionary) *that the word* נפתולי *is of the same root as* פתיל *in* (Numb. XIX. 15) "a covering (פתיל) closely bound upon it", so *that the words here mean*: By bonds from God have I been joined to my sister (made equal to her) to merit the privilege of having children. I, however, explain it in the same sense as (Deut. XXXII. 5) "perverse and crooked (עקש ופתלתול)". I have been persistent and have made many importunities and wrestlings with God that I may become like my sister. גם יכלתי AND I HAVE PREVAILED — He has yielded to my importunities. Onkelos translated it in the sense of prayer (תפלה), in this way: נפתולי אלהים נפתלתי means prayers that were pleasing to God *I offered* and I was accepted and was answered like my sister.[2]) נפתלתי *means* my prayer was accepted. There are many Midrashic explanations in the manner of Notaricon (i. e. making the letters of the word the initial letters of phrases having reference to the matter in question). **(10)** ותלד זלפה AND ZILPAH BARE — In the case of all *Jacob's wives* there is mention of their having been with child (i. e. Scripture states ותהר) except in the case of Zilpah. *This was* because she was the youngest of all and quite a child in age so that her being with child was not noticeable (Gen. R. 71). Laban had given her to Leah in order to deceive Jacob — that he might not perceive that they were bringing Leah to him in marriage — for thus was the custom: to give the elder handmaid to the elder daughter, and the younger handmaid to the younger daughter. **(11)** בא גד FOR MY HAPPINESS! — Good luck has come, as (Sabb. 67b) "Be lucky, my luck (גד גדי) and tire not". Similar, also, is (Is. LXV. 11) "That prepare a table for fortune

NOTES

[1]) דן has two meanings: to find guilty, as דן אנכי (Gen. XV. 14), and to champion one's cause, as כי ידין ה' עמו (Deut. XXXII. 36). The Midrash takes the word here in both senses, since first, by God's judgment, she was barren, and now God gave her a son.

[2]) The text of Rashi varies in different editions: they all, however, agree in taking the words in the sense of תפלה prayer, פתל having the same meaning as תפלה prayer, or, in connecting them with (Deut. IX. 25) ואתנפל לפני ה' "I made supplication to God". The words נפתולי אלהים accordingly mean, prayers pleasing to God and נפתלתי means I have been acceded to as regards my prayer. Thus does Rashi himself in the next note explain נפתלתי.

וְאִבָּנֶה גַם אֲנכִי מִמֶּנָּה: ד וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה
שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ יַעֲקֹב: ה וַתַּהַר בִּלְהָה
וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן: ו וַתֹּאמֶר רָחֵל דָּנַנִי אֱלֹהִים וְגַם
שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ דָּן:
ז וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל בֵּן שֵׁנִי
לְיַעֲקֹב: ח וַתֹּאמֶר רָחֵל נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי
עִם־אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי: ט וַתֵּרֶא
לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ
וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה: י וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת
לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן: יא וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד וַתִּקְרָא אֶת־

אונקלוס

עוֹל לְוָתָהּ וִיתֵיד וַאֲנָא אֶרְבֵּי וְאֶתְבְּנֵי אַף־אֲנָא מִנַּהּ: ד וְיָהֲבַת לֵהּ יָת־בִּלְהָה
אַמְתַהּ לְאִנְתּוּ וְעַל לְוָתָהּ יַעֲקֹב: ה וְעִדְּיַאת בִּלְהָה וְיָלְדַת לְיַעֲקֹב בְּר: ו וַאֲמָרַת
רָחֵל דְּנַנִי יְיָ וְאַף קַבִּיל צְלוֹתִי וְיָהֵב־לִי בַּר עַל־כֵּן קָרַת שְׁמֵהּ דָּן: ז וְעִדְּיַאת
עוֹד וְיָלְדַת בִּלְהָה אַמְתָא דְּרָחֵל בְּר תִּנְיָן לְיַעֲקֹב: ח וַאֲמָרַת רָחֵל קַבִּיל יְיָ
בָּעוּתִי בְּאִתְחַנָּוּתִי בְּצָלוֹתִי חֲמֵירַת דִּיהֵי־לִי־וְלַד כְּאִחָתִי אַף־אִתְיְהִיב־לִי וּקְרַת
שְׁמֵהּ נַפְתָּלִי: ט וַחֲזַת לֵאָה אֲרֵי קָמַת מִלְמִילַד וּדְבָרַת יָת־זִלְפָּה אַמְתַהּ
וְיָהֲבַת יָתַהּ לְיַעֲקֹב לְאִנְתּוּ: י וְיָלְדַת זִלְפָּה אַמְתָא דְּלֵאָה לְיַעֲקֹב בְּר: יא וַאֲמָרַת

רש״י

מָנַע וְלֹא מִמֶּנִּי: (ג) על ברכי. כְּתַרְגּוּמוֹ וַאֲנָא אֶרְבֵּי: ואבנה גם אנכי. מַהוּ גַם? אָמְרָה לוֹ:
זְקוּדָּה אַבְרָהָם הָיוּ לוֹ בָּנִים מַהֲגָר וְחָגָר מָתְנָיו כְּגֶבֶר שָׂרָה, אָמַר לָהּ: זְקוּתִי הִכְנִיסָה צָרָתָהּ
לְבֵיתָהּ, אָמְרָה לוֹ: אִם הַדָּבָר הַזֶּה מְעַכֵּב, הִנֵּה אֲמָתִי ...ואבנה גם אנכי כְּשָׂרָה: (ו) דנני
אלהים. דָּנַנִי וְחִיבַּנִי, וְזַכַּנִי (כ״ר): (ח) נפתולי אלהים. מְנָחֵם בֶּן כְּרוּז פֵּרְשׁוֹ בְּמַחְבֶּרֶת
צְמִיד פְּתִיל, חִבּוּרִים מֵאֵת הַמָּקוֹם נִתְחַבַּרְתִּי עִם אֲחוֹתִי לִזְכוֹת לִבְנִים. וַאֲנִי מְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן
עִקֹּשׁ וּפְתַלְתֹּל (דב׳ ל״ב)—נִתְעַקַּשְׁתִּי וְהִפְצַרְתִּי פְּצִרוּת וְנִפְתּוּלִים הַרְבֵּה לַמָּקוֹם,לִהְיוֹת שָׁוָה
לַאֲחוֹתִי: גם יכלתי. הִסְכִּים עַל יָדִי; וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כְּמוֹ נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים
נִתְפַּלַּלְתִּי*) בַּקָּשׁוֹת הַחֲבִיבוֹת לְפָנָיו;נִתְקַבַּלְתִּי, וְעָשִׂיתִי כַּאֲחוֹתִי: נפתלתי. נִתְקַבְּלָה תְּפִלָּתִי.
וּמ״א יֵשׁ רַבִּים בִּלְשׁוֹן נוֹטָרִיקוֹן: (י) ותלד זלפה. בְּכֹלֶן נֶאֱמַר הָרָיוֹן חוּץ מִזִּלְפָּה, לְפִי שֶׁהָיְתָה
בְּחוּרָה מִכֻּלָּן וְתִינוֹקֶת בְּשָׁנִים וְאֵין הָרָיוֹן נִיכָּר בָּהּ; וּבְדֵי לְרַמּוֹת לְיַעֲקֹב, נָתְנָה לָבָן לְלֵאָה,
שֶׁלֹּא יְבִין שֶׁמַּכְנִיסִין לוֹ אֶת לֵאָה, שֶׁכָּךְ מִנְהָג לִתֵּן שִׁפְחָה הַגְּדוֹלָה לַגְּדוֹלָה וּקְטַנָּה לַקְּטַנָּה:
(יא) בא גד. בָּא מַזָּל טוֹב, כְּמוֹ: גַּד נָדִי וְסָנוּק לֹא (שבת ס״ז), וְרוֹמֶה לוֹ הָעֲרָבִים לַגַּד שֶׁלָּקָן
(י״ט ס״ה), וּמ״א: שֶׁנּוֹלַד מָהוּל, כְּמוֹ: גְּדוּ אִילָנָא (דנ׳ ד׳), וְלֹא יָדַעְתִּי עַל מַה נִכְתְּבָה תֵּיבָה

*) ס״א: נפולי אלהים נפללתי.

his name Gad. [12]And Zilpah Leah's handmaid bare Jacob a second son. [13]And Leah said, For my happiness! for daughters will call me happy: and she called his name Asher. [14]And Reuben went in the days of wheat harvest, and found mandrakes in the field, and brought them unto his mother Leah. Then Rachel said to Leah, Give me, I pray thee, of thy son's mandrakes. [15]And she said unto her, Is it too little that thou hast taken my husband? and wouldest thou take away my son's mandrakes also? And Rachel said, Therefore he shall lie with thee to-night for thy son's mandrakes. [16]And Jacob came out of the field in the evening, and Leah went out towards him, and said, Thou must come unto me; for surely I have hired thee with my son's mandrakes. And he lay with her that night. [17]And God hearkened unto Leah, and she became pregnant,

רש"י

(נד)". The Midrashic explanation is that he was born with the sign of the covenant upon him. It would then be like (Dan. IV. 11) "cut down (נדו) the tree". I do not know why it (בנד) is written as one word. Another comment *on* בנד is: why is it read as one word? *It may be connected with the root* בנר *which denotes faithless* as though *Leah said to Jacob,* "You proved faithless to me when you married my handmaid", like a man who is faithless (בנד) to the wife of his youth[1]). **(14)** ביומי קציר חטים IN THE DAYS OF WHEAT HARVEST —*This is stated* in praise of the tribes (שבטים a common term for Jacob's twelve sons, the ancestors of the Tribes of Israel): it was harvest-time, yet he (Reuben) did not put forth his hand upon private property (lit., that which is stolen) by bringing home wheat or barley, but he brought home *only* ownerless things (such as were free for all to take) about which no one is particular (Gen. R. 72). דודאים *are* violets: it is a plant. In Arabic *it is called* Jasmin. **(15)** ולקחת גם את דודאי בני This is a question. *Is it a small matter that thou hast taken my husband* and that thou wouldst do this in addition — TO TAKE MY SON'S MANDRAKES ALSO? It should therefore be translated in the Targum by ולמיסב[2]) *the infinitive like the Hebrew infinitive* וְלָקַחַת *"and to take".* לכן ישכב עמך הלילה THEREFORE SHALL HE BE WITH THEE TO NIGHT — He should have stayed this night with me but I cede it to you in return for your son's mandrakes. Because she thought lightly of companionship with so righteous a man she was not privileged to be buried together with him (ib.). **(16)** שכר שכרתיך FOR SURELY I HAVE HIRED THEE — I have given Rachel the hire she demanded[3]). בלילה הוא THAT NIGHT — With God's help Isaachar was born (Nid. 31a, and cf. Ber. 99)[4]). **(17)** וישמע אלהים אל לאה AND GOD HEARKENED UNTO LEAH — for she eagerly desired and sought means to increase the number of the tribes

NOTES

[1]) The suggestion appears to be: when, at Rachel's request, you took her handmaid, you rightly did so in order that my sister might be "built up". When however, I offered you my handmaid, you should have refused her since I already was the mother of several children. You have thus proved faithless to the wife of your youth.

[2]) Our Onkelos-text reads ותסבין "and you take" but Targ. Jon. has למיסב "to take", which corresponds to לָקַחַת the infinitive, and not to לָקַחְתָּ (2nd pers. sing. fem. perfect).

[3]) See Appendix.

[4]) The anomalous form הוא in place of the regular ההוא is referred to God.

שְׁמוֹ גָּד: יבוַתֹּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב:
יג וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרַי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת וַתִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר: רביעי יד וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר־
חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל־לֵאָה
אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי
בְנֵךְ: טו וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי
וְלָקַחַת גַּם אֶת־דּוּדָאֵי בְנִי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב
עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוּדָאֵי בְנֵךְ: טז וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־
הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי
תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךְ בְּדוּדָאֵי בְנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ
בַּלַּיְלָה הוּא: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר

אונקלוס

לְאָה אֲתָא גָּד וּקְרַת־יָת־שְׁמֵהּ גָּד: יב וְיָלְדַת זִלְפָּא אַמְתָא דְּלֵאָה בַּר תִּנְיָן
לְיַעֲקֹב: יג וַאֲמָרַת לֵאָה תְּשִׁבְחָתָא־הַוַת־לִי אֲרִי־בְבֵן יְשַׁבְּחֻנַנִי בְּנָשַׁיָּא וּקְרַת
יָת־שְׁמֵהּ אָשֵׁר: יד וַאֲזַל רְאוּבֵן בְּיוֹמֵי חֲצַד־חִטִּין וְאַשְׁכַּח יַבְרוּחִין בְּחַקְלָא
וְאַיְתִי יָתְהוֹן לְלֵאָה אִמֵּהּ וַאֲמָרַת רָחֵל לְלֵאָה הָבִי־כְעַן לִי מִיַּבְרוּחֵי דִּבְרִיךְ:
טו וַאֲמָרַת לַהּ חֲזֵעִיר דְּרַבְרְתְּ יָת־בַּעֲלִי וְתִסְבְּרִין אַף יָת־יַבְרוּחֵי דִּבְרִי וַאֲמָרַת
רָחֵל בְּכֵן יִשְׁכּוֹב עִמָּךְ בְּלֵילְיָא חֲלַף יַבְרוּחֵי דִּבְרִיךְ: טז וַאֲתָא (י׳ וְעַל) יַעֲקֹב
מִן־חַקְלָא בְּרַמְשָׁא וּנְפָקַת לֵאָה לְקַדָּמוֹהִי וַאֲמָרַת לְוָתִי תֵּיעוֹל אֲרֵי מֵיגַר
אַגַרְתִּיךְ בְּיַבְרוּחֵי דִּבְרִי וּשְׁכִיב עִמַּהּ בְּלֵילְיָא הוּא: יז וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתַהּ דְּלֵאָה

רש״י

אַחַת: דַּ״א: לָמָּה נִקְרֵאת תֵּיבָה אַחַת — בָּנַד כְּמוֹ בָּנְדָתָּ בִּי, כְּשֶׁבָּאתָ אֶל שִׁפְחָתִי, כְּאִישׁ שֶׁבָּנַד בְּאִשְׁתּ נְעוּרִים: (יד) בימי קציר חטים. לְהַגִּיד שִׁבְחָן שֶׁל שְׁבָטִים: שְׁעַת הַקְּצִיר הָיָה וְלֹא פָּשְׁטוּ יָדוֹ בַּגָּזֵל לְהָבִיא חֲמִשִּׁים וְשִׁשִּׁים, אֶלָּא דָּבָר הַהֶפְקֵר, שֶׁאֵין אָדָם מַקְפִּיד בּוֹ: דודאים. סְיָגְלִי, עֶשֶׂב הוּא (סנה׳ צ״ט), וּבִלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל יַסְמִי״ן: (טו) ולקחת גם את דודאי בני. בְּתְמִיָּה, וְלַעֲשׂוֹת עוֹד זֹאת לְקַח גַּם אֶת דּוּדָאֵי בְנִי; וְתַרְגּוּמוֹ וּלְמֵיסַב: לכן ישכב עמך הלילה. שָׁלֵי הָיְתָה שְׁכִיבַת לַיְלָה זוֹ, וַאֲנִי נוֹתְנָהּ לָךְ תַּחַת דּוּדָאֵי בְנֵךְ, וּלְפִי שְׁזִלְזְלָה בְּמִשְׁכַּב הַצַּדִּיק לֹא זָכְתָה לְהִקָּבֵר עִמּוֹ (נדה ל״א): (טז) שכר שכרתיך. נָתַתִּי לְרָחֵל שְׂכָרָהּ: בלילה הוא. הַקַּבָּ״ה סִיְּעוֹ שֶׁיָּצָא מִשָּׁם יְשָׁשכָר (ב״ר): (יז) וישמע אלהים אל לאה. שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה וּמִתְיָרֶאת

and bare Jacob a fifth son. [18]And Leah said, God hath given me my share, because I have given my handmaid to my husband: and she called his name Issachar. [19]And Leah became pregnant, again, and bare Jacob a sixth son. [20]And Leah said, God hath endued me with a good dowry; now will my husband reside with me, because I have born him six sons: and she called his name Zebulun. [21]And afterwards she bare a daughter, and called her name Dinah. [22]And God remembered Rachel, and God hearkened to her, and opened her womb. [23]And she became pregnant, and bare a son; and said, God hath taken away my disgrace: [24]And she called his name Joseph; and said, The Eternal will add to me another son. [25]And it came to pass, when Rachel had born Joseph, that Jacob said

רש"י

(Gen. R. 72). **(20)** זבד טוב A GOOD DOWRY — explain it as the Targum renders it: *a good portion*. יזבלני WILL RESIDE WITH ME — It has the same meaning as (1 Kings VIII. 13) "a house for dwelling (זבול)". In O. Fr. herbergerie, a dwelling house. *Leah meant*: From now on his real home will be with me since I have as many children as all his *other* wives together. **(21)** דינה DINAH (Judgment) — Our Rabbis explained, that Leah set herself up as judge (דנה) against herself *saying*: "If this be a son, my sister Rachel cannot be even the equal of any of the handmaids". She, therefore, offered prayer regarding it, and its sex was changed (Ber. 60a)[1]). **(22)** ויזכר אלהים את רחל AND GOD REMEMBERED RACHEL — He remembered it to her *as a merit* that she had transmitted the *secret* signs to her sister and that she was greatly troubled lest she should fall to Esau's lot if Jacob were to divorce her because she was childless. Indeed, this had entered Esau's mind when he heard that she was childless. The poet refers to this in his Composition (for the First Day of the New Year) "When the Ruddy One (Esau) perceived that she did not travail with child, he hoped to take her for himself and she became terrified". **(23)** אסף [GOD] HATH TAKEN AWAY [MY DISGRACE] — He has laid it up somewhere where it cannot be seen. Similar examples are (Is. IV. 1) "Take thou away (אסוף) our reproach"; (Ex. IX. 19) "and shall not have been taken away (יאסף) into the house"; (Joel IV. 13) "withdraw (אספו) their shining"; (Is. LX. 20) "neither shall thy moon withdraw itself (יאסף) — *meaning* shall not hide itself. חרפתי DISGRACE — because I had become an object of reproach as I was barren for people said about me that I would fall to the lot of Esau, the wicked. A Midrashic explanation is (Gen. R. 73): So long as a woman has no child she has no-one to blame for her faults; when, however, she has a child, she puts it on him. "Who broke this vessel?" "Your son!" "Who ate those figs?" "Your son!" **(24)** יסף ה' לי בן אחר THE ETERNAL WILL ADD TO ME ANOTHER SON — She knew prophetically that Jacob would rear only twelve tribes. She therefore prayed: "May it be God's will that the tribe which he is yet destined to rear may issue from me". For this reason she prayed only for one other son. **(25)** כאשר ילדה רחל את

NOTES

1) Leah knew by prophetic insight that twelve sons were to be born to Jacob (cp. Rashi on v. 24). She had already given birth to six and each of the handmaids to two. Consequently if she were to give birth to another son Rachel could at most become the mother of only one, and she would consequently be inferior in this respect to any of the handmaids.

וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן חֲמִישִׁי: יח וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן
אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא
שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר: יט וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי
לְיַעֲקֹב: כ וַתֹּאמֶר לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים אֹתִי זֶבֶד
טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים
וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן: כא וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא
אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה: כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע
אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ: כג וַתַּהַר וַתֵּלֶד
בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי: כד וַתִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר:
כה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב

אונקלוס

וְעַדְיִאַת וִילִידַת לְיַעֲקֹב בַּר חֲמִישָׁא: יח וַאֲמָרַת לֵאָה יְהַב יְיָ אַגְרִי דְיַהֲבִית
אַמְתִי לְבַעְלִי וּקְרַת שְׁמֵהּ יִשָּׂשכָר: יט וְעַדְיִאַת עוֹד לֵאָה וִילִידַת בַּר־שִׁתַּי
לְיַעֲקֹב: כ וַאֲמָרַת לֵאָה יְהַב יְיָ וְ יָתְהּ־לִי חֻלַק טַב הָדָא־זִמְנָא יֵהֲא־מְדוֹרִי־תְּ
דְּבַעְלִי לְוָתִי אֲרֵי־יְלִידִית לֵהּ שִׁתָּא בְנִין וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ זְבוּלֻן: כא וּבָתַר־כֵּן
וִילִידַת בְּרַתָּא וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ דִּינָה: כב וְעַל דּוּכְרָנָא־דְרָחֵל קֳדָם־יְיָ וְקַבִּיל
צְלוֹתְהּ יְיָ וְיַהֲב־לַהּ עִדְוִי: כג וְעַדְיִאַת וִילִידַת בַּר וַאֲמָרַת כְּנַשׁ יְיָ יָת־חִסּוּדִי:
כד וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ יוֹסֵף לְמֵימָר יוֹסֵף יְיָ לִי בַּר אָחֳרָן: כה וַהֲוָה כַּד יְלִידַת

רש״י

לְהַרְבּוֹת שִׁבְטִים: (כ) זבד טוב. כְּתַרְגּוּמוֹ: יזבלני. לְ׳ בֵּית זְבֻל (מ״א ח׳), הירבריי״א בְּלַעַז, בֵּית מָדוֹר, מַעֲלָה לֹא תִהֵא עִיקַּר דִּירָתוֹ אֶלָּא עִמִּי שֶׁיֵּשׁ לִי בָּנִים כְּנֶגֶד כָּל נָשָׁיו: (כא) דינה. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, שָׁדְתָה לֵאָה דִּין בְּעַצְמָהּ, אִם זָה זָכָר לֹא תִהֵא רָחֵל אֲחוֹתִי כְּאַחַת הַשְּׁפָחוֹת, וְהִתְפַּלְּלָה עָלָיו וְנֶהְפַּךְ לִנְקֵבָה (ברכות ס׳): (כב) ויזכר אלהים את רחל. זָכַר לָהּ שֶׁמָּסְרָה סִימָנֶיהָ לַאֲחוֹתָהּ וְשֶׁהָיְתָה מְצַרָה שֶׁמָּא תַּעֲלֶה בְּגוֹרָלוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שָׁמָּא יִגָּרֵשְׁנָה יַעֲקֹב לִפְנֵי עֵשָׂו לְהָ בָּנִים, וְאַף עֲשָׂו הָרָשָׁע כַּךְ עָלָה בִּלְבּוֹ, כְּשֶׁשָּׁמַע שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים: הוּא שֶׁיִּסַּד הַפִּיּוּט: הָאַדְמוֹן בְּכָבֵד שֶׁלֹּא חָלָה, צָבָה לְקַחְתָּהּ לוֹ וְנִתְבָּהָלָה: (כג) אסף. הִכְנִיסָהּ בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא תֵרָאֶה, וְכֵן: אֱסוֹף חֶרְפָּתֵנוּ (יש׳ י״ז), וְלֹא יֵאָסֵף הַבִּיהָה (שמ׳ ט׳), אָסְפוּ נִגְהָם (יואל ד׳), יִרְחַר לֹא יֵאָסֵף (יש׳ ס׳)—לֹא יִטָּמֵן: חרפתי. שֶׁהָיִיתִי לְחֶרְפָּה שֶׁאֵנִי עֲקָרָה וְהָיוּ אוֹמְרִים עָלַי, שֶׁאֵעָלֶה לְחֻלְקוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָרָשָׁע. וְאַגָּדָה: כָּל זְמַן שֶׁאֵין לְאִשָּׁה בֵּן, אֵין לָהּ בְּמִי לְתְלוֹת סְרְחוֹנָהּ, מְשֻׁיָּשׁ לָהּ בֵּן, תּוֹלָה בּוֹ: מִי שִׁבֵּר כְּלִי זָהָ? בְּנֵךְ! מִי אָכַל תְּאֵנִים אֵלּוּ? בְּנֵךְ! (כד) יסף ה׳ לי בן אחר. יוֹדַעַת הָיְתָה בִּנְבוּאָה, שֶׁאֵין יַעֲקֹב עָתִיד לְהַעֲמִיד אֶלָּא שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, אָמְרָה: יְהִי רָצוֹן שֶׁאוֹתוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְהַעֲמִיד יְהֵא מִמֶּנִּי, לְכָךְ לֹא נִתְפַּלְּלָה אֶלָּא עַל בֵּן אַחֵר: (כה) כאשר ילדה

unto Laban, Send me away, that I may go unto mine own place, and to my country. [26]Give me my wives and my children for whom I have served thee, and let me go: for thou knowest my service which I have served thee. [27]And Laban said unto him, I pray thee, would I had found favour in thine eyes, I have divined that the Eternal hath blessed me for thy sake. [28]And he said, Appoint me thy hire, and I will give it. [29]And he said unto him, Thou knowest how I have served thee, and what thy cattle has become with me. [30]For a little which thou hadst before me, is now increased unto a multitude, and the Eternal hath blessed thee since my coming, and now when shall I provide for mine own house also? [31]And he said, What shall I give thee? And Jacob said, Thou shalt not give me any thing: if thou wilt do this thing for me,

רש"י

יוסף WHEN RACHEL HAD BORN JOSEPH — after the birth of *whim who was to become* Esau's adversary — as it is said (Obad. I. 18) "And the house of Jacob shall be a fire, and the house of Joseph a flame and the house of Esau for stubble". Fire (Jacob) that has no flame (Joseph) has no effect at a distance. Therefore, when Joseph was born Jacob put his trust in the Holy One, blessed be He, and wished to return *home* (ib.). **(26)** תנה את נשי וגו' GIVE ME MY WIVES etc. — I have no wish to go away except with your permission. **(27)** נחשתי I HAVE DIVINED — He was a diviner. "I have discovered by my art of divination that through you a blessing has come to me. When you first came here I had no sons" — for it is said (XXIX. 6) "And, behold, Rachel his daughter is coming with the flock": is it possible if he had sons that he would have let his daughter go among the shepherds? — now, however, he had sons, as it is said (XXXI. 1) "And he heard the words of Laban's sons". **(28)** נקבה Explain it as the Targum renders it: state plainly thy wage. **(29)** ואת אשר היה מקנך אתי AND WHAT THY CATTLE HATH BECOME WITH ME — You know the number of your few cattle that were entrusted to me at first — how *small* their number was. **(30)** לרגלי SINCE MY COMING — The word is the same as עם רגלי "with my coming" (lit., with my foot) — on account of my coming has the blessing come to you (Gen. R. 73). Similar is (Ex. XI. 8) "And all the people that come with thee (ברגלך)", and (Jud. VIII. 5) "and the people that are ברגלי" — i. e. that are coming with me. גם אנכי לביתי WHEN SHALL I PROVIDE FOR MINE OWN HOUSE ALSO? — לביתי *means* for the needs of my household. At present my sons alone provide for my needs, but I, also, ought to work together with them, to assist them. This is the force

אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי וְלְאַרְצִי: כו תְּנָה
אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֶן וְאֵלֵכָה
כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ: כז וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ: חמישי כח וַיֹּאמֶר
נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה: כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה
יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקְנְךָ
אִתִּי: ל כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ לָרֹב
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַּם־
אָנֹכִי לְבֵיתִי: לא וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיַּאמֶר יַעֲקֹב
לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה

אונקלוס

רָחֵל יָת־יוֹסֵף וַאֲמַר יַעֲקֹב לְלָבָן שַׁלְּחַנִי וְאֵיזֵךְ לְאַתְרִי וּלְאַרְעִי: כו הַב יָת־
נְשַׁי וְיָת־בְּנַי דִּי פַלְּחִית יָתָךְ בְּהֶן וְאָזֵל אֲרֵי אַתְּ יָדַעְתְּ יָת־פֻּלְחָנִי דְּפַלְחֵתָךְ:
כז וַאֲמַר לֵהּ לָבָן אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ נַסֵּיתִי וּבָרְכַנִי יְיָ בְּדִילָךְ:
כח וַאֲמַר פְּרִישׁ אַגְרָךְ עֲלַי וְאֶתֵּן: כט וַאֲמַר לֵהּ אַתְּ יָדַעְתָּ יָת דְּפַלְחֲתָךְ וְיָת
דַּהֲוָה בְּעִירָךְ עִמִּי: ל אֲרֵי זְעִיר דִּי־הֲוָה לָךְ קֳדָמַי וּתְקִיף לְמַסְגִּי וּבָרִיךְ
יְיָ יָתָךְ בְּדִילִי וּכְעַן אֵימָתַי אֶעְבִּיד אַף־אֲנָא לְבֵיתִי: לא וַאֲמַר מָה אֶתָּן־לָךְ
וַאֲמַר יַעֲקֹב לָא־תִתֶּן־לִי מִדְּעָם אִם תַּעְבֵּד־לִי מִתְנָמָא הָדֵין אֶחוּב אֶרְעֵי עָנָךְ

רש״י

רחל את יוסף. מִשֶּׁנּוֹלַד שְׁמֹנוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לָקַשׁ (עובדיה א׳), אֵשׁ בְּלֹא לְהָבָה אֵינוֹ שׁוֹלֵט לְמֶרְחוֹק, מִשֶּׁנּוֹלַד יוֹסֵף, בָּטַח יַעֲקֹב
בְּהַקָּבָ״ה וְרָצָה לָשׁוּב: (כו) תנה את נשי וגו׳. אֵינִי רוֹצֶה לָצֵאת כִּי אִם בְּרָשׁוּת: (כז) נחשתי.
מִנַּחַשׁ הָיָה, נִסִּיתִי בִּנְחוּשׁ שֶׁלִּי, שֶׁעַל יָדְךָ בָּאָה לִי בְּרָכָה; כְּשֶׁבָּאתָ לְכַאן לֹא הָיוּ לִי בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן (בר׳ כ״ט), אָפְשָׁר יֶשׁ לוֹ בָּנִים, וְהוּא שׁוֹלֵחַ בִּתּוֹ אֵצֶל
הָרוֹעִים? עַכְשָׁיו הָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי בְּנֵי לָבָן (שם ל״א): (כח) נקבה.
בְּתַרְגּוּמוֹ: פָּרֵשׁ אַגְרָךְ: (כט) ואת אשר היה מקנך אתי. אֶת חֶשְׁבּוֹן מִעוּט מִקְנְךָ שֶׁבָּא לְיָדִי
מִתְּחִלָּה, כַּמָּה הָיוּ: (ל) לרגלי. עִם רַגְלִי, בְּשִׁבְיל בִּיאַת רַגְלִי בָּאַת אֲצָלְךָ הַבְּרָכָה, כָּמוֹ: הָעָם
אֲשֶׁר בְּרַגְלַיִךְ (שופ׳ י״א), לְעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלִי (שופ׳ ח׳)—הַבָּאִים עִמִּי: גם אנכי לביתי. לְצוּרְךָ
בֵּיתִי: עַכְשָׁיו אֵין עוֹשִׂין לְצָרְכֵי אֶלָּא בָּנַי וְצָרִיךְ אֲנִי לִהְיוֹת עוֹשֶׂה גַּם אֲנִי עִמָּהֶם לְמָמְכָן,

I will turn again, feed and keep thy flock. [32]I will pass through all thy flock to day, removing from thence every one of the flock speckled and spotted, and every one dark among the sheep, and the spotted and speckled among the goats: and they shall be my hire. [33]And my righteousness shall answer for me in time to come, when thou goest over my hire before thee: every one that is not speckled and spotted among the goats, and dark among the sheep, that shall be accounted stolen with me. [34]And Laban said, Behold, I would it might be according to thy word. [35]And he removed that day the he-goats that were ringstraked and spotted, and all the she goats that were speckled and spotted, and every one that had white in it, and all the dark among the sheep, and gave them into the hands of his sons. [36]And he set three days journey between himself and Jacob: and Jacob fed the flock of Laban that was left.

רש"י

of the word גם a l s o. **(32)** נקוד SPECKLED — marked with small specks like dots. O. F. pointure; *Engl. points*. וטלוא AND SPOTTED — The word has the same meaning as טלאים "patches" — wide spots. חום BROWN — dark, somewhat reddish, O. F. rouge. In the language of the Mishna (B. Bath. V. 6): *"If he sells it as* reddish-dark *coloured* (שחמתית) and it is found to be white" — *a statement made* in reference to grain. והיה שכרי AND THEY SHALL BE MY HIRE — those which from now on will be born speckled and spotted among the goats and the brownish ones amongst the sheep shall belong to me. Those that are at present *such* set them apart and place them in charge of your sons, so that you may not be able to say to me about those that will be born in the future *spotted and speckled and brownish*. "These were there originally". *And a* further *reason why these should be set apart is*, in order that you may not be able to say to me, "Because of the male animals that are speckled and spotted the females will give birth from now onwards to offspring of their own kind" (i. e., speckled etc.). **(33)** וענתה בי וגו' AND MY RIGHTEOUSNESS SHALL ANSWER FOR ME etc. — Should you suspect me of taking any *animals* that are yours my righteousness will answer for me, — for my righteousness will come and bear witness before thee as to my hire that you will find in my herd only speckled and spotted ones. Whatever, however, you find amongst them (amongst the animals) that is n o t speckled or spotted or brownish it will be certain that I have stolen it *from your flocks* and that it is in my possession by way of theft. **(34)** הן WELL! — an expression denoting agreement with a statement. לו יהי כדברך I WOULD IT MIGHT BE ACCORDING TO THY WORD — Would that you will remain satisfied with this! **(35)** ויסר AND HE REMOVED i. e., L a b a n removed ביום ההוא ON THAT DAY את התישים i. e. THE HE-GOATS. כל אשר לבן בו EVERY ONE THAT HAD WHITE IN IT — all that had a white spot. ויתן AND HE i. e. Laban, GAVE THEM ביד בניו INTO THE HAND OF HIS SONS.

אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר: לג אֶֽעְבָר בְּכָל־
צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה־וְנָקֹד וְטָלוּא וְכָל־
שֶׂה־חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי:
לג וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־
שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים
וְחוּם בַּכְּשָׂבִים גָּנוּב הוּא אִתִּי: לד וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן
לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ: לה וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים
הֶעָקֻדִּים וְהַטְּלֻאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת
וְהַטְּלָאֹת כֹּל אֲשֶׁר־לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִים
וַיִּתֵּן בְּיַד־בָּנָיו: לו וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ
וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן הַנּוֹתָרֹת:

אונקלוס

אָטַר: לב אֶעְבַּר בְּכָל־עָנָךְ יוֹמָא־דֵין הַעֲדִי (י״ אַעְדִי) מִתַּמָּן כָּל־אִמַּר ו נְמוֹר
וּרְקוֹעַ וְכָל־אִמַּר־שְׁחוֹם בְּאִמְּרַיָּא וּרְקוֹעַ וּנְמוֹר בְּעִזָּיָא וְיהֵי אַגְרִי: לג וְתַסְהֲד־
בִּי זְכוּתִי בְּיוֹם דְּמָחָר אֲרֵי־תֵיעוֹל עַל־אַגְרִי קֳדָמָךְ כֹּל דְּי־לֵיתוֹהִי נְמוֹר וּרְקוֹעַ
בְּעִזָּיָא וּשְׁחוֹם בְּאִמְּרַיָּא גְּנוּבָא הוּא עִמִּי: לד וַאֲמַר לָבָן בְּרַם לְוַי יְהִי כְפִתְגָמָךְ:
לה וְאַעְדִּי בְיוֹמָא הַהוּא יָת־תְּיָשַׁיָּא רַגְלָיָא וּרְקוֹעַיָּא וְיָת כָּל־עִזָּיָא נְמוֹרְתָא
וּרְקוֹעַתָא כֹּל דְּי־חָוַר בֵּהּ וְכָל־דְּשְׁחוֹם בְּאִמְּרַיָּא וְיַהַב בְּיַד־בְּנוֹהִי: לו וְשַׁוִּי
מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בֵּינוֹהִי וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רָעֵי יָת־עָנָא דְּלָבָן דְּאִשְׁתְּאָרָן:

רש״י

וְזֶהוּ גַּם: (לב) נקד. מְנֻמָּר בְּחֻבָּרבּוּרוֹת דַּקּוֹת כְּמוֹ נְקֻדּוֹת פִּיונטו״א בְּלַעַז: וטלוא. לְשׁוֹן טְלָאִים—חֻבָּרבּוּרוֹת רְחָבוֹת: חום. שְׁחוֹם, דּוֹמֶה לָאָדוֹם רו״ש בְּלַעַז; לְשׁוֹן מִשְׁנָה: שְׁהַמְּתִית וְנִמְצֵאת לְבָנָה, לְעִנְיַן הַתְּבוּאָה: והיה שכרי. אוֹתָן שֶׁיִּוָּלְדוּ מִכָּאן וּלְהַבָּא נְקוּדִים וּטְלוּאִים בָּעִזִּים, וּשְׁחוּמִים בַּכְּשָׂבִים, יִהְיוּ שֶׁלִּי, וְאוֹתָן שֶׁיִּשְׁנֵן עַכְשָׁיו, הַפְרֵשׁ מֵהֶם וְהַפְקִידֵם בְּיַד בָּנָיךָ, שֶׁלֹּא תֹאמַר לִי עַל הַגּוֹלְדִים מֵעַתָּה: אֲלוּ הָיוּ שָׁם מִתְּחִלָּה, וְעוֹד, שֶׁלֹּא תֹאמַר לִי, עַל יְדֵי הַזְּכָרִים שֶׁהֵן נְקוּדִים וּטְלוּאִים, תַּלְדֶנָה הַנְּקֵבוֹת דּוֹמְתָן מִכָּאן וְאֵילָךְ: (לג) וענתה בי וגו׳. אִם תִּתְחַשְּׁדֵנִי שֶׁאֲנִי נוֹטֵל מִשֶּׁלְךָ כְּלוּם, תַּעֲנֶה בִּי צִדְקָתִי כִּי תָבֹא צִדְקָתִי וְתָעִיד עַל שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ, שֶׁלֹּא תִמְצָא בְעֶדְרִי כִּי אִם נְקוּדִים וּטְלוּאִים, וְכָל שֶׁתִּמְצָא בָהֶן שֶׁאֵינוֹ נָקוּד אוֹ טָלוּא אוֹ חוּם, בְּיָדוּעַ, שֶׁגְּנַבְתִּיו לָךְ וּבְגְנֵיבָה הוּא שָׁרוּי אֶצְלִי: (לד) הן. לְ׳ קַבָּלַת דְּבָרִים: לו יהי כדברך. הַלְוַאי שֶׁתַּחְפּוֹץ בְּכָךְ: (לה) ויסר לבן ביום ההוא את התישים. עִזִּים וְכָרִים: כל אשר לבן בו. כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה בּוֹ חֻבָּרבּוּרִית לְבָנָה. ויתן לְבָנָה ביד בניו: (לו) הנותרת. הָרְעוּעוֹת

[37]And Jacob took him moist sticks of poplar, and of the almond and plane tree; and peeled white strakes in them, making bare the white which was in the sticks. [38]And he set down the sticks which he had peeled in the gutters in the watering troughs, whither the flocks came to drink, opposite the flocks, that they should become heated when they came to drink. [39]And the flocks became heated before the sticks, and the flocks bare ringstraked, speckled and spotted. [40]And Jacob parted the lambs, and set the faces of the flocks toward the ringstraked, and all the dark in the flock of Laban; and he put his own droves by themselves, and set them not with Laban's flocks. [41]And it came to pass, whensoever the stonger flocks became heated,

רש"י

(36) הנותרות [THE FLOCK OF LABAN] THAT WAS LEFT — The defective *animals* amongst them, the sickly and the barren, which were nothing but the leavings — these he (Laban) handed over to him. **(37)** מקל לבנה STICKS OF לבנה — a tree that is called לבנה — just as you say (Hos. IV. 13) "Under oaks and *poplars* (ולבנה)". I think it is what is called in O. F. tremble; *Engl. trembling-poplar,* which is white. לח FRESH — *He took it* when it was moist. לוז ALMOND — He also took rods of לוז, a tree upon which small nuts grow. O. F. coudre; *Engl. hazel.* וערמון is O. F. chastenier, *Engl. chestnut.* פצלות STREAKS — many peelings so that he gave it the appearence of being striped. מהשוף הלבן MAKING BARE THE WHITE — *there was thus* an uncovering of the white part of the rod: when he peeled it the white in it became uncovered and visible in the places where it was peeled. **(38)** ויצג AND HE SET — In the Targum it is rendered by ודעיץ which signifies in the Aramaic language sticking in and inserting. It occurs many times in the Talmud: (Sabb. 50b) "if he stuck it in (דצה) and pulled it out"; (Chul. 93b) "he stuck (רץ) something into it", where דצה is the same as דעצה, being really a contracted form of it. ברהטים IN THE GUTTERS — in the currents (מרוצות) of water running in the trenches made in the ground to water the sheep there. (רחט is the Aramaic of רוץ). אשר תבאנה WHERE THE FLOCKS COME TO DRINK etc. — In the currents whither the sheep come to drink, there did he set the rods in front of the sheep.[1] ויחמנה AND THEY CONCEIVED — The female animal saw the rods, it was startled *at the sight of them* and recoiled; its mate then pairing with it, it *afterwards* gave birth to young *marked* similar to the rods. **(39)** אל המקלות *means* at the sight of the rods. עקודים RING-STRAKED — the word is connected with the root עקר "to bind" — differently *coloured* at that place where they are bound, viz., the ankles of the forelegs and hindlegs. **(40)** והכשבים הפריד יעקב AND JACOB PARTED THE LAMBS — Those sheep that were *thus* born spotted on the ankles and speckled he separated and set apart by themselves, thus forming them into a separate flock. He led that spotted flock in front of *ordinary* sheep so that the faces of the sheep that followed behind them were gazing at them. This is what *Scripture* means in saying, "He set the faces of the flocks towards the spotted" — that the faces of the sheep were directed towards the spotted animals and towards all that were brownish which he found amongst Laban's sheep (i. e., amongst the sickly sheep which Laban had left him; cf. v. 36). וישת לו עדרים *means he formed them into a separate flock* as I have already explained. **(41)** המקשרות THE STRONGER — Explain it as the Targum renders it: הבכירות the early-bearing sheep; but I have no

NOTES

1) Rashi points out 1. that the words אשר תבאנה וכו' are to be connected closely with the preceding words: "He set the rods in the gutters where the flocks came to drink": 2. that לנכח הצאן are to be connected with ויצג — He set the rods ... in front of the sheep.

לז וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל
בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלְּבָנֹת אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת:
לח וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים בְּשִׁקַּתוֹת
הַמַּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאן הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת נֶגֶד הַצֹּאן
וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת: לט וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־הַמַּקְלוֹת
וַתֵּלַדְן הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלָאִים: מ וְהַכְּשָׂבִים
הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם
בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם עַל־
צֹאן לָבָן: מא וְהָיָה בְּכֹל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת

אונקלוס

לז וּנְסִיב־לֵהּ יַעֲקֹב חוּטְרִין דִּלְבֶן רְטִיבִין דִּדְלוּז וְדִדְלוּף וְקַלִּיף בְּהוֹן קְלַפִּין
חִוָּרִין קְלוּף חִוָּר דִּי עַל־חוּטְרָיָא: לח וּדְעִיץ יָת־חוּטְרַיָּא דִּי קַלִּיף בְּרָהֲטַיָּא
אֲתַר־בֵּית־שְׁקְיָא דְּמַיָּא אֲתַר דְּאָתָן (י׳ דְּאָתְיָן) עָנָא. לְמִשְׁתֵּי לְקִבְלֵהוֹן דְּעָנָא
יִמְתַיְחָמָן בְּמֵיתֵיהוֹן לְמִשְׁתֵּי: לט וְאִתְיַחֲמָא עָנָא בְּחוּטְרַיָּא וְיָלְדָא עָנָא רָגוֹלִין
נְמוֹרִין וּרְקוֹעִין: מ וְאַפְרֵשׁ יַעֲקֹב וְיַהֵב בְּרֵישׁ עָנָא כָּל־דְּרָגוֹל וְכָל־
דִּשְׁחוֹם בְּעָנָא דְּלָבָן וְשַׁוִּי לֵהּ עֲדָרִין בִּלְהוֹדוֹהִי וְלָא עַרְבִנּוּן עִם־עָנָא דְּלָבָן:
מא וַהֲוֵי בְּכָל־עִדָּן־דְּמִתְחַמָּן עָנָא מְכַבְּרָתָא וּמְשַׁוֵּי יַעֲקֹב יָת־חוּטְרַיָּא לְעֵינֵי

רש״י

שְׁבָּהֶן, הַחוּלוֹת וְהָעֲקֻרוֹת שֶׁאֵינָן אֶלָּא שִׁירַיִם, אוֹתָן מָסַר לוֹ: (לז) מקל לבנה. עֵץ הוּא, וּשְׁמוֹ
לְבָנָה, כָּמָּה דְתֵימָא, תַּחַת אֵלוֹן וְלִבְנָה (הושע ד׳), וְאוֹמֵר אֲנִי: הוּא שֶׁקּוֹרִין טֶרִינְבֶל״א בְּלַעַ״ז,
שֶׁהוּא לָבָן: לח. כְּשֶׁהוּא רָטוּב: לוז. וְעוֹד לָקַח מַקֵּל לוּז, עֵץ שֶׁגְּרָלִין בּוֹ אֱגוֹזִים דַּקִּים קוֹלְדוֹ״ר
בְּלַעַ״ז: וערמון. קשטנ״ר בְּלַעַ״ז: פצלות. קְלוּפִים קְלוּפִים, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מִנְּמָר: מחשוף
הלבן. גִּלּוּי לוּבָן שֶׁל מַקֵּל, כְּשֶׁהָיָה קוֹלְפוֹ הָיָה נִרְאֶה וְנֶגְלֶה לוּבָן שֶׁלּוֹ בַּמָּקוֹם הַקָּלוּף:
(לח) ויצג. תַּרְגּוּמוֹ וְדָעִיץ, לְשׁוֹן תְּחִיבָה וּנְעִיצָה הוּא בִּלְשׁוֹן אַרְמִי, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּתַּלְמוּד: דָּצָה
וּשְׁלָבָהּ, דָּץ בֵּיהּ מִידֵי, דָּצָה כְּמוֹ דְּעָצָה, אֶלָּא שְׁמַקְצַר אֶת לְשׁוֹנוֹ: ברהטים. בְּמְרוּצוֹת הַמַּיִם,
בְּבֵרוֹכוֹת הָעֲשׂוּיוֹת בָּאָרֶץ לְהַשְׁקוֹת שָׁם הַצֹּאן: אשר תבאן וגו׳. בְּרָהָטִים אֲשֶׁר תָּבֹאנָה הַצֹּאן
לִשְׁתּוֹת שָׁם הָצִיג הַמַּקְלוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן: ויחמנה. הַבְּהֵמָה רוֹאָה אֶת הַמַּקְלוֹת וְהִיא נִרְתַּעַת
לְאָחוֹרֶיהָ וְהַוָּלָד רוֹבֶצָה וְיוֹלֶדֶת כֵּיוֹצֵא בּוֹ: רַבִּי הוֹשַׁעְיָה אוֹמֵר: הַמַּיִם נַעֲשִׂין זֶרַע בִּמְעֵיהֶן,
וְלֹא הָיוּ צְרִיכוֹת לְזָכָר, וְזֶהוּ וַיַּחַמְנָה וְגוֹ (ב״ר): (לט) אל המקלות. אֶל מַרְאוֹת הַמַּקְלוֹת:
עקדים. מְשׁוּנִים בְּמָקוֹם עֲקֻדָּתָם, הֵם קַרְסוֹלֵי יְרֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם: (מ) והכשבים הפריד יעקב.
הַגּוֹלְדִים עֲקוּדִים נְקוּדִים הִבְדִּיל וְהִפְרִישׁ לְעַצְמָן וְעָשָׂה אוֹתָן עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ, וְהוֹלִיךְ אוֹתוֹ
הָעֵדֶר הֶעָקוּד לִפְנֵי הַצֹּאן, וּפְנֵי הַצֹּאן הַהוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם צוּפוֹת אֲלֵיהֶם: וְזֶהוּ שֶׁאָמַר:
וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל עָקֹד, שָׂהָיוּ פְּנֵי הַצֹּאן אֶל הָעֲקוּדִים, וְאֶל כָּל חוּם שֶׁמָּצָא בְּצֹאן לָבָן:
וישת לו עדרים. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי: (מא) המקשרות. תִּתְרְגּוּמוֹ: הַבְּכִירוֹת, וְאֵין לִי עֵ־

that Jacob put the sticks before the eyes of the flocks in the gutters, that they might become heated among the sticks. 42But when the flocks were feeble, he put them not: so that the feebler were Laban's, and the stronger Jacob's. 43And the man increased exceedingly, and had many flocks, and handmaids, and menservants, and camels, and asses.

31. 1And he heard the words of Laban's sons, saying, Jacob hath taken all that was our father's; and of that which was our father's hath he made all this glory. 2And Jacob saw the face of Laban, and, behold, it was not towards him as before. 4And the Eternal said unto Jacob, Return unto the land of thy fathers, and to thy kindred; and I will be with thee. 4And Jacob sent and called Rachel and Leah to the field unto his flock. 5And said unto them, I see your father's face, that it is not towards

רש"י

evidence in the Scripture (i. e. I have no other example of the use of this word) to prove that this is its meaning. Menachem classifies it under the same root as (2 Sam. XV. 31) "Ahitophel is among the conspirators (בקשרים)", and as (ib. 12) "And the conspiracy (הקשר) was strong" — *so that the meaning would be* those sheep that banded themselves together (mated) in order to accelerate their pregnancy (i. e. in order that they might become בכירות, early-bearing sheep). **(42)** ובהעטיף WHEN THE FLOCKS WERE FEEBLE — the word has the meaning of "being late", as the Targum renders it בלקישות the late-bearing ones (cf. מלקוש the "latter" rain). Menachem classifies it under the same root as (Is. III. 22) "the aprons and the mantelets (המעטפות)", so that it has the meaning of wrapping onself in a garment, and the word denotes those animals that are well wrapped up in their skin and fur so that they do not desire to be warmed by the males. **(43)** צאן רבות MANY SHEEP — sheep that multiplied and were fruitful more than other sheep[1]) (Tanch.). ושפחות ועבדים AND HANDMAIDS, AND MENSERVANTS — he used to sell his sheep at a high price and he bought for himself all these (Tanch.).

31. **(1)** עשה HE HATH MADE — i. e. gathered, as (I. Sam. XIV. 48) "And he gathered (ויעש) troops and smote the Amalekites". **(3)** שוב אל ארץ אבותיך RETURN UNTO THE LAND OF THY FATHERS — and there I will be with thee; but as long as you are associated with the unclean *Laban* it is impossible to make my Divine Presence (Shechina) rest upon you (Gen. R. 74). **(4)** ויקרא לרחל וללאה AND HE CALLED RACHEL AND LEAH — First Rachel and afterwards Leah for she was the chief wife[2]) of the house for whose sake Jacob had entered into relations with Laban. Even the descendants of Leah admitted this (that Rachel was the principal wife), for Boaz and his Law-

NOTES

[1]) Rashi takes רבות as a participle so that the meaning is: *sheep* that multiply (more than other sheep).

[2]) An expression taken from Ps. CXIII. 9 whose it means "barren woman of the house", Rashi, however, uses it here with a play on עִקָּר "the chief, main thing" of the house. Cf. Ruth R. 7.

וְשָׁם ׀ יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים
לַיְחַמֶּנָה בַּמַּקְלוֹת: מב וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים
וְהָיָה הֶעָטֻפִים לְלָבָן וְהַקְשֻׁרִים לְיַעֲקֹב: מג וַיִּפְרֹץ
הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת
וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים: לא א וַיִּשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי
בְנֵי־לָבָן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֲשֶׁר לְאָבִינוּ
וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה: ב וַיַּרְא
יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם:
ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יַעֲקֹב שׁוּב אֶל־אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ
וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ: ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא
לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ: ה וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה
אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם

אונקלוס

עָנָא בְּרְהָטַיָּא לְיַחֲמוּתְהוֹן בְּחוּטְרָיָא: מב וּבְלַקּוּשׁוּת עָנָא לָא מְשַׁוֵּי וַהֲווֹ לַקּוּשָׁא לְלָבָן וּכְבִירָיָא לְיַעֲקֹב: מג וְתִקֵּיף גַּבְרָא לַחֲדָא לַחֲדָא וַהֲוֹוּ־לֵהּ עָן סַגִּיאָן וְאַמְהָן וְעַבְדִין וְגַמְלִין וַחֲמָרִין: א וּשְׁמַע יָת־פִּתְגָמֵי בְנֵי־לָבָן דְּאָמְרִין נְסִיב יַעֲקֹב יָת כָּל־דִּי לְאֲבוּנָא וּמִדִּי לְאֲבוּנָא קְנָא יָת כָּל־נִכְסַיָּא הָדֵין: ב וַחֲזָא יַעֲקֹב יָת־סְבַר־אַפֵּי לָבָן וְהָא לֵיתוֹהִי עִמֵּהּ כְּמֵאִתְמָלִי וּמִרְקַמּוֹהִי: ג וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב תּוּב לְאַרְעָא דַאֲבָהָתָךְ וּלְיַלְדָתָךְ וְיֵהֵי־מֵימְרִי בְסַעְדָּךְ: ד וּשְׁלַח יַעֲקֹב וּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה לְחַקְלָא לְוָת־עָנְהִי: ה וַאֲמַר לְהֶן חָזֵי אֲנָא יָת־סְבַר־אַפֵּי אֲבוּכֶן אֲרֵי־

ר״ש״י

בְּמִקְרָא: וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ עִם אֲחִיתוֹפֶל בְּקֶשָׁרִים (ש״ב ט״ו). וַיְהִי הַקֶּשֶׁר אָמִיץ (שם), אוֹתָן הַמִּתְקַשְּׁרוֹת יַחַד לְמַהֵר עִבּוּרָן: (מב) וּבְהַעֲטִיף. לְשׁוֹן אִיחוּר כְּתַרְגּוּמוֹ: וּבְלַקּוּשׁוּת. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ עִם הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת (יש׳ ג׳), לְשׁוֹן עֲטִיפַת כְּסוּת, כְּלוֹמַר, מִתְעַטְּפוֹת בְּעוֹרָן וְצַמְּרָן וְאֵינָן מִתְאַוּוֹת לְהִתְחַמֵּם עַ״י הַזְּכָרִים: (מג) צֹאן רַבּוֹת. פְּרוֹת וְרָבוֹת מִשְּׁאָר צֹאן. וּשְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים. מוֹכֵר צֹאנוֹ בָּרָמִים וְקָרִים וְלוֹקֵחַ לוֹ כָּל אֵלֶּה:

לא (א) עשה. כְּנֶגֶד, כְּמוֹ. וַיַּעַשׂ חַיִל נִגַּד אֶת עַמָּלֵק (ש״א י״ד): (ג) שוב אל ארץ אבותיך. וְשָׁם אֶהְיֶה עִמָּךְ, אֲבָל בְּעוֹדְךָ מֵחָבָר לַטָּבָא אִי אֶפְשָׁר לְהַשְׂרוֹת שְׁכִינָתִי עָלֶיךָ (ב״ר): (ד) ויקרא לרחל וללאה. לְרָחֵל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ לִלְאָה, שֶׁהִיא הָיְתָה, עֲקֶרֶת הַבַּיִת שִׁבְּשְׁבִילָהּ נִזְדַּוֵּג יַעֲקֹב עִם לָבָן, וְאַף בָּנֶיהָ שֶׁל לֵאָה מוֹדִים בָּדָבָר, שֶׁהָרֵי בִּשְׂרָהּ וּבֵית דִּינוֹ

me as before; but the God of my father hath been with me. [6]And ye know that with all my strength I have served your father. [7]And your father hath deceived me, and changed my hire ten times; but God suffered him not to do me evil. [8]If he said thus, The speckled shall be thy hire; then all the flocks bare speckled; and if he said thus, The ringstraked shall be thy hire; then bare all the flocks ringstraked. [9]Thus God hath delivered the cattle of your father, and given them to me. [10]And it came to pass at the time that the flocks became heated, that I lifted up mine eyes, and saw in a dream, and, behold, the rams which went up on the flocks were ringstraked, speckled, and grisled. [11]And an angel of God spake unto me in a dream, saying, Jacob: And I said, Here am I. [12]And he said, Lift up now thine eyes, and see, all the rams which go up on the flocks are ringstraked, speckled, and grisled: for I have seen all that La-

רש"י

Court who were of the Tribe of Judah (Lea's son) said[1]) (Ruth IV. 11) "like Rachel and like Leah which two did build etc.", mentioning Rachel before Leah (ib.). **(7)** עשרת מנים TEN TIMES — *The word* מנים never means less then ten (ib.)[2]). מנים signifies sum — the total of enumeration — these are tens: we may infer, therefore, that he changed the conditions *of his hire* one hundred times. **(10)** והנה העתדים BEHOLD THE RAMS — Although Laban had separated all these so that the sheep should not give birth to young marked similar to them, angels brought them from the flock which had been placed in charge of Laban's sons to the flock in Jacob's charge (Tanch.). וברודים GRISLED — Explain it as the Targum renders it: סציחין open; O. F. faissie, checquered. There was a white stripe going right round the body, the spots of which it was composed being open and running from one end to the other[3]). But I can bring no

NOTES

[1]) In fact was not Boaz who said this but the people and the elders. According to Ruth Rabbah 7, however, the majority of those present were also descendants of Leah.

[2]) Cf. Gen. R. 74 אין מנין פחות מי'. Although מנין really means nothing more than "number" it is used to denote the number of ten persons.

[3]) Cf. Tosef Kil. II. 1 for this use of the word מפולש.

וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי: ו וְאַתֶּנָה יְדַעְתֶּן כִּי בְכָל־
כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן: ז וַאֲבִיכֶן הֵתֵל בִּי וְהֶחֱלֵף
אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים
לְהָרַע עִמָּדִי: ח אִם־כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ
וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם־כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים
יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים: ט וַיַּצֵּל אֱלֹהִים
אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן־לִי: י וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן
וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים
עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים: יא וַיֹּאמֶר אֵלַי
מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי: יב וַיֹּאמֶר
שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־
הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־

אונקלוס

לִיחוֹתִי עִמִּי כְּמֵאֲתַמָּלִי וּמְדַקְמוֹתִי וְאַלָּהִה דַּאֲבָא הֲוָה בְּסָעֲדִי: ו וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן
אֲרֵי בְּכָל־חֵילִי פָּלְחִית יָת־אֲבוּכוֹן: ז וַאֲבוּכוֹן שַׁקַּר בִּי וְאַשְׁנִי יָת־אַגְרִי עֲשַׂר
וּמְנִן וְלָא־שַׁבְקֵהּ יְיָ לַאֲבָאשָׁא עִמִּי ח אִם־כְּדֵין הֲוָה־אָמַר נְמוֹרִין יְהֵא אַגְרָךְ
וְיִלְדָן כָּל־עָנָא נְמוֹרִין וְאִם־כְּדֵין הֲוָת־אָמַר רְגוֹלִין יְהֵא אַגְרָךְ וְיִלְדָן כָּל־עָנָא
רְגוֹלִין: ט וְאַפְרֵשׁ יְיָ יָת־גֵּיתֵי דַּאֲבוּכוֹן וְיַהֲב־לִי: י וַהֲוָה בְּעִדָּן דְּאִתְיַחֲמָא עָנָא
וְקָפִית עֵינַי וַחֲוִית בְּחֶלְמָא וְהָא תְיָשַׁיָּא דְּסָלְקִין עַל־עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין וּפְצִיחִין:
יא וַאֲמַר לִי מַלְאָכָא דַיָּי בְּחֶלְמָא יַעֲקֹב וַאֲמָרִית הָא־אֲנָא: יב וַאֲמַר וְקוֹף־כְּעַן
עֵינָךְ וַחֲזִי כָּל־תְּיָשַׁיָּא דְּסָלְקִין עַל־עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין וּפְצִיחִין אֲרֵי גְּלִי קֳדָמַי

רש"י

מִשְׁבָּט יְהוּדָה אוֹמְרִים: כְּרָחֵל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם וְגוֹ'—הַקְּדִימוֹ רָחֵל לְלֵאָה: (ו) עשרת מנים. אין מוֹנִים פְּחוּת מֵעֲשָׂרָה: מנים. לְשׁוֹן סְכוּם, כְּלֵל הַחֶשְׁבּוֹן וְהֵן עֲשִׂירִיּוֹת: לְמָדְנוּ, שֶׁהֶחֱלִיף תְּאוֹ ק' פְּעָמִים: (ז) והנה העתדים. אע"פ שֶׁהִבְדִּילָם לָבָן בְּיָדָם שֶׁלֹּא יִתְעַבְּרוּ הַצֹּאן דּוּגְמָתָן, הָיוּ הַמַּקְאִבִים מְבִיאִין אוֹתָן מֵעֵדֶר הַמָּסוּר בְּיַד בְּנֵי לָבָן לָעֵדֶר שֶׁבְּיַד יַעֲקֹב (ב"ר): וברדים. פְּתֵרְגּוּמוֹ וּפְצִיחִין פיוש"יד בלע"ז, חוּט שֶׁל לָבָן מַקִּיף אֶת נוֹפוֹ סָבִיב, חֲבֻרְבּוּרוֹת שֶׁלּוֹ פְּתוּחָה וּמְפֻלֶּשֶׁת מִזֶּה אֶל זֶה; וְאֵין לְהָבִיא עַד מִן הַמִּקְרָא:

ban doeth unto thee. [13]I am the God of Beth-el, where thou anointedst a pillar, and where thou vowedst a vow unto me: now arise, go out from this land, and return unto the land of thy kindred. [14]And Rachel and Leah answered and said unto him, Is there yet any portion or inheritance for us in our father's house? [15]Are we not thought aliens by him? for he hath sold us, and hath also altogether eaten our money. [16]For all the riches which God hath delivered from our father, that is our's, and our children's: now then, whatsoever God hath said unto thee, do. [17]Then Jacob rose, and lifted up his sons and his wives upon the camels; [18]And he led away all his cattle, and all his substance which he had gotten, the cattle of his property, which he had gotten in Padan-aram, to come to Isaac

רש"י

evidence from Scripture *that this is the meaning.* **(13)** האל בית אל is the same as אל בית אל the ה of האל being redundant. It is customary for Scripture to speak thus, e. g. (Numb. XXXIV. 2) "When ye come into the land of Canaan הארץ כנען (instead of ארץ כנען). משחת שם WHERE THOU ANOINTEDST [A PILLAR] — This denotes distinction and eminence just as when one is anointed king *one is raised to eminence:* thus, too (XXVIII. 18) "and he poured oil upon the top of it (the stone)" that it might be anointed to be an altar (thus being distinguished among other stones). אשר נדרת לי WHERE THOU VOWEDST A VOW UNTO ME — and you are bound to fulfil it, for you said (ib. 22) "*it* shall be God's house", *signifying* that you would offer sacrifice there. **(14)** העוד לנו IS THERE YET ANY FOR US? — Why should we prevent you from returning? Can we at all hope to inherit anything belonging to our father together with *his* sons? **(15)** הלא נכריות נחשבנו לו ARE WE NOT THOUGHT ALIENS BY HIM? — Even at a time when it is customary for people to give a dowry to their daughters — at the time of *their* marriage — he treated us as strangers for he sold us to you in return for your labour *during fourteen years.* את כספנו [HAS EATEN] OUR MONEY — for he kept for himself the money for the wages of your labour *during the next six years.* **(16)** כי כל העשר FOR ALL THE RICHES — The word כי here means but; as much as to say: of our father's property we have nothing at all; but what The Holy One, blessed be He, has taken away from our father, that is ours. הציל means separated (or taken away). Similarly all forms from the Hiphil of this root occuring in Scripture (usually translated by "to deliver", "to rescue") mean taking away, for one *who rescues a person* takes him away from the misfortune or from the enemy. **(17)** את בניו ואת נשיו HIS SONS AND HIS WIVES — He took the males before the females whereas Esau took the females before the males, as it is said (XXXVI. 6) "And Esau took his wives and his sons etc."[1]) **(18)** מקנה קנינו *means* what he had purchased by means of קנינו *his own property i. e.* his sheep, viz., menservants, maidservants, camels and

NOTES

[1]) The suggestion is that Esau had a thought rather for the company of his womenkind than for that of his children.

אֲשֶׁר לָבָן עָשָׂה לָךְ׃ יג אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר
מָשַׁחְתָּ שָׁם מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִי שָׁם נֶדֶר עַתָּה
קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃
יד וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק
וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ׃ טו הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ
כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ׃ טז כִּי כָל־
הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ
וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃ ששי
יז וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים׃
יח וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ
מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק

אונקלוס

יָת כָּל־דִּי לָבָן עָבֵד לָךְ׃ יג אֲנָא אֱלָהָא דְּאִתְגְּלֵיתִי־לָךְ בְּבֵית־אֵל דִּי מְשַׁחְתָּא
תַּמָּן קָמָא דִּי קַיֵּמְתָּא קֳדָמַי תַּמָּן קְיָם בְּעַן קוּם פּוֹק מִן־אַרְעָא הָדָא וְתוּב
לְאַרְעָא יַלְדוּתָךְ׃ יד וַאֲתִיבַת רָחֵל וְלֵאָה וַאֲמַרָן לֵהּ הַעוֹד (כְּעַן־) לָנָא חֻלָק
וַאֲחֻסָנָא בְּבֵית אֲבוּנָא׃ טו הֲלָא נוּכְרָאן אִתְחֲשַׁבְנָא לֵהּ אֲרֵי זַבֶּנָא וַאֲכַל אַף־
מֵיכַל יָת־כַּסְפָּנָא׃ טז אֲרֵי־כָל־עוּתְרָא דִּי אַפְרֵשׁ יְיָ מֵאֲבוּנָא דִּילָנָא הוּא וּלְבָנָנָא
וּכְעַן כֹּל דִּי אֲמַר יְיָ לָךְ עֲבֵד׃ יז וְקָם יַעֲקֹב וּנְשֵׂל יָת־בְּנוֹהִי וְיָת־נְשׁוֹהִי עַל־
גַּמְלַיָּא׃ יח וּדְבַר יָת־כָּל־גֵּיתוֹהִי וְיָת־כָּל־קִנְיָנֵהּ דְּקָנָא גֵּיתֵי קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּפַדַּן

רש״י

(יג) האל בית אל. כְּמוֹ אֵל בֵּית אֵל, הַהֵ״א יְתֵרָה, וְדֶרֶךְ מִקְרָאוֹת לַדָּבָר כֵּן, כְּמוֹ: כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנָעַן (במ׳ ל״ד): משחת שם. לִ׳ רַבּוּי וּגְדוֹלָה כְּשֶׁנִּמְשַׁח לַמְּלוּכוּת. כָּךְ וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל רֹאשָׁהּ–לִהְיוֹת מְשׂוּחָה לְמוֹבְחָהּ: אשר נדרת לי. וְצָרִיךְ אַתָּה לְשַׁלְּמוֹ, שֶׁאָמַרְתָּ יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים, שֶׁתַּקְרִיב שָׁם קָרְבָּנוֹת: (יד) העוד לנו. לָמָּה נֶעְצָב עַל יָדְךָ מִלָּשׁוּב? כְּלוּם אָנוּ מְיֻחָלוֹת לִירֵשׁ מִנְּכְסֵי אָבִינוּ כְּלוּם בֵּין הַנָּכְרִים: (טו) הלא נכריות נחשבנו לו. אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁדָּרַךְ בְּנֵי אָדָם לָתֵת נְדוּנְיָה לִבְנוֹתָיו–בְּשָׁעַת נִשּׂוּאִין–נָהַג עִמָּנוּ כְּנָכְרִיוֹת, כִּי מְכָרָנוּ לְךָ בִּשְׂכַר הַפָּעָלָה: את כספנו. שֶׁעָבַד דְּמֵי שְׂכַר פְּעֻלָּתְךָ: (טז) כי כל העשר. כִּי זֶה מְשֻׁמָּשׁ בִּלְשׁוֹן אֻלָּא; כְּלוֹמַר, מִשֶּׁל אָבִינוּ אֵין לָנוּ כְּלוּם, אֶלָּא מַה שֶׁהִצִּיל הַקָּבָ״ה מֵאָבִינוּ שֶׁלָּנוּ הוּא: הציל. לְשׁוֹן הַפְרָשׁ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן הַצָּלָה שֶׁמַּמְקָרָא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה, שֶׁמַּפְרִישׁוֹ מִן הָרָעָה וּמִן הָאוֹנֵב: (יז) את בניו ואת נשיו. הַקְּדִים זְכָרִים לִנְקֵבוֹת, וְעָשָׂה הַקְּדִים וְנְקֵבוֹת לְזְכָרִים, שֶׁאָמַר: וַיַּקֵּם עָשָׂו אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְגוֹמֵר: (יח) מקנה קנינו. מַה שֶּׁקָּנָה מִצֹּאנוֹ, עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּגְמַלִּים וַחֲמוֹרִים:

his father to the land of Canaan. [19]For Laban had gone to shear his flock: and Rachel stole the teraphim that were her father's. [20]And Jacob stole the heart of Laban the Syrian, in that none told him that he fled. [21]So he fled with all that he had; and he rose, and passed over the river, and put his face towards mount Gilead. [22]And it was told Laban on the third day that Jacob was fled. [23]And he took his brethren with him, and pursued after him seven days' journey; and he overtook him in Mount Gilead. [24]And God came to Laban the Syrian in a dream by night, and said unto him, Take heed that thou speak not to Jacob either good or evil. [25]Then Laban overtook Jacob. Now Jacob had fixed his tent in the mount: and Laban fixed with his brethren in the mount of Gilead. [26]And Laban said to Jacob, What hast thou done,

רש"י

asses (cf. Rashi on XXX. 43). **(19)** לגזז את צאנו TO SHEAR HIS FLOCK which he had given into the charge of his sons at a distance of three days' journey between himself and Jacob. ותגנב רחל את התרפים AND RACHEL STOLE THE TERAPHIM—her intention was to wean her father from idol-worship (ib.). **(22)** ביום השלישי ON THE THIRD DAY, for there was a journey of three days between them. **(23)** את אחיו HIS BRETHREN — i. e. his kinsmen. דרך שבעת ימים SEVEN DAY'S JOURNEY — During all the three days during which the messenger had gone to tell Laban Jacob had proceeded on his journey. Consequently Jacob was then six days distance from Laban. On the seventh day (i. e. on the day when Jacob covered that stretch of ground which made him seven days distant from Laban's starting point Laban overtook him. We may infer, therefore, that all *the distance* that Jacob would have taken seven days to cover Laban covered in one day. And thus it states: "and he pursued after him seven day's journey"[1]) and it does not say "and he pursued after him for seven days". **(24)** מטוב עד רע EITHER GOOD OR EVIL—*why should he not speak good?* Because all the good

NOTES

[1]) This involves the assumption that Laban overtook him on the fourth day after Jacob had set out, and consequently that Laban took only one day in overtaking him, since he must have begun his pursuit three days after Jacob had started.

אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן: יט וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ
וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ: כ וַיִּגְנֹב
יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ כִּי
בֹרֵחַ הוּא: כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר
אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד: כב וַיֻּגַּד
לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב: כג וַיִּקַּח אֶת־
אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיִּדְבַּק
אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד: כד וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן הָאֲרַמִּי
בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תְּדַבֵּר
עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע: כה וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־יַעֲקֹב
וְיַעֲקֹב תָּקַע אֶת־אָהֳלוֹ בָּהָר וְלָבָן תָּקַע אֶת־אֶחָיו
בְּהַר הַגִּלְעָד: כו וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב מֶה עָשִׂיתָ

אונקלוס

אֲרַם לְמֵיתֵי לְוָת־יִצְחָק אֲבוּהִי לְאַרְעָא כְּנָעַן: יט וְלָבָן אָזַל לְמִגַּז יָת־עָנֵהּ וְכַסְיַאת
רָחֵל יָת־צַלְמָנַיָּא דִּי לַאֲבוּהָא: כ וְכָסֵי יַעֲקֹב מִן־לִבָּא דְּלָבָן אֲרַמָּאָה עַל־דְּלָא
חַוִּי לֵהּ אֲרֵי אָזֵל הוּא: כא וַאֲזַל הוּא וְכָל־דִּי־לֵהּ וְקָם וַעֲבַר יָת־פְּרָת וְשַׁוִּי
יָת־אַפּוֹהִי לְטוּרָא דְּגִלְעָד: כב וְאִתְחֲוָה לְלָבָן בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה אֲרֵי אָזֵל יַעֲקֹב:
כג וּדְבַר יָת־אָחוּהִי עִמֵּהּ וּרְדַף בַּתְרוֹהִי מַהֲלַךְ שִׁבְעַת יוֹמִין וְאַדְבֵּק יָתֵהּ בְּטוּרָא
דְּגִלְעָד: כד וַאֲתָא מֵימַר־מִן־קֳדָם־יְיָ לְוָת־לָבָן אֲרַמָּאָה בְּחֵילְמָא דִּי לֵילְיָא וַאֲמַר
לֵהּ אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא־חַמְלִיל עִם־יַעֲקֹב מִטַּב עַד־בִּישׁ: כה וְאַדְבֵּיק לָבָן יָת־
יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב פְּרַס יָת־מַשְׁכְּנֵהּ בְּטוּרָא וְלָבָן אִשְׁרֵי יָת־אֲחוֹהִי בְּטוּרָא דְּגִלְעָד:
כו וַאֲמַר לָבָן לְיַעֲקֹב מָה עֲבַדְתָּ וְכַסֵּיתָא יָת־בְּנָתַי כְּשִׁבְיוּת חַרְבָּא:

רש״י

(יט) לגזז את צאנו. שְׁנָתַן בְּיַד בָּנָיו, דֶּרֶךְ שִׁלְשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב: ותגנב רחל את התרפים. לְהַפְרִישׁ אֶת אֲבִיהָ מֵעֲ״ז נִתְכַּוְּנָה (ב״ר): (כב) ביום השלישי. שֶׁהָרֵי דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים הָיָה בֵּינֵיהֶם: (כג) את אחיו. קְרוֹבָיו: דרך שבעת ימים. כָּל אוֹתָן ג׳ יָמִים שֶׁהָלַךְ הַמַּגִּיד לְהַגִּיד לְלָבָן, הָלַךְ יַעֲקֹב לְדַרְכּוֹ, נִמְצָא, יַעֲקֹב רָחוֹק מִלָּבָן שִׁשָּׁה יָמִים, וּבְשִׁבְיעִי הִשִּׂיגוֹ לָבָן. לְמִדְרָשׁ, שֶׁכָּל מַה שֶׁהָלַךְ יַעֲקֹב בְּשִׁבְעָה יָמִים, הָלַךְ לָבָן בְּיוֹם אֶחָד (שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים, וְלֹא נֶאֱמַר: וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו שִׁבְעַת יָמִים): (כד) מטוב עד רע. כָּל טוּבָתָן

that thou hast stolen away my heart, and led away my daughters, as captives taken with the sword? [27]Wherefore didst thou flee away secretly, and steal away from me; and didst not tell me, that I might have sent thee away with joy, and with songs, with tabret, and with harp? [28]And hast not suffered me to kiss my sons and my daughters? thou hast now done foolishly. [29]It is in the power of my hand to do you evil: but the God of your father said unto me yesternight, Take thou heed that thou speak not to Jacob either good or evil. [30]And now, though thou wouldest needs be gone, because thou sore longedst after thy father's house, yet wherefore hast thou stolen my gods? [31]And Jacob answered and said to Laban, Because I feared: for I said, Peradventure thou wouldest violently take thy daughters from me. [32]With whomsoever thou findest thy gods, let him not live; before our brethren recognise what is thine with me, and take it to thee; for Jacob knew not that Rachel had stolen them. [33]And Laban came into Jacob's tent, and into Leah's tent, and into the two maidservants' tents; but

רש"י

that the wicked do *to the righteous* is evil in the opinion of the righteous (Jeb. 103b). **(26)** כשבויות חרב AS CAPTIVES TAKEN BY THE SWORD — an army going to war is termed "sword". **(27)** ותגנב אתי *means* thou didst steal away my mind (as in v. 26). **(29)** יש לאל ידי means MY HAND HAS THE STRENGTH AND THE POWER to do you hurt (אל therefore means strength and יש לאל ידי is equivalent to יש אל לידי). Wherever אל is used as a Divine Name it is because it signifies strength and abundance of power. **(30)** נכספתה *means* THOU DIDST LONG. It occurs many times in Scripture: (Ps. LXXXIX. 3) "My soul yearneth (נכספה) yea, pineth"; (Job. XIV. 15) "Thou wouldst have a desire (תכסוף) to the work of hands". **(31)** כי יראתי BECAUSE I FEARED — He answered his first question first, for he had asked him (v. 26) "[what hast thou done . . .,] that thou hast carried away my daughters etc." (this being the first of all Laban's questions). **(32)** לא יחיה LET HIM NOT LIVE — In consequence of this curse Rachel died on the journey (Gen. R. 74). מה עמדי WHAT IS WITH ME that belongs to you. **(33)** באהל

וַתִּגְנֹב אֶת־לִבָּבִי וַתְּנַהֲגִ֣ אֶת־בְּנֹתַ֔י כִּשְׁבִיּ֖וֹת חֲרֶֽב׃
כז לָ֣מָּה נַחְבֵּאתָ֗ לִבְרֹ֙חַ֙ וַתִּגְנֹ֣ב אֹתִ֔י וְלֹא־הִגַּ֥דְתָּ לִּ֖י
וָאֲשַׁלַּ֣חֲךָ֔ בְּשִׂמְחָ֖ה וּבְשִׁרִ֑ים בְּתֹ֥ף וּבְכִנּֽוֹר׃ כח וְלֹ֥א
נְטַשְׁתַּ֖נִי לְנַשֵּׁ֣ק לְבָנַ֑י וְלִבְנֹתָ֔י עַתָּ֥ה הִסְכַּ֖לְתָּ עֲשֽׂוֹ׃
כט יֶשׁ־לְאֵ֥ל יָדִ֖י לַעֲשׂ֣וֹת עִמָּכֶ֑ם רָ֗ע וֵֽאלֹהֵ֤י אֲבִיכֶם֙
אֶמֶ֣שׁ וֹאָמַ֔ר אֵלַ֖י לֵאמֹ֥ר הִשָּׁמֶ֛ר לְךָ֖ מִדַּבֵּ֣ר עִם־
יַעֲקֹ֑ב מִטּ֥וֹב עַד־רָֽע׃ ל וְעַתָּ֣ה הָלֹ֣ךְ הָלַ֔כְתָּ כִּֽי־
נִכְסֹ֥ף נִכְסַפְתָּ֖ה לְבֵ֣ית אָבִ֑יךָ לָ֥מָּה גָנַ֖בְתָּ אֶת־אֱלֹהָֽי׃
לא וַיַּ֥עַן יַֽעֲקֹ֖ב וַיֹּ֣אמֶר לְלָבָ֑ן כִּ֣י יָרֵ֔אתִי כִּ֥י אָמַ֖רְתִּי
פֶּן־תִּגְזֹ֥ל אֶת־בְּנוֹתֶ֖יךָ מֵעִמִּֽי׃ לב עִם֩ אֲשֶׁ֨ר תִּמְצָ֜א
אֶת־אֱלֹהֶ֗יךָ לֹ֣א יִחְיֶה֮ נֶ֣גֶד אַחֵ֣ינוּ הַכֶּר־לְךָ֣ מָה עִמָּדִ֑י
וְקַח־לָךְ֙ וְלֹא־יָדַ֣ע יַֽעֲקֹ֔ב כִּ֥י רָחֵ֖ל גְּנָבָתַֽם׃ לג וַיָּבֹ֣א
לָבָ֗ן בְּאֹ֛הֶל־יַֽעֲקֹ֥ב וּבְאֹ֖הֶל לֵאָ֑ה וּבְאֹ֖הֶל שְׁתֵּ֣י הָאֲמָהֹ֑ת

אונקלוס

כז לְמָה אִטְמַרְתָּ לְמֵיזַל וְכַסֵּיתָא מִנִּי וְלָא־חַוֵיתָא לִי וְשַׁלָּחְתָּךְ־פּוֹן בְּחֶדְוָא
וּבְתוּשְׁבְּחָן בְּתוּפִּין וּבְכִנָּרִין: כח וְלָא שַׁבַקְתָּנִי לְנַשָּׁקָא לִבְנַי וְלִבְנָתָי כְּעַן אַסְכֶּלְתָּא
לְמֶעְבַּד: כט אִית־חֵילָא בִּידִי לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן בֵּישׁ וְאֱלָהָא דַאֲבוּכוֹן בְּרַמְשָׁא ו
אֲמַר לִי לְמֵימַר אִסְתַּמַר לָךְ מִלְמַלָּא עִם־יַעֲקֹב מִטַּב עַד־בִּישׁ: ל וּכְעַן מֵיזַל
אֲזַלְתָּא אֲרֵי־חַמָּדָא חַמֵּדְתָּא לְבֵית אָבוּךְ לְמָא גְנַבְתָּא יָת־דַּחֲלָתִי: לא וַאֲתֵיב
יַעֲקֹב וַאֲמַר לְלָבָן אֲרֵי דְחֵילִית אֲרֵי אֲמָרִית דִּילְמָא־תְגֵים יָת־בְּנָתָךְ מִנִּי:
לב עִם (י׳ אֲתַר) דִּי תַשְׁכַּח יָת־דַּחֲלָתָךְ לָא יִתְקַיֵם קֳדָם אֲחָנָא אִשְׁתְּמוֹדַע־
לָךְ מָה דְעִמִּי וְסַב־לָךְ וְלָא־יְדַע יַעֲקֹב אֲרֵי רָחֵל גְּנָבַתְהוֹן: לג וְעַל לָבָן

רש״י

שֶׁל רְשָׁעִים רָעָה הִיא אֵצֶל הַצַּדִּיקִים (יב׳ ק״נ): (כו) כשבויות חרב. כָּל חַיִל הַבָּא לַמִּלְחָמָה קְרוּי חֶרֶב: (כז) ותגנב אתי. גְּנַבְתָּ אֶת דַּעְתִּי: (כט) יש לאל ידי. יֵשׁ כֹּחַ וְחַיִל בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע. וְכָל אֵל שֶׁהוּא לִי לְדֶרֶשׁ עַל שֵׁם עִוּוּז וְרוֹב אוֹנִים הוּא: (ל) נכספת. תָּמַדְתָּ, וְתַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא: נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי (תה׳ פ״ד), לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף (איוב י״ד): (לא) כי יראתי וגו׳. הֶשִׁיבוֹ עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, שֶׁאָמַר לוֹ, וַתְּנַהֵג אֶת בְּנוֹתַי וְגוֹ׳: (לב) לא יחיה. וּמַאוֹתָהּ קְלָלָה מֵתָה רָחֵל בְּדַרְךָ (ב״ר): מה עמדי משלך: (לג) באהל יעקב. הוּא אֹהֶל

he found them not. Then went he out of Leah's tent, and came into Rachel's tent. [34]Now Rachel had taken the teraphim, and put them in the camel's saddle-pillow, and sat upon them. And Laban felt all the tent, but found them not. [35]And she said to her father, Let it not be displeasing in the eyes of my lord that I cannot rise before thee; for the way of women is upon me. And he searched, but found not the teraphim. [36]And Jacob was wroth, and quarrelled with Laban: and Jacob answered and said to Laban, What is my trespass? what is my sin, that thou hast so hotly pursued after me? [37]For thou hast felt all my vessels, what hast thou found of all thy household vessels? put it here before my brethren and thy brethren, that they may judge between us both. [38]This twenty years have I been with thee: thy ewes and thy she-goats have not lost their young, and the rams of thy flock have I not

רש"י

יעקב INTO JACOB'S TENT — This was Rachel's tent also, for Jacob was constantly with her. For the same reason Scripture says (XLVI. 19) "the sons of Rachel Jacob's wife", whilst in the case of the other *wives* it does not state "Jacob's wife" (Gen. R. 73). ויבא באהל רחל AND HE CAME INTO RACHEL'S TENT — When he left Leah's tent he returned again to Rachel's tent before he searched the tent of the two maid-servants. Why did he feel compelled to do all this? Because he knew full well that she was meddlesome (ib. 74). **(34)** בכר הגמל IN THE CAMEL'S SADDLE-PILLOW — כר *has* the same meaning as *in the Talmudic phrase* "pillows (כרים) and bolsters". Explain it as the Targum renders it: "in the עביטא of the camel". This is a packsaddle made like a pillow. In Erubin (16a) we find, "they enclosed it with עביטין" by which is meant the saddles of camels. O. F. bast, bât; *Engl. packsaddle.* **(36)** דלקת *means* THOU HAST PURSUED, as *in* (Lam. IV. 19) "They chased us (דלקנו) upon the mountains", and (1 Sam. XVII. 53) "from chasing (מרדף) after the Philistines". **(37)** ויוכיחו *means* that they may decide who is right. O. F. eprouver; *Engl. prove.* **(38)** לא שכלו *means* HAVE NOT MISCARRIED — Similar are: (Hos. IX. 14) "a miscarrying (משכיל) womb"; (Job XXI. 10) "his cow calveth and casteth (תשכל) not her calf". ואילי צאנך AND THE RAMS OF THY FLOCK — From this phrase they (the Rabbis) inferred (B. Kam. 65b) that a male

וְלֹא מָצָא וַיֵּצֵא מֵאַחֲל לֵאָה וַיָּבֹא בְּאָהֳל רָחֵל׃
לד וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם בְּכַר הַגָּמָל
וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל וְלֹא
מָצָא׃ לה וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־יִחַר בְּעֵינֵי אֲדֹנִי
כִּי לֹוא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ
וְלֹא מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים׃ לו וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב
בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי
כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃ לז כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ אֶת־כָּל־כֵּלַי מַה־
מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ
וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ׃ לח זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ
רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא אָכָלְתִּי׃

אונקלוס

בְּמַשְׁכְּנָא־דְיַעֲקֹב ו וּבְמַשְׁכְּנָא דְּלֵאָה וּבְמַשְׁכְּנָא דְּתַרְתֵּין לְחֵינָתָא וְלָא אַשְׁכַּח
וּנְפַק מִמַּשְׁכְּנָא דְּלֵאָה וְעָל בְּמַשְׁכְּנָא דְרָחֵל׃ לד וְרָחֵל נְסִיבַת יָת צַלְמָנַיָּא וְשַׁוְיָתְנוּן
בַּעֲבִיטָא דְגַמְלָא וְיָתְבַת עֲלֵיהֶון וּמַשֵּׁישׁ לָבָן יָת־כָּל־מַשְׁכְּנָא וְלָא אַשְׁכַּח׃
לה וַאֲמֶרֶת לַאֲבוּהָא לָא־יִתְקַף בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי אֲרֵי לָא אִכּוֹל לְמֵיקַם מִן־קֳדָמָךְ
אֲרֵי־אָרַח נְשִׁין לִי וּבְלַשׁ וְלָא אַשְׁכַּח יָת־צַלְמָנַיָּא׃ לו וְתָקֵיף לְיַעֲקֹב וּנְצָא עִם־
לָבָן וַאֲחִיב יַעֲקֹב וַאֲמַר לְלָבָן מַה־חוֹבִי מַה סוּרְחָנִי אֲרֵי רְדַפְתָּא בַּתְרָי׃
לז אֲרֵי־מַשַּׁשְׁתָּא יָת־כָּל־מָנֵי מָרֵי־אַשְׁכַּחְתָּא מִכֹּל מָנֵי־בֵיתָךְ שַׁוִּי הָכָא קֳדָם
אַחָי וְאַחָיָךְ וְיוֹכִיחוּן בֵּין תַּרְוָנָא׃ לח דְּנָן עֶסְרִין שְׁנִין אֲנָא עִמָּךְ רְחֵלָיִךְ וְעִזָּיִךְ

רש״י

רָחֵל, שֶׁהָיָה יַעֲקֹב תָּדִיר אֶצְלָהּ: וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּנֵי רָחֵל אֶשֶׁת יַעֲקֹב וּבִלְהָן לֹא נֶאֱמַר אֶשֶׁת יַעֲקֹב: וּבא באהל רחל. כְּשֶׁבָּא מֵאָהֳל לֵאָה חָזַר לוֹ לְאָהֳל רָחֵל קוֹדֶם שֶׁיְחַפֵּשׂ בְּאָהֳל הָאֲמָהוֹת. וְכָל כַּךְ לָמָּה? שֶׁהָיָה מַכִּיר בָּהּ שֶׁהִיא מְשֻׁמֶּשֶׁנְתִּית: (לד) בכר הגמל. לְשׁוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ בַּעֲבִיטָא דְגַמְלָא, וְהִיא מַרְדַּעַת הָעֲשָׂיָה כְּמִין כַּר; וּבְעֵירוּבִין (דף ט״ז), שְׁנִינוּ: הַקִּיפוּהָ בַּעֲבִיטִין, וְהֵן עֲבִיטֵי גְּמַלִּים בשטי״ו בִּלְשׁוֹנָם: (לו) דלקת. רְדִפְתָּ, כְּמוֹ עַל הֶהָרִים דְּלָקָנוּ (איכה ד׳), וּכְמוֹ מִדְּלוֹק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים (ש״א י״ז): (לז) ויוכיחו. וְיִבָּרְרוּ עִם מִי הַדִּין אפרוב״ר בִּלְשׁוֹנָם: (לח) לא שכלו. לֹא הִפִּילוּ עֻבּוֹרָם, כְּמוֹ רֶחֶם מְשַׁכֵּיל (הושע ט׳), תְּפַלֵּט פְּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל (איוב כ״א): ואילי צאנך. מִכָּאן אָמְרוּ: אַיִל בֶּן יוֹמוֹ

eaten. [39]That which was torn I brought not unto thee: I bare the loss of it; at my hand didst thou seek it, whether stolen by day, or stolen by night. [40]Where I was by day the drought consumed me, and the frost by night; and my sleep departed from mine eyes. [41]I have now been twenty years in thy house; I served thee fourteen years for thy two daughters, and six years for thy flocks: and thou hast changed my hire ten times. [42]Unless the God of my father, the God of Abraham, and the dread of Isaac, had been with me, surely thou hadst sent me away now empty. God hath seen my misery, and the labour of my hands, and reproved thee yesternight. [43]And Laban answered and said unto Jacob, These daughters are my daughters, and these children are my children, and these flocks are my flocks, and all that thou seest

רש"ו

sheep even when one day old is called a ram; for if this be not so, how was this creditable to him? *Did he mean that* he had not eaten rams (i. e. the larger animals), but that he had eaten the smaller sheep?[1]) If so, he was a thief! **(39)** טרפה THAT WHICH WAS TORN by a lion or a wolf. אנכי אחטנה I BARE THE LOSS OF IT — It has the same meaning as *the verb in* (Judg. XX. 16) "sling stones at a hair-breadth and not miss (יחטא)", and (1 Kings I. 21) "that I and my son Solomon shall suffer the loss of it (יחטאים)" i. e. shall be lacking *in authority. The sense therefore is*: "I" was short of it; if it was missing, it was missing to me because you required it of my hand. אנכי אחטנה In the Targum it is translated by דהות שגיא מטנינא *which means* that which was missing and deficient from the number *of the animals*. The words (Num. XXXI. 49) "There is missing (נפקד) not one man of us", is rendered in the Targum by ולא שגיא[2]). גנבתי יום וגנבתי לילה WHETHER STOLEN BY DAY OR STOLEN BY NIGHT — everything I paid back. גנבתי *As regards the suffix* י it is similar to the י in (Lam. I. 1) "great (רבתי) among the nations, princess (שרתי) among the provinces"; (Is. I. 21) "that was full of (מלאתי) justice"; (Hos. X. 11) "that loveth (אהבתי) to thresh"[3]). **(40)** אכלני חרב THE DROUGHT CONSUMED ME — the same metaphor as (Deut. IV. 24) אש אכלה "a consuming fire". וקרח THE FROST — as (Ps. CXLVII. 17) "He casteth forth his ice (קרחו)". In the Targum it is rendered by גלידא "hoar-frost". שנתי *means* MY SLEEP. **(41)** ותחלף את משכרתי AND THOU HAST CHANGED MY HIRE — You have altered the agreement regarding my hire between us from speckled to spotted and from streaked to grisled. **(42)** ופחד יצחק AND THE DREAD OF ISAAC — He did not like to say "God of Isaac" because God does not associate His name with the righteous whilst they are alive. And although He (God) said, when he (Jacob) was departing from Beer-Sheba, (XXVIII. 13) "I am the Lord, the God of Abraham thy father and the God of Isaac", *this was* because his (Isaac's) eyes were dim and he might therefore be regarded as dead — Jacob, however, feared to say "God of Isaac" and said "the Dread". ויוכח The word here has the meaning of reproof ("and he reproved thee"; cf. v. 24) and not

NOTES

[1]) Consequently אילי צאנך must signify animals that have no value — very young ones. "Even these", said Jacob, "I did not eat".

[2]) Consequently although the Targum does not translate the words אנכי אחטנה literally, it is evident that it took the verb in the sense of "something being missing", and therefore his paraphrase supports Rashi's translation.

[3]) I. e. the י is redundant and not the suffix of the pers. pronoun.

לט טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי אֲחַטֶּנָּה מִיָּדִי
תְּבַקְשֶׁנָּה גְּנֻבְתִּי יוֹם וּגְנֻבְתִּי לָיְלָה: מ הָיִיתִי בַיּוֹם
אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי: מא זֶה־
לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ וַתַּחֲלֵף אֶת־
מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים: מב לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי
אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ:
שביעי מג וַיַּעַן לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי
וְהַבָּנִים בָּנַי וְהַצֹּאן צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לִי

אונקלוס

לָא אַחְכֵּילוּ וְדִבְרֵי עָנְךָ לָא אֲכָלִית: לט דִּתְבִירָא לָא־אַיְתֵיתִי לְוָתָךְ דַּהֲוָה שָׁגֵיא
מִמֵּנַּיָּא מִנִּי אִתְּבָעֵי־לֵהּ נְטָרִית בִּימָמָא וּנְטָרִית בְּלֵילְיָא: מ הֲוֵיתִי בִימָמָא
אֲכָלְנִי שַׁרְבָּא וּגְלִידָא (הַוָּה־) נָחִית־עֲלַי־בְּלֵילְיָא וּנְדַד שְׁנָתִי מֵעֵינָי: מא דְּנַךְ
לִי עֶסְרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ פְּלַחְתָּךְ אַרְבַּע־עֶסְרֵי שְׁנִין בְּתַרְתִּין בְּנָתָיךְ וְשִׁתְּ שְׁנִין
בְּעָנָּךְ וְאַשְׁנֵיתָא יָת־אַגְרִי עֲסַר וְזַמְנִין: מב אִילּוֹלָא־פּוֹן אֱלָהּ דְּאַבָּא דְּאֱלָהּ
דְּאַבְרָהָם וּדְדָחִיל־לֵהּ יִצְחָק הֲוָה בְּסַעֲדִי אֲרֵי כְעַן רֵיקָן שַׁלַּחְתָּנִי יָת־עַמְלִי
וְיָת־לֵיאוּת יְדַי גָּלֵי קֳדָם־יְיָ וְאוֹכַח בְּרַמְשָׁא: מג וַאֲחֵיב לָבָן וַאֲמַר לְיַעֲקֹב בְּנָתָא
בְּנָתַי וּבְנָיָא בְנֵי וְעָנָא עָנִי וְכֹל דִּי־אַתְּ חָזֵי דִּילִי הוּא וְלִבְנָתַי מָה־אֶעֱבִיד לְאִלֵּין
רש״י

קרוּי אֵיל, שֶׁאֵם לֹא כֵן, מה שְׁבָחוֹ? אִלִּים לֹא אָכַל, אֲבָל כְּבָשִׂים אָכַל, אִם כֵּן נִזְקָן הוּא (ב״ק ס״ה): (לט) טרפה. עַל יְדֵי אֲרִי וְזֹאֵב: אנכי אחטנה. לְשׁוֹן קוֹלֵעַ בָּאֶבֶן אֶל הַשָּׂרָה וְלֹא יַחֲטֵא (שופ׳ כ׳), אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חִסַּרְתִּים (מ״א א׳)—חִסַּרְתִּים. אָנֹכִי אֶחְסְרֶנָּה, אִם חִסְּרָה חִסְּרָה לִי, שֶׁמִּיָּדִי תְּבַקְשֶׁנָּה: (אנכי אחטנה. תַּרְגּוּמוֹ דַּהֲוַת שְׁגָיָא מִמֵּנָּא, שָׁהָיְתָה נִפְקֶדֶת וּמְחֻסֶּרֶת, כְּמוֹ וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ (במ׳ ל״א) תַּרְגּוּמוֹ לֹא שְׁנָא): גנבתי יום וגנבתי לילה. גְּנוּבַת יוֹם אוֹ גְּנוּבַת לַיְלָה הַכֹּל שִׁלַּמְתִּי: גנבתי. כְּמוֹ: רַבָּתְּ בָּנִים שָׁרָתִי בְּמִדְיָנוּת (איכה א), מִלְאָתִי מִשְׁפָּט (יש׳ א׳) אוֹהַבְתִּי לְרוּשׁ (הושע י׳): (מ) אכלני חרב. לְשׁוֹן אֵשׁ אֹכְלָה: וקרח. כְּמוֹ מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ (תה׳ קמ״ז), תַּרְגּוּמוֹ גְּלִידָא: שנתי. לְשׁוֹן שֵׁנָה: (מא) ותחלף את משכרתי. הָיִיתָ מְשַׁנֶּה תְּנָאֵי שְׂכִירוּתִי, מְנָקוֹד לְטָלוּא, וּמְעֻקָּדִים לְבָרְדִּים: (מב) ופחד יצחק. לֹא רָצָה לוֹמַר אֱלֹהֵי יִצְחָק, שֶׁאֵין הַקָּבָ״ה מְיֻחָד שְׁמוֹ עַל הַצַּדִּיקִים בְּחַיֵּיהֶם, וְאַע״פ שֶׁאָמַר לוֹ בְּצֵאתוֹ מִבְּאֵר שָׁבַע, אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק, בְּשָׁבִיל שֶׁפָּחַד עֵינָיו, הֲרֵי הוּא כְּמֵת: יַעֲקֹב נִתְנָרָא לוֹמַר אֱלֹהַי, וְאָמַר וּפַחַד: ויוכח. לְשׁוֹן תּוֹכָחָה הוּא וְלֹא

is mine: and what can I do this day unto these my daughters, or unto their children which they have born? [44]Now therefore come thou, let us make a covenant, I and thou; and let it be for a witness between me and thee. [45]And Jacob took a stone, and set it up for a pillar. [46]And Jacob said unto his brethren, Collect stones; and they took stones, and made a stone-heap: and they did eat there upon the stone-heap. [47]And Laban called it Jegar-sahadutha: but Jacob called it Galeed. [48]And Laban said, This stone-heap is a witness between me and thee this day. Therefore was the name of it called Galeed; [49]And Mizpah; for he said, The Eternal watch between me and thee. when we are absent from one another. [50]If thou shalt afflict my daughters, or if thou shalt take other wives beside my daughters, no man is with us; see, God is witness between me and thee. [51]And Laban said to Jacob, Behold this stone-heap, and behold this pillar, which I have cast

רש"י

of deciding (as in v. 37). **(43)** מה אעשה לאלה WHAT CAN I DO UNTO THEM — How could it enter my mind injure them, *my daughters!*[1]) **(44)** והיה לעד *means* and LET GOD BE FOR A WITNESS. **(46)** לאחיו UNTO HIS BRETHREN — *really* his sons, who were like brothers to him *since they were* standing by him in trouble and in battle (Gen. R. 74). **(47)** יגר שהדותא This is the Aramaic of גלעד. — גלעד *is really two words* — גל עד heap of testimony. **(49)** והמצפה אשר אמר AND MIZPAH (lit., the Mizpah); BECAUSE HE SAID etc. — *The word* והמצפה *and the Mizpah must refer to some well-known place bearing this name (for there are several places named Mizpah)* it refers to the Mizpah which is in Mount Gilead — as it is written (Judg. XI. 29) "and he passed over Mizpah of Gilead". Why was it *also* called Mizpah? Because each of them said to the other, "The Lord watch (יצף) between me and thee that thou shouldst not violate this covenant". כי נסתר WHEN WE ARE ABSENT, and shall not see (be able to watch) one another. **(50)** בנתי ... בנתי *The word is written twice, referring once to Leah and Rachel and the second time to the handmaids*, because Bilhah and Zilpah were also his daughters from a concubine (Gen. R. 74). אם תענה את בנתי IF THOU SHALT AFFLICT MY DAUGHTERS by refusing them thy companionship (Jom. 77b). **(51)** יריתי I HAVE SET UP (by casting stones down); the word has the same meaning as (Ex. XV. 4) "He cast

NOTES

1) מה usually means "what" as asking for a description of the object referred to. It cannot mean this here, for Laban did not mean to ask Jacob, "what are the things that I should do", i. e. "tell me what I should do?"

הֽוּא וְלִבְנֹתַ֕י מֶה־אֶֽעֱשֶׂ֖ה לָאֵ֣לֶּה הַיּ֑וֹם א֖וֹ לִבְנֵיהֶ֥ן
אֲשֶׁר־יָלָֽדוּ׃ מד וְעַתָּ֣ה לְכָ֔ה נִכְרְתָ֥ה בְרִ֖ית אֲנִ֣י וָאָ֑תָּה
וְהָיָ֥ה לְעֵ֖ד בֵּינִ֥י וּבֵינֶֽךָ׃ מה וַיִּקַּ֥ח יַעֲקֹ֖ב אֶ֣בֶן וַיְרִימֵ֑הָ
מַצֵּבָֽה׃ מו וַיֹּ֥אמֶר יַעֲקֹ֖ב לְאֶחָ֑יו לִקְט֥וּ אֲבָנִ֖ים וַיִּקְח֣וּ
אֲבָנִ֔ים וַיַּֽעֲשׂ֥וּ גָ֖ל וַיֹּאכְל֥וּ שָׁ֖ם עַל־הַגָּֽל׃ מז וַיִּקְרָא־
לוֹ֙ לָבָ֔ן יְגַ֥ר שָׂהֲדוּתָ֖א וְיַעֲקֹ֣ב קָרָ֑א לוֹ֙ גַּלְעֵֽד׃ מח וַיֹּ֣אמֶר
לָבָ֗ן הַגַּ֤ל הַזֶּה֙ עֵ֣ד בֵּינִ֥י וּבֵינְךָ֖ הַיּ֑וֹם עַל־כֵּ֥ן קָרָא־
שְׁמ֖וֹ גַּלְעֵֽד׃ מט וְהַמִּצְפָּ֗ה אֲשֶׁ֤ר אָמַר֙ יָצֹ֣ף יְהוָ֣ה בֵּינִ֔י
וּבֵינֶ֖ךָ כִּֽי־נִסָּתֵ֥ר אִ֖ישׁ מֵרֵעֵ֑הוּ׃ נ אִם־תְּעַנֶּ֣ה אֶת־
בְּנֹתַ֔י וְאִם־תִּקַּ֥ח נָשִׁ֖ים עַל־בְּנֹתָ֑י אֵ֥ין אִ֛ישׁ עִמָּ֖נוּ
רְאֵ֕ה אֱלֹהִ֥ים עֵ֖ד בֵּינִ֥י וּבֵינֶֽךָ׃ נא וַיֹּ֥אמֶר לָבָ֖ן לְיַעֲקֹ֑ב
הִנֵּ֣ה ו הַגַּ֤ל הַזֶּה֙ וְהִנֵּ֣ה הַמַּצֵּבָ֔ה אֲשֶׁ֥ר יָרִ֖יתִי בֵּינִֽי

אונקלוס

יוֹמָא־דֵין אוֹ לִבְנֵיהֶן דִּילִידָן׃ מד וּכְעַן אֶתְּא נִגְעַר קְדָם אֲנָא וְאַתְּ וְיְהֵי לְסָהִיד
בֵּינִי וּבֵינָךְ׃ מה וּנְסִיב יַעֲקֹב אַבְנָא וּקְפָהּ קָמָא׃ מו וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲחוֹהִי לְקוּטוּ
אַבְנִין וּנְסִיבוּ אַבְנִין וַעֲבַדוּ־דְנוֹרָא וַאֲכָלוּ תַּמָּן עַל־דְּגוֹרָא׃ מז וּקְרָא־לֵהּ לָבָן
יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קְרָא לֵהּ גַּלְעֵד׃ מח וַאֲמַר לָבָן דְּגוֹרָא הָדֵין סָהִיד בֵּינִי
וּבֵינָךְ יוֹמָא־דֵין עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ גַּלְעֵד׃ מט וְסָכוּתָא דִּי אֲמַר יְקָךְ מֵימְרָא־
דְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ אֲרֵי נִתְכַּסֵּי גְּבַר מֵחַבְרֵהּ׃ נ אִם־תְּעַנֵּי יָת־בְּנָתַי וְאִם־תְּסַב
נְשִׁין עַל־בְּנָתַי לֵית אֱנָשׁ עִמָּנָא חֲזֵי מֵימְרָא־דְיָ סָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ׃ נא וַאֲמַר

רש״י

לְשׁוֹן הוֹכָחָה: (מג) מה אעשה לאלה. אֵיךְ תַּעֲלֶה עַל לִבִּי לְהָרַע לָהֶן׃ (מד) והיה לעד. הַקֶּשֶׁ״ה׃
(מו) לאחיו. הֵם בָּנָיו, שָׁהָיוּ לוֹ אַחִים, נְגָשִׁים אֲלֵיו לַצָּרָה וּלְמִלְחָמָה (ב״ר)׃ (מז) יגר שהדותא.
תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל גַּלְעֵד׃ גלעד. גַּל עֵד׃ (מט) והמצפה אשר אמר וגו׳. וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר בְּהַר
הַגִּלְעָד. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וַיַּעֲבֹר אֶת מִצְפֵּה גִּלְעָד (שופטים י״א), וְלָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ מִצְפָּה?
לְפִי שֶׁאָמַר אֶחָד מֵהֶם לַחֲבֵרוֹ, יָצַף ה׳ בֵּינִי וּבֵינֶיךָ אִם תַּעֲבוֹר אֶת הַבְּרִית: כִּי נסתר. וְלֹא
נִרְאֶה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ: (נ) בנתי. בְּנוֹתַי, שְׁתֵּי פְּעָמִים, אַף בִּלְהָה וְזִלְפָּה בְּנוֹתָיו הָיוּ מִפִּילֶגֶשׁ׃
(אם תענה את בנתי. לְמִנּוֹעַ מֵהֶן עוֹנַת תַּשְׁמִישׁ (יומא ע״ז)׃ (נא) ירית. כְּמוֹ יָרָה בָּיִם, כָּוָה

between me and thee. [52]This stone-heap be witness, and this pillar be witness, that I will not pass over this stone-heap to thee, and that thou shalt not pass over this stone-heap and this pillar unto me, for evil. [53]The God of Abraham, and the God of Nahor, the God of their father, judge between us. And Jacob sware by the dread of his father Isaac. [54]Then Jacob sacrificed upon the mountain, and called his brethren to eat bread; and they did eat bread, and lodged all night in the mountain. [55]And early in the morning Laban rose, and kissed his sons and his daughters, and blessed them: and Laban went, and returned unto his place.

32. [1]And Jacob went on his way, and the angels of God met him. [2]And when Jacob saw them, he said, This is God's camp: and he called the name of that place Mahanaim. [3]And Jacob

רש"י

(יזה) into the sea". *Laban speaks* like a person who casts (יורה) one arrow (Midrash Rab. has "one spear") *and boasts of his* prowess[1]). **(52)** אם אני THAT I WILL NOT — Here the word אם is used in the sense of אשר "that", as (XXIV. 33) "until that (אם) I have spoken my words". לרעה FOR EVIL — For evil you may not pass, but for trading purposes (as e. g., with a caravan) you may pass (Gen. R. 74). **(53)** אלהי אברהם GOD OF ABRAHAM — Here the word אלהים is holy (i. e. it is the Divine Name). אלהי נחור THE GOD OF NAHOR — Here the name is non-holy (i. e. it is a designation for an idol) (ib.). אלהי אביהם THE GOD OF THEIR FATHER — Here the name is non-holy.[2]) **(54)** ויזבח יעקב זבח AND JACOB OFFERED A SACRIFICE — he slaughtered cattle for the feast. לאחיו HIS BRETHREN — those of his friends who were with Laban (cf. Targ. Jon.) לאכל לחם TO EAT BREAD — Any article of food is termed לחם bread, as (Dan. V. 1) "made a great feast (לחם רב)", and (Jer. XI. 19) "Let us destroy the tree with the fruit thereof (בלחמו)".[2])

32. **(1)** ויפגעו בו מלאכי אלהים AND THE ANGELS OF GOD MET HIM — The angels who minister in the Land of Israel came to meet him in order to escort him into the *Holy* Land (Gen. R. 74). **(2)** מחנים *means* two camps — the one consisting of the angels ministering outside the *Holy* Land who had come with him thus far, the other, of those ministering in the Land of Israel who had come to meet him (Tanch. Vajishlach).

NOTES

[1]) Laban took no part in setting up the heap and the pillar (see verses 45 and 46); he had merely suggested that they should make a covenant (v. 44), and yet he boasts of having set them up.

[2]) According to Rashi these three phrases do not refer to the same God as does the combination אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. The god of Nahor was not the God of Abraham; he was the god of their father, Terah, who was an idolator.

[3]) לחם therefore refers to the cattle which Jacob had slaughtered.

וּבֵינֶךָ׃ נב עֵד הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה אִם־אֲנִי
לֹא־אֶעֱבָר אֵלֶיךָ אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאִם־אַתָּה לֹא־
תַעֲבֹר אֵלַי אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת
לָרָעָה׃ נג אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי נָחוֹר יִשְׁפְּטוּ
בֵינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו
יִצְחָק׃ נד וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר וַיִּקְרָא לְאֶחָיו
לֶאֱכָל־לֶחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיָּלִינוּ בָּהָר׃ מפטיר
נה וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ
אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ׃ לב א וְיַעֲקֹב הָלַךְ
לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים׃ ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
הַהוּא מַחֲנָיִם׃ ס ס ס סקדש

קמ"ח חלקי מחניס סימן: ומפטירין ויברח יעקב בסוסע סימן י"ב:

אונקלוס

לָבָן לְיַעֲקֹב הָא ו הְגוֹרָא הָדֵין וְהָא קַמְתָּא דִי אַקִימִית בֵּינִי וּבֵינָךְ׃ נג סָהִיד
דְּגוֹרָא הָדֵין וְסָהֲדָא קָמָא אִם־אֲנָא לָא־אֶעְבַּר לְוָתָךְ יָת־דְּגוֹרָא הָדֵין וְאִם־אַתְּ
לָא־תְעַבַּר לְוָתִי יָת־דְּגוֹרָא הָדֵין וְיָת־קַמְתָּא הָדָא לְבִישׁוּ׃ נג אֱלָהֵהּ דַּאֲבְרָהָם
וֵאלָהֵהּ דְּנָחוֹר יְרוֹנוּן בֵּינָנָא אֱלָהֵהּ דַּאֲבוּהֹן וְקוּם יַעֲקֹב בִּדְדָחִיל־לֵהּ אֲבוּהִי
יִצְחָק׃ נד וּנְכַס יַעֲקֹב נַכְסָתָא בְּטוּרָא וּקְרָא לַאֲחוֹהִי לְמֵיכַל־לַחְמָא וַאֲכָלוּ
לַחְמָא וּבְיתוּ בְּטוּרָא׃ נה וְאַקְדֵּם לָבָן בְּצַפְרָא וּנְשַׁק לְבָנוֹהִי וְלִבְנָתֵהּ וּבָרִיךְ
יָתְהֶן וַאֲזַל וְתָב לָבָן לְאַתְרֵהּ׃ א וְיַעֲקֹב אֲזַל לְאָרְחֵהּ וְעַרְעוּ־בֵהּ מַלְאֲכַיָּא דַיְיָ׃
ב וַאֲמַר יַעֲקֹב כַּד חֲזָנוּן מַשְׁרְיָתָא מִן־קֳדָם־יְיָ הֵיךְ וּקְרָא שְׁמָא־דְאַתְרָא הַהוּא
מַחֲנָיִם׃ פ פ פ
רש"י

שָׁהוּא יוֹרֶה הַחַק: (נב) אם אני. הֲרֵי אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, כְּמוֹ: עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְּבָרַי: לרעה. לְרָעָה אִי אַתָּה עוֹבֵר, אֲבָל אַתָּה עוֹבֵר לְפַרְקְמַטְיָה: (נג) אלהי אברהם. קֹדֶשׁ (ב"ר): ואלהי נחור. חול: אלהי אביהם. חול: (נד) ויזבח יעקב זבח. שָׁחַט בְּהֲמוֹת לְמִשְׁתֶּה: לאחיו. לְאוֹהֲבָיו שֶׁעִם לָבָן: לאכל לחם. כָּל דָּבָר מַאֲכָל קְרוּי לֶחֶם, כְּמוֹ: עֲבַד לֶחֶם רַב (דנ' ה'), נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחֲמוֹ (יר' י"א):

לב (א) ויפגעו בו מלאכי אלהים. מַלְאָכִים שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ לִקְרָאתוֹ לְלַוּוֹתוֹ לָאָרֶץ (ב) מחנים. שְׁתֵּי מַחֲנוֹת, שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּאוּ עִמּוֹ עַד כַּאן וְשֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאוּ לִקְרָאתוֹ (ע' תנחומא פ' וישלח):

sent messengers before him to Esau his brother unto the land of Seir, the field of Edom. 4And he commanded them, saying, Thus shall ye say unto my lord Esau; Thy servant Jacob saith thus, I have sojourned with Laban, and have delayed there until now: 5And I have oxen, and asses, flocks, and menservants, and handmaids: and I have sent to tell my lord, that I may find favour in thy eyes. 6And the messengers returned to Jacob, saying, We came to thy brother Esau, and also he goeth towards thee, and four hundred men with him. 7Then Jacob feared greatly and was distressed: and he apportioned the people that were with him, and the flocks, and herds, and the camels, into two camps; 8And said, If Esau come to the one camp, and smite it, then the remaining

רש"י

וישלח

(3) וישלח יעקב מלאכים AND JACOB SENT MESSENGERS (Heb. מלאכים angels — actually angels (Gen. R. 75).[1]) ארצה שעיר *means* TO THE LAND OF SEIR — A word that requires a ל as prefix has a י placed as a suffix. **(4)** גרתי I HAVE SOJOURNED — I have become neither a prince nor *other* person of importance but merely a sojourner. It is not worth your while to hate me on account of the blessing of your father who blessed me (XXVII. 29) "Be master over thy brethren", for it has not been fulfilled in me. Another explanation: the word גרתי has the numerical value of תרי"ג, 613 — it is as much as to say, "Though I have sojourned with Laban, the wicked, I have observed the תרי"ג מצות, the 613 Divine Commandments, and I have learned nought of his evil ways **(5)** ויהי לי שור וחמור AND I HAVE OXEN AND ASSES — Our father promised me. (XXVII. 28) "[God will give thee] of the dew of heaven and of the fat places of the earth" — these are neither of the heaven nor of the earth. שור וחמור (lit., an ox and an ass) — It is the customary thing to speak of many oxen as an ox (Gen. R. 75) — a man says to his fellow, "During the night the cock crowed": he does not say "the cocks crowed". ואשלחה להגיד לאדוני AND I HAVE SENT TO TELL MY LORD — to announce that I am coming to you. למצא חן בעיניך THAT I MAY FIND FAVOUR IN THY EYES, for I am at peace with you and seek your friendship.[2]) **(6)** באנו אל אחיך אל עשו WE CAME TO THY BROTHER, TO ESAU — *to him* of whom you said he is my brother, but he behaves towards you as Esau, the wicked — he is still harbouring hatred (Tanch.). **(7)** ויירא . . . ויצר HE FEARED GREATLY AND WAS DISTRESSED — He was afraid lest he be killed, and he was distressed that he might have to kill someone (Tanch.). **(8)** המחנה האחת והכהו TO THE ONE CAMP AND SMITE IT — The word מחנה is treated grammatically as masculine or

NOTES

[1]) The preceding verse tells of the angels who met him: it was some of these that he sent to Esau.

[2]) Not to tell you of my wealth — for he was anxious, according to Rashi, to divert Esau's mind from his wealth — but to tell you that I am coming to you in a friendly spirit.

ג וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה
שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: ד וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר
כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב
עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵאָחֵר עַד־עָתָּה: ה וַיְהִי־לִי שׁוֹר
וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי
לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ: ו וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב
לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ
וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: ז וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר
לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־
הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: ח וַיֹּאמֶר אִם־
יָבֹוא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה

אונקלוס

ג ושְׁלַח יַעֲקֹב אִזְנַדִּין קֳדָמוֹהִי לְוָת־עֵשָׂו אֲחוּהִי לְאַרְעָא דְּשֵׂעִיר לַחֲקַל אֱדוֹם:
ד ופַקִּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו כִּדְנָן אֲמַר עַבְדָּךְ
יַעֲקֹב עִם־לָבָן דָּרִית וְאוֹחֲרִית עַד־כְּעַן: ה וַהֲוָה־לִי תּוֹרִין וַחֲמָרִין עָן וְעַבְדִין
וְאַמְהָן וּשְׁלָחִית לְתַנָּאָה לְרִבּוֹנִי לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ: ו וְתָבוּ אִנְדִּיָּא לְוָת־
יַעֲקֹב לְמֵימָר אֲתֵינָא לְוָת־אָחוּךְ לְוָת־עֵשָׂו וְאַף אָתֵי לְקַדָּמוּתָךְ וְאַרְבַּע־מְאָה־
גַּבְרָא עִמֵּהּ: ז וְדָחִיל יַעֲקֹב לַחֲרָא וַעֲקַת לֵהּ וּפְלִיג יָת־עַמָּא דִּי־עִמֵּהּ וְיָת־עָנָא
וְיָת־תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא לְתַרִין מַשִׁרְיָן: ח וַאֲמַר אִם־יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרְיָתָא חָדָא

רש״י

(ג) וישלח יעקב מלאכים. מַלְאָכִים מַמָּשׁ (ב״ר): ארצה שעיר. לְאֶרֶץ שֵׂעִיר. כָּל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לַמָּ״ד בְּתְּחִלָּתָהּ הִשִּׁיל לָהּ הַכָּתוּב הֵ״א בְּסוֹפָהּ: (ד) גרתי. לֹא נַעֲשֵׂיתִי שַׂר וְתָשׁוּב אֶלָּא גֵּר, אֵיזֶהוּ כְּבוֹדוֹ לִשְׁנוֹא אוֹתִי עַל בִּרְכַּת אָבִיךָ שֶׁבֵּרַכָנִי: הֻוָּה גְּבִיר לַאֲחִיךָ, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַנְּמָה בִּי. דָּ״אֹ: גַּרְתִּי בְּגִימַטְרִיָּא תְּרֵי״ג, כְּלוֹמַר, עִם לָבָן גַּרְתִּי וְתַרֵי״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי וְלֹא לָמַדְתִּי מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים: (ה) ויהי לי שור וחמור. אָבָא אָמַר לִי: מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ, זוֹ אֵינָהּ לֹא מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאָרֶץ: שור וחמור. דָּרְךָ אָרֶץ לוֹמַר עַל שְׁוָרִים הַרְבֵּה שׁוֹר — אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ: בַּלַּיְלָה קָרָא הַתַּרְנְגוֹל וְאֵינוֹ אוֹמֵר קָרְאוּ הַתַּרְנְגוֹלִים: ואשלחה להגיד לאדוני. לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלָיו: למצא חן בעיניך. שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמּוֹ וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתָהּ:
(ו) באנו אל אחיך אל עשו. שָׁהָיִיתָ אוֹמֵר אָחִי הוּא, אֲבָל הוּא נוֹהֵג עִמְּךָ כְּעַשָּׂו עָרְשָׁע, עַדְנוּ בְּשֻׁנְאָתוֹ (ב״ר פ׳): (ז) ויירא ויצר. וַיִּירָא שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ, וַיֵּצֶר לוֹ, אִם יַהֲרוֹג הוּא אֶת אֶחָיו (ב״ר ותנח״): (ח) המחנה האחת והכהו. מַחֲנֶה מְשֻׁמָּשׁ לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה.

camp may escape. [9]And Jacob said, O God of my father Abraham, and God of my father Isaac, Eternal who saidst unto me, Return unto thy country, and to thy kindred, and I will do thee good: [10]I am too unworthy of all the mercies, and of all the truth which thou hast showed unto thy servant; for with my staff I passed this Jordan; and now I am become two camps. [11]Deliver me, I pray thee, from the hand of my brother, from the hand of Esau: for I fear him, lest he will come and smite me, and the mother with the children. [12]And thou saidst, I will surely do thee good, and make thy seed as the

רש"י

feminine:[1]) in (Ps. XXVII. 3) "Though a camp should encamp (תחנה) against me" it is feminine; in (XXXIII. 8) "this (הזה) camp" it is masculine. Similarly there are other words treated grammatically as both masculine and feminine. *For example, the word* שמש *in* (XIX. 23) "The sun was risen (יצא) upon the earth" and in (Ps. XIX. 7) "His (the sun's) going forth (מוצאו) is from the end of the heaven", here it is masculine, *but in* (2 Kings III. 22) "and the sun shone (זרחה) upon the water" it is feminine. Similarly with רוח: in (Job. I. 19) "and behold there came (באה) a great wind" it is feminine, *and in the same verse* "and smote (ויגע) the four corners of the house" it is masculine; in (1 Kings XIX. 11) "and a great (גדולה) and strong (וחזק) wind rent (מפרק) the mountains" it is both masculine and feminine. So also *in the case of* אש: in (Num. XVI. 35) "and fire came forth (יצאה) from the Lord" it is feminine, and in (Ps. CIV. 4) "The flaming (להט) fire" it is masculine. והיה המחנה הנשאר לפליטה THEN THE REMAINING CAMP MAY ESCAPE in spite of him, for I will fight against him. He prepared himself for three things: *to give him* a present — *as it states* (v. 22) "So the present passed before him"; for prayer — *as it states* (v. 10), "*And he said*, "O God of my father Abraham"; for war — *as it states in this verse*, "then the remaining camp may escape", *for I will fight against him* (Tanch.). **(9)** אלהי אבי יצחק AND GOD OF MY FATHER ISAAC — But in another place (XXXI. 42) he said, "And the Dread of Isaac"! Then also why did he again mention the Proper Name of God (first invoking him as God of Abraham, God of Isaac, and then continuing "O Lord, who saidst unto me")? It should have been written "*O God of Abraham and God of Isaac* (omitting 'O Lord') who saidst unto me, "Return unto thy country" etc. But *the explanation is as follows*: Jacob said to the Holy One, blessed be He, "You made me two promises. One was when I left my father's house at Beersheba when You said to me (XXVIII. 3) "I am the Lord, the God of Abraham thy father and the God of Isaac", and on that occasion you promised me (v. 15) "and I will keep thee whithersoever thou goest". *Then again* in Laban's house You said to me (XXXI. 3) "Return unto the land of thy fathers and to thy kindred and I will be with thee". There You revealed Yourself to me by Your Proper Name alone, as it is said (ib.) "And the Lord said unto Jacob "Return unto the land of thy fathers etc." Relying upon these two promises I now come before You *invoking you as "the God of Abraham and the God of Isaac" and also simply as "the Lord" under which names You made me these two promises respectively.* **(10)** קטנתי מכל החסדים I AM TOO UNWORTHY OF ALL THE MERCIES (This may be rendered "I am small — unworthy — because of[2]) all the kindnesses) — My merits are diminished in consequence of all the kindness and truth which You have already shown me. For this reason I am afraid: perhaps, since You made these promises to me, I have become depraved (נתקלקלתי) by sin (another version of Rashi has נתלכלכתי, I have become defiled by sin) and this may cause me to be delivered unto Esau's power (Sabb. 32a). ומכל האמת *[my merits are diminished in consequence]*

NOTES

[1]) Here, האחת is fem., and in והכהו, lit., and he smites him, it is treated as masc., as also in המחנה הנשאר.

[2]) I. e. the מ of מכל does not indicate the "comparative" but has the meaning of מפני "in consequence of".

הַנִּשְׁאָר לְפְלֵיטָה׃ ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי
אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב
לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ׃ י קָטֹנְתִּי מִכֹּל
הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ
כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי
לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ יא הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו
כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים׃
יב וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־

אונקלוס

וְיִמְחֲנֵהּ וְיהֵי (י״ וְיִמְחֲנֵה וּתְהֵי) מַשְׁרְיָתָא דְתִשְׁתְּאַר לְשֵׂיזְבָא׃ ט וַאֲמַר יַעֲקֹב
אֱלָהֵהּ דְאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהֵהּ דְאַבָּא יִצְחָק יְיָ דְּי־אָמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ
וּלְיַלָּדוּתָךְ וְאוֹטֵב עִמָּךְ׃ י זְעִירָן־זָכוּתֵי מִכֹּל חִסְדַּיִן וּמִכָּל־טַבְוָן דִּי עֲבַדְתָּ עִם־
עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידִי עֲבָרִית יָת־יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוֵיתִי לְתַרֵין (י״ לְתַרְתִּין)
מַשְׁרְיָתִין׃ יא שֵׁזְבֵנִי כְעַן מִידָא דְאָחִי מִידָא דְעֵשָׂו אֲרֵי־דַחֵל אֲנָא מִנֵּהּ דִּילְמָא־
ייֵתִי וְיִמְחֲנַנִי אִמָּא עַל־בְּנָיָא׃ יב וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטִיב עִמָּךְ וְאָשַׁוֵּי יָרְ־

רש״י

אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה (תה׳ כ״ז), הֲרֵי נְקֵבָה, הַמַּחֲנֶה הַזֹּה (ב״ר ל״ג), וָבָר, וְכֵן יֵשׁ שְׁאֵר דְּבָרִים
מְשֻׁמָּשִׁים לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה: הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ (שם י״ט), מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ׳
(תהלים י״ט), הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר; וְהַשֶּׁמֶשׁ וָרֵחָה עַל הַמָּיִם (מ״ב ג׳), הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן רוּחַ:
וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה, הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, וַיַּעַ בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת (איוב א׳), הֲרֵי לְשׁוֹן
זָכָר, וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים (מלכים א׳ י״ט), הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן אֵשׁ:
וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳ (במ׳ ט״ז), לְשׁוֹן נְקֵבָה. אֵשׁ לוֹהֵט (תה׳ ק״ד), לְשׁוֹן זָכָר: וְהִיה הַמַּחֲנֶה
הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה. עַל בָּרְחוֹ, כִּי אֶלְחָם עִמּוֹ. הַתִּקְּנוּ עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, לִדּוֹרוֹן, לִתְפִלָּה
וּלְמִלְחָמָה. לִדּוֹרוֹן: וַתַּעֲבֹר־הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו; לִתְפִלָּה: אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם; לְמִלְחָמָה:
וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה: (ט) ואלהי אבי יצחק. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וּפַחַד יִצְחָק? וְעוֹד:
וַמִּהוּ שְׁתֵּיהֶן? וְהַנְּכוֹן שֵׁם הַמְיוּחָד? הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב: הָאוֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וגו׳; אֶלָּא כְּךָ
אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּבָ״ה: שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הִבְטַחְתָּנִי, אַחַת בְּצֵאתִי מְבֵית אָבִי מִבְּאֵר שָׁבַע,
שֶׁאָמַרְתָּ לִי, אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק, וְשָׁם אָמַרְתָּ לִי: וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר
תֵּלֵךְ, וּבְבֵית לָבָן אָמַרְתָּ לִי (בר׳ ל״א), שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ, וְשָׁם
נִגַּלְתָּ אֵלַי בְּשֵׁם הַמְיוּחָד לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וגו׳
בִּשְׁתֵּי הַבְטָחוֹת אֵלּוּ אֲנִי בָא לְקַיְּמְךָ: (י) קטנתי מכל החסדים. נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי עַל יְדֵי
הַחֲסָדִים וְהָאֱמֶת שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי, לְכָךְ אֲנִי יָרֵא, שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתָּנִי נִתְקַלְקְלוּ בְּחַמְתָא וְנִגְרוֹם
לִי לְהִסָּמֵר בְּיַד עֵשָׂו (שבת ל״ב): ומכל האמת. אֲמִתַּת דְּבָרֶיךָ, שֶׁשָּׁמַרְתָּ לִי כָּל הַבְטָחוֹת
שֶׁהִבְטַחְתָּנִי: כי במקלי. לֹא הָיָה עִמִּי לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא מַקָּנֶה אֶלָּא מַקְלִי לְבַדּוֹ. ומ״א:
נָזַן מַקְלוֹ בַּיַּרְדֵּן וּבִקֵּשׁ הַנַּרְדֵּן: (יא) מיד אחי מיד עשו. מִיַּד אָחִי שֶׁאֵין נוֹהֵג עִמִּי כְּאָח אֶלָּא
כְּעָשָׂו הָרָשָׁע: (יב) היטב איטיב. הֵיטֵב בִּזְכוּתְךָ, אֵיטִיב בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ (ב״ר):

sand of the sea, which cannot be numbered for multitude. [13]And he lodged there that same night; and took of that which came to his hand a present for Esau his brother; [14]Two hundred she goats and twenty he goats, two hundred ewes, and twenty rams. [15]Thirty milch camels with their colts, forty kine, and ten bulls, twenty she asses, and ten foals. [16]And he gave them into the hand of his servants, every drove by itself, and said unto his servants, Pass before me, and put a space between drove and drove. [17]And he commanded the first.

רש"י

OF ALL THE TRUTH — of the true fulfilment (אמיתת) of Your promises — because You have already kept all the promises You made me. כי במקלי FOR WITH MY STAFF — I had with me neither silver nor gold nor cattle — only this staff of mine. The Midrashic explanation is, that he had placed his staff in the Jordan and Jordan had divided *for him to pass over*. **(11)** מיד אחי מיד עשו FROM THE HAND OF MY BROTHER, FROM THE HAND OF ESAU — from the hand of my brother who does not treat me as a brother *should*. but as Esau, the wicked. **(12)** היטב איטיב I WILL SURELY DO [THEE] GOOD — *The use of two words denoting "doing good" is intended to signify*: היטב doing good *to thee* on account of your own merits, איטיב I will *also* do good *to thee* on account of your father's merits (Gen. R. 76). ושמתי את זרעך כחול הים AND I WILL MAKE THY SEED AS THE SAND OF THE SEA — Where, indeed, did God promise him this? Did he not promise him only (XXVIII. 14) "And thy seed shall be as the dust of the earth"? But *the explanation is* that He had at the same time promised him (ib. v. 15) "for I will not leave thee until I have done that which I have spoken about thee", and to Abraham he had promised (XXII. 17) "and I will greatly multiply thy seed as the stars of heaven and as the sand which is upon the sea-shore". **(13)** הבא בידו AND TOOK OF THAT WHICH CAME TO HIS HAND (lit., in his hand) — in his possession, similar to (Num. XXI. 26) "and he had taken all his land out of his possession (מידו)." A Midrashic explanation is: מן הבא בידו — precious stones and jewels which a person ties up in a package and carries in his hand. Another explanation is: מן הבא בידו THAT WHICH A MAN MAY TAKE INTO HIS OWN POSSESSION — of that which no longer has a sacred character[1]) — for he had set aside the tithe, just as you read (XXVIII. 22) "[And Jacob vowed] . . . I will surely give the tenth unto Thee". Only afterwards did he take the present *of what was left after the tithe had been set aside, and this was that which he might rightly take into his own possession*. **(14)** עזים מאתים ותישים עשרים TWO HUNDRED SHE GOATS AND TWENTY HE GOATS — Two hundred she goats have need of twenty he goats, and so too in the case of all the various species the males were in number according to the need of the females. In Bereshith Rabbah an inference is made from here as regards the minimum period imperative for the marital duty imposed by the Torah. I am unable however to show exactly how this inference is arrived at. But it appears to me that we may learn from here *at least* that this period is not the same for every person, but that it depends upon the amount of labour imposed upon him *by his occupation*. **(15)** נמלים מיניקות MILCH CAMELS שלשים THIRTY, ובניהם *means* AND THEIR COLTS with them[2]). A Midrashic explanation of ובניהם is that it is the same as וּבֹנְאֵיהֶם their builders (those that build them up) i. e., one male for each

NOTES

[1]) חולין — cattle and produce of which the tithe has been set aside. Until this is done the owner may make no use of them.

[2]) Rashi connects the word שלשים with נמלים not with ובניהם, their colts, the number of which is not stated.

זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב: שני יג וַיָּלֶן
שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו
אָחִיו: יד עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים
מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים: טו גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם
שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת
עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה: טז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר
עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח
תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר: יז וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן

אונקלוס

בְּנָיךְ סַגִּיאִין־כְּחַלָּא דְיַמָּא דְּלָא יִתְמְנוֹן מִסְּגִי: יג וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהוּא
וּנְסִיב מִן־דְּאָתֵי בִּידֵהּ תִּקְרֻבְתָּא לְעֵשָׂו אֲחוּהִי: יד עִזֵי מְאָתָן וְתֵישָׁא עֶסְרִין
רָחֵלִין מְאָתָן וְדִכְרִין עֶסְרִין: טו גַּמְלֵי מֵנְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין הוּרְתָא אַרְבְּעִין
וְתוֹרֵי עַסְרָא אַתָנָן עֶסְרִין וְעִירֵי עַסְרָא: טז וְיָהַב בִּיַד עַבְדּוֹהִי עֲדָרָא עֲדָרָא
בִּלְחוֹדֵהִי וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי עִבְרוּ קֳדָמַי וְרָוָחָא תְּשַׁוּוֹן בֵּין עֲדָרָא וּבֵין עֲדָרָא:
יז וּפַקֵּד יָת־קַדְמָאָה לְמֵימָר אֲרֵי יְעַרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי וְיִשְׁאֲלִנָּךְ לְמֵימָר לְמָן־אַתְּ

רש״י

ושמתי את זרעך כחול הים: וְהֵיכָן אָ״ל כֵּן: וַהֲלֹא לֹא אָ״ל אֶלָּא: וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ
(שם כ״ח)? אֶלָּא שָׁאָ״ל כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ (שם), וּלְאַבְרָהָם
אָמַר וַהֲרְבֵּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם: (יג) ויקח מן הבא בידו.
בְּרְשׁוּתוֹ. וְכֵן: וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ (במ׳ כ״א). ומ״א: מִן הַבָּא בְיָדוֹ—אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת,
שֶׁאָדָם צָרִ בִּצְרוֹר וְנוֹשְׂאָם בְּיָדוֹ. (ד״א: מִן הַבָּא בְיָדוֹ, מִן הַחֵלִין, שֶׁנִּשַּׂל מֵעָשֵׂר, כָּמָּה דְאַתְּ אָמַר:
עֲשֵׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ, וְהַדַּר לָקַח מִנְחָה): (יד) עזים מאתים ותישים עשרים. מְאתַיִם עִזִּים צְרִיכוֹת
עֶשְׂרִים תְּיָשִׁים, וְכֵן כֻּלָּם, הַזְּכָרִים כְּדֵי צוֹרֶךְ הַנְּקֵבוֹת; וּבְכֻלָּן דּוֹרֵשׁ, מִכָּאן לְעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה,
הַמְּיֻלִּים בְּכָל יוֹם, הַפּוֹעֲלִים שְׁתַּיִם בְּשַׁבָּת, הַחֲמָרִים אַחַת בְּשַׁבָּת, הַנָּמָלִים אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם,
הַסַּפָּנִים אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים; וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה בְּכַוָּנָה, אַךְ נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁלָּמְדָנוּ
מִכָּאן, שֶׁאֵין הָעוֹנָה שָׁוָה בְּכָל אָדָם אֶלָּא לְפִי טוּרַח הַמְּטָל עָלָיו, שֶׁמָּצִינוּ כָּאן שֶׁמָּסַר לְכָל תַּיִשׁ
עֶשֶׂר עִזִּים וְכֵן לְכָל אַיִל; לְפִי שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמְּלָאכָה דַּרְכָּם לְהַרְבּוֹת תַּשְׁמִישׁ וּלְעַבֵּר עֶשֶׂר
נְקֵבוֹת, וּבְהֵמָה מְשֻׁתְּעֶבֶדֶת אֵינָהּ מְקֻבֶּלֶת זָכָר, וּפָרִים שֶׁעוֹסְקִין בִּמְלָאכָה, לֹא מָסַר לָזָכָר
אֶלָּא אַרְבַּע נְקֵבוֹת, וְלַחֲמוֹר שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, שְׁתֵּי נְקֵבוֹת לָזָכָר, וְלַנְּמַלִּים, שֶׁהוֹלְכִים דֶּרֶךְ
יוֹתֵר רְחוֹקָה, נְקֵבָה אַחַת לָזָכָר: (טו) גמלים מיניקות שלשים. ובניהם עִמָּהֶם. ומ״א: וּבְנֵיהֶם—
בְּנֵאֵיהֶם, זָכָר כְּנֶגֶד נְקֵבָה, וּלְפִי שֶׁצָּנוּעַ בְּתַשְׁמִישׁ, לֹא פִּרְסְמוֹ הַכָּתוּב (ב״ר): ועירם. חֲמוֹרִים
זְכָרִים: (טו) עדר עדר לבדו. כָּל מִין וָמִין לְעַצְמוֹ: עִבְרוּ לפני. דֶּרֶךְ יוֹם אוֹ פָּחוּת וַאֲנִי אֶבֹא
אַחֲרֵיכֶם: ורוח תשימו. עֵדֶר לִפְנֵי חֲבֵרוֹ מִלֹּא עַיִן, כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעַ עֵינוֹ שֶׁל רָשָׁע וּלְתַוּוחוֹ עַל רִבּוּי

saying, When Esau my brother, meeteth thee, and asketh thee, saying, Whose art thou? and whither goest thou? and whose are these before thee? [18]Then thou shalt say, They are thy servant Jacob's; it is a present sent unto my lord Esau: and, behold, also he is behind us. [19]And so commanded he the second, and the third, and all that went after the droves, saying, In this manner shall ye speak unto Esau, when ye find him. [20]And say ye moreover, Behold, thy servant Jacob is behind us; For he said, I will appease him with the present that goeth before me, and afterwards I will see his face; peradventure he will accept of me. [21]So the present passed before him: and himself lodged that night in the camp. [22]And he rose that night, and took his two wives, and

רש"י

female[1]). Because, however, it (the camel) is chaste in its ways Scripture does not state this plainly (Gen. R. 76) *but employs a term from which it may be inferred.* ועירים *means* MALE ASSES. **(16)** עדר עדר לבדו EVERY DROVE BY ITSELF — each species *forming a drove* by itself. עברו לפני PASS ON BEFORE ME, a day's journey or less and I shall follow you.[2] ורוח תשימו AND PUT A SPACE — one drove before the other at a distance as far as the eye can see, in order to satisfy the eye (the cupidity) of that wicked man and to amaze him by the size of the gift (ib.). **(17)** למי אתה *means* TO WHOM DO YOU BELONG, *implying* who has sent thee? The Targum should be דמאן את "of whom are you" *and not* למאן את *as some editions have.* ולמי אלה לפניך *means* and these which are before you whose are they; i. e. to whom is this present being sent? The letter ל is used as a prefix in place of של "belonging to"; e. g., (XXXI. 43) "and all that thou seest is mine (לי)" i. e. belongs to me; (Ps. XXIV. 1) "The earth is the Lord's (לה') and the fullness thereof" i. e. belongs to the Lord. **(18)** ואמרת לעבדך ליעקב THEN SHALT THOU SAY THEY ARE THY SERVANT JACOB'S — *You shall answer* the first question first and the last question last, *saying: "In reply to* what you have asked", "Whose art thou?", "I belong to thy servant Jacob" — and it should be rendered in the Targum דעבדך דיעקב belonging to your servant, belonging to Jacob"[3] — *and in reply to* what you have asked, "And whose are these before thee?" "It is a present sent etc.". והנה גם הוא AND, BEHOLD, ALSO HE IS BEHIND US — *The word "he" refers to* Jacob. **(20)** אכפרה פניו I WILL APPEASE HIM – I will remove his anger. Similarly, (Is. XXVIII. 18) "and your covenant with death shall be annulled (וכפר)"; (ib. XLVII. 11) "Thou shalt not be able to put it away (וכפרה)". I am of the opinion that wherever the verb כפר is used in association with iniquity and sin and in association with anger (פנים), it always signifies wiping away, removing. It is an Aramaic expression occurring frequently in the Talmud: "He wiped his hand off (כפר ידיה)", and (Gitt. 56a) "he wants to wipe (לכפורי) his hands off on this man" (i. e. he desires to put the responsibility upon me). In Biblical Hebrew, also, the bowls of the Sanctuary are called, (Ezra I. 10) "כפורי of gold" — *and they are so called* because the priest wiped his hands on them — on the rim of the bowl. **(21)** על פניו *means* BEFORE HIM. Similarly (Jer. VI. 7) "Violence and spoil is heard in her (על פני) before me continually"; and similarly (ib. LXV. 3) "that provoke me (על פני) to my face". The Midrash

NOTES

1) Cf. Rashi on XVI. 2, אִבָּנֶה מִמֶּנָּה. Cf. also the well-known passage, אל תקרי בָּנָיִךְ אלא בּוֹנָיִךְ.

2) Not immediately, for else all these precautions would have been useless. On the other hand, the distance must not be too great, for he told them to say (v. 18) "behold, he also is behind us.

3) Both the question and the reply should have the ד in the Targum: דמאן and דעבדך. Indeed the use of this prefix in both cases is proof that the first answer — in which the ד occurs — is the reply to the first question.

לֵאמֹר כִּי יְפַנֶּשְׁךָּ֙ עֵשָׂ֣ו אָחִ֔י וְשָׁאֲלָ֖ךְ לֵאמֹ֣ר לְמִי־
אַתָּ֣ה וְאָנָ֣ה תֵלֵ֑ךְ וּלְמִ֨י אֵ֤לֶּה לְפָנֶ֙יךָ׃ יח וְאָמַרְתָּ֗
לְעַבְדְּךָ֙ לְיַעֲקֹ֔ב מִנְחָ֥ה הִ֛וא שְׁלוּחָ֖ה לַאדֹנִ֣י לְעֵשָׂ֑ו
וְהִנֵּ֥ה גַם־הֽוּא־אַחֲרֵ֖ינוּ׃ יט וַיְצַ֗ו גַּם֙ אֶת־הַשֵּׁנִ֔י גַּ֖ם
אֶת־הַשְּׁלִישִׁ֑י גַּ֚ם אֵ֣ת׀ כָּל־הַהֹלְכִ֣ים אַחֲרֵ֣י הָעֲדָרִ֔ים
לֵאמֹ֗ר כַּדָּבָ֤ר הַזֶּה֙ תְּדַבְּרֻ֣ון אֶל־עֵשָׂ֔ו בְּמֹצַאֲכֶ֖ם
אֹתֽוֹ׃ כ וַאֲמַרְתֶּ֗ם גַּם֙ הִנֵּ֣ה עַבְדְּךָ֔ יַעֲקֹ֖ב אַחֲרֵ֑ינוּ
כִּֽי־אָמַ֣ר אֲכַפְּרָ֣ה פָנָ֗יו בַּמִּנְחָה֙ הַהֹלֶ֣כֶת לְפָנַ֔י
וְאַחֲרֵי־כֵ֥ן אֶרְאֶ֖ה פָּנָ֑יו אוּלַ֥י יִשָּׂ֖א פָּנָֽי׃ כא וַתַּעֲבֹ֣ר
הַמִּנְחָ֣ה עַל־פָּנָ֔יו וְה֥וּא לָ֖ן בַּלַּ֥יְלָה הַה֑וּא בַּמַּחֲנֶֽה׃
כב וַיָּ֨קָם֙ ו בַּלַּ֣יְלָה הַ֔וּא וַיִּקַּ֗ח אֶת־שְׁתֵּ֤י נָשָׁיו֙ וְאֶת־שְׁתֵּ֣י

אונקלוס

וְלָאו אַתְּ־אָזֵל וּלְמָן אִלֵּין דְּקֳדָמָךְ׃ יח וְתֵימַר לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב תְּקָרְבְתָּא הִיא
דְּמְשַׁלְּחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף־הוּא אָתֵי־בַתְרָנָא׃ יט וּפְקִיד אַף יָת־תִּנְיָנָא
אַף יָת־תְּלִיתָאָה אַף יָת־כָּל־דְּאָזְלִין בָּתַר עֲדָרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָמָא הָדֵין תְּמַלְלוּן
עִם־עֵשָׂו כַּד־תַּשְׁכְּחוּן יָתֵהּ׃ כ וְתֵימְרוּן אַף הָא עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי־בַתְרָנָא אֲרֵי־
אֲמַר אֲנַחֲנֵהּ לְרוּגְזֵהּ בְּתִקְרֻבְתָּא דְּאָזְלַת לָקֳדָמַי וּכְתַר־כֵּן אֶחֱזֵי אַפַּוֹהִי מָאִים
יְהַב אַפָּי׃ כא וַעֲבָרַת תִּקְרֻבְתָּא עַל־אַפַּוֹהִי וְהוּא בָת בְּלֵילְיָא־הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא׃
כב וְקָם ו בְּלֵילְיָא חוּא וּדְבַר יָת־תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי וְיָת־תַּרְתִּין לְחֵינָתֵהּ וְיָת־חַר

רש״י

הַדּוּרוֹן׃ (יז) למי אתה. שֶׁל מִי אַתָּה, מִי שׁוֹלַחְךָ, וְתַרְגּוּם דְּמָאן אַתְּ? ולמי אלה לפניך. וְאֵלֶּה שֶׁלְּפָנֶיךָ שֶׁל מִי הֵם׃ לְמִי הַמִּנְחָה הַזֹּאת שְׁלוּחָה? לַמ״ד מְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה בִּמְקוֹם שֶׁל כְּמוֹ׃ וְכָל אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לִי הוּא (בר׳ ל״א)—שֶׁלִּי הוּא׃ לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ (תה׳ כ״ד)—
שֶׁל ה׳׃ (יח) ואמרת לעבדך ליעקב. עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן׃ לְמִי אַתָּה? לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב אֲנִי—וְתַרְגּוּמוֹ דְּעַבְדָּךְ דְּיַעֲקֹב—וְשָׁאֲלָתְךָ׃ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ, מִנְחָה
הִיא שְׁלוּחָה וְגוֹ׳׃ והנה גם הוא. יַעֲקֹב׃ (כ) אכפרה פניו. אֲבַשְּׁלָה רָגְזוֹ׃ וְכֵן וְכִפֶּר בְּרִיתְכֶם
אֶת מָוֶת (ישׁ׳ כ״ח), לֹא תוּכְלִי כַּפָּרָה (שם מ״ז). וְנִרְאָה בְּעֵינָיו, שֶׁכָּל כַּפָּרָה שֶׁאֵצֶל עָוֹן וְחַטָּא
וְאֵצֶל פָּנִים כֻּלָּן לְשׁוֹן קִנּוּחַ וְהַעֲבָרָה הֵן, וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא וְהַרְבֵּה בְּתַלְמוּד׃ וְכָפַר יָדֵיהּ, בְּעִי
לְכַפּוּרֵי יְדֵי בְּהַהוּא נַבְרָא, וְגַם בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא נִקְרָאִים הַמְּזֻרָקִים שֶׁל קֹדֶשׁ כְּפוּרֵי זָהָב (עזרא א׳)
עַל שֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן מְקַנֵּחַ יָדָיו בָּהֶן בִּשְׂפַת הַמִּזְרָק׃ (כא) על פניו. כְּמוֹ לְפָנָיו. וְכֵן׃ חָמָס
וְשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל פָּנַי תָּמִיד (יר׳ ו׳), וְכֵן׃ הַמַּכְעִיסִים אוֹתִי עַל פָּנַי (ישׁ׳ ס״ה);

his two handmaids, and his eleven children, and passed the ford Jabbok. [23]And he took them, and made them pass the brook, and he made pass that which was his. [24]And Jacob was left alone; and there wrestled a man with him until the breaking of the day. [25]And when he saw that he was not able to prevail against him, he touched the hollow of his thigh; and the hollow of Jacob's thigh was sprained, as he wrestled with him. [26]And he said, Send me away, for the day breaketh. And he said, I will not send thee away, except thou bless me. [27]And he said unto him, What is thy name? And he said, Jacob. [28]And he said, Thy name shall be called no

רש"י

connects the word פניו *in* על פניו *with* פנים *anger*"[1]) — he (Jacob) was also in an angry mood that it should be necessary for him him to do all this (Gen. R. 76). **(22)** ואת אחד עשר ילדיו AND HIS ELEVEN CHILDREN — But where was Dinah? He placed her in a chest and locked her in so that Esau should not set his fancy upon her (desire to marry her). On this account Jacob was punished — because he had kept her away from his brother for she might have led him back to the right *path;* she therefore fell into the power of Shechem (ib.). יבק JABBOK — the name of the river. **(23)** את אשר לו [HE MADE PASS] THAT WHICH WAS HIS — the cattle and movables. He acted as a ferry-man taking *them* from one side and setting *them* down on the other. **(24)** ויותר יעקב AND JACOB WAS LEFT ALONE — He had forgotten some small jars[2]) and he returned for them (Chul. 91a). ויאבק איש AND A MAN WRESTLED — Menachem (ben Seruk) explains: "a man covered himself with dust". *taking the verb as connected* in sense with אבק "dust". *It would mean* that they were raising the dust with their feet through their movements. I, however, am of opinion that it means "he fastened himself on", and that it is an Aramaic word, as (Sanh. 63b) "after they have joined (אביקו) it", and (Menach. 42a) "and he twined (the "Fringes") with loops". It denotes "intertwining", for such is the manner of two people who make strong efforts to throw each other — one clasps the other and twines himself round him with his arms[3]). Our Rabbis of blessed memory explained that he was Esau's guardian angel (Gen. R. 77). **(25)** ויגע בכף ירכו HE TOUCHED THE HOLLOW OF HIS THIGH — The upper thigh-bone that is sunk in the hip is called כף because the flesh on it (on this bone) has the form of *the hollow part of* a pot-ladle (כף). ותקע AND WAS STRAINED — It was violently torn from its joint. Similar in meaning is (Jer. VI. 8) "Lest My soul be alienated (תקע) from thee" — i. e. removed *from thee*; and in the Mishna, לקעקע בצתם, *which means* to remove violently (לשרש) their roots. **(26)** כי עלה השחר FOR THE DAY BREAKETH, and I have to sing *God's* praise at day (Chul. 91b; Gen. R. 78). ברכתני [EXCEPT] THOU BLESS ME — admit my right to the blessings which my father gave me and to which Esau lays claim[4]). **(28)** לא יעקב

NOTES

[1]) Berliner in the Introduction to his Edition of Rashi's Commentary states (2nd Ed. p. XVI., Note 43) that the omission of a comma after the word אף is a printer's blunder, because אף is a Midrashic explanation of על פניו, meaning anger. He holds that it is incorrect to join it with the following words. But as a matter of fact, a reference to the Midrash Rabbah on these words על פניו shows that the usual way in which this is printed in text of Rashi is correct, for we have there only these words: אף הוא בעקא Berliner evidently was of opinion that Rashi's comment in the sense of "he (Jacob) also was angry" gives no sense. But Rashi points out on v. 21 that אכפרה פניו refers to Esau's anger. Here he states that Jacob was also angry for the reason given.

[2]) For it is already written ויעבר את אשר לו, the phrase therefore means some unimportant articles.

[3]) Aramaic אבק corresponds to Hebrew חבק.

[4]) Just as טָהֵר and טִמֵּא (Piel) mean to declare clean and unclean and קִדֵּשׁ means to declare holy, so בֵּרַךְ means to declare blessed.

שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר
יַבֹּק: כג וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר
לוֹ: כד וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת
הַשָּׁחַר: כה וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ
וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ: כו וַיֹּאמֶר
שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי
אִם־בֵּרַכְתָּנִי: כז וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב: כח וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי

אונקלוס

עָסַר בְּנָהִי וַעֲבַר יָת מַעֲבַר יוּבָקָא: כג וּדְבַרנוּן וַעֲבַרנוּן יָת־נַחֲלָא וְאַעֲבַר יָת־
דִּילֵהּ: כד וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדֹהִי וְאִשְׁתְּדֵל גַּבְרָא עִמֵּהּ עַד דְּסָלִק צַפְרָא:
כה וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לֵהּ וּקְרִיב בְּפָחֵי־יַרְכֵּהּ וְנָע פָּחֵי־יַרְכָּא דְּיַעֲקֹב
בְּאִשְׁתַּדָּלוּתֵהּ עִמֵּהּ: כו וַאֲמַר שַׁלְּחַנִי אֲרֵי סְלִיק צַפְרָא וַאֲמַר לָא אֲשַׁלְּחִנָּךְ
אֱלָהֵין בָּרַכְתָּנִי: כז וַאֲמַר לֵהּ מָה־שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב: כח וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב
יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֱלָהֵין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי־רַבְרַבְתָּ קֳדָם־יְיָ וְעִם־גּוּבְרַיָּא וּיכָלְתָּא:

רש"י

וּמֵאֵת עֲדָרָיו, אַף הוּא שָׁרוּי בְּבַעַס, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִכְלֹל זֶה (כ"ר): (כב) וְאֵת אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו. וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה? נִתְּנָה בְּתֵבָה, וְנֶעֱל בְּפָנֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתֵּן בָּהּ עֵשָׂו עֵינָיו, וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב שֶׁמְּנָעָהּ מֵאָחִיו, שֶׁמָּא תַּחֲזִירֶנּוּ לְמוּטָב, וְנִפְלָה בְּיַד שְׁכֶם (כ"ר): יבק. שֵׁם הַנָּהָר: (כג) אֵת אשר לו. הַבְּהֵמָה וְהַמִּטַּלְטְלִים; עָשָׂה עַצְמוֹ כְּנֹשֶׂה טוֹבֵל מִבַּאן וּמְנִיחַ כָּאן (כ"ר): (כד) וַיִּוָּתֵר יעקב. שָׁכַח פַּכִּים קְטַנִּים וְחָזַר עֲלֵיהֶם (חולין צ"א): וַיֵּאָבֵק אִישׁ. מִנְּחֵם פִּי' וַיִּתְעַפֵּר אִישׁ, לְשׁוֹן אָבָק, שֶׁהָיוּ מַעֲלִים עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם ע"י נְעִנּוּעָם. וְלִי נִרְאֶה, שֶׁהוּא לְשׁוֹן וְיִתְקַשֵּׁר וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, בְּתַר דְּאַבְּיקוּ בֵּיהּ, וְאָבִיק לֵיהּ מֵיבַּק—לְשׁוֹן עֲנִיבָה, שֶׁבֵּן דֶּרֶךְ שְׁנַיִם שֶׁמִּתְעַצְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שְׁחוֹבְקוֹ וְאוֹבְקוֹ בְּזְרוֹעוֹתָיו, וּפְרָשׁוּ רַז"ל, שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו (ב"ר): (כה) וַיִּגַּע בְּכַף ירכו. קוֹלִית הַיָּרֵךְ הַתָּקוּעַ בְּקֻלְבּוּסִית קְרוּי כַּף, עֵ"שׁ שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁעָלֶיהָ כְּמִין כַּף שֶׁל קְרָרָה: וַתֵּקַע. נִתְעַקְּרָה מִמְּקוֹם מְחֻבָּרְתָּהּ, וְדוֹמֶה לוֹ: פֶּן תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ (יר' ו'), לְשׁוֹן הֶחְבֵּרָה. וּבְמִשְׁנָה: לְקַעֲקֵעַ בֵּיצָתָן — לְשָׁרֵשׁ שָׁרְשֵׁיהֶן: (כו) כִּי עלה השחר. וְצָרִיךְ אֲנִי לוֹמַר שִׁירָה בַּיּוֹם (חולין צ"א). בֵּרַכְתָּנִי. הוֹדָה לִי עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַכְנִי אָבִי, שֶׁעָשׂוּ מְעֻשָּׂר עֲלֵיהֶן: (כח) לא יעקב. לֹא יֵאָמֵר עוֹד שֶׁהַבְּרָכוֹת בָּאוּ לְךָ בְּעָקְבָה וּרְמִיָּה כִּי אִם בְּשָׂרָה וְנִלּוּי פָּנִים, וְסוֹפְךָ שֶׁהַקָּבָ"ה נִגְלָה אֲלֵיךָ בְּבֵית אֵל וּמִחֲלִיף שִׁמְךָ וְשָׁם הוּא מְבָרְכְךָ, וַאֲנִי שָׁם אֶהְיֶה וְאוֹדֶה לְךָ עֲלֵיהֶן, וְזֶה שֶׁכָּתוּב וַיָּשָׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן לוֹ (הושע י"ב)—בָּכָה הַמַּלְאָךְ וַיִּתְחַנֶּן לוֹ, וּמַה נִּתְחַנֶּן לוֹ? בֵּית אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ, הַמָּתָן לִי עַד שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּנוּ שָׁם; וְלֹא רָצָה יַעֲקֹב, וְעַל כָּרְחוֹ הוֹדָה לוֹ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ: וַיְבָרְכֵהוּ אוֹתוֹ שָׁם, שֶׁהָיָה

more Jacob, but Israel: for thou hast contended with God and with men, and hast prevailed. [29]And Jacob asked him, and said, Tell me, I pray thee, thy name. And he said, Wherefore is it that thou dost ask after my name? And he blessed him there. [30]And Jacob called the name of the place Peniel: for I have seen an angel face to face, and my soul is preserved. [31]And the sun shone upon him as he passed over Penuel, and he halted upon his thigh. [32]Therefore the children of Israel eat not of the tendon which shrank, which is upon the hollow of the thigh, unto this day: because he touched the hollow of Jacob's thigh on the tendon that shrank.

33. [1]And Jacob lifted up his eyes, and saw, and, behold, Esau came, and with him four hundred men. And he apportioned the children unto Leah, and unto Rachel, and unto the two handmaids. [2]And he put the handmaids and their children first, and Leah

רש"י

[THY NAME |SHALL] NO MORE BE CALLED JACOB [BUT ISRAEL] (lit., "not Jacob — supplanting — shall any more be said to thee") — It shall no longer be said that the blessings came to you through supplanting and subtlety but through noble conduct (שׂררה) and in an open manner. Because later on the Holy One, blessed be He, will reveal Himself to you at Bethel and will change your name. There He will bless you, and I shall be there and admit your right to them (the blessings). It is to this that *the passage* refers (Hos. XII. 5), "And he strove with an angel and prevailed; he wept and made supplication unto him" — *it means* the angel wept and made supplication unto him (Jacob). What was the subject of his supplication? *This is stated in the next verse:* "At Bethel He will meet us and there He will speak with us — *implying the request*, "Wait until he will speak with us there", *and then I will admit your right to the blessings.*" Jacob, however, would not agree to this, and against his own wish he had to admit his right to the blessings. That is what is meant when it states (v. 30) "And he declared him blessed there", that he begged him to wait and he did not agree *to do so* (cp. Gen. R. 78). ועם אנשים AND WITH MEN — Esau and Laban. ותוכל AND HAST PREVAILED over them. **(29)** למה זה תשאל WHEREFORE IS IT THAT THOU DOST ASK [AFTER MY NAME]? — We have no fixed names; our names change, all depending upon the service we are commanded to carry out as the errand with which we are charged (ib.). **(31)** ויזרח לו השמש AND THE SUN SHONE UPON HIM — This is the expression that people use: "When we reached such-and-such a place the dawn broke upon us". This is its literal sense. But the Midrash says that לו means, "for his needs" — to heal his lameness. Thus, too, you read *in Scripture a similar metaphor* (Mal. III. 30) "the sun of righteousness with healing in its wings" (ib.). The hours that it had set before its time for his sake when he left Beer-Sheba (cp. XVIII. 11) it now rose before its time for his sake. והוא צלע AND HE LIMPED — He was limping when the sun rose[1]). **(32)** גיד הנשה THE SINEW OF THE THIGH-VEIN — Why is its name called גיד הנשה? Because it sprang (נשה) and rose from its proper position. The word has the meaning of "springing". Other examples are: (Jer. LI. 30) "Their strength sprang away (נשתה)" and (XLI. 51) "for God hath made all my trouble spring away from me (נַשַּׁנִי)".

33. **(2)** ואת לאה וילדיה אחרנים AND LEAH AND HER CHILDREN AFTER —

NOTES

[1]) Since Rashi has stated that the sun rose for the express purpose of healing Jacob, it is evident that in the statement that the sun rose and he was limping, the sun's rising was not the cause of his limping. Rashi therefore connects the two phrases in point of time.

אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים
וַתּוּכָל: כט וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ
וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:
שלישי ל וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי
אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי: לא וַיִּזְרַח־לוֹ
הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־
יְרֵכוֹ: לב עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד
הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע
בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה: לג א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב
עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ
וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי
הַשְּׁפָחוֹת: ב וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן

אונקלוס

כט ושְׁאֵל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי־כְעַן שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְנַן אַתְּ־שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבָרִיךְ
יָתֵהּ תַּמָּן: ל וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא דַּאֲתְרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי־חֲזִיתִי מַלְאָכַיָּא־דֵיְיָ אַפִּין
בְּאַפִּין וְאִשְׁתְּזִבַת נַפְשִׁי: לא וּדְנַח־לֵהּ שִׁמְשָׁא כְּמָה דִי־עֲבַר יָת־פְּנוּאֵל וְהוּא
מַטְלַע עַל־יַרְכֵּהּ: לב עַל־כֵּן לָא־יֵכְלוּן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־גִּידָא דְנַשְׁיָא דִי עַל־
פְּתֵי יַרְכָּא עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קְרֵיב בְּפִתֵּי־יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּגִידָא דְנַשְׁיָא:
א וּזְקַף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אָתָא וְעִמֵּהּ אַרְבַּע מְאָה גַּבְרִין וּפַלִּיג יָת־
בְּנַיָּא עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא: ב וְשַׁוִּי יָת־לְחֵינָתָא וְיָת־בְּנֵיהֶן

רש״י

מִיתְחַנֵּן לְהַמְתִּין לוֹ וְלֹא רָצָה: ועם אנשים. עֵשָׂו וְלָבָן: ותוכל. לָהֶם: (כט) למה זה תשאל. אֵין לְנוּ שָׁם קְבִיעַ, מִשְׁתַּנִּים שְׁמוֹתֵינוּ, הַכֹּל לְפִי מִצְוַת עֲבוֹדַת הַשְּׁלִיחוּת שָׁאָנוּ מְשֻׁתַּלְּחִים (כ״ר): (לא) ויזרח לו השמש. לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם הוּא: כְּשֶׁהֵגֵינוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הֵאִיר לָנוּ הַשַּׁחַר, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמ״א ויזרח לו: לְצָרְפָאוּת אֶת צַלַּעְתּוֹ, כָּמָה דְּתֵימָא: שָׁמֶשׁ צָדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ (מלאכי ג׳); וְאוֹתָן שָׁעוֹת שֶׁמַּהֲרָה לִשְׁקוֹעַ בִּשְׁבִילוֹ כְּשֶׁנָּצָא מִבֵּאר שֶׁבַע מֵהֲרָה לִזְרוֹחַ בִּשְׁבִילוֹ: והוא צלע. הָיָה צוֹלֵעַ כְּשֶׁנִּרְפָּה הַשֶּׁמֶשׁ: (לב) גיד הנשה. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ גִּיד הַנָּשֶׁה? לְפִי שֶׁנָּשָׁה מִמְּקוֹמוֹ וְעָלָה, וְהוּא לְשׁוֹן קְפִיצָה, וְכֵן: נָשְׁתָה גְּבוּרָתָם (ירמיה נ״א), וְכֵן: כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל עֲמָלִי (בראשית מ״א):

and her children behind, and Rachel and Joseph hindmost. [3]And he himself passed before them, and prostrated himself to the earth seven times, until he stepped near to his brother. [4]And Esau ran towards him, and embraced him, and fell on his neck, and kissed him: and they wept. [5]And he lifted up his eyes, and saw the women and the children; and said, Who are these with thee? And he said, The children with whom God hath favored thy servant. [6]Then the handmaidens stepped near, they and their children, and prostrated themselves. [7]And Leah also with her children stepped near, and prostrated themselves: and afterwards Joseph and Rachel stepped near, and they prostrated themselves. [8]And he said, What meanest thou by all this camp which I met? And he

רש"י

The more behind — the more beloved (Gen. R. 78). **(3)** עבר לפניהם AND HE HIMSELF] PASSED BEFORE THEM — He thought: if that wicked man comes to fight let him fight me first (ib.). ויחבקהו AND EMBRACED HIM — His pity was aroused when he saw him prostrating himself so many times (ib.). וישקהו AND HE KISSED HIM — Dots are placed above the letters of this word, and a difference of opinion is expressed in the Boraitha of Sifré (בהעלותך) *as to what these dots are intended to suggest*: some explain the dotting as meaning that he did not kiss him with his whole heart, whereas R. Simeon the son of Johai said: Is it not[1]) well-known that Esau hated Jacob? But at that moment his pity was really aroused and he kissed him with his whole heart. **(5)** מי אלה לך WHO ARE THESE WITH THEE? (lit., to thee)? — Who are these that they should be yours (are they your children or your servants)? **(7)** נגש יוסף ורחל JOSEPH AND RACHEL STEPPED NEAR — In the case of all *the others* the mothers approached before the children, but in the case of Rachel, Joseph came in front of her. He said: "My mother is a beautiful woman; for fear that this wicked man will set his fancy on her I will stand in front of her and prevent him from gazing at her." As a reward for this Joseph merited the blessing associated with the words עלי עין "with the eye" (Gen. R. 78)[2]). **(8)** מי לך כל המחנה WHAT MEANEST THOU BY ALL THIS CAMP? — What is all this camp that I have met which belongs to you — as much as to say: what do you intend by it? Scripture really uses the word המחנה in reference to those who were bringing the present. A Midrashic explanation is: He had met companies of angels who thrust him and his men aside, asking them, "Who are you?" These replied, "We belong to Esau". Whereupon the angels exclaimed, "Smite, smite!" They (Esau's men) then said, "Let him alone; he is a son of Isaac". They took no notice of this. "He is a grandson of Abraham". *Again* they took no notice of this. "He is Jacob's brother". Whereupon they said: if this be so, you are one with us"

NOTES

1) The word הלכה in the Sifré is amended to הלא.

2) See Rashi on XLIX. 22 where he quotes this Midrash in a somewhat different form: to protect her עלי עין against the eye of Esau he drew himself up to his full "greatness" (height) שרבב קומתו in front of his mother — therefore he was blessed with "greatness" (i. e. a distinguished position in Egypt).

רָאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל
וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים: ג וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ
אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו: ד וַיָּרָץ
עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ
וַיִּבְכּוּ: ה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־
הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־
חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ: רביעי ו וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת
הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיָן: ז וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ
וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ: ח וַיֹּאמֶר
מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר

°צוארין ק׳ °ישקהו כלו נקוד

אונקלוס

קֳדָמָאִין וְיָת־לֵאָה וּבְנָתָא בַּתְרָאִין וְיָת־רָחֵל וְיָת־יוֹסֵף בַּתְרָאִין: ג וְהוּא עָבַר
קָדָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל־אַרְעָא שְׁבַע זִמְנִין עַד־מִקְרְבֵהּ עַד־ (ס״ לְוָת־) אֲחוּהִי:
ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדְמוּתֵהּ וְנַפֵּל עַל־צַוָּארֵהּ וְנַשְּׁקֵהּ וּבְכוֹ: ה וּזְקַף יָת־
עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־נְשַׁיָּא וְיָת־בְּנָתָא וַאֲמַר מָן־אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנָיָא דִּי־חָס יְיָ יָת־
עַבְדָּךְ: ו וּקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנַּין וּבְנֵיהֶן וּסְגִידָא: ז וּקְרִיבָא אַף־לֵאָה וּבְנָתָא וּסְגִידוּ
וּבָתַר־כֵּן קְרִיב יוֹסֵף וְרָחֵל וּסְגִידוּ: ח וַאֲמַר מָן לָךְ כָּל־מַשְׁרְיָתָא הָדֵן דִּי

רש״י

לג (ב) ואת לאה וילדיה אחרנים. אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב: (ג) עבר לפניהם. אָמַר: אִם יָבֹא אוֹתוֹ רָשָׁע לְהַלְחֵם בִּי יִלָּחֵם בִּי תְּחִלָּה: (ד) ויחבקהו. נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו, כְּשֶׁרָאָהוּ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל הַשְּׁתַּחֲוָאוֹת הַלָּלוּ: וישקהו. נָקוּד עָלָיו; וְיֵשׁ חוֹלְקִין בְּדָבָר הַזֶּה בְּבְרֵיְתָא דְסִפְרֵי, יֵשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ נְקֻדָּה זוֹ, שֶׁלֹּא נָשַׁק בְּכָל לִבּוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, הֲלָכָה הִיא בְּיָדוּעַ שֶׂעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְנָשַׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ (ב״ר): (ה) מי אלה לך. מִי אֵלֶּה לִהְיוֹת שָׁלָּךְ: (ו) נגש יוסף ורחל. בְּכֻלָּן הָאִמָּהוֹת נִגְּשׁוֹת לִפְנֵי הַבָּנִים, אֲבָל בְּרָחֵל יוֹסֵף נִגַּשׁ לִפְנֶיהָ, אָמַר: אִמִּי יָפַת תֹּאַר שֶׁמָּא יִתְלֶה בָהּ עֵינָיו אוֹתוֹ רָשָׁע, אֶעֱמוֹד בְּנֶגְדָּהּ וְאֶעְבְּטֵנִי מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ; מִכָּאן וָהָה יוֹסֵף לִבְרֵכַת עֲלֵי עָיִן: (ח) מי לך כל המחנה. מִי כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי, שֶׁהוּא שָׁלֹךְ? כְּלוֹמַר לָמָּה הוּא לָךְ? פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה, וּמִדְרָשׁוֹ: כְּתוֹת שֶׁל מַלְאָכִים פָּגַע, שֶׁהָיוּ רוֹחֲפִין אוֹתוֹ וְאֶת אָבִיו וְאוֹמְרִים לָהֶם: שֶׁל מִי אַתֶּם? וְהֵם אוֹמְרִים לָהֶם שֶׁל עֵשָׂו, וְהֵם אוֹמְרִים: הַכּוּ, הַכּוּ! וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: הַנִּיחוּ, בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק הוּא, וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו; בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הוּא, וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִין; אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב הוּא, אוֹמְרִים לָהֶם: אִם כֵּן, מִשֶּׁלָּנוּ אַתֶּם:

said, These are to find favour in the eyes of my lord. [9]And Esau said, I have enough; my brother, be thine that which is thine. [10]And Jacob said, Nay, I pray thee, if now I have found favour in thy eyes, then take my present at my hand: for therefore I have seen thy face, as though I had seen the face of a god-like being, and thou wast pleased with me. [11]Take, I pray thee, my blessing that is brought to thee; because God hath favoured me, and because I have everything. And he pressed him, and he took it. [12]And he said, Let us journey, and let us go, and I will go along with thee. [13]And he said unto him, My lord knoweth that the children are tender, and the flocks and herds with young are with me: and if men should overdrive them one

רש"י

(ib.). **(9)** יהי לך אשר לך BE THINE THAT WHICH IS THINE — In these words he admitted his right to the blessings (ib.). **(10)** אל נא NAY, I PRAY THEE — Do not, I pray thee, s p e a k to me thus. אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו' IF NOW I HAVE FOUND FAVOUR IN THY EYES. THEN TAKE MY PRESENT AT MY HAND: FOR THEREFORE I HAVE SEEN THY FACE etc. — *Accept my present* because (כי) it is fitting and proper for you to accept my present, for t h a t (על כן) I have seen your face which is as dear to me as the sight of the angel — for I have seen your guardian angel. And *a* further *reason why you should accept my present is* ותרצני — because you have agreed to pardon my offence. Why, however, did he mention to him that he had seen the angel? In order that he (Esau) should be afraid of him saying, "He has seen a n g e l s and nevertheless escaped safely! Now, certainly, I shall be unable to overcome him". ותרצני AND THOU WAST PLEASED WITH ME — You are reconciled with me. Wherever the term רצה (the verb, or the noun רצון) occurs in Scripture it means "propitiating"; O. F. appaisement; *Engl. appeasing. An example is,* (Lev. XXII. 20) "It shall not be (לרצון) acceptable *as a propitiatory sacrifice* to you", for the purpose of the sacrifices is to conciliate and to propitiate. Similarly (Prov. X. 31) "The lips of the righteous know רצון — they understand to conciliate and propitiate. **(11)** ברכתי *means* MY PRESENT — a present such as this that is brought, when one has an audience with a person after an interval of time is intended only as a greeting. Now wherever the term "blessing" (ברכה) is used in connection with an audience — as for example, (XLVII. 7) "Jacob b l e s s e d (ויברך) Pharoah", and (2 Kings XVIII. 31) "make your peace (ברכה) with me" mentioned in connection with Sennacherib, and also (2 Sam. VIII. 10) to salute him and to bless him (לברכו)" mentioned in connection with Toi, King of Hamath — they all signify greeting, O. F. saluer. So that here, too: ברכתי *really means* "mon salut" — *my greetings and the term is then transferred to the greeting-present.* אשר הבאת לך THAT IS BROUGHT TO THEE without any exertion on your part. I have myself taken the trouble to bring it *all this way* until it has reached your hand (Gen. R. 78). חַנַּנִי GOD HATH FAVOURED ME — The first נ has a Dagesh, because it serves the purpose of two נ's since it should have said חַנָּנֵנִי [1]) as we always find the forms of חנן with two נ's. The third נ here (Rashi means the third that is p r o n o u n c e d) serves *as part of the accusative pronominal suffix (meaning "me"),* as (Is. XXIX. 16) עשני "He made m e", and as (XXX. 20) זבדני "he endowed m e". יש לי כל I HAVE EVERYTHING — all that will supply my needs. But Esau spoke proudly (v. 8): I have (רב) abundance — far more my needs. **(12)** נסעה *is an imperative* like שִׁמְעָה and שִׁלְחָה which are equivalent to שְׁמַע hearken!" and שְׁלַח "send!" Similarly here, נְסָעָה is equivalent to נְסַע "travel on!", where the ג is a root-letter of the word *and not the prefix of the future in which case the word would mean "let us travel on", similar to the following word* ונלכה *"and let us go".* The Targum *also takes it in this sense,* rendering

NOTES

[1]) See Appendix.

לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: ט וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב
אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ: י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־
נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־
כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי: יא קַח־
נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַנִי אֱלֹהִים
וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח: יב וַיֹּאמֶר נִסְעָה
וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ
כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם

אונקלוס

עֲרָעִית וַאֲמַר לַאֲשַׁכְּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי: ט וַאֲמַר עֵשָׂו אִית־לִי סַגֵּי אֲצַלַּח
בְּדִילָךְ: י וַאֲמַר יַעֲקֹב בְּבָעוּ אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחְתִּי רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וְתִקַּבֵּל תְּקָרְבְתִּי
מִן־יְדֵי אֲרֵי עַל־כֵּן חֲזוֹתָנוּן לְאַפָּיךְ כְּחֵיזוּ אַפֵּי רַבְרְבַיָּא וְאִתְרְעֵית־לִי: יא קַבֵּל־
כְּעַן יָת־תְּקָרְבְתִּי דְּאִתְהֵיתַת לָךְ אֲרֵי־רַחִים־עֲלַי (קָדָם) יְיָ וַאֲרֵי אִית־לִי־כֹלָּא
וְאִתְקֵף־בֵּהּ וְקַבִּיל: יב וַאֲמַר נְטַל וְנֵהָךְ וְאֵיזִיל לְקֳבָלָךְ: יג וַאֲמַר לֵהּ רִבּוֹנִי
יָדַע אֲרֵי־עֻנְקָנָא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינַקְתָּא עָלָוֵי וּדְחוֹקְנוּן יוֹמָא חַד וִימוּתוּן

רש״י

(ט) יהי לך אשר לך. כְּאִן הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת (ב״ר):(י) אל נא. אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן: אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו׳. כִּי בְדַאי וְהָגוּן לְךָ, שֶׁתְּקַבֵּל מִנְחָתִי, עַל אֲשֶׁר רָאִיתִי פָּנֶיךָ, וְהֵן חֲשׁוּבִין לִי כִּרְאוֹת פְּנֵי הַמַּלְאָךְ, שֶׁרָאִיתִי שֹׂר שֶׁלְּךָ, וְעוֹד עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לְמְחוֹל סוּרְחָנִי. וְלָמָּה הִזְכִּיר לוֹ רְאִיַּת הַמַּלְאָךְ? כְּדֵי שֶׁיִּתְיָרֵא הֵימֶנּוּ וְיֹאמַר: רָאָה מַלְאָכִים וְנִצָּל, אֵינִי יָכוֹל לוֹ מַעֲתָּה: ותרצני. נִתְפַּיַּסְתָּ לִי, וְכֵן כָּל רָצוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן פִּיּוּס אפייצימנ״טו בְּלַעַז, כִּי לֹא לָרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם (ויקרא כ״ב)—הַקְרָבָנוֹת בָּאוֹת לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת, וְכֵן: שִׂפְתֵי צֶדֶק יֵדְעוּן רָצוֹן (משלי י׳)—יוֹדְעִים לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת: (יא) ברכתי. מִנְחָתִי, מִנְחָה זוֹ הַבָּאָה עַל רְאִיַּת פָּנִים לְפָרָקִים אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לְשַׁאִילַת שָׁלוֹם, וְכָל בְּרָכָה שֶׁהִיא לִרְאִיַּת פָּנִים—בְּגוֹן: וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה (בר׳ מ״ז), עָשׂוּ אִתִּי בְרָכָה דְּסַנְחֲרִיב (מ״ב י״ח), וְכֵן: לִרְאִיַּת פָּנִים—בְּגוֹן: וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה (בר׳ מ״ז), עָשׂוּ אִתִּי בְרָכָה דְּסַנְחֲרִיב (מ״ב י״ח), וְכֵן: לִשְׁאֹל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ דְּתִנְיָא מֶלֶךְ חָמָת (ש״ב ח׳)—בְּלֹם לְשׁוֹן בְּרֵכַת שָׁלוֹם הַן, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַז שלו״איר. אַף זוֹ בִּרְכָתִי מִן׳ן שלו״ד: אשר הבאת לך. לֹא טָרַחְתָּ בָּהּ וַאֲנִי יָגַעְתִּי לְהַנִּיעָהּ עַד שֶׁבָּאָה לְיָדֶךָ (ב״ר): חנני. נו״ן רִאשׁוֹנָה מְרֻבָּשֶׁת, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמָקוֹם שְׁנֵי נוּנִי״ן, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר חֲנָנֵנִי, שְׁאֵין חָנַן בְּלֹא שְׁתֵּי נוּנִי״ן, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ, כְּמוֹ עָשָׂנִי, וְבָרְנִי: יש לי כל. כָּל סְפוּקִי: וְעָשָׂו דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן נְאָוָה: יֶשׁ לִי רָב, יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכִּי: (יב) נסעה. כְּמוֹ שִׂמְעָה, סִלְחָה, שֶׁהוּא כְּמוֹ שִׁמַע, סְלַח, אַף כָּאן נִסְעָה כְּמוֹ נָסַע, וְהַנּוּ״ן וָסוֹר בְּתֵי יְרָבְּ, וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: טוֹל וּנְהָךְ. עָשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב נְסַע מִכָּאן וְנֵלֵכָה: ואלכה לנגדך. בְּשָׁוֶה לְךָ; טוֹבָה זוֹ אֲשֶׁשֶׂה לְךָ, שֶׁאַאֲרִיךְ יְמֵי מַהֲלַכְתֶּךָ, לְלֶכֶת לְאַט כַּאֲשֶׁר אַתָּה צָרִיךְ, וְזֶהוּ לְנֶגְדֶּךָ—בְּשָׁוֶה לְךָ: (יג) עלות עלי. הַצֹּאן וְהַבָּקָר, שֶׁהֵן עָלוֹת, מְטֻלוֹת עָלַי לְנַהֲלָן לְאַט: עלות. מְנַהֲלוֹת עוֹלְלִיהוֹן, לְשׁוֹן עוֹלֵל וְיוֹנֵק (איכה ב׳), עוֹיל יָמִים (ישׁ׳ ס״ה), וּשְׁתֵּי פָּרוֹת עָלוֹת (ש״א ו׳). וּבְלַעַז

day, all the flocks will die. [14]Let my lord, I pray thee, pass before his servant: and I will lead on gently in my slow progress, according to the pace of the drove that is before me, and according to the pace of the children, until I come unto my lord unto Seir. [15]And Esau said, Let me now leave with thee some of the people that are with me. And he said, Wherefore this? let me find favour in the eyes of my lord. [16]So Esau returned that day on his way unto Seir. [17]And Jacob journeyed to Succoth, and built for himself a house, and made booths for his cattle: therefore he called the name of the place Succoth. [18]And Jacob came safely to the city of Shechem, which is in the land of Canaan, when he came from Padanaram; and encam-

רש"י

it: "Travel on and let us go". Thus Esau said to Jacob, "Travel thou on from here and let us go" etc. ואלכה לנגדך *means* AND I WILL GO SIDE BY SIDE WITH THEE — I will do you this favour: that I will take a longer time on my journey by going slowly as is necessary for you. This is the meaning of לנגדך — alongside of you. **(13)** עלות עלי WITH YOUNG ARE WITH ME — The sheep and the oxen which are giving suck constitute a charge upon me (עלי) to drive them slowly. עלות *means* bringing up their young. *Words of* the same root *are found in* (Lam. II. 11) "young children (עולל) and the sucklings"; (Is. LXV. 20) "an infant (עול) of days"; (1 Sam. VI. 7) "and two milch kine (עלות)". O. F. enfantées. ודפקום יום אחד AND IF MEN SHOULD OVERDRIVE THEM, wearying them on the journey by making them run, ומתו כל הצאן ALL THE FLOCKS WILL DIE. ודפקום has the same meaning as in (Song. V. 2) "Hark, my beloved knocketh (דופק)" — knocks at the door — *so that it means to beat the animals in order that they may travel quickly.* **(14)** יעבר נא אדני LET MY LORD, I PRAY THEE, PASS — do not prolong the time of your journey: pass on at your usual speed even though you *thereby* get far away *from me.* אתנהלה is the same as אתנהל I WILL LEAD ON. The ה *at the end of the word* is redundant as in (VIII. 21) ארדה "I will go down", and in (Ps. LXXXV. 9) אשמעה "I will hear". לאטי SLOWLY — *the word means* "my slowness", לאט having the meaning of ease, gentleness. *Examples are:* (Is. VIII. 6) "that go (לאט) softly"; (2 Sam. XVIII. 5) "Deal (לאט) gently for my sake with the young man." *In* לאטי the ל is a root-letter and not a prefix, *so that the meaning is,* "I will lead on *at* my slow rate". לרגל המלאכה ACCORDING TO THE PACE OF THE DROVE — according to the requirements made by the pace of the feet of the cattle which is incumbent on me to drive. ולרגל הילדים AND ACCORDING TO THE PACE OF THE CHILDREN — according to the speed (רגל) which they are able to keep up. עד אשר אבא אל אדני שעירה UNTIL I COME UNTO MY LORD UNTO SEIR — He mentioned a much longer journey, for he *really* intended to go only as far as Succoth (Ab. Zara 25b). He said, "If he means to do me harm let him wait *to do so* until I reach his abode *at Seir.*" Therefore he did not go *to Seir.* But when will he go?[1]) In the days of the Messiah, as it is said (Obad. I. 21) "And saviours shall go up on Mount Zion to judge the mount of Esau". There are many Midrashic explanations of this section. **(15)** ויאמר למה זה *means* AND HE SAID, WHY IS IT that thou shouldst do me a favour which I do not need?"[2]) אמצא חן בעיני אדני LET ME FIND FAVOUR IN THE EYES OF MY LORD and do not give me any recompense at present *for the gifts I have made you.* **(16)** וישב ביום ההוא עשו לדרכו SO ESAU RETURNED THAT DAY ON HIS WAY — Esau alone *returned,* but the four hundred men who had accompanied him slipped away from him one by one. When did the Holy One, blessed be He, reward them *for this*? In the days of David, as it is said (1 Sam. XXX. 17) (in reference to an attack which he made upon the Amalekites, descendants of Esau) "[and there escaped not a man of them] save four hundred

NOTES

[1]) Since he surely did not wish to utter a falsehood; cf. Gen. R. 79.

[2]) Rashi points out that למה זה does not refer to the following words אמצא חן but to the previous אצינה נא.

יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן׃ יד וַיַּעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי
עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־
לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי
שֵׂעִירָה׃ טו וַיֹּאמֶר עֶשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם
אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃
טז וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ יז וְיַעֲקֹב
נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־
כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת׃ ס יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב
שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן

אונקלוס

כָּל־עָנָא׃ יד וְיַעֲבַר־כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם עַבְדֵּהּ וַאֲנָא אֶדְבַּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבָדָא
דִּי־קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יָנְקַיָּא עַד דִּי־אֵעוֹל לְוָת־רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר׃ טו וַאֲמַר עֵשָׂו אָשְׁבּוֹק־
כְּעַן עִמָּךְ מִן־עַמָּא דִּעְמִּי וַאֲמַר לְמָא דְנָן אַשְׁכַּח־רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃ טז וְתָב
בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאֻרְחֵהּ לְשֵׂעִיר׃ יז וְיַעֲקֹב נְטַל לְסֻכּוֹת וּבְנָא לֵהּ בֵּיתָא
וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל־כֵּן קְרָא שְׁמָא־דַאֲתְרָא סֻכּוֹת׃ יח וַאֲתָא יַעֲקֹב שְׁלִים
קַרְתָּא דִּשְׁכֶם דִּי בְּאַרְעָא דִכְנָעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדָּן דַּאֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אַפֵּי)

רש״י

אונפנטיי״ש. ודפקום יום אחד. לְנַגֵּעַ בַּדַּרְכֵּךְ בְּמִרוּצָה ומתו כל הצאן: ודפקום. כְּמוֹ: קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק (שיר ה׳)—נוֹקֵשׁ בַּדֶּלֶת: (יד) יעבר נא אדני. אַל נָא תַּאֲרִיךְ יָמַי הַלִּיכָתְךָ, עֲבוֹר כְּפִי דַּרְכְּךָ וְאַהּ אִם תִּתְרַחֵק: אתנהלה. אֶתְנַהֵל, הַ״א יְתֵירָה, כְּמוֹ אַרְדָּה, אֶשְׁמְעָה: לאטי. לְאָט שֶׁלִּי, לְשׁוֹן נַחַת, הַהוֹלְכִים לְאַט, לְאָט לִי לַנַּעַר (ש״ב י״ח): לְאִטִּי: הַלַּמ״ד מִן הַיְסוֹד, וְאֵינָהּ מְשֻׁמֶּשֶׁת—אֶתְנַהֵל נַחַת שֶׁלִּי: לרגל המלאכה. לְפִי צוּרְךָ הֲלִיכַת רַגְלֵי הַמְּלָאכָה הַמְּטֻלֶּלֶת עָלַי לְהוֹלִיךְ: ולרגל הילדים. לְפִי רַגְלֵיהֶם שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֵילֵךְ: עד אשר אבא אל אדני שעירה. הִרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ לָלֶכֶת אֶלָּא עַד סְכוֹת; אָמַר: אִם דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה, יַמְתִּין עַד בּוֹאִי אֵצֶל, וְהוּא לֹא הָלַךְ; וְאֵימָתַי יֵלֵךְ? בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ (ב״ר), שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א׳); וּמִנַּיִן יֵשׁ לְקָרְשָׁה זוּ רַבִּים: (טו) ויאמר למה זה תעשה לי טובה זו שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָהּ: אמצא חן בעיני אדני. וְלֹא תְּשַׁלֵּם לִי עַתָּה שׁוּם גְּמוּל: (טז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו. עֵשָׂו וְיִשְׂבּוֹ בְּיוֹם הַהוּא עֲשׂוּ לְדִרְכּוֹ. עֵשָׂו לְבַדּוֹ, וּד׳ מֵאוֹת אִישׁ שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ נִשְׁמְטוּ מֵאֶצְלוֹ אֶחָד אֶחָד, וְהֵיכָן פָּרַע לָהֶם הַקָּבָ״ה? בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים (ש״א ל׳), (ב״ר): (יז) ויבן לו בית. שָׁהָה שָׁם י״ח חֹדֶשׁ, קַיִץ וְחוֹרֶף וְקַיִץ (מגילה י״ז), סְכוֹת—קַיִץ; בַּיִת—חוֹרֶף, סְכוֹת—קַיִץ: (יח) שלם. שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, שֶׁנִּתְרַפָּא מִצַּלַעְתּוֹ, שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא חָסַר כְּלוּם מִכָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן, שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ, שֶׁלֹּא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ בְּבֵית לָבָן (שבת ל״ג): עיר שכם. כְּמוֹ לָעִיר. וְכָמוֹהוּ: עַד בּוֹאֲנָה בֵּית לָחֶם (רות א׳):

ped before the city. [19]And he obtained a part of a field, where he had spread his tent, at the hand of the children of Hamor, Shechem's father, for an hundred kesitahs. [20]And he erected there an altar, and called it El-elohe-Israel.

34. [1]And Dinah the daughter of Leah, whom she bare unto Jacob, went out to see among the daughters of the land. [2]And when Shechem the son of Hamor the Hivite, prince of the country, saw her, he took her, and lay with her, and afflicted her. [3]And his soul clave unto Dinah the daughter of Jacob, and he loved the damsel, and spake lovingly to the damsel. [4]And Shechem spake unto his father Hamor, saying, Take me this young maiden to wife. [5]And Jacob heard that he

רש"י

young men who rode upon camels" (Gen. Rab. 78). **(17)** ויבן לו בית AND HE BUILT FOR HIMSELF A HOUSE — He stayed there eighteen months — summer, winter and summer *again* (Megil. 17a); for *the first mention of* Succoth (booths which are erected for the cattle) *points to the* summer (when booths are necessary for the cattle), *the mention of building a* house *to the* winter, *and the second mention of* booths to the *next* summer. **(18)** שלם SAFELY (lit., whole, perfect, unimpaired) — unimpaired in body (health) because he was cured of his lameness; whole as regards his possessions for he was not short of anything even though he had given that gift (for his remaining cattle soon bore other young; cf. Rashi on XXX. 43); and perfect in his *knowledge of the* Torah for whilst he was in Laban's house he had not forgotten what he had before learned (Sabb. 33b). עיר שכם — *the word* עיר is equivalent to לעיר to the city of. Similarly we have (Ruth I. 19) "until they came בית לחם" — "to Bethlehem". בבאו מפדן ארם WHEN HE CAME FROM PADAN-ARAM — *This is stated here* in the same way as a person says to his neighbour, "that man there has come from between the teeth of the lion and has returned unhurt". Similarly here: he came whole from Padan-aram — from Laban and from Esau who had come to attack him on his journey. **(19)** קשיטה is a Meah (a certain coin). Rabbi Akiba said, "When I visited the coast-towns *I found that* they called a Meah a Kesittah (R. Hash. 26b). In the Targum it is rendered by חורפן good ones, current everywhere: the same idea as (XXIII. 16) "current with the merchant". **(20)** ויקרא לו אל אלהי ישראל AND HE CALLED IT EL-ELOHE ISRAEL — It does not mean that the altar was named "The God of Israel" *thus bearing a Divine Name*, but because the Holy One, blessed be He, had been with him and delivered him he called the name of the altar by a term that had an allusion to the miracle, so that the praise of God might be mentioned when people called it by its name. Thus it would mean: He who is El, God — viz., the Holy One, blessed be He — is the God of me whose name is Israel. We find something similar in the case of Moses (Ex. XVIII. 15): "And he called its (the altar's) name 'Adonai-Nissi'. Not that the altar was called *by the Divine Name*, Adonai, but he named the altar thus, to mention the praise of the Holy One, blessed be He: "The Lord — He is my banner!"[1]) Our Rabbis, of blessed memory, expounded it thus: that the Holy One, blessed be He, called Jacob *by the name* El. *The verse therefore should be translated "and the God of Israel called him* (Jacob) *El"* (Megil. 18a). And *in reference to all these different explanations it may be said that* the words of the Torah — just as a hammer splits the rock into many different pieces (Sabb. 88b) — may be given many different explanations. I, however, make it my aim to give the plain sense of Scripture.

34. (1) בת לאה THE DAUGHTER OF LEAH — *so Scripture calls her; why* not the daughter of Jacob? But just because she "went out" she is called

NOTES

[1]) The names are thus similar in formation to צורי שדי "The Allmighty is my Rock" and similar names compounded with a Divine appellation except that these combine the two elements into one word.

אֲרָם וַיְחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר: יט וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה
אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלֹו מִיַּד בְּנֵי־חֲמֹור אֲבִי שְׁכֶם
בְּמֵאָה קְשִׂיטָה: כ וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לֹו אֵל
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס חמישי לד א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־
לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאֹות בִּבְנֹות הָאָרֶץ:
ב וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמֹור הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ
וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ: ג וַתִּדְבַּק נַפְשֹׁו
בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר עַל־לֵב
הַנַּעֲרָ: ד וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמֹור אָבִיו לֵאמֹר קַח־
לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה: ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי

סהנערה ק׳ סהנערה ק׳

אונקלוס

קַרְתָּא: יט וְזַבַן יָת־אַחֲסָנַת חַקְלָא דִי פְרַס־תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דִבְנֵי־חֲמוֹר
אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בְּמְאָה חוּרְפָן: כ וַאֲקֵם־תַּמָּן מַדְבְּחָא וּפְלַח־עֲלוֹהִי קֳדָם־אֵל
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: א וּנְפָקַת דִּינָה בַּת־לֵאָה דִי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנָת
אַרְעָא: ב וַחֲזָא יָתַהּ שְׁכֶם בַּר־חֲמוֹר חִיוָאָה רַבָּא דַאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב
יָתַהּ וַעֲנִיהּ: ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וּרְחֵם יָת־עוּלְמְתָא וּמַלִּיל
עַל־לִבָּא דְעוּלְמְתָא: ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי לְמֵימָר סַב־לִי יָת־עוּלְמְתָא
הָדָא לְאִנְתּוּ: ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע אֲרֵי סְאִיב יָת־דִּינָה בְּרַתֵּהּ וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם־

רש״י

כבאו מפדן ארם. כְּאֶרֶם הָאוֹמֵר לַחֲבִירוֹ: יְצֵא פְלוֹנִי מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת וּבָא שָׁלֵם, אַךְ בָּאן וְיָבֹא שָׁלֵם מִפַּדַּן אֶרֶם, מִלְּבָן וּמֵעֵשָׂו שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לוֹ בַּדָּרֶךְ: (יט) קשיטה. מָעָה. אַר״ע: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרֵכֵי הַיָּם, הָיוּ קוֹרִין לְמָעָה קְשִׂיטָה (וְתַרְגּוּמוֹ: חוּרְפָן—טוֹבִים, חֲרִיפִים בְּכָל מָקוֹם, כְּגוֹן עוֹבֵר לַסּוֹחֵר): (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל. לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהָיָה הַקָּבָ״ה עִמּוֹ וְהִצִּילוֹ קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ עַל שֵׁם הַנֵּס, לִהְיוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם נִזְכָּר בְּקִרְיַאת הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר: מִי שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַקָּבָ״ה, הוּא לֵאלֹהִים לִי, שֶׁשְּׁמִי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן מָצִינוּ בְּמשֶׁה: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה׳ נִסִּי (שמ׳ י״ז), לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה׳, אֶלָּא עַל שֵׁם הַנֵּס קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ לְהַזְכִּיר שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה, ה׳ הוּא נִסִּי. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, שֶׁהַקָּבָ״ה קָרְאוֹ לְיַעֲקֹב אֵל (מגילה י״ח); וְדִבְרֵי תוֹרָה כְּפַשְׁטֵּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע (ע׳ שבת פ״ח)—מִתְחַלְּקִים לְכַמָּה טְעָמִים, וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בְּאֹתִי:

לד (א) בת לאה. וְלֹא בַת יַעֲקֹב? אֶלָּא עַל שֵׁם יְצִיאָתָהּ נִקְרֵאת בַּת לֵאָה, שֶׁאַף הִיא יְצִיאָנִית הָיְתָה (ב״ר), שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ: וְעָלֶיהָ מָשָׁלוּ הַמָּשָׁל: כְּאִמָּהּ כְּבִתָּהּ: (ב) וישכב אתה. כְּדַרְכָּהּ: ויענה. שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ (ב״ר): (ג) על לב הנערה. דְּבָרִים

had defiled Dinah his daughter: now his sons were with his cattle in the field: and Jacob was silent until they were come. [6]And Hamor the father of Shechem went out unto Jacob to speak with him. [7]And the sons of Jacob came from the field when they heard it: and the men were grieved, and they were very wroth, because he had wrought a base deed against Israel in lying with Jacob's daughter; and thus it ought not to be done. [8]And Hamor spake with them, saying, The soul of my son Shechem delighteth in your daughter: I pray you give her him to wife. [9]And intermarry with us, and give your daughters unto us, and take our daughters unto you. [10]And ye shall abide with us: and the land shall be before you; and travel ye therein, and get you possessions therein. [11]And Shechem said unto her father and unto her brethren, Let me find favour in your eyes, and what ye shall say unto me I will give. [12]Multiply upon me greatly dowry and gift, and I will give according as ye shall say unto me: but give me the damsel to wife. [13]And the sons of Jacob answered Shechem and Hamor his father with

רש"י

Leah's daughter, since she, too, was fond "of going out" (Gen. R. 80), as it is said (XXX. 16) "and Leah went out to meet him". With an allusion to her they formulated the proverb: "Like mother, like daughter". **(3)** על לב הנערה [AND SPAKE] LOVINGLY TO THE DAMSEL (lit., he spoke to the heart of the maiden) words that would appeal to her heart: See how much money your father has lavished for a small plot of field. I will marry you and you will then possess the city and all its fields (Joma 77b). **(7)** וכן לא יעשה AND THUS IT OUGHT NOT TO BE DONE — viz., to do violence to a maiden, for *even* the heathens have trained themselves (lit., have fenced themselves round) against unchastity as a

טַמְּאוּ אֶת־דִּינָה בְתָּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה
וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם: ו וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם
אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ: ז וּבְנֵי־יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה
כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי
נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן
לֹא יֵעָשֶׂה: ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי
חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:
ט וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ
תִּקְחוּ לָכֶם: י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם
שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָהּ: יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־
אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ
אֵלַי אֶתֵּן: יב הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה
כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה:
יג וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמֹר אָבִיו

יהנערה ק׳

אונקלוס

גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא וְשָׁתִיק יַעֲקֹב עַד־מֵיתֵיהוֹן: ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי־דִשְׁכֶם לְוָת־
יַעֲקֹב לְמַלָּלָא עִמֵּהּ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עֲלוּ מִן־חַקְלָא כַּד־שְׁמָעוּ וְאִתְנְסִיסוּ גֻּבְרַיָּא
וּתְקִיף לְהוֹן לְחָדָא אֲרֵי קִלְנָא עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכַּב עִם־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לָא־
כְשַׁר לְאִתְעֲבָדָא: ח וּמַלִּיל חֲמוֹר עִמְּהוֹן לְמֵימַר שְׁכֶם בְּרִי אִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ
בִּבְרְתְּכוֹן הָבוּ כְעַן יָתַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ: ט וְתִתְחַתְּנוּן בְּנָא בְּנָתֵיכוֹן תִּתְּנוּן־לָנָא וְיָת־
בְּנָתָנָא תִּסְּבוּן לְכוֹן: י וְעִמָּנָא תֵּתְבוּן וְאַרְעָא תְּהֵי קֳדָמֵיכוֹן תִּיבוּ וְעִבְדוּ־בַהּ־
סְחוֹרְתָא וְאַחֲסָנוּ בַהּ: יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא וּלְאַחָהָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין
בְּעֵינֵיכוֹן וְדִי תֵימְרוּן לִי אֶתֵּן: יב אַסְגּוּ עֲלַי לַחֲדָא מוֹהָרִין וּמַתָּנָן וְאֶתֵּן כְּמָא
דִי־תֵימְרוּן לִי וְהַבוּ־לִי יָת־עוּלֶמְתָּא לְאִנְתּוּ: יג וַאֲתִיבוּ בְנֵי־יַעֲקֹב יָת־שְׁכֶם וְיָת־

רש״י

הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלֵּב: רְאֵי, אֲבִיךְ בְּחֻלְקַת שָׂדֶה קְטַנָּה כְּמָה מָמוֹן בְּזָבוּ, אֲנִי אֶשִּׂיאֵךְ וְתִקָּנֶה
הָעִיר וְכָל שְׂרוֹתֵיהָ: (ו) וכן לא יעשה. לַעֲנוֹת אֶת הַבְּתוּלוֹת, שֶׁהָאֻמּוֹת נָדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת

subtlety, and spake thus because he had defiled Dinah their sister: [14]And they said unto them, We cannot do this thing, to give our sister to one that is uncircumcised; for that were a disgrace unto us: [15]But in this will we consent unto you: If ye will be as we are, to circumcise every male of you, [16]Then will we give our daughters unto you, and we will take your daughters to us, and we will abide with you, and we will become one people. [17]But if ye will not hearken unto us, to be circumcised; then will we take our daughter, and we will go. [18]And their words were good in the eyes of Hamor, and in the eyes of Shechem Hamor's son. [19]And the young man delayed not to do the thing, because he was pleased with Jacob's daughter: and he was the most honoured of all the house of his father. [20]And Hamor and Shechem his son came unto the gate of their city, and spake with the men of their city, saying,

ריש"י

consequence of the Flood *which had come upon the world as a punishment for this sin* (Gen. R. 80). **(8)** חשקה *means* desires. **(12)** מהר DOWRY, refers to the Ketuba (the sum settled by the husband on his wife as set forth in the Ketuba — the marriage contract (ib.). **(13)** במרמה WITH GUILE — cleverly. אשר טמא BECAUSE HE HAD DEFILED — Scripture (the Sacred Historian) says that there was no deception (מרמה) in this because he had defiled Dinah their sister[1]). **(14)** חרפה הוא THAT WERE A DISGRACE — Amongst us it is somewhat of a blot on our pedigree, for if one wishes to revile another, he says to him: "You are an uncircumcised person", or "the son of an uncircumcised person". The word חרפה always means "reviling". **(15)** נאות לכם *means* WE WILL CONSENT UNTO YOU: it has the same meaning as (2 Kings XII. 9) ויאותו "and they consented".[2]) להמול *means* TO BE CIRCUMCISED — It is not an active infinitive (Kal), but a passive infinitive (Niphal). **(16)** וְנָתַנּוּ THEN WILL WE GIVE — The second נ has a Dagesh because it serves the purpose of two נ-s — וְנָתַנְנוּ (cf. Rashi on חגני XXXIII. 11). ואת בנותיכם נקח לנו AND WE WILL TAKE YOUR DAUGHTERS TO US — You will find that in the proposition which Hamor made to Jacob (v. 9) and in the reply of Jacob's sons to Hamor (in this verse) they (both parties to the proposition) regarded the sons of Jacob as being the more important — that they should take of the daughters of Shechem whomsoever they would select for themselves and that they should give their daughters to them (the men of Shechem) as they (Jacob's sons) would think fit, as it is written, "and we will give our daughters" — as we

NOTES

1) For these cannot be the words of Jacob's sons, for their endeavour was not to touch upon this point.

2) The root is אות; the נ is a prefix. This may be seen from ויאותו where there is no נ, and where the י is a prefix analogous to the נ in נאות.

בְּמִרְמָה וַיְדַבְּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם:
ד וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה
לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה
הִוא לָנוּ: ה אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ
לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר: ו וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם
וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם
אֶחָד: ז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ
אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: ח וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר
וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר: ט וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת
הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית
אָבִיו: י וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם
וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: יא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה

אונקלוס

חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶמָא וּמַלֵּילוּ דִּי סָאַב יָת דִּינָה אֲחָתְהוֹן: יד וַאֲמָרוּ לְהוֹן לָא נְכוֹל לְמֶעְבַּד פִּתְגָמָא הָדֵין לְמִיתַּן יָת־אֲחָתָנָא לְגַבַר דִּי־לֵהּ עָרְלְתָּא אֲרֵי־חִסּוֹדָא הִיא לָנָא: טו בְּרַם־בְּדָא נְחַמֵּס לְכוֹן אִם־תֶּהֱווֹן כְּוָתָנָא לְמִתַּן לְכוֹן כָּל־דְּכוֹרָא: טז וְנִתֵּן יָת־בְּנָתָנָא לְכוֹן וְיָת־בְּנָתֵיכוֹן נִסַב־לָנָא וְנִתּוֹב עִמְּכוֹן וְנֶהֱי לְעַמָּא חַד: יז וְאִם־לָא תְקַבְּלוּן מִנָּנָא לְמִגְעָר וּנְדַבַּר יָת־בְּרָתָנָא וְנִזּוֹל: יח וּשְׁפָרוּ פִּתְגָמַיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם־בַּר־חֲמוֹר: יט וְלָא־אוֹחַר עוֹלִימָא לְמֶעְבַּד פִּתְגָמָא אֲרֵי אִתְרְעִי בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא יַקִּיר מִכֹּל בֵּית אֲבוּהִי: כ וַאֲתָא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּרֵהּ לְתָרַע קִרְיְתְהוֹן וּמַלִּילוּ עִם־אֲנָשֵׁי קִרְיְתְהוֹן לְמֵימָר: כא גַּבְרַיָּא

רש״י

עַל יְדֵי הַמָּבוּל (ב״ר); (ח) חשקה. חָפְצָה: (יב) מהר. כְּתוּבָה: (יג) במרמה. בְּחָכְמָה: אשר טמא. הַכָּתוּב אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה רְמָיָה, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם (ב״ר): (יד) חרפה הוא. שֶׁמֵּץ פְּסוּל הוּא אֶצְלֵנוּ; הַבָּא לְתָרֵךְ חֲבֵרוֹ, הֲיָה אוֹמֵר לוֹ: עָרֵל אַתָּה, אוֹ בֶּן עָרֵל. חֶרְפָּה בְּכָל מָקוֹם גְּדוֹלָה: (טו) נאות לכם. נִתְרַצֶּה לָכֶם, לְשׁוֹן וַיֵּאָתוּ (מ״ב י״ב): להמול. לִהְיוֹת נִמּוֹל, אֵינוֹ לְשׁוֹן לִפְעוֹל אֶלָּא לְשׁוֹן לְהִפָּעֵל: (טז) ונתנו. נו״ן שְׁנִיָּה מְרֻבָּשֶׁת לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמָקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי״ן, וְנָתַנּוּ: ואת בנותיכם נקח לנו. אַתָּה מוֹצֵא בְּתָנָאי שֶׁאָמַר חֲמוֹר לִבְנֵי יַעֲקֹב וּבִתְשׁוּבַת בְּנֵי יַעֲקֹב לַחֲמוֹר, שָׁתְלוּ הַחֲשִׁיבוּת בִּבְנֵי יַעֲקֹב לִקַּח בְּנוֹת שְׁכֶם אֶת שֶׁיִּבְחֲרוּ לָהֶם, וּבְנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ לָהֶם לְפִי דַעְתָּם, דִּכְתִיב: וְנָתְנוּ אֶת בְּנֹתֵינוּ—לְפִי דַעְתֵּנוּ, וְאֶת

[21]These men are completely with us; therefore let them abide in the land, and travel therein; for the land, behold, it is large enough for them; let us take their daughters to us for wives, and let us give them our daughters. [22]Only herein will the men consent unto us for to abide with us, to be one people, if every male among us be circumcised, as they are circumcised. [23]Shall not their cattle and their property and every beast of their's be our's? only let us consent unto them, and they will abide with us. [24]And unto Hamor and unto Shechem his son hearkened all that went out of the gate of his city; and every male was circumcised, all that went out of the gate of his city. [25]And it came to pass on the third day, when they were sore, that two of the sons of Jacob, Simeon and Levi, Dinah's brethren, took each man his sword, and came upon the city in security, and slew all the males. [26]And they slew Hamor and Shechem his son with the edge of the sword, and

רש"י

think fit — "and we will take your daughters unto us" — whomsoever we please. When, however, Hamor and his son spoke to the inhabitants of their city (v. 21) they reversed the matter, saying, "their daughters we will take to us for wives, and our daughters we will give unto them, *instead of saying "they will give their daughters to us, and they will take our daughters to themselves,* in order to induce them to consent to be circumcised. **(21)** שלמים *means* peaceable and whole hearted. והארץ הנה רחבת ידים FOR THE LAND, BEHOLD, IT IS LARGE ENOUGH (lit., wide-handed) — the metaphor is that of a man whose hand is large and generous, and the idea is: "You will lose nothing *if they dwell and trade in the land,* for much merchandise is brought here and there are no buyers for it". **(22)** בהמול *means* by *every male of us* being circumcised (infinitive Niphal). **(23)** אך נאותה להם LET US CONSENT UNTO THEM in this matter, and because of this they will dwell with us.[1]) **(25)** שני בני יעקב TWO OF THE SONS OF JACOB — They were his sons (the sons of Jacob, a wise and clever man), but they acted *as any man named* Simeon and Levi would do — as other people would do who were not his sons — for they did not take counsel

NOTES

[1]) Not, let us consent ... that they may dwell with us, but let us consent ... and then they will agree to dwell with us.

שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחָרוּ אֹתָהּ
וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחַבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם
נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם: כב אַךְ־
בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת
לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים:
כג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם
אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ: כד וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר
וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר
כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי בִּהְיוֹתָם
כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי
דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־
זָכָר: כו וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב

אונקלוס

הָאִלֵּין שְׁלִמִין אִנּוּן עִמָּנָא וְיֵתִיבוּן בְּאַרְעָא וְיֵעְבְּדוּן־בַּהּ סְחוֹרְתָא וְאַרְעָא הָא
פְּתִיחַת־יְדִין קֳדָמֵיהוֹן יָת־בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב־לָנָא לְנָשִׁין וְיָת־בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן:
כג בְּרַם־בְּדָא יִתְפְּסוּן לָנָא גּוּבְרַיָּא לְמִתַּב עִמָּנָא לְמֶהֱוֵי לְעַמָּא חַד לְמִגְזַר לָנָא
כָּל דְּכוּרָא כְּמָא דְּ־אִנּוּן גְּזִירִין: כד גַּיְיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל־בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִּילָנָא
אֲנּוּן בְּרַם נְתַפֵּס לְהוֹן וְיֵתִיבוּן עִמָּנָא: כה וְקַבִּילוּ מִן־חֲמוֹר וּמִן־שְׁכֶם בְּרֵהּ
כָּל־נָפְקֵי תְּרַע קִרְתֵּהּ וּגְזָרוּ כָּל־דְּכוּרָא כָּל־נָפְקֵי תְּרַע קִרְתֵּהּ: כה וַהֲוָה בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה כַּד־תְּקִיפוּ־עֲלֵיהוֹן בְּאֵבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ תְּרֵין־בְּנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי
דִינָה גְּבַר חַרְבֵּהּ וְעָלוּ עַל־קִרְתָּא דְּיָתְבוֹן־לָרְחָצָן וְקַטָּלוּ כָּל־דְּכוּרָא: כו וְיָת־
חֲמוֹר וְיָת־שְׁכֶם בְּרֵהּ קַטָּלוּ לְפִתְגָמֵי־דְחַרְבָּ וּדְבָרוּ יָת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם

רש"י

בְּנוֹתֵיכֶם נִקַּח לָנוּ—בְּכֹל אֲשֶׁר נַחְפּוֹץ; וּכְשֶׁהִבְּרוּ חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל יוֹשְׁבֵי עִירָם, הִפְּכוּ
הַדְּבָרִים: אֶת בְּנוֹתָם נִקַּח לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת בְּנוֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם, כְּדֵי לְרַצּוֹתָם שֶׁנְּאוֹתוּ לְהִמּוֹל:
(כא) שלמים. בְּשָׁלוֹם וּבְלֵב שָׁלֵם: והארץ הנה רחבת ידים. בְּאָרֶץ שָׁנְדוּ רַחֲבָה וּמֻתֶּרֶת;
כְּלוֹמַר, אַל תַּפְסִידוּ כְּלוּם—פְּרַקְמַטְיָא הַרְבֵּה בָּאָה לְכָאן, וְאֵין לָהּ קוֹנִים: (כב) בהמול. בְּהִיוֹת
נִמּוֹל: (כג) אך נאותה להם. לְרַבָּר וָה, וְעַל יְדֵי כֵן יַשְׁבוּ אִתָּנוּ: (כה) שני בני יעקב. בָּנָיו הָיוּ,
וְאַע"פ כֵּן נֶהֱגוּ עַצְמָן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כְּשֹׁאֵר אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם בָּנָיו, שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֲצָה הֵימֶנּוּ (ב"ר):

took Dinah out of Shechem's house, and went out. [27]The sons of Jacob came upon the slain, and plundered the city, because they had defiled their sister. [28]They took their flocks, and their herds, and their asses, and that which was in the city, and that which was in the field; [29]And all their wealth and all their little ones, and their wives took they captive, and plundered even all that was in the house. [30]And Jacob said to Simeon and Levi, Ye have troubled me to make me to stink among the inhabitants of the land, among the Canaanites and the Perrizzites: and I being few in number, they may gather themselves together against me, and smite me; and I shall be exterminated, I and my house. [31]And they said, Should he do with our sister as with an harlot?

35. [1]And God said unto Jacob, Arise, go up to Beth-el, and abide there: and make there an altar unto God, who appeared

רש"י

with him (ib.). אחי דינה DINAH'S BROTHERS — because they risked their lives for her they are designated as her brothers (Gen. R. 80). בטח IN SECURITY — because they (the men of Shechem) were ill. The Midrashic explanation, *taking* בטח *in the sense of confident*, is: that they relied upon the strength (i. e. the merits) of the old man (Jacob) (ib.). **(27)** על החללים UPON THE SLAIN — to strip the slain. **(29)** חילם *means* THEIR WEALTH. Examples are: (Deut. VIII. 17) "hath gotten me this (חיל) wealth"; (Num. XIX. 18) "and Israel acquireth (חיל) wealth"; (Ps. XLIX. 11) "and they leave (חילם) their wealth to others". שבו has the meaning of taking captive (i. e. it is the Kal. perfect, 3rd pl. of the root שבה and means "they took captive"), and therefore it is accented on the last syllable (whereas שָׁבוּ, accented on the first syllable, is the same form of the verb שוב and means "they returned"). **(30)** עכרתם YE HAVE TROUBLED ME — This has the same meaning as (Berach 25b) "troubled (עכורים) waters" (i. e. waters that are disturbed, not clear) *He meant* "Now my mind will never be clear (without worry)". There is an Agada, (Gen. R. 80) "He said: the wine in the cask was clear but you have troubled it". The Canaanites had a tradition that they would fall by the hands of the sons of Jacob, but they thought *that this would happen only when the condition was fulfilled as expressed in the verse* (Ex. XXIII. 30) "when thou shalt increase, then shalt thou inherit the land"; consequently they had been silent until now (i. e. they had not attacked them)[1]). מתי מספר *means* A FEW MEN **(31)** הכזונה *implies* as one unprotected. אחותנו *The Targum renders it as an accusative* — ית אחתנא "our sister",[2]) *so that the meaning is: Should one (be permitted to) make our sister become as a woman who has no-one to protect her.*

35. **(1)** קום עלה ARISE: GO UP [TO BETHEL] — Because you have

NOTES

[1]) The implication is: they did not anticipate any attack on our part as they believed that the tradition was not to be fulfilled until our numbers had increased. But now since we have attacked them they will regard our conquest of Canaan as having begun, and "they will gather together against me" (i. e. the various clans of Canaan will make an alliance against me), and I shall be destroyed "being few in number".

[2]) Rashi intends to point out that את does not mean עם, "with" as it so frequently does, and that it should not be translated, shall one do with our sister as one does with a זונה.

וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃ כז בְּנֵי יַעֲקֹב
בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃
כח אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת
אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ׃ כט וְאֶת־כָּל־
חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃ ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־
לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי
וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפּוּ עָלַי וְהִכּוּנִי
וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי׃ לא וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה יֵעָשֶׂה
אֶת־אֲחוֹתֵנוּ׃ פ

לה א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל
וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל

אונקלוס

וּנְפָקוּ׃ כז בְּנֵי יַעֲקֹב עֲלוֹ לְחַלְצָא־קְטִילַיָּא וּבְזוֹ קַרְתָּא דִּי סָאִיבוּ אֲחָתְחוֹן׃
כח יָת־עָנְהוֹן וְיָת־תּוֹרֵהוֹן וְיָת־חֲמָרֵיהוֹן וְיָת דִּי־בְקַרְתָּא וְיָת־דִּי בְחַקְלָא בְּזוֹ׃ כט וְיָת־
כָּל־נִכְסֵיהוֹן וְיָת־כָּל־טַפְלְהוֹן וְיָת־נְשֵׁיהוֹן שְׁבוֹ וּבְזוֹ וְיָת כָּל־דִּי בְבֵיתָא׃ ל וַאֲמַר
יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי לְמַסְרַח־דְּבָבוּ בֵּינָאֵי־יְבִין־יָתְבֵי אַרְעָא בְּכְנַעֲנָאָה
וּבְפְרִזָאָה וַאֲנָא עִם דְּמִנְיָן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עֲלַי וְיִמְחֲנוּנִי וְאֶשְׁתֵּצֵי אֲנָא וָאֲנָשׁ־בֵּיתִי׃
לא וַאֲמָרוּ הַכְבַנְפַקַת־בָּרָא יִתְעֲבַד (י״ עִבְּד יָת״) לְאֲחָתָנָא׃ א וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב

רש״י

אחי דינה. לְפִי שֶׁמָּכְרוּ עֲצָמָן עָלֶיהָ נִקְרְאוּ אַחֶיהָ: בטח. שָׁהוּ כּוֹאֲבִים. ומ״א: בְּטוּחִים הָיוּ עַל כֹּחוֹ שֶׁל זָקֵן (ב״ר): (כז) על החללים. לְפִי שֶׁט הַחֲלָלִים: (כט) חילם. מָמוֹנָם. וְכֵן: עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה (רב׳ ח׳), וְיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה חַיִל (במ׳ כ״ד), וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם (תה׳ מ״ט): שבו. לְשׁוֹן שְׁבָיָה, לְפִיכָךְ סַעֲמוֹ מִלְרַע: (ל) עכרתם. לְשׁוֹן מַיִם עֲכוּרִים, אֵין דַּעְתִּי צְלוּלָה עֲכָשָׁיו (ברכ׳ כ״ה), וְאַגָּדָה: צְלוּלָה הָיְתָה הַחָבִית, וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ (ב״ר)—מַסּוֹרֶת הָיְתָה בְּיַד בְּנֵעֲנִים, שֶׁיִּפְלוּ בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב, אֲלָא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים, עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנַחֲלֹק אֶת הָאָרֶץ (שמ׳ ל׳), לְפִיכָךְ הָיוּ שׁוֹתְקִין: מתי מספר. אֲנָשִׁים מוּעָטִים: (לא) הכזונה. הָפְקֵר: את אחותנו. יַת אֲחָתָנָא:

לה (א) קום עלה. לְפִי שֶׁאֲחַרְתָּ בַּדֶּרֶךְ נַעֲנַשְׁתָּ וּבָא לְךָ וְאֵת מִבְּתְךָ (תנחומא):

unto thee when thou fleddest from the face of Esau thy brother. [2]Then Jacob said unto his household, and to all that were with him, Remove the strange gods that are in the midst of you, and purify yourselves, and change your garments: [3]And let us arise, and go up to Beth-el; and I will make there an altar unto God, who answered me in the day of my distress, and was with me in the way which I went. [4]And they gave unto Jacob all the strange gods which were in their hand, and all their pendants which were in their ears; and Jacob secreted them under the terebinth which was by Shechem. [5]And they journeyed: and the terror of God was upon the cities that were round about them, and they did not pursue after the sons of Jacob. [6]So Jacob came to Luz, which is in the land of Canaan, that is, Beth-el, he and all the people that were with him. [7]And he built there an altar, and called the place El-beth-el: because there god-like beings were revealed unto

רש"י

delayed to fulfil your vow *to sacrifice to me at Bethel you have been* punished by this *trouble* of your daughter coming upon you. **(2)** הנכר [PUT AWAY] THE STRANGE [GODS] which you have in your possession from the spoil of Shechem. והטהרו AND PURIFY YOURSELVES of idol-worship. והחליפו שמלותיכם AND CHANGE YOUR GARMENTS — lest you have in your possession a vestment that has been employed in idolatrous worship. **(4)** האלה THE TEREBINTH — a kind of tree that bears no fruit. עם שכם *means* by Shechem. **(5)** חתת *means* terror. **(7)** אל בית אל EL-BETH-EL — the Holy One, blessed be He, is in Beth-El; i. e. His Divine Presence has revealed itself in Bethel. Sometimes the prefix ב "in" is omitted from a word: e. g., (2 Sam. IX. 4) "Behold, he is (בית) in the house of Machir, the son of Ammiel", which is the same as בבית in the house of Machir; (XXIV. 13) בית אביך is the same as בבית אביך "in the house of thy father". נגלו אליו האלהים GOD WAS REVEALED UNTO Him — In many passages terms denoting Divine Power and Lordship are used in the plural e. g., (XXXIX. 20) "Joseph's master (אֲדוֹנָיו)" (construct plural), and (Ex. XXII. 14) "If its owner (בעליו) be with it", where it

הַנִּרְאָה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ׃ ב וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִירוּ אֶת־
אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ
שִׂמְלֹתֵיכֶם׃ ג וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּיתְאֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם
מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי׃ ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־
אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר
בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר
עִם־שְׁכֶם׃ ה וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב׃
ו וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא בֵּיתְאֵל
הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃ ז וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם אֵל בֵּיתְאֵל כִּי שָׁם נִגְלּוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים

אונקלוס

קוּם סַק לְבֵית־אֵל וְתֵיב תַּמָּן וְעִבֵד־תַּמָּן מַדְבְּחָא לְאִלָּהָא דְּאִתְגְּלִי לָךְ בְּמֵעְרָקָךְ
מִן־קֳדָם עֵשָׂו אָחוּךְ׃ ב וַאֲמַר יַעֲקֹב לְאֶנָשׁ־בֵּיתֵהּ וּלְכֹל דִּי עִמֵּהּ אַעְדּוּ יָת־
טָעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן וְאִדַּכּוּ וְשַׁנּוּ כְּסוּתְכוֹן׃ ג וְנָקוּם וְנִסַּק לְבֵית־אֵל וְאֶעְבֵּד־
תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּקַבֵּיל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דַּעֲקָתִי וַהֲוָה־מֵימְרֵהּ בְּסָעְדִּי בְּאָרְחָא
דִּי אֲזָלֵית׃ ד וְיָהֲבוּ לְיַעֲקֹב יָת כָּל־טָעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן וְיָת־קָרְשַׁיָּא דִּי
בְּאָרְגְּוֵיהוֹן וְטַמַּר יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת בָּטְמָא דִּי עִם־שְׁכֶם׃ ה וְנָטָלוּ וַהֲוָת דְּחָלָא
דַיְיָ עַל־עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְווֹי־סַחֲרֵיהוֹן וְלָא רָדָפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב׃ ו וַאֲתָא יַעֲקֹב
לְלוּז דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן הִיא בֵּית־אֵל הוּא וְכָל־עַמָּא דִי־עִמֵּהּ׃ ז וּבְנָא תַּמָּן

רש״י

(ב) הנכר. שֵׁשׁ בְּיָדָם מִשֶּׁלְּךָ שֶׁל שְׁכֶם: והטהרו. מֵעֲוֹן: והחליפו שמלתיכם. שָׁמָּא
יֵשׁ בְּיָדָם כְּסוּת שֶׁל עֲוֹנָן׃ (ד) האלה. מִין אִילָן סְרָק: עם שכם. אֵצֶל שְׁכֶם: (ה) חתת.
פַּחַד: (ו) אל בית אל. הַקָּבֶּ״ה בְּבֵית אֵל, גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית אֵל. יֵשׁ תֵּיבָה חֲסֵרָה בֵּי״ת
הַמְּשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשָׁהּ, כְּמוֹ: הִנֵּה הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן עַמִּיאֵל (ש״ב ט׳)—כְּמוֹ: בְּבֵית מָכִיר;
בֵּית אָבִיךָ, (בראי ל״ח)—כְּמוֹ: בְּבֵית אָבִיךָ: נגלו אליו האלהים. בְּמִקְוֹמוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ שָׁם
אֱלֹהוּת וַאֲדֹנוּת בִּלְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ אֲדוֹנַי יוֹסֵף (שם ל״ט), אִם בְּעָלָיו עָמוֹ (שמות כ׳), וְלֹא נֶאֱמַר

him, when he fled from the face of his brother. [8]But Deborah Rebekah's nurse died, and she was buried beneath Beth-el under the oak: and he called its name Allonbachuth. [9]And God appeared unto Jacob again, when he came from Padan-aram, and blessed him. [10]And God said unto him, Thy name is Jacob: thy name shall not be called any more Jacob, but Israel shall be thy name: and he called his name Israel. [11]And God said unto him, I am God Almighty: be fruitful and multiply; a nation and an assembly of nations shall be

רש"י

does not say בַּעֲלוֹ (the singular form). Similarly, forms of אלהים denoting Judge or Authority are expressed in the plural, but you will find none other of the Divine Names in the plural. **(8)** ותמת דבורה AND DEBORAH DIED — How came Deborah to be in Jacob's house? But *the explanation is*: because Rebekah had promised Jacob (XXVI. 45) "then I will send and fetch thee from thence", she sent Deborah to him to Padan-aram *to tell him* to leave that place, and she died on the *return* journey. I learnt this from a comment of R. Moses Ha-darshan. מתחת לבית אל BELOW BETHEL — The city was situated on a mountain and she was buried at the foot of the mountain. תחת האלון UNDER THE OAK — *The Targum renders it by* "on the lower part of the plain" because there was some level ground above on the slope of the hill and her grave was beneath this. The plain of Bethel bore the name of Allon (cf. Rashi on XIV. 6). An Agada states that he there received news of another mourning for he was informed that his mother had died. — In Greek allon means "another". — Because the time of her death was kept secret in order that people might not curse the mother who gave birth to Esau, Scripture also does not make open mention of her death (Tanch. כי תצא). **(9)** עוד AGAIN — the second time at this spot: once when he set out on his journey, once when he returned. ויברך אתו AND HE BLESSED HIM. — He gave him the blessing of *consolation addressed to* mourners (Gen. R. 81) (cp. Rashi on XXV. 11). **(10)** לא יקרא שמך עוד יעקב THY NAME SHALL NOT BE CALLED ANY MORE JACOB, which means a man who comes as a lurker and trickster, but *it shall be Israel* (ישראל), which signifies Prince and Chief. **(11)** אני אל שדי I AM GOD, ALMIGHTY, for I have the power to bless because the blessings are Mine. פרה ורבה BE FRUITFUL AND MULTIPLY — *God said this* in allusion to the fact that Benjamin was not yet born although she (Rachel) was soon to give birth to him (ib.). גוי A NATION — *referring to* Benjamin. גוים NATIONS — *referring to* Manasseh and Ephraim who would come from Joseph — and these actually were counted as tribes. ומלכים AND KINGS — *referring to* Saul and Ishbosheth who were of the tribe of Benjamin and these were not yet born[1]). This verse Abner explained in this sense when he made Ishbosheth king, and the tribes of Israel also explained it thus and *therefore* became friendly again with *the tribe of* Benjamin. For so it is written (Judg. XXI. 1) "*They said* there shall not any of us give his daughter unto Benjamin to wife". *Afterwards* they retracted this, saying, "If, indeed, he was not to be counted among the tribes[2]), the Holy One, blessed be He would not have said to Jacob *in reference to* Ben-

NOTES

[1]) The correct reading appears to be נולדו, alluding to the kings. So far as Benjamin was concerned כבר יצא מחלציו של יעקב שהרי אמן כבר נתעברה ממנו so that the reading נולד referring to Benjamin is hardly applicable. Of these kings, however, who were to be born hundreds of years later it might be said, even though somewhat loosely, ומלכים מחלציך יצאו

[2]) אלמלא היה עולה מן השבטים This is sometimes translated, "If, indeed, he were to be excluded from the tribes". But the similar Aramaic phrase in Jer. Sanh. I. 18c סלקית ממנינא "whether I was counted in the number" speaks for the translation given above (cf. also Megil. II. 6 ואין עולין להם מן המנין) As regards the two meanings, positive and negative, of אלמלא cf. the Lexicons.

בְּבָרְחָו מִפְּנֵי אָחִיו׃ ח וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה
וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ
אַלּוֹן בָּכוּת׃ פ

ט וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃ י וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ
יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל
יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ יא וַיֹּאמֶר לוֹ
אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדָּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם

אונקלוס.

מַדְבְּחָא וּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית־אֵל אֲרֵי תַמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעְרְקֵהּ מִן קֳדָם
אָחוּהִי׃ ח וּמִיתַת דְּבוֹרָה מֵנְקְתָא דְרִבְקָה וְאִתְקְבָרַת מִלָּרַע לְבֵית־אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי
מֵישְׁרָא וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר בָּכְיָתָא׃ ט וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי מִפַּדָּן
אֲרָם וּבָרִיךְ יָתֵהּ׃ י וַאֲמַר־לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב לָא־יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד יַעֲקֹב
אֱלָהֵין יִשְׂרָאֵל יְהֵא שְׁמָךְ וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל׃ יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל
שַׁדַּי פְּרִישׁ וְסַגֵּי עַם וְכַנְשַׁת שִׁבְטִין יְהֵא מִנָּךְ וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין־בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ

רש״י

בֵּעֵלוֹ, וְכֵן אֱלָהוּת. שֶׁהוּא לְשׁוֹן שׁוֹפֵט וּמְרוּת נִזְכָּר בִּלְשׁוֹן רַבִּים, אֲבָל אֶחָד מִכָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת לֹא תִמְצָא בִּלְשׁוֹן רַבִּים: (ח) ותמת דבורה. מַה עִנְיָן דְּבוֹרָה בְּבֵית יַעֲקֹב? אֶלָּא לְפִי שֶׁאָמְרָה רִבְקָה לְיַעֲקֹב, וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם, שָׁלְחָה דְּבוֹרָה אָצְלוֹ לְפַדּוֹת אָרֶם לְצֵאת מִשָּׁם, וּמֵתָה בַּדָּרָךְ. מִדִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְמִדְרָשָׁיהָ: מתחת לבית אל. הָעִיר יוֹשֶׁבֶת בָּהָר וְנִקְבְּרָה בְּרֶגְלֵי הָהָר: תחת האלון. בִּשְׁפוֹלֵי מֵישָׁרָא, שֶׁהָיָה מִישׁוֹר מִלְמַעְלָה בִּשְׁפוֹעַ הָהָר, וְהַקְּבוּרָה מִלְמַטָּה, וּמִישׁוֹר שֶׁל בֵּית אֵל הָיוּ קוֹרִין לוֹ אַלּוֹן. וְאַגָּדָה: נִתְבַּשֵּׂר שָׁם בְּאֵבֶל שֵׁנִי, שֶׁהִגִּיד לוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה (ב״ר), וְאַלּוֹן בִּלְשׁוֹן יְוָנִי אַחַר, וּלְפִי שֶׁהֶעֱלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּ הַבְּרִיוֹת כָּרֹם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, אַף הַכָּתוּב לֹא פִּרְסְמָהּ: (ט) עוד. פַּעַם שֵׁנִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה. אֶחָד בִּלְבָתִּי וְאֶחָד בְּשׁוּבוֹ: ויברך אתו. בִּרְכַּת אֲבֵלִים (ב״ר): (י) לא יקרא שמך עוד יעקב. לְשׁוֹן, אָדָם הַבָּא בְּמַאֲרָב וְעָקְבָה, אֶלָּא לְשׁוֹן שַׂר וְנָגִיד: (יא) אני אל שדי. שָׁאֲנִי כְּדֵי לְבָרֵךְ, שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי: פרה ורבה. עַל שֵׁם שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד בִּנְיָמִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּבָר נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ: גוי. בִּנְיָמִין: גוים. מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִיוֹסֵף, וְהֵם בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים (ב״ר): ומלכים. שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, שֶׁהָיוּ מִשִּׁבְטוֹ בִּנְיָמִין (ב״ר), שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלְדוּ. (וּפְסוּק זֶה דְּרָשׁוּ אַבָּנֵר כְּשֶׁהִמְלִיךְ אִישׁ בֹּשֶׁת, וְאַף הַשְּׁבָטִים דְּרָשׁוּהוּ וְקָרְבוּ בִּנְיָמִין, דִּכְתִיב אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן אֶת בִּתּוֹ לִבְנְיָמִין לְאִשָּׁה (שופ׳ כ״א), וְהָזְרוּ וְאָמְרוּ אִלְמָלֵא הָיָה עוֹלֶה מִן הַשְּׁבָטִים לֹא הָיָה הַקָּבָ״ה אוֹמֵר לְיַעֲקֹב וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ. נוי וּקְהַל גּוֹיִם — שְׁנֵּוִים עֲתִידִים בָּנָיו לְהַעֲשׂוֹת כְּמִנְיַן הַגּוֹיִם, שֶׁהֵם ע׳ אֻמּוֹת, וְכֵן כָּל הַסַּנְהֶדְרִין שִׁבְעִים; דָּבָר אַחֵר: שֶׁעֲתִידִים בָּנָיו לְהַקְרִיב אֲסִיר בְּמוֹת בְּנוֹיִם בִּימֵי אֱלִיָּהוּ).

of thee, and kings shall go out of thy loins. [12]And the land which I gave Abraham and Isaac, to thee I will give it, and to thy seed after thee will I give the land. [13]And God went up from him at the place where he spake with him. [14]And Jacob set up a pillar in the place where he spake with him, even a pillar of stone: and he poured out a libation thereon, and he poured oil thereon. [15]And Jacob called the name of the place where God spake with him, Beth-el. [16]And they journeyed from Beth-el; and there was but a kibrath of land to come to Ephrath: and Rachel bare, and she had hard labour. [17]And it came to pass, when she was in hard labour, that the midwife said unto her, Fear not; for this also is a son for thee. [18]And it came to pass, as her soul was departing, for she died, that she called his name Ben-oni: but his father called his name Benjamin. [19]And Rachel died, and

רש"י

jamin and kings shall come out of thy loins" (and since there have not yet been kings of the tribe of Benjamin that tribe must not be exterminated). גוי וקהל גוים "A NATION AND AN ASSEMBLAGE OF NATIONS"[1] — *this means* that his sons are destined to become nations the same in number as the nations (of the ancient world) which was seventy. So, too, the whole Sanhedrin consisted of seventy. Another explanation is *that it signifies* that his children will sacrifice on high places at a time when this *practice* is forbidden, as other nations *always* did — this refers to the days of Elijah. *From "This verse" is found* in an old text of Rashi.) **(14)** במקום אשר דבר אתו AT THE PLACE WHERE HE SPAKE WITH HIM — I do not know what this is intended to tell us. **(16)** כברת הארץ A KIBRATH OF LAND — Menachem *ben Seruk* explains *the word* כברת to have the meaning of כביר "much" *and that the phrase means* a great distance. A Midrashic explanation is: at the time when the ground was full of holes and was riddled like a sieve (כברה) (cf. Rashi on XLVIII. 7) — when there was plenty of ploughed ground; the winter was passed, but the dry season had not yet come. This, however, cannot be the literal sense of the verse, for in the case of Naaman we find (2 Kings V. 19) "So he departed from him כברת ארץ" (which cannot possibly have this meaning). I think that it is a name for a measure of land, the distance of a Parsa or more, just as you say (Is. V. 10) "acres (צמדי) of vineyard" and (XXXIII. 19) "the parcel (חלקת) of field"[2]): In the same way in reference to a man's journey Scripture mentions the name of a measure — viz., a כברת ארץ, a כברה of land. **(17)** כי גם זה FOR THIS ALSO — *also means* additional to you, over and above Joseph. Our Rabbis explained that with each of Jacob's sons a twin-sister was born, whilst with Benjamin an additional twin-sister was born (Gen. R. 82). **(18)** בן אוני *means* SON OF MY SORROW. בנימין BENJAMIN — I am of opinion *that he was so called* because he alone was born in the land of Canaan which is in the South (ימין) as one comes from Aram-Naharaim, as it is said (Num. XXXIII. 40) "in the South, in the Land of Canaan", and (XII. 9) "going on still towards the South". בנימין *therefore means* בן ימין *where* ימין has the same meaning as in (Ps. LXXXIX. 13) "The North

NOTES

[1]) In the two comments that follow גוי וקהל גוים are taken in the sense: "a nation — and one, too, that may be regarded as the assemblage of nations — will come forth from thee".

[2]) Where צמדי and חלקת each signify a certain measure.

יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃ ששי יב וְאֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה
וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ׃ יג וַיַּעַל מֵעָלָיו
אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ׃ יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב
מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אֶבֶן וַיַּסֵּךְ
עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן׃ טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־
שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּיתְאֵל׃
טז וַיִּסְעוּ מִבֵּיתְאֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא
אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ׃ יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ
בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־
זֶה לָךְ בֵּן׃ יח וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא
שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין׃ יט וַתָּמָת רָחֵל

אונקלוס

יִפְקוּן׃ יב וְיָת־אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ בָּתְרָךְ
אֶתֵּן יָת־אַרְעָא׃ יג וְאִסְתַּלֵּק מִעֲלוֹהִי יְקָרָא־דַיְיָ בְּאַתְרָא דִּי־מַלִּיל עִמֵּהּ׃
יד וַאֲקִים יַעֲקֹב קְמָתָא בְּאַתְרָא דִּי־מַלִּיל עִמֵּהּ קָמַת אַבְנָא וְאַסִּיךְ עֲלַהּ נִסּוּכִין
וְאָרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא׃ טו וּקְרָא יַעֲקֹב יָת־שְׁמָא דְאַתְרָא דִּי מַלִּיל עִמֵּהּ תַּמָּן יְיָ
בֵּית־אֵל׃ טז וּנְטָלוּ מִבֵּית אֵל וַהֲוָה־עוֹד כְּרוּבַת־אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וְיָלְדַת
רָחֵל וְקַשְׁיָאת בְּמֵילְדַהּ׃ יז וַהֲוָה בְּקַשְׁיוּתַהּ בְּמֵילְדַהּ וַאֲמָרַת לַהּ חָיְתָא לָא־
תְחַדְּלִי אֲרֵי־אַף־דֵּין לִיךְ בָּרְ׃ יח וַהֲוָה בְּמִפַּק נַפְשַׁהּ אֲרֵי מִיתַת (י׳ מַיְתָא)
וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר־דְּוָנִי וַאֲבוּהִי קְרָא־לֵהּ בִּנְיָמִין׃ יט וּמִיתַת רָחֵל וְאִתְקְבָרַת בְּאוֹרַח

רש״י

(יד) במקום אשר דבר אתו. אינו יודע מה מלמדנו: (טז) כברת הארץ. מנחם פרש לשון כביר, רבוי, מהלך רב. ואגדה: בזמן שהארץ חלולה ומקשקת ככברה (ב״ר), שהניר מצוי, הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא; ואין זה פשוטו של מקרא, שהרי בנעמן מצינו: וילך מאתו כברת ארץ (מ״ב ה׳); ואומר אני, שהוא שם מדת קרקע, כמו מהלך פרסה או יותר, כמו שאתה אומר: צמדי כרם (ישׁ׳ ה׳), חלקת שדה, (ב״ר ל״ג), כך במהלך אדם נותן שם מדה בכברת ארץ: (יז) כי גם זה נוסף לך על יוסף; ורבותינו דרשו: עם כל שבט נולדה תאומה, ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: (יח) בן אוני. בן צערי: בנימין. נראה בעיני, לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהוא בנגב כשאדם בא מארם נהרים, כמו״שנאמר: בנגב בארץ כנען (במדׁ׳ ל״ג), הלוך ונסוע הנגבה (בראׁ׳ י״ב), בנימין — בן ימין;

was buried on the way to Ephrath, which is Beth-lehem. [20]And Jacob set up a pillar upon her burying-place: that is the pillar of Rachel's burying place unto this day. [21]And Israel journeyed, and spread his tent beyond Migdal Edar. [22]And it came to pass, when Israel dwelt in that land, that Reuben went and lay with Bilhah his father's concubine: and Israel heard it. Now the sons of Jacob were twelve. [23]The sons of Leah; Reuben, Jacob's firstborn, and Simeon, and Levi, and Judah, and Issachar, and Zebulum: [24]The sons of Rachel; Joseph, and Benjamin: [25]And the sons of Bilhah; Rachel's handmaid; Dan and Naphtali: [26]And the sons of Zilpah, Leah's handmaid; Gad, and Asher; these are the sons of Jacob, who were born to him in Padan-aram. [27]And Jacob came unto Isaac his father unto Mamre, the city of Arbah,

רש"י

and the South (ימין) Thou hast created them". For this reason the word is here written plene (with a י after the מ)[1]). Another explanation of בנימי is that it means "son of his old days (ימים)", only that it is written with ן (instead of ם), like (Dan. XII. 13) "at the end of days (ימין)". **(22)** בשכן ישראל בארץ ההוא WHEN ISRAEL DWELT IN THAT LAND — before he came to Isaac at Hebron[2]), all these *troubles* happened to him. וישכב AND HE LAY — Because he had disturbed his couch Scripture accounts it to him as though he had actually sinned in this manner. But why did he disturb his couch? When Rachel died Jacob removed to Bilhah's tent and Reuben came and protested against the slight thus inflicted on his mother (Leah). He said: "If my mother's sister was her rival, is that any reason why the handmaid of my mother's sister should become a rival to her!" On this account he disturbed the couch (Sabb. 55b). ויהיו בני יעקב שנים עשר NOW THE SONS OF JACOB WERE TWELVE — *Scripture* begins *again where it left off* the previous narrative (i. e. the birth of Benjamin): when Benjamin was born the destined number of his sons was complete and it was proper that they should then be enumerated; and therefore it enumerates them. Our Rabbis explained *that these words are intended* to tell us that *Jacob's twelve sons* were all equal — they were all equally righteous, for Reuben had committed no actual sin (ib.) **(23)** בכור יעקב JACOB'S FIRSTBORN — even when it speaks of his corrupt action Scripture calls him firstborn (Gen. R. 82). בכור יעקב JACOB'S FIRSTBORN — firstborn with regard to heritage, firstborn with regard to Divine Service (for before the Levites were appointed to minister to God the duty devolved upon the eldest son in each family)[3]), firstborn in any enumeration *of the twelve tribes*; for the right of a firstborn son was given to Joseph only in respect of the tribes — in that he founded two tribes (just as a firstborn son received a double portion in his father's property) (ib.). **(27)** ממרא MAMRE — the name of the plain. קרית הארבע KIRIATH-ARBA — the name of the city. ממרא קרית הארבע *therefore*

NOTES

[1]) Thus suggesting the derivation of the name which is given here; but in all other passages in Scripture the second י is omitted since there is no point in emphasizing the derivation of the name (cf. Sota, 32b) when once this has been done.

[2]) As a punishment, because he had not proceeded immediately to his father.

[3]) Or this may be an allusion to the fact that on the breast plate of the High Priest, who carried out the Divine Service, the first precious stone was inscribed with the name of Reuben.

וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם: כ וַיַּצֵּב
יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קְבֻרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קְבֶרֶת־רָחֵל
עַד־הַיּוֹם: כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה מֵהָלְאָה
לְמִגְדַּל־עֵדֶר: כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא
וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע
יִשְׂרָאֵל: פ
וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר: כג בְּנֵי לֵאָה בְּכֹר
יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר
וְזְבֻלוּן: כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: כה וּבְנֵי בִלְהָה
שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי: כו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה
גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם:
כז וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע

פסקא באמצע פסוק

אונקלוס

אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם: כ וַאֲקִים יַעֲקֹב קָמְתָא עַל־קֶבְרְתַּהּ הִיא קָמַת קֶבֶרְתָּא־
דְרָחֵל עַד־יוֹמָא־דֵין: כא וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ מִלְּהַלָּא לְמִגְדְּלָא־
דְעָדָר: כב וַהֲוָא כַּד־שָׁרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הַהִיא וַאֲזַל רְאוּבֵן וּשְׁכִיב עִם־
בִּלְהָה לְחֵינָתָא דַּאֲבוּהִי וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַהֲווֹ בְנֵי־יַעֲקֹב תְּרֵי עַסַר: כג בְּנֵי לֵאָה
בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְזְבוּלוּן: כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף
וּבִנְיָמִן: כה וּבְנֵי בִלְהָה אַמְתָא דְרָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי: כו וּבְנֵי זִלְפָּה אַמְתָא דְלֵאָה גָּד
וְאָשֵׁר אִלֵּין בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי אִתְיְלִידוּ לֵהּ בְּפַדַּן אֲרָם: כז וַאֲתָא יַעֲקֹב לְוָת־

רש"י

לְשׁוֹן צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בָּרָאתָם (תהי פ״ט), לְפִיכָךְ הוּא מָלֵא: (כב) בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ
הַהִיא. עַד שֶׁלֹּא בָא לְחֶבְרוֹן אָצַל יִצְחָק אֲבִיהוּ כָּל אֵלֶּה: וַיִּשְׁכַּב. מִתּוֹךְ שֶׁבִּלְבֵּל מִשְׁכָּבוֹ,
מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבָהּ; וְלָמָּה בִלְבֵּל חֶלֶל יִצְוָ״יו? שֶׁשָּׁמְתָה רָחֵל נָטַל יַעֲקֹב
מִטָּתוֹ, שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה תָּדִיר בְּאֹהֶל רָחֵל, וְלֹא בִשְׁאָר אָהֳלִים, וּנְתָנָהּ בְּאֹהֶל בִּלְהָה; בָּא רְאוּבֵן
וְחָבַב עָלָבוֹן אִמּוֹ, אָמַר: אִם אֲחוֹת אִמִּי הָיְתָה צָרָה לְאִמִּי, שִׁפְחַת אֲחוֹת אִמִּי תְּהֵא צָרָה
לְאִמִּי! לְכָךְ בִּלְבֵּל (שבת נ״ה): וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר. מַתְחִיל לְעִנְיַן רִאשׁוֹן, מְשֻׁנּוֹלָד
בִּנְיָמִן; נִשְׁלְמָה הַמִּטָּה וּמַעֲתָה רְאוּיִים לְהִמָּנוֹת, וּמָנָאן; וַרְבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: לְלַמְּדֵנוּ בָּא, שֶׁכָּלָן
שָׁוִין וְכֻלָּן צַדִּיקִים, שֶׁלֹּא חָטָא רְאוּבֵן: (כג) בְּכוֹר יַעֲקֹב. אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת הַקְּלָלָה, קָרָאוֹ בְּכוֹר:
בְּכוֹר יַעֲקֹב. בְּכוֹר לְנַחֲלָה, בְּכוֹר לַעֲבוֹדָה, בְּכוֹר לְמִנְיָן, וְלֹא נִתְּנָה בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף אֶלָּא לְעִנְיַן
הַמִּשְׁכָּנוֹת — שְׁנַעֲשָׂה לְשָׁנֵי שְׁבָטִים: (כז) מַמְרֵא. שֵׁם הַמִּישׁוֹר: קִרְיַת הָאַרְבַּע. שֵׁם הָעִיר;

which is Hebron, where Abraham and Isaac sojourned. [28]And the days of Isaac were an hundred and fourscore years. [29]And Isaac expired, and died, and was gathered unto his peoples, being old and full of days: and his sons Esau and Jacob buried him.

36. [1]Now these are the generations of Esau, who is Edom. [2]Esau took his wives of the daughters of Canaan; Adah the daughter of Elon the Hittite, and Aholibamah the daughter of Anah the daughter of Zibeon the Hivite; [3]And Basmath Ishmael's daughter, sister of Nebajoth.

רש"י

means "to the plain of Kiriath-arba". If you say that it should have written ממרא הקריית ארבע (that Kirjath-arba being one name the definite article should be placed in front of it) *then I reply* that this is the rule in Biblical Hebrew: in every case of a name compounded of two words, such as this, and such as בית לחם and אבי עזר, and בית אל, when it is necessary to prefix the definite article (in order to determine the name) it is prefixed to the second element *of the name* — thus (1 Sam. XVI. 1) בית הלחמי the Beth-lehemite; (Judg. VI. 24) "in Ophrah (אבי העזרי; of the Abiezrites"; (1 Kings XVI. 34) "did Hiel the Bethelite (בית האלי) build". **(29)** ויגוע יצחק AND ISAAC EXPIRED — There is no such thing as "earlier" or "later" (chronological order) in *the narratives of* the Torah, and the sale of Joseph preceded Isaac's death by twelve years. Thus: at Jacob's birth Isaac was sixty years old — as it is said (XXV. 26) "And Isaac was sixty years old [when he bore them]" (Esau and Jacob). Isaac died when Jacob was 120, for if you deduct 60 from 180 (Isaac's age when he died), you have left 120. Joseph was 17 years old when he was sold, and that year was the one hundred and eighth of Jacob's life. How is this? Jacob was 63 when he received the blessing of *his father*; 14 years he hid himself in Eber's School — making 77 — and 14 years "he served for his wives" (Rashi borrows a phrase from Hosea XII. 13 "And Israel served for a wife", but he means for both wives), and at the expiration of these 14 years Joseph was born — as it is said (XXX. 25) "and it came to pass when Rachel had born Joseph" (that Jacob wished to return home and he would not have desired to do this if his fourteen years of service were not completed) making 91. *Add to this* the seventeen years *of Joseph's life* before he was sold, and you have 108. This may also be derived more directly from Scripture *thus*: from the time when Joseph was sold until the time when Jacob came to Egypt was 22 years, for it is said (XLI. 46) "And Joseph was 30 years old [when he stood before Pharoah]" (and therefore he had been in Egypt 13 years, as he was 17 when he was sold) and the seven years of plenty and two of famine had elapsed *before Jacob came to Egypt* (cf. XLV. 6), making 22 years. And as it is written (XLVII. 9) *that Jacob on his arrival in Egypt said to Pharoah* "The days of the years of my sojourning are a hundred and thirty years", it follows that at the time when Joseph was sold Jacob was one hundred and eight years old.

36. (2) עדה בת אילון ADAH THE DAUGHTER OF ELON — She is identical with Basemath daughter of Elon (cf. XXVI. 34) and she was called Basemath because she offered spices (בשמים) *as incense* to idols. אהליבמה OHOLIBAMAH is identical with Judith. He (Esau) changed her name to Judith (Jewess), suggesting that she had abandoned idol-worship, so that he might deceive his father. בת ענה בת צבעון THE DAUGHTER OF ANAH THE DAUGHTER OF ZIBEON — If she was the daughter of Anah she could not have been the daughter of Zibeon, for Anah was the son of Zibeon as it is said (v. 24) "And these are the sons of Zibeon: Aiah and Anah"! *Scripture thus* tells us that Zibeon took his daughter-in-law, Anah's wife, and of them twain Oholibamah was born (so that being a daughter of Anah's wife she is called also his daughter). This text informs you that these were all of illegitimate birth (Tanch. וישב). **(3)** בשמת בת ישמעאל BASEMATH ISHMAEL'S DAUGHTER — But elsewhere (XXVIII. 9) she is called

הָוּא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ כח וַיִּהְיוּ
יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה׃ כט וַיִּגְוַע יִצְחָק
וָיָמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו׃ פ

לו א וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ ב עֵשָׂו לָקַח
אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־
אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן
הַחִוִּי׃ ג וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת׃

אונקלוס

יִצְחָק אֲבוּהִי מַמְרָא קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן דִּי־דָר־תַּמָּן אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃
כח וַהֲווֹ יוֹמֵי יִצְחָק מְאָה וְחַמְנָן שְׁנִין׃ כט וְאִתְנְגִיד יִצְחָק וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ
לְעַמֹּהִי סִיב וּשְׂבַע יוֹמִין וּקְבָרוּ יָתֵהּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בְּנוֹהִי׃ א וְאִלֵּין תּוֹלְדָת עֵשָׂו
הוּא אֱדוֹם׃ ב עֵשָׂו נְסִיב יָת־נָשׁוֹהִי מִבְּנָת כְּנָעַן יָת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן חִתָּאָה
וְיָת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן חִוָּאָה׃ ג וְיָת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחָתֵהּ

רש״י

ממרא קרית הארבע, אֶל מִישׁוֹר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע. וְאֵי֣ת הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב מַמְרֵא הַקְּרִיַת אַרְבַּע? כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא בְּכָל דָּבָר שֶׁשְּׁמוֹ כָּפוּל, כְּגוֹן נָהָר, וּכְגוֹן בֵּית לֶחֶם, אָבִי עֶזֶר, בֵּית אַל, אִם הוּצְרַךְ לְהַשְׁמִיל בּוֹ הַ״א, נוֹתְנָהּ בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה הַשֵּׁנִיָּה—בֵּית הַלַּחְמִי (ש״א ט״ז), בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי (שופ׳ ו׳), בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֶלִי (מ״א ט״ז): (כט) וינוע יצחק. אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה; מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף קְדָמָה לְמִיתָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י״ב שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב הָיָה יִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וגו׳, וְיִצְחָק מֵת בִּשְׁנַת ק״ס לְיַעֲקֹב—אִם תּוֹצִיא שִׁשִּׁים מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה נִשְׁאָרוּ ק״כ—וְיוֹסֵף נִמְכַּר בֶּן י״ז שָׁנָה, וְאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנַת מֵאָה וּשְׁמֹנָה לְיַעֲקֹב. כֵּיצַד? בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ נִתְבָּרֵךְ, אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר, הֲרֵי שִׁבְעִים וְשֶׁבַע, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה עָבַד בְּאִשָּׁה, וּבְסוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה נוֹלַד יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וגו׳, הֲרֵי תִּשְׁעִים וְאַחַת, וי״ז עַד שֶׁלֹּא נִמְכַּר יוֹסֵף, הֲרֵי מֵאָה וּשְׁמֹנָה: (עוד מִפְּרָשׁ מִן הַמִּקְרָא: מִשְׁנִּמְכַּר יוֹסֵף עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב מִצְּרִימָה כ״ב שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמַר, וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וגו׳, וז׳ שָׁנִים שָׂבָע וּשְׁנַיִם רָעָב, הֲרֵי כ״ב וּכְתִיב יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה, נִמְצָא בִּמְכִירָתוֹ ק״ח):

לו (ב) עדה בת אילון. הִיא בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן, וְנִקְרֵאת בָּשְׂמַת עַל שֵׁם שֶׁהָיְתָה מְקַטֶּרֶת בְּשָׂמִים לַעֲ״ז: אהליבמה. הִיא יְהוּדִית וְהִוא כְּנָה שְׁמָהּ יְדוּדִית, לוֹמַר, שֶׁהִיא כּוֹפֶרֶת בַּעֲ״ז, כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אֲבִיו: בת ענה בת צבעון. אִם בַּת עֲנָה לֹא בַּת צִבְעוֹן? עֲנָה בְּנוֹ שֶׁל צִבְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה? מַלְמֵד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה, וְיָצְאַת אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁכָּלָן בְּנֵי מְמַזְּרוּת הָיוּ: (ג) בשמת בת ישמעאל. וּלְהַלָּן קוֹרֵא לָהּ מָחֲלַת? מְצִינוּ בְּאֶנֶדֶת מִדְרַשׁ סֵפֶר שְׁמוּאֵל: נ׳ מוּחָלִים לָהֶן עֲוֹנוֹתֵיהֶן, נֵר שְׁנִתְנַיֵּר, וְהָיְתָה לְנִדָּתָהּ וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְלָמַד הַטַּעַם מִכָּאן—לְכַךְ נִקְרֵאת מָחֲלַת, שֶׁנִּמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתֶיהָ:

[4]And Adah bare to Esau Eliphaz; and Basmath bare Reuel; [5]And Aholibamah bare Jeush, and Jaalam, and Korah: these are the sons of Esau, who were born unto him in the land of Canaan. [6]And Esau took his wives, and his sons, and his daughters, and all the souls of his house, and his cattle, and all his beasts, and all his property, which he had got in the land of Canaan; and went into a country away from the face of his brother Jacob. [7]For their substance was more than that they could abide together; and the land of their sojournings could not bear them because of their cattle. [8]Thus Esau abode in mount Seir: Esau is Edom. [9]And these are the generations of Esau the father of Edom in mount Seir: [10]These are the names of Esau's sons; Eliphaz the son of Adah the wife of Esau, Reuel the son

רש"י

Mahalath! We find in the Agadic Midrash on the Book of Samuel (Ch. 17) that there are three classes whose sins are pardoned: a proselyte, one who is exalted to a high position and a man on his marriage. It derives the proof *for the latter case* from here; *viz.*, the reason why she was *also* calleth Mahalath (pardon) was because his (Esau's) sins were pardoned on his marriage to her (cf. also Gen. R.63). אחות נביות SISTER OF NEBAIOTH — because he gave her in marriage after Ishmael's death she is called after his name (Nebaioth's sister). **(5)** ואהליבמה ילדה וגו' AND OHOLIBAMAH BARE etc. — This Korah was an illegitimate child for he was the son of Eliphaz (cf. vv. 15, 16, 18) who had taken his father's wife — Oholibamah, the wife of Esau — for he is enumerated *also* amongst the chiefs of Eliphaz at the end of this section (Gen. R. 82). **(6)** וילך אל ארץ AND WENT INTO A COUNTRY (i. e. no particular country, but into any country), to stay wherever he could find *room*. **(7)** ולא יכלה ארץ מגוריהם AND THE LAND OF THEIR SOJOURNINGS COULD NOT supply sufficient pasture for the cattle which they had. A Midrashic comment on מפני יעקב אחיו [HE WENT TO A COUNTRY] ON ACCOUNT OF HIS BROTHER JACOB is: on account of the bond of indebtedness involved in the decree, (XIV. 13) "thy seed shall be a stranger etc. . . . *and they shall afflict them etc.*" that was imposed upon Isaac's descendants. He said, "I shall go hence — I desire no part either in the gift of this land which has been made to him (to my father) nor in the payment of this bond (cf. Gen. R. 82). *Another reason why he went away was* on account of the shame *he felt* at having sold his birthright. **(9)** ואלה AND THESE are the generations that his sons

ד וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־
רְעוּאֵל: ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם
וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֵת־כָּל־
נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־
קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי
יַעֲקֹב אָחִיו: ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא
יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם:
ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם: ט וְאֵלֶּה
תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר: י אֵלֶּה שְׁמוֹת
בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־

ס ישש ק׳

אונקלוס

דּוְגִבְיוֹת: דוְיָלִידַת עָדָה לְעֵשָׂו יָת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלִידַת יָת־רְעוּאֵל: הוְאָהֳלִיבָמָה
וְיָלִידַת יָת־יְעוּשׁ וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִיתְיְלִידוּ־לֵהּ בְּאַרְעָא
דִּכְנָעַן: ו וּדְבַר עֵשָׂו יָת־נְשׁוֹהִי וְיָת־בְּנָוֹהִי וְיָת־בְּנָתֵהּ וְיָת־כָּל־נַפְשָׁת בֵּיתֵהּ
וְיָת־גֵּיוֹתֵהּ וְיָת־כָּל־בְּעִירֵהּ וְיָת כָּל־קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וַאֲזַל לְאַרְעָא־
אָחֳרִי מִן־קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהִי: ז אֲרֵי־הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי מִלְמִסַּב כַּחֲדָא וְלָא
יְכִילַת אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן לְסוֹבָרָא יָתְהוֹן מִן־קֳדָם גֵּיתֵיהוֹן: ח וְיָתִיב עֵשָׂו בְּטוּרָא
דְּשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם: ט וְאִלֵּין תּוֹלְדַת עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דַּאֲדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְּשֵׂעִיר:
י אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנוֹי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר־עָדָה אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר־בָּשְׂמַת אִתַּת

רש״י

אחות נביות. עַל שֵׁם שֶׁהוּא הַשִּׂיאָהּ לוֹ מִשְּׁמַעְאֵל נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ: (ה) ואהליבמה ילדה וגו׳. קֹרַח הָיָה מִמְזֵר הָיָה וּבֶן אֱלִיפָז הָיָה, שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֶל אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו, שֶׁהָרֵי הוּא כְּמוֹ עִם אִלּוּפֵי אֱלִיפָז בְּסוֹף הָעִנְיָן (ב״ר): (ו) וילך אל ארץ. לְגוֹר בָּאֲשֶׁר יִמְצָא: (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם להסבילם מרעה לִבְהֵמוֹת שֶׁלָּהֶם (ב״ר). ומ״א: מפני יעקב אחיו. מִפְּנֵי שִׁטַּר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת ״כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ״, הַמֻּטָּל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, אָמַר: אֱלֹהַּ לִי מִבָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בְּמַתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשִּׁטָּר. וּמִפְּנֵי הַבּוּשָׁה שֶׁמָּכַר בְּכוֹרָתוֹ: (ט) ואלה. הַתּוֹלְדוֹת שֶׁהוֹלִידוּ בָּנָיו מִשֶּׁהָלַךְ לְשֵׂעִיר:

of Basmath the wife of Esau. [11]And the sons of Eliphaz were Teman, Omar, Zepho, and Gatam, and Kenaz. [12]And Timna was concubine to Eliphaz Esau's son; and she bare to Eliphaz Amalek: these were the sons of Adah Esau's wife. [13]And these are the sons of Reuel; Nahath, and Zerah, Shammah, and Mizzah: these were the sons of Basmath Esau's wife. [14]And these were the sons of Aholibamah, the daughter of Anah the daughter of Zibeon, Esau's wife: and she bare to Esau Jeush, and Jaalam, and Korah. [15]These were chieftains of the sons of Esau: the sons of Eliphaz the firstborn son of Esau; chieftain Teman, chieftain Omar, chieftain Zepho, chieftain Kenaz. [16]Chieftain Korah, chieftain Gatam, and chieftain Amalek: these are the chieftains that came of Eliphaz in the land of Edom; these were the sons of Adah. [17]And these are the sons of Reuel Esau's son; chieftain Nahath, chieftain Zerah, chieftain Shammah, chieftain Mizzah: these are the chieftains that came of Reuel in the land of Edom; these are the sons

רש"י

begat after he went to Seir.[1]) **(12)** ותמנע היתה פילגש AND TIMNA WAS CONCUBINE — *This is stated* to tell you in what importance Abraham was held — how eager people were to attach themselves to his descendants. This Timna was a descendant of chieftains, as it is said (v. 22) "And Lotan's sister was Timna", and Lotan was one of the chieftains inhabiting Seir — *he was one* of the Horites who had dwelt there from ancient times. She said *to Eliphaz*, "If I am unworthy to become your wife would that I might become your concubine!" In Chronicles (1 I. 36) Scripture enumerates her amongst the children of Eliphaz, *thus* intimating that he took Seir's wife and from the two of them Timna was born. When she grew up she became his concubine. This is why it is stated, "and Lotan's sister was Timna", and why Scripture does not enumerate her amongst Seir's children, *merely stating that she was sister to Lotan, Seir's son, (see v. 20)* because she was his sister from one mother and not from one father (Tanch.). **(15)** אלה אלופי בני עשו THESE WERE CHIEFTAINS OF THE SONS OF ESAU — Heads of

NOTES

[1]) Esau's descendants born in Canaan are given in verses 1—5 (cf. the last words of v. 5).

בָּשְׂמַת אֶשֶׁת עֵשָׂו׃ יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר
צְפוֹ וְגַעְתָּם וְקְנַז׃ יב וְתִמְנַע וְהָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז
בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה
אֶשֶׁת עֵשָׂו׃ יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה
וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָּשְׂמַת אֶשֶׁת עֵשָׂו׃ יד וְאֵלֶּה הָיוּ
בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֶשֶׁת עֵשָׂו
וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח׃
טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוף
תֵּימָן אַלּוף אוֹמָר אַלּוף צְפוֹ אַלּוף קְנַז׃ טז אַלּוף־
קֹרַח אַלּוף גַּעְתָּם אַלּוף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז
בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה׃ יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל
בֶּן־עֵשָׂו אַלּוף נַחַת אַלּוף זֶרַח אַלּוף שַׁמָּה אַלּוף
מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי

סעוש ק׳

אונקלוס

עֵשָׂו׃ יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז׃ יב וְתִמְנַע וַהֲוַת לְחִינָתָא
לֶאֱלִיפָז בַּר־עֵשָׂו וְיָלִידַת לֶאֱלִיפָז יָת־עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי עָדָה אִנְתַּת עֵשָׂו׃ יג וְאִלֵּין
בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וְזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָּשְׂמַת אִנְתַּת עֵשָׂו׃ יד וְאִלֵּין
הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אִנְתַּת עֵשָׂו וְיָלִידַת לְעֵשָׂו יָת־יְעוּשׁ וְיָת־
יַעְלָם וְיָת־קֹרַח׃ טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְעֵשָׂו רַבָּא תֵּימָן
רַבָּא אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז׃ טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַּעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין
רַבְרְבֵי דֶאֱלִיפָז בְּאַרְעָא דַאֲדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה׃ יז וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר־עֵשָׂו
רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא

רש״י

(יב) ותמנע היתה פילגש. לְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, כַּמָּה הָיוּ תַּאֲבִים לְדָבֵק בְּזַרְעוֹ. תִּמְנַע זוֹ בַּת אַלּוּפִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְלוֹטָן מֵאַלּוּפֵי יוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר הָיָה מִן הַחוֹרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בָהּ לִפָּנִים, אָמְרָה: אֵינִי זוֹכָה לִהְנָשֵׂא לְךָ הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ. וּכְדִבְרֵי הַיָּמִים מוֹנָה אוֹתָהּ בִּבְנָיו שֶׁל אֱלִיפַז, מְלַמֵּד שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְיָצְאָה תִּמְנָע מִבֵּינֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּדְלָה, נַעֲשֵׂית פִּילֶגֶשׁ, וְזֶהוּ: וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְלֹא מְנָאָהּ עִם בְּנֵי שֵׂעִיר שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב: (טו) אלה אלופי בני עשו. רָאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹת:

of Basmath Esau's wife. [18]And these are the sons of Aholibamah Esau's wife; chieftain Jeush, chieftain Jaalam, chieftain Korah: these were the chieftains that came of Aholibamah the daughter of Anah, Esau's wife. [19]These are the sons of Esau, who is Edom, and these are their chieftains. [20]These are the sons of Seir the Horite, the inhabitants of the land; Lotan, and Shobal, and Zibeon, and Anah, [21]And Dishon, and Ezer, and Dishan: these are the chieftains of the Horites, the children of Seir in the land of Edom. [22]And the children of Lotan were Hori and Heman; and Lotan's sister was Timna. [23]And the children of Shobal were these; Alvan, and Manahath, and Ebal, Shepho, and Onam. [24]And these are the children of Zibeon; and Ajah, and Anah: this was that Anah that found the yemim in the desert, as he fed the asses of Zibeon his father. [25]And the children of Anah were

רש"י

families. **(20)** ישבי הארץ THE INHABITANTS OF THE LAND i. e. who had been its inhabitants before Esau came there. Our Rabbis explained (Sabb. 85b) *that they are called* יושבי הארץ because they were experts in making the land habitable (by skilful cultivation) *saying:* this entire rood *of ground* is suitable for *planting* olives, that entire rood for vines — because they tasted the soil and so discovered what was suitable for planting in it. **(24)** ואיה וענה lit., AND AJAH AND ANAH — The ו in ואיה is redundant, *so that the words are* equivalent to איה וענה Ajah and Anah. There are many examples of this in Biblical Hebrew: (Dan. VIII. 13) "to give (וקדש וצבא) both the Sanctuary and the host to be trampled under foot"; (Ps. LXXXVI. 7) "they are cast into a deep sleep (ורכב וסום) the riders also and the horses".[1]) הוא ענה THIS WAS THAT ANAH mentioned above (v. 20) as the brother of Zibeon. Here is called his son, *thus* telling us that Zibeon and his own mother were the parents of Anah (Gen. R. 84). את הימים *means* THE MULES — He crossed an ass and a mare, the offspring being a mule. Being himself the offspring of an unnatural union he reared such in the animal world (ib.). Why are they called ימים (which may signify "dreaded beings")? Because the fear of them lies upon people; for R. Hanina said, "No-one has ever consulted me about an injury caused by a white mule and has recovered (וחיה lit., lived)". "But do we not see that such a person has recovered (lived)? But you should not read וחיה "and he lived", but וחיתה "and it (the wound) healed up" — for such a wound never heals up (Chul. 7b). *From "But do we not see is to be found* in an old text of Rashi. It would have been unnecessary

NOTES

[1]) The translation here given of the phrases which Rashi cites takes the prepositions ו . . . ו in the sense of "both . . . and" similar to גם . . . גם, but this is not Rashi's view.

בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת
עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה
אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו: יט אֵלֶּה
בְּנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם: ס שביעי
כ אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל
וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: כא וְדִישׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי
הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: כב וַיִּהְיוּ בְנֵי־לוֹטָן
חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע: כג וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל
עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם: כד וְאֵלֶּה בְּנֵי־צִבְעוֹן
וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר
בְּרָעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו: כה וְאֵלֶּה בְּנֵי־

אונקלוס

(ד)אֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו: יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עֵשָׂו רַבְּא
יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם קֻרַח אִלֵּין רַבְרְבֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אִתַּת עֵשָׂו:
יט אִלֵּין בְּנֵי־עֵשָׂו וְאִלֵּין רַבְרְבָנֵיהוֹן הוּא אֱדוֹם: כ אִלֵּין בְּנֵי־שֵׂעִיר חוֹרָאָת
יָתְבֵי דְּאַרְעָא לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: כא וְדִישׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי
חוֹרָאֵי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאַרְעָא דְּאֱדוֹם: כב וַהֲווֹ בְּנֵי־לוֹטָן חוֹרִי וְהֵימָם וַאֲחָתַּהּ
דְּלוֹטָן תִּמְנָע: כג וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם: כד וְאִלֵּין
בְּנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה דִּי אַשְׁכַּח יָת־נְבָרְיָא בְּמַדְבְּרָא כַּד־הֲוָה רָעֵי
יָת־חֲמָרָיָא לְצִבְעוֹן אֲבוּהִי: כה וְאִלֵּין בְּנֵי־עֲנָה דִּישָׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה:

רש"י

(כ) ישבי הארץ. שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים קוֹדֶם שֶׁבָּא עֵשָׂו לְשָׁם. וַרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (שבת פ"ה), שֶׁהָיוּ
בְּקִיאִין בִּישׁוּבָהּ שֶׁל אֶרֶץ; מִלֹּא קִנָּה וָהּ לְוַיתִים. מִלֹּא קִנָּיָה וָהּ לִגְמַלִּים, שֶׁהָיוּ טוֹעֲמִין הָעָפָר
וְיוֹדְעִין אִי זוֹ נְטִיעָה רָאוּיָה לוֹ: (כד) ואיה וענה. וי"ו יְתֵירָה, וְהוּא כְּמוֹ אַיָּה וַעֲנָה. וְהַרְבֵּה
יֵשׁ בְּמִקְרָא: את ומקדש וְצָבָא מֻרְכָּם (דנ' ח') נִרְדָּם וְרֶכֶב וְסוּס (תה' ע"ו): הוא ענה. הָאָמוּר
לְמַעְלָה שֶׁהוּא אָחִיו שֶׁל צִבְעוֹן וּבֶן אוֹרֶא אוֹתוֹ בְּנוֹ? מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד
אֶת עֲנָה: את הימם. פְּרָדִים. הִרְבִּיעַ חֲמוֹר עַל סוּס וְנִקְבָּה וְיָלְדָה פֶּרֶד, וְהוּא הָיָה מְמָזֵר, וְהֵבִיא
פְּסוּלִין לָעוֹלָם; וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם יַמִּים? שֶׁאֵימָתָן מֻטֶּלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת. דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מִיָּמוֹ
לֹא שָׁאֲלוּ אָדָם עַל מַכַּת פַּרְדָּה לָבָנָה וְחָיָה (חולין ז') (וְהָלְאָה קָא חָזְיָן דְּחָיָה? אֶל תִּקְרֵי וְחָיָה
אֶלָּא וְחָיְתָה, כִּי הַמַּכָּה לֹא תִרְפָּא לְעוֹלָם: בְּרֵשִׁ"י יָשָׁן) וְלֹא הָזְקַק לִכְתּוֹב לָנוּ מִשְׁפְּחוֹת הַחוֹרִי,

these; Dishon, and Aholibamah the daughter of Anah. [26]And these are the children of Dishon; Hemdan, and Eshban, and Ithran, and Cheran. [27]The children of Ezer are these; Bilhan, and Zaavan, and Akan. [28]The children of Dishan are these; Uz, and Aran. [29]These are the chieftains that came of the Horites; chieftain Lotan, chieftain Shobal, chieftain Zibeon, chieftain Anah. [30]Chieftain Dishon, chieftain Ezer, chieftain Dishan: these are the chieftains that came of Hori, according to their chieftains in the land of Seir. [31]And these are the kings that reigned in the land of Edom, before there reigned any king over the children of Israel. [32]And Bela the son of Beor reigned in Edom: and the name of his city was Dinhabah. [33]And Bela died, and Jobab the son of Zerah of Bozrah reigned in his stead. [34]And Jobab died, and Husham of the land of Temani reigned in his stead. [35]And Husham died, and Hadad the son of Bedad, who smote Midian in the

רש"י

to write the genealogy of the Horites had it not been that it wishes to mention Timna, thereby showing in what importance Abraham was held, as I have explained above (see v. 12). **(31)** ואלה המלכים וגו' AND THESE ARE THE KINGS etc. — There were eight and Jacob raised an equal number in whose days the kingdom of Esau *temporarily* ceased to exist, viz., Saul, Ishbosheth, David, Solomon, Rehoboam, Asa, Abiah and Jehoshaphat. For of the days of Yoram his (Jehoshaphat's) son it is written, (2 Kings VIII. 20) "In his days Edom revolted from under the hand of Judah and made a king over themselves", whereas in the days of Jehoshaphat it is written, (1 Kings XXIII. 48) "And there was no king in Edom: a deputy was king". **(33)** יובב בן זרח מבצרה JOBAB, THE SON OF ZERAH OF BOZRAH — Bozrah was one of the Moabite cities, as it is said (Jer. XLVIII. 24 which chapter is a prophecy against Moab), "[Judgment is come upon . . .] and upon Keriath and upon Bozrah etc." Because it produced a king for Edom it is to be smitten together with them (the Edomites), as it is said (Is. XXXIV. 6) "For the Lord hath a slaughtering in Bozrah, [and a great slaughter in the Land of Edom]' (Gen. R. 83). **(35)** הטכה את מדין בשדה מואב WHO SMOTE MIDIAN IN THE FIELD OF MOAB — for Midian came to war against Moab and the king of Edom went to assist Moab. From here we learn that although Midian and Moab were at strife one with the other yet in the time of Balaam they made peace in

עֲנָה דִּשׁן וְאֶצֶר וְדִישָׁן: כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן
חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֶצֶר בִּלְהָן
וְזַעֲוָן וַעֲקָן: כח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: כט אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן
אַלּוּף עֲנָה: ל אַלּוּף דִּשׁן אַלּוּף אֶצֶר אַלּוּף דִּישָׁן
אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר: פ
לא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי
מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: לב וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם
בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירֹו דִּנְהָבָה: לג וַיָּמָת בָּלַע
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה: לד וַיָּמָת יוֹבָב
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי: לה וַיָּמָת חֻשָׁם
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן

אונקלוס

כו וְאִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: כז אִלֵּין בְּנֵי־אָצֵר בִּלְהָן וְזַעֲוָן
וְעָקָן: כח אִלֵּין בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: כט אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה רַבָּא לוֹטָן רַבָּא
שׁוֹבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה: ל רַבָּא דִּשׁן רַבָּא אָצֵר רַבָּא דִּישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי
חוֹרָאָה לְרַבְרָבֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר: לא וְאִלֵּין מַלְכַיָּא דִּי מְלִיכוּ בְּאַרְעָא
דַּאֲדוֹם קֳדָם דִּי־מְלַךְ־מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: לב וּמְלַךְ בַּאֲדוֹם בָּלַע בַּר־בְּעוֹר
וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה: לג וּמִית בָּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתֹהִי יוֹבָב בַּר־זַרַח מִבָּצְרָת:
לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתֹהִי חֻשָׁם מֵאַרְעָא דָרוֹמָא: לה וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ
תְּחוֹתֹהִי הֲדַד בַּר־בְּדַד דְּקַטִיל יָת־מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית:

רש״י

אֵלֶּה מִפְּנֵי תִּמְנַע, וּלְהוֹדִיעַ גְּדֻלַּת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמָעְלָה: (לא) ואלה המלכים וגו׳. שְׁמָנָה הָיוּ וּכְנֶגְדָּן הָעֲמִיד יַעֲקֹב וּבִשֵּׁל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם, וְאֵלּוּ הֵן, שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, רַחַבְעָם, אֲבִיָּה, אָסָא, יְהוֹשָׁפָט; וּבִימֵי יוֹרָם בָּנוּ כָתוּב: בִּימָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה וַיַּמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ (מ״ב ח׳), וּבִימֵי שָׁאוּל כְּתִיב: וּמֶלֶךְ אֵין בֶּאֱדוֹם נֹצָב מֶלֶךְ (מ״א כ״ב): (לג) יובב בן זרח מבצרה. בָּצְרָה מַעֲרֵי מוֹאָב הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל קְרִיוֹת וְעַל בָּצְרָה וגו׳, (יר׳ מ״ח); וּלְפִי שֶׁהֶעֱמִידָה מֶלֶךְ לַאֲדוֹם, עָתִידָה לִלְקוֹת עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי זֶבַח לַה׳ בְּבָצְרָה (יש׳ ל״ד): (לה) המכה את מדין בשדה מואב. שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לַמִּלְחָמָה, וְהָלַךְ מֶלֶךְ אֱדוֹם לְעָזוֹר אֶת מוֹאָב; וּמִפְּנֵי אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁהָיוּ מִדְיָן וּמוֹאָב מְרִיבִים זֶה עִם זֶה,

field of Moab, reigned in his stead: and the name of his city was Avith.
[36]And Hadad died, and Samlah of Masrekah reigned in his stead. [37]And
Samlah died, and Saul of Rehoboth by the river reigned in his stead.
[38]And Saul died, and Baal-hanan the son of Achbor reigned in his
stead. [39]And Baal-hanan the son of Achbor died, and Hadar reigned in
his stead: and the name of his city was Pau; and his wife's name was
Mehetabel, the daughter of Matred, the daughter of Mezahab. [40]And
these are the names of the chieftains that came of Esau, according to
their families, after their places, by their names; chieftain Timnah,
chieftain Alvah, chieftain Jetheth. [41]Chieftain Aholibamah, chieftain
Elah, chieftain Pinon, [42]Chieftain Kenaz, chieftain Teman, chieftain
Mibzar, [43]Chieftain Magdiel, chieftain Iram: these are the chieftains
of Edom, according to their habitations, in the land of their possession:
he is Esau the father of the Edomites.

רש"י

order to band themselves against Israel.[1]) **(39)** בת מי זהב THE DAUGHTER OF ME-ZAHAB — *meaning* מהו זהב what value has gold? He was so rich that gold had no value in his eyes (ib.). **(40)** ואלה שמות אלופי עשו AND THESE ARE THE NAMES OF THE CHIEFS OF ESAU [. . . AFTER THEIR PLACES ACCORDING TO THEIR NAMES] — they were called by the names of their districts after Hadad died and the royal dignity had ceased so far as they were concerned. The former names mentioned above (v. 15ff.), are the names given them at their birth. This, too, (the first statement made here) is expressly set forth in Chronicles (1 I. 51) "And Hadad (Hadar) died, and the chiefs of Edom were: the chief of Timna etc." (We must therefore translate here: "the chieftain of Timna etc.") **(43)** מגדיאל MAGDIEL — This is Rome (P. d' R. Eliez. 38).

NOTES

1) cf. Rashi on Num. XXII. 4.

בְּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃ לוּ וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃ לז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ לח וַיָּמָת שָׁאוּל
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ לט וַיָּמָת בַּעַל
חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדָר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעִו
וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃
מסטיר מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף
יְתֵת׃ מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃
מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃ מג אַלּוּף
מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמוֹשְׁבֹתָם
בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם׃

קכ״ד קליטס סימן ומפטירין חזון עובדיה נח״ע׃

פ פ פ

אונקלוס

לו ומית הֲדָד ומלך תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃ לז ומית שַׂמְלָה ומלך תְּחוֹתוֹהִי
שָׁאוּל מֵרְחוֹבֵי דְעַל־פְּרָת׃ לח ומית שָׁאוּל ומלך תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר־עַכְבּוֹר׃
לט ומית בַּעַל חָנָן בַּר־עַכְבּוֹר ומלך תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר ושום קִרְתֵּהּ פָּעִו ושום
אִתְּתֵהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מְצָרַף דַּהֲבָא׃ ס ואִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְאַתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהָתְהוֹן רַבָּא תִּמְנָע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יְתֵת׃ מא רַבָּא
אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִּינֹן׃ מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵּימָן רַבָּא מִבְצָר׃ מג רַבָּא
מַגְדִּיאֵל רַבָּא עִירָם אִלֵּין ו רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתָבָנְהוֹן בְּאַרְעָא אֲחֻסַנְתְּהוֹן הוּא
עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי׃ ס ס ס

רש״י

וּבִימֵי בִלְעָם עָשׂוּ שָׁלוֹם לְהִתְקַשֵּׁר עַל יִשְׂרָאֵל׃ (לט) בת מי זהב. מהו זָהָב? עָשִׁיר הָיָה, וְאֵין זָהָב חָשׁוּב בְּעֵינָיו לִבְלוֹם׃ (מ) ואלה שמות אלופי עשו. שְׁנִקְרְאוּ עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם, לְאַחַר שֶׁמֵּת הֲדַר וּפָסְקָה מֵהֶם מַלְכוּת. וְהָרִאשׁוֹנִים הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה הֵם שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם׃ וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים׃ וַיָּמָת הֲדַד וַיִּהְיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע וְגוֹמֵר׃ (מג) מגדיאל. הִיא רוֹמִי׃

37. [1]And Jacob abode in the land of his father's sojourning, in the land of Canaan. [2]These are the progeny of Jacob. Joseph, being seventeen years old, was feeding the flock with his brethren; and the lad was with the sons of Bilhah, and with the sons of Zilpah, his father's wives: and Joseph brought unto his father their evil report. [3]Now Israel loved Joseph more than all his children, because he was the son of his old age:

רש"י

וישב

37. (1) וישב יעקב AND JACOB ABODE — After it (Scripture) has described to you the settlements of Esau and his descendants in a brief manner — since they were not distinguished and important *enough* that it should be related in detail how they settled down and that there should be given an account of their wars *and* how they drove out the Horites (see Deut. II. 12) — it explains clearly and at length the settlements made by Jacob and his descendants and all the events which brought these about, [1]) because these are regarded by the Omnipresent as of sufficient importance to speak of them at length (Tanch.). Thus, too, you will find that in the case of the ten generations from Adam to Noah *it states* "So-and-so begat so-and-so", but when it reaches Noah it deals with him at length. Similarly, of the ten generations from Noah to Abraham it gives but a brief account, but when it comes to Abraham it speaks of him more fully. It may be compared to the case of a jewel that falls into the sand: a man searches in the sand, sifts it in a sieve until he finds the jewel. When he has found it he throws away the pebbles and keeps the jewel. Another explanation of וישב יעקב AND JACOB ABODE: The camels of a flaxdealer once came into a city laden with flax. A blacksmith asked in wonder where all that flax could be stored, and a clever fellow answered him, "A single spark caused by your bellows can burn up all of it." "So, too, when Jacob saw (heard of) all these chiefs *whose names are* written above he said wonderingly, "Who can conquer all these?" What is written after *the names of these chieftains? — and in this may be found the reply to Jacob's question:* These are the generations of Jacob — Joseph. For it is written (Obad. I. 18) "And the house of Jacob shall be a fire and the house of Joseph a flame, and the house of Esau for stubble: one spark issuing from Joseph will burn up all of these (descendants of Esau). *The passage beginning "Another explanation" is found* in an old Rashi text. **(2)** אלה תולדות יעקב THESE ARE THE PROGENY OF JACOB — And these are *an account* of the generations of Jacob:[2]) these are their settlements and the events that happened to them until they formed a permanent settlement. The first cause is *found in the narrative,* "Joseph being seventeen years old, etc. etc." — it was through this *incident* that it came about that they went down to Egypt. This is the real explanation of the text and in it each statement finds its proper setting. The Midrash, however, explains that *by the words, "These are the progeny of Jacob — Joseph",* Scripture regards all Jacob's sons as secondary to Joseph for several reasons: first, the whole purpose of Jacob in working for Laban was only for Rachel, *Joseph's mother,* (and all his children were born only in consequence of this); then, again, Joseph's facial features bore a striking resemblance to those of Jacob. Further, whatever happened to Jacob happened to Joseph: the one was hated, the other was hated: in the case of the one his brother wished to kill him so, too, in the case of the other, his brethren wished to kill him. Many such *similarities are pointed out* in Bereshith Rabbah (ch. 84). Another comment on this *verse* is: וישב AND HE ABODE — Jacob wished to live at ease, but this trouble in connection with Joseph suddenly came upon him[3]). When the righteous wish to live at ease, the Holy one, blessed be He[4]), says *to them:* „Are not the righteous satisfied with what

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
ב אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר
אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף
אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃ ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־
יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ

אונקלוס

א וְיִתֵּיב יַעֲקֹב בְּאַרְעָא תּוֹקְבוּת אֲבוֹהִי בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן׃ ב אִלֵּין תּוֹלְדָת יַעֲקֹב יוֹסֵף
בַּר־שְׁבַע־עֲסַרֵי שְׁנִין (כַּר־) הֲוָה רָעֵי עִם־אֲחוֹהִי בַּעֲנָא וְהוּא טְרֵבִי
עִם־בְּנֵי בִלְהָה וְעִם־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אֲבוֹהִי וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת־דִּבְּהוֹן בִּישָׁא לְוָת־
אֲבוּהוֹן׃ ג וְיִשְׂרָאֵל רְחֵם יָת־יוֹסֵף מִכָּל־בְּנוֹהִי אֲרֵי־בַר־חַכִּים הוּא לֵהּ וַעֲבַד

רש״י

לז (א) וישב יעקב וגו׳. אַחַר שֶׁכָּתַב לְךָ יְשׁוּבִי עֲשָׂו וְתוֹלְדוֹתָיו בְּרֻוַּח קְצָרָה, שֶׁלֹּא הָיוּ סְפוּנִים וְחֲשׁוּבִים לְפָרֵשׁ, הֵיאַךְ נִתְיַשְּׁבוּ, וְגַם מִלְחֲמוֹתֵיהֶם, אֵיךְ הוֹרִישׁוּ אֶת הָהָרִי, פָּרַשׁ לְךָ יְשׁוּבִי יַעֲקֹב וְתוֹלְדוֹתָיו בְּרֻוַּח אֲרֻכָּה, כָּל גְּלְגוּלֵי סִבָּתָם, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיֵי דוֹרוֹת שְׁמֹאָדָם וְעַד נֹחַ, פְּלוּגֵי הוֹלִיד פְּלוּגֵי, וּכְשֶׁבָּא לְנֹחַ הֶאֱרִיךְ בּוֹ. וְכֵן בְּיֵי דוֹרוֹת שֵׁמוֹנָה וְעַד אַבְרָהָם קִצֵּר בָּהֶם, וּמִשֶּׁהִגִּיעַ אֵצֶל אַבְרָהָם הֶאֱרִיךְ בּוֹ. מָשָׁל לְמַרְגָּלִית, שֶׁנָּפְלָה בֵּין הַחוֹל, אָדָם מִמְשַׁמֵּשׁ בַּחוֹל וְכוֹבְרוֹ בְּכַבָּרָה, עַד שֶׁמּוֹצֵא אֶת הַמַּרְגָּלִית, וּמִשֶּׁמְּצָאָהּ, הוּא מַשְׁלִיךְ אֶת הַצְּרוֹרוֹת מִיָּדוֹ, וְנוֹטֵל הַמַּרְגָּלִית. דָּ״א: וישב יעקב, הַפִּשְׁתָּנִי הַזֶּה נִקְנְסוּ נְמָלָיו טְעוּנִים פִּשְׁתָּן, הַפַּחְמִי תָּמַהּ: אֲנָה יָבְנֶם כָּל הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה; הָיָה פִּקֵּחַ אֶחָד מֹשִׁיב לוֹ: נִיצוֹץ אֶחָד יוֹצֵא מִפִּשְׁתָּן שֶׁלְּךָ שְׁשׂוֹרֵף אֶת כֻּלּוֹ, כָּךְ יַעֲקֹב רָאָה אֶת כָּל הָאֱלּוּפִים הַכְּתוּבִים לְמַעְלָה, תָּמַהּ וְאָמַר: מִי יָכוֹל לִכְבּוֹשׁ אֶת כֻּלָּן! מַה כְּתִיב לְמַטָּה? אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, דִּכְתִיב: וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לָהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ (עובדיה א׳)—נִיצוֹץ יוֹצֵא מִיּוֹסֵף שְׁמְכָלָה וְשׂוֹרֵף אֶת כֻּלָּם: (ב) אלה תולדות יעקב. וְאֵלֶּה שֶׁל תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב, אִלּוּ יְשׁוּבֵיהֶם וְגִלְגּוּלֵיהֶם עַד שֶׁבָּאוּ לִכְלַל יְשׁוּב: סִבָּה רִאשׁוֹנָה יוֹסֵף בֶּן י״ז וְגוֹמֵר, עַל יְדֵי זֶה נִתְגַּלְגְּלוּ וְיָרְדוּ לְמִצְרַיִם; וְהוּא אַחַר יְשׁוּב פִּשּׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא לִהְיוֹת דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו. וּמִ״א דוֹרֵשׁ: תָּלָה הַכָּתוּב תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב בְּיוֹסֵף מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים, אַחַת, שֶׁכָּל עַצְמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לֹא עָבַד אֶצֶל לָבָן אֶלָּא בִּרְחֵל וְשָׁהָיָה זְיו אֵיקוֹנִין שֶׁל יוֹסֵף דּוֹמֶה לוֹ, וְכָל מַה שֶׁאָרַע לְיַעֲקֹב אֵרַע לְיוֹסֵף; זֶה נִשְׁטַם וְזֶה נִשְׁטַם; זֶה אָחִיו מְבַקֵּשׁ לַהֲרֹגוֹ, וְזֶה אֶחָיו מְבַקְּשִׁים לַהֲרֹגוֹ; וְכֵן הָרִבָּה בְּכִ״ר. וְעוֹד נִדְרֵשׁ בוֹ, וישב, בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, קִפֵּץ עָלָיו רִגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף—צַדִּיקִים מְבַקְּשִׁים לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, אָמַר הַקָּדוֹ״ש: לֹא דַיָּן לַצַּדִּיקִים מַה שֶּׁמְּתֻקָּן לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא שֶׁמְּבַקְּשִׁים לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה בָּעוֹלָם הַזֶּה: והוא נער. שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה נְעָרוּת, מְתַקֵּן בְּשֵׂעָרוֹ, מְמַשְּׁמֵשׁ בְּעֵינָיו, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה נָאֶה: את בני בלהה. כְּלוֹמַר, וְרָגִיל אֵצֶל בְּנֵי בִלְהָה, לְפִי שֶׁהָיוּ אֶחָיו מְבַזִּין אוֹתָן וְהוּא מְקָרְבָן: את דבתם רעה. כָּל רָעָה שֶׁהָיָה רוֹאֶה בְּאֶחָיו בְּנֵי לֵאָה הָיָה מַגִּיד לְאָבִיו, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין אֵבֶר מִן הַחַי וּמְזַלְזְלִין בִּבְנֵי הַשְּׁפָחוֹת לְקָרוֹתָן עֲבָדִים, וַחֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת; וּבִשְׁלָשְׁתָּן לָקָה: וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים בְּמִכֵּרְתּוֹ וְלֹא אֶבְלוּהוּ חַי; וְעַל דִּבָּה שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם שְׁקוּרִין לַאֲחֵיהֶם עֲבָדִים—״לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף״; וְעַל עֲרָיוֹת שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם, וַתִּשָּׂא אֶשֶׁת אֲדוֹנָיו וגו׳: דבתם. כָּל לְשׁוֹן דִּבָּה פרלרי״ץ בְּלַעַז; כָּל מַה שֶּׁהָיָה יָכוֹל לְדַבֵּר בָּהֶם רָעָה, הָיָה מְסַפֵּר: דבה. לְשׁוֹן דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים (שיר ז׳):
(ג) בן זקנים. שֶׁנּוֹלַד לוֹ לְעֵת זִקְנָתוֹ. וְאוּנְקְלוּס תִּרְגֵּם: בַּר חַכִּים הוּא לֵהּ—כָּל מַה שֶׁלָּמַד

and he made him a long sleeved garment. [4]And when his brethren saw that their father loved him more than all his brethren, they hated him, and could not speak peaceably unto him. [5]And Joseph dreamed a dream, and he told it his brethren: and they continued still more to hate him. [6]And he said unto them, Hear, I pray you, this dream which I have dreamed: [7]For, behold, we were binding sheaves in the midst of the field, and, lo, my sheaf arose, and also placed itself upright; and, behold, your sheaves surrounded, and prostrated themselves to my sheaf. [8]And his brethren said to him, Shalt thou indeed reign over us? or shalt thou indeed have dominion over us? and they continued to hate him still more for his dreams, and for his words. [9]And he dreamed yet another dream, and related it to his brethren, and said, Behold, I have dreamed a dream more; and, behold, the sun and the moon and eleven stars prostrated themselves to me. [10]And he related it to his father, and

ריש"י

is stored up for them in the world to come that they wish to live at ease in this world *too!* והוא נער AND HE, BEING A LAD — His actions were childish: he dressed his hair, he touched up his eyes so that he should appear good-looking. את בני בלהה WITH THE SONS OF BILHAH — meaning that he made it his custom to associate with the sons of Bilhah because his brothers slighted them *as being sons of a hand-maid;* therefore he fraternised with them. את דבתם רעה THEIR EVIL REPORT — Whatever he saw wrong in his brothers, the sons of Leah, he reported to his father: that they used to eat flesh cut off from a living animal, that they treated the sons of the hand-maids with contempt, calling them slaves, and that they were suspected of living in an immoral manner. With three such similar matters he was therefore punished. *In consequence of his having stated that they used to eat flesh cut off from a living animal* Scripture states, (v. 31) "And they slew a he-goat" after they had sold him and they did not eat *its flesh whilst the animal was still* living. And because of the slander which he related about them that they called their brothers slaves — (Ps. CV. 17) "Joseph was sold for a slave." And because he charged them with immorality (XXXIX. 7) "his master's wife cast her eyes upon him etc." (Gen. R. 84). דבתם THEIR REPORT — The word דבה always means in O. F. parleriz; *Engl. gossip:* whatever he could speak bad about them he told *to his father.* דבה has the same meaning as *the verb of the same root in* (Song VII. 10) "(רובב) making speak the lips of those that are asleep". **(3)** בן זקנים THE SON OF HIS OLD AGE — because he was a wise son[1]) to him" — all that he had learnt from Shem and Eber he taught him (ib.). Another explanation *of* בן זקנים — his facial features[2]) were similar to his (Jacob's) (ib.). פסים is a term for raiment of fine wool. Similar is (Est. I. 6) כרפס "Fine linen and blue"[3]). The same garment כתנת הפסים is mentioned (2 Sam. XIII. 18) in the story of Amnon and Tamar *and we may therefore gather that it was made of very fine material.* There is a Midrashic statement that in the word פסים we may find an allusion to all his misfortunes: he was sold to Potiphar (פוטיפר), to the merchants (סוחרים), to the Ishmaelites (ישמעאלים), and to the Midianites (מדינים) (ib.). **(4)** ולא יכלו דברו לשלום AND THEY COULD NOT SPEAK PEACEABLY TO HIM — from what is stated to their discredit we may infer something to their credit: they did not speak one thing with their mouth having another thing *quite different* in their hearts (ib.).

NOTES

[1]) As the Talmud often takes זקן to be an abbreviation of זה שקנה חכמה one who has acquired wisdom.

[2]) זקנים play on זיו אוקנין "facial features".

[3]) כרפס is explained (Megil. 12a) as a compound word: כר a cushion of פס fine wool.

כְּתֹנֶת פַּסִּים: ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם
מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם:
ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֶּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא
אֹתוֹ: ו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה
אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים
בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה
תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לַאֲלֻמָּתִי: ח וַיֹּאמְרוּ
לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל
בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו:
ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר
הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד
עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו

אונקלוס

לֵהּ כְּתוֹנָא דְּפַסֵּי: ד וַחֲזוֹ אֲחוֹהִי אֲרֵי־יָתֵהּ רְחִים אֲבוּהוֹן מִכָּל־אֲחוֹהִי וְסָנוֹ יָתֵהּ
וְלָא צָבַן לְמַלָּלָא־עִמֵּהּ לְשָׁלָם: ה וְחַלַם יוֹסֵף חֶלְמָא וְחַוִי לַאֲחוֹהִי וְאוֹסִיפוּ עוֹד
סָנוֹ יָתֵהּ: ו וַאֲמַר לְהֶוֹן שְׁמָעוּ־כְעַן חֶלְמָא הָדֵין דִּי חַלֵמִית: ז וְהָא אֲנַחְנָא
מְאַסְרִין אֶסָרִן בְּגוֹ חַקְלָא וְהָא קָמַת אֶסָרְתִּי וְאַף־אִוְהֲקָפַת וְהָא מְסְתַּחֲרָן
אֶסָרְתְּכוֹן וְסָגְדָן לֶאֱסָרְתִּי: ח וַאֲמָרוּ לֵהּ אֲחוֹהִי הֲמַלְכוּ אַתְּ־מְרַמֵּי לְמַמְלַךְ עָלָנָא
אוֹ־שׁוּלְטָן אַתְּ־סְבִיר־לְמִשְׁלַט בָּנָא וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ יָתֵהּ עַל־חֶלְמוֹהִי וְעַל־
פִּתְגָמוֹהִי: ט וַחֲלַם עוֹד חֶלְמָא אָחֳרָנָא וְאִשְׁתָּעִי יָתֵהּ לַאֲחוֹהִי וַאֲמַר הָא חֶלֶמְתִּית
חֶלְמָא עוֹד וְהָא שִׁמְשָׁא וְסַהֲרָא וְחַד עֲשַׂר כּוֹכְבַיָּא סָגְדָן לִי: י וְאִשְׁתָּעִי לַאֲבוּהִי

רש"י

מִשֵּׁם וְעֵבֶר מָסַר לוֹ. דְּ״אִ, שָׁהָיָה וְיוֹ אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לוֹ: פַּסִּים. לְשׁוֹן כְּלֵי מִלְּת, כְּמוֹ כַּרְפֹּס וּתְכֵלֶת, וּכְמוֹ כְּתֹנֶת הַפַּסִּים דְּתָמָר וְאַמְנוֹן, וּמ״אִ: ע״שׁ צְרוֹתָיו, שֶׁנִּמְכַּר לְפוֹטִיפַר וּלְסוֹחֲרִים, וּלְיִשְׁמְעֵאלִים וּלְמִדְיָנִים: (ד) וְלֹא יכלו דברו לשלם. מִתּוֹךְ גְּנוּתָם לְמָדְנוּ שִׁבְחָם, שֶׁלֹּא דִּבְּרוּ אַחַת בְּפֶה וְאַחַת בְּלֵב: דברו. לְדַבֵּר עִמּוֹ: (ז) מאלמים אלמים. כְּתַרְגּוּמוֹ: מְאַסְרִין אֶסָרִין — עֲמָרִין; וְכֵן: נוֹשֵׂא אֲלֻמּוֹתָיו (תהלים קכ״ו), וְכֻמּוּהוּ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: וְהָאֲלֻמּוֹת נוֹשְׂלוֹת וּמַכְרִיזוֹ: קמה אלמתי. נִזְקָפָה: וגם נצבה. לַעֲמוֹד עַל עָמְדָהּ בְּזִקְפָּה: (ח) ועל דבריו. עַל הַבָּתִּים רָעָה שֶׁהָיָה מֵבִיא לַאֲבִיהֶם: (י) ויספר אל אביו ואל אחיו.

to his brethren: and his father rebuked him, and said unto him, What is this dream that thou hast dreamed? Shall I and thy mother and thy brethren indeed come to prostrate ourselves to thee to the earth? [11]And his brethren envied him; but his father observed the matter. [12]And his brethren went to feed their father's flock in Shechem. [13]And Israel said unto Joseph, Do not thy brethren feed the flock in Shechem? come, and I will send thee unto them. And he said to him, Here am I. [14]And he said to him, Go, I pray thee, see if peace be with thy brethren, and if peace be with the flocks; and bring me word again. So he sent him out of the vale of Hebron, and he came to Shechem. [15]And a man found him, and behold, he was straying in the field: and the man asked

רש"י

דברו *means* TO SPEAK TO HIM[1]). **(7)** מאלמים אלמים — *Understand it* as the Targum renders it: were binding bundles i. e. sheaves. Similar is (Ps. CXXVI. 6) "bearing (אלומותיו) its sheaves". Similarly in Mishnaic Hebrew we have (Bab. Mets. 22b) "and he takes (האלומות) the sheaves and makes public proclamation". קמה אלמתי *means* it raised itself erect. ונם נצבה *means* remaining erect in its place. **(8)** ועל דבריו AND FOR HIS WORDS — for the evil report about them which he used to bring to their father. **(10)** ויספר אל אביו ואל אחיו AND HE TOLD IT TO HIS FATHER AND TO HIS BRETHREN — After he had related it to his brothers (see v. 9) he again related it to his father in their presence. ויגער בו AND HIS FATHER REBUKED HIM because he was arousing hatred against himself *by relating the dream*. הבוא נבוא SHALL WE INDEED COME — "Is not your mother long since dead?" He did not, however, understand that the statement really alluded to Bilhah who had brought him up as though she were his own mother (Gen. R. 84). Our Rabbis inferred from here that there is no dream but has some absurd incidents (Ber. 55b). Jacob's intention *in pointing out the absurdity of Joseph's mother, who was dead, bowing down to him* was to make his sons forget the whole matter so that they should not envy him, and on this account he said to him, "Shall we indeed come etc." — *meaning*, just as it (the fulfilment of the dream) is impossible in the case of your mother so the remainder *of the dream* is absurd. **(11)** שמר את הדבר OBSERVED THE MATTER — He awaited and looked forward to the time when this would come to pass. In the same sense we have (Is. XXVI. 2) "that watch (שומר) for faithfulness" (i. e., for the performence of a promise)[2]) and (Job. XIV. 16) — "לא תשמור for my sin" — which means "thou dost not wait *for my sin*". **(12)** לרעות את צאן TO FEED THE FLOCK — The word את has dots above it, to denote that they went only to feed themselves[3]) (Gen. R. 84). **(13)** הנני HERE AM I — An expression denoting humility and readiness: he was zealous to perform his father's bidding, although he was aware that his brothers hated him[4]) (ib.). **(14)** מעמק חברון FROM THE VALE OF HEBRON — But was not Hebron situated on a hill, as it is said (Num. XIII. 22) "And they went up into the South and they came unto Hebron" *why then does it state that Jacob sent him from the* עמק, *(the vale, the deep part) of Hebron?* But *the meaning is that Jacob sent him* in consequence of the *necessity of bringing into operation the* profound (עמוקה) thought of the righteous man who was buried in Hebron — in order that there might be fulfilled that which was spoken to Abraham *when the Covenant was made* "between the parts" (cf. XV. 13), "thy

NOTES

[1]) It is a rare form, for the person spoken to is here the direct object of the verb דבר.

[2]) Cf. Rashi on Is. XXVI. 2.

[3]) Cp. Ezech. XXXIV. 2 היו רועים אותם who have fed themselves.

[4]) And that is was, therefore, dangerous to come in touch with them.

וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם
הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה: יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו
שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר: שני יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־
צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם: יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף
הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם
וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי: יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־
שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר
וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה: טו וַיִּמְצָאֵהוּ
אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר

סאת נקוד כלו

אונקלוס

וְלַאֲחוֹהִי וּנְזַף־בֵּהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ מָה חֶלְמָא הָדֵין דִּי חַלֶמְתָּא הֲמִיתָא נֵיתֵי
אֲנָא וְאִמָּךְ וַאֲחָיִךְ לְמִסְגַּד לָךְ עַל־אַרְעָא: יא וְקַנְיָאוּ־בֵהּ אֲחָוֹהִי וַאֲבוּהִי נְטַר
יָת־פִּתְגָמָא: יב וַאֲזָלוּ אֲחָוֹהִי לְמַרְעֵי יָת־עָנָא דַּאֲבוּהוֹן בִּשְׁכֶם: יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל
לְיוֹסֵף הֲלָא אַחָיִךְ רָעָן בִּשְׁכֶם אֱתָא וְאֶשְׁלְחִנָּךְ לְוָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ הָא־אֲנָא:
יד וַאֲמַר לֵהּ אִיזֵל־כְּעַן חֲזֵי יָת־שְׁלָמָא דְאָחוּךְ וְיָת־שְׁלָמָא דְעָנָא וַאֲתֵיבְנִי פִּתְגָמָא
וְשַׁלְחֵהּ מֵמֵישַׁר חֶבְרוֹן וַאֲתָא לִשְׁכֶם: טו וַאַשְׁכְּחֵהּ גַּבְרָא וְהָא תָעֵי בְּחַקְלָא

רש״י

לְאַחַר שֶׁסִּפֵּר אוֹתוֹ לְאֶחָיו חָזַר וְסִפְּרוֹ לְאָבִיו בְּפָנָיהֶם: וּיגְעַר בּוֹ. לְפִי שֶׁהָיָה מַשִּׂיל שְׂנְאָה עָלָיו: הֲבוֹא נָבוֹא. וַהֲלֹא אִמּךָ כְּבָר מֵתָה, וְהוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַדְּבָרִים מְגוּיָּעִין לִכְלֹהָה שְׁנִדְּלַתּוּ כְּאִמּוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן, שְׁאֵין חֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים. וְיַעֲקֹב נִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא הַדָּבָר מִלֵּב בָּנָיו שֶׁלֹּא יְקַנְּאוּהוּ, לְכָךְ אָמַר לוֹ: הֲבוֹא נָבוֹא וְגוֹ׳ — כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּאִמְּךָ כָּךְ הַשְּׁאָר הוּא בָּטֵל: (יא) שמר את הדבר. הָיָה מְמַתֵּין וּמִצַּפֶּה מָתַי יָבֹא. וְכֵן: שׁוֹמֵר אֱמוּנִים (ישׁ׳ כ״ו), וְכֵן: לֹא תִשְׁמֹר עַל חַטָּאתִי (איוב י״ד)—לֹא תַמְתִּין: (יב) לרעות את צאן. נִקּוּד עַל אֶת. שֶׁלֹּא הָלְכוּ אֶלָּא לִרְאוֹת אֶת עַצְמָן: (יג) הנני. לְשׁוֹן עֲנָוָה וּזְרִיזוּת, נִזְדָּרֵז לִמְצוַת אָבִיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּאָחָיו שֶׁשּׂוֹנְאִין אוֹתוֹ: (יד) מעמק חברון. הֲלֹא חֶבְרוֹן הָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן (במד׳ י״ג)? אֶלָּא מֵעֵצָה עֲמוּקָה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק הַקְּבוּר בְּחֶבְרוֹן, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים: כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ (בר׳ ט״ו): ויבא שכמה. מָקוֹם מוּכָן לִפּוּרְעָנוּת: שָׁם קִלְקְלוּ הַשְּׁבָטִים, שָׁם עָנוּ אֶת דִּינָה, שָׁם נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּלֶּךְ רַחַבְעָם שְׁכֶמָה, (מ״א י״ב): (טו) וימצאהו איש.

him, saying, What seekest thou? [16]And he said, I seek my brethren: tell me, I pray thee, where they feed their flocks? [17]And the man said, They have journeyed hence; for I heard them say, Let us go to Dothan. And Joseph went after his brethren, and found them in Dothan. [18]And when they saw him afar off, even before he approached unto them, they conspired against him to put him to death. [19]And they said one to another, Behold, that dreamer cometh. [20]Come now therefore, and let us slay him, and cast him into one of the pits, and we will say, Some evil beast hath eaten him: and we shall see what will become of his dreams. [21]And Reuben heard it, and he delivered him out of their hands; and said, Let us not kill him. [22]And Reuben said unto them, Shed no blood, cast him into this pit that is in the desert, but lay no hand upon him; that he might deliver him out of their hands,

רש"י

seed shall be a stranger etc."[1]) ויבא שכמה AND HE CAME TO SHECHEM — A spot foredestined to be the scene of misfortunes: there the sons of Jacob sinned (by selling Joseph), there Dinah was maltreated, there the kingdom of the House of David was divided, as it said (1 Kings XII. 1) "And Rehoboam went to Shechem etc." (Sanh. 102a). **(15)** וימצאהו איש AND A MAN FOUND HIM — This was *the angel* Gabriel (Tanch.) as it is said, (Dan. X. 21) and the man (והאיש) Gabriel". **(17)** נסעו מזה THEY HAVE JOURNEYED HENCE — they have departed from all feeling of brotherhood (ib.). נלכה דתינה LET US GO TO DOTHAN — "*let us go* to seek some legal (דתות) pretexts" to put you to death. According to the literal sense, however, it is the name of place, and Scripture never really loses its literal sense. **(18)** ויתנכלו AND THEY CONSPIRED — *The Hithpael form denotes that* they became filled with plots and craft. אתו is here the same as אתו which means "with him" — [2]) meaning אליו: *they became filled with plots and craft directed towards him* (אליו). **(20)** ונראה מה יהיו חלמתיו AND WE SHALL SEE WHAT WILL BECOME OF HIS DREAMS — R. Isaac said, this verse calls for a *homiletic* explanation. The Holy Spirit said this *latter part of the text*. They say "let us slay him", and Scripture (i. e. the Holy Spirit) *breaks in upon their words* concluding *them by saying*, "and we shall see what will become of his dreams": we shall see whose words will be fulfilled — yours or mine. For it is impossible that they should have said, "and we shall see what will become of his dreams", for as soon as they would kill him his dreams would be of no effect (Gen. R. 84). **(21)** לא נכנו נפש — *supply the word* מכת *so that the meaning will be* "Let us not smite him with a smiting of his life" — it means killing. **(22)** למען הציל אתו THAT HE MIGHT DELIVER HIM [OUT OF THEIR HAND] — The Holy Spirit (Scripture) bears witness for Reuben

NOTES

[1]) And Jacob knew that this departure of Joseph was to become the cause and the beginning of Israel's wanderings.

[2]) cf. Jer. XX. 11.

מַה־תְּבַקֵּשׁ: טוַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־
נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים: יוַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ
מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף
אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן: יהוַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק
וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ:
יטוַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה
בָּא: כוְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת
וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ
חֲלֹמֹתָיו: כאוַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר
לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ: כבוַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־
דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר
וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ

אונקלוס

וּשְׁאֵלְנֵהּ נַבְרָא לְמֵימַר מָה־אַתְּ־בָּעֵי: טז וַאֲמַר יָת־אַחַי אֲנָא בָּעֵי חַוִּי־כְעַן לִי
חֵיוָא אֵנּוּן רָעָן: יזוַאֲמַר גַּבְרָא נְטָלוּ מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית דְּאָמְרִין נֵיזִל לְדֹתָן
וַאֲזַל יוֹסֵף בָּתַר אֲחוֹהִי וְאַשְׁכְּחִנּוּן בְּדֹתָן: יחוַחֲזוֹ יָתֵהּ מֵרַחֵיק עַד־לָא קְרִיב
לְוָתְהוֹן וְחַשִּׁיבוּ עֲלוֹהִי לְמִקְטְלֵהּ: יטוַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוֹהִי הָא מָרֵי חֶלְמַיָּא דֵּיכִי
אָתָא: כוּכְעַן ו אֱתוֹ וְנִקְטְלִנֵּהּ וְנִרְמִנֵּהּ בְּחַדָּא מִן־גֻּבַּיָּא וְנֵימַר חֵיוָא בִּישָׁא
אֲכָלְתֵּהּ וְנֶחֱזֵי מָה־יְהוֹן פִּסּוֹק־חֶלְמוֹהִי: כאוּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁזְבֵהּ מִידֵיהֶן וַאֲמַר
לָא נְקִטְלִנֵּהּ נַפְשׁ: כבוַאֲמַר לְהוֹן ו רְאוּבֵן לָא־תוֹשְׁדוּן־דָּמָא רְמוּ יָתֵהּ לְגֻבָּא תַּרְעָא
דִּי בְמַדְבְּרָא וְיָדָא לָא־תוֹשְׁטוּן־בֵּהּ בְּדִיל לְשֵׁזָבָא יָתֵהּ מִידֵיהוֹן לַאֲתָבוּתֵהּ לְוָת־

רש"י

וַה נַבְרִיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל (דנ' ב') (יז) נסעו מזה. הִפְיעוּ עַצְמָן מִן הָאֲחָוָה: נלכה דתינה. לְבַקֵּשׁ לְךָ נִכְלֵי דָתוֹת שֶׁיְּמִיתוּךָ בָּהֶם; וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֵׁם מָקוֹם הוּא, וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ: (יח) ויתנכלו. נִתְמַלְּאוּ נְכָלִים וַעֲרוּמִּיוֹת: אתו. כְּמוֹ אִתּוֹ, עִמּוֹ, כְּלוֹמַר, אֵלָיו: (כ) ונראה מה יהיו חלמתיו. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִקְרָא זֶה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת בֵּן: הֵם אוֹמְרִים נַהֲרְגֵהוּ,וְהַכָּתוּב מְסַיֵּם וְנִרְאֶה מַה יִּהְיוּ חֲלוֹמוֹתָיו—נִרְאֶה דְּבָרַי יָקוּם אוֹ שֶׁלָּהֶם אוֹ שֶׁלִּי: וְאֵ"א שֶׁיֹּאמְרוּ הֵם ,,וְנִרְאֶה מַה יִּהְיוּ חֲלוֹמוֹתָיו",שֶׁמִּכָּיוָן שֶׁנַּהַרְגוּהוּ בָּטְלוּ חֲלוֹמוֹתָיו:
(כא) לא נכנו נפש. מַכַּת נֶפֶשׁ.וז היא מיתה: (כב) למען הציל אתו. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְעִידָה עַל

to restore him to his father. [23]And it came to pass, when Joseph was come unto his brethren, that they made Joseph strip off his long, sleeved garment, the long, sleeved garment that was on him; [24]And they took him, and cast him into the pit: and the pit was empty, there was no water in it. [25]And they sat down to eat bread: and they lifted up their eyes and saw, and, behold, a company of Ishmaelites came from Gilead with their camels bearing spicery and balm and labdanum, going to bring it down to Egypt. [26]And Judah said unto his brethren, What profit is it if we slay our brother, and conceal his blood? [27]Come, and let us sell him to the Ishmaelites, and let not our hand be upon him: for he is our brother and our flesh. And his brethren hearkened. [28]Then there passed by Midianites merchantmen; and

רש"י

that he said this only for the purpose of saving his brother — that he would come *afterwards* and draw him up from there. He thought, "I am the first-born and the chief among them, and blame will attach to no one but myself" (ib.). **(23)** את כתנתו HIS GARMENT — this means his shirt. את כתנת הפסים THE LONG SLEEVED GARMENT — this was the garment that his father had given him additional to those of his brothers (ib.)[1]). **(24)** והבור רק אין בו מים AND THE PIT WAS EMPTY, THERE WAS NO WATER IN IT — Since it states, "the pit was empty", do I not know that "there was no water in it"? What then is the force of "there was no water in it"? Water, *indeed* it did not contain, but there were serpents and scorpions in it (Sabb. 22a). **(25)** ארחת means what the Targum says — A CARAVAN; *this is called* ארחה with reference to the travellers on the road (ארח) *who compose it.* וגמליהם נשאים AND THEIR CAMELS WERE BEARING etc. — Why does Scripture specially announce what they were laden with? It is to tell you how great is the reward of the righteous: it is not usual for Arabs to carry anything but naphta and itran (tar) which are evil-smelling, but for this one (Joseph, the righteous) it was specially arranged that they should be carrying fragrant spices so that he should not suffer from a bad odour. נכאת SPICERY — Every collection of many *kinds* of spices is called נכאת. So, too, (2 Kings XX. 13) "and he showed them all the house of his נכתה *which means the house* where his spices were mixed. Onkelos translates it as meaning wax (perhaps an aromatic gum). צרי AND BALM — a resin that exudes from the wood of the balsam-tree: it is the נטף that is enumerated among the ingredients of the incense *used in the Tabernacle* (Ex. XXX. 34; cf. Kerith 6a). ולט AND LADANUM — This is called Lotos in the language of the Mishna. Our Rabbis have in treatise Niddah (8a) explained that it is a vegetable root; it bears the name aristolochia (birthwort). **(26)** מה בצע *means* WHAT PROFIT, just as the Targum renders it. וכסינו את דמו AND CONCEAL HIS BLOOD — *this signifies* and we hide the fact of his death (for they had not shed his blood, but had cast him into a pit to die). **(27)** וישמעו AND THEY HEARKENED — *The Targum renders this by* "and they accepted *it* from him" (i. e., they agreed with him). Wherever the verb שמע means agreeing with a person's statement — obeying — as here, and as (XXVIII. 7) "and Jacob had hearkened (וישמע) to his father", and (Ex. XXIV. 7) "We will do and we will obey (ונשמע)" it is translated in the Targum by קבל "accepting", but wherever it merely means hearing with the ear, as e. g. (III. 8) "And they heard (וישמעו) the voice of the Lord God walking in the garden", and (XXVII. 5) "and Rebecca heard (שומעת)", and (XXXI. 1) "And Israel heard (וישמע)", and (Ex. XVI. 12) "I have heard (שמעתי) the murmurings of the children of Israel", — all such cases are rendered by *various forms of* שמע: ושמעו "and they heard", ושמעת "and she heard", ושמע "and he heard", שמיע קדמי "there is

NOTES

[1]) They stripped him of two garments — his shirt and that given him by his father.

אֶל־אָבִיו: שלישי כג וַיְהִי כְּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו
וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כָּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים
אֲשֶׁר עָלָיו: כד וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר
רֵק אֵין בּוֹ מָיִם: כה וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ
עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרַחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד
וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד
מִצְרָיְמָה: כו וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־בֶּצַע כִּי
נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ: כז לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ
לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ
הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו: כח וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים

אונקלוס

אֲבוּהִי: כג וַהֲוָה כַּד־עַל יוֹסֵף לְוָת־אֲחוֹהִי וְאַשְׁלָחוּ יָת־יוֹסֵף יָת־כְּתוּנְהּ יָת־
כְּתוּנָא דְּפַסֵּי דִּי עֲלוֹהִי: כד וְנָסְבוּהִי וּרְמוֹ יָתְהּ לְגֻבָּא וְגֻבָּא רֵיקָא לֵית בְּהּ
מַיָּא: כה וְאִסְתְּחָרוּ לְמֵיכַל־לַחְמָא וּזְקִפוּ עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא שְׁיָרַת עֲרַבָאי אָתְיָא
מִגִּלְעָד וְגַמְלֵיהוֹן טְעִינִין שְׁעַף וּקְטָף וּלְטוֹם אָזְלִין לְאַחָתָא לְמִצְרָיִם: כו וַאֲמַר
יְהוּדָה לַאֲחוֹהִי מָה־מְמוֹן מְהַנֵּינָא־לָנָא אֲרֵי נְקַטּוֹל יָת־אָחוּנָא וּנְבַסֵּי עַל־דְּמֵהּ:
כז אֵתּוֹ וְנִזַּבְנִנֵּהּ לַעֲרָבָאי וְיָדָנָא לָא־תְהֵי בֵּהּ אֲרֵי־אָחוּנָא בִסְרָנָא הוּא וְקַבִּילוּ־
מִנֵּהּ אֲחוֹהִי: כח וַעֲבָרוּ גַּבְרֵי מִדְיָנָאֵי תַּגָּרֵי וּנְגִידוּ וְאַסְּקוּ יָת־יוֹסֵף מִן־גֻּבָּא

רש״י

רָאוּבֵן, שֶׁלֹּא אָמַר וְאֹתוֹ אָלָּא לְהַצִּיל אוֹתוֹ שֶׁיָּבֹא הוּא וְיַעֲלֶנּוּ מִשָּׁם; אָמַר, אֲנִי בְּכוֹר, וְגָדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן, לֹא יִתְלֶה הַמַּרְהוֹן אֶלָּא בִּי: (כג) אֶת כֻּתָּנְתּוֹ. זֶה חָלוּק: אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים. הוּא שֶׁהוֹסִיף לוֹ אָבִיו יוֹתֵר עַל אֶחָיו: (כד) וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם. מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר וְהַבּוֹר רֵק, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאֵין בּוֹ מַיִם, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר אֵין בּוֹ מָיִם? מַיִם אֵין בּוֹ, אֲבָל נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ (ב״ר שבת כ״ב): (כה) אֹרְחַת. שְׁיָרַת, עַל שֵׁם הוֹלְכֵי אוֹרַח: וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים וגו׳. לָמָּה פֵּרְסֵם הַכָּתוּב אֶת מַשָּׂאָם? לְהוֹדִיעַ מַתָּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל עֲרָבִיִּים לְשֵׂאת אֶלָּא נֹפֶת וְעִטְרָן, שֶׁרִיחָן רַע, וְלָזֶה נִזְדַּמְּנוּ בְּשָׂמִים, שֶׁלֹּא יְווּק מֵרֵיחַ רָעָה: נֹכְאת. כָּל בְּנוּסֵי בְּשָׂמִים הָרְבֵּה קְרוּי נְכֹאת, וְכֵן: וַיִּרְאֵם אֶת כָּל בֵּית נְכֹחָה (מ״ב כ׳)—מְרַקַּחַת בְּשָׂמָיו. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן שַׁעֲוָה: צרי. שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף, וְהוּא נָטָף הַנִּמְנֶה עִם סַמְנֵי הַקְּטוֹרֶת: ולט. לוּטִיתָא שְׁמוֹ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה; וְרַבּוֹתֵינוּ פָּרְשׁוּהוּ שֹׂרֶשׁ עֵשֶׂב, וּשְׁמוֹ אשטרולוזיאה בְּמַסֶּכֶת נְדָה: (כו) מה בצע. מַה מָּמוֹן, כְּתַרְגּוּמוֹ: וכסינו את דמו. וְנַעֲלִים אֶת מִיתָתוֹ: (כז) וישמעו. וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ; וְכָל שְׁמִיעָה שֶׁהִיא קַבָּלַת דְּבָרִים כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן וַיִּשְׁמַע יַעֲלֹב אֶל אָבִיו, נַעֲשָׂה וְנִשְׁמָע, מְתֻרְגָּם: וְקַבֵּל; וְכָל שֶׁהִיא שְׁמִיעַת הָאוֹזֶן, כְּגוֹן וַיִּשְׁמַע אֶת קוֹל ה׳ אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן, וְרִבְקָה שׁוֹמַעַת, וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל, שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנּוֹת, כֻּלָּן מְתֻרְגָּם וּשְׁמָעוּ, וּשְׁמַעַת, וּשְׁמַע, שְׁמִיעַ קָדְמַי: (כח) ויעברו אנשים מדינים. זוֹ הִיא שְׁיָרָה

they drew and brought up Joseph out of the pit, and sold Joseph to the Ishmaelites for twenty pieces of silver: and they brought Joseph into Egypt. [29]And Reuben returned unto the pit; and he rent his garments. [30]And he returned unto his brethren, and said, The child is not; and I, whither shall I go? [31]And they took Joseph's long, sleeved garment, and slaughtered a kid of the goats, and dipped the long, sleeved garment in the blood; [32]And they sent the long, sleeved garment, and they brought it to their father; and said, This have we found: recognise now whether it be thy son's long, sleeved garment or no. [33]And he recognised it, and said, It is my son's long, sleeved garment; an evil beast hath eaten him; Joseph is without doubt torn to pieces. [34]And Jacob rent his outer garments, and put sackcloth upon his loins, and mourned for his

רש"י

heard before Me" (I have heard). **(28)** ויעברו אנשים מדינים AND THERE PASSED BY MIDIANITES — This was another caravan: Scripture indicates that he was sold several times. ויתשכו AND THEY DREW UP — the sons of Jacob *drew up* את יוסף מן הבור JOSEPH FROM THE PIT, and they sold him to the Ishmaelites, and the Ishmaelites to the Midianites and the Midianites into Egypt (Gen. R. 84). **(29)** וישב ראובן AND REUBEN RETURNED — When he (Joseph) was sold he had not been present, for it was his day (his turn) to go to attend to his father. Another explanation is: he had *not sat with them at the meal* because he was occupied with his sack-cloth and fast *in penitence* for having disturbed his father's couch (ib.). **(30)** אנה אני בא WHITHER SHALL I GO? — Whither can I flee from my father's grief? **(31)** שעיר עזים A KID OF THE GOATS — its blood resembles that of a human being. הַכְּתֹנֶת THE COAT — This is the form of the noun *in the absolute state*, but when it is in the construct state — as e. g., Joseph's coat", "the coat of many colours", "the coat of linen", — it is punctuated as כְּתֹנֶת. **(33)** ויאמר כתנת בני AND HE SAID, MY SON'S COAT is this (i. e. supply the words היא זו after בני). חיה רעה אכלתהו AN EVIL BEAST HATH EATEN HIM — The spirit of prophecy was enkindled within him, *for these words may be taken to mean* that at some future time Potiphar's wife would attack him. Why did not the Holy One, blessed be He, make known to him (Jacob) that he *was still living*? Because they had placed under a ban and a curse anyone of them who would make it known, and they made the Holy One, blessed be He, a party with them *to this agreement* (Tanch.) Isaac, however, knew that he was living,

סְחֹרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ
אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־
יוֹסֵף מִצְרָיְמָה: כט וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה
אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו: ל וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו
וַיֹּאמֶר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אָנִי־בָא: לא וַיִּקְחוּ
אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־
הַכְּתֹנֶת בַּדָּם: לב וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ
אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָּא הַכְּתֹנֶת
בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא: לג וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי
חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף: לד וַיִּקְרַע
יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ

אונקלוס

וְזַבִּנוּ יָת־יוֹסֵף לְעַרְבָאֵי בְּעַסְרִין כְּסַף וְאַיְתִיו יָת־יוֹסֵף לְמִצְרָיִם: כט וְתָב רְאוּבֵן
לְגֻבָּא וְהָא לֵית־יוֹסֵף בְּגֻבָּא וּבָזַע יָת־לְבוּשׁוֹהִי: ל וְתָב לְוַת־אֲחוֹהִי וַאֲמַר
עוּלֵימָא לֵיהוֹהִי וַאֲנָא לְאָן אֲנָא־אָתֵי: לא וּנְסִיבוּ יָת־כְּתוּנָא דְיוֹסֵף וּנְכִיסוּ צְפִיר
בַּר־עִזִּי וּטְבָלוּ יָת־כְּתוּנָא בְּדָמָא: לב וְשַׁלָּחוּ יָת־כְּתוּנָא דְפַסֵּי וְאַיְתִיו לְוַת־
אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ דָּא אַשְׁכַּחְנָא אִשְׁתְּמוֹדַע־כְּעַן הֲכְתוּנָא דְבָרֵךְ הִיא אִם־לָא:
לג וְאִשְׁתְּמוֹדַע וַאֲמַר כְּתוּנָא דְבְרִי חַיְתָא בִּישְׁתָא אֲכָלַתְהָּ מְקָטָל קְטִיל יוֹסֵף:
לד וּבָזַע יַעֲקֹב לְבוּשׁוֹהִי וְאָסַר שַׁקָּא בְּחַרְצֵהּ וְאִתְאַבַּל עַל־בְּרֵהּ יוֹמִין סַגִּיאִין:

רש״י

אֶחָרֶת, וְהוֹדִישָׁךְ הַכָּתוּב, שֶׁנִּמְכַּר פְּעָמִים הַרְבֵּה: וימשכו בְּנֵי יַעֲקֹב אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, וְיִשְׁמְעֵאלִים לַמִּדְיָנִים, וְהַמִּדְיָנִים לַמִּצְרִים: (כט) וישב ראובן. בִּמְכִירָתוֹ לֹא הָיָה שָׁם, שֶׁהִגִּיעַ יוֹמוֹ לֵילֵךְ וּלְשַׁמֵּשׁ אֶת אָבִיו. דְּ״א: עָסוּק הָיָה בְּשַׂקּוֹ וּבְתַעֲנִיתוֹ עַל שִׁבְלְבֵל יְצוּעַי אָבִיו: (ל) אנה אני בא. אָנָה אֶבְרַח מִצַּעְרוֹ שֶׁל אַבָּא? (לא) שעיר עזים. דָּמוֹ דּוֹמֶה לְשֶׁל אָדָם: הַכְּתֹנֶת. זֶה שָׂמֵהּ, וּכְשֶׁהִיא דְבוּקָה לְתֵיבָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן: כְּתֹנֶת יוֹסֵף, כְּתֹנֶת פַּסִּים, כְּתֹנֶת בַּד, נָקוּד כְּתֹנֶת: (לג) ויאמר כתנת בני. הִיא זוּ: חיה רעה אכלתהו. נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, סוֹפוֹ שֶׁתִּתְגָּרֶה בּוֹ אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר: וְלָמָּה לֹא גִלָּה לוֹ הַקָּבָ״ה? לְפִי שֶׁהָרִימוּ וְקִלְלוּ אֶת כָּל מִי שֶׁיְּגַלֶּה, וְשֶׁתְּפוּ לַהַקָּבָ״ה עִמָּהֶם (תנחומא), אֲבָל יַצְחָק הָיָה יוֹדֵעַ.

son many days. [35]And all his sons and all his daughters rose up to comfort him; but he refused to comfort himself; and he said, for I will go down into the grave unto my son mourning. Thus his father wept for him. [36]And the Midianites sold him into Egypt unto Potiphar, a captain of Pharaoh's, officer of the executioners.

38. [1]And it came to pass at that time, that Judah went down from his brethren, and turned in to a certain Adullamite man, whose name was Hirah. [2]And Judah saw there a daughter of a certain Canaanitish man, whose name was Shuah; and he took her, and came unto her. [3]And she became pregnant, and bare a son; and he called his name Er. [4]And

רש"י

but he thought, "How dare I reveal it since the Holy One, blessed be He. does not wish to reveal it" (Gen. R. 84). **(34)** ימים רבים MANY DAYS — twenty-two years — from the time he left him until Jacob went down to Egypt. For it is said, (v. 2) "Joseph was seventeen years old" (when all these events happened), and he was thirty years old when he stood before Pharoah; seven years of plenty and two years of famine *had passed by the time* Jacob came to Egypt — making in all 22 years. These correspond to the 22 years during which Jacob had not practised the duty of honouring his parents (that is, the period during which he did not reside with them and attend to their needs) (Meg. 17a): viz., the twenty years he stayed in Laban's house and the two years on the journey when he was returning from Laban's house — one and a half year at Succoth and six months at Bethel. This is what he meant when he said to Laban (XXXI. 41) "These twenty years *that I have been* in thy house are לי" — they are for me — the responsibility *for them* lies upon me (לי being taken as עלי) and at some times I shall be punished for a period equal to them. **(35)** וכל בנתיו AND ALL HIS DAUGHTERS — R. Judah said: a twin-sister was born with each of Jacob's sons and they each took a *step-sister* to wife (It was these daughters who comforted Jacob). R. Nehemiah said: *their wives* were Canaanite women *and not their step-sisters;* what is meant then "by all his daughters"? His daughters-in-law, for a person does not hesitate to call his son-in-law his son and his daughter-in-law his daughter. וימאן להתנחם BUT HE REFUSED TO COMFORT HIMSELF — A person does not accept consolation for one living whom he believes to be dead, for with regard to the dead it is decreed that he be forgotten from the heart, but it is not *so decreed* with regard to the living (Gen. R. 84). ארד אל בני I WILL GO DOWN TO MY SON — This has the same meaning as על בני, on account of my son. There are many examples where אל is used in the sense of על: (2 Sam. IV. 21) "(אל) because of Saul (ואל) and because of his bloody house"; (1 Sam. IV. 21) "(אל) because the ark of God was taken (ואל) and because of the death of her father-in-law and her husband". אבל שאלה MOURNING INTO THE GRAVE — According to the literal meaning שאל means "the grave" — whilst I am *still* in a state of mourning I shall be interred (i. e. even to the day of my burial I shall mourn) and I shall not be comforted all my life. The Midrash explains it to refer to Gehinnom. "This omen has been given me by God: if none of my sons die during my lifetime I may be assured that I shall not see Gehinnom" (Tanch. ויגש). ויבך אתו אביו THUS HIS FATHER WEPT FOR HIM — *His father* refers to Isaac[1]): he wept for Jacob's trouble, but he did not mourn for he knew that he (Joseph) was alive (Gen. R. 84). **(36)** הטבחים *means* the slaughterers of the kings animals[2]).

38. **(1)** ויהי בעת ההוא AND IT CAME TO PASS AT THAT TIME — Why is this section placed here *thus* interrupting the section *dealing with the history* of

NOTES

[1]) For should it mean Jacob, אביו of course, were superfluous here. Isaac was still living at this period; see Rashi on XXV. 29.

[2]) The root טבח means to slaughter.

יָמִים רַבִּים׃ לה וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ
וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי אָבֵל
שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו׃ לו וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ
אֶל־מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר
הַטַּבָּחִים׃ רביעי פ

לח א וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו
וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ ב וַיַּרְא־
שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ
וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ ג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ

אונקלוס

לה וְקָמוּ כָּל־בְּנוֹהִי וְכָל־בְּנָתֵהּ לְנַחֲמוּתֵהּ וְסָרִיב לְקַבָּלָא־תַּנְחוּמִין וַאֲמַר אֱרֵי־
אֵחוֹת לְוַת־(עַל־) בְּרִי בַּר־אֲבֵילָא לִשְׁאוֹל וּבְכָא יָתֵהּ אֲבוּהִי׃ לו וּמִדְיָנָאֵי זַבִּינוּ
יָתֵהּ לְמִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר רַבָּא רַבְרְבַיָּא דְּפַרְעֹה רַב קְטוֹלַיָּא׃ א וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת
יְהוּדָה מִלְוָת אֲחוֹהִי וְסָטָא עַד־גַּבְרָא עֲדֻלָּמָאָה וּשְׁמֵהּ חִירָה׃ ב וַחֲזָא־תַמָּן
יְהוּדָה בַּת־כְּנַעֲנָאָה חַגְרָא וּשְׁמֵהּ שׁוּעַ וְנָכְסַהּ וְעַל־לְוָתָהּ׃ ג וְעִדְיָאַת וִילִידַת בַּר־

רש״י

שָׁהוּא חָי, אָמַר: הַיְאַךְ אֲנָלֶה, וְהַקָּבָּ״ה אֵינוֹ רוֹצֶה לְגַלּוֹת לוֹ: (לד) יְמִים רַבִּים. כ״ב שָׁנָה,
מִשֶּׁפָּרַשׁ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹסֵף בֶּן שֵׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגוֹ׳, וּבֶן שֶׁל שִׁים
שָׁנָה הָיָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע, וּשְׁנָתַיִם הָרָעָב כְּשֶׁבָּא יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם הָרֵי
כ״ב שָׁנָה.כְּתָב כ״ב שָׁנָה שֶׁלֹּא קַיֵּם יַעֲקֹב כְּבוּד אָב וָאֵם (מגילה ט״ז)—כִּי שָׁנָה שָׁהָיָה בְּבֵית
לָבָן וּבִי שָׁנָה בַּדֶּרֶךְ בְּשׁוּבוֹ מְבֵית לָבָן, שָׁנָה וַחֲצִי בְּסֻכּוֹת, וְשָׁשָׁה חֳדָשִׁים בְּבֵית אֵל—וְזֶהוּ
שֶׁאָמַר לְלָבָן: זֶה לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ, לִי הֵן עָלַי, וְסוֹפִי לְלִקּוֹת בְּנֶגְדָּן: (לה) וכל בנותיו.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַחָיוֹת תְּאוֹמוֹת נוֹלְדוּ עִם כָּל שִׁבְטֹ וְשִׁבְטֹ וּשְׁמוֹתֵיהֶם. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר:
כְּנַעֲנִיּוֹת הָיוּ, אֶלָּא מַהוּ "וְכָל בְּנוֹתָיו"?—כַּלּוֹתָיו, שֶׁאֵין אָדָם נִמְנָע מִלִּקְרֹא לַחֲתָנוֹ בְּנוֹ וּלְכַלָּתוֹ
בִּתּוֹ: וימאן להתנחם. אֵין אָדָם מְקַבֵּל תַּנְחוּמִין עַל הֶחָי וְכָמוּר שָׁמֵת; שֶׁעַל הַמֵּת נִגּוֹדָה
נְגִירָה שֶׁיִּשְׁתַּכַּח מִן הַלֵּב, וְלֹא עַל הֶחָי (ב״ר): ארד אל בני. כְּמוֹ עַל בְּנִי, וְהֵרַבֵּה אֶל מִשְׁפְּשִׁין
בִּלְשׁוֹן עַל: אֶל שָׁאוֹל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים (ש״ב כ״א), אֶל הַלֶּקֶט אָרוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל מוֹת חֲמִיהָ
וְאִישָׁהּ (ש״א ד׳): אבל שאולה. כְּפִשׁוּטוֹ לְשׁוֹן קֶבֶר הוּא—בְּאֶבְלִי אֶקָּבֵר, וְלֹא אֶתְנַחֵם כָּל יָמָי.
וּמִדְרָשׁוֹ, נַיְהִנֹּם: סִימָן זֶה הָיָה מָסוּר בְּיָדֵי מִפִּי הַגְּבוּרָה, אִם לֹא יָמוּת אֶחָד מִבָּנַי בְּחַיֵּי מִבְטָח
אֲנִי שֶׁאֲנִי רוֹאֶה נַיְהִנֹּם: ויבך אתו אביו. יִצְחָק, בּוֹכֶה הָיָה מִפְּנֵי צָרָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבָל לֹא
הָיָה מִתְאַבֵּל, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא חָי: (לו) הטבחים. שׁוֹחֲטֵי בְּהֵמוֹת הַמֶּלֶךְ:

לח (א) ויהי בעת ההיא. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשָׁה זוּ לְכָאן, וְהִפְסִיק בְּפָרָשָׁתוֹ שֶׁל יוֹסֵף? לְלַמֵּד
שֶׁהוֹרִידוּהוּ אֶחָיו מִגְּדֻלָּתוֹ כְּשֶׁרָאוּ בְצָרַת אֲבִיהֶם,אָמְרוּ: אַתָּה אָמַרְתָּ לְמָכְרוֹ, אִלּוּ אָמַרְתָּ לְהַשִּׁיבוֹ,

she became pregnant again, and bare a son; and she called his name Onan. [5]And she continued and again bare a son; and called his name Shelah: and he was at Chezib, when she bare him. [6]And Judah took a wife for Er his firstborn, whose name was Tamar. [7]And Er, Judah's firstborn, was wicked in the eyes of the Eternal; and the Eternal put him to death. [8]And Judah said unto Onan, Come unto thy brother's wife, and marry her as brother-in-law, and raise seed to thy brother. [9]And Onan knew that the seed would not be his; and it came to pass, when he came unto his brother's wife, that he wasted it on the earth, in order not to give seed to his brother. [10]And the thing which he did was evil in the eyes of the Eternal: therefore he put him to death also. [11]Then said Judah to Tamar his daughter-in-law, Abide a widow at thy father's house, till Shelah my son be grown: for he said, Lest peradventure, he die also, as his brethren did. And Tamar went and abode in her father's

רש"י

Joseph? To teach that his brothers degraded him from his high position[1]). When they saw their father's grief they said, "You told us to sell him: if you had told us to send him back to his father we would also have obeyed you" (Gen. R. 85). וימ AND HE TURNED away from his brothers עד איש עדלמי UNTO A CERTAIN ADULLAMITE — he entered into a business-partnership with him. **(2)** כנעני *means* A MERCHANT (cf. Pes. 50a and Zech. XIV. 21). **(5)** והיה בכזיב AND HE WAS AT CHEZIB — the name of a place. I am of opinion that it was called Chezib because there she ceased bearing. This meaning of the word occurs in (Jer. XV. 18) "wilt thou indeed be unto me as an (אכזב) a deceiver (one who ceases to keep faith)", and (Is. LVIII. 11) "whose waters do not (יכזבו) fail (cease)". For if this be not so (that it was called Chezib for the reason stated) what is it intended to tell us (what reason is there for telling us where he was at that time)? In Bereshith Rabbah I found the following ותקרא את שמו שלה וגו' AND SHE CALLED HIS NAME SHELAH [AND HE WAS AT CHEZIB] etc. — פסקת "ceasing".[2]). **(7)** רע בעיני ה' WAS WICKED IN THE EYES OF THE LORD — like the wickedness of Onan, and committing the same sin. *This must have been the case* because of Onan it is said, (v. 10) "And the Lord slew him also — Onan's death was *for a similar reason* as Er's death. Why did Er commit this sin? So that she should not bear children and her beauty thereby become impaired (Jeb. 34b). **(8)** והקם זרע AND RAISE SEED — The son will be called by the name of him who is dead. **(11)** כי אמר וגו'[3]) FOR HE SAID etc. — that is to say, he pushed her off with a straw (i. e., he put her off with a lame excuse) because he never intended to give her to him in marriage.

NOTES

[1]) Rashi means that we should translate thus: Judah went down in esteem on the part of his brethren.

[2]) Rashi proves his interpretation of כזיב to be right by the fact that the Midrash also remarks that כזיב = פסקת "ceasing". Cf. the Jerusalem Targum on this word.

[3]) כי cannot introduce the reason why Judah told Tamar to return to her father's house. Rashi suggests that we must fill in the sentence somewhat as follows: He told her to do this כי אמר because he said to himself, "Perhaps he also will die etc."

עֵֽר׃ ד וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃
ה וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה
וְהָיָה בְכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃ ו וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר
בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר׃ ז וַיְהִי עֵר בְּכֹר יְהוּדָה רַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן
בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ׃
ט וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם־בָּא
אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע
לְאָחִיו׃ י וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־
אֹתּוֹ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה
בֵּית־אָבִיךְ עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת
גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃

אונקלוס

וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ עֵר׃ ד וְעַבְיָאַת עוֹד וְיָלִידַת בַּר וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ אוֹנָן׃ ה וְאוֹסִיפַת
עוֹד וְיָלִידַת בַּר וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ שֵׁלָה וַהֲוָה בְּכְזִיב כַּד־יָלִידַת יָתֵהּ׃ ו וּנְסִיב
יְהוּדָה אִתְּתָא לְעֵר בּוּכְרֵהּ וּשְׁמַהּ תָּמָר׃ ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִּיהוּדָה בִּישׁ קֳדָם
יְיָ וְאֲמִיתֵהּ יְיָ׃ ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוּל לְוַת־אִתַּת אָחִיךְ וְיַבֵּם יָתָהּ וַאֲקִים
זַרְעָא לְאָחִיךְ׃ ט וְיָדַע אוֹנָן אֲרֵי לָא עַל־שְׁמֵהּ מִתְקְרֵי זַרְעָא וַהֲוָה כַּד־עָלִיל
לְוַת־אִתַּת אָחוּהִי וּמְחַבֵּל־אַרְחֵהּ עַל־אַרְעָא בְּדֵיל־דְּלָא לְקַיָּמָא־זַרְעָא לַאֲחוּהִי׃
י וּבְאִישׁ קֳדָם יְיָ דִּי עֲבַד וַאֲמִית אַף־יָתֵהּ׃ יא וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלְּתֵהּ תֵּיבִי
אַרְמְלָא בֵּית־אָבִיךְ עַד־דִּרְבָא שֵׁלָה בְּרִי אֲרֵי אֲמַר דִּילְמָא יְמוּת אַף־הוּא

רש״י

הָיוּ שׁוֹמְעִים לְךָ׃ ויט. מֵאֵת אֶחָיו: עַד אִישׁ עֲדֻלַּמִי. נִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ (ב) כנעני. תַּגְרָא (ב״ר)׃
(ה) והיה בכויב. שָׁם הַמָּקוֹם; [וְאוֹמֵר אֲנִי, עַל שֵׁם שֶׁפִּסְקָה מִלֶּדֶת נִקְרָא כְּזִיב,לְשׁוֹן הָיוּ תִּהְיֶה לִי
כְּמוֹ אַכְזָב (יר׳ ט״ו), אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו (יש׳ נ״ח). וְאִם לֹא כֵן, מָה בָּא לְהוֹדִיעֵנוּ? וּבְבֵ״ר
רַאיתִי, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שֵׁלָה וְגוֹמֵר—פִּסָּקָה׃ (ז) רע בעיני ה׳. כְּרָעָתוֹ שֶׁל אוֹנָן,מִשְׁחִית זַרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר
בְּאוֹנָן וַיָּמָת גַּם אֹתוֹ, כְּמִיתָתוֹ שֶׁל עֵר מִיתָתוֹ שֶׁל אוֹנָן; וְלָמָּה הָיָה עֵר מַשְׁחִית זַרְעוֹ? כְּדֵי שֶׁלֹּא
תִּתְעַבֵּר וְיַכְחִישׁ יָפְיָהּ׃ (ח) והקם זרע. הַבֵּן יִקָּרֵא עַל שֵׁם הַמֵּת׃ (ט) ושחת ארצה. דָּשׁ מִבַּפְנִים
וְזוֹרֶה מִבַּחוּץ (ב״ר)׃ (יא) כי אמר פן. כְּלוֹמַר, דּוּחָה הָיָה אוֹתָהּ בְּקֹשִׁי, שֶׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַשִּׂיאָהּ

house. [12]And in process of time the daughter of Shuah Judah's wife died; and Judah was comforted, and went up unto his sheep-shearers to Timnath, he and his friend Hirah the Adullamite. [13]And it was told Tamar, saying, Behold thy husband's father goeth up to Tinmath to shear his flock. [14]And she removed the garments of her widowhood from her, and covered herself with a veil, and wrapped herself, and sat at the entrance of Enayim, which is on the way to Timnath; for she saw that Shelah was grown, and she was not given unto him to wife. [15]When Judah saw her, he thought her to be an harlot; because she had covered her face. [16]And he inclined towards her by the way, and said, Come, I pray thee, let me come unto thee; for he knew not that she was his daughter-in-law. And she said, What wilt thou give me, that thou mayest come unto me? [17]And he said, I will send

רש"י

כי אמר פן ימות FOR HE SAID LEST PERADVENTURE HE DIE — She is a woman of whom it may be presumed that the men she marries will *always* die *young*. (Ketub. 43b). **(12)** ויעל על גזזי צאנו AND HE WENT UP UNTO HIS SHEEP-SHEARERS — *it means:* and he went up to Timnah to stand by his sheep-shearers.[1]) **(13)** עלה תמנתה HE GOETH UP TO TIMNAH — In the case of Samson it is said (Judg. XIV. 1) "And Samson went down to Timnah". But it lay on the slope of a mountain: from one direction one had to go up to it, from the other one went down to it. **(14)** ותתעלף AND SHE WRAPPED HERSELF — she veiled her face that he should not recognise her. ותשב בפתח עינים AND SHE SAT AT THE ENTRANCE OF ENAYIM (lit., at the opening of the eyes) — at the place where the eyes become opened:[2]) at the cross-road which is on the way leading to Timnah. Our Rabbis explain (Sota 10b) that it means at the door (פתח) of our father Abraham's residence to which all eyes (עינים) looked forward to pay a visit[3]). כי ראתה כי גדל שלה FOR SHE SAW THAT SHELAH WAS GROWN etc. — This was the reason why she offered herself to Judah, for she was anxious to have children from him (as an ancestor in some way or other)[4]) (Hor. 10b). **(15)** ויחשבה לזונה AND HE THOUGHT HER TO BE AN HARLOT, because she was sitting at the cross-roads. כי כסתה פניה FOR SHE HAD COVERED HER FACE — so that he could not see her *face* and thus recognize her[5]). A Midrashic explanation of our Rabbis is that כי כסתה פניה *means* BECAUSE SHE ALWAYS COVERED HER FACE: when she had stayed in her father-in-law's house she had shown herself a modest woman, and therefore he did not suspect her (of being the woman who was sitting there for that evil purpose) (Sota 10b). **(16)** וימ אליה אל הדרך AND HE TURNED UNTO HER BY THE WAY — from the road he was following he turned to the road where she was. In O. F. détourner; *Engl. to turn aside.* הבה נא COME, I PRAY THEE — Prepare yourself and your mind for this. Wherever הבה occurs it signifies "preparing oneself", except in any passage where it must *necessarily* be translated by "giving". And, indeed, those signifying "preparation" have almost the mean-

NOTES

[1]) תמנתה, at the end of the verse, is to be connected with ויעל, and ויעל followed by על must be taken as a constructio pregnans, i. e., a phrase must be supplied between ויעל and על to complete the sense — here "to stand": he went up to Timnah to stand by (על) (to watch) his shearers.

[2]) i. e. where people open their eyes that they may carefully examine which road to take.

[3]) She sat there because everyone travelling along that road paid a visit to Abraham's residence, and Judah, too, was certain to do so.

[4]) If this could not be through Shelah, she had no alternative but that it should be through Judah.

[5]) Since a veiled woman must be regarded as a modest person, כי cannot introduce the reason why he thought her to be a harlot. This was because she was sitting at the cross-roads. It introduces the reason why he did not recognize her.

יב וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת־יְהוּדָה
וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ
הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה: יג וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ
עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ: יד וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ
מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם
אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאָתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה
וְהוּא לֹא־נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה: טו וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ
לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ: טז וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ
וַיֹּאמֶר הֲבָה נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ
הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי: יז וַיֹּאמֶר

אונקלוס

בְּאָתְהִי וַאֲנָלַת תָּמָר וְיָתְבַת בֵּית אֲבוּהָא: יב וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וּמִיתַת בַּת־שׁוּעַ
אִתַּת־יְהוּדָה וְאִתְנַחֵם יְהוּדָה וּסְלִיק עַל־גֻּוָּזֵי עָנְהִ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵהּ עַרְבָּיָאָה
לְתִמְנָת: יג וְאִתְחַוָּא לְתָמָר לְמֵימָר הָא חֲמוּכִי סָלֵק לְתִמְנָת לְמֵגֵז עָנְהִ:
יד וַאֲעֶרְיַאת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ מִנַּהּ וְאִתְכַּסְיַאת בְּעִיפָא וְאִתַּקְנַת וְיָתְבַת בְּפָרְשׁוּת
עֵינִין דִּי עַל־אֹרַח תִּמְנָת אֲרֵי חָזַת אֲרֵי־רַבָּה שֵׁלָה וְהִיא לָא־אִתְיְהִיבַת לַהּ
לְאִנְתּוּ: טו וְחָזָאַהּ יְהוּדָה וְחַשְׁבַהּ לְנַפְקַת־בַּרְיָא אֲרֵי כַסְיַאת אַפָּהָא: טז וְסָטָא
לְוָתַהּ לְאָרְחָא וַאֲמַר תָּבִי כְעַן אֵיעוֹל לְוָתִיךְ אֲרֵי לָא יָדַע אֲרֵי כַלְתַּהּ הִיא
וַאֲמָרַת מָה־תִּתֶּן־לִי אֲרֵי תֵּיעוֹל לְוָתִי: יז וַאֲמַר אֲנָא אֲשַׁלַּח גְּדִי־כַר־עִזִּי מִן־

רש"י

לו: כי אמר פן ימות. מְחָקָת הִיא זוֹ שְׁמוּתוֹ אֲנָשֶׁיהָ (כתו' מ"ג): (יב) ויעל על גזזי צאנו. וַיַּעַל תִּמְנָתָה לַעֲמֹד עַל גּוֹזְזֵי צֹאנוֹ: (יג) עלה תמנתה. וּבְשִׁמְשׁוֹן הוּא אוֹמֵר: וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה (שופ' י"ד)? בְּשִׁפּוּעַ הָהָר הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת, עוֹלִין לָהּ מִכָּאן וְיוֹרְדִין לָהּ מִכָּאן:
(יד) ותתעלף. כִּפְתָה פָּנֶיהָ, שֶׁלֹּא יַכִּיר בָּהּ: ותשב בפתח עינים. כִּפְתִיחַת עֵינַיִם, כְּפָרָשַׁת דְּרָכִים שֶׁעַל דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה, וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: בְּפִתְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל עֵינַיִם מְצַפּוֹת לִרְאוֹתוֹ (סוטה י'). כי ראתה כי גדל שלה וגו'. לְפִיכָךְ הִפְקִירָהּ עַצְמָהּ אֵצֶל יְהוּדָה שֶׁהָיְתָה מְהֻאָה לְהֶעָמִיד מַמְזֵרִים בָּנִים: (טו) ויחשבה לזונה. לְפִי שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים: כי כסתה פניה. וְלֹא יָכוֹל לִרְאוֹתָהּ וּלְהַכִּירָהּ. וּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ: כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ, כְּשֶׁהָיְתָה בְּבֵית חָמִיהָ, הָיְתָה צְנוּעָה, לְפִיכָךְ לֹא חָשְׁדָה: (טז) ויט אליה אל הדרך. מִדֶּרֶךְ שֶׁהָיָה בָּהּ, נָטָה אֶל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָיְתָה בָּהּ, וּבִלְשׁוֹן לַעַז דשטורנ"יר: הבה נא. הָכִינִי עַצְמֵךְ וַעֲשָׂתֵךְ לְכַךְ; כָּל לְשׁוֹן הָבָה לְשׁוֹן הַזְמָנָה הוּא, חוּץ מִמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְתַרְגְּמוֹ בִּלְשׁוֹן נְתִינָה, וְאֵת אוֹתָם שֶׁל הַזְמָנָה קְרוּבִים לִלְשׁוֹן

forth to thee a kid of the goats from the flock. And she said, If thou wilt give me a pledge, till thou send it? [18]And he said, What pledge shall I give thee? And she said, Thy signet, and thy string, and thy staff that is in thine hand. And he gave it her, and came unto her, and she became pregnant by him. [19]And she arose, and went away, and removed her veil from her, and put on the garments of her widowhood. [20]And Judah sent the kid of the goats by the hand of his friend the Adullamite, to take his pledge from the woman's hand: but he found her not. [21]Then he asked the men of that place, saying, Where is the prostitute that was at Enayim on the road? And they said, There was no prostitute in this place. [22]And he returned unto Judah and said, I did not find her; and the men of the place also said, that there was no prostitute in this place. [23]And Judah said, Let her take it to her, lest we become a scorn: behold, I

רש"י

ing of "giving". **(17)** ערבון *means a* PLEDGE. **(18)** חתמך ופתילך THY SIGNET AND THY STRING — *The Targum renders it by* "Thy signet and thy cloak" — the ring which you use as a seal and the cloak with which you cover yourself. ותהר לו AND SHE CONCEIVED BY HIM (לו, to him) — *she conceived men* who were strong, similar to himself, and men who were righteous, similar to himself (Gen. R. 85). **(21)** הקדשה *means* a woman who is devoted to, (מקדשת) and who is ever ready for illicit intercourse. **(23)** תקח לה Let that remain hers which she has in her possession (i. e. LET HER KEEP IT). פן נהיה לבוז LEST WE BECOME A SCORN — if you seek her further the matter will become public and disgrace will follow, for what more can I do to redeem my promise? (for I have sent this kid etc. and I can do no more). הנה שלחתי את הגדי הזה BEHOLD, I SENT THIS KID — Because Judah had deceived his father through a kid of the goats — for he had dipped Joseph's coat in its blood — therefore he, too, was deceived[1])

NOTES

[1]) i. e. he had a disappointment through a kid.

אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן
עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֵךְ׃ יח וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר
אֶתֶּן־לָךְ וַתֹּאמֶר חָתֻמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ
וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ׃ יט וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר
צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ׃ כ וַיִּשְׁלַח
יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת
הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ׃ כא וַיִּשְׁאַל אֶת־
אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא בָּעֵינַיִם
עַל־הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃ כב וַיָּשָׁב
אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם
אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה

אונקלוס

עָנָג וַאֲמָרַת אִם־תִּתֵּן מַשְׁכּוֹנָא עַד דְּתִשְׁלַח׃ יח וַאֲמַר מָה מַשְׁכּוֹנָא דִּי אֶתֶּן־
לָךְ וַאֲמָרַת עִזְקָתָךְ וְשׁוּשְׁפָךְ וְחוּטְרָךְ דִּי בִידָךְ וִיהַב־לַהּ וְעַל לְוָתָהּ וַעֲדִיאַת
לַהּ׃ יט וְקָמַת וַאֲזָלַת וְאַעְרִיאַת עֵיפָהּ מִנַּהּ וּלְבִישַׁת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ׃ כ וְשַׁדַּר
יְהוּדָה יַת־גַּדְיָא בִּרְעוּ בִידָא רַחֲמָהּ עֲרָבָאָה לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנָא מִידָא דְאִתְּתָא
וְלָא אַשְׁכַּחַהּ׃ כא וּשְׁאִיל יָת־אֱנָשֵׁי אַתְרַהּ לְמֵימַר לְאַן מְקַדְּשְׁתָּא הִיא בְּעֵינִין
עַל־אָרְחָא וַאֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃ כב וְתָב לְוָת־יְהוּדָה וַאֲמַר לָא
אַשְׁכַּחְיַתַּהּ וְאַף אֱנָשֵׁי אַתְרָא אֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃ כג וַאֲמַר יְהוּדָה
תִּסַּב־לַהּ דִּילְמָא נְהֵי לְחוֹרְפָא הָא שְׁדַרִית גַּדְיָא הָדֵין וְאַתְּ לָא אַשְׁכַּחְתַּהּ׃

רש״י

נְתִינָה הֵם׃ (יז) עֵרבון. מִשְׁכּוֹן׃ (יח) חתמך ופתילך. עִזְקָתְךָ וְשׁוֹשִׁיפְּךָ—טַבַּעַת שֶׁאַתָּה חוֹתֵם
בָּהּ וְשַׁמְלָתְךָ שֶׁאַתָּה מִתְכַּסֶּה בָהּ׃ ותהר לו. נִבּוֹרִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ, צַדִּיקִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ׃ (כא) הקדשה.
מְקֻדֶּשֶׁת וּמְזֻמֶּנֶת לְזָנוּת׃ (כג) תקח לה. יִהְיֶה שָׁלָּהּ מַה שְּׁבִידָהּ׃ פן נהיה לבוז. אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה עוֹד
יִתְפָּרְסֵם הַדָּבָר וְיִהְיֶה גְּנָאי, כִּי מָה עָלַי לַעֲשׂוֹת עוֹד, לְאָמַת דְּבָרִי׃ הנה שלחתי הגדי הזה. לְפִי
שֶׁרָמָה יְהוּדָה אֶת אָבִיו בְּגִדֵי עִזִּים, שֶׁהִטְבִּיל כְּתֹנֶת יוֹסֵף בְּדָמוֹ, רְמוּהוּ גַּם הוּא בִּגְדֵי עִזִּים (ב״ר)׃

sent this kid, and thou hast not found her. [24]And it came to pass about three months after, that it was told Judah, saying, Tamar thy daughter-in-law hath played the harlot, and also, behold, she is pregnant by fornication. And Judah said, Bring her forth, and let her be burnt. [25]When she was brought forth, she sent to her husband's father, saying, By the man, whose these are, am I pregnant: and she said, Recognise, I pray thee, whose are these, the signet, and strings, and staff. [26]And Judah recognised them, and said, She hath been more righteous than I; because that I gave her not to Shelah my son. And he knew her again no more. [27]And it came to pass, in the time of her bearing, that, behold, twins were in her womb. [28]And it came to pass, when she bare, that the one put out his hand: and the midwife took and tied upon his hand a shining red

רש"י

through a kid of the goats (Gen. R. 85). **(24)** כמשלש חדשים ABOUT THREE MONTHS AFTER — the greater part of the first, the greater part of the third and the entire middle (second) one. The expression כמשלש חדשים signifies "when the months repeated themselves three times". *The word* משלש *is* similar *in form to* (Est. IX. 19) "and sending (ומשלח) portions"; (Is. XI. 14), "sending (משלח) forth their hand". Onkelos renders it similarly כתלתות ירחיא (where תלתות is the infinitive of תְּלָת "when the months become three".[1]) הרה לזנונים SHE IS WITH CHILD BY HARLOTRY — The word הרה is an adjective[2]), *meaning* pregnant[3]), like (Ex. XXI. 22) "a pregnant (הרה) woman" (where הרה can be only an adjective) and as (Song. VII. 10) "Clear (ברה) as the sun" (where ברה is an adjective; Rashi perhaps quotes this example to prove also that הרה is from root הרר just as ברה is from ובורר. ותשרף AND LET HER BE BURNT — Ephraim the Disputant said in the name of Rabbi Meir: She was the daughter of Shem who was a priest (see Rashi on XIV. 18) on this account they sentenced her to be burnt (cf. Lev. XXI. 9). **(25)** הוא מוצאת WHEN SHE WAS BROUGHT FORTH to be burnt. והיא שלחה אל חמיה SHE SENT TO HER FATHER-IN-LAW — she did not wish to put him to shame in public by saying "It is by thee that I am with child", but *she said only* "By the man whose these are". She thought: "if he is to acknowledge it, let him acknowledge it voluntarily, and if not, let them burn me and let me not put him to shame in public". From this passage *our Rabbis* derived the teaching: Far better that a man should let himself be cast into a fiery furnace (even as Tamar was ready to be burnt to death) and let him not publicly put his fellow to shame (Sota 10b). הכר נא RECOGNISE, I PRAY THEE — The word נא is used as an expression of entreaty: Acknowledge[4]) (הכר) I beg of you, your Creator and do not destroy three[5]) lives (ib.). **(26)** צדקה SHE IS RIGHTEOUS (right) in what she has said[6]) ממני FROM ME is she with child. Our Rabbis, of blessed memory, explained *this to mean* that a Bath-kol came forth and said *the word* ממני — from Me and by My agency have these things happened: because she proved herself a modest woman whilst in her father-in-law's house I have ordained that kings shall be descended from her, and I have already ordained that I would raise up kings in Israel from the tribe of Judah (ib.) (therefore I have brought it about that these two persons who are to be the ancestors of kings should unite to become so). כי על כן לא נתתיה BECAUSE THAT I GAVE HER NOT — For (כי) she has acted rightly, because (על כן) I did not give her to Shelah, my son[7]). ולא יסף עוד AND HE KNEW HER AGAIN NO MORE — Some explain that ולא יסף *means* he did not continue *to know her*: others explain *that it means* he did not cease *to know her*. An exactly similar instance occurs in reference to Eldad and Medad (Numb. XI. 25), where ולא יספו *which some translate "and they did not continue to prophesy"* is translated in the Targum by "and they did not cease *to prophesy*"[8]). **(27)** בעת לדתה AT THE TIME OF HER BEARING — But in the case of Rebecca Scripture says (XXV. 24) "And when her days to give birth were fulfilled" — in the latter case the months

NOTES

For Notes 1—8 see Appendix.

וְאַתָּה לֹא מִצָּאתָהּ׃ כד וַיְהִי וּכְמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד
לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה
לְזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף׃ כה הִוא
מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ
אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי
הַחֹתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃ כו וַיַּכֵּר יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה
בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ׃ כז וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ
וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ׃ כח וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן־יָד
וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה

אונקלוס

כד וַהֲוָה וּבְתָלַתּוּת יַרְחַיָּא וְאִתְחַוָּה לִיהוּדָה לְמֵימַר זַנְיַאת תָּמָר כַּלָּתָךְ וְאַף הָא מַעְדָּיָא לְזָנוּתָא וַאֲמַר יְהוּדָה אַפְקוּהִי וְתִתּוֹקָד׃ כה הִיא מְתַפְּקָא וְהִיא שְׁלָחַת לְחָמוּהָא לְמֵימַר לְגַבֵּר דִּי־אִלֵּין דִּילֵהּ מִנֵּהּ אֲנָא מַעְדְּיָא וַאֲמָרַת אִשְׁתְּמוֹדַע־כְּעַן לְמַן עִזְקְתָא וְשׁוּשִׁפָּא וְחוּטְרָא הָאִלֵּין׃ כו וְאִשְׁתְּמוֹדַע יְהוּדָה וַאֲמַר זַכָּאָה מִנִּי־מַעְדְּיָא אֲרֵי־עֲל־כֵּן לָא־יְהַבְתַּהּ לְשֵׁלָה בְּרִי וְלָא־אוֹסִיף עוֹד לְמִידַעַהּ׃ כז וַהֲוָה בְּעִדַּן דְּמִילַּדַהּ וְהָא תְּיוֹמִין בִּמְעָהָא׃ כח וַהֲוָה בְּמִילַּדַהּ וְיַהֲב־יְדָא

רש״י

(כד) כמשלש חדשים. רַבּוֹ שֶׁל רֹאשׁוֹ וְרַבּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְאֶמְצָעִי שְׁלֹם (נדה מ״ג); וּלְשׁוֹן כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים כְּהִשְׁתַּלֵּשׁ הַחֳדָשִׁים; כְּמוֹ, וּמִשְׁלוֹתַי מָנוֹת (אסתר ט׳), מִשְׁלוֹהִי יָדָם (ישׁ׳ י״א), וְכֵן תַּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: כִּתְלָתוּת יַרְחַיָּא: הרה לזנונים. שָׁם דָּבָר, מַעֲבֶרֶת: כְּמוֹ אִשָּׁה הָרָה, וּכְמוֹ בָּרָה כַּחַמָּה: ותשרף. אָמַר אַפְרַיִם מִקְשָׁאָה מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר: בִּתּוֹ שֶׁל שֵׁם הָיְתָה, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לְפִיכָךְ דָּנוּהָ בִּשְׂרֵיפָה: (כה) הוא מוצאת. לְהִשָּׂרֵף: והיא שלחה אל חמיה. לֹא רָצְתָה לְהַלְבִּין פָּנָיו וְלוֹמַר מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת, אֶלָּא לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ; אָמְרָה: אִם יוּדָה יוֹדֶה מַעֲצָמוֹ, וְאִם לָאו, יִשָּׂרְפוּנִי, וְאַל אַלְבִּין פָּנָיו; מִכָּאן אָמְרוּ: נוֹחַ לוֹ לָאָדָם, שֶׁיִּפּוֹלוּ בוֹ לְכַבְשָׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים: הכר נא. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה—הַכֶּר נָא בּוֹרְאֶךָ, וְאַל תְּאַבֵּד שָׁלֹשׁ נְפָשׁוֹת: (כו) צדקה. בְּדַבְּרֶיהָ: ממני היא מעברת. וְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל דָּרְשׁוּ, שֶׁיָּצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: מִמֶּנִּי הִיא וּמֵאִתִּי יָצְאוּ הַדְּבָרִים, לְפִי שֶׁהָיְתָה צְנוּעָה בְּבֵית חָמִיהָ, נָזְרְתִי שֶׁיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה מְלָכִים, וּמִשֵּׁבֶט יְהוּדָה נָזַרְתִּי לְהַעֲמִיד מְלָכִים בְּיִשְׂרָאֵל: כי על כן לא נתתיה. כִּי בְּדִין עָשְׂתָה, עַל אֲשֶׁר לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי: ולא יסף עוד. יֵשׁ אוֹמְרִים לֹא הוֹסִיף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים לֹא פָּסַק; וַחֲבֵירוֹ נַבִּי אֶלְדָּד וּמֵידָד, וְלֹא יָסְפוּ וּמְתַרְגְּמִינָן וְלֹא פְּסָקוּ: (כז) בעת לדתה. וּבְרִבְקָה הוּא אוֹמֵר: וַיִּמָּלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת? לְהַלָּן לְמִלָּאִים וְכָאן לְחֻסָּרִים: והנה תאומים. מָלֵא, וּלְהַלָּן תּוֹמִם חָסֵר, לְפִי שֶׁהָאֶחָד רָשָׁע, אֲבָל אֵלּוּ שְׁנֵיהֶם צַדִּיקִים: (כח) ויתן יד.

thread, saying, This came out first. [29]And it came to pass, as he drew back his hand, that, behold, his brother came out: and she said, How hast thou burst forth? this breach be upon thee: therefore he called his name Pharez. [30]And afterwards came out his brother, that had the shining red thread upon his hand: and his name was called Zarah.

39. [1]And Joseph was brought down to Egypt; and Potiphar, a captain of Pharaoh, officer of the executioners, an Egyptian man, obtained him from the hands of Ishmaelites, who had brought him down thither. [2]And the Eternal was with Joseph, and he was a prosperous man; and he was in the house of his lord the Egyptian. [3]And his lord saw that the Eternal was with him, and that the Eternal made all that he did to prosper in his hand. [4]And Joseph found favour in his eyes, and he ministered unto him: and he appointed him overseer over his house, and all that he had he gave into his hand. [5]And it came to pass when he had appointed him overseer over his house, and over all that

רש"י

of pregnancy were complete, here, however, they were short *of the full term.* והנה תאומים AND BEHOLD TWINS — *Here the word is written* plene (with א and י whilst there (in the case of Rebecca) it is written defective (תומם without these letters) because one (viz., Esau) was wicked, but here both were righteous (Gen. R. 85). **(28)** ויתן יד THE ONE PUT OUT HIS HAND — one stretched forth his hand outside, and after she had bound the scarlet thread upon his hand he drew it back. **(29)** פרצת THOU HAST BURST FORTH — *What* a strong effort hast thou made! **(30)** אשר על ידו השני THAT HAD THE SHINING RED THREAD UPON HIS HAND — The word יד is written here four times corresponding to the four acts of sacrilege[1]) which Achan, who was a descendant of Perez, committed *with his hand.* Others say these correspond to the four things which he took *with his hand of the spoil of Jericho*: a Babylon garment, two hundred shekels, and a wedge of gold (ib.). ויקרא שמו זרח AND HIS NAME WAS CALLED ZARAH — (bright, shining), because of the bright colour of the scarlet thread.

39. **(1)** ויוסף הורד AND JOSEPH WAS BROUGHT DOWN — It (Scripture) now reverts to the original subject (and consequently it states ויוסף הורד "Joseph had been brought down to Egypt" before the events last mentioned); it interrupted it only in order to connect the *account of* the degradation of Judah (cf. XXXVIII. 1) with *that of* the sale of Joseph, thus suggesting that it was on account of him (i. e. Joseph — Judah's part in the sale of Joseph —) that they (his brothers) degraded him from his high position. A further reason *why this narrative of Judah and Tamar is interpolated here* is to place in juxtaposition the story of Potiphar's wife and the story of Tamar, suggesting that just as this woman (Tamar) acted out of pure motives so also the other (Potiphar's wife) acted out of pure motives, for she foresaw by her astrological speculations that she was destined to be the ancestress of children by him (Joseph)[2]) — but she did not know whether *these children were to* be hers or her daughter's (ib.). **(3)** כי ה' אתו THAT THE LORD WAS WITH HIM — the name of God was a familiar word in his mouth (Gen. R. 86). **(4)** וכל יש לו AND ALL THAT HE HAD — This is an elliptical phrase — the word אשר is omitted

NOTES

1) Cf. Josh. VII. 1 and Gen. R. 85, end, where the four חרמים are enumerated.
2) Joseph is stated to have married her daughter. Cf. Rashi on XLI. 45.

יָצָא רִאשֹׁנָה׃ כט וַיְהִי֙ כְּמֵשִׁ֣יב יָד֔וֹ וְהִנֵּ֥ה יָצָ֖א אָחִ֑יו
וַתֹּ֣אמֶר מַה־פָּרַ֥צְתָּ עָלֶ֖יךָ פָּ֑רֶץ וַיִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ פָּֽרֶץ׃
ל וְאַחַ֥ר יָצָ֖א אָחִ֑יו אֲשֶׁ֥ר עַל־יָד֖וֹ הַשָּׁנִ֔י וַיִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ
זָֽרַח׃ ס המשי לט א וְיוֹסֵף֙ הוּרַ֣ד מִצְרָ֔יְמָה וַיִּקְנֵ֥הוּ
פּוֹטִיפַ֛ר סְרִ֥יס פַּרְעֹ֖ה שַׂ֣ר הַטַּבָּחִ֑ים אִ֣ישׁ מִצְרִ֗י
מִיַּד֙ הַיִּשְׁמְעֵאלִ֔ים אֲשֶׁ֥ר הוֹרְד֖וּהוּ שָֽׁמָּה׃ ב וַיְהִ֤י
יְהוָה֙ אֶת־יוֹסֵ֔ף וַיְהִ֥י אִ֖ישׁ מַצְלִ֑יחַ וַיְהִ֗י בְּבֵית֙ אֲדֹנָ֔יו
הַמִּצְרִֽי׃ ג וַיַּ֣רְא אֲדֹנָ֔יו כִּֽי־יְהוָ֥ה אִתּ֖וֹ וְכֹ֣ל אֲשֶׁר־הוּא
עֹשֶׂ֑ה יְהוָ֖ה מַצְלִ֥יחַ בְּיָדֽוֹ׃ ד וַיִּמְצָ֥א יוֹסֵ֛ף חֵ֖ן בְּעֵינָ֑יו
וַיְשָׁרֶת֙ אֹת֔וֹ וַיַּפְקִדֵ֥הוּ עַל־בֵּית֖וֹ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ֙ נָתַ֔ן
בְּיָדֽוֹ׃ ה וַיְהִ֗י מֵאָז֙ הִפְקִ֣יד אֹת֔וֹ בְּבֵיתוֹ֙ וְעַל֙ כָּל־אֲשֶׁ֣ר

אונקלוס

וּנְסִיבַת חַיְתָא וּקְטָרַת עַל־יְדֵהּ וְהוֹרִיתָא לְמֵימַר דֵּין נְפַק קַדְמָאָה׃ כט וַהֲוָה ו
כַּד־אֲחִיב יְדֵהּ וְהָא נְפַק אֲחוּהִי וַאֲמֶרֶת מָהּ־תְּקוֹף־סַגִּי עֲלָךְ לְמִתְקַף וּקְרָא
שְׁמֵהּ פָּרֶץ׃ ל וּבָתַר־כֵּן נְפַק אֲחוּהִי דִּי עַל־יְדֵהּ וְהוֹרִיתָא וּקְרָא שְׁמֵהּ זָרַח׃
א וְיוֹסֵף אִתְּחַת לְמִצְרַיִם וְזָבְנֵהּ פּוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב קְטוֹלָיָא גְּבַר מִצְרָאָה
מִידָּא דְּעַרְבָאֵי דִּי אַחֲתוּהִי לְחַתָּן׃ ב וַהֲוָה מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ־דְּיוֹסֵף וַהֲוָה
גְּבַר מַצְלַח וַהֲוָה בְּבֵית רִבּוֹנֵהּ מִצְרָאָה׃ ג וַחֲזָא רִבּוֹנֵהּ אֲרֵי מֵימְרָא־דַיְיָ
בְּסַעֲדֵהּ וְכֹל דְּיִ־הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלַח בִּידֵהּ׃ ד וְאַשְׁכַּח יוֹסֵף רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי
וְשַׁמֵּשׁ יָתֵהּ וּמַנְיֵהּ עַל־בֵּיתֵהּ וְכָל־דְּי־אִית־לֵהּ מְסַר בִּידֵהּ׃ ה וַהֲוָה מֵעִדָּן דְּמַנֵּי

רש"י

הוֹצִיא הָאֶחָד יָדוֹ לַחוּץ וּלְאַחַר שֶׁקְּשָׁרָהּ עַל יָדוֹ הַשֵּׁנִי הֶחֱזִירָהּ׃ (כט) פרצת. חָזַקְתָּ עָלֶיךָ חוֹזֶק׃ (ל) אשר על ידו השני. אַרְבַּע יָדוֹת בְּתוּבוֹת כָּאן, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה חֳרָמִים שֶׁמָּעַל עָבָן, שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ; וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁלָּקַח: אֲדֶרֶת שִׁנְעָר וּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת כֶּסֶף שֶׁל מָאתַיִם שְׁקָלִים וּלְשׁוֹן זָהָב, בְּרֵאשִׁית רַבָּה׃ ויקרא שמו זרח. עַל שֵׁם זְרִיחַת מַרְאִית הַשֵּׁנִי׃

לט (א) ויוסף הורד. חוֹזֵר לְעִנְיָן רִאשׁוֹן, אֶלָּא שֶׁהִפְסִיק בּוֹ כְּדֵי לִסְמוֹךְ יְרִידָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה לְמִכְרָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, לוֹמַר, שֶׁבִּשְׁבִילוֹ הוֹרִידוּהוּ מִגְּדֻלָּתוֹ. וְעוֹד, כְּדֵי לִסְמוֹךְ מַעֲשֵׂה אִשְׁתּוֹ שֶׁל פּוֹטִיפַר לְמַעֲשֵׂה תָּמָר, לוֹמַר לְךָ, מַה זּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם אַף זוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁרָאֲתָה בְּאַצְטְרוֹלוֹגְיָן שֶׁלָּהּ, שֶׁעֲתִידָה לְהַעֲמִיד בָּנִים מִמֶּנּוּ, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם מִמֶּנּוּ אִם מִבַּעְלָהּ׃ (ג) כי ה' אתו. שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו׃ (ד) וכל יש לו. הֲרֵי לְשׁוֹן קָצַר, חָסֵר "אֲשֶׁר"׃

he had, that the Eternal blessed the Egyptian's house for Joseph's sake; and the blessing of the Eternal was upon all that he had in the house, and in the field. [6]And he left all that he had in Joseph's hand; and he knew not ought he had, save the bread which he did eat. And Joseph was of beautiful form and beautiful appearance. [7]And it came to pass after these things that his lord's wife lifted up her eyes to Joseph; and she said, Lie with me. [8]But he refused, and said unto his lord's wife, Behold, my lord knoweth not what is with me in the house, and he hath given all that he hath into my hand; [9]There is none greater in this house than I; neither hath he kept back any thing from me but thee, because thou art his wife: how then can I do this great evil, and sin against God? [10]And it came to pass, as she spake to Joseph day by day, that he hearkened not unto her, to

רש"י

(after וכל). **(6)** ולא ידע אתו מאומה AND HE KNEW NOT AUGHT HE HAD — he paid no attention to anything. כי אם הלחם SAVE THE BREAD — this means his wife, but Scripture uses here a euphemism (ib.) (cf. Joseph's own words in verse 9). ויהי יוסף יפה תאר AND JOSEPH WAS OF BEAUTIFUL FORM — As soon as he saw that he was ruler (in the house) he began to eat and drink and curl his hair. The Holy One, blessed be He, said to him, "Your father is mourning and you curl your hair! I will let a bear loose against you". Immediately **(7)** ותשא אשת אדניו HIS LORD'S WIFE LIFTED UP HER EYES etc. — wherever אחר is used *and not* אחרי it means immediately after (ib.). **(9)** וחטאתי לאלהים AND SIN AGAINST GOD — The "Sons of Noah" (בני נח)[1]) were subject to the command which forbade immorality (Sanh. 56b). **(10)** לשכב אצלה TO LIE BY HER — even

NOTES

[1]) Cf. Note 3 page 7.

יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף
וַיְהִי בִּרְכַּת יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה׃
וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד־יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה
כִּי אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־
תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה׃ ששי וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר
שִׁכְבָה עִמִּי׃ וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו
הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ
נָתַן בְּיָדִי׃ אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־
חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־
אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי
לֵאלֹהִים׃ וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם ויום וְלֹא־

אונקלוס

וְחַד בְּבֵיתֵהּ וְעַל כָּל־דִּי־אִית־לֵהּ וּבָרִיךְ יְיָ יָת־בֵּית מִצְרָאָה בְּדִיל יוֹסֵף וַהֲוָה
בִּרְכְתָא דַיְיָ בְּכָל־דִּי־אִית־לֵהּ בְּבֵיתָא וּבְחַקְלָא׃ וּשְׁבַק כָּל־דִּי־לֵהּ בִּידָא
דְיוֹסֵף וְלָא־יְדַע עִמֵּהּ מִדְּעַם אֶלָּהֵן לַחְמָא דְּהוּא אָכֵל וַהֲוָה יוֹסֵף שַׁפִּיר־
בְּרִיוָא וְאִי בְּחָזוֹי׃ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְנָקְפַת אִתַּת־רִבּוֹנֵהּ יָת־עֵינָהָא
לְיוֹסֵף וַאֲמָרַת שְׁכוֹב עִמִּי׃ וְסָרִיב וַאֲמַר לְוַת־אִתַּת רִבּוֹנֵהּ הָא רִבּוֹנִי לָא־
יְדַע עִמִּי מָה־דִּבְבֵיתָא וְכֹל דִּי־אִית־לֵהּ מְסַר בִּידִי׃ לֵיתוֹהִי רַב בְּבֵיתָא הָדֵין
מִנִּי וְלָא־מְנַע מִנִּי מִדְּעַם אֶלָּהֵן יָתִיךְ בְּדִיל אִתְּ־אִתְּתֵהּ וְאֶכְדֵּין אֶעְבֵּד בִּישְׁתָּא
רַבְּתָא הָדָא וְאֶחוֹב קֳדָם־יְיָ׃ וַהֲוָה כַּד־מַלֵּילַת עִם־יוֹסֵף יוֹם ויום וְלָא קַבִּיל

רש"י

(י) ולא ידע אתו מאומה. לא הָיָה נוֹתֵן לִבּוֹ לְכָלוּם: כי אם הלחם. הִיא אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה: ויהי יוסף יפה תואר. כֵּיוָן שֶׁרָאָה עַצְמוֹ מוּשָׁל, הִתְחִיל אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְסַלְסֵל בְּשַׂעֲרוֹ, אָמַר הַקָּבָ"ה: אָבִיךָ מִתְאַבֵּל, וְאַתָּה מְסַלְסֵל בְּשַׂעֲרֶךָ אֲנִי מְגָרֶה בְּךָ אֶת הַדּוֹב! מְיַד (יא) ותשא אשת אדוניו וגו'. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחַר סָמוּךְ: (ט) וחטאתי לאלהים. בְּנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל הָעֲרָיוֹת: (י) לשכב אצלה.

lie by her, or to be with her. [11]And it came to pass on such a day, that Joseph went into the house to do his work; and there was none of the men of the house there within. [12]And she caught him by his garment, saying, Lie with me: and he left his garment in her hand, and ran away, and went out abroad. [13]And it came to pass, when she saw that he had left his garment in her hand, and had run away abroad, [14]That she called unto the men of her house, and spake unto them, saying, See, he hath brought in an Hebrew unto us to mock us; he came unto me to lie with me, and I called with a loud voice: [15]And it came to pass, when he heard that I lifted up my voice and called, that he left his garment with me, and ran away, and went out abroad. [16]And she placed his garment by her, until his lord came into his house. [17]And she spake unto him according to these words, saying, The Hebrew servant, whom thou hast brought unto us, came unto me to mock

רש"י

without sinning. להיות עמה TO BE WITH HER, in the world to come (Gehinnom). **(11)** ויהי כהיום הזה AND IT CAME TO PASS ON A CERTAIN DAY — This means as much as "and it came to pass when a certain distinguished day arrived" — a day of merriment, a day of their sacred feast when they all went to the temple of their idols, — she said[1]). "I shall find no day fitting to associate with Joseph as this day". She therefore told *her attendants* I am sick and cannot go *to the temple* (Tanch.). לעשות מלאכתו TO DO HIS WORK — Rab and Samuel differ *as to what this means*. One holds *that it means, his* actual house-work; the other *that it means* to associate with her, but a vision of his father's face appeared to him *and he resisted temptation and did not sin* as is stated in Treatise Sota (36b). **(14)** ראו הביא לנו SEE, HE HATH BROUGHT IN UNTO US — This is an elliptical phrase: "he hath brought in to us" without stating plainly who brought him in. She was referring to her husband. עברי A HEBREW — *is one* who came from the other side (עבר) of the river *Euphrates, being at the same time* of the sons of Eber (עבר). **(16)** אדניו HIS MASTER — Joseph's master (not the master or owner of the garment). **(17)** בא אלי *The sentence means:* the Hebrew servant whom thou

NOTES

[1]) One would expect ויהי היום or ויהי ביום ההוא but "כהיום הזה" means "like this day"; these words are therefore supposed to have been said by Potiphar's wife — It came to pass when she could say "כהיום הזה there is no day like this day."

שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ: יא וַיְהִי
כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין
אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת: יב וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בִּבְגָדוֹ
לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא
הַחוּצָה: יג וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס
הַחוּצָה: יד וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם
לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא
אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל: טו וַיְהִי כְשָׁמְעוֹ
כִּי־הֲרִימְתִּי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס
וַיֵּצֵא הַחוּצָה: טז וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו.
אֶל־בֵּיתוֹ: יז וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר
בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָנוּ לְצַחֵק

אונקלוס

מִנַּהּ לְמִשְׁכַּב לְוָתַהּ לְמֶהֱוֵי עִמַּהּ: יא וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָדֵין וְעַל לְבֵיתָא לְמִבְדַּק
בְּכְתְבֵי־חֻשְׁבְּנָהּ וְלֵית־אֱנָשׁ מֵאֲנָשֵׁי בֵיתָא תַּמָּן בְּבֵיתָא: יב וַאֲחַדַתְּהִי בִּלְבוּשֵׁהּ
לְמֵימַר שְׁכוֹב עִמָּי וְשָׁבְקַת לִלְבוּשַׁהּ בִּידַהּ וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא: יג וַהֲוָה כַּד־
חֲזַת אֲרֵי־שָׁבְקַת לִלְבוּשַׁהּ בִּידַהּ וַעֲרַק לְשׁוּקָא: יד וּקְרַת לַאֲנָשֵׁי בֵיתַהּ וַאֲמָרַת
לְהוֹן לְמֵימָר חֲזוֹ אֵיתֵי לָנָא עִבְרָאָה לְחַיָּכָא בָּנָא עַל לְוָתִי לְמִשְׁכַּב עִמִּי
וּקְרִית בְּקָלָא רַבָּא: טו וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע אֲרֵי־אַרֵימִית קָלִי וּקְרִית וְשָׁבְקַת
לִלְבוּשַׁהּ לְוָתִי וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא: טז וְאַחַתְּהִת לִלְבוּשֵׁהּ לְוָתַהּ עַד־דַּעַל רִבּוֹנַהּ
לְבֵיתֵהּ: יז וּמַלִּילַת עִמֵּהּ כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימָר עַל לְוָתִי עַבְרָא עִבְרָאָה דִּי־

רש"י

אֲפִילוּ בִּלְאׇ תַּשְׁמִישׁ: לִהְיוֹת עִמָּהּ. לָעוֹלָם הַבָּא: (יא) וַיְהִי כַּהַיּוֹם הַזֶּה. כְּלוֹמַר, וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
הִגִּיעַ יוֹם מְיֻחָד, יוֹם צָחוֹק, יוֹם אִיד שֶׁלָּהֶם, שֶׁהָלְכוּ כֻּלָּם לְבֵית ע"ז, אָמְרָה: אֵין לִי יוֹם
הָגוּן לְהַנְקִיק לְיוֹסֵף כְּהַיּוֹם הַזֶּה—אָמְרָה לָהֶם: חוֹלָה אֲנִי וְאֵינִי יְכוֹלָה לֵילֵךְ (תַּנְחוּמָא):
לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ. רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד אָמַר, מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו עָמָּהּ,
אֶלָּא שֶׁנִּרְאֵית לוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וכו' כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, (דף ל"ו); (יד) רְאוּ
הֵבִיא לָנוּ. הֲרֵי זֶה לָשׁוֹן קְצָרָה—הֵבִיא לָנוּ, וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֱבִיאוֹ, וְעַל בַּעֲלָהּ אוֹמֶרֶת כֵּן:
עִבְרִי. מֵעֵבֶר הַנָּהָר, מִבְּנֵי עֵבֶר (ב"ר); (טז) אֲדוֹנָיו. שֶׁל יוֹסֵף: (יז) בָּא אֵלַי. לְצַחֵק בִּי

me: [18]And it came to pass, as I lifted up my voice and called, that he left his garment with me, and ran away abroad. [19]And it came to pass, when his lord heard the words of his wife, which she spake unto him, saying, After this manner did thy servant to me; that his wrath glowed. [20]And Joseph's lord took him, and put him into the prison-house, a place where the king's prisoners were bound: and he was there in the prison-house. [21]But the Eternal was with Joseph, and shewed him mercy, and gave him favour in the eyes of the officer of the prison-house. [22]And the officer of the prison-house gave to Joseph's hand all the prisoners that were in the prison-house; and whatsoever they did there, he was the doer of it. [23]The officer of the prison-house saw not to any thing that was under his hand; because the Eternal was with him, and that which he did, the Eternal made to prosper.

40. [1]And it came to pass after these things, that the butler of the king

רש"י

hast brought unto us came to me to have his sport with me[1]). **(19)** ויהי כשמע אדניו AND IT CAME TO PASS WHEN HIS LORD HEARD etc. — She said this when he was alone with her, caressing her. This is what she meant by כדברים האלה "things like these did thy servant do to me" — caresses such as these. **(21)** ויט אליו חסד AND CAUSED HIM TO FIND FAVOUR — so that he was liked by all who saw him. *We have the expression* חסד in a like sense in the Mishna (Boraitha): "a handsome bride liked by all (חסורה)" (Keth. 17a). **(22)** הוא היה עושה HE WAS THE DOER OF IT — understand this as the Targum does: it was done at his command. **(23)** באשר ה' אתו *means* BECAUSE THE LORD WAS WITH HIM (i. e. באשר means because).

NOTES

1) Rashi arranges the words of the sentence in a different order to show that the word לצחק is to be construed with בא and not with הבאת when it would signify, "The Hebrew servant whom thou didst bring to have his sport with me, came to me", which, of course, is not the meaning.

בִּי: יח וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי
וַיָּנָס הַחוּצָה: יט וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ
אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה
לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ: כ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ
אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים
וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר: כא וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט
אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר: כב וַיִּתֵּן
שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־הָאֲסִירִם אֲשֶׁר
בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה
עֹשֶׂה: כג אֵין שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה
בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה
מַצְלִיחַ: פ שביעי

מ א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־

ס׳אסירי ק׳

אונקלוס

אַיְתִיתָא לָנָא לְמַיָּבָא בִי: יח וַהֲוָה כַּד־אַרִימִית קָלִי וּקְרֵית וְשָׁבְקָה לְלֻבּוּשָׁהּ
לְוָתִי וַעֲרַק לְשׁוּקָא: יט וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע רִבּוֹנַהּ יָת־פִּתְגָמֵי אִתְּתֵהּ דִּי מַלֻּלַת
עִמֵּהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עֲבַד לִי עַבְדָּךְ וּתְקַף רָגְזֵהּ: כ וּנְסִיב רִבּוֹנַהּ
דְּיוֹסֵף יָתֵהּ וּמַנְּיֵהּ לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דְּ־אֲסִירֵי מַלְכָּא אֲסִירִין וַהֲוָה־תַמָּן בְּבֵית
אֲסִירֵי: כא וַהֲוָה מֵימְרָא־דְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּיוֹסֵף וּנְגַד לֵהּ חִסְדָּא וְיָהֲבֵהּ לְרַחֲמִין
בְּעֵינֵי רַב בֵּית־אֲסִירֵי: כב וּמַנֵּי רַב בֵּית־אֲסִירֵי בִּידָא־דְיוֹסֵף יָת כָּל־אֲסִירַיָּא
דִּי בְּבֵית אֲסִירֵי וְיָת כָּל־דִּי עָבְדִין תַּמָּן עַל־מֵימְרֵהּ הֲוָה מְתַעְבֵּד: כג לֵית רַב
בֵּית־אֲסִירֵי חָזֵי יָת־כָּל־סָרְחָן בִּידֵהּ בְּרִי מֵימְרָא־דְיָ בְּסַעֲדֵהּ וְדִי־הוּא עָבֵד
יְיָ מַצְלַח: א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין סָרְחוּ שָׁקְיָא מַלְכָּא־דְמִצְרַיִם וְנַחְתּוֹמֵי

רש״י

הָעֶבֶר הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לָנוּ: (יז) ויהי כשמע ארוניו וגו׳. בְּשָׁעַת תַּשְׁמִישׁ אָמְרָה לוֹ כֵּן, וְהוּא שָׁאָמְרָה: כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדְּךָ—עִנְיָנִי תַּשְׁמִישׁ כָּאֵלֶּה: (כא) ויט אליו חסד. שֶׁהָיָה מְקַבֵּל לְכָל רוֹאָיו; לְשׁוֹן ״כָּלָה נָאָה וַחֲסוּדָה״ שְׁבִמְשָׁנָה: (כב) הוא היה עשה. כְּתַרְגּוּמוֹ: בְּמֵימְרָא הֲוָה מִתְעַבְּיד (כג) באשר ה׳ אתו. בְּשָׁבִיל שֶׁה׳ אִתּוֹ:

of Egypt and his baker had sinned against their lord the king of Egypt. [2]And Pharaoh was angry against two of his eunuchs, against the officer of the butlers, and against the officer of the bakers. [3]And he put them in the ward of the house of the officer of the executioners, into the prison-house the place where Joseph was bound. [4]And the officer of the executioners charged Joseph with them, and he ministered unto them: and they were a year in ward. [5]And they dreamed a dream both of them, each man his dream in one night, each man according to the interpretation of his dream, the butler and the baker of the king of Egypt, who were bound in the prison-house. [6]And Joseph came unto them in the morning, and when he saw them, behold they were troubled. [7]And he asked Pharaoh's eunuchs that were with him in the ward of his lord's house, saying, Why are your faces sad today? [8]And they said unto him, We have dreamed a dream, and

רש"י

40. (1) אחר הדברים האלה AFTER THESE THINGS — Because this malignant woman made the righteous man (Joseph) a familiar topic of conversation with every one so that he was spoken about discreditably the Holy One, blessed be He, brought about the offences of these men in order that people should turn their attention to them and not to him, and also in order that relief should come to the righteous man by their agency. חטאו HAD SINNED — in the case of the one, a fly was found in the goblet of aromatic wine[1]), in the case of the other, a pebble was found in the loaves he baked. והאפה AND THE BAKER of the king's bread. The root (אפה) is only used of *baking* bread. O. F. pistor; *Engl. kneader*. **(4)** ויפקד שר הטבחים את יוסף AND THE OFFICER OF THE EXECUTIONERS APPOINTED JOSEPH — to be WITH THEM (i. e. supply the word להיות to complete the sense). ויהיו ימים במשמר AND THEY WERE A YEAR IN WARD — ימים *means* twelve months (cf. Rashi on XXIV. 55). **(5)** ויחלמו חלום שניהם *means* AND BOTH OF THEM DREAMED A DREAM — This is the real meaning (that שניהם is the subject of ויחלמו and is not to be connected with חלום). A Midrashic explanation is, *taking* חלום *as construct case*: each dreamed the dream of both of them — *i. e.* he dreamed his own dream and the interpretation of the other's dream. This is what it means when it states (v. 16) "And the chief baker saw that he had interpreted well"[2]). (Gen. R. 86; Ber. 55 b). איש כפתרון חלמו EACH MAN ACCORDING TO THE INTERPRETATION OF HIS DREAM — each dreamed a dream consistent with the interpretation *which foretold* the future that was to befall them. **(6)** זעפים means SAD. Similar are (1 Kings XX. 43)

NOTES

[1]) This is the explanation as given by Jastrow (Dict. p. 1140); Levy and Krauss explain it differently.

[2]) Rashi takes כי טוב פתר not in the meaning that he had interpreted for good, but that he interpreted the dream correctly (cf. Onkelos ארי יאות פשר) which, of course, he could not have known unless he had seen the interpretation in his dream. By the term "interpretation" we must understand that each in his dream saw a picture of what was happening to the other; the butler seeing the baker being hanged, the latter seeing the butler once again handing wine to Pharaoh.

מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃
ב וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים
וְעַל שַׂר הָאֹפִים׃ ג וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר
הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר
שָׁם׃ ד וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם וַיְשָׁרְתֵם
אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר׃ ה וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם
אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ
הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים
בְּבֵית הַסֹּהַר׃ ו וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא
אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים׃ ז וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה
אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ
פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ

אונקלוס

לְרַבּוּגְיהוֹן לְמַלְכָּא דְמַצְרָיִם׃ ג וּרְגַז פַּרְעֹה עַל תְּרֵין רַבְרְבָנוֹהִי עַל רַב שָׁקֵי
וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי׃ ג וְיַהֵב יָתְהוֹן בְּמַטְרָא בֵּית רַב קְטוֹלָיָא לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר
דִּי יוֹסֵף אְסִיר תַּמָּן׃ ד וּמַנִּי רַב קְטוֹלָיָא יָת־יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ
יוֹמִין בְּמַטְרָא׃ ה וְחַלְמוּ חֶלְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵהּ בְּלֵילְיָא חַד גְּבַר כְּפוּשְׁרָן
חֶלְמֵהּ שָׁקְיָא וְנַחְתּוֹמֵי דִּי לְמַלְכָּא דְמַצְרַיִן דִּי אֲסִירִין בְּבֵית אֲסִירֵי׃ ו וַאֲתָא
לְוָתְהוֹן יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲזָא יָתְהוֹן וְהָא־אִנּוּן נְסִיסִין׃ ז וּשְׁאֵל יָת־רַבְרְבֵי פַרְעֹה
דִּי עִמֵּהּ בְּמַטְרָא בֵּית רַבּוֹנֵהּ לְמֵימָר כָּא־דֵין אַפֵּיכוֹן בִּישִׁין יוֹמָא־דֵין׃

רש״י

מ (א) אחר הדברים האלה. לִפְי שֶׁהִרְגִּילָה אוֹתָהּ אֲרוּרָה אֶת הַצַּדִּיק בְּפִי כֻּלָּם לְדַבֵּר בּוֹ וּלְגַנּוֹתוֹ, הֵבִיא לָהֶם הַקָּבָ״ה סוֹרְחָנָם שֶׁל אֵלּוּ, שֶׁיִּפְנוּ אֲלֵיהֶם וְלֹא אֵלָיו, וְעוֹד, שֶׁתָּבוֹא הָרָוָחָה לְצַדִּיק עַל יָדֵיהֶם: חטאו. זֶה נִמְצָא זָבוּב בְּפִיגְלִי פּוֹטִירִין שֶׁלּוֹ, וְזֶה נִמְצָא צְרוֹר בְּגוֹלְסְקִין שֶׁלּוֹ: והאפה. אֶת פַּת הַמֶּלֶךְ: וְאֵין לְשׁוֹן אֹפֶה אֶלָּא בְּפַת וּבְלַעַז פישט״ר:
(ד) ויפקד שר הטבחים את יוסף. לְהְיוֹת אִתָּם: ויהיו ימים במשמר. שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ:
(ה) ויחלמו חלום שניהם. וַיַּחַלְמוּ שְׁנֵיהֶם חֲלוֹם, וְהוּא פְּשׁוּטוֹ, וּמִדְרָשׁוֹ: כָּל אִ׳ חֲלֹם חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם— שֶׁחָלַם אֶת חֲלוֹמוֹ וּפִתְרוֹן חֲבֵירוֹ, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא שַׂר הָאוֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר: איש כפתרון חלומו. כָּל אֶחָד חָלַם חֲלוֹם הַדּוֹמֶה לִפְתְרוֹן הָעָתִיד לָבֹא עֲלֵיהֶם: (ו) זעפים. עֲצֻבִים,

there is no interpreter of it. And Joseph said unto them, Do not interpretations belong to God? relate them to me, I pray you. [9]And the officer of the butlers related his dream to Joseph, and said to him, In my dream, behold, a vine was before me; [10]And on the vine were three shoots: and it was as though it flowered, and its blossom went up; and the clusters thereof ripened into grapes: [11]And Pharaoh's cup was in my hand: and I took the grapes, and pressed them into Pharaoh's cup, and I gave the cup into Pharaoh's hand. [12]And Joseph said unto him, This is the interpretation of it: The three shoots are three days: [13]Yet within three days shall Pharaoh lift up thine head, and restore thee unto thy place: and thou shalt give Pharaoh's cup into his hand, after the former manner when thou wast his butler. [14]O that thou wouldst remember me when it shall

רש"י

"sullen and displeased (וזעף)"; (Micah VII. 9) "I will bear the displeasure (זעף) of the Lord (the sadness which the Lord has imposed on me)." **(10)** שריגים BRANCHES — long branches called in O. F. vitis. והיא כפרחת *means* AND IT WAS AS THOUGH IT BUDDED — it seemed to me in my dream as though it budded, and after the bud its blossom sprang up — i. e. it began to flower; O. F. spanier — and after that *the clusters* brought forth ripe *grapes*. The Targum has והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין "and it, when it budded, brought forth blossoms". These words (ע"כ, abbreviation for עד כאן "till here". The abbreviation is employed to show where a quotation ends.) are the translation of the word "פרחת" only[1]). A נץ is larger than a פרח (i. e. נץ is a later stage of the bud), as it is written (Is. XVIII. 5) "and the blossom (נצה) becometh a ripening grape", and it is written (Num. XVII. 23) "And it brought forth buds (פרח)" and afterwards *it states* "it brought forth (ציץ) blossoms". **(11)** ואשחט translate it as the Targum AND I PRESSED — The word occurs frequently in the Mishna (but only here in the Bible). **(12)** שלשת ימים ARE THREE DAYS — They are a symbol to you of three days. There are many Midrashic explanations of these words (cf. Chul. 92a). **(13)** ישא פרעה את ראשך PHARAOH SHALL LIFT UP THY HEAD — The words נשא ראש denote to count (cf. Exod. XXX. 12). When he musters his other servants to wait upon him during the meal he will count you *also* among them. כנך *means* THY POST and thy place.

NOTES

[1]) The Targum of ויוצא פרח (Num. XVII. 23) is אפק לבלבין it brought forth buds. פרחת here is really the same as ותצא פרח and in the Targum it should be given by אפיקת לבלבין. In our Editions of the Targum, therefore, we seem to have a conflate reading of two different renderings of כפרחת (1) כד אפרחת and (2) כד אפיקת לבלבין or possibly the original reading was: והיא כד אפיקת לבלבין (ו)אניצת נץ It should be observed that the Targum rendering of the כ by כד does not support Rashi's explanation and indeed he does not quote the Targum for this purpose, but merely because he feels that the words ואניצת נץ might be erroneously taken as the Targum of עלתה נצה.

וּפִתְרֹ֖ן אֵ֣ין אֹתָ֑ו וַיֹּ֨אמֶר אֲלֵהֶ֜ם יוֹסֵ֗ף הֲלֹא֙ לֵאלֹהִ֣ים
פִּתְרֹנִ֔ים סַפְּרוּ־נָ֥א לִֽי׃ ט וַיְסַפֵּ֤ר שַׂר־הַמַּשְׁקִים֙ אֶת־
חֲלֹמֹ֔ו לְיוֹסֵ֖ף וַיֹּ֣אמֶר לֹ֔ו בַּחֲלֹומִ֕י וְהִנֵּה־גֶ֖פֶן לְפָנָֽי׃
י וּבַגֶּ֔פֶן שְׁלֹשָׁ֖ה שָׂרִיגִ֑ם וְהִ֗וא כְּפָרַחַת֙ עָלְתָ֣ה נִצָּ֔ה
הִבְשִׁ֥ילוּ אַשְׁכְּלֹתֶ֖יהָ עֲנָבִֽים׃ יא וְכ֥וֹס פַּרְעֹ֖ה בְּיָדִ֑י
וָאֶקַּ֞ח אֶת־הָעֲנָבִ֗ים וָאֶשְׂחַ֤ט אֹתָם֙ אֶל־כּ֣וֹס פַּרְעֹ֔ה
וָאֶתֵּ֥ן אֶת־הַכֹּ֖וס עַל־כַּ֥ף פַּרְעֹֽה׃ יב וַיֹּ֥אמֶר לֹ֖ו יוֹסֵ֑ף
זֶ֣ה פִתְרֹנ֔וֹ שְׁלֹ֥שֶׁת הַשָּׂרִגִ֖ים שְׁלֹ֣שֶׁת יָמִ֑ים הֵֽם׃
יג בְּע֣וֹד ו שְׁלֹ֣שֶׁת יָמִ֗ים יִשָּׂ֤א פַרְעֹה֙ אֶת־רֹאשֶׁ֔ךָ
וַהֲשִׁיבְךָ֖ עַל־כַּנֶּ֑ךָ וְנָתַתָּ֣ כוֹס־פַּרְעֹ֔ה בְּיָד֖וֹ כַּמִּשְׁפָּ֥ט
הָרִאשׁ֖וֹן אֲשֶׁ֥ר הָיִ֛יתָ מַשְׁקֵֽהוּ׃ יד כִּ֣י אִם־זְכַרְתַּ֤נִי

אונקלוס

חנְאָמְרוּ לֵהּ חֶלְמָא חֲלֵמְנָא וּפִשְׁרֵ֫ לֵית לֵהּ וְאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן־קֳדָם־
יְיָ פִּשְׁרָן־חֶלְמַיָּא אִשְׁתָּעוּ בְעַן לִי׃ ט וְאִשְׁתָּעִי רַב־שָׁקֵי יָת־חֶלְמֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר
לֵהּ בְּחֶלְמִי וְהָא־גוּפְנָא קֳדָמָי׃ י וּבְגוּפְנָא תְּלָתָא שִׁבְשִׁין וְהִיא כַּד־אַפְרַחַת
אַפְקַת־לַבְלְבִין וַאֲגִיצַ־נָץ בְּשִׁילוּ אַחְכְּלֹהָתָא עִנְּבִין׃ יא וְכָסָא דְפַרְעֹה בִּידִי
וּנְסִיבִת יָת־עִנְּבַיָּא וְעַצְרִית יָתְהוֹן לְכָסָא דְפַרְעֹה וְיַהֲבִית יָת־כָּסָא עַל־יְרָא
דְפַרְעֹה׃ יב וַאֲמַר לֵהּ יוֹסֵף דִּין פִּשְׁרַנֵּהּ תְּלָתָא שִׁבְשִׁין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן׃
יג בְּסוֹף ו תְּלָתָא יוֹמִין יַדְכַּרְנָךְ פַּרְעֹה יָת־רֵישָׁךְ וְיָתֵיבְנָךְ עַל־שְׁמוּשָׁךְ וְתִתֵּן
כָּסָא־דְפַרְעֹה בִּידֵהּ כְּהַלְכָתָא קַדְמָאָה דִּי הֲוֵיתָא מַשְׁקֵי־לֵהּ׃ יד אֱלָהֵן תִּדְכְּרַנָּנִי

רש״י

כְּמוֹ: סַר וְזָעַף (מ״א כ׳), וַעַף ה׳ אֵשָׁא (מיכה ז׳): (י) שריגים. זְמוֹרוֹת אֲרוּכוֹת, שָׁקוֹרִין
וויד״יץ בְּלַעַז: והוא כפרחת. דּוֹמֶה לִפּוֹרַחַת; וְהִיא כְּפוֹרַחַת—נִרְמֶה לִי בַּחֲלוֹמִי כְּאִלּוּ הִיא
פּוֹרַחַת, וְאַחַר הַפְּרַח עָלְתָה נִצָּה, נַעֲשׂוּ סְמָדַר, אשפנ״יר בְּלַעַז, וְאַחַר כָּךְ הִבְשִׁילוּ, וְהִיא
כֵּד אִפְּרַחַת אַפְקַת לַבְלְבִין עַ״כ תַּרְגּוּם שֶׁל פּוֹרַחַת. נָץ נָדוּל מִפָּרָח, כְּדִכְתִיב: וּבֹקֶר נִמַּל
יִהְיֶה נִצָּה (ישׁ׳ י״ח), וּכְתִיב וַיִּצָּא פָּרַח, וְהָדַר וַיָּצַץ צִיץ (במ׳ י״ז): (יא) ואשחט. כְּתַרְגּוּמוֹ
וְעַצָּרִית, וְהַרְבֵּה יַשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: (יב) שלשת ימים הם. סִימָן הֵם לְךָ לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים וְיֵשׁ
מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה הַרְבֵּה (חולין צ״ב): (יג) ישא פרעה את ראשך. לְ׳ חֶשְׁבּוֹן, כְּשֶׁיִּפְקוֹד שְׁאֵר
עֲבָדָיו לִשְׂרֵת לְפָנָיו בִּסְעוּדָה, יִמְנֶה אוֹתְךָ עִמָּהֶם: כנך. בָּסִיס שֶׁלְּךָ וּמוֹשָׁבְךָ: (יד) כי אם

be well with thee, and wouldst show mercy, I pray thee, unto me and make mention of me unto Pharaoh, and bring me out of this house: 15For indeed I was stolen away out of the land of the Hebrews: and here also have I done nothing that they should put me into the dungeon. 16When the officer of the bakers saw that he had interpreted for good, he said unto Joseph, I also saw in my dream, and, behold, I had three baskets of white bread on my head: 17And in the uppermost basket there was of all manner of food for Pharaoh, the work of a baker; and the fowls did eat them out of the basket upon my head. 18And Joseph answered and said, This is the interpretation thereof: The three baskets are three days: 19Yet within three days shall Pharaoh lift up thy head from off thee, and shall hang thee on a tree; and the fowls shall eat thy flesh from off thee. 20And it came to pass the third day, which was Pharaoh's birth-day, that he made a feast unto all his servants: and he

רש"י

(14) כי אם זכרתני אתך *means: You will be restored to your post and will have great influence* (cf. Nehemia's position as cupbearer at the Persian court), so that (כי) if (אם) thou at all bear me in mind after it is well with thee as I have interpreted, ועשית נא עמדי חסד THEN SHOW KINDNESS I PRAY THEE UNTO ME[1]) — The word נא is an expression of entreaty. **(16)** סלי הרי BASKETS OF הרי are baskets made of peeled willows, *made so that they have* many holes (חוריים). In our country there are many such *baskets* and sellers of fancy rolls — O. F. oublies — usually put them in these baskets. **(20)** יום הלדת את פרעה HIS (PHARAOH'S)

NOTES

[1]) The ו of ועשית introduces the apodosis after אם. The kindness referred to is, "Thou shalt mention me to Pharaoh etc." According to R. Elijah Mizrachi (רא"ם) the apodosis commences at והוצאתני. But Rashi certainly did not take it so, since he states that נא is part of Joseph's entreaty.

אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד
וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה:
טו כִּי־גָנֹב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה לֹא־
עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר: טז וַיַּרְא שַׂר־
הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתַר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי
בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי: יז וּבַסַּל
הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף
אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי: יח וַיַּעַן יוֹסֵף
וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים
הֵם: יט בְּעוֹד ו שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ
מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ
מֵעָלֶיךָ: מפטיר ב וַיְהִי ו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הִלֶּדֶת
אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־

אונקלוס

עִמָּךְ כַּד יֵיטַב לָךְ וְתַעְבֵּד־כְּעַן עִמִּי טִיבוּ וְתִדְכַּר־עָלַי קֳדָם־פַּרְעֹה וְתַפְקִנֵּנִי
מִן־בֵּית־אֲסִירָא הָדֵין: טו אֲרֵי־מְגֻנָּב וְגֻנֵּבְנָא מֵאַרְעָא דְּעִבְרָאֵי וְאַף־הָכָא לָא־
עֲבַדִית מְהַעַם אֲרֵי־שַׁוִּיאוּ יָתִי בְּבֵית־אֲסִירֵי: טז וַחֲזָא רַב־נַחְתּוֹמֵי אֲרֵי־יְאוּת
פָּשַׁר וַאֲמַר לְיוֹסֵף אַף־אֲנָא בְּחֶלְמִי וְהָא תְּלָתָא סַלִּין דְּחִירוּ עַל־רֵישִׁי: יז וּבְסַלָּא
עִלָּאָה מִכֹּל מֵיכַל פַּרְעֹה עוֹבַד נַחְתּוֹם וְעוֹפָא אָכֵל יָתְהוֹן מִן־סַלָּא מֵעִלֵּוי רֵישִׁי:
יח וַאֲחֵב יוֹסֵף וַאֲמַר דֵּין פִּשְׁרַנֵּהּ תְּלָתָא סַלִּין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן: יט בְּסוֹף ו
תְּלָתָא יוֹמִין יַעֲדִי פַּרְעֹה יָת־רֵישָׁךְ מִנָּךְ וְיִצְלוֹב יָתָךְ עַל־צְלִיבָא וְיֵכוֹל עוֹפָא
יָת־בִּשְׂרָךְ מִנָּךְ: כ וַהֲוָה ו בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יוֹמָא בְּיוֹם־יַלְדָא דְּפַרְעֹה וַעֲבַד
מִשְׁתְּיָא לְכָל־עַבָדָוֹהִי וְאַרְכַּר יָת־רֵישׁ ו רַב שָׁקֵי וְיָת־רֵישׁ רַב נַחְתּוֹמֵי בְּגוֹ

רש"י

זכרתני אתך. אֶשֶׁר אִם זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ, מֵאַחַר שֶׁיִּיטַב לְךָ כְּפִתְרוֹנִי, וְעָשִׂית נָא עִמָּדִי חֶסֶד.
אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: (טז) סַלֵּי חֹרִי. סַלִּים שֶׁל נְצָרִים קַלּוּפִים חוֹרִין חוֹרִין; וּבְמָקוֹמֵנוּ יֵשׁ
הַרְבֵּה, וְדֶרֶךְ מוֹכְרֵי פַּת בִּכְנָנִין, שֶׁקּוֹרִין אוֹבל"יש בְּלַעַז, לְתִתָּם בְּאוֹתָם סַלִּים: (כ) יוֹם הִלֶּדֶת אֶת

lifted up the head of the officer of the butlers, and of the officer of the bakers in the midst of his servants. [21]And he restored the officer of the butlers unto his butlership again; and he gave the cup into Pharaoh's hand: [22]But he hanged the officer of the bakers: as Joseph had interpreted to them. [23]Yet did not the officer of the butlers remember Joseph, but forgat him.

41. [1]And it came to pass at the end of two full years, that Pharaoh dreamed: and, behold, he stood by the river. [2]And, behold, there came up out of the river seven kine beautiful to the sight and plump-fleshed; and they fed in the reed-grass. [3]And, behold, seven other kine came up after them out of the river, bad to the sight and thin-fleshed; and stood

רש"י

BIRTHDAY. It is called (Ab. Zar. 10a) "The birthday festival". The causative passive form (הלדת) is used because the infant is born only by the assistance of others, for the midwife delivers the woman. On this account a midwife is called מילדת *a Piel form* "one who brings to birth". *This passive form occurs* similarly (Ezek. XVI. 4) "And as for thy nativity, in the day thou wast born (הולדת אתך)". *A* similar *passive form* is *used in* (Lev. XIII. 55) "after the plague (הכבס) is washed away", because the washing is done by others[1]). וישא את ראש וגו' *means* he counted them amongst his other servants — because he counted those who might serve him at his feast — and he remembered these amongst them. *The phrase* is similar to (Num. I. 2) "שא את ראש" which signifies counting. **(23)** ולא זכר שר המשקים AND THE CHIEF OF THE BUTLERS DID NOT REMEMBER HIM on that day, וישכחהו AND HE FORGOT HIM afterwards. Because Joseph had placed his trust in him that he should remember him he was doomed to remain in prison for two years. So it is said (Ps. XL. 5) "Happy is the man who maketh the Lord his trust and turneth not to (רהבים) the arrogant" — i. e. doth not trust in the Egyptians who are called arrogant (cf. Isa. XXX. 7).

מקץ

41. (1) ויהי מקץ AND IT CAME TO PASS AT THE END — As the Targum renders it by מסוף "at the end". All forms of the noun קץ signify *one* end *or the other*[2]). על היאר BY THE RIVER — No other river is called יאר[3]) except the Nile, because the whole country (Egypt) is full of artificially constructed canals (יאורים) and the Nile flows into them and fills them with water, since rain does not fall in Egypt as regularly as in other lands. **(2)** יפות מראה BEAUTIFUL TO THE SIGHT — This was an indication of a period of plenty, when people show themselves well-disposed one to another, for no-one *then* envies another person's *prosperity*

NOTES

[1]) Rashi appears to take הָלֶדֶת as a Hophal infinitive of ילד. The Hiphil of this verb means "one causes a person to be born", the Hophal would mean "a person is caused to be born", so that the meaning here would be "the day when Pharaoh was helped to birth", the subject of the passive verb being introduced by the particle את. If this be so, then the Dagesh in הלדת is due to ילד being treated as a פ"י verb where the י is assimilated to the second root letter. It is true that the verbs of this class have a sibilant for the second root letter, but the reading in 1 Kings XII. 15, וַיַּקֵּם (with Dagesh in the ק) is an example of this assimilation with letters other than sibilants. Of course, Rashi would not mean that הכבס is the Hophal form; he quotes it as an example of an infinitive passive with a causative meaning, "the garment has been caused to be washed". For another explanation of this grammatical form see Heidenheim in his Pentateuch מודע לביגה.

[2]) See Ramban and Ibn Ezra on Deut. XVI. 1.

[3]) i. e. היאר with the definite article ה' the river, without mentioning its name. This is the case only with the Nile. It is true that היאר (Dan. XII. 5) refers to the Tigris, whose name is mentioned in an earlier chapter (ib. X. 4) and on this account is called in XII. 5 היאר the יאר.

רַאשׁוֹשַׁר הַמַּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ
עֲבָדָיו: כא וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ
וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה: כב וְאֶת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה
כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: כג וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים
אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ: פ

קי"ב יב"ק סימן ספערס וישב נח"ע נעמוס ב' כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל:

פ פ פ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה
עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאוֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן
מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה

אונקלוס

עַבְדּוֹהִי: כא וַאֲתִיב יָת־רַב שָׁקָיָא עַל־שַׁקְיוּתֵהּ וְיָהַב יָת־כָּסָא עַל־יְדָא דְּפַרְעֹה:
כב וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי צְלָבֶ כְּמָא דִּי־פָשַׁר לְהוֹן יוֹסֵף: כג וְלָא־דְכִיר רַב־שָׁקֵי יָת־
יוֹסֵף וְאַנְשָׁיֵהּ: פ פ פ

א וַהֲוָה מִסּוֹף פַּרְחִין שְׁנַיָּן וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵם עַל־נַהֲרָא: ב וְהָא מִן־
נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשַׂר וְרָעְיָן בְּאָחֲוָה:
ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן אָחֳרָנָן סָלְקָן בָּתְרֵיהוֹן מִן־נַהֲרָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן בְּשַׂר

רש"י

פרעה. יום לידתו, וְקוֹרִין יוֹם גִּינוּסְיָא; וְלָשׁוֹן הֻלֶּדֶת, לְפִי שֶׁאֵין הַוָּלָד נוֹצֵר אֶלָּא עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁהַיָּה מְיֻלֶּדֶת אֶת הָאִשָּׁה, וְעַל כֵּן הַיָּה נִקְרֵאת מְיֻלֶּדֶת: וְכֵן: וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הִוָּלֶדֶת אוֹתָךְ (יחזק' ט"ז); וְכֵן: אֲחֵרֵי הִכָּפֵם אֶת הַנָּגַע (ויקרא י"ג), שֶׁכְּבוֹסוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים: וישא את ראש וגו', מִנָּם עִם שְׁאָר עֲבָדָיו, שֶׁהָיָה מוֹנֶה הַפְּשָׁרָתִים שֶׁיְּשָׁרָתוּ לוֹ בְּסָעֻדָתוֹ וְזָכַר אֶת אֵלּוּ בְּתוֹכָם, כְּמוֹ: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ (במ' א'), לְשׁוֹן מִנְיָן: (כג) ולא זכר שר המשקים. בּוֹ בַּיּוֹם: וישכחהו. לְאַחַר מִכָּאן: מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה בּוֹ יוֹסֵף לְזָכְרוֹ, הֶחְזִיק לְהִיוֹת אָסוּר שְׁתֵּי שָׁנִים: שֶׁנֶּאֱמַר: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר שָׂם ה' מִבְטַחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים (תה' מ') – וְלֹא בָטַח עַל מִצְרַיִם, הַקְּרוּיִים רָהַב:

מא (א) ויהי מקץ. כְּתַרְגּוּמוֹ: מִסּוֹף, וְכָל לְשׁוֹן קֵץ סוֹף הוּא: על היאר. כָּל שֶׁאֵר נְהָרוֹת אֵינָם קְרוּיִין יְאוֹרִים חוּץ מִנִּילוֹס, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הָאָרֶץ עֲשׂוּיִם יְאוֹרִים יְאוֹרִים בֵּינֵי אָדָם, וְנִילוֹס עוֹלֶה בְּתוֹכָם, וּמַשְׁקֶה אוֹתָם, לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין בְּמִצְרַיִם תָּדִיר כְּשֶׁאָר אֲרָצוֹת: (ב) יפות מראה. סִימָן הוּא לִימֵי שׁוֹבַע, שֶׁהַבְּרִיוֹת נִרְאוֹת יָפוֹת זוֹ לָזוֹ, שֶׁאֵין עַיִן בְּרִיָּה צְרֵדָה בַּחֲבֶרְתָּהּ: באחו. בַּאֲגָם, מריש"ק בְּלַעַז, כְּמוֹ יִשְׂגֶּא אָחוּ (איוב ח'): ודקות בשר.

by the other kine upon the brink of the river. [4]And the kine bad to the sight and thin-fleshed did eat up the seven kine that were beautiful to the sight and plump. So Pharaoh awoke. [5]And he slept and dreamed a second time: and, behold, seven ears of corn came up upon one stalk, plump and good. [6]And, behold, seven thin ears and parched with the east wind grew up after them. [7]And the seven thin ears swallowed the seven plump and full ears. And Pharaoh awoke, and, behold, it was a dream. [8]And it came to pass in the morning that his spirit was troubled; and he sent and called for all the engravers of hieroglyphics of Egypt, and all the wise men thereof: and Pharaoh related to them his dream; but none could interpret it unto Pharaoh. [9]Then spake the officer of the butlers unto Pharaoh, saying, I will make mention of my faults to-day: [10]Pharaoh was angry

רש"י

(cf. Gen. R. 89). באחו IN THE REED-GRASS — in the marshy land. O. F. marais; *Engl. marsh.* Similar is (Job VIII. 11) "Can reed-grass (אחו) grow?"[1] ודקות בשר THIN-FLESHED in O. F. tenuis, meaning thin. **(4)** ותאכלנה AND THEY ATE — indicating that all the joy occasioned by the *years of* plenty would be forgotten in the days of famine. **(5)** בקנה אחד ON ONE STALK. Tuyau in O. F. בריאות sains, Engl. HEALTHY. **(6)** ושדופת PARCHED O. F. halés, (i. e. burnt up by the east wind). *But the Targum renders it by* שקיפן קדום beaten upon by the east wind *(and so burst open). This Aramaic word* שקיפן is of the same root as משקוף a lintel, which is beaten continually by the door which knocks against it. קדים *is* THE EAST WIND — called bise in O. F. **(7)** הבריאות sains in O. F.; *Engl.* HEALTHY. והנה חלום AND, BEHOLD. IT WAS A DREAM — and behold a whole dream was completed before him (i. e. representation of what was evidently a completed whole had passed before him as a dream during his sleep[2]) and demanded an interpreter. **(8)** ותפעם רוחו HIS SPIRIT WAS TROUBLED — The Targum renders it by "his spirit was agitated" (beaten upon) — it rang within like a bell (פעמון). With regard to Nebuchadnezzar it states (Dan. II. 1) ותתפעם רוחו (the verb in the Hithpael, thus having a double ת[3]), because in that case there were two reasons for perturbation — his forgetting the dream and his ignorance of its interpretation. חרטמי ENGRAVERS OF HIEROGLYPHICS — *It is a compound word* הנחרים בטימי those who excite themselves by means of the bones of the dead — because they enquire of the dead. טימי *used in this phrase* means bones in Aramaic. In the Mishna we have (Ohal. XVII. 3) "a house that is full of טמיא" — full of bones. ואין פותר אותם לפרעה AND THERE WAS NONE THAT COULD INTERPRET IT TO PHAROAH — There were, indeed, some who interpreted it, but not in reference to Pharaoh (לפרעה) (i. e., their interpretations had no

NOTES

[1]) Cf. Rashbam and Ibn Ezra. Rashi offers no comment in Job on the word אחו. It would almost appear that he is of the opinion that the meaning of the word is transferred from the reed-grass to the swamps or vice versa. See also Appendix.

[2]) Others explain that since he did not sleep again it was evident that the dream was now completed. But this would require in Rashi החלום שלם לפניו only, or נשלם החלום לפניו or some similar phrase.

[3]) For another explanation of the comment of Rashi, which is based upon a Midrash, see Heidenheim on this verse in his edition of the Pentateuch מודע לביגה.

אֶצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת
רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת
יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה: ה וַיִּישָׁן
וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד
בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת: ו וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת
וּשְׁדוּפֹת קָדִים צְמִחוֹת אַחֲרֵיהֶן: ז וַתִּבְלַעְנָה
הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת
וְהַמְלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם: ח וַיְהִי בַבֹּקֶר
וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם
וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ
וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים
אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם:

אונקלוס

וְקָמוֹ לְקֳבֵילְהוֹן דְּחוֹרָן עַל־כֵּיף נַהֲרָא: ד וְאִכְלָן חוֹרְתָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן בִּשַׂר יָת שְׁבַע חוֹרְתָא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָתָא וְאִתְעַר פַּרְעֹה: ה וּרְמוּךְ וַחֲלַם תִּנְיָנוּת וְהָא שְׁבַע שִׁבְלַיָּא סָלְקָן בְּקָנְיָא חַד פִּטִּימָן וְטָבָן: ו וְהָא שְׁבַע שִׁבְלַיָּא לְקֹנֵן וּשְׁקִיפִין קַדָּים צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן: ז וּבְלָעָא שִׁבְלַיָּא לָקֹנָיְתָא יָת שְׁבַע שִׁבְלַיָּא פִּטִּימָתָא וּמְלֵיָתָא וְאִתְעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא: ח וַהֲוָה בְצַפְרָא וּמְטָרְפָא רוּחֵהּ וּשְׁלַח וְקָרָא יָת־כָּל־חָרְשֵׁי מִצְרַיִם וְיָת־כָּל־חַכִּימָהָא וְאִשְׁתָּעִי פַּרְעֹה לְהוֹן יָת־חֶלְמֵהּ וְלֵית־דְּפָשַׁר יָתְהוֹן לְפַרְעֹה: ט וּמַלִּיל רַב־שָׁקֵי (עם־) לְפַרְעֹה לְמֵימָר

רש״י

טינב״ש בְּלַעַז, לְשׁוֹן דַּק: (ד) ותאכלנה. סִימָן שֶׁתְּהֵא כָּל שִׁמְחַת הַשָּׁבָע נִשְׁכַּחַת בִּימֵי הָרָעָב: (ה) בקנה אחת. מוד״ל בְּלַעַז: בריאות. שיינ״ש בְּלַעַז: (ו) ושדופת. הלייא״ש בְּלַעַז, שְׁקִיפָן קָדוּם, חֲבוּטוֹת, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף הֶחָבוּט תָּמִיד עַל יְדֵי הַדֶּלֶת הַמַּכָּה עָלָיו: קדים. רוּחַ מִזְרָחִית, שקורין בי״סא בְּלַעַז: (ז) הבריאות. שיינ״ש בְּלַעַז: והנה חלום. וְהִנֵּה נִשְׁלַם חֲלוֹם שֶׁלָּם לָפָנָיו וְהָצְרַךְ לִפּוֹתְרִים: (ח) ותפעם רוחו. וּמִפַּרְפֶּא רוּחֵהּ, מְקַשְׁקֶשֶׁת בְּתוֹכוֹ כְּפַעֲמוֹן; וּבְנִבּוּכְדְנֶצַּר אוֹמֵר, וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ (דניאל ב׳), לְפִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי פְּעִימוֹת: שְׁכֹחַת הַחֲלוֹם וְהַעֲלָמַת פִּתְרוֹנוֹ (בראשית רבה): חרטמי. הַנֶּחֱרָים בְּמֵימֵי מֵתִים, שֶׁשּׁוֹאֲלִין בַּעֲצָמוֹת. טִימֵי הֵן עֲצָמוֹת בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבַמִּשְׁנָה: בֵּית שֶׁהוּא מָלֵא טִימְיָא (אהלות פי״ז), מָלֵא עֲצָמוֹת: ואין פותר אותם לפרעה. פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה, שֶׁלֹּא הָיָה

with his servants, and put me in ward in the house of the officer of the executioners, both me and the officer of the bakers: [11]And we dreamed a dream in one night, I and he; we dreamed each man according to the interpretation of his dream. [12]And there was there with us a lad, an Hebrew, servant to the officer of the executioners; and we related to him, and he interpreted to us our dreams; to each man according to his dream he did interpret. [13]And it came to pass, as he interpreted to us, so it was; me he restored unto my office, and him he hanged. [14]Then Pharaoh sent and called Joseph, and they brought him hastily out of the dungeon: and he clipped his hair, and changed his raiment and came unto Pharaoh. [15]And Pharaoh said unto Joseph, I have dreamed a dream, and none can interpret it: and I have heard say

רש"י

reference to him as a Pharaoh, as a king), so that their words found no acceptance by him and he was not satisfied with their interpretation. They said: "You will beget seven daughters and you will bury seven daughters" (Gen. R. 89). **(11)** איש כפתרון חלמו [WE DREAMED] EACH MAN ACCORDING TO THE INTERPRETATION OF HIS DREAM — *each of us dreamed* a dream that fitted in with the interpretation that was given to us, and was exactly like it (not the kind of irrelevant interpretation offered you by your wise men). **(12)** נער עברי עבד A LAD, AN HEBREW, A SLAVE — Cursed be the wicked for the favours they do are never *really* complete! He mentions him in disparaging language: נער a lad, unwise and unfitted for a high position; עברי a Hebrew, who does not even know our language; עבד a slave — and it is written in the laws of Egypt that a slave may neither become a ruler nor dress in princely robes. איש כחלמו EACH MAN ACCORDING TO HIS DREAM — *He interpreted* in accordance with the dream and approximating to its contents. **(13)** השיב על כני HE RESTORED UNTO MY OFFICE — *he means* Pharaoh who was mentioned before, where it is said (v. 10) "Pharaoh was wroth with his servants". The phrase is elliptical not stating explicitly who restored, for it is not necessary to state explicitly who restored: *obviously* he who has the power to restore viz., Pharaoh. This is the case with all elliptical sentences — they leave the matter indefinite as to who has to do *the action* (i. e. they omit the subject of the verb). **(14)** מן הבור OUT OF THE DUNGEON — from the place of inprisonment which was made as a kind of pit. Similarly, wherever בור occurs in Scripture it signifies a pit — even though it does not contain water (for בור is used of a cistern, excavated as a pit out of rocks) it is still called a בור; O. F. fosse. ויגלח AND HE CLIPPED HIS HAIR, out of respect for the king (Gen. R. 89). **(15)** תשמע חלום לפתר אותו *means* thou payest heed to and UNDERSTANDEST A DREAM TO INTERPRET IT. תשמע means understanding and paying heed to. Examples are: (XLII. 23) "Joseph (שומע) understood"; (Deut. XXVIII. 49) "[a people] whose tongue thou shalt not understand (תשמע)".

יפַּרְעֹה קָצֶף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית
שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֶת שַׂר הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה
חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ
חָלָמְנוּ: יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים
וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ
פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב
עַל כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־
יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו
וַיָּבֹא אֶל פַּרְעֹה: שני מו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף
חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ

אונקלוס

יתְּסַרְחָנִי אֲנָא מַרְכַּר יוֹמָא־דֵין: ׳ פַּרְעֹה רָגַז עַל־עַבְדָּוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְרַת בֵּית רַב קְטוֹלֵיָא יָתִי וְיָת רַב־נַחְתּוֹמֵי: יא וַחֲלֵמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר כְּפִשְׁרַן חֶלְמֵהּ חֶלְמָנָא: יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלֵם עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב קְטוֹלֵיָא וְאִשְׁתָּעִינָא־לֵהּ וּפְשַׁר־לָנָא יָת־חֶלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ פָּשַׁר: יג וַהֲוָה כְּמָא דִי־פְשַׁר־לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתֵיב עַל־שְׁמוּשִׁי וְיָתֵהּ צְלַב: יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת־יוֹסֵף וְאַרְהִיטוּהִי מִן־בֵּית־אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנֵּי כְּסוּתֵהּ וְעַל לְוָת־פַּרְעֹה: טו וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֶלֵמְית וּפִשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שְׁמַעְית עֲלָךְ לְמֵימַר

רש״י

קוֹלָן נִכְנָם בְּאָזְנָיו, וְלֹא הָיָה לוֹ קוֹרַת רוּחַ בְּפִתְרוֹנָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה מוֹלִיד וְשֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה קוֹבֵר (ב״ר): (יא) איש כפתרון חלמו. חֲלוֹם הָרָאוּי לְפִתְרוֹן שֶׁנִּפְתַּר לָנוּ, וְדוֹמֶה לוֹ: (יב) נער עברי עבד. אֲרוּרִים הֲרַשָּׁעִים, שֶׁאֵין טוֹבָתָם שְׁלֵמָה, מְכוּרִין בִּלְשׁוֹן בְּזָיוֹן: נער—שׁוֹטֶה וְאֵין רָאוּי לִגְדֻלָּה; עברי—אֶפְּילוּ לִשׁוֹנוֹ אֵינוֹ מַכִּיר; עבד וְכָתוּב בְּנִימוֹסֵי מִצְרַיִם, שֶׁאֵין עֶבֶד מוֹלִךְ וְלֹא לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שָׂרִים: איש כחלמו. לְפִי הַחֲלוֹם וּקְרוֹב לְעִנְיָנוֹ: (יג) השיב על כני. פַּרְעֹה, הַנּוֹכֵר לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו; מְקֻרָּא קָצַר לְשׁוֹן, וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֵשִׁיב, לְפִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ; מִי הֵשִׁיב? מִי שֶׁבִּידוֹ לְהָשִׁיב, וְהוּא פַּרְעֹה; וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל מִקְרָאוֹת קְצָרִים, עַל מִי שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת הֵם סוֹתְמִים אֶת הַדָּבָר: (יד) מן הבור. מִן בֵּית הַסּוֹהַר, שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּמִין גּוּמָא, וְכֵן כָּל בּוֹר שֶׁמַּמְקֶרֶא לְשׁוֹן גּוּמָא הוּא, וְאַף אִם אֵין בּוֹ מַיִם קְרוֹי בּוֹר, פּוּשׁ״א בָּלַעַז: ויגלח. מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמַּלְכוּת (ב״ר): (טו) תשמע חלום לפתר אתו. תַּאֲוִין וְתֶחֱזִין חֶלּוֹם לְפַתּוֹר אוֹתוֹ: תשמע. לְשׁוֹן הֲבָנָה וְהַאֲזָנָה, כְּמוֹ: שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף, אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ, אנטינ״דרא בְּלַעַז:

of thee, that thou canst understand a dream to interpret it. [16]And Joseph answered Pharaoh, saying, Not I: God will answer the peace of Pharaoh. [17]And Pharaoh said unto Joseph, In my dream, behold, I stood upon the bank of the river: [18]And, behold, there came up out of the river seven kine, plump-fleshed and beautiful of form; and they fed in the reed-grass: [19]And, behold, seven other kine came up after them, poor, and very bad of form and lean-fleshed, such as I never saw in all the land of Egypt for badness: [20]And the lean and the bad kine did eat up the first seven plump kine: [21]And when they had eaten them up, it could not be known that they had eaten them up; their appearance being bad, as previously. So I awoke. [22]And I saw in my dream, and, behold, seven ears came up on one stalk full and good: [23]And, behold, seven ears, sapless, thin, and parched with the east wind, grew up after them:

רש"י

O. F. entendre. **(16)** בלעדי NOT I (the word is compounded of בל and עדי, it does not extend to me) The wisdom *to interpret dreams* is not my own, but God will answer — He will put in my mouth an answer that will be for Pharaoh's welfare. **(19)** דלות means LEAN, as (2 Sam. XIII. 4) "Why art thou thus becoming (דל) lean?" *which occurs in the narrative* of Amnon. ורקות בשר AND LEAN-FLESHED — wherever רקות is found in Scripture it means spare (lit., deficient) of flesh; O. F. flouet. **(23)** צנמות PARCHED — In Aramaic צונמא signifies a rock. They are like wood

לֵאמֹר הִשְׁמִיעַ חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: טז וַיַּעַן יוֹסֵף
אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם
פַּרְעֹה: יז וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד
עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע
פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפַת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:
יט וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת
וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ: כ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת
הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת
הַבְּרִיאֹת: כא וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־
בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה
וָאִיקָץ: כב וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת
בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת וְטֹבוֹת: כג וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים
צֲנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם:

אונקלוס

דְּאִתְּ־שָׁמַע חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ: טז וַאֲתִיב יוֹסֵף יָת־פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר־מָן־
חָכְמְתִי אֱלָהֵן־מִן־קֳדָם־יְיָ יִתַּב יָת־שְׁלָמָא דְּפַרְעֹה: יז וּמַלִּיל פַּרְעֹה (עם־)
לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא־אֲנָא קָאֵם עַל־כֵּיף נַהֲרָא: יח וְהָא מִן־נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע
תּוֹרְתָּא פְּטִימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעֲיָן בְּאַחֲוָה: יט וְהָא שְׁבַע תּוֹרְתָּא
אָחֳרָנָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן חַסִּיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחֲדָא וַחֲסִירָן בְּשָׂר לָא־חֲזֵיתִי
כְוָתְהֶן בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְבִישׁוּ: כ וַאֲכָלָן תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת
שְׁבַע תּוֹרְתָּא קַדְמָיְתָא פְּטִימָתָא: כא וַעֲלָא לְמֵעֱהֶן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי־עֲלוּ
לְמֵעֱהֶן וּמֵחֱזֵיהֶן בִּישׁ כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְּעֲרֵית: כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא ו שְׁבַע
שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקָנְיָא חַד מָלְיָן וְטָבָן: כג וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא נָצָן לָקְנָן שְׁקִיפָן

רש״י

(טז) בלעדי. אֵין הַחָכְמָה מֻשָּׁלֶת, אֶלָּא אֱלֹהִים יַעֲנֶה—יִתֵּן עֲנִיָּה בְּפִי—לְשָׁלוֹם פַּרְעֹה:
(יט) דלות. כְּחוּשׁוֹת, כְּמוֹ: מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל, דְּאַמְנוֹן (ש״ב י״ג): ורקות בשר. כָּל
לְשׁוֹן רַקּוּת שֶׁבַּמִּקְרָא חֲסַרֵי בָשָׂר וּבְלַעַז בלוא״ש: (כג) צנמות. צוֹנְמָא בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי

[24]And the thin ears swallowed the seven good ears: and I said it unto the engravers of hieroglyphics; but none could tell it to me. [25]And Joseph said unto Pharaoh, The dream of Pharaoh is one: God hath told Pharaoh what he is about to do. [26]The seven good kine are seven years; and the seven good ears are seven years; the dream is one. [27]And the seven thin and bad kine that came up after them are seven years; and the seven lean ears of corn parched with the east wind shall be seven years of famine. [28]This is the thing which I have spoken unto Pharaoh: What God is about to do he hath shown unto Pharaoh. [29]Behold, there come seven years of great plenty throughout all the land of Egypt: [30]And there shall arise after them seven years of famine; and all the plenty shall be forgotten in the land of Egypt; and the famine shall consume the

רש"י

without moisture and as hard as a rock. But in the Targum it is translated by נצן לקין "their blossom is stricken" — there was nothing in them but the withered blossom, because they were empty of grain[1]). **(26)** שבע שנים ... ושבע שנים SEVEN YEARS ... AND SEVEN YEARS — all together they are only seven years (not fourteen); and the reason why the dream was repeated is because the thing is ready to happen as he expressly stated to him afterwards (v. 32) "And for that the dream was doubled etc." With reference to the seven good years it says (v. 25) "[What He is about to do] God hath declared unto Pharaoh", because it (that period) was close at hand; whilst in the case of the seven years of famine it states (v. 28) "He hath shown unto Pharaoh" — because this thing was distant and far off (as regards time) the proper word to use in reference to it is "showing". **(30)** ונשכה כל השבע AND ALL THE PLENTY SHALL BE FORGOTTEN — this is

NOTES

[1]) Cf. the ר"א. Rashi appears to be of the opinion that the Targum takes צנמות in the sense of empty. There is no evidence that the word has this meaning.

כג וְהִבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים
הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי:
כה וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא
אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: כו שֶׁבַע
פָּרֹת הַטֹבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים
הַטֹבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא: כז וְשֶׁבַע
הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת הָעֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים
הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שִׁדְפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ
שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב: כח הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־
פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה:
כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: ל וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח
כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־

אונקלוס

קֳדָם צָמָתָן בְּתַרְיְהוֹן: כד וּבִלְעָן שִׁבְּלַיָּא לְקֻיְטָא יָת שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבְתָא
וַאֲמָרִית לַחַרְשַׁיָּא וְלֵית דְּמְחַוֵי לִי: כה וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא פַּרְעֹה חַד
הוּא יָת דִּי יְיָ עָתִיד־לְמֶעְבַּד חַוִי לְפַרְעֹה: כו שְׁבַע תּוֹרְפָא טָבְתָא שְׁבַע שְׁנִין
אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבְתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן חֶלְמָא חַד הוּא: כז וּשְׁבַע תּוֹרְפָא
חֲסִירָתָא וּבִישָׁתָא דְּסָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן שְׁבַע (י׳ שַׁבְעָא) שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא
לָקְיָתָא דְּשִׁקְיָפָן קֻדָּם יְהוֹן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא: כח הוּא פִּתְגָמָא דִּי מַלֵּילִית
עִם־פַּרְעֹה דִּי יְיָ עָתִיד־לְמֶעְבַּד אַחֲוִי לְפַרְעֹה: כט הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סַבְעָא
(י׳ שַׁבְעָא) רַבָּא בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: ל וְיִקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא בַּתְרֵיהֶן

רש״י

סַלַּע, הֲרֵי הֵן כְּעֵץ בְּלִי לְחֵלּוּחַ וְקָשׁוֹת כְּסֶלַע, וְתַרְגּוּמוֹ נָצָן לָקֵנוּ, נָצָן—אֵין כָּהֶם אֶלָּא
הַנֵּץ, לְפִי שֶׁמִּתְרוֹקְנוּ מִן הַגֶּרֶע: (כו) שבע שנים ושבע שנים. כָּלָן אֵינָן אֶלָּא שֶׁבַע, וַאֲשֶׁר
נִשְׁנָה חֲלוֹם פַּעֲמָיִם, לְפִי שֶׁהַדָּבָר מְזֻמָּן כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ לוֹ בְּכוּפּוֹ ועל השנות החלום וגו׳.
בְּשֶׁבַע שָׁנִים הַטּוֹבוֹת נֶאֱמַר: הגיד לפרעה לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ. וּבְשֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב נֶאֱמַר: הראה
את פרעה, לְפִי שֶׁהָיָה הַדָּבָר מוּפְלָג וְרָחוֹק, נוֹפֶל בּוֹ לְשׁוֹן מַרְאֶה: (ל) ונשכח כל השבע.

land; [31]And the plenty shall not be known in the land because of that famine afterwards; for it shall be very heavy. [32]And for that the dream was repeated unto Pharaoh twice; it is because the thing is determined by God, and God hasteneth to do it. [33]Now therefore let Pharaoh look out a man understanding and wise, and set him over the land of Egypt. [34]Let Pharaoh do this, and let him appoint overseers over the land, and take up the fifth part of the land of Egypt in the seven years of plenty. [35]And let them store up all the food of those good years that come, and pile up corn under the hand of Pharaoh, for food in the cities and let them keep it. [36]And the food shall be as a charge for the land against the seven years of famine, which shall be in the land of Egypt; that the land be not cut off through the famine. [37]And the thing was good in the eyes of Pharaoh, and in the eyes of all his

ריש"י

the interpretation of the *act of* swallowing. **(31)** ולא יודע השבע AND THE PLENTY SHALL NOT BE KNOWN — this is the interpretation of (v. 21) "And it could not be noticed that they had eaten them up". **(32)** נכון *means* PREPARED. **(34)** וחמש — *render it* as the Targum *does* "and they shall prepare". Similar is (Ex. XIII. 18) "וחמושים and prepared (for war)". **(35)** את כל אֹכֶל ALL THE FOOD — The word אֹכֶל is a noun and therefore the accent is on the א and *the last syllable* has the vowel Patach Katan (a name Rashi uses for our Segol), whilst אוֹכֵל — which is a participle, as for instance, (Lev. XII. 25) "For whosoever eateth (אוֹכֵל) the fat" — has the accent on the ultimate syllable, on the כ, and has the vowel Kametz Katan (Zéré). תחת יד פרעה UNDER THE HAND OF PHARAOH — under his control and in his storehouses.

הָאָרֶץ׃ לא וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב
הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד׃ לב וְעַל
הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פְּעָמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר
מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ׃ לג וְעַתָּה
יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וְיָשִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ
וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃
לה וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאוֹת
הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים
וְשָׁמָרוּ׃ לו וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי
הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶיןָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת
הָאָרֶץ בָּרָעָב׃ לז וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי

אונקלוס

וְיִתְנַשֵּׁי כָּל־סִבְעָא (נ״י שַׂבְעָא) בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וְישֵׁיצֵי כַּפְנָא יָת־(עַמָּא־דְ)
אַרְעָא׃ לא וְלָא־יִתְיְדַע שׂוּבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) בְּאַרְעָא מִן־קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דִּיהֵי־
בָּתַר־כֵּן אֲרֵי־תַקִּיף הוּא לַחֲדָא׃ לב וְעַל דְּאִתְנְיַת חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין־זִמְנִין
אֲרֵי־תַקִּין פִּתְגָמָא מִן־קֳדָם יְיָ וְאוֹחֵי יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ׃ לג וּכְעַן יֶחֱזֵי פַרְעֹה גְּבַר
סוּכְלְתָן וְחַכִּים וּמַנְּיֵהּ עַל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה וְיַמֵּנִי מְהֵימָנִין
עַל אַרְעָא וְיִזְרֵו יָת־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ״י שִׂבְעָא)׃ לה וְיִכְנְשׁוּן
יָת־כָּל־עִיבּוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרְרוּן־עִיבּוּרָא תְּחוֹת יְדָא־דְפַרְעֹה
עִיבּוּר בְּקִירְוָיָא וְיִטְּרוּן׃ לו וִיהֵי עִיבּוּרָא גְּנִיז (לְעַמָּא־דְ) לְאַרְעָא לְשֶׁבַע שְׁנֵי
כַפְנָא דִּי תֶהֱוֶיָן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וְלָא־תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא־דְאַרְעָא בְּכַפְנָא׃ לז וּשְׁפַר

רש״י

הוּא פִּתְרוֹן הַבְּלִיעָה׃ (לא) ולא יודע השבע. הוּא פִּתְרוֹן ״ולא נודע כי באו אל קרבנה״׃
(לב) נכון. מְזֻמָּן׃ (לד) וחמש. כְּתַרְגּוּמוֹ׃ וַיְצַוְּרוּן; וְכֵן חֲמֻשִׁים (שמות י״ג)׃ (לה) את
כל אכל׃ שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ בְּאֶלֶף וְנָקוּד בְּפַתַח קָטָן, וְאוֹכֶל שֶׁהוּא פּוֹעֵל, בָּנוּן׃
כִּי כָּל אוֹכֶל חֵלֶב, טַעֲמוֹ לִמְשָׁה בְּקָף, וְנָקוּד קָמֵץ קָטָן׃ תחת יד פרעה. בְּרְשׁוּתוֹ וּבְאוֹצָרוֹתָיו׃

servants. [38]And Pharaoh said unto his servants, Can we find such a one as this is, a man in whom the Spirit of God is? [39]And Pharaoh said unto Joseph, Since God hath made all this known unto thee, there is none so discreet and wise as thou art: [40]Thou shalt be over my house, and to thee shall all my people do homage: only in the throne will I be greater than thou. [41]And Pharaoh said unto Joseph, See, I have set thee over all the land of Egypt. [42]And Pharoah took off his ring from his hand, and put it upon Joseph's hand, and clothed him in garments of fine linen, and put a gold collar about his neck; [43]And he made him to ride in the carriage of the second in rank which he had; and they called before him, Abrech: and

רש"י

(36) והיה האכל *means* AND THE FOOD that is stored up SHALL BE AS ANY other DEPOSIT[1]) (פקדון) that is held in reserve for the maintenance *of the people* of the land. **(38)** הנמצא כזה CAN WE FIND SUCH A ONE AS THIS? *The Targum renders it*: "can we[2]) find like this one" — *meaning*, "If we go to seek one could we find anyone like him?" הנמצא is a question, as is every ה prefixed to a word with the vowel Chataph Patach. **(39)** אין נבון והכם כמוך THERE IS NONE SO DISCREET AND WISE AS THOU ART — If we do seek for a discreet and wise man as you suggested (v. 33) we shall find none like you[3]). **(40)** ישק — *The Targum renders it by* יתזן *which means* SHALL BE FED — all my *people's* needs shall be provided through you. Similar are (XV. 2) "and the steward (ובן משק) of my house", and (Ps. II. 12) "Provide yourselves (נשקו) with purity". O. F. garnison. רק הכסא ONLY IN THE THRONE — *only in the fact* that they shall call me king. כסא THRONE is a *metaphorical* term for royal rank, like (1 Kings I. 37) "And he has made his throne (כסאו) greater than the throne of my lord king". **(41)** נתתי אתך *The Targum translates it by*: "I have appointed thee"; nevertheless *even in this sense* it *really* means "giving", as (Deut. XXVI. 19) "and to make thee (ולתתך) high". To express either the idea of raising to high rank or of degrading the term "to give" may be used. An example *of the latter is* (Mal. II. 9) "I have made thee (נתתיך) contemptible and base". **(42)** ויסר פרעה את טבעתו AND PHARAOH TOOK OFF HIS RING — When the king gives his ring it is a sign that the person to whom he hands it is to be second to him in rank. בגדי שש FINE LINEN — this is a material much valued in Egypt (cf. Rashi on II. 11). רביד *means* A CHAIN — it is termed רביד because it is made up of links placed in a row. *The root is the same* as *that found in (Prov. VII. 16)* "I have decked (רבדתי) my bed with coverings of tapestry (מרבדים)" — i. e. I have placed on my couch rows of rugs. In Mishnaic Hebrew (Midd. I. 8) *we have*, "was surrounded with rows (רובדין) of stone", and (Joma 43b) "on the (רובד) row of stones that was in the Temple Court" — referring to

NOTES

[1]) היה followed by a ל often means "to become" in the sense of being turned into, of being changed so as to become another thing. This is not the meaning here; it signifies "to serve as", "to fulfil the function of", as in (I. 15) והיו למאורות "They shall serve as luminaries", and (IX. 13) והיה לאות ברית "It shall serve as the Covenant-sign". So here: the food shall serve as a deposit etc.

[2]) The word נמצא may be either 3rd masc. sing. perf. Niphal so that הנמצא would mean "can there be found", or 1st plural imperf. Kal, "can we find". To make clear which it is here, Rashi quotes the Targum נשכח which is a פָּעַל (Kal) form. Had the Targum taken it as a Niphal it would have translated it by אשתכח, , as in Ex. XXI. 16 where it thus translates ונמצא.

[3]) Rashi means that these words are a reply to Joseph's suggestion (v. 33) that Pharaoh should seek for "a man, understanding and wise"; they are not a panegyric on Joseph.

כָּל־עַבְדָּיו׃ לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא
כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃ שלישי לט וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־
כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ׃ מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־
בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל
מִמֶּךָּ׃ מא וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ
עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ
מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־
שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ׃ מג וַיַּרְכֶּב אֹתוֹ
בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְ�neָה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ

אונקלוס

פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עַבְדּוֹהִי׃ לחוַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הַיְשְׁכַּחְ
כְּדֵין גְּבַר דֵּי רוּחַ־נְבוּאָה מִן־קֳדָם־יְיָ בֵּהּ׃ לטוַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע
יְיָ יָתָךְ יָת־כָּל־דָּא לֵית סָכְלְתָן וְחַכִּים כְּוָתָךְ׃ מ אַתְּ תְּהֵי מְמַנָּא עַל־בֵּיתִי וְעַל־
מֵימְרָךְ יְתֵּנוּן כָּל־עַמִּי לְחוֹד כָּרְסֵי־מַלְכוּתָא־הָדֵין אֵיהֵי־יַקִּיר מִנָּךְ׃ מאוַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲזִי כַּנְיְתִי יָתָךְ עַל כָּל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ מבוַאֲעַדִּי פַּרְעֹה יָת־
עִזְקְתֵהּ מֵעַל יְדֵהּ וִיהַב עַל־יְדָא דְיוֹסֵף וְאַלְבִּישׁ יָתֵהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשָׁוִי
מָנְיָא דְדַהֲבָא עַל־צַוָּארֵהּ׃ מגוְאַרְכִּיב יָתֵהּ בְּרַתְבָּא תִּנְיָנָא דִּי־לֵהּ

רש״י

(לו) והיה האכל. הַצְּבוּר כְּשֶׁאֵר פִּקָּדוֹן הַנָּגוּז לְקִיּוּם הָאָרֶץ׃ (לח) הנמצא כזה. הֲנִשְׁבַּח כְּדֵין? אִם נִלְךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ, הֲנִמְצָא כְּמוֹהוּ? הֲנִמְצָא לְשׁוֹן תְּמִיהָה; וְכֵן כָּל ה״א הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ תֵּיבָה וּנְקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּח׃ (לט) אין נבון וחכם כמוך. לְבַקֵּשׁ אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם שֶׁאֶמְרָתְךָ, לֹא נִמְצָא כְּמוֹךָ׃ (מ) ישק. יִתְּזֵן, יִתְפַּרְנֵס—כָּל צָרְכֵי עַמִּי יִהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדְךָ, כְּמוֹ: נָשְׁקוּ בַר (תה׳ ב׳), גרניי״שון בְּלַעַז׃ רק הכסא. שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין לִי מָלְכָּ׃ הַכִּסֵּא. לְשׁוֹן שָׁם הַמְלוּכָה, כְּמוֹ: וַיְנַדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדוֹנָיו הַמֶּלֶךְ (מ״א א׳)׃ (מא) נתתי אתך. מִנֵּיתִי אֲתָךְ, וְאַעַ״פ כֵּן לְשׁוֹן נְתִינָה הוּא, כְּמוֹ: וּלְתַחְתֵּךְ עֲלֵיהֶן (דב׳ כ״ו)׃ בֵּין לְנַדְּלָה בֵּין לְשַׁפְּלוּת נוֹפֵל לְשׁוֹן נְתִינָה עָלָיו, כְּמוֹ: נָתַתִּי אֶתְכֶם נְבוֹנִים וּשְׁפָלִים (מלאכי ב׳)׃ (מב) ויסר פרעה את טבעתו. נְתִינַת טַבַּעַת הַמֶּלֶךְ הָיִא אוֹת לְמִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לוֹ לִהְיוֹת שֵׁנִי לוֹ לִנְדָלָה׃ בגדי שש. דִּבֵּר חֲשִׁיבוּת הוּא בְּמִצְרַיִם׃ רביד. עֲנָק, וְעַל שֶׁהוּא רָצוּף בְּטַבָּעוֹת קְרוּי רָבִיד. וְכֵן: מֻרְבַּדִּים רָבַדְתִּי עֶרְשִׂי (משלי ז׳) — רַצַּפְתִּי עֶרְשִׂי מַרְצָפוֹת. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: מוּקָּף רוּבְדִין שֶׁל אֲבָנִ, עַל הָרוֹבָד שֶׁבָּעֲרָךְ, וְהִיא רִצְפָּה׃ (מג) במרכבת המשנה. הַשְּׁנִיָּה לְמַרְכַּבְתּוֹ, הַמְהֻלֶּכֶת אֵצֶל שֶׁלּוֹ׃ אברך. כְּתַרְגּוּמוֹ. „דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא״, רַךְ בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי (נ״א: רוֹמִי) מֶלֶךְ׃ בְּהַשׁוּתְפִין׃ לֹא רִיבָּא וְלֹא בַּר רִיבָּא, וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה: אַבְרֵךְ

he set him over all the land of Egypt. 44And Pharaoh said unto Joseph, I am Pharaoh, but without thee shall no man lift up his hand or foot in all the land of Egypt. 45And Pharaoh called Joseph's name Zaphnath-paaneah; and he gave him to wife Asenath the daughter of Potipherah priest of On. And Joseph went out over all the land of Egypt. 46And Joseph was thirty years old when he stood before Pharaoh king of Egypt. And Joseph went out from before Pharaoh, and passed throughout all the land of Egypt. 47And in the seven years of plenty, the earth brought forth by handfuls. 48And he stored up all the food of the seven years which was in the land of Egypt, and laid up the seven years which was in the land of Egypt, and laid up the food in the cities: the food of the field which was round about every city, laid he up in the midst thereof. 49And Joseph piled

רש"י

the pavement (רצפה[1]). **(43)** במרכבת המשנה *means — the chariot* second in order to his chariot — that which drove next to his own[2]). אברך *Render this* as the Targum *does:* "This is the father (counsellor) of the king". In Aramaic (some editions read in Roman i. e. Latin) רך means king (rex). Thus in the chapter beginning with השותפין (Bab. Bath. 4a) *we have:* "neither a noble (ריכא) nor the son of a noble (ריכא)". In the Midrash (Sifré) Rabbi Judah explained: אברך is appellation for Joseph who was אב "a father" in wisdom and רך "tender" in years. Whereupon Rabbi José the son of a woman of Damascus said to him: "How much longer will you pervert for us the *meaning of* Scripture? The word אברך can only be connected with the word ברכים knees (i. e. "Bend the knee"), for all came in and went forth only by his permission, just as it states "and he set him [over all the land of Egypt]". **(44)** אני פרעה I AM PHARAOH in whose power it is to issue decrees for my kingdom, and I order that no man shall lift up his hand בלעדיך — without your permission. Another explanation of אני פרעה: I AM PHARAOH — I shall be king, but without thy permission etc. It is exactly similar *in meaning* to (v. 40) "only in the throne [will I be greater than thou]". את ידו ואת רגלו HIS HAND OR HIS FOOT — *Understand it* as the Targum *does: no man shall raise his hand to gird on a sword or raise his foot to mount a horse.* **(45)** צפנת פענח *signifies* "Explainer of hidden things". There is no other example in Scripture of the word פענח. — פוטי פרע POTIPHERAH — he is identical with Potiphar. **(47)** ותעש הארץ AND THE EARTH BROUGHT FORTH — *understand it* as the Targum *does: the inhabitants of the land gathered.* Still the word ותעש does not really lose its meaning of "doing" or "making"[3]). לקמצים BY HANDFULS — they stored up *the grain* handful upon handful, fist upon fist[4]). **(48)** אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה THE FOOD OF THE FIELD WHICH WAS ROUND ABOUT EVERY CITY LAID HE UP IN THE SAME — for every district preserves its own produce; and *for this* people *always* put amongst the grain some of the earth of the place *in which it grows* and this prevents it decaying

NOTES

[1]) The tenor of this comment is to show that the root רבד, the meaning of which is not quite clear, is a synonym of רצף which denotes arrangement in a row. The pavement רובד is also termed רצפה.

[2]) Not in the chariot of the משנה the Viceroy (cp. Est. X. 3) as it is translated by Ibn Ezra, Ramban and others, but in the chariot of second rank. Cf. Onkelos.

[3]) It is only paraphrased by Onkelos.

[4]) Cp. the explanation of Prov. XIII. 11 וקבץ על יד ירבה (Ab. Zarah 19a). Rashi appears to reject the explanation that לקמצים means "for storehouses".

וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־
יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מה וַיִּקְרָא פַּרְעֹה
שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־
פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי
פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה
וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע
שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֻמָצִים: מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל ו
שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן־אֹכֶל
בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

אונקלוס

וְאַכְרִיזוּ קֳדָמוֹהִי דֵּין־אַבָּא לְמַלְכָּא וּמַנְּיָ יָתֵהּ עַל כָּל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מד וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַרְעֹה וּבְרַ־מֵימְרָךְ לָא־יְרִים גְּבַר יָת־יְדֵהּ לְמֵיהַד־זֵין וְיָת־
רַגְלֵהּ לְמִרְכַּב־עַל־סוּסְיָא בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מה וּקְרָא פַּרְעֹה שׁוּם־יוֹסֵף
גַּבְרָא דְּמִשְׁתְּמָרָן־נָּלְיָן־לֵהּ וְיַהַב־לֵהּ יָת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶּרַע רַבָּא דְּאוֹן לְאִתְתָּא
וּנְפַק יוֹסֵף (שְׁלִיט־) עַל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בַּר־תְּלָתִין שְׁנִין כַּד־קָם
קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא־דְּמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף מִן־קֳדָם פַּרְעֹה וַעֲבַר (שַׁלִּיט־) בְּכָל־
אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: מז וּכְנָשׁוּ דַיָּרֵי־אַרְעָא בְּשִׁבְעַ שְׁנֵי שׁוּבְעָא (י״ שִׁבְעָא) עִיבוּרָא־
לְאוֹצָרִין: מחוּכְנַשׁ יָת־כָּל־עִיבּוּר ו שִׁבְעַ שְׁנִין דִּי הֲווֹ בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וִיהַב־

רש״י

זֶה יוֹסֵף שֶׁהוּא אַב בְּחָכְמָה וְרַךְ בַּשָּׁנִים, אָמַר לוֹ רַ׳ יוֹסֵי בֶּן דּוּרְמַסְקִית: עַד מָתַי אַתָּה מְעַנֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים? אֵין אַבְרֵךְ אֶלָּא לְשׁוֹן בְּרָכִים, שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, וְנָתוֹן אוֹתוֹ וְגוֹ׳: (מד) אני פרעה. שֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדִי לְגַזֵּר גְּזֵרָה עַל מַלְכוּתִי, וַאֲנִי גּוֹזֵר שֶׁלֹּא יָרִים אִישׁ יָדוֹ בִּלְעָדֶיךָ,—שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתְךָ. דָּ״אֹ: אֲנִי פַּרְעֹה, אֲנִי אֶהְיֶה מֶלֶךְ, וּבִלְעָדֶיךָ וְגוֹ׳. וְזֶהוּ דוּגְמַת רַק הַכִּסֵּא: את ידו ואת רגלו. כְּתַרְגּוּמוֹ: (מה) צפנת פענח. מְפָרֵשׁ הַצָּפוּנוֹת; וְאֵין לְפַעְנֵחַ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא: פוטיפרע. הוּא פּוֹטִיפַר וְנִקְרָא פּוֹטִיפֶרַע עַל שֵׁם שֶׁנִּסְתָּרֵם מֵאֱלִיו, לְפִי שֶׁחָמַד אֶת יוֹסֵף לְמִשְׁכָּב זָכָר (סוטה י״ג): (מו) ותעש הארץ. כְּתַרְגּוּמוֹ. וְאֵין הַלָּשׁוֹן נָעֳקָר מִלְּשׁוֹן עֲשָׂיָה: לקמצים. קוֹמֶץ עַל קוֹמֶץ, יָד עַל יָד, הָיוּ אוֹצָרִים: (מח) אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה. שֶׁכָּל אֶרֶץ וְאֶרֶץ מְעֻמֶּדֶת פְּרוֹתֶיהָ, וְנוֹתְנִין בַּתְּבוּאָה מֵעֲפַר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלְּרַקֵּב:

up corn as the sand of the sea, very much, until he ceased numbering: for it was without number. [50]And unto Joseph were born two sons before the year of famine came, whom Asenath the daughter of Potipherah priest of On bare unto him. [51]And Joseph called the name of the firstborn Manasseh: For God, said he, hath effaced from my mind all my trouble, and all my father's house. [52]And the name of the second called he Ephraim: For God hath caused me to be fruitful in the land of my misery. [53]And the seven years of plenty, that was in the land of Egypt, were finished. [54]And the seven years of famine began to come, according as Joseph had said: and the famine was in all lands; but in all the land of Egypt there was bread. [55]And when all the land of Egypt was famished, the people cried to Pharaoh for bread: and Pharaoh said unto all Egypt, Go unto Joseph;

רש"י

(Gen. R. 90).[1]) **(49)** עד כי חדל לספר UNTIL THEY CEASED NUMBERING — until the one who was numbering stopped numbering — it is an elliptical phrase. כי אין מספר *means* because it was without number — The word כי has the meaning of because. **(50)** במרם תבא שנת הרעב BEFORE THE YEAR OF FAMINE CAME — from here we learn that a man must practise continence during times of famine (cf. Taan. 11a). **(55)** ותרעב כל ארץ מצרים AND THE LAND OF EGYPT WAS FAMISHED — for all the grain they had stored up rotted except that of Joseph (cf. Gen. R. 90). אשר יאמר לכם תעשו WHAT HE SAITH TO YOU, DO — *He gave them this order* because Joseph had told them to be circumcised. When they came to Pharaoh and said, "Thus he bids us do *otherwise he will give us no corn*", he asked them, "Why did you yourselves not lay up corn? Did he not publicly announce that years of famine

NOTES

1) This should be compared with Gen. R. 90. Rashi's comment is, perhaps, based upon two explanations given in the Midrash. The first explains why the grain of a field was stored up in the nearest city — because for agricultural or climatic reasons grain is best preserved by being stored in the district in which it grows. The second is the view of R. Nehemiah: that earth was placed amongst the grain to guard against rot. He, however, states ונתן "Joseph placed earth" whilst Rashi uses the term ונותנין thus continuing the more general statement contained in שכל ארץ וארץ מעמדת וכו'. — Rashi seems to suggest that the grain was first gathered into the local store houses, and when afterwards it was necessary to remove it to the granaries from which Joseph sold it, they placed amongst the grain, as a preservative, some of the local soil. This takes ונותנין in the sense of וַיָּתֵנוּ "and they placed". The translation we have given, however, takes the whole of Rashi's comment as a general statement: the first part explaining why the grain was stored locally, the second explaining that in consequence of this well-known agricultural fact, people place soil amongst the grain to preserve it from rotting. There is another explanation of Rashi's comment which takes שכל ארץ וארץ as meaning "each kind of soil". This requires the word אכל the food (of the field) to refer to the soil, this being the "food" which nourishes the field, and the text must then be translated: He laid up the grain (אכל) in the cities; the soil (אכל) of the field which was round about every city he placed בתוכה in it, i. e. in the city, meaning in the grain stored in each city. The whole comment then would be an amplification of R. Nehemiah's view, although this Rabbi does not state that local soil was placed amongst the grain.

מט וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־
חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר: נ וּלְיוֹסֵף י�ֻלַּד שְׁנֵי בָנִים
בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת
בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם
הַבְּכֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי
וְאֶת כָּל־בֵּית אָבִי: נב וְאֶת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם
כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי: רביעי נג וַתִּכְלֶינָה
שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:
נד וַתָּחֵלְנָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר
יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
הָיָה לָחֶם: נה וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם
אֶל־פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ

אונקלוס

עִיבּוּר בְּקִרְוַיָּא עִיבּוּר חֲקַל־קַרְתָּא דִּי בְסַחְרָנְתָא יְהַב בִּנְוָהִי: מט וּכְנַשׁ יוֹסֵף
עִיבּוּרָא כְּחָלָא דְיַמָּא סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי־פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי־לֵית מְנָן: נ וְלִיוֹסֵף
אִתְיְלִיד תַּרְתֵּין בְּנִין עַד־לָא עֲלַת שַׁתָּא דַּכְפְנָא דִּילִידַת־לֵהּ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי
פָּרַע רַבָּא דְאוֹן: נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת־שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי־אַנְשַׁנַנִי יְיָ יָת־
כָּל־עַמְלִי וְיָת כָּל־בֵּית אַבָּא: נב וְיָת שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אֶפְרַיִם אֲרֵי אַפְשַׁנַנִי יְיָ
בְּאַרַע שְׁעִבּוּדִי: נג וּשְׁלִימַת שְׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (ני שִׂבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא
דְמִצְרָיִם: נד וּשְׁרִיאַת שְׁבַע שְׁנֵי בַפְנָא לְמֵיעַל כְּמָא דִּי־אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַפְנָא
בְּכָל־אַרְעָתָא וּבְכָל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא: נה וּכְפָנַת כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם
וְצָוַח עַמָּא (קֳדָם) לְפַרְעֹה (עַל־) לַלַּחְמָא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרָאֵי אִיזְלוּ לְוָת־

רש״י

(מט) עד כי חדל לספר. עַד כִּי חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר לִסְפּוֹר, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר: כי אין מספר. לִפְנֵי שֶׁאֵין מִסְפָּר, וַהֲרֵי כִי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן זֶהָא: (נ) בטרם תבא שנת הרעב. מִכָּאן שֶׁאָדָם אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בְּשָׁנֵי רָעָבוֹן (תענית י״א): (נה) ותרעב כל ארץ מצרים. שֶׁהִרְקִיבָה תְּבוּאָתָם שֶׁאָצְרוּ חוּץ מִשֶּׁל יוֹסֵף: אשר יאמר לכם תעשו. לִפְנֵי שֶׁהָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ, וּכְשֶׁבָּאוּ אֶצֶל פַּרְעֹה וְאוֹמְרִים: כָּךְ הוּא אוֹמֵר לָנוּ, אָמַר לָהֶם: וְלָמָּה לֹא צִבְרָתֶם בָּר, וַהֲלֹא הִכְרִיז לָכֶם, שִׁשְּׁנֵי הָרָעָב בָּאִים? אָמְרוּ לוֹ:

what he saith to you, do. [56]And the famine was over all the face of the earth: and Joseph opened all the places that had food in them, and sold grain unto the Egyptians; and the famine waxed sore in the land of Egypt. [57]And all the earth came into Egypt to Joseph for to buy grain; because that the famine was sore in all the earth.

42. [1]Now when Jacob saw that there was a sale of corn in Egypt, Jacob said unto his sons, Wherefore do ye look to yourselves? [2]And he said, Behold, I have heard that there is a sale of corn in Egypt: go down thither, and buy grain for us from thence; that we may live, and not die. [3]And Joseph's ten brethren went down to buy corn

רש"י

were coming?" They answered him, "We gathered in much, but it has rotted". He said to them, "If this be so — what he saith to you, do. See, he laid a decree upon the produce and it rotted; what will happen if he lays a decree upon us that we should die!" (cf. Gen. R. 91.) **(56)** על כל פני הארץ OVER ALL THE FACE OF THE EARTH — Who are the face of the earth? the well-to-do people (Tanch. and Gen. R. 91).[1] את כל אשר בהם — *understand it* as the Targum *renders it*: [*JOSEPH OPENED ALL THE STOREHOUSES*] IN WHICH THERE WAS CORN. וישבור למצרים AND HE SOLD UNTO THE EGYPTIANS — The root שבר has the meaning both of selling and buying. Here it is used in the sense of selling, whereas in (XLIII. 2) "שברו for us a little food", it means buying. You cannot say *that it (the word) can be used* only *of selling and buying* grain for we find it used also of wine and milk: (Is. LV. 1) "And come, buy (שברו) wine and milk without money and without price".[2] **(57)** וכל הארץ באו מצריימה *Transpose the words and explain it thus:* "and all the countries came into Egypt אל יוסף to Joseph לשבר to buy corn", for if you explain the words in the order in which they are written it ought to state לשבור מן יוסף to buy from Joseph.

42. (1) וירא יעקב כי יש שבר במצרים AND JACOB SAW THAT THERE WAS A SALE OF CORN IN EGYPT — How did he see it? Surely he did not see but he heard it, as it is said (v. 2) "Behold, I have heard ... What, then, is meant by "And Jacob saw"? He saw in a holy dim vision that there was שֶׂבֶר hope for him in Egypt, but it was not a true prophetic vision telling him plainly that it was Joseph *in whom his hope lay* (Gen. R. 91). למה תתראו WHY DO YE LOOK UPON ONE ANOTHER? — Why do you show yourselves (pretend) before the children of Ishmael and the children of Esau as though you have plenty *to eat*[3] (Taan. 10b). For at that time they still had some grain. I am of opinion that the real meaning of למה תתראו is: Why should every one gaze at you and wonder at you because you do not search for food before what you have in your possession comes to an end. From others I have heard that it has the meaning of leanness: why should you become lean through hunger? A similar use of the verb *as that in the first explanation is* (Prov. XI. 25) "And he that satisfieth abundantly shall be satisfied (יורא) also himself".[4] **(2)** רדו שמה GO DOWN THITHER — He did not say to them לכו "Go ye" but רדו an allusion to the 210 years during which Israel was to be enslaved in Egypt corresponding to the numerical value of רד"ו (210) (Gen. R. 91). **(3)** וירדו אחי יוסף AND JOSEPH'S BRETHREN WENT DOWN — It does not call them "the sons of Jacob" (as in v. 5), thus suggesting that they regretted having sold him and that they had made up their mind to behave towards him in a brotherly manner and to redeem him at whatever price people might fix for them *to pay* (Tanch.). עשרה TEN — What is *the mention of this number* intended to tell us? Is it not written (v. 4) "but Benjamin, Joseph's brother did he not send" (and we therefore know that only ten brothers went to Egypt)? But *it means to suggest* that so far as their feeling of brotherhood *towards Joseph* was concerned they were divided

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: נו וְהָרָעָב הָיָה
עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר
בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:
נז וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־
חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ: מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי
יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה
תִתְרָאוּ: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר
בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא
נָמוּת: ג וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר

אונקלוס

יוֹסֵף הִי־יְמַר לְכוֹן תַּעְבְּדוּן: נו וְכַפְנָא הֲוָה עַל כָּל־אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח יוֹסֵף
יָת־כָּל־(אוֹצָרַיָא) דִּי בְהוֹן־עִיבּוּרָא וְזַבִּין לְמִצְרָיִם וְתְקֵיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרָיִם: נז וְכָל־דָּיָרֵי־אַרְעָא עַלוּ לְמִצְרַיִם לְמִזְבַּן־עִיבּוּרָא מִן־יוֹסֵף אֲרֵי־
תְקֵיף כַּפְנָא בְּכָל־אַרְעָא: א וַחֲזָא יַעֲקֹב אֲרֵי אִית־עִיבּוּרָא מְזַדַּבַּן־בְּמִצְרָיִם
וַאֲמַר יַעֲקֹב לִבְנֹהִי לְמָה תִתְחַזּוֹן: ב וַאֲמַר הָא שְׁמָעִית־אֲמְרִין אֲרֵי אִית־
עִיבּוּרָא מְזַדַּבַּן־בְּמִצְרָיִם חוּתוּ תַמָּן וְזַבּוּנוּ־לָנָא מִתַּמָּן וְנֶחֱי וְלָא נְמוּת: ג וּנְחָתוּ

רש״י

אָסַפְנוּ הַרְבֵּה וְהִרְקִיבָה, אָמַר לָהֶם: אִם כֵּן, כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: הֲרֵי גָּזַר עַל הַתְּבוּאָה
וְהִרְקִיבָה, מֵה, אִם נְגִזּוֹר עָלֵינוּ וְנָמוּת? (נו) על כל פני הארץ. מִי הֵם פְּנֵי הָאָרֶץ אֶלָּא הָעֲשִׁירִים: את
כל אשר בהם. כְּתַרְגּוּמוֹ: דִּי בְהוֹן עִיבּוּרָא: וישבר למצרים. שבר לשון מֶכֶר וּלְשׁוֹן קְנָיָן הוּא;
כָּאן מְשֻׁמָּשׁ לְשׁוֹן מֶכֶר: שִׁבְרוּ לָנוּ מְעַט אוֹכֶל, לְשׁוֹן קְנָיָן. וְאַל תֹּאמַר, אֵינוֹ כִּי אִם בִּתְבוּאָה,
שֶׁאַף בְּיַיִן וְחָלָב מְצִינוּ: וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלֹא כֶסֶף וּבְלֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב (ישׁ׳ נ״ה): (נז) וכל
הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבר, וְאִם תִּרְרַשְׁהוּ כְּסִדְרוֹ, הָיָה צָרִיךְ לָכְתּוֹב: לִשְׁבּוֹר מִן יוֹסֵף:

מב (א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. וּמַהֵיכָן רָאָה? וַהֲלֹא לֹא רָאָה אֶלָּא שָׁמַע,
שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ׳ וּמַהוּ וַיַּרְא? רָאָה בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁל קֹדֶשׁ, שֶׁעֲדַיִן יָשׁ לוֹ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם;
וְלֹא הָיְתָה נְבוּאָה מַמָּשׁ לְהוֹדִיעוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁזֶּה יוֹסֵף: למה תתראו. לָמָּה תֵרָאוּ עַצְמְכֶם בְּפָנַי
בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים? בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה (תענית י׳).
וְלִי נִרְאֶה פְּשׁוּטוֹ: לָמָּה תִתְרָאוּ, לָמָּה יִהְיוּ הַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּכֶם וּמִתְמַיְּהִים בָּכֶם, שֶׁאֵין אַתֶּם
מְבַקְּשִׁים לָכֶם אוֹכֶל בְּשֶׁרֶם שֶׁיּוֹכְלָה מַה שֶּׁבְּיָדְכֶם. וּמִפִּי אֲחֵרִים שָׁמַעְתִּי, שֶׁהוּא לָשׁוֹן
כְּחִישָׁה, לָמָּה תִּהְיוּ כְחוּשִׁים בָּרָעָב. וְדוֹמֶה לוֹ: וּמִרְזֵהוּ נַם הוּא יוֹרֵשׁ (משלי י״א): (ב) רדו
שמה. וְלֹא אָמַר, לְכוּ—רַמָּז לְמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים, שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ לְמִצְרַיִם כְּמִנְיַן רְדוּ״: (ג) וירדו אחי יוסף. וְלֹא כָתַב בְּנֵי יַעֲקֹב, מִלַּמֵּד, שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִים בְּמִכִירָתוֹ, וְנָתְנוּ לְבָם
לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּאַחֲוָה וְלִפְדּוּתוֹ בְּכָל מָמוֹן שֶׁיִּפְסְקוּ עֲלֵיהֶם: עשרה. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר
וַהֲלֹא כְתִיב: וְאֶת בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח? אֶלָּא לְעִנְיַן הָאַחֲוָה הָיוּ חֲלוּקִין לִי׳

in Egypt. [4]But Benjamin, Joseph's brother, Jacob sent not with his brethren; for he said, Lest peradventure mischief befall him. [5]And the sons of Israel came to buy grain among those that came: for the famine was in the land of Canaan. [6]And Joseph was the governor over the land, and he it was that sold grain to all the people of the land: and Joseph's brethren came, and prostrated themselves before him with their faces to the earth. [7]And Joseph saw his brethren, and he recognised them, but made himself strange unto them, and spake roughly unto them; and he said unto them, Whence come ye? And they said, From the land of Canaan to buy grain for food. [8]And Joseph recognised his brethren, but they recognised him not. [9]And Joseph remembered the dreams which he dreamed of them, and said unto them, Ye

רש"י

into ten, because the love and hatred that all of them bore him were not alike, whereas in regard to buying corn they were at one and united (Gen. R. 91). **(4)** פן יקראנו אסון LEST MISCHIEF BEFALL HIM — And at home could not mischief befall him?! Rabbi Eliezer the son of Jacob said: We may infer from this that Satan accuses *a man* at the time of danger (ib.).[1] **(5)** בתוך הבאים AMONG THOSE THAT CAME — They hid themselves *in the crowd* that people should not recognize them, for their father had bidden them not to show themselves all at one entrance *to the city* but that each should enter by a different gate in order that the evil eye should not have power over them (i. e. that they should not attract the envious attention of the people) for they were all handsome and stalwart men (ib.). **(6)** וישתחוו לו אפים *means* THEY PROSTRATED THEMSELVES ON THEIR FACES. Similarly wherever various forms of this verb (שחה) *in the Hithpael* occur it implies stretching out the hands and feet *when a person casts himself on the ground in the act of prostration* (Meg. 22b). **(7)** ויתנכר אליהם HE MADE HIMSELF STRANGE UNTO THEM — He made himself like a נכרי a stranger to them in his conversation, speaking harshly (ib.). **(8)** ויכר יוסף וגו' AND JOSEPH RECOGNISED HIS BRETHREN etc. — because, when he left them they were full-bearded[2]). והם לא הכירהו BUT THEY RECOGNISED HIM NOT — because when he left them he had no beard whereas now he had grown a beard. A Midrashic explanation is: ויכר יוסף את אחיו JOSEPH RECOGNISED HIS BRETHREN — Now that they were in his power he recognised them as his brothers and had pity on them, והם לא הכירהו but when he fell into their power, "they did not recognize him" as their brother, by acting towards him in brotherly manner (ib.). **(9)** אשר חלם להם WHICH HE HAD DREAMED OF THEM — להם *means* "about them". He then knew that they (the dreams) were being fulfilled, for they (his brothers) had bowed down to him.

NOTES

[1]) Under any circumstances there was a risk of danger in making a long journey in those days. The proverb means that when a man is in danger Satan takes the opportunity to accuse him before God so that some accident shall really befall him.

[2]) i. e. had the manly expression which the beard gives, and so they had not changed much in appearance. Joseph, however, was then a beardless lad, and therefore they now failed to recognize him.

מִמִּצְרָיִם: ד וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחֵי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח
יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן: ה וַיָּבֹאוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא
הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־
לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה: ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם
וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל:
ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכָּרֻהוּ: ט וַיִּזְכֹּר
יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם

אונקלוס

אֲחֵי־יוֹסֵף עַסְקָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא מִמִּצְרָיִם: ד וְיָת־בִּנְיָמִין אֲחִיהִי דְיוֹסֵף לָא־
שְׁלַח יַעֲקֹב עִם־אֲחָהֲתֵי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא־יְעָרְעִנֵּה מוֹתָא: ה וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִזְבַּן־עִיבּוּרָא בְּגוֹ עָלְיָא אֲרֵי־הֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן: ו וְיוֹסֵף הוּא דְּשַׁלִּיט
עַל־אַרְעָא הוּא דְּזַבִּין־עִיבּוּרָא לְכָל־עַמָּא דְּאַרְעָא וַאֲתוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וּסְגִידוּ־לֵהּ
עַל־אַפֵּיהֶן עַל־אַרְעָא: ז וַחֲזָא יוֹסֵף יָת־אֲחָהֲתֵי וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוֹן וְחַשִּׁיכ־קְרֵי־
דְמִלֵּיל לְהוֹן וּמְלֵיל עִמְּהוֹן קַשְׁיָא וַאֲמַר לְהוֹן מִנָּן אַתְּתוּן וַאֲמָרוּ מֵאַרְעָא דִּכְנָעַן
לְמִזְבַּן־עִיבּוּרָא: ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָת־אֲחָהֲתֵי וְאִנּוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדָעֵה: ט וּרְכִיר
יוֹסֵף יָת חֶלְמָיָא דִּי חֲלִים לְהֶן וַאֲמַר לְהוֹן מְאַלְּלִין אַתּוּן לְמֶחֱזֵי יָת־בַּרְקָא

רש״י

שֶׁלֹּא הָיְתָה אַהֲבַת כֻּלָּם שָׁוָה לוֹ; אֲבָל לְעִנְיַן לִשְׁבּוֹר בָּר כֻּלָּם לֵב אֶחָד לָהֶם (כ״ר): (ד) פֶּן יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן. וּבְבֵית לֹא יִקְרָאֶנּוּ? אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מִכָּאן שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה (ב״ר): (ה) בְּתוֹךְ הַבָּאִים. מְטַמְּינִין עַצְמָם שֶׁלֹּא יַכִּירוּם, לְפִי שֶׁצִּוָּה לָהֶם אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא יִתְרָאוּ כֻּלָּם בְּפֶתַח א׳, אֶלָּא שֶׁיִּכָּנֵס כָּל א׳ בְּפֶתַח, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלוֹט בָּהֶם עַיִן הָרָע, שֶׁכֻּלָּם נָאִים וְכֻלָּם גִּבּוֹרִים: (ו) וישתחוו לו אפים. נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל הִשְׁתַּחֲוָאָה פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא: (ז) ויתנכר אליהם. נַעֲשָׂה לָהֶם כְּנֻכְרִי בִּדְבָרִים לְדַבֵּר קָשׁוֹת: (ח) ויכר יוסף ונו׳. לְפִי שֶׁהֲנִיחָם חֲתוּמֵי זָקָן; והם לא הכרהו. שֶׁיָּצָא מֵאֶצְלָם בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וְעַכְשָׁיו בָּא בַּחֲתִימַת זָקָן (כתובות כ״ז). ומ״א: ויכר יוסף את אחיו, כְּשֶׁנִּמְכְּרוּ בְּיָדוֹ הִכִּיר שֶׁהֵם אֶחָיו וְרִחֵם עֲלֵיהֶם, וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ כְּשֶׁנָּפַל בְּיָדָם לְנַהוֹג בּוֹ אַהֲוָה: (ט) אשר חלם להם. עֲלֵיהֶם; וְיָדַע שֶׁנִּתְקַיְּמוּ שֶׁהַרֵי הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ:

are spies; to see the nakedness of the land ye are come: [10]And they said unto him, Nay, my lord, but to buy grain for food are thy servants come. [11]We are all one man's sons; we are trustworthy, thy servants are no spies. [12]And he said unto them, Nay, but to see the nakedness of the land ye are come. [13]And they said, Thy servants are twelve brethren, the sons of one man in the land of Canaan; and, behold, the youngest is this day with our father, and one is not. [14]And Joseph said unto them, That is it that I spake unto you, saying, Ye are spies: [15]Hereby ye shall be proved: By the life of Pharaoh ye shall not go forth hence, except your youngest brother come hither. [16]Send one of

רש"י

ערות הארץ *means* THE NAKEDNESS OF THE LAND — from which side it might easily be conquered. Of similar meaning are, (Lev. XX. 18) "He hath made naked (הערה) her fountain"; (Ezek. XVI. 7), "naked and (עריה) bare". Indeed all *forms of this root* ערה signify "uncovering"[1]. Onkelos renders it by "the breach (בדקא) of the land", similar to (2 Kings XII. 6), "the breach (בדק) of the house" — the defective places in the house — but he was not particular to translate according to the wording of the text (i. e. literally). **(10)** לא אדני NAY, MY LORD — do not say this, for behold ועבדיך באו לשבר אכל THY SERVANTS HAVE COME TO BUY FOOD. **(11)** כלנו בני איש אחד נחנו WE ARE ALL ONE MAN'S SONS — The Holy Spirit was enkindled in them and they included him with themselves (by using the word "We") that he, also, was the son of their father (Gen. R. 91). כנים *means* TRUE MEN — Similar examples *of* כן *in sense of true, right,* are (Ex. X. 29) "Thou hast spoken right (כן)"; (Numb. XXVII. 7) "The daughters of Zelophehad speak (כן) right"; (Is. XVI. 6) "and his wrath, his untruthful (לא־כן) boastings". **(12)** כי ערות הארץ באתם לראות BUT TO SEE THE NAKEDNESS OF THE LAND YE ARE COME — *I still insist that you are spies, for what you have just said bears this out* for you have entered by ten different gates of the city; why did you not all enter by the same gate *if you are really brothers and travelled together?* (Gen. R. 91). **(13)** ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו' AND THEY SAID, THY SERVANTS WERE TWELVE BRETHREN ... [AND ONE IS NO MORE], and it is on account of that one who is no more that we dispersed ourselves through the city in order that we might search for him. **(14)** הוא אשר דברתי THAT IS IT THAT I SPAKE UNTO YOU — The statement which I made — that you are spies — is true and certain. This is *the meaning* according to the literal sense of the words. A Midrashic explanation is: he said to them, "And if you find him (your brother) and they demand of you a large sum, would you redeem him?" They answered him, "Certainly!" He asked them, "If they tell you that they will not restore him to you for any sum of money, what would you do?" They replied, "That is what we have come for — to kill or to be killed". Whereupon he retorted: הוא אשר דברתי אליכם THAT IS JUST WHAT I SAID TO YOU — you have come to kill the people of this city. I have divined by my goblet that two of you destroyed the great city of Shechem (ib.). **(15)** חי פרעה BY THE LIFE OF PHARAOH — If Pharaoh *lives!* Whenever he swore for the sake of appearance[2]) (lit., falsely) he swore by Pharaoh's life. אם תצאו מזה YE SHALL NOT GO FORTH FROM THIS i. e. from this place.

NOTES

[1]) The "nakedness of the land" therefore signifies the places where the land is uncovered, not protected by a wall, or where there is a breach in the wall.

[2]) As an oath the exclamation "If Pharaoh lives!" appears to denote: "If Pharaoh lives now — and we know that he is indeed living at this moment — ye shall not go forth etc." The oath was "for the sake of appearance" and was not intended seriously, for he released them before they brought their younger brother to Egypt (cf. v. 19).

מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם:
י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל:
יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־
הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים: יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־
עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת: יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר
עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ: יד וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר
מְרַגְּלִים אַתֶּם: טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חֵי פַּרְעֹה אִם־
תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה:

אונקלוס

דְּאַרְעָא אִתְיְתִין: י וַאֲמָרוּ לֵהּ לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ עֲלוּ לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא: יא כֻּלָּנָא
בְּנֵי נַבְרָא־חַד נְחָנָא כֵּינָאֵי אֲנַחְנָא לָא־הֲווֹ עַבְדָּךְ אַלֵּילֵי: יב וַאֲמַר לְהוֹן לָא
אֲרֵי־בִרְקָא דְּאַרְעָא אֲתִיתִין לְמֶחֱזֵי: יג וַאֲמָרוּ תְּרֵין עַסַר עַבְדָּךְ אַחִין וַאֲנַחְנוּ
בְּנֵי נַבְרָא־חַד בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן וְהָא וְעֵירָא עִם־אֲבִינָא יוֹמָא־דֵין וְחַד לֵיתוֹהִי:
יד וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הוּא דִּי מַלֵּילִית עִמְּכוֹן לְמֵימַר מְאַלִּילֵי אַתּוּן: טו בְּדָא
תִּתְבַּחֲנָן חֵי פַּרְעֹה אִם־תִּפְקוֹן מִכָּא אֱלָהִין בְּמֵיתֵי אֲחוּכוֹן וְעֵירָא הָכָא:

רש"י

עֶרוַת הארץ. גִּלּוּי הָאָרֶץ—מַהֵיכָן הִיא נוֹחָה לִכָּבֵשׁ, כְּמוֹ: אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה (ויק' כ'), וּכְמוֹ: עֶרֶם וְעֶרְיָה (יחזק' ט"ז). וְכֵן כָּל עֶרְוָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְ' גִּלּוּי. וַת"א: בִּדְקָא דְּאַרְעָא, כְּמוֹ: בֶּדֶק הַבַּיִת (מ"ב י"ב), רְעוּעַ הַבַּיִת. אֲבָל לֹא דִקְדֵּק לְפָרֵשׁ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא: (י) לֹא אֲדֹנִי. לֹא תֹאמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי עֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר אֹכֶל: (יא) כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נְחְנוּ. נִצְנְצָה בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְכִלְלוּהוּ עַמָּהֶם, שֶׁאַף הוּא בֶּן אֲבִיהֶם: כֵּנִים, כְּמוֹ: אֲמִתִּיִּים, כְּמוֹ: בֶּן דְּבָרְתָּ (שמ' י'), כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דּוֹבְרוֹת (במ' כ"ז), וְעִבְרָתוֹ לֹא כֵן בְּדָיו (יש' ט"ז): (יב) כִּי עֶרוַת הארץ באתם לראות. שֶׁהֲרֵי נִכְנְסָתֶם בְּיוֹ' שַׁעֲרֵי הָעִיר, לָמָּה לֹא נִכְנְסָתֶם בְּשַׁעַר א'? (ב"ר): (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו'. וּבְשָׁבִיל אוֹתוֹ א' שֶׁאֵינֶנּוּ נִתְפַּזְּרוּ כָּעִיר לְבַקְּשׁוֹ: (יד) הוא אשר דברתי. הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי שֶׁאַתֶּם מְרַגְּלִים, הוּא הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: אָמַר לָהֶם: וְאִלּוּ מְצָאתֶם אוֹתוֹ וְעָקַרְתֶּם עֲלֵיכֶם מָמוֹן הַרְבֵּה, תִּפְּחִדוּהוּ? אָמְרוּ לוֹ: הֵן. אָמַר לָהֶם: וְאִם יֹאמְרוּ לָכֶם, שֶׁלֹּא יַחְזִירוּהוּ בְּשׁוּם מָמוֹן, מַה תַּעֲשׂוּ? אָמְרוּ לוֹ: לְכַךְ בָּאנוּ, לַהֲרוֹג אוֹ לְהֵרָג. אָמַר לָהֶם: הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם, לְהָרוֹג בְּנֵי הָעִיר בָּאתֶם! מְנַחֵשׁ אֲנִי בְּנָבִיעַ שֶׁלִּי, שֶׁשָּׁנִים מִפִּי הַחֲרִיבוּ כָּרֵךְ גָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעָה: (טו) חי פרעה. אִם תֹּאמְרוּ: נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, הָיָה נִשְׁבָּע בְּחַיֵּי פַּרְעֹה: אִם תֹּאמְרוּ מִזֶּה. מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה:

you, and let him fetch your brother, and ye shall be bound in prison, that your words may be proved, whether there be any truth in you: and if not, by the life of Pharaoh surely ye are spies: [17]And he put them all together into ward three days. [18]And Joseph said unto them the third day, This do, that ye may live; for I fear God: [19]If ye be trustworthy, let one of your brethren be bound in the house of your ward: go ye, carry a purchase of grain for the famine of your houses: [20]But bring your youngest brother unto me; so shall your words be verified, and ye shall not die. And they did so. [21]And they said, one to another, We are verily guilty concerning our brother, in that we saw the distress of his soul, when he implored us, and we would not hear; therefore is this distress come upon us. [22]And Reuben answered them, saying, Said I not unto you as follows, Do not sin against the child; and ye

דש"י

(16) האמת אתכם *means* WHETHER THERE BE TRUTH IN YOU — therefore the ת has the vowel Patach, because it is a kind of question. And if you do not (ואם לא) b r i n g[1]) him חי פרעה כי מרגלים אתם BY THE LIFE OF PHARAOH, SURELY YOU ARE SPIES. **(17)** משמר WARD — the prison-house. **(19)** בבית משמרכם (lit., in the house of your ward) — the house in which you are at present imprisoned[2]). ואתם לכו הביאו BUT YE, GO, CARRY to your father's house שבר רעבון בתיכם CORN FOR THE FAMINE OF YOUR HOUSES — what you have purchased for the hunger of the people in your houses[3]). **(20)** ויאמנו דבריכם *means* so shall your words be verified[4]) and confirmed. Other examples are, (Num. V. 22) "It is true, it is true (אמן אמן)", and (1 Kings VIII. 26) "Let thy word, I pray thee, be verified (יאמן)". **(21)** אבל VERILY — *It is to be understood* as the Targum *renders it:* בקושטא "in truth"[5]). I have seen a statement in Bereshith Rabbah that in the Roman (Latin)[6]) language אבל means ברם (v e r u m) truly, indeed. באה אלינו [THIS DISTRESS] IS COME UPON US — *The word* באה has the accent upon the ב because it is the

NOTES

[1]) ואם לא refers to ויקח את אחיכם.

[2]) בית משמרכם does not mean either your house of imprisonment (i. e. the house of imprisonment which is your property) or the house in which you keep guard, but the house in which you are guarded.

[3]) שבר is taken as meaning "purchase" or "the thing purchased" (cf. Rashi on XLI. 56).

[4]) The word אמת is of the same root as אמן.

[5]) Not as e. g., (Dan. X. 7) אבל meaning b u t.

[6]) or, that it is a S o u t h - P a l e s t i n i a n expression — *for they use* אבל *in the meaning of* ברם truly, indeed.

טז שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם
הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא
חֵי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם: יז וַיַּאֲסֹף אֹתָם אֶל־
מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא:
חמישי יט אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית
מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם:
כ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם
וְלֹא תָמֻתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו
אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת
נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה
אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: כב וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר
הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם וְלֹא־תֶחֱטְאוּ בַיֶּלֶד

אונקלוס

טז שְׁלַחוּ מִנְּכוֹן חַד וְיִדְבַּר יָת־אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן תְּתְאַסְּרוּן וְיִתְבַּחֲנִין פִּתְגָמֵיכוֹן
הַקְשׁוֹט אִתּוֹן־אֲמָרִין וְאִם־לָא חֵי פַּרְעֹה אֲרֵי מְאַלִּילִי אַתּוּן: יז וּכְנָשׁ יָתְהוֹן
(לְבֵית־) לְמַטְרָא תְּלָתָא יוֹמִין: יח וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָּא עֲבִידוּ
וְקַיְּמוּ מִן־קֳדָם־יְיָ אֲנָא דָחֵל: יט אִם־כֵּינָאֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יִתְאֲסַר בְּבֵית־
מַטְרַחְבָּנ וְאַתּוּן אֲזִילוּ אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דְּחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן: כ וְיָת־אֲחוּכוֹן זְעֵירָא
תַּיְתוּן לְוָתִי וְיִתְמְנוּן פִּתְגָמֵיכוֹן וְלָא תְּמוּתוּן וַעֲבַדוּ־כֵן: כא וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוֹהִי
בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין וַאֲנַחְנָא עַל־אֲחוּנָא דִּי חָזֵינָא עָקַת נַפְשֵׁהּ כַּד־תָּוַח־מִתְחַנָּן לָנָא
וְלָא קַבֶּלְנָא־מִנֵּהּ עַל־כֵּן אָתָא לָוָתָנָא עַקְתָא הָדָא: כב וַאֲתִיב רְאוּבֵן יָתְהוֹן

רש״י

(טז) האמת אתכם. אִם אֱמֶת אִתָּכֶם. לְפִי־כָךְ ה״א נָקוּד פַּתָּח, שֶׁהוּא כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן תֵּימָה. ואם לא תְּבִיאוּהוּ, חי פרעה, כי מרגלים אתם: (יז) משמר. בֵּית הָאֲסוּרִים: (יט) בבית משמרכם. שֶׁאַתֶּם אֲסוּרִים בּוֹ עַכְשָׁיו: ואתם לכו הביאו. לְבֵית אֲבִיכֶם: שבר רעבון בתיכם. מַה שָּׁקְנִיתֶם לְרַעֲבוֹן אַשֵּׁי בָּתֵּיכֶם: (כ) ויאמנו דבריכם. יֵאָמְתוּ וְיִתְקַיְּמוּ; כְּמוֹ: אֶמֶן אָמֵן (במ׳ ה׳), וּכְמוֹ, יֶאֱמַן נָא דְּבָרִיךְ (מ״א ח׳): (כא) אבל. כִּתַּרְגּוּמוֹ: בְּקוּשְׁטָא. וְרָאִיתִי בִּכְ״ר: לִישָׁנָא דִּרְמָאָה הוּא אֲבָל — בְּרַם: באה אלינו. מַעֲמוֹ בְּבֵירִית, לְפִי שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן עִבְרִי,

would not hear? therefore, behold, also his blood is required. [23]And they knew not that Joseph understood them; for the interpreter was between them. [24]And he turned away from them, and wept; and he returned to them again, and spake to them, and took from them Simeon, and bound him before their eyes. [25]Then Joseph commanded to fill their vessels with corn, and to restore every man's money into his sack, and to give them provision for the way: and thus did he unto them. [26]And they lifted their purchase of grain on their asses, and went from thence. [27]And as one of them opened his sack to give his ass provender in the lodging-place, he saw his money; for, behold, it was in his bag's mouth. [28]And he said unto his brethren, My money is restored; and, lo, it is even in my bag: and their heart failed them; and they trembled, saying one to another, What is this that God hath

רש"י

perfect tense — for it had already come *upon them*. The Targum therefore renders it by אתת *which is a perfect tense in Aramaic — it has come*[1]). **(22)** וגם דמו ALSO HIS BLOOD [IS REQUIRED] — the particles את and גם extend the scope of the clause; *here it implies* "his blood and also the blood of his old father" (ib.)[2]). **(23)** והם לא ידעו כי שמע יוסף AND THEY KNEW NOT THAT JOSEPH שמע UNDERSTOOD their language, and they said this in his presence. כי המליץ ביניתם FOR THE INTERPRETER WAS BETWEEN THEM — for when they had spoken to him there was an interpreter between them who knew both the Hebrew and the Egyptian languages. He interpreted their words to Joseph and Joseph's words to them. Consequently they were under the impression that Joseph did not understand the Hebrew language. המליץ THE INTERPRETER — This was Manasseh (ib.). **(24)** ויסב מעליהם AND HE TURNED AWAY FROM THEM — He moved some distance away from them so that they should not see him weeping. ויבך AND HE WEPT because he heard that they regretted *their past conduct to him*. את שמעון SIMEON — he had cast him into the pit and it was he who had said to Levi "Behold, this dreamer cometh". Another explanation is: It was Joseph's intention to separate him from Levi lest the two of them might conspire to kill him (Gen. R. 91). ויאסור אתו לעיניהם AND HE BOUND HIM BEFORE THEIR EYES — He only kept him in bonds whilst he was before their eyes, but as soon as they departed he freed him and gave him food and drink (ib.). **(27)** ויפתח האחד lit., AND THE ONE OPENED HIS SACK — This was Levi who remained alone (one) being without Simeon his companion (cf. Targ. Jon.) במלון *means* the place where they stayed over night — THE INN. אמתחתו is the sack (שק) just mentioned[3]). **(28)** וגם הנה באמתחתי AND, LO, IT IS EVEN IN MY SACK — the money also (גם) is in it together with the

NOTES

[1]) Rashi points out that the verb is perfect tense, and rightly so, for the distress had already come upon them. Had the accent been on the last syllable, it would be the participle and the meaning would be "this distress is coming upon us" and the Targum would have rendered it by an Aramaic participle.

[2]) The meaning is that if you say "also his blood is required" it implies that his blood is required in addition to some other person's blood.

[3]) This is the reading of Rashi as quoted by Nachmanides.

וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ: כג וְהֵם לֹא
יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם: כד וַיִּסֹּב
מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח
מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם: כה וַיְצַו
יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וְלָהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם
אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם
כֵּן: כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם:
כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ
בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:
כח וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי
וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת

אונקלוס

לְמֵימַר הֲלָא אֲמָרִית לְוָתְכוֹן וּלְמֵימַר לָא־תְחוֹבוּן (כ״י ממשלמן) בְּעוּלְטָא וְלָא־
קַבֶּלְתּוּן וְאַף־דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי: כג וְאִנּוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי שָׁמְעַ יוֹסֵף אֲרֵי
מְתַרְגְּמָן הֲוָה־בֵּינֵיהוֹן: כד וְאִסְתַּחַר מֵעֲלֵיהוֹן וּבְכָא וְתָב לְוָתְהוֹן וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן
וּדְבַר מִלָּתְהוֹן יָת־שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן: כה וּפְקִיד יוֹסֵף וּמְלוֹ יָת־מָנֵיהוֹן
עִיבּוּרָא וּלְאָתָבָא כַּסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקָּתֵהּ וּלְמִתַּן לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא וַעֲבַד לְהוֹן
כֵּן: כו וּנְטָלוּ יָת־עִיבּוּרְהוֹן עַל־חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּמָּן: כז וּפְתַח חַד יָת־סַקָּתֵהּ
לְמִתַּן כְּסָתָא לְחַמְרֵהּ בְּבֵית מְבָתָא וַחֲזָא יָת־כַּסְפֵּהּ וְהָא־הוּא בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ:
כח וַאֲמַר לַאֲחוֹהִי אִתְהוֹיַב כַּסְפִּי וְאַף הָא בְּטוֹעֲנִי וּנְפַק מַדַּע־לִבְּהוֹן וּתְוָהוּ גְּבַר

רש״י

שֶׁכָּבָר בָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ אִתַּת לָנָא: (כב) וגם דמו. אֵתִין וְנַמִּין רְבוּיִין–דָּמוֹ וְגַם דַּם הַזָּקֵן:
(כג) והם לא ידעו כי שמע יוסף. מִבֵּין לְשׁוֹנָם, וּבְפָנָיו הָיוּ מְדַבְּרִים בֵּן: כי המליץ ביניתם.
כִּי כְשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ הָיָה הַמֵּלִיץ בֵּינֵיהֶם הַיּוֹדֵעַ לָשׁוֹן עִבְרִי וְלָשׁוֹן מִצְרִי, וְהָיָה מֵלִיץ
דִּבְרֵיהֶם לְיוֹסֵף, וְדִבְרֵי יוֹסֵף לָהֶם, לְכָךְ הָיוּ סְבוּרִים שֶׁאֵין יוֹסֵף מֵכִיר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי: המליץ.
זֶה מְנַשֶּׁה: (כד) ויסב מעליהם. נִתְרַחֵק מֵעֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ בּוֹכֶה: ויבך. לְפִי שֶׁשָּׁמַע
שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִין: את שמעון. הוּא הִשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר, הוּא שָׁאַמַר לְלֵוִי, הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת
הַלָּזֶה בָּא (ב״ר). דָּבָר אַחֵר: נִתְכַּוֵּן יוֹסֵף לְהַפְרִידוֹ מִלֵּוִי, שֶׁמָּא יִתְעַצְּבוּ שְׁנֵיהֶם לְהַרְוֵג
אוֹתוֹ: ויאסר אתו לעיניהם. לֹא אָסְרוּ אֶלָּא לְעֵינֵיהֶם, וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ הוֹצִיאוּ וְהֶאֱכִילוּ
וְהִשְׁקוּהוּ (ב״ר): (כז) ויפתח האחד. הוּא לֵוִי, שֶׁנִּשְׁאַר יָחִיד מִשִּׁמְעוֹן בֶּן זוּגוֹ: במלון. בְּפָקוֹם
שֶׁלָּנוּ בַּלַּיְלָה: אמתחתו. הוּא שַׂק: (כח) ונם הנה באמתחתי. גַּם הַכֶּסֶף בּוֹ עִם הַתְּבוּאָה:

done unto us? [29]And they came unto Jacob their father unto the land of Canaan, and told him all that befell unto them; saying, [30]The man, the lord of the land, spake roughly to us, took us for spies of the land. [31]And we said unto him, We are trustworthy; we are no spies: [32]We be twelve brethren, sons of our father; one is not, and the youngest is this day with our father in the land of Canaan. [33]And the man, the lord of the land, said unto us, Hereby shall I know that ye are trustworthy; place one of your brethren with me, and take food for the famine of your houses, and go. [34]And bring your youngest brother unto me: then shall I know that ye are no spies, but that ye are trustworthy: so will I give you your brother, and ye shall travel in the land. [35]And it came to pass as they emptied their sacks, that, behold, every man's bundle of money was in his sack: and when they and their father saw the bundles

רש"י

grain. מה זאת עשה אלהים לנו WHAT IS THIS THAT GOD HATH DONE UNTO US by bringing us into the danger of this accusation? For the money can only have been put back *into our sacks* in order to bring an accusation against us. **(34)** ואת הארץ תסחרו AND YE SHALL TRAVEL IN THE LAND — *It means literally*, "ye may travel round *the land*". All such words as סוחרים merchants, סחורה merchandise, are derived from this root סחר to go round, because *the merchants* travel round *looking* for merchandise. **(35)** צרור כספו *means* HIS BUNDLE OF

עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ: כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם
אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר:
ל דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ
כְּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ: לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנָחְנוּ
לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים: לב שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים
בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ
בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחֵיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ
אִתִּי וְאֶת־רַעְבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ: לד וְהָבִיאוּ
אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים
אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־
הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ: להוַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־
אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם

אונקלוס

לְאַחוֹהִי לְמֵימַר מָה־דָא עֲבַד יְיָ לָנָא: כט וַאֲתוֹ לְוָת יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן אַרְעָא דִכְנָעַן
וְחַוִּיוּ (י' וְחַוְיוּאוּ) לֵהּ יָת כָּל־דְּאַרְעָן יָתְהוֹן לְמֵימַר: ל מַלִּיל גַּבְרָא רִבּוֹנָא
דְאַרְעָא עִמָּנָא קַשְׁיָן (י' קַשְׁיָן) וְיַהֵב יָתָנָא כְּמִאַלְּיֵי יָת־אַרְעָא: לא וַאֲמַרְנָא
לֵהּ כֵּינָאֵי אֲנַחְנָא לָא הֲוֵינָא מִאַלְּיֵי: לב תְּרֵין־עֲסַר אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי אֲבוּנָא
חַד לֵיתְהוֹי וּזְעֵירָא יוֹמָא־דֵין עִם־אֲבוּנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן: לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא
רִבּוֹנָא דְאַרְעָא בְּדָא אִדַּע אֲרֵי כֵּינָאֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד שַׁבְּקוּ לְוָתִי וְיָת־עִיבּוּרָא־
דְמִסְּיַר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ וְאָזִילוּ: לד וְאֵיתְיָאוּ יָת־אֲחוּכוֹן זְעֵירָא לְוָתִי וְאִדַּע אֲרֵי
לָא מְאַלְּיֵי אַתּוּן אֲרֵי כֵּינָאֵי אַתּוּן יָת־אֲחוּכוֹן אֶתֵּן לְכוֹן וְיָת־אַרְעָא תַּעְבְּדוּן־
כַּהּ־סְחוֹרְתָּא: לה וַהֲוָה אֲנוּן מְרִיקִין סַקֵּיהוֹן וְהָא־גְבַר צְרִיר־כַּסְפֵּהּ בְּסַקֵּהּ

רש"י

מה זאת עשה אלהים לנו. לְהַבִּיאֵנוּ לִידֵי עֲלִילָה זוֹ, שֶׁלֹּא הוּשַׁב אֶלָּא לְהִתְעוֹלֵל עָלֵינוּ: (לד) ואת הארץ תסחרו. תְּסוֹבְבוּ; וְכָל לְשׁוֹן סוֹחֲרִים וּסְחוֹרָה עַל שֵׁם שֶׁמְּחַוְרִים וְסוֹבְבִים אַחַר הַפְּרַקְמַטְיָא: (לה) צרור כספי. קֶשֶׁר כַּסְפּוֹ:

of money, they were afraid. [36]And Jacob their father said unto them, Me have ye bereaved of children: Joseph is not, and Simeon is not, and ye will take Benjamin: all these things are upon me. [37]And Reuben said unto his father, as follows, Put to death my two sons, If I bring him not to thee: give him into my hand, and I will restore him to thee. [38]And he said, My son shall not go down with you; for his brother is dead, and he remains alone: if mischief befall him by the way in which ye go, then shall ye bring down my grey hairs with sorrow to the grave.

43. [1]And the famine was heavy in the land. [2]And it came to pass, when they had finished eating the purchase of grain which they had brought out of Egypt, their father said unto them, Go again, buy grain for us for a little food. [3]And Judah said unto him as follows, The man did solemnly protest unto us, saying, Ye shall not see my face, except

רש"י

MONEY. **(36)** אתי שכלתם ME YE HAVE BEREAVED OF CHILDREN — The inference is that he suspected them of having slain or sold him (Simeon) as *they had done to* Joseph (Gen. R. 91). שכלתם YE HAVE BEREAVED — any-one whose children are lost to him may be called (שכול) bereaved[1]). **(38)** לא ירד בני עמכם MY SON SHALL NOT GO DOWN WITH YOU — He did not accept Reuben's offer. He said, "What a fool is this oldest son *of mine*! He suggests that I should kill his sons. Are they his *only* and not mine *also*?"

43. **(2)** כאשר כלו לאכל WHEN THEY HAD EATEN UP — Judah said to them: Leave the old man alone until the house will run short of bread (Tanch.). כאשר כלו WHEN THEY HAD FINISHED [EATING THE GRAIN] — The Targum renders it by כד שציאו *which means "when they finished" in the sense of making an end of doing an action.* He who has the reading in the Targum כד מפיקו "when they had e n o u g h" is in error. The words (XXIV. 22) כאשר כלו הגמלים לשתות "when the camels had finished drinking" are rightly rendered in the Targum כד מפיקו *which means* "when they had drunk sufficient for their needs", *for* that was the e n d of their drinking. Here, however, this phrase "when they had finished eating" refers to *the time* when the food came to an end, and we should render it in the Targum by כד שציאו when they had finished (which means finishing in the sense of nothing being left over). **(3)** העד העד [THE MAN] DID SOLEMNLY PROTEST UNTO US — *The Hebrew* is an expression signifying warning *and it is derived from the root* עוד *to bear witness,* because a warning is, as a rule, given in the presence of witnesses. Other examples are (Jer. XI. 7) "I earnestly forewarned (העדותי) your fathers", and (Ex. XIX. 21) "Go, warn (העד) the people."

NOTES

1) Cf. Rashi on XXVII. 45. A parent may be "bereaved" by the death of his children or by the loss of them through another cause.

הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּרְאוּ: לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב
אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ
וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה: לז וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן
אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ
אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ:
לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא
לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ
וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה: מג א וְהָרָעָב
כָּבֵד בָּאָרֶץ: ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר
אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם
שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל: ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה
לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי

אונקלוס

וְחַוּ יָת־צְרָרֵי כַּסְפֵיהוֹן אִנּוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ: לו וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן יָתִי
אַחְכַּלְתּוּן יוֹסֵף לֵיתוֹהִי וְשִׁמְעוֹן לָא־הֲוָה־תָּקָא (לֵיתוֹהִי) וְיָת־בִּנְיָמִן תְּרַכְּרוּן עֲלַי
הֲווֹ כֻלְּהוֹן: לז וַאֲמַר רְאוּבֵן לְוָת־אֲבוּהִי לְמֵימַר יָת־תְּרֵין בְּנַי תְּמִית אִם־לָא
אֵיתֵינֵהּ לָוָתָךְ הַב יְהֵא עַל־יְדִי וַאֲנָא אֲתֵיבְנֵהּ לָךְ: לח וַאֲמַר לָא־יֵחוֹת בְּרִי עִמְּכוֹן
אֲרֵי־אֲחוֹהִי מִית וְהוּא בְּלַחּוֹדוֹהִי אֶשְׁתְּאַר וְיַעֲרְעִנֵּהּ מוֹקָא בְּאָרְחָא דִּי תְהָכּוֹךְ
בַּהּ וְתַחֲתוּן יָת־שֵׂיבָתִי בְּדָוֹנָא לִשְׁאוֹל: א וְכַפְנָא תַּקִּיף בְּאַרְעָא: ב וַהֲוָה כַּד
סַפִּיקוּ (ים כ"י) לְמֵיכַל יָת־עִיבּוּרָא דְּאַיְתְיוּ מִמִּצְרַיִם וַאֲמַר לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ
זְבִינוּ־לָנָא זְעִיר עִיבּוּרָא: ג וַאֲמַר לֵהּ יְהוּדָה לְמֵימָר אִסְתְּהַד אִסְתְּהַד בְּנָא

רש"י

(לו) אתי שכלתם. מִלְּמַד שֶׁהַשָּׂטָן שָׁמָא הֲרָגוּהוּ אוֹ מָכְרוּהוּ כְּיוֹסֵף: שכלתם. כָּל מִי שֶׁבָּנָיו אֲבוּדִים, קְרוּי שַׁכּוּל: (לח) לא ירד בני עמכם. לֹא קִבֵּל דְּבָרָיו שֶׁל רְאוּבֵן, אָמַר: בְּכוֹר שׁוֹטֶה הוּא וָהּ, הוּא אוֹמֵר לְהָמִית בָּנָיו, וְכִי בָּנָיו הֵם, וְלֹא בָּנַי? (ב"ר):

מג (ב) כאשר כלו לאכל. יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: הַמְתִּינוּ לָזָקֵן עַד שֶׁתֹּאכְלֶה פַּת מִן הַבַּיִת (ב"ר): כאשר כלו. כַּד שַׁצִּיאוּ, וְהַמְתַּרְגֵּם כַּד סַפִּיקוּ; טוֹעֶה; כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַנִּמְלִים לִשְׁתּוֹת מִתַּרְגֵּם כַּד סַפִּיקוּ — כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָם הוּא נֹמֶר שְׁתִיָּתָם; אֲבָל זֶה כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל, כַּאֲשֶׁר תֹּם הָאוֹכֶל הוּא; וּמְתַרְגְּמִינַן כַּד שַׁצִּיאוּ: (ג) העד העד. לְשׁוֹן הַתְרָאָה שֶׁסְּתָם הַתְרָאָה מְחֻדֶּדֶת כוֹ בְּפָנֵי עֵדִים, וְכֵן: הַעֵדֹתִי בָּאֲבוֹתֵיכֶם (ירמ' י"א); רֵד הָעֵד בָּעָם (שמ' י"ט):

your brother be with you. [4]If thou will send our brother with us, we will go down and buy thee grain for food: [5]But if thou wilt not send him, we will not go down: for the man said unto us, Ye shall not see my face, except your brother be with you. [6]And Israel said, Wherefore did ye do evil to me, by telling the man that ye had yet a brother? [7]And they said, the man asked us strictly concerning ourselves, and our kindred, saying, Is your father yet alive? have ye another brother? and we told him according to the tenor of these words: could we certainly know that he would say, Bring your brother down? [8]And Judah said unto Israel his father, Send the lad with me, and we will arise and go; that we may live, and not die, both we, and thou, and also our little ones. [9]I will be surety for him; at my hand shalt thou seek him:

רש"י

לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם *means* YE SHALL NOT SEE ME IF YOUR BROTHER BE NOT WITH YOU — Onkelos renders it by אלחין כד אהוכון עמכון "except when your brother is with you" *adding the word* כד *when, to which there is no corresponding word in the Hebrew text.* He gave the explanation of the word (בלתי) correctly, but he was not particular to translate according to the exact expression used in the text. **(7)** לגו ולמולדתנו CONCERNING OURSELVES AND CONCERNING OUR KINDRED — concerning our families. A Midrashic comment *based upon the meaning of* מולדת, *"birth" — He asked of us concerning the circumstances of our birth* — is: he could even tell us of what kind of wood our cradles were made. וגנד לו AND WE TOLD HIM that we had a father and a brother. על פי הדברים האלה ACCORDING TO THE TENOR OF THESE WORDS — we were forced to tell him according to the tenor of the questions he put to us. כי יאמר THAT HE WOULD SAY — *The word* כי *is used here in the sense of* אשר "that". The word כי may be used in the sense of אם and אם may be used in the sense of אשר; therefore this (i. e. אשר) is one of the four meanings in which כי, *according to the Rabbis,* is used, viz., אם, for the word כי here has the same meaning as אם, as *in* (XXIV. 33) עד אם דברתי דברי "until that I have spoken my words" (where אם is the same as כי or אשר). **(8)** ונחיה THAT WE MAY LIVE — (lit., and we shall live). The spirit of prophecy was enkindled within him. *He said:* owing to this journey your spirit will live *again, which indeed happened,* as it is said, (XLV. 27) "And the spirit of Jacob, their father, revived". ולא נמות AND THAT WE MAY NOT DIE of hunger. As for Benjamin it is doubtful whether he will be seized or whether he will not be seized, but as for us, we shall certainly all die of hunger if we do not go. It is better that you should let go

בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם: ד אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־
אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל: ה וְאִם־אֵינְךָ
מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ
פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם: ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה
הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח: ז וַיֹּאמְרוּ
שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד
אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם:
ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר
אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ
גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ: ט אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ

אונקלוס

נַבְרָא לְמֵימַר לָא־תֶחֱזוֹן אַפַּי אֱלָהַיִן כַּד־אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן: ד אִם־אִיתָךְ מְשַׁלַּח
יָת־אָחוּנָא עִמָּנָא נֵיחוֹת וְנִזְבּוֹן לָךְ עִיכוּרָא: ה וְאִם־לֵיתָךְ מְשַׁלַּח לָא נֵחוֹת אֲרֵי־
נַבְרָא אֲמַר לָנָא לָא־תֶחֱזוֹן אַפַּי אֱלָהַיִן כַּד־אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן: ו וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָּה
אַבְאַשְׁתּוּן לַי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד־כְּעַן לְכוֹן אָחָא: ז וַאֲמָרוּ מִשְׁאַל שְׁאֵל־נַבְרָא
לָנָא וְלִילְדוּתָנָא לְמֵימַר הַעַד־כְּעַן אֲבוּכוֹן קַיֵּם הַאִית לְכוֹן אָחָא וְחַוֵּינָא־לֵהּ
עַל־מֵימַר פֻּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הַמְדַע נְדַע־דֶּיךְ חַוָּנָא־דִילָן אֲרֵי יֵימַר אוֹחֵיתוּ יָת־אֲחוּכוֹן:
ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי שְׁלַח עוּלֵימָא עִמִּי וְנָקוּם וְנִטּוֹל וְנֵיחֵי וְלָא
נְמוּת אַף־אֲנַחְנָא אַף־אַתְּ אַף־טַפְלָנָא: ט אֲנָא מְעָרְבְנָא־בֵהּ מִן־יְדִי תְּבַעֲנִנֵּהּ

רש״י

לֹא תִרְאוּ פְנֵי בִלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם. לֹא תִרְאֻנִי בְּלֹא אֲחִיכֶם אִתְּכֶם; וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם אֱלָהַיִן כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן, יֶשֶׁב הַדָּבָר עַל אָפְנוֹ, וְלֹא דִקְדֵּק לְתַרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא: (ז) לנו ולמולדתנו. לְמִשְׁפְּחוֹתֵינוּ. וּמִדְרָשׁוֹ: אֶפִּילוּ עֲצֵי עֲרִיסוֹתֵינוּ גִּלָּה לָנוּ: וענד לו. שָׂיַח לָנוּ אָב וְאָח: על פי הדברים האלה. עַל פִּי שְׁאֵלוֹתָיו אֲשֶׁר שָׁאַל, הִזְקִקָנוּ לְהַגִּיד: כי יאמר. אֲשֶׁר יֹאמַר, כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אִם וְאִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר; הֲרֵי זֶה שִׁמּוּשׁ אֶחָד מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹתָיו שְׁמְשַׁמֵּשׁ כְּ׳, וְהוּא אִם, שֶׁהֲרֵי כִּי זֶה כְּמוֹ אִם, כְּמוֹ: עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְבָרִי (בר׳ כ״ד): (ח) ונחיה. נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, עַל יְדֵי הֲלִיכָה זוֹ תְּחִי רוּחֵהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם (בר׳ מ״ה): ולא נמות. בָּרָעָב: כְּגוֹמֵין, סָפֵק יִתְפַּשׁ סָפֵק לֹא יִתְפַּשׁ וְאָנוּ כְּלָנוּ מֵתִים בָּרָעָב אִם לֹא נֵלֵךְ, מוּטָב שֶׁתְּנִיחַ

if I bring him not unto thee, and set him before thee, then I shall have sinned against thee all my days: [10]For had we not lingered, surely now we had returned twice. [11]And their father Israel said unto them, If so, now do this; take of the best fruits in the land in your vessels, and bring down to the man a present, a little balm, and a little honey, spices, and labdanum, nuts, and almonds: [12]And take double money in your hand; and the money that was restored in the mouth of your bags, restore by your own hand; peradventure it was an oversight: [13]Take also your brother, and arise, return unto the man: [14]And God Almighty give you compassion before the man that he may send away

רש"י

what is doubtful and snatch at what is certain (Gen. R. 91). **(9)** והצגתיו לפניך AND SET HIM BEFORE THEE — for I will not bring him back to you dead but alive. וחטאתי לך כל הימים THEN SHALL I HAVE SINNED AGAINST THEE ALL THE DAYS — also in the world to come (ib.). **(10)** לולא התמהמהנו EXCEPT WE HAD LINGERED through you, we would have already come back with Simeon and you would not have had this anxiety all these days. **(11)** אפוא NOW — This is really a redundant word used in Hebrew for stylistic purposes. If it be so that I am compelled to do this — that I must send him with you — I must endeavour to seek where (אי) there is here (פה) some measure and plan to propose to you and therefore, I say: "Do this". מזמרת הארץ OF THE CHOICE PRODUCTS OF THE LAND — This is rendered in the Targum by "Take of that which is praised in the land" — that about which people sing its praise (מזמרים) when it comes into existence. נבאת is WAX (cf. XXXVII. 25). בטנים PISTACHIO-NUTS — I do not know what these are, but in the definitions given in the Dictionary of R.Machir I have read that they are Pistachios; I think that they are peaches. **(12)** וכסף משנה AND DOUBLE MONEY — twice as much as at first. קחו בידכם TAKE IN YOUR HAND to buy food: perhaps the market-price has risen (ib.). אולי מטעה הוא PERADVENTURE IT WAS AN OVERSIGHT — perhaps the man in charge of the house forgot it inadvertently[1]). **(14)** ואל שדי AND GOD ALMIGHTY — Now you lack nothing except prayer, and therefore I pray for you (ib.). אל שדי God שַׁדַּי who gives plenteous mercy and in whose hand is sufficient power to give — may He give you mercy. This is the real meaning of the words. A Midrashic explanation is: He who said to the Universe, "Enough!", may He say "Enough!" to my troubles. I have had no rest since my youth — trouble through Laban, trouble through Esau, the trouble of Rachel, the trouble of Dinah, the trouble of Joseph, the trouble of Simeon, the trouble of Benjamin (Tanch.). ושלח לכם *means* AND MAY HE RELEASE UNTO YOU, as the Targum renders it — may He release him from his bonds. It has the same meaning as (Ex. XXI. 26) "He shall let him go, יְשַׁלְּחֶנּוּ (Piel) free". It would not have been correct to translate it in the Targum by "and may he s e n d to you *your other brother*", because, as a matter of fact, they were going there where he was. את אחיכם YOUR BROTHER — This refers to Simeon. אחר THE OTHER ONE — The spirit of prophecy was diffused

NOTES

1) Not an oversight on your part, that you forgot to pay for the corn.

אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי
לְךָ כָּל־הַיָּמִים: י כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה
שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם: יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם
אִם־כֵּן וֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ
בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט
דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים: יב וְכֶסֶף מִשְׁנֶה
קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם
תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא: יג וְאֶת־אֲחִיכֶם
קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ: יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם
רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם אַחֵר

אונקלוס

אִם־לָא אַיְתֵנֵה לְךְ וַאֲקִימְנֵה קֳדָמָךְ וְאֶהֱי־חָטֵי לָךְ כָּל־יוֹמַיָּא: אֲרֵי אִלּוּלֵפוֹן
בְּדָא־אִתְעַכָּבְנָא אֲרֵי־כְעַן תַּכְנָא דְנָן תְּרֵתֵין־זִמְנִין: יא וַאֲמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל
אֲבוּהוֹן אִם־כֵּן הָכָא דָּא עִיבְדוּ סְבוּ מִדְּמִשְׁתַּבַח בְּאַרְעָא בָּמָנַיכוֹן וְאוֹחֵיתוּ
לְגַבְרָא תְּקָרְבָתָא וְעִיר קְטַף וּעְיר דְּבַשׁ שְׁעַף וּלְטוֹם בָּטְנִין וְשִׁגְדִין: יב וְכַסְפָּא
עַל־תַּר־תְּרִין סְבוּ בְיֵדְכוֹן וְיָת־כַּסְפָּא דְאִתּוּתַב בְּפוּם טוֹעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן בְּיֵדְכוֹן
מָאִים שָׁלוּ הוּא: יג וְיָת־אֲחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תּוּבוּ לְוָת־גַּבְרָא: יד וְאֵל שַׁדַּי
יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין קֳדָם גַּבְרָא וְיִפְטַר לְכוֹן יָת־אֲחוּכוֹן אָחֳרָנָא וְיָת־בִּנְיָמִין

רש"י

אֶת הַסָּפָק וְתַתְפּוֹשׁ אֶת הַנַּדָּאי: (ט) והצגתיו לפניך. שֶׁלֹּא אֲבַאֲנוּ אֵלֶיךָ מֵת, כִּי אִם חָי: וחטאתי לך כל הימים. לְעוֹלָם הַבָּא: (י) לולא התמהמנו על דָּבָר, כְּבָר הָיִינוּ שָׁבִים עִם שִׁמְעוֹן וְלֹא נִצְטַעֲרְתָּ כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ: (יא) אפוא לשון אֶתֶר הוּא, לְתַקֵּן מִלָּה בְּלָשׁוֹן עִבְרִי, אם כֵּן אֲוַדְקֵק לַעֲשׂוֹת, שֶׁאֲשַׁלְּחֵנּוּ עִמָּכֶם, צְרִיךְ אֲנִי לַחֲזוֹר וּלְבַקֵּשׁ אַיֵּה פֹּה תַּקָּנָה וַעֲצָה לְהַשִּׂיאָכֶם, וְאוֹמַר אֲנִי זאת עשו: מזמרת הארץ. מִדְּמְשֻׁבַּח בְּאַרְעָא—שֶׁהַכֹּל מְזַמְּרִים עָלָיו כְּשֶׁהוּא בָּא לָעוֹלָם: נכאת, שֶׂעָוָה: בטנים. לֹא יָדַעְתִּי מַה הֵם, וּכְפִירוּשׁוֹ א"ב שֶׁל רַבִּי מָכִיר רָאִיתִי פשט"ציאם וְדוֹמֶה לִי שֶׁהֵם אֲפַרְסְקִין: (יב) וכסף משנה. פִּי שְׁנַיִם בָּרִאשׁוֹן. קחו בידכם. לִשְׁבֹּר אֹכֶל, שֶׁמָּא הוּקַר הַשָּׁעַר: אולי משנה הוא, שֶׁמָּא הַמְּמֻנֶּה עַל הַבַּיִת שָׁכְחוֹ שׁוֹגֵג: (יד) ואל שדי. מֵעַתָּה אֵינָכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה, הֲרֵינִי מִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם: אל שדי. שַׁדַּי בְּנִתְּנִית רַחֲמָיו וּכְדֵי הֵיכוֹלֶת בְּיָדוֹ לִתֵּן, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים, וְהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: מִי שֶׁאָמַר לָעוֹלָם דַּי, יֹאמַר דַּי לְצָרוֹתַי, שֶׁלֹּא שָׁקַטְתִּי מִנְּעוּרַי, צָרַת לָבָן, צָרַת עֵשָׂו, צָרַת רָחֵל, צָרַת דִּינָה, צָרַת יוֹסֵף, צָרַת שִׁמְעוֹן, צָרַת בִּנְיָמִין: ושלח לכם. וְיִפְטַר לְכוֹן כְּתַרְגּוּמוֹ—יְפַטְּרֵנוּ מֵאֶמּוּרָיו, לְשׁוֹן לְחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֵנוּ (שמ' כ"א), וְאֵינוֹ נוֹפֵל בְּתַרְגּוּם לְשׁוֹן וַיְשַׁלַּח, שֶׁהֲרֵי לְשָׁם הֵם הוֹלְכִים אֶצְלוֹ: את אחיכם. זֶה שִׁמְעוֹן: אחר. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נוֹרְקָה בּוֹ, לְרִבּוּת יוֹסֵף (ב"ר):

your other brother, and Benjamin. If I am to be bereaved of children, let me be bereaved of children. 15And the men took that present, and they took double money in their hand, and Benjamin; and rose, and went down to Egypt, and stood before Joseph. 16And when Joseph saw Benjamin with them, he said to him who was over his house, Bring these men into the house, and kill, and prepare; for these men shall eat with me at noon. 17And the man did as Joseph said; and the man brought the men into Joseph's house. 18And the men were afraid, because they were brought into Joseph's house; and they said, Because of the money that was restored in our bags previously are we brought in; that he may seek occasion against us, and fall upon us, and take us for

רש"י

upon him so that he included Joseph also (Ber. R. 92). ואני AND AS FOR ME — until you return I shall feel myself bereaved of my children being in constant suspense. כאשר שכלתי *means* EVEN AS I AM BEREAVED of Joseph and of Simeon שכלתי I SHALL BE BEREAVED of Benjamin. **(15)** ואת בניטין [AND THEY TOOK DOUBLE MONEY] AND BENJAMIN — We render this in the Targum by ודברו ית בניטן "and they led Benjamin away", because the same expression cannot be used in Aramaic for taking money and for taking a person. In the case of a thing that can be taken in the hand the Targum uses ונסיב "and he carried" *for the Hebrew verb* לקח, whilst in the case of a person who is taken by persuasion (lit., by leading *him* with words) the Targum uses ודבר and he led away[1]). **(16)** וטבח טבח והכן AND SLAUGHTER THE BEASTS AND MAKE READY — *The Hebrew is* the same as ולטבח טבח ולהכין (infinitives) "and to slaughter . . . and to prepare". The word וְטָבֹחַ is not an imperative, for this should be וְטְבַח (as from שְׁלַח the imperative is שְׁלַח). בצהרים AT NOON — This word is rendered in the Targum by בשירותא which in Aramaic denotes the first meal *during the day;* in O. F. disner. It occurs frequently in the Talmud: (Taan. 11b) "He threw the dog שירותיה his meal; (Ber. 39b) "he cut bread for the whole of שירותא his meal." But wherever צהרים means noon it is translated in the Targum by טיהרא. **(18)** ויראו האנשים AND THE MEN WERE AFRAID — *The word* ויראו is written with two yods and its translation in the Targum is ודחילו and they were afraid[2]). כי הובאו בית יוסף BECAUSE THEY WERE BROUGHT INTO JOSEPH'S HOUSE, and it was not usual for other people who came to buy corn to stay over night in Joseph's house but in the inns of the city. ויראו AND THEY WERE AFRAID, because this could be only for the purpose of putting them in prison. אנהנו מובאים WE HAVE BEEN BROUGHT inside this house. להתגלל *means* THAT THERE MAY BE ROLLED UPON US an accusation regarding the money AND THAT THIS MAY FALL UPON US. And according to Onkelos who rendered ולהתנפל עלינו by ולאסתקפא עלנא, it signifies seeking an occasion — just as we render in the Targum

NOTES

1) For this reason the Targum adds the word ודברו and they led away, since ונסיבו which it used of taking the money cannot be used of taking a human being.

2) i. e. the word does not mean "and they saw" (which would be in Hebrew, ויראו with one י); had this been so, the Targum would not have rendered it by ודחילו but by וחזו.

וְאֶת־בִּנְיָמִן וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי׃ מו וַיִּקְחוּ
הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ
בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ
לִפְנֵי יוֹסֵף׃ ששי מז וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין
וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה
וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם׃
יז וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־
הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף׃ יח וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ
בֵּית־יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל
עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־

אונקלוס

וַאֲנָא כְּמָא דְאִתְכְּלִית תְּכְלִית׃ מו וּנְסִיבוּ גֻּבְרַיָּא יָת־תֻּקְרֻבְתָּא הָדָא וְעַל־תַּרְ־
תֵּרִין־כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִּידֵהוֹן וְדָבְרוּ יָת־בִּנְיָמִן וְקָמוּ וּנְחָתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ קֳדָם
יוֹסֵף׃ מז וַחֲזָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יָת־בִּנְיָמִין וַאֲמַר לְרַי־מְמָנָא עַל־בֵּיתֵהּ אָעֵיל יָת־
גֻּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּנְכוֹס נִכְסָתָא וְאִתְקַן אֲרֵי עִמִּי יֵיכְלוּן גֻּבְרַיָּא בְּשִׁירוּתָא׃
יז וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דְּ־אֲמַר יוֹסֵף וְאָעִיל גַּבְרָא יָת־גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף׃
יח וּדְחִילוּ גֻּבְרַיָּא אֲרֵי אִתַּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמָרוּ עַל־עֶסֶק כַּסְפָּא דְּאִסְתְּחַב
בְּטוֹעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מִתַּעְלִין לְאִיתְרְבָרְבָא עֲלָנָא וּלְאִסְתַּקְפָּא עֲלָנָא

רש״י

ואני. עַד שׁוּבְכֶם אֲהֵיָה שְׁכוּל מְשֻׁכָּל: כאשר שכלתי. מיוסף ומשמעון שכלתי מִבִּנְיָמִין׃ (מו) ואת בנימין. מְתַרְגְּמִינָן וּדְבָרוּ יָת בִּנְיָמִין, לְפִי שֶׁאֵין לִקְיחַת הַכֶּסֶף וּלְקִיחַת הָאָדָם שָׁוֶה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי; בְּדָבָר הַנִּקָּח בְּיָד מְתַרְגְּמִנָן וּסְיב, וְדָבָר הַנִּקָּח בְּהַנְהָגַת דְּבָרִים, מְתַרְגְּמִינָן וּדְבַר׃ (מז) וטבח טבח והכן. כְּמוֹ וְלִטְבֹחַ טֶבַח וְלַהֲכִין, וְאֵין טְבוֹחַ לְשׁוֹן צַוָּוי, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וּטְבַח: בצהרים. זֶה מְתֻרְגָּם בְּשֵׁי־רוּתָא, שֶׁהוּא לְשׁוֹן סְעוּדָה רִאשׁוֹנָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי וּבְלַעַז דיונ״ר, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בְּתַלְמוּד: שָׁרָא לְכַלְבָּא שֵׁירוּתַיה; בָּצַע אַכּוּלָא שֵׁירוּתָא. אֲבָל כָּל תַּרְגּוּם שֶׁל צָהֳרַיִם מֵיהָרָא׃ (יח) ויראו האנשים. כָּתוּב הוּא בְּשֶׁנֵּי יוּד״ין, וְתַרְגּוּמוֹ וּדְחִילוּ: כי הובאו בית יוסף. וְאֵין דֶּרֶךְ שְׁאָר הַבָּאִים לִשְׁבּוֹר בָּךְ, לָלוּן בְּבֵית יוֹסֵף, כִּי אִם בְּפוּנְדָקָאוֹת שֶׁבָּעִיר; ויראו. שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא לְאַסְפָּם אֶל מִשְׁמָר: אנחנו מובאים. אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת הַזֶּה: להתגלל. לִהְיוֹת מִתְגַּלְגֶּלֶת עָלֵינוּ עֲלִילַת הַכֶּסֶף וְלִהְיוֹתָהּ נוֹפֶלֶת עָלֵינוּ: ואונקלוס שתרגם ולאסתקפא עלנא הוא לשון להתעולל,

servants, and our asses. [19]And they stepped near to the man who was over Joseph's house, and they spake with him at the entrance of the house, [20]And said, O my lord, we came indeed down previously to buy grain for food: [21]And it came to pass, when we came to the lodging-place, that we opened our bags, and, behold, every man's money was in the mouth of his bag, our money in its full weight: and we have brought it back in our hand. [22]And other money have we brought down in our hands to by grain for food: we know not who put our money in our bags. [23]And he said, Peace be with you, Fear not: your God, and the God of your father, hath given you a hidden treasure in your bags: Your money came to me. And he brought Simeon out unto them. [24]And the man brought the men into Joseph's house, and gave them water, and they laved their feet; and he gave their asses provender. [25]And they prepared the present against Joseph came at noon: for

רש"י

the words (Deut. XII. 17) עלילת דברים, *which mean a pretext*, by תסקופי מלין "intrigues" — but he did not translate it literally. The word ולהתגלל which he translated by לאתרברבא "to play the lord over us" he takes as connected in meaning with (Eccl. XII. 6) "the bowl of (גלת) gold", and (Nah. II. 8) "And Huzzab the queen (גלתה)[1] is carried away", where these words *from the root* גלל denote *symbolically* royal rank. **(20)** בי אדני O, MY LORD — The word בי is an expression of entreaty (בעיא) and supplication. In Aramaic we have בייא[2] "woe, woe!" (Joma 69b). ירד ירדנו WE CAME INDEED DOWN — This is a "come down" (degradation) for us. We have been accustomed to give food to others and now we are dependent upon you[3] (Gen. R. 92). **(23)** אלהיכם YOUR GOD — *your God* because of your own merits: and if your own merits do not suffice, *then* ואלהי אביכם THE GOD OF YOUR FATHER — because of your father's merits HE HAS GIVEN YOU A TREASURE (ib.). **(24)** ויבא האיש AND THE MAN BROUGHT [THE MEN] — *There is here a mention of* bringing in after bringing in *has been mentioned in v. 17*, because then they hustled him outside so that they spoke to him at the door of the house (cf. v. 18 and v. 19 where they said אנחנו מובאים "we are being brought"), but as soon as he said to them "Peace be with you" they followed and went after him *into the house* (ib.). **(25)** ויכינו *means* AND THEY MADE READY — they laid it out ornately in fine vessels.

NOTES

[1]) The Targum translates גלתה by "queen".

[2]) בייא = the Greek word βία meaning violence, wrong, hence the exclamation woe, woe! Cp., however, Nachmanides ad lit.

[3]) Cp. also Tanch. on XLII. 2: רדו שמה ירידה היא לכם.

חֲמֹרֵינוּ׃ יט וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף
וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת׃ כ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד
יָרַדְנוּ בַתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ כא וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־
הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ
בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בִּמְשָׁקְלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְיָדֵנוּ׃
כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ
מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃ כג וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם
אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן
בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־
שִׁמְעוֹן׃ כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף
וַיִּתֵּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם׃
כה וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי

אונקלוס

וּלְמִקְנֵי יָתָנָא לַעֲבָדִין וּלְמַרְבַּרְיָתָ חַמָרָנָא׃ יט וּקְרִיבוּ לְוָת־נַטְרָא דִּי־מְמָנָא עַל־
בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ בִּתְרַע בֵּיתָא׃ כ וַאֲמָרוּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מִיתַת נְחִתְנָא
בְּקַדְמִיתָא לְמִזְבַּן־עִיכוֹרָא׃ כא וַהֲוָה בַּד־אֲתֵינָא לְבֵית־מְבָתָא וּפְתַחְנָא יָרְ־
טָעָנָא וְהָא כְסַף־גְּבַר בְּפוּם טָעֲנֵהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקְלֵהּ וַאֲתֵיבְנָא יָתֵהּ בִּידָנָא׃
כב וְכַסְפָּא אָחֳרָנָא אֵיתֵינָא בִּידָנָא לְמִזְבַּן עִיכוֹרָא לָא יְדַעְנָא מָן־שַׁוִּי כַסְפָּנָא
בְּטָעָנָא׃ כג וַאֲמַר שְׁלַם לָכוֹן לָא־תְדַחֲלוּן וֶאֱלָהָא דַּאֲבוּכוֹן וֵאלָהָא דַּאֲבוּכוֹן יְהַב לְכוֹן
סִימָא בְּטָעֲנֵיכוֹן כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וְאַפֵּיק לְוָתְהוֹן יָתֹ־שִׁמְעוֹן׃ כד וְאָעִיל גַּבְרָא
יָתֹ־גֻּבְרַיָּא לְבֵית־יוֹסֵף וְיָהַב־מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיהוֹן וְיָהַב כְּסָתָא לַחֲמָרֵיהוֹן׃
כה וְאַתְקִנוּ יָת תְּקָרְבְּתָא עַד־דְּעַל יוֹסֵף בְּשֵׁירוּתָא אֲרֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי־תַמָּן יֵכְלוּן

רש״י

דִּמְתַרְגְּמִינַן עֲלֵילַת דְּבָרִים—תַּסְקוּפֵי מִלִּין. וְלֹא תִרְגְּמוּ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. וּלְהַתְּלֵל שֶׁתִּרְגֵּם
לְאִתְרַבְרָבָא, הוּא לְשׁוֹן גְּלַת הַגָּבֶהּ (קהלת י״ב), וְהוּצַב גִּלְתָּה הָעֲלָתָה (נחום ב׳), שֶׁהוּא לְשׁוֹן
מַלְכוּת: (כ) בִּי אֲדֹנִי. לְשׁוֹן בָּעְיָא וְתַחֲנוּנִים הוּא בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי בְּיָיא בְּיָיא (יבמות צ״ז, סנהדרין
פ״ד): יָרֹד יָרַדְנוּ, יְרִידָה הִיא לָנוּ, רַגְלִים הָיִינוּ לְפָרְנָס אֲחֵרִים, עַכְשָׁיו אָנוּ צְרִיכִים לְךָ (ב״ר):
(כג) אֱלֹהֵיכֶם. בְּזְכוּתְכֶם, וְאִם אֵין זְכוּתְכֶם כְּדַאי, וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם, בְּזְכוּת אֲבִיכֶם נתן לכם
מטמון: (כד) ויבא האיש. הֻבְאָה אַחַר הַבָּאָה, לְפִי שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִים אוֹתוֹ לַחוּץ עַד שֶׁדִּבְּרוּ אֵלָיו
פֶּתַח הַבַּיִת; וּמִשֶּׁאָמַר לָהֶם: שָׁלוֹם לָכֶם, נִמְשְׁכוּ וּבָאוּ אֲחָרָיו: (כה) ויכינו. הִזְמִינוּ, עִטְּרוּהָ

they heard that they should eat bread there. [26]And when Joseph came into the house, they brought him the present, which was in their hand into the house, and prostrated themselves to him to the earth. [27]And he asked them of their welfare and said, Is there peace with your father, the old man of whom ye spake? Is he yet alive? [28]And they answered, Peace is with thy servant our father, he is yet alive. And they bowed down their heads, and prostrated themselves. [29]And he lifted up his eyes, and saw his brother Benjamin, his mother's son, and said, Is this your younger brother, of whom ye spake unto me? And he said, God be gracious unto thee, my son. [30]And Joseph made haste; for his compassion was excited towards his brother: and he sought where to weep, and he came into his chamber, and wept there. [31]And he laved his face, and went out, and refrained himself, and said,

רש"י

(26) הביתה[1]) [THEY BROUGHT THE PRESENT] INTO THE HOUSE — from the outer hall into the reception hall. **(28)** ויקדו וישתחו AND THEY BOWED THE HEAD AND PROSTRATED THEMSELVES in recognition of his enquiry regarding their welfare. The root קדד denotes bowing the head: the verb שחה *in the Hiphil* denotes prostration upon the ground (Meg. 22b). **(29)** אלהים יחנך בני GOD BE GRACIOUS UNTO THEE, MY SON — With regard of the other sons of Jacob we have heard the expression "grace" *used — viz.*, (XXXIII. 5) "[The children] whom God hath graciously given (חנן) to thy servant". But Benjamin had not then been born *and therefore was not included amongst the children of whom Jacob used this term;* on this account Joseph used the term "grace" in blessing him. **(30)** כי נכמרו רחמיו FOR HIS COMPASSION WAS EXCITED — He asked him, "Have you a brother of the same mother as yourself?" — He replied, "I had a brother but I know not where he is". — "Have you sons?" He replied, "I have ten". Joseph asked him, "And what are their names?" Benjamin replied, "Bela, Becher etc." (cf. XLVI. 21). Joseph then enquired, "What are the ideas underlying these names?" He replied, "They all have some reference to my brother and the troubles that have befallen him. *I called them* Bela (בלע) because he disappeared (נבלע) amongst alien nations; Becher (בכר) because he was the first-born (בכור) of his mother; Ashbel (אשבאל) because God sent him into captivity (שבאו אל), Gera (גרא) because he had to live (גר)[2]) in a foreign country; Naaman (נעמן) because he was exceedingly pleasant (נעים); Ahi (אחי) and Rosh (ראש) because he was my brother (אח) and my superior (ראש); Muppim (מופים) because he learned from the mouth (מפי) of my father; Huppim (חופים) because he did not witness my marriage (חופה — marriage canopy) and I did not witness his marriage; and Ard (ארד) because he went down (ירד) amongst the nations" — just as it related in Treatise Sotah (36b). *When he heard all this* immediately his affection was enkindled. נכמרו *means* WAS ENKINDLED, BECAME HOT — In Mishnaic Hebrew we have (Bab. Mets. 74a) "upon (כומר) a mass of heated olives"; in Aramaic (Pes. 58a) "because of the (מכמר) drying up (through heat of the weather) of the meat". And in Biblical Hebrew *we have* (Lam. V. 10) "Our skin is hot (נכמרו) as though by an oven" — i. e. it became hot and full of wrinkles "because of the burning heat of the famine", for it is the nature of any skin to wrinkle and shrink together when it becomes hot. **(31)** ויתאפק AND HE REFRAINED HIMSELF — He made a strong effort. The root in this sense occurs in (Job. XLI. 7) אפיקי "the strong parts of the shields".

NOTES

[1]) Rashi refers to the second הביתה in this verse.
[2]) Read שָׁגָר not שנתגייר; cp. Sotah 36b.

שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם: כו וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה
וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבַּיְתָה
וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה: כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי:
כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ
וַיִּשְׁתַּחֲוּ: כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־
אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם
אֵלָי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי: שביעי ל וַיְמַהֵר יוֹסֵף
כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא
הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה: לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק

אונקלוס

ס"א דנש

לַחְמָא: כו וְעַל יוֹסֵף לְבַיְתָא וְאַיְתִיאוּ לֵהּ יָת־תְּקָרְבְּתָא דִּי־בִידֵיהוֹן לְבַיְתָא
סְגִירוּ־לֵהּ לְאַרְעָא: כז וּשְׁאֵיל לְהוֹן לְשָׁלָם וַאֲמַר הֲשְׁלָם אֲבוּכוֹן סָבָא דִּי
אֲמַרְתּוּן הַעַד־כְּעַן קַיֵּם: כח וַאֲמָרוּ שְׁלָם לְעַבְדָּךְ לְאָבוּנָא עַד־כְּעַן קַיֵּם וּכְרָעוּ
סְגִידוּ: כט וְזָקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־בִּנְיָמִין אֲחוּהִי בַּר־אִמֵּהּ וַאֲמַר הֲדֵין אֲחוּכוֹן
זְעִירָא דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וַאֲמַר מִן־קֳדָם־יְיָ יְתְרַחֵם־עֲלָךְ בְּרִי: ל וְאוֹחִי יוֹסֵף
אֲרֵי אִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמוֹהִי עַל־אֲחוּהִי וּבְעָא לְמִבְכֵּא וְעָל לְאִדְרוֹן־בֵּית־מִשְׁכְּבָא
וּבְכָא תַמָּן: לא וְאִתְחֵי אַפּוֹהִי וּנְפַק וְאִתְחְסִין וַאֲמַר שַׁוְיוּ לַחְמָא:

רש"י

בְּכֵלִים נָאִים: (כו) הביתה. מִפְּרוֹזְדוֹר לְטַרְקְלִין: (כח) ויקדו וישתחוו. עַל שְׁאֵלַת שָׁלוֹם.
קִידָה—כְּפִיפַת קְרָקֹד; הִשְׁתַּחֲוָאָה—מִשְׁתַּטֵּחַ לָאָרֶץ: (כט) אלהים יחנך בני. בִּשְׁאָר בָּנִי שְׁמַעְנוּ חֲנִינָה: אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ (בר' ל"ג), וּבִנְיָמִין עֲדַיִן לֹא נוֹלַד, לְכָךְ בֵּרְכוֹ יוֹסֵף
בַּחֲנִינָה: (ל) כי נכמרו רחמיו. שְׁאָלוֹ יֶשׁ לְךָ אָח מֵאֵם? אָמַר לוֹ: אָח הָיָה לִי, וְאֵינִי
יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא; יֶשׁ לְךָ בָּנִים? אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי י', אָמַר לוֹ: מָה שְׁמָם? אָמַר לוֹ, בָּלַע
וָבֶכֶר וְגו' אָמַר, מָה טִיבָן שֶׁל שֵׁמוֹת הֲלָלוּ? אָמַר לוֹ, בָּלַע עַל שֵׁם אָחִי וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר
מְצָאוּהוּ: בָּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת: בֶּכֶר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְאִמּוֹ: אַשְׁבֵּאל, שֶׁשְּׁבָאוּ אֵל;
גֵּרָא, שֶׁגָּר בְּאַכְסַנְיָא; וְנַעֲמָן, שֶׁהָיָה נָעִים בְּיוֹתֵר; אֲחִי רֹאשׁ—אֲחִי הָיָה וְרֹאשִׁי הָיָה; מְפִים—
מִפְּי אָבִי לְמַד; וְחֻפִּים—שֶׁלֹּא רָאָה חֻפָּתִי וְלֹא רָאִיתִי אֲנִי חֻפָּתוֹ; וְאֶרְדָּ—שֶׁיָּרַד לִבֵּין
הָאֻמּוֹת, כְּדַאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, מִיַּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו: נכמרו. נִתְחַמְּמוּ, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: עַל
הַכּוֹמָר שֶׁל יַתּוֹם, וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי: בְּמִכְמַר בִּשְׂרָא; וּבְמִקְרָא: עוֹרְנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ (איכה ה'),
נִתְחַמְּמוּ וְנִקְמְטוּ קְמָטִים קְמָטִים מִפְּנֵי וַלָּעֻפוֹת רָעָב; כֵּן דַּרְכָּךְ כָּל עוֹר, כְּשֶׁמִּתְחַמֵּמִין
אוֹתוֹ, נִקְמָט וְנִכְוָץ: (לא) ויתאפק. נִתְאַפֵּק; וְהוּא לְשׁוֹן אַפִּיקֵי מָנִים (איוב מ"א), חִזַּק,

Set on bread. [32]And they set on for him alone, and for them alone, and for the Egyptians, who did eat with him alone: because the Egyptians could not eat bread with the Hebrews; for that is an abomination unto the Egyptians. [33]And they sat before him, the firstborn according to his birthright, and the youngest according to his youth: and the men marvelled one at another. [34]And one bore presents unto them from before his face: but Benjamin's present was five times as much as the presents of all of them. And they drank, and were merry with him.

44. [1]And he commanded him that was over his house, saying, Fill the men's bags with food, as much as they can bear, and put every man's money in his bag's mouth. [2]And put my goblet, the silver goblet, in the bag's mouth of the youngest, and the money for his purchase of corn. And he did according to the word that Joseph had spoken. [3]When the morning was light, the men were sent away, they and

רש"י

Similar also is (ib. XII. 21) "And He looseth the belt of the (אפיקים) strong". **(32)** כי תועבה היא FOR THAT IS AN ABOMINATION — it is a hateful thing to the Egyptians to eat together with the Hebrews. Onkelos states a reason for this. **(33)** הבכור כבכרתו THE FIRST-BORN ACCORDING TO HIS BIRTHRIGHT — He struck the goblet and called aloud: Reuben, Simeon, Levi, Judah, Issachar and Zebulon, sons of one mother, take your seats at the table in this order which is the order in which you were born — and similarly in the case of them all. When he reached Benjamin's *name* he said, "This one has no mother and I have no mother — let him sit beside me" (Tanch. to ויגש). **(34)** משאת *means* PORTIONS OF FOOD. חמש ידות FIVE TIMES — His own portion *that was due to him* alike with his brothers and *additional* portions given to him by Joseph, Asenath, Manasseh and Ephraim (ib.). וישכרו עמו AND THEY DRANK WITH HIM — but from the day they sold him they had not drunk wine nor had he drunk wine. That day, however, they drank *wine* (Gen. R. 92).

וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם: לבוַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם
וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן
הַמִּצְרִים לֶאֱכָל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה
הִוא לְמִצְרָיִם: לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ
וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ: לד וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב
מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כָּלָם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ
וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: מד א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר
יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:
ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת
הַקָּטֹן וְאֶת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר
דִּבֵּר: ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה

אונקלוס

לב וְשַׁוִּיאוּ לֵהּ בְּלַחּוֹדוֹהִיוּלְהוֹן בְּלַחּוֹדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי דְּאָכְלִין עִמֵּהּ בְּלַחּוֹדֵיהוֹן אֲרֵי
לָא יָכְלִין מִצְרָאֵי לְמֵיכַל עִם־עִבְרָאֵי לַחְמָא אֲרֵי־בְּעִירָא הִמְצְרָאֵי דָּחֲלִין־לֵהּ עִבְרָאֵי
אָכְלִין: לג וַאֲסְחָרוּ קֳדָמוֹהִי רַבָּא כְּרַבְיוּתֵהּ וְזָעֵירָא כְּזָעֲרוּתֵהּ וְחָמָהוּ גְּבָרַיָּא
גְּבַר לְחַבְרֵהּ: לד וּנְטַל חֻלָּקִין מִן קֳדָמוֹהִי לָקֳדָמֵיהוֹן וּסְגִי חֻלָּקָא דְּבִנְיָמִן מֵחֻלָּקֵי
דְּכָלְהוֹן חַמְשָׁא חֻלָּקִין וְשָׁתִיאוּ וְרַוִּיאוּ עִמֵּהּ: א וּפַקִּיד יָת־דִּי־עַמְמָנָא עַל־בֵּיתֵהּ
לְמֵימַר מְלֵי יָת־טוֹעֲנֵי גְּבְרַיָּא עִיבּוּרָא כְּמָה־דִי יָכְלִין לְמַשְׁלָגָא וְשַׁוִּי כַּסְפָּא־גְּבַר
בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ: בוְיָת־קַלִּילְדִי קַלִּילָא דְּכַסְפָּא תְּשַׁוֵּי בְּפוּם טוֹעֲנָא דְּזָעֲרָא וְיָת
כַּסְפָּא וְבִיעוּתִי וַעֲבַר כְּפִתְגָמָא דְּיוֹסֵף דִּי מַלִּיל: ג צַפְרָא נְהַר וְגִבְרַיָּא אִתְפַּטָּרוּ

רש״י

וְכֵן: וּמוֹרַח אֶפִיקִים רִפָּה (שם י״ב): (לב) כי תועבה הוא. דָּבָר שֶׁנֶּאֱוֹי הוּא לַמִּצְרִים לֶאֱכוֹל
אֵת הָעִבְרִים, וְאוּנְקְלוּס נָתַן טַעַם לַדָּבָר: (לג) הבכור כבכרתו. מִכָּה בְּנָבִיעַ וְקוֹרֵא: רְאוּבֵן,
שִׁמְעוֹן, לֵוִי, יְהוּדָה, יִשָּׂשכָר, וּזְבוּלֻן, בְּנֵי אֵם אַחַת, הָסַבּוּ כְּסֵדֶר הַוָּתָם, שֶׁהִיא סֵדֶר תּוֹלְדוֹתֵיכֶם,
וְכֵן כָּתוּב. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לִבְנְיָמִין, אָמַר: זֶה אֵין לוֹ אֵם וַאֲנִי אֵין לִי אֵם, יֵשֵׁב אֶצְלִי: (לד) משאת.
מָנוֹת: חמש ידות. חָלְקוֹ עִם אֶחָיו וּמַשְׂאֵת יוֹסֵף וְאָסְנַת וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם: וישכרו עמו. וּמִיּוֹם
שְׁכָרוּהוּ לֹא שָׁתוּ יַיִן, וְלֹא הוּא שָׁתָה יַיִן, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁתוּ (ב״ר):

their asses. 4When they were gone out of the city, they were not yet far, Joseph said unto him that was over his house, Arise, pursue the men; and when thou dost overtake them, say unto them, Wherefore have ye repaid evil for good? 5Is not this it in which my lord drinketh, and whereby indeed he divineth? ye have done evil in that ye have done. 6And he overtook them, and he spake unto them these words. 7And they said unto him, Wherefore speaketh my lord these words? It were unworthy of thy servants to do according to this thing: 8Behold, the money, which we found in our bags' mouths, we restored unto thee out of the land of Canaan: how then should we steal out of thy lord's house silver or gold? 9With whomsoever of thy servants it be found, let him die, and we also will be my lord's servants. 10And he said, It were right to be according unto your words: nevertheless he only with whom it is found shall be my servant; but ye shall be guiltless.

רש"י

44. **(2)** גביעי MY CUP — a long goblet called maderin in O. F. **(7)** חלילה לעבדיך FAR BE IT FROM THY SERVANTS — It is a degradation (חולין a profane thing) — this is an expression denoting a shameful act. The Targum חס לעבדיך "a sparing to thy servants!" *signifies* "May there be a sparing from God upon us that we should not do this thing". The expression חס ושלום occurs often in the Talmud in this sense — *Forbearance and peace!* **(8)** הן כסף אשר מצאנו BEHOLD THE MONEY WHICH WE FOUND — This is one of the ten inferences from minor to major mentioned in the Bible. They are all enumerated in Bereshith Rabbah. **(10)** גם עתה כדבריכם IT WERE RIGHT TO BE ACCORDING TO YOUR WORDS — Indeed, this is only right: in very truth it should be according to your words since you are all guilty in this matter. Because when there are ten men and stolen property is found in possession of one of them, all of them are involved[1]) *in the theft*. I, however, shall deal with you within the line

NOTES

[1]) or arrested.

וַחֲמֹרֵיהֶם: ד הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ
וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי
הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם
רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי
בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם:
ו וַיַּשֶּׂג אֹתָם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה: ח הֵן כֶּסֶף
אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבְנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ
כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר
יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי
לַעֲבָדִים: י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כְּדִבְרֵיכֶם כֵּן־הוּא
אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם:

אונקלוס

אִנּוּן וַחֲמָרֵיהוֹן: ד אִנּוּן נְפָקוּ מִן־קַרְתָּא לָא אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אֲמַר לְרַב־טַבָּנָא
עַל־בֵּיתֵהּ קוּם רְדֹף בָּתַר גֻּבְרַיָּא וְתַדְבְּקִנּוּן וְתֵימַר לְהוֹן לְמָה אַשְׁלַמְתּוּן בִּישָׁא
חֲלַף טָבְתָא: ה הֲלָא דֵּין דִּשְׁתִּי רִבּוֹנִי בֵּהּ וְהוּא בָּרָקָא מְבָרֵק בֵּהּ אֲבָאֲשְׁתּוּן דִּי
עֲבַדְתּוּן: ו וְאַדְבִּיקִנּוּן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן יָת־פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין: ז וַאֲמָרוּ לֵהּ לְמָה יְמַלֵּל
רִבּוֹנִי כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין חַס לְעַבְדָּךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָמָא הָדֵין: ח הָא כַסְפָּא דִּי
אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוֹעֲנָנָא אֲתֵיבְנוֹתֵי לָךְ מֵאַרְעָא דִּכְנָעַן וְאֵיכְדֵין נִגְנוֹב מִבֵּית
רִבּוֹנָךְ כַּסְפָּא אוֹ דַהֲבָא (מָנִין־דִּכְסַף אוֹ מָנִין־דְּדָהָב): ט דִּי יִשְׁתְּכַח עִמַּהּ
מִשְׁעְבָּדָךְ וּמֵית וְאַף־אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי לְעַבְדִין: י וַאֲמַר אַף־כְּעַן כְּפִתְגָמֵיכוֹן

רש"י

מד (ב) גביעי. כּוֹס אֲרוּכָּה, וְקוֹרִין לוֹ מדיר"ש בְּלַעַז: (ו) חלילה לעבריך. חוּלִּין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן נָכְרִי. וְתַרְגּוּם חַס לְעַבְדָּךְ—חַס מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְהִי עָלָיו מַעֲשׂוֹת זֹאת. וְהַרְבֵּה יֵשׁ בְּהַלְמוּד "חַס וְשָׁלוֹם": (ח) הן כסף אשר מצאנו. זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל וָחוֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן מְנֻיָּין בִּבְבָ"ר: (י) גם עתה כדבריכם. אַף זוֹ מִן הַדִּין אֱמֶת כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא, שֶׁכָּלְכֶם חַיָּבִין כַּדָּבָר—י' שִׁנְמְצֵאת גְּנֵיבָה בְּיַד א' מֵהֶם כֻּלָּם נִתְפָּשִׂים, אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָכֶם לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין,

[11]Then they hastened and brought down every man his bag to the earth, and opened every man his bag. [12]And he searched, and began at the eldest, and finished at the youngest; and the goblet was found in Benjamin's bag. [13]Then they rent their outer-garments, and laded every man his ass, and returned to the city. [14]And Judah and his brethren came to Joseph's house; while he was yet there: and they fell before him on the earth. [15]And Joseph said unto them, What deed is this that ye have done? did ye not know that such a man as I can certainly divine? [16]And Judah said, What shall we say unto my lord? what shall we speak? or how shall we justify ourselves? God hath found out the iniquity of thy servants: behold, we are my lord's servants, both we, and he also in whose hand the goblet is found. [17]And he said, It were un-

רש"י

of strict justice (i. e. more equitably) *and only* אשר ימצא אתו יהיה לי עבד HE WITH WHOM IT IS FOUND SHALL BE MY BONDMAN (ib.). **(12)** בגדול החל AT THE ELDEST HE BEGAN so that they should not perceive that he knew where it was (ib.). **(13)** ויעמוס איש על חמרו THEY LADED EVERY MAN HIS ASS — They were stalwart men and did not require the assistance of each other in loading. וישבו העירה AND THEY RETURNED TO THE CITY — It was the metropolis and yet Scripture says העירה — an ordinary city! But *this is* because in their eyes it was regarded as a very medium-sized city of only ten inhabitants if *it become* a matter of waging war *against it* (ib.). **(14)** עודנו שם HE WAS YET THERE — for he was waiting for them. **(15)** הלא ידעתם כי נחש ינחש ונו' KNOW YE NOT THAT SUCH A MAN AS I CAN CERTAINLY DIVINE? — Are you not aware that so distinguished a person[1]) as I am knows how to divine, and *(even though you have robbed me of the goblet by which I divine)* to discover by my own intelligence and common sense or by logical deduction that it was you who stole the goblet! **(16)** האלהים מצא GOD HATH FOUND OUT — We know that we have done no wrong, but it has been brought about by the Holy One, blessed be He, that this should come upon us. The Creditor has found an opportunity to collect His debt (ib.)[2]). מה נצטדק How shall we justify ourselves? — This is a verbal form of צדק. In the same way every root whose first letter is צ when used in the Hithpael or Nithpael takes a ט instead of the ת *of the prefix*. This, however, is not placed before the first radical letter, but between the *first two* letters of the root. For example: נצטדק of the root צדק; (Dan. IV. 13) "and let it be wet (ויצטבע)" of the root צבע to steep; Josh. IX. 4) "and made as if they had been ambassadors (ויצטירו)", of the same root as ציר *in* (Prov. XIII. 17), ציר אמונים

NOTES

[1]) Noblemen practised divination; cf. Ezek. XXI. 26.

[2]) "God hath found out our sin", — not this theft, for we are not guilty of it, but a sin which we committed long since. He now exacts payment for the wrong we then did.

יא וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה וַיִּפְתְּחוּ
אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ: יב וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה
וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: יג וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם
וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה: מפטיר יד וַיָּבֹא
יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ
לְפָנָיו אָרְצָה: טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה
הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ
אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: טז וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר
לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא
אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ
גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ: יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי

אונקלוס

כֵּן־הוּא דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ וְיֶהֱוֵי־לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאין: יא וְאוֹחִיאוּ וּנְחִיתָא
גְּבַר יָת־טַעֲנֵהּ לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוֹעֲנֵהּ: יב וּבְלַשׁ כְּרַבָּא שָׁרִי וּבְזְעִירָא
שְׁצֵי וְאִשְׁתְּכַח קַלְיָדָא בְּטוֹעֲנָא דְּבִנְיָמִן: יג וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוֹ גְּבַר עַל־חֲמָרֵהּ
וְתָבוּ לְקִרְתָּא: יד וְעָל יְהוּדָה וַאֲחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַר־כְּעַן תַּמָּן וּנְפָלוּ
קֳדָמוֹהִי לְאַרְעָא: טו וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף מָה־עוֹבָדָא הָדֵין דִּי עֲבַדְתּוּן הֲלָא יְדַעְתּוּן
אֲרֵי־בָדָקָא מְבַדַּק גְּבַר דִּי כְוָתִי: טז וַאֲמַר יְהוּדָה מָה־נֵימַר לְרִבּוֹנִי מָה־
נְמַלֵּל וּמַה־נִּזְכֵּי מִן־קֳדָם־יְיָ אַשְׁתְּכַח יָת־חוֹבָא בְּעַבְדָּךְ הָא־אֲנַחְנָא עַבְדִּין
לְרִבּוֹנִי אַף־אֲנַחְנָא אַף דְּאִשְׁתְּכַח קַלְיָדָא בִּידֵהּ: יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְמֶעְבַּד

רש"י

אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה לִי עָבֶד: (יב) בגדול החל. שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא: (יג) ויעמס
איש על חמרו. בָּעֲלֵי זְרוֹעַ הָיוּ, וְלֹא הִצְרִיכוּ לְסַיַּע זֶה אֶת זֶה לְטָעוֹן: וישובו העירה. מִטְּרוּפוֹלִין
הָיְתָה, וְהוּא אוֹמֵר הָעִירָה, הָעִיר כָּל שֶׁהוּא: אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיְתָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינֵיהֶם אֶלָּא כְּעִיר
בִּינוֹנִית שֶׁל י׳ בְּנֵי אָדָם לְעִנְיַן הַמַּלְחָמָה: (יד) עודנו שם. שֶׁהָיָה מְמַתֵּין לָהֶם: (טו) הלא
ידעתם כי נחש ינחש וגו'. הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי אִישׁ חָשׁוּב כָּמוֹנִי יוֹדֵעַ לְנַחֵשׁ וְלִדְרֹשׁ מִדַּעַת
וּמִסִּבָּרָא וּבִינָה, כִּי אַתֶּם נְגַבְתֶּם הַגָּבִיעַ: (טז) האלהים מצא. יוֹדְעִים אָנוּ שֶׁלֹּא סָרַחְנוּ,
אֲבָל מְאֵת הַמָּקוֹם נִהְיָתָה לָהֶבִיא לָנוּ זֹאת, מָצָא בְּעַל חוֹב מָקוֹם לְגַבּוֹת שָׁפַר חוֹבוֹ: מה
נצטדק. לְשׁוֹן צֶדֶק, וְכֵן כָּל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ צָדֵי"ו וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן מִתְפָּעֵל אוֹ
נִתְפָּעֵל, נוֹתֵן טַ"ת בְּמָקוֹם תְּי"ו, וְאֵינָהּ נוֹתָנָהּ לִפְנֵי אוֹת רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְסוֹד הַתֵּיבָה אֶלָּא בְּאֶמְצַע
אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן נִצְטַדָּק מִנְּזֶרֶת צַדִּיק, וַיִּצְטַבַּע מִנְּזֶרֶת צֶבַע, וַיַּצְטָרְעוּ מִנְּזֶרֶת וְצִיר אֻמּוֹנִים.

worthy of me to do so: but the man in whose hand the goblet is found, he shall be my servant; and as for you, go you up in peace unto your father.

18Then Judah stepped near unto him, and said, Oh my lord, let thy servant, I pray thee, speak a word in my lord's ears, and let not thy wrath glow against thy servant: for thou art even as Pharaoh. 19My lord asked his servants, saying, Have ye a father, or a brother? 20And we said unto my lord, We have an old father, and a little child of his old age;

רש"י

"a faithful ambassador"; (Josh. IX. 12) "we took our provision (הצמידנו)" of the same root as צדה *in* (XLV. 21) צדה לדרך "provision for the way". And *in the same way,* with a root whose first letter is ס or ש, when it is used in the Hithpael, the ת *of the prefix* separates (i. e. is placed between) the *first two* letters of the root. For example: (Eccl. XII. 5) "and the grasshopper shall drag itself along heavily (ויסתבל)" from the root סבל "to carry a load"; (Dan. VII. 8) "I considered (משתכל הויות) the horns", *from the root* שכל *to reflect on*; (Micah VI. 16) "for the statutes of Omri are kept (וישתמרו)" from the root שמר to keep; (Is. LIX. 15) "And he that departeth from evil (משתולל) is regarded as a fool", from the same root as שולל in (Job. XII. 17) "He leadeth counsellors away (שולל) as though they were fools"[1]); (Ex. IX. 17) "Thou treadest down (מסתולל) my people", from the same root as סלולה[2]) *in* (Jer. XVIII. 15) "a way not trodden down (סלולה)".

ויגש

(18) ויגש אליו וגו' . . . דבר באזני אדני THEN JUDAH CAME NEAR TO HIM etc. [LET THY SERVANT SPEAK] A WORD IN MY LORD'S EARS etc. May my words penetrate into your ears (Gen. R. 93). ואל יחר אפך AND LET NOT THY WRATH GLOW — From these words you may infer that he spoke to him in harsh terms. כי כמוך כפרעה FOR THOU ART EVEN AS PHARAOH — In my sight you are as important as the king. This is the literal meaning, but a Midrashic explanation is: You will ultimately be stricken with leprosy for detaining Benjamin even as *your ancestor* Pharaoh was stricken because he detained my ancestress Sarah one night. Another explanation is: *you are as unreliable as Pharaoh* — just as Pharaoh issues decrees and does not carry them out, makes promises and does not fulfil them, so also do you. Is this what you meant by "setting your eyes" upon him when you said (v. 21) "Bring him down and I will set mine eyes upon him"? *Still* another interpretation of כי כמוך כפרעה FOR THOU SHALT BECOME EVEN AS PHARAOH: if you provoke me I will slay you and your master (ib.). **(19)** אדני שאל את עבדיו MY LORD ASKED HIS SERVANTS — From the beginning you came with a pretext against us. What need had you to ask us all these questions? Were we asking for your daughter *in marriage* or were you asking for our sister? And yet **(20)** ונאמר אל אדני WE SAID TO MY LORD — we kept nothing back from you (ib.). ואחיו מת AND HIS BROTHER IS DEAD — He uttered this untruth out of

NOTES

1) See Rashi on these verses.
2) See Rashi on Ex. IX. 17.

מֵעֲשׂוֹת וְאֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ
הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם:
ס ס ס

קמ"ו. יחקיומו. מתניס. והיה לי עבד סימן וחיבוק מלפיס כ"ס: כפטרת מקץ במלכים א' נסימן ג' ויקץ שלמה:

יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא
עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ
בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְע�ֹה: יט אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־
עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח: כ וַנֹּאמֶר
אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו

אונקלוס

דָּא נַבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח קַלְיָדָא בִּידֵהּ הוּא יְהֵי־לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוּ לְשְׁלֵם
לְוָת־אֲבוּכוֹן: ס ס ס

יח וּקְרֵב לְוָתֵהּ יְהוּדָה וַאֲמַר בְּבָעוּ רַבּוֹנִי יְמַלֶּל־כְּעַן עַבְדָּךְ פִּתְגָמָא קֳדָם רַבּוֹנִי
וְלָא־יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעַבְדָּךְ אֲרֵי כְפַרְעֹה כָּוֳתָךְ: יט רַבּוֹנִי שְׁאִיל יָת־
עַבְדָּוֹהִי לְמֵימַר הַאִית לְכוֹן אַבָּא אוֹ־אָחָא: כ וַאֲמַרְנָא לְרַבּוֹנִי אִית־לָנָא אַבָּא
סָבָא וּבַר סִיבְתִין זְעֵיר וְאָחוּהִי מִית וְאִשְׁתְּאַר הוּא בְּלַחוֹדוֹהִי לְאִמֵּהּ וַאֲבוּהִי

רש"י

הִצְטַיְּדִנִי מִזְרַת צֵדָה לַדָּרֶךְ. וְתֵיבָה שְׁתְּחִלָּתָהּ סָמֶךְ אוֹ שִׁין, כְּשֶׁהִיא מִתְפָּעֶלֶת, הַתָּ"ו מַפְרֶדֶת אֶת אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, בְּגוֹן, וְנִסְתַּבֵּל הֶחָנָב (קהלת י"ב), מִזְרַת סבל; מִשְׁתַּבֵּל הַיֵּיטֵב בְּקַרְנָיָא (דני' ז'), וְנִשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי (מיכה ו'), מִזְרַת שמר; וְסָר מַרָע מִשְׁתּוֹלֵל (יש' נ"ט), מִזְרַת מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלֵל (איוב י"ב), מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי (שמ' ט"ו), מִזְרַת דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה (יר' י"ח):

(יח) ויגש אליו ויומר. דבר באוזני אדני. יְקָוסוּ דְבָרַי בְּאָזְנֶיךָ: ואל יחר אפך. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁדִּבֵּר אֵלָיו קְשׁוֹת: כי כמוך כפרעה. חָשׁוּב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמָלֵךְ, וְהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: סוֹפְךָ לִלְקוֹת עָלָיו בְּצָרַעַת כְּמוֹ שֶׁלָּקָה פַּרְעֹה עַל יָדִי וְקַנָּתִי שָׂרָה עַל לֵילָה אַחַת שֶׁעִכְּבָה (ב"ר): דָּבָר אַחֵר: מַה פַּרְעֹה נוֹזֵר וְאֵינוֹ מְקַיֵּם, מַכְּטִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, אַף אַתָּה כֵּן; וְכִי זוֹ הִיא שִׂימַת עַיִן שֶׁאָמַרְתָּ לְשׁוּם עֵינְךָ עָלָיו? דָּבָר אַחֵר, כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה, אִם תַּקְנִיטֵנִי אֲהֵרוֹג אוֹתְךָ וְאֶת אָדוֹנְךָ (ב"ר): (יט) אדני שאל את עבדיו. מִתְּחִלָּה בָּעֲלִילָה בָּאתָ עָלֵינוּ, לָמָּה הָיָה לְךָ לִשְׁאוֹל כָּל אֵלֶּה? בְּתְּחִלָּה הָיִינוּ מְבַקְּשִׁים? אוֹ אֶחוֹתֵינוּ אַתָּה מְבַקֵּשׁ? וְאַף עַל פִּי כֵן (כ) ונאמר אל אדוני. לֹא כִּחַדְנוּ מִמְּךָ דָּבָר. (ב"ר): ואחיו מת. מִפְּנֵי הַיִּרְאָה הָיָה מוֹצִיא דְּבַר שֶׁקֶר מִפִּיו,

and his brother is dead, and he alone is left of his mother, and his father loveth him. [21]And thou saidst unto thy servants, Bring him down unto me, that I may set mine eyes upon him. [22]And we said unto my lord, The lad cannot leave his father: for if he should leave his father, he would die. [23]And thou saidst unto thy servants, Except your youngest brother come down with you, ye shall see my face no more. [24]And it came to pass when we came up unto thy servant my father, we told him the words of my lord. [25]And our father said, Go again, buy us as a little food. [26]And we said, We cannot go down: if our youngest brother be with us, then will we go down: for we may not see the man's face, except our youngest brother be with us. [27]And thy servant my father said unto us, Ye know that my wife bare me two sons: [28]And the one went out from me, and I said, Surely he is torn in pieces; and I saw him not since: [29]And if ye take this also from me, and mischief befall him, ye shall bring down my gray hairs with evil

רש"י

fear. He thought: if I tell him that he is alive he may say "Bring him to me". לבדו לאמו [HE] ALONE [IS LEFT] OF HIS MOTHER — of that mother he has no other brother. **(22)** ועזב את אביו ומת FOR IF HE SHOULD LEAVE HIS FATHER, HE WOULD DIE — If he leaves his father we shall be in anxiety lest he[1]) die on the journey, because indeed his mother died during a journey. **(29)** וקרהו אסון AND MISCHIEF BEFALL HIM — For Satan brings charges *against men* in the hour of danger (ib.). והורדתם

NOTES

[1]) He, not his father, as some expositors have explained the verse. See Rashbam on this verse and Rashi on v. 31.

מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: כא וַתֹּאמֶר
אֶל־עַבְדֶּךָ הוֹרְדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו:
כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־
אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת: כג וַתֹּאמֶר אֶל־עַבְדֶּיךָ
אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן
לִרְאוֹת פָּנָי: כד וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־
לוֹ אֶת דִּבְרֵי אֲדֹנִי: כה וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־
לָנוּ מְעַט־אֹכֶל: כו וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ
אָחִינוּ הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי
הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ: כז וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ
אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי:
כח וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא
רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה: כט וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם
פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה

אונקלוס

רַחִים־לֵהּ: כא וַאֲמַרְתָּ לְעַבְדָּךְ אַחֵיחוֹהִי לְוָתִי וְאֶשַׁוֵּי עֵינִי עֲלוֹהִי: כב וַאֲמַרְנָא
לְרִבּוֹנִי לָא־יִכּוֹל עוּלֵימָא לְמִשְׁבַּק יָת־אֲבוֹהִי וְאִם־יִשְׁבּוֹק יָת־אֲבוֹהִי וּמִית:
כג וַאֲמַרְתָּ לְעַבְדָּךְ אִם־לָא יֵחוֹת אֲחוֹכוֹן וְעִירָא עִמְּכוֹן לָא תּוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵי אַפָּי:
כד וַהֲוָה כַּד סְלִיקְנָא לְעַבְדָּךְ אַבָּא וְחַוֵּינָא לֵהּ יָת פִּתְגָמֵי רִבּוֹנִי: כה וַאֲמַר
אֲבוּנָא תּוּבוּ וְזַבּוֹנוּ־לָנָא וְעִיר־עִיבּוּרָא: כו וַאֲמַרְנָא לָא נְכוֹל לְמֵיחַת אִם־אִית
אֲחוּנָא וְעִירָא עִמָּנָא וְנֵחוֹת אֲרֵי־לָא נְכוֹל לְמֶחֱזֵי אַפֵּי גַּבְרָא וַאֲחוּנָא וְעִירָא
לֵיתוֹהִי עִמָּנָא: כז וַאֲמַר עַבְדָּךְ אַבָּא לָנָא אַתּוּן יְדַעְתּוּן אֲרֵי תַּרִין יְלִידַת־לִי
אִתְּתִי: כח וּנְפַק חַד מִלְוָתִי וַאֲמָרִית בְּרַם מִקְטַל קְטִיל וְלָא חַזְתֵּהּ עַד־כְּעַן:
כט וְתַדְבְּרוּן אַף־יָת־דֵּין מִן־קֳדָמַי וְיַעְרְעִנֵּהּ מְחָא וְתַחֲתוּן יָת־שֵׂיבְתִּי בְּבִישְׁתָּא

רש"י

אָמַר: אִם אוֹמַר לוֹ שֶׁהוּא קַיָּם, יֹאמַר הֵבֵאתוֹהוּ אֵצְלִי: לִבְדוֹ לֵאמֹר. מֵאוֹתוֹ הָאֵם אֵין לוֹ עוֹד אָח:
(כב) וְעָזַב אֶת אָבִיו וּמֵת. אִם יַעֲזוֹב אֶת אָבִיו, דּוֹאֲגִים אָנוּ, שָׁמָּא יָמוּת בַּדֶּרֶךְ. שֶׁהָרֵי אָמוֹ
בַּדֶּרֶךְ מֵתָה: (כט) וְקִרְרוּ אסון. שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה (ב"ר): וְהוֹרַדְתֶּם אֶת שֵׂיבָתִי וגו'.

to the grave. [30]Now therefore when I come to thy servant my father, and the lad be not with us; as his soul is bound up in the lad's soul: [31]It shall come to pass, when he seeth that the lad is not with us, that he will die: and thy servants shall bring down the gray hairs of thy servant our father with sorrow to the grave. [32]For thy servant became surety for the lad unto my father, saying, If I bring him not unto thee, then I shall have sinned against my father for ever. [33]Now therefore, I pray thee, let thy servant abide instead of the lad a servant to my lord; and let the lad go up with his brethren. [34]For how shall I go up to my father, and the lad be not with me? lest peradventure I see the evil that shall come on my father.

45. [1]Then Joseph could not refrain himself before all them that stood by him; and he called, Let every man go out from me. And there stood no man with him, while Joseph made himself known unto his brethren.

רש"י

את שיבתי וגו' YE SHALL BRING DOWN MY GRAY HAIRS etc. — Whilst Benjamin is beside me I find comfort in him *for the loss of* his mother and his brother, so that if he dies it will seem to me as though the three of them died in the same day. **(31)** והיה כראותו כי אין הנער ומת IT SHALL COME TO PASS WHEN HE SEETH THAT THE LAD IS NOT *WITH US*, THAT HE WILL DIE, i. e. his father[1]) *will die* of grief. **(32)** כי עבדך ערב את הנער FOR THY SERVANT BECAME SURETY FOR THE LAD — Should you ask why I enter into the contest (champion his cause) more strongly than my other brothers — *then I tell you: I have more to lose*; they all stand outside *the matter* (are less concerned with it than I am), but I have placed myself under a firm bond to be an outcast in both worlds. **(33)** וישב נא עבדך וגו' LET THY SERVANT ABIDE etc. — For all purposes I am superior to him in strength — whether for battle or for service *as a slave*.

45. **(1)** ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים AND JOSEPH COULD NOT REFRAIN HIMSELF BEFORE ALL THEM THAT STOOD — He could not bear that the Egyptians should stand by him witnessing how his brothers would be put to shame when he made himself known to them. **(2)** וישמע בית פרעה AND THE HOUSE OF PHARAOH HEARD IT — The house of Pharaoh means his servants

NOTES

[1]) Cp. v. 22. Here ומת refers to Jacob, since he is referred to in the preceding כראותו, whereas the subject of v. 22 is הנער.

שְׁאָלָה: ל וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר
אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: שני לא וְהָיָה
כִרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־
שֵׂיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה: לב כִּי עַבְדְּךָ
עָרַב אֶת־הַנַּעַר מֵעִם אָבִי לֵאמֹר אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ
אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים: לג וְעַתָּה יֵשֶׁב־
נָא עַבְדְּךָ תַּחַת הַנַּעַר עֶבֶד לַאדֹנִי וְהַנַּעַר יַעַל
עִם־אֶחָיו: לד כִּי־אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל־אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ
אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה בָּרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי:
מה א וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנִּצָּבִים עָלָיו
וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ
אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו: ב וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ

אונקלוס

לְשָׁאוּל: ל וּכְעַן כְּמֵיתִי לְוָת־עַבְדָּךְ אַבָּא וְעוּלֵימָא לֵיתוֹהִי עִמָּנָא וְנַפְשֵׁהּ חֲבַיְכָא־
לַהּ כְּנַפְשֵׁהּ: לא וַיְהִי כַּד־יָחֲזֵי אֲרֵי־לֵית עוּלֵימָא וּמֵית וְיַחֲתוּן עַבְדָּךְ יָת־שֵׂיבַת
עַבְדָּךְ אָבוּנָא בְּדִוּנָא לִשְׁאוֹל: לב אֲרֵי עַבְדָּךְ מְעָרַב בְּעוּלֵימָא מִן אַבָּא לְמֵימַר
אִם־לָא אַיְתְנֵהּ לְוָתָךְ וַאֲהֵי־חָטֵי לְאַבָּא כָּל־יוֹמָיָא: לג וּכְעַן יֵתֶב־כְּעַן עַבְדָּךְ
תְּחוֹת עוּלֵימָא עַבְדָּא לְרִבּוֹנִי וְעוּלֵימָא יְסַק עִם־אֲחוֹהִי: לד אֲרֵי אֵיכְדֵין אֶסֵּק
לְוָת־אַבָּא וְעוּלֵימָא לֵיתוֹהִי עִמִּי דִּלְמָא אֶחֱוֵי בְּבִישׁוּ דִּי יִשְׁתְּכַח יָת־אַבָּא:
א וְלָא־יְכִיל יוֹסֵף לְאִתְחַסָּנָא לְכֹל דְּקָיְמִין עֲלוֹהִי וּקְרָא אַפֵּיקוּ כָּל־אֱנָשׁ מֵעֲלָוַי
וְלָא־קָם אֱנָשׁ עִמֵּהּ כַּד־אִתְיְדַע יוֹסֵף לְוָת אֲחוֹהִי: ב וְיַהַב יָת־קָלֵהּ בִּבְכִיתָא

רש"י

עַכְשָׁיו כְּשֶׁהוּא אֶצְלִי, אֲנִי מִתְנַחֵם בּוֹ עַל אִמּוֹ וְעַל אָחִיו, וְאִם יָמוּת זֶה, הוּמָה עָלַי
שִׁשְׁלִשְׁתָּן מַתּוּ בְּיוֹם אֶחָד: (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת אָבִיו מִצַּעֲרָתוֹ: (לב) כי
עבדך ערב את הנער. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה אֲנִי נִכְנָס לְתַגָּר יוֹתֵר מִשְּׁאָר אַחַי? הֵם
בְּקֹלֶם מְבַחֵין וַאֲנִי נִתְקַשַּׁרְתִּי בְּקֶשֶׁר חָזָק לִהְיוֹת מְנֻדֶּה בבי עוֹלָמוֹת: (לג) ישב
נא עבדך וגו'. לְכָל דָּבָר אֲנִי מְעֻלֶּה מִמֶּנּוּ לִגְבוּרָה, וּלְמִלְחָמָה וּלְשִׂמְשׂ (ב"ר):

מה (א) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים. לֹא הָיָה יָכוֹל לְסָבוֹל שֶׁיִּהְיוּ מִצְרִים נִצָּבִים עָלָיו
וְשׁוֹמְעִין, שֶׁאֶחָיו מִתְבַּיְּשִׁין בְּהַוְדַּעְתּוֹ לָהֶם: (ב) וישמע בית פרעה. בֵּיתוֹ שֶׁל פַּרְעֹה, כְּלוֹמַר, עֲבָדָיו

[2]And he wept aloud: and the Egyptians and the house of Pharaoh heard it. [3]And Joseph said unto his brethren, I am Joseph; doth my father yet live? And his brethren could not answer him; for they were amazed at his presence. [4]And Joseph said unto his brethren, Step near to me, I pray you. And they stepped near. And he said I am Joseph your brother, whom ye sold into Egypt. [5]Now therefore be not grieved, nor angry with yourselves, that ye sold me hither: for God did send me before you for the preservation of life. [6]For these two years hath the famine been in the land: and yet there are five years, in which there shall neither be ploughing nor harvest. [7]And God sent me before you to prepare for you a subsistence in the earth, and to save your lives by a great deliverance. [8]So now it was not you that sent me hither, but God: and he hath made me a father to Pharaoh, and lord of all his house, and a ruler throughout all the land of Egypt. [9]Haste ye, and go

רש"י

and the members of his household. בית here does not mean an actual house (so that the words would mean "and one heard it in the house of Pharoah; cf. v. 16), but it is similar to (1 Kings XII. 21) בית ישראל "the house of Israel", or בית יהודה "the house of Judah", *meaning the people of Judah*. O. F. maisniede *Engl. all the inmates of a house*[1]). **(3)** נבהלו מפניו [FOR] THEY WERE AMAZED AT HIS PRESENCE — out of shame. **(4)** גשו נא אלי STEP NEAR TO ME, I PRAY YOU — He saw that they recoiled and he said *to himself* "Now my brothers feel ashamed". He *therefore* called to them in mild and gentle language (Gen. R. 97). **(5)** לשחיה FOR THE PRESERVATION OF LIFE — i. e. that I may be to you for a preservation of life. **(6)** כי זה שנתים הרעב *means* FOR THESE TWO YEARS OF FAMINE have passed of the years of famine *that are to come in the land*. **(8)** לאב A FATHER — *he made me his* colleague and

NOTES

[1]) Cp., however, v. 16, where the verb שמע is used in the נפעל and בית therefore must be understood as the actual house.

בְּבָכְיוֹ וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה: ג וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חָי וְלֹא־יָכְלוּ
אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו: ד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף
אֲחִיכֶם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה: ה וְעַתָּה ו
אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי
הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם: ו כִּי־זֶה
שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים
אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ וְקָצִיר: ז וַיְשַׁלְּחֵנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם
לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם לִפְלֵיטָה
גְּדֹלָה: שלישי ח וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי
הֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן
לְכָל־בֵּיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ט מַהֲרוּ וַעֲלוּ

אונקלוס

וּשְׁמָעוּ מִצְרָיִם וּשְׁמַע אֱנָשׁ בֵּית־פַּרְעֹה: ג וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי אֲנָא יוֹסֵף הַעַד־
כְּעַן אַבָּא קַיֶּם וְלָא־יְכִילוּ אֲחוֹהִי לַאֲתָבָא־יָתֵהּ פִּתְגָם אֲרֵי אִתְבְּהִילוּ מִן־קֳדָמוֹהִי:
ד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי קָרִיבוּ־כְעַן לְוָתִי וְקָרִיבוּ וַאֲמַר אֲנָא יוֹסֵף אֲחוּכוֹן דִּי־
זַבֲנְתּוּן יָתִי לְמִצְרָיִם: ה וּכְעַן לָא־תִתְקְפָן בְּעֵינֵיכוֹן אֲרֵי זַבֲנְתּוּן יָתִי
הָכָא אֲרֵי לְקַיָּמָא שְׁלָחַנִי יְיָ קֳדָמֵיכוֹן: ו אֲרֵי־דְנָן תַּרְתֵּין־שְׁנִין כַּפְנָא בְּגוֹ אַרְעָא
וְעוֹד חֲמֵשׁ שְׁנִין דִּי לֵית־זָרוֹעָא וַחֲצָדָא: ז וְשַׁלְחַנִי יְיָ קֳדָמֵיכוֹן לְשַׂוָּאָת לְכוֹן
שְׁאָרָא בְּאַרְעָא וּלְקַיָּמָא לְכוֹן לְשֵׁיזָבָא רַבָּא: ח וּכְעַן לָא־אַתּוּן שְׁלַחְתּוּן יָתִי
הָכָא אֱלָהֵן מִן־קֳדָם־יְיָ וְשַׁוַּינִי לַאֲבָא לְפַרְעֹה וּלְרִבּוֹן לְכָל־אֱנָשׁ־בֵּיתֵהּ וְשַׁלִּיט
בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: ט אוֹחוּ וּסְקוּ לְוָת־אַבָּא וְתֵימְרוּן לֵהּ כְּדְנָן אֲמַר בְּרָךְ

רש"י

וּבְנֵי בֵיתוֹ. וְאֵין זֶה לְשׁוֹן בַּיִת מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּמוֹ: בֵּית יִשְׂרָאֵל, בֵּית יְהוּדָה, מישנ"ד בְּלַעַז:
(ג) נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו. מִפְּנֵי הַבּוּשָׁה: (ד) גְּשׁוּ נָא אֵלַי. רָאָה אוֹתָם נִסּוֹגִים לְאָחוֹר, אָמַר: עַכְשָׁיו
אַחֵי נִכְלָמִים, קָרָא לָהֶם בְּלָשׁוֹן רַכָּה וְתַחֲנוּנִים, וְהֵרָאָה לָהֶם שֶׁהוּא מָהוּל (ב"ר): (ה) לְמִחְיָה.
לִהְיוֹת לָכֶם לְמִחְיָה: (ו) כִּי זֶה שְׁנֹתַיִם הָרָעָב. עִבְּרוּ מִשְּׁנֵי הָרָעָב: (ח) לְאָב. לְהַכִּיר וּלְפַטְּרוֹן:

up to my father, and say unto him, Thus saith thy son, Joseph, God hath made me lord of all Egypt: come down unto me, tarry not: 10And thou shalt abide in the land of Goshen, and thou shalt be near unto me, thou, and thy children, and thy children's children, and thy flocks, and thy herds, and all that thou hast: 11And there will I nourish thee; for yet there are five years of famine; lest thou, and thy household, and all that thou hast, be impoverished. 12And, behold, your eyes see, and the eyes of my brother Benjamin, that it is my mouth that speaketh unto you. 13And ye shall tell my father of all my glory in Egypt, and of all that ye have seen; and ye shall haste and bring down my father hither. 14And he fell upon his brother Benjamin's neck, and wept; and Benjamin wept upon his neck. 15Moreover he kissed all his brethren, and wept upon them: and after that his brethren spake with him. 16And the fame thereof was heard in Pharaoh's house, saying, Joseph's

ר"ש"י

and he bestowed on me the dignity of "Father of the king."[1]) **(9)** ועלו אל אבי AND GO UP TO MY FATHER — *he said "go up"* because the land of Israel is situated higher than all *the neighbouring* countries. **(11)** פן תורש *The Targum renders this by* דלמא תתמסכן LEST THOU BE IMPOVERISHED,[2]) *for the verb is of the same root* as *we find in* (1 Sam. II. 7) "The Lord maketh poor (מוריש) and maketh rich". **(12)** והנה עיניכם ראות AND, BEHOLD, YOUR EYES SEE my glory[3]), and that I am your brother, and further כי פי המדבר אליכם THAT IT IS MY MOUTH THAT SPEAKETH TO YOU in the Holy Language[4]) (Gen. R. 93). ועיני אחי בנימין [YOUR EYES] AND THE EYES OF MY BROTHER BENJAMIN — he mentions them separately and alike to imply: just as I harbour no hatred against Benjamin, my brother, for he was no party to selling me, so is my heart free from hatred against you (Meg. 16b). **(14)** ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך AND HE FELL UPON HIS BROTHER BENJAMIN'S NECK AND WEPT — for the Temples[5]) which were to be in Benjamin's territory and which would ultimately be laid in ruins. ובנימין בכה על צואריו AND BENJAMIN WEPT ON HIS NECK — for the Tabernacle of Shiloh which was to be in Joseph's territory and which would ultimately be laid in ruins (ib.) **(15)** ואחרי כן AND AFTER THAT — after they saw that he wept and realized that he was peaceably inclined towards them, דברו אחיו אתו HIS BRETHREN SPAKE WITH HIM — For at first they felt abashed before him. **(16)** והקל נשמע בית פרעה AND THE FAME THEREOF WAS HEARD IN PHARAOH'S

NOTES

1) See Appendix.

2) Not from the root ירש — "lest thou be dispossessed" like להוריש גוים. The Targum, says Rashi, does not take it from this root but from ירש "to become poor".

3) cf. v. 13; when you tell my father that you have seen my glory etc. he will be convinced that I am indeed able to fulfil my promise, to care for him in Egypt.

4) Without an interpreter, so Jacob will believe you that "I am Joseph" (v. 4).

5) See Appendix.

אֶל־אָבִי וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי
אֱלֹהִים לְאָדוֹן לְכָל־מִצְרָיִם רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד:
י וְיָשַׁבְתָּ בְּאֶרֶץ־גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ
וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ: יא וְכִלְכַּלְתִּי
אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים רָעָב פֶּן־תִּוָּרֵשׁ
אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ: יב וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת
וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם: יג וְהַגַּדְתֶּם
לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
רְאִיתֶם וּמִהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה:
יד וַיִּפֹּל עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן־אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה
עַל־צַוָּארָיו: טו וַיְנַשֵּׁק לְכָל־אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵיהֶם
וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ: טז וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית

אונקלוס

יוֹסֵף שַׁוְּנִי יְיָ לְרִבּוֹן לְכָל־מִצְרָיִם חוּת לְוָתִי לָא־תִתְעַכַּב: י וְתֵיתֵב בְּאַרְעָא־
דְּגֹשֶׁן וְתֶהֱוֵי קָרִיב לִי אַתְּ וּבְנָיךְ וּבְנֵי בְנָיךְ וְעָנָךְ וְתוֹרָךְ וְכָל־דִּי־לָךְ: יא וַאֲזוֹן
יָתָךְ תַּמָּן אֲרֵי־עוֹד חֲמֵשׁ שְׁנִין כַּפְנָא דִלְמָא תִתְמַסְכַּן אַתְּ וָאֱנָשׁ־בֵּיתָךְ וְכָל־דִּי
לָךְ: יב וְהָא עֵינֵיכוֹן חָזָאוּ וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִן אֲרֵי־כַלִּישָׁנְכוֹן אֲנָא מְמַלֵּל עִמְּכוֹן:
יג וּתְחַוּוּן לַאֲבָא יָת־כָּל־יְקָרִי בְּמִצְרַיִם וְיָת כָּל־דִּי חֲזֵיתוּן וְתוֹחוּן וְתַחֲתוּן יָת־
אַבָּא הָכָא: יד וּנְפַל עַל־צַוָּארֵי בִנְיָמִן־אָחוּהִי וּבְכָא וּבִנְיָמִן בְּכָא עַל־צַוָּארֵהּ:
טו וּנְשַׁק לְכָל־אַחוֹהִי וּבְכָא עֲלֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן מַלִּילוּ אַחוֹהִי עִמֵּהּ: טז וְקָלָא

רש״י

(ט) ועלו אל אבי. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת: (יא) פן תורש. דִּלְמָא תִּתְמַסְכַּן, לְשׁוֹן מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר: (יב) והנה עיניכם ראות. בִּכְבוֹדִי, וְשֶׁאֲנִי אָחִיכֶם שָׁאֵינִי מָהוּל כָּכֶם, וְעוֹד, כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (בי״ר): ועיני אחי בנימין. הַשָּׁוָה אֶת כָּלָם יַחַד לוֹמַר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאֵין לִי שִׂנְאָה עַל בִּנְיָמִן אָחִי, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה בְּמִכִירָתִי, כַּךְ אֵין בְּלִבֵּי שִׂנְאָה עֲלֵיכֶם: (יד) ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך. עַל שְׁנֵי מִקְדָּשׁוֹת שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִן וְסוֹפָן לְהֶחֳרֵב: ובנימין בכה על צואריו. עַל מִשְׁכָּן שִׁילֹה שֶׁעֲתִיד לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְסוֹפוֹ לְהֶחֳרֵב: (טו) ואחרי כן. מֵאַחַר שֶׁרָאוּהוּ בּוֹכֶה וְלִבּוֹ שָׁלֵם עִמָּהֶם דִּבְּרוּ אַחִיו אִתּוֹ שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיוּ בּוֹשִׁים מִמֶּנּוּ: (טז) והקל נשמע

brethren are come: and it was good in the eyes of Pharaoh and in the eyes of his servants. [17]And Pharaoh said unto Joseph, Say unto thy brethren, This do ye; lade your beasts, and go, come unto the land of Canaan; [18]And take your father and your households, and come unto me: and I will give you the best of the land of Egypt, and ye shall eat the fat of the land. [19]Now thou art commanded, this do ye; take you wagons out of the land of Egypt for your little ones, and for your wives, and bring your father, and come. [20]Also regard not your stuff; for the best of all the land of Egypt is your's. [21]And the children of Israel did so: and Joseph gave them wagons, according to the command of Pharaoh, and gave them provision for the way. [22]To all of them he gave each man changes of raiment; but to Benjamin he gave three hundred pieces of silver, and five changes of raiment. [23]And to his father he sent after this manner: ten

רש"י

HOUSE — It is the same as בבית, in the house of Pharoah and here it denotes the actual house (cp. v. 2). **(17)** מענו את בעירכם LADE YOUR BEASTS with grain. **(18)** את טוב ארץ מצרים THE BEST OF THE LAND OF EGYPT — viz., the district of Goshen. He prophesied without knowing what he was prophesying *when he said "I shall give you the best of the land of Egypt"*, for ultimately they were to make it like the depths of the sea[1]) in which there are no fish (i. e. that they would carry away the best of the land when they would leave Egypt). חלב הארץ THE FAT OF THE LAND — The word חלב always denotes the best part of a thing. **(19)** ואתה צויתה NOW THOU ART COMMANDED — *supply the words* by me (lit., by my mouth) to say unto them זאת עשו THIS DO YE — Thus tell them: that it is *done* with my permission. **(23)** שלח כזאת HE SENT AFTER THIS MANNER — according to this amount. And what was the amount? עשרה חמרים וגו'

NOTES

1) מצולה in Hebrew; a play on Exod. XII. 36. וינצלו את מצרים "And they despoiled Egypt".

פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ אַחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַּרְעֹה
וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו׃ יז וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֱמֹר
אֶל־אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וְלֻכוּ־בֹאוּ
אַרְצָה כְּנָעַן׃ יח וְקֹחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בָּתֵּיכֶם
וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִכְלוּ
אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ׃ יט רביעי וְאַתָּה צֻוֵּיתָה זֹאת עֲשׂוּ
קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם וְלִנְשֵׁיכֶם
וּנְשָׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם׃ כ וְעֵינְכֶם אַל־תָּח�s
עַל־כְּלֵיכֶם כִּי־טוּב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הִוא׃
כא וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת
עַל־פִּי פַּרְעֹה וַיִּתֵּן לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ׃ כב לְכֻלָּם
נָתַן לָאִישׁ חֲלִפוֹת שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת שְׂמָלֹת׃ כג וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת

אונקלוס

אִשְׁתְּמַע לְבֵית פַּרְעֹה לְמֵימַר עַלּוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וּשְׁפַר בְּעֵינֵי פַּרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי׃
יז וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֱמַר לַאֲחָיְכָ דָּא עִיבֶדוּ טְעוּנוּ יָת־בְּעִירְכוֹן וַאֲזִילוּ־
אוֹכִילוּ לְאַרְעָא דִכְנָעַן׃ יח וּדְכָרוּ יָת־אֲבוּכוֹן וְיָת־אֱנָשֵׁי־בָּתֵּיכוֹן וְעִילוּ לְוָתִי וַאֲהֵן
לְכוֹן יָת־טוּב אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְתֵיכְלוּן יָת־טוּבָא דְאַרְעָא׃ יט וְאַתְּ מְפַקְּדָא דָּא
עִיבֶדוּ סִיבוּ־לְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עֶגְלָן לְטַפְלֵיכוֹן וְלִנְשֵׁיכוֹן וְתִטְלוּן יָת־
אֲבוּכוֹן וְתֵיתוֹן׃ כ וְעֵינְכוֹן לָא־תְחוּס עַל־מָנִיכוֹן אֲרֵי־טַב כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם
דִּלְכוֹן הוּא׃ כא וַעֲבַדוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָהַב לְהוֹן יוֹסֵף עֶגְלָן עַל־מֵימַר פַּרְעֹה
וְיָהַב לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא׃ כב לְכָלְהוֹן יְהַב לִגְבַר אֲצָטְלָנִין דִּלְבוּשָׁא וּלְבִנְיָמִן יְהַב
תְּלָת מְאָה סְלְעִין־דִּכְסַף וַחֲמֵשׁ אֲצָטְלָנִין דִּלְבוּשִׁין׃ כג וְלַאֲבוּהִי שְׁלַח כְּדָא

רש״י

בית פרעה. כְּמוֹ בְּבֵית פַּרְעֹה, וְהוּא לָשׁוֹן בַּיִת מַמָּשׁ: (יז) טענו את בעירכם תְּבוּאָה: (יח) את טוב ארץ מצרים. אֶרֶץ גּוֹשֶׁן, נְקֵא, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה נְּקֵא, סוֹפָם לַעֲשׂוֹתָהּ כְּמִצּוּלָה. שָׁאֵין בָּהּ דָּגִים: חלב הארץ. כָּל חֵלֶב לָשׁוֹן מֵימֵב הוּא: (יט) ואתה צויתה. מִפִּי, לוֹמַר לָהֶם זאת עשו. כָּךְ אֱמוֹר לָהֶם, שֶׁבִּרְשׁוּתִי הוּא: (כג) שלח כזאת. כַּחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה. וּמַהוּ הַחֶשְׁבּוֹן? עשרה חמרים ונו׳:

asses bearing of the best things of Egypt, and ten she asses bearing corn and bread and sustenance for his father by the way. [24]So he sent his brethren away, and they went: and he said unto them, See that ye be not agitated by the way. [25]And they went up out of Egypt, and came into the land of Canaan unto Jacob their father, [26]And told him, saying, Joseph is yet alive, and he is ruler over all the land of Egypt. And Jacob's heart continued cold, for he believed them not. [27]And they spake to him all the words of Joseph, which he had said unto them: and when he saw the wagons which Joseph had sent to bear him, the spirit of Jacob their father revived: [28]And Israel said, It is enough; Joseph my son is yet alive: I will go and see him before I die.

רש"י

ten asses etc.[1]) (i. e. as much as ten asses could carry). משוב מצרים OF THE BEST THINGS OF EGYPT — We find it stated in the Talmud (Meg. 16b) that he sent him old wine which old people like very much. The Midrash *states that he sent him* split beans.[2]) (Gen. R. 94). בר ולחם CORN AND BREAD — *understand this* as the Targum *renders it.* ומזון *means* things that are eaten together with bread. **(24)** אל תרגזו בדרך BE NOT AGITATED BY THE WAY — Do not busy yourselves with Halachic discussions lest the road become unsteady for you (i. e. lest you lose your way). Another explanation is: Do not take very long steps[3]) and enter the town *where you will stay over night* while the sun is still shining. According to the plain sense of the verse, however, it must be explained thus: Because they felt ashamed he feared that they might quarrel on the way about his having been sold, arguing one with another. *One would say:* "It was through you he was sold". *Another:* "It was you who made slanderous statements about him and caused us to hate him". **(26)** וכי הוא משל — *the word* וכי *is used here in the sense of* אשר *"that":* AND THAT HE WAS RULER. ויפג לבו AND JACOB'S HEART CONTINUED COLD — his heart passed away (נחלף) and ceased to believe — his heart took no notice of their words. *The word* ויפג *has the same meaning as* (Betsa 14a) *"all* spices let their taste pass away (מפיגין)" (i. e. lose their taste) in Mishnaic Hebrew. Similar is (Lam. III. 49) "without (הפגות) intermission". *The words* (Jer. XLVIII. 11) "and his scent is not changed (נמר)" is rendered in the Targum by "and his scent has not פג[4])". **(27)** את כל דברי יוסף ALL THE WORDS OF JOSEPH — As evidence *that it was Joseph who was sending this message* he had informed them of the *religious* subject he had been studying *with his father* at the time when he left him, viz., the section of the Heifer (עגלה) that had its neck broken (Deut. XXI. 6). It is to this that Scripture refers in the words "And he saw (i. e. comprehended the meaning of) the עגלות (here to be taken in sense of Heifer) which Joseph had sent — and it does not state "which Pharaoh had sent" (as one would expect if עגלות meant wagons) (Gen. R. 94). ותחי רוח יעקב THE SPIRIT OF JACOB [THEIR FATHER] REVIVED — The Shechinah that had departed from him[5]), rested again upon him (cf. Onkelos). **(28)** רב ENOUGH or MUCH — Much joy and pleasure is still in store for me, since my son Joseph is yet alive.

NOTES

[1]) כזאת does not mean after the same manner as mentioned above, for he sent no money or clothes to his father.

[2]) These were supposed to exercise a soothing effect upon people. Cf. Jer. Joma I. 39a where it is stated that on the Eve of the Day of Atonement the High Priest was not permitted to eat split beans because their effect was to induce sleep.

[3]) See Appendix.

[4]) נמר means to be changed, same as Hebrew נחלף; and as נמר is rendered in the Targum by פג, this latter may mean נחלף which denotes passing away as well as changing.

[5]) During the time Jacob was in trouble the Divine Presence did not rest upon him because it does not rest upon men in times of sorrow. Cf. Pes. 117a.

עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרַיִם וְעֶשֶׂר
אֲתֹנֹת נֹשְׂאוֹת בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן לְאָבִיו לַדָּרֶךְ׃
כד וַיְשַׁלַּח אֶת־אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תִּרְגְּזוּ
בַּדָּרֶךְ׃ כה וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ כו וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי
וְכִי־הוּא מֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי
לֹא־הֶאֱמִין לָהֶם׃ כז וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי
יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיַּרְא אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־
שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃
חמישי כח וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי אֵלְכָה

אונקלוס

עַסְרָא חֲמָרִין טְעִינִין מִטּוּבָא דְּמִצְרַיִם וַעֲסַר אַתָּנָן טְעִינָן עִיבּוּר וּלְחֶם וּזְוָדִין
לַאֲבוּהִי לְאָרְחָא: כד וְשַׁלַּח יָת־אֲחוֹהִי וַאֲזָלוּ וַאֲמַר לְהוֹן לָא־תִתְנַצּוּן בְּאָרְחָא:
כה וּסְלִיקוּ מִמִּצְרָיִם וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִּכְנַעַן לְוָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן: כו וְחַוִּיאוּ לֵהּ
לְמֵימַר עוֹד־כְּעַן יוֹסֵף קַיָּם וַאֲרֵי־הוּא שַׁלִּיט בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם וַהֲוָה מְלָּא
פֻּיְנָן עַל־לִבֵּהּ אֲרֵי לָא־הֵימִין לְהוֹן: כז וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ יָת כָּל־פִּתְגָמֵי יוֹסֵף דִּי
מַלֵּיל עִמְּהוֹן וַחֲזָא יָת־עֲגָלָתָא דִּשְׁלַח יוֹסֵף לְמִטַּל יָתֵהּ וּשְׁרַת רוּחַ נְבוּאָה לְוָת־
יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן: כח וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל סַגֵּי־לִי־חָדָוָא עַד־כְּעַן יוֹסֵף בְּרִי קַיָּם אֵזִיל

רש״י

מטוב מצרים. מָצִינוּ בַּתַּלְמוּד שֶׁשָּׁלַח לוֹ יַיִן יָשָׁן, שְׁדֵשַׂת וְקַנִּים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וּמְרֻבֶּה אֲגָדָה: גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל: בר ולחם. פִּתְרוֹנוֹ: ומזון. לְפִתָּן: (כר) אל תרגזו בדרך. אַל תִּתְעַסְּקוּ בְּדִבַּר הֲלָכָה שֶׁלֹּא תִרְגְּזוּ עֲלֵיכֶם הַדֶּרֶךְ. דָּ״א: אַל תַּפְסִיעוּ פְּסִיעָה נַסָּה, וְהִכָּנְסוּ בַּחֲמָה לָעִיר; וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵשׁ לוֹמַר, לְפִי שֶׁהָיוּ נִכְלָמִים, הָיָה דּוֹאֵג, שֶׁמָּא יָרִיבוּ בַּדֶּרֶךְ עַל דְּבַר מְכִירָתוֹ, לְהִתְוַכֵּחַ זֶה עִם זֶה וְלוֹמַר: עַל יָדְךָ נִמְכַּר, אַתָּה סִפַּרְתָּ לְשׁוֹן הָרָע עָלָיו, וְגָרַמְתָּ לָנוּ לִשְׂנֹאתוֹ: (כו) וכי הוא משל. וַאֲשֶׁר הוּא מוֹשֵׁל: ויפג לבו. נֶחֱלַשׁ לִבּוֹ וְהָלַךְ מִלְּהַאֲמִין, לֹא הָיָה לִבּוֹ פּוֹנֶה אֶל הַדְּבָרִים, לְשׁוֹן מְפִינִין שַׁעְמָן בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה. וּכְמוֹ: מֵאַיִן הֲפָנוֹת (איכה ג׳); וַרְיחוּ לֹא נָמַר (יר׳ מ״ח), מִתַּרְגְּמִינָן וַרֵיחֵיהּ לָא פָּג: (כז) את כל דברי יוסף. סִימָן מָסַר לָהֶם בְּמָה הָיָה עוֹסֵק כְּשֶׁפָּרַשׁ מִפְּנֵי— בְּפָרְשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה, וְהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וירא את העגלות אשר שלח יוסף, וְלֹא נֶאֱמַר אֲשֶׁר שָׁלַח פַּרְעֹה: ותחי רוח יעקב. שָׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה, שֶׁפָּרְשָׁה מִפֶּנּוּ: (כח) רב. רַב לִי עוֹד שִׂמְחָה וְחַדָּוָה הוֹאִיל וְעוֹד יוֹסֵף בְּנִי חָי:

46. [1]And Israel journeyed with all that he had, and came to Beer-sheba, and sacrificed sacrifices unto the God of his father Isaac. [2]And God said unto Israel in the visions of the night, and said, Jacob, Jacob. And he said, Here am I. [3]And he said, I am the mighty God, the God of thy father: fear not to go down into Egypt; for I will there make of thee a great nation: [4]I will go down with thee into Egypt; and I myself will also surely bring thee up again: and Joseph shall set his hand upon thine eyes. [5]And Jacob rose from Beer-sheba: and the sons of Israel carried Jacob their father, and their little ones, and their wives, in the wagons which Pharaoh had sent to carry him. [6]And they took their cattle, and their substance, which they had gotten in the land of Canaan, and came into Egypt, Jacob, and all his seed with him:

רש"י

46. (1) באר שבע is the same as לבאר שבע TO BEERSHEBA. The suffix ה replaces the prefix ל *locale*. לאלהי אביו יצחק TO THE GOD OF HIS FATHER, ISAAC — The duty of honouring one's father is more imperative then that of honouring one's grandfather; therefore the sacrifices are associated with *the name of* Isaac and not with *that of* Abraham. **(2)** יעקב יעקב JACOB, JACOB — *The repetition of the name is* a mark of affection (Sifré 1). **(3)** אל תירא מרדה מצריטה FEAR NOT TO GO DOWN TO EGYPT — *God said this to him* because he was grieved that he was compelled to leave the Land *of Israel*. **(4)** ואנכי אעלך AND I MYSELF WILL ALSO SURELY BRING THEE UP AGAIN — *Here* He promised him that he would be buried in the Holy Land. **(6)** אשר רכשו בארץ כנען WHICH THEY HAD GOTTEN IN THE LAND OF CANAAN — But all that he had gotten in Padan-aram he gave to Esau in payment for his share in the Cave of Machpelah. He said, "The possessions I obtained outside Palestine are of no value to me". It is to this that the words refer (L. 5 "[Bury me in my burying-place] which כריתי[1])" I obtained for myself by means of a כרי. He placed before him (Esau) piles of gold and silver like a heap (כרי) *of corn* and said to him, "Take these

NOTES

[1]) כריתי play on כרי = pile: I paid piles of gold and silver for it.

וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת: מו א וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־
אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֵרָה שָׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי
אָבִיו יִצְחָק: ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים ו לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת
הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב ו יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: ג וַיֹּאמֶר
אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אַל־תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה
כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָּׁם: ד אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ
מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַּם־עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ
עַל־עֵינֶיךָ: ה וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם
בָּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת אֹתוֹ: ו וַיִּקְחוּ
אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ: ז בָּנָיו

אונקלוס

וְאֶחֱזִנֵּה עַד־לָא אֲמוּת: א וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וְכֹל־דִּי־לֵהּ וַאֲתָא לִבְאֵר שָׁבַע וּדְבַח
דִּבְחִין לֶאֱלָהֵהּ אֲבוּהִי יִצְחָק: ב וַאֲמַר יְיָ ו לְיִשְׂרָאֵל בְּחָזְוֵי דְלֵילְיָא וַאֲמַר יַעֲקֹב ו
יַעֲקֹב וַאֲמַר הָא־אֲנָא: ג וַאֲמַר אֲנָא אֵל אֱלָהָא דְאָבוּךְ לָא־תְדַחַל מִלְּמִיתַ֫ת
לְמִצְרַיִם אֲרֵי־לְעַם סַגִּי אֲשַׁוְּנָךְ תַּמָּן: ד אֲנָא אֵחוֹת עִמָּךְ לְמִצְרַיִם וַאֲנָא אַסְקָנָךְ
אַף־אֲסָקָא וְיוֹסֵף יָשֵׁוִי יְדוֹהִי עַל עֵינָיִךְ: ה וְקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא דְשָׁבַע וּנְטָלוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן וְיָת־טַפְלְהוֹן וְיָת־נְשֵׁיהוֹן בַּעֲנָלָתָא דִּי־שְׁלַח פַּרְעֹה
לְמִטַּל יָתֵהּ: ו וּדְבָרוּ יָת־גֵּיתֵיהוֹן וְיָת־קִנְיָנֵהוֹן דִּי קְנוֹ בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ
לְמִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל־בְּנוֹהִי עִמֵּהּ: ז בְּנוֹהִי וּבְנֵי בְנוֹהִי עִמֵּהּ בְּנָתֵהּ וּבְנָת בְּנוֹהִי

רש"י

מו (א) בארה שבע. כְּמוֹ לִבְאֵר שָׁבַע; ה"א בְּסוֹף תֵּיבָה בְּמָקוֹם לַמ"ד בְּתַחְלָתָהּ: לאלהי אביו יצחק. חַיָּב אָדָם בְּכִבּוּד אָבִיו יוֹתֵר מִבְּכִבּוּד זְקֵנוֹ, לְפִיכָךְ תָּלָה בְּיִצְחָק וְלֹא בְּאַבְרָהָם: (ב) יעקב יעקב. לְשׁוֹן חִבָּה: (ג) אל תירא מרדה מצרימה. לְפִי שֶׁהָיָה מֻצָּר עַל שֶׁנִּזְקַק לָצֵאת לְחוּצָה לָאָרֶץ: (ד) ואנכי אעלך. הִבְטִיחוֹ לִהְיוֹת נִקְבָּר בָּאָרֶץ: (ו) אשר רכשו בארץ כנען. אֲבָל מַה שֶּׁרָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם נָתַן הַכֹּל לְעֵשָׂו בִּשְׁבִיל חֶלְקוֹ בְּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה; אָמַר: נִכְסֵי חוּצָה לָאָרֶץ אֵינָן כְּדַאי לִי, וְהוּא אֲשֶׁר קָרִיתִי לִי. הֶעֱמִיד לוֹ צְבוּרִין שֶׁל זָהָב וְכֶסֶף בְּמִין כְּרִי וְאָמַר לוֹ: טוֹל אֶת אֵלּוּ:

7His sons, and his sons' sons with him, his daughters, and his sons' daughters, and all his seed brought he with him into Egypt. 8And these are the names of the children of Israel, who came into Egypt, Jacob and his sons: Reuben, Jacob's firstborn. 9And the sons of Reuben; Hanoch, and Phallu, and Hezron, and Carmi. 10And the sons of Simeon; Jemuel, and Jamin, and Ohad, and Jachin, and Zohar, and Shaul, the son of the Canaanitish woman. 11And the sons of Levi; Gershon, Kohath, and Merari. 12And the sons of Judah: Er, and Onan, and Shelah, and Pharez, and Zarah: but Er and Onan died in the land of Canaan. And the sons of Pharez were Hezron and Hamul. 13And the sons of Issachar, Tola, and Phuvah, and Job, and Shimron. 14And the sons of Zebulun; Sered, and Elon, and Jahleel. 15These are the sons of Leah, whom she bare unto Jacob in Padan-aram, with his daughter Dinah: all the souls of his sons and his daughters were thirty and three. 16And the sons of Gad; Ziphion, and Haggi, Shumi, and Ezbon, Eri, and Arodi, and Areli. 17And the sons of Asher; Jimnah,

רש"י

in exchange for your share in the Cave of Machpelah" (Tanch.). **(7)** ובנות בניו HIS SON'S DAUGHTERS — these were Serah, the daughter of Asher, and Jochebed, the daughter of Levi. **(8)** הבאים מצרימה WHO CAME INTO EGYPT — Relative to that time *when they were going to Egypt* Scripture calls them "those who were coming" *to Egypt* (the participle) and one, therefore, need not be surprised that it does not state אשר באו "who came" (the perfect tense). **(10)** בן הכנענית THE SON OF THE CANAANITISH WOMAN *means* the son of Dinah, who had been associated with a Canaanite (Shechem). When they (her brothers) had killed Shechem, Dinah refused to leave *the city* until Simeon swore to her that he would marry her *and regard the child she was about to bear as his own* (cf. Gen. R. 80). **(15)** אלה בני לאה ואת דינה בתו THESE ARE THE SONS OF LEAH ..... WITH HIS DAUGHTER DINAH. — Scripture associates the men with *the name of* Leah and the women with *that of* Jacob for the reason given the Talmud (Nidda 31a). שלשים ושלש THIRTY THREE — But in the enumeration *above* you will find only thirty-two. *The one whose name is omitted* is Jochebed who was born "between the walls" just as they entered the *border* city, as it is said

וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא
אִתּוֹ מִצְרָיְמָה: ס ח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן:
ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי: י וּבְנֵי
שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־
הַכְּנַעֲנִית: יא וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי: יב וּבְנֵי
יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּהְיוּ בְּנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל: יג וּבְנֵי
יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיוֹב וְשִׁמְרֹן: יד וּבְנֵי זְבוּלֻן סֶרֶד
וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל: טו אֵלֶּה וּבְנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה
לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו
וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ: טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי
וְאֶצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וַאַרְאֵלִי: יז וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה

אונקלוס

וְכָל־זַרְעֵהּ אֲעִיל עִמֵּהּ לְמִצְרָיִם: ח וְאִלֵּין שְׁמָהָת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ לְמִצְרַיִם
יַעֲקֹב וּבְנָוֹהִי בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב רְאוּבֵן: ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי:
י וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר־כְּנַעֲנִיְתָא: יא וּבְנֵי לֵוִי
גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי: יב וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וּמִית עֵר וְאוֹנָן
בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וַהֲווֹ בְּנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל: יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיוֹב
וְשִׁמְרוֹן: יד וּבְנֵי זְבוּלֻן סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל: טו אִלֵּין בְּנֵי לֵאָה דְיָלִידַת לְיַעֲקֹב
בְּפַדַּן אֲרָם וְיָת דִּינָה בְּרַתֵּהּ כָּל־נַפְשָׁא בְּטוּהְי וּבְנָהָהּ תְּלָתִין וְתַלָת: טז וּבְנֵי גָד
צָפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי וְאָצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי: יז וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה־

רש"י

(ז) ובנות בניו. שָׂרַח בַּת אָשֵׁר וְיוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי: (ח) הבאים מצרימה. עַל שֵׁם הַשָּׁעָה קוֹרֵא
לָהֶם הַכָּתוּב בָּאִים, וְאֵין לְתִמְהוֹן עַל אֲשֶׁר לֹא כָתַב אֲשֶׁר בָּאוּ: (י) בן הכנענית. בֶּן דִּינָה
שֶׁנִּבְעֲלָה לִכְנַעֲנִי; כְּשֶׁהָרְגוּ אֶת שְׁכֶם לֹא הָיְתָה דִינָה רוֹצָה לָצֵאת עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לָהּ שִׁמְעוֹן
שִׁישְׁאֶנָּה (ב"ר): (טו) אלה בני לאה. וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ. הַזְּכָרִים תְּלָה בְלֵאָה, וְהַנְּקֵבָה תָּלָה
בְּיַעֲקֹב, לְלַמֶּדְךָ, אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר, אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה: שלשים ושלש.
וּבִפְרָטָן אֵי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם, אֶלָּא זוֹ יוֹכֶבֶד שֶׁנּוֹלְדָה בֵּין הַחוֹמוֹת בְּכְנִיסָתָן לְעִיר,

and Ishuah, and Isui, and Beriah, and Serah their sister: and the sons of Beriah; Heber, and Malchiel. [18]These are the sons of Zilpah, whom Laban gave to Leah his daughter, and these she bare unto Jacob, even sixteen souls. [19]The sons of Rachel Jacob's wife; Joseph, and Benjamin. [20]And unto Joseph in the land of Egypt were born Manasseh and Ephraim, whom Asenath the daughter of Poti-pherah priest of On bare unto him. [21]And the sons of Benjamin were Belah, and Becher, and Ashbel, Gera, and Naaman, Ehi, and Rosh, Muppim, and Huppim, and Ard. [22]These are the sons of Rachel, who were born to Jacob: all the souls were fourteen. [23]And the sons of Dan; Hushim. [24]And the sons of Naphtali; Jahzeel, and Guni, and Jezer, and Shillem. [25]These are the sons of Bilhah, whom Laban gave unto Rachel his daughter, and she bare these unto Jacob: all the souls were seven. [26]All the souls that came with Jacob into Egypt, that came out of his loins, besides Ja-

רש"י

(Num. XXVI. 59) "Jochebed, the daughter of Levi, whom her mother bore to Levi in Egypt — she was born in Egypt, but she was not conceived in Egypt (Sotah 12a). **(19)** בני רחל אשת יעקב THE SONS OF RACHEL, JACOB'S WIFE — In the case of all *the other wives of Jacob* the term אשת "wife" is not mentioned. But *the reason is* because she was the chief mistress of the household (Gen. R. 71)[1]). **(26)** כל הנפש הבאה ליעקב EVERY SOUL THAT WAS COMING WITH JACOB — *every soul* that left Canaan to go to Egypt. The word הבאה, here, is not a perfect tense, but a participle *with a relative present sense* — just as (Est. II. 4) "In the evening she (באה) was coming" and (XXIX. 7) "and, behold, Rachel his daughter is coming (באה)" and therefore the accent is on the last syllable, on the א, because when they left, coming from the land of Canaan, they were only sixty-six. But *at* the second *mention of this word* (v. 27) — "every soul of the house of Jacob, which came (הבאה)

NOTES

[1]) See Note on XXXI. 4.

וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי בְרִיעָה
חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל: יח אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן
לְלֵאָה בִתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
נָפֶשׁ: יט בְּנֵי רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: כ וַיִּוָּלֶד
לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה־לוֹ אָסְנַת בַּת־
פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם:
כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי
וָרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְדּ: כב אֵלֶּה בְּנֵי רָחֵל אֲשֶׁר
יֻלַּד לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה עָשָׂר: כג וּבְנֵי־דָן
חֻשִׁים: כד וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם:
כה אֵלֶּה בְּנֵי בִלְהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ וַתֵּלֶד
אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה: כו כָּל־הַנֶּפֶשׁ
הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרַיְמָה יֹצְאֵי יְרֵכוֹ מִלְּבַד נְשֵׁי

אונקלוס

וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחָתְהוֹן וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל: יח אִלֵּין בְּנֵי זִלְפָּה דִּיהַב
לָבָן לְלֵאָה בְּרַתֵּהּ וִילִידַת יָת־אִלֵּין לְיַעֲקֹב שִׁיתְּ עֲשְׂרֵי נַפְשָׁא: יט בְּנֵי רָחֵל
אִנְתַּת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: כ וְאִתְיְלִידוּ לְיוֹסֵף בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּיִלִידַת־לֵהּ
אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פָּרַע רַבָּא דְאוֹן יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־אֶפְרָיִם: כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע
וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי וָרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְדּ: כב אִלֵּין בְּנֵי רָחֵל
דְּאִתְיְלִידוּ לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשָׁא אַרְבְּעָה עֲשַׂר: כג וּבְנֵי־דָן חֻשִׁים: כד וּבְנֵי נַפְתָּלִי
יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם: כה אִלֵּין בְּנֵי בִלְהָה דְיָהַב לָבָן לְרָחֵל בְּרַתֵּהּ וִילִידַת
יָת־אִלֵּין לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשָׁא שִׁבְעָא: כו כָּל־נַפְשָׁא דְעַלְא לְיַעֲקֹב לְמִצְרַיִם נָפְקֵי

רש״י

שֶׁנֶּאֱמַר, אֲשֶׁר יָלְדָה אוֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרַיִם—לְדָתָהּ בְּמִצְרַיִם וְאֵין הוֹרָתָהּ בְּמִצְרַיִם: (יט) בני רחל
אשת יעקב. וּבְכָלָן לֹא נֶאֱמַר בָּהֶן אִשָּׁה, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה עִקָּרוֹ שֶׁל בַּיִת: (כו) כל הנפש הבאה ליעקב.
שֶׁיָּצְאוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לָבֹא לְמִצְרַיִם; וְאֵין "הַבָּאָה" וו לְשׁוֹן עָבָר, אֶלָּא לְשׁוֹן הוֹוֶה, כְּמוֹ: בָּעֶרֶב הִיא
בָּאָה (אסתר ב׳), וּכְמוֹ וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן (בר׳ כ״ט), לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ לְמַשָּׁה בְּאֶלֶ״ף לְפִי
שֶׁכְּשֶׁיָּצְאוּ לָבֹא מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לֹא הָיוּ אֶלָּא שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ. וְהַשְּׁנִי, כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה

cob's sons' wives, all the souls were threescore and six; [27]And the sons of Joseph, who were born him in Egypt, were two souls: all the souls of the house of Jacob, which came into Egypt, were threescore and ten. [28]And he sent Judah before him unto Joseph, to direct him unto Goshen; and they came into the land of Goshen. [29]And Joseph made ready his carriage, and went up towards Israel his father, to Goshen, and when he appeared before him, he fell on his neck, and wept on his neck a good while. [30]And Israel said unto Joseph, Now I will fain die, since I have seen thy face, because thou art yet alive. [31]And Joseph said unto his brethren, and unto his father's house, I will go up, and tell Pharaoh, and say unto him, My brethren, and my

רש"י

into Egypt were seventy" — it is a perfect tense and therefore it is accented on the last but one syllable, on the ב. The reason is, that when they came there, they were seventy, for they found Joseph and his two sons there, and Jochebed was added to their number "between the walls". According to the view of the Rabbi (i. e. R. Jehudah, cf. Gen. R. 84) who stated that with each of Jacob's sons a twin-sister was born, we must say that these died before they (Jacob and his family) went down to Egypt, because they are not enumerated here. In Vayikra Rabbah (s. 4) I found the following: *When he left Canaan* (cf. XXXVI. 6) Esau's family consisted of only six (himself and his five sons), and Scripture calls them "the souls of his house" (in the plural) *and this is* because they worshipped many gods (each serving a different god and having as it were, a different soul or religious feeling). But the family of Jacob *when he came to Egypt* consisted of seventy and Scripture calls them "soul", *in the singular*, because they all served One God. **(28)** להורת לפניו TO DIRECT HIM — *Render this* as the Targum *does*: to prepare a place for him and to show him how he should settle in it. לפניו BEFORE HIM — *means* before he should arrive there[1]). A Midrashic comment is: לחורת לפניו (in the sense of, "that there might be teaching before him") — to establish for him a House of Study from which Teaching (תורה or הוראה) might go forth (Gen. R. 95). **(29)** ויאסר יוסף מרכבתו AND JOSEPH MADE READY (lit., bound, harnessed) HIS CHARIOT — He himself harnessed the horses to the chariot being eager to show honour to his father. (Mechilta to בשלח). וירא אליו AND HE APPEARED BEFORE HIM — Joseph appeared before his father. ויבך על צואריו עוד AND WEPT ON HIS NECK A GOOD WHILE — *The phrase* ויבך עוד signifies weeping copiously. So, too, עוד *has the same meaning in* (Job. XXXIV. 23) "For He doth not place upon a man עוד" — which means something more than is proper: God does not place on him accusations additional to his sins (the sins he has really committed). Here, also, he wept greatly and continuously — more than is usual. Jacob, however, did not fall upon Joseph's neck nor did he kiss him. Our Rabbis say: *the reason was* that he was reciting the Shema (renewing his allegiance to God immediately on settling in a new land). **(30)** אמותה הפעם NOW, I WILL FAIN DIE — Its literal meaning is as the Targum renders it.[2]) A Midrashic explanation is (being based upon the literal translation. "I will die this once"): I had thought that I would die two deaths, in this world and also in the world to come, because the Divine Presence departed from me and I therefore thought that God would hold me responsible for your death. Now, since you are alive I will die only once, *in this world*. **(31)** ואמרה אליו אחי ונו' AND I WILL SAY TO HIM, "MY BRETHREN ... *have come unto me*" and further I

NOTES

1) לפני may mean also before in regard to time, e. g. (Mal. III. 23) לפני בוא יום ה' "Before the day of the Lord cometh".

2) That אמותה does not mean: let me die now, but if I were to die now, I should die with the comforting knowledge that you are still alive.

בְּנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ: כז וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־
יֻלַּד־לוֹ בְּמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנָיִם כָּל־הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־
יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים: ס ששי כח וְאֶת־
יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה
וַיָּבֹאוּ אַרְצָה גֹּשֶׁן: כט וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל
לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל־
צַוָּארָיו וַיֵּבְךְּ עַל־צַוָּארָיו עוֹד: ל וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה הַפָּעַם אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ
כִּי עוֹדְךָ חָי: לא וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית
אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְע�ֹה וְאֹמְרָה אֵלָיו אַחַי

אונקלוס

יַרְכֵּהּ בַּר מִנְּשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נַפְשָׁתָא שִׁתִּין וְשִׁיתָּ: כז וּבְנֵי יוֹסֵף דִּי־אִתְיְלִידוּ־
לֵהּ בְּמִצְרַיִם נַפְשָׁתָא תְּרֵין כָּל־נַפְשָׁתָא לְבֵית־יַעֲקֹב דְּעָלוּ לְמִצְרַיִם שִׁבְעִין:
כח וְיָת־יְהוּדָה שְׁלַח קֳדָמוֹהִי לְוָת־יוֹסֵף לְפַנְיָא עָדָמוֹהִי לְגֹשֶׁן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא
דְּגֹשֶׁן: כט וְטַקֵּים יוֹסֵף רַתְכּוֹהִי וּסְלִיק לְקֳדָמוּת־יִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי לְגֹשֶׁן וְאִתְגְּלִי
לֵהּ וּנְפַל עַל־צַוְּרֵהּ וּבְכָא עַל־צַוְּרֵהּ עוֹד: ל וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף אִלּוֹ־אֲנָא מְיַת
וּמְנָא־הָדָא מְנַחֵם־אֲנָא בָּתַר דַּחֲזֵיתִי יָת־אַפָּיךְ אֲרֵי עַד־כְּעַן־אַתְּ קַיָּם:
לא וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי וְלְבֵית אֲבוּהִי אֶסֵק וְאֶחֱוֵי לְפַרְעֹה וְאֵימַר לֵהּ אַחַי

רש"י

שִׁבְעִים—הוּא לְשׁוֹן עֶבֶר, לְפִיכָךְ סָתַמוֹ לְמַעְלָה בְּבֵי"ת, לְפִי שְׁמִשָּׁבְאוּ שָׁם הָיוּ שִׁבְעִים, שֶׁמָּצְאוּ
שָׁם יוֹסֵף וּשְׁנֵי בָנָיו, וְנִתּוֹסְפָה לָהֶם יוֹכֶבֶד בֵּין הַחוֹמוֹת. וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר תְּאוֹמוֹת נוֹלְדוּ עִם
הַשִּׁבְטִים, צָרִיכִים אָנוּ לוֹמַר, שֶׁמֵּתוּ לִפְנֵי יְרִידָתָן לְמִצְרַיִם, שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְנוּ כָּאן; מָצָאתִי
בְּוַיִּקְרָא רַבָּה: עֶשֶׂו שֵׁשׁ נְפָשׁוֹת הָיוּ לוֹ, וְהַכָּתוּב קוֹרֵא אוֹתָן נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ, לְשׁוֹן רַבִּים, לְפִי
שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין לֵאלֹהוֹת הַרְבֵּה; יַעֲקֹב שִׁבְעִים הָיוּ לוֹ, וְהַכָּתוּב קוֹרֵא אוֹתָן נֶפֶשׁ, לְפִי שֶׁהָיָה
עוֹבְדִים לְאֵל אֶחָד: (כח) לְהוֹרֹת לְפָנָיו. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְפָנוֹת לוֹ מָקוֹם, וּלְהוֹרוֹת הֵיאַךְ יִתְיַשֵּׁב
בָּהּ: לְפָנָיו. קוֹדֶם שֶׁיִּגְיַע לְשָׁם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: לְהוֹרוֹת לְפָנָיו—לְתַקֵּן לוֹ בֵּית תַּלְמוּד, שֶׁמִּשָּׁם
תֵּצֵא הוֹרָאָה: (כט) וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ. הוּא עַצְמוֹ אָסַר אֶת הַסּוּסִים לַמֶּרְכָּבָה לְהַזְדָּרֵז
לִכְבוֹד אָבִיו: וַיֵּרָא אֵלָיו. יוֹסֵף נִרְאָה אֶל אָבִיו: וַיִּבְךְּ עַל צַוְּארָיו עוֹד. לְשׁוֹן הֶרְבּוֹת בְּכִיָּה, וְכֵן:
כִּי לֹא עַל אִישׁ יָשִׂים עוֹד (איוב ל"ד), לְשׁוֹן רַבּוּי הוּא—אֵינוֹ שָׂם עָלָיו עֲלִילוֹת נוֹסָפוֹת עַל
חַטָּאָיו; אַף כָּאן הֶרְבָּה וְהוֹסִיף בִּבְכִי יוֹתֵר עַל הָרִגְיל; אֲבָל יַעֲקֹב לֹא נָפַל עַל צַוְּארֵי
יוֹסֵף וְלֹא נְשָׁקוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהָיָה קוֹרֵא אֶת שְׁמַע: (ל) אָמוּתָה הַפָּעַם. פְּשׁוּטוֹ
כְּתַרְגּוּמוֹ: וּמִדְרָשׁוֹ: סָבוּר הָיִיתִי לָמוּת שְׁתֵּי מִיתוֹת, בָּעוֹלָם הַזֶּה וּלְעוֹלָם הַבָּא שֶׁנִּסְתַּלְּקָה
מִמֶּנִּי שְׁכִינָה, וְהָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁיִּתְבַּעֲנִי הַקָּבָ"ה מִיתָתְךָ, עַכְשָׁיו שֶׁעוֹדְךָ חַי, לֹא אָמוּת אֶלָּא
פַּעַם אַחַת: (לא) וְאֹמְרָה אֵלָיו אַחַי וגו'. וְעוֹד אוֹמֵר לוֹ, וְהָאֲנָשִׁים רוֹעֵי צֹאן וגו':

father's house, which were in the land of Canaan, are come unto me; [32]And the men are shepherds, for they have been cattle keepers; and they have brought their flocks, and their herds, and all that they have. [33]And it shall come to pass, when Pharaoh shall call you, and shall say, What is your occupation? [34]That ye shall say, Thy servants have been cattle keepers from our youth even until now, both we, and also our fathers: in order that ye may abide in the land of Goshen; for every shepherd is an abomination unto the Egyptians.

47. [1]Then Joseph came and told Pharaoh, and said, My father and my brethren, and their flocks, and their herds, and all that they have, are come out of the land of Canaan; and, behold, they are in the land of Goshen. [2]And he took some of his brethren, even five men, and presented them unto Pharaoh. [3]And Pharaoh said unto his brethren, What is your occupation? And they said unto Pharaoh, Thy servants are

רש"י

will say to him[1]), והאנשים רעי צאן וגו' AND THE MEN ARE SHEPHERDS etc. **(34)** בעבור תשבו בארץ גשן IN ORDER THAT YE MAY ABIDE IN THE LAND OF GOSHEN — and this is the land that you require, for it is a land of pasture. If you tell him that you are inexperienced in other work he will send you far away from him and settle you there[2]). כי תועבת מצרים כל רעה צאן FOR EVERY SHEPHERD IS AN ABOMINATION TO THE EGYPTIANS — because they (sheep) are regarded by them as deities.

47. (2) ומקצה אחיו SOME OF HIS BRETHREN — Some of the inferior ones amongst them as to strength — of those who did not look robust. For should Pharaoh find them to be robust men he might press them for military service. *The weaker brethren were* as follows: Reuben, Simeon, Levi, Issachar and Benjamin, and it was they whose names Moses did not repeat when he blessed them. But the names of the strong ones he mentioned twice: (Deut. XXXIII. 7) "And this is for Judah ... hear, Eternal, the voice of Judah"; (ib. 20) "And of

NOTES

[1]) I. e. "And the men are shepherds" are also Joseph's words and not those of the Sacred Historian.

[2]) According to Rashi we must supply before "in order that" the words "and you shall tell him this". Joseph suggests to his brothers: the best district in Egypt for your sheep is that of Goshen. Therefore tell Pharaoh that you are shepherds — tell him this "in order that you may abide in the land of Goshen, for every shepherd is an abomination to the Egyptians", and he will be compelled to settle you in that part of Egypt which is assigned to shepherds on account of its abundant pasture lands.

וּבֵית־אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי׃ לב וְהָאֲנָשִׁים
רֹעֵי צֹאן כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־
אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ׃ לג וְהָיָה כִּי־יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה
וְאָמַר מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם׃ לד וַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי מִקְנֶה
הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־
אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־תוֹעֲבַת
מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן׃ מז א וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיַּגֶּד
לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־
אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃
ב וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי
פַּרְעֹה׃ ג וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־אֶחָיו מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם
וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ

אונקלוס

וּבֵית־אַבָּא דִּי בְאַרְעָא־דְכְנָעַן עֲלוֹ לְוָתִי׃ לב וְגַבְרַיָּא רָעֵי עָנָא אֲרֵי־גֻבְרֵי מָרֵי־
גְיָתֵי הֲווֹ וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל־דִּי לְהוֹן אַיְתִיאוּ׃ לג וְיֵהֵי אֲרֵי־יִקְרֵי לְכוֹן פַּרְעֹה
וְיֵימַר מָה־עוֹבָדֵיכוֹן׃ לד וְתֵימְרוּן גֻּבְרֵי מָרֵי־גְיָתֵי הֲווֹ עַבְדָךְ מֵעוּלֶמָנָא וְעַד־
כְּעַן אַף־אֲנַחְנָא אַף־אֲבָהָתָנָא בְּדִיל דִּי־תֵיתְבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן אֲרֵי־בְעִירָא
דְמִצְרָאֵי דָּחֲלִין־לֵהּ כָּל־רָעֵי עָנָא*)׃ א וַאֲתָא יוֹסֵף וְחַוִּי לְפַרְעֹה וַאֲמַר אֲבָא
וְאַחַי עָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל־דִּי לְהוֹן אֲתוֹ מֵאַרְעָא דִכְנָעַן וְהָא־אינוּן בְּאַרְעָא
דְגֹשֶׁן׃ ב וּמִקְצַת מִן־אֲחוֹהִי דַּבַּר חֲמִשָׁא גֻּבְרִין וַאֲקִימִנּוּן קֳדָם פַּרְעֹה׃ ג וַאֲמַר
פַּרְעֹה לַאֲחוֹהִי מָה עוֹבָדֵיכוֹן וַאֲמָרוּ לְפַרְעֹה רָעֵי עָנָא עַבְדָךְ אַף־אֲנַחְנָא אַף־

*) ל"י נקפוסים סמך נפשוח אֲרֵי מְסָחֲקִין מִצְרָאֵי כָּל־רָעֵי עָנָא, וכן נכלפה פיקה.

רש"י

(לד) בעבור תשבו בארץ גשן. וְהִיא צְרִיכָה לָכֶם שֶׁהִיא אֶרֶץ מִרְעֶה, וּכְשֶׁתֹּאמְרוּ לוֹ, שֶׁאֵין
אַתֶּם בְּקִיאִין בְּמְלֶאכֶת אֲחֵרֶת, יַרְחִיקֻכֶם מֵעָלָיו וְיוֹשִׁיבְכֶם שָׁם: כִּי תוֹעֲבַת מצרים כל
רועה צאן. לְפִי שֶׁהֵם לָהֶם אֱלֹהוּת:

מז (ב) ומקצה אחיו. מִן הַפָּחוּתִים שֶׁבָּהֶם לִגְבוּרָה, שֶׁאֵין נִרְאִים גִּבּוֹרִים, שֶׁאִם יִרְאֶה אוֹתָם
גִּבּוֹרִים, יַעֲשֶׂה אוֹתָם אַנְשֵׁי מִלְחַמְתּוֹ, וְאֹלֶה הֵם: רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי יִשָּׂשכָר וּבִנְיָמִין—אוֹתָן שֶׁלֹּא
בָּפַל מֹשֶׁה שְׁמוֹתָם כְּשֶׁבֵּרְכָן—אֲבָל שְׁמוֹת הַגִּבּוֹרִים בָּפַל: וְזֹאת לִיהוּדָה שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה;

shepherds, both we, and also our fathers. [4]They said moreover unto Pharaoh, To sojourn in the land are we come; for thy servants have no pasture for their flocks; for the famine is heavy in the land of Canaan: now therefore, we pray thee, let thy servants abide in the land of Goshen. [5]And Pharaoh spake unto Joseph, saying, Thy father and thy brethren are come unto thee: [6]The land of Egypt is before thee; in the best of the land settle thy father and brethren; in the land of Goshen let them abide: and if thou knowest any men of activity among them, then make them rulers over my cattle. [7]And Joseph brought in Jacob his father, and presented him to Pharaoh: and Jacob blessed Pharaoh. [8]And Pharaoh said unto Jacob, how many are the days of the years of thy life? [9]And Jacob said unto Pharaoh, The days of the years of my pilgrimage are an hundred and thirty years: few and evil have the days of the years of my life been, and have not attained unto

רש"י

Gad he said, Blessed be He that extendeth Gad"; (ib. 25) "And of Naphtali he said, Naphtali ... (ib. 22). "And of Dan he said Dan ...", and in like manner *he repeated the names of Zebulun* (ib. 18) and of Asher (ib. 24). This is the version of Bereshith Rabbah which is a Palestinian Agada.[1]) But in our Babylonian Talmud we find that those whose names Moses mentioned twice were the weaker *of the brethren* and it was these whom he (Joseph) brought before Pharoah. *But six are enumerated above as having their names mentioned twice and he brought only five before Pharaoh. The explanation is that it is true that* Judah's name is mentioned twice. but it is mentioned twice not because he was one of the wacker *brethren,* but there is *another* reason for this, as is stated in Baba Kama (92a). In the Boraitha of Siphré on וזאת הברכה we have the same version as in our *Babylonian* Talmud. **(6)** אנשי חיל MEN OF ACTIVITY — skilled in their occupation of tending sheep.[2]) על אשר לי OVER THAT WHICH IS MINE — over my sheep. **(7)** ויברך יעקב AND JACOB BLESSED — this was the greeting of peace, as is usual in the case of all who are granted an interview with kings at long intervals; saluer in O. F. **(9)** שני מגורי *means* the days of my being a stranger. All my days I have been a stranger in *other peoples'* lands. ולא השיגו AND THEY HAVE NOT ATTAINED so far as happiness is concerned[3]).

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) Not "men of valour" as e. g., Judg. III. 29, איש חיל for, as Rashi stated above, they were the weak ones.

[3]) By these words Jacob could not have meant "I am not as old as my fathers" for he was still alive. They point out the contrast between his life and those of his fathers: I have been a stranger and my life has been bitter, and I have not had as happy a life as my fathers although they, as myself, were strangers.

גַּם־אֲבוֹתֵינוּ: ד וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ
בָּאנוּ כִּי־אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כָבֵד
הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ
גֹּשֶׁן: ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאַחֶיךָ
בָּאוּ אֵלֶיךָ: ו אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הוּא בְּמֵיטַב
הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ
גֹּשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ וְיֶשׁ־בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי
מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי: ז וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו
וַיַּעֲמִידֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה:
ח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ:
ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים
וּמְאַת שָׁנָה מְעַט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ

אונקלוס

אֲבָהָתָנָא: ד וַאֲמָרוּ לְוָת־פַּרְעֹה לְאִתּוֹתָבָא בְּאַרְעָא אֲתֵינָא אֲרֵי־לֵית רַעְיָא לְעָנָא
דִּי לְעַבְדָּיךָ אֲרֵי־תַקִּיף בַּפָּנָא בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וּכְעַן יֵתְבוּן־כְּעַן עַבְדָּיךָ בְּאַרְעָא
דְּגֹשֶׁן: ה וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף לְמֵימַר אֲבוּךְ וַאֲחָיךְ אֲתוֹ לְוָתָךְ: ו אַרְעָא דְמִצְרַיִם
קֳדָמָךְ הִיא בְּרַשְׁפִּיר בְּאַרְעָא אוֹתֵיב יָת־אֲבוּךְ וְיָת־אַחָיךְ יֵתְבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן
וְאִם־יָדַעְתָּ וְאִית־בְּהוֹן גַּבְרִין־דְּחִילָא וְתַמַּנּוּן רַבָּנֵי גֵיתַי עַל־דִּי־לִי: ז וְאַיְתֵי
יוֹסֵף יָת יַעֲקֹב אֲבוּהִי וַאֲקִימִנֵּהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּבָרִיךְ יַעֲקֹב יָת־פַּרְעֹה: ח וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיַעֲקֹב כַּמָּה יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּךְ: ט וַאֲמַר יַעֲקֹב לְפַרְעֹה יוֹמֵי שְׁנֵי הוֹתָבְיוֹתַי
מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְעִירִין וּבִישִׁין הֲווֹ יוֹמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלָא־אַדְבִּיקוּ יָת־יוֹמֵי שְׁנֵי

רש״י

וּלְנֹד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב נָד; וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי, וּלְדָן אָמַר דָּן, וְכֵן לִזְבוּלֻן, וְכֵן לְאָשֵׁר; זֶהוּ לְשׁוֹן בְּרָיְיתָא, שֶׁהִיא אַגָּדַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲבָל בְּתַלְמוּד בַּבְלִית שָׁלָנוּ (ב״ק צ״ב), מְצִינוּ, שֶׁאוֹתָן שֶׁכִּפֵּל מֹשֶׁה שְׁמוֹתָן הֵם הַחֲלָשִׁים, וְאוֹתָן הֵבִיא לִפְנֵי פַרְעֹה, וִיהוּדָה שֶׁהִכְפִּיל שְׁמוֹ לֹא הִכְפִּיל מִשּׁוּם חֻלְשׁוּת אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר, כִּדְאִיתָא בְּבָ״ק, וּבִבְרַיְיתָא דְּסִפְרֵי שָׁנִינוּ בָּהּ בְּוֹאת הַבְּרָכָה, כְּמוֹ תַּלְמוּד שָׁלָנוּ: (ו) אנשי חיל. בְּקִיאִין בְּאוּמָנוּתָן לְרָעוֹת צֹאן: על אשר לי. עַל צֹאן שֶׁלִּי: (ז) ויברך יעקב. הִיא שְׁאֵילַת שָׁלוֹם כְּדַרְכָּךְ כָּל הַנִּרְאִים לִפְנֵי הַמְּלָכִים לִפְרָקִים, שלו״איר בְּלַעַז: (ט) שני מגורי. יְמֵי נְדוּדַי; כָּל יָמַי הָיִיתִי נָר בָּאָרֶץ: ולא השיגו כְּמוֹתָהּ:

the days of the years of the life of my fathers in the days of their pilgrimage. [10]And Jacob blessed Pharaoh, and went out from before Pharaoh. [11]And Joseph settled his father and his brethren, and gave them a possession in the land of Egypt, in the best of the land, in the land of Rameses, as Pharaoh had commanded. [12]And Joseph supported his father, and his brethren, and all his father's household, with bread, according to their little ones. [13]And there was no bread in all the land; for the famine was very heavy, so that the land of Egypt and all the land of Canaan fainted by reason of the famine. [14]And Joseph collected all the money that was found in the land of Egypt, and in the land of Canaan, for the corn which they bought: and Joseph brought the money into Pharaoh's house. [15]And when the money was exhausted in the land of Egypt, and in the land of Canaan, all the Egyptians came unto Joseph, and

רש"י

(10) ויברך יעקב AND JACOB BLESSED [PHARAOH] — *i. e. he gave him the salutation of peace* as is usual for all who take their leave of princes — they salute them and depart. *A Midrash however understands this more literally and asks,* "What was the blessing with which he blessed him? That the waters of the Nile might rise at his approach. Because Egypt does not drink (is not irrigated by) rain-water, but the waters of the Nile rise and irrigate it. And from the time when Jacob blessed him and henceforth, whenever Pharaoh came to the Nile it rose at his coming, *overflowed its banks* and watered the land. *Thus it is stated* in Tanchuma to נשא. **(11)** רעמסס RAMESES — This is part the land of Goshen. **(12)** לפי הטף ACCORDING TO THEIR LITTLE ONES — according to the requirements of all their household[1]). **(13)** ולחם אין בכל הארץ AND THERE WAS NO BREAD IN ALL THE LAND — Scripture reverts now to the original subject, viz., to *the account of* the beginning of the years of famine[2]). ותלה AND FAINTED — This is the same as ותלאה, it means to be wearied, as the Targum renders it. Another example of the root is (Prov. XXVI. 18) "Like one fatigued who casteth firebrands"[3]). **(14)** בשבר אשר הם שוברים FOR THE CORN WHICH THEY BOUGHT — they gave him the money[4]). **(15)** אפס *Render this* as the Targum *does*: שלים IS

NOTES

[1]) Not plentifully, but enough to live on. Cf. Sforno's Commentary. See however Mizrachi who explains that the phrase "according to their little ones" is intentionally employed because children waste much bread. Joseph supplied his father and his brothers etc. with bread even according to the requirements of children — i. e., in abundance.

[2]) That is, Scripture is not relating what happened after Jacob came into Egypt. Rashi has stated that the famine ceased on his arrival (cf. Rashi v. 19). It now completes the account of what happened in Egypt during the first two years of famine, and resumes after the end of Chapter XLI.

[3]) Cf. Rashi on this text: The words ותלה and כמתלהלה are from root להה whilst ותלאה is from לאה, but both roots have the same meaning. Rashi here shows his independence of Menachem ben Seruk whom he so frequently follows in giving the roots from which grammatical forms are derived. Menachem under the root נבה states that some commentators (אנשי פתרון) hold that the word ותלה has the meaning of being wearied and tired: ונלאתה ארץ מצרים מפני כובד הרעבון He, however, is of the opinion that it signifies become mad. Rashi adopts the former view which was that held by Saadiah Gaon as quoted by Kimchi under root להה.

[4]) There is apparently some incoherence in this verse: "Joseph gathered all the money ... for the corn (בשבר) which they bought; and Joseph brought the money etc." One does not gather money for or in exchange for the object purchased. Rashi therefore fills in the meaning: And Joseph gathered all the money ... they gave the money to him for the corn which they bought etc.

אֶת־יְמֵי שְׁנֵי חַיָּי אֲבֹתַי בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם: י וַיְבָרֶךְ
יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה: שביעי יא וַיּוֹשֶׁב
יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וַיִּתֶּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה
פַּרְעֹה: יב וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וְאֵת
כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף: יג וְלֶחֶם אֵין בְּכָל־
הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם
וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב: יד וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־
הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר
אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה
פַּרְעֹה: טו וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ
כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה־לָנוּ

אונקלוס

חַיֵּי אֲבָהָתַי בְּיוֹמֵי תּוֹתָבוּתְהוֹן: י וּבָרִיךְ יַעֲקֹב יָת־פַּרְעֹה וּנְפַק מִן־קֳדָם פַּרְעֹה:
יא וְאוֹתֵיב יוֹסֵף יָת־אֲבוּהִי וְיָת־אֲחוֹהִי וְיַהַב לְהוֹן אַחֳסָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
בְּדַשַׁפִּיר בְּאַרְעָא דְרַעְמְסֵס כְּמָא־דִי פַקִּיד פַּרְעֹה: יב וְזָן יוֹסֵף יָת־
אֲבוּהִי וְיָת־אֲחוֹהִי וְיָת כָּל־בֵּית אֲבוּהִי לַחְמָא לְפוּם טַפְלָא: יג וְלַחְמָא לֵית
בְּכָל־אַרְעָא אֲרֵי־תַקִּיף כַּפְנָא לַחֲדָא וְאִשְׁתַּלְהִי עַמָּא־דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְעַמָּא־
דְאַרְעָא דִכְנָען מִן־קֳדָם כַּפְנָא: יד וְלַקִּיט יוֹסֵף יָת־כָּל־כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח
בְּאַרְעָא־דְמִצְרַיִם וּבְאַרְעָא דִכְנַעַן בְּעִיבּוּרָא דִי־אִנּוּן זָבְנִין וְאַיְתֵי יוֹסֵף יָת־
כַּסְפָּא לְבֵית פַּרְעֹה: טו וּשְׁלִים כַּסְפָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמֵאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ

רש״י

(י) ויברך יעקב. בְּרָכַהּ כָּל הַנִּפְטָרִים מִלִּפְנֵי שָׂרִים מְבָרְכִים אוֹתָם וְנוֹטְלִים רְשׁוּת, וּמַה בְּרָכָה בֵּרְכוֹ? שֶׁיַּעֲלֶה נִילוֹס לְרַגְלֵיהֶן, לְפִי שֵׁאֵין מִצְרַיִם שׂוֹתֶה מֵי גְּשָׁמִים אֶלָּא נִילוֹס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה, וּמִבִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְאֵילָךְ הָיָה פַּרְעֹה בָּא עַל נִילוֹס וְהוּא עוֹלֶה לִקְרָאתוֹ וּמַשְׁקֶה אֶת הָאָרֶץ (תַּנְחוּמָא): (יא) רעמסס. מֹאֲרַץ גֹּשֶׁן הִיא: (יב) לפי הטף. לְפִי הַצְּרִיךְ לְכָל בְּנֵי בֵיתָם: (יג) ולחם אין בכל הארץ. חִזֵּר לָעָנְיָן הָרִאשׁוֹן—לְתַחֲלַת שְׁנֵי הָרָעָב: ותלה. כָּמוֹ וַתְּלָאָה, לְשׁוֹן עֵיפוּת, כְּתַרְגּוּמוֹ; וְדוֹמֶה לוֹ: כְּמִתְלַהֲלֵהַּ הַיּוֹרֶה זְקִים (משלי כ״ו): (יד) בשבר אשר הם שברים. נוֹתְנִין לוֹ אֶת הַכֶּסֶף: (טו) אפס. כְּתַרְגּוּמוֹ: שְׁלִים:

said, Give us bread: for why should we die in thy presence? for the money is at an end. [16]And Joseph said, Come give your cattle; and I will give you for your cattle, if money is at an end. [17]And they brought their cattle unto Joseph: and Joseph gave them bread in exchange for horses, and for the flocks, and for the cattle of the herds, and for the asses: and he fed them with bread for all their cattle for that year. [18]When that year was ended, they came unto him the second year, and said unto him, We will not withhold from my lord. that our money is exhausted; my lord also hath our herds of cattle: nothing remains before my lord, but our bodies, and our ground: [19]Wherefore shall we die before thine eyes, both we and our ground? buy us and our ground for bread, and we and our ground will be servants unto Pharaoh: and give us seed, that we may live, and not die, that the ground be not

רש"י

AT AN END. **(17)** וינהלם is the same as וינהגם AND HE GUIDED, LED THEM. Similar in meaning are (Is. LI. 18) "There is none (מנהל) to lead her", and (Ps. XXIII) "he guideth me (ינהלני) beside the still waters." **(18)** בשנה השנית IN THE SECOND YEAR of the years of famine[1]). כי אם תם הכסף ונו' *is the same as* כי אשר תם הכסף *and the meaning is: but* (כי) *it is a fact* that (אשר) the money[2]) and the herds of cattle are exhausted, and everything has now come into my lord's[3]) hands. בלתי אם נויתנו is the same as [NOTHING REMAINS] IF IT BE NOT OUR BODIES[4]). **(19)** ותן זרע GIVE US SEED to sow in the ground. Although Joseph had said (XLV. 6) "And there are yet five years when there will be no plowing and sowing", as soon as Jacob came to Egypt a blessing came with his arrival: they began to sow and the famine came to an end. Thus do we read in the Tosefta of Sotah (Chap. 10).

NOTES

[1]) The second from the beginning of the famine, not the second from the time the money began to fail (v. 15) — as maintained by some Expositors (cp. Ramban and Sforno) — for according to Rashi the famine lasted only two years (see v. 19).

[2]) Cf. Rashi on XXIV. 33. Mizrachi sees a difficulty in explaining כי אם as כי אשר for כי alone would express the meaning "We will not hide from our lord that the money and the herds of cattle are at an end". Our translation attempts to remove this difficulty but it is not altogether satisfactory.

[3]) Since Rashi takes both הכסף and ומקנה הבהמה as the subjects of the verb תם he cannot connect them with אל אדני, and therefore explains these latter words as elliptical: *"everything has now come* unto my lord's possession".

[4]) בלתי sometimes means not; בלתי אם therefore means לא אם which Rashi holds is an inversion of אם לא.

לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ כִּי אָפֵס כָּסֶף: מז וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־
אָפֵס כָּסֶף: יז וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֵּן
לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בַּסּוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה
הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם בַּלֶּחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם
בַּשָּׁנָה הַהִוא: יח וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה הַהִוא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו
בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי אִם־
תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר
לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ: יט לָמָּה
נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־אֹתָנוּ
וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים
לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא

אונקלוס

כָּל־מִצְרַאי לְוָת־יוֹסֵף לְמֵימַר הַב־לָנָא לַחְמָא וּלְמָה נְמוּת לְקֳבֶלָךְ אֲרֵי שְׁלִים
כַּסְפָּא: מז וַאֲמַר יוֹסֵף הָבוּ גֵיתֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן בְּגֵיתֵיכוֹן אִם שְׁלִים כַּסְפָּא:
יז וְאַיְתִיו יָת־גֵּיתֵיהוֹן לְוָת־יוֹסֵף וְיהַב לְהוֹן יוֹסֵף לַחְמָא בְּסוּסְוָתָא וּבְגֵיתֵי עָנָא
וּבְגֵיתֵי תוֹרִין וּבְחֲמָרִין וְנָגִיד בְּלַחְמָא בְּכָל־גֵּיתֵיהוֹן בְּשַׁתָּא הַהִיא: יח וְשֵׁלִימַת
שַׁתָּא הַהִיא וַאֲתוֹ לְוָתֵהּ בְּשִׁתָּא תִנְיָתָא וַאֲמָרוּ לֵהּ לָא־נְכַסֵּי מִן־רְבוֹנִי אֲלָהֵין
שְׁלִים כַּסְפָּא וְגֵיתֵי בְעִירָא לְוָת רְבוֹנִי לָא אִשְׁתְּאַר קֳדָם רְבוֹנִי אֲלָהֵין גְּוִיָּתָנָא
וְאַרְעָנָא: יט לְמָה נְמוּת לְעֵינָיךְ אַף־אֲנַחְנָא אַף־אַרְעָנָא קְנֵי־יָתָנָא וְיָת־אַרְעָנָא
בְּלַחְמָא וְנֶהֵי אֲנַחְנָא וְאַרְעָנָא עַבְדִין לְפַרְעֹה וְהַב־בַּר־זַרְעָא וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת

רש"י

(יז) וינהלם. כְּמוֹ וַיְנַהֲגֵם, וְדוֹמֶה לוֹ: אֵין מְנַהֵל לָהּ (ישׁ' נ"א), עַל מֵי מְנוּחוֹת יְנַהֲלֵנִי (תה' כ"ג):
(יח) בשנה השנית. לִשְׁנֵי הֶרָעָב: כי אם תם הכסף וגו'. כִּי אֲשֶׁר תַּם הַכֶּסֶף וְהַמִּקְנֶה וּבָא
הַכֹּל אֶל יַד אֲדוֹנִי: בלתי אם גויתנו. כְּמוֹ אִם לֹא גְּוִיָּתֵנוּ: (יט) ותן זרע. לְזוֹרְעַ הָאֲדָמָה;
וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר יוֹסֵף: וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חָרִישׁ וְקָצִיר, מִפְּנֵי שֶׁבָּא יַעֲקֹב
לְמִצְרַיִם בְּאָה בְּרָכָה לְבֵיתוֹ וְהִתְחִיל לְזָרֹעַ, וְכָלָה הָרָעָב, וְכֵן שָׁנִינוּ בְּתוֹסֶפְתָּא דְסוֹטָה:

desolate. [20]And Joseph obtained all the ground of Egypt for Pharaoh; for the Egyptians sold every man his field, because the famine prevailed over them: so the land became Pharaoh's. [21]And as for the people, he caused them to pass into cities from one extremity of the boundaries of Egypt even to the other extremity thereof. [22]Only the ground of the priests obtained he not; for the priests had a portion from Pharaoh, and did eat their portion which Pharaoh gave them: wherefore they sold not their ground. [23]Then Joseph said unto the people, Behold, I have obtained you this day and your ground for Pharaoh: lo, here is seed for you, and ye shall sow the ground. [24]And it shall come to pass in the increase, that ye shall give the fifth part unto Pharaoh, and four parts shall be your own, for seed of the field, and for your food, and for them of your households, and for food for your little ones. [25]And they said, Thou hast saved our lives:

רש"י

לא תשם *means* it shall not be desolate[1]). *The Targum renders it by* לא תבור שדה בור (Peah II. 1) an uncultivated field — one which is not ploughed. **(20)** ותהי הארץ לפרעה SO THE LAND BECAME PHARAOH'S — possessed by him.[2]) **(21)** ואת העם העביר AND AS FOR THE PEOPLE HE CAUSED THEM TO PASS — *Joseph caused them to pass* from *one* city to *another* city that they might be reminded that they now had no claim to the land. He settled the people of one city in another. There was no need for Scripture to state this except for the purpose of telling you something to Joseph's credit — that he intended *thereby* to remove a reproach from his brothers because, *since the Egyptians were themselves strangers in the various cities where they then dwelt,* they could not call them (Joseph's brethren) strangers (Chull. 60b). מקצה גבול מצרים וגו' *means* thus did he to all the cities of the realm of Egypt FROM ONE EXTREMITY OF THE BOUNDARIES OF EGYPT EVEN TO THE OTHER EXTREMITY THEREOF[3]). **(22)** הכהנים *means* THE PRIESTS. The term כהן always means one who ministers to Deity except *in* those *cases* where it denotes one of high rank, e. g. (Exod. II. 16) "Jethro the chief of (כהן) Midian" and (XLI. 45) "the chief of (כהן) On"[4]). חק לכהנים [FOR] THE PRIESTS HAD A PORTION — an assigned portion of a definite quantity of bread daily. **(23)** הא *means* the same as הנה "behold", as (Ezech. XVI. 43) "I also lo, (הא) will recompense thy way upon thine head". **(24)** לזרע השדה FOR SEED OF THE FIELD — for *sowing* every year[5]), ואשר בבתיכם AND FOR THEM OF YOUR HOUSEHOLDS — *means* and as food for

NOTES

[1]) שממה is from the root שמם whilst תשם is from ישם, but both have the same meaning (cf. ישימון Deut. XXXII. 10).

[2]) Cf. Note on XLI. 36: ותהי הארץ לפרעה "The land was to Pharaoh" means it became his property. Rashi is explaining the expression היה followed by ל.

[3]) Not that he caused them to pass from one end of Egypt to the other.

[4]) Cp. Rashi on Exod. II 16 and 2 Sam. VIII. 18.

[5]) Not to pay back the seed of the field which he gave them (v. 23).

נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה׃
כו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת
מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים
לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה׃ כז וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד׃

ק״ש. יהגלח״ל סימן: ומפטירין ניחזקאל בסימן ל״ז ואתה בן אדם קח לך עץ׃

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה
וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים
וּמְאַת שָׁנָה׃ כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא
לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת

אונקלוס

קְיֵימְתָּנָא נַשְׁפַּח־כַּחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי וּנְהֵי עַבְדִין לְפַרְעֹה׃ כוּ וְשַׁוִי יָתֵהּ יוֹסֵף
לְגְזָרָא עַד־יוֹמָא הָדֵין עַל־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם דְּיָהוֹן־יָתְבִין חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה
לְחוֹד אַרְעָא דְּכַהֲנַיָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן לָא הֲוַת לְפַרְעֹה׃ כז וְיָתִיב יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם בְּאַרְעָא דְּגֹשֶׁן וְאַחֲסִינוּ בַהּ וּנְפִישׁוּ וְסִגִיאוּ לַחֲדָא׃
כח וְחַיָּא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם שְׁבַע עֲשַׂרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיּוֹהִי
מְאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין׃ כט וּקְרִיבוּ יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵמַת וּקְרָא
לִבְרֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ שַׁוִי־כְעַן יָדָךְ תְּחוֹת

רש״י

וְלֶאֱכוֹל הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם: לִטְפְּכֶם. בָּנִים קְטַנִּים: (כה) נמצא חן. לַעֲשׂוֹת לָנוּ זֹאת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ: והיינו עבדים לפרעה. לְהַעֲלוֹת לוֹ הַמַּס הַזֶּה בְּכָל שָׁנָה: (כו) לחק. שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר: (כז) וישב ישראל בארץ מצרים. וְהֵיכָן? בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן שֶׁהִיא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ויאחזו בה. לשון אֲחֻזָּה):

(כח) ויחי יעקב. לָמָּה פָּרָשָׁה זוֹ סְתוּמָה? לְפִי שֶׁכְּיָון שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ נִסְתְּמוּ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעְבְּדָם; דָּבָר אַחֵר: שֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ לְבָנָיו, וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ. בְּבִ״ר: (כט) ויקרבו ימי ישראל למות. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמָרָה בּוֹ קְרִיבָה לָמוּת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו (יְצָחָק חָיָה ק״פ, וְיַעֲקֹב קמ״ז, בְּדָוִד נֶאֱמַר קְרִיבָה, אָבִיו חָיָה פ׳ שָׁנִים וְהוּא חָיָה ע׳) ויקרא לבנו ליוסף. לְמִי שֶׁהָיָה יְכוֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת: שים נא ידך. וְהִשָּׁבַע: חסד ואמת. חֶסֶד שֶׁעוֹשִׂין עִם הַמֵּתִים, הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת, שֶׁאֵינוֹ מְצַפֶּה

let us find favour in the eyes of my lord, and we will be Pharaoh's servants. [26]And Joseph made it a statute over the land of Egypt unto this day, that Pharaoh should have the fifth part; except the ground of the priests only, which became not Pharaoh's. [27]And Israel abode in the land of Egypt, in the country of Goshen; and they had possessions therein, and were fruitful, and multiplied exceedingly.

[28]And Jacob lived in the land of Egypt seventeen years: so the days of Jacob, the years of his life, were an hundred forty and seven years. [29]And when the days of Israel's death approached, he called his son Joseph, and said unto him, If now I have found favour in thy eyes, put, I pray thee, thy hand under my thigh, that thou wilt shew me mercy and truth;

רש"י

the servants and maidservants that are in your houses. טפכם *means* your young children. **(25)** נמצא חן LET US FIND FAVOUR [IN THE EYES OF MY LORD] in that you should do for us as you have said. והיינו עבדים לפרעה AND WE SHALL BE PHARAOH'S SERVANTS, paying him this tax annually[1]). **(26)** לחק AS A STATUTE without repeal. **(27)** וישב ישראל בארץ מצרים AND ISRAEL ABODE IN THE LAND OF EGYPT — and where *in the land of Egypt*? בארץ גשן IN THE LAND OF GOSHEN which is a part of the land Egypt. ויאחזו בה *means* THEY ACQUIRED POSSESSIONS.

ויחי

(28) ויחי יעקב AND JACOB LIVED — Why is this section (Sidra) totally closed?[2]) Because, *comprising as it does an account of the death of Jacob,* as soon as our father Jacob departed this life the hearts and eyes of Israel were closed (their eyes became dim and their hearts troubled) because of the misery of the bondage which they *then* began to impose upon them. Another reason is: because he (Jacob) wished to reveal to his sons the date of the End of Days (i. e. when Israel's exile would finally end; cf. Rashi on XLIX. 1), but the *vision* was closed (concealed) from him (Gen. R. 96). **(29)** ויקרבו ימי ישראל למות AND WHEN THE DAYS OF ISRAEL'S DEATH APPROACHED — Everyone of whom it is stated *that his days* drew near to die did not attain to the age of his fathers. Some editions add: Isaac lived 180 years, whereas Jacob lived only 147. Similarly it is said in the case of David, "his days drew near" and he lived 70 years, whereas his father reached the age of eighty. ויקרא לבנו ליוסף AND HE CALLED HIS SON JOSEPH — *he called* that one who had the power in his hands to do *what he was about to ask.* שים נא ידך PUT, I PRAY THEE, THY HAND — and take an oath. חסד ואמת MERCY AND TRUTH — The mercy shown to the dead is "mercy of truth" (true, disinterested kindness)

NOTES

[1]) Not his bondsman, for this was already said in v. 19.

[2]) Sometimes a section in the Torah begins on the same line as the preceding ends but is separated from it by an open space wide enough to contain 9 letters. Such a section is called סתומה "closed". A section which begins on a new line is called פתוחה "open". These terms are transferred from the line which is closed up or left open to the section itself. Our Sidra follows the preceding without any greater space being left than that which ordinarily divides two words. Rashi therefore is using the term סתומה not in its precise Massoretic sense.

נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי וְהָיֵינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה׃
כו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת
מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים
לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה׃ כז וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ
גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד׃

קץ. יהללא״ל סימן: ומפטירין ניחזקאל בסימן לז ואתה בן אדם קח לך עץ׃

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה
וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים
וּמְאַת שָׁנָה׃ כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא
לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת

אונקלוס

קַיְמְתָּנָא נַשְׁכַּח־כְּחַמִּין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי וּנְהֵי עַבְדִין לְפַרְעֹה׃ כו וְשַׁוִי יָתֵהּ יוֹסֵף
לְגָוְרָא עַד־יוֹמָא הָדֵין עַל־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם הֵיהוֹן־יַתְבִין חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה
לְחוֹד אַרְעָא דְּכָמְרַיָּא בִּלְחוֹדֵהוֹן לָא הֲוַת לְפַרְעֹה׃ כז וְיַתִּיב יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם בְּאַרְעָא דְּגֹשֶׁן וְאַחֲסִינוּ בַהּ וּנְפִישׁוּ וְסִגִיאוּ לַחֲדָא׃
כח וְחָיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם שְׁבַע עֲשְׂרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיּוֹהִי
מְאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין׃ כט וּקְרִיבוּ יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמִמַּת וּקְרָא
לִבְרֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ שַׁוִי־כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת

רש״י

לא תשם. לֹא תְהֵא שִׂמְמָה: לֹא תִבּוֹר—לְשׁוֹן שְׂדֵה בוֹר, שֶׁאֵינוֹ חָרוּשׁ: (כ) ותהי הארץ לפרעה, קְנוּיָה לוֹ: (כא) ואת העם העביר יוֹסֵף מֵעִיר לְעִיר לְזִקְרוֹן, שֶׁאֵין לָהֶם עוֹד חֵלֶק בָּאָרֶץ, וְהוֹשִׁיב שֶׁל עִיר זוֹ בַּחֲבֶרְתָּהּ, וְלֹא הִצְרִיךְ הַכָּתוּב לִכְתּוֹב זֹאת אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחוֹ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהָסִיר חֶרְפָּה מֵעַל אֲחָיו, שֶׁלֹּא יְהוּ קוֹרִין אוֹתָם נוֹלִים (חולין ס׳): מקצה גבול מצרים וגו׳. כֵּן עָשָׂה לְכָל הֶעָרִים אֲשֶׁר בְּמַלְכוּת מִצְרַיִם מִקְצֵה גְבוּלָהּ וְעַד קְצֵה גְבוּלָהּ: (כב) הכהנים. הַכּוֹמְרִים, כָּל לְשׁוֹן כֹּהֵן מְשָׁרֵת לֵאלֹהוּת הוּא, חוּץ מֵאוֹתָן שֶׁהֵם לְשׁוֹן גְּרֵלָה, כְּמוֹ כֹּהֲנֵי מִדְיָן, כֹּהֲנֵי אוֹן: חק להם לכהנים. חֹק כַּדְּ וָכַדְּ לָהֶם לַיּוֹם: (כג) הא. כְּמוֹ הִנֵּה, כְּמוֹ: וְגַם אֲנִי הַא דַּרְכַּךְ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי (ישוק׳ ט״ז): (כד) לזרע השדה. שֶׁבְּכָל שָׁנָה: ולאשר בבתיכם.

bury me not, I pray thee, in Egypt. [30]But I will lie with my fathers, and thou shalt bear me from Egypt, and bury me in their burying-place. And he said, I will do according to thy words. [31]And he said, Swear unto me. And he sware unto him. And Israel prostrated himself upon the bed's head.

48. [1]And it came to pass after these things, that one said to Joseph, Behold, thy father is sick: and he took with him his two sons, Manasseh and Ephraim. [2]And one told Jacob, and said, Behold, thy son Joseph cometh unto thee: and Israel strengthened himself, and sat upon the bed. [3]And Jacob said unto Joseph, God Almighty appeared unto

רש"י

since one cannot hope for any reward. אל נא תקברני במצרים BURY ME NOT, I PRAY THEE, IN EGYPT — *Because* its soil will ultimately become lice which would swarm beneath my body. *Further*, those who die outside the Land *of Israel* will not live again *at the Resurrection* except after the pain caused by *the body* rolling through underground-passages *until it reaches the Holy Land*[1]). And *another reason is* that the Egyptians should not make me (my corpse or my tomb) *the object of* idolatrous worship. **(30)** ושכבתי עם אבתי BUT I WILL LIE WITH MY FATHERS — This ו *of* ושכבתי is the connecting link with the beginning of the verse above: Put thy hand beneath my thigh and swear unto me *that you will not bury me in Egypt.* For I must ultimately lie with my fathers (i. e. die as all my fathers have died) and you shall carry me out of Egypt. One cannot say that "I will lie with my fathers" *means* "make me lie with my fathers in the cave" (i. e. bury me), for *immediately* after this it is written "And thou shalt carry me out of Egypt and bury me in their burying place". Further we find that wherever the term "lying with one's fathers" is used it denotes dying and not burial. For instance, (1 Kings II. 10) "and David lay with his fathers", and afterwards *it states* "and he was buried in the city of David". **(31)** וישתחו ישראל AND ISRAEL PROSTRATED HIMSELF — *The proverb says: Though the lion is king* "when the fox has his time, bow to him" (Meg. 16b). על ראש המטה UPON THE BED'S HEAD — He turned towards the Divine Presence (the Shechinah). They (the Rabbis) inferred from this that the Shechinah is above the pillow of a sick person (Ned. 40b). Another interpretation of על ראש המטה *He bowed himself in thanks* FOR HIM WHO WAS THE CHIEF (ראש) OF HIS CHILDREN — *in thanks* because his children were heart-whole *with God*, and none of them was wicked, for *even* Joseph who was a king and moreover had been a captive amongst heathen peoples yet maintained his righteousness (Sifré ואתחנן).

48. **(1)** ויאמר ליוסף lit., HE SAID TO JOSEPH — *"he" means* one of the messengers: it is an elliptical phrase. Some say, that Ephraim was regularly with Jacob for study and when Jacob became ill in the land of Goshen Ephraim went to his father in Egypt and reported it to him (Tanch.). **(2)** ויגד lit., AND HE TOLD — "he" *means* the messenger *whoever it was* — TO JACOB. It does not state plainly who *told it*; there are many such elliptical verses. ויתחזק ישראל AND ISRAEL STRENGTHENED HIMSELF — he said, "Although he is my son, he is a king, and I will do honour to him" (Tanch.). From this we may infer that we must show honour to a person of royal rank (Cf. Men. 98a). Similarly, Moses showed honour to the king when he said, (Ex. XI. 8) "And all these, thy servants, shall come down to me" (which was only a polite way of saying, "Thou, thyself, wilt be forced to come down to me"); so, too, did Elijah: (1 Kings XVIII. 46) "and he girded up his loins [and ran before Ahab] etc."

NOTES

1) See Appendix.

אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם: ל וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי
וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּנִי בְקִבְרָתָם וַיֹּאמַר
אָנֹכִי אֶעְשֶׂה כִּדְבָרֶךָ: לא וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשָּׁבַע
לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה: פ
מח א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף
הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו
עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם: ב וַיַּגֶּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב
עַל־הַמִּטָּה: ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי

אונקלוס

יַרְכֵי וְתַעְבֵּד עִמִּי טִיבוּ וּקְשׁוֹט לָא־כְעַן תִּקְבְּרִנַּנִי בְּמִצְרָיִם: ל וְאִשְׁכּוּב עִם־
אֲבָהָתַי וְתִטְלְנַנִי מִמְצְרַיִם וְתִקְבְּרִנַּנִי בִּקְבוּרְתְּהוֹן וְאֵמַר אֲנָא אֶעְבֵּד כְּפִתְגָמָךְ:
לא וַאֲמַר קַיֵּם לִי וְקַיֵּים לֵהּ וְסָגִיד יִשְׂרָאֵל עַל־רֵישׁ עַרְסָא: א וַהֲוָה כָּתַר
פִּתְגָמָיָא הָאִלֵּין וַאֲמַר לְיוֹסֵף הָא אֲבוּךְ שָׁכִיב־מַרְעָא וּרְבַר יָת־תְּרֵין בְּנָוֹהִי עִמֵּהּ
יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־אֶפְרָיִם: ב וְחַוִּי לְיַעֲקֹב וַאֲמַר הָא בְרָךְ יוֹסֵף אֲתָא לְוָתָךְ וְאִתַּקַּף
יִשְׂרָאֵל וְיַתִּיב עַל־עַרְסָא: ג וַאֲמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף אֵל שַׁדַּי אִתְגְּלִי־לִי בְלוּז

רש״י

לְהַשְׁלִים נְמוּל: אל נא תקברני במצרים. סוֹפָהּ לִהְיוֹת עֲפָרָהּ כִּנִּים, וּמְרַחֲשִׁין תַּחַת גּוּפִי, וְשָׁאִין מַתַּי חוּצָה לָאָרֶץ חַיִּים אֶלָּא בִּצְעַר גְּלוּגֹל מְחִילוֹת, וְשָׁלֹא יַעֲשׂוּנִי מִצְרִים עֲבוֹדָה זָרָה (ל) ושכבתי עם אבותי. ״ו״ זוֹ מְחִבָּר לְמַעְלָה לְתַחֲלַת הַמִּקְרָא—שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יַרְכִּי וְהִשָּׁבַע לִי, וַאֲנִי סוֹפִי לִשְׁכַּב עִם אֲבוֹתַי, וְאַתָּה תְּשָׂאֵנִי מִמִּצְרַיִם. וְאֵין לוֹמַר, וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבוֹתַי—הַשְׁכִּיבֵנִי עִם אֲבוֹתַי בַּמְּעָרָה, שֶׁהֲרֵי כְתִיב אַחֲרָיו, וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם; וְעוֹד, מְצִינוּ בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן שְׁכִיבָה עִם אֲבוֹתָיו הִיא הַנְּוִיעָה וְלֹא הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ: וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבוֹתָיו, וְאַחַר כֵּךְ וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד (מ״א ב׳): (לא) וישתחו ישראל. תַּעֲלָא בְעִידָנֵיהּ סְגִיד לֵיהּ: על ראש המטה. הֻפַּךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה. מִכָּאן אָמְרוּ, שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרַאשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה (שבת י׳, נדרים מ׳); דָּ״א: עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה—עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה, וְלֹא הָיָה בָהּ רָשָׁע, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף מָלַךְ הוּא, וְעוֹד שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם, וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ:

מח (א) ויאמר ליוסף. אֶחָד מִן הַמְּגִידִים, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר; וַי״א, אֶפְרַיִם הָיָה רָגִיל לְפָנָיו יַעֲקֹב בַּתַּלְמוּד, וּכְשֶׁחָלָה יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ גּוֹשֶׁן, הָלַךְ אֶפְרַיִם אֵצֶל אָבִיו לְמִצְרַיִם לְהַגִּיד לוֹ: ויקח את שני בניו עמו. כְּדֵי שֶׁיְּבָרְכֵם יַעֲקֹב לִפְנֵי מוֹתוֹ: (ב) ויגד המגיד ליעקב. וְלֹא פָּרַשׁ, מִי; וְהָרַבִּה מִקְרָאוֹת קְצָרִי לָשׁוֹן: ויתחזק ישראל. אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְנִי, מַלְכוּת הוּא, אֲחַלֵּק לוֹ כָּבוֹד; מִכָּאן שֶׁחוֹלְקִין כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, וְכֵן מֹשֶׁה מְחַלֵּק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת—וַיְהִי כְּל עָבְרֵיךָ אֵלֶּה אֵלַי (שמ׳ י״א); וְכֵן אֱלִיהוּ, וַיְשַׁנֵּם מִתְּנֵיו וְגוֹ׳ (מ״א י״ח):

me at Luz in the land of Canaan, and blessed me, [4]And said unto me, Behold, I will make thee fruitful, and multiply thee, and I will make of thee an assembly of peoples; and will give this land to thy seed after thee for a possession henceforth. [5]And now thy two sons, who were born unto thee in the land of Egypt before I came unto thee into Egypt, are mine; as Reuben and Simeon, shall Ephraim and Manasseh, be mine. [6]And thy issue, which thou begettest after them, shall be thine, and shall be called after the name of their brethren in their inheritance. [7]And as for me, when I came from Padan, Rachel died by me in the land of Canaan in the way, when yet there was but a kibrath of land to come unto Ephrath: and I buried her there in the way of Ephrath; the same is Beth-lehem. [8]And

רש"י

(4) ונתתיך לקהל עמים AND I WILL MAKE OF THEE AN ASSEMBLY OF PEOPLES — He announced to me that there were yet to issue from me an assembly of peoples (i. e. at least two more tribes). Now, it is true that He then said to me, (XXXV. 11) "A nation and an assembly of nations [shall be of thee]", but when He said "a nation" He intended it to refer to Benjamin *who was not yet born, and this promise of "a nation" has been fulfilled by the birth of Benjamin, and for that reason I do not mention it now.* "An assembly of nations [shall be of thee]", however, presupposes that two more *would descend from me* besides Benjamin. Consequently, since no other son *besides Benjamin* was born to me, He was *really* telling me that one of my tribes (i. e. the tribe formed by one of my sons) would be divided *so as to constitute at least two tribes, thus giving that son more importance,* and that privilege I confer upon you (Pesikta Sect. ביום השמיני). **(5)** הנולדים לך עד באי אליך lit., WHO WERE BORN TO THEE . . . UNTIL I CAME TO THEE, i. e. before I came to thee. It signifies as much as: WHO WERE BORN from the time when you left me UNTIL THE TIME WHEN I CAME TO YOU. לי הם THEY SHALL BE MINE — they shall be counted amongst my other sons, to receive a portion in the Land each for himself (i. e. each to have his own territory exactly as each of my other sons has). **(6)** ומולדתך וגו' AND THY ISSUE etc. — "If you beget any more children, they shall not be included among the tribes of Ephraim and Manasseh nor shall they have a name amongst the tribes (i. e. no tribe will be named after them) so far as an inheritance in the Holy Land is concerned". Although the Land was divided according to the number of heads — as it is written, (Num. XXVI. 54) "To the more numerous thou shalt give a larger inheritance" — and each person had an equal share[1]) except those who were first-born sons (and these received a double share), yet only these of Joseph's sons bore the name of "tribe" when it became a matter of casting lots for *the partition of* the land according to the number of the tribes (cf. Num. XXVI. 55), and of *appointing* princes to the various tribes and *of assigning* banners to each of them. **(7)** ואני בבאי מפדן וגו' AND AS FOR ME, WHEN I CAME FROM PADAN etc. — "And although I trouble you to take me for burial into the land of Canaan and I did not do this for your mother (i. e., I did not take the trouble to bury her in a place other than that in which she died, which was by the road-side) which I might easily have done since she died quite close to Bethlehem" — כברת ארץ is a measure of land equal to 2000 cubits which is the extent of a Sabbath day's journey. This is according to the statement of R. Moses the Expositor[2]). — "Do not imagine that it was the rains which prevented me from bringing her to Hebron for burial. It was the dry season when the ground is riddled and full of holes like a sieve (כברה), ואקברה שם AND I BURIED HERE THERE and did not carry her even the *short distance* to Bethlehem to bring her into a city[3]). I know that in your heart you feel some resentment against me. Know, however, that I buried her there by the command of God". *And the future proved that God had commanded him to do*

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי: ד וַיֹּאמֶר
אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים
וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת
עוֹלָם: ה וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי: ו וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־
הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ
בְנַחֲלָתָם: ז וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה
וָאֶקְבְּרֶהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם:

אונקלוס

בְּאַרְעָא דְכְנָעַן וּבָרִיךְ יָתִי: ד וַאֲמַר לִי הָא־אֲנָא מַפִּישׁ־לָךְ וְאַסְגְּנָךְ וְאֶתְּנָנָךְ
לְכְנִשְׁת שִׁבְטַיָּן וְאֶתֵּן יָת־אַרְעָא הָדָא לִבְנָיְךָ בָּתְרָךְ אַחְסָנַת עָלַם: ה וּכְעַן
תְּרֵין־בְּנָיְךָ דְּאִתְיְלִידוּ לָךְ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד־מֵיתִי לְוָתָךְ לְמִצְרַיִם דִּילִי אִנּוּן
אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוֹן קֳדָמָי: ו וּבְנָיְךָ דִּי־תוֹלִיד בָּתְרֵיהוֹן דִּילָךְ
יְהוֹן עַל שׁוּם אֲחוּהוֹן יִתְקְרוֹן בְּאַחֲסָנְתְּהוֹן: ז וַאֲנָא ו בְּמֵיתִי מִפַּדָּן מֵיתַת עֲלַי

רש״י

(ד) ונתתיך לקהל עמים. בִּשְׂרַנִי שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנִּי עוֹד קָהָל וַעֲמִּים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לִי גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם, גּוֹי אָמַר לִי עַל בִּנְיָמִין; קְהַל גּוֹיִם—הֲרֵי שְׁנַיִם לְבַד מִבִּנְיָמִין, וְשׁוּב לֹא נוֹלַד לִי בֵּן, לְמָדְנִי שֶׁעֲתִיד שֶׁאָחָד מִשְּׁבָטַי לְהֶחָלֵק וְעַתָּה אוֹתָהּ מַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ: (ה) הנולדים לך, עד באי אליך. לִפְנֵי בֹאִי אֵלֶיךָ, כְּלוֹמַר, שֶׁנּוֹלְדוּ מִשֶּׁפָּרַשְׁתָּ מִמֶּנִּי עַד שֶׁבָּאתִי אֵצְלֶךָ: לי הם. בְּחֶשְׁבּוֹן שְׁאָר בָּנַי הֵם, לְטוֹל חֵלֶק בָּאָרֶץ אֹשׁ בְּנֶגְדּוֹ: (ו) ומולדתך וגו'. אִם תּוֹלִיד עוֹד, לֹא יִהְיוּ בִּמְנִין בָּנַי, אֶלָּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִהְיוּ נִכְלָלִים, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם שָׁם בַּשְּׁבָטִים לְעַנְיַן הַנַּחֲלָה; וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ לִמְנִין גְּלְגָּלוֹתָם,כִּדְכְתִיב: לָרַב תַּרְבּוּ נַחֲלָתוֹ (במ' כ"ו), וְכָל אִישׁ וְאִישׁ נָטַל בְּשָׁוֶה חוּץ מִן הַבְּכוֹרוֹת, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִקְרְאוּ שְׁבָטִים אֶלָּא אֵלּוּ, (לְהַשִּׂיל נוֹרָל הָאָרֶץ לִמְנִין שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים וְנָשִׂיא לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וּדְגָלִים לָזֶה וְלָזֶה): (ז) ואני בבאי מפדן וגו'. וְאַעֲ״פ שֶׁאֲנִי מַטְרִיחַ עָלֶיךָ לְהוֹלִיכֵנִי לְהַקְבִּר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְלֹא כָּךְ עָשִׂיתִי לְאִמִּךְ, שֶׁהֲרֵי מֵתָה סָמוּךְ לְבֵית לָחֶם—כִּבְרַת אֶרֶץ. מִדַּת אֶרֶץ, וְהֵם אַלְפַּיִם אַמָּה כְּמִדַּת תְּחוּם שַׁבָּת, כְּדִבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן—וְלֹא תֹאמַר שֶׁעָבְרוּ עָלַי נְשָׁמִים מִלְהוֹלִיכָהּ וּלְקָבְרָהּ בְּחֶבְרוֹן, עַד הַגְּרִיד הָיָה, שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנוּקֶבֶת כְּכָבָרָה, וּקְבָרָהּ שָׁם וְלֹא הוֹלִכְתִּיהָ אֲפִילּוּ לְבֵית לָחֶם לְהַכְנִיסָהּ לָאָרֶץ, וְיָדַעְתִּי, שֶׁיֵּשׁ בִּלְבָבְךָ עָלַי; אֲבָל דַּע לְךָ, שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר קְבַרְתִּיהָ שָׁם, שֶׁתְּהֵא לָעֲוָרָה לִבָּנֶיהָ כְּשֶׁגָּלָה אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן, וְהָיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ שָׁם, יוֹצֵאת רָחֵל עַל קִבְרָהּ וּבוֹכָה וּמְבַקֶּשֶׁת עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע וְגוֹ', וְהַקָּבָ״ה מְשִׁיבָהּ: יֵשׁ שָׂכָר לְפָעֳלָתֵךְ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם (יר' ל"א), וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם

Israel saw Joseph's sons, and said, Who are these? [9]And Joseph said unto his father, They are my sons, whom God hath given me in this place. And he said, Bring them, I pray thee, unto me, and I will bless them. [10]Now the eyes of Israel were dim from old age, so that he could not see. And he made them step near unto him; and he kissed them, and embraced them. [11]And Israel said unto Joseph, I had not contemplated to see thy face: and, lo, God hath shewed me also thy seed. [12]And Joseph brought them out from between his knees, and he prostrated himself before his face to the earth. [13]And Joseph took them both, Ephraim in his right hand towards Israel's left, and Manasseh in his left hand towards Israel's right, and made them step near unto

רש"י

this in order that she might help her children when Nebuzaradan would take them into captivity. *For* when they were passing along that road Rachel came forth *from her grave and stood* by her tomb weeping and beseeching mercy for them, as it is said, (Jer. XXXI. 15) "A voice is heard in Rama, [the sound of weeping... Rachel weeping for her children]", and the Holy One, blessed be He, replied to her (v. 16) "There is a reward for thy work, says the Lord etc. (v. 17) for thy children will return to their own border". Onkelos translated it (כברת ארץ) by כרוב ארעא which is a full measure of one day's plaughing. I am of opinion that they had a definite measure which they called "one full furrow"[1]); O. F. cordié. So we say, (B. Metsia 107a) "He ploughs (כריב) and *ploughs* again", and (Joma 43b) "as much *earth* as a fox carries *on its feet* from a ploughed field(בי כרבא)". **(8)** וירא ישראל את בני יוסף AND ISRAEL SAW JOSEPH'S SONS — he wished to bless them but the Divine Presence departed from him because *he saw that* from Ephraim would be born *the wicked kings* Jeroboam and Ahab, and from Manasseh Jehu and his sons (Tanch.). ויאמר מי אלה AND HE SAID "WHO ARE THESE?" — Whence come these who are unfitted for blessing? **(9)** בָּזֶה IN THIS PLACE (lit., by this, or by means of this) — He showed him the contract of betrothal and the contract of marriage (evidence that their mother had adopted the faith of Israel, and that his and her offspring were of their faith) and Joseph prayed *to God* about the matter and the Holy Spirit *again* rested upon him (Jacob) (ib.). ויאמר קחם נא אלי ואברכם AND HE SAID, BRING THEM, I PRAY THEE, UNTO ME, AND I WILL BLESS THEM — It is to this that the text alludes, (Hos. XI. 13) "And I, I תרגלתי לאפרים taking them (קחם) upon his arms", meaning, I made My Spirit once again a familiar thing (תרגלתי) in Jacob for Ephraim's sake until he took them (him and Manasseh) upon his arms (cf. Tanch.). **(11)** לא פללתי I HAD NOT CONTEMPLATED — I had never dared to cherish the thought that I would again see your face. פללתי is an expression for thinking, like *the noun in* (Is. XVI. 3) "Give counsel, carry out the thought (פלילה)". **(12)** ויוצא יוסף אתם AND JOSEPH BROUGHT THEM OUT — After he (Jacob) had kissed them, Joseph brought them out from between his knees in order to place them one at the right and the other on the left in order that *Jacob* might *thus* lay his hands upon them and bless them. וישתחו לאפיו AND HE PROSTRATED HIMSELF BEFORE HIS FACE — after he had stepped backwards from before his father. **(13)** את אפרים בימינו משמאל ישראל EPHRAIM ON HIS RIGHT HAND TOWARDS ISRAEL'S LEFT — If one is moving towards another *person* his right hand is opposite the other's left. Now

NOTES

[1]) The suggestion appears to be that כברה and כרוב are both terms for the same measure of land, the two letters ב and ר changing position in the word, as כבש and בשב, and שמלה and שלמה. The two words are derived from a root that means "to plough".

ח וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה:
ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי
אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם: שני
י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ
אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה
הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ: יב וַיּוֹצֵא יוֹסֵף
אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה: יג וַיִּקַּח
יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְׂמְאל
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיִּגַּשׁ

אונקלוס

רָחֵל בְּאַרְעָא דְכְנַעַן בְּאָרְחָא בְּעוֹד בְּרוּבָא־דְאַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָתָ וּקְבַרְתַּהּ
תַּמָּן בְּאוֹרַח אֶפְרָתָ הִיא בֵּית לָחֶם: ח וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת־בְּנֵי יוֹסֵף וַאֲמַר מַן־
אִלֵּין: ט וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲבוּהִי בְּנֵי אִנּוּן דְיְהַב־לִי יְיָ הָכָא וַאֲמַר קָרֵבְנוּן־כְּעַן
לְוָתִי וְאֶבָרְכִנּוּן: י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל יְקָרָן מִסֵּיבוּ לָא יְכִיל לְמֶחֱזֵי וְקָרִיב יָתְהוֹן
לְוָתֵהּ וְנַשִּׁיק לְהוֹן וְנַפֵּיף לְהוֹן: יא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף לְמֶחֱזֵי אַפֵּיךְ לָא
סְבָרֵית וְהָא אַחֲזֵי יָתִי יְיָ אַף יָת־בְּנָיְךָ: יב וַאֲפֵיק יוֹסֵף יָתְהוֹן מִן קֳדָמָוֹהִי
וְסָגִיד עַל־אַפּוֹהִי עַל־אַרְעָא: יג וּדְבַר יוֹסֵף יָת־תַּרְוֵיהוֹן יָת־אֶפְרַיִם בִּימִינֵהּ
מִסְּמָאלָא דְיִשְׂרָאֵל וְיָת־מְנַשֶּׁה בְּסְמָלֵהּ מִימִינָא דְיִשְׂרָאֵל וְקָרִיב לְוָתֵהּ:

רש״י

כְּרוּב אַרְצָא—כְּדֵי שֶׁעוֹר חֲרִישַׁת יוֹם; וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהָיָה לָהֶם קָצָב, שֶׁהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ כְּדֵי מַחֲרִישָׁה אַחַת, קוֹרְדִי״א בְּלַעַז, כִּדְאָמְרִינַן: בָּרִיב וְתָנִי: כַּמָּה דְמַפִּיק תַּעֲלָה מִבֵּי כַּרְבָּא:
(ח) וירא ישראל את בני יוסף. בְּקֵשׁ לְבָרְכָם, וְנִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁעָתִיד יָרָבְעָם וְאַחְאָב לָצֵאת מֵאֶפְרַיִם וְיֵהוּא וּבָנָיו מִמְּנַשֶּׁה: ויאמר מי אלה. מֵהֵיכָן יָצְאוּ אֵלּוּ. שֶׁאֵינָן רְאוּיִן לְבָרָכָה:
(ט) בזה. הֶרְאָה לוֹ שֶׁטַּר אֵרוּסִין וּשְׁטַר כְּתֻבָּה, וּבִקֵּשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים עַל הַדָּבָר, וְנָחָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְאָנֹכִי תַּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחֵם עַל זְרוֹעֹתָיו (הושע י״א)—תַּרְגַּלְתִּי רוּחִי בְּיַעֲקֹב בְּשָׁבִיל אֶפְרַיִם עַד שֶׁלָּקְחָן עַל זְרוֹעוֹתָיו:
(יא) לא פללתי. לֹא מִלְּאַנִי לִבִּי לַחְשׁוֹב מַחֲשָׁבָה, שֶׁאֶרְאֶה פָּנֶיךָ עוֹד. פללתי לשון מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ: הֲבִיאִי עֵצָה עֲשִׂי פְלִילָה (ישׁ׳ ט״ז): (יב) ויוצא יוסף אתם. לְאַחַר שֶׁנִּשָּׁקָם הוֹצִיאָם יוֹסֵף מֵעִם בִּרְכָּיו, כְּדֵי לְיַשְּׁבָם זֶה לִימִין וְזֶה לִשְׂמֹאל לְסָמוֹךְ יָדָיו עֲלֵיהֶם וּלְבָרְכָם: וישתחו לאפיו. כְּשֶׁחָזַר לַאֲחוֹרָיו מִלִּפְנֵי אָבִיו: (יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל. הַבָּא לִקְרֹאת חֲבֵירוֹ,

him. [14]And Israel stretched out his right hand, and set it upon Ephraim's head, although he was the younger, and his left upon Manasseh's head, placing his hands designedly; for Manasseh was the firstborn. [15]And he blessed Joseph, and said, the God, before whom my fathers Abraham and Isaac did walk, the God who has fed me since I existed unto this day, [16]The Angel redeeming me from all evil, shall bless the lads; and let my name be called on them, and the name of my fathers Abraham and Isaac; and let them increase fish-like, as to multitude, in the midst of the earth. [17]And when Joseph saw that his father set his right hand upon the head of Ephraim, it was evil in his eyes: and he held up his father's hand, to remove it from Ephraim's head unto Manasseh's head. [18]And Joseph said unto his father, Not so, my father: for this is the firstborn; put thy right hand upon his head. [19]And

רש"י

since he (Manasseh) was the first-born he was marked out for the blessing *and should have been placed at Jacob's right hand.* **(14)** שכל את ידיו PLACING HIS HANDS DESIGNEDLY — *Understand this* as the Targum *renders it*: אחכמינון he put wisdom into them (viz., into his hands), *meaning* designedly and wisely he moved his hands for this purpose, intelligently and with full knowledge, for he knew that Manasseh was the first-born and yet he did not place his right hand upon him. **(16)** המלאך הגאל אתי THE ANGEL REDEEMING ME — The angel who was usually s e n t to m e[1]) in my trouble, as it is said, (XXXI. 11) "And the angel of God said unto me in the dream: Jacob etc. . . . (v. 13), I am the God of Beth-el". יברך את הנערים SHALL BLESS THE LADS — viz., Manasseh and Ephraim. וידגו AND LET THEM INCREASE — like fishes (דגים) which are fruitful and which multiply and which the evil eye cannot affect (Ber. 20a).

NOTES

[1]) The angel has no power to redeem except by special command of God. See Rashi on XVIII. 10.

אֵלָיו: יד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ
אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה
שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: טו וַיְבָרֶךְ אֶת־
יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו
אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־
הַיּוֹם הַזֶּה: טז הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ
אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם
וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: שלישי יז וַיַּרְא יוֹסֵף
כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע
בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־
אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: יח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו
לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ:

אונקלוס

יד וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יָת־יְמִינֵהּ וְשַׁוִּי עַל־רֵישָׁא דְּאֶפְרַיִם וְהוּא וְעֵירָא וְיָת־שְׂמָלֵהּ
עַל־רֵישָׁא דִּמְנַשֶּׁה אַחְכִּימִנּוּן לִידּוֹהִי אֲרֵי מְנַשֶּׁה בּוּכְרָא: טו וּבָרִיךְ יָת־יוֹסֵף
וַאֲמַר יְיָ דִּי פָּלְחוּ אֲבָהָתַי קֳדָמּוֹהִי אַבְרָהָם וְיִצְחָק יְיָ דָּזַן יָתִי מְרַאיְתָנִי עַד־
יוֹמָא הָדֵין: טז מַלְאָכָא דִּי־פְרַק יָתִי מִכָּל־בִּישָׁא יְבָרֵךְ יָת־עוּלֵמַיָּא וְיִתְקְרֵי
בְּהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אֲבָהָתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וּכְנִנְיָ־יָמָא יִסְגּוֹן בְּגוֹ־בְנֵי־אֲנָשָׁא עַל־
אַרְעָא: יז וַחֲזָא יוֹסֵף אֲרֵי שַׁוִּי אֲבוּהִי יַד־יְמִינֵהּ עַל רֵישָׁא דְּאֶפְרַיִם וּבְאִישׁ
בְּעֵינוֹהִי וְסָעַר יְדָא־דְּאֲבוּהִי לְאַעֲדָאָה יָתֵהּ מֵעַל רֵישָׁא־דְּאֶפְרַיִם לְאַנְחוּתֵהּ
עַל־רֵישָׁא דִּמְנַשֶּׁה: יחוַאֲמַר יוֹסֵף לְאָבוּהִי לָא־כֵן אַבָּא אֲרֵי־דֵין בּוּכְרָא שַׁוִּי

רש"י

יְמִינוֹ כְּנֶגֶד שְׂמֹאל חֲבֵרוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, מְיוּמָן לִבְרָכָה: (יד) שכל את ידיו. כְּתַרְגּוּמוֹ, אַחְכִּימִנּוּן — בְּהַשְׂכֵּל וְחָכְמָה הִשְׂכִּיל אֶת יָדָיו וּמִדַּעַת, כִּי יוֹדֵעַ הָיָה כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר וְאַע"פ כֵּן לֹא שָׁת יְמִינוֹ עָלָיו: (טז) המלאך הגאל אתי. מַלְאָךְ הֶרְגִּיל לְהִשְׁתַּלֵּחַ אֲלַי בְּצָרָתִי; כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וְגוֹ' אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל (בר' ל"א): וּבָרֵךְ את הנערים — מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם: וידגו. כִּדְגִים הַלָּלוּ שֶׁפָּרִים וְרַבִּים וְאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת

his father refused, and said, I know it, my son, I know it: he also shall become a people, and he also shall be great: but truly his younger brother shall be greater than he, and his seed shall become a multitude of nations. [20]And he blessed them that day, saying, In thee shall Israel bless, saying, God make thee as Ephraim and as Manasseh: and he put Ephraim before Manasseh. [21]And Israel said unto Joseph, Behold, I die: but God shall be with you, and restore you unto the land of your fathers. [22]Moreover I have given to thee one portion above thy brethren, which I took out of the hand of the Amorite with my sword and with my bow.

רש"י

(17) ויתמך יד אביו HE HELD UP HIS FATHER'S HAND — He lifted it up from his son's head and upheld it in his hand *to remove it etc.* **(19)** ידעתי בני ידעתי I KNOW IT, MY SON, I KNOW that he is the first-born. גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל HE ALSO SHALL BECOME A PEOPLE, AND HE ALSO SHALL BE GREAT, for of him will be born Gideon through whom the Holy One, blessed be He, will perform a miracle (See Tanch.). ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו BUT TRULY HIS YOUNGER BROTHER SHALL BE GREATER THAN HE — for of him will be born Joshua who will make Israel inherit the land *of Canaan* and will instruct them in the Torah (ib.). וזרעו יהיה מלא הגוים AND HIS SEED SHALL BECOME A MULTITUDE OF NATIONS (more lit., shall fill the nations) — the fame and renown *of his seed, Joshua,* will spread abroad and fill the whole world when he will make the sun stand still upon Gibeon and the moon in the valley of Aijalon (Abod. Zar. 25a). **(20)** בך יברך ישראל IN THEE SHALL ISRAEL BLESS — When one wishes to bless his sons he will bless them by reciting the formula with which they were blessed — a man will say to his son, "God make thee as Ephraim and as Manasseh". וישם את אפרים AND HE PUT EPHRAIM etc. — *i. e.* in the blessing *he bestowed upon them he put* Ephraim's *name* before *that of* Manasseh, so giving him precedence over his brother *when the Israelites encamped and marched* beneath their banners *in the wilderness* (cf. Num. II. 18 and X. 22). and *when* at the dedication *of the altar* by the princes *of the tribes each brought* his gifts (cf. ib. VII. 48 u. 54). (see Gen. R. 97). **(22)** ואני נתתי לך MOREOVER I HAVE GIVEN TO THEE — Because you will take the trouble to engage in my burial "I" give you an inheritance in which you will be buried. And which was this? Shechem, as it is said, (Josh. XXIV. 32) "And the bones of Joseph which the children of Israel brought up out of Egypt, buried they in Shechem". שכם אחד על אחיך *Jacob meant by the word* שכם the actual city of Shechem *and said:* this shall be to you one portion additional to what you will receive together with your brothers. בחרבי ובקשתי WITH MY SWORD AND WITH MY BOW — When Simeon and Levi slew the inhabitants of Shechem all the surrounding nations gathered together to join in battle against them and Jacob girded on his weapons to war against them (cf. Gen. R. 80). Another explanation *of this verse:* שכם אחד ONE PORTION [ABOVE THY BRETHREN] — this refers to the birthright: that Joseph's children should receive two portions *when Canaan would be divided amongst the tribes* (cf. Deut. XXI. 17; Joseph therefore was to be regarded as the first-born). The word שכם signifies portion. "For thou wilt make them שכם", i. e. thou wilt place my enemies before me in portions (thou wilt scatter them before me); (ib. LX. 8) "I will divide שכם the portion"; (Hos. VI. 9) "on the way they murder שכמה" i. e. each man *kills someone as* his own portion; (Zeph. III. 9) "to serve him as though they were all but one portion (שכם)" *i. e. to serve him unitedly.* אשר לקחתי מיד האמרי WHICH I TOOK OUT OF THE HAND OF THE AMORITE — out of the hand of Esau whose deeds were like those of an Amorite (Gen. R. 97). Another interpretation *of* אמורי *in reference to Esau is*: he used to ensnare his father by the words (אמרי) of his mouth (cf. Rashi on XXV. 7). בחרבי ובקשתי *that is, by means of his spiritual weapons*: his wisdom and his prayer ("בַּקָּשָׁתִי" cf. The Targumim and B. Bathra 123a).

יט וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא
יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל
מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם: כ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ
אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי
מְנַשֶּׁה: כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת
וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ
אֲבֹתֵיכֶם: כב וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ
אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי: פ
רביעי.

אונקלוס

יְמִינָךְ עַל־רֵישֵׁהּ: יט וְסָרֵיב אֲבוּהִי וַאֲמַר יְדַעְנָא בְרִי וַדַּעְנָא אַף־הוּא יְהֵי
לְעַמָּא וְאַף־הוּא יְסָגֵּי וּבְרֵם אָחוּהִי וְעִירָא יְסָגֵּי מִנֵּהּ וּבְנוֹהִי יְהוֹן שַׁלִּיטִין־
בְּעַמְמַיָּא: כ וּבְרֵיכְנוּן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר בָּךְ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר יְשַׁוִּינָךְ
יְיָ כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וְשַׁוִּי יָת־אֶפְרַיִם קֳדָם מְנַשֶּׁה: כא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף
הָא אֲנָא מָאֵית וְיֵהֵי מֵימְרָא־דְיָי בְּסַעֲדְכוֹן וְיָתֵיב יָתְכוֹן לְאַרְעָא דַּאֲבָהָתְכוֹן:
כב וַאֲנָא יְהָבִית לָךְ חוּלַק־חַד יַתִּיר עַל־אַחָיְךָ דִּי נְסִיבִית מִידָא דֶּאֱמוֹרָאֵי־

רש"י

בָּהֶם: (יז) ויתמך יד אביו. הֵרִימָהּ מֵעַל רֹאשׁ בְּנוֹ וְתָמְכָהּ בְּיָדוֹ: (יט) ידעתי בני ידעתי. שֶׁהוּא הַבְּכוֹר: גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל. שֶׁעָתִיד גִּדְעוֹן לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁהַקָּבָ"ה עוֹשֶׂה גַּם עַל יָדוֹ: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שֶׁעָתִיד יְהוֹשֻׁעַ לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁנִּתְּחִיל אֶת הָאָרֶץ וְיִלְמֹד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל: וזרעו יהיה מלא הגוים. כָּל הָעוֹלָם יִתְמַלֵּא בְּצֵאת שְׁמָעְיָה וּשְׁמוֹ כְּשֶׁיֵּעָמִיד חַמָּה בְּגִבְעוֹן וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן: (כ) בך יברך ישראל. הַבָּא לְבָרֵךְ אֶת בָּנָיו יְבָרֵם בִּבְרָכָתָם וְיֹאמַר אִישׁ לִבְנוֹ: יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה: וישם את אפרים. בִּבְרָכָתוֹ לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, לְהַקְדִּימוֹ בִּדְגָלִים וּבְחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים: (כב) ואני נתתי לך. לְפִי שֶׁאַתָּה טוֹרֵחַ לְהִתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתִי, וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לְךָ נַחֲלָה, שֶׁתִּקָּבֵר בָּהּ, וְאֵי זוֹ? זוֹ שְׁכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם (יהושע כ"ד): שכם אחד על אחיך. שְׁכֶם מַמָּשׁ, הִיא תִּהְיֶה לְךָ חֵלֶק אֶחָד יְתֵרָה עַל אַחֶיךָ: בחרבי ובקשתי. בְּשָׁהָרְגוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֶת אַנְשֵׁי שְׁכֶם נִתְכַּנְּסוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם לְהִזְדַּנֵּב לָהֶם, וְהָנָה יַעֲקֹב כְּלֵי מִלְחָמָה כְּנֶגְדָּן; דָּבָר אַחֵר: שְׁכֶם אַחַד הוּא הַבְּכוֹרָה, שֶׁיִּטְּלוּ בָנָיו שְׁנֵי חֲלָקִים, וּשְׁכֶם לְשׁוֹן חֵלֶק הוּא, וְהַרְבֵּה יֵשׁ לוֹ דוֹמִים בַּמִּקְרָא: כִּי תְשִׁיתֻמוֹ שֶׁכֶם (תה' כ"א)—תָּשִׁית שׁוֹאֵי לְפָנַי לַחֲלָקִים; אֶחְלְקָה שְׁכֶם (שם ס'), דָּרֶךְ יִרְצְחוּ שְׁכֶמָה (הושע ו')—אִישׁ חֶלְקוֹ; לַעֲבֹדוּ שְׁכֶם אֶחָד (צפניה ג'): אשר לקחתי מיד האמרי. מִיַּד עֲשָׂו, שֶׁעֲשָׂה מַעֲשֶׂה אֱמוֹרִי. דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה צַד אָבִיו בְּאֶמְרֵי פִיו: בחרבי ובקשתי. הִיא תְּפִלָּתוֹ וּתְפִלָּתוֹ:

49. [1]And Jacob called unto his sons, and said, Gather yourselves together, that I may tell you that which shall befall you in the remoteness of days. [2]Gather yourselves together, and hear, ye sons of Jacob; and hearken unto Israel your father. [3]Reuben, thou art my firstborn, my vigour, and the beginning of my manhood, superiority in dignity, and superiority in power: [4]Thy precipitancy is like the waters, thou shalt not be superior; because thou wentest up to thy father's place of repose; then profanedst thou my couch by going up. [5]Simeon and Levi are brethren; instruments of violence are their swords. [6]O

רש"י

49. **(1)** ואגידה לכם THAT I MAY TELL YOU — He wished to reveal to them the end of Israel's exile but the Shechinah departed from him and he began to speak of other things (Gen. R. 98). **(3)** אוני *means* MY VIGOUR, as (Hos. XII. 9) "I have gained me (און) strength"; (Is. XL. 26) "by the greatness of His (אונים) might"; (ib. v. 29) "and to him that hath no (אונים) might He increaseth strength". יתר שאת SUPERIORITY IN DIGNITY — *Since you were the first-born* it was proper that you should be superior to your brothers *by being* endowed with the priesthood. *This term* שאת *"lifting up"* alludes to the נשיאות כפים the raising of the hands *when the priests pronounce the benediction* (cf. Onkelos). ויתר עז SUPERIORITY IN POWER — *meaning* in royal rank, *as is meant by* עז *in* (1 Sam. II. 10) "And he will give strength (עז) unto His king". And what caused you to lose all these? **(4)** פחז כמים The impetuosity and the precipitance with which you so hastily showed your wrath, just like water that rushes headlong in its course — therefore אל תותר THOU SHALT NOT BE SUPERIOR — you will not receive all these many prerogatives that were proper to you. And what was this impetuosity which you displayed? כי עלית משכבי אביך, אז הללת BECAUSE THOU WENTEST UP TO THY FATHER'S PLACE OF REPOSE; THEN PROFANEDST THOU Him Who hovered over my couch — the Name of the Shechina that used to abide above my couch (Sabb. 55b and Rashi there). פַּחַז is a noun (a segolate noun like נַחַל) and has its accent therefore on the first syllable, and the entire word (both syllables) is punctuated with Patach, for were it the past tense of a verb, half of it (the first syllable) would have been punctuated with Kametz and the other half with Patach, and its accent would have been on the last syllable. יצועי denotes a couch, because it is spread (root יצע) with mattresses and sheets; it occurs in this sense frequently in Scripture: (Ps. CXXXII. 3) "Nor go up into the bed that is spread for me (ערש יצועי)"; (Ps. LXIII. 7) "When I remember thee upon my (יצועי) couch". **(5)** שמעון ולוי אחים SIMEON AND LEVI WERE BRETHREN in the plot against Shechem and against Joseph. *Scripture states,* (XXXVII. 19—20) "And they said one to another . . . (lit., one to his brother) come now therefore and let us slay him". Now, who were these? Should you say Reuben or Judah *was one of them* — but they were not consenting parties to slaying him (cf. XXXVII. 21, 22 and 26). Should you say they were the sons of the handmaids (Dan, Naphtali, Gad or Asher) — their hatred *of Joseph* was not so perfect *a hatred that they would wish to kill him* for it is said, (XXXVII. 2) "whilst a lad he used to be with the sons of Bilhah and with the sons of Zilpah etc." Issachar and Zebulun would *certainly* not have spoken *thus* in the presence of their elder brothers. *Consequently* one must needs say that they were Simeon and Levi whom their father called "brethren" (Tanch.). כלי חמס INSTRUMENTS OF VIOLENCE (חמס may mean something that has been usurped from another) — This business of murdering is חמס, not rightly theirs; it is part of the blessing conferred upon Esau; it is his business and you have usurped (המסתם) it from him (ib.). מכרתיהם denotes weapons. In the Greek language *the word for* a sword is *μάχαιρα* (Tanch.). Another interpretation of מכרתיהם is: (taking מכרתיהם as מגרתיהם their sojournings with an interchange of כ and ג) in the land of their sojournings they got into the habit of using weapons of violence, מכרתיהם *being of* the same *root* as (Ezek. XVI. 3) "Thine habitation (מכרתיך) and thy nativity [is in the land of the Canaanite]." This is how

מט א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה
לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית
הַיָּמִים: ב הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־
יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: ג רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית
אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז: ד פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר
כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה: פ
ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם:

אונקלוס

בְּצָלוֹחֵי וּבְעוּתֵי: א וּקְרָא יַעֲקֹב לְבָנוֹהִי וַאֲמַר אִתְכַּנְּשׁוּ וַאֲחַוִי לְכוֹן יָת דְּי־
יְעָרַע יְתְכוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא: ב אִתְכַּנְּשׁוּ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְקַבִּילוּ־אוּלְפַן מִן־
יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן: ג רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַתְּ חֵילִי וְרֵישׁ תְּקְפִּי לָךְ הֲוָה חָוֵי לְמִסַּב
תְּלָתָא חוּלָקִין בְּבִירוּתָא כְּהֻנְתָּא וּמַלְכוּתָא: ד עַל־דַּאֲוֹלְתָּא לָקֵבֶל אַפֵּיךְ תְּאֵ־
כְּמָיָא בְּרַם לָא־אַתֲנִיתָא חוּלָק יַתִּיר לָא־תִסָּב אֲרֵי סְלֵקְתָּא בֵּית־מִשְׁכְּבֵי אֲבוּךְ
בְּכֵן אֶחְלְתָּא לְשׁוּוּיֵי בְּרִי סְלֵקְתָּא: ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִין גְּבָרִין גְּבָרִין בְּאַרַע

רש״י

מט (א) ואגידה לכם. בְּקֵשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה וְהִתְחִיל אוֹמֵר דְּבָרִים אֲחֵרִים: וראשית אוני. הִיא טִפָּה רִאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא רָאָה קֹרֵי מֵימָיו. (ב״ר): אוני. כּוֹחִי, כְּמוֹ: מָצָאתִי אוֹן לִי (הושע י״ב), מְרוֹב אוֹנִים, וּלְאֵין אוֹנִים (יש׳ מ׳): יתר שאת. רְאוּי הָיִיתָ לִהְיוֹת יָתֵר עַל אַחֶיךָ בִּכְהֻנָּה, לְשׁוֹן נְשִׂיאוּת כְּפִים: ויתר עז. בְּמַלְכוּת, כְּמוֹ: וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכּוֹ (ש״א ב׳), וּמִי נָתַן לְךָ לְהַכְפִּיד כָּל אֹלָה? (ד) פחז כמים. הַפַּחַז וְהַבָּהָלָה אֲשֶׁר מִדַּרְתָּ לְאֲחֵרוֹת כְּעִסְקְךָ כַּמַּיִם הֲלָלוּ שֶׁהָיוּ רְאוּיוֹת לְךָ, וּמֵהֶן הַפַּחַז אֲשֶׁר פָּחַזְתָּ? כי עלית משכבי אביך, או חללת אותו שֶׁעָלָה עַל יְצוּעַי—שֵׁם שְׁכִינָה שָׁהְתָה דַּרְכָּהּ לִהְיוֹת עוֹלָה עַל יְצוּעַי. פַּחַז שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ לְמַעְלָה, וְכֵלוֹ נָקוּד פַּתָּח, וְאִלּוּ הָיָה לְשׁוֹן עָבָר, הָיָה נָקוּד הֲצִיוֹ קָמֶץ וַהֲצִיוֹ פַּתָּח, וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה: יצועי. לְשׁוֹן מִשְׁכָּב, עַל שֵׁם שְׁמַצִּיעִים אוֹתוֹ עַל יְדֵי לְבָדִין וּסְדִינִין; וְהַרְבֵּה דּוֹמִים לוֹ: אם אֶעֱלֶה על ערש יְצוּעָי (תה׳ קל״ב); אִם זָכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי (שם ס״ג): (ה) שמעון ולוי אחים. בְּעִצָּה אַחַת עַל שְׁכֶם וְעַל יוֹסֵף; וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו, וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ, מִי הֵם? אֶת רְאוּבֵן אוֹ יְהוּדָה, הֲרֵי לֹא הִסְכִּימוּ בַּהֲרִיגָתוֹ; אֶת בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת, הֲרֵי לֹא הָיְתָה שְׁנָאָתָן שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹ׳, יִשְׁשכָר וּזְבוּלוּן לֹא הָיוּ מְדַבְּרִים בִּפְנֵי אֲחֵיהֶם הַגְּדוֹלִים מֵהֶם; עַל כֵּרְחָךְ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי הֵם שֶׁקָּרָאָם אֲבִיהֶם אַחִים: כלי חמס. אוּמָנוּת זוֹ שֶׁל רְצִיחָה, חָמָס הוּא בִּידֵיהֶם—מִבְּרֹכֶת עֲשָׂו הִיא זוֹ, אוּמָנוּת שֶׁלּוֹ הִיא—וְאַתֶּם חֲמַסְתֶּם אוֹתָהּ הַיְמֵנוּ: מכרתיהם. לְשׁוֹן כְּלֵי זַיִן, הַסָּיָה בִּלְשׁוֹן יְוָנִי מכי״ר, תַּנְחוּמָא. דָּבָר אַחֵר: מְכֵרֹתֵיהֶם—בְּאֶרֶץ מְגוּרָתָם נָהֲגוּ עַצְמָן בִּכְלֵי חָמָס, כְּמוֹ: מִכֵּרֹתֵיךְ וּמִלֵּדְתֵּיךְ (יחוק׳ טז), וְזֶהוּ תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס:

my soul, come not thou into their secret deliberation; unto their assembly, my glory, be not thou united: for in their wrath they slew a man, and in their selfwill they lamed an ox. [7]Cursed be their wrath, for it was powerful; and their fierceness, for it was cruel: I will divide them in Jacob, and scatter them in Israel. [8]Judah, thee thy brethren shall praise: thy hand is in the neck of thine enemies; thy father's sons shall prostrate themselves before thee. [9]A young lion is Judah:

רש"י

Onkelos renders it. **(6)** בסדם אל תבא נפשי O MY SOUL, COME NOT THOU INTO THEIR SECRET DELIBERATION (סוד may have the sense of plot) — this has reference to the story of Zimri, (Numb. XXV. 6—15) when the tribe of Simeon assembled and brought the Midianitish woman before Moses, saying, "Is this woman forbidden or permitted *to be taken as a wife*? If you say she is forbidden, who made the daughter of Jethro permissible to you *in marriage*" (See Sanh. 82b) — let not my name be mentioned in connection with that event! Indeed, it is said (ib. 14) "Zimri, the son of Zalu, a prince of a father's house among the Simeonites" — but Scripture does not state "a son of Jacob". בקהלם UNTO THEIR ASSEMBLY — when Korah of the tribe of Levi will assemble the entire congregation against Moses and Aaron, אל תחד כבודי MY GLORY BE NOT THOU UNITED — let my name not be associated there with them! *And so it was,* for it is said (Numb. XVI. 1) "Korah, the son of Izhar, the son of Kohath, the son of Levi" — but it does not say "the son of Jacob". In Chronicles, however, (1 Chron. VI. 22, 23), where the genealogy of Korah is traced in connection with the "Duchan" (properly, the platform — the place on which the Levites were stationed for the service of song in the Temple) it is said, "the son of Korah, the son of Izhar, the son of Kohath, the son of Levi, the s o n o f I s r a e l (Tanch.). אל תחד כבדי MY GLORY BE NOT THOU UNITED — כבוד is masculine and therefore you must needs explain the phrase as though he were addressing himself to "the glory" saying, "thou, my glory, be not united with them!" תחד is exactly the same *grammatical form* (2nd masc. sing. and not 3rd fem. sing.) as (Is. XIV. 20) "Thou shalt not be united (תחד אל) with them in burial". כי באפם הרגו איש FOR IN THEIR WRATH THEY SLEW A MAN — This refers to Hamor and the people of Shechem, and they are spoken of as איש "one" man because they were all regarded as of no more account than one man *when it was a matter of attacking them.* It likewise states in the history of Gideon, (Judg. VI. 16) "And thou shalt smite the Midianites a s o n e m a n", and similarly concerning Egypt, (Ex. XV. 1) "The horse (singular) and its rider (singular) hath he thrown into the sea" (i. e. the whole army as though it consisted of but one horse and its rider). This is a Midrashic interpretation. The plain meaning *of the use of the singular form is:* a group of men is called "a man" having in mind each one separately, *so that the meaning is:* they slew every man with whom they were angry. Similar is (Ezek. XIX. 3) "and he learned to catch the prey, he devoured (אדם) a m a n" (which is the same as בני אדם "men"). וברצונם עקרו שור AND IN THEIR SELFWILL THEY LAMED AN OX — they d e s i r e d to exterminate Joseph who is called שור, as it is said, (Deut. XXXIII. 17) "His firstling bullock (שורו) (Joseph), majesty is his". עקרו means in O. F. essarter. It has the same meaning as in (Josh. XI. 6) "Thou shalt hamstring(תעקר)their horses". **(7)** ארור אפם כי עז CURSED BE THEIR WRATH, FOR IT IS POWERFUL — Even when he was reproving them he did not curse t h e m but their anger (Gen. R. 99). That is what Balaam said: (Numb. XXIII. 18) "How can I curse them since א hath not cursed them?" (Tanch.) אחלקם ביעקב I WILL DIVIDE THEM IN JACOB — I shall separate them f r o m e a c h o t h e r inasmuch as Levi shall not be numbered among the tribes (cf. Num. XXVI. 62) and thus they (Simeon and Levi) will be divided (cf. Gen. R. 98). Another interpretation is: *both of these tribes will be dispersed in Israel, and this happened,* for you will find that the *very* poor — the Scribes and elementary teachers — were all of the tribe of Simeon, *and this was so* in order that this tribe should be dispersed, *since such poor people must wander from city to city to eke out a livelihood* (see Tanch. and Gen. R. 98). As

ו בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי
כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר: ז אָרוּר
אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב
וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל: פ
ח יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ
יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: ט גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה

אונקלוס

תּוֹקְבוּתְהוֹן עֲבָדוּ גְּבוּרָא: ו בְּרַוְהוֹן לָא־תְהֵוֵי נַפְשִׁי בְּאִתְכַּנְּשָׁהוֹן לְמֵהַךְ לָא־
נְחָתִית מִן־יְקָרֵי אֲרֵי בְרָגְוָהוֹן קְטָלוּ קְטוֹל וּבְרְעוּתְהוֹן תַּרְעוּ שׁוּר־סַנְאָה: ז לְיט
רָגְזְהוֹן אֲרֵי תַקִּיף וְחֵמַתְהוֹן אֲרֵי קַשְׁיָא אֲפַלְגִנּוּן בְּיַעֲקֹב וַאֲבַדְּרִנּוּן בְּיִשְׂרָאֵל:
ח יְהוּדָה אַתְּ אוֹדְיָתָא וְלָא־בְהֵיתָא בָּךְ יוֹדוּן אַחָיךְ יָדָךְ תְּהֵי עַל־בְּעֵלֵי־
דְּבָבָךְ יִתְבַּדְּרוּן סַנְאָךְ יְהוֹן מְחַוְרִין קֳדָל קֳרָבָךְ וְיהוֹן מְקַדְּמִין לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָךְ
בְּנֵי אֲבוּךְ: ט שַׁלְטוֹן וְהֵא כְּשֵׁרְוְיָא וּכְסוֹפָא יִתְרַבֵּא מַלְכָא מַדְבֵּית יְהוּדָה אֲרֵי

רש"י

(ו) בסדם אל תבא נפשי. זֶה מַעֲשֶׂה וְמֵרִי, כְּשֶׁנִּתְקַבְּצוּ שִׁכְמוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן, לְהָבִיא אֶת הַמַּדָּנִית לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ?—אַל יִזְכֹּר שְׁמִי בַּדָּבָר, וּמֵרִי בֶּן קָלוֹא נְשִׂיא בֵּית אָב לַשִּׁמְעֹנִי וְלֹא כָּתַב בֶּן יַעֲקֹב: בקהלם. כְּשֶׁנִּקְהֵל קֹרַח, שֶׁהוּא מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי אֶת כָּל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן, אל תחד כבודי שָׁם—אַל יִתְיַחֵד עִמָּהֶם שְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן לֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי, וְלֹא נֶאֱמַר בֶּן יַעֲקֹב; אֲבָל בִּדְבָרֵי הַיָּמִים, כְּשֶׁנִּתְיַחֵס בְּנֵי לֹרַח עַל הַדִּבּוּק, נֶאֱמַר: בֶּן לֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל (ד"ה א' ו'): אל תחד כבודי. כָּבוֹד לְשׁוֹן זָכָר הוּא, וְעַל עָרְחָךְ אָתָּה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כְּמַדַּבֵּר אֶל הַכָּבוֹד וְאוֹמֵר: אַתָּה, כְּבוֹדִי אַל תִּתְיַחֵד עִמָּם: כְּמוֹ לֹא תַחַד אַתֶּם בְּקִבּוּרָה (ישעיה י"ד): כי באפם הרגו איש. אֲלוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, וְאֵינָם חֲשׁוּבִין כְּלוּם אֶלָּא כְּאִישׁ אֶחָד; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּנְדִישָׁן, וְהִכִּית אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד (שופ' ו'), וְכֵן בְּמִצְרַיִם: סוּס וְרוֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם, וָהוּ מֻדְרָשׁוֹ, הַרְבֵּה אֲנָשִׁים קוֹרֵא אִישׁ—כָּל אֶחָד לַעֲצְמוֹ, בְּאַפָּם הָרְגוּ כָּל אִישׁ שֶׁבָּעֲטוּ עָלָיו. וְכֵן וַיְלַמֵּד לְמָרְךָ מֻדְרָךְ אָדָם אָכָל (יחזקאל י"ט): וברצנם עקרו שור. רָצוּ לַעֲקוֹר אֶת יוֹסֵף שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ (דב' ל"ג); עָקְרוּ אשרי־שיר בְּלַעַז, לְשׁוֹן אֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר (יהושע י"א): (ז) ארור אפם כי עז. אֲפִילּוּ בְּשָׁעַת תּוֹכָחָה לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר בִּלְעָם: מָה אֶקֹב לֹא קָבָה אֵל (במ' כ"ג): אחלקם ביעקב. אֲפָרִיבֵם וְזֶה מִזֶּה שֶׁלֹּא יָהֵא לוֹי כְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים, וַהֲרֵי הֵם חֲלוּקִים. דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ עֲנִיִּים, סוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אֶלָּא מִשִּׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְפוּצִים, וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עֲשָׂאוֹ מְחַזֵּר עַל הַגְּרָנוֹת לִתְרוּמוֹת וְלַמַּעֲשְׂרוֹת, נָתַן לוֹ תְּפוּצָתוֹ דַּרְכּוֹ כָּבוֹד: (ח) יהודה אתה יודוך אחיך. לְפִי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת הָרִאשׁוֹנִים בְּקִנְטוּרִים, הַתְחִיל יְהוּדָה נָסוֹת לַאֲחוֹרָיו, (שֶׁלֹּא יוֹכִיחֻנִי עַל מַעֲשֶׂה תָּמָר) וּקְרָאוֹ יַעֲקֹב בִּדְבָרֵי רִצּוּי: יְהוּדָה! לֹא אַתָּה כְּמוֹתָם (ב"ר): ידך בערף איביך. בִּימֵי דָוִד—וְאוֹיְבַי תַּתָּה לִי עֹרֶף (ש"ב כ"ב): בני אביך. עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְנֻשִּׁים הַרְבֵּה, לֹא אָמַר בְּנֵי אִמְּךָ כְּדַרְכּוֹ שֶׁאָמַר יִצְחָק: (ט) גור אריה. עַל דָּוִד נִתְנַבֵּא—בַּתְּחִלָּה גּוּר בְּהֵיוֹת שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל (ש"ב ה')—וְלִבְסוֹף אַרְיֵה, כְּשֶׁהִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם,

from the prey, my son, thou goest up: he stooped down, he crouched as a lion, and as a fierce lioness; who shall rouse him? [10]The rod shall not depart from Judah, nor a lawgiver from between his feet, until Shiloh come; and his be the obedience of peoples. [11]Binding unto the vine his foal, and to the vine branch the son of his she ass; he washed in wine his attire, and in the blood of grapes his raiment: [12]His eyes are red from wine, and the whiteness of his teeth is with milk.

רש"י

for the tribe of Levi, He made them travel round from one threshingfloor to another to collect their heave offerings and tithes; thus He caused them also to be "scattered" *but* in a more respectable manner (Gen. R. 98). **(8)** יהודה אתה יודוך אחיך THOU JUDAH, THY BRETHREN SHALL PRAISE THEE — Because he rebuked the first *three tribes* in harsh terms Judah began to move away that he (Jacob) should not censure him for the incident with Tamar; Jacob therefore recalled him with words that would soothe him: Judah, you are not like these! — *you your brethren may indeed praise* (ib.). ידך בערף איביך THY HAND IS ON THE NECK OF THINE ENEMIES — a *prophecy fulfilled* in the days of David, *a descendant of Judah, who said* (2 Sam. XXII. 41) "Thou hast also made mine enemies turn their back unto me" (Gen. R. 99). (The Hebrew may signify, "Thou hast given me my enemies necks"). בני אביך THY FATHER'S CHILDREN — Because they were born of different wives he did not say "thy mother's children" as Isaac said (ib.). (He meant: all thy brothers will bow down to thee. Had he said "thy mother's children", he would have included only Judah's brothers who were born of the same mother as himself.) **(9)** גור אריה A YOUNG LION — He prophesied this with reference to David who, when he began *his military career,* was but as a whelp — as it states, (2 Sam. V. 2) "when Saul was king over us it was thou that didst lead out and bring in Israel" — but who later on became as a lion when they made him king over themselves. That is what Onkelos means by translating it "A ruler he shall be בשרויא" — at the beginning. מטרף FROM THE PREY (lit., tearing) — From the deed of which I suspected you when I said (Gen. XXXVII. 33) "Joseph is torn in pieces, an evil beast hath devoured him" — and by that Judah was meant who was likened to a lion — בני עלית THOU WENTEST UP, O MY SON — *from that murderous deed* you withdrew saying, (ib. v. 26) "what profit is it if we slay our brother", and similarly *did he act* when Tamar was condemned to death, *for he said* "She is righteous: mine is the blame" (cf. Rashi on XXXVIII. 26), therefore *as a reward* כרע רבץ HE STOOPED DOWN, HE CROUCHED etc. — *as we are told of* the days of Solomon (1 Kings V. 5) "[Israel dwelt safely] every man under his vine etc." (Gen. R. 99). **(10)** לא יסור שבט מיהודה THE SCEPTRE SHALL NOT DEPART FROM JUDAH — *Even* after the house of David *ceases to reign. For* this refers to the Chiefs of the Exile in Babylon who ruled over the people with the rod (שבט) having been appointed by the government (Sanh. 5a; Harajoth 11b). ומחוקק מבין רגליו AND THE LAWGIVER FROM BETWEEN HIS FEET — *This refers to* the scholars *of the Torah*: the Princes of the Land of Israel (as Hillel and his descendants who were Heads of Schools only and had no political power) (ib.). עד כי יבא שילה *means until* the King Messiah *will come,* whose will be the kingdom. Thus too does Onkelos render it. A Midrashic interpretation is: שילה *is the same as* שי לו, a present unto him, as it is said, (Ps. LXXVI. 12) "Let them bring (שי) presents unto him that is to be feared." ולו יקהת עמים *means* AND UNTO HIM [SHALL BE] AN ASSEMBLAGE OF PEOPLES. יקהת *is a noun from the root* יקה *and is not a verbal form although it has the appearance of one,* for the י is one of the root-letters as *it is in the word* יפעתך (Ezek. XXI. 20) "thy brightness" *from root* יפע, only that it is sometimes omitted. There are many root-letters that are subject to this rule and are known as עיקר נופל (root-letters that may be omitted) as, for example, the נ of נונך and of נושך and the א of אחותי *in* (Job XIII. 17) ואחותי באזניכם (where the root is חוה) "and let my declaration be in your ears", and the א of אבחת *in the phrase* (Ezek. XXI. 20) אבחת תרב "the point of the sword", or *the* א *in* אסוך *in the phrase* (2 Kings IV. 2) (אסוך שמן)

מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי
יְקִימֶנּוּ׃ י לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין
רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים׃ יא אֹסְרִי
לַגֶּפֶן עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ
וּבְרַם־עֲנָבִים סוּתֵה׃ יב חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־
שִׁנַּיִם מֵחָלָב׃ פ

אונקלוס

מִדִּין־קַטְלָא בְּרִי נַפְשָׁךְ סְלֶקְתָּא וְנוּחַ יִשְׂרֵי־בְתָקוֹף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא וְלֵית־
מַלְכוּ דְתִזַּעְזְעִנַּהּ׃ י לָא־יַעְדֵּי עֲבֵד־שָׁלְטָן מִבֵּיתִיהוּדָה וְסַפְרָא מִבְּנֵי־בְנוֹהִי
עַד־עָלְמָא עַד דְּיֵיתֵי מְשִׁיחָא דְּדִילֵהּ הִיא מַלְכוּתָא וְלֵהּ יִשְׁתַּמְּעוּן עַמְמַיָּא׃
יא יַסְחַר יִשְׂרָאֵל לְקִרְתֵּהּ עַמָּא יְבָנִין הֵיכְלֵהּ יְהוֹן צַדְּיָקַיָּא סְחוֹר־סְחוֹר לֵהּ
וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפַן עַמֵּהּ יְהֵי אַרְגְּוָן־טַב לְבוּשׁוֹהִי כְּסוּתֵהּ מִילָא מִילָא
צְבַע זְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִין׃ יב יְסַמְּקוּן טוּרוֹהִי בְּבַרְמוֹהִי יְטוּפִין נַעֲוֹהִי בַּחֲמָר יְחוֹרָן

רש״י

וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: שִׁלְטוֹן יְהֵא בְּשָׁרְוְיָא—בְּתַחְלָתוֹ: מִטֶּרֶף. מִמַּה שֶׁחָשַׁדְתִּיךָ בְּטֶרֶף טָרַף יוֹסֵף הָיָה רָעָה אֲכָלָתְהוּ—וְזֶהוּ יְהוּדָה שֶׁנִּמְשַׁל לְאַרְיֵה—בְּנֵי עֵלִית. סִלַּקְתָּ אֶת עַצְמְךָ וְאָמַרְתָּ מַה בֶּצַע וְגוֹ׳, וְכֵן בַּהֲרִינַת תָּמָר שָׁהוּדָה: צָדְקָה מִמֶּנִּי, לְפִיכָךְ כֹּרַע רִבֵּץ וְגוֹ׳ בִּימֵי שְׁלֹמֹה, אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְגוֹ׳ (מ״א ה׳): (י) לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה. מַדְּוָד וְאֵילַךְ, אֲלוּ רָאשֵׁי גָּלְיוֹת שֶׁבַּבָּבֶל, שָׂרוֹדִים אֶת הָעָם בְּשֵׁבֶט שֶׁמְּמַנִּים עַל פִּי הַמַּלְכוּת (ב״ר): וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו. הַתַּלְמִידִים, אֲלוּ נְשִׂיאֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה. מָלֵךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁהַמְלוּכָה שֶׁלּוֹ, וְכֵן תִּרְגְּמוּ אוּנְקְלוֹס. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: שִׁילוֹ—שֶׁי לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא (תה׳ ע״ו): וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים. אֶסֹּפַת הָעַמִּים, שֶׁהַיּ״ד עִיקָּר הִיא בִּיסוֹד, כְּמוֹ יִקָּעֶתָךְ (יח׳ כ״ח), וּפְעָמִים שֶׁנּוֹפֶלֶת מִמֶּנּוּ, וְכָמָה אוֹתִיּוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת בִּלְשׁוֹן זֶה, וְהֵם נִקְרָאִים עִיקָּר נוֹפֵל; כְּגוֹן נו״ן שֶׁל נוֹתֵן וְשֶׁל נוֹשֵׂךְ וְאֵל״ף שֶׁבַּאֲחָנִתִי בְּאָזְנֵיכֶם (איוב י״ג), וּשְׁבָאִהֵרת חָרֵב (יח׳ נ״א), וְאָכוֹד שָׁמֶן (מ״ב ד׳), אַף זֶה יִקְּהַת עַמִּים אֶסֹּפַת עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרוֹשׁוּ (יש׳ י״א), וְדוֹמֶה לוֹ: עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֹז לִיקְהַת אֵם (משלי ל׳), לִקְבּוּץ קָמָטִים שֶׁבַּפָּנִים מִפְּנֵי זְקָנָתָהּ; וּבַתַּלְמוּד: דְּיָתְבִי וּמָקְהֲנָא אֲקָהֲנָתָא בְּשׁוּקֵי דַּנְהַרְדָּעָא בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת; וְיָכוֹל הָיָה לוֹמַר, קְהִילַת עַמִּים: (יא) אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה. נִתְנַבֵּא עַל אֶרֶץ יְהוּדָה שֶׁתִּהְיֶה מוּשֶׁכֶת יַיִן כְּמַעְיָן; אִישׁ יְהוּדָה יֶאֱסֹר לַגֶּפֶן עִיר אֶחָד וְיִטְּעֶנּוּ מִגֶּפֶן אַחַת, וּמִשָּׂרֵק אֶחָד בֶּן אָתוֹן אֶחָד: שֹׂרֵקָה. זְמוֹרָה אֲרֻכָּה, קוריי״רא בְּלַעַז: כִּבֵּס בַּיַּיִן. כָּל זֶה לְשׁוֹן רַבּוּי יַיִן: סוּתֵה. לְשׁוֹן מִין בֶּגֶד הוּא, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא: אסרי. כְּמוֹ אוֹסֵר, דּוּגְמַת מְקִימִי מַעֲפָר דָּל (תה׳ קי״ג), הַיּוֹשְׁבִי בַּשָּׁמַיִם (שם קכ״ג), וְכֵן בְּנִי אֲתוֹנוֹ בְּעֵנֶן זֶה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: גֶּפֶן—הֵם יִשְׂרָאֵל: עִירָה—זוֹ יְרוּשָׁלַיִם; שֹׂרֵקָה—יִשְׂרָאֵל, וְאָכֵי טַעֲתִיךְ שֹׂרֵק—(יר׳ ב׳): בני אתני. יִבְנוּן הֵיכְלֵהּ, לְשׁוֹן שַׁעַר הָאִיתוֹן בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל (יחזקאל מ׳). וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים: גֶּפֶן אֵלּוּ צַדִּיקִים: בְּנֵי אֲתוֹנוֹ—עָבְרֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפָן, עַל שֵׁם רוֹכְבֵי אֲתוֹנוֹת צְחוֹרוֹת. כִּבֵּס בַּיַּיִן—וְהוּא אַרְגָּוָן טַב שֶׁצִּבְעוּ דּוֹמֶה לַיַּיִן, וְצִבְעוֹנִין הוּא לְשׁוֹן סוּתֵה, שֶׁהָאִשָּׁה לוֹבַשְׁתָּן וּמִסְתָּה בָּהֶן אֶת הַזָּכָר לְתֵּן עֵינָיו בָּהּ; וְאַף רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בַּתַּלְמוּד לְשׁוֹן הַפָּתַת שְׂכָרוּת בְּמַסֶּכֶת כְּתוּבוֹת (דף קי״א) וְעַל הַיַּיִן, שֶׁמָּא תֹּאמַר, אֵינוֹ מְרַוֶּה תַּלְמוּד לוֹמַר סוּתֵה׃ (יב) חַכְלִילִי. לְשׁוֹן אוֹדֶם,

[13]Zebulun towards the coast of seas shall dwell; and he shall be for an haven of ships; and his border shall be unto Zidon. [14]Issachar is a bony ass crouching between the folds: [15]And he saw that repose was good, and the land that it was pleasant; and he inclined his shoulder to receive the burthen, and became a servant unto tribute. [16]Dan shall pronounce judgment on his people, as one of the tribes of Israel [17]Dan

רש"י

(root סוך) "a pot of oil". So, too, here, יקהת *is a noun (from a root* יָקַהּ *to assemble, as* שמחה *the construct of which is* שמחת from שמח) — an assembly of nations. And so it is *actually* said *with reference to the Messiah,* (Is. XI. 10) "Unto him shall the nations seek". *Of* similar *meaning is the word* יקהת *in* (Prov. XXX. 17) "the eye that mocketh at his father, and despiseth ליקהת אם *i. e. despiseth* "the gathering of wrinkles in the *mother's* face" (due to old age). In the Talmud *we find a similar meaning of the root* יקה: "they sat and gathered assemblies (ומקהו אקהתא) in the streets of Nehardea" (Tr. Jebamoth 110b). It could have also said קהיית *instead of* יקהת. **(11)** אסרי לגפן עירה BINDING UNTO THE VINE HIS FOAL — He (Jacob) prophesied of the land of Judah that it would run with wine like a fountain: *the vines will be so productive that* a man of Judah will bind to a vine one foal and he will *fully* load it with the grapes of *only* one vine, and from *the produce of only* one branch *he would load* one ass's colt. שורקה means a long branch; corière in O. F. כבם ביין HE WASHED IN WINE — all these *phrases* indicate abundance of wine. סותה denotes a kind of vesture, but there is no other example of the word in Scripture. אסרי is the same as אוסר (i. e. the yod is redundant. Similar forms are: (Ps. CXIII. 7) "who raiseth (מקימי instead of מקים) the poor out of the dust", (ib. v. 1) "that art enthroned" (היושבי instead of היושב) in the heavens". In the same way is בני אתנו (instead of בן אתנו) to be explained. Onkelos translates *v. 11* as having reference to King Messiah: גפן "the vine" symbolizes "Israel" (cf. Ps. LXXX. 9): "Thou didst pluck up a vine out of Egypt"); עירה (taken as עיר city with the ה suffix instead of ו, like סותה instead of סותו in this verse) means Jerusalem; שורקה alludes to Israel *as the prophet exclaims* (Jer. II. 21) "Yet, I had planted thee a noble vine (שורק)". בני אתנו *Onkelos translates by:* they will build His Temple (איתנו), connecting this word with the expression שער האיתן "The gate of the entrance" of the Temple *mentioned* in the book of Ezekiel (XL. 15). He further renders it in another manner, *namely:* גפן the vine represents the righteous; בני אתנו *he paraphrases by*: who occupy themselves with the Torah by teaching it" — with an allusion to *the idea expressed in* (Judg. V. 10) "Ye that ride on white asses (אתונות) " (cf. Erubin 54b, where this is referred to the scholars who ride from city to city and from district to district to teach the Law, thus making the explanation of the Torah shining-white as is the light at noonday; cf. also the Targum on this verse). *The words* כבם ביין *he renders by* "their garments will be of fine purple" — resembling wine in colour. The word סותה — for a woman attires herself in these to entice men to take notice of her (so that the word denotes a garment that attracts notice to its wearer, being a noun formed from the root סות, to entice or allure). Our Rabbis, too, explained this word (סותה) in the Talmud (Ketub. 111b) in the sense of allurement — *the allurement* of intoxication: they say, "And as for the wine *in question,* perhaps you will say that it cannot intoxicate — remember that Scripture says of it סותה "its allurement" (i. e. it has an allurement so that people drink more and more of it). **(12)** חכלילי [HIS EYES] ARE RED — חכלילי denotes redness, as the Targum renders it: *they shall become red.* Similar is (Prov. XXIII. 29) "who hath redness (חכלילות) of eyes?" *Redness of eyes is associated with wine* because that is what usually happens to those who drink *much* wine — their eyes become red. מחלב [AND THE WHITENESS OF HIS TEETH IS] FROM MILK — because of abundance of milk, for there will be in his land good pasture for herds of flock. The verse is *therefore* to be explained as follows: There will be redness of eyes because of abundance of wine and

יג זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ
עַל־צִידֹן: פ

יד יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם:
טו וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה
וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד: ס טז דָּן יָדִין
עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יז יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלִי־

אונקלוס

בְּקַעֲחֵיהּ בְּעִיבוּר וּבְעִדְרֵי עָנָא: יג וְבוּלֻן עַל־סְפַר יַמְטָיָא יִשְׁרֵי וְהוּא יְבַבֵּשׁ
מָחוֹזִין בְּסַפְּיָנִן וְטוּב יַמָּא וְיכוֹל וּתְחוּמֵהּ יְהֵי מָטֵי עַל־צִידוֹן: יד יִשָּׂשכָר עַתִּיר
בְּנִכְסִין וְאִתְסַנְחָה בֵּין תְּחוּמַיָּא: טו וַחֲזָא חוּלָקָא אֲרֵי טַב וְיָת־אַרְעָא אֲרֵי
מְעַבְּדָא פֵּירִין וְיכַבֵּשׁ מָחוֹזֵי עַמְמַיָּא וְיִשְׁיֵצֵי יָת־דַּיָּרֵיהוֹן וּדְאִשְׁתְּאַרוּן בְּהוֹן
יְהוֹן לֵהּ פָּלְחִין וּמַפְקֵי מַסִּין: טז מְדַבֵּית־דָּן יִתְבַּחַר וִיקוּם נַבְרָא בְּיוֹמוֹהִי
יִתְפָּרֵק עַמֵּהּ וּבְשְׁנוֹהִי וְנִיחוּן כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל: יז יְהֵי־נַבְרָא דְיִתְבַּחַר
וִיקוּם מְדַבֵּית־דָּן אִימְתֵהּ תְּהֵרְמֵי עַל־עַמְמַיָּא וּמְחָתֵהּ תְּתַקֵּף בְּפִלְשְׁתָּאֵי כְּחֵיוֵי
חוּרְמָן יְשֵׁרֵי עַל־אָרְחָא וּכְפַתְנָא יְכמוֹן עַל־שְׁבִילָא יַקְטֵל גִּבְרֵי מַשְׁרִיַת

רש״י

בְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן: לְמִי חֲכַלְלוּת עֵינָיִם (משלי כ״ג), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שׁוֹתֵי יֵין עֵינֵיהֶם מְאֻדָּמִין: מֵחָלֵב. מֵרוֹב חָלָב, שִׁיהֵא בְּאַרְצוֹ מֻרְעֶה טוֹב לְעֶדְרֵי צֹאן; וְכֵן פְּרוֹשׁ הַמִּקְרָא: אָדוֹם עֵינַיִם יְהֵא מֵרוֹב יַיִן וּלְבֶן שִׁנַּיִם יְהֵא מֵרוֹב חָלָב. וּלְפִי תַּרְגּוּמוֹ עֵינַיִם לְשׁוֹן הָרִים, שֶׁמְּשָׁם צוֹפִים לְמֶרְחוֹק. וְעוֹד תַּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים: לְשׁוֹן מַעְיָנוֹת וְקִלּוּחֵי הַיָּקְבִים, נַעֲוֻותֵי—יָקְבִים שֶׁלּוֹ, וְלִשּׁוֹן אֲרַמִּי הוּא כְּמַסֶּכֶת עֲיָן (דף ע״ד), נַעֲוָא אַרְתְּחוֹ, יַחֲזֹרֶן בְּקַעֲתָהּ—הַרְגּוּם שִׁנַּיִם, לְשׁוֹן שִׁנֵּי הַסְּלָעִים: (י״נ) לְחוֹף יַמִּים. עַל חוֹף יַמִּים תְּהֶיהָ אַרְצוֹ (יכמות מ״ח); חוֹף, בְּתַרְגּוּמוֹ סְפַר, מרק״א בְּלַעַז, וְהוּא יִהְיֶה מָצוּי תָּדִיר עַל חוֹף אֳנִיּוֹת בְּמָקוֹם הַנָּמֵל, שֶׁאֳנִיּוֹת מְבִיאוֹת שָׁם פִּרְקְמַטְיָא, שֶׁהָיָה זְבוּלֻן עוֹסֵק בְּפִרְקְמַטְיָא וּמַמְצִיא מָזוֹן לְשִׁבְטוֹ יִשָּׂשכָר, וְהֵם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. הוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ (דב׳ ל״ג)—זְבוּלֻן יוֹצֵא בְּפִרְקְמַטְיָא, וְיִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאֹהָלִים: וְיִרְכתוֹ עַל צִידֹן. סוֹף גְּבוּלוֹ יֶהֱא סָמוּךְ לְצִידוֹן: יִרְכתוֹ. סוֹפוֹ, כְּמוֹ: וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן: (יד) יששכר חמר גרם. חֲמוֹר בַּעַל עֲצָמוֹת, סוֹבֵל עוֹל תּוֹרָה, כְּחֲמוֹר חָזָק, שֶׁמַּטְעִינִין אוֹתוֹ מַשָּׂאוֹי כָּבֵד: רובץ בין המשפתים. כַּחֲמוֹר הַמְהַלֵּךְ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְאֵין לוֹ לִינָה בַּבַּיִת, וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה לָנוּחַ, רוֹבֵץ בֵּין הַתְּחוּמִין, בְּתְחוּמֵי הָעֲיָרוֹת שָׁמוּלִיךְ שָׁם פִּרְקְמַטְיָא: (טו) וירא מנחה כי טוב. רָאָה לְהָלְקוֹ אֶרֶץ מְבוֹרֶכֶת וְטוֹבָה לְהוֹצִיא פֵּירוֹת: ויט שכמו לסבול. עול תּוֹרָה. ויהי לְכָל אֶחָיו יִשָּׂשכָר לִמֵּס עוֹבֵד, לְפִסּוּק לָהֶם הוֹרָאוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְסִדְרֵי עִבּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם (ד״ה א׳ י״ב), מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הֶעֱמִיד וְכָל אַחֵיהֶם עַל פִּיהֶם: ויט שכמו. הִשְׁפִּיל שִׁכְמוֹ, כְּמוֹ: וַיֵּט שָׁמַיִם (ש״ב כ״ב), הַטּוֹ אָזְנְכֶם (תה׳ ע״ח). וְאוּנְקְלוּס תִּרְגְּמוֹ בְּפָנִים אֲחֵרִים: ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מְדִינוֹת, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַסְּפָר ויהי הָאוֹיֵב כָּבוּשׁ תַּחְתָּיו לִמַּס עוֹבֵד: (טז) דן ידין עמו. יָקוּם מִבְּלִשְׁתִּים, כְּמוֹ: כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ (דב׳ ל״ב): כאחד שבטי ישראל. כָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ

shall be a serpent by the way, a viper in the path, that biteth the horse's heels, so that his rider shall fall backward. [18]I hope for thy aid, O Lord. [19]Gad, an assailing troop shall assail him: but he shall assail the heel. [20]Out of Asher cometh his fat bread, and he shall give dainties for a king. [21]Naphtali is a hind sent forth: he giveth sayings of pleasant-

רש"י

there will be whiteness of teeth because of abundance of milk (the מ of מחלב and מיין is not the מ comparativum: "His eyes shall be redder than wine etc."). According to the Targum עינים means mountains *which are called thus* because from thence *as a point of observation* one can see afar off (i. e. it translates by "the mountains are red with wine"). He (Onkelos) further translates the verse in a different way, *taking* עינים in the sense of fountains and continuous flow of the wine-press. The word נעווהי *which Onkelos uses signifies* his wine-presses. It is an Aramaic word *that occurs* in (Ab. Zara 74b): "as for a tank (נעוא), cleanse it with hot water". (The translation of the Targum is therefore: "His vats will stream with wine".) The words יהורון בקעתה his valleys (the places were mountains are, as it were, cloven, בקע) are the Targum of שנים [לבן], *taking the second word* in the sense of שני הסלעים rocky crags (cf. 1 Sam. XIV. 4 and Rashi on פי החירות Ex. XIV. 2 — where פִּי = שְׁנֵי — and the reference there to the valley between the rocks). **(13)** לחוף ימים TOWARDS THE COASTS OF THE SEAS — (לחוף is the same as על חוף): by the shore of the seas will be his land. חוף *means* "border" as Onkelos has it; O. F. marche; *Engl. border.* [והוא לחוף אניות] *means* he will constantly be at the haven of ships — the port — whither the ships bring merchandise. For Zebulun was engaged in business and provided food for the tribe of Issachar whilst these engaged in the study of the Torah. It is to this that Moses alludes, (Deut. XXXIII. 18) "Rejoice Zebulun in thy going out, and Issachar in thy tents", — Zebulun goes forth to trade and Issachar studies the Torah in the tents (cf. Rashi on ישב אהלים XXV. 27). וירכתו על צידן AND HIS BORDER SHALL BE UNTO ZIDON — the end of his territory will extend close up to Zidon. ירכתו *means* his end, as (Ex. XXVI. 22) ולירכתי המשכן "and for the ends of the Tabernacle". **(14)** יששכר חמר גרם *means* ISSACHAR IS A BONY ASS — he bears the yoke of the Torah (i. e. obligations) like a strong ass upon which may be placed a heavy load (Tanch.). רבץ בין המשפתים CROUCHING BETWEEN THE FOLDS — Like an ass that travels day and night and has no permanent stable of its own, so that when it wishes to rest it croucheth down between the borders — i. e. at the bounds of the cities whither it is carrying merchandise. **(15)** וירא מנחה כי טוב AND HE SAW THAT REPOSE WAS GOOD — He chose (ראה) as his portion a land that was blessed and well-fitted to produce fruits (cf. Onkelos) *so that he need not engage overmuch in business.* וימ עכמו לסבול AND HE INCLINED THE SHOULDER TO RECEIVE THE BURDEN —*namely* the burden of *teaching* the Torah, ויהי AND BECAME unto all Israel his brethren למס עובד A SERVANT UNTO TRIBUTE — deciding for them points of Law and the rules with regard to the fixing of leap-years, as it is said (1 Chron. XII. 32) "And of the children of Issachar, men that had understanding of the times, to know what Israel ought to do; the heads of them were two hundred" — two hundred heads of the Sanhedrin he provided — "and all their brethren were at their commandment" (Gen. R. 72). ויט שכמו AND HE INCLINED HIS SHOULDER — he lowered his shoulder; similar are, (2 Sam. XXII. 10) "He bowed (ויט) the heavens" and (Ps. CXXVIII. 1) "Incline (המו) your ear". Onkelos, however, explains it differently: HE BOWED HIS SHOULDER to wage wars and to conquer new districts — for he (Issachar) dwelt on the marches — AND the enemy BECAME subject to him AS A SERVANT TO PAY TRIBUTE. **(16)** דן ידין עמו *means* DAN WILL TAKE VENGEANCE FOR HIS PEOPLE from the Philistines, *the phrase* having the same meaning as in (Deut. XXXII. 36) "For the Lord will avenge (ידין) his people". כאחד שבטי ישראל *means* ALL THE TRIBES OF ISRAEL WILL BE AT ONE with him and he will take vengeance for all of them. This prophecy alludes to Samson (Gen. R. 99). One might also

דֶּ֖רֶךְ שְׁפִיפֹ֣ן עַל־אֳרַ֑ח הַנֹּשֵׁךְ֙ עִקְבֵי־סוּס֔ וַיִּפֹּ֥ל רֹכְבֹ֖ו
אָחֽוֹר׃ יח לִישׁוּעָתְךָ֖ קִוִּ֣יתִי יְהוָ֑ה׃ חמישי ס ט גָּ֗ד
גְּדוּד֙ יְגוּדֶ֔נּוּ וְה֥וּא יָגֻ֖ד עָקֵֽב׃ ס כ מֵֽאָשֵׁר֙
שְׁמֶ֣נָה לַחְמֹ֔ו וְה֥וּא יִתֵּ֖ן מַֽעֲדַנֵּי־מֶֽלֶךְ׃ ס כא נַפְתָּלִ֖י
אַיָּלָ֣ה שְׁלֻחָ֑ה הַנֹּתֵ֥ן אִמְרֵי־שָׁ֖פֶר׃ ס כב בֵּן

אונקלוס

פְּלִשְׁתָּאֵי֙ פָּרְשִׁין֙ עִם־רַגְלָאִ֣ין יַעֲקֹ֔ב סִיקָנֵ֖ן וּרְתִכִ֑ין וְיִמַּ֥ר רוֹכְבֵיהֹ֖ון לַאֲחֹרָֽא׃
יח לְפוּרְקָנָ֖ךְ סַבְּרִ֣ית יְיָ֑ : יט מְהֵֽימְנִ֣ין גַּד־יִשְׂרָיֵ֔ל מְוַיְּנִ֖ין כַּד־יִשְׁרֻ֣ון יָת־יַרְדְּנָ֑א
קֳדָ֣ם אֲחֵיהֹ֔ון לְקִרְבָ֖א וּבְנִכְסִ֣ין סַגִּיאִ֑ין יְחוּכ֥ון לַאֲרַעֲהֹֽון׃ כ דְּאָשֵׁ֣ר טָבָ֔א אַרְעָ֖ה
וְהוּא֙ מְרַבְיָ֣א בְּחַמְנוּכֵ֔י מַלְכִ֑ין׃ כא נַפְתָּלִ֖י בְּאִילָ֣ה שְׁלִ֔יחָה וְאַתְנָ֥ן שְׁפִ֖ירִין׃
חֲתֵי־מַשְׁבָּ֣א פִּירִ֔ין יְהֹ֥ון מֹדַ֖ן וּמְבָרְכִ֑ין עֲלֵיהֹֽון׃ כב בְּרִ֣י דְיֹסֵ֔ף בְּרִ֖י

רש״י

בְּאֶחָד עָמוּ, וְאֶת כֻּלָּם יָדִין, וְעַל שִׁמְשׁוֹן נִבְּאָה זוֹ; וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ: כְּאֶחָד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמִיּוּחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים, הוּא דָּוִד, שֶׁבָּא מִיהוּדָה: (יז) שְׁפִיפֹן. הוּא נָחָשׁ: וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁקָּרוּי כֵּן, עַל שֵׁם שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ; כְּמוֹ: וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב (בר׳ ג׳): הַנֹּשֵׁךְ עִקְבֵי סוּס. כַּדֶּ֫רֶךְ שֶׁל נָחָשׁ, וְדָמָהּ לָנָחָשׁ הַנּוֹשֵׁךְ עִקְבֵי סוּס, וְיִפֹּל רֹכְבּוֹ אָחוֹר—שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ. וְדוּגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּשִׁמְשׁוֹן: וַיִּלְכֹּד שְׁמְשׁוֹן אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ וְגוֹמֵר (שופ׳ ט״ז)—וְשָׁעָל הַנָּגִי מַתִּי: וְאִוְּנְקְלוּס תִּרְגֵּם בְּחִינֵי חִוְרְמָן, שֵׁם מִין נָחָשׁ, שֶׁאֵין רְפוּאָה לִנְשִׁיכָתוֹ, וְהוּא צִפְעוֹנִי, וְקָרוּי חִוְרְמָן עַל שֵׁם שֶׁעוֹשֶׂה הַכֹּל חֳרָם; וּכְפִיתְנָא—כְּמוֹ פֶּתֶן, יְכִמּוֹן—וֶאֱרוֹב: (יח) לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳. וְתִנָּבֵא שֶׁיְּנַקְּרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, וְסוֹפוֹ לוֹמַר: זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם וְגוֹ׳ (שופ׳ ט״ז): (יט) גד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ. כָּלָם לְשׁוֹן גְּדוּד הֵם, וְכֵן חִבְּרוּ מְנַחֵם; וְאִם תֹּאמַר, אֵין גְּדוּד בִּלְא שְׁנֵי דַלְתֵ״ין, יֵשׁ לוֹמַר: גְּדוּד שָׁם דָּבָר צָרִיךְ שְׁנֵי דַלְתֵ״ין, שֶׁכֵּן דֶּ֫רֶךְ תֵּיבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת לְכָפוֹל בְּסוֹפָהּ, וְאֵין יְסוֹדָהּ אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְכֵן אָמַר: כַּצִּפּוֹר לָנוּד (משלי כ״ו), מְנוֹרַת שִׁבְעָתִי נְדוּדִים (איוב ז׳), שֶׁם נָפַל שָׁדוּד (שופטים ה׳), מְנוֹרַת יָשׁוּד צְהָרַיִם (תהלים צ״א), אַף יָגֹד, יְגֻדֶּנּוּ וּגְדוּד מְנֻרָה אַחַת הֵם; וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן יְפָעֵל אֵינוֹ כָּפוּל, כְּמוֹ: יָנוּד, יָרוּם, יָשׁוּד, וּכְשֶׁהוּא מִתְפָּעֵל אוֹ מַפְעִיל אֲחֵרִים, הוּא כָּפוּל, כְּמוֹ: יִתְנוֹדָד, יִתְרוֹמַם, יִתְבּוֹלֵל, יִתְעוֹדֵד; וּבִלְשׁוֹן מַפְעִיל, יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד (תה׳ קמ״א), לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו (יש׳ מ״ט), מְשׁוֹבֵב יְתֵיבוֹת (שם נ״ח). יְגוּדֶנּוּ הָאֱמוּר כָּאן אֵינוֹ לְשׁוֹן שֶׁיִּתְפָּעֲלוּהוּ אֲחֵרִים, אֶלָּא כְּמוֹ: יָנוּד הַמָּנוֹ, כְּמוֹ: בְּנֵי יְצָאוּנִי (יר׳ י׳)—יְצָאוּ מִמֶּנִּי. גד גדוד יגודנו. גְּדוּדִים יָגוּדוּ הַמָּנוֹ שֶׁיַּעַבְרוּ הַיַּרְדֵּן עִם אֲחֵיהֶם לַמִּלְחָמָה, כָּל חָלוּץ, עַד שֶׁנִּכְבְּשָׁה הָאָרֶץ: והוא יגוד עקב. כָּל נְדִידָיו יָשׁוּבוּ עַל עֲקֵבָם לְנַחֲלָתָם שֶׁלָּקְחוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְלֹא יִפְקֹד מֵהֶם אִישׁ: עקב. בְּדֶרֶךְ וּבְמִסְלוֹתָם שֶׁהָלְכוּ, יָשׁוּבוּ, כְּמוֹ: וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ (תה׳ ע״ז), וְכֵן בְּעִקְבֵי הַצֹּאן (שיר א׳), בִּלְשׁוֹן לַעַז טרצי״אס: (כ) מאשר שמנה לחמו. מֵאֲכָל הַבָּא מֵחֶלְקוֹ שֶׁל אָשֵׁר יְהֵא שָׁמֵן, שֶׁיִּהְיוּ זֵתִים מְרֻבִּים בְּחֶלְקוֹ וְהוּא מוֹשֵׁךְ שֶׁמֶן כְּמַעְיָן; וְכֵן בֵּרְכוֹ מֹשֶׁה: וְטוֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמָנְחוֹת (דף פ״ה): פַּעַם אַחַת הוּצְרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקְיָא לַשֶּׁמֶן וְכוּ׳: (כא) אילה שלחה. זוֹ בְּקִעַת גִּינוֹסַר שֶׁהִיא קָלָה לִבְשֶׁל פֵּרוֹתֶיהָ כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁהִיא קָלָה לָרוּץ. אַיָּלָה שְׁלֻחָה—וְלַקַּחַת עִמָּךְ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וְגוֹ׳ (שופ׳ ד׳), וְהָלְכוּ שָׁם בִּוְרִיזוּת, וְכֵן נֶאֱמַר שָׁם לְשׁוֹן שְׁלוּחִים: בָּעֲמָק שָׁלַח בְּרַגְלָיו: הנתן אמרי שפר. עַל יָדָם שָׁרוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק שִׁירָה. וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ עַל יוֹם קְבוּרַת יַעֲקֹב כְּשֶׁעֵרֵי עֵשָׂו עַל הַמְּעָרָה, בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף י״ג); וְתַרְגּוּמוֹ: יִתְרְמֵי עֲדָבֵהּ—יִפּוֹל הֶבְלוֹ,

ness. [22]A son of fruitfulness is Joseph, even a son of fruitfulness by a well: daughters tread on the wall: [23]And they embittered him and were numerous; and the archers were hostile to him. [24]But his bow abideth in strength, and the arms of his hands remain supple and vigorous by the hands of the mighty God of Jacob; from thence he became the feeder, the stone of Israel: [25]From the God of thy father, who shall help

רש"י

explain כאחד שבטי ישראל *thus:* "[Dan will take vengeance for his people as *did*] the most distinguished *tribe* (המיוחד) among the tribes of Israel" — alluding to David who was of the tribe of Judah (ib.). **(17)** שפיפן is another name for a נחש. I am of opinion that it is thus called because it hisses (נושף) *when biting*. Similarly we have, (Gen. III. 15) "and thou shalt bite (תשיפנו) at their heel" (cf. Rashi thereon). תנשך עקבי סום THAT BITETH THE HORSE'S HEELS — this is the manner of the serpent. Scripture compares him to a serpent that bites the horse's heels ויפל רכבו אחור THAT HIS RIDER FALLETH BACKWARD without it (the serpent) having touched him at all. We find the analogy to this in the case of Samson *with reference to whom this prophecy was made* (Jud. XVI. 29): "And Samson took fast hold of the two middle pillars etc." — and those on the roof died *though not directly attacked*. Onkelos translates נחש by כחיוי חורמן, like the serpent "Churman", which is the name of a kind of serpent the bite of which is incurable. It is *the serpent which in Hebrew is* called צפעוני. It is called a חורמן because it destroys (חרם) everything. The word וכפיתנא *in the Targum means* "and like a פתן" (like an asp). יכמון *in the Targum means* יארוב "he lies in wait". **(18)** לישועתך קויתי ה' I HOPE FOR THY AID, O ETERNAL — He prophecied that the Philistines would put out his (Samson's) eyes, and that he would have to say (Jud. XVI. 28) "Remember me, I pray Thee, and strengthen me, I pray Thee, only this once etc." **(19)** גד גדוד יגודנו GAD, AN ASSAILING TROOP SHALL ASSAIL HIM — all *the words in this verse which have the letters* גד are connected in meaning with the word גדוד and so also did Menachem ben Seruk classify them. Should you say, however, that גדוד has always two ד's *and these words have only one*, the answer is: The word גדוד is a noun and therefore requires two ד's, for it is the way of a biliteral root to have the second letter doubled *when used as a noun*; the root proper, however, consists only of two letters. Thus it says, (Prov. XXVI. 2) כצפור לנוד "the wandering sparrow", (לנוד a verb, infinitive) of the same derivation as גדודים *in* (Job. VII. 4) "I am full of גדודים wanderings" (a noun); (Jud. V. 27) "there he fell down (שדוד) dead", *a noun in meaning*, which is of the same derivation as *the verb in* (Ps. XCI. 6) "that wasteth (ישוד) at noonday". So, also, יגוד, יגודנו and גדוד have the same derivation. When, also, one uses *such biliteral roots* in the future tense Kal, it (the second letter) is not doubled. For example: יגוד he will troop, ינוד he will wander, ירום he will be high, ישוד he will devastate, ישוב he will come back. When, however, such a root is used in a reflexive sense (Hithpael) or in a causative-transitive sense the second letter is doubled. Examples are: יתנודד, יתבולל, יתרוממ, יתעודד. Examples of the causative-transitive sense are: (Ps. CXLVI. 9) "He strengtheneth (יעודד) the fatherless and the widow"; (Is. XLIX. 5) "To bring Jacob back (לשוובב) to Him"; (Is. XLVIII. 12) "The restorer (משוובב) of paths". The form יגודנו which is used here has not the force that others will make him do something (i. e. it has not this causative-transitive sense with the direct accusative suffix נו) but it means *"a troop* will troop out from him", exactly the same as (Jer. X. 20) בני יצאוני *which means* "my children have gone forth from me", (as we might say "have left me"). (Cf. Rashi on דברו לשלום XXXVII. 4, and on תמלאמו Ex. XV. 9.). גד גדוד יגודנו *accordingly means*, "troops will troop out of him" signifying that they (the Gadites) will cross the Jordan with their brethren, all armed, and remain *with them* until the land will have been conquered. והוא יגד עקב *means* all his troops will return in their own tracks back to their territory which they will receive on the other side of the Jordan and not one of them will be missing. עקב *This means:* By the same roads and paths upon which they had tra-

פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עָלֵי־שׁוּר׃
כג וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים׃ כד וַתֵּשֶׁב
בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב
מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׃ כה מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ

אונקלוס

דִּיתְבָּרֵךְ כְּגַוָּן דִּנְצַב עַל־עֵינָא דְּמַיָּא תְּרִין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי וְיִקְבְּלוּן חוּלָקָא
וְאַחֲסָנְתָּא׃ כג וְאִתְמְרְרוּ־יָתֵהּ וְנָקְמוּהִי וְאָעִיקוּ־לֵהּ גְּבָרִין בַּעֲלֵי־פָלְגוּתָא׃
כד וְתָבַת בְּחֹזֶן נְבִיאוּתֵהּ עַל־דְּקִנִּים אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא וְשֵׁוִי בְּחוּקָפָא רוּחֲצָנֵהּ
בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל־דְּרָעוֹהִי וְאַחְסִין מַלְכוּתָא וּתְקֵיף דָּא חָוֹת־לֵהּ מִן־קֳדָם־
אֵל תַּקִּיפָא דְּיַעֲקֹב דִּי בְמֵימְרֵהּ זַן וּכְנִין וַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל׃ כה מִימַר־

רש״י

וְהוּא יְהוּדָה עַל חֶלְקוֹ אֲמָרִים נָאִים וְשָׁבַח׃ (כב) בן פרת. בֵּן חַן, וְהוּא לְשׁוֹן אֲרַמִּי, אַפִּרְיָן נַמְטַיְהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּסוֹף בָּבָא מְצִיעָא (דף קי״ט): בן פרת עלי עין. חִנּוֹ נָטוּי עַל הָעַיִן הָרוֹאָה אוֹתוֹ: בנות צעדה עלי שור. בְּנוֹת מְצָרַיִם הָיוּ צוֹעֲדוֹת (עַל הַחוֹמָה) לְהִסְתַּכֵּל בָּהֶן, בָּנוֹת הַרְבֵּה, צָעֲדָה כָּל אַחַת וְאַחַת, בַּמָּקוֹם שֶׁתּוּכַל לִרְאוֹתוֹ מֹשֶׁה: עלי שור. עַל רְאִיָּתוֹ, כָּמוֹ: אֶשּׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב (במ׳ כ״ד). וּמ״א יֵשׁ רַבִּים, וְזֶה נוֹטֶה לִישׁוּב הַמִּקְרָא. פֹּרָת, תֵּי״ו שֶׁבּוֹ הוּא תִּקּוּן הַלָּשׁוֹן, כָּמוֹ: עַל דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם (קהלת ג׳): שור, עלי שור—בְּשָׁבִיל לְשׁוּר.
וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס, בְּנוֹת צָעֲדָה עָלֵי שׁוּר: תְּרִין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי וְכוּ׳. וְכָתַב בְּנוֹת עַל שֵׁם בְּנוֹת מְנַשֶּׁה, בְּנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁנִּטְלוּ חֵלֶק בְּשֵׁנִי עֶבְרֵי הַיַּרְדֵּן: בְּרִי דְיוֹסֵף יוֹסֵף, פֹּרָת לְשׁוֹן פְּרִיָּה וּרְבִיָּה: וְיֵשׁ מ״א בּוֹ הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלָּשׁוֹן: בְּשָׁעָה שֶׁבָּא עֵשָׂו לְקַרֵאת יַעֲקֹב, בִּקְּלָן קָדְמוּ הָאִמָּהוֹת לְכֻלָּם לִפְנֵי בְנֵיהֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת, וּבְרָחֵל כְּתִיב: נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ: אָמַר יוֹסֵף: רָשָׁע הַזֶּה עֵינוֹ רָמָה, שֶׁמָּא יִתֵּן עֵינָיו בְּאִמִּי, יָצָא לְקַבֵּל פָּנֶיהָ וְשִׁבֵּר קוֹמָתוֹ לְכַפְּתָהּ, וְהוּא שָׁבַרְכוּ אָבִיו: בֵּן פֹּרָת—הַגְּבֶרֶת עֲצָמָהּ יוֹסֵף עֲלֵי עַיִן שֶׁל עֵשָׂו, לְפִיכָךְ זָכְתָה לִגְדֻלָּה: בנות צעדה עלי שור. לְהִסְתַּכֵּל בְּךָ בְּצַאתְךָ עַל מִצְרַיִם. וְעוֹד דְּרָשׁוּהוּ לְעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשְׁלוֹט בְּזַרְעוֹ עַיִן הָרָע: וְאַף בְּשִׁבַּרְךָ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם בְּרָכָם כַּדָּנִים, שֶׁאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם: (כג) וימררהו ורבו. וַיְמָרְרוּהוּ אֲחֵיו, וַיְמָרְרוּהוּ פּוֹטִיפַר וְאִשְׁתּוֹ, לְאָסְרוֹ: לְשׁוֹן וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם: ורבו. נַעֲשׂוּ לוֹ אֲחֵיו אַנְשֵׁי ריב: וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן פָּעָלוּ, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִנְקֹד ״וְרָבוּ״ כְּמוֹ: הֲמָה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ וְגוֹ׳ (במ׳ כ׳); וְאַף אִם לְשׁוֹן רִבְיַת חִצִּים הוּא, כַּךְ הָיָה לוֹ לִנְקֹד: כְּמוֹ: הַמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ וְגוֹ׳ (במ׳ כ׳); וְאַף אִם לְשׁוֹן רִבְיַת חִצִּים הוּא, כַּךְ הָיָה לוֹ לִנְקֹד, אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן פּוֹעֵל, כְּמוֹ: שִׁמּוּ שָׁמַיִם (יר׳ ב׳), שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוֹשָׁמוּ; וְכֵן רַמּוּ מֵעָט, שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוֹרָמוּ, אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן הוֹרָמוּ וְהוֹשָׁמוּ עַל יְדֵי אַחֵרִים, וּלְשׁוֹן שָׁמוּ, רָבוּ, מֵאֲלֵיהֶם הוּא—מְשׁוֹמְמִים אֶת עַצְמָם, נִתְרוֹמְמוּ מֵעַצְמָם, נַעֲשׂוּ אַנְשֵׁי ריב. וְכֵן: דְּמוּ יוֹשְׁבֵי אִי, כְּמוֹ נִדְמוּ.
וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס, וְנָקְמוּהִי: בעלי חצים. שֶׁלְּשׁוֹנָם בַּחֵץ. וְתַרְגּוּמוֹ לְשׁוֹן וַתְּהִי הַמֻּחֲצָה, אוֹתָן שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהֻחְלוֹק עִמּוֹ נֶחְלָקָה: (כד) ותשב באיתן קשתו. וְנִתְיַשְּׁבָה בְּחִזּוּק: קשתו. חִזְּקוּ: ויפזו זרעי ידיו. וּ הִיא נְתִינַת מַבַּעַת עַל יָדוֹ, לְשׁוֹן וָהָב מוּפָז, זֹאת הָיְתָה לוֹ מִיְּדֵי הַקָּבָ״ה שֶׁהוּא אֲבִיר יַעֲקֹב, וּמִשָּׁם עָלָה לִהְיוֹת רוֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל—עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן הָאֶבֶן הָרִאשָׁה, לְשׁוֹן מַלְכוּת; וְאוּנְקְלוֹס אַף הוּא כָּךְ תִּרְגְּמוֹ; ותשב—וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ, הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם—עַל דְּקִנִּים אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא, תּוֹסֶפֶת הוּא, וְלֹא מִלְּשׁוֹן עִבְרִי שֶׁבַּמִּקְרָא—וְשֵׁוִי תּוּקְפָא רוּחֲצָנֵה תַּרְגּוּם שֶׁל בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ; וְכָךְ לְשׁוֹן תַּרְגּוּם עַל הָעִבְרִי: וַתָּשָׁב נְבוּאָתוֹ בְּשָׁבִיל שֶׁאִיתָנוּ שֶׁל הַקָּבָ״ה הָיְתָה לוֹ לְקֶשֶׁת וּלְמִבְטָח, בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל דְּרָעוֹהִי—לְכָךְ נִפְזוּ זְרֹעֵי יָדָיו, לְשׁוֹן פָּז: אבן ישראל. לְשׁוֹן נוֹטָרִיקוֹן אָב וּבֵן, אַבָּהָן וּבְנִין—יַעֲקֹב וּבָנָיו:

thee; and the Almighty, who shall bless thee with blessings of heaven above, blessings of the murmuring deep that croucheth under, blessings of the breasts, and of the womb: [26]The blessings of thy father have prevailed above the blessings of my progenitors even to the boundaries of the everlasting hills: they shall be on the head of Joseph, and on the crown of the head of him that is a Nazarite among his brethren. [27]Benjamin is a wolf that teareth and in the morning eateth his prey, and at

רש"י

velled shall they return. The word עקב has the same meaning as *in* (Ps. CXXVIII. 20) "And thy foot-steps (עקבותיך) were not known"; (Song I. 8) "by the foot-steps (עקבות) of the flock". In O. F. traces; *Engl. tracks.* **(20)** מאשר שמנה לחמו OUT OF ASHER COMETH HIS FAT BREAD — The food that will come from the territory of Asher will be fat, for there will be numerous olive-trees in his territory so that it will flow with oil like a fountain. Moses blessed him in a like manner: (Deut. XXVIII. 24) "and he will dip his foot in oil". So we learn in the Treatise of Menahoth (85b): *once the people of Laodicia were in need of oil. Their agent was able to obtain the very large quantity they required only at a city in Asher, having failed at Jerusalem and other cities.* **(21)** אילה שלחה is *symbolical* of the valley of Gennesareth which ripens its fruits very quickly, just as a hind runs rapidly (Gen. R. 99). אילה שלחה *means* A HIND LET LOOSE that it may run *where it pleases.* הנותן אמרי שפר Understand this as the Targum does: *They (the people of Naphtali) will give thanks to and will praise God for them (for the fruits).* Another explanation *of the verse* is: He prophesied about the war with Sisera, with regard to which Scripture says, (Jud. IV. 6) "and take with thee ten thousand men of the children of Naphtali etc." — and they marched thither most rapidly. There, too, is the expression שלח used: (v.15) "into the valley they rushed (שלח) at his feet". הנתן אמרי שפר HE GIVETH SAYINGS OF PLEASANTNESS — Due to them (to the ten thousand men of Naphtali) Deborah and Barak sang the song of praise (Jud. ch. V.). Our Teachers explained the verse as an allusion to *what happened* on the day when Jacob was buried, when Esau claimed the cave *of Machpelah. They were compelled to delay the burial whilst Naphtali ran rapidly back to Egypt and brought the title-deed of the cave etc.* as is related in Treatise Sotah (16a). The words in the Targum יתרמי עדביה mean "his lot shall fall", *so that the second half of the verse would mean according to the Targum,* "he will give thanks for his lot with pleasing words and with praise". **(22)** בן פרת *means* a graceful son. It is an expression used in Aramaic: אפרין נמטיה "Let us treat gracefully (lit., let us make a triumphal procession for) R. Simeon", *and may be found* at the end of B. Metsia (119a). בן פרת עלי עין *means* his gracefulness attracks the eye that looks at him. בנות צעדה עלי שור DAUGHTERS TREAD ON THE WALL — The daughters of Egypt used to climb up to gaze at his beauty. בנות *is plural* — many daughters, *whilst* צעדה *is singular, but the words should be translated thus:* many daughters climbed, each of them to any place from which she could best obtain a glimpse of him. עלי שור *means* for the purpose of l o o k - i n g at him, similar to (Num. XXIV. 17) I b e h o l d him (אשורנו) but not nigh". There are many Midrashic explanations but this inclines nearest to the literal sense of the verse. פרת — The ת in this word is *added* for elegance of style (i. e. it is not a sign of the feminine), as *the* ת *in* דברת *which is instead of* דבר *in* (Eccl. III. 18) "It is because of (על דברת) the sons of men". שור is *an infinitive* the same as לשור, to look. עלי שור *consequently means* in order to look (i. e. עלי, a poetical form of על, means "for the purpose of"). The translation of Onkelos of בנות צעדה עלי שור is: two tribes will come out of his sons etc., and *according to this* Scripture writes בנות (though one would expect בנים) with reference to the women of Manasseh — the daughters of Zelophehad — who received a portion *of land* on both sides of the Jordan. *And in accordance with this paraphrase the Targum translated the preceding words* בן פרת by בני דיסני יוסף, Jo. eph is a son who shall increase *and become two tribes* connecting פרת with the expression [ורביה] פריה "fruitfulness and increase". There are Midrashim that fit in with the text: When Esau came to meet Jacob all the *other* matriarchs walked in front of their children to

וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרֲכֶךָּ בִּרְכַת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם
רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם: כה בִּרְכֹת אָבִיךָ
גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ
לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: פ ששי.
כז בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק

אונקלוס

אֱלָהָא דְּאָבוּךְ יְהֵי־כְסַעֲדָךְ וְיֵת־שַׁדַּי וִיבָרְכִנָּךְ בִּרְכַן דְּנַחְתָן מִשְׁלָא־דִשְׁמַיָּא
מִלְעֵלָא בִּרְכַן דְּתַנְּנָן מְמַעְמַקֵּי אַרְעָא מִלְרַע בִּרְכָתָא דְאָבוּךְ וּדְאִמָּךְ: כה בִּרְכָתָא
דְאָבוּךְ יְהוֹסְפָן עַל־בִּרְכָתָא דִילִי בְּרִיכוּ אֲבָהָתִי תַּתְמִידוּ לְתָן רִבְרְבִיָּא דְּמִן־
עָלְמָא יְתְוֻנָן כָּל־אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְנִבְרָא פְּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי: כז בִּנְיָמִין
בְּאַרְעֲהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא וּבְאַחֲסָנַתֵּהּ יְתְבְּנֵי מַקְדְּשָׁא בְּצַפְרָא וּבְמַנְיָא יְחוֹן
מְקָרְבִין קָרְבָּנַיָּא קָרְבָּנָא וּבְעִדָּן רְמָשָׁא יְהוֹן מְפַלְּגִין מֹזֶר חוּלְקְהוֹן מְשֵׁאָר

רש"י

וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ עַל כְּבִישַׁת יֵצֶר בְּאֵשֶׁת אֲדֹנָיו: וַקְוָרְאוּ קָשָׁת, עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ: וַיִּפּוּזוּ וְרֹעֵי יָדָיו. כְּמוֹ וַיָּפוּצוּ, שֶׁיָּצָא הַזֶּרַע מִבֵּין אֶצְבְּעוֹת יָדָיו: מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב. שֶׁנִּרְאָתָה לוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְכוּ', כְּדְאִיתָא בְּסוֹטָה (דף ל"ו, ב'): (כה) מֵאֵל אָבִיךָ. הָיְתָה לְךָ זֹאת וְהוּא יַעֲזְרֶךָּ: וְאֵת שַׁדַּי, וְעִם הַקָּבָּ"ה הָיָה לִבְּךָ כְּשֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ לְדִבְרֵי אֲדוֹנְתְךָ וְהוּא יְבָרֶכְךָ: בִּרְכַת שָׁדַיִם וְרָחַם. בִּרְכָתָהּ דְּאַבָּא וּדְאִמָּא, כְּלוֹמַר, יִתְבָּרְכוּ הַמּוֹלִידִים וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁיִּהְיוּ הַזְּכָרִים מַזְרִיעִין טִפָּה הָרְאוּיָה לְהָרָיוֹן, וְהַנְּקֵבוֹת לֹא יַשְׁבִּילוּ אֶת רֶחֶם שֶׁלָּהֶן לְהַפִּיל עוּבָּרֵיהֶן: שָׁדַיִם. יָלְדָה וְיֵרְדָה מִתַּרְגּוּמֵינוּ: אִשְׁתְּדָרָא יִשְׁתְּדֵי, אַף שָׁדַיִם כָּאן עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ: (כו) בִּרְכַת אָבִיךָ גָּבְרוּ וְגוֹ'. הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַכְנִי הַקָּבָּ"ה גָּבְרוּ וְהָלְכוּ עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַךְ אֶת הוֹרַי: עַד תַּאוַת גִּבְעַת עוֹלָם. לְפִי שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי נָבְרוּ עַד סוֹף נְבוּלֵי גִּבְעוֹת עוֹלָם, שֶׁנָּתַן לִי בְּרָכָה פְּרוּצָה בְּלִי מְצָרִים, מִנַּעַת עַד אַרְבַּע קְצוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְגוֹ', מַה שֶּׁלֹּא אָמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ וּלְיִצְחָק; לְאַבְרָהָם אָמַר: שָׂא עֵינֶיךָ וּרְאֵה צָפוֹנָה וְגוֹ' כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה, וְלֹא הֶרְאָהוּ אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד; לְיִצְחָק אָמַר: לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וַהֲקִימוֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה וְגוֹ'; וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה (יש' נ"ח): וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ, וְלֹא אָמַר נַחֲלַת אַבְרָהָם. הוֹרַי. לְשׁוֹן הֲרָיוֹן, שֶׁהוֹרוּנִי בְּמַעֲי אִמִּי, כְּמוֹ: הוֹרָה גְּבֶר (איוב ג'): עַד תַּאוַת. עַד קְצוֹת, כְּמוֹ, וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֶדְמָה (במד' ל"ד), תְּחָאוּ לְבֹא חֶמָת (שם): תַּאוַת. אִשְׁמוּ"לִץ בְּלַעַז, כַּד חִבְרוּ מְנַחֵם בֶּן סְרוּק. וְאוּנְקְלוּס תַּרְגֵּם תַּאֲוַת... עוֹלָם לְשׁוֹן תַּאֲוָה וְחֶמְדָּה, וְגִבְעוֹת לְשׁוֹן מְצָרֵי אֶרֶץ שֶׁחִמְדָּתָן אִמּוֹ וְהַזְקִיקָתּוֹ לְקַבְּלָם: תִּהְיֶין. כֻּלָּם לְרֹאשׁ יוֹסֵף: נְזִיר אֶחָיו. פָּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי, שֶׁנִּבְדַּל מֵאֶחָיו: כְּמוֹ: וַיְנַזְּרוּ מִקְדְּשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (ויק' כ"ב), נָזוֹרוּ אָחוֹר (יש' א'): (כז) בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף. זֶאֱב הוּא אֲשֶׁר יִטְרָף; נִבָּא עַל שָׁאוּל שֶׁהָיָה נוֹצֵחַ בְּאוֹיְבָיו סָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר, וְשָׁאוּל לָכַד הַמְלוּכָה וַיִּלָּחֶם בְּמוֹאָב וְגוֹ' וּבַאֲדוֹם וְגוֹ' וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ (ש"א י"ד): בבקר יאכל עד. לְשׁוֹן בִּזָּה וְשָׁלָל, הַמִּתְיָרְגִּים עֲדָאָה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹ דוּמֶה בְּלָשׁוֹן עִבְרִית: אִו חָלַק עַד שָׁלָל (יש' ל"ג), וְעַל שָׁאוּל הוּא אוֹמֵר שֶׁעָמַד בְּתַחְלַת פְּרִיחָתָן וְזֵרִיחָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל: וּלְעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל. אַף מִשֶּׁתִּשְׁקַע שִׁמְשָׁן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁיְּגַלֶּם לְבָבֶל, יְחַלֵּק שָׁלָל. מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁהֵם מִבִּנְיָמִין יְחַלְּקוּ אֶת

even he divideth the spoil. [28]All these are the twelve tribes of Israel: and this is it that their father spake unto them, when he blessed them; every man according to his blessing he blessed them. [29]And he commanded them, and said unto them, I am to be gathered unto my people: bury me with my fathers in the cave that is in the field of Ephron the Hittite. [30]In the cave that is in the field of Machpelah, which is before Mamre, in the land of Canaan, which Abraham obtained with the field of Ephron the Hittite for a possession of a burying-place. [31]There they buried Abraham and Sarah his wife; there they buried Isaac and Rebekah his wife; and there I buried Leah. [32]The purchase of the field and of the cave that is therein was from the children of Heth. [33]And when Jacob had finished commanding his sons, he gathered up his feet into the bed, and expired, and was gathered unto his peoples.

רש"י

prostrate themselves but of Rachel it states (XXXIII. 7) "[and afterwards] came Joseph near and Rachel" (i. e. Joseph before Rachel) and they bowed down". Joseph said, "This wicked man has a haughty look (is bold and impudent) he may set his fancy upon my mother". He *therefore* stepped in front of her, drawing himself up to his full height, in order to hide her *from Esau's eyes*. It was in reference to this that his father when blessing him called him a בן סורת, a son who grew in size: You, Joseph, stretched yourself to a great height *to protect your mother* against *Esau's* glance, therefore you deserved to become great. (This has reference to the distinguished position he attained in Egypt.) *In accordance with this Midrash the words* בנות צעדה עלי שור *mean* they climbed up to get a good view of you when you went forth in the procession *as Viceroy* over Egypt. They (the Rabbis) gave a further interpretation of it, *taking* עלי עין *as* עולי עין *"raised above the eye"*, in the sense that the Evil Eye would have no effect on his children. So, too, when he blessed Manasseh and Ephraim he blessed them, *praying* that they should become as fishes on which the Evil Eye has no effect. **(23)** וימררהו ורבו AND THEY EMBITTERED HIM — His brothers dealt bitterly with him; Potiphar and his wife dealt bitterly with him, putting him into the dungeon. וימררהו is the same metaphor as ויממררו וגו' in (Ex. I. 14) "They made their lives bitter (וימררו)". ורבו *means* his brothers became his adversaries (lit., men of strife). This verb is not a Kal form *meaning they strove (with him)* for were it so it should have been punctuated וָרָבוּ (from the root ריב), as *in* (Num. XX. 13) "These are the waters of Meribah, where the children of Israel strove (רָבוּ)". And even if its meaning were "shooting arrows" (from the root רבה) it would have been punctuated in exactly the same way. It really has a passive force like (Jer. II. 12) שמו שמים "Be astonished, O ye heavens" which is as much as הושמו; and likewise (Job. XXIV. 24) "They are exalted (רָמוּ) for a little while" which has the same meaning as הורמו except that הורמו and הושמו mean *they are made to be exalted and astonished* by others, whilst שמו and רמו and רבו denote that the actions arise out of the persons themselves: they make themselves to be astonished, they are exalted of their own accord, רבו *means* they became men of strife. A similar form is (Is. XXIII. 2) "Be still (דֳּמוּ) ye inhabitants of the isle" where דמו has the same meaning as *the Nipal of* דום, נִדְמוּ. In this sense does Onkelos also translate it: ונקמהו "and they avenged themselves on him". בעלי חצים THE ARCHERS (lit., men who have arrows) — *they were so called* because their tongues were as arrows (Gen. R. 98) (cf. Ps. CXX. 4). Onkelos translates it (חצים) *by* פלגותא *taking it to be* of the same root as המחצה in (Num. XXXI. 36) "And the half (המחצה) was" *thus he takes* בעלי חצים *to mean* "those who were destined to share with him the inheritance". **(24)** ותשב באיתן קשתו *means* his power (i. e. his rule as viceroy) was strongly (באיתן) established. קשתו *means* his power. ויפזו זרעי ידיו — This refers to the placing of the *king's* signet-ring on his hand, יפזו being connected in meaning with the expression (1 Kings X. 18) זהב

שָׁלָל׃ כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים
עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם
אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם׃ כט וַיְצַו אוֹתָם
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי אֶל־
אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרֹן הַחִתִּי׃
ל בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי
מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה
מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃ לא שָׁמָּה קָבְרוּ
אֶת־אַבְרָהָם וְאֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־
יִצְחָק וְאֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃
לב מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־
חֵת׃ לג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו

אונקלוס

קַדִּישָׁיָא׃ כח כָּל־אִלֵּין שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּרֵין עַסְרֵ וְדָא דְמַלֵּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן
וּבָרִיךְ יָתְהוֹן גְּבַר דְּי כִבְרְכָתֵהּ בָּרִךְ יָתְהוֹן׃ כט וּפַקֵּד יָתְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן אֲנָא
מִתְכַּנֵּשׁ לְעַמִּי קָבְרוּ יָתִי לְוָת־אֲבָהָתָי בְּמַעַרְתָּא דְי בַחֲקַל עָפְרוֹן חִתָּאָה׃
ל בְּמַעַרְתָּא דְי בַחֲקַל כָּפְלְתָּא דְי־עַל־אַפֵּי מַמְרֵא בְּאַרְעָא דְכְנָעַן דְי קְנָא
אַבְרָהָם יָת־חַקְלָא מִן עָפְרוֹן חִתָּאָה לְאַחֲסָנַת־קְבוּרָא׃ לא תַּמָּן קְבָרוּ יָת־
אַבְרָהָם וְיָת־שָׂרָה אִנְתְּתֵהּ תַּמָּן קְבָרוּ יָת־יִצְחָק וְיָת רִבְקָה אִנְתְּתֵהּ וְתַמָּן קְבָרִית
יָת־לְאָה׃ לב וְזַבְנֵי חַקְלָא וּמְעַרְתָּא דִי־בֵהּ מִן בְּנֵי־חֵתָּאָה׃ לג וְשֵׁיצִי יַעֲקֹב

רש"י

שִׁלֵּל הַמְ׳ שֶׁנֶּאֱמַר: הַזֵּה בִּזַּת הָעָם נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם עַל שְׁלַל הַכֹּהֲנִים בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ׃ (כח) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. וַהֲלֹא יֵשׁ מָהֶם שֶׁלֹּא בֵּרְכָם, אֶלָּא כְּגוֹנָן? אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: וזאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בָּעִנְיָן; וְכוֹל, שֶׁלֹּא בֵּרַךְ לְרָאוּבֵן, שִׁמְעוֹן וְלוִי, תַּ״ל וַיְבָרֶךְ אוֹתָם—כֻּלָּם בְּמַשְׁמָע: אִישׁ אשר כברכתו. בִּרְכָה הָעֲתִידָה לָבֹא שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בֵּרַךְ אוֹתָם; לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא אִישׁ אֲשֶׁר בִּבְרָכָתוֹ בֵּרַךְ אוֹתוֹ, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר בֵּרַךְ אוֹתָם? לְפִי שֶׁנִּתַּן לִיהוּדָה נְבוּאַת אָרֵי וּלְבִנְיָמִין חֲשִׁיפָתוֹ שֶׁל זְאֵב וּלְנַפְתָּלִי קַלּוּתוֹ שֶׁל אַיָּל, וְכוֹל שֶׁלֹּא כְּלָלָן כֻּלָּם בִּכְלָל הַבְּרָכוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר בֵּרַךְ אוֹתָם: (כט) נאסף אל עמי. עַל שֵׁם שֶׁמַּכְנִיסִין הַנְּפָשׁוֹת אֶל מְקוֹם גְּנִיזָתָן, שֵׁשׁ אַסְיְפָה בִּלְשׁוֹן עִבְרִי שֶׁהִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה, כְּגוֹן: וְאִין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי הַבָּיְתָה (שופטים י״ט), וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ (דב׳ כ״ב) בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ (ויקרא כ״ג), הַכְנָסָתָם לְבָתֵּי מִקְדְּשֵׁי הַנְּשָׁמִים, בְּאָסְפְּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ (שמ׳ כ״ג), וְכָל אַסְיְפָה הָאֲמוּרָה בְּמִיתָה אַף הִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה: אל אבותי. עִם אֲבוֹתַי:

50. [1]And Joseph fell upon his father's face, and wept upon him, and kissed him. [2]And Joseph commanded his servants the physicians to enbalm his father: and the physicians embalmed Israel. [3]And forty days were fulfilled for him; for so are fulfilled the days of embalming: and the Egyptians wept for him threescore and ten days. [4]And when the days of his weeping were past, Joseph spake unto the house of Pharaoh, saying, If now I have found favour in your eyes, speak, I pray you, in the ears of Pharaoh, saying, [5]My father adjured me, saying, Lo, I die: in my burying-place which I have bought for me in the land of Canaan, there shalt thou bury me. Now therefore let me go up, I pray thee, and bury my father, and I will return. [6]And Pharaoh said, Go up, and bury thy father, according as he adjured thee. [7]And Joseph went up to bury his father: and with him

רש"י

מופז "the finest gold", so that the translation would be "his hands were made golden". This happened to him from the hands of (i. e. through the instrumentality of) the Holy One, blessed be He, who is the Mighty One (אביר) of Jacob. From here (from his position as Viceroy) he rose to become the Feeder of the Foundation Stone of the Israelites, i. e. of the Originator of *the tribes of* Israel (Jacob). *The word* אבן, *stone, has here* the same sense as in (Zech. IV. 7) אבן הראשה, "the chief stone", where it denotes high position. Onkelos also translates it in this manner: *His translation of the verse is as follows:* ותשב *he translates by* "and the prophecy returned upon (was fulfilled in) them (the brethren) i. e. *the prophecy contained in* the dreams which he dreamed regarding them *was fulfilled,* "because he observed the Law in secret" — this is an addition *made by Onkelos,* having no words in the Hebrew text to correspond to it. "And he put in "The Might his trust" is the translation of the *Hebrew words* באיתן קשתו. The following is how the wording of the Targum fits in with the Hebrew text: "His prophecy was fulfilled (וַתָּשָׁב) because the might (איתן) of the Holy One, blessed be He, served him as his bow (קשתו) and trusty *weapon;* therefore gold was placed on his arms" — *the last words being the Targum of* זרועי ידיו ויפזו [לכך], *taking* ויפזו *as* connected in meaning with פז, fine gold. אבן ישראל Onkelos takes אבן as an abbreviation of אב ובן *and therefore renders it by* אבהן ובנין the fathers and children *meaning* Jacob and his sons. **(25)** מאל אביך *means* FROM THE GOD OF THY FATHER did this happen to you AND HE WILL HELP YOU *also in the future* (Gen. R. 87). ואת שדי *means* AND WITH THE ALMIGHTY was your heart when you did not hearken to the words of your mistress AND *therefore* HE WILL BLESS YOU. ברכת שדים ורחם Onkelos renders this by: blessings for father(s) and mother(s) i. e. may the men and the women be blessed in that they may not prove sterile and barren. **(26)** ברכת אביך גברו וכו' THE BLESSING OF THY FATHER HAVE PREVAILED etc. — The blessings which the Holy One, blessed be He, bestowed upon me are mighty beyond the blessings wherewith He blessed my progenitors. עד תאות גבעות עולם EVEN TO THE BOUNDARIES OF THE EVERLASTING HILLS — Because my blessings have prevailed, *extending* to the *very* ends of the bounds of the everlasting hills, for He gave me a blessing that bursts all bounds, one that has no limits. that reaches even unto the four corners of the world, as it is stated, (XXVIII. 14) "[God said to Jacob] and thou shalt spread abroad to the West and to the East [and to the North and to the South]", *an unqualified promise* that was made neither to Abraham nor to Isaac. *For* to Abraham He said, (XIII. 14) "Lift up thine eyes and look northwards etc. . . . for all the land which thou seest to thee will I give it", and He showed him only the Land of Israel. To Isaac He said, (XXVI. 3) "for unto thee and unto thy seed will I give all these lands, and I will establish the oath [which I swore unto Abraham thy father]". It is to this that Isaiah alludes when he said, (Is. LVIII. 14) "And I will feed thee with the heritage of Jacob thy father", and he did not say, "with the heritage *promised* to Abraham". הורי is from a root

אֶל הַמִּטָּה וַיִּגַּע וַיֶּאֱסֹף אֶל־עַמָּיו: נא וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־
פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ: ב וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו
אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־
יִשְׂרָאֵל: ג וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵּן יִמְלְאוּ
יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם:
ד וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְע�929 לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא
בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר: ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה
אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי
וְאָשׁוּבָה: ו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וְקְבֹר אֶת־אָבִיךָ
כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ: ז וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו

אונקלוס

לְפַקְדָא יָת־בְּנוֹהִי וּבְנַשׁ רַגְלוֹהִי לְעַרְקָא וְאִתְנַגִּיד וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ: א וּנְפַל
יוֹסֵף עַל־אַפֵּי אֲבוּהִי וּבְכָא עֲלוֹהִי וּנְשַׁק־לֵהּ: ב וּפַקִּיד יוֹסֵף יָת־עַבְדּוֹהִי יָת־
אַסְוָתָא לְמֶחְנַט יָת־אֲבוּהִי וְחָנְטוּ אַסְוָתָא יָת־יִשְׂרָאֵל: ג וּשְׁלִימוּ־לֵהּ אַרְבְּעִין
יוֹמִין אֲרֵי כֵּן שְׁלִימוּ יוֹמֵי חֲנֻטְיָא וּבְכוֹ יָתֵהּ מִצְרָאֵי שַׁבְעִין יוֹמִין: ד וְעָבְרוּ
יוֹמֵי בְכוּתֵהּ וּמַלֵּיל יוֹסֵף עִם־בֵּית פַּרְעֹה לְמֵימָר אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין
בְּעֵינֵיכוֹן מַלִּילוּ־כְעַן קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימָר: ה אֲבָא קַיֵּים־עָלַי לְמֵימַר הָא אֲנָא
מָאֵית בְּקִבְרִי דְּאַתְקֵנִית לִי בְּאַרְעָא דְּכְנַעַן תַּמָּן תְּקַבְּרִנֵּנִי וּכְעַן אֶסַּק־כְּעַן וְאֶקְבַּר
יָת־אַבָּא וְאֵיתוּב: ו וַאֲמַר פַּרְעֹה סַק וּקְבוֹר יָת־אֲבוּךְ כְּמָא דְקַיֵּים־עָלָךְ: ז וּסְלִיק
יוֹסֵף לְמִקְבַּר יָת־אֲבוּהִי וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה סָבֵי בֵיתֵהּ וְכֹל סָבֵי

רש"י

(לג) ויאסף רגליו. הִכְנִיס רַגְלָיו: וינוע ויאסף. וּמִיתָה לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ, וְאֵי"ת: יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת:

ג (ב) לחנט את אביו. עַיֵּן מִרְקַחַת בְּשָׁמִים הוּא: (ג) וימלאו לו. הַשְׁלִימוּ לוֹ יְמֵי חֲנִיטָתוֹ עַד שֶׁמָּלְאוּ לוֹ מ' יוֹם: ויבכו אתו מצרים שבעים יום. מִי לַחֲנִיטָה וְלֹ' לִבְכִיָּה, לְפִי שֶׁבָּאָה לָהֶם בְּרָכָה לְרַגְלוֹ, שֶׁכָּלָה הָרָעָב וְהָיוּ מֵי נִילוּס מִתְבָּרְכִין: (ה) אשר כריתי לי. כְּפָשׁוּטוֹ כְּמוֹ: כִּי יִכְרֶה אִישׁ. וּמִדְרָשׁוֹ עוֹד מִתְיַשֵּׁב עַל הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ אֲשֶׁר קָנִיתִי. אֲרֵי"ע: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרֹתִי הַיּוֹם הָיוּ קוֹרִין לְמִכְירָה כְּרִיָּה. וְעוֹד מִדְּרָשׁוֹ לְשׁוֹן כְּרִי דָגוּר, שֶׁנִּטַּל יַעֲקֹב כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהֵבִיא מִבֵּית לָבָן וְעָשָׂה אוֹתוֹ כְּרִי וְאָמַר לְעֵשָׂו: טוֹל זֶה בְּשָׂכִיל חֶלְקְךָ בַּמְּעָרָה: (ו) כאשר השביעך.

went up all the servants of Pharaoh, the elders of his house, and all the elders of the land of Egypt, [8]And all the house of Joseph, and his brethren, and his father's house: only their little ones, and their flocks, and their herds, they left in the land of Goshen. [9]And there went up with him both chariots and horsemen: and it was a very great camp. [10]And they came to the threshing floor of Atad, which is beyond the Jordan, and there they lamented with a great and very sore lamentation: and he made a mourning for his father seven days. [11]And when the inhabitants of the land, the Canaanites, saw the mourning in the threshing floor of Atad, they said, This is a grievous mourning to the Egyptians: wherefore the name of it was called Abel-mizraim, which is beyond the Jordan. [12]And his sons did unto him according as he commanded them: [13]For his sons bore him into the land of Canaan, and buried him in the cave of the field of Machpelah, which Abraham ob-

רש"י

meaning to conceive. *The singular denotes "my father"*, the one who made my mother conceive me. *We find* a similar *use of the verb in* (Job III. 2) "A man is causing *a woman* to conceive (הוֹרָה)". עד תאות *means* UNTO THE ENDS — The word is connected with *the verbs in* (Num. XXXVI. 10) "And ye shall mark out the ends (והתאויתם) for the east border", and (ib. v. 8) "you shall mark out the ends (תתאו) unto the entrance of Hamath". תאות means in O. F. émoulis. Thus (i. e. with these words) did Menachem ben Seruk classify it (תאות). Onkelos translates (גבעת עולם) תאות in the sense of desire (תאוה) and longing and takes גבעת as a *figurative* expression *for "the great ones"*, like (1 Sam. II. 8) "the pillars of the earth", *meaning the righteous of the earth — viz., he renders it by "the blessings for which the great ones of the earth longed", referring to the blessings* which his mother so much desired that she forced him *to take steps* to obtain them. תהיין THEY — all — SHALL BE ON THE HEAD OF JOSEPH. נזיר אחיו *means what the Targum has:* פרישא דאחוהי *i. e.* the one who was separated from his brothers. *The word* נזיר *is of a root signifying separation*, as *in* (Lev. XXII. 2) "that they separate themselves (וינזרו) from the holy things of the children of Israel"; (Is. I. 4) "they have separated themselves *from God* (נזרו) turning backward". **(27)** בנימן זאב יטרף *means* BENJAMIN IS A WOLF THAT TEARETH (i. e. "wolf" is not the object of the sentence but the word אשר must be supplied before יטרף). He prophesied that they (Benjamin's descendants) will be "rapacious" in the time to come; *thus the Benjamites were told* (Jud. XXI. 21) "and c a t c h you every man his wife", *as you will find* in *the story of* the concubine of Gibeah. *Further* he was prophesying concerning Saul (who was of this tribe) who vanquished his enemies on all sides, as it is said (1 Sam. XIV. 47) "So Saul took the kingdom . . . and fought on every side . . . against Moab . . . and against Edom . . . and whithersoever he turned himself he put them to the worse". בבקר יאכל עד IN THE MORNING HE EATETH HIS PREY — עד is *an Aramaic word* synonymous with the Hebrew words בזה and שלל, prey, which are rendered in the Targum by עדאה; and there is another example of its use in the Hebrew text of the Bible: (Is. XXXIII. 23) "Then is the prey of great spoil (עד שלל) divided". He (Jacob) says this ("in the morning eateth his prey") with reference to Saul who rose as Israel's champion in the period when Israel began to flourish and shine (i. e. in the m o r n i n g of his history; indeed some editions have "בקרן", at the morning-dawn of Israel, instead of (פריחתן (Tanch.). ולערב יחלק שלל AND AT EVEN HE DIVIDETH THE SPOIL — even after the sun of Israel will have set through Nebuchadnezzar who will exile them to Babel, יחלק שלל HE WILL DIVIDE THE SPOIL, viz., Mordecai and Esther *who will be* of the tribe of Benjamin will divide the spoil of Haman, as it is said, (Est. III. 7) "Behold, I have given Esther the house of Haman" (Cf Tanch.). Onkelos translates it as having a reference to the portions which the priests received of the holy *sacrifices* in the Temple *which was situated in the*

וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי
אֶרֶץ־מִצְרָיִם: ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו
רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן: ט וַיַּעַל
עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד:
י וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־
שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל
שִׁבְעַת יָמִים: יא וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־
הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם
עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן: יב וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם: יג וַיִּשְׂאוּ
אֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה

אונקלוס

אַרְעָא־דְּמִצְרָיִם: ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וַאֲחוֹהִי וּבֵית אֲבוֹהִי לְחוֹד טַפְלְהוֹן וְעָנְתוֹן
וְתוֹרֵיהוֹן שְׁבָקוּ בְּאַרְעָא דְּגֹשֶׁן: ט וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ אַף־רְתִכִּין אַף־פָּרָשִׁין וַהֲוָה
מַשְׁרְיָתָא סַגִּיאָה לַחֲדָא: י וַאֲתוֹ עַד־בֵּית־אִדְרֵי דְאָטָד דִּי בְּעִבְרָא יַרְדְּנָא
וְסָפְדוּ־תַמָּן מָסְפֵּד רַב וְתַקִּיף לַחֲדָא וְעָבַד לַאֲבוּהִי אָבְלָא שַׁבְעָא יוֹמִין:
יא וַחֲזָא יָתֵב אַרְעָא כְּנַעֲנָאָה יָת־אָבְלָא בְּבֵית־אִדְרֵי דְאָטָד וַאֲמָרוּ אֲבֵל־תַּקִּיף
דֵּין לְמִצְרָאֵי עַל־כֵּן קְרָא שְׁמֵהּ אָבֵל מִצְרַיִם דִּי בְּעִבְרָא יַרְדְּנָא: יב וַעֲבָדוּ
בְנוֹהִי לֵהּ כֵּן כְּמָא דִי־פַקְּדִנּוּן: יג וּנְטָלוּ יָתֵהּ בְּנוֹהִי לְאַרְעָא כְּנָעַן וּקְבָרוּ יָתֵהּ
בִּמְעָרַת חֶקֶל כָּפְלְתָּא דִּי זְבַן אַבְרָהָם יָת־חַקְלָא לַאֲחֻסַּת קְבוּרָא מִן־עֶפְרֹן

רש"י

וְאִם לֹא בִּשְׁבִיל הַשְּׁבוּעָה לֹא הָיִיתִי מַנִּיחַךְ, אֶבָל רָאֹה לוֹמַר עָבוֹר עַל הַשְּׁבוּעָה! שֶׁלֹּא יֹאמַר:
אִם כֵּן אֶעֱבוֹר עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְךָ, שֶׁלֹּא אֲנַלֶּה עַל הַקֶּרֶשׁ, שֶׁאֲנִי מֵכִיר עוֹרֵף עַל ע'
לְשׁוֹן, וְאַתָּה אֵינְךָ מֵכִיר בּוֹ, כְּדַאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה: (י) גֹּרֶן הָאָטָד. מְקוֹם אָטָדִין הָיָה,
וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (סוטה י"ג), עַל שֵׁם הַמְאוֹרָע, שֶׁבָּאוּ כָּל מַלְכֵי כְנַעַן וְנִשְׁמְעֵאל
לְמִלְחָמָה, וְכֵינָן שֶׁרָאוּ בִּתְרוּ שֶׁל יוֹסֵף תְּלוּיוֹ בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב עָמְדוּ כֻּלָּן וְתָלוּ בּוֹ כִּתְרֵיהֶם
וְהִקִּיפוּהוּ כְּתָרִים כְּגוֹרֶן הַמְקֹף סָבִיב שֶׁל קוֹצִים: (יב) כַּאֲשֶׁר צִוָּם. מַהוּ אֲשֶׁר צִוָּם?
(יג) וישאו אתו בניו. וְלֹא בְנֵי בָנָיו, שֶׁכֵּךְ צִוָּם, אַל יִשָּׂאוּ מִטָּתִי לֹא אִישׁ מִצְרִי וְלֹא אֶחָד
מִבְּנֵיהֶם, שֶׁהֵם מִבְּנוֹת כְּנַעַן, אֶלָּא אַתֶּם, וְקִבֵּץ לָהֶם מָקוֹם: ג' לַמְּזָרָח, וְכֵן לד' רוּחוֹת, וּכְמַדְרָן
לְמַסַּע מַחֲנֵה שֶׁל דְּגָלִים נִקְבְּעוּ כָּאן; לְוַי לֹא יִשָּׂא, שֶׁהוּא עָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן וְיוֹסֵף לֹא
יִשָּׂא, לְפִי שֶׁהוּא מֶלֶךְ, מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם יִהְיוּ תַּחְתֵּיהֶם, וְזֶהוּ אִישׁ עַל דְּגָלוֹ בְּאוֹתוֹת—בְּאוֹת

tained with the field for a possession of a burying-place of Ephron the Hittite, before Mamre. [14]And Joseph returned into Egypt, he, and his brethren, and all that went up with him to bury his father, after he had buried his father. [15]And when Joseph's brethren saw that their father was dead, they said, Joseph will peradventure be hostile to us, and will certainly requite us all the evil which we did unto him. [16]And they commanded some to go unto Joseph, saying, Thy father did command before his death, saying, [17]So shall ye say unto Joseph, Forgive, pray, the trespass of thy brethren, and their sin; for they did unto thee evil: and now, pray, forgive the trespass of the servants of the God of thy father. And Joseph wept when they spake unto him. [18]And

רש"י

territory of Benjamin. **(28)** וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אתם AND THIS IS IT THAT THEIR FATHER SPOKE UNTO THEM WHEN (lit., and) HE BLESSED THEM — But were there not some *of his sons* whom he did not bless but whom, *on the contrary*, he reproached? But this is the explanation *of these words:* and this is it that their father spake unto them, viz., all that has been said *above* in this chapter, *whether it be blessing or reproach.* You might therefore think that he did not bless Reuben, Simeon and Levi *at all* — Scripture therefore states, "and he blessed them" (i. e. the 12 tribes alluded to at the beginning of the verse) which implies all of them. (Pesikta ch. וידי המקריב). איש אשר כברכתו EVERY MAN ACCORDING TO HIS BLESSING — according to the blessing that was to come in future to each and every one. (Cf. Rashi on איש כפתרון חלמו, XL. 5.) ברך אתם HE BLESSED THEM — It should have said, "every man according to his blessing he blessed him"; why, then does it say "he blessed them"? But since *in the blessings* he ascribed to Judah *personally* "the strength of a lion", to Benjamin "the rapacity of a wolf" and to Naphtali "the swiftness of a hind", one might think that he did not include all of them in all the blessings, Scripture therefore states "he blessed them" (i. e. each of them personally and all of them together — extending all the personal blessings to each of them) (Tanch.) (cf. Rashi on Ex. I. 19). **(29)** נאספ אל עמי [I AM] TO BE GATHERED UNTO MY PEOPLE — *The expression* נאסף *"gathered" is used here* because the souls are taken into a place in heaven where they are to be laid by. אסף in the Hebrew language has sometimes the meaning of "bringing *something* in *to a place where it is to be kept* as e. g., (Jud. XIX. 15) "For there was no man that took them into his house (אסף) [to lodge]": (Deut. XXII. 2) "then thou shalt bring it home (ואספתו) into thy house"; (Lev. XXIII. 39) "when you have taken in (באספכם) the fruit of the land" — *which means* bringing them in to the barn on account of the rain; (Ex. XXIII. 16) "when thou hast taken in (באספך) thy labours". So, too, the verb אסף used in connection with death always means "bringing in *to the place where the souls are to be laid by*". אל אבתי *means* with my fathers. **(33)** ויאסף רגליו *means* HE BROUGHT HIS FEET *into the bed.* (Rashi tells us that ויאסף signifies הכניס, he brought in). ויגוע AND HE EXPIRED — but the word death is not mentioned in his case, and our Teachers *therefore* said: (Taan. 5b) "Jacob, our father, is not dead".

50. **(2)** לחנט את אביו TO EMBALM HIS FATHER — *Embalming* is a matter of using a mixture of aromatic spices. **(3)** וימלאו לו [AND FORTY DAYS] WERE FULFILLED — They (the physicians) completed the days of embalming until forty days were completed for him. ויבכו אתו מצרים שבעים יום AND THE EGYPTIANS WEPT FOR HIM THREESCORE AND TEN DAYS — viz., forty *days during the period* of embalming and thirty *more* days for mourning. *They wept for him during so long a period* because a blessing had come to them on his arrival in Egypt for the famine *then* ceased and the waters of the Nile *again* increased (Tos. Sotah 10). **(5)** אשר כריתי לי *means* according to its plain sense "[*the grave*] *which I have digged*" just as (Ex. XXI. 33) "If a man shall dig (יכרה)".

הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־
קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: יד וַיָּשָׁב
יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר
אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו: טו וַיִּרְאוּ אֲחֵי־
יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף
וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ:
טז וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ
לֵאמֹר: יז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע
אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא
לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו:

אונקלוס

חַקְאָה עַל־אַפֵּי מַמְרֵא: יד וְתָב יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הוּא וַאֲחוֹהִי וְכָל־דְּסַלְיִקוּ עִמֵּהּ
לְמִקְבַּר יָת־אֲבוֹהִי בָּתַר דְּקָבַר יָת־אֲבוּהִי: טו וַחֲזוֹ אֲחֵי־יוֹסֵף אֲרֵי מִית אֲבוּהוֹן
וַאֲמָרוּ הֵלְמָא יִסְטַר־לָנָא־דְכָבֵי יוֹסֵף וַאֲחָכָא יָחֵיב לָנָא יָת כָּל־בִּישְׁתָּא דִּי
גְמַלְנָא יָתֵהּ: טז וּפַקִּידוּ לְוָת־יוֹסֵף לְמֵימָר אֲבוּךְ פַּקִּיד קֳדָם מוֹתֵהּ לְמֵימָר:
יז כְּדֵין־תֵּימְרוּן לְיוֹסֵף בְּבָעוּ שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא אַחָיךְ וְלַחֲטָאֲהוֹן אֲרֵי־בִישְׁתָּא
גְּמָלוּךְ וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא עַבְדֵי אֱלָהָא דַּאֲבָּךְ וּבְכָא יוֹסֵף בְּמַלָּלוּתְהוֹן

רש״י

שָׁמַר לָהֶם אֲבִיהֶם לִשְׂא מַטָּתוֹ: (יד) הוּא וְאַחָיו וְכֹל הָעֹלִים אִתּוֹ. בַּחֲזָרָתָן הִקְדִּים אֶחָיו לַמְצָרִים הָעוֹלִים אִתּוֹ, וּבַהֲלִיכָתָן הִקְדִּים מִצְרַיִם לְאֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ כָּל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו, אֲלָא לְפִי שֶׁרָאוּ כָּבוֹד שֶׁעָשׂוּ מַלְכֵי בְנַעַן שָׂתָלוּ כִּתְרֵיהֶם בְּאָרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב נָהֲגוּ בָּהֶם כָּבוֹד: (טו) וירא אחי יוסף כי מת אביהם. מַהוּ וַיִּרְאוּ? הִכִּירוּ בְּמִיתָתוֹ אֲבָל יוֹסֵף, שֶׁהָיוּ רַגִּילִים לִסְעוֹד עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְהָיָה מְקָרְבָן בְּשָׂבִיל כְּבוֹד אֲבִיו, וּמִשֶּׁמֵּת יַעֲקֹב לֹא קֵרְבָן (ב״ר): לו ישטמנו. שֶׁמָּא יִשְׂטְמֵנוּ: לוּ מִתְחַלֵּק לְעָנְיִים הַרְבֵּה: יֵשׁ לוּ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וּלְשׁוֹן הַלְוָאי, כְּנוֹן: לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ, לוּ שָׁמָעָנִי, וְלוּ הוֹאִילָנוּ, לוּ מַתָּנוּ, וְיֵשׁ לוּ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אִם וְאוּלַי, כְּנוֹן: לוּ חָכְמוּ (דב׳ ל״ב); לוּ הִקְשִׁיבָה לְמִצְוֹתַי (ישׁ׳ מ״ח); וְלוּ אָנֹכִי שׁוֹקֵל עַל כַּפַּי (ש״ב י״ח). וְיֵשׁ לוּ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן שָׁמָּא: לוּ יִשְׂטְמֵנוּ, וְאֵין לוּ עוֹר דּוֹמֶה בַּמִּקְרָא, וְהוּא לְשׁוֹן אוּלַי, כְּמוֹ אוּלַי לֹא תַלְךְ הָאִשָּׁה אַחֲרַי, לְשׁוֹן שָׁמָּא הוּא. וְיֵשׁ אוּלַי לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, כְּנוֹן: אוּלַי יִרְאֶה ה׳ בְּעֳנִיִּי (ש״ב ט״ז), אוּלַי ה׳ אוֹתִי (יהושע י״ד), הֲרֵי הוּא כְּמוֹ לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ. וְיֵשׁ אוּלַי לְשׁוֹן אִם: אוּלַי יֵשׁ נִ צְדִּיקִים: (טז) ויצוו אל יוסף. כְּמוֹ וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל—צִוָּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִהְיוֹת שְׁלוּחִים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַף זֶה וַיְצַוּוּ אֶל שְׁלוּחָם, לִהְיוֹת שְׁלִיחַ אֶל יוֹסֵף לוֹמַר לוֹ כֵּן. וְאֶת מִי צִוּוּ? אֶת בְּנֵי בִלְהָה, שָׁהָיוּ רַגִּילִין אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה: אביך צוה. שִׁנּוּי בַדָּבָר מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם כִּי לֹא צִוָּה

his brethren also went and fell down before him; and they said, Behold, we are thy servants. [19]And Joseph said unto them, Fear not: for am I instead of God? [20]Though ye thought evil against me, God thought it for good; in order to do as at this day, to preserve numerous people alive. [21]Now therefore fear ye not: I will support you and your little ones. Thus he comforted them, and spake kindly unto them. [22]And Joseph abode in Egypt, he, and his father's house: and Joseph lived an hundred and ten years. [23]And Joseph saw Ephraim's children of the third generation: the children also of Machir the son of Manasseh were, when children, upon Joseph's knees. [24]And Joseph said unto his brethren, I die: and God will surely visit you, and bring you out of this

רש"י

There is a Midrashic explanation which fits in with a meaning of the word כריתי, *viz.*, אשר כריתי *means* אשר קניתי "which I have bought". *For* R. Akiba said, "when I went to the coast-towns I heard them use for what we term מכירה "trading" the term כירה. Another Midrashic explanation *takes* כריתי to be connected with כרי a piled up heap of grain, for Jacob had taken all the silver and gold which he had brought from the house of Laban and made a pile of it and said to Esau, "Take this for your share in the cave". **(6)** כאשר השבעיך ACCORDING AS HE ADJURED THEE — For except for that oath I would not permit you to do so. He did not dare, however, to say to Joseph, "Break the oath", lest he might retort, "Then, I, too, may break the oath I made you that I will never reveal that secret about the Sacred Tongue, viz., that I possess a knowledge of it in addition to the seventy languages which you also understand but of which you have no knowledge at all — as it is related in Treatise Sotah (36b). **(10)** גרן האטד THE THRESHING FLOOR OF ATAD — *It was so called because* it was surrounded by a *hedge of* (אטדין) thorns (not because thorns were threshed there). Our Rabbis explained *that it was so called* in consequence of an incident *that occurred there* — that all the kings of Canaan and the princes of Ishmael came to wage war *against them*, but as soon as they saw Joseph's crown hanging over Jacob's coffin they all rose and hung their crowns on it and *thus* wreathed it with crowns like a threshing floor that is surrounded with *a hedge of* thorns. **(12)** כאשר צום AS HE COMMANDED THEM — What was it that he had commanded them? *This you can gather from the next verse,* **(13)** וישאו אותו בניו AND HIS SONS BORE HIM — His sons and not his grandsons. For thus, indeed, he had commanded them: "My bier shall not be borne by an Egyptian, nor by one of your sons because they are children of Canaanite women, but you alone shall bear it. He likewise assigned them their positions, namely, three on the east-side and an equal number on the other three sides *of the bier*. In the same order in which *later on* the camps marched *through the wilderness* bearing *their several* banners they were arranged here. *But the 12 tribes that formed these four divisions did not include Levi or Joseph, for Jacob had said,* "Levi shall not carry *my bier* because he is destined to carry the *holy* Ark; Joseph shall not carry *it* because he is a king, but Manasseh and Ephraim shall take their places". And it is to this that Scripture refers when it says, (Num. II. 2) "every man [shall pitch] by his own banner according to the signs" — meaning according to the sign (i. e. indication of position) which their father individually gave them with regard to carrying his bier (Tanch. to במדבר). **(14)** הוא ואחיו וכל העלים אתו HE AND HIS BRETHREN AND ALL THAT WENT UP WITH HIM — here, speaking of their return *to Egypt*, it mentions his brothers before the Egyptians who went with him whereas when speaking of their journey *to Canaan to bury their father* it mentions the Egyptians before his brothers, as it is said, (v. 7) "and with him went up all the servants of Pharaoh . . ." and afterwards it *states* (v. 8) "and all the house of Joseph and his brothers". But *the explanation is*: because they (the Egyptians) saw how much respect the kings of Canaan paid *to Jacob* by hanging their crowns on his coffin they *now* treated them (the sons) with much respect *and gave them precedence on the return journey* (Sotah 13a). **(15)** וירא אחי

יח וַיֵּלְכוּ גַם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ
לַעֲבָדִים: יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי
הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי: כ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה
אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה
לְהַחֲיֹת עַם־רָב: שביעי כא וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי
אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר
עַל־לִבָּם: כב וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו
וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים: מפטיר כג וַיַּרְא יוֹסֵף
לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה
יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף: כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו
אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה

אונקלוס

עַמְּהּ: יח וַאֲזַלוּ אַף־אֲחוֹהִי וּנְפַלוּ קֳדָמֹהִי וַאֲמָרוּ הָא־אֲנַחְנָא לָךְ לְעַבְדִין:
יט וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף לָא־תְדַחֲלִין אֲרֵי הֲתַחְלָא דַיְיָ אֲנָא: כ וְאַתּוּן חַשֶּׁבְתּוּן עֲלַי
בִּישְׁא מִן־קֳדָם־יְיָ אִתְחַשְּׁבַת לְטָבָא בְּדִיל לְמֶעְבַּד כְּיוֹמָא הָדֵין לְקַיָּמָא עַם־
סַגִּי: כא וּכְעַן לָא־תְדַחֲלִין אֲנָא אִזּוֹן יָתְכוֹן וְיָת־טַפְלְכוֹן וְנַחֵם יָתְהוֹן וּמַלֵּל־
תַּנְחוּמִין עַל־לִבְּהוֹן: כב וִיתֵיב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אֲבוּהִי וַחֲיָא יוֹסֵף
מְאָה וְעַסַר שְׁנִין: כג וַחֲזָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנִין תְּלִיתָאִין אַף בְּנֵי מָכִיר בַּר־
מְנַשֶּׁה אִתְיְלִידוּ וְרַבִּי יוֹסֵף: כד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי אֲנָא מָאֵית וַיְ מֵרְחַר

רש"י

יַעֲקֹב בֵּן, שֶׁלֹּא נֶחְשַׁד יוֹסֵף בְּעֵינָיו (ב"ר, יבמות ס"ה): (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. אִם אָבִיךָ מֵת, אֱלֹהֵינוּ קָנָם, וְהֵם עֲבָדָיו: (יח) וילכו גם אחיו. מוּסָף עַל הַשְּׁלִיחוּת: (יט) כי התחת אלהים אני. שָׁמָּא בְּמְקוֹמוֹ אָנִי? בְּתַמָּיָה, אִם הָיִיתִי רוֹצֶה לְהָרַע לָכֶם, כְּלוּם אֲנִי יָכוֹל? וַהֲלֹא אַתֶּם כְּלָכֶם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה וְהֵיאַךְ אֲנִי לְבַדִּי יָכוֹל לְהָרַע לָכֶם? (כא) וידבר על לבם. דִּבְּרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב—עַד שֶׁלֹּא יָרַדְתֶּם לְכָאן, הָיוּ מְרַגְּנִים עָלַי שֶׁאֲנִי עֶבֶד, עַל יָדֵיכֶם נוֹדַע שֶׁאֲנִי בֶּן חוֹרִין; וְאִם אֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם, מָה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת? כֵּת שֶׁל בַּחוּרִים רָאָה וְנִשְׁתַּבֵּחַ בָּהֶן וְאָמַר אַחַי הֵם, וְלִבְסוֹף הָרַג אוֹתָם; יֵשׁ לְךָ אָח שֶׁהוֹרֵג אֶת אָחָיו? דָּבָר אַחֵר: עֲשָׂרָה נְרוֹת לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶ' וְכוּ': (כג) על ברכי יוסף. כְּתַרְגּוּמוֹ: נִדְלָן בֵּין בִּרְכָּיו:

land unto the land which he sware to Abraham, to Isaac, and to Jacob. [25]And Joseph adjured the children of Israel, saying, God will surely visit you, and ye shall bring up my bones from hence. [26]So Joseph died, being an hundred and ten years old: and they embalmed him, and he was put in a coffin in Egypt.

רש"י

יוסף כי מת אביהם AND WHEN JOSEPH'S BRETHREN SAW THAT THEIR FATHER WAS DEAD — What is the meaning of "and they saw"? They could perceive that he was dead through *the conduct of* Joseph. *Previously* they used to dine at Joseph's table and he used to receive them with open arms out of respect to his father; after Jacob's death, however, he no longer treated them in a friendly manner (Yalkut). ישטמנו לו *means* PERHAPS HE WILL HATE US. The word has many different meanings. There are examples of לו used to denote a petition, *having the meaning of* "Oh that!" as for instance: (Gen. XXX. 34) "Would (לו) it might be according to thy word"; (XXIII. 13) "Oh that thou wouldst (לו) only hear me"; (Josh. VII. 7) "Would that (לו) we had been content"; (Num. XIV. 2) "Would that (לו) we had died". There are examples of לו used in the sense of "if" and "אולי" as, (Deut. XXXII. 29) "If (לו) they were wise [they would understand this]"; (Is. XLVIII. 18) "If (לוא) thou wouldst hearken to my commandments, [then would thy peace be as a river]"; (2 Sam. XVIII. 12) "If (לו) I would receive [a thousand pieces of silver] in my hands, [yet would I not put forth my hand etc.]". There is an example of לו used in the sense of "perhaps", — *in our verse* — "Perhaps he will hate us", but there is no other example of its usage in this sense in Scripture. *Here* it corresponds in sense with the *word* אולי, "perhaps", as for example *in* (Gen. XXIV. 5) "אולי the woman will not be willing to follow me" which means "perhaps she will not etc." *As a matter of fact* אולי *has all the meanings of* לו, *for* there are examples of אולי denoting a petition as for instance (2 Sam. XVI. 12) "Perhaps (אולי) the Lord will look upon mine eye". (where the context shows that this involves a kind of petition that God should do this); (Josh. XIV. 12) "Perhaps (אולי) the Lord will be with me [and I shall drive them out]", (involving also a petition that God should do this), where אולי has a similar meaning to לו in (XXX. 34) "Would (לו) it might be according to thy word". *Then again* the word אולי has the meaning of "if"; for example, (XVI. 24) "Perhaps (אולי) there are fifty righteous [wilt Thou destroy etc.]" (which is equivalent to "if there are fifty . . . wilt thou destroy?".) **(16)** ויצוו אל יוסף AND THEY COMMANDED SOME TO GO TO JOSEPH — *The words* ויצוו אל have the same meaning as *in* (Ex. VI. 13) "and He gave them a charge unto (ויצום אל) the children of Israel", *which signifies*, "He commanded Moses and Aaron to act as messengers to the children of Israel", and this *verse*, too, *means* they charged the man whom they sent that he should act as *their* messenger to Joseph to speak to him as follows (the words לומר לו כן correspond to ואמר in the Bible text here). And who was it that they so charged? The sons of Bilhah who had been accustomed to associate with him, as it is said (XXXVII. 12) "When a lad he used to be with the sons of Bilhah" (Tanch. ישמות). אביך צוה THY FATHER DID COMMAND — They altered the facts (they stated something that was false) for the sake of peace, for Jacob had given them no such command because Joseph was not suspect in his sight (Gen. R. 99). **(17)** שא נא לפשע עבדי אלהי אביך NOW, PRAY, FORGIVE THE TRESSPASS OF THE SERVANTS OF THE GOD OF THY FATHER — *After having repeated to Joseph the words which his brothers stated had been their father's message, "forgive thy brothers' sin", the messengers were to add as a petition of the brothers "Now, pray etc.", meaning "If you will not forgive them although they are your brothers, forgive them because they are the servants of the God of thy father", implying* though your father be dead, his God still lives and they are his servants. **(18)** וילכו גם אחיו AND HIS BRETHERN ALSO WENT in addition to sending their messengers. **(19)** כי התחת אלהים אני FOR AM I INSTEAD OF GOD — Am I perhaps (do you think that I am) in His stead? *The* ה of התחת *expresses* a question. Even if I wished to do you harm would I at all be able *to do so*? For did you not all design

אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב: כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם
אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה: כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר
שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם:

ח ו ק

אונקלוס

דְּכִיר יְתְכוֹן וְיֵסֵק יָתְכוֹן מִן־אַרְעָא הָדָא לְאַרְעָא דִּי קַיִּים לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וְלְיַעֲקֹב: כה וְאוֹמִי יוֹסֵף יָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר מְרַכַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן וְתַסְקוּן
יָת־גַּרְמַי מְכָּא: כו וּמִית יוֹסֵף בַּר־מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין וַחֲנָטוּ יָתֵהּ וְשָׁמוּ יָתֵהּ
בְּאָרוֹנָא בְּמִצְרָיִם:

ח ו ק

APPENDIX

PAGE 2

[1]) This is a general statement referring to the whole earth, in the following sentence the word "it" means, of course, the land of Canaan only.

[3]) i. e. the previous sentences are subordinate to ויאמר אלהים יהי אור which forms the principal sentence.

PAGE 3 ·Note on תהו I. 2

Rashi appears to take this word in the sense of an object of astonishment — something to be amazed at. The wording of this comment, however, varies in different editions of the Rashi text.

Note on לעז I. 2

By this Rashi means French. This differed from modern French as the English of the present day differs from that of the 11th Century. The root לעז is found in Psalm CXIV. 1 as describing a foreign language. The word is not formed of the initial letters of the phrases לשון עם זר or לשון עם זו; this is a popular etymology, but is incorrect.

PAGE 4

[1]) This is the translation which Rashi gives (Deut. XII. 12), following the view of R. Akiba (Yeb. 48a), as regards the meaning of the word עשתה in this passage. As this was done in order that the woman might become repulsive to her captor the verb עשה is the correct term, since letting the nails grow long was to put them into proper condition for the purpose intended.

[2]) Consequently each division of the ocean has its special characteristics and therefore one may say the ocean is made up of different seas.

[3]) אספמיא ASPAMIA. This denotes various localities some of which are on or near the sea-coast. (Cf. Mishna end of Challah; Tosefta Terumah IX. 8 both referring to places in what was known as אסיא). But it evident from the Mechilta on Ex. XX. 2 that a place near mount Carmel, which was quite close to the sea, bore this name. And it is to this that the Midrash Rabbah, which Rashi is here quoting refers. This is evident from the fuller form of the Midrash and of the parallel passage in Sifré on עקב (XI. 11) where there is mention of Acco, Tyre or Zidon, and Aspamia. Furthermore amongst the seven "seas" of Palestine the sea of Aspamia is mentioned (cf. B. Bathra 74b and שוחר טוב on Ps. XXIV. 6). The readings איספמיא in Jer. Keth. XII. 35b and אפמיא in Jer. Kil. IX. 32c are corruptions of אספמיא. It is true that אספמיא is used also for ספרד which is usually taken as Spain (cf. the Targumim on Ob. I. 2 וגלת ירשלם אשר בספרד) but it is hardly likely that our passage refers to Spain, for the Midrash intends to point out that the sea has different characteristics even at places which are quite adjacent to one another.

[4]) Rashi desires to explain why Scripture could not have substituted the words תעשים הארץ עשב for the present text. To suggest that this could be done is to assume that the terms דשא and עשב are synonymous and interchangeable. Rashi

evil against me, *and you did not succeed* because the Holy One, blessed be He, designed it for good. How, then, can I alone, *without God's consent*, do evil to you. **(21)** וידבר אל לבם *means* HE SPOKE words that found ready entrance INTO THEIR HEART: Before you came down hither people spread rumours about me that I was *born* a slave; through you it became public that I am a free-man *by birth*. If I were to kill you what would people say? "He saw a party of *fine* young men and he prided himself *on his relationship* with them, saying "These are my brothers", but afterwards he killed them. Have you ever heard of a man killing his brothers?!" Another interpretation is: *He said to them*, "Ten lights could not extinguish one light; how, then, can one light extinguish ten lights?" (Meg. 16b). **(23)** על ברכי יוסף [WERE BORN] ON JOSEPH'S KNEES —*The meaning is* as the Targum gives it: He brought them up upon his knees.

although the words appear similar in form to those of verse 21: here, "Let the earth bring forth a נפש חיה" — there, "Let the waters bring forth abundantly a נפש חיה". We should here have expected the same explanatory phrase as in verse 20. It must, however, be noted that on verse 24 Rashi states that the phrase תוצא הארץ bears out his previous explanation that everything mentioned in this text, had already been created on the first day, and on verse 25 he explains that ויעש אלהים signifies that God put them all into their normal condition. Consequently he is compelled to explain "Let the earth bring forth a נפש חיה" as meaning "Let it bring forth a creature that already has vitality (שיש בה חיות)", for such creatures had already been created. It should be noted that in some texts the phrase שיש בה חיות, occurs also in Rashi's comment on verse 20, and not שיהא בה חיות.

PAGE 8

[2]) Rashi evidently means that the verse should be taken in this sense: And God finished ביום השביעי by means of the Seventh Day the work which He had made, i. e. His work was not yet complete — one thing was lacking, namely Rest — and by means of the Seventh Day's Rest His work was perfected.

PAGE 9 Note on בהבראם II. 4

God created this world by means of the letter ה, i. e. by a mere breathing, without any exertion. Cf. Men. 29b, Yalkut Isaiah 429 and Midrash Hagadol. p. 67. The author of the אקדמות for שבעות alludes to this Midrash in the eleventh and twelfth lines:

ובלא לאו שכלליה ובלא תששותא
ובאתא קלילא דלית בה מששותא

Note on רמז שירדו למטה II. 4

As it speaks about descending to the nether world "to behold the pit" and since in Ps. XVI. 10 it is stated לא תתן חסידך לראות שחת, it has been inferred that Rashi refers to what happens to the wicked after death. But the reading in Bereshith Rabbah 12 is: רמז שכל החטים יורדים לשאל and we have therefore rendered it by "all created beings must descend etc.". No emphasis is to be placed on Rashi's use of the phrase "to see the pit"; he merely selects a Biblical phrase to express the idea he has in mind.

Note on ואד יעלה II. 6

This verse appears to be connected with the preceding: no tree or plant had yet grown because there had been no rain; but now a mist went up and watered the earth. Rashi, however, has just explained that the reason with there had been no rain was because there was no human being on earth to recognise the benefit of rain, e. g., in causing the growth of vegetation. Therefore he cannot explain that the damp mist arose expressly for the purpose of conferring such a benefit, and he connects this verse with the following which tells of the formation of man. The rise of the mist with the consequent moistening of the earth was the first process in the creation of man. The earth is the dough from which man was created, and man is the first fruit of the dough (ראשית ערסותיכם), the תרומה, that which is set aside from the dough as having the characteristic of holiness. Every other creature made of the dust of the ground lacks this characteristic, even as what is left of the dough after the תרומה has been removed is חולין and may be put to profane use. Man alone can rise to the grandeur of holiness (cf. Midrash Rabbah 14, at the beginning).

PAGE 10 Note on ויצמח II. 9

Rashi's comment signifies, that the verse does not mean that God caused trees to grow from the ground in all parts of the world. It is a continuation of the

therefore points out that this is not so: דשא is the collective term for all kinds of vegetation whilst עשב denotes the various species comprised in the דשא. Scripture could not have employed the phrase תעשיב הארץ עשב using a cognate accusative with a verb formed from עשב because the genius of the Hebrew language (ולא היה לשון המקרא לומר) will not permit a verb being formed from such a specific term as עשב to be followed by its cognate accusative. One could not, e. g., translate the sentence, "let a man manufacture a chair" by Hebrew words that would literally mean "let a man chair a chair". This is all that Rashi says; but there is also contained in his comment the suggestion that it is impossible to begin with a specific term עשב, "Let the earth produce עשב" and continue with the general term דשא as though enumerating דשא as something comprised within the term עשב. Therefore both on linguistic and logical grounds the text must read as it does: Let the earth be covered with vegetation, — herbs etc.

Other explanations have been given of Rashi's comment. One is that an עשב a herb or grass cannot be so called until it has grown to some height and therefore the earth does not produce an עשב. This may be perfectly true, but it is not what Rashi states.

Note on מזריע זרע I. 11

This phrase means nothing more than producing seed שינדל בו זרע. This is the meaning of such a verb with its cognate accusative. So, too, תדשא הארץ דשא signifies: Let the earth produce vegetation.

PAGE 5

[1]) The rule which occupies the first place in the hermeneutic system (מדות שהתורה נדרשת בהן) is termed קל וחומר. It has quite a logical foundation, being a kind of syllogism, an inference a fortiori.

The principle underlying the inference of קל וחומר is that if a certain restriction of the law is found regarding a matter of minor importance, we may infer that the same restriction is the more applicable to that which is of major importance, though that restriction be not expressly made in the law for this case. This rule is very frequently used in Talmudic discussions. The ק"ו argument which the various kinds of herbage applied to themselves was this: Trees are large and naturally grow apart from one another and even if they do grow compactly are easily recognizable yet they have come forth from the ground למינהם, after their kinds, then surely we who are small and grow in compact masses should with greater reason come forth according to our kind.

[2]) Rashi states that מארת is written without the ו after the א (so that it may read מארת curses) "because it is a cursed day when children are liable to suffer from croup". But in Taan. 27a it is only said of the אנשי מעמד that they fasted on Wednesday, על אסכרא שלא תיפול על תינוקות, praying that the children should not suffer from croup. This does not imply that children are liable to be attacked by this malady on Wednesdays more than on other days, for the statement made in the same passage that they fasted on Mondays on behalf of the יורדי הים does not involve the belief that ships were liable to be wrecked on Mondays more than on other days. (Cf. Rashi's comment on this passage in Taan. 27b and also the מהר"ש thereon).

Note on נפש חיה I. 20

It is evident from v. 21, נפש החיה, that חיה is a noun and not an adjective and that in the phrases נפש חיה and נפש החיה the word נפש is in the construct. By his comments here and on verses 21 and 24 Rashi points this out by explaining the exact shade of meaning implied by the construct: that "a creature (נפש) of vitality (חיה)" denotes a creature that has vitality. Here Rashi has שיהא בה חיות, a being in which there shall be vitality, because the text reads, "Let the waters bring forth abundantly a נפש חיה" i. e. a creature that shall have vitality, since the reference is to the future. In v. 21 the text has "And God created every נפש החיה". This means that He created a creature that had vitality and Rashi therefore explains it by שיש בה חיות. In verse 24 Rashi employs the same phrase

PAGE 17 Note on החרב המתהפכת III. 24

"God stationed there . . . the flame of the sword that turned every way." This does not, of course, mean that He placed there a flash such as is made by a revolving sword — a flash apart from the sword — but that he placed there a sword which had a "flash". Rashi expresses this by attaching his comment not to להט החרב המתהפכת but to the last two words alone: He placed there a sword and this sword had a flash.

PAGE 18

[1]) The noun חטאת is feminine. The text uses the word תשוקתו, its (properly his) longing, because חטאת is personified as the יצר הרע. Rashi, however, felt the difficulty in the case of the preceding word, רובץ, which is masculine and therefore explains it by חטאך (a masculine noun), but he omits to suggest any reason why the masculine form רובץ is used with חטאת, a feminine noun. Here, too, חטאת is personified: it is a crouching beast.

PAGE 25

[1]) According to this explanation, the verse should be translated, The Nobles saw the daughters of men w h e n they were "good" (to look upon) i. e. when they were decked out, and they took them etc.

It is of interest to note that Abraham ben Bakarat in his super-commentary to Rashi, ס' הזכרון, composed at Tunis in 1507 states that טבת here is synonymous with מבוסמת perfumed, corresponding to an Arabic word ט״ב.

PAGE 26

[1]) Seder Olam is the earliest postexilic chronicle preserved in the Hebrew language. In the Talmud this chronicle is several times referred to (cf. Sabb. 88a; Meg. 16b) and it is frequently quoted by Rashi. The author of the book endeavours to determine dates of certain events which are not indicated in the Bible but which may be inferred by calculation.

[2]) Cp. Deut. II. 10, 11, 21; here, however, they are metaphorically called נפילים for the reason Rashi states.

[3]) Cf. Gen. R. 26.

PAGE 27

[1]) A "heavy" conjugation (כבד) is one which has an addition to the root either of a letter or of a strong Dagesh (besides those showing number, gender and person). This is the case with all conjugations except the Kal, which is therefore called the "light" conjugation (קל). Here Rashi means by לישון כבד the Hithpael; in other conjugations perfect and imperative are not identical.

PAGE 31

[2]) The older Lexicographers took בער in this sense. The meaning of "in front of" passes over to that of "as a protection for", as in עור בער עור, and to that of "on behalf of" (pro) as in התפלל בעד עבדיך (cf. לנכח in XXV. 21 in connection with praying). The modern view is that the original meaning of בער is "behind". The phrase "shutting the door בער" seems to denote shutting up someone or something within a particular place. If a person shuts himself out he closes the door אחרין behind him (cf. XIX. 6).

preceding verse which tells of God planting a garden and refers to the growth of trees within that garden.

[2]) Rashi states that גיחון and נגח are etymologically associated and both have the sense of roaring. According to him the literal translation of . . . כי יגח is "and if an ox roars", and he suggests that the sense of roaring passes over into that of goring, because when an ox gores it rushes on roaring. Rashi probably takes the root נגח as having the same meaning as the Aramaic נגח. It is true that the latter denotes sighing and groaning, but there is no reason why it should not be extended to denote the emission of a louder sound. In Chul. 51b the following occurs: ההוא תורא דנפל ואישתמע קול נגיחותיה An ox once fell down and they heard the sound of נגיחותיה. This is the reading of the last word in our editions but the margin emends this to גניחותיה This is unnecessary since Rashi in our text takes the root נגח in the sense of uttering a sound. That in the Rashi text in Chulin the Talmudic passage is quoted as גניחותיה proves nothing, for the Rashi text may have been emended as the Talmud text itself. Indeed Rashi's comment כמו גונח מלבו may be regarded as evidence that he read גניחותיה and his comment may signify that the root נגח has the same meaning as גנה, for he frequently expresses an equation in meaning by כמו. The primary meaning of גיח which according to Rashi has the same significance as נגח is to burst forth. That verbs with this meaning may also denote bursting forth into utterance is evident from the usage of פצח.

[3]) The words ומברין את האדם are obviously misplaced and belong to חדקל, of which Rashi states (Ber. 59b) חריפין מיא וקלין לשקול במאזנים וטיבים לשתות שאין מכבידין את הגוף so that in his comment on חדקל we must add after "light in weight" the words "and therefore make men healthy".

PAGE 11 Note on לא טוב היות האדם לבדו II. 18

The Pirké d' R. Eliezer from which Rashi quotes does not, for the purpose of this Derush, take these words to mean "It is not good for man that he should be alone". The text may bear the meaning: it is not a good thing that man should be alone, i. e. it will not be a good thing for the world that man should be the only being on earth, because in time to come when the world will be populated people may conclude that he is a god, the creator of them and of all things since, for a time at least, he was the only being on earth. Consequently another human being was created and this, too, according to a Midrash, on the very day that Adam came into existence. Thus the possibility of this theological error was obviated.

PAGE 14

[1]) There is another reading שהשמש באה משם which would mean in that direction from which the sun rays (at that moment) were coming. This also would be the the West since, as Rashi says, they committed the sin in the tenth hour. The לחם ושמלה has the reading באה משם and follows on with וי"א זהו מערבית. This means that השמש באה משם means the direction from which the sun rises, i. e. the East and the other view is that it was the West. This represents the views expressed in Bereshith R. s. 19.

PAGE 16

[3]) The Midrash states that in R.Meir's copy of the Torah there was a reading בתנות אור instead of בהנות עור. The Midrash proceeds to explain the nature of garments of אור: one view is חלקים היו כצפרן ונאים כמרגליות — they were as smooth as a finger-nail (or perhaps as onyx) and as beautiful as pearls. On the reading כתנות עור the Midrash offers the explanation: שהן דבקים לעור they were so thin that they clave to the skin. It is interesting to note that Rashi combines these two statements into one although they were originally given to explain the two different readings.

the Hithpael, and used the term התפעל to denote the Niphal conjugation (see Bacher, Die grammatische Terminologie des Jehuda . . . Hajug, p. 30, Note 3). Indeed Rashi on XXIV. 65 states that ותתכם is Hithpael and cites Niphal forms to illustrate its meaning. Heidenheim attempts to show that נִיחָל and several other verbs which appear to be Niphal are contracted Hithpael forms, and that Rashi really regarded the word here as being of the Hithpael Conjugation.

PAGE 36

1) This is probably to be read מִנְּעָרִיו, from a form נְעָרִים, an abstract noun meaning a state of bestirring. Such abstract nouns are frequently written without the ו, as שְׁלָמִים, נְדָדִים.

PAGE 37 Note on ומוראכם וחתכם IX. 2

The Midrash takes this as hendiadys: the fear of your vitality. Cf. III. 16 עצבונך והרונך, the pain of thy pregnancy.

PAGE 43 Note on אבי כל בני עבר X. 21

Shem was the ancestor of Eber who himself was the father of Peleg and Joktan (v. 25). Joktan's children are enumerated in verses 26 to 29 of this chapter and the descendants of Peleg amongst whom was Abraham. the Hebrew (העברי), in Chap. XI. Rashi evidently can perceive no reason why Shem should be described only as the father of Eber's descendants since he was also the father of Peleg's children, and he therefore takes the word עבר as a shortened form of the well-known term עבר הנהר.

PAGE 45

1) There may be some ambiguity when an infinitive has a suffix attached to it. Such a suffix may be subjective or objective (the latter only if the verb is transitive). Thus קטלו his killing may mean "slaughter committed by him" (subjective or the "slaughter of him by another" (objective). Similarly ומשמרו את השבועה (Deut. VII. 5) means "and because he kept" (subjective) whilst לשמרו ולהמיתו (1 Sam. XIX. 11) means "to watch him and slay him" (objective). The only case where the grammatical form of the infinitive with suffix is not ambiguous is where the suffix is that of the 1st pers. sing. — לְקָטְלֵנִי can mean only "to kill me"; the subjective use is always expressed by קָטְלִי. Rashi points out that in the word החלם the suffix is subjective: the translation is "they begin", as אָמְרָם means "their saying" and עשותם means "their doing" in the sense respectively of "they say" and "they do". Rashi often explains similar grammatical forms in this manner.

PAGE 47 Note on על פני תרח אבין XI. 28

The explanation that אור signifies valley is accepted by Ibn Ganach who appears to have adopted it from Menachem ben Seruk. He observes that it is not impossible that the Hebrews had both this and the traditional meaning, "fire of the Chaldees", in mind whenever they uttered the words אור כשדים.

Note on "Menachem ben Seruk" XI. 28

He was the compiler of the Machbereth (מחברת) a Hebrew Dictionary written about 960. Earlier dictionaries had been composed in Arabic and were therefore unknown to Rashi who quotes from the Machbereth on more than 150 occasions. This dictionary assumes the existence of Hebrew roots of one and two letters. It was Judah ben David Chajug who, a generation later worked out the theory of triliteral roots and thus began a new era in the study of Hebrew Grammar. The Machbereth was severely criticised by Dunash ibn Labrat and defended by Menachem's pupils and later by Rabbenu Tam.

PAGE 32

3) The first two nouns are in the construct state. In such a case the correct division of the phrases is not always evident. Rashi points out that רוח חיים form one phrase and that the meaning should be: the-breath-of the-spirit-of-life.

4) Rashi is really contrasting this form with that which follows in the same verse וַיָּמָחוּ, which is obviously the Niphal.

וַיָּמַח is Kal not merely because it is followed by את, for a passive verb may have its subject introduced by this particle, but if it is Niphal the מ should have a Dagesh. The Patach following the מ is due to the guttural that follows, and consequently the word corresponds exactly to וַיִּפֶּן and וַיִּבֶן. — Rashi points out, also, that in the case of these roots, our ל"ה verbs, the imperfect forms of the 3rd masc. sing. with Vau conversive have Chirik under the prefix. Rashi of express purpose mentions this form alone — those with וי at the beginning — for other forms have Tsere, as וַיִּפֶן and וַתִּפֶן. Some hold that Rashi is here pointing out the difference between forms from our ע"ו verbs and our ל"ה verbs, the former having Kametz under the prefix, but if this were so there appears to be no reason why he should make mention only of the forms with י prefixed. Others, again, are of opinion that Rashi states that ויּמח is Kal and not Hiphil, when the translation would be, "And God caused (the Flood) to blot out etc." and that he goes on to point out that the Kal forms have Chirik, as here, whilst the Hiphil forms have Segol, as וַיַּסֵּב, וַיַּסֵּן etc. But here, too, there would have been no need to refer only to the form with י.

PAGE 34

2) Rashi means that we should not translate thus: "And he sent a dove forth that it might see if the waters were abated". The idea of sending on a specific errand is expressed by שלח in Kal, followed by the infinitive. Examples are: (Num. XVI. 10) וישלח משה לקרא לדתן וכו' "And Moses sent (people) to call Dathan etc." (i. e. "that they might call), and (Num. XIII. 17) וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען "And Moses sent them to spy out the land Canaan" (i. e. that they might spy out the land"). Since in our verse the root שלח is followed by an infinitive, one might be inclined to understand the combination in this sense, Rashi, therefore, points out that since the verb is not in the Kal, but the Piel which means "to send away without any intention of returning" the verse must be translated thus: "And he let the dove go — he freed it — to see (i. e. in order that he might see or discover) whether the waters were abated etc., for if it did not return he would know that it had found a resting-place and that the waters were indeed abated. It is upon this translation that his comment is based. Rashi makes no such observation, however, on וישלח in the preceding verse because there it is not followed by an infinitive and the probability of translating it merely by "sending" is somewhat remote. He particularly points out in his comment on that verse that the raven did not go on its errand (שליחותו). But no "errand" is specifically mentioned in the verse. This, however, is implied in the verb וישלח, the Piel. The bird did not fly away with the view of not returning, but it circled continuously around the Ark. This may not be the real meaning of ויצא יצא ושוב, but Rashi's explanation of it shows quite plainly what he had in mind in regard to וישלח as signifying "sending away with the view of not returning", although he deems it unnecessary to state that this is its significance since, not being followed by an infinitive, it could not possibly be mistranslated as might be the case in the next verse.

PAGE 35 Note on וייחל VIII. 12

Rashi states that this has the sense of ויתפעל. He sometimes uses ל' יתפעל in our sense of the Niphal conjugation. Some of the earlier Jewish grammarians recognised the reflexive force of the Niphal and its similarity in significance to

PAGE 71

1) It is stated that Noah was 500 years old when his children were born, and 600 when the flood came. Consequently his children were born 100 years before the flood, and God's promise that there should be a respite of 120 years before He would punish mankind must have been made 20 years earlier, although it is written after the mention of the birth of Noah's children.

2) They were recompensed מדה כנגד מדה "measure for measure": water they received through the messenger; with regard to food, however, God says, (Ex. XVI. 4) "Behold, "I" will rain bread from heaven", because (Gen. XVIII. 8) "he (Abraham himself) took butter and milk."

3) In rabbinical homiletics לבב (with double ב) denotes the heart as the seat of the two opposing inclinations, יצר הרע and יצר טוב. Cf. Mishna Ber. IX. I.

4) There is some possibility of the words אחר תעבורו being joined with the preceding words: comfort ye your heart after ye pass on. Rashi, therefore, points out that they are an independent clause.

PAGE 72

2) According to Mizrachi the phrase למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש is an interpolation and should be struck out. As a matter of fact there is no such reading exactly as quoted by Rashi, neither in Midrash Rabbah nor in B. Metsia. The Midrash Rabbah (s. 48) merely states that from the dotted letters איו we may infer that of Sarah also the angels asked, איו "where is he (Abraham)"? But there is no mention made of the general rule that out of דרך ארץ "in his inn a man should enquire of the host as to his wife's welfare and and of the hostess about her husband's". It is true that in B. Mets. 87a the reading is למה נקוד על איו שבאליו לימדה תורה ד"א שישאל אדם באכסניא שלו וכו' but there אכסניא has the meaning of "hostess" (not that of "inn" and so too is translated by Rashi אשת אושפיזיא = אכסניא) and the rule of ד"א although derived from איו curiously enough refers only to the inquiry to be made about the woman's welfare as is evident from the context. These two statements appear to have been combined into one. Cf. also Tosapoth and ח"א on this passage in B. Metsia.

3) It is evident from his opening words that Rashi takes בָּעֵת (with the definite article) to signify "at this time", like בַּיָּמִים (XXV. 31), and חַיָּה to signify "next year". The phrase is then exactly parallel to בָּעֵת מָחָר "this time to morrow" (Ex. IX. 18), the words חיה and מחר further defining the term בעת. Rashi then goes on to explain how חיה comes to have this meaning, and what he has in mind may best be gathered from a passage in Menachem's Dictionary, where he states, as Rashi does, that חיה denotes שנה הבאה שנה אחרת, Menachem continues: מלה זאת רבורה כלשון בני אדם, ויתכן להיות בענינם ואמרתם כה לחי, לשון ברכה היא, כאשר יבקר אדם אוהבו ביום שמחתו ומברכו ואומר גם לשנה, ולשנים רבות This is a colloquial expression and the text ואמרתם כה לחי (1 Sam. XV. 6) has the same meaning. It is a form of blessing. When one visits a friend on an occasion when he is rejoicing one blesses him, saying, "A year and many years!" This is Menachem's explanation of the words in I Sam. XXV. 6 and Rashi follows it in his comment on that verse. Here, however, Rashi is more explicit than Menachem, for he explains how the word חיה comes to have the meaning of "Next year". He holds that חיה means "life", and that on any auspicious occasion one says to his friend, "May you have life to experience this joy again", with a suggestion of next year. Hence חיה becomes a colloquial expression denoting "next year". Have we a survival of this in the utterance of the wish "לחיים" when drinking with a friend? "May we have life to drink again" — next year!

David Yellin in "Jewish Studies in Memory of Israel Abrahams" (1927) pp. 448 and 449 offers this explanation of חיה and לחי as meaning "next year", but he omits to state that Menachem ben Seruk and Rashi had so explained them more than eight hundred years ago and that Heidenheim had pointed out Rashi's meaning in his מפורש one hundred and thirty years ago!

PAGE 49

3) The verb עבר followed by a בְּ may mean to pass through a country, entering at one boundary and leaving at the other, as in Numbers XX. 17, where it certainly means to pass right through the land of Edom. Here it cannot have this meaning since the text states that Abraham passed as far as Shechem and since the preceding verse concludes by stating that he arrived as far as the land of Canaan, Rashi suggests that the phrase ויעבר בארץ signifies that he now entered the land — he passed into the land proceeding as far as Shechem.

PAGE 59

1) It may be assumed that they took some part or other in this enterprise of Abraham's since they are mentioned in verse 13 as his confederates. The next verse, however, states that Abraham armed those who were born in his house and Aner and his friends do not come in this category. Consequently the Midrash holds that they must have remained with the baggage.

2) In his comment on 1 Sam. XXX. 25 Rashi states כבר הנהיג אברהם בחוק זה that Abraham had already followed this custom, and this must here be the meaning of "for the statute had already been ordained in the days of Abram". The point is that David made an ordinance of what had been only a custom in Abram's days.

PAGE 60 Note on ויחשבה לו צדקה ... ד"א במה אדע XV. 6

Te root ירש means not only "to inherit or possess a land" but also "to remain in possession." This is evidently the meaning in Isa. LX. 21: לעולם יירשו ארץ "They shall possess the land for ever", and Rashi takes אירשנה in a similar sense here: I do not doubt the fulfillment of the promise that I shall possess the land, but through what merit will my descendants deserve to retain possession of it.

PAGE 64

1) See Note on XI. 6. A noun derived from a transitive verb to which a suffix is attached may also be ambiguous in meaning. Thus "חמס my wrong" may mean the wrong which I commit (subjective) or the wrong committed on me (objective). Rashi makes it plain that the word here has the latter sense by paraphrasing it: חמס העשוי לי.

Note on וְיָלַדְתְּ XVI. 11

Chajug states that these words may be "mixed" forms combining the participle and the perfect. But he prefers to regard ויולדת and יושבת as examples of perfects of the פּוֹעֵל conjugation, (See Note on XLIX. 19, 23, 26). He says: ויתכן חיות יולדת ושוכנת ויושבת לשון עבר לנקבה על משקל בדרך פועלתי, שופטתי . . .

2) Rashi evidently wishes to point out that whilst the preceding verb וְיָלַדְתְּ is a participle, this word וקראת is not punctuated as a participle although its consonants might lead one to read it as such by analogy with the former verb. Or Rashi means that we should not confuse this word with a similar grammatical form וְקָרְאַת which is the 3rd fem. sing. perfect, a variant of וקראה "and she shall call", as in Isaiah VII. 14, וְקָרְאַת שמו עמנואל "And she shall call his name Emanuel." He therefore explains that it is a perfect 2nd pers. fem. sing. with Vau conversive and therefore future in sense with an imperative meaning, exactly analogous to וקראתָ in a similar phrase addressed to a man, where no one can explain it as being anything but a perfect 2nd pers. masc. sing. with Vau conversive.

PAGE 87

1) i. e. Rashi points out that the Targum translates לכל אשר אתך by an accusative (ית), corresponding to his translation of the ל in לך.

2) Cp. Rashi on XII. 17.

3) The perfect פקד coming after a series of verbs in the imperfect with Vau conversive, has the sense of a pluperfect tense. See note on IV. 1 and XIX. 24. Apparently the question למה נסמכה וכו', regarding the juxtaposition of the two chapters is unnecessary because the whole of Rashi's explanation is based upon the use of פקד as a pluperfect. But it will be observed that Rashi adds וגו' after ויתפלל, thus directing us to read what follows. Now the verses are apparently out of order. They should read: ויתפלל אברהם וכו' כי עצר עצר וכו' וירפא אלהים וכו' וי"י פקד וכו' Rashi therefore asks why the order of these verses is inverted so that וי"י פקד את שרה follows immediately after כי עצר עצר. His explanation is that the pluperfect has reference to the statement in the last verse (as is always the case with such pluperfects) and that the meaning is that God had visited Sarah when Abimelech and his household were still unrelieved of the plague that had befallen them.

PAGE 88

1) Rashi has explained that this refers to the birth of a son and heir promised to Abraham in XV. 1. But this heir might have been born to Abraham of another wife. Therefore, according to Rashi, Scripture tells us here that the Lord did to Sarah — and not to another woman as Abraham's wife — what He had promised to Abraham.

2) i. e. the word אתו means it (the appointed time) and is not the same as אתו with him so that the words would mean "the appointed time that God had said". אתו is direct accusative after the verb דבר, according to Onkelos. This becomes more evident if instead of דבר we use the word קבע to fix, למער אשר קבע אתו "the appointed time which He had fixed". We frequently find the direct accusative after the root דבר e. g., (Ex. XX. 1) "And God spake (וידבר) all these words".

PAGE 93

1) Onkelos renders it by the "land of the Divine Service" (פולחנא which is the Aramaic term for the Hebrew עבודה, the technical term for the Temple Service). Rashi suggests that he understood the land of Moriah to be the land of myrrh and other spices used in the Temple Service.

PAGE 94 Note on ויבקע XXII. 3

Rashi's explanation of the root צלח in II Sam. XIX. 18 is given also in the Machbereth of Menachem ben Seruk.

PAGE 97

1) In Bereshith Rabbah s. 57 the reading is: מה זו בני גבירה ח' ובני פלגשים ד' אף זו בני גבירה ח' ובני הפלגשים ארבעה and there is no statement that by Abraham's twelve descendants the sons of Jacob are meant. See מתנת כהונה who attempts to enumerate the eight sons of Abraham by his wives and the four by his concubines.

PAGE 104 Note on משתאה XXIV. 21

Saadiah translated this by "the man was asking for drink". Ibn Ezra also rejects this translation, which is found too in MSS. of the Targum.

PAGE 73 Note on XVIII. 15

Whenever the Hebrew text has לֹא or אַל as the only word of response to an observation that precedes it Rashi adds a phrase which completes the reply. Here: He said, "It is not (לא) as you say, but etc." Similarly in XIX. 18: אל נא אדני, "Do not tell me to escape to the mountain," with a reference back to the preceding verse. Cf. XLII. 10 and elsewhere.

PAGE 74

[1]) Rashi means that the words "in order that the Lord may bring . . ." form a part of Abraham's charge, for were they to be connected with כי ידעתיו— implying God's promise to reward Abraham for charging his children to walk in the way of the Lord — it should read למען אביא "that I may bring etc."

[2]) The participle and past tense of the verbs ע"ו like שוב, בוא, קום etc. differ only in the accent. This is the case also with the same forms of the ע"ע. Here רָבָּה is the pausal form of רַבָּה, the perf. of רבב.

[3]) תקון סופרים This term signifies "an emendation or improvement made by the Scribes" and has reference to certain words found in the Hebrew text of the Bible where it is believed that a phrase or word which would offend against the dignity of God has been replaced by an "improved" expression. Such a case occurs here as is explained by Rashi. Another occurs in I Sam. III. 13 where instead of the words "they curse Me (God)" the text has "they curse themselves".

There are two main lines of explanation of the term. (1) That the original writer, the Scribe, intentionally avoiding writing the offensive expression substituted another for it, and (2) that the original text actually contained the words to which objection was taken and that the Scribes, the early authorities who settled the text of the Bible (one passage states that it was Ezra who is responsible for these emendations) removed them, replacing them by others that could not be regarded as blasphemous. Rashi's own view may be gathered from his comment on Job XXXII. 3: זה אחד מן המקראות שתקנו סופרים את לשון הכתוב.

The number of such Tikkuné Soferim varies in the Rabbinical and Massoretic passages where they are enumerated. Some lists contain eleven, others eighteen, one of the latter having an "improved" word for one that would refer to Moses in a disparaging manner, the other seventeen having reference to God.

PAGE 81

[1]) Rashi points out that the י in the word הפכי is a subjective suffix, so that הפכי means my overthrowing, not overthrowing me. Cf. Rashi on וַיַּהֲלֹם XII. 6 and the Note thereon.

[2]) Cf. Rashi on Num. XXII. 18.

[3]) Cf. Rashi on XVIII. 2.

[4]) i. e. המטיר is a pluperfect: "The sun was risen . . . when the Lord had already caused to rain etc." Cp. Rashi on IV. 1 and XXI. 1 and the Notes thereon.

[5]) Cp. Rashi on VII. 12.

PAGE 86

[2]) The passage beginning "And the daughter of the same father" and concluding "between idolators" are Abraham's words to Abimelech following upon his statement that she was his sister, the daughter of his father but not the daughter of his mother. The words were intended to show Abimelech how Sarah being his sister could at the same time be his wife according to the custom of those times. As a matter of fact Abraham was permitted to marry her for another reason; namely, that she was his niece. But he was compelled to give the reason as given in the Biblical text in order to bear out his previous statement that she was his sister.

PAGE 132

[1]) There may be a suggestion here that we may read the words כי בא as בָּבָה (the two expressions sounding much alike) i. e. He (God) had extinguished the sun unexpectedly. (Cf. Gen. R. 68 on this verse).

PAGE 133

[1]) The words in square brackets are not in the Midrash. The next paragraph in Rashi is intended to prove that by the words "its slope" the Midrash must necessarily mean "the middle of its slope".

PAGE 134

[1]) This translation follows the text of Rashi contained in the ordinary editions. According to Heidenheim (in his מפורש) the term שם דבר here signifies an adjective (cf. Rashi on XXXVIII. 24), but דחילו is not an adjective but a noun similar in formation to the Aramaic nouns mentioned by Rashi, and it is difficult to explain why Onkelos translates the Hebrew adjective נורא (really a Niphal participle) by an Aramaic noun. Mizrachi's reason for this is by no means convincing and, as he points out, the Targum should read מה דחילו דאתרא הדין. In Kerem Chemed, vol. VIII, there is a suggestion that the text is corrupt and should read מה נורא, תרגום מה דחיל, דחילו שם דבר כמו וכו'. According to this reading Rashi corrects the ordinary editions of the Targum. He states that the Targum should be מה דחיל (דחיל an adjective corresponding to the Hebrew adjective נורא, and this, indeed, is the rendering in the Jer. Targum) and that the reading דחילו is incorrect because this is a noun form similar to סוכלתנו and כסו. Luzatto states in Kerem Chemed that a MS. of Rashi in his possession shows traces of this reading in the words מה דחיל שם דבר. As a matter of fact there is not a single example in Biblical Hebrew of מה as an exclamation being followed by a noun. It is invariably followed by an adjective or a finite verb.

PAGE 138 Note on שמכר יעקב סימנים XXIX. 25

Jacob had given Rachel certain signs (such as pass-words) which she was to repeat in order that he might be assured that no deception had been practised on him and that a woman other than Rachel had not been foisted upon him.

PAGE 139 Note on עלי־כן XXIX. 34

The three sons of Jacob at whose birth this phrase is used are Levi (XXIX. 34), Judah (ib. 35) and Dan (XXX. 7). Why should the mention of the words עלי כן imply that these tribes were the most numerous? The following explanation is offered. At the census taken on the first of Iyar in the first year after the Exodus (Num. Ch. 1) the tribe of Judah numbered 74,600 and Dan 62,700 whilst the highest number below these was 59,300, that of Simeon. The lowest number was 32,200, that of Manasseh. These included all males of twenty years and upward. The tribe of Levi, however, totalled only 22,000 males of one month and upward (ib. III. 39). The numbers of the tribes when they left Egypt a year previously must have been approximately those shown at this census for there could have been no material increase during the intervening twelve months, since the number of men who left Egypt is given as 600,000 practically the total at this census. Now, in Ex. I. 12, where the fertility of the Israelites in Egypt is described, the words used are כן ירבה וכן יפרץ. The Midrash therefore holds that the term על כן was intentionally employed at the birth of the founders of those tribes which were to prove the most numerous, the word כן having an allusion to that word used in Exodus as a description of Israel's marvellous fecundity. The Midrash assumes that the Levites, too, when they left Egypt

Rashi's apt comparison between the roots שאה and שמם as both being used of a person in perplexity (נבהל) is to be found also in the Machbereth. Menachem quotes this verse and observes that it almost has the sense of בהלה just as in על יומו נשמו אחרונים (Job XVIII. 20) which Rashi, too, gives as a parallel. It should be noted that the citing of שומו שמים in this connection is inappropriate, for this has no reference to a person. It was possibly added by Rashi inadvertently, being taken by him from the Dictionary, s. v. שם, where it is given immediately after Job. XVIII. 20 as having the same meaning as the root in that verse.

PAGE 110 Note on אלך XXIV. 58

This comment appears to be based upon the Midrash Rabbah (60): They motioned or nodded to her (מרמזים) saying, "Wilt thou go? Wilt thou go?" and she said, "I will go — even against your will and without your consent". Scripture does not state that they asked her "Wilt thou go?" as one would expect, for they had said that they would ask her (verse 57); it states "They said unto her התלכי". The Midrash therefore suggests that whilst they put their words in the form of a question, they nodded to her that she should reply in the affirmative. Her reply as given by Rashi and the Midrash implies: I will go whether you are willing or not. It is my own affair and there is no need for you to prompt my reply. Rashi's comment therefore means: ותאמר אלך And she said, "I would go of my own accord, even if you would not give your consent."

PAGE 122

[1]) This section of the Psalm it taken by Rashi to refer to גלות הרומיים (cf. his comment on v. 9) the exile into which Israel was driven by the Romans. In Rabbinical literature ארום, another name for עשו, designates the Roman Empire.

PAGE 123

[2]) The suggestion is: We are compelled to prepare for your father the flesh of a domestic animal since you are not a hunter. A young goat will best serve our purpose because its flesh possesses a taste similar to that of venison and from it you can therefore prepare the savoury meats such as he loveth.

PAGE 127

[1]) Cf. Menachem ben Seruk on this word: מלה זו איננה נגזרה מיתד המלים והיא מיוחדת במתכנת כמשפטה, ולולא הענין לא נודע לה בנין.

PAGE 129 Note on קצתי בחיי XXVII. 46

Similarly Ibn Ganach: אמאס חיי. Rashi, however, imitates more exactly the grammatical form of the word in the text.

PAGE 131

[1]) From the repetition of the word booths (XXXIII. 17) it is inferred that he built booths twice, staying there during two summer seasons. These, together with the rainy season already mentioned, make eighteen months. A further six months he spent at Bethel (cf. XXXV. 7) so that the journey home covered a period of two years.

[2]) "To intercede with", "to pray to" is פגע followed by the prefix בְּ. Hence our text, ויפגע במקום, means according to this Midrashic explanation: And he prayed to המקום, God who is named the "Omnipresent".

emanate from the words of the text itself. Rabbenu Tam in Tosaphoth criticises this explanation of his grandfather as being of a halting character, for the Talmud compares the Torah to the hammer not to the rock. He therefore offers the following explanation: The Torah is like a hammer which by the force of its own blow, the rock at which it strikes shatters into fragments.

PAGE 170 Note on ר' משה הדרשן XXXV. 8

He was an eminent exponent of Midrashic exegesis (Darshan) residing at Narbonne during the second half of the eleventh century. His work, sometimes quoted by later commentators as the יסוד של ר' משה הדרשן, is not now extant. Many of his explanations of single words and Biblical texts are given by Rashi as here and on XLVIII. 7. He was also held in high regard as an authority on Halachah.

PAGE 176 Note on ישבי הארץ XXXVI. 20

The second explanation, which is based on a passage in Sabb. 85a, takes the word ישבי as a Poel form (see the Note on XLIX. 19, 23, 26). This conjugation, may have a causative force and the words are therefore taken to denote "those who make the earth habitable" by expert agricultural methods. The word הארץ is taken to refer to the whole earth and not to the land which these people inhabited, because there has been no mention made of any particular country. Cf. מהרש"א on Sabb. 85a.

PAGE 179

[1]) i. e. וישב יעקב here corresponds to וישב עשו, in XXXVI. 8, and אלה תלדות יעקב to ואלה תלדות עשו in XXXVI. 9.

[2]) As is explained in Rashi's first comment on this Chapter Scripture has already given particulars of Esau's descendants and of the settlements they made. Now it gives these particulars regarding Jacob. After וישב עשו in the preceding chapter (v. 8) we have ואלה תלדות עשו (v. 9), "and these are the generations of Esau." In commenting therefore upon אלה תלדות יעקב Rashi adds a ו to אלה in order to make the correspondence between the two narratives more complete. It is of interest to note Rashi's statement that the History of Esau's descendants is given briefly, although a chapter of 43 verses is devoted to it, and that the history of Jacob's descendants is given at length. But a careful consideration of Rashi's words shows that he regards the opening words of this Sedrah as an introduction to the entire remainder of the Pentateuch which gives the history of the Israelites עד שבאו לכלל ישוב until they were permanently settled in Canaan. This began with the settlement of the two and a half tribes in Eastern Palestine and this is the last historical event recorded in the Pentateuch relating to Israel as a nation, for the story of Balaam which follows it was but a consequence of the conquest of this territory. Similarly, immediately before his death Moses reminds Joshua that he was appointed to bring the Israelites into Canaan (Deut. XXXI. 23). The first cause that led to this settlement in the Holy Land was the sale of Joseph into Egypt; the migration of his brethren to Egypt and all Israel's future history as related in the Pentateuch until they settled again in Canaan were but consequences of this.

[3]) This comment is based upon the following explanation of the verses: After all the troubles he had experienced Jacob had finally come home to live quietly and securely (בשובה ונחת) in the land where his father had dwelt. He believed that now all his troubles were ended when suddenly a new misfortune befell him as related in the following verses.

[4]) In Gen. R. 84 the reading is: Satan says.

must have mustered more than the 22,000 they showed at the census (note the large number of "heads of fathers' houses" in that tribe. Ex. VI. 17ff.), but during the short period from the first of Nisan, when the Tabernacle was erected, until some time before the twentieth of Iyar when they were counted (cf. Num. III. 14 with ib. X. 11) they had become decimated in consequence of their lack of care, due to inexperience, in handling the sacred utensils of the Tabernacle. On the question of the decrease in the numbers of the Kohathites and of the Levites in general, see Bam. R. Ch. V, first two sections, and the מתנות כהונה ד"ה היו מתמעטין — ואין מטיבין על הדרוש.

PAGE 141

[3]) "I have hired thee" suggests "I have paid thee the price for the purpose for which I hired thee". This is certainly not the meaning here, but it signifies, as Rashi states, "I have paid the hire demanded for thee".

PAGE 158 Note on אכפרה פניו XXXII. 20

Rashi's statement ונראה בעיני וג"ו appears to be expressly made in opposition to the view of Menachem who holds that the verb here and in Isa. XXVIII. 18 and Prov. XVI. 14 has the sense of הפרה making of none effect. Similar phrases used by Rashi, such as ואומר אני, also appear to oppose an explanation already given by others. Compare Rashi on Ex. XI. 7, לא יחרץ כלב לשונו, where he says, אומר אני שהוא לשון שנון whilst Menachem states that it means הנעה moving or stirring.

PAGE 159 Note on ותקע XXXII. 25

Menachem cites Jerem. VI. 8 s. v. קע and gives it the same meaning as Rashi does: ענין הסרה.

PAGE 162

[1]) Heidenheim and other give here חֲנָנֵנִי on the analogy of קְטָלַנִי (i. e. קְטַל with the suffix נִי). But Rashi could not have intended this, as the Dagesh in the נ of חֲנָנֵנִי would then be inexplicable. The ordinary form of the 3rd masc. sing. imperfect Kal of חנן would be יְחָן, as סַב form יסב. With the suffix this becomes our form חֲנָנֵנִי which Rashi merely resolves into its syllables חֲנָנֵנִי (cf. Rashi on XXXIV. 16).

PAGE 163 Note on לאטי XXXIII. 14

Menachem, curiously enough, places this word both under the root אט and under לאט, in each instance giving the meaning of נחת. Rashi rejects its derivation from אט as does also Hajug. Both regard the ל as a root-letter.

PAGE 164 Note on ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע XXXIII. 20

Rashi quotes these words from Jer. XXXIII. 29 in the sense in which they are applied by the Talmud (Kidd. 30b and elsewhere), that the Torah may be compared to a hammer יפוצץ סלע. According to Rashi in his commentary in this Talmudical passage the application is that just as the rock is split into many fragments — each piece forming a separate entity and yet being of the same mineral as the rock itself — so a Bible text bears various interpretations and yet all

[2]) In most instances where this verb occurs it refers to buying or selling corn (בר, שבר) but it is also used of food (אֹכֶל) generally, or, as in Isa. LV. 1 of specific articles of food: wine and milk. In a few cases the thing bought or sold is not mentioned, as here, where we must supply שבר or בר. Rashi appears to suggest that שָׁבַר is not a denominative verb formed from שֶׁבֶר, corn, meaning to trade in corn by buying or selling, but that it means to trade in food generally, or that if it is a denominative its meaning was extended from trading in corn to trading in any food.

An observation made by Menachem in his Machbereth seems to show that he, too, was of the opinion that this verb is not used exclusively of dealing in corn but of buying generally, for he says: ענין מקנה וקנין הם, ובלא מחיר יין וחלב יוכיח — the word means buying as is proved by Isa. LV. 1.

[3]) For various explanations of Rashi's comments see Mizrachi, the ש"ח and Heidenheim in מקרא מפורש. The first explanation is based upon Talmud Taan. 10b and Rashi's own commentary there. The reading in our editions of the Talmud is כשאתם שבעים which seems required by the course of the discussion there, although the Munich MS (see דקדוקי סופרים) has כאלו אתם שבעים. It takes the Hithpael תתראו in the sense of "Why do you pretend to have enough to eat, whilst really you have only very little food left; you will thus bring down on yourselves the envy and ill-will of our neighbours". The second explanation takes the word in the sense of why do you make yourselves a gazing-stock (cf. the use of the word ריה = ראית in this sense on the Moabite stone). The third explanation is mentioned by Tosapholh (ib.) as being taken from the Midrash. As regards the text quoted from Proverbs it appears intended to support the first explanation, although Heidenheim attempts to show that it supports both that and the last explanation.

[4]) Rashi takes תתראו to be of the root רוה "to satiate", as if it were written תתרוו, though it is written with an א; a similar form with א (יורא) is Prov. XI. 25, as quoted by Rashi.

PAGE 214 Note on א"ב של ר' מכיר XLIII. 11

R. Machir ben Judah was a brother of Rabbenu Gershom, Meor Ha-Golah and compiled a Dictionary in alphabetical order which is only known from quotations given by Rashi, Rashbam, Eliezer ben Nathan and Rabbenu Tam. It appears to have dealt mainly with Talmudical words.

Note on אל שדי XLIII. 14

This Midrash is quoted in an abbreviated form from the Tanchuma. The analogy is that had God not exclaimed "Enough!" when He created the world the work of Creation would have continued. Jacob therefore invokes God by this name praying that He should cry "Enough!" to his troubles and so bring them to an end. A similar explanation of אל שדי as מי שאמר לעולמו די is given in Ber. R. ch. 46, end of the 2nd Section.

Note on וְשִׁלַּח XLIII. 14

Cf. Note on VIII. 8. Here Rashi illustrates the use of the Piel form of שלח from the Targum, which translates וְשִׁלַּח לכם by "and he shall release for you".

PAGE 215 Note on להתגלל XLIII. 18

Ibn Ganach also explains the Targum ולאסתקפא by comparing it, as Rashi does, with תסקופי מלין, the Targum of עלילות דברים in Deut. XXII. 13.

PAGE 184 Note on חיה רעה אכלתהו XXXVII. 33

Brody points out (see Berliner's Ed. of Rashi p. XXIII) that both the Tanchuma and Pirké d' R. Eliezer state that they placed under a ban any of their number who would divulge the matter to their father. This appears to be the correct reading since Isaac was aware that Joseph was still living.

PAGE 185 Note on ארד אל בני XXXVII. 35

There is no such text exactly as quoted. In I Sam. IV. 19 the word אל does not appear before חמיה: it is ובת. In v. 21 we have אז but the verb is missing. Either Rashi or a copyist combined the two verses into one, altering ומת into מות. Rashi certainly had in mind v. 21, and the word מות must be struck out.

PAGE 188 Note on ותהר לו XXXVIII. 18

In XIX. 36 the verb is connected with the preposition מן. Its combination here with the preposition ל gave rise to this explanation: she conceived children (similar) to him. In verse 38 of this chapter we have the verb followed by ל; indeed, linguistically it would seem that it is the use of מן that is anomolous. Cf. Rashi on וילדו להם VI. 4.

PAGE 189

1) From the statement כהשתלש החדשים, כמשלש חדשים ול' it is evident that Rashi takes כמשלש as an infinitive with temporal כ' prefixed: "When the months became three", or, possibly, "When the months were divided into three equal periods" (with reference to his first statement רובו של ראשון וכו'; see Mizrachi). There are several examples of infinitives with מ preformative, and Rashi regards משלח as one of them. Rashi quotes the Targum in support of his explanation, for בתלתות is an infinitive of a denominative verb תְּלַת. See Levy, Lexicon.

2) See Note on XXVIII. 17.

3) For if it were a verb, "she has become pregnant" it should be הָרָה with the accent on the first syllable, from root הרר, or הָרְתָה (cf. XVI. 4) if from root הרה.

4) i. e., give honour to.

5) Her and her two children with whom she was pregnant.

6) Not she is more righteous than I am (ממני), for ממני is not to be joined to צדקה, since there was no dispute about who was more righteous. The accents, however, do not bear out this explanation.

7) Cf. Rashi on XVIII. 5.

8) Cf. Rashi on Num. XI. 25; Deut. V. 19, and Sotah 10a.

PAGE 198 Note on אָחוּ XLI. 2

With this explanation there may be compared that given by Menachem of the word here and in Hos. XIII. 15: places covered with herbage and vegetation and which exude moisture because of the presence of streams and pools.

PAGE 206

1) It does not say על פני כל הארץ as usual, but על כל סני הארץ — the upper ones (the nobles) of the earth.

Midrash (אגדת ארץ ישראל). Menachem ben Salomo in Sechel Tob, a Commentary on Genesis and Exodus, frequently quotes from it with the statement: The men of the Holy City said, or explained etc. (אנשי עיר הקדש אמרו). (Cf. Sechel Tob on Gen. XV. 17; XIX. 1 and elsewhere.)

PAGE 238

[1]) Cf. Gen. R. s. 96 where the fact that מתי חו"ל אינם חיים אלא בצער גלגול מחילות is derived from the verse Ezek. XXXVII. 12 "O my people, I will open your graves, and cause you to come up out of your graves, and bring you into the land of Israel" — and only afterwards it states (v. 14) "and I shall put my spirit in you and ye shall live"!

PAGE 239

[1]) Therefore Joseph's descendants would have the same extent of territory whether they constituted one tribe or many tribes: what would it have mattered, then, if Joseph's other sons — if he had any besides Ephraim and Manasseh — would each have formed a tribe? Rashi says that this is indeed so, but these two sons only were to be privileged to bear the name of tribe, and their descendants only were to have the characteristics of a tribe.

[2]) What follows is a continuation of the preceding Rashi and contains another explanation of כברת ארץ. The first explanation is interposed to show how short was the distance between the spot where Rachel died and the nearest city to which she might have been brought for burial. The second explanation takes כברת ארץ as a description of the ground and shows that Jacob would have had no trouble in carrying Rachel into some city since the road was not impassable.

[3]) להכניסה לארץ would ordinarily mean to bring her into the land of Canaan, but it cannot signify this here because in this very verse Jacob states that she died in the land of Canaan. Mizrachi suggests that לארץ is here used in the sense of לארץ נושבת and we have translated it accordingly.

PAGE 242 Note on ידעתי בני ידעתי XLVIII. 19

Rashi means that we are not to connect these words with those that follow — "I know that he will become a people etc." They are an answer to Joseph's protest in verse 18.

Note on ואני נתתי לך XLVIII. 22

Rashi wishes to explain why Jacob uses the word ואני. It is emphatic and should be preceded by a pronoun referring to another person (cf. Rashi on XVII. 9). In verse 7 Jacob, according to Rashi, refers to the trouble which Joseph had promised to take regarding his burial in Canaan and says, "but 'I' did not take such trouble in the burial of your mother". He has this in mind now after he has blessed Ephraim and Manasseh and implicitly alludes to this in verse 21 when he says, "Behold I die . . . and God will bring you back to the land of your fathers", meaning: God will assuredly give you the opportunity, even though it be in the distant future, to bury me in Canaan. You must keep the oath you have made me, and "I" (ואני) in recompense for this, give you a place of burial in Canaan.

Note on שכם ממש XLVIII. 22

I. e. Shechem is taken as a nom. prop. and the word denoting "portion" is to be supplied. In the other explanation, however, Rashi takes the word שכם itself to mean a portion.

PAGE 217 Note on ויתאפק XLIII. 31

Menachem, too, gives the word this meaning for he classifies it with Job XII. 21, where he explains אפיקים by אבירים strong men.

PAGE 220 Note on הלא ידעתם וגו׳ Gen. XLIV. 15

Cf. Rashi's comment with that of Ibn Ganach: Do ye not know that a man such as I is not unversed in Astrology and by means of it can attain to a knowledge of secret things. He wished to make them believe that he had discovered by reading the stars that they had the goblet.

PAGE 225

1) The Midrash Rabbah has פטרון בסיליון evidently *πάτρων βασιλέων*, Father of the king. The office of *βασιλεωπάτωρ* was a definite one in later Roman times. See Fürst, Glossarium etc. pp. 167, 168 and Krauß, Lehnwörter II. p. 439.

5) Rashi's comment on this verse is found in Gen. R. 93 and Talm. B. Megilla 16b. and in both passages there is mention of t w o Temples and o n e Tabernacle. Much ingenuity has been displayed in explaining why the plural צוארי should refer to t w o Temples whilst צוארין which is also plural (for in spite of Brody's note on page XXIII of Berliner's "Rashi", 2nd edition, there is no warrant for Mirachi's reading in Gen. R. צוארו כתיב) refers to but o n e Tabernacle. Heidenheim's explanation is that צַוְּארֵי is a dual construct (the plural construct being צַוָּארֵי) and that צַוָּארָיו whilst plural in form is singular in meaning, like "בעליו and ארוניו — a better example would have been פניו. Rashi, however, in his comment on Megilla 16b points the way to the true explanation. The passage reads thus: ויפול על צוארי בניטין אהיו, כמה צוארין הוו ליה לבניטין, אמר רבי אלעזר בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בניטין וכו׳ and Rashi comments as follows: כמה צוארין הוו ליה לבניטין ל״ג, שכן דרך המקרא לכתוב צוארי לשון רבים על חלקת צוארין, בכה על צוארין. It is evident from this that Rashi does not regard the Midrash as being based upon the g r a m m a t i c a l from of צוארי and צוארין. It is really based upon another Midrash — the homiletical interpretation of the text (Song. IV. 4) כמגדל דוד צוארך "Thy neck is like the tower of David" as given in Shir ha-Shirim R. IV. 11, which finds in "neck" an allusion to the Temple. The fact is that there were really two Temples in the territory of Benjamin and one Tabernacle in the territory of Joseph, and there is no reason other than this why in Gen. R. and in Meg. and in the Rashi on this verse reference is made to two Temples and one Tabernacle. (Cf. also the ש״ח on this verse.) As regards the difference in form between the plural construct and the dual construct, see the Note on אפנין in Pinsker's לקוטי קדמוניות p. קצ״ט.

PAGE 227

3) Though he said to them (v. 9) "Haste ye", but still they should not haste t o o m u c h because it is injurious to health. The Midrash Rabbah from which this is quoted appears to take the text in the following sense: "Do not become angry on account of the journey" — do not regard the journey as a cause of annoyance (רגז) so that, in order to arrive at your destination quickly with a view of bringing the good news to our father as soon as possible, you proceed very rapidly or you travel on late into the night before resting. In the latter event they would expose themselves to the attacks of brigands.

PAGE 233

1) The compilation of the Midrash Bereshith Rabbah was ascribed to R. Hoshaiah, a P a l e s t i n i a n Amora of the 3rd century. Rashi here describes it is a Palestinian

Note on ודמהו לנחש XLIX. 17

i. e. הנשך וכו' is not an apposition to דן but to נחש.

Note on לישועתך XLIX. 18

It would appear that Rashi supplies the word וְיֹאמַר before לישועתך so that the meaning is: And he (Samson) will say, "I hope etc.".

Note on מפעיל אחרים XLIX. 19

Rashi uses the term מפעיל אחרים "makes others do something", i. e. makes them do the action denoted by the Kal of the same root. E. g., שוב to go back, משבב cause one to go back, to restore; עוד to be strong (cf. Rashi on Ps. CXLVI. 9), מעודד to make strong, to strengthen.

PAGE 248 (250, 252) Note on רָבוּ, יָגוֹדֶנּוּ and הוֹרֵי XLIX. 19, 23, 26

The early Jewish grammarians enumerated six בנינים, conjugations, viz., Kal (פָּעַל), Niphal, Piel, Hiphil, Poel (פּוֹעֵל) and Hithpael. Our Pual and Hophal they regarded as but other forms of the Piel and Hiphil in a passive sense having as a characteristic of the passive the vowel Kibbutz or its equivalent short Kametz. The Hebrew text of the Bible offers but few examples of the פּוֹעֵל form of the regular verb. Such are: יְסוֹעֵר (Hos. XIII. 3) וְרֻמּוּ (Ps. LXXVIII. 18) לְמֻשָּׁפְטִי (Job. IX. 15) and a few others, including אוֹבֵד in (Deut. XXVI. 5), ארמי אובד אבי which the Midrash translates "A Syrian attempted to destroy my father", with which meaning the setting of the Neginoth agrees. This conjugation occurs far more frequently in verbs ע"ו and ע"ע, in the forms קוֹמַם and סוֹבַב the perfect, and יְקוֹמֵם and יְסוֹבֵב the imperfect etc. The modern names for these forms are פּוֹלֵל in the case of ע"ו verbs and פּוֹעֵל in the case of ע"ע, with corresponding passives פּוֹלַל and פּוֹעַל represented by קוֹמַם and סוֹבַב. These are substitutes for the Piel and Pual of these verbs which, at least in the case of the ע"ו, cannot be formed from these roots on the analogy of the regular verb. Modern grammarians limit the term פּוֹעֵל, as a conjugation to the regular verb and explain it as expressing aim, endeavour or attack, and this, too, was the sense attached to it by some of the early Jewish grammarians.

Rashi has this פּוֹעֵל conjugation in mind as a form of the irregular verb when he speaks of the reduplication of the second letter of biliteral roots such as נד, שב and עד which we, however, regard as ע"ו verbs. These roots, intransitive in the Kal, become causative and therefore transitive in the פּוֹעֵל conjugation, and have their second letter duplicated not by a Dagesh but actually so. The words יְגוֹדֶנּוּ and יָגֻד cannot be forms from ע"ע roots; these would be יְגַדְּנוּ and יָגֻד. The verb in יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק (Ps. XCIV. 21) Rashi explains by יאספו גדודים על צדיק, "they gather troops against the righteous man", taking it as this Poel form of גד in a causative sense. It would be according to him, a contraction of יְגוֹדְדוּ the ו having Kametz instead of Sheva because in the contracted form it comes immediately before the tone. This explanation is not without its difficulties, but if it is taken as a Kal form of an ע"ע verb the presence of the ו is not accounted for whilst as a Poel form of גד (we should say גוד) it rightly has a place in the word. The form רִבּוּ Rashi takes as a passive form of the Poel (i. e. the Poal conjugation) from the biliteral root רב which has the meaning of strife. The perfect 3rd pers. sing. masculine of this passive form would be רוֹבַב and the corresponding plural רוֹבְבוּ. The latter would become contracted into רוֹבּוּ, hence the

PAGE 243 Note on כי עליתי משכבי אביך וכו' XLIX. 4

One would expect יצועי עלית "thou didst go up to my couch". יצועי עלה "He went up" presupposes someone other than Reuben. The Midrash supplies the relative pronoun אשר before יצועי as the object of חללת: Then thou didst profane Him Who etc. Rashi speaks of the Name (שם) of the Shechina being profaned rather than of the Shechina itself in order to avoid any appearance of blasphemy and because חלול השם is a common phrase.

PAGE 244 Note on מה אקב לא קבה אל XLIX. 7

By אל Jacob is meant: cf. Rashi on XXXIII. 20: God called Jacob "El". Or the word אל may have its usual meaning and the Midrash understands the verse as follows: "How can I curse him whom God had not permitted to be cursed, thus suggesting that it was God who withheld Jacob from pronouncing a curse against his children.

PAGE 245 Note on לפיכך כרע רבץ XLIX. 9

רבץ is used in sense of to lie down at ease and repose not only of animals but also of people; cf. Ezek. XXXIV. 14. It should be noted thit in the Biblical text the verbs are in the perfect tense; this is the prophetic perfect. The speaker views the action to be performed in the future as already achieved. This is the reason that Rashi and the Midrashim from which he quotes explain the verbs to have reference to the future.

Note on מלך משיח... וכך אונקלוס XLIX. 10

Rashi as well as Onkelos takes שילה as שֶׁלּוֹ until he to whom it (the kingdom) belongs will come.

Note on שילה שי לי XLIX. 10

i. e., until he comes to whom presents will be brought. According to this explanation, also, the verse refers to the Messiah but the word שילה is divided and interpreted differently.

Note on אבחת XLIX. 10

In his Commentary to Ezekiel Rashi explains this to mean "the cry uttered by those who are slain by the sword". He states that the root is נבח, the נ being a root-letter that may be omitted, as the נ in the verb נשך. He adds that it is here "replaced" by א (ותבא אל"ף במקומה) as it is in אחותי and in אסוך. See his comment for other views and his criticism of the explanation that אבחת is equivalent to אבעת. This criticism is based upon Menachem ben Seruk.

PAGE 247 Note on חמור גרם XLIX. 14

Rashi here follows Menachem who mentions the opinion of certain interpreters that these words mean an ass of great size, and who compared the word גרם with the same word in II Kings IX. 13. Menachem, however, compared it with Job XL. 18. Rashi's explanation, סובל עול תורה, is to be found in Targ. J. Compare also Yoma 26a and Yalkut on this passage.

PAGE 248 Note on שפיפן XLIX. 17

Rashi takes the roots שוף, נשף and שפף as all having the meaning of blowing. (Cf. his comment on תשופנה III. 15.)

Onkelos who was really paraphrasing at length the single word ותיצב. Menachem points out that neither בחון nor בסתרא אורייתא על דקיים has any corresponding words in the Hebrew text.

Note on ושוי תוקפא XLIX. 24

תוקפא the Might, is abstract for התקיף the Mighty One. Cf. קודשא בריך הוא for הקדוש ברוך הוא and the Rabbinical use of מפי הגבורה.

PAGE 252 Note on מצקי ארץ XLIX. 26

Cf. the application of this phrase in Joma 38b.

Note on תהיין כלם XLIX. 26

My blessings and those of my fathers.

Note on נבא על שיהיו עתידין להיות חטפנין XLIX. 27

This text appears to have no allusion to the wolf-like characteristic of Saul. In the Tanch. it is quoted in connection with the next comment of Rashi, to show his martial activities at the beginning of his reign.

PAGE 253 Note on וימלאו לו L. 3

The verb מלא in its Kal form is sometimes intransitive, like (XXV. 24) וימלאו ימיה "and her days were full", and sometimes transitive, like (Jer. XIX. 4) "and they have filled this place (מלאו) with the blood of the innocents". Rashi suggests that the first וימלאו in this verse is transitive, the second intransitive.

PAGE 255 Note on לו ישטמנו L. 15

A similar classification of אולי and לוּ is found in the Machbereth of Menachem under אוּלַי and Rashi in all probability is indebted to him for his comment on this word. The Dictionary states that many words are spelt alike but have different meanings which can be discovered only from the context. One of these is אולי. Another is לוּ, examples of which are given in three groups exactly as Rashi gives them. Menachem even adds, as Rashi does, that there is but a single example of לוּ in the sense of "perhaps" (פן, the equivalent of Rashi's ישמא). A comparison with the Machbereth helps us to emend the Rashi text here, where one of the meanings of לו is given as אם ואולי. This is obviously incorrect, for אולי cannot replace לוּ in the verses cited. Menachem gives these examples and others and states that they have the same meaning as אִלּוּ in וְאִלּוּ חיה אלף שנים (Eccles. VI. 6). It is evident therefore that our text should read אם וְאִלּוּ or אם וְאִילוּ.

form רבו. The פועל conjugation denotes that the subject of the verb acts upon others, the פועל that one's self is acted upon by one's self — that the action arises out of one's own initiative — even though there may be some external cause inducing or even compelling one to take this initiative. Thus רבו would mean they made themselves or they became men of strife. Kimchi in his Michlol states that in his opinion רבו is a form of רכב corresponding to the Kal form יָכֹלוּ, which is an intransitive Kal form. Both words are in pause. Its full form would be רָכוֹבוּ. He adds that Chajug regarded it as being the פועל conjugation and a contraction of רוֹכְבוּ.

In the case of הורי, this is an adjective or noun (perhaps a participle without the prefix מ) formed on the analogy of the Poel conjugation. In all probability Rashi would hold that the fuller form is הוֹרְרִי from a plural הוֹרְרִים, the singular being הוֹרֵר. The feminine of the latter word would be הוֹרְרָה contracted to הוֹרָה whence the form הוֹרָתָם in Hos. II. 7. The masc. sing. denotes a man who causes (a woman) to conceive, and in Job. III. 3 the translation would be: Cursed be the night in which it was said, "A man is a הוֹרֶה a causer of conception". Rashi may be explaining these forms הוֹרִי and הוֹרָה as Hiphils of ירה, a root with which he frequently associates the idea of causing conception, or he may regard them as verbal adjectives like אָכֶל and לָקֶח, the Cholem replacing the Kibbutz as the ר cannot take Dagesh. There are other ways, too, in which Rashi might have derived the meaning of causing conception from the grammatical form of these words.

No-one of these explanations is without its difficulties, but this is not the place to enter into a discussion of them. We are only concerned to set forth what Rashi intends to convey by his comments on the words at the head of this note.

PAGE 249 Note on ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב XLIX. 21

According to this explanation, אמרי שפר is to be understood in the sense of אמרי סֵפֶר "what is said in the book, the written agreement".

Note on בנות על שם בנות מנשה XLIX. 22

In Tanch. פינחס this verse is referred to the daughters of Zelophehad: Jacob said to Joseph, "Thy daughters will receive territory on both sides (of the Jordan)". The river Jordan is the שור, the wall or barrier which separates Eastern from Western Palestine. This wall the daughters of Joseph were to step over after having already received their portion in the East.

PAGE 250 Note on ונקמהו XLIX. 23

Onkelos has really paraphrased the word ורבו understanding it in the sense that Rashi takes it. "They became men of strife" implies that they took vengeance on him, and therefore Onkelos adds the suffix which does not appear in the Hebrew. This comment of Rashi therefore means that it is evident from his paraphrase that Onkelos took ורבו to be connected with the meaning of strife.

PAGE 251 Note on ותשב—ותבת בהון נביאותה XLIX. 24

Rashi's explanation of the Targum on this phrase is to be found in a somewhat similar form in Menachem's Dictionary, under איתן. Menachem states that Judah ibn Kuraish took the words ויתבת בהן נביאותה (our Targum has ותבת corresponding to וַתָּשָׁב whilst Menachem's reading corresponds to the Biblical Text וַתֵּשֶׁב) as the translation of the whole phrase, but that this is a misunderstanding of

LIST OF ABBREVIATIONS

Ab. = Aboth (Mishnah).
Ab. d' R. N. = Aboth d' Rabbi Nathan (a late Talmudic treatise).
Ab. Zar. = Abodah Zarah (Talmud).
B. Bath. = Baba Bathra (Talmud).
B. Kam. = Baba Kamma (Talmud).
B. Mets. = Baba M'tsi'a (Talmud).
Bekh. = B'khoroth (Talmud).
Ber. = B'rakhoth (Talmud).
Chag. = Chagigah (Talmud).
Chall. = Challah (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi).
Chull. = Chullin (Talmud).
Deut. = Deuteronomy, Book of.
Deut. R. = Deuteronomy Rabbah (Midrash Rabbah to Deut.).
Erub. = Erubin (Talmud).
Esth. = Esther, Book of.
Esth. R. = Esther Rabbah (Midrash Rabbah to Esther).
Ex. = Exodus, Book of.
Ex. R. = Exodus Rabbah (Midrash Rabbah to Sh'moth).
Ez. = Ezekiel, Book of.
Gen. = Genesis, Book of.
Gen. R. = Genesis Rabbah (Midrash Rabbah to B'reshith).
Hab. = Habakkuk, Book of.
Hag. = Haggai, Book of.
Hor. = Horayoth (Talmud).
Hos. = Hosea, Book of.
Isa. = Isaiah, Book of.
Jer. = Jeremiah, Book of.
Jon. = Jonah.
Josh. = Joshua, Book of.
Jud. = Judices, Book of Judges.
Ker. = K'rithoth (Talmud).
Keth. = K'thuboth (Talmud).
Kidd. = Kiddushin (Talmud).
Kil. = Kilayim (Mishnah, Tosefta and Talmud Y'rushalmi).
Kin. = Kinnim (Mishnah).
Koh. R. = Koheleth Rabbah (Midrash Rabbah to Ecclesiastes).
Lam. = Lamentations, Book of.
Lam. R. = Lamentations Rabbah (Midrash Rabbah to Lam.; Ekhah Rabbathi).
Lev. = Leviticus, Book of.
Lev. R. = Leviticus Rabbah (Midrash Rabbah to Leviticus, Vayyikra Rabbah).
M. Kat. = Mo'ed Katon (Talmud).
Maas. Sh. = Ma'åser Sheni (Mishnah, Tosefta and Talmud Y'rushalmi).
Maasr. = Ma'asroth (Mishnah, Tosefta and Talmud Y'rushalmi).
Macc. = Maccoth (Talmud).
Makhsh. = Makhshirin (Mishnah and Tosefta).
Mal. = Malachi, Book of.
Meg. = M'gillah (Talmud).
Meil. = M''ilah (Talmud).
Men. = M'nachoth (Talmud).
Mic. = Micah, Book of.
Midd. = Middoth (Mishnah).
Midr. = Midrash.
Mikv. = Mikvaoth (Mishnah and Tosefta).
Nah. = Nahum, Book of.
Naz. = Nazir (Talmud).
Neg. = N'ga'im (Mishnah and Tosefta).
Neh. = Nehemiah, Book of.
Ned. = N'darim (Talmud).
Nidd. = Niddah (Talmud).
Num. = Numeri, Book of (Numbers).
Num. R. = Numeri Rabbah (Midrash Rabbah to Numbers, B'midbar Rabbah).
Ob. = Obadiah, Book of.
Ohol. = Oholoth (Ahiloth, Mishnah and Tosefta).
Par. = Parah (Mishnah and Tosefta).
Pes. = Pesachim (Talmud).
Prov. = Proverbs, Book of.
Ps. = Psalms, Book of.
R. Hash. = Rosh hash-Shanah (Talmud).
Ruth R. = Ruth Rabbah (Midrash Rabbah to Ruth).
Sabb. = Sabbath (Talmud).
Sam. = Samuel, Book of.
Sanh. = Sanhedrin (Talmud).
Shebi. = Sh'biith (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi).
Shebu. = Sh'buoth (Talmud).
Shek. = Sh'kalim (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi, also a pericope in P'sikta).
Sot. = Sotah (Talmud).
Succ. = Succah (Talmud).
Taan. = Ta'anith (Talmud).
Tanch. = Midrash Tanchuma.
Targ. = Targum.
Tem. = T'murah (Talmud).
Ter. = T'rumoth (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi).
Tosef. = Tosefta.
Treat. = Treatise (tractatus, Massekheth).
Ukts. = 'Uktsin (Mishnah and Tosefta).
Yad. = Yadayim (Mishnah and Tosefta).
Yalk. = Yalkuṭ (Collectanea from Talmudim, Midrashim &c.).
Zab. = Zabim (Mishnah and Tosefta).
Zeb. = Z'baḥim (Talmud).
Zech. = Zechariah, Book of.
Zeph. = Zephaniah, Book of.

לוח ראשי תיבות

א״א = אברהם אבינו
א״א = אי אמרת
א״א = אי אפשר
אא״א = אלא אם כן
אדה״ר = אדם הראשון
או׳ = אומר (אומרים)
אוה״ע = אומות העולם
אח״כ = אחר כך
א״י = ארץ ישראל
א״כ = אם כן
א״נ = אי נמי
אע״ג = אף על גב
אע״פ = אף על פי
אפי׳ = אפילו
א״צ = אין צריך, אין צריכין
א״ר = אמר רב, אמר רבי
א״ת = אל תקרי
א״ת = אם תאמר
את״ל = אם תמצי לומר
ב״ב = בבא בתרא
ב״ד = בית דין
בד״א = במה דברים אמורים
ב״ה = בית הלל
ב״ה = בית המקדש
בה״כ = בית הכנסת
בהמ״ד = בית המדרש
בהמ״ק = בית המקדש
בה״ש = בין השמשות
בו״ד = בשר ודם
בכ״מ = בכל מקום
במ׳ = במדבר
במד״ר = במדבר רבה
בע״כ = בעל כרחו
בר׳ = בראשית
ב״ר = בראשית רבה
ב״ש = בית שמאי
בש״א = בית שמאי אומרים
גז״ש = גזירה שוה
ד״א = דבר אחר
דא״א = דאמרי אינשי
דב״ר = דברים רבה
ד״ה = דברי הכל
דהי״א = דברי הימים א׳
דהי״ב = דברי הימים ב׳
דנ׳ = דניאל
ד״ס = דברי סופרים
הלמ״מ = הלכה למשה מסיני
הקב״ה = הקדוש ברוך הוא
ואצ״ל = ואין צריך לומר
וא״ת = ואם תאמר
ונו׳ = ונומר
ויק״ר = ויקרא רבה
וכ״ת = וכי תימא
זא״ז = זו או זו, זה את זה
ז״ל = זכרונם לברכה
חכ״א = חכמים אומרים
י״א = יש אומרים
יה״כ = יום הכפורים
יצ״ט = יצר טוב
יר׳ = ירמיה
יש׳ = ישעיה
כ״מ = כל מקום
כלו׳ = כלומר
כ״ע = כולי עלמא
לה״ק = לשון הקדש
לה״ר = לשון הרע
לעוה״ב = לעולם הבא
ל״ת = לא תעשה
מ״א = מדרש אגדה
מ״א = מלכים א׳
מ״ב = מלכים ב׳
מה״ד = מן הדין
מוצ״ש = מוצאי שבת
מלה״ד = משל למה הדבר דומה
ממ״ה = מלך מלכי המלכים
מ״ט = מה טעם
ממ״נ = ממה נפשך
מ״ע = מצות עשה
מע״ט = מעשים טובים
מע״ר = מעשר ראשון
מע״ש = מעשר שני
מרע״ה = משה רבנו עליו השלום
סד״א = סלקא דעתך אמינא
סי׳ = סימן
סנה׳ = סנהדרין
עאכ״ו = על אחת כמה וכמה
ע״ה = עם הארץ
עה״ב = עולם הבא
עה״ז = שלם הזה
עה״ר = עין הרע
ע״ז = עבודה זרה
עיו״ט = ערב יום טוב
ע״כ = עד כאן, על כן
ע״מ = על מנת
ע״פ = על פי
פ״א = פעם אחת
פדר״א = פרקי דרי אליעזר
פי׳ = פירש
ק״ו = קל וחומר
קמ״ל = קא משמע לן
ר׳ = רב, רבי, רבן, רבנו
ר״א = ר׳ אלעזר, ר׳ אליעזר
ראב״י = ר׳ אליעזר בן יעקב
ראב״ע = ר׳ אלעזר בן עזריה
רבש״ע = רבונו של עולם
ר״ג = רבן גמליאל
ר״ה = ראש השנה
רה״י = רשות היחיד
רה״ר = רשות הרבים
ריב״ז = רבן יוחנן בן זכאי
ריב״ל = ר׳ יהושע בן לוי
ר״ל = ריש לקיש
ר״נ = רב נחמן, ר׳ נחמיה
ר״ע = ר׳ עקיבא
רשב״א = ר׳ שמעון בן אלעזר
רשב״ג = רבן שמעון בן גמליאל
שה״ש = שיר השירים
שופ׳ = שופטים
שמו״ר = שמות רבה
שנ׳ = שנאמר
ת״א = תרגום אונקלוס
תה״מ = תחיית המתים
ת״ח = תלמיד חכם, תלמידי חכמים
ת״כ = תורת כהנים
ת״ל = תלמוד לומר
תנח׳ = תנחומא

סדר ההפטרות

ברכות ההפטרה.

אחר שגמר העולה יברך המפטיר ברכה זו קודם קריאת ההפטרה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק:

אחר ההפטרה יברך הברכות האלה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ. וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם. כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

כאן מסיימין הספרדים וק"ק פ"פ דמין

וְהוּא עִם־בָּזוּ וְשָׁסוּי חֻפֵּשׂ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים
חָבְאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב: מִי בָכֶם
יַאֲזִין זֹאת יַקְשֵׁב[1] וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר: מִי־נָתַן לְמִשּׁסָּה[2] יַעֲקֹב
וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלֹא יְהוָה זּוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו
הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמָה אַפּוֹ וְעֻזּוֹ
מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים
עַל־לֵב: וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל
אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בִשְׁמֶךָ לִי־אָתָּה: כִּי־תַעֲבֹר
בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ
לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ: כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא
תַּחְתֶּיךָ: מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן
אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ: אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנִי
מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי
וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ:
כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו:
הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ: כָּל־הַגּוֹיִם
נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת
יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: אַתֶּם
עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ
לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:

הפטרת נח.

בישעיה סימן נ"ד ונ"ה.

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־
רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה: הַרְחִיבִי ו מְקוֹם
אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ
וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי: כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ
וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ: אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־

1) בפ"מ חו"י 2) למשסה ק'

הפטרת בראשית:

בישעיה סימן מ"ב ומ"ג.

כֹּה־אָמַר הָאֵל | יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ
וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: אֲנִי
יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחֲזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתְּנְךָ לִבְרִית
עָם לְאוֹר גּוֹיִם: לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אָסִיר
מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר
לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים: הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת
אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: שִׁירוּ לַיהוָה
שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים
וְיֹשְׁבֵיהֶם: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי
סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יְצִוָּחוּ: יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים
יַגִּידוּ: יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ
אַף־יַצְרִיחַ עַל־אוֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: הֶחֱשֵׁתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ
אֶתְאַפֵּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: אַחֲרִיב הָרִים
וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים
אוֹבִישׁ: וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ
אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה
הַדְּבָרִים עָשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים: נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת
הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: הַחֵרְשִׁים
שְׁמָעוּ וְהָעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ
כְּמַלְאָכַי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: רָאִית[1]
רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ[2] אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע: יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן
צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

1) ראות ק׳ 2) מלא וז כמ״ם

לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וְתֹדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיְיָ
וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבֹר: הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי
עוֹלָם ו יְיָ בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר
לִתְבוּנָתוֹ: נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה: וְיֵעָפוּ
נְעָרִים וְיִגָּעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ: וְקוֵי[1] יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ
יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ:
הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו
לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה: מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ
יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּה יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף
קַשְׁתּוֹ: יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא: מִי־
פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְיָ רִאשׁוֹן וְאֶת־
אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא: רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ
קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן: אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק:
וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צוֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר
לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט: וְאַתָּה
יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךְ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי:
אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךְ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךְ וָאֹמַר
לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךְ וְלֹא מְאַסְתִּיךְ: אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ
אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־
תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי: הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ
יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ: תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי
מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: כִּי אֲנִי יְיָ
אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ: אַל־
תִּירְאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְיָ
וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרֵג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל
פִּיפִיּוֹת תָּרוֹשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים: תְּזָרֵם וְרוּחַ

1) הי״ר בצר.

תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת
אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: כִּי בְעֹלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרָא: כִּי־
כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי
תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ: בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים
אֲקַבְּצֵךְ: בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם
רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה: כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־
בָּךְ: כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ
לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה:

כאן מסיימין הספרדים גם האשכנזים בפ׳ כי תצא; אבל בפ׳ נח גומרין.

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אֲנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ
וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים: וְשַׂמְתִּי כַדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי
אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ: וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב
שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: בְּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי
וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ: הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתָי
מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל: הִנֵּ֫ה אֲנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ
פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וַאֲנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל:
כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט
תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־
יְהוָה: הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ
וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב: לָמָּה
תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: הַטּוּ אָזְנְכֶם
וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאִכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם
חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה
לְאֻמִּים: הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךְ אֵלַיִךְ יָרוּצוּ
לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהָיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֵךְ:

וַיֹּאמֶר קָרֵא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח: וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד
הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֵתִי[1] חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ
הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ: וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן
לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: וַיִּגְדַּל
הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקְּצִרִים: וַיֹּאמֶר אֶל־
אָבִיו רֹאשִׁי ׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: וַיִּשָּׂאֵהוּ
וַיְבִאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת: וַתַּעַל
וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא:
וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן הַנְּעָרִים
וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: וַיֹּאמֶר
מַדּוּעַ אַתְּי[2] הֹלֶכֶתְי[3] אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר
שָׁלוֹם: כאן מסיימין הספרדים וק"ק פ"פ דמין.

וַתַּחְבֹּשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־
לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ: וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד
וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּזוֹ: עַתָּה רֹוץ־נָא
לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם
לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם: וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל הָהָר
וַתַּחֲזֵק בִּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהַדְּפָהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים
הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָּהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא
הִגִּיד לִי: וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא
תַשְׁלֶה אֹתִי: וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ
וָלֵךְ כִּי תִמְצָא־אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ
וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר: וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה
וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם
וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב
לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר: וַיָּבֹא אֱלִישָׁע
הַבָּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ: וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר

1) את קרי 2) את קרי 3) הלכת קרי

הפטרת לך לך וירא

תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּלוּ׃

הפטרת וירא.

במלכים ב׳ סימן ד׳.

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי[1] בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן׃ וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִכִי[2] כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃ וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי׃ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מִיצָקֶת[3]׃ וַיְהִי כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃ וַתָּבֹא וַתַּגֶּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי[4] וְאַתְּ בָּנַיִכִי[5] תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד׃ נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב שָׁמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ וּאֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לֵּעָשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת׃ וַיֹּאמֶר וּמֶה לֵּעָשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן׃

1) לך קרי 2) שכניך קרי 3) מוצקת קרי 4) נשיך קרי 5) ובניך קרי

אֶת־נַפְשֶׁךָ וְאֶת־נֶפֶשׁ בִּנְךָ שְׁלֹמֹה: לְכִי וּבְאִי ו אֶל־הַמֶּלֶךְ
דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ
לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ
מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ: הִנֵּה עוֹדֶךָּ מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי
אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרֶיךָ: וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ
הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֶת אֶת־
הַמֶּלֶךְ: וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ:
וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־
שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי: וְעַתָּה הִנֵּה
אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעְתָּ: וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־
וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב
שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא: וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־
הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו: וְהָיָה כְּשָׁכְבֶ אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי
אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים: וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ
וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא: וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא
וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו אָרְצָה: וַיֹּאמֶר
נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא
יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי: כִּי ו יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב
וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם
אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ: וְלִי אֲנִי־
עַבְדֶּךָ וּלְצָדוֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא
קָרָא: אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ
אֶת־עַבְדֶּיךָ ו) מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו: וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־
נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה: כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־

ו) עבד קרי

הַהֹלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד
וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו[1]) וַיִּגְהַר עָלָיו
וַיָּחָם בְּשַׂר הַיֶּלֶד: וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה
וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּזֹרֶר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר
אֶת־עֵינָיו: וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת
וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בִנֵךְ: וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו
וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא:

הפטרת חיי שרה.

במלכים א' סימן א'.

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם
לוֹ: וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה
וְעָמְדָה לְפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ
אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: וְהַנַּעֲרָה יָפָה
עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ:
וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב
וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: וְלֹא־עַצְּבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו
לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ
יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם: וַיְהִי דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם
אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה: וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא
הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ: וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן
הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ
וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא: וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־
בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־
חַגִּית וַאֲדֹנֵינוּ דָוִד לֹא יָדָע: וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְטִי

1) כפיו קרי

וּבֶחָם מִשְׁחָתִי[1] לַאדֹנָי כִּי מְלֵךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וּשְׁמִי נוֹרָא בַּגּוֹיִם: וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים:
אִם־לֹא תִשְׁמָעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־
בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אֲרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב: הִנְנִי גֹעֵר
לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא
אִתְּכֶם אֵלָיו: וְיָדַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת
לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ
הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם[2] לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת
הוּא: תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ[3] וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו
בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן: כִּי־שִׂפְתֵי
כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דָעַת וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־
צְבָאוֹת הוּא:

הפטרת ויצא יעקב.

בק"ק פפ"מ וחב אשכנז מפטירים בפ' ויצא "ויברח יעקב" שבסמוך ואין אומרים כלל "עמי תלואים".

בתרי עשר, בתושע סימן רא ויב.

וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם:
אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְּאַדְמָה
אָשִׂימְךָ כִּצְבוֹאִים[4] נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי: לֹא
אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אָנֹכִי
וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר: אַחֲרֵי יְהוָה יֵלֵכוּ
כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאָג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם: יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר
מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־
יְהוָה: סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה
עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדֹשִׁים נֶאֱמָן: אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף
קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ
וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל: וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־
יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ: בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו

1) החיקמוץ 2) הנון בסגל 3) בזקף 4) כצ"ל

כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי בֵן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה: וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם
אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם:

הפטרת תולדת יצחק.

בתרי עשר, במלאכי סימן א' וב'.

מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: אָהַבְתִּי אֶתְכֶם
אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב
נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־
הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר: כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם
רֻשַּׁשְנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה
יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם
יְהוָה עַד־עוֹלָם: וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה
מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי
אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ו יְהוָה צְבָאוֹת
לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ:
מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גְאַלְנוּךָ
בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא: וְכִי־תַגִּשׁוּן (1) עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין
רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ
הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וְעַתָּה חַלּוּ־נָא
פְּנֵי־אֵל וְיָחְנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת: מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי
חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה
מִיֶּדְכֶם: כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם
וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי
בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם
שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ: וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה
מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל
וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלָה וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה
אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר

1) בס"ט חי"י

בְּאַפִּי וְאֶקְחֵ֥ם בְּעֶבְרָתִ֖י׃ צָרוּר֙ עָוֹ֣ן אֶפְרַ֔יִם צְפוּנָ֖ה חַטָּאתֽוֹ׃
חֶבְלֵ֥י יוֹלֵדָ֖ה יָבֹ֑אוּ ל֚וֹ הוּא־בֵ֣ן לֹ֣א חָכָ֔ם כִּי־עֵ֥ת לֹא־יַעֲמֹ֖ד
בְּמִשְׁבַּ֥ר בָּנִֽים׃ מִיַּ֤ד שְׁאוֹל֙ אֶפְדֵּ֔ם מִמָּ֖וֶת אֶגְאָלֵ֑ם אֱהִ֤י
דְבָרֶ֙יךָ֙ מָ֔וֶת אֱהִ֥י קָטָבְךָ֖ שְׁא֑וֹל נֹ֥חַם יִסָּתֵ֖ר מֵעֵינָֽי׃ כִּי֩ הוּא֙
בֵּ֣ין אַחִ֔ים יַפְרִ֑יא יָבֹ֞א קָדִ֤ים ׀ רוּחַ֙ יְהוָ֔ה מִמִּדְבָּ֖ר עֹלֶ֑ה וְיֵבֹ֣ושׁ
מְק֗וֹרוֹ וְיֶחֱרַ֙ב מַעְיָנ֔וֹ הוּא֙ יִשְׁסֶ֣ה אוֹצַ֔ר כָּל־כְּלִ֖י חֶמְדָּֽה׃
תֶּאְשַׁ֣ם שֹׁמְר֔וֹן כִּ֥י מָרְתָ֖ה בֵּאלֹהֶ֑יהָ בַּחֶ֣רֶב יִפֹּ֔לוּ עֹלְלֵיהֶ֖ם
יְרֻטָּ֣שׁוּ וְהָרִיּוֹתֶ֔יהָ יְבֻקָּֽעוּ׃ שׁוּבָ֤ה יִשְׂרָאֵל֙ עַד֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ כִּי
כָשַׁ֖לְתָּ בַּעֲוֹנֶֽךָ׃ קְח֤וּ עִמָּכֶם֙ דְּבָרִ֔ים וְשׁ֖וּבוּ אֶל־יְהוָ֑ה אִמְר֣וּ
אֵלָ֗יו כָּל־תִּשָּׂ֤א עָוֹן֙ וְקַח־טּ֔וֹב וּנְשַׁלְּמָ֥ה פָרִ֖ים שְׂפָתֵֽינוּ׃ אַשּׁ֣וּר ׀
לֹ֣א יוֹשִׁיעֵ֗נוּ עַל־סוּס֙ לֹ֣א נִרְכָּ֔ב וְלֹא־נֹאמַ֥ר ע֛וֹד אֱלֹהֵ֖ינוּ
לְמַעֲשֵׂ֣ה יָדֵ֑ינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ֥ יְרֻחַ֖ם יָתֽוֹם׃ אֶרְפָּ֥ה מְשׁוּבָתָ֖ם אֹהֲבֵ֣ם
נְדָבָ֑ה כִּ֥י שָׁ֖ב אַפִּ֥י מִמֶּֽנּוּ׃ אֶהְיֶ֤ה כַטַּל֙ לְיִשְׂרָאֵ֔ל יִפְרַ֥ח כַּשּׁוֹשַׁנָּ֖ה
וְיַךְ֥ שָׁרָשָׁ֖יו כַּלְּבָנֽוֹן׃ יֵלְכ֣וּ יוֹנְקוֹתָ֔יו וִיהִ֥י כַזַּ֖יִת הוֹדֽוֹ וְרֵיחַ֖
לוֹ כַּלְּבָנֽוֹן׃ יָשֻׁ֖בוּ יֹשְׁבֵ֣י בְצִלּ֑וֹ יְחַיּ֥וּ דָגָ֖ן וְיִפְרְח֥וּ כַגָּ֑פֶן זִכְרֽוֹ
כְּיֵ֖ין לְבָנֽוֹן׃ אֶפְרַ֕יִם מַה־לִּ֥י עוֹד֙ לָֽעֲצַבִּ֔ים אֲנִ֥י עָנִ֖יתִי וַאֲשׁוּרֶ֑נּוּ
אֲנִ֤י כִבְרוֹשׁ֙ רַעֲנָ֔ן מִמֶּ֥נִּי פִרְיְךָ֖ נִמְצָֽא׃ מִֽי־חָכָ֥ם וְיָבֶן֙ אֵ֣לֶּה
נָבֹ֔ן וְיָדָ֖ע כִּ֣י יְשָׁרִ֑ים דַּרְכֵ֣י יְהוָ֔ה וְצַדִּיקִ֖ים יֵלְכ֣וּ בָ֑ם וּפֹשְׁעִ֖ים
יִכָּשְׁל֥וּ בָֽם׃

הפטרת וישלח כמנהג הספרדים והאיטאליאני וק"ק פפד"מ.

בתרי עשר. בעבדיה סימן א'.

חֲזוֹן עֹבַדְיָ֑ה כֹּֽה־אָמַ֣ר אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה לֶֽאֱד֖וֹם שְׁמוּעָ֣ה שָׁמַ֔עְנוּ
מֵאֵ֥ת יְהוָ֖ה וְצִ֣יר בַּגּוֹיִ֣ם שֻׁלָּ֔ח קוּמ֥וּ וְנָקוּמָ֖ה עָלֶ֑יהָ לַמִּלְחָמָֽה׃
הִנֵּ֥ה קָטֹ֛ן נְתַתִּ֖יךָ בַּגּוֹיִ֑ם בָּז֥וּי אַתָּ֖ה מְאֹֽד׃ זְד֥וֹן לִבְּךָ֖ הִשִּׁיאֶ֑ךָ
שֹׁכְנִ֤י בְחַגְוֵי־סֶ֙לַע֙ מְר֣וֹם שִׁבְתּ֔וֹ אֹמֵ֖ר בִּלְבּ֑וֹ מִי֙ יוֹרִדֵ֔נִי אָ֖רֶץ׃
אִם־תַּגְבִּ֤יהַ כַּנֶּ֙שֶׁר֙ וְאִם־בֵּ֣ין כּוֹכָבִ֔ים שִׂ֖ים קִנֶּ֑ךָ מִשָּׁ֥ם אוֹרִ֖ידְךָ
נְאֻם־יְהוָֽה׃ אִם־גַּנָּבִ֤ים בָּאוּ֙ לְךָ֔ אִם־שׁוֹדְדֵ֥י לַ֖יְלָה אֵ֣יךְ
נִדְמֵ֑יתָה הֲלוֹא֙ יִגְנְבוּ֙ דַּיָּ֔ם אִם־בֹּצְרִ֥ים בָּ֖אוּ לָ֑ךְ הֲלוֹא֙ יַשְׁאִ֣ירוּ
עֹלְלֹ֔ות׃ אֵ֚יךְ נֶחְפְּשׂ֣וּ עֵשָׂ֔ו נִבְעֲט֖וּ מַצְפֻּנָֽיו׃ עַד־הַגְּבוּל֙ שִׁלְּח֣וּךָ

וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים: וַיַּשֵּׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה
וַיִּתְחַנַּן־לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצָאֵנוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ: וַיהוָה אֱלֹהֵי
הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ: וְאַתָּה בְּאֱלֹהֶיךָ תָּשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט
שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד: כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה
לַעֲשֹׁק אָהֵב: וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי
כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן אֲשֶׁר־חָטְאָה: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עוֹד אוֹשִׁיבְךָ בָּאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד: וְדִבַּרְתִּי
עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה:
אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבְּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם
כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי:

הפטרת וישלח.

כאן מתחילים האשכנזים הפטרת וישלח, אבל בק"ק פפ"ד ורוב אשבנז והספרדים מפטירים בפ' וישלח "חזק עבדיה" דלקמן.

בתרי עשר בהושע סימן י"ב י"ג וי"ד.

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה
שָׁמָר: וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא
נִשְׁמָר: הִכְעִיסוּ אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ
יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו: כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת: וְעַתָּה ו יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה
מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלָּהּ (כלה) לָהֶם הֵם
אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל
מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה: וְאָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן
בִּלְתִּי: אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבוֹת: כְּמַרְעִיתָם
וַיִּשְׂבְּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי: וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ
שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר: אֶפְגְּשֵׁם כְּרַב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע
סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם: שִׁחְתְּךָ
יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְּעֶזְרֶךָ: אֵהִי מַלְכְּךָ אֹפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ
וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים: אֶתֵּן־לְךָ מֶלֶךְ

ו) כלו קי.

לֹא אַשְׁיבֶנּוּ עַל־מִבְרָם בִּבְסֹחַ צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם:
הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ
וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי:
וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ
בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר
כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל
וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת: וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי:
וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הֲאַף אֵין־זֹאת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה: וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל הַנְּבִיאִים
צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִנָּבְאוּ: הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר
תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר: וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק
לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא
יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ:
וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה:
שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: רַק
אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם
אֶת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם: הֵיוֹלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ:
הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ
בִּלְתִּי אִם־לָכָד: הֲתִפֹּל (ו) צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ
הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכֹּד: אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר
בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא
עָשָׂה: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ
אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה
דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא:

(ו) חוץ בסימטי

כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֻמֶךָ לַחְמְךָ
יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: וְחַתּוּ
גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: מֵחֲמָס
אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם: בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד
בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו[1] וְעַל־יְרוּשָׁלַם
יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם: וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ
בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל
פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא
גַם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ:
וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר
שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם
עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא
הָיוּ: וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית־יַעֲקֹב
אֶת מוֹרָשֵׁיהֶם: וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית
עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו
כִּי יְהוָה דִּבֵּר: וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־
פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן
אֶת־הַגִּלְעָד: וְגָלַת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים
עַד־צָרְפַת וְגָלַת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד[2] יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי
הַנֶּגֶב: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים[3] בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה
לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

הפטרת וישב.

ואם חל בו שבת ראשון דחנוכה מפטירים „רני ושמחי", כנכתוב לקמן.
בתרי עשר, בעמוס סימן ב' ו'.

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה

1) שערין קרי 2) הרי בספחו 3) חאי קדמא בסימן

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ
אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו[1]) וּלְקַח עֵץ
אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
חֲבֵרָו[2]): וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ
לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ: וַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר
הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָּךְ: דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו[3]) וְנָתַתִּי אֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וַעֲשִׂיתִם
לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי: וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם
בְּיָדְךָ לְעֵינֵיהֶם: וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה
אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם
וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם: וְעָשִׂיתִי
אוֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה
לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ[4])־עוֹד לִשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד
לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם
וּבְכֹל פִּשְׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ
בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:
וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי
יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם: וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ
הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם
לְעוֹלָם: וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם
וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:
וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי
לְעָם: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת
מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

1) חבריו קרי 2) חבריו קרי 3) חבריו קרי 4) יהיו קרי

ואם הוא שבת ראשון של חנוכה מפטירים „רני ושמחי" דלקמן, ואם הוא שבת שני דהנוכה מפטירים „ויעש חירום" דלקמן, ואפילו אם הוא ר"ח. במלכים א' סימן ג'.

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּעֲמֹד ו לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדָנָה לְפָנָיו: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת: וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי: וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִּי בְנִי הַחַי וּבִנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בִּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבִנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בִּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִאוּ[1] הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לָאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לָאֶחָת: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ: וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

1) חיו עפ"ה

בשבת וראש חדש קוראים למפטיר „וביום השבת" עם „ובראשי חדשיכם" (במדבר כ"ח ט' — ט"ז). ומפטירין השמים כסאי, ונרחת הפטרה זו מפני הפטרת שבת וחנוכה, ופ' שקלים, ופרשת החדש, ומפני הפטרת שמעו רפ' מסעי, וגם מפני הפטרת עניה סערה רפ' ראה לפי מנת הרבה קהלות. בישעיה סימן ס"ו.

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: וְאֵת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשְׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי: שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף[1] כֹּלֵב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בִדְרָכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר: מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: הֲאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ: שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמְצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: כִּי־כֹה[1] אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה[1] אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וְינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ: כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַם תְּנֻחָמוּ: וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וַעֲצָמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו

1) צדקתי ק' 2) וישב ק' 3) מ"ו

כמלכים א' סימן ב'.

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְּנוֹ לֵאמֹר:
אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: וְשָׁמַרְתָּ
אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו
מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל
אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: לְמַעַן יָקִים
יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־
דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל נַפְשָׁם לֵאמֹר
לְא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת
יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־
מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו
וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו: וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ
בְּשָׁלֹם שְׁאוֹל: וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ
בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם
אָחִיךָ: וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי מִבַּחֲרִים וְהוּא
קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי
הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב: וְעַתָּה
אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־
לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּרָם שְׁאוֹל: וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד: וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל
אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ
שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים: וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן
מַלְכֻתּוֹ מְאֹד:

צְדָקָה אוֹרֶךָ לִשְׁלַח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ
מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ו מִמְּךָ
וְהֻנָּה קָחֵנּוּ ו וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: וְאִם־כֹּה
אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה:
וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאַתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־
עוֹלָם: וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־י)
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ו בְּפַעַם אֶל־
מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֶד
מְקוֹם דָּוִד: וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר
מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: וַיְהִי מִמָּחֳרַת
הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֶד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ
מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: וַיַּעַן
יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם:
וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי
אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה
אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בְחֹרְךָ
אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: כִּי כָל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ
וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: וַיָּטֶל
שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלְתָה הִיא
מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן
בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־
דָּוִד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו: וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה
לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא
אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אֲנִכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחִצִּי)

י) אל קרי

לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: כִּי בָאֵשׁ יְהוָה
נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה: הַמִּתְקַדְּשִׁים
וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד[1] בְּתוֹךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר
וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יִסָּפוּ נְאֻם־יְהוָה: וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ
וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים
אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מְשְׁכֵי קֶשֶׁת תּוּבַל וְיָוָן הָאִיִּים
הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי
וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם: וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם | מִכָּל־
הַגּוֹיִם | מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבִכְרָכָרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: וְגַם־מֵהֶם
אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים
וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה
כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי
שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:
וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא
תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ
יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

הפטרת מחר חדש.

כשחל ערב ראש חדש בשבת מפטירין „ויאמר לו יהונתן מחר חדש" ונדחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש (וגם מפני עניה סערה דפרשת ראה לפי מנהג הרבה קהלות, אבל בפפד"מ ורוב אשכנז אינה נדחת מפניה). בשמואל א' סימן כ'.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ:
וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם
בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים

1) חש"ו 2) ומחה ק'

שְׁמַנַּת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כִּפְקֻדֵיהֶם כְּיַד אִיתָמָר בֶּן־
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם
בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ: וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח
אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־
קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ: ס וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה: וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ו מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן
לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתּוּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב:

קריאה למפטיר בשבת חנוכה

ביום ב׳

בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר: הִקְרֵב
אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף
שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף
אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד
בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים
אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר:

ביום ג׳

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

לְהַעֲבִרוֹ: וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחִצִּי[2] אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן
וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחִצִּי[3] מִמְּךָ
וָהָלְאָה: וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־
תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי[4] וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו:
וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר:
וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
הָבִיא הָעִיר: הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו
אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ
וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד
לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר
יְהוָה יִהְיֶה ו בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֶךָ עַד־עוֹלָם:

קריאת התורה למפטיר בשבת וחנוכה.

בפ' נשא (במדבר ז').

כיום א'

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח
אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם: וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי
בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטּוֹת הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים:
וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר
בָּקָר עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם
לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח מֵאִתָּם
וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם
אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן
אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם: אֵת ו שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת ו אַרְבַּעַת הַבָּקָר
נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם: וְאֵת ו אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת

1) 2) 3) מלרע 4) החצים קרי

וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד
בִּירוּשָׁלִָם: הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ:
וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה
וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר
יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה
אוֹד מְצַל מֵאֵשׁ: וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד
לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ
הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ
עֲוֹנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אוֹתְךָ מַחֲלָצוֹת: וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־
רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים
וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד: וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי
תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי
לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ ׀ הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה
כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: כִּי ׀ הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי
לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד:
בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת
גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה: וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי
כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר ׳)
רָאִיתִי וְהִנֵּה־מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה
נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:
וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ:
וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי:
וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה
אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה

זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן:

ביום ד׳

בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתרים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:

ביום ה׳

בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתרים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל:

ביום ו׳

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתרים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:

הפטרת שבת וחנוכה.

כוסריה סימן ב׳ ג׳ ד׳.

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם
יְהוָה: וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם
וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ:

זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃

בְּיוֹם עַשְׂתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃

קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃

בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃

קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃

זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קְעָרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עָשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עָשְׂרֵה׃ שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כָּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃ כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת׃ וְכֹל בְּקַר זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת

אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לָא בְחַיִל וְלָא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשָׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:

קריאה למפטיר בשבת שניה דחנוכה.

במדבר ו' וז'.

בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהְצוּר: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ו מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וְלִזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתְּרִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהְצוּר:

בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתרים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:

בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתרים חמשה כבשים בני שנה חמשה

1) ואמר קרי

הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין
צָרְתָן: וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד
לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחשֶׁת: וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים
אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר
עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין
וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת
וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת
וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפְּתוּחוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת
הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח אֹתוֹ: וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים
וַיְדַבֵּר אֵלָיו: עד כאן. ויש מוסיפים.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת
הַנֵּרוֹת: וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה
זָהָב עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר
הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה:

הפטרת שבת שניה דחנוכה.

ומתחת מפני הפטרה זאת הפטרת שבת וראש חדש והפטרת מחר חדש.
בפלכים א' סמן ז'.

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת
וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכְּתָרֹת אֲשֶׁר־
עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת
אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכְּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים:
וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים
רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻלּוֹת הַכְּתָרֹת
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־
הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־
הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵל אֲשֶׁר עָשָׂה
חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: בְּכִכַּר

סדר התפלות

תפלת שחרית.

מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל: וַאֲנִי בְּרֹב
חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ
בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ:
וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי־יְיָ עֹשִׂי: וַאֲנִי
תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי
בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

אֲנִי קָרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: אֲנִי בְּצֶדֶק
אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ: וַאֲנִי עָלֶיךָ בָּטַחְתִּי יְיָ אָמַרְתִּי
אֱלֹהַי אָתָּה: שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשׁוּבִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר
קָדְשֶׁךָ: יְיָ אֱלֹהַי שׁוּעָתִי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי
אֶתְחַנָּן: הָאִירָה פָנֶיךָ עַל־עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי כַחַסְדֶּךָ: כִּי־לְךָ יְיָ הוֹחָלְתִּי
אַתָּה תַּעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי: שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ וְשׁוּעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי
אַל־תֶּחֱרַשׁ: שִׁמְעִי־יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לִי:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאוֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ: שָׁשׂ אָנֹכִי
עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי
אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל: יְיָ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה: רַגְלִי
עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֲלִים אֲבָרֵךְ יְיָ:

יְגַדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח· נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ· נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדּוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף· לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא· רִאשׁוֹן וְאֵין רִאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר יוֹרֶה גְּדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נָתַנּוֹ אֶל־אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד· נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:

וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ (לִשְׁמָהּ). בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

אֵלּוּ דְבָרִים שְׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר. הַפֵּאָה, וְהַבִּכּוּרִים, וְהָרַאָיוֹן, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְתַלְמוּד תּוֹרָה:

אֵלּוּ דְבָרִים שְׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים, וְהַכְנָסַת כַּלָּה, וּלְוָיַת הַמֵּת, וְעִיּוּן תְּפִלָּה, וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא: כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל־הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל־הַנְּשָׁמוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי:

תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל· עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמָן בֵּיתוֹ׃
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ׃
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ· מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ׃
גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ· נוֹתֵן לָרָשָׁע רַע כִּרְשָׁעָתוֹ׃
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ· לִפְדוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ׃
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ· בָּרוּךְ עֲדֵי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ׃

אָדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ. בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא׃
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹל. אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא׃
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל. לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא׃
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה. וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה׃
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי. לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה׃
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית. וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה׃
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי. וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה׃
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי. מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא׃
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי. בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה׃
וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי. יְיָ לִי וְלֹא אִירָא׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה׃ וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל

מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶּן־בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶּן־בְּרִית:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יָרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה עַל־הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בְּלִבּוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. מָה אֲנַחְנוּ. מֶה חַיֵּינוּ. מֶה חַסְדֵּנוּ. מַה־צִּדְקוֹתֵינוּ. מַה־יְשׁוּעָתֵנוּ. מַה־כֹּחֵנוּ. מַה־גְּבוּרָתֵנוּ. מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ. וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ. בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמֹּרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ. עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ־בּוֹ קָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לְשִׁמְךָ:

אַשְׁרֵינוּ מַה־טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה־נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה־יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ: אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא: קַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ עַל מְקַדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה׃
(women say) בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱ־מ־ָה זוֹקֵף כְּפוּפִים׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱ־מ־ָה רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱ־מ־ָה שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱ־מ־ָה הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱ־מ־ָה אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱ־מ־ָה עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי׃

וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל־תַּשְׁלֵט־בָּנוּ יֵצֶר הָרַע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת־יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד־לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם וּבְכָל־עֵת לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִקָּרִי רָע וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית

הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה
סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת
תָּמִיד הָעֲשָׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:
וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ
שֵׁכָר לַיהוָה: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם
כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה
וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש קים. כאשר צויתּ אותם על ידי משה נביא, ככתוב בתורתך.

ויאמר יי אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם:

תנו רבנן סמום הקטרת כיצד. שלש מאות וששים ושמנה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום פרס שחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכנים כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים. ומחזירם למכתשת בעדב יום הכפורים. כדי לקים מצות דקה מן הדקה: ואחד עשר סמנין היו בה. ואלו הן. הצרי והצפרן החלבנה והלבנה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר. וקלופה שלשה. וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם אין לו יין קפריסין. מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רובע (הקב). מעלה עשן כל שהוא: רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהיא. ואם נתן בה דבש פסלה. ואם חסר אחד מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר. הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף: בורית כרשינה למה היא באה. כדי ליפות בה את הצפרן שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא. כדי לשרות בו את הצפרן שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה. אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב. היטב הדק. מפני שהקול יפה לבשמים: פטמה לחצאין כשרה. לשליש ולרביע לא שמענו: אמר רבי יהודה זה הכלל. אם כמדתה כשרה לחצאין ואם חסר אחד מכל סמניה חיב מיתה: תני בר קפרא אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה

בְּעוֹלָמֶךָ, וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים. אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים. קָבִין קוֹנֶךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. יֵכִירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ. אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּם. וּמִי בְכָל־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַּהַחְתוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה: אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֵּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה־שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם:

וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת

חֲצוֹת: הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים: וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת. אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזוּלוֹת. אֲשַׁם מְעִילוֹת. אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה. אֲשַׁם נָזִיר. אֲשַׁם מְצוֹרָע. אָשָׁם תָּלוּי. שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לִזְכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

תּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֶזְרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָּהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לְנָשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֶזְרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָּהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לְנָשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֶזְרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אַחַת. וּבְלֵבַד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שְׁנָה בַּאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל־אָדָם וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד־חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחֹמֶר. וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד. וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים. מִכְּלָל וּפְרָט. וּמִפְּרָט וּכְלָל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט. וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל. כְּלָל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן־הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל־עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל־הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא. כְּלָל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טַעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְּעִנְיָנוֹ יָצָא לָהֶקֵל וְלֹא לְהַחְמִיר. כְּלָל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טַעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְּעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר. כְּלָל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לְדוֹן בְּדָבָר חָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ. דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ. וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ. וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת־זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעַבְדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

של שירים לחצאין: ועוד הגי בר קפרא אלו היה נותן כה קורשוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה. ולטה אין מערבין בה דבש. מפני שהתורה אמרה כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה:

יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לִי מִצַּר תְּצִרֵנִי רָנֵי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה:

וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

ראש חדש On

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְיָ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁלְּוָבְחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פָּר וְשָׂעִיר שֶׁלְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־בֵּין הַבַּדִּים וְעַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁלַּמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁלַּמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב. אֶלָּא וְאֶלָּא נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדֶּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד. אֶלָּא הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁלְּמוֹעֲדוֹת. שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת. כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. מִזְרָחִית צְפוֹנִית. צְפוֹנִית מַעֲרָבִית. מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי. וְנֶאֱכָלִין לְפָנִים מִן־הַקְּלָעִים לִזְכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד־

הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו:
שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאוֹתָיו: הִתְהַלְלוּ
בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ
בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו
וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו:
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ לְעוֹלָם
בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם
וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית
עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ־כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם:
בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי
אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם
וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־
תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־אֶל־יוֹם יְשׁוּעָתוֹ:
סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי
גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי
כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר
לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ
לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ
לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־
הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל
הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ
הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ כִּי־
בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ
מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ:
בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ
כָּל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ

On putting on the Tallith say:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִת:

(ל) מִזְמוֹר שִׁיר־חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: אֲרוֹמִמְךָ יְהוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אוֹיְבַי לִי: יְהוָה אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְהוָה הֶעֱלִיתָ מִן־שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי־בוֹר: זַמְּרוּ לַיהוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל־אֶמּוֹט לְעוֹלָם: יְהוָה בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהָרְרִי עֹז הִסְתַּרְתָּ פָּנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא וְאֶל יְהוָה אֶתְחַנָּן: מַה־בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל־שָׁחַת הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע יְהוָה וְחָנֵּנִי יְהוָה הֱיֵה־עֹזֵר לִי: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ:

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ עוֹשֵׂה בְרֵאשִׁית. בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הַבְּרִיּוֹת. בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו. בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח. בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל. בָּרוּךְ שְׁמוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו: וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבְזִמִּירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים. מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי־עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃
פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְהוָה בָּרָה מְאִירַת
עֵינָיִם׃ יִרְאַת יְהוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְהוָה
אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃ הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים
מִדְבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים׃ גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב
רָב׃ שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃ גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ
עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב׃ יִהְיוּ
לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי׃

(לד) לָדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ
וַיֵּלַךְ׃ אֲבָרְכָה אֶת־יְהוָה בְּכָל־עֵת תָּמִיד
תְּהִלָּתוֹ בְּפִי׃ בַּיהוָה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ׃
גַּדְּלוּ לַיהוָה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו׃ דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְהוָה
וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי׃ הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם
אַל־יֶחְפָּרוּ׃ זֶה עָנִי קָרָא וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו
הוֹשִׁיעוֹ׃ חֹנֶה מַלְאַךְ־יְהוָה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם׃ טַעֲמוּ
וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהוָה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ׃ יְראוּ אֶת־
יְהוָה קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו׃ כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ
וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב׃ לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ־לִי
יִרְאַת יְהוָה אֲלַמֶּדְכֶם׃ מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב
יָמִים לִרְאוֹת טוֹב׃ נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר
מִרְמָה׃ סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃
עֵינֵי יְהוָה אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם׃ פְּנֵי יְהוָה
בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃ צָעֲקוּ וַיהוָה שָׁמֵעַ
וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם׃ קָרוֹב יְהוָה לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־
דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃ רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ
יְהוָה׃ שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃
תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃ פּוֹדֶה יְהוָה
נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ׃

לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ
לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן
וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא־יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ:
אַתָּה יְיָ לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד
יִצְּרוּנִי: וְכֹד רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: תְּנוּ
עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא
אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת
לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ:
הִנָּשֵׂא שׁוֹפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים: לַיְיָ הַיְשׁוּעָה
עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ
אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ:
יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת־
עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם:
נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ
כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר
יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ: קוּמָה
עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלְךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם
שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי
יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי:

בשבת וביו"ט (ובפולין וק"ק אשכנז אף בהושענא רבא) מוסיפים מזמורים אלו:

(יט) לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־
אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם
יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין
דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה
תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא
מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ
וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְהוָה

וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ
אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ
וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי:

(קלה) הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה:
שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ:
הַלְלוּ־יָהּ כִּי־טוֹב יְהוָה זַמְּרוּ לְשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב
בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה
וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ
בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי
מִצְרַיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתֹת וּמוֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי
מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג
מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן
וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל
עַמּוֹ: יְהוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר: כִּי־יָדִין
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא
יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם:
כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל
בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה: בֵּית הַלֵּוִי
בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה יִרְאֵי יְהוָה בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה: בָּרוּךְ יְהוָה
מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ:

(קלו) הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(צ) תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ
לָנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל
אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה־אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־
דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ
כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה
יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל
וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ
לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לְמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ
כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי־שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה
וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ
וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עוֹ אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת
יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְהוָה עַד־מָתָי
וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה
בְּכָל־יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה:
יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָּעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם: וִיהִי נֹעַם
אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

(צא) יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן־בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיהוָה
מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ
מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֵךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו
תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ
יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מֶקֶטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם:
יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק
בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי אַתָּה יְהוָה
מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע
לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־
דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל־
שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק

מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת
לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר
לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְהוָה רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי
הָאָדָם: מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:
הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ
נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל גִּבּוֹר לֹא־יְנָצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס
לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל־
יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם
בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ
יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי־חַסְדְּךָ יְהוָה
עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

(צג) מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיְיָ וּלְזַמֵּר
לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ
בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי
שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ
יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־
יָבִין אֶת־זֹאת: בְּפָרְחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־
פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי
הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי
אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט
עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק
כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ
בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים
וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

(צד) יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן
תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה:
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם:

לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(לג) רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְהוָה וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְהוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְהוָה כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְהוָה הֵפִיר עֲצַת־גּוֹיִם הֵנִיא

טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ
יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד
מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי
הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ
מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר:
סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי־כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־
אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי
רָצוֹן: צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־
מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר
יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם
יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו
וְאֶת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר
פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

(קמו) הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה: אֲהַלְלָה יְהוָה בְּחַיָּי
אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים
בְּבֶן־אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְּשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשָׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם
הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ
עַל־יְהוָה אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים
נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְהוָה מַתִּיר אֲסוּרִים: יְהוָה פֹּקֵחַ
עִוְרִים יְהוָה זֹקֵף כְּפוּפִים יְהוָה אֹהֵב צַדִּיקִים: יְהוָה שֹׁמֵר
אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת:
יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ׃
עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נָאְוָה־קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים׃
יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו׃ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל
שֵׁם יְיָ׃ רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ׃ יְיָ שִׁמְךָ
לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר׃ יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ
בַּכֹּל מָשָׁלָה׃ יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם
יְיָ מָלָךְ׃ יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ יְיָ מֶלֶךְ
עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ׃ יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא
מַחְשְׁבוֹת עַמִּים׃ רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת יְיָ
הִיא תָקוּם׃ עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר
וָדֹר׃ כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃ כִּי־בָחַר יְיָ
בְּצִיּוֹן אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ׃ כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל
לִסְגֻלָּתוֹ׃ כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב׃ וְהוּא
רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא
יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ׃

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו׃

(קהה) תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלֹהַי הַמֶּלֶךְ
וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ
וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל
מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר׃ דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח
מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ׃ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ
וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃ וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ
וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה׃ זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ
יְרַנֵּנוּ׃ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד׃

הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־
חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם־קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

(קמט) הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים: יִשְׂמַח־יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן
יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ־לוֹ:
כִּי רוֹצֶה יְהוָה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים
בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב
פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים:
לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת
בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

(קנ) הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ
בִּגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע
שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ
בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי
תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כ״ה ת״י״ה:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן
שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ
לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם:
לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ:
וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ
וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים
אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: אַתָּה הוּא יְיָ

(קמז) הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה
תְּהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם יְהוָה נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר
לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ
לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְהוָה מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים
עֲדֵי־אָרֶץ: עֱנוּ לַיהוָה בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה
שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר:
נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת
הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְהוָה אֶת־
יְרֵאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַם אֶת־יְהוָה
הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ:
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג
כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי
קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח־דְּבָרוֹ וַיְמִסֵּם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְלוּ־
מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא
עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

(קמח) הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָּל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ
כָּל־צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר:
הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ
אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם
חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים
וְכָל־תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה
דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים: הַחַיָּה
וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־לְאֻמִּים
שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים
עִם־נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ

קָנִיתָ חָכְמַת בְּלָבָבָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק
שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ
בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי־
כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת
עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ
עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים
יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְלֶשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם
אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל
עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְמּוּ כָּאָבֶן עַד־
יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ
וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְדָּשׁ
אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְהוָה יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד: כִּי לַיְיָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ
מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיְיָ
הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:
נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל־
בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד: מִן־
הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ
גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת
צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל
בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים:
וַיְיָ לֹא־יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים

*) נ"י והמעיר.

לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם
הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה
מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה
הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר
כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת־לְבָבוֹ נֶאֱמָן
לְפָנֶיךָ וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי
הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת־
דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת־עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם
וְאֶת־זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל־יַם־סוּף: וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים
בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו וּבְכָל־עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ
עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם
וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת־רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ
בִּמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:
וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא
יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ
הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:
אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס
וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה
אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה
יְהוָה שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר
שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אָבֶן: יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ
אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ
כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ־מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:

בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל.

וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ.

וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם.

וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא:

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בשבת שובה וּלְעֵלָּא) מִן כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

וְהַמְשִׁיחַ אִלְּמִים וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים
וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים: לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים: אִלּוּ פִינוּ
מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם· וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ
שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ· וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ·
וְיָדֵינוּ פְּרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם· וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת·
אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־שְׁמֶךָ עַל־אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף
אַלְפֵי אְלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם־
אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית
עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ· בְּרָעָב זַנְתָּנוּ· וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ· מֵחֶרֶב
הִצַּלְתָּנוּ· וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ· וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים
דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא־עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ·
וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ
בָּנוּ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ
בְּפִינוּ הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ
וַיַּעֲרִיצוּ וַיַּקְדִּישׁוּ וַיַּמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה
לְךָ יוֹדֶה· וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע· וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע·
וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה: וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ· וְכָל־
קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ· כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי
תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
מִגּוְלוֹ: מִי יְדָמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ· הָאֵל
הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ· כָּאָמוּר
לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ· הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ· הַגִּבּוֹר
לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ· הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא
רָם וְנִשָּׂא:

לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ· יְצָרָם בְּדַעַת
בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל: כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם· לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים
בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נְגַהּ· נָאֶה זִיוָם בְּכָל־
הָעוֹלָם: שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם· עֹשִׂים בְּאֵימָה
רָצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לְשְׁמוֹ· צָהֳלָה וְרִנָּה
לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ: קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר· רָאָה וְהִתְקִין
צוּרַת הַלְּבָנָה: שֵׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל־צְבָא מָרוֹם· תִּפְאֶרֶת
וְגֻדְלָה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים· בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי
הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ· תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם
הַמְּנוּחָה· עִנֵּג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת: וֶה שֶׁבַח שֶׁלַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל־מַלְאַכְתּוֹ· וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר
מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ: לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ
וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל־יְצוּרָיו· שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ
יוֹצֵר כֹּל· הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם
שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ· וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ
יִתְפָּאַר· בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת: תִּתְבָּרֵךְ
מוֹשִׁיעֵנוּ עַל־שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ
יְפָאֲרוּךָ סֶלָה:

תִּתְבָּרֵךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח
שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו
כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוֹם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל
דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם אֲהוּבִים· כֻּלָּם
בְּרוּרִים· כֻּלָּם גִּבּוֹרִים· וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן
קוֹנָם· וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה
וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים
וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים:

חזן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:
ק' הַמְבֹרָךְ יְיָ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר
וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם
וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל:

ק' יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל־מַלְכֵּךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים. סָלוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעָלְזוּ לְפָנָיו. וְשָׁמוֹ מְרוֹמָם עַל־כָּל־בְּרָכָה וְתִהֻלָּה: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

כשאומרים יוצר מוסיפין זה:

אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים אוֹרוֹת מֵאֵפֶל אָמַר וַיְהִי:

הַכֹּל יוֹדוּךְ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךְ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ:
הַכֹּל יְרוֹמְמוּךְ סֶלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ: וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְּשֻׁבָּח וְהַמְּפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דָּמְיָה־לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לִחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: אֶפֶס בִּלְתֶּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין דָּמְיָה־לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:
אֵל אָדוֹן עַל־כָּל־הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה: גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. הַעַת וּתְבוּנָה סְבִבִים אוֹתוֹ: הַמִּתְנָאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בִּכְבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה: זְכוּת וּמִישׁוֹר לְפָנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים

וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ
קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ
מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת·
לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר
בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

יחיד קורא אל מלך נאמן

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ
וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם
לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ
בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־
יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־
מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ
בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ
יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי
עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם
פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן

אֶת־שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה· וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדוּשָׁה· כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

כשיש אופן אומרים והחיות.

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים | וְהַחַיּוֹת וְשַׁרְפִים וְאֶרְאֶלִים וְכָרוּבִים וְפָאֲרוּ וּשְׁרָפִים זָרְנוּ וְאֶרְאֶלִים וְבָרְכוּ פְּנֵי כָל־הַיָּה וְאוֹפָן וּכְרוּב

לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לְאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ· לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ· כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת· הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית· כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל־צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ: בָּ״אַ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנְנֵנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמוֹעַ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ:

עֵד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר
יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ: לְדוֹר וָדוֹר הוּא
קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן
וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קָיֶמֶת:
וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים
וְנֶחְמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים
עַל־אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־בָּנֵינוּ וְעַל־
דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל־כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע
יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל־הָרִאשׁוֹנִים וְעַל־הָאַחֲרוֹנִים
דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד·
אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר:
אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ
אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ
יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ
מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ· אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־
בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ
וְעַל־כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע
יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:
עַל־הָרִאשׁוֹנִים וְעַל־
הָאַחֲרוֹנִים לְעוֹלָם
וָעֶד חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר·
אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:
אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ·מֶלֶךְ
אֲבוֹתֵינוּ אָתָּה· לְמַעַן
שִׁמְךָ מְהֵר לְגָאֳלֵנוּ
כַּאֲשֶׁר נָאַלְתָּ אֶת־
אֲבוֹתֵינוּ: אֱמֶת
מֵעוֹלָם שִׁמְךָ הַגָּדוֹל
עָלֵינוּ נִקְרָא בְּאַהֲבָה·
אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן
וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר:
בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ: וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד
אַפְסֵי־אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ
וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל־לִבּוֹ: אֱמֶת
אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב
רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה
הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל

לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם
וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין
עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם
בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:
וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם
וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם
לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם
צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־
צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת
וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם
וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:
לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם
קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

כשאומרים זולת אומרים באשכנז „אמת ויציב" הקטן עד „זולתך", אבל בפולין אין משנים כי אם "על הראשונים".

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר	אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן
וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד	וְקַיָּם וְיָשָׁר
וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל	וְנֶאֱמָן וְטוֹב וְיָפֶה
וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם	הַדָּבָר הַזֶּה עַל־

וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

(בשבת שובה וְכָתְבֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.)

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.

משיב הרוח ומוריד הגשם In winter say

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

(בשבת שובה מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:)

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים*):

When the Reader repeats the Amidah the following is added:

*) ח׳ נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר

ק״ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

ח׳ אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ:

ק״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

ח׳ מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ. מָתַי תִּמְלֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכֹּון: תִּתְנַדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל־יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ:

ק״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

ח׳ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בשבת שובה הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ: ישמח משה וכו׳.

וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם הָרָגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ. וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ. וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל־זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו. תְּהִלּוֹת לָאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ: מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם.

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ
נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ.

יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר

אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ. וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

On חול המועד and ראש חדש add:

(אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לר״ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסכות חַג הַסֻּכּוֹת

הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:)

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים דרבנן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקוֹמְמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל

אַתָּה֣ קָד֔וֹשׁ וְשִׁמְךָ֥ קָד֖וֹשׁ וּקְדוֹשִׁ֑ים בְּכָל־יוֹם֙ יְהַלְלוּךָ֣
סֶּ֔לָה· בָּר֥וּךְ אַתָּ֖ה יְיָ֣ הָאֵ֣ל הַקָּד֑וֹשׁ: (בשבת שובה המלך
הַקָּדוֹשׁ:)

יִשְׂמַח֣ מֹשֶׁ֔ה בְּמַתְּנַ֖ת חֶלְקּ֑וֹ כִּ֥י עֶ֛בֶד נֶאֱמָ֥ן
קָרָ֖אתָ לּ֑וֹ. כְּלִיל֙ תִּפְאֶ֣רֶת בְּרֹאשׁ֔וֹ נָתַ֖תָּ
בְּעָמְד֥וֹ לְפָנֶ֖יךָ עַל־הַ֣ר סִינַ֑י. וּשְׁנֵ֥י לֻחוֹת֙ אֲבָנִ֔ים
הוֹרִ֖יד בְּיָד֑וֹ. וְכָת֣וּב בָּהֶ֔ם שְׁמִירַ֥ת שַׁבָּ֖ת. וְכֵ֣ן
כָּת֑וּב בְּתוֹרָתֶֽךָ׃

וְשָׁמְר֥וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל אֶת־הַשַּׁבָּ֑ת לַעֲשׂ֣וֹת
אֶת־הַשַּׁבָּ֗ת לְדֹרֹתָ֛ם בְּרִ֥ית עוֹלָ֖ם: בֵּינִ֣י וּבֵ֔ין
בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל א֣וֹת הִ֑וא לְעֹלָ֕ם כִּי־שֵׁ֥שֶׁת יָמִ֛ים
עָשָׂ֥ה יְיָ֖ אֶת־הַשָּׁמַ֣יִם וְאֶת־הָאָ֑רֶץ וּבַיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֔י
שָׁבַ֖ת וַיִּנָּפַֽשׁ׃

וְלֹ֥א נְתַתּ֛וֹ יְיָ֖ אֱלֹהֵ֑ינוּ לְגוֹיֵ֣י הָאֲרָצ֔וֹת. וְלֹ֥א
הִנְחַלְתּ֖וֹ מַלְכֵּ֣נוּ לְעֹבְדֵ֣י פְסִילִ֑ים. וְגַ֗ם
בִּמְנוּחָתוֹ֙ לֹא֙ יִשְׁכְּנ֣וּ עֲרֵלִ֔ים. כִּ֣י לְיִשְׂרָאֵ֔ל
עַמְּךָ֖ נְתַתּ֑וֹ בְּאַהֲבָ֕ה. לְזֶ֥רַע יַעֲקֹ֖ב אֲשֶׁ֥ר בָּ֛ם
בָּחָ֥רְתָּ. עַ֚ם מְקַדְּשֵׁ֣י שְׁבִיעִ֔י. כֻּלָּ֥ם יִשְׂבְּע֖וּ
וְיִתְעַנְּג֣וּ מִטּוּבֶ֑ךָ. וּבַשְּׁבִיעִ֞י רָצִ֣יתָ בּ֗וֹ וְקִדַּשְׁתּ֔וֹ
חֶמְדַּ֥ת יָמִ֖ים אוֹת֑וֹ קָרָ֣אתָ זֵ֔כֶר לְמַעֲשֵׂ֖ה
בְרֵאשִׁ֥ית׃

אֱלֹהֵ֣ינוּ וֵאלֹהֵ֣י אֲבוֹתֵ֣ינוּ רְצֵ֣ה בִמְנוּחָתֵ֗נוּ קַדְּשֵׁ֤נוּ
בְּמִצְוֹתֶ֙יךָ֙ וְתֵ֣ן חֶלְקֵ֔נוּ בְּתוֹרָתֶ֖ךָ שַׂבְּעֵ֣נוּ מִטּוּבֶ֑ךָ וְשַׂמְּחֵ֣נוּ
בִּישׁוּעָתֶ֔ךָ וְטַהֵ֥ר לִבֵּ֖נוּ לְעָבְדְּךָ֣ בֶּאֱמֶ֑ת וְהַנְחִילֵ֣נוּ יְיָ֔

When the Reader repeats the Amidah the following is added:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה. הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בשבת שובה בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה. וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ: לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ. מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃

לַחֲצָרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת׃

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

(בשנת שובה וכתוב לחיים טובים כל־בני בריתך.)

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

On חנוכה add:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה׃

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל׃ ועל כלם

קטו לֹא לָנוּ יְיָ לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־
חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־
נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה:
עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם וְלֹא
יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ
אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא
יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־
בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְיָ
בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ
אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־
הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם:
בְּרוּכִים אַתֶּם לַיְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיְיָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא־הַמֵּתִים
יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ
יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־הִטָּה
אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת
וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא
אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם:
שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְיָ דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי
כִּי יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן
דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:
הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי
כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:

סדר הלל.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת־הַהַלֵּל:

קיג הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ:
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־
שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־
גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ
הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים
אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ:
מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה
הַלְלוּיָהּ:

קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב
מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל
מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר:
הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן:
מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר:
הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן:
מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב:
הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

בָּאוּ בוֹ: אוֹרְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אוד אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (על) כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת: ק"ת.

סדר הוצאת ספר התורה.

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:
אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אָדוֹן עוֹלָמִים:

מָה־אָשִׁיב לַיְיָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס־
יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְיָ
אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ
הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי
עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח
זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם
נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי
יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ:

קיז הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:
כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו
יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו
יֹאמְרוּ נָא בֵּית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָבְיָה: יְיָ לִי לֹא אִירָא
מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם:
סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי
לִנְפֹּל וַיְיָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל
רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ
רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר
מַעֲשֵׂי־יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי
שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַיְיָ צַדִּיקִים

כַּכָּתוּב. שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֵתָה עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב. כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְיָ דִּבֶּר:

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֲחָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרַע מִן־הַנִּשּׁוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵטַת עוֹלָמִים וְיִמַּלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעַת וְרַחֲמִים:

בהגיע הש"ץ על הבימה מניח ס"ת על השלחן ופותח ואומר:

וַיַּעֲזֹר וְנָן וַיּוֹשַׁע לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ· וְנֹאמַר אָמֵן: הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה· כֹּהֵן קְרָב: יַעֲמֹד (פלוני בר פלוני הכהן): בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה· מָגֵן הוּא לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ:

קהל וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

העולה לתורה מברך.

בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:

והעם עונים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וחוזר המברך כ"י ה"ל"ו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

אחר הקריאה גולל ומברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן־לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ
וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר
יְיָ מִירוּשָׁלָם:

בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

בָּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא. בָּרִיךְ כְּתָרָךְ וְאַתְרָךְ. יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ
יִשְׂרָאֵל לְעָלַם. וּפְרָקַן יְמִינָךְ אַחֲוֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ וּלְאַמְטוּיֵי
לָנָא מְשׁוּב נְהוֹרָךְ וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין: יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִזְרִיקְ לָן
חַיִּין בְּטִיבוּתָא. וְלֶהֱוֵא אֲנָא פְּקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא. לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר
יָתִי וְיָת כָּל־דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא
אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא. אַנְתְּ הוּא דְּשַׁלִּיט עַל מַלְכְיָא וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ
הִיא. אֲנָא עַבְדָּא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּסָגִידְנָא קַמֵּהּ וּמְקַמָּא דְּיֵקַר
אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל־עִדָּן וְעִדָּן. לָא עַל אֱנָשׁ רְחִיצְנָא. וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין
סְמִיכְנָא. אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא. דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט. וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט.
וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט. וּמְסָגֵא לְמֶעְבַּד טָבָן וּקְשׁוֹט. בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ וְלִשְׁמֵהּ
קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֶמַר תִּשְׁבְּחָן: יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי
בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דִּלְבִּי וּדְלִבָּא דְּכָל־עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְטָב וּלְחַיִּין
וּלְשָׁלָם:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדֹנֵינוּ קָדוֹשׁ שְׁמוֹ:

גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי
כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ:
רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא:
רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ
שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בְּעוֹלְמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם
הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא: כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: צוּר
הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל־הַבְּרִיוֹת אֱלוֹהַּ כָּל־הַנְּפָשׁוֹת: הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם
הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם: קָדְשָׁתוֹ עַל חַיּוֹת וְקָדְשָׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד:
וְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָל־חָי: וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלְיָהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל־כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל־־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

גם בשבת ראש חדש ובשבת חול המועד של פסח חותמין „מקדש השבת". ואין מזכירין לא של ר"ח ולא של י"ט. אבל בהול המועד של סנות מזכירין של יום טוב באמצע (ועל יום חג הסכות הזה . . . . לשמחה ולששון לכבוד ולתפארת) וחותמין „מקדש השבת וישראל והזמנים".

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסַיְעָתָא דִשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא וְנְהוֹרָא מֵעִלָּיָא. זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוֹק וְדִי לָא יִבְטוֹל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא. לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חַבּוּרָתָא קַדִּישָׁתָא דִּי בְאַרְעָא דִישְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל. לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גָלוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבְתָא וּלְדַיָּנֵי דְבָבָא. לְכָל־תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־מַן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא: מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יְתְהוֹן. יַפֵּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיִסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיֵיתֵן אַרְכָּה

נרסינן כפ' הרואה ד' צריכין להודות. יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. ויאמר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים
(נ"א לָרָעִים) טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוּב:

והקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל־טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל־טוֹב סֶלָה:

מי שהגיע בנו לחינוך אומר ברכה זו בשעה שבנו עולה לתורה:

בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה:

כשמגביהים ס"ת אומרים:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם משֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי
יְיָ בְּיַד משֶׁה: עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ
וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ
שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשְׂמאולָהּ עשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ
חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

אחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו קודם קריאת ההפטרה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים
טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק:

אחר קריאת ההפטרה יברך המפטיר ברכות אלו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה·
הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם· שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
אָחוֹר לאריָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ
תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ
צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

סדר ברכת החדש

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן־לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים חַיִּים שֶׁל־שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל־טוֹבָה חַיִּים שֶׁל־בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל־פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל־חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל־עֹשֶׁר וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָּנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים שֶׁיְּמַלְּאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה:

בשבת שלפני ר״ח מברכין ומכריזין החדש הבא לטובה ואומר הש״ץ מי שעשה.

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְנָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וְיַקְבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל. וְנֹאמַר אָמֵן:

הש״ץ לוקח ס״ת בידו ואומר ר״ח פלוני יהיה ביום פלוני הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה:

קה״ק יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל

לִשְׁנֵיהוֹן. וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתְּזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין: מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְּסַעְדְּהוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן. וְנֹאמַר אָמֵן:

המתפלל ביחידות אין אומר יקום פורקן זה ולא מי שברך.

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסַיְעָתָא דִשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעֲלָיָא· זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא· זַרְעָא דִי לָא יִפְסוֹק וְדִי לָא יִבְטוֹל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא· לְכָל קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין· רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא· טַפְלָא וּנְשַׁיָּא: מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן· יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָּה לִשְׁנֵיכוֹן· וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתְּזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין: מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְּסַעְדְּכוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן· וְנֹאמַר אָמֵן:

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל־קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ: הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם· וּמִי שֶׁמִּיַּחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה· וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל· וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה· וּפַת לְאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים· וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה· הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיֵרָפֵא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם· וְנֹאמַר אָמֵן:

טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ
יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד
מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי
הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ
מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר:
סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־
אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי
רָצוֹן: צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־
מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר
יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם
יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו
וְאֶת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר
פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ.

הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה
לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם־קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

כט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיְיָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד
שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: קוֹל יְיָ עַל־הַמָּיִם אֵל־
הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ
שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן
כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל יְיָ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ
מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד:

כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשָׂשׂוֹן
וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בזמן ק"ק פוכין אומרים אב הרחמים בכל שבת חוץ משבת שיש חתן או מילה ובכלל בימים שא"א בהם תחנון בחול ולא כשמברכים החדש ולא בשבתות ארבע פרשיות. ובשבת לפני ר"ח אב וסיון נוהגין לאמרו:

וברוב ק"ק אשכנז א"א אותו כי אם בשבת שלפני שבועות ושלפני ט' באב:

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים. הוּא יִפְקֹד בְּרַחֲמִים
הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשַׁת
הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנָּעִימִם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ
מֵאֲרָיוֹת גָּבָרוּ. לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יְוַכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה.
עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִקֹּם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם
יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר:
וְנִקֵּיתִי דָמָם לֹא־נִקֵּיתִי וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבִכְתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר: לָמָּה
יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ
הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי־דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים:
וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ
יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

(קמה) תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלֹהַי הַמֶּלֶךְ
וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ
וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל
מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח
מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ
וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ
וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ
יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד:

ק״ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

חזן כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ:

ק״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

חזן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יֶפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל־יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים:

ק״ח שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

חזן (אֶחָד) הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָל־חַי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים:

ק״ח אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

ח׳ וּבִדְבָרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

ק״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

ח׳ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בשבת שובה הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתְּרֵ קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךְ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בשבת שובה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:) [„תקנת שבת" וכו׳, ונשלים „אתה יצרת".]

On שבת ראש חדש say אתה יצרת below.

תִּקַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פְּרוּשֶׁיהָ עִם סְדוּרֵי נְסָכֶיהָ. מְעַנַּגְיָהּ לְעוֹלָם כְּבוֹד יִנְחָלוּ. טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם

On שבת ראש חדש

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ מַלְאַכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן־

יְיָ לְמַבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם:

בייש שרייקשטעלען דער ספר תורה.

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: חֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: חצי קדיש.

תפלת מוסף.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר
חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה.
(בשבת שובה זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים.
לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.)

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.

In winter say כשיב הרוח ומוריד הגשם

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם
אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי
דּוֹמֶה לָךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:
(בשבת שובה מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:)
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה
הַמֵּתִים:

When the Reader repeats the Amidah the following is added:

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי־קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ.
כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר

אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם
וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְאֶת־מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת
הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת
רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ:
עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם

שבת ראש חדש On

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם
מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי
רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר
לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ
וְקַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת־הַחֹדֶשׁ
הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה.
לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה.
לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת
עָוֹן (בשבת העבור ולכפרת פשע): כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם
הוֹדַעְתָּ וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל
וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים: רצה, מודים וכו' (page 54)

הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּרֵלָה בָּחָרוּ. אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ. וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ

שבת ראש חדש On

לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה: וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנָחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנִטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ וְאֵין אֲנָחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתְךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְּמִידִים כְּהִלְכָתָם:

On חנוכה say על הנסים page 36

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

(בשבת שובה וְכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:)

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

When the Reader repeats the Amidah the following is added:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה. הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ׃ יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בשבת שובה בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ: לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־

מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ. וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים דרבנן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שְׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ. מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שְׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצַר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְתוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וְתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלְיוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

לשבת חנכה. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יִשְׂלַח מְשִׁיחוֹ אַוּוֹר צֶדֶק וְהֶאֱמוּנָה יַרְבִּיד. הָרָשָׁע יָמִיר בְּשַׁבָּט פִּיו אוֹיֵב יַאֲבִיד. וְעַל הַנִּסִּים הַלֵּל לְנָמוֹר צָעִיר מֵהַעֲבִיר. דַּעַת חָדְשָׁה יְחַדֵּשׁ הַטּוֹת אָזֶן מֵהַבְדִּיד. הֲדַר חָמְדַּת וְבוּל קָדֵשׁ יָקוּמֵם וַיַּזְבִּיד. וְנָשִׁיר מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת תַּבִּית לְדָוִד: וּבדברי קדשך.

לשבת נחמו. חתום שם המחבר יהודה בר שמואל חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יוֹסִיף יָדוֹ לְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵיכֶם. הָעֵר יָחִישׁ לֵאמֹר צְאוּ מֵאֲסוּרֵיכֶם. וּמַלְאַךְ בְּרִיתוֹ יִשְׁלַח לָחָשִׁישׁ לְבִכְיָכֶם. דַּרְכּוֹ פְּנוּ וְהָיָה הָעָקֹב לְמִישׁוֹר וְלָעִירוֹ יְקַבְּצָכֶם. הַשּׁוֹמְרִים שַׁבָּת בְּרִית הִיא בֵּינוֹ וּבֵינֵיכֶם. בָּרְכוּ שְׁמוֹ וְאַל תַּחְנוּ דֻּמִּי לָכֶם. חַי זֹכֵר קָדְשׁוֹ נַחֲמוּ יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם. כִּי אֲנִי הוּא מַלְכְּכֶם וְאָמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם: וּבדברי קדשך.

לשבת נשואין. התום שם המחבר שמואל חזק.

אֱלֹהֵיכֶם שִׂבְנוֹ שָׁם בֵּם עֵילָמוֹ. מַלְאָכָיו רוּחוֹת רָז לֹא לָמוֹ. וְאֵית מְקוֹם כְּבוֹדוֹ הוֹלְמוֹ. אוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ. לָעַת יִמְלוֹךְ לְיוֹם קִימוֹ. חֲזוֹת צִיּוֹן נָנוֹן בְּמְקוֹמוֹ. וָהּ יֵרָאוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יְקוּמוֹ. קְרֹא לִירוּשָׁלַיִם כָּמָא מְקוֹמוֹ: וּבדברי קדשך.

לשבת ברית מילה.

אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי זוֹכֵר הַבְּרִית. תַּגֵּה שׁוֹלֵחַ לִשְׁאֵרִית. אֶת־נִסְתָּר בְּנַחַל בְּרִית. מְבַשֵּׂר טוֹב וְשָׁלוֹם בְּאַחֲרִית. יֵדְעוּ וְאֹת כָּל־כְּרוּתֵי בְרִית. אוֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהַיִךְ וְהוֹרִית: וּבדברי קדשך.

ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר:
זכר רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה.

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא:

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בעשי"ת לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא) מִן כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ:

פִּי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

בשבת שיש אוסן אומרים באשכנז אלהיכם בסוף הקדושה:

לשבת שובה. חתום שם המחבר שמואל חוק.

אֱלֹהֵיכֶם שׁוֹפֵט צֶדֶק וּבְמִישׁוֹר לְאֻמִּים. מִדַּת הַדִּין יַהֲפוֹךְ לְרַחֲמִים. וְיַכֵּפֶר וְדוֹנוֹת וּשְׁגָגוֹת עֲוֹנוֹת וַאֲשָׁמִים. אָדוֹן חָטָאִים הַצָּהֵר וְהַלְבֵּן כָּתֳמִים. לְכַפָּרָה מַקְוִים לֵילוֹת וְיָמִים. חֲזֵה עֲמָּךְ מִתְעַנִּים וְצָמִים. וְכוֹר בְּרִית רִאשׁוֹנִים הַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קֵים לְבָנֵיהֶם שְׁבוּעַת קְדוּמִים. וְיִמְלוֹךְ מַלְכָּם לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: פ' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: יימל פ'.

לשבת חול המועד סכות. חתום שם המחבר יהודה.

אֱלֹהֵיכֶם יָשִׁיב בְּשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ. הָקֵם יָקִים דְּבִירוֹ וַחֲדַר מִטָּתוֹ. וְעֵר סֶלָה יַשְׁכֵּן־שָׁם הוֹד שְׁבִינָתוֹ. דִּירַת סֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל לְשׁוֹמְרֵי סֻכָּתוֹ. הָעֵת יַעֲמִיד עַל אֶרֶץ אֲגֻדָּתוֹ. יִמְלוֹךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלָתוֹ: ובדברי קדשך.

לשבת ראש חדש. חתום שם המחבר יהודה חוק.

אֱלֹהֵיכֶם יַוְרִיחַ שְׁמָשׁוֹ. שִׁבְעָתַיִם בִּגְבוּרָתוֹ. הַנָּחֵל בְּהִתְחַדְּשׁוֹ. בְּשֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ. וְהַחֹדֶשׁ בְּהִתְקַדְּשׁוֹ. לְחַדֵּשׁ כַּפָּרָתוֹ. דַּת הַיּוֹם לְשַׁמְּשׁוֹ. חֻוֹת קְדֻשַּׁת שְׁבִינָתוֹ. מְדֵי חָדָשׁ בְּחָדְשׁוֹ. וּמְדֵי שַׁבַּת בְּשַׁבְּתוֹ: ובדברי קדשך.

לשבת בראשית. חתום שם המחבר יהודה חוק.

אֱלֹהֵיכֶם יַשְׂכִּיל עַבְדּוֹ יִכּוֹן כִּסְאוֹ בְּמֵרֵאשִׁית. הָעֵיר עַל תְּלָתָּ יִבָּנֶה־ וַאֲרָמוֹן יָשִׁית. וּמִוְּכָחוֹ יַרְפֵּא וּמְקוֹם נִסּוּךְ לָתָשִׁית. דָּרוֹר יִקְרָא לְעִבְרָיָה הֱיוֹתָהּ חָפְשִׁית. הִנֵּה חָזָק וְעָמוֹ קָמָיו יָפֵץ חֲרִישִׁית. יִמְלוֹךְ עַל עַם שׁוֹמֵר שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית: ובדברי קדשך.

מִיָּתָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר· הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא
שָׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ
אֶת־הַצִּפֹּרֶן· כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יַיִן קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין
בּוֹ אֶת־הַצִּפֹּרֶן· כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין
לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים,

לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ:

בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים,

גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ:

בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים,

אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט:

בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים,

אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ:

בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים,

הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים,

יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל
בַּל־תִּמּוֹט:

בְּשַׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים,

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת:

מִזְמוֹר שִׁיר לָעָתִיד לָבֹא. לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא· תַּלְמִידֵי חֲכָמִים
מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם· שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב
שְׁלוֹם בָּנָיִךְ· אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב
לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם

תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן וּבָעוּתְהוֹן דְּכָל־יִשְׂרָאֵל קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא וְאִמְרוּ אָמֵן: ק יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:
יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:
ק עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ: בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ. אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ. אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצָּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה· מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה· מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה־עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה· הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר· וְקִלּוּפָה שְׁלִשָּׁה· וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה· בְּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין· יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא· וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוָּרִין עַתִּיק: מֶלַח סְדוֹמִית רְבַע (הַקַּב)· מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל־שֶׁהוּא· רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהִיא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ· וְאִם חִסַּר אֶחָד מִכָּל־סַמָּנֶיהָ חַיָּב

שיר היחוד ליום השבת.

ברוב הקהלות ואפילו באותן שאין נוהגים לאמר שיר היחוד כל ימות החול, מ"מ בשבת נוהגים לאמר שיר היחוד לשבת ולנגן אנעים זמירות:

אָז בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי נָחְתָּ, יוֹם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן בֵּרַכְתָּ:

וְעַל כָּל־פְּעַל תְּהִלָּה עֲרוּכָה· חֲסִידֶיךָ בְּכָל־עֵת יְבָרְכוּכָה:

בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֹּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:

כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ· רֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:

וּבְמַצָּרִים הַחֲלוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:

עַל כָּל־אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם שְׁפָטִים גְּדֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:

כְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ· הַיָּד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:

נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לָךְ· שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גְּדֻלָּךְ:

וְהִבְדַּלְתָּ עִמָּם מִן הַשָּׁמַיִם. וְגַם הָעֲבִים נָטְפוּ מָיִם:

יָדַעְתָּ לְכֻתָּם בַּמִּדְבָּר· בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבָר:

תַּחְתָּ לְעַמְּךָ הֵגַן שָׁמָיִם. וְכָעָפָר שְׁאֹר וּמָצוֹד מָיִם:

תְּנָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים· יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:

בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אִמְרוֹת טְהוֹרוֹת:

וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמַרְעֶה שָׁמֵן· וּמֵחַלְמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:

בְּנוֹתָם בָּנוּ עַד קָדְשֶׁךָ. וַיַּפְאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:

וַתֹּאמֶר פֹּה אֵשֵׁב לְאָרֶךְ יָמִים צִיָּה בָּרֶךְ אֲבָרֶכְךָ:

כִּי שָׁם חָפַצְתָּ וְכִחַּי צָדָק. אַף כְּהֵגֶךָ לְבַשְׂתָּ צֶדֶק:

וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ· לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:

בֵּית יִשְׂרָאֵל וֵיֵדְעוּ יְיָ. וְכִבְּדוּ וְיַחֲדוּ שִׁמְךָ יְיָ:

וֶהֱטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים· כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:

יְיָ חִשְׁשׁ נָא עָלֵינוּ. כְּאֶשֶׁד שָׁשְׁתָּ עַל אַבְהַתֵּינוּ:

אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב· וְנִזְכֶּה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:

יְיָ תִּבְנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:

בָּךְ: לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם: וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל. וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד: אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ· לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ· לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ· וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן· לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי· וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ· לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ: יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל כִּי לְךָ תִכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ· וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ· וְיַקְבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עֹל מַלְכוּתֶךָ· וְתִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד· כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ· יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר· וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

קדיש יתום.

שיר הכבוד

כשפותחים ארון הקודש לאנעים זמירות יש לומר ל' פסוקים אלו.

שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד:
מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה:
שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶֽעֱרֹג. כִּי אֵלֶֽיךָ נַפְשִׁי תַּעֲרֹג:

נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶֽיךָ. לָדַעַת כָּל־רָז סוֹדֶֽךָ:

מִדֵּי דַבְּרִי בְּכִבּוּדֶֽךָ. הוֹמָה לִבִּי אֶל הוֹדֶֽךָ:

עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:

ע"ס א"ב

אַסְפָּרָה כְּבוֹדֶֽךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ. אְדַמְּךָ אֲבַנְּךָ וְלֹא תַעֲשִׂיתִיךָ:

בְּיַד נְבִיאֶֽיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶֽיךָ. דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶֽךָ:

עֶלְיוֹנְךָ וּבוֹרְאֶֽךָ בִּנּוּ לְתִקֶּֽךָ פְּעֻלָּתֶֽךָ:

דְּמוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יִשְׁכְּךָ. וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:

הִמְשִׁילְךָ בְּרֹב חֲזוֹנוֹת. הִגִּיךָ אֶחָד בְּכָל דְּמוּנוֹת:

וַיֶּחֱזוּ כְךָ זָקֵן וּבַחֲרוּת. וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:

זָקֵן בְּיוֹם דִּין וּבַחֲדוּת בְּיוֹם קְרָב. כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת הָיִיתָ לוֹ רָב:

חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

מִלֵּי אוֹדוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא. וּקְצוּחָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:

יְחְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי. וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לַעֲטֶֽרֶת צְבִי:

בֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ. וְחֵק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:

לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִּפְאָרָה. אְמָתוֹ לוֹ עִטָּרָה עֲטָרָה:

מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְּחֻרוֹת. קְצוּתָיו תַּלְפִּלִים שְׁחֹרוֹת:

נָוֶה הַצֶּֽדֶק צְבִי תִּפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה־נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:

סֻלָּתוֹ תְּהִי בְּדוֹ עֲטֶֽרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִּפְאֶֽרֶת:

עֲמוּמִים נָשָׂאם עֲטֶֽרֶת עִנְדָם. מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כְּבָדָם:

פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:

צַח וְאָדוֹם לְלִבּוּשׁוֹ אָדוֹם. פּוּרָה בְּרָדֶם בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:

קָשֶׁת תְּפִלִּין הֲדָאָה לְעֻמָּתוֹ. תְּמוּנַת יְיָ לְנֶֽגֶד עֵינָיו:

וְיִקְרְנ֣וּ דָוִ֣ד תַּצְמִ֣יחַ בָּ֔הּ· וְתִשְׁכֹּ֥ון לְעֹולָ֖ם יְיָ֑ בְּקִרְבָּֽהּ׃

זִבְחֵ֣י צֶ֭דֶק שָׂמָ֣ה נִזְבָּחָ֑ה. וְקִשְׁמֵ֥ךְ תֵּ֝עָרֵ֗ב מִנְחָֽה׃

וּבָרֵ֣ךְ עַמְּךָ֣ בְּאֹ֣ור פָּנֶ֔יךָ· כִּ֥י חֻפַּ֖צְתָּ לַעֲשֹׂ֣ות רְצֹונֶ֑ךָ׃

וּבִרְצֹונְךָ֥ תַּעֲשֶׂ֝ה חָפְצֵ֗נוּ. הַבְטַ֥ח עַמְּךָ֑ בָּלֵֽנוּ׃

בְּחַ֭רְתָּנוּ הֱיֹ֣ות לְךָ֑ לְעַ֥ם סְגֻלָּ֖ה· עַל עַמְּךָ֣ בִרְכָתְךָ֣ סֶּֽלָה׃

וְתָמִ֣יד נִסְפֹּ֣ר תְּהִלָּתֶ֑ךָ. וּנְהַלֵּ֥ל שֵׁ֝֗ם תִּפְאַרְתֶּֽךָ׃

וּמְבָרְכָתְךָ֣ עַמְּךָ֣ יְבָרֵ֑ךְ· כִּ֥י אֶת־כָּל־אֲשֶׁ֥ר תְּבָרֵ֖ךְ מְבֹרָ֣ךְ׃

וַאֲנִ֣י בְעֹודִ֣י אֲהַלְלָ֑ה בּוֹרְאִ֑י. וַאֲבָרְכָ֥ה כָּל־יְמֵ֖י צְבָאִֽי׃

יְהִ֣י שֵׁ֣ם יְיָ֣ מְבֹרָ֑ךְ לְעֹולָ֥ם· מִן הָעֹולָ֖ם וְעַד הָעֹולָֽם׃

בְּתוֹרָתוֹ כָּתוּב בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם וְיֹאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לְיָ׃ עָנָה דָנִיאֵל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דֵּי־אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד־עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּילֵהּ הִיא׃ וְנֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ הַלְוִים יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָה שְׁכַנְיָה פְּתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶתְיְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן־הָעוֹלָם עַד־הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה׃ וְנֶאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ׃ וְנֶאֱמַר לַמְנַצֵּחַ דָּוִיד אֹתִיּ לְעִינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃

רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר· יוֹשֵׁב הְהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר׃
ראש דְּבָרְךָ אֱמֶת קֹדֶשׁ מֵרֹאשׁ. הוֹד וְהָדוּר עָם הוֹדֶךָ וְדוּשׁ׃
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ· וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ׃
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטָרָת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת׃
תִּיקַר שִׁירַת רֹשׁ בְּעֵינֶיךָ· כְּשִׁיר יוֹשַׁר עַל־קָרְבָּנֶיךָ׃
בְּרָכָתִי תַּעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק בַּבִּיר׃
וּבֵרַכְתִּי תַּנַּעַנַּע לִי רֹאשׁ· וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ׃
עֶרַב־נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ. כִּי נַפְשִׁי תַּעֲרֹג אֵלֶיךָ׃

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש׃

מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו׃

היום יום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש׃

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃ כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃ מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ אִישׁ בָּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת׃ בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד׃ וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה׃ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן׃ וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי׃ צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה׃ שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ׃ עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ׃

LIBRARY
WINEBRENNER THEOLOGICAL
SEMINARY

88-824

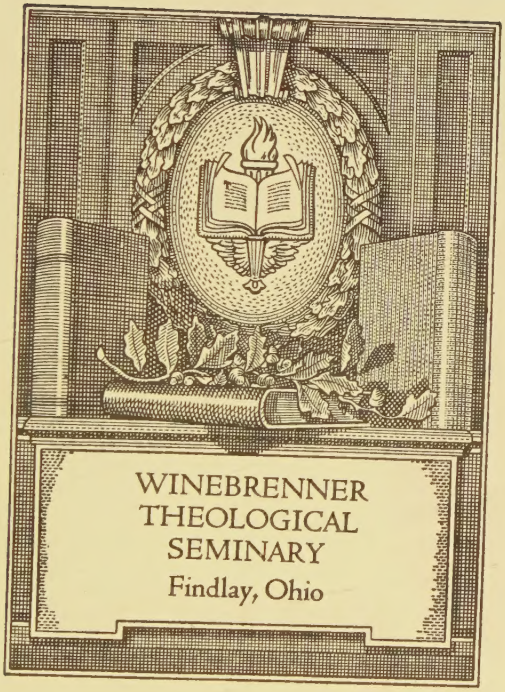
WINEBRENNER
THEOLOGICAL
SEMINARY
Findlay, Ohio